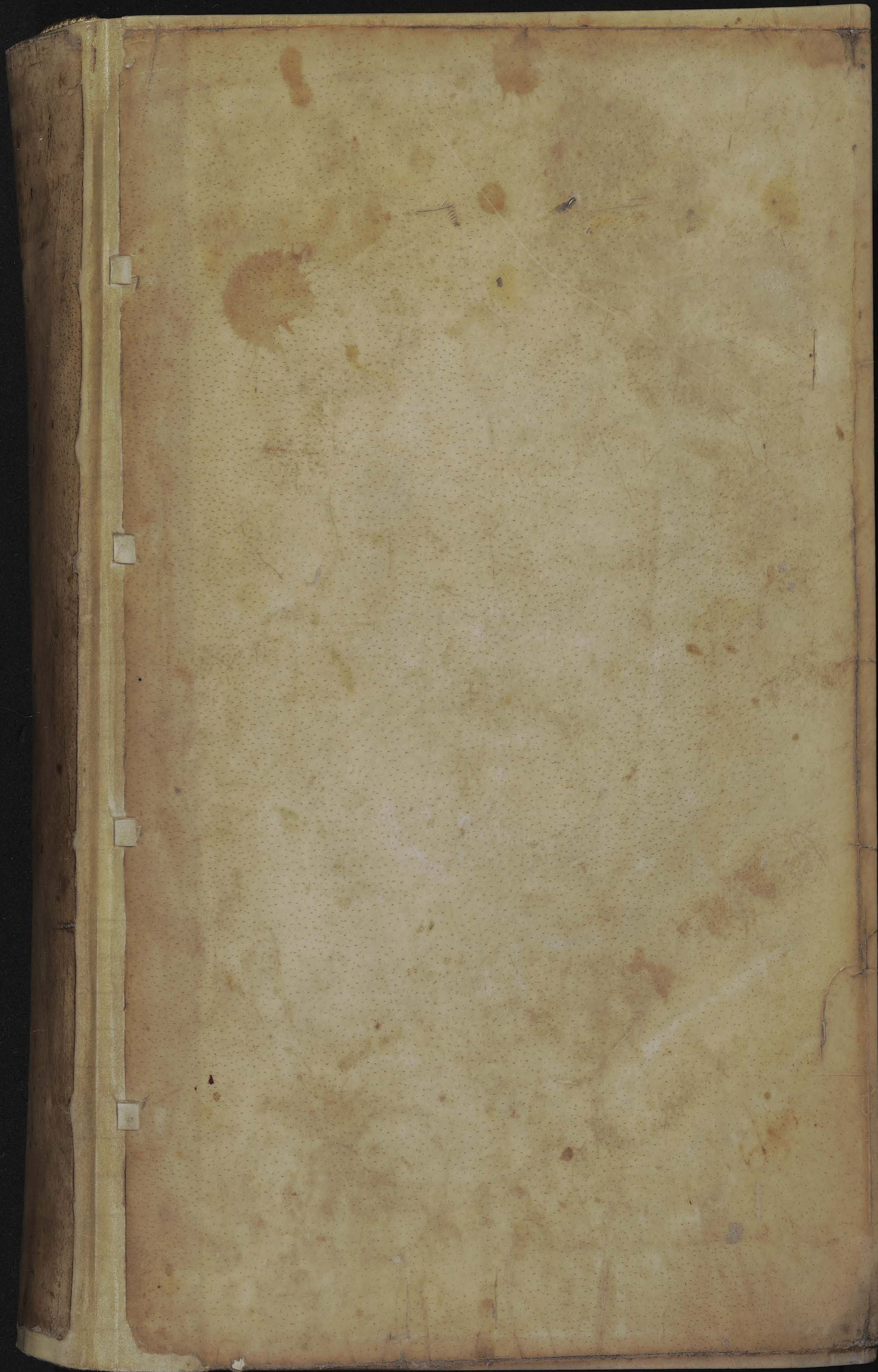


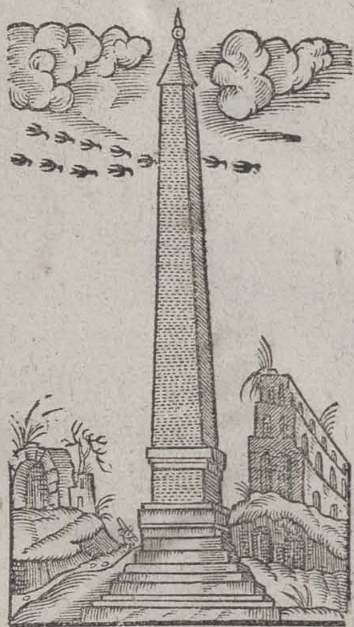
# PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI

*Cum Commento*

FRATRIS HANNIBALIS ROSSELI CALABRI, ORDINIS MINORVM REGVLARIS *obseruantiæ, Theologiæ & Philosophiæ, ad S. Bernardinum Cracouiæ Professoris.*

Liber III. de ente, materia, forma, & rebus metaphysicis.

M. Andreas Zielenski Canonicus S. Floriani Collega maioris Collegii comparavit.



*Cum licentia & Authoritate Illustriss. & Reuerendiss. Domini Hieronymi Bouij Episcopi Camerini, & in Regno Poloniæ Nuntij Apostolici.*

Cumq; Gratia & Priuilegio Sacræ Cæsareæ M. & Sereniss. Regis Poloniæ.

CRACOVIAE.

In Officina Typographica Lazari: Anno M. D. LXXXVI.

*Auxilio Clar: viri D. Sebastiani Montelupi Florentini.*

SERENISSIMO

# FRANCISCO MEDICES MAGNO TVSCORVM DVCI,

Domino Domino clementissimo

*F. HANNIBAL ROSSELI CALABER, Ordinis Minorum de obseruantia, Cracouiæ ad S. Bernardinum Philos. & Theol. Professor:*

OMNE FELICITATIS GENVS A DOMINO IESV.



ON EST APVD ME DVBIVM clementissimè Francisce, Tuscorum magne Dux, semperq; Catholicæ fidei acerrime defensor, Serenitatem tuam optimè nosse ea, quæ ab antiquis sapientiæ cultoribus, de iustitia dicta sunt: nec tantùm nosse, sed etiam in subditorum regimine, in serie quoq; Christianæ vitæ regendæ, apertissimis atq; efficacissimis operibus comprobare. Illi planè intellexerunt iustitiam, vitijs hominum offensam, à rebus humanis abesse, in cœlumq; migrasse: voluerunt enim per quasdam ambages docere, quid sit iustè viuere. Postquam enim Saturnus à filio pulsus est, arma Iouis fugiens, deseruit properè terras iustissima virgo. Ex hoc ille malum virus serpentibus addidit atris, prædariq; lupos iussit. Tum belli rabies, & amor succesit habendi. Verùm quia Deus diues est in misericordia, & parens indulgentissimus, filium suum vnigenitum, misit nobis de cœlo, qui fugatam iustitiam reduceret, rediretq; species illius aurei temporis, nempè vnici Dei pia, & religiosa cultura. Hæc autem cultura clementissimè Francisce, quàmuis omnes virtutes simul complectatur; duæ tamen sunt omniũ principales, pietas, & æquitas: quæ tanquam venæ sunt huius piæ sanctæq; Christianæ religio-

 nis. Por-

nis. Porrò,pietas eſt Dei cultus, cuius ſumma eſt, vt eum colas. proinde ignorare iuſtitiam conuincitur, qui religionem Dei non tenet. Quomodo enim ipſam poteſt tenere, qui vnde oriatur, ignorat? Altera pars iuſtitiæ vocatur æquitas, nempe æqualitas. Deus enim omnes homines pares eſſe voluit: eandem conditionem viuendi omnibus impoſuit: omnes ad ſapientiam genuit: omnibus immortalitatem ſpopondit. Qui ergo diſpares multis gradibus homines habuerunt, iuſtitiam nequaquam tenere potuerunt. Rectè ergo dictum eſt à Philoſopho 1. Met: Iuſtitiam eſſe virtutem,qua ſinguli ſua,ſecundùm leges poſsident. Et lib.6. Ethic: vocat iuſtitiam præclariſsimam virtutum. ſiquidem iuſtitia eſt ſplendor magnus, ex quo viri boni nominantur. Sanè ex iuſtitia,innocentia oritur amicitia,concordia, pietas,religio,humanitas,quæ bonum hominem reddunt. Reuera, iuſtitia nihil alienum vendicat,propriam negligit vtilitatem,vt ſeruet communem vtilitatem. Narrat Valerius Maximus lib:6. titulo de iuſtitia illud inſigne iuſtitiæ exemplum: Zeleucus vrbe Locrenſium à ſe ſalutaribus, atq; vtiliſsimis legibus munita, cùm filius adulterij crimine damnatus,ſecundùm ius ab ipſo conſtitutum,vtroq; oculo carere deberet:ac tota ciuitas in honorem patris,neceſsitatem pœnæ adoleſcentulo remitteret: aliquandiu repugnauit. Ad vltimũ precibus populi euictus:ſuo priùs, deinde filij oculo eruto, vſum vtriq; videndi reliquit. Atq; ita admirabili temperamento, ſe inter miſericordem patrem, & iuſtum legiſlatorem exhibuit. Cambiſes præterea inuſitatæ ſeueritatis exemplum oſtendit, nequiſsimi cuiuſdam iudicis,ex corpore pellem detractam,ſellæ intendit,in eaq; filium eius iudicaturum conſedere iuſsit. Profectò Rex ille Barbarus, atroci, ac noua pœna iudicis, ne quis poſtea corrumpi iudex poſsit prouidit. Scriptura diuina apertiſsimum, omniumq; efficaciſsimum iuſticiæ exemplum ob oculos poſuit: Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi,inquit, iuſtitia & pax oſculatæ ſunt, vtiq; in domino noſtro Ieſu,qui pro iuſtitia tuenda, opprobrium pertulit Crucis, & ignominioſiſsimæ mortis ſupplicium, quod noſtris debebatur exceſsibus: In quacunq; (inquit) hora comederis,morte morieris:lata erat ſententia mortis,quam agnus innocens ſuſcipiens, aditum nobis vitæ inuenit. Quamobrem & iuſtiſsimus Rex meritò appellatur, & regnum cuius nõ eſt finis,eſt conſecutus. Diligite ergo iuſtitiam, qui iudicatis terram; nam in alto quodam ſeceſſu iuſtitia locata, videt exploratque

que omnia, non tam suas vtilitates, quàm publica emolumenta rimatur. Ea quippè non est factura alteri, quod sibi fieri nolit: nec quod sibi fieri velit, alteri negatura: in quibus certè plenus, atq; integer consistit iustitiæ status. Et reuera, vt dicit sapiens Sap:1.Iustitia perpetua est & immortalis: iniustitia autem mortis acquisitio. Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias & iniurias,& contumelias ac diuersos dolos: sicut legimus Regnum Chaldæorum translatum esse in Persicum, & Persicum in Græcorum, Græcorum verò in regnum Romanorum. Et quid putas clementissime Francisce esse iustitiam Christianorũ? Profectò nihil aliud,quàm non peccare: non peccare enim est, præcepta legis seruare. Præceptorum legis obseruatio duplici genere obseruationis custoditur: vt nihil eorum quæ prohibentur,facias:& cuncta quæ iubentur impleas. Sanè, sapienti & iusto homini totus mundus diuitiarum est: quippè qui communia pro suis habet,& sua pro communibus, sibiq; nec parcit nec alteri,& occulta sua latere non patitur. Etenim vbi prudentia, ibi sæpè & malitia:vbi fortitudo,ibi iracundia: vbi temperantia,ibi impatientia,plerumq; autem alia vitia:vbi autem iustitia est, ibi concordia est cæterarum virtutum. Summum ergo bonum in rebus est, iustitiam colere,ac vnicuiq; sua iura seruare: obtemperare enim iustitiæ,summa libertas. Iustitia principis,pax est populorum,patriæ defensio, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languentium gaudium hominum, temperies aëris, serenitas maris, terræ fœcunditas,solatium pauperum, spes futuræ beatitudinis. Iustitia est animi libertas,quæ hominem efficit admirandum, suspiciendum omnibus:deniq; optimum animalium, dum iustitia vtitur:pessimum verò animalium,à iustitia separatum. Benè ergo dixit philosophus secundo Topic: Iustitiam regentis subditis vtiliorem,quàm temporis fertilitatem esse;quod enim iustè fit,sapienter fit: quod verò iniustè, nequiter atq; improbè. Melior est ergo iustitia quàm fortitudo; nam si omnes essent iusti,non esset vtilis fortitudo. Narrat Plutarchus,Agesilaum cùm de fortitudine & iustitia rogaretur,vtra esset melior,respondisse:Nihil fortitudine indigemus(inquit) si iusti sumus. Melior est iustitia,quàm opes multæ,quia iustitia à morte liberat, quod opes efficere nequeunt. Recitat Cicero in officiis præclarum illud Platonis, scientiam,quæ est remota à iustitia, calliditatem potiùs quàm scientiam appellandam. Melior ergo iustitia quàm scientia,& me-

lior quàm prudentia; quia iustitia sine prudentia multùm poterit: sine iustitia verò nihil valebit prudentia. Quapropter non ineptè ab eodem Authore iustitia appellatur perpetuæ commendationis,& famæ fundamentum:sine qua nihil potest esse laudabile, nihil honestum,nihil præstabilius,deniq; nihil potentius atque validius. Hæc enim in Noë mergi non potuit, nec in Abraham comburi,in Isaac non est oppressa,nec fracta in Iacob,in Ioseph verò alligari,sed vinci non potuit,in Moyse mare pertransiit sicco vestigio, in Iosue solem firmauit, in Dauid persecutiones euicit, in Elia infideles necauit, in Prophetis labores terminauit, in Christo fortem armatum spoliauit,in Apostolis de Tyrannis triumphauit, in Martyribus mundum superauit,in Confessoribus stolam iucunditatis accepit, in virginibus seipsam vicit. O admirabilis Iustitia, virgo ex Ioue nata, castaq; venerandaq; omnibus cœlicolis,qui Olympũ inhabitant: per te reges regnant, per te principes imperant,& potentes recta iudicant.Quid enim absq; te sunt regna,nisi aperta latrocinia?Diligite ergo iustitiam, qui iudicatis terram: si verè vtiq; iustitiam loquimini,rectè iudicate filij hominum.Hæc in Daniele obturauit ora leonum,in tribus illis pueris extinxit impetum ignis,in bello castra euertit exterorum. Deniq;,vt semel concludam, iustitia à morte vinci non potest, nec à dæmone superari; quinimò & dæmones compescit & frenat,mortem verò premit & fugat. Suscipite ergo iustitiam, qui iudicatis terram, eamq; in domicilio cordis vestri collocate. Estote æqui atq; boni, & sequetur vos sua sponte iustitia, quam quæritis. Cùm ergo hæc ita se habeant, clementissime Domine, & apud me cogitarem & relegerem auos, proauos, abauos,atauos, Celsitudinis tuæ,summosq; Pontifices,ex nobilissima atque antiquissima familia Medices exortos;in mentem venit,eam perpetuò iustitiam coluisse, iustorumq; familiam appellari posse. Et vt de pluribus taceam ,illud vnum tacendum non puto, insignia opera Serenissimi patris tui, qui abolitam fugatamq. iustitiam reduxit,ita, vt suis temporibus species aliqua illius aurei seculi refulserit. Quis enim ea tempestate, atq; ætate iustissimi principis, aliquid agere contra fas,contra iustitiam, contra leges,contra bonos mores, audebat impunè? Et quia indefessè iustitiam coluit,à iustitia seruatus est, ex innumeris periculis ereptus, immortalitate apud homines donatus,deniq. cœlo redditus. Et reuera,vt dicit Xenophon ex Cyri Regis sententia: Nemo decenter im-

ter imperare poteſt, qui ſubditis melior non eſt: nulliq́. dandus eſt Magiſtratus,cuius vita non ſit ſanctior magiſtratu. Hæc autem cùm in Celſitudine tua,vti,vt non degenere filio tam iuſti,& magni Ducis, ampliſsimè, atq; cumulatiſsimè inueniantur; ingentes Deo gratias agimus, qui noſtris temporibus, tàm magnum,tamq́; iuſtum, atq; Catholicum Ducem nobis dederit, in laudem bonorum,vindictam verò malefactorum. Cuius profectò præclaras tum animi,tùm corporis dotes,prudentiam,iuſtitiam,pietatem,comitatem,manſuetudinem, conſtantiam, patientiam,rectumq́; iudicium,temperantiam,& quæ ſunt generis eiuſdem,quibus nihil ſuauius,nihil candidius inueniri poteſt, attollerem quidem encomiis, niſi Dux nobiliſsime, atq; clementiſsime, non ignorarem,quàm celſitudo tua abhorreat ab huiuſmodi genere dicendi. Quamobrem à tuarum laudum, ac clariſsimarum actionum præconio,abſtinere,conſultius eſſe duxi.Cùm ille eiuſmodi ſint perſpectæ,exploratæ, atq; illuſtres, vt nihil addi poſſe videatur. Proinde illa miſſa faciens,tuam Celſitudinem obſecro, & ex animo,quoâd fieri poteſt, oro, vt hoc tenue Mercurij munus,haud grauetur animo ( vt aſſolet eiuſmodi omnia ) grato & benigno ſuſcipere,boniq́; conſulere, nõ tam ipſum donum,quod indignum eſſe fateor, tàm magno,& humano Duce, vt illius nominis auſpicio in lucem prodierit; quàm animum donantis : qui propenſus eſt ad gratificandum eidem, ſi facultas mihi par eſſet. Id etenim ſi facere non recuſauerit Celſitudo tua, rem cùmprimis gratam faciet,ac me ſibi eo nomine deuincet, arctiſsimèque impellet,vt perpetuis,dum ſpiritus hos reget artus, meis precationibus,ſalutem illius Deo opt: Max: cõmendem. DEVS autem noſter Dominus IESVS CHRISTVS, Rex pacis,& Rex Iuſtitiæ, à quo omnis felicitas Chriſtiana proficiſcitur,ſit ſemper cum Sereniſsimo & Maximo Tuſcorum Duce, Amen.

Cracouiæ ex Monaſterio Ordinis Minorum Regularis obſeruantiæ S. Bernardini 5. Kalend: Ianuarij 1586.

Catalogus

# Catalogus Tractatuum, qui in hoc tertio libro continentur.

# PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI.

## Cum commento

*F. HANNIBALIS ROSSELI CALABRI,*
*Ordinis Minorum Regularis obseruantiæ.*

## DE HOMINIS CREATIONE.

### TEXTVS MERCVRII TRISMEGISTI.


T pater omnium intellectus, vita & fulgor existens, hominem sibi similem procreauit, atque ei tanquam filio suo congratulatus est; pulcher enim erat, patrisque sui ferebat imaginem. Deus enim reuera propria forma nimium delectatus, opera eius omnia vsui concessit humano. homo autem cùm considerasset in patre suo rerum omnium procreationem, ipse quoque fabricare voluit: vnde à contemplatione patris, ad sphæram generationis delapsus est. Cumque omnium in se haberet potestatem, opificia septem gubernatorum animaduertit.

## Commentum primum.


*OMO OMNIVM ANIMALIVM SAPIentissimus est creatus, qui posset res considerare, & scientiam, ac prudentiam capere ex omnibus: & rectè quidē, quoniam omnium dominus est institutus. Quamobrem præclarè dictum est à Pythagora, teste Iamblicho, quòd ad cognoscendum, & intelligendum omnis homo factus est à Deo. Propterea Plato in Phædro, hominem dicit esse possessionem deorum, quippe, qui ad illius cognitionem habendam conditus sit. Et 10. de legibus, Vile mancipium esse non potest, quod sibi in peculium suum asscripsit dominus. Vnde apud antiquos legimus, sub fabulæ quidem figmento, quòd Prometheus rationalis gubernator, ex officina Vulcani, & Mineruæ artificiosam* Pythagoras. Plato. Prometheus.

 *sapientiam*

sapientiam surripiens homini dederit, atque ex hac diuini muneris largitione, homo cum superis cognationem contraxit, ob quam veneratus est deum, antequam loqueretur, vel artes aliquas exerceret. Proinde Plato in Prothagora ait: Solus ex omnibus animantibus, homo diuinæ sortis particeps effectus est principio: solus ob hanc cognationem deos esse putauit. Idcirco Iamblichus de mysteriis ait, quòd ante omnẽ rationis vsũ nobis insita est deorum notio; imò tactus quidã diuinitatis melior, quàm notitia, ex quo incitatur naturalis appetitus boni, & ratiocinatio, atque iudicium. Intellectus siquidem diuinus dat esse animæ, per intelligere suum essentiale: ergo esse animæ est quoddam intelligere, scilicet deum, vnde dependet. Abdala Barbarus, & Saracenus, cùm à suis interrogaretur, quid in hac quasi mundana scena maximè putaret admirabile: hominem, non barbarè, sed scienter respondit, omnem planè admirationis captum excedere. hic profectò tam eximius, tam augustis, tamque felicibus pernoscitur productus auspicijs, vt Proteus, aut Chamæleon desultoria quadam potestate sese in quiduis subinde transformet; potest enim effici quod optat, & esse, quod vult. Cùm enim inter diuina, & bruta sit medius, ad quam voluerit istorum naturam vertitur: hoc certè brutis non contingit: nec tales sunt angelici spiritus, qui post illorum confirmationem seu obstinationem id fuerunt, quod perpetuò futuri sunt. homines autem nascentes, omnia & omnifaria semina, & omnigenæ vitæ semina à Deo patre acceperunt; quo fit, vt quæ quisque excoluerit, illorũ fructus recipiat. Quis nõ admirabitur hunc Chamæleonta nostrũ? quem non immeritò Asclepius Atheniensis versipellis huius & seipsam transformantis naturæ argumento per Proteum in mysteriis signari asseruit. idcirco Euantes Persa ait, non esse homini suam nullam figuram, & natiuam imaginem; sed esse illi extrarias multas, atque aduentitias. Cùm igitur hæc ita se habeant, rectè à sapientissimo Mercurio, & creatio, & natura hominis ob oculos ponitur: & vide quàm congruo, & optimo ordine: nam quemadmodum hominis creatio omnium planè vltima extitit; ita profectò post diui Pymandri, eiusq; lucidissimi verbi, ac sancti spiritus sanctissima mysteria, post angelorum ordinatissimam politiam, denique post situm, ordinemq; distributum elementorum, ad hominis creationem enucleandam ritè, ordinatèq; descendit: Pater, *inquit*, omnium intellectus, *scilicet, diuinus*, vita, & fulgor, *de quibus locuti sumus in primo Pymandri, quomodo scilicet Deus sit vita, & lux*: hominem sibi similẽ procreauit: *quæ profectò similitudo in naturæ spiritualis, non autem corporalis conformitate consistit: Deus enim spiritus est, & omnis prorsus corporeæ molis conditione vacuus. De qua quidem similitudine postea nobis erit disserendum.* atque ei, tanquam filio congratulatus est. *Quare?* quia pulcher erat: *Et vnde pulcher?* quia patris sui gerebat imaginem. *Vera igitur hominis pulchritudo, qua suo gratificatur opifici, ex illius dependet imagine. hac Deus delectatur: hanc diligit: huius gratia nos vult, tuetur, & sibi coniungit. Bonus pater, est noster Pymander, qui non modò sua, sed etiam seipsum homini cõmunicauit.* Deus enim reuera propria forma nimium delectatus, opera eius omnia vsui concessit humano. *Profectò hæc est vera filij conditio, quando & paternæ efficitur consors naturæ, & bonorum illius omnium hæres est institutus. Congruum esse iudico alias Mercurij sententias adducere, quæ sparsim suis in dialogis habentur, quæque huic proposito maximè deseruiunt. In hymno istius primi dialogi, Deum, patrem appellat.* Ipse, *inquit*, pater es venerandus. *Et dialogo 2. duobus nominibus Deum vocat, bonum, & patrem:* Vna, *inquit*, Dei natura, ipsum scilicet bonum: altera Dei appellatio, pater est: ob eã causam, quòd omnia gignit: patris enim officium est generare. Quapropter præstans id in vita censetur studium, atque pium apud sapientes, procreatio liberorũ. *Et dialogo 5.* congruo Deum nomine, *ait*, patrem vocato, patremq; esse proprium eius opus existimato. Quòd si me quiddam auda-

Margin notes: Plato. | Iamblichus. | Abdala. | Proteus. Chamæleon. | Homo potest esse omnia. | Asclepius. | Euantes. | Textus exponitur. | Pater Deus. | Similitudo. | Filius. | Vera hominis pulchritudo. | Homo dicitur filius Dei. | Deus est pater noster venerandus.

audacius proferre coëgeris, huius essentiam esse dicam, concipere, ac facere singula. Ipse namque est omne quodcunque genitum: ipse omne quod nunquam genitum. Mens quidem intelligens, pater fabricans, Deus efficiens bonum, bona faciens omnia. *Et dialogo* 8. Pater autem ille, *inquit*, suiipsius sempiternus. At verò mundus à patre semper viuens: homo verò ad imaginem mundi genitus secundùm patris voluntatem sese habens, præter cætera terrena viuentia, non modò cum secundo Deo, *id est mundo*, cognationem habet; verùm etiam intelligentiam primi. Secundum planè Deum, vtpote corporalem, sensu comprehendit. Ad primum verò Deum, vt incorpoream, bonamq; mentem, mente consurgit. *Itaq; homo duplicem gestat imaginem, Dei scilicet, & mundi; quia nimirum ex duplici constat natura: corporea scilicet, atque incorporea: proinde corpore quidem mundo, mente verò, patri deseruit opifici. Et dialogo* 9. Deus omnium author est, efficiens autem omnia sibiipsi consimilia reddit. Ipse profectò, non vt quibusdam videtur, sensu menteq; captus est; illi enim miseria pressi perperam obloquuntur: quæcunq; sunt ô Æsculapi, in Deo simul atq; à Deo dependentia, partim per corpus agentia, partim mouentia per essentiam animæ, alia per spiritum viuificantia, alia verò receptacula defunctorum; intellectio enim Dei cuncta semper mouet. *Et dialogo* 10. *Tribus nominibus Deum nominat:* Deus, *inquit*, & pater, & bonum, ô Tati, naturam eandem, imò eundem actum habent: huius actus voluntas est, huius essentia velle cuncta subsistere. Quid est Deus, & pater, & bonum, nisi ipsum esse horum omnium, nondum existentium? Quin etiam existentia ipsa horum sunt, id Deus, id pater, id bonum, cui nihil aliud ex omnibus applicatur. Mundus ac Sol eorum quæ sunt, secundùm participationem pater; non tamen viuentibus, vitæ bonitatisq; causa: Deus igitur, & pater, & bonum est, eo ipso, quòd omnia est. Tria igitur sunt hæc, Deus pater, bonum, & mundus, & homo: mundum Deus habet: mundus hominem. Mundus Dei filius, homo genitura mundi; neque enim ignorat Deus hominem; sed curam eius habet, ab eoq; cognosci se vult. hæc vnica salus hominis, cognitio Dei: hæc ad olympum ascensio. *Quam ob causam homo est animal diuinũ, cum diis cœlestibus, non cum brutis comparandus.* Quinimò si audendum est verum fateri, homo verus, vel cœlicolis est præstantior, vel saltem pari sorte potitur. Etenim quicunque cœlitum descendit ad terram, cœli limitem deserit: homo autem ascendit in cœlum, illud metitur: tam ampla est humanæ naturæ potestas. Quamobrem audendum est dicere, hominem quidem terrenum, Deum esse mortalem: Deum verò cœlestẽ, immortalẽ hominem. *Et dialogo* 12. Totus hic mundus, magnus Deus est, imago maioris, vnitus illi, patris ordinem voluntatemq; seruãs. *Quamobrem in hymno* 13. *dialogi gratias agit Deo, tanquam patri amantissimo:* Gratias habeo, *inquit*, tibi pater, actus omnium potestatum: gratias habeo tibi Deus, omnium potestas actuum: ô vita, totum quod est in me salua: ô lux, totum illumina: spiritus Deus: verbum tuum me agit, spiritifer opifex: tu solus es Deus. *Et* 14. *dialogo: vocat Deum patrem legitimum:* Dignum est intelligere, *inquit*, intelligendo mirari, admirando se beatum vocare, patrem legitimũ recognoscentem. Quid enim dulcius patre legitimo? Deum cognominato propter potentiam, factorem propter actum, patrem denique propter bonum. *Itaq; Deus vita, & lux, pater est mundi legitimus: & creando, & conseruando; hominis verò, & sui participem efficiendo, atque illi omnia*

Patris officiũ.

Homo gestat duplicem imaginem.

Deus non est sensu & mente captus.

Sol dicitur pater.

Deus curat hominem.

Dignitas hominis.

Homo est Deus mortalis.

Pater legitimus est Deus.

De homine.

Pater quot modis aliquis dicitur.

*subiiciendo; interdum enim, pater, natura ac fœcunditate nominatur, quæ quidem nominis appellatio propriè suo conuenit verbo, sicuti in primo dictum est, vbi de imagine Dei disputaui, nobis autem per quandam naturæ cognationem, vtpotè qui effecti sumus diuinæ naturæ consortes: hæc autem cæteris appellatio, non est attribuenda animantibus. Aliquando pater nominatur, fidei propagatione, morumque imitatione, & is quidem modus est eorum peculiaris, qui piè, & fideliter Deum colunt. Nonnunquam pater dicitur officio, & authoritate: atque ita omnium est Deus pater legitimus, cuius interest omnia tueri, pascere, ac corrigere. Deus ergo est pater mundi, hominis verò præcipuè, naturæ affinitate, dominandi similitudine, pietatis affectu.*

MERCVRIVS.

Mercurius.

Homo autem cùm considerasset in patre rerum omnium procreationem, ipse quoque fabricare voluit. vnde à contemplatione patris, ad sphæram generationis delapsus est. cumque omnium in se haberet potestatem, opificia septem gubernatorum animaduertit. hi autem humanæ mentis meditatione gaudentes, singuli eorum proprii ordinis hominem participem reddidêre. Qui postquam didicit horum essentiam, propriamque naturam conspexit, penetrare, atque rescindere iam exoptabat ambitum circulorum, vimque gubernatoris præsidentis igni comprehendere.

# Commentum II.

Homo diuini operis contẽplator.



*OMO rationis particeps effectus, patris sui opera suspiciens, admiransque patris sapientiam, potentiamque, quæ in rerum procreatione ostendebatur, gestiens & ipse patris æmulus esse, fabricare quoque voluit, magni opificij, quod ob oculos habebat, exemplo incitatus. Reuera, vt ipsemet Trismegistus ait dialogo 4. homo factus est diuini operis contemplator:* Homo, inquit, effectus est diuini operis contemplator, quod profectò dum admiraretur, authorem eius agnouit. *contingit homini hæc facultas contemplandi, quòd omnigenæ sit naturæ, habeatque propemodum cum omnibus conueniendi commertium:*

4.

Asclepius. Homo multiformis naturæ.

Multiformis enim, *ait Mercurius in Asclepio*, variaque est humani generis species, & ipsa à prædicto desuper adueniens consortio, omnium aliarum specierum multas, & propè omnium per necessitatem coniunctiones facit: propter quod & propè deos accedit, qui se mente, qua diis iunctus est, diuina religione diis iunxerit: Propter hoc ô Asclepi magnum miraculum est homo, animal adorandum, & honorandum; hoc enim in naturam Dei transit, quasi ipse sit Deus: hoc genus dæmonum nouit, vtpotè qui cum iisdem ortum se esse cognoscat: hoc humanę naturæ partem in seipso despicit, alterius partis diuinitate confisus. ô hominum quanta est natura, temperata feliciùs, ac diis, cognata diuinitate con-

Homo magnum est miraculum.

coniunctius! partem sui, quia terrenus est, intra se despicit: cætera omnia, quibus se necessarium esse cœlesti dispositione cognoscit, nexu secum charitatis astringit, sicq; suspicit cœlum: sicque ergo feliciori loco medietatis est positus, vt quæ infra se sunt, diligat, ipse à superioribus diligatur. *Verùm cùm hæc ita se habeant, quæ à Mercurio dicuntur, quare non omnes hanc contemplandi gratiam assequuntur? Quia nimirum non omnes intelligentiæ diuinum percepêre sensum, inquit Mercurius in eodem contextu. Sanè, non omnes intelligentiam veram adepti sunt; sed imaginem temerario impetu, nulla vera ratione inspecta, sequentes decipiuntur, quæ in mentibus malitiam parit, & transformat optimum animal in naturam feræ, moresq; bestiarum: sed clariùs hoc prosequitur in Pymandro dialo:* 4. Non omnibus, *inquit*, hominibus Deus mentem impartiit, non quòd inuiderit, liuor quippe ab eo non prouenit; in medio autem tanquam certamen præmiumq; animarum mentem, *id est gratiam, donumq; intelligendi, quod bonis paratur operibus*, proponere voluit: cùm Craterem, *inquit*, patulum hac impleßet, præconem misit, iubens talia quædam animis hominum nuntiare: Mergat seipsam in hanc pateram quæcunque potest, quæ videlicet credit craterem animam ad eum qui demiserat rediturum, quæùe finem noscit, cuius gratia nata fuerit. *Vides, quòd absque fide nemo mentis illius, hoc est doni intelligendi, particeps eße potuit? Sanè, Nisi credideritis, non intelligetis ait Isaias cap: 7. fides enim impetrat spiritum: spiritus infundit mentem.* Quicunq; igitur, *ait*, præconium exaudierunt, seque merserunt in mentem, *fortaßis gratiam Christi, apostolorum præconio annuntiatam prædixit, quæ crateri, seu pateræ comparat; quia nimirum omnibus pateat, qui illius participes eße cupiunt*: ii, *inquit*, cognitionis participes effecti sunt, mentemque suspicientes in homines perfectos euasêre. At qui præconium neglexerunt, ii sermonis quidem participes, mentis autem expertes relicti sunt ignorantes, & cuius gratia, & à quo geniti fuerint. scientia igitur mentis est, diuinorum scilicet contemplatio, & intelligentia Dei, diuino existente cratere, *fortaßis, sacro baptismo. propterea aiebat Tatius.* Equidē ô pater huius crateris latice ablui cupio. Ad quem pater: Nisi prius ô fili tuum corpus oderis, teipsum amare non poteris; impoßibile est enim vtrisque simul intendere, mortalibus videlicet, atque diuinis. *Quam ob causam dialogo septimo, mirabili exhortatione amentes compellit homines, vt ad mentem redire velint, vt fontem vitæ non deserant:* Quô ruitis mortales ebrii, *inquit*, qui merum ignorantiæ combibistis? cùm id ferre nequeatis, euomite: viuite sobrii: oculis mentis inspicite: ignorantiæ pestis omnem terram subuertit: *puto eum loqui de ignorantia fidei Christi*: animamque corrumpit corporis vinclis inclusam, neque sinit eam salutis iter asciscere. Ne permittite vos in lacum corruptionis mortisq; submergi: respirate iam, resipiscite, ad fontem vitæ recurrite, illumque, qui vos introducet in adytum veritatis capeßite. *Conueniunt hæc baptismo, qui est fons vitæ, & veritatis adytus. Itaq; etsi omnes homines ad Dei imaginem creati sint; quia tamen multi ignorantiam Dei habent, ac temerario impetu illam labefactare non verentur diuinæ naturæ cognationem; hac de causa ad fontem vitæ non accedunt abluendi, & in craterem mergendi, ac proinde à diuinorum operum contemplatione quàm longißimè absunt. Sequitur textus:* Vnde, *inquit*, à contemplatione patris, ad sphæram generationis delapsus est, *nempe à diuini patris simplici essentia, ad creaturarum considerationem.* Cumque omnium in se haberet potestatem, propter omnigenæ naturæ ornamenta, quæ à patre acceperat, opificia septem gubernatorum animaduertit: *cœlum siquidem suspiciens, stellarum, ac planeta-*

Quare non omnes contemplantur.

Liuor non est in Deo.

Non omnibus mens inest.

Sine fide nihil recte intelligitur.

Baptismus.

Exhortatio valida ad mentē recipiendam.

Ignorantiæ malum.

Fons vitæ baptismus.

Textus exponitur.

Homines gradus angelorũ sortientur.

*planetarum ordine, numero, ac pulchritudine delectatus, ad illos accedendi ingenti desiderio tenebatur. hi autem, nempe beatissimi angeli*, humanæ mentis meditatione gaudentes, *quòd nimirum ipsorum naturæ consortem, ac officij collegam haberent*, singuli eorũ proprii ordinis hominem participem reddidêre. *Reuera, sic dicitur Matth: 22: de iustis, quòd erunt sicut angeli Dei in cœlo. Et Lucæ 20. Filij resurrectionis erunt æquales angelis Dei: quæ quidem æqualitas, non ad angelorum naturam, sed gratiam attinet. Itaq; qui cum maiori præditus fuerit gratia; maiorem sortietur gloriæ, vitæq; pulchritudinem: rectè ergo dictum est à Mercurio, quòd angeli beati, homines singulis ordinibus pro meritorum qualitate, inserere satagebant:* Qui, *inquit*, homo postquam didicit horum essentiam, propriamque naturam cõspexit: *hoc est, cognouit, quòd angeli, creaturæ essent à Deo conditi, vel scripturarum authoritate, vel naturali intelligentia, vel diuina potiùs Pymandri illustratione.* Penetrare, atque rescindere peroptabat ambitum circulorum, *id est, supra angelorum naturam, ac cœlorum motus ascendere, Deiq; naturam cognoscere: vnde subiungit:* vimq; gubernatoris præsidentis igni comprehendere: neque enim Dei notitia, absque igne, *id est amore*, haberi potest: *intelligentia siquidem foris stat: amor verò penetralia ingreditur, pergitq; vsque ad conspectum summi præsidentis.*

Deus igne cognoscitur.

MERCVRIVS.

Quiúe arbitrium & potestatem omnium habuerat in animantia mundi mortalia, & ratione carentia, per harmoniam emersit, atq; exiliit, penetrans ac resoluens potentiam circulorum, ostenditque naturam, quæ deorsum labitur, velut pulchram Dei formam. Qui cùm naturam contueretur mira pulchritudine præditam esse, actionesque omnes septem gubernatorum, atque insuper Dei ipsius effigiem possidere, illi amore ingenti subrisit, vtpotè qui humanæ pulchritudinis speciem in aqua specularetur, eiusdemque adumbrationem quandam in terra conspiceret. Ille præterea conspicatus similem sibi formam in seipso existentem, velut in aqua, amauit eam, secumque congredi concupiuit. Effectus è vestigio secutus est voluntatem, formamq; carentem ratione progenuit. Natura verò illud in quod tota ferebatur amore complexa, illi penitus sese implicuit, atq; commiscuit.

# Commentum III.

Harmonia rerum.



*OMINI cupienti vim gubernatoris præsidentis igne comprehendere, harmonia occurrit, quæ in rerũ dispositarum ordine cernebatur, fuitq; illi non paruo adiumento, quo voti compos efficeretur. hæc autem harmonia, creaturarum est optima distributio, ex qua veluti ex pulchro speculo primi gubernatoris maiestas agnoscitur. Quamobrem dialogo* 5. *Tatio scientiam Dei habere cu-*

5.

*pienti, clarißimè, elegantißimèq; à Mercurio huiusmodi harmonia proponitur:* Itaq; *inquit*, si mentis oculis inspexeris ô Tati, ille tibi patebit. Deus sanè totius expers inuidiæ per singulas mundi particulas vbique splendet, atque adeò se notum præstat, vt non intelligere modò; sed manibus etiam ipsis vt ita dixerim liceat attrectare: nam vndiq; nostris oculis eius obuersatur, seq; obiicit, & inculcat imago. Itaq; cùm Deum videre volueris, suspice Solem ô fili mi Tati: suspice Lunæ cursum: suspice syderum ordinem reliquorum; quis age perpetuum horum seruat ordinem? ordo quidem omnis numeri lociq; limitibus terminatur: vtinam daretur ô fili facultas, vt alarum adminiculo in sublimem aëris plagam volares, mediamq; inter cœlum, & terram regionem sortitus, conspiceres terræ quidem soliditatem, maris diffusionem, fluxum fluminum, aëris amplitudinem, ignis arctam celeritatem, astrorum cursus, cœli rapidam velocitatem: siquidem vno luminum motu, seriem mundi totius comprehenderes, immobilemq; factorem. quòd si per ea etiam quæ terra sustinentur fragilia, & aquæ profunditate conduntur, Deum artificem inuestigare volueris, circumspice humani corporis opificiũ. *Itaq;* homo arbitrium, & potestatem cùm haberet, in animantia, per harmoniã, *id est, conuenientißimũ naturarum ordinem,* emersit *quasi ex profundo inquisitionum suarũ,* atq; exilijt, *hoc est, ex ignorantiæ tenebris foras prodijt: ex visibilibus, inuisibilia intelligens, sempiternam quoq; Dei virtutem, atq; sapientiam:* penetrauit atque resoluit potentiam circulorum, *hoc est, supra cœlorum sublimia conscendit mentis suæ mobilitate, ac celeri velocitate,* agnouitq; naturã, quæ deorsum labitur, *mundũ vtiq; hunc inferiorem, qui natura deorsum deprimitur,* veluti pulchram Dei formã. *vocat enim Mercurius mundum Dei imaginem, cùm ex illius pulchritudine, sapientiam, pulchritudinemq; intellexit authoris. vnde dialogo* 5. Quis mare suis finibus circumscribit? Quis terræ pondus sistit, ac librat in medio? Quem timet is? Quem veretur? Diuersorum syderũ diuersi sunt motus. Quis mensurã singulis motionis assignat? Arcturus circa idem se perpetuò vertens, totamq; trahens mundi machinam. Est certè aliquis ô Tati, horum author & dominus: etenim locum, vel numerũ, vel mensuram seruare absq; authoris virtute impossibile est. Ordo fieri à deformitate nequit: eget autem deformitas domino, qui ordinem præbeat. *Ex mundi ergo ordine, maiestas intelligitur Dei ordinantis. Non temere ergo mundus à Trismegisto in octauo dialogo vocatur secundus Deus, id est, imago Dei: theologi dicerent vestigium Dei:* Primus *inquit,* omnium verè sempiternus, immortalis, ingenitus Deus, author omnium: secundus deinde ad illius imaginem mundus ab eo genitus, & ab eodem seruatus, nutritus, & immortalitate donatus velut à proprio patre. *Et dialogo* 9. *dicit mundum diuinæ voluntatis organum esse, hac potißimùm ratione constructum à Deo, vt ab illo semina suscipiens vniuersa, eaq; tuto sinu recondens, omnia quidem componendo reducat, omnia rursus auferat diuidendo.* Deus igitur cosmi, id est, mundi pater: cosmus autem eorum quæ in cosmo: & cosmus quidem Dei filius. Quæ verò in cosmo, sub cosmi ditione consistunt, ac iure cosmus appellatus est, omnia siquidem varietate generationis κοσμεῖ id est exornat. *Et dialogo* 10. *Mundum quidem pulchrum, non tamen bonum appellat:* Mundus, *inquit,* pulcher est, non tamen bonus: etenim ex materia cõstat, paßionibusq; subiicitur, primusq; est eorum quæ patiuntur: secundus autem eorum, quæ sunt. Indigus præterea suapte natura: factus aliquando: semper existens in generatione, atque genitus, qualitatumque,

& quan-

Inuidia non est in Deo.

Deus omnibus pater.

Homo ex visibilibus Deum cognoscit.

Mundus Dei imago.

Arcturus quid sit.

Ordo mundi.

Mundus secũdus Deus.

Mundus diuinæ voluntatis organum.

Mundus vocatur Cosmus

Quid sit mundus.

& quantitatum omnium genitura; mobilis enim. *Mundus ergo est pulchra Dei forma: nam quemadmodum vnus est mundi princeps; ita planè & vnus est mundus, cuius administratio ab vno gubernatore dependet, vt ipse Mercurius* 10. *dialogo clarè describit:* Mundi, *inquit*, totius administratio, ex vnius natura dependens, perq; vnam mentem rectè discurrens, qua nihil validius, nihil diuinius, nihil denique magis vnitum. *Non temere igitur, mundus, pulchra Dei appellatur imago; eius enim vnitate, ordine, pulchritudine, diuinæ vnitatis ordinisque atque pulchritudinis effigiem præseferre videtur. Et Dialogo* 11. Diligenter, *inquit*, circumspice mundum, inuiolabile corpus, quo nihil antiquius, per omne quidem adultum ac virens. Inspice præterea mundos septem suppositos, ornatu mirifico fabricatos, ordine sempiterno, cursu suo differenter complentes æuum: plena lumine singula. hæc autem in vnum congredi absq; congregantis virtute, impossibile est: oportet ergo aliquem esse talem, ac penitus vnum. Nam cùm multi variiq; sint motus, & dissimilia corpora, vnus autem ordo velocitatis in omnibus; impossibile est duos, aut plures esse factores: neq; enim ordo vnus seruaretur in multis. Præterea, qui inter illos imbecillior esset, potentiori nimirum inuideret, ex quo seditio quædam exoriretur. Vnus igitur Deus, mundum vnum esse confessus est, & solem vnum, vnicam lunam, vnam quoq; diuinitatem. Vnus ergo singula facit in multis. Ipse suapte natura efficax, vi propria operans versatur in opere semper. Si quando influxũ suum ipse subtraxerit, deficiente vita, in mortem corruent vniuersa. cùm autem viuant omnia, vnaq; sit vita cunctorum, *effectiuè scilicet*, vnus est Deus, à quo fiunt omnia. Imago igitur Dei est æuum: æui mundus: mundi Sol: Solis homo. *Et supra eodem dialogo*, quid æuum: origo materiæ pendet ex æuo, quemadmodũ ex deo æuum. Generatio quidem ac tempus, naturæ geminæ, & in cœlo sunt, & in terra: in cœlo sanè immutabilia sunt hæc duo, atq; immortalia: in terra mutabilia corruptioniq; obnoxia. Æternitatis anima, Deus est: anima mundi, æternitas: terræ anima, cœlum: Deus in mente, mens in anima, anima autem in materia: omnia verò ista per æuum: totum hoc corpus, in quo corpora omnia. *Quare ergo mundus appellatus sit pulchra Dei forma, ipsemet Mercurius declarauit abundè. Sequitur textus:* Qui cùm naturam, *inquit*, contueretur mira pulchritudine præditam esse; *ideò enim Cosmus dictus est mundus, propter mirabilem vtique illius venustatis pulchritudinem*, Actionesq; omnes septem gubernatorum, ac insuper Dei ipsius effigiem possidere, *hoc est, non modò mundi inferioris pulchritudinem, angelorum actiones, atq; naturas, stellarumq; reuolutiones, sed etiam suiipsius homo agnouit naturam, animaduertitq; se effigiem Dei esse:* cui ingenti amore subrisit, *id est, maximè gauisus se imaginem Dei gestare*, vtpotè, *inquit*, quæ humanæ pulchritudinis speciem in aqua specularetur: *hoc est, quemadmodum in aqua cernitur forma aspicientis; ita planè in apice mentis, veluti in speculo, imago cognoscitur creatoris: cùm ergo homo ad mentis puritatem redierit, illico conspicit se effigiem Dei possidere*, eiusdemq; abumbrationẽ quandam in terra cõspiceret, *id est, non ita clarè; sed adũbratè potiùs, in his quæ extra ipsum versabantur, suæ valuit pulchritudinis speciẽ agnoscere.* Ille præterea cõspicatus similẽ sibi formã in seipso existentẽ, velut in aqua, *quæ est cæteris illustrior animæ partibus, sicuti pupilla oculi, in qua se intueri potest, non autem in aliis corporis partibus*, amauit eam, secumq; congredi concupiuit, *vnum vtique fieri:* Natura verò, illud, in quod tota ferebatur, *nempè in Dei imaginem, cuius congressum peroptabat*, illi penitus sese implicuit, atque commiscuit. MER-

Gubernatio mũdi ab vno.

Mundi septẽ.

Vnitas Dei ostenditur.

Influxus Dei perpetuus.

Æuũ imago Dei.

Æternitas.

Cœlum.

Textus exponitur.

Homo gaude se esse imaginem Dei.

Quando homo seipsum cognoscit.

MERCVRIVS.

Quandoquidem solus homo ex vniuersis terrenis animantibus duplicis naturæ censetur: mortalis quidem propter corpus: immortalis autem propter hominem ipsum substantialem; immortalis enim est, cunctorumque arbitrium obtinet. Cætera verò viuentia, quæ mortalia sunt, fato subiecta patiuntur. Homo igitur harmonia superior extitit: in harmoniam verò lapsus, periclitatus, seruus effectus est. hic vtriusque sexus fœcunditate munitus ab eo, qui amborum sexuum fons est, vigilque factus ab eo, qui est vigilans, continetur, atque eius dominationi subiicitur. Textus Mercurij.

# Commentum IIII.



*Nimæ ad corpus dilapsum subobscurè describit, quatenus naturalem illius ad corporis coniunctionem habendam, fouendamque ostenderet.* Erat, *inquit*, homo harmonia superior *id est, naturæ ordine, nobilitateque præstantior corpore; ob naturalem tamen inclinationem, diuique Pymandri mandatum*, ad harmoniam inferiorem, *id est, ad corporis cõmertium descendit. Vtriusque ostendit naturæ discrimen: anima enim cœlitus mittitur, id est, immediatè à deo formatur: corpus verò ex elementis compaginatur: ex vtroque autem homo constat; hac de causa mortalis dicitur, pariter & immortalis:* Solus, *inquit*, homo ex vniuersis terrenis animãtibus duplicis naturæ cẽsetur: mortalis quidẽ propter corpus: immortalis autẽ propter hominẽ ipsum substantialẽ, *id est animã, quæ est corporis forma substãtialis. In octauo dialogo Pymandri hanc ipsam doctrinam profiteri videtur.* Homo, inquit, secundum deum, *id est, mundum*, vtpote corporalẽ, sensu comprehendit, *quatenus ad mundi imaginem genitus est.* ad deum verò, vt incorporeã substantiam, mente cõsurgit. *Cum autem à filio interrogaretur, vtrum tale animal esset destruendum omninò:* Melius melius, inquit, ominare ô fili. *In Asclepio clarißimè de hac eadem materia differit:* Solũ enim animal homo, *ait*, & eius vna pars simplex est, quæ est diuinæ similitudinis forma; alia verò est humanum tegumentum. Deus enim hominem fecit, visusque est ei pulcher, vtpotè qui sit omnium bonitate plenissimus: amauit eum, vt diuinitatis suæ partem. Quum igitur animaduerteret deus illam sui partem nõ posse omnium rerum esse diligentem, nisi eam mundano integumento contegeret; texit eam corporea domo, talesque omnes esse præcepit, ex vtraque natura in vnum confundens, miscensque, quantum satis esse debuisset. Itaque hominem conformauit ex animi & corporis, id est, ex ęterna, *id est, immortali*, & mortali natura; vt animal ita conformatum, vtrique origini suæ satisfacere posit, & mirari, atque orare cœlestia, & æterna, & incolere, atque gubernare terrena. Animal ergo homo, non quidem eò est minor, quod ex parte mortalis sit; sed eò fortè aptiùs, efficaciùsque compositus, ad certam rationem

Animæ corporisque coniunctio.

Textus exponitur.

Homo est mortalis, & immortalis. 8.

Asclepius.

Homo est pars Dei.

Quare anima vnita est corpori.

Homo nõ est minor, quia mortalis.

mortalitate auctus esse videatur: scilicet, quoniam vtrumq; vbi ex vtraq; materia sustinere non potuisset, ex vtraq; formatus est, vt & terrenorum cultum, & diuinitatis posset habere delectum. Effector enim mundi deus, & eorum quæ insunt omnium simul cuncta gubernando, cum ipso homine gubernatore cõposuit. Itaq; homo nouit se, nouit & mundum, gratias agit deo, eius imaginem venerans, nõ ignarus se secundam esse imaginem dei, cuius sunt imagines duæ, mundus scilicet, & homo: vnde efficitur, vt quoniam est ipsius vna compago, parte, qua ex anima, & sensu, & spiritu, atq; ratione, diuinus est, veluti ex elementis superioribus, ascendere posse videatur in cœlũ: parte verò mundana, quæ constat ex igne, & aqua, & aëre, mortalis existat in terra; ne curæ suæ omnia mundana, vidua desertaq; dimittat: sic enim humanitas ex parte diuina, & ex parte mortalis effecta est in corpore cõsistens. Etenim, vt homo ex vtraq; parte possit esse plenissimus, quaternis eum vtriusq; partis elementis animaduerte esse formatũ, manibus & pedibus vtrisq; binis, alijsq; corporis mẽbris, quibus inferiori, id est terreno mundo deseruiat: illis verò partibus quatuor, sensus animi, memoriæ, atque prouidentiæ, quarum ratione cuncta diuina norit, atque suspiciat. *Porrò hæc quatuor cœlestia elementa in x. Pymandri lucidiùs explicat:* Anima hominis, inquit, in hunc vehitur modum: mens in ratione, ratio in anima, anima in spiritu, spiritus in corpore. Homo itaque sic effectus conformatusque, & tali ministerio, obsequioque præpositus, deum piè colendo, & dignè & competenter in vtroque dei voluntati parenti, exutus mundana custodia, nexibusque mortalibus absolutus, superiori, *id est, diuinæ* parti, purus, sanctusque restituetur. hæc est merces piè sub deo, diligenterque cum mundo viuentibus Secus autem erit animæ obtortum collum habenti; sui enim parti, quæ mortalis est, inhæret, quæ non sinit partem diuinitatis agnoscere inuidens immortalitati, malignitas. Ego enim tibi quasi prædiuinans dixero, nullum post nos habiturum delectum simplicem, qui est Philosophiæ, quæ sola est in cognoscenda diuinitate frequens obtutus, & sancta religio. Multi enim eam multifaria ratione confundunt in varias disciplinas, nec comprehensibiles, eam callida commentatione miscentes. *Hoc Mercurij vaticinium iam clarè patet, cùm nostris, & retroactis temporibus, pura illa, diuinaq; Philosophia mundum deseruerit, tantùmq; nobis relicta sit opinionum ingens confusio; vt ex hoc ipso exosum sit Philosophiæ studium, quandoquidem cui credere debeas, ignores.* Erunt, inquit, post nos homines, sophistarum calliditate decepti, à vera, pura, sanctaq; philosophia auertentur. Itaq; deus hominem composuit ex vtraque natura, diuina, atque mortali: & sic compositum per voluntatem dei, constitutum est esse meliorem dijs, qui sunt ex sola immortali natura formati, & omnium mortalium: propter quod homo dijs cognatione est coniunctus, ipsos pio affectu, & sancta mente veneratur: dijq; pio affectu humana omnia respiciunt, atque custodiunt. *Et iterum.* Non immeritò miraculo dignus est, qui maximus est, omnium deorum. *Porrò animæ immortalitatem lucidissimè depingit:* Cùm inquit, fuerit animæ à corpore facta discessio, tunc arbitrium examenque meriti eius transiliet in summi dæmonis potestatem: *quod profectò fieri non posset, si simul cum corpore anima interiret. Reuera, vt ipse subiungit,* Pater omnium & dominus, qui solus est omnia, hominem illuminat, qui veritatis claritate percepta, toto se sensu intelligentiæ diuinæ commiscet: cuius amore à parte naturæ, qua mortalis

Marginal notes: Homo mundi est gubernator. | Homo secunda imago dei. | Elementa cœlestia. | Homo ex vtraque parte plenissimus. | Vita æterna est merces bonorum. | Animæ collũ obtortum. | Philosophiæ finis. | Sophistæ genus. | Homo nobilior angelis. | Dij curant humana omnia. | Animæ immortalitas. | Deus illuminat.

De homine.

mortalis est, liberatus, immortalitatis futuræ concipit fiduciam. *Et ad Asclepium loquens, ait:* Auus tuus ô Asclepi medicinæ primus inuentor, cui templum consecratum est in monte Lybiæ, circa littus crocodilorum, in quo eius iacet mundanus homo, id est, corpus; reliquus enim vel potiùs totus, si est homo totus in sensu, vitæ melior, remeauit in cœlum. *quid clarius dici potest, quid solidius ad animæ immortalitatem astruendam? Patet ergo ex verissima Mercurij theologia, animam humanam immortalem esse: hominemq́, non sine magno opificis consilio, ex duplici constare natura. Sequitur textus.* immortalis enim est, sicut dictum est, cunctorumque arbitrium obtinet: *tùm quia suæ subdita sunt ditioni, tùm etiam, quia omnium potest scientiam habere.* Cætera verò viuentia, quæ mortalia sunt, fato subiecta patiuntur, *quia cursui astrorū deseruiunt, nullamq́ habent liberi arbitrij facultatem: nam sapiens dominatur astris. latiùs de fato in 4. Pymandri dixi.* Homo igitur harmonia superior: *id est, anima, quæ diuinioris est ordinis,* in harmoniam lapsus, *nempè inferiorem, hoc est, in corpus,* periclitatus, seruus effectus est: *omne enim periculum ex materiæ connexu, omnisq́ iniquæ seruitutis, molestia, ex commertio corporis manauit.* hic vtriusq; sexus fœcunditate munitus, *id est, procreandæ prolis fœcunditate, atque abundantia donatus,* ab eo, qui amborum sexuum fons est, *id est, à deo, vt paulò ante dixerat deum esse vtriusq; sexus fœcunditate plenissimum: quod certè apertissimè dilucidat in Asclepio:* Deus inquit, est solus vt omnia: vtriusque sexus fœcunditate plenissimus, semper volūtatis suæ prægnans: parit semper quidquid voluerit procreare: voluntas eius est bonitas omnis: hæc eadem bonitas omnium rerum est ex diuinitate eius natura nata, vt sint omnia sicut sunt, & fuerunt, & futuris omnibus de hinc natura ex se nascendi sufficiat: hæc est ratio, quomodo fiant omnia vtriusque sexus. Impossibile est enim aliquod esse eorum animalium, quæ sunt, infœcundum esse. *Cùm igitur deus sit vtriusq; sexus fœcunditate plenissimus, partim quidem, quia & intellectus illius, atq; voluntas sunt fœcundi, vt dixi in principio secundi Pymandri; partim etiam quia cæteris præstat fœcunditatem pariendi, procreandiq́: decet vnumquemq; nostrûm, non tam fœtibus, quàm virtutibus esse fœcundum:* hac siquidem fœcunditate vtriusq; sexus *quilibet debet esse* munitus, *nempè, & voluntatis charitate, & intellectus veritate; partus enim voluntatis, est amor: intellectus verò, veritas:* vigilq; factus est ab eo, qui est vigilans, cōtinetur, atq; eius dominationi subijcitur. *Sanè, nō solùm fœcunditatis munere donatus est homo a suo opifice; verùmetiā vigilandi gratia ab eo, qui perpetuò inuigilat suis operibus: Nō enim dormit, neq; dormitat, qui custodit Israël: interest enim hominis peruigilem esse, ne ignorantiæ, aut ignauiæ somno grauatus, amittat se, & sua, quæ cœlitus sunt illi concessa. Intelligere planè debet, quemadmodum à deo conditus sit, atque ab illo multa acceperit, cuius dominationi subiectus est, & naturæ, & gratiæ muneribus; ideoq; multùm est illi inuigilandum, vt gratus charusq́ sit illi, sub cuius dominatione continetur.*

Medicinæ inuentor. Textus exponitur. Fatum. Sapiens dominabitur astris. Seruitus vnde. Vterq; sexus in deo quid significet. Fœcunditatis bonum. Partus vtriusq; potentiæ. Textus exponitur. Homo debet vigilare.

MERCVRIVS.

Pymander. Id est, *inquit,* mysterium, quod in hanc vsque diem genus humanum latuit. Natura quippe homini sese immiscens, miraculum attulit, quod omnium miraculorum vincit admirationem. Nam cùm septem il-

Textus Mercurij.

lorum harmonia ipse iam fuisset imbutus, ab eo, quem tibi paulò ante narraui, patre videlicet, atque spiritu, natura ipsa non restitit. Quinimò septem protinus homines peperit secundùm septem gubernatorū naturas, masculini pariter, & fœminini generis compotes, atque sublimes. Fœmina est aër & aqua coëundi compos: ex igne maturitatem, ex æthere sumpsit spiritum: conglutinauitque natura corpora ad hominis speciem effingendam. Homo autem ex vita & luce in animam, mentemque processit. Vita quippe animam largita est, lux denique mentem. Talia profectò vsque ad finem circuitus principiorum, simul ac generum, cuncta mundi sensibus membra manabant.

# Commentum V.

Mysterium absconditum.



*YSTERIUM absconditum Pymander, suo satagit Mercurio inmare; vt illius notitia percepta, beatæ illius visionis, in qua se Deum vidisse asserit, intelligentior fiat: sic enim ait ad Asclepium:* Sed tibi Deus, *inquit*, summe gratias ago, qui me videndæ diuinitatis tuæ illuminasti lumine. Et vos, ô Tati, & Asclepi, & Amnon, intra secreta pectoris, diuina mysteria silentio tegite, & taciturnitate seruate. *Quale autem sit illud mysterium, quod in illum vsque diem, genus humanum latuit, satis obscurè describit, quod postmodum in Asclepio clarè manifestat; prædicit enim idolorum ruinam futuram, quam suis temporibus propalare non audebat, ne tanquam calumniator videretur, legiq; Ægyptiorum aduersarius omninò. Itaque ait:* Natura quippè homini sese immiscens, miraculum attulit, quod omnium miraculorum vincit admirationem. *Quod autem sit illud miraculum, subiungit:* Cùm, *inquit*, septem illorum harmonia, *id est, Cùm didicisset planetarum ordinem atq; naturam, à patre videlicet, & spiritu. Cœlitus ergo illorum cognitio, homini conceditur, spiritus afflatu, patris benignitate, verbi quoque lucidi lumine.* Natura, *id est, anima*, quæ sese homini mundano, *id est, corpori* immiscuerat, non restitit, *id est, non est contenta illorum cognitione*, nisi & ipsa instar primi opificis, septem, *id est multos, septenario enim vniuersitas ostenditur*, fabricaretur huiusmodi homines, *vtpotè Dianam, Venerem, Mercurium, aliosq; Planetas, quos antiquitas inani religione colebat:* secundùm septem, *inquit*, gubernatorum naturas, masculini pariter & fœminini generis compotes atque sublimes, *id est deos, deasq; hæc autem ita se habere, ex ipsomet intelligimus Mercurio ad Asclepium scribente.* Potestatem hominis ô Asclepi, vimque cognosce. Dominus & pater, vel, quod est summum, Deus, vt effector est Deorum cœlestium; ita homo effector est Deorum, qui in templis sunt, humana proximitate coniuncti. vnde homo non solùm ad Deum proficit; verùmetiam confirmat deos: humanitas siquidem semper vicina naturæ, & origini suæ, in illa diuinitatis imitatione perseuerat: vt sicut Deus, ac dominus, vt sui similes essent, deos fecit æternos,

Septem harmoniæ.

Textus exponitur.

Septem homines.

Asclepius.

Homo effector est deorum.

*nos, id est, Angelos, qui planè æterni dicendi non essent, si facti sint: proinde idem sonat æterni, ac si dixisset, natura immortales, atque incorruptibiles*; ita humanitas deos suos, ex sui vultus similitudine figurauit: *quos in Pymandro homines, in Asclepio, deos appellat.* Statuas dico, ô Asclepi, animatas, sensu, & spiritu plenas, tanta, & talia facientes, statuas futurorum præscias, easque fortè vates omnes somniis, multisque aliis rebus prædicentes, imbecillitatesq; hominibus facientes, easq; curantes. Sed futurum tempus est, vt appareat Ægyptios in cassum pia mente, diuinitatem sedula religione seruasse: & omnis eorum sancta veneratio in irritum casura, frustrabitur. *Hoc est miraculum, quod omnium vincit admirationem: hoc est, mysterium multo tempore absconditum: hoc in illa visione Pymander Mercurio intimandum curauit. Sequitur textus:* Horum septem, *vt dixi*, generatio hunc in modum effecta est: fœmina enim aër, & aqua, coëundi compos, ex igne maturitatem, ex æthere sumpsit spiritum; conglutinauitq; natura corpora, ad hominis speciem effingendam. *hæc vltima verba, manifestè ostendunt de statuis operibusq; hominum manibus fabricatis, Pymandrum fuisse locutum:* Ad hominis speciem, *inquit*, non naturam effingendam, *ad fabricanda vtiq; idola, atq; imagines hominum. Modum autem fabricandi, sub elementorum similitudinibus depinxit, quo deorũ, atq; dearum proprietates describeret:* Fœmina, *inquit*, est aër, & aqua, *hoc est, inter statuas illas mirificas, vtriusq; sexus inuenientur idola; aqua enim Lunæ, seu Dianæ congruit: aër verò Iunoni, atq; Veneri: ignis verò Soli, ac Marti: æther autem Ioui, Saturnus Lunæ cognatus est, Mercurius autem Soli. Porrò, quemadmodum ex elementorum coniunctione, mixta omnia consistunt; ita planè ex illorum deorum, dearumq; numero, ordinéque deorum, atq; dearum omnium emanauit confusa religio. Inerat autem illis spiritus mendax; vnde ab antiquis tanquam dij, vana religione colebantur; ex illis siquidem fiebant responsa, & similia multa. Itaq; aperuit Pymander secretum pectoris sui, quod modò partim videmus completum, perfectiùs autem in fine mundi tenemus esse complendum. Sequitur textus:* Homo autem ex vita & luce, in animam mentemque processit: *quasi diceret, hoc interest inter hominem verũ, & fictum, quòd ipse sit animal rationale, ille verò opus manuum artificis. Homo siquidem constat ex vita, & luce, id est, ex duplici vita, animali vna, spirituali autem altera; lux enim spiritualis, est donum intellectus, siue mens, qua anima intelligit diuina; porrò intelligere, est vita intelligentis; non minus enim intelligens viuit ex obiecto, actuq; intelligendi, quàm corpus ex anima:* vita quippè, *ait*, animam largitur, lux deniq. mentem: *id est, anima sine vita esse non potest, nec mens sine luce, à qua mens ipsa procedit. Ille autem homo fictitius hac duplici vita caret; huius autem rei causa paulò pòst à Mercurio assignabitur:* Homo, *inquit*, ex vita, & luce constat, quia illius legitimus pater, nempè Deus, est vita & lux, *& formaliter, & effectiuè, vt communis theologorum est, ac philosophorum sententia: non est tamen ipsemet actus viuendi, intelligendiq;, sed causa, atq; ratio, vt illi sint: quemadmodum docet Mercurius dialog. 2.* Deus, *inquit*, mens non est, *scilicet nostra:* at verò vt sit mens, causa est: nec spiritus, *eodem modo intellige*; sed causa, qua spiritus extat: neque lumen, verùm causa, qua lumen existit. *Et 11.* Nihil, *inquit*, in rerum natura consistit, cui non insit naturalis quidam agendi vigor, simulque certi operis executio; quantò magis asseuerandum est, Deo non deesse potestatem omnium, & effectum? Nam quidquid ociosum, imperfectum est: imperfectum dicere Deum, nefas est: facit igitur omnia Deus, vt sint ea, quæ fiunt, quæ fiebant, quæue in posterum fient: ipse quippè vita est, à quo omnia viuentia sunt, & quæ in cœlo videntur, & quæ iacent in ter-

Statuæ animatæ, & præsciæ futurorum.

Mysterium absconditum quale.

Textus exponitur.

Idola antiquorum destruenda.

Spiritus mendax in idolis.

Textus exponitur.

Homo cõstat ex vita, & luce

Deus est vita, & lux.

Vna vita spiritualis.

in terra: vna autem vita cunctorum manat ex Deo, ipsa etiam est ipse Deus. *Intellige, in se quidem formaliter, in aliis verò causaliter.* Vita autem, *scilicet illa spiritualis*, est vnio mentis, & animæ, *quando scilicet intellectus, quem Pymander largitur timentibus se, animæ vnitur humanæ:* Mors verò, quando hæc ab inuicem separantur. *Etenim sicuti corpus viuit ex anima; ita profectò anima viuit ex Deo, à quo animæ conceditur donum intellectus, quam animæ mentem appellat. Vnde in 12. dialogo, pulchrè admodum describitur huius mentis officium:* Mens, *inquit* huiusmodi ab essentia Dei nequaquam est diuisa, sed potiùs illi eo modo connexa est, quo solis corpori lumen. *Ac si diceret, dona Dei, quæ hominibus communicantur, instar sese habent radiorum ad solem: vnde quemadmodum radij, ex continuo solis aspectu decidunt, atque fluunt, non tamen sunt ipse Sol; ita planè diuina charismata, à diuina manant incessanter essentia, tametsi ipsa essentia sint minimè.* Deus igitur in hominibus est mens, in irrationabilibus, est natura. Mens quippe adiutrix est hominum animarum, eas in bonum proprium reuocans. *Quam ob causam rectè dictum est à Mercurio:* quòd homo ex vita & luce consurrexit in mentem: nam quibuscunque animis, *vt in 12. dicitur*, mens præsidet, suo illas fulgore illustrat, earumque morbis malisque resistit. Consurrexit, *inquit*, in mentem, *quandoquidem talis sit hominis finis, mente scilicet Deum complecti, mente illum colere, venerari, atque piè inseruire. Hoc ipsum Mercurius dialogo 3. prudenter annotauit:* Omnis anima, *inquit*, velata carnis vmbraculo, nata est ad cœlestium deorum discursum suspiciendum, ad opera Dei, & naturæ progressus, ad bonorum signa, ad potestatis diuinæ cognitionem. *Itaque Deus est vita, & lux. Quatenus autem est vita, animam, id est, vitam animalem; quatenus verò lux, mentem, id est, intelligentiam, vt diximus, hominibus largitur. Deum autem esse vitam in primo Pymandri ostensum est, & ex Mercurio patuit, & ampliùs patere potest: sic enim loquitur in dial. 11.* Quemadmodum, *inquit*, homo nequit sine vita viuere; ita nec Deus viuere potest, nisi bona producat. hæc enim Dei vita, hic eius actus, agitare singula, vitamque omnibus inspirare. *Et 12. dial.* Materiæ, *ait*, vita, spiritus est, mens animæ: ex mente viuens omne profluit. omne igitur viuens per mentem permanet immortale. Maximè verò omnium immortalis est homo, qui Deum capit, qui diuinæ conformatur essentiæ: huic enim soli ex omnium viuentium genere Deus ipse cōgreditur: nocte quidem per somnia, die crebriùs per portenta, perque omnia sibi futura prænunciat, per aues, per intestina, per spiritum, perque Sibyllam. Quapropter verè dicitur homo scire, quæ sunt, quæ fuerunt, & quæ ventura sunt. *In hymno decimitertij dialogi, Deum sic alloquitur:* O vita, ô lux, à vobis in nos benedictio currit: ô vita, totum quod est in me, salua: ô lux, totum illumina, spiritus Deus: verbum tuum me agit, spiritifer opifex. *Et in Asclepio:* Deus cùm sit vitæ æternitatisque plenissimus, sic eum semper viuere necesse est. Etenim, sicut vitalium est gubernator, ac totius viuacitatis eorum frequentator, & dispensator; ita planè Deus est viuentium, vel vitalium, quæ sunt in mundo, sempiternus gubernator, ipsiusque vitæ dispensator æternus. semel autem dispensauit æterna lege, cunctis vitalibus vitam præstans. Mundus siquidem extrinsecus ab æternitate viuificatur, ipse verò viuificat ea, quæ intra se sunt. Deus autem est omnia, & ab eo omnia, & eius voluntatis omnia. quod totum est bonum, decens, immutabile, & prudens, & ipsi soli sensibile, atque intelligibile: & sine hoc nec fuit aliquid, nec est, nec erit: omnia ab ipso, & in ipso, & per ipsum. *Itaque, patet ex Mercurio, Deum vitam*

Mens est donum intelligendi.

Finis hominis

Deus est vita.

Deus variè homini loquitur

Sibylla.

Asclepius.

Deus vitæ dispensator.

Deus est omnia.

Mundi senectus.

*vitam esse, ac vitæ distributorem; à quo homo conditus est, vita, & lux: ob duplicis planè vitæ beneficium, sicuti dixi, ac aliis patere arbitror. Sequitur textus:* Talia profectò vsque ad finem circuitus principiorum simul, ac generum cuncta mundi sensibus, membra manabant, *id est, & veri, & falsi, seu ficticij homines, nempè idola, vsque ad finem mundi, quando principiorum circuitus soluetur, perdurabunt. hæc autem sunt membra mundi sensibus illius plena: de his satis.*

Textus exponitur.

## DE MVNDI SENECTVTE.

### MERCVRIVS.

Verùm audi iam reliquum, quem summoperè cupiebas sermonem. Expleto demum circuitu omnium, volẽte Deo, solutus est nodus. Nam cuncta vtriusque generis animantia, vnà cum homine dissoluuntur. Et Masculina quidem ex parte, Fœmininaq. similiter conficiebantur. Ex templo Deus verbo sancto clamauit: pullulate, adolescite, propagate vniuersa germina, atq. opera mea. vos insuper, quibus mentis portio concessa est, genus recognoscite vestrum, vestramq. naturam immortalem considerate: amorem corporis, mortis causam esse scite: rerum omnium naturam discite. his dictis prouidentia per fatum harmoniamque conflauit mixtiones, generationesque commiscuit; vnde cuncta sunt secundùm genus proprium propagata. Demum qui seipsum recognouit, bonúm, quod est super essentiam, consecutus est: qui verò corpus, amoris errore complectebatur, is oberrabat in tenebris mortis, mala sensu percipiens. Digni autem sunt morte ii, qui in morte iacent; quia præcessit proprio corpori tristis vmbra, ex hac quidem natura humida, ex hac verò corpus sensibile in mundo constitit, ex hoc deniq. mors ipsa scaturiit. Qui se ergo recognoscit, transit in Deum, vt Dei verbum tradidit, quoniam ex vita, & luce, constat omnium pater, ex quo natus est homo.

Iudicium futurum.

# Commentum VI.



*YSTERII absconditi cognitione percepta, ad aliud nobis transeundum est, quod quidem non parua contegitur caligine, nec minus profundiori intelligentia obuoluitur. De futuro namque iudicio sermonem contexuit, idolorum vanitate ostensa, atque ruina.* Audi, *inquit*, reliquum, quem summoperè cupiebas sermonem. Expleto demum circuitu omnium, *id est, cùm omnium finis aduenerit, omnisq; cœlorum motus officii voluendi, agitandiq; ex-*

Finis motuũ venturus.

Textus exponitur.

Mundi senectus.

pleuerit cursum numerosæ naturæ, *vt in 3. dicit Pymandri dial. Tempus istius circuitus à Mercuro tacetur, quippè, qui illius authorem, voluntatem dicit esse diuinam:* volente Deo, *inquit: ac si diceret, non est vestrum istius circuitus tempora vel momenta nosse, quæ sanctus Pymander in sua posuit potestate. Ex quo patet ex Mercurij theologia, annum magnum, triginta sex annorum millibus complendum, statui non posse, quo mundi anima per firmamenti motum, suum peragit ambitum, aut animæ nostræ circuitum, quæ per 12. annorum millia compleri volunt, vtpotè, quam oporteat per omnes discurrere sphæras, chorosque dæmonum, atque deorum. hæc planè fictitia sunt, rationi atque scripturæ contraria, à Mercurij verò theologia alienissima, atq; remotissima. Numerus ergo illius circuitus, soli Deo patet, cuius voluntate agitur, & conseruatur, ac tandem finem currendi, voluendiq; accipiet.* Expleto igitur omnium circuitu, soluetur nodus. *Nescio si similis dictio à Mercurio aliis in locis posita fuerit, puto hîc tantùm meminisse; ideò non sine caligine intelligi potest: dicam tamen quid sentio.* Soluetur nodus, *id est, vita omnium, quæ sub cœlo sunt animantium, quorum quidem vita non temerè nodo comparatur: nam sicuti nodus ex multis filis, ac circuitibus, agglomeratur; ita planè animantium vita, ex multorum dierum, mensium, annorumque curriculis ligatur, & compingitur, ex variisq; etiã elementorum qualitatibus, quæ omnia soluenda sunt, atque ad propria loca remeabunt, cùm numerosa natura, à qua animantium vita dependet, finem currendi, meandi per circulos, acceperit. Suffragatur huic expositioni, ipsius Mercurij contextus, qui mox sequitur:* Nam cuncta, *inquit,* vtriusq. generis animantia vnà cum homine dissoluentur: & masculina quidem ex parte, fœmininaque conficiebantur: omnes propemodum ad interitum properabant. *Vltimum planè iudicium, vi quadam diuina afflatus, vaticinatur. sicuti etiam hoc idem alibi cõprobare videtur. Nam & in 3. Pymandri dialogo, luce clarius, extremam tremendamq; vltimi iudicij diem depingit, omnium oculis conspiciendam:* Resoluentur, *inquit,* in id, in quo ampla extabunt monimenta: admonitiones artificiorum, labe generationeque carnis animatæ: tabefactis siquidem sementibus fructuum, opificiisque naturæ, & artis, reiuuenescunt denique vetera: In innouatione, *inquit,* temporum, *Cùm nouus mundus aduenerit, consumptis prioribus animantibus,* operibusque naturæ, & artis, idq; ob labem carnis animatæ: *ob scelera vtiq; impiorum, quibus mundus iste inferior totus ferè labefactatus est, atq; infectus: tunc planè reiuuenescent omnia. In Asclepio, vitiorum labem, mundi vocat senectutem:* Tunc, *inquit,* terra non constabit: nec mare nauigabitur: nec cœlum astrorum cursibus, nec syderum cursus constabit in cœlo: omnis vox diuina necessaria taciturnitate mutescet, fructus terræ corrumpentur; nec fœcunda erit tellus, & aër ipse mœsto torpore languescet. hæc, & talis senectus veniet mundi, irreligio, & inordinatio, & irrationabilitas bonorum hominum. *Planè nihil ita sennum adducit, ac peccati moles, & rubigo vitiorum, qua vita consumitur mundi magni paruiq;. quamobrem subiungit:* Cùm hæc cuncta contigerint ô Asclepi, tunc ille dominus, & pater, Deus primipotens, & vnus gubernator mundi, intuens in mores, factaque voluntaria, voluntate sua, quæ est Dei benignitas, vitiis resistens, & corruptelæ omnium, errorem reuocans, malignitatem omnem, vel alluuione diluens, vel igne consumens, vel morbis pestilentibus. *Clara profectò est Mercurii theologia, quæ vltimæ diei excidium, spiritu quodam prophetico ante multos annos prædixit. Legerat fortasse hæc in Cantico Moysis, cuius temporibus, pariter & doctrinæ vicinus fuit, in quo scriptum est: Ignis accensus est in furore meo, & vsque ad fundamenta terræ comburet. Heraclitus apud Plutarchum, hanc Mercurii theologiam imitari videtur. & Hippasus Metapontinus, ex igne*

Annus magnus.

Nodus mundi quid sit.

Iudicium omnium vltimũ.

3.

Mundi senectus.

Peccatum est causa senectutis.

Iudicium per ignem.

Moyses.

Heraclitus.

Hippasus.

Mundi senectus.

*igne enim omnia nasci, & igne omnia desinere, asseuerant. Hesiodus etiam apud Gellium, mundum, & omnia corpora in vniuersi olim conflagratione soluta iri, asseruit. Panetius etiam apud secundum de natura deorum Ciceronis, idem comprobat. Vnde Cicero ibidem: Ex quo euenturum nostri putant id, de quo Panetium addubitare dicebant, vt ad extremum omnis mundus ignesceret. Didicerunt hoc ex Sibylla, scripsit Naso primo metamorphoseos, fabula 7.*

Hesiodus. Cicero. Panetius. Sibylla.

Ouidius.

*Esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus,*
*Quo mare, quo tellus, correptaq́ regia cœli*
*Ardeat, & mundi moles operosa laboret.*

*Lucanus hanc eandem sequitur viam, vel vt Stoicus, vel vt rem antiquissimam secutus.*

Lucanus.

*Inuida fatorum series, summisq́ negatum*
*Stare diu, nimioq́ graues sub pondere lapsus,*
*Nec se Roma ferens. Sic cum compage soluta,*
*Secula tot mundi suprema coëgerit hora,*
*Antiquum repetens iterum chaos: omnia mistis*
*Sydera syderibus concurrent: ignea pontum*
*Astra petent: tellus extendere littora nolet,*
*Excutietq́ fretum: fratri contraria Phœbe*
*Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem,*
*Indignata, diem poscet sibi, totaq́ discors*
*Machina, diuulsi turbabit fœdera mundi.*

Lucretius.

*Vna dies dabit exitio, multosq́ per annos*
*Sustentata ruet moles, & machina mundi.*
*Nec me animi fallit, quàm res noua, miraq́ menti*
*Accidat, exitium cœli, terræq́ futurum.*

Sibyllæ Erithrææ carmina. Aug. 18. de ciuit. Dei cap. 23.

*Iudicii signum, tellus sudore madescet.*
*E cœlo Rex adueniet per secla futurus:*
*Scilicet in carnem, præsens vt iudicet orbem.*
*Vnde Deum cernent incredulus, atq́ fidelis.*
*Celsum cum sanctis, æui iam termino in ipso.*
*Sic animæ cum carne aderunt, quas iudicet ipse.*
*Cum iacet densis in vepribus orbis,*
*Reiicient simulachra viri, cunctam quoq́ gazam.*
*Exuret terras ignis, pontumq́ polumq́*
*Inquirens, tetri portas effringet Auerni.*
*Sanctorum sed enim, cunctæ lux libera carni*
*Tradetur, sontes æterna flamma cremabit.*
*Occultos actus retegens, tunc quisq́ loquetur*
*Secreta, atq́ Deus reserabit pectora luci.*
*Tunc erit & luctus, stridebunt dentibus omnes.*
*Eripitur Solis iubar, & chorus interit astris.*
*Soluetur cœlum, lunaris splendor obibit.*
*Deiiciet colles, valles extollet ab imo.*
*Non erit in rebus hominum sublime, vel altum.*
*Iam æquantur campis, montes & cerula ponti.*
*Omnia cessabunt, tellus confracta peribit.*

*Sic pariter fontes torrentur, fluminaque igni,*
*Et tuba tunc sonitum tristem demittet ab alto*
*Orbe, gemens per facinus miserum, variosque labores,*
*Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens.*
*Et coram hic Domino reges sistentur ad vnum.*
*Decidet è cœlis, ignisque & sulphuris amnis.*

Oraculum Apollinis.

Omnis veritas à Deo.

*Est supra cœlesti igni, incorruptibilis, & ardens flamma, quæ & producit omnia, & producens omnia absumit. Illinc circa Olympum diffunditur in orbem: hinc rursus paruus promicat ætheris splendor: flammæ Dei immensa est profunditas. heu, heu tripodes plangite, obit Apollo, obit, quoniam flammans cœlestis lux vim adhibet. Hæc quidem dicta sunt à sapientiæ cultoribus, diuinitus illustrati; omne enim verum à Deo est, etiam à quocunque dicatur. Quam ob causam, si quippiam tale apud illos inuentum fuerit, ab illis auferre non veremur, nostroque scribendæ dilucidandæque instituto inserere veritatis. Adsunt & quàmplurima scripturarũ oracula, quæ huic rei fidem faciunt certissimam. Daniel 7. vidit thronum igneum, fluuium igneum. Isaias 66. Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigæ eius. Dauid Ps. 49. Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida. & Psal. 96. Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Paulus 2. Thess. ca. 1. In reuelatione Domini IESV de cœlo cum angelis virtutis eius in flamma ignis dantis vindictam his, qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt Euangelio Domini Iesu. Petrus 2. cap. 3. Cœli qui nunc sunt, & terra eodem verbo igni repositi sunt in diem iudicii, & perditionis impiorum hominum. Adueniet autem dies Domini, vt fur, in quo cœli magno impetu transient: elementa verò calore soluentur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur. Itaque mundum aliquando tamen immensis ignibus esse conflagrandum, ex his quæ dicta sunt, & dicenda erunt, patet satis.*

Daniel. Isaias. Dauid. Paulus. Petrus.

## DE RESVRRECTIONE MORTVORVM.

MERCVRIVS.

Extemplò Deus verbo sancto clamauit: pullulate, adolescite, propagate vniuersa germina, opera mea.

## Commentum VII.



Resurrectio futura.

*ONGRVVM erat, vt vltimæ diei iudicio intimato, quod non parui mœroris, timorisque audientium mentibus intulerat studium, futuræ resurrectionis gaudio, speque non dubia erigeret. Futuram igitur omnium resurrectionem vaticinatur, ac mirifica grauitate, eloquentia, studioque describit:* Extemplò, *inquit, cùm videret Deus omnia pessum iri, ad primamque confusionis materiam reuerti, illicò* clamauit verbo suo, *per quod omnia condiderat, per illud idem omnia restaurare cupiens. Et reuera, iuxta Paulum scribentem ad Cor. 1. 15. In momento, in ictu oculi in nouissima tuba; canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti. Cuius autem sit illa tuba futura, ad Thessal. 1. ca. 4. clarissimè dilucidat, in voce Archangeli,*

Paulus de resurrectione.

Resurrectio mortuorum.

geli, id est, Christi, verbi Dei, mortui qui in Christo sunt, resurgent primùm. Itaq; iussu, atq; voce Christi, fiet mortuorum resurrectio. Non temerè ergo dictum à Mercurio, Deum per verbum suum clamasse, mortuosq; compellasse, vt ad vitam remearent. Pullulate &c. id est, surgite, qui in terræ puluere fuistis, reuiuiscite, ad vitæ officia exercenda properate, germina mea, atq. opera mea. vos insuper homines, quibus mentis portio concessa est, genus recognoscite vestrum, nempè, vos penitus non esse mortales. vestram igitur naturam immortalem considerate, amorem corporis, mortis causam esse scite. Redite igitur ad vitam, corporis amore contempto. Rerum omniũ naturam perdiscite: ad hoc enim conditi estis, vt rerũ omnium habeatis scientiam. Reuiuiscite igitur vos, qui mei pars charissima estis: ne si vos pessum omninò ieritis, pulcherrimi quidẽ mei opificii opus labefactetur, imperfectaq; sint opera omnia, eo deficiente, cuius gratia condita sunt. His dictis, prouidentia per fatum, harmoniamq́. conflauit mixtiones generationesq́. commiscuit, vnde cuncta sunt secundùm genus propriũ propagata, id est, Dei prouidentissima voluntas per fatum harmoniamq;, id est, ordinatissimum naturæ ordinem, partes humani corporis, hinc inde dispersas, atq; distractas, in vnum naturæ concentum copulauit: deniq; secundùm Ezechielem prophetam, accesserunt ossa ad ossa, & nerui extensi sunt, & cutis, & spiritus denuò assumpsit corpus, quod multo iam tempore in terra reliquerat. Hanc eandem de futura humanæ naturæ resurrectione salutiferam doctrinam comprobat, in 3. dial. Pymandri: Omnia, inquit, reiuuenescent vetera, necessitate, & renouatione deorum, cursuq́. circuli numerosę naturæ. Quasi diceret: Ecce noua facio omnia, vetera iam transierunt. Diuinum enim, inquit, ipsa scilicet omnis conspiratio mundi, natura denuò florescente, id est, dum natura repullulat, atq; reflorescit, prioris vetustatis exuuiis depositis, magnum panditur diuinæ potentiæ miraculum: vnde subiungit: Etenim in ipsa diuinatate, natura etiam consistit, hoc est, totius humanæ naturæ fabrica, ex diuina potentia dependet. Et ad Asclepium, clarissimè mundi renouationem decernit: Ad antiquam, inquit, faciem, Deus mundum reuocabit, & vt mundus ipse adorandus videatur & tanti operis effector, & restitutor Deus, ab omnibus qui tunc erunt, frequentibus laudum præconiis, benedictionibusque celebretur. Antiqua mundi facies, est prima puritas, quam tùm irrationabilibus, cùm etiam creaturis rationabilibus olim Deum tribuisse legimus: hæc quidem, cùm in vtriq; omninò fuerit infecta, ac veteri vitiorum labe propemodum obsoleta, & ferè obliterata, ad primam innocentiæ puritatem ab ipso mundi patre & opifice, reuocabitur. ex quo à magno laudabitur, & pusillo; idq; & præconiis laudum, & benedictionibus celeberrimis: Hæc enim est, inquit, mundi genitura, id est, secunda mundi generatio, cunctarum scilicet reformatio rerum bonarum, & naturæ ipsius sanctissima, & religiosissima restitutio, peracto temporis cursu. Itaque rerum bonarum reformatio, quæ post resurrectionem proculdubio euentura est, secunda est mundi genitura: tunc ad primam faciem suam reuocabitur mundus: tunc reuestietur natura priori innocentiæ, puritatisq; vestimento, idq; volente Deo. Nullus ergo ambigendi locus nobis relictus est, quum à diuina voluntate faciẽda, perficiendaq; sint hæc omnia. Quare sicuti tenemus illam creaturarũ esse autricem; ita proculdubio tenendum nobis firmiter est, earundem reformatricem fore Sed quando hæc erunt? Peracto temporis cursu, inquit Mercurius, id est, cùm omnium finis aduenerit, secundùm æternam Dei voluntatem. Resurrectio itaque futura, clarissimè, doctissimeque à sapientissimo Mercurio ostenditur. Hanc Mercurii sapientissimam theologiam Plato imitatur in libello de regno: Cùm omnium, inquit, illorum tempus fuerit, mutationemq; circuitus fore oporteret, terreno genere omni consumpto, quippè cùm quælibet anima generationes omnes impleßet; tunc vniuersi

[Margin notes: Homo est immortalis. — Prouidentia. — Fatum. — Ezech. — Omnia fient noua. — Antiqua mundi facies. — Secunda mundi generatio. — Plato comprobat resurrectionem.]

Resurrectio mortuorum.

uersi gubernator Deus, quasi gubernaculorum dimissis habenis, in suiipsius redit speculum: mundum verò deinceps fatum reuoluit, & cupiditas innata est: omnes etiam Dij, summi dæmonis collegæ, singulis præpositi regionibus, quod contigerat aduertentes, mūdi partes destituerunt: mundus deinde contraria principii finisq; sese agitatione reflectens, terræ motu ingenti interiora concutiens animalia, rursus cuiuscunq; generis, vt plurimùm perdidit. At verò certis temporis exactis curriculis, concussio, pertubatioq; cessauit: & mundus à turbulento fragrore desistens, solita suiipsius progressione concurrit, & in ordine debito constitutus, administrationem sui suscepit. hæc ille. Futuram resurrectiónem prædicit, idq; imperante Deo, vt quemadmodum fato quodam, animæ corpora humana in terram reliquerant; ita prouidentiæ diuinæ imperio, illa denuò resumant, atq; reuiuiscant. Zoroastres, Mercurio antiquior, ait: Materiale corpus in præcipitio non derelinqui: præcipitium, totam hanc sublunarem mundi partem Orphici appellant. Æneas, Authore Marone in 6. expauit, & ait: O pater, annè aliquas ad cœlum hinc ire putandum est sublimes animas, iterumq; ad tarda reuerti corpora? Sentiendumnè est, inquit, quòd eant ad cœlum, & iterùm redeant? quæ lucis miseris tam dira cupido? In 10. de Republ. Plato dicit, quem imitatur Maro. in 6. Animas ad lethæum proficisci, stirpibus omninò vacuum, & ex Amelita fluuio pronas bibere, quæ largiùs hauriunt, ac sic obliuisci penitus omnium. hoc facto dormire omnes, & media nocte tonitruo ingenti excitari, venireque ad vitam. Vnde Anchises sic loquitur de animabus defunctorum:

Zoroastres. Æneas. Plato. Anchises.

Vergilius.

Has omnes, vbi mille voluère per annos,
Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno:
Scilicet immemores supera vt conuexa reuisant,
Rursus & incipiant in corpora velle reuerti.

## Animarum reuocatio ad corpora secundùm varias opiniones.



CÆTErùm animarum euocatio ad corpora, varias peperit Philosophorum sententias. Nam Heraclitus apud Plotinum Enneadis. 4. lib. 8. cap. 1. necessarias quasdā animarum vicissitudines à contrariis, ad contraria posuit, & iter ab alto tractauit ad infima: in qua quidem commutatione inter duos illos status, multam quietem esse dixit, quasi intollerabilis defatigationis sit, in eisdem perpetuò laborare, atq; seruire. vtrùm autem necessitate, vel voluntate ad corpora veniant, non aperuit. Empedocles præterea cùm dixerit legem extare constituentem, animas quæ peccauerunt, ad hæc nostra corruere, atque ipse sic à Deo profugus, furiosæ discordiæ crediturus, atq; seruiturus, tantum (vt arbitror) pertractauit, quantum Pythagoras, sectatoresq; illius, tùm de hoc, tùm de plerisq; aliis per inuolucra quædam significauerunt. Sed hic quoque propter póësim euasit obscurior. Verùm hæc Empedoclis sententia, non tantùm est obscura, verùmetiam indecens, ac veritati, rationiq; minimè consentanea: aut enim animæ, quæ ante corpora peccauerunt, vt ipse dicit, dum sic agerent, corporum commertium appetebant, aut non: quòd si inerat illis veniendi appetitus, facultas tamen non aderat, afflictio illis deesse non poterat, quippè cùm spes, quæ differtur, affligat animam: sin verò vlla inerat vniendi, coniungendiq; cupido; profectò non naturaliter corporibus vniuntur, quod est falsum, ac veræ philosophiæ, theologiæq; contrarium; esset enim animæ ad corpus, ac accidentis ad subiectum coniunctio. Plato non idem vbiq; videtur dicere, vt facilè aliquem sensum eius percipere valeas. Nam primò, commertium animæ cum corpore damnat, asserens in Phædone

Heraclitus. Empedocles. Reprehenditur Empedocles. Plato dubius de animæ ad corp9 vnione Phædo.

hic

Resurrectio mortuorum.

*hîc eam includi vinculis, dolore nimirum, ac voluptate, & in corpore esse sepultam. Orphei sectatores aiebant, animas in hoc corpore, velut in carcere pœnas dare, in eoq; seruari, ac circumsepto, valloque claudi. In Gorgia autem Euripidem inducit dicentem: Quis nouit, inquit, vtrum viuere mori sit, mori autem viuere? Audiui enim à quodam sapiente nos nunc mortuos esse, corpusq; nostrum, sepulchrum esse nobis. In Cratylo veneratur oraculum illud arcanum, quo traditur animam hîc in custodia quadam, & carcere sitam esse. Rursus in septimo de Republica, sicut antrum apud Empedoclem, vniuersum hoc significat. vbi etiam solutionem ex vinculis, & ascensum è spelunca in animam, esse ipsam intelligibilem progreßionem asserit. In Phædone, Timæo, & Phædro, scribit animam corpore grauari, impediri, vacillare, ægrotare, decipi, ebriari, atq; errare. In Phædro alarum iacturam, causam esse descensionis ad hæc, arbitratur, vbi, vt dicit Plotinus, circuitus quidam, animam in cœlum profectam, iterum ad corpus retorquet: alias item animas iudicia huc diuina dimittunt, & sortes, & fortunæ, & necessitates, vt in 10. de repub. Denique in his omnibus aduentum animæ ad corpus criminari videtur. Verùm in Timæo de hoc vniuerso disputans, & mundum laudat, & Deum appellat beatum, animamq; ab opifice bono huic ideo traditam esse ait, vt mundus intellectualis poßit euadere, quando intellectualem quidem hunc oportebat esse. Ex quo patet ex Platonis sententiis, certum sensum haberi non posse. Plotinus arbitratur animas ad corpora, tùm neceßitate, tùm etiam voluntate descendere: neceßitate quidem, quoniam diuina lege sancitum est, animas sic affectas, ad corpora reuerti oportere: spontè verò, quia ad corpus, veluti ad bonum descendere cupiunt. hæc quidem illi. Veritas autem rei ita se habet, non esse diram animæ cupidinem appellandam, qua iterùm cupit ad corpora redire; sed naturalem potiùs, atq; diuinam: naturalem inquam, nam sicut naturale est animali viuere; ita etiam naturale est animæ, corpori esse vnitam; ita, vt sine corpore, eius gaudium perfectum esse non poßit: diuinam siquidem, quoniam in dedecus retorqueretur opificis, si creaturarum pulcherrima, imperfectionis iacturam incurreret, quod vtiq; contingeret, si denuò anima corpus repetere nollet. Cæterùm, Plato 10. de legibus recitat resurrectionem Eri Armenij, genere Pamphylij, qui cùm occubuisset in prælio, sublatis decimo die cadaueribus, cæteris iam corruptis, integer quidem incorrupto corpore inuentus est, domumq; delatus, vt sepeliretur, duodecima iam ab obitu die, dum pyræ impositus eßet, reuixit, & quæ interim viderat, retulit: hæc quidem Plato. Porrò, diuinarum oracula scripturarum palàm de nostra resurrectione loquuntur: Isaias 26. Viuent mortui tui, inquit: interfecti mei resurgent: expergiscimini, & laudate, qui habitatis in puluere. Ezechiel 37. Et ingressus in ea spiritus, & reuixerunt, & steterunt super pedes suos exercitus grandis, nimis valdè. Daniel 12. Et multi de his, qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt: alij in vitam æternam: alij in opprobrium, vt videant semper. Paul: Cor. 1. cap. 15. Si resurrectio mortuorum non erit, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit; inanis est prædicatio, inanis est & fides vestra. Apocalypsis 21. Et vidi mortuos magnos, & pusillos stantes in conspectu throni: & libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est vitæ, & iudicati sunt secundùm opera ipsorum. Et dedit mare mortuos suos, qui in eo erant, & mors, & infernus dederunt mortuos suos: & iudicatum est de singulis secundùm opera ipsorum. In Euangelio Matth. legimus: In resurrectione neque nubent, neque traduntur ad nuptias, sed erunt sicut angeli dei. Hæc, & similia facile est in diuinis reperire scripturis. Itaq; sanctißima est Mercurij Theologia, quæ ita clarè prudenterq; de omnium resurrectione futura loquitur. In fine quarti libri de resurrectione mortuorum abundè, copioseq; disputaui.*

Gorgia. Euripides. Cratylus. Timæus. Phædrus. Anima corpore grauatur. Plotinus. Quare animæ redeunt ad corpora. Plato. Resurrectio. Eri Armenij. Scripturæ de resurrectione. Isai: 26. Ezechie: 37. Daniel 12. 1. Cor. 15. Apocalyp: 21. Matt.

## DE INFERNO.

MERCVRIVS.

Demum qui ſeipſum recognouit, bonum quod eſt ſuper eſſentiam, conſecutus eſt. Qui verò corpus amoris errore complectebatur, is oberrabat in tenebris mortis, mala ſenſu percipiens.

# Commentum VIII.

Operũ merces poſt iudicium.

Textus exponitur.



*BI ſanctiſſimus Pymander ingenti futuræ reſurrectionis gaudio Mercurij mentem erexit, & iam attonitum, iamq́ pauentem ad quietiorem ſtatum adduxit; illicò illi magna pandit, nempe futuram bonorum, malorumq́ operum retributionem, iuſtamq́ mercedem.* Demum, *inquit,* qui ſeipſum recognouit, *hoc eſt, ſui generis nobilitatem, naturæq́ immortalitatem: quaſi diceret, illi, qui dum viuerent, ſeſe naturæ diuinæ intellexerunt eſſe conſortes, atque comparticipes, ſicq́ illi ſuam vitam contemperarunt, ij profectò poſt iudicij diem,* bonum conſequentur, *nempè diuinæ beatitudinis præmium, quod ſanè præſtantius eſt, vel* quod eſt ſuper eſſentiam, *id eſt, quod ex illorum eſſentia ſeu natura haberi non poſſet.* At illi, qui cœco amore, atq; errore capti ſunt, atq; corpus complexi ſunt; ij certè oberrabant in tenebris, mala ſenſu percipientes, *hoc eſt, ſenſibili experimento compellebantur mala, & audire, & videre, & etiam pati. Reuera, quod hîc obſcurè breuiterq́ dixit, in Aſclepio clariſſimè latiſſimèq́ deſcribit:* Cùm fuerit animæ à corpore facta diſceſsio, tunc ô Aſclepi arbitrium, examenq; meriti eius tranſiliet in ſummi dæmonis poteſtatem, isq́ue eam cùm piam iuſtamq́; prouiderit, in ſuis cōpetentibus locis manere permittet. *Ecce bonorum operum merces.* Si autem delictorũ illitam maculis, vitijsq́; oblitam viderit, deſuper ad ima deturbans, procellis, turbinibusq́; aëris, ignis, & aquæ, ſæpe diſcordantibus tradet. *Dubium eſt, ſi peccatorum animæ, poſt, & ante obitum inſideant maculæ: puto maculas peccatorum non eſſe in anima aliquod poſitiuum, vt dicitur; ſed ordinis, iuſtitiæ, debitæq́ pulchritudinis priuationem, deniq́ peccatorum reatum, cui ſubiacet anima ſecundùm Pymandri ſanctum, rectumq́ iudicium. Pœnæ impiorũ mirificè deſcribuntur, quod Propheta in Pſal. 10. cecinit: Pluet ſuper peccatores laqueos, ignis, & ſulphur, & ſpiritus procellarum, ſiue tempeſtatum. Et rectè quidem, vt ſicut ex illis multa habuit anima peccatrix oblectamenta; ita multa ab illis ſentire cogatur tormenta. Adde, quòd pro cuiusq́ elementi qualitate, quatuor ſunt animæ paſſiones, nempè cupiditas, timor, lætitia, atque triſtitia. his ſæpè diſcordantibus, anima iniuſta continuè quatitur, ac miſerè diſcerpitur. hinc Maro in 6.*

Aſclepius.

Pœnę impiorum.

Maculæ peccatorum in anima.

Pſal. 10.

Quatuor animę paſsiones.

Virgilius.

*Hinc metuunt, cupiuntq́, dolent, gaudentq́,*
*Nec auras ſuſcipiunt, clauſæ tenebris, & carcere cœco.*

Cicero.

Plato.

Mercurius.

*Iſti ſunt quatuor principes animi affectus, vt Cicero in Tuſculanis dicit, duo iocundi, totidem triſtes. Propterea ait Plato 10. de legibus, propriam prauitatem animam corrumpere, ac pœnis atrociſſimis afficere. Quam ob cauſam Mercurius 12. dialogo Pymandri, animæ tormenta deſcribit ab illius paſſionibus proficiſci:* Anima, *inquit,* infuſa corpori, à voluptate, atque dolore continuo deprauatur. Morbus autem animæ grauiſsimus, impietas eſt, *quam dialogo. 10. dicit eſſe ignis ardentiorem flammam, feramq́ mordaciſſimam: ſic enim impius animus vociferatur: vror: abſumor:*

Locus inferni.

*absumor: quid dicam, quid agam, nescio: deuorant me mala vndique. Vnde bene subiungit in Asclepio.* Et mundanis fluctibus in diuersa semper æternis pœnis agitata raptabitur. vt in hoc obsit animæ æternitas, quòd sit immortali sententia, æterno iudicio subiugata. *Æternum Dei iudicium, æternam pœnam, æternam quoque animam, scilicet à parte post, esse describit. Incredibilia enim post delicta cogentur sentire tormenta, non verbis, sed exemplis, nec minis, sed ipsa passione pœnarum. Et tantò post mortem sæuioribus subijciuntur; quantò multa forsitan fuerant celata dum viuerent: eruntque pro delictorum qualitatibus, pœnæ. In 10. autem Pymandri reprehendit errorem, qui asserit animam post obitum in bruta migrare:* Velle *inquit,* dicere animam nostram, post exutam humanam figuram, in corpora degenerare brutorum, impius est error: nam castigationis eius modus alter: Mens, *inquit,* cùm dæmon efficitur, *vt dixi in secundo libro Pymandri, cùm de dæmonibus agerem, non natura, sed pœna, atque impietate,* ad obsequium dei, iubetur igneum capessere corpus: inde in animam transfusa nefariam, eam flagellis verberat peccatorum. *Profectò multa flagella peccatoris, illudque omnium crudelissimum, cùm à proprio, ac continuo roditur anima conscientiæ verme. Reuera, animi cruciatus duriores, quàm corporis habentur; bonum enim quod ab eo prouenit, est maius, proinde illius iactura, maiorem causat doloris materiam. Nonnè magna est animæ iactura, hebetatio mentis, & obliuio sui? Tunc enim anima obliuionis potũ bibere dicitur, & apud flumen lethæũ habitare, cùm peccato excœcatur. proinde ait Mercurius:* Qui, *inquit,* amoris errore corpus cõplectitur, is in tenebris ambulat. *Post tenebrosæ mentis cogitationẽ, Acheron, fluuius concitatiùs fluens, id est peruersitas sequitur operationis: vnde: Rugiebam à gemitu cordis mei, quia nõ est pax ossibus meis. Quoniam autem anima ex peccandi deliberatione, transit in vitium; ideò poetæ aiunt in hoc flumine esse nauiculam, atque nautam. Denique nascitur conscientiæ remorsus: palus styx, quæ mœrorem significant. vrgent enim prauum assiduæ curæ, quæ veluti vltrices furiæ, pœnas flagitiorum seuerissimè exercent: Frequenter præoccupant, ait Salomon Sap. 7. pessima redarguente conscientia. Et Ieremias Propheta 2. Arguet te malitia tua, & aduersio tua increpabit te. Ex hac autem Cocytus oritur, eò quòd in luctum, lachrymasque compellit. At Phlegeton, flammifluuius, odium est vitiorum, irarũ, cupiditatumque ardor: Quapropter rapidus flãmis ambit torrentibus amnis, tartareus Phlegeton; nulla enim fornax, nulla fabrorum officina magis exæstuat, quàm impiorum mens. vnde saxa à flumine contorta, insinuant quàm graues impiorũ motus. Mulctatur præterea à furijs infernalibus sceleratus animus: & primò à Ctesiphone, quæ est passio ex malis præsentibus corporis proueniens: secundò à Megæra, quæ est timor mali futuri imaginati: tertiò ab Alecto, quæ est spes imaginarij boni. His autem furijs anima torquetur peccatoris, non tantùm in corpore; sed etiam post discessum à corpore. Vnde Psal. 82. Deus meus pone illos, vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti. varietas, atque æternitas pœnarum intelligitur: nam volubilis est rota, & motus eius caret fine. Vnde primi regum cap. 25. Anima inimicorum tuorum rotabitur, in impetu, & circulo fundæ. Paulus 2. Thes. 1. Dabunt pœnas in interitu æternas. Matt. 22. Ite in ignem æternum, & similia multa, quæ pœnarum æternitatem protestantur. hoc idem & Pythagoras voluit: quòd si abiecto corpore homo vitijs permanserit oneratus, incipiet verè esse miser; sed eam miseriam in duo genera diuidit: nam post mortem miseriùs, aut bona prope habent, quæ sunt beatitudinis dona: aut mala nullum vnquam habitura finem, sortiuntur. Duo igitur habitacula his describuntur: Elysius Campus, id est, transitorius, illorum, quibus bona propè sunt, supera, vt conuexa reuisant: & tartarus ab horribili sono tartar, quasi tortor, teter, terror vocatus illorum scilicet, quibus damna sunt infinita sua. Vnde Plato in Phædone: Si qui propter magnitudinem peccatorum insanabiles*

Asclepius. Æterna pœna. Anima non transit in brutum. Corpus igneum. Animi crucia tus duriores. Lethæus. Acheron. Palus Styx. Cocytus. Phlegeton. Ctesiphon. Megæra. Alecto. Psal. 82. 1. Reg. 25. 2. Thes. 1. Pythagoras. Elysius Campus. Tartarus. Plato. Pœnę æternitas ex Platone.

sanabiles esse comperiuntur, qui sacrilegia multa, ac magna, qui cædes nefarias contra leges, qui alia istorum affinia perpetrati fuerint, hos quidem omnes conueniens sors abijcit in tartarum, vnde nunquam egrediuntur, hæc ille. Quid clarius, quiduè iustius hac Platonis doctrina? quid deniq; fidei nostræ conformius? verùm cùm hæc ita se habeant, non temere quispiam quæret, vbinam sit iste tartarus, suppliciorum locus. Nonnulli inferos esse corpora ipsa arbitrati sunt, quibus animæ includuntur: de qua quidem materia Macrobius plura scribit super somnium Scipionis. Sed vana est huiusmodi opinio; non enim satis est stimulus conscientiæ ad puniendа facinora. Nam sicuti iniqua conscientia ad extrinseca perpetranda egressa est, intrinseca malitia non contenta; ita planè, extrinsecis pœnis erit subijcienda: atq; ita culpæ inordinationi, pulcherrimus iustitiæ ordo respondebit. Alij autem dixerunt inferos esse elementorum loca, quæ mutationi subiecta sunt: cuius sententiæ fuisse videtur Mercurius in Asclepio: Inter cœlum, *inquit*, & terram, mundanis fluctibus in diuersa semper æternis pœnis anima iniqua agitata raptabitur. Posset hoc quidē intelligi inclusiuè, vt ipsa etiam terra intelligatur, intra cuius viscera æternus latet pœnarum locus. Alij verò sub terram inferorum loca, suppliciorum regna esse demonstrant: vtpotè Orpheus cum descensu ad inferos. Socrates in Phædone dicit, esse inanitatem per eiusmodi naturam, vnum aliquem ex telluris hiatibus, magnum profectò Chasma, & per vniuersam terram porrectum vnde Homerus: Longe nimis baratrum sub tellure profundum: quod ipse, multiq; Poetæ tartarum appellant. Marcus Varro tria templa distinxit, natura in cœlo, auspicijs in terra, similitudine sub terra. Vnde ait Poëta: Acherusia templa alta orci, saluete infera. Templa cœlestium, terrestrium, & infernorum. Nonnulli etiam Epicurei, vt Isaac Israelita, Hesiodus, Attalus, orbem terrestrem, atque vmbrosum commemorasse reperiuntur, ad quem post mortem obscœnis perturbationibus infecti animi deprimerentur. Cicero in Tusculanis Socratem probat, qui iam moriturus, duplices esse cursus animorum disseruit è corpore excedentium. Plato: Credamus semper antiquis, sacrisq; sermonibus, qui animum immortalem esse asserunt: vt si se inquinat labe inexpiabili, grauißimas pœnas det, cùm à corpore fuerit separatus. Zeno Stoicus esse inferos docuit, & sedes piorum ab impijs esse discretas, & illos quietas ac delectabiles incolere regiones, hos verò pendere pœnas in tenebrosis locis. Itaq; ex his, atq; similibus philosophorum sententijs pœnarum locus æternarum, vbi, & qualis sit, apertè intelligi potest. Adsunt & non pauca sanctarum scripturarum testimonia, quæ de pœnarum huiusmodi loco apertè, dilucidèq; loquuntur. Moyses in Deuteronomio 32. Ignis succensus est furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouißima. Iob. 24. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium, & vsque ad inferos peccatum illius. Isaias 30. Præparata est ab heri Tophet, à rege præparata, profunda, & dilatata: Nutrimenta eius, ignis, & ligna multa: flatus domini sicut torrens sulphuris succendens eam. Et vltimo. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: & erunt vsque ad satietatem visionis omni carni. Psal. 48. Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Lucæ 16. Diues sepultus est in inferno, vbi fletus, & stridor dentium. Et illud, Ite maledicti in ignem æternum, cuius flamma ignis in montibus prope Siciliam clarè aspicitur: sicut ego ipse frequenter aspexi. In Apocalypsi 20. Et descendit ignis de cœlo, & deuorauit eos, & diabolus, qui seducebat eos missus est in stagnum ignis, & sulphuris, vbi & bestia, & Pseudoprophetæ cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum. Plotinus enn: 1. lib. cap. 6. Sacra mysteria, inquit, rectè quidem, quamùis perobscurè vaticinantur, animum non purgatum apud inferos in cœno iacere: impurum namq; ob prauitatem, cœno est amicum: quemadmodum sues corpore sordidi, sordibus delectantur. Cicero lib. de consol: vitijs, & sceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atque in cœno iacere, veteres docuisse, asserit. Maro, veterumq; malorum supplicia expendunt, sub gur-

Marginalia: Locus inferni. — Macrobius. — Mercurius. — Orpheus. — Pythagoras. — Socrates. — Plato. — Homerus. — Varro. — Tria templa. — Cicero. — Plato. — Zeno. — Scripturæ. — Moyses. — Iob. 24. — Isai: 30. — Psal. 48. — Lucæ 16. — Apocalyp: 20. — Plotinus. — Cicero. — Maro.

*sub gurgite vasto, infectum eluitur scelus, aut exuritur igni. Isaias 14. Infernus subtus conturbatus est. Reuera infernus dicitur, quia infra iacet. Grego. 4. mora: Locus siquidem, & locatum debent proportionari; modò sublimia corpora, loca felicia, eaq; suprema possident; par est etiam, vt infima, & cœnosa, atque deformia peccatorum corpora, obscuras, & putentes custodiant regiones. Cæterùm, quamuis Augustinus 12. de Genesi ad litt: 33. obscurè de hac materia loqui videatur; libro tamen retractationum 2. cap. 24. corrigit se, ac apertè loquitur. In 12. inquit: De inferis magis mihi videor docere debuisse, quòd sub terris sint, quàm rationem reddere, cur sub terris esse credantur, siue dicantur, quasi non ita sint, Paulus ad Philip. 2. clamat: In nomine Iesu, omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. In Apocalypsi cap. 5. Ioannes flet, neminem dignum inueniri, qui possit aperire librum, & soluere signacula eius, neque in cœlo, neq; in terra, neq; subtus terram. Baruc: Deputatus est cum descendentibus in infernum. Psal. 54. Descendant in infernum viuentes. Et Psa: 48. In inferno positi sunt. Iob: 14. Vt in inferno protegas me. Et 17. Et in profundum inferni descenderunt omnia. Et 21. loquens de peccatoribus, qui hìc felicitate fruuntur terrena: Et in puncto inquit, descendunt in infernum. Sapienter ergo dictum est à Mercurio,* eos, qui corpus amoris errore complexi sunt, in tenebris oberrare, *malaq; plurima sentire.*

Isai: 14. Gregorius. Augustinus. Paulus. Apocalyp. 5. Baruc. Iob 14. Mercurius.

## DE MORTE.

### MERCVRIVS.

Quid tantum delinquunt ignorantes, inquit Mercurius ad Pymandrum, vt ob eam causam immortalitate priuentur? Ad quem Pymander: videris ô Mercuri haud satis, quæ audieris intellexisse. Trismegistus: Etsi nondum intelligere sim professus; intelligo tamen, ac memini. Pymander, gratulor si quæ dicta sunt, tenes. Trismeg: Responde mihi quæso Pymander, cur digni morte sint ij, qui in morte iacent? Pymander, quia præcessit proprio corpori vmbra tristis, ex hac quidem natura humida, ex hoc verò corpus in mundo sensibili constitit, ex hoc denique mors ipsa scaturiit.

# Commentum IX.



*Cupiebat sapientissimus Mercurius edoceri, quo aditu, quáue via, causaq;, mors ingressa fuerit in orbem terrarum: deniq; quamobrem ignorantes pœnis vapulent æternis. Reprehenditur à Pymandro:* ô Mercuri inquit, videris non satis intellexisse, quæ audiueris, *alioqui non ita sciscitareris. Ad quem prudens Mercurius:* Etsi non plenè intelligam, neque id omninò profitear; intelligo tamen, ac memini ea, quæ audiui, *sed vellem fieri certior.* Dic quæso, cur digni sint morte ij, qui in morte iacent? *Quanquam hæc intelligi possint de prima morte, quæ est solutio animæ à corpore:*

Causa mortis vnde. Duplex mors.

*pore; de secunda tamen, quæ est mors gehennæ, sunt intelligenda. Nam de prima, quemadmodum in Asclepio profitetur, interrogatio necessaria non erat, sic enim inibi loquitur:* Multos, *inquit*, spes, timorq; mortis, excruciat, quia sunt veræ rationis ignari. Mors igitur efficitur per dissolutionem corporis labore defessi, & numeri completi, quo corporis membra in vnam machinam ad vsus vitales aptantur; moritur enim corpus, quando hominis vitalia ferre posse destiterit: hæc ergo est mors, corporis dissolutio, & corporalis sensus interitus, de qua solicitudo superuacua est; sed alia necessaria, *scilicet mors animæ*, quam aut ignorantia, aut incredulitas contemnit humana. *Duo sunt ergo hominum genera, ignorantium vnum, non credentium alterum: ab vtroque autem mors animæ, qua pœnis subijcitur æternis, parui fit, imò potiùs contemnitur, & despicitur. Qui ergo æternarum non formidant, atque verentur locum pœnarum, ij planè aut ignorantes censendi sunt, aut infideles. Itaq; Mercurij sciscitatio, ad mortem secundam magis spectare videtur. Instruit, edocetq; sanctus Pymander, Mercurium talia scire cupientem, idq; perobscurè satis, ac non sine multa caligine:* Quia, *inquit*, vir desideriorum es, cupidusq; sciendi ea, quæ tua intersunt, generisq; humani: audi paulisper, quare digni sint morte, *id est, pœnis æternis*, qui iacent in morte, *id est, qui in eorum iniquitatibus mortui sunt:* Quia præcessit proprio corpori tristis vmbra. *Huius voculæ meminit in principio Pymandri:* Paulò pòst, *inquit*, vmbra quædam horrenda obliqua reuolutione subterlatebatur. *Quod quidem bifariam intelligi posse in primo Pymandri professi sumus: vno quidẽ modo sic:* Vmbra quædam. *id est, tenebrarũ profundissima obscuritas super vastissimam abyssum. vel, vt dixi: Philonem sequutus in 2. Allegoriarum libro, vmbra dei, est filius dei, quo nõ tanquam organo vsus pater est, quando creabat mundũ, imò à quo creatus est mundus: hæc autẽ vmbra, & quasi assimilatio, aliorum est exemplar, sicuti deus exemplar est imaginis. Itaq; ex vmbra infinita, id est, ex filio dei manauit illius indigestæ confusæq; molis, digestio, discretio, atque ordinis coaptatio. Dialogo 3. Pymandri, vocat vmbram infinitam, fortassis infinitam noctem, ex qua Orpheus mundum generat. hîc autem tristis vmbra à Mercurio appellatur. Porrò, si vmbra illa infinita, atque terribilis, ex qua digesta est creaturarum antiqua confusio, filius dei dicitur apud Philonem; non temere vmbram tristem, & mœroris plenam dixerim, luciferum, peccati patrem, omnisq; tristitiæ inuentorem, auctoremq; mœroris cuiuscunq;. hæc quidem præcessit proprio corpori, quia nimirum naturæ nobilitate, confusam illam præcessit materiam.* Ex hac autẽ vmbra, natura humida, *id est, post huius vmbræ distinctionem, diuisionemq; à luce, vt dixi in 2. Pymandri in principio commenti 10. Naturæ humidæ sequuta est distinctio, atque ornatus: non creandi authoritatem; sed creaturarum ordinem describit.* Ex hac autem natura humida, corpus in mundo sensibili constitit: *id est, ex quatuor elementorum materia, hominis primi, ac cæterorum conflatum corpus est:* ex hoc denique mors ipsa scaturijt: *nam amor corporis, causa est mortis. Porrò, primus homo plus corpus, quàm deum dilexit; ideoq; mortem inuexit in mundum. Sane per vnum hominem (ait Paulus ad Romanos 5.) peccatum intrauit in mundum, & per peccatum, mors, & sic mors in omnes pertransijt, in quo omnes peccauerunt. Mira Pymandri theologia, qua sic clam mortis origo nobis intimatur:* Ex tristi, *inquit*, vmbra: *hoc est, ex Cacodæmonis malitia, atque inuidia, mors intrauit in orbem terrarum: ipse quippe inuentor est mortis: ipse, inquam, per corpus, id est, Adam, qui fuit corpus peccati, id est, principium peccandi, mortem scaturire fecit. Cæterùm, in sanctis literis duas inueniri vmbras, vnam bonam, alteram verò malam, patet latissimè. Ieremias 4. lamen: In vmbra tua viuemus inter gentes. Psal. 16. Sub vmbra alarum tuarum: & similia plurima, quæ profectò diuinam in suos protectionem ostendunt.*

Mors corporis.

Mors animæ.

Duo hominũ genera ignorantium, & non credentium.

Textus exponitur.

Vmbra quid.

Filius est vmbra.

Tristis vmbra dæmon

Mors est corpore.

Paulus.

Adam corpus peccati.

Vmbra bona. Vmbra mala.

dunt: de mala verò vmbra, Isai: 9. Habitantibus in regione vmbræ mortis. In cantico Zachariæ: Et in vmbra mortis sedent. Hoc autem interest inter mortem, & vmbram mortis, authore Hiero: in caput 9. Isai: quòd mors eorum est, qui cum operibus mortis ad inferos perrexerunt: Anima enim quæ peccauerit, ipsa morietur: vmbra autem mortis eorum est, qui cùm peccent, nec dum de vita ista egressi sunt. Et Homelia 3. In canticum canticorum. Paulus scribit ad Hebræos 8. Quod offerentes munera, deseruiebant exemplari, & vmbræ cœlestium. Et 10. Vmbram habuit lex: Nos, inquit, non sumus sub vmbra legis, sed sub vmbra meliore, nempè Christi, à qua protegimur ab æstu carnis, à pluuia malignorum, à turbine, & tempestate irruentium vitiorum. Bonum est ergo de vmbra legis proficisci ad vmbram Christi; vt saltem sub vmbra, id est, ænigmaticè, & ex parte, quæ Christi sunt, intelligamus; illa enim, quæ sub vmbra cognoscimus, subobscurè intelligimus: Vnde Iob, omnem hominum vitam dicit esse vmbram super terram, quia scilicet anima in hac vita velamento huius crassi corporis obumbratur. Omnes igitur, qui hanc vitam enauigant; vel sub vmbra Christi, vel sub vmbra tristi, ex qua peccatum manauit, degunt. Non abs re ergo dictum est à Mercurio, causam mortis à tristi vmbra profectam fuisse: hac de causa ô Mercuri, qui iacent in morte, digni sunt morte. Profectò, si actus humani, diuinæ subsunt prouidentiæ, peccata absque dubio punit contra hominis voluntatem, vt ad æqualitatem cuncta reducat; excedit enim homo propriam quantitatem, dum suam voluntatem diuinæ vult voluntati præferre, contra diuinam ordinationem viuendo. Vt hanc igitur inæqualitatem, diuina iustitia tollat; necesse est, vt peccata contra hominis velle, puniat: & virtute præditi, remunerationem, supra hominis facultatem recipiant: pœna namque culpæ æquanda est: in culpa autem non solùm est auersio à fine; sed etiam conuersio ad alia, quasi ad fines. hac de causa homines puniendi, non solùm cùm peccant, per hoc quod à proprio excluduntur fine, verùm etiam per experientiam alicuius nociui, id est, pœna sensus. Amplius, peccatum, iustitiæ merito aduersatur. sed meritis æterna datur felicitas: peccatorum ergo demeritis locus debetur pœnarum, & quidem æternarum, à commutata proportione, siue per consequentiam: nam sicut meritum ad præmium se habet; ita demeritum ad supplicium. Adhuc, peccans mortaliter, proponit bonum commutabile, bono æterno, atque infinito, bonumque infinitum offendit. Atqui tanta est offensæ grauitas, quanta est offensæ personæ maiestas: pœna autem non potest intendi infinitæ virtutis: duratione igitur atque tempore erit æterna. ergo quod priùs. Præterea, congruum est, vt vniuersi pulchritudo, quibusdam antidotis decoretur: vt quemadmodum bonis, æterna bona; ita improbis, supplicia æterna deputentur; peccator enim infinitum bonum lædit, ideò pœnas dabit in interitu æternas. Non temere ergo ô Mercuri, iniusti æternis pœnis plectendi sunt, atque puniendi. Sequitur textus. Num hæc tenes Mercuri? Tenes etiam qua de causa, qui seipsum cognoscit, transit in deum, vt dei verbum tradidit? Magna est ergo cognitio sui, quæ hominem in deum commutat: de qua quidem alibi latiùs nobis erit disputandū. Ad quem Mercurius: Quoniam ex vita & luce, constat omnium pater, ex quo natus est homo: Deus enim, vt paulò ante diximus in primo Pymandri abundè, est vita, quia est suum esse; viuere enim in viuentibus, est esse, est etiam causa, vnde omnia viuant; est etiam lux æterna, nullam habens partem tenebrarum, illuminans omnia. Pymander Mercurio respondet. Rectè loqueris, lux & vita deus, & pater, ex quo natus est homo. Si igitur comprehenderis te ipsum ex vita & luce compositum, ad vitam sursum lucemque transcēdes. hæc ait Pymander, inquit Mercurius. At ego, adhuc mihi ô mens dicas oro, quonam pacto ad vitam ascendere queam? Ad quem Pymander: Deus ipse mens iussit, vt homo mentis particeps, seipsum animaduerteret: atque ita claudamus sextum Pymandri cum diuo Pymandro commentum.

Vmbra mortis quid.

Vmbra legis.

Vmbra Christi.

Iob.

Omnes sumus sub vmbra.

Quare sint pœnæ æternæ.

1.

2.

3.

4.

## DE LVCE ET VITA.

### MERCVRIVS.

Non omnes homines mentem posſident, inquit Mercurius? Ad quem Pymander: Rectè dicis Mercuri: adſum enim ego mens ijs, qui boni, qui pij, puri, religioſi, ſanctique ſunt, præſentiaque mea fert illis opem, adeò vt ſtatim cuncta dignoſcant, patremque pacatū, & propitium habeant. Itaque gratias agunt benedicentes piè, & hymnis ſolennibus collaudantes. Cōcedunt ſanè corpus morti ſuæ, ſenſuumque illecebras faſtidiunt, vtpotè qui planè diiudicent, quàm lætifera ſint ſenſuum lenocinia. Quin etiam ipſa mens, ianitoris munere fungens, incidentes in inſidias corporis, haudquaquam permitto finem cōſequi ſuum: aditus enim per quos turpes blanditiæ manare ſolent, iugiter intercludo, libidinumque fōmites omnes extinguo. Contrà ab ignauis, ignaris, impijs, inuidis, iniquis homicidis, procul admodum habito: permittens eos Dæmonis vltoris arbitrio, qui ignis acumen incutiens, ſenſus affligit, magiſque ad patranda ſcelera armat hominem; vt turpioris culpæ reus, acriori ſupplicio ſit obnoxius, eumque ſine vlla intermiſsione ad inſatiabiles concupiſcentias inflammat: cum eo pugnat in tenebris: peccantem examinat: & ignis impetum in eius cruciatum mirum in modum concitat, atque ad auget. Ad quem Mercurius: Diligenter mihi omnia ô mens quemadmodum poſtulabam, expoſuiſti: vlterius autem id reſponde.

# Commentum X.

Neturale deſiderium animæ ad deum.



*Mnia entia ipſo vno ſunt entia, à quo & eſſe, & cognitionem acceperunt: Et reuera quidnam forent, niſi vnum forent? vno ſiquidem priuata, nō ampliùs ſunt, quod eſſe ante dicuntur. Ineſt ergo entibus naturalis appetitus aſcendendi pertingendiq; ad vnum: ad quod cùm venerint, atque attigerint; tum ſe ipſa, tum etiam alia cognoſcunt, præſertim entia rationalia, vtpotè homo, cui ineſt diuinus vigor, ac cœleſtis origo. Is planè, cùm ſit ex vita, & luce compoſitus, ad veram vitam, lucemq; naturali impetu, atque continuo pergit deſiderio. Profectò, oculus corporeus, naturaliter lumen ſolis appetit, ſine cuius beneficio, videndi munere fungi non poteſt. anima etiam intrinſeca, innataq; vi, lumen appetit intelligibile, per-*

Deus est lux & vita

*bile, persuasum habens, se in tenebris, sine illius adminiculo, iacere, versari, & mori potiùs, quàm viuere. Nam, authore Platone in 6. de repub. Sicut se habet Sol iste visibilis, ad omnia visibilia; ita planè Sol Deus, lumen intelligibile, ad animas rationales, intellectusq́ angelicos. Oculi porrò quoties non ad ea vertuntur, quorum colores diurnus fulgor illuminat, ostenditq́, sed ad illa, quæ nocturnis radiis attinguntur, cœcutiunt, ac si purus in illis visus non esset: quoties verò ad ea, quæ Sol illustrat, perspicuè cernunt, in oculis visus apparet; sic & de animo cogita: quando enim illi inhæret, in quo veritas, & ipsum ens emicat, intelligit illud, cognoscitq́, & intellectum habere videtur; sed cùm ad id fertur, quod tenebris est permixtum, quod videlicet generat, atq́ corrumpit, eius obtunditur acies, opinionesq́ versat varias, ac mentis expers videtur. Non temere ergo dictum est ab Augustino, lib. 15. contra Faustum cap. 8. & 11. de ciuit. cap. 10. Animam nostram admodum aëris respectu luminis, ita se habere ad lumen intelligibile. vnde sicut per contactum luminis, aër clarescit; ita per diuinæ lucis contactum, anima scientias acquirit. Quare, sicut aër iste tenebrescit sine luce; ita planè anima, sine luce Deo. Ex quo fit, vt sicut se habet visus ad visibile; sic penè ad intelligibile, intellectus. Sed visus omnia visibilia, non nisi in solis fulgore discernit; ita intellectus non nisi lumine supernaturali illustratus, res diuinas, atq́ humanas, ritè intelligere potest. Verùm eò magis intellectus, supernaturali indiget lumine; quò magis distat à primo intelligibili, quàm visus à visibili; sic enim loquitur 11. de Trinit. cap. 7. & de Genesi ad lit. cap. 31. lib. 12. Aliud, inquit, est ipsum lumen, quo illustratur anima, vt omnia vel in se, vel in illo veraciter intellecta conspiciat: nam illud ipse Deus est, hoc autem creatura; quamuis rationalis, & intellectualis, ad eius imaginem facta, quæ cùm conatur lumen illud intueri, palpitat infirmitate, & minus valet, inde est tamen quidquid intelligit sicut valet. Cùm ergo illuc rapitur, & à carnalibus subtracta sensibus, illi visioni expressiùs præsentatur, non spaciis localibus, sed modo quodam suo supra se videt illud, quo adiuta videt quidquid etiam intelligendo videt. Rectè ergo dictum est à Pymandro,* Deum esse lucem, & vitam, & quibus adest, multa præstare beneficia: Adsum, *inquit,* ego Pymander, mens, *id est, lux & vita,* iis, qui boni, pij, puri, religiosique sunt, *quibus præsentia mea non paruam opem affert; siquidem meo lumine illustrati, statim cuncta dignoscunt, quæ illos scire decet, atq́ illorum saluti conducunt, patremq́ pacatum, atq́ propitium habent; neminem enim diligit Deus, nisi qui cum sapientia habitat.* Itaq. gratias agunt, *vtpotè beneficiorum memores, piè hym-*nis solennibus collaudantes, *beneficiorum vtiq́ multitudinem. Nam hæc diuina, & intelligibilis lux principio esse tribuit: deinde ab his, qui tantùm esse habent, vitam dando, discreuit: tertio ab arboribus, fructibus, & herbis, sensum præstando, seiunxit: adhuc à bestiis, rationem tribuendo, separauit: postremò omnia nobis ad vsum concessit. Hæc siquidem diuina lux causa est, qua viuimus, intelligimus, sumus, & mouemur: hæc tenebras fugauit errorum, nempè ignorantiam, inscitiam, de quibus Psal. 81. Nescierunt, neq́ intellexerunt, in tenebris ambulant. hæc est lucerna pedibus nostris, iuxta prophetæ vaticinium: Lucerna pedibus meis, verbum tuum; duobus enim pedibus ambulamus, intellectu scilicet, atq́ affectu: qui si diuina non fuerint luce directi, lapsui patent, facillimèq́ in immane prorumpunt præcipitium. Lux etenim diuina duobus modis sese, iuxta Origenis doctrinam, declarat, per scripturam, & per naturam, siue creaturam; his enim modis in nobis diuina cognitio renouatur: hæc est lux, & vita hominum. Sed tenebræ, id est, animæ infidelium, perfidia, & ignorantia cœcatæ, lucem verbi Dei in carne fulgentis non comprehenderunt: lux humana, suis propriis viribus lucere non potest; non enim naturaliter lux est, sed particeps lucis; capax siquidem sapientiæ, non ipsa est sapientia, cuius participatione sapiens fieri potest: lux autem in tenebris lucet, quia non desinit sese obtutibus inserere hominum; sed tenebræ eam non pos-*

Plato.

Sine Deo sumus cœci.

Augustinus.

Anima est sicut aër ad solē

Deum videndo alia videt.

Textus exponitur.

Bona ex luce diuina.

Lucerna pedibus nostris.

Origenes.

Lux humana.

Deus est lux & vita

*sunt comprehendere; superat enim omnem sensum. Egemus ergo lumine, vt lumen videamus: Nam in lumine tuo (ait Dauid in Psal. 35.) videbimus lumen, quæ est gratia præueniens, iuxta Gregorium lib. mor. 17. cap. 8. Quæ si in nostro corde nequaquam gratuita consurgeret; profectò mens nostra in peccatorum suorum tenebris obscura remaneret. Accedite ergo ad Deum per fidem, & illuminamini per cognitionem; nam lumen Dei cognitio est, quod tenebras cordis euacuat, mentis oculos purgat, animas erigit, corda accendit, & edocet semitas iustitiæ, desiderium virtutis adauget: Magnum lumen, per quod vitamus offendicula, præcipitia præcauemus, euadimus pericula, pertransimus laqueos, non timemus prospera, sustinemus aduersa, respuimus errorem, sequimur veritatem. Bene ergo dixit Pymander, quòd ii, qui hac lucis prouidentia custodiuntur, hymnis solennibus Deum collaudent. Sequitur textus:* Concedunt sanè corpus morti suæ, *cùm sciant se morti obnoxios esse*, carnalia desideria, ac blandimenta fugiunt. In causa autem est, quia ipse Pymander, in huiusmodi hominibus, ianitoris munere fungor. *Reuera, liberum hominis arbitrium post labem primi parentis, absq; particulari Dei gratia, nec à peccato surgere, nec peccato resistere, nec in bono opere perseuerare potest. Rectè ergo dictum à Pymandro, se in suis ianitoris officium exercere:* Incidentes, *inquit*, in insidias corporis haudquaquã permitto finem consequi suum: *tentari quidem, non autem vinci, oppugnari, sed non expugnari permitto:* aditus enim, per quos turpes blanditiæ manare solent, iugiter intercludo, libidinumque fomites omnes extinguo. *Hoc sanè est signum inhabitantis Dei, omnium membrorum pacata, ac tranquilla possessio: Nam factum est in pace regnum eius: & habitatio eius in Sion.* Contrà, ab ignaris, improbis, & similibus, procul admodum habito: *nam sicut dictum est pio, & religioso viro: Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus; ita planè peccatori: Longè à peccatoribus salus: Et illud: Non habitabit iuxta te malignus. Duplex est autem Pymandri habitatio, altera quidem, qua omnia tuetur, sustentat, atq; viuificat, quæ profectò absq; delectu, omnibus impenditur, atq; exhibetur: altera verò, iustorum est tantùm, qui sunt templa spiritus sancti, per inhabitantis gratiæ commertium: Et habitabo in eis, & ambulabo inter illos dicit Dominus. Cor. 2. cap. 6. Vos enim templum Dei estis. Sequitur textus:* Permittens eos dæmonis vltoris arbitrio. *Sanè qui non habet spiritum Christi, ait Paulus Roman. 8. hic non est eius. Qui ergo non est Christi, alterius sit necesse est, id est, cacodæmonis, à quo captiuus ducitur ad ipsius voluntatem, vt dicitur Timot. 2. cap. 2. & ad Cor. 1. cap. 5. Iussit illum iniquum Corinthium tradi Sathanæ in interitum carnis. Iusto ergo Dei iudicio anima iniqua, improba, diuino destituta præsidio, dæmonis vltoris traditur arbitrio, diuersimode affligenda, atq; puniendа; est enim ille iniquus vltor, diuinæ iustitiæ executor, non tamen amator:* Qui, *inquit*, ignis acumen, *hoc est, ignitis iaculis improbam animam petens, atq; exulcerans*, sensus affligit, *longo tædio, inconsueto certamine, illudit, exagitat*, tandem inflectit ad perpetranda scelera, suis armis armat hominẽ, vt quò fuerit turpior culpa, acrior sit pœna. *Quid deniq;?* huiusmodi miseram animam sine vlla intermissione ad insatiabiles concupiscentias inflammat, *cupitq; explere ventrem suum de siliquis porcorum, & nemo illi dabat: tales sunt enim insatiabiles impiorum concupiscentiæ, quas cùm putauerit se expleuisse, tunc incipiet; siquidem falsam habent iucunditatem, veram autem tristitiam, inquietum amorem, verum autem mœrorẽ.* Cum eo pugnat in tenebris. *Misera omninò pugna, pugnare cum inuisibili, & in tenebris, quod est grauius certamen. Non sic pugnabat Paulus, quando dicebat: Non ignoro cogitationes Sathanæ, Cor. 2. cap. 2. Pugnauit Christus cum dæmone vltore, sed non in tenebris; quomodo enim inibi esse poterant, vbi aderat verus dies? At peccator pugnat in tenebris cum tenebrarum principe, quia nescit vnde venit, & quò vadat astutia Sa-*

Dauid.

Lumen Dei.

Quid per quod videmꝰ lumẽ

Textus exponitur.

Officium ianitoris.

Iniqui reguntur à dæmone

Ioan. 14.

Psal. 5.

Duplex habitatio Dei in nobis.

Textus exponitur.

Studium mali dæmonis.

Textus exponitur.

Pugno in tenebris.

tia Sa-

*tia Sathanæ; nescit enim immane præcipitium, ad quod Sathanas manu iniecta, continuè impellit; sic enim Mercurius in Asclepio loquitur:* Angeli, *inquit*, nocentes ad omnia audaciæ mala miseros, manu iniecta compellunt, *ad bella, ad rapinas in fraudes, & in omnia, quæ animarum naturæ sunt contraria. Sequitur textus:* peccantem examinat, *multis vtique flagellis*, & ignis impetum, in eius cruciatum, mirum in modum concitat, atque adauget. *Ignis magnus impetus, est ambitio, inuidia, loquacitas, contentio, carnis turpitudo, quibus omnibus anima iniusta quatitur, agitatur, concutitur, flagellatur, inficitur, denique obruitur, & necatur.*

Animæ purgatio.

Asclepius.

Textus exponitur.

## DE ANIMAE PVRGATIONE.

### Mercvrivs.

Quid post ascensionem futurum erit. Primum quidem Pymander ait: in corporis materialis resolutione, corpus in alteratione̅ labitur. Species, quam antè habuerat insensibilis delitescet in posterum. Morum ociosus habitus, dæmoni conceditur, atque dimittitur. Sensus corporei, partes animæ facti, suos in fontes refluunt, aliquando in suos actus, iterùm surrecturi. Irascendi, & appetendi vires in naturam abeunt ratione carentem. Itaque residuum animi per harmonia̅ recurrit ad supera. Primæ dehinc zonæ crescendi pariter, & decrescendi officium reddit. Secundæ, machinationem malorum, otiosumque dolum. Tertiæ, otiosam concupiscentiæ deceptionem. Quartæ, imperiosam, atque inexplebilem ambitionem. Quintæ, prophanam arrogantiam, & audaciȩ temeritatem. Sextæ, occasiones diuitiarum prauas, itemque otiosas. Septimæ zonæ mendacium insitum. Tunc sanè animus harmoniæ motione exutus, ad optatam naturam reuertitur, vim propriam habens, vnaque cum iis, qui illic sunt, patrem laudat. Ipsi quoque in potestatum se numerum conferunt, effectique potestates, Deo fruuntur. Atque id est summum bonum eorum, quibus cognoscendi sors competit, Deum scilicet fieri. Quid præter hæc ad te pertinet? nisi vt cuncta complexus, dux fore velis eorum, qui cura sint tua digni; vt humanum genus, tuo munere, diuinam salutem consequatur.

Prima zona. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

## Commentum XI.

Diligen-



Diligenter, *inquit Mercurius*, ô mens, quemadmodum postulabam, exposuisti omnia: vlterius autem id responde, *quod ipse maximè scire cupio, quodque maximè conducit & pietati, & generis saluti humani. Dic quæso, quomodo animus purus, sceleris q; innocens fiet, atq; euadet, vt Deus quoquo modo fiat, siue vt rectiùs dicam, Deo frui posit?* In primis, *inquit*, scire te oportet, animum purum, & ab omni peccati labe purgatum ad Deum accedere posse, infectum verò, atque impurum, ab eo quàm remotissimum esse. *Itaq; purgatione opus habet, & quidē non parua, vt eo frui posit, quo summopere frui desiderat.* Ideoque in resolutione corporis materialis, *cùm ex hac vita ad patrem erit homini migrandum, animus mole corporea exutus, ac vitiorum exuuiis depositis, innocens, impolutus, & ab omni peccato segregatus, ad suum reuertitur opificem; sic enim decet eum, qui circa vnum est philosophaturus, non se ad omnia extrema præcipitem dare, sed ad seipsum redire, sicq; ad excelsa conscendere: Ab omni namq; (ait Plotinus lib. 9. enn. 6. cap. 3.) malignitate purgatum esse oportet, qui ad verum bonum affectat accedere, & in principium sibi insitum se inprimis attollere, si illud vnum principium sit inspecturus. Oportet igitur animum tunc fieri intellectum, atq; totam animam, menti committere, & in ea penitus collocare, vt quæ intellectus ipse videt, animus experrectus accipiat, ipsoq; intellectu contempletur & vnum; sic tamen, vt sensum adhibeat nullum, nec etiam aliquid à sensu proueniens; sed pura duntaxat mente, ipsoq; mentis primo purissimum contempletur; intellectus enim perspicere potest vel quæ sunt super ipsum, vel sua, vel quæ aguntur ab eo: pura quidem sunt etiam quæ in eo sunt, puriora verò atq; simpliciora, quæ super ipsum, vtpotè intellectu priora, atq; nobiliora. Illa, vel rectiùs, illud non est intellectus, non anima, non mouetur, non quiescit, non est in loco, non est in tempore; sed ipsum secundùm se vniforme, imò verò informe super omnem existens formam, super motum, super statum. Quamobrem summum Deum, Plato docet, neq; scribi vnquam, neque dici posse: vnde quodammodo abesse videtur ab omnibus, & præsens vbiq; sit, iterumq; non præsens; nam iis duntaxat præsens est, qui ita parati sunt, cum illo congruere, ac veluti ipsum attingere valeant per similitudinem videlicet quandam, insitamque potentiam muneri inde tributo cognatam, quando scilicet animus omninò sic est affectus, sicut erat cùm inde processit:* Ideò in resolutione corporis, *inquit Pymander*, corpus in alterationem labitur, *hoc est, in corruptionem, quæ alteratio ab ipso vocatur, tum propter mutationem, tum etiam, quia partes corporis non penitus annihilantur. Aristoteles diceret, corruptionem.* Species insensibilis, *id est, forma corporea, siue membrorum effigies, & coaptatio, quam ante habuerat,* delitescet in posterum, *nempè in corporis materia.* Morum ociosus habitus, dæmoni conceditur, atque dimittitur: *actiones peccatorum, habitibus tribuuntur, quippè quæ cum delectatione fiant; signum autem habitus generati est delectatio in opere. Sensus ergo est: qui ex habitu vitioso, & ocioso peccauerunt, dæmoni conceduntur, vt sui; & permittuntur, vt varia expendant pœnarum genera, flagellaq; non pauca sustineant.* Sensus corporei, *nempè exteriores, & interiores, de quibus in quæstionibus erit nobis disputandum,* in antiquam materiam refluent, iterum suo tempore resurrecturi: similiter vires irascendi, & concupiscendi in naturam abibunt sensualem, quæ ratione caret, *id est, vnà cum sensuali natura peribunt, siue dissoluentur. Et hæc quidem contingent corporeæ dissolutioni.* At residuum animi per harmoniam recurrit ad supera, *id est, per ordinatissimam illius purgationem, cùm scilicet ab omnibus fuerit inquinamentis expeditus, & liber, quæ per varias illius ætates, tanquam per varias zonas, siue circulos, quibus circumligatur hæc nostra vita mortalis,*

Animi purgatio necessaria.

Plotinus.

Actio intellectus.

Plato summus Deus scribi non potest.

Textus exponitur.

Corporis resolutio.

Septem zonæ vitæ humanæ

Animæ purgatio.

lis, secum contraxit, atq; adduxit. Et quidem in prima ætate, siue zona, aut vitæ curriculo, crescendi pariter & decrescendi officium exercendum, accepit: qua plane transacta, zonæ primæ reddidit, quod suum erat. Et hæc est hominis infantia, quæ primæ mundi ætati comparatur, in qua lux facta est; quia vnusquisque homo primam lucem accipit nascendo: sic etiam in bonis operibus, primo die, lucem fidei, quando priùs inuisibilibus credit. Et hæc tenditur ab Adam vsque ad Noë generationibus decem. (Prima.)

Secunda zona, est pueritia, in qua natura incipit mala moliri, dolosq; ociosos machinari. hac autem ad finem deducta, cessant doli ociosi, & inanes, pereuntq; machinationes malorum: firmamento aduenientе inter aquam, & aquam, hoc est, firmamento disciplinæ, quo discernit inter carnalia, & spiritualia: hæc autem zona tenditur à Noë vsq; ad Abraham. (Secunda.)

Tertia zona, ociosam parit concupiscentiæ deceptionem: ex ociosa enim deceptione, concupiscentia nascitur, idq; præsertim in infantia, quæ parum rationis habet, ociosæ verò deceptionis multùm. hæc autem transit, aquis recedentibus à superficie terræ, id est ocio, concupiscentia, ac deceptione recedentibus ab anima humana, tunc apparet facies terræ, quod tertia die gestum esse legimus, id est, homo seipsum intelligit fuisse hactenus deceptum, & quasi obrutum aquis illis vehementibus, vnde incipit ferre bonorum operum fructus. hæc autem zona protenditur ab Abraham vsque ad Moysen; in hac quidem mundi ætate, fuit ociosa idolatriæ deceptio, ac regnandi, bellandique concupiscentia. (Tertia.)

Quarta zona, imperiosam, atque inexplebilem aduexit ambitionem: & reuera post infantiam, sequitur iuuentus, in qua homo incipit ambire, ac super alios eminere concupiscit. In hac autem quarta mundi die facta sunt luminaria magna, hoc est in firmamento disciplinæ spirituales intelligentiæ. quamobrem multa tum temporis homo intelligit, hac de causa superexcellere appetit: & hæc quidem mundi ætas, à Moyse, vsq; ad Dauid decurrit, in qua in desertum multum laboratum est, ob ambitionem Dathan, & Abiron, Mariæ sororis Moysis, ac aliorum, quorum cadauera prostrata sunt in deserto. (Quarta.)

Quinta zona, id est, declinatio à iuuentute ad senectutem, nondum senectus, sed iam non iuuentus, quæ senioris ætas à Græcis πρεσβύτης vocatur: senex verò γέρων, prophanam arrogantiam, & audaciæ protulit temeritatem: Ex ambitione namq; fit frons meretricis, & in superbiam, sine aliqua verecundia itur. In quinta autem mundi die facta sunt animalia in aquis, cete grandia, & volatilia: deniq; populus propter illius prophanam arrogantiam, & audaciæ temeritatem, migrauit in Babylonem; superbia enim hominem è suo pepulit regno, & ad alienos transmisit spiritus, à quibus sub carcere Babylonico custoditur infelix, miser, & superbus, propriis donis exutus. hæc autem mundi zona à Dauid, vsq; ad Babylonicam captiuitatem protenditur, in qua magna temerariorum bella gesta sunt. (Quinta.)

Sexta autem zona, id est, senectus, occasiones diuitiarum prauas, itemq; ociosas affert: senum enim proprium est, diuitiarum copias appetere, cùm suis eas viribus parare nequeant. hæc sanè zona sextæ mundi diei, atq; ætati congruit, in qua sunt animantia terræ, atque homo terrigena, terrena summopere appetens, & diuitias quærens inanes. hæc autem ætas ad Christum vsq; protenditur, in qua pontificum cupiditas apparuit, & Alexandri Magni dira diuitiarum, opum, atque copiarum cupido. (Sexta.)

Septima zona mendacium insitum attulit: nam eo tempore, cùm ad decrepitam accesserit ætatem, repuerascit, falsa pro veris intelligens, & mendacium pro veritate amplectens. hæc autem ætas à Christo exordiens, finem non habet, vtpotè, quæ luce veritatis accedente, mendacij caligo, ac ignorantiæ tenebræ prorsus abscesserint omnes. (Septima.)

Itaq; zonis huiusmodi sic peractis, ac animus vndequaque purgatus, tunc sanè, inquit Mercurius, harmoniæ motione exutus, id est, ab omni mundi, ac suarum zonarũ errore, labe, deceptione, concupiscentia, ambitione, dolo, mendacioq; liber & purus: ad optatam reuertitur naturam, hoc est, ad primam innocentiæ puritatem: vim propri- (Textus exponitur.)

Animæ purgatio.

propriam habens, *quam per suarum varietatem zonarum disperserat.* Vnaq; cum iis, qui illic sunt, *hoc est, qui illam innocentiæ vestem retinent,* Patrem laudat. Ipsi quoque in potestatum se numerum conferunt, effectique potestates, Deo fruuntur. *quasi diceret, qui in illa beata vita agunt, potestatem acceperunt filios Dei fieri, imò potius Deum quodammodo fieri. Propterea subiungit:* Atque id est summum bonum eorum, quibus cognoscendi sors competit, Deum scilicet fieri. *Reuera, qui in illo cœlesti choro versatur, inspicit vitæ fontem, fontem mentis, entis ipsius principium, boni causam, radicem animæ. Nos inde afflamur, quatenus ad illum vergimus: hinc profectò bonum consistit nostrum, ibi verè intelligit animus, nec vllis est obnoxius passionibus, ibi solùm viuere reuera contingit. Quisquis autem id nouit, cognouit certè quod loquor. Quemadmodum scilicet anima tunc aliam agit vitam, quòdq; adsit ipse veræ vitæ largitor. Iam tunc videre licebit, ait Plotinus enn. 6. lib. 9. cap. 9. Deum, quatenus fas est eum videre, seque illuminatum, imò verò lumen ipsum purum, Deum tunc effectum:* Nam, *teste Mercurio,* ex mente, atq; Deo, vnus spiritus coalescit. *Vnde Paulus ad Corint. 1. cap. 6. Qui adhæret Deo, inquit, vnus spiritus fit cum eo: quantò enim forma est purior, & simplicior, atque efficacior; tantò ex ea, & subiecto vnà congredientibus, arctior prouenit copula, quàm ex quibusuis corporalibus. sed Deus, non modò est simplicissima forma, si fas sit ita loqui, sed ipsa etiam vnitas, atque bonitas: igitur ex Deo, & mente humana, fit maximè vnum; vnitas enim copulat, attrahit verò bonitas. Sanè, ex intellectu, & intelligibili, magis fit vnum, authore Auerroe in 3. de anima, quàm ex materia & forma; nulla siquidem ibi dimensio intercidit. Pythagoras in aureis carminibus ita ait: Auriga iudicium statuens supernè optimum, cùm relinquens corpus, in ætherem liberum venies, eris immortalis Deus, incorruptibilis, nec vltra mortalis. Plato 7. de repub. ait: Theologum idoneis demonstrationum fundamentis & gradibus ascendere vsq; ad principium vniuersi, tangere ipsum, atq; tenere, & deniq; adhærere semper his, quæ Deo adhærent. Plotinus enn. 3. lib. 7. cap. 6. Sicut sensus omnes, inquit, tactu quodam rem percipiunt sentiendam; ita intelligentia, imò multò magis, cognoscendo tangit, cùm res penetret, earum intima discernendo, quod non efficit sensus. Plato in Epinomide, dicit animum contemplatione perfectum penes diuinam vnitatem, vnum prorsus euadere: & hoc, vt dicit Plotinus, cùm cætera amputantur. Dionysius Areopagita cap. 1. de diu. nom. Ineffabiliter, inquit, Deo copulamur per vnionem quandam, potentia, & actione nostra, tum rationali, tum intellectuali præstantiorem: hanc autem vnitatem, ipsum vnum impressit animæ, tanquam sui characterem, cui simul tanquam bonum, naturalem primi boni infudit amorem. Vnde Plotinus enn. 6. lib. 9. ca. 10. Tunc animus tanquam factus iam alius, neq; ipse vlterius, neq; sui duntaxat, illuc se confert, eiq; se dedit, factusq; totus illius, euadit protinus, tanquam centrum cun centro coniungens; animus siquidem ita raptus, & Deo penitus occupatus in tuto quodam secessu, habituq; tranquillo, agit. Si quis igitur seipsum quandoque viderit id effectum, habebit vtiq; seipsum, velut quandam illius imaginem, ac si à seipso pertranseat, tanquam imago ad exemplar vsque traducta, eritiam finem ipsum itineris consecutus. Hæc igitur est Deorum, & hominum diuinorum feliciumque vita: Ad quam sanctus nos conducat Pymander. Amen. Sequitur textus:* Quid præter hæc ad te pertinet? *hoc est, dixi, quæ erant dicenda, iam instruxi, ac eorum, quæ ad te pertinent peritiam, cognitionemq; dedi. Nihil ergo restat,* nisi vt cuncta complexus, dux fore velis eorum, qui cura sint tua digni; vt humanum genus tuo munere, diuinam salutem consequatur. *Itaq;, finis istius reuelationis, est humani generis salus. Et rectè quidem, nam his cognitis sacris, sanctisq; mysteriis, via salutis, aditus vitæ patet hominibus. Reuera, & mundi creationem in principio reserauit: elementorum naturam, ordinemq; non tacuit: trium personarum sacrosanctum mysterium aperuit: angelorum creationem, hominis forma-*

Dei fruitio.

Vita sine Deo esse non potest.

Plotinus.

Quomodo fit anima vnum cum Deo.

Auerro.

Pythag.

Plato.

Plotinus.

Plato.

Dionysius.

Plotinus.

Textus exponitur.

Gratitudo.

*tionem, resurrectionem, iudicium vltimum, pœnas impiorum, bonorum coronas, animi purgationem, animæ fruitionem diligenter descripsit.*

MERCVRIVS.

Talia quædam effatus Pymander, in potestatum diuinarum numerum se reduxit. Ego autem benedicens, & gratias agens vniuersorum parenti, surrexi iam corroboratus ab illo, totiusque edoctus naturæ ordinem, spectaculum etiam clarissimũ contemplatus, hunc iam cœpi hominibus pietatis, & scientiæ decorem enunciare. O populi viri terrigenæ, qui vosmetipsos ebrietati, somno, & ignorantiæ dedistis; sobrii viuite, abstinete à ventris luxu vos, qui irrationali somno demulcti estis. Illi autem exaudientes mecum, vnanimes conuenêre. Tunc rursus adieci: Cur ô viri terrigenæ præcipites in mortem ruitis, cùm vobis haudquaquam desit immortalitatis consequendæ facultas? Reuocate iam vosmet, qui laboratis inopia, ignorantiæ tenebris inuoluti: discedite ab obscuro lumine: asciſciter immortalitatem: corruptionem fugite. Eorum verò partim deridentes abscedebant in mortis iter præcipitati, partim autem ad pedes meos prostrati, vt eos instituerem precabantur. Subleuans igitur eos, dux humani factus sum generis. Ostendebam quippè illis, quæ ratio esset consequendæ salutis, sapientiæque sermones illorum auribus infundebam. Quo factum est, vt illi ex imbrium procellis emerserint. Tandẽ aduentante vespere, solisq. radiis occidentibus, vt Deo gratias agerent, præcipiebam. Postquàm verò gratias egerant, quisque in proprium se cubile condebat. Ego autem Pymandri beneficium inscripsi penetralibus animi, atq. adeptus quæ petieram omnia, in gaudio requieui. Corporis enim somnus, animi sobrietas extiterat. Oculorum compressio, verus contuitus: silentium meũ, bonitatis fœcunda prægnatio: sermonis prolatio, bonorum omnium genitura. hæc mihi contigerunt ex mente haurienti, id est, ex Pymandro diuinæ potentiæ verbo; vnde ipse diuino afflatus spiritu, veritatis compos effectus sum. Quamobrem omnibus animi viribus patri Deo gratias ago.

# Commentum XII.



INITO diuinæ visionis spectaculo, sanctus Pymander ad superos sese recepit, hoc est, euanuit ex mentis Mercurij obtutibus. Mercurius verò diuinorum memor beneficiorum, gratias egit vniuersorum parenti, quòd eum corroborasset, quòdque naturæ ordinem docuisset, atque clarißimum contemplatus fuisset spectaculum. Inde assurgens, tanti thesauri diuitias aliis impartire studuit, cœpitque hominibus pietatis, & scientiæ decorem enunciare. Rectè quidem pietatis, quia iuxta Paulum scribentem ad Titum, id est notitia, qua Deus à suis colitur, & cognoscitur, est agnitio veritatis, quæ secundùm pietatem est. Et ad Timotheum I. cap. 3. magnum vocat pietatis sacramentum. O populi viri terrigenæ, & habitatione, & affectu: qui ebrij estis malitia, ac somno ignauiæ, & inertiæ obruti: denique qui non vultis intelligere, vt bene agatis; Expergiscimini ebrij, iam tempus est de somno surgere, iam certè conuenit, vt stulti aliquando sapiant: Illi, inquit, exaudientes, mecum vnanimes, ad laudes Pymandri, conuenerunt. Tunc Mercurius iterum concionari cœpit, atq; ad immortalitatem animæ habendam, colendamque magnopere exhortatus est. Verùm præsagio quodam futurorum, eos, qui animæ immortalitatem erant negaturi, mirificè depinxit: Eorum enim, inquit, quidam deridentes recedebant, in mortis iter præcipitati, ii nimirum, qui in obscuro lumine, hoc est, doctrina obscura, & hæretica conuersantur: quique sunt proprio iudicio condemnati, vtpotè qui voluntariè, ac scienter resistunt veritati. Alii verò, docti à Deo, quos pater traxit ad filium, ad pedes Mercurij prostrati, iacebant veluti boni discipuli, qui ad pedes magistri libenter discunt discenda, vbi & humilitas illorum pariter, & solicitudo clarè ostenditur. Subleuans igitur eos, dux humani factus sum generis: hoc profectò nomen à sanctis Christo tribuitur scripturis. Michææ 5. Ex te egredietur dux, qui regat populum meum: huius autem typum gesserant pastores, & reges Iudæorum: quòd si fas est dicere, Mercurius quoque gesisse videtur. Ostendebam autem illis, quonam modo salutem consequi possent ęternam, ideòq; sapientiæ, nempè veræ pietatis sermones, eorum auribus infundebam. Quo factum est, vt illi, qui ad vitam erant præparati æternam, auditis veræ sapientiæ verbis, ex imbrium procellis, id est, ex multarum hæresum, sectarum conuenticulis, & erroribus, ad puram cognitionis, atq; pietatis viã emerserint. Tandem aduentante vespere, solisq; radiis occidẽtibus, longo iam tempore visione perdurante, vt Deo gratias agerent, de impensa illis cœlitus diuinæ gratiæ notitia, præcipiebam. Postquam verò gratias egerant, quisque in proprium cubile se condebat, auditis diuinæ sapientiæ sermonibus, actisq; debitis gratiarum actionibus. Ego autem, vtpotè bonorum memor, ac benefico Pymandro gratus, Pymandri beneficium inscripsi penetralibus animi; in corde enim condenda sunt, quæ ad pietatem, vitæq; salutem spectant: atque adeptus, inquit, quæ petieram omnia, rerum naturam scire, ac Deum cognoscere, vt in principio visionis petieram, atque ita in gaudio quieui, potitus eo, quod summopere concupieram. vnde corporis somnus, in quo tantarum decorem rerum edoctus fui, animi mei sobrietas extitit: oculorum compresſio, verus intuitus: silentium tunc meum, bonitatis fœcunda prægnatio; fuit enim mihi illud beatum spectaculum non paruæ bonitatis fœcunditas: sermonis prolatio, bonorum genitura, quia non mea, sed quæ Pymander me docuerat, loquutus sum. hæc mihi contigerunt ex Pymandri beneficio: vnde ipse diuino afflatus spiritu, veritatis compos effectus sum. Magna Dei benignitas, quæ etiam per

Paulus. Pietas.

Qui negant animæ immortalitatem

Dux populi Christus.

Gratitudo.

 Laudes diuinæ.

*am per ethnicos, & gentiles, sua patefieri voluit diuina mysteria.* Quam ob rem omnibus animæ viribus gratias illi ago.

## Hymnvs Mercvrii.

Sanctus Deus, pater omnium. Sanctus deus, cuius voluntas à proprijs potestatibus adimpletur. Sanctus deus, qui suis familiaribus innotescit. Sanctus es, qui verbo cuncta constituisti. Sanctus es, cuius imago est omnis natura. Sanctus es, quem nunquam natura formauit. Sanctus es, omni potestate validior. Sanctus es omni excellentia maior. Sanctus es, omni laude melior. Excipe verborum sacrificia sancta ab animo, & corde debito tibi manantia. Ineffabilis solo silentio prædicandus ab eo, qui fallacias veræ cognitioni contrarias deuitauit. Annue, corrobora me, atque huius gratiæ participes effice eos, qui in ignorantia versantur: cognatione quidem mihi fratres, tibi autem filij. Etenim fidem tibi præsto: testimonium de te perhibeo: in vitam, ac lucem assurgo. Ipse pater es venerandus. homo autem tuus sanctitate vnà tecum potiri desiderat, cùm potestatem illi omnium, arbitriumque concesseris.

# Commentum XIII.



*TRES esse iustitiæ partes, clarissimè constat, pietatem scilicet, sanctitatem, ac religionem. Sanctitas autem, authore Platone in Eutiphron, & in Gorgia, est iustitiæ pars, quæ suum deo tribuit. suum verò deo tribuit, qui illa, quæ sine medio accepit à deo, deo reddit. Corpus quidem, vt Plato in Timæo disputat, ab elementis quatuor; naturalem speciei complexionem à cœlestibus sphæris; partes animæ, quæ trahuntur affectibus, à dæmonibus, & animis syderum, sphærarumque suscepimus: rationem verò, ac mentem nostri parentis imaginem, ab ipso mundi totius opifice, sine vllo cœlicolarum, aut dæmonum ministerio. hæc itaque dei sunt: hæc deo reddenda, atque hæc retributio, sanctitas nuncupatur, quam præcedit pietas, id est, dei parentis agnitio. Sequitur autem religio, id est eius quod deo redditum est, assidua meditatione, iustisque operibus cum ipso deo indissolubilis religatio. Pietas sanctitatem excitat: sanctitas pietatem confirmat, & sancit: sanctitas quoque religionem mouet: religio religat sanctitatem. Plato in libello de sanctitate, sanctum nominat, quod est dijs dilectum, quod verò non dilectum, prophanum: Deo namque dilectum opus sanctum, ac vir deo dilectus, sanctus: opus autem inimicum deo, prophanum; vt vir deo inimicus, prophanus dicitur. Item, sanctum est, quod dij omnes amant; prophanum contrà, quod omnes oderint. Amplius, sanctum & pium esse reor, qui scilicet circa deorum curam versatur. Sanctitas igitur, ac pietas, cura est deorum. Cura autem omnis idem intendit,*

[Margin: Tres partes iustitiæ. — Plato. — Quid sanctitas. — Pietas. — Plato. — 1. — 2. — 3. — 4.]

vt hoc huiusmodi bono, & vtilitati sit ei, quod curatur. vnde iterum sic diffiniunt, sanctum esse, dijs sacrificare, & vouere. Itaq; sanctitas est scientia vouendi, & sacrificandi deo: hoc maximè ad religionem pertinet, quæ sanctitatem comitatur, vouendo petit, sacrificando, dat. A Deo autem petit seipsum, cui se totum debet. Sanctum à diuinis literis appellatur, quod est mundum, lotum, ac ad aliquod opus sacrum segregatum. Quam ob causam ecclesia sancta appellatur, vtpotè, quæ lota sit, atq; tincta sanguine agni immaculati. Apoc: 1. Lauit nos sanguine suo. Ad Ephes: 5. Mundauit eam ab operibus mortuis per suum sanguinem. Similiter 9. ad Hebr. Hac ratione à Diuo Aug: Psal. 85. fideles sancti vocantur. Sanctum præterea idem est quod firmum, munitum, perpetuoq; stabile, vt à quopiam violari non possit, aut certè debeat. Quamobrem & muros vrbis, & leges vocamus sancta, tribunos quoq;, ærarium, & quæ sunt generis eiusdem. Quare, cùm ecclesia, fortius, firmiusq; nihil inueniri possit, quandoquidem ipsa sit columna, & firmamentum veritatis, non temerè sancta vocatur; extra eam siquidem vera sanctitas haberi non potest. Apud Hebræos sanctitas, Rodesch, nominatur, latinè, sanctimonia, munditia, res sacra, diuinis vsibus dedicata, atq; consecrata. Sic enim scribitur Genes: 2. benedixisse, ac sanctificasse Dominum, diem septimum. Exodi, 13. Sanctifica mihi omne primogenitum. Porrò à Græcis, duplici nomine sanctitas nominatur, Osios, & Agios: vtraq; autem dictio, sanctum significat. Sed Osios propriè dicitur, qui pietatem, & religionem colit, quæ ad deum pertinet. Agios verò ille appellatus, qui per semitam virtutum incedens, diuinitatis efficitur particeps. Cùm igitur hæc ita se habeant, cui propriè hoc nomen magis conuenire potest, quàm summo opifici? ipse quidem innocens est, impollutus, excelsior cœlis, stabilis, firmus, immotusq; manens: ipse est omnis sanctitatis causa, largitor, origo, fundamentum, & finis. Quam ob causam clamat: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Vnde Apostolorum princeps ait: Etsi patrem inuocatis eum, qui sine acceptione personarum iudicat secundùm vniuscuiusq; opus, in timore incolatus vestri tempore conuersamini. Non sine causa igitur à sapientissimo Mercurio in hoc hymno sic cœptum est: Sanctus deus, pater omnium, quasi diceret, tu es pater omnis sanctitatis, à quo est omnis paternitas in cœlo & in terra, omnisq; creaturarum sanctitas. Sanctus deus & pater. Sanctus quidem, innocentiam largiendo, Deus regendo, pater fouendo. Sanctus es, cuius voluntas à proprijs potestatibus adimpletur: Sic etiam legimus in Psal: 102. Benedicite domino omnes virtutes eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius. De dei voluntate in fine primi Pymandri multa dicta sunt. Sanctus es, qui tuis familiaribus innotescis, sicuti innotuisti Moysi, Abrahæ, Noe, alijsq; tuis domesticis: proprium siquidem amicorum est, mutua familiaritate se inuicem insinuare, ac omnia communia habere. Vnde in Ioan: 15. cap. legimus: Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit, quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunq; audiui à patre meo, nota feci vobis. Sanctus es, qui verbo cuncta constituisti. In Psal. 32. scribitur: Verbo domini cœli firmati sunt. in primo Pymandri, cùm de verbo dei loquerer, de hac re multa dixisse me, memini. Sanctus es, cuius imago est omnis natura. Sanè, Dei similitudinem omnis creatura præseferre videtur. De hac autem similitudine in primo Pymandri disserui, vbi de dei similitudine locutus sum: & postmodum in digressionibus nobis loquendum erit. Sanctus es, quem nunquam natura formauit. Dei diuinitatem insinuat, à quo omnia dependent, & cœlum, & natura: ipsa verò diuinitas, à seipsa tantùm. Sanctus es, omni potestate validior. Imò à quo omnis dependet potestas: Omnis, inquit, potestas à Domino deo est, ait Paulus Rom: 13. Sanctus es, omni laude melior. Nam laudate eum quantùm potestis, ait Sapiens, quia maior est omni laude. Excipe verborum sacrificia sancta, ab animo, & corde debito tibi manantia: quasi diceret: Sacrificium deo, spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum

Sanctitas in scriptura quid.

Sanctum, id est firmum.

Hebraicè sanctitas.

Græcè sanctitas.

Petri 1. cap. 1.

Textus exponitur.

Amicitiæ proprietas. Ionn: 15.

Creatio.

Diuinitas.

Potentia.

Laus.

Sacrificium.

Dauid.

*miliatum tu deus non despicies. In vltimo Oseæ capite legitur: Reddemus tibi vitulos labiorum nostrorum, hoc est, loco vitulorum offerimus verba ex corde manantia. In Psal. 49. dicitur: Nunquid accipiam de domo tua vitulos? sacrificium laudis honorificabit me. Optimum ergo modum sacrificandi nobis enuntiat sapientissimus Mercurius.* Ineffabilis es, solo silentio prædicandus: *Et reuera balbutiendo diuina loquimur: minimum nihilominus illorum, cæteris quæ dici possunt, maius est, atque præstantius. Qui ergo falsas doctrinas, veræ cognitioni contrarias deuitauit; is profectò, cùm multa videat suum captum excedere, suam agnoscens tenuitatem, paruitatemq́, silendum sibi potius, quàm loquendum putat. Itaq́ silentio honorat, quod corde intelligere, & verbo exprimere nequit.* Annue, corrobora me, atque huius gratiæ participes effice eos, qui in ignorantia versantur. *Optima oratio, in qua bonum proximi postulatur, in qua petitur, vt omnes, errorum depulsis tenebris, lumen veritatis videant:* cognatione quidem, *hoc est, natura & religione* mihi fratres, tibi autem filij: etenim tibi, *vt primæ veritati* credo, & in vitam, *quam mihi ostendisti, & dedisti lucemq́ veritatis, quam manifestasti,* assurgo. *Quippe cùm* ipse pater, *sis legitimus,* & omni veneratione dignus: homo autem, *imago, & pars tui charissima, cùm potestatem illi omnium, arbitriumq́ concesseris, vt in primo istius libri commento dictum est,* sanctitate vnà tecum potiri desiderat. *Quam quidem noster Pymander, pro sua benignitate, nobis concedere dignetur.*

Laudes diuinæ.
Osee
Ineffabilis.

Tuderti, in monte sancto die Sabbati. 25. Iulij.
hora vespertina 1 5 7 3.

# Finis primi Dialogi Pymandri.

SECVN-

De essentia.

# SECVNDVS DIALOGVS PYMANDRI.

## DE ESSENTIA DEI.

### Textvs Mercvrii.


EVS, atque ipsa diuinitas: dico nunc non quod genitum, sed quod ingenitum. Si ergo diuinum sit, essentia est: si deus, etiam super essentiam. Intelligibile autem id hoc pacto. Intelligibilis enim deus primus non sibi, sed nobis existit. Intelligibile quippe intelligenti per sensum subincidit. Deus itaque minimè sibi intelligibilis, non enim aliud quiddam existens præter id, quod intelligit, intelligitur à seipso. Est tamen differens quiddam à nobis, idcirco à nobis intelligitur. Quòdsi intelligibilis logos, non tamen deus: sin, vt deus, haud sanè vt logos, Verùm tanquam discretiuus actus.

## Commentum I. Dialogi secundi.

Essentia Dei, & diuinitas quid sint apud Mercurium.


*EVM AB HVMANO POSSE INTELlectu cognosci, siue intelligi, breuiter, subtiliterque disputando ostendit: modus autem cognoscendi, intelligendique tum ex motu, tum etiam ex boni natura, illi patet satis: quemadmodum paulò post visuri sumus. Verùm inprimis animaduersione dignæ sunt nonnullæ ab eo positæ dictiones, quæ sine caligine intelligi nequeunt. Dicit enim, deum esse supra essentiam: proin animaduertendum nobis est, quid apud Mercurium essentia dei, quidue diuinitas, quid genitum, & ingenitum, quid denique intelligibile, idque ex Mercurij sententijs significet. Nam aliunde velle hoc statuere, non esset legitima verborum Mercurij interpretatio. Cæterùm, non ignorare oportet, Mercurium nequaquam negare essentiam diuinam, aut deum seipsum non intelligere, cùm hoc idipsum paßim, atque apertè fateatur; sed quia hæc in rebus genitis nonnullum discrimen ostendunt, quod planè à deo quàm remotißimè habitat; hac de causa, his quasi vocibus offensus, ait, deum esse quid augustius, sublimius, atque supereminentius. Vnde dialogo* II. Dei, *inquit,* quasi essentia: *quasi diceret, si fas sit vocari dei essentiam: illa profectò est* bonum, pulchritudo, beatitudo, sapientia, æternitas, essentia, ipsum idem: *hoc est essentia Dei, si licet sic loqui, aliud nihil est, quàm bonitas, sapientia, beatitudo, pulchritudo, æternitas. Profectò secundùm theologorum sententiam, hæc à diuina essentia realiter non discrepant. Dialogo 12. Filij à patre ortum describit,*

dicitque

Dei essentia.

*dicitq́; filium ex patris essentia esse genitum.* Mens quidem, ex ipsa dei essentia, si qua tamen est eius essentia, nascitur. hæc, *nempè essentia*, qualiscunq; sit, *quippè cùm ignorem, quo honestiori vocabulo illam vocem*, sola seipsam syncerè comprehendit. mens autem, *id est, filius dei*, ab essentia patris nequaquam diuisa est, *scilicet realiter*; sed illi potiùs eo modo connexa est, quo solis corpori lumen: *quam ob causam à diuinis vocatur splendor patris: & figura substantiæ illius. Quoniam autem filius quidem genitus est, non de nihilo, sed de patris essentia: est igitur de essentia patris, quemadmodum etiam docet dialogo* 10. Dei, *inquit*, actus est eius voluntas, cuius essentia est velle cuncta subsistere. *Et paulò pòst de dei cognitione loquens:* Cognitio dei, *inquit*, diuinum silentium est, & intenta sensuum omnium cogitatio, siue applicatio. Qui id intelligit, nihil potest aliud cogitare: qui id intuetur, nihil præter ipsum aliud intueri: qui id audit, nihil audire post ipsum, nec corporis etiam sui membra mouere. Is profectò abstrahit totam à corpore animam, & in totam deniq; dei essentiam transfigurat. *Hæc profectò à Mercurio dicenda non essent, si nihil esset illius essentia, aut super eius esset essentiam; esset enim seipso maior, antiquior, atq; potentior, quod est absurdißimum, ne dicam impijßimum. Quando ergo dicit deum esse supra essentiam, non quidem intelligit deum, sua essentia esse maiorem; sed supra omne, quod intelligi & cogitari potest. Sed operæpretiũ fuerit perspicere, quid diuinitas apud Mercurium significet: quidúe intersit inter diuinitatem, & deum secundùm illius doctrinam. In* 3. *Pymandri dialogo absque vllo omninò loquitur terminorum delectu.* Deus, *inquit*, est gloria omnium, est diuina natura, denique est diuinitas, actus, necessitas, finis, renouatio. *In* 9. *autẽ aliquod esse discrimen ostendit:* Ab intelligentia, *ait*, intellectus differt, quemadmodũ à diuinitate deus, diuinitas enim à deo, intelligẽtia verò ab homine prouenit. *Videtur cõmunem hominum opinionẽ respexisse, quæ hoc quidem nomen creaturis cõmunicat. Nam, sicut diximus, deus à sua natura discrepare nõ potest: hac de causa sic accuratè de his nominibus loquitur: Vnde in* 6. *dial: disputans cum Æsculapio sic ait:* Audendum sanè id asserere ô Aesculapi, essentiam, (si tamen vllam deus habet essentiam) ipsum bonum esse. *Itaq; nec dei essentiam, nec diuinitatem à deo differre asserit, sed vocabulorum ostendit differentiam, cùm aliter deo, aliter verò nobis congruant; etenim esse, & essentia in nobis idem non sunt: in deo autem prorsus idem, sicut in primo Pymandri disputaui. Diuinitas præterea in nobis est accidens, in deo verò, est illius substantia. hac de causa dixit, diuinitatem à deo, sicuti intelligentiam ab homine, prouenire: quasi diceret, quidquid diuinitatis in creaturis reperitur, seu nominatur, à deo manare, dubium non est. Dicamus iam quid significet ingenitum, & postea quid genitum. Porrò, de hac materia abundè in primo libro locuti sumus: nunc Mercurij ponam sententiam. Pater, legitimus, & venerandus deus, ingenitum principium, à Mercurio vocatur. Sic enim loquitur* 5. *dialog:* Vnicum, *inquit*, & ingenitum principium, incomprehensibile est phantasiæ. *Et in fine illius dial:* Ipse est, *inquit*, quod nunquam genitum. *Et in* 8. *clarißimè:* Primus omnium, *ait*, verè sempiternus, immortalis, ingenitus deus, omnium author. *Et dialog:* 14. Genita non à seipsis, sed ab altero fiunt, *inquit*. Quæcunque igitur gignuntur, procedunt ab altero. Est ergo quis factor istorum, atq; is ingenitus; vt genitis antiquior sit; genita enim diximus ab illo fluere. Nihil autem præter ingenitum, genitis potest esse antiquius: ipse quippe est solus ingenitus, solus sapiens vniuersa, *Clara est ergo, atque vera Mercurij theologia, quæ patrem vocat ingenitum. Hæc quidem de ingenito. Nunc autem de genito dißeramus Genitum autem apud Mercurium, aliquando mundum, & hominem, nonnunquam verò, filium,*

Filius ex patris essentia.

Deum esse supra essentiã.

Diuinitas quid apud Mercurium.

Ingenitum quid significet.

Pater est ingenitus.

Genitus filius

*& verbum dei lucidum significat; diuersimodè tamen: nam mundus, & homo, creatione geniti dicuntur; filius verò natura. Porrò, quò clariùs filij dei generationem ostenderet, non modò genitum, sed primogenitum appellat, idq́ dialogo 12. in quo ex professo de filij dei generatione loquitur:* Ego fili, *inquit,* bonum semper dæmonem audiui dictantem, qui si literis quoque monumenta mandasset, mira quædam in dies humano generi emolumenta contulisset. Solus ille mi fili, tamquam ipse primogenitus deus, vniuersa conspiciens, diuina in nos effudit oracula. *Et in 4. dialogo dicit, quòd Monas sit principium, omnemq́ numerum contineat, atque gignat, à nullo contenta, & nullo modo genita. Filius ergo in diuinis propriè genitus appellatur: ingenitus verò pater, vt dictum est in primo. Mundus quoque à Mercurio dicitur genitus, id est, productus, dialogo 8.* Ingenitus deus, omnium author. secundus deinde ad illius imaginem, mundus ab eo genitus: *hoc est, per creationem productus: qui profectò ideò genitus dicitur, quia ex mente processit artificis: vnde nonnullã cum naturali genitura cognationem habere videtur. De homine in primo dialogo dixi. Cæterùm, deum seipsum intelligere, disputatum est in primo Pymandri. Mercurius autem dicit Deum se non intelligere, nempè eo modo, quo nosmetipsos intelligimus, quippe cùm intellectus, & intelligibile idem penitus sint in deo, nec opus habeat aliquo sensu, seu phantasmate, vt sibi intelligibilis fiat. Deum autem se intelligere, idq́ perfectißimè, multis in locis Mercurius apertißimè docet, in fine istius secundi dialogi:* Mens, *inquit,* sese complectens, *id est, Deus sese intelligit comprehensiuè: nam essentia diuina, à solo intellectu diuino comprehenditur. Et dialogo 5. vocat deum mentem intelligentem:* Deus, *inquit,* est mens intelligens: *absurdum autem est velle fateri deum, alia quidem intelligere, se autem minimè. Reuera, vt ipse dicit in fine noni dialogi,* Deus, non vt quibusdã videtur, sensu menteq́; captus est: siquidẽ intellectio illius cuncta semper mouet; cuncta enim amplectitur: ideoq́; extra ipsum nihil, extra nihil ipse. *Docet postmodũ, quo nam modo ipsum intelligere valeamus:* ô Aesculapi, *inquit,* intelligere deum, credere: at non credere, proculdubio ignorare est. *Quasi diceret illud propheticum, Isai: 8. Nisi credideritis, non intelligetis.* Quæ igitur de diuinis dicuntur, intellecta creduntur quidem, non intellecta, negantur; mens enim credentis in ipsa fide decora requiescit. *In causa autem est, vt ipse fatetur dialog:* 10. quòd cognitio dei *ad nos se habet,* non quemadmodũ sol ad oculorum intuitum, cuius radius fulgore nimio corrumpit oculos, caligantesque reddit: *sed modo contrario potiùs: siquidem* illius conspectio illustrat, atque oculi lucem eò magis exauget, quò quis capere magis potest intelligibilis splendoris influxũ; velocior enim est diuina lux, & acutior ad penetrandum. *Itaq́ his ita excußis, libratisq́, iam ad textus expositionem accedamus.* Deus, atque ipsa diuinitas: *hæc in deo idem sunt omnino:* Dico nunc non quod genitum, *hoc est, loquor non de filio, seu de mundo, aut homine,* sed quod ingenitum, *id est, de patre ingenito.* Si ergo diuinum sit, *quatenus creaturis tribuitur,* essentia est, *quippe cum lumen creaturis communicatum, dat quodammodo essentiam, vt creaturæ non solùm sint; verùmetiam, vt verè sint.* Si deus etiam super essentiam: *non quidem suam, sed sicut iam dictum est.* Deus autem & ingenitus, & primus intelligibilis est non sibi, *adde, sicut est nobis,* sed nobis existit, *supple intelligibilis. Declarat autem quonam modo non sit intelligibilis sibi:* Intelligibile quippè intelligenti, per sensum, *nempè, per phantasmata à sensibus mendicata, atque acquisita.* Deus itaque minimè sibi intelligibilis, *hoc modo scilicet, probat,* non enim aliud quiddam existens præter id, quod intelligit, intelligitur à seipso: *quasi diceret, intellectus diuus intelligens, & diuina*

Primogenitus filius dei.

Primogenitus deus.

Monas principium.

Deum se intelligere.

Fide deus intelligitur.

Textus exponitur.

Quomodo deus est nobis intelligibilis.

Quomodo deus se intelligit.

*essentia sunt idem prorsus realiter, atque essentialiter: in nobis autem distinctione reali separantur: vnde subiecit:* Est tamen differens quiddam à nobis, *nempè deus, non autem à seipso,* idcirco à nobis intelligitur, *à se ipso autem minimè; ideoq; magis sibi patere, quàm intelligibilem esse dixerim.* Quòd si intelligibilis est, logos, non deus, *hoc est, inter deum ingenitum, & genitum est realis personarum distinctio, cuius gratia, logos, id est, verbum, intelligibile est:* non tamen deus, *hoc est, quatenus diuinam habet naturam: nam inter essentiam & personam non est essentialis discretio. vnde subdit:* sin vt deus, haud sanè vt logos: *quasi diceret, illa intelligibilia sibi esse dixerim, in quibus realis inuenitur distinctio: at inter essentiam diuinam, & personam realis, siue essentialis non habetur discretio: filius, quatenus deus, id est, naturam habet diuinam, non esset hoc modo intelligibilis; sed potiùs tanquam actus discretiuus, id est, quatenus est logos, verbum, filius, personaliter à patre distinctus. Hæc est Mercurij antiquissima theologia: quæ si rectè intelligatur, à vera, piaq; theologia minimè discrepare videbitur. Et mirum certè in gentili, & antiquissimo philosopho hæc tàm clara inueniri theologiæ monimenta, quæ passim hodie circa theologorum ora versantur. Hanc clarissimam Mercurij theologiam imitatur Plotinus enn: 6. lib: 8. cap. 17. Ille, inquit, deus est sibi indistans, seipso id quod est existit, ad seipsum, & penitus in seipsum; vt neque etiam hac conditione extra, vel ad aliud vsque, sed totus potiùs ad seipsum. Nihil ergo extra deum quærito: sed intra deum omnia, quæ sunt post deum. Quòd enim extra est, ipse deus existit, sic dicebat Mercurius,* extra deum nihil, & extra nihil, deus. *Intellectus noster, eatenus est intellectus, atq; euadit, quatenus deum attingit, velut linea circuli ipsum centrum, à quo dependet. Ipse autem deus est super mentem, ex suaq; potentia generat intellectum: ipse est causa causæ, cuius voluntas est ratio, non sorte, aut casu operans. Hinc Plato ipsum appellauit decens, atque opportunum; est enim decens, non velut subiectum, sed tanquam actio prima seipsam in lucem edens, quod & decuit. Cap. 19. dilucidat Mercurij sententiam, quomodo deus sit super essentiam: Operæpretium, inquit, fuerit priscorum illud mysterium verbis obscurioribus inuolutum, deum scilicet esse super essentiam, interpretari: Deus, inquit, est super essentiam, quia eius principium non est essentia sua: ipse planè est actus liber à se ipso, alioqui primus ex seipso prorsus non existeret. Deus igitur à se ipso: alia quidem omnia à deo penitus subsinentur; nam quadam participatione dei sunt, ad ipsumq; omnia reducuntur. Itaq; quid deus, quid diuinitas apud Mercurium significet, quid genitum, & ingenitum, quonam pacto à nobis intelligi possit, & à seipso, deniq; quomodo logos illius sit intelligibilis, vt logos, non autem, vt deus, dixisse me arbitror.*

Fide deus intelligitur.

Logos.

Quomodo filius sit intelligibilis.

Laus Mercurij.

Plotini opinio de intellectu diuino.

Plato.

Quomodo deus sit super essentiam.

Epilogus.

MERCVRIVS.

Omne, quod mouetur, non in moto, sed in quodam stabili mouetur. Ipsum quoque quod mouet, etiam permanet: impossibile est enim cum eo simul agitari.

# Commentum II.

Motu deū cognoſcimus.



*Nter varios, multosq́ modos, quibus deus nobis innoteſcit, vnus eſt, & quaſi præcipuus, quem modò nobis propoſuit ſapientiſsimus Mercurius, nempè deum eſſe, à quo omnia moueantur, ipſum verò à nullo moueri; ſed firmus, ſtabilisq́ manens, dat cuncta moueri. Omnia ſiquidem entia aut producta ſunt, aut improducta, authore Damaſceno, lib. 1. cap. 3. Prima quidem motui ſubdita ſunt: quod verò increatum, & improductum, à motu eſt quàm remotiſsimum. Nam quæ à non eſſe, ad eſſe prodierunt, mutationi ſunt ſubiecta: aut quidem ſecundùm ſubſtantiam, aut ſecundùm qualitates. Quod igitur eſt immutabile, & ab omni motu liberrimum, deus eſt. Rectè ergo dictum à Mercurio:* Omne quod mouetur, non in moto, ſed in quodam ſtabili mouetur; *in motibus ſiquidem non eſt procedere in infinitum: vnde ſubiungit,* ipſum quoque quod mouet, etiam permanet, *quaſi diceret, neceſſe eſt eſſe aliquod mouens immobile: addit rationem:* impoſsibile eſt enim cum eo ſimul agitari: *alioqui non daretur primum, atque principium in mouentibus, quod profectò omnimodæ, diuinæq́ diſpoſitioni aduerſatur. Itaq́ deus nobis intelligibilis eſt, idq́ per viam motus, veluti per fortiſsimam, atque inuincibilem machinam. vnde in fine illius diſputationis ſubiungit:* Quidquid igitur mouetur in aliquo, & ab aliquo ſtante mouetur. *In dialogo 5. Ex motus ordine, conſeruationeq́ deum præclarè oſtendit:* Sol, *inquit,* tantus, terra ſimul amplior atq́; mari, minores tamen ſupra ſe ſtellas innumeras conuerti patitur. Diuerſorum quoq́; ſyderum, diuerſi ſunt motus. Quis menſuram ſingulis motionis aſsignat, circa idem ſe perpetuò vertens, totamq́; trahens mundi machinam? Quis hoc vtitur inſtrumento? *Ac ſi diceret, ex perpetuo ſtellarum ordine, motuq́ conſtantiſsimo, intelligi poteſt maieſtas opificis. Etenim locum, vel numerum, vel menſuram ſeruare, abſq́ virtute eſt impoſsibile. Et circa finem dialogi 6. ait, quòd deus comparationem, mutationemq́ nullam admittit: ex quo patet illud, quod eſt omninò immutabile, deum eſſe appellandum. Et dialogo 8.* Cœleſtium, *inquit,* corpora, vnum, atque eundem ſeruant ordinem, quem ſcilicet primùm à patre ſuo ſortita ſunt. *Porrò, ordo fieri à deformitate nequit, vt ipſemet dicit dialogo 5.* Igitur principium, complexioq́; omnium, & conſtitutio deus. *Et 11. dialogo.* Inſpice, *inquit,* ſeptem mundos curſu differenter cōplentes æuum: lunam verò cæteris præcurrentem, naturæ organum, inferiorem materiam tranſmutantem. *Et paulò pòſt ex mundi mutatione, creatoris immutabilitatem ſtudioſè perquirit:* Mundum quidem mutari, hac te doceo ratione, quòd quædam illius particulæ in occultum iugiter abeunt, hæ profectò ſunt mundi paſsiones, reuolutio ſcilicet, atque occultatio. *Et in Aſclepio omnia dicit eſſe mutabilia, ſolùm verò deum ſtabilem:* Nihil, *inquit,* in mundo ſtabile, fixum, immobile, nec naſcentium, nec cœleſtium, nec terrenorum. Solus enim deus, & meritò ſolus, ipſe in ſe, & à ſe, & circum ſe, totus eſt plenus, atque perfectus, isq́; ſua firma ſtabilitas eſt, nec alicuius impulſu nec loco moueri: cùm in eo ſint omnia, & in omnibus ipſe ſolus. Immobilis ſiquidem eſt ipſa æternitas, in quam omnium temporum agitatio remeat, & ex qua omnium temporum agitatio ſumit exordium. *Ex his igitur, atque ſimilibus Mercurij teſtimonijs intelligimus, vnum eſſe deum motorem omnium, immobilem, ſtabilemq́ manentem. Reuera, vt dicit Plotinus enn: 3. lib: 9. cap. 3. Primum omnium principium, poteſtas eſt motionis & ſtatus; ideoq́ ſuper hæc exiſtit. Etenim circa aliud ipſum non verſatur, ſed cætera circa ipſum conquieſcentia permanent, & mouentur; motus enim appetitio eſt: primum autem principium nihil appetit: quid enim appetat, quod eſt ſummum? Et enn: 5. lib: 5. cap: 10. A deo, inquit, omnia profluunt,*

Damaſcenus.

Textus exponitur.

Deus nobis innoteſcit per viam motus.

Sol.

Arcturus.

Luna.

Mundi mutatio.

Solus deus ſtabilis.

Plotinus.

Motus quid ſit.

Motu Deum cognoscimus.

*profluunt, motus primus exoritur, neq; tamen est in eo: ab eo quoq; status, quoniam ipse nihilo indiget; neq; enim mouetur, neq; quiescit, cùm nihil habeat in quo requiescat, aut in quo reuoluatur: nam circa quid, aut ad quid potissimùm, aut in quo præcipuè vel mouebitur, vel requiescet? est ipse primus. sed neque potest definitus esse, alioqui à quo nam poterit definiri? neq; rursus sic est infinitus, vt immensa moles solet excogitari. neq; deficiet vnquam, quandoquidem quæcunque non deficiunt, hoc ipsum propriè ab eo receperunt. Nonnè videtur Plotinus quasi illud Dauidicum legisse: Omnia sicut vestimentum veterascent: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient? Psa. 101. Speremus, inquit August. immutationem nostram ab illo, qui erat, & ante nos, & manet post nos: à quo sumus, quod sumus, & ad quem veniemus, cùm fuerimus mutati, mutantem, non mutatum, facientem, non factum, mouentem sed manentem. Et libr. 7. de ciuit. Dei cap. 30. Deus, inquit, est vbique totus, nullis inclusus locis, nullis vinculis alligatus, in nullas partes sectilis, ex nulla parte mutabilis: implens cœlum & terram præsente potentia, non absente natura. Sic itaque administrat omnia, quæ creauit, vt etiam ipsa proprios exercere, & agere motus sinat: quamuis enim nihil esse possit sine ipso, non tamen sunt vlla, quod ipse. vnde philosophus in proœmio met. Deum vocat causam, atq; principium omnium. Et 12. met. com. 39. Animal optimum sempiternum, cuius vita, & duratio existit Deo continua, & æterna; hoc enim Deus. Plato in Timæo: Deus est animal sempiternum, ait, & vniuersum hoc pro viribus tale facere studuit: illius animalis æterna natura, quod genito operi congruere omninò non potest. erat, erit, quæ nati temporis species sunt, non rectè æternæ substantiæ assignamus. illi reuera solum esse competit: fuisse, & fore deinceps ad generationem tempore procedentem, referre debemus; motus enim duo illa sunt. æterna substantia, cùm eadem semper, & immobilis perseueret, neq; senior seipsa fit vnquam, neq; iunior, neq; fuit hactenus, neq; erit in posterum, neq; recipit eorum quicquam, quibus res corporeæ, mobilesq;, ex ipsa generationis conditione subiiciuntur. Ex quo patet, secundùm clarissimam Platonis doctrinam, Deum tantùmmodo, stabilem, immobilemq; esse, atq; verum esse possidere. vnde in Exodo 3. legimus: Ego sum, qui sum: qui est, misit me ad vos. Dicunt siquidem Platonici, Dei nomen esse, qui est, eò quòd is sit omnis essentiæ, omnisq; vitæ plenitudo, & ab eo omnia viuant, vt & quòd essent post ortum, & quòd orirentur, ille fuerit causa. De quo apud Ægyptios in templis erat scriptum: Ego sum, quod fuit, quod est, quodq; futurum est: totum siquidem in se, ipsum esse complectitur, quod neq; cœpit vnquam, neq; desinet, quasi quoddam essentiæ pelagus infinitum, & immensum, omnem, & naturæ, & temporis rationẽ transcendens. Thales ait: Diuinitatem esse, quod neq; principium habet, neque finem. Proclus: Omnibus, inquit, quæ quoquo modo bonum participant, excellit, ac præstat, quod primò bonum est, & quod non est aliud, quàm ipsum bonum. Hoc idem dicit Iamblichus: Est igitur, inquit, bonum, id quod supra essentiam est, & quod secundùm essentiam, illam dico essentiam, quæ primæua est, & præclarissima, & per se existit. Philo Iudæus: Ego sum ille qui est, vt intelligant quantùm inter eum, qui est, & qui non est, intersit: doceantur insuper nullum mihi propriè nomen conuenire, qui solus habeo, ipsum esse. Probè ergo dictum à Mercurio, omne, quod mouetur à quodam, vel in quodã stabili moueri. Hanc autem Mercurij sententiam imitari videtur philosophus 7. Phy. comment. 3. Cùm autem, inquit, omne quod mouetur, ab alio moueatur, necesse est, vt id omne, quod in loco mouetur, ab alio moueatur; & id igitur, quod mouet ab altero; nam ipsum etiam iam mouetur, & rursus hoc ab alio, at non ad infinitum proficiscitur, sed stabitur alicubi, atq; erit aliquid, quod primò causa erit, vt omnia moueantur. Deus igitur hoc modo homini est intelligibilis. quod quidem vt latiùs pateat, audi, quæ à Mercurio subscribantur.*

Deus non mouetur, neque quiescit.

Augustinus.

Deus vbique totus.

Philosophus.

Plato.

Deo competit esse.

Ego sum, qui sum.

Mos Ægyptiorum.

Thales.

Proclus.

Iamblichus.

Philo.

Philosophus.

MERCVRIVS.

Quonam igitur pacto ô Trismegiste ( inquit Aesculapius) ea quæ in mundo sunt, mutantur vnà cum his quæ mouentur? Nam sphæras erraticas ab Aplane sphæra moueri dicebas. Ad quem Trismegistus respondit.

# Commentum III.



*VONIAM quidem hic locus, de motu materiam loquendi nobis præstat, de eo loqui decreui; partim quidem, vt lucidior, clariorq; Mercurij doctrina fiat; partim verò, vt hæc res scitu vtilis, ac omni studioso, & cupido sciendi admodum necessaria, sub vno contextu, ordineq; disposita, plureis ad sui indagationem, lectionemq; alliciat. Reuera, cùm omnia, primo duntaxat rerum principe excepto, in motu cõsistant, & viuant, illorumq; actiones motu regantur omnes; dubium non est, eum, qui motus naturam, diuersitatem, modum, ordinemq; ignorauerit, illa quoq; ignorare oportere. Itaq;, quoniam sapientissimus Mercurius de motu cœli, stellarumq;, ac animalium, elementorum mixtorum, cæterarumq; disputat rerũ, quæ sine motus diffinitione, diuisione, natura, proprietateq; haberi non possunt, quemadmodum legitur 3. Phys. comment. 1. Si ignoretur, inquit, motus; naturam quoq; ignorare oportet. Ideò de motu deinceps verba faciamus, idque cum fauore nostri Pymandri. Quoniam autem, teste Cicerone primo officiorum, omnis, quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à diffinitione proficisci, vt intelligatur quid sit id, de quo disputetur: à motus igitur diffinitione mihi exordiendum esse putaui. Motus à Mercurio 12. dialogo, passio vocatur:* Omne, *inquit,* mouens incorporeum; omne autem motum corporeum, incorporea quoque mouentur à mente, motus autem passio est; vtraque enim tum, quod mouetur, tum etiam quod mouet, patiuntur; hoc quidem dominans, illud verò subiectum. *Porrò hæc motus diffinitio à Mercurio tradita, clariùs, cumulatiusque à philosopho in 3. Phys. dilucidatur, enucleaturq;, cui posthac inhærendum esse arbitror, cùm vnus omnium, hanc dicendi materiam ordinatè perstrinxerit. Cæterùm tres motus diffinitiones, teste Commentatore, 3. Phys. tex. com. 23. à philosopho traditas esse legimus: prima quidem habetur in eodem libro, tex. com. 6. Motus est actus entis in potentia, secundùm quod in potentia, id est, est actus imperfectus, ad perfectioris possessionem habendam semper intentus. Reuera, id, quo aliquid actu fit, absque dubio, est actus: quemadmodum, quo aliquid fit actu album, est eius vtiq; actus. sed id, quod erat in potentia, motu fit actu, vt calefactibile, fit actu calidum: motus ergo est actus. Profectò non est pura potentia, nihil enim tale mouetur, neq; purus actus, cùm nullo indigeat, vt ad extra moueatur, sicuti est Deus benedictus; sed est actus existentis in potentia, nempè ad perfectiorem actum acquirendum, quo siquidem acquisito, cessat motus. perfectissima certè caloris forma acquisita, cessat calefactio, quæ profectò inuenitur in calorem imperfectum, incompletumque habente. Est autem motus actus existentis in potentia, secundùm quod huiusmodi, id est, quatenus in potentia, & non quatenus in actu; subiectum siquidem mouetur, vt acquirat id, quod non habet. In potentia est ergo ad illud, & non in actu: quod enim actu habemus, non quærimus, sed illius possessione gaudemus. Motus ergo ex sui natura, est actus existentis in potentia. Reuera, subiectum alicuius formæ receptiuum, multis modis se ad illam recipiendam habere potest: aut certè in mera*

*Philosophus.*

*Cicero.*

*Quid sit motus.*

*Motus est passio.*

*Prima diffinitio motus.*

*Quare est act9 in potentia.*

*Subiectum tribus modis se habet ad formam.*

Motus quid sit.

potentia se habet ad illam, veluti aqua simpliciter frigida, ad aliquem caloris gradum habendum: aut certè est in actu perfecto, vt aqua perfectè calida: vel deniq; in actu imperfecto, potentiæ mixto, atq; hoc modo se habet subiectum motus, quod planè sub actu imperfecto quiescere nequit, sed ad perfectiorem tendit semper, sub quo quietem sui habere desiderat. Suffragatur nobis Themistius, aliiq; philosophi fideles interpretes: Omne, inquit, ens, aut est actus, aut potentia, aut medium, quod est actus permixtus potentia. Motus autem est actus permixtus potentiæ. Etenim res ædificabilis, tùm quidem mouetur, quum actu quidem ædificatur, aliquid autem adhuc potestatis habet; absoluta enim, completaque ædificatione, cessat omnis potestas. Addit Themistius & aliam diffinitionem: Motus, inquit, est primus actus rei, quæ potestate aliquid est: primus, inquam, respectu vltimi, quæ quidem est forma: Quoniam, inquit, formam ipsam maximè, & simpliciter actum vocamus. Quamobrem profectio ad formam, actus rei est imperfectus; siquidem cùm sit actus rei potentia, non actu est talis. Motus ergo est actus rei in potentia. Auerroes com. 9. 3. Phys. sic argumentatur: Si motus esset actus entis, quatenus est in actu; tunc planè rerum quidditates essent motus: intelligit autem actum vltimum, ad quem itur per motum; motus autem non est actus vltimus; vltimus siquidem actus est forma, quidditas, & definitio rei secundùm ipsius doctrinam. Dicunt nonnulli additum esse, secundùm quod in potentia, vt se à Platone dissentire fateretur, qui aiebat, motum esse actum entis, quatenus est in actu. Secunda diffinitio motus ponitur à philosopho 3. Phys. com. 16. Motus, inquit, est actus mobilis, in quantum mobile. Porrò, hæc definitio est materialis, nobisq; magis nota quàm prima, quæ ad substantiam motus spectat; mobile enim est nobis notius motu. 4. Phys. com. 104. quia est hoc aliquid, & demonstratum in actu, & est permanens. Et Commentator 2. Phy. com. 32. ait: Motum esse notius motu, quòad nos. Quoniam ergo ratio potentiæ, ad motus quidditatẽ constituendam spectat; hac de causa sic à philosopho assignata est, motus quidditatem quærente. Proinde motum constituit in actu medio, quem antiquos latuisse, Commentator, com. 12. & 14. 3. Phys. constanter affirmat. Deinde via quasi naturali motus diffinitionem descripsit, vtpotè per materiam nobis magis notam, atque communem. verùm huiusmodi videtur aliquo modo diminuta definitio; non enim motus est actus à motore omninò abscissus, & discretus; imò, vt dicit Commentator 12. met. com. 41. In tota sua substantia ab ipso motore dependet; tametsi formaliter sit in moto. proinde ibidem ait: In substantiis aliquid possibile, ab alio perpetuari non posse; in accidentibus autem, sicuti est motus, rem secus se habere, quippè cùm motus sit res ex se possibilis, necessitatẽ verò ex motore accipiat essendi. Cœlum sanè in quantum corpus potest quiescere, vt ipse fatetur. 7. Phys. com. 2. Ex quo clarè patet, mobile ad motus quidditatem non attinere, sed cadere in diffinitionem motus, sicuti substantiam in diffinitionem accidentis. 7. met. com. 17. Itaq;, quoniam motus non est actus separatus à motore, vt illius completa esse posit definitio, motorẽ quoq; illam ingredi necesse est, ac ita motus definitionem describere, quem ipsemet com. 23. 3. Phy. assignat: Motus est perfectio motoris, & mobilis, & hæc notior vtraq;; quemadmodum etiam secunda notior est nobis, natura verò ignotior quàm prima. Nam si notius est motum esse actum mobilis, in quantum mobile, quàm actum entis in potentia; ita planè, notius est reputandum, motum esse actum motoris, & mobilis, quàm ipsius mobilis tantùm. Commentator com. 9. aliam assignat motus diffinitionem, nempè motum esse exitum de potentia ad actum. adde, & aliam, quæ in eandem recidit: motus est actus imperfectus. Verùm hæ duæ vltimæ, sub prima comprehenduntur, atq; continentur, si res bene intelligatur. Plotinus enn. 6. lib. 3. cap. 22. sic motum descripsit: Motus est exitus ex potentia in illud, quod posse dicitur. Cùm enim aliquid sit in potentia, per quam in speciem aliquam prodeat, velut in potentia statua, rursusq; aliquid in potentia, qua euadat in actum, sicut progressiuum, quando illud

Themistius.

Diffinitio Themistii.

Auerr.

Plato.

Secunda definitio motus.

Motus est actus mobilis.

Motus depen det á motore.

Tertia definitio.

Motus est perfectio mobilis & motoris.

Motus est exitus de potentia ad actum.

Quarta definitio.

Plotinus.

Motus quid sit.

lud quidem procedit in statuam, ipse processus est motus: & quando progressiuum progrediendi actum exequitur, progressio ipsa est motus: at cùm perducit ad statuam,

Motus est species vigil.

species efficitur alia, cessatq; ipse motus. Quamobrem, motus est species vigil, cæteris quasi torpentibus speciebus opposita: est etiam vita corporum, animarumq;. Motus insuper fluendo iugiter, tempus procreat; idcirco tempus semper est alterum, quia vnà cum motu currit, quasi ab ipso currente vehatur. Itaq; motibus omnibus commune est, esse processum quendam ex potentia, & ex eo quod possibile est ad actum. Quidquid enim mouetur, quocunque motu feratur; propterea prodit in motum, quòd potentia quædam in eo præcedit ad faciendum aliquid, vel patiendum. vnde cap. 23. vocat motum

Motus est stimulus.

stimulum, atq; impetum vrgentem: Est, inquit, motus, qui circa sensibilia versatur, stimulus quidam, vel impetus ab alio, in aliud vergens, & excitans, & impellens participem motionis ne torpeat, ne maneat in eodem; vt tali quadam inquietudine, ac velut distracta circa multa solicitudine, quandam vitæ imaginem consequatur. Porrò, motum à mouente disiungi non oportet, neq; in seipso esse; sed ex ipso quidem, & in aliud emanare: neq; in alio quouis esse à motore disiunctum; imò verò ab hoc in illud veluti spiritum afflatumq; in aliud influentem. Quamobrem sequi videtur, motum nō solùm esse perpendendum penes illa, in quibus fit; verùmetiam penes ea, ex quibus oritur. Eandem profectò cum Commentatore doctrinam profiteri videtur. Reuera, mobile antequam moueatur, sub duplici potentia esse videtur, nempè ad actum, qui est motus, & ad formam per motum introducendam. Ille autem actus, siue motus, si sub materiali, fundamentaliq; ratione intelligatur; proculdubio est forma fluens, de imperfecto, ad perfectum esse

Forma fluens.

progrediens, quousque gradum perfectum acquirat. Idem sanè est actus, seu motus, & forma introducenda, quæ est illius motus finis. Motus tamen dicitur, dum fluit; terminus verò motus, dum in eo, ad quod mouebatur, tota in actu subsistit: subsistentibus siquidem in materia habitibus, cessat motus. At si sub formali accipiatur ratione, passio

Passio successiua.

est successiua de genere transmutationis. Ab hac autem forma respectiua, mobile moueri formaliter dicitur: aqua namq; actu frigida, calefactione, id est, motu, à quo calefieri formaliter denominatur, ad gradum caloris attingit, ad quem, cùm peruenerit, desinit calefactio, nec aqua iam calefieri, sed calefacta vocatur, à forma vtiq; acquisita. Est igitur calefactio forma fluens, quæ postquam perfectissimum caloris gradum attigerit, fit terminus motus. Motus ergo est actus mouentis, vt principij actiui à quo est

Quomodo motus sit in mouente.

motus, & est actus mobilis, vt subiecti receptiui, sicuti calefactio est actus ignis, vt à quo, & aquæ, vt in quo. Motus ergo non est per se in mouente, vt in subiecto, sed vt in principio à quo. Hæc autem latiùs disputata sunt in secundo lib. Pymandri: hac de cau-

Pythago.

sa ad alia pertranseo. Motus præterea à Pythagoricis per non ens definitus, siue descriptus est; accidit enim motui non esse ens, quippè, cùm potiùs accidens quoddam, quàm naturã, motus significare videtur. Vnde 3. Phys. comm. 4. motus nihil aliud esse dicitur

Motus est generatio partis post partem.

quàm generatio partis post partem, ad quam intendit motus, donec perficiatur, & sit in actu completo. Hoc autem modo intellexit Cōmentator 3. Phys. com. 4. Vbi, ait, motum vno modo accipi pro forma diminuta, tendente ad terminũ, ad quem, atq; ita nihil aliud esse, quàm generationem partis, post partem; alio autem modo pro via, qua forma ipsa recipitur in subiecto, atque ita motum in passionis prædicamento constitui, quippè cùm

Auerr. Obiectio.

nihil aliud sit, quàm quædam in subiecto formæ receptio. Sed dubitabit aliquis, quonammodo in generatione, motus est forma fluens, si generationis forma, in instanti acquiratur? Dici potest, Auerroem pro fluxu, subiecti naturam intellexisse, successiuè formam recipientem, eamq; viam appellasse: pro forma verò fluente, formam, quæ succes-

Solutio.

siuè recipitur. Itaq; fluxus est passio, vicemq; subit subiecti, fluens verò est ipsa forma, quæ erit terminus ad quem. Ex quo patet, formam substantialem subitò acquiri, idque per fluxum, qui locum materiæ possidet, cuius dispositionibus iam paratũ, illico forma

intro-

Cœli resistentia.

*introducitur. Quid ergo sit motus, & quot diffinitionibus, seu descriptionibus claudatur, dixisse me puto.*

MERCVRIVS.

Iste non motus, ô Æsculapi, sed resistentia est; non enim eodem, sed modo contrario gradiuntur: oppositio verò reuerberationem motionis stabilem continet; repercussio enim stationis, agitatio est. Ideóque erraticæ sphæræ è contrario, ac planè subalternæ inuicem discurrendo, obuiatione contraria circa oppositionem huiusmodi ab ea, qua perstat, agitantur. Quod quidem aliter Vrsa.
habere se nequit: nam arctos ipsas, quas nosti, nec exoriri vnquam, nec mergi, circa idem perpetuò recurrentes, num moueri censes, an consistere potiùs? Ad quem Æsculapius? Moueri ô Trismegiste. Trismeg. Quonam motu ô Æsculapi? Ad quem Æsculapius: Motione circa idem sempiternè currente.

# Commentum IIII.



R*ESPONDET sapientissimus Mercurius Æsculapio sciscitanti, interrogantiq́;:* Quonam pacto, ea quę in mundo sunt, mutantur vnà cum his, quæ mouentur? Nam sphæras erraticas ab Aplane, *hoc est, à sphæra non vaga, seu erratica: Vnde* Aplanes.
*Macrobi: lib. 1. de som. Hic enim cœlũ, quod Aplanes sphæra vocitetur, partem vnam, septem verò sphæras, vagæ nominantur, moue-* Erraticæ.
*ri dicebat. Ad quem Mercurius: Non ignorare te velim Æsculapi, huiusmodi vagantium sphærarum reuolutionem,* non propriè motum, sed resi- Resistentia.
stentiam potiùs, *appellari. Addit rationem:* Non enim, *inquit,* eodem, sed modo contrario gradiuntur. *Quasi diceret: Eum propriè motum appello, quem videmus suum circulum, eodem modo sempiternè peragere, nempè motum primi mobilis, seu sphæræ Aplaneæ, seu non vagantis. Nec tamen negat Mercurius sphæras erraticas, non moueri, aut illarum circulationes, motum dici non posse; sed non ita congruè, re-* Motus verus quis.
*ctèq; motum appellari: etenim is proprio, ac peculiari nomine motus dicitur, qui ad modum naturæ se habet, quæ sua sponte ad ordinem fertur eundem, perpetuumq́; ex se seruat currendi, agendiq́; tenorem: quemadmodum elementorum motus, palàm omnibus quodammodo loquuntur. Atqui, motus Aplanes sphæræ est talis, vtpotè, qui motu diurno suum peragit cursum: motus igitur verus est appellandus. Erraticarum verò sphærarum motum, quoniam incertis, diuersisque curriculis vagantur, indignum reputat, qui motus sit dicendus:* Resistentiã *inquit,* potiùs, quàm motũ vocitato; *opponit si-* Resistentia.
*quidem sese motui ordinatissimo.* oppositio verò reuerberationẽ motionis stabilem continet, *hoc est, vagantium resistentia sphærarum, non est ita sphæræ Aplanes impedimento, quòminus suo currendi munere fungi non possit: vtpotè, quæ* reuerberationem motionis habeat immobilem, *id resistit sua stabili motione: reuer-* Reuerberatio
*beratio namq; est quædam reflexio, siue repercussio, quæ contingit, quando is, qui ha-*

stentia.

*sta, vel quopiam simili petitur, reuerberat, verberare cupientem. Itaq; cùm sphæræ erraticæ, primo motui sese opponant, quasi illum verberare videntur. At sphæra Aplanes, sua quidem motione stabili reuerberat quodammodo, dum nullum inde currendi, suique cursus perficiendi patitur impedimentũ. Optimè ergo dictum est à Trismegisto, oppositionem scilicet erraticarum, reuerberationem motionis stabilem habere: siquidem, inquit,* repercussio, agitatio est stationis. *reuerberatio priùs, nunc autem repercussio vocatur, clariori vtiq; vocabulo:* Illa, *inquit*, repercussio, est agitatio stationis, *id est, actio à re stabili procedens: nam ni stabilior esset, repercutere, siue resistere nequaquam posset. Metaphora vtitur Mercurius, ideò sobriè est legendus, atque prudenter audiendus. vnde subiungit:* Ideò erraticæ sphæræ, *inquit*, è contrario, ac planè subalternæ inuicem discurrendo, obuiatione contraria circa oppositionem huiusmodi, ab ea, *scilicet sphæra Aplane, quæ est stabilis, & nullo modo vagatur,* agitantur. Quod quidem aliter habere se nequit. *hoc est, erraticas omnes motu diurno reuolui, necesse est omninò, nec aliter contingere potest; siquidem suo motu, alia cætera secum ducit. Cæterùm, resistentia (Authore philosopho 4. Phy. tex. comment. 71.) aut contingere potest ratione medii, vt si per aquam, aut terram, aut aërem fiat motus: aut ratione mobilis, quod fertur, ob ponderis, aut leuitatis excessum. sed neutrum istorum illius resistentiæ causa esse potest: non quidem medij impedimentum; nam aër, impediens, aut aqua, aut aliquid huiusmodi inibi esse nequeunt. neq; mobilis, quippè cùm corpora cœlestia, grauitatis, leuitatisque expertia sint omninò. Vnde ergo erraticarum resistentia? A motore? Atqui cæteri motores, amore indefesso, primum imitari gestiunt. Quomodo ergo illi sese opponunt, atq; resistunt? Resistentia igitur illa metaphorica potiùs, quàm vera dicenda, quippè cùm ex voluntate primi moueantur motoris, cuius imperio mouendo obediunt, atq; parent. habet autem vagantium sphærarum motus quiddam resistentiæ simile, quia modo contrario graditur, tametsi propiè resistētia dici & appellari non possit. Itaq; ex Mercurii philosophia intelligimus, duplicem motum corporibus inesse cœlestibus: alterum quidem verum, ac proprium, nempè motum primi mobilis: alterum verò, id est, erraticarum, quæ resistentia à Mercurio appellatur Cæterùm, quia pollicitus sum de motu copiosè me disputare velle, conuenit post traditam motus diffinitionem, ac textus Mercurij expositionem, interpretationemque, ad motus diuisionem accedere, quæ quoniam varia est, & multiplex, vt postea patebit, à motu circulari, veluti à primo, & nobilissimo motu, mihi auspicandum esse putaui: præsertim cùm sapientissimus Mercurius, ad id agendum, suo contextu, disputationeque nos maximè adhortari videatur. De motu ergo circulari deinceps loquamur.*

[Margin: Agitatio. — Subalternæ. — Resistentia vnde fit. — Non est vera resistentia. — Duplex mot9 ex Mercurio colligitur.]

## QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

### *De motu circulari.*



*ES omnes nonnulli aiunt, quæ fiunt, quæ futura, quæq; facta sunt, inquit Plato decimo de legibus, vel fortuna, vel arte fieri. Pulcherrima, aiunt, natura, fortunaq; fieri; arte verò minora: eamq; dicunt accepta à natura magnorum, primorumq; operum generatione, fingere, fabricareq; omnia: quæ artificiosa ab omnibus appellantur. Ignem, aquam, aërem, terram, omnia hæc non arte, sed natura, & fortuna esse dicunt: corpora etiam, quæ post hæc sunt, rerum terrenarum, Solis, Lunæ, stellarum omnium, ex istis anima prorsus carentibus facta fuisse aiunt, fortunaq;, quò vnumquodque vis sua impulit, lata, singula, singulis, frigida calidis, sicca humidis, mollia duris, & omninò contraria contrariis, duce for-*

[Margin: Plato. — Fortuna. — Arte.]

ce for-

Motus circularis.

cè fortuna conueniſſe, ac neceſſariò contemperata fuiſſe. hoc pacto cœlum totum, & quæ in eo ſunt omnia, animalia quoq;, & plantas, & anni tempora fuiſſe producta; non per intellectum, neq; per Deum aliquem, ſed natura, atq; fortuna. Deos verò non natura, ſed arte, & legibus quibuſdam conſtare volunt. Hæc ſunt, quæ nonnulli antiquorum, iunioribus tradiderunt, vnde impietas innata eſt; vt credant non eſſe deos, quales credere lex iubet: Qui hæc dicit, inquit Plato, deorum ſubſtantiam ignorauerunt. Denique qualis anima ſit, ignoraſſe videntur, tum quòad alia, tum quòad eius generationem, quòd corpora naturæ nobilitate præcedat, & transmutationis, decoriſq; corporis ipſa ſit maximè omnium princeps. In Timæo, Timæum Pythagoricum ſecutus, ait, mundum à Deo genitum, eiuſq; generationis cauſam triplicem eſſe aſſeruit, videlicet, efficientem, finem, atq; exemplar; vult enim mundum à potentia Dei, bonitatis ſuæ gratia, ad diuinæ ſapientiæ exemplar effectum fuiſſe. Et quemadmodum in architecto, vniuerſi ædificij, eiuſque partium exemplaria; ſic in diuina intelligentia ſupra mundum ſunt vniuerſi mundi huius, eiuſque partium exemplaria. Quare, exemplar primum, mundum intelligibilem vocat, & æternum; hunc verò temporalem, & ſenſibilem. at exemplaria vocat ideas in illo. Cùm igitur mundus omnium genitorum pulcherrimus ſit, & eius author cauſarum omnium optimus; dubium non eſt, quin ſempiternum ſit ſequutus exemplum. Timæus Locrenſis, Platonis magiſter: Mundus, inquit, eſt eorum, quæ genita ſunt, optimus, quoniam ab optimo authore eſt ille genitus. Abſurda ergo eſt illorum ſententia, qui fortuna, & arte deos, atque mundum fieri, ſiue conditos fuiſſe dixerunt. Proinde Plato, poſteaquàm clariſſimè oſtenderat mundum eſſe vnum ex omnibus totis, & perfectis, perfectum, morbi, & ſenectutis expertem, figura etiam congrua, & decora ornatum, motum quoque illi tribuit circularem: Motum, inquit, Deus mundo tribuit, ad mentem maximè, & intelligentiam pertinentem; ideòq; cùm illum per eadem, & in eodem, & in ſeipſo circumduxiſſet, effecit, vt circulari conuerſione moueretur: ſex autem reliquos motus ſeparauit ab eo, & ab eorum errore, & peruagatione penitus liberauit. Ad hanc igitur conuerſionem, quæ pedibus non egebat, crura pedeſq; non dedit: Motum, inquit, ad animam pertinentem. nam motus, quo quid & ſe, & alia mouere poteſt, potentiſſimus, antiquiſſimuſque eſt: ſecundus verò ille, quo quid ab alio mouetur. Præterea viuere ipſum dicendum, quòd à ſeipſo mouetur: Anima autem, authore Platone 10. de legibus, eſt numerus potens ſeipſum mouere: mobilitas namq; per ſe ineſt animæ, & non per aliud, cui prius inſit; vnde primò per ſe eſt mobilis, motuumque fons omnium, atq; origo. Etenim ſicut in mouentibus datur primum, quod ex ſe mouet; ita planè in mobilibus, quòad ex ſe eſt mobile. Rurſus, ſicut in ordine rerum eſt res omninò immobilis, & eſt mobilis; ita etiam eſt res mobilis quidem per ſe, cuius impulſu interno corpora mouentur. vnde præclarè dictum eſt à Xenocrate, animam eſſe numerum ſeipſum mouentem, hoc eſt, naturam multiplicem, ſuaptè naturam mutabilem. Ex quo patet ſecundùm Platonicorum ſententiam, aliorum formas animalium, animas dici non poſſe; tum quia propriæ eſſentiæ non ſunt, cùm à corporibus in eſſe dependeant; tum quia viuificationes potiùs quædam, quàm veræ vitæ dicendæ ſunt: vera enim vita libertate gaudet, libertatiſq; ratione non priuatur. Quare, qui aiunt, illam animæ definitionem, brutis etiam conuenire, Platonis ſententiam perperam interpretari videntur. Anima itaq; totius agitationis fons, & vera vita eſt, mobiliſq; intimo, & communi motu. Porrò, ſicut in igne, priùs eſt intus calere, lucere, & aſcendere, quàm exteriores actiones, motuſq;; ita vires in anima priùs ſuos edunt, quàm foris appareant actus: proinde ex ſeipſa moueri dicitur, quippè, quæ vitalem à potentia in actum progreſſionem in ſeipſa explicat. Non eſt ergo huiuſmodi motus apud Platonem, vt quibuſdam viſum eſt, corporalis, ſed ſpiritualis, quo anima priùs in ſe viuit, quàm corpori tribuit vitam. Modò, ſicut intelligere eſt intellectus actus; ita & viuere eſt actus vitæ, qua anima ſe viuificare

Natura. Impietas. Plato. Idea mundi. Mundus ſenſibilis. Timæus Locrenſis. Motus circularis. Motus animæ Plato. Anima ſeipsā mouet. Xenocrates. Formæ brutorum non ſunt animæ. Defenditur Plato.

Motus circularis.

*uificare dicitur à Platone. Dicet aliquis: Anima mouetur à Deo; non ergo tantùm à seipsa. Dico, duplicem esse motionem: vnam quidem infusionem stabilem, atq; æternam, qua anima à Deo mouetur: aliam verò actum successiuum, & per temporis momenta discurrentem; quo profectò modo anima à se mouetur, dum paulatim formando se mouet. Non temere ergo dictum est à Platone animam esse fontem, & principium motionum: quoniam quidem liberè agit. Cùm itaq; anima seipsam moueat, anima etiam cœli, sicut Plato dicit in Timæo, cœlum mouet; illi sanè motum largita est suæ naturæ congruentem, nempè motum circularem, quo ipsa suaptè natura mouetur: impetu siquidem naturali, à primo principio ad se, & inde vnde venerat. Quòd si huiusmodi circulum soluerit, illicò defluit, ad inferiora distracta, quærens requiem, & non inueniet: intellectus siquidem superior largitur intelligentiam animæ, eamq; sistit, & retorquet in orbem, vt illuc reuertatur, vnde venerat. Quamobrem Deus à Mercurio vocatur circulus. & Plato in Epi. 7. asserit circa omnium regem cuncta esse, nempè circa centrum vnum quatuor circulos reuolui, mentem scilicet, animam, naturam, & materiam. Mentes idearum decorat pulchritudine: animas, rationum formositatibus ornat: naturam seminibus pingit: & materiam formis pulchrè facit. Plotinus enn. 2. lib. 2. cap. 1. Cœlum moueri, ait, per orbem, quoniam intelligentiam cœlestis, insuper diuinæ mentis intelligentiam imitatur; circuitus enim in anima fit, virtute mentis, & in cœlo mentis imitatione peragitur. Reuera, quæ Deo proxima sunt, illius præseferre student effigiem, vnitatem, maiestatemque. Porrò, corporalium omnium, cœlestia corpora, Deo proximiora sunt; vnde & locus Dei appellantur. Condecens ergo erat, vt præ cæteris corporeis rebus, diuinius aliquid protenderent. Quam ob causam, & formam sphæricam acceperunt, quæ fine caret, atq; principio: motum quoq; circularem, huiusmodi formæ aptissimum, qui planè principij veri, atq; finis expers censetur omninò; in seipso enim consistens, foras non egreditur, quò suum currendi, voluendique cursum peragere queat: omni contrario caret, omnium motuum quàm facillimus, vbiq; totus, variationis expers, nisi tantùmmodò ob situm partium: primus omnium corporum motus, à quo & cæteri motus aguntur, atq; dependent. Hæc autem, atq; similia, & primæ intelligentiæ conformia sunt, atq; affinia, & animæ, seu intelligentiæ, à qua, siue à quibus ipsa corpora cœlestia mouentur. Quamobrem Plotinus enn. 2. lib. 2. cap. Itaq; cum intelligentia, inquit, seu anima, sphæram circulo comprehendat; meritò hæc conniuiens reflectitur in seipsam: huius verò reflexio corpus vnà, cui est infusa, contorquet; in sphæra enim quantacunq; pars moueatur, si modò permanens moueatur, sphæram in qua est, necessariò concutit: vnde motus sphæræ procedit. inibi siquidem anima, bono proxima, sensu sagacior, circa bonum mouetur, corpusq; pro natura sua secundùm localem concitat motionem: vnde & motus sequitur circularis. Et cap. 2. Si potestas animæ, inquit, circa medium viget; hac etiam ratione fit motus in circulum. Medium verò non eadem ratione in anima, qua & in corpore ponendum est; sed in anima quidem medium, à quo alia dependet vita: in corpore verò medium est conditione locali. Itaq; anima rursus reuoluitur circa Deum, affectatq; complecti, & vtcunque potest circa ipsum sese habet; cuncta enim à Deo dependent. Cæterùm, quod sphæricum est in nobis, in orbem facilè retorqueri nequit; terrenum namq; iam euasit. Nostris præterea corporibus adiunctum est, quod recta motione progreditur, hac de causa circulari motu agitari, seu moueri nequeunt.*

Anima dupliciter mouetur

Plato.
Phædrus.

Motus animæ circularis.

Mercurius.

Plato.

Plotinus.

Rationes motus circularis.

Plotinus.

## CAP. II.

### *Aristoteles de motu circulari.*

*Tripli-*

Motus circularis.



Triplex latio.

*Riplicem esse apud philosophum lationem ex primo cœli tex: com: 6. didicimus: aliam nempè è medio, aliam ad medium, & aliam circa medium: hoc est, duos rectos, & vnum circularem. Porrò, omnes motus cœlorum, quia circa idem medium versantur, eiusdem apud commentatorem 2. cœli com: 49. sunt speciei. Cùm autem motus circularis sit simplex, vtpotè, qui non est compositus è circulari, & recto, sed per lineam circularem, circa medium mundi fiat; simplici vtiq; corpori conuenit, quod quidem aptum est circulari motu suapte natura ferri. Quam ob causam, motus circularis ignis, aëris, & aquæ, æquiuocè sic dictus est, 1. cœl: com: 10. In causa autem est ait commentator, quia non est simplex, neque circularis; est enim compositus ex recto, & circulari, com: 14. Proinde moueri circulariter secundùm naturam nihil potest, nisi sphæra. 1. cœli. com: 10. Etenim motus circularis iuxta naturæ ordinem, non nisi sphærico corpori inesse potest: accidentaliter autem, nihil prohibet, corpori non sphærico, vtpote igni, aërique competere. Porrò accidentaliter intelligendum est, quatenus essentiali est oppositum. Motus sanè vnus specie, vnius tantùm est corporis secundùm speciem. 1. cœl: comm: 18. at motus rectus, à motu circulari specie discrepat, ideò si motus circularis, contrarium haberet; rectus potiùs, quàm circularis illi aduersaretur, teste commen.: 1. cœl: com: 24. Motus itaque circularis ad corpus propriè cœleste attinet. Ex quo patet magno cum consilio corporibus cœlestibus motum circularem fuisse tributum. Amplius, motus circularis est prior, atque perfectior recto: priori ergo conuenit corpori, nempè cœlesti, ac lineæ perfectiori, id est, orbiculari. nulla autem linea recta perfecta est, quippe, quæ finem, ac terminum habeat, positique ad libitum ad extra augeri: orbicularis autem minimè. Motus igitur, qui fit per orbem, & perfectior habetur, & prior. primo cœli, com: 12. Circularis itaq; motus alicui corpori competat secundùm naturam, necesse est, quod quidem cæteris corporibus nobilius sit atque præstantius: alioqui quomodo huiusmodi motus posset esset continuus? quæ enim præter naturam sunt, citissimè abolentur. proinde, Si ignis est id, inquit philosophus primo cœli, com: 17. quod circumfertur, quemadmodũ nonnulli autumant; non minùs hic motus præter naturam inerit ipsi, quàm is, qui deorsum est: siquidem motum, eum videamus, quo ipse è medio recta fertur via. Quapropter ex his omnibus aliquis ratiocinans corpus aliquod aliud esse credet præter ea corpora, quæ hîc, & circa nos sunt: separatum tantò sublimiorẽ habens naturam; quantò plus ab his distabit, quæ hîc sunt. Motus igitur circularis, si igni cõpetit, non naturaliter, quia per superioris corporis naturã superiori vtiq; naturaliter conuenit. vnde 3. cœli tex: com: 20. motum circularem ignis non esse violentum, neq; naturalem dixit: Oportet, inquit, primam motricem, nõ vi, sed secundùm naturam mouere; in infinitũ enim erunt, si non erit aliquod primum mouens secundùm naturã. Nam si mouet vi; igitur non mouet, nisi motum extra: ab alio igitur mouebitur, & sic deinceps in infinitum, quod est omninò absurdum. Primum igitur mouet, & quidem naturaliter: motus ergo illius est naturalis, hoc est ab intrinseca, illi forma. Motus ergo ignis in concauo lunæ non est dicendus violentus, alioqui non esset perpetuus, neque naturalis, quia non mouetur à principio in eo existente. In octauo phys: com: 27. Vult commentator motum cœli esse naturalem, tum animæ, tum etiam corporis ratione: anima siquidem circulari motione agitatur: cœlũ verò huic motui non repugnat, ex suæ formæ, seu, vt ita dicam, materiæ conditione. hanc ob causam commentator 2. de substantia orbis ait intelligentiam esse motus cœli causam effectricem, motus siquidem ex sui natura est corruptibilis, & continuò alius, atque alius. Motus ergo circularis, propriè, ac naturaliter corpori cõgruit cœlesti. Amplius, circularis motus perfectio ostenditur, quòd vnus omnium est continuus, authore philosopho 8. phy: com: 74. At motus, inquit, qui per orbem fit, vnus, atque continuus erit, cùm nullum impossibile accidat; simul enim contrarijs motibus non mouetur, neq; oppositis.*

Motus circularis quis.

Soli conuenit cœlo.

Motus circularis est perfectior.

Motus circularis cæteris inest naturaliter.

Circularis motus non inest elementis naturaliter.

Motus ignis in concauo lunæ.

Cõmentator.

Motus circularis est continuus.

Simplex.

Perfectus. oppositis. ex quo patet non bene sensisse antiquos, qui in continua alteratione, transmutationeq́ omnia versari arbitrati sunt. Discimus etiam in rebus animatis non vnum, eundemq́ perpetuò motum inueniri. Et tex: com:75. Omnium lationũ, circulatio est prima,

Primus. simplex, atq; magis perfecta: ea enim latio, quæ super finita recta linea fit, si reflectatur, cõposita erit, duoq́ motus; si non reflectatur, imperfecta est, ac corruptibilis. At imperfecto perfectũ, corruptibili incorruptibile, & natura, & ratione, & tempore prius est: Si-

Natura. Ratione. Tempore. quidem solùs circularis potest esse perpetuus, cæterorum verò nullus, nec alius vllus; stationẽ enim fieri oportet, quæ quidẽ cùm est, desinit motus. Adde, quòd lationi, quæ fit per

Perpetuus. lineam rectam, insit principiũ, medium, & finis. At motus circularis semper est in principio, medio & fine: perpetuus ergo esse potest. Etenim semper eundẽ locum possidet: semper circa medium fertur: semper quodammodo vniuersum quiescit, moueturq́ continuè; æquo siquidẽ interuallo semper differt à medio, siue à centro, quod quidem est principiũ, quatenus ab illo proficiscuntur omnia: & ita orbis moueri dicitur, & finis, in quem desinũt omnia, atq; quiescunt. Zeno autem sic arguebat: Orbis non mouetur, quia semper eundem

Zenonis ratio. obtinet locũ. Ad quem philosophus: Orbis, quatenus semper est in suo fine, videtur semper quiescere. at quatenus est in suo principio, videtur semper moueri. Et 2. cœl: 35. Circu-

In æternis nõ est casus. laris lationis neq; vnde, neq; quo, neq; medium est, quippe cùm nec principium, nec finis, nec medius ipsius sit prorsus. Et eiusdem libri com: 32. Si nihil in æternis fortuitò, aut à casu esse potest, cœlum verò sempiternum est, atque eius conuersio; quam ob causam ad alteram, & non ad alteram fertur partem? Vniuersum igitur quodammodo qui-

Mensura aliorum. escit, & mouetur. Amplius, motus circularis est mensura aliorum motuum, cùm sit prior natura alijs 8. phy: tex: com: 76. Adhuc, circulatio est mensura motuum, inquit: igitur est prima; ipso enim primo omnia mensurantur, & rursus quia prima est, 8. phy:

Vniformis. tex: com: 76. mensura est cæterorum. Præterea, etiam sola circulatio est vniformis: nam quæ recto mouentur motu, à principio ad finem difformiter feruntur. omnia namq; quò magis ab eo recedunt in quo quieuerunt, velociùs feruntur. Sanè, si violenta extiterit, in fine remissiùs, si verò naturalis, fortiùs mouebitur. At sola in circulatione neq; principium, neq; finis suapte natura in ipsa est, sed extra. hoc est, centrum, quod est finis, principium, & medium ad extra. Communis est autem omnium sapientum senten-

Motus localis omnium primus. tia, motum localem cæteris esse priorem: nam lis, & concordia apud Empedoclem in loco fiunt. Anaxagoras quoque mentem, quæ priùs mouit segregare contendit. Eadem dixerunt Democritus, & Leucippus, qui nullam causam dicunt, sed propter vacuum moueri aiunt. Epicurus præterea, qui densitudine, ac raritudine, generationem, corruptionemq́ confecit; congregatione enim, ac segregatione hæc disponuntur, quæ pro-

Antiquorum sententiæ. fectò sine motu locali haberi, seu fieri non possunt. hanc antiquorum opinionem sequutus est Epicurus. Plato, animam, motus causam facit. omne autem animans, motu in loco seipsum mouet. Deniq;, secundùm communem hominum sententiam, id solùm propriè moueri dicimus, quod motu in loco fertur: motus ergo localis est omnium primus. Motus præterea circularis non habet contrarium, primo cœli com: 24. rectus enim illi non aduersatur; fit enim per lineam rectam: circularis verò per circularem. non ergo per

Non habet contrarium. eandem lineam, quod planè motus contrarietas appetit. nec circularis, omnes siquidem motus contrarij sunt ad loca contraria. sed motus circularis est ab eodem puncto, ad eundem in circulo designatum: circularis ergo circulari non potest esse contrarius. nam si vnus alteri aduersaretur; alter illorum esset frustra. Sed Deus & natura nihil agunt frustra. consequẽtia satis patet: nam mobile, quod motu agitaretur contrario, aut æquali alteri obsisteret virtute, aut minori, vel maiori: non æquali, alioqui mouebitur eorum neuter: non maiori, aliter huiusmodi mobile, cœlum impediret omninò à motu: non minori, nam sic cœlum impediret huiusmodi mobile, ne moueri quidem posset. Cæterùm, motus circularis planetarum, non est contrarius primo motui; non enim sufficit ad loca

*contraria terminari; sed per eandem lineam, & super eosdem polos fieri debet contrarius motus. at motus primi mobilis, per lineam fit æquinoctialem, diuidens primum mobile in duas partes æquales, & super polos mundi, arcticum & antarcticum: motus verò proprius planetarum per zodiacum declinantem ab æquinoctiali, & super polos zodiaci. Qua de re, huiusmodi motus non esse contrarios, etiamsi ad contraria loca fiant, patet satis. Insuper, motus circularis est velocissimus, 2. cœli com. 30. Præterea, Si cœli latio, inquit, motuum est mensura, propterea, quia sola continuus, & vniformis, & sempiternus motus est: in vnoquoque autem genere, mensura est id, quod est minimum: minimus autem motus est, qui est velocissimus; perspicuum est cœli motum omnium motuum esse velocissimum; nullum enim mobile in tam breui tempore, tantam pertransiret spatij latitudinem, nec etiam proportionabiliter. Magnitudo prætera sphærica, minorem occupat locum, quàm triangula, vt quadrangula, aut aliquid huiusmodi. Ex quo fit, vt motus per huiusmodi lineam ductus, sit velocissimus: denique velocitas si penes circulationem consideretur, hoc est, tempus, sic luna citius, quàm Saturnus mouetur. at, si penes spatium; è contrario res se habet. Motus etiam circularis est sine labore, quippe cùm nulli subijciatur violentiæ, aut necessitati, quæ quidem cohibens detineat ipsum, aptum alio modo ferri: Omne siquidem tale, ait philosophus 2. cœli, com: 3. languidum est, tantò quidem magis, quantò fuerit magis sempiternus, atque optimæ dispositionis expers. Quare, quæ de Athlante dixêre antiqui, fabulosè dicta sunt; supposuêre enim cœlo ipsi fabulosæ animæ necessitatem, ceu corporibus his terraceis, quæ sursum sunt, ac pondus habent. Quoniam igitur motus circularis est simplex, vnus, perfectus, prior natura, ratione, tempore, alijs motibus, sine fine, medio, atque principio, solus potens esse perpetuus, mensura aliorum motuum, vniformis, sine aliquo verè contrario, omnium velocissimus, absque aliquo labore; non temere à summo omnium opifice corpori accommodatus est, atque concessus nobilissimo, perfectissimoque.*

Motus circularis. Motus Planetarũ non contrariatur. Velocissimus. Velocitas duplex. Athlas.

MERCVRIVS.

Nam arctos ipsas, quas nosti, nec exoriri vnquam, nec mergi, circa idem perpetuò recurrentes, num moueri censes, an consistere potiùs? Ad quem Aesculapius, moueri ô Trismegiste. Et Trismegistus. Quonam motu ô Aesculapi? Motione, inquit, circa idem sempiternè currente. Trismegistus. At verò circulatio illa idem, & circa idem motus statione contentus: ipsum namque circa idem prohibet quod super ipsum est. Impeditum autem id, quod super ipsum est, circa idem instat. Atque ita contraria agitatio firma est ab ipsa oppositione perpetuò stabilita. Exempla tibi ante oculos ponam in terris viuentium, veluti dum homo quis natat, currente nimirum aqua, manuum simul, & pedum repercussio stare hominem efficit, ne cum aqua pariter collabatur, aut mergatur in eam. Aesculapi. Perspicuum ô Trismegiste, ait Aesculapius, exemplum in medium attulisti. Trisme: quodcunque ergo mouetur in statu, & à statu mouetur.

Commen-

# Commentum V.



PLanetarum resistentia præposita, sicuti præcedenti cōmento ostensum est, de polorum motu nascitur interrogatio, num & illi, alicui motui subiaceant, quippè qui perpetuò circa idem moueri videantur. Arctos ipsas, inquit, ô Æsculapi, quas nosti, nec exoriri vnquam, nec mergi. [Vrsa.] ἄρκτος siquidem, latinè vrsa, quæ quia in modum plaustri vertitur, nostri eam septentrionem dixerunt. vnde & Arctous septentrionalis. Cicero lib: 2. de natura deorum. Hunc circum Arcti duæ feruntur, nunquam occidentes: Ex his altera quidem apud Graios [Septentrionalis.] Cynosura vocatur, altera Helice. Maior est vrsa, quæ & Callisto vocata fuit, vt fabula fert, Lycaonis filia, Iouis indignatione, cuius erat pellex. Septentrionalis, à septentrione, id est, minore vrsa, quæ septem stellis circa hunc circulum existentibus figuratur: [Triones.] quæ & Triones, id est, boues appellantur, eò quòd tardè, vt boues moueantur. Idem [Arcticus polus.] borealis, & Arcticus polus. Oppositus verò Antarcticus, australis, & meridionalis. Poli autem sic dicti sunt, quòd sint axium cycli, ex vsu plaustrorum, à poliendo scilicet nominati. [Axis.] Axis autem est septentrionalis linea recta, quæ per mediam pilam sphæræ tendit: dictaq; Axis, quòd in ea sphæra, vt rota voluitur. [Cardines cœli.] Cardines cœli, extremæ partes sunt axis. A philosopho 2. cœl: tex: com: 14. vocantur, vertices immobiles. At longitudinem ipsius dico, quæ ad vertices est intercapedo, atque verticum alterum sursum, alterum deorsum; differentiam enim hemisphæriorum in solis his cernimus, argumento [Vertices.] quòd vertices ipsi non mouentur. Verticum verò qui nobis apparet, infera pars est, qui [Si poli moueantur.] verò nos latet, est supera. Cæterùm vertices, seu poli aut per se mouentur, aut per accidens. Si per se, moueri igitur possunt: cui enim inest vnum oppositorum, eidem inesse potest, & alterum. Si per accidens, ad quietem igitur alicuius per se. sed in ipso cœlo, actu quiescit nihil: non ergo quiescunt. Ad hæc ita respondet commentator, ad mentem Mathematicorum, vertices immobiles tenentium, philosophum fuisse loquutum. Vertices præterea per accidens quiescere, nempè ad quietem partium, quæ iuxta vertices ponuntur, quæ quidem secundùm naturam, atque subiectum quiescunt, tametsi secundùm formam moueantur. Itaq; secundùm formam mouentur; quiescunt autem per accidens, quiete scilicet partium, quæ secundùm materiam quiescunt. Dicis, polos nullo modo moueri, non quidem motu recto, quia neque sursum, neque deorsum, neque circulari, cùm circulum non describat, alioqui illius circuli adhuc esset centrum, & vertices, & ita in infinitum. Daretur præterea medium inter quiescens, & mobile. Vertices [Mouentur per accidens.] ergo sunt immobiles; siquidem indiuisibiles cùm sint, nec ad mouendum, nec etiam ad quiescendum aptitudinem habent. Dico vertices pösse circulos describere per accidens, ob fundamenti, atque cœli motum; siquidem partes minimæ sunt, quæ mouentur motu totius per accidens: sintq; moueri aptæ, atque diuisibiles. Et 4. phys: tex: com: 1.18. Non omne, inquit, quod immobile est, quiescit, sed quod caret motu, aptum tamen moueri. hanc ob causam ait Æsculapius partes illas moueri motione sempiternè circa idem [Textus.] currente. vnde & à Mercurio circulatio vocatur: At verò, inquit, circulatio illa idem, & circa idem motus à statione contentus, hoc est idem motus, quia semper circa idem, qui planè sub ea cœli parte continetur, quæ stare videtur. Ipsum namque circa idem prohibet quod super ipsum est, id est, motus perpetuò circa idem prohibet, quòminus opposito motu voluatur: Impeditum autem id, inquit, quod super ipsum est, circa idem stat, atque contrario modo non circumuoluitur. Nam contraria, ait, agitatio firma est ab ipsa oppositione perpetuò stabilita, quasi diceret, vertices mundi, contrario motu non agitantur,

quia

Reſiſtẽtia cœli.

*quia perpetuò circa idem mouentur; hoc enim eſt, quod dicit,* contraria agitatio, *paulò antè,* reſiſtentiam *vocauit,* eſt firma, *iam non pergit, ſed ſiſtit gradum currendi,* quia ipſa oppoſitio eſt ſtabilis: *id eſt, pars cœli oppoſita, ſtat atq; quieſcit. Exempli gratia, ſi quis in aqua fluente poſitus, manuum, pedumq; repercuſſione ſeſe opponat aquæ currenti, ſiſtit ſe, ne cum fluente fluat, pariterq; collabatur, atque mergatur in eam; ita, quamuis contraria agitatio, inſtar aquæ fluentis, cœli vertices agitare vellet; oppoſitæ tamen partis, manuum quodammodo, ac pedum repercuſſione impedita, ſuum curſum peragere nequit. Hæc eſt illa reſiſtentia, cuius proximè meminit: reſiſtentia, inquam, ad terminum motus. Duplex ſiquidem eſt reſiſtentia: altera quidem ad motum violentum, veluti ſi graue vi ſurſum pellatur, & hæc quidem corpori non inſidet cœleſti: altera eſt ad terminum motus, qua profectò ad terminum ad quem, mobile ſubitò trahi non poteſt, quæ ſanè ex debita motoris ad mobile naſcitur proportione. Hanc autem in cœlo inueniri, ex eo maximè patet, quòd non indifferenter quodlibet mobile, à quolibet mouetur motore. hæc quidem proportio ni finita eſset in illis, quilibet illorum moueret in non tempore. Itaq; cœlum non reſiſtit motori, alioqui cum labore fieret illius motus. ſed benè ad terminum motus, quia nimirum non eſt aptum velociùs ferri ad terminum, ad quem. Sed dubitabit aliquis, vnde cœlo innaſcitur huiuſmodi reſiſtentia? à materia, vel ab ipſa intelligentia? Dico, cœlum talem habere reſiſtentiam, & à ſeipſo quidem formaliter, ab anima verò, ſiue intelligentia effectiuè; quatenus ab illa & eſſe habet, & ſpeciem, & accidentia omnia; quorum vnum habet virtutem reſiſtendi. Nec inde ſequitur idem ſibi reſiſtere; nihil enim immediatè ſibi reſiſtit: at mediante aliquo, quod ab ipſo efficitur, poteſt bene contingere, vt ab illo ſibi reſiſtatur. Dicis, eadem fermè ratione, elementum, abſq; omni medio extrinſeco, ſuæ poſſet reſiſtere formæ: quippe cùm ab ea habere dicatur accidentia omnia, ex quibus vnum reſiſtere poteſt: atque ita motus fieri poſſet in vacuo, quod planè commentatori aduerſatur. 4. phy: com: 71. Reſpondeo, inter formam, quæ eſt natura, & formam, quæ eſt anima, plurimùm intereſſe; forma enim, quæ eſt natura, ſui quidem aptitudine ad vnum tantùm determinata eſt: hac de cauſa in elemento reſiſtentia, à forma elementaria non producitur. forma verò, quæ eſt anima, quia ad diuerſa poteſtatem habet, ideo reſiſtentia ab illa proficiſcitur effectiuè. Non ergo eſt ſimile, quod de elemento adducitur. Sic etiam ſe habent Mercurij verba:* Exempla, *inquit,* ô Æſculapi tibi ante oculos ponam in terris viuentium, *id eſt, ex his, quæ in terris viuunt.* veluti dum homo quis natat, currente nimirum aqua, manuum ſimul, & pedum repercuſsio ſtare hominem efficit, ne cum aqua pariter collabatur, aut mergatur in eam. Ad quem Æſculapius: perſpicuum ô Triſmegiſte exemplum attuliſti. Ad quem Mercurius, quodcunq; ergo mouetur in ſtatu, hoc eſt, vertices mundi, qui ſtare videntur, à ſtatu mouentur, *id eſt, à partibus, quæ contraria agitatione non raptantur, atque voluuntur. Itaq; ex Mercurio habemus, & numerum motuum, & mobilium. Motuum quidem numerus eſt triplex, videlicet primi mobilis: reſiſtentia erraticarum: & verticum circa axem. Mobilium verò numerus, ſeptem mundos, ſiue ſeptem mundi gubernatores, ſeu Planetas, & primum mobile primi motoris complectitur. Octo ergo mobilia apud ſapientiſſimum Mercurium numerantur. Cæterùm philoſophus 12. met: com: 43. Cœleſtium ſubſtantiarum pluralitate poſita, plures quoque lationes inueniri profitetur: Plures, inquit, ſunt eorum quæ feruntur lationes; pluribus enim quàm vna errantium aſtrorum vnumquodq; fertur. Orbis autem, qui à primo motore mouetur, multis modis cæteros præcedit, teſte Commentatore. Inprimis, quia omnes alij orbes, in eius motum, veluti in finem intendunt. Deinde, ſitu cæteris orbibus ſuperiorem, atque à nobis quàm maximè diſtat. Tertiò, magnitudine cæteris præſtat, ab ipſo enim cæteri continentur. Inſuper,*

Exemplum natantis.

Reſiſtentia duplex.

Vnde naſcitur reſiſtentia.

Quare elemẽtum non reſiſtit formæ.

Textus.

Motuum & mobiliũ numerus apud Mercurium.

Orbis primus.

Motus primi orbis.

*stellarum multitudine, copiosioriq; numero cæteris est nobilior. Postremò velocitate motus, superat omnes. Nam viginti quatuor horis apud philosophum vna reuolutione integra fertur.*

Saturni & aliorum motus.

*Saturnus verò annis triginta. Iupiter annis viginti. Mars diebus solis. Sol diebus 365. atque horis 6. Mercurius & Venus ferè similiter. Luna verò 27. diebus atque horis 8. Hæc quidem dicta sunt ad mentem philosophi, qui motum proprium stellarum fixarum in centum annis gradu vno, non intellexit.*

Motus stellarum.

*Ptolemæus namq; eo in libro, quem magnam constructionem appellauit, asserit stellas non errantes moueri è contrà ab occasu in ortum singulis centenis annis gradu vno: nam Abraches sic obseruauit, & cæteri vsq; ad Ptolemæi tempora. vnde asserunt, certa experientia docente, octauam sphæram tribus motibus circumuolui: quorum primus est ab oriente, occidentem versus in spatio naturalis diei. Secundus huic contrarius, ad motum nonæ sphæræ in 200. annis gradu vno, & 28. minutis, & sic in 49000. annis totus perficitur. Tertius motus, quo octaua sphæra mouetur super duobus circulis paruis: quorum poli sunt capita libræ, & arietis nonæ sphæræ, & semidiameter illorum circulorum est gra: 4. min: 18. & secun: 43. & ter: 43. & ille motus accessus, & recessus nominatur: in 7. millibus quoque annis completur: & solus octauæ sphæræ proprius est. Illius autem motus ratione stellæ fixæ non semper æquè distant à polis immobilibus primæ sphæræ. Nec ecliptica firmamenti semper est sub ecliptica immobili, imò frequenter extra eam inuenitur. vnde stellæ fixæ, non semper in temporibus æqualibus à capitibus arietis & libræ eiusdem primi mobilis, æquè distant; imò nunc orientem versus, nunc autem occidentem, iam tardiùs, modò verò velociùs moueri videntur. Ptolemæus huius rei studiosissimus in centum annis vno gradu motas fuisse reperit: posteriores verò in 66. annorum spatio.*

Tres motus.

Tribus modis motus consideratur.

*Verùm, vt dicit Commentator 12. met: com: 44. tribus modis motus ab Astronomis positi intelligi possunt. Primus quidem modus, omnibus est vulgaris, qui scilicet ab oriente in occidentem tendit. Alius à sapientibus tantùm, idq; longa stellarum, atq; temporum obseruatione eget; vtpote motus stellarum fixarum, qui multa consideratione, diligentia, ac longo temporis vsu indiget: nam qui ab occidente in occidentem est erraticarum motus; non tanto opus habet labore, quum omnibus propemodum pateat. Tertius verò nec paruo, nec multo comprehenditur tempore, sed ratione tantùm; plures siquidem ipsorum motus visu simplices apparent, sed ratio ostendit esse compositos: ex planetarum namque numero quandoq; nonnulli veloces, interdum tardi, nonnunquam directi, quandoq; retrogadi esse videntur.*

Eudoxus.

Ptolemæus.

*Eudoxus octauam sphæram vnico tantùm motu, id est, diurno moueri putauit. At Ptolemæus motum contrarium inuenit: & Thebith motum titubationis circa polos addidit, de quo in Almagesto satis. Porrò causa potissima, quæ cœlo diuersi insident motus, est tuendæ generationis, corruptionisq; gratia: ex varietate namq; generationis, elementorum varietatem percipimus, atque ita ex illorum varietate, motuum diuersitatem, varietatemq; intelligimus.*

Astronomorũ rationes.

1.

*Astronomi eccentricos statuunt, & epicyclos, quibus motuum diuersitatem tueri posse arbitrantur: Cùm, inquiunt, aliquis aliquando planetarum, nunc maior, iam verò minor nobis videatur; propinquior igitur aliquando nobis, nonnunquam verò remotior, vt dicunt perspectiui, existit: eccentricos ergo, atque Epicyclos concedere oportet. hæc autem apud Ptolemæum in dictione quinta magnæ constructionis cap. 14. & 16. latissimè patent.*

2.

*Amplius, si Solis motus circa medium mundi est irregularis; inæqualis enim conspicitur; circa proprium ergo centrum erit regularis: igitur aliud habet centrum, circa quod regulariter mouetur: & ita eccentricum. Placet hæc ratio Ptolemæo 3. dictione, cap. 3.*

Eccentricus.

3.

Epicycli.

*Arguit prætereа Ptolemæus ex lunæ eclipsium diuersitate, epicyclos inueniri: diuersæ siquidem apparentiæ, epicyclos complectuntur. at nonnunquam luna in eadem eccentrici parte, quandoq; eleuata, quandoq; depressa cernitur, quod sanè per epicyclos fiat, necesse est: sunt ergo epicycli. Retardatio præterea, & acceleratio in luna, & alijs in planetis di-*

rectio,

 Epicyclus

rectio, & retrogradatio, & statio: hoc idē protestantur. Hoc ergo modo Astronomi motuum diuersitatem contingere affirmabant. His autē aduersatur Auerroes 12. met: com: 44. & 2. cœli 35. Si ad mentē philosophi, ex omnibus motibus, vnus saltem cōgregatione, efficitur; nulla ergo ratio eccentricos, aut epicyclos admittere debet. Reuera, si Epicyclus esset; eius profectò motus circa terræ centrum nequaquam inueniretur, quod planè Aristoteli aduersatur asserenti, omnem cœli motum circa medium mundi versari, omnemq; leuium è medio, ad medium verò grauium. Amplius, vt scribit com: 32. eiusdem secundi: Si darentur eccentrici; tunc sanè non omnia corpora cœlestia essent perfectissimè rotunda; eccentricus enim habet vnam partem tenuiorem, alteram verò crassiorem, & ita non perfectè sphæricus: quando autem pars tenuior, cum parte tenuiori inferioris eccentrici moueretur; remaneret vacuum. Ne ergo detur vacuum; aliqua ergo corpora inter cœlos essent ponenda, quod est absurdum: ergo quod priùs. Adhuc, in corporibus simplicibus, totius, & partis idem est locus. sed locus totius cœli est centrum mundi: similiter etiam totius sphæræ vnius planetæ: omnia igitur erunt concentrica. Nec valet, quod de elementis adducitur, nempè plura esse elementorum loca, vtpote alium terræ, alium aquæ &c. quandoquidem elementa per extrinseca locentur, orbes verò per intrinsecum, hoc est, per centrum intra omnes orbes contentum. Peccant præterea, à propositione plures causas veritatis habente arguendo, ad alteram illarum tantùm: nam etsi apparentiæ per huiusmodi saluari possint eccentricos, & epicyclos; per alia tamen nondum inuenta, idem consequi possent. Non ergo est perfecta demonstratio, in qua causa cum effectu non conuertitur. Adde, quòd nō est legitimus procedendi, seu demonstrandi modus, ab ignotis, ad nota proficisci: at apparentiæ, notæ quidem, eccentrici verò, & epicycli nobis incogniti sunt. Non ergo est legitima demonstratio; Omnis enim demonstratio, aut est ab effectu nobis noto, ad causam: aut causæ tantum: aut causæ, & esse, siue simpliciter, quæ est per causam nobis notam, & naturæ. hæc, & similia à Commentatore dicta sunt. Res autem est ardua, & à sensibus remotissima: vnde mirum est, quòd tanta antiqui illi sapientes inuenire potuerint, quibus plurimùm debitores sumus, à quibus tanta accepimus rerum documenta, atque doctrinas. In hac autem materia, velle determinatā ferre sententiam, non cuiusuis est intellectus; sed illius tantum arbitror, qui dixit, & facta sunt, mandauit, & creata sunt omnia. Nos autem in medium adduximus, ex doctissimis viris, quæ in hac materia de diuersitate motus, adducenda esse iudicauimus: vnusquisq; autem abundet in sensu suo. Iam ad numerum mobilium accedamus, vtrumné sint plura, quàm octo, & quid de hoc negotio dictum sit à sanctis theologis, atque scripturis, palàm facere tentabimus.

[Margin: Auerrois opinio cōtraria. — 1 — 2. — 3. — 4. — 5. — Causa motus à solo deo cognoscitur.]

## CAP. II.

## Numerus sphærarum cœlestium.



Niuersum mundum ex tota sua materia constare, clarissimè docet philosophus primo cœli tex: com: 98. Nam materia eius, inquit, erat naturale, atque sensibile corpus; quò fit, vt nec nunc plures sint cœli, nec fuêre, nec fieri possint; sed vnicum duntaxat est hoc cœlum, atque perfectum. Platonem imitatur in Timæo ita scribentem: Ea ratione deus fecit hunc mundum, ait, vt totū hoc animal quàm maximè perfectum, ex perfectis partibus esset. Deinde, vt esset vnum, cui nihil extra relictum fuerit, ex quo alterū generetur. Mercurius 9. Pymandri vocat cosmum: Deus, inquit, cosmi, id est, mundi pater: cosmus autem eorū, quæ in cosmo, & cosmus quidē dei filius. ac iure cosmus appellatus est; omnia siquidem varietate generationis. κοσμεῖ, id est, exornat. Cœlum autē apud philoso-

[Margin: Aristoteles. — Plato. — Mercurius. Cosmus.]

Orbium numerũ. Cœlum trifariè accipitur. *philosophum tribus modis intelligitur primo cœli com: 96. Nam vniuersus orbis, cœlum ab eo appellatur, deinde octaua sphæra, postremò septem planetarum orbes, quos ita dispositos esse affirmat, nempe supra Lunam, Solem esse positum, supra Solem autẽ, Venerem, supra Venerem verò, Mercurium, supra Mercuriũ, Martem, supra Martem, Iouem, supra Iouem, Saturnum, supra Saturnũ, stellas fixas: super has verò nihil esse, nisi entia, optimam vitam habentia. Hæc autem clara habentur apud philosophum libro de mundo cap. 2. Sydera non errantia cum vniuerso cœlo voluuntur, ait: quorum multitudo inscrutabilis est hominibus; quamuis in eadem totius cœli superficie moueantur. Erraticorum verò, siue planetarum, in septem partes comprehensi sunt, sub sphæra non errantium continuum situm habentes, orbis Saturni, deinde Martis, deinde Veneris, postea Mercurij, consequenter circulus Solis, vltimus circulus Lunæ. Reuera, luna cæteros eclipsat, ipsa verò à solo terræ interuentu. Sol verò omnes condit, ipse autem à luna tantùm. At*

Situs Planetarum.

Ptolemæus. *Ptolemæus de trium superiorum situ cum philosopho conuenit, sed de sole dissentit: in nona enim magnæ compositionis sectione asserit, se non potuisse discernere, an duo inferiores sint sub sole, vel supra solem: etenim ratio illa non valet: Non abscondunt solem: igitur sunt supra solem; potest enim fieri, vt illi inter nostrorum oculorum obtutus, atque solem nunquam se diametraliter opponant, quod quidem in luna conspicitur, quæ licet sæpissimè cum sole conueniat, ac simul quodammodo coeat; quia tamen diametraliter non sese opponit; ideo rarò à nostris aspectibus solis radios eripit, tollitq;. Quòd si diametrentur, vt idem author dicit in eodem lib: sectione 3. & recto aspectu inter nos, & solem fuerint interpositi, quia nimis lucidi sunt, atque diaphani; ideo solem nobis eripere nequeunt. Proinde Ptolemæus, Petosiris Necepso Dorothæus, & Hipparchus, solem in medio planetarum statuunt, post quem versus terram Venerem statuerunt, deinde Mercurium collocarunt. hæc autem longa obseruatione, summa diligentia, arte, labore, atque industria ab illis deprehensa sunt, nobisq; fideliter tradita, quæ profectò obseruatio ab Albumasar coniecturis naturalibus in suarum eruditionum libro satis confirmatur, commendaturq;. Plato in Epinomide, octo in cœlo collocat virtutes, id est, octo sphæras: Scitote, inquit, octo in cœlo esse virtutes, sibi inuicem sorores, quas ego inspexi, nec magni aliquid feci; cuiusuis enim hoc facilè est. harum tres hæ sunt, Solis vna, Lunæ vna, Stellarum omnium vna: atque aliæ quinq;. visibilem mundum ratio omnium diuinissima statuit: hunc vir felix primum summoperè admiratur: deinde cupiditate ardet ea discendi quæcunq; à natura mortali percipi possunt: sic arbitratus optimè, atq; felicissimè se victurum, & cùm decesserit ad congrua virtuti loca venturum. Equidem affirmare audeo, nunquam nos in hoc mendaces fore. Iterum octo esse dicimus: quarum tres dictæ sunt, quinque restant. Quarta verò, & quinta latio, & anfractus, æquali fermè velocitate cum Sole feruntur. Atq; harum triũ semper sufficiens ductor est intellectus, Solis dico, & Luciferi, seu Veneris, & tertij illius, quod cùm ignoretur, nominari non potest. Stella verò, quæ æqualiter fermè cũ sole, & hoc scilicet Lucifero currit, Mercurij est. Restant adhuc tres lationes eorum, qui ad dextram cum sole lunaq; mouentur. Octauum præterea circa vnum oportet dicere: quem iure mundum supernum quis nuncupabit, qui contrà, quàm cæteri mouentur, cæterosq; secum trahit. Reliquæ sunt stellæ tres: quarum vna cæteris tardior, quæ Saturni nomine à quibusdam cognominatur, quæ post hanc situ, & tarditate ponitur, Iouis esse dicatur. Deinde Martis, qui cæterorum maximè rubens est. Nos græci hæc tardiùs intelleximus. Verùm quicquid græci à barbaris accepêre, melius reddidêre. Illud cuilibet græco sciendum est: nos regionem ad virtutem omnium penè optimam habitare: in hoc maximè laus huius regionis consistit, quòd inter hyemalem æstiuamq; naturam media est. Primus autem cœlestium inspectator, barbarus fuit; antiqua enim regio illos aluit, qui propter æstiui temporis serenitatem, primi hæc inspexerunt. Talis Ægyptus, & Syria fuit, vbi stellæ semper omnes, vt ita dixerim,*

Situs Solis.

Plato ponit octo virtutes in cœlo.

Sol. Venus. Mercurius.

Octauum.

Saturnus.

Laus Græcorum.

Ægyptus.

dixerim) clarè cernuntur, quia cœli aspectum, nubes, & pluuia non impediunt. Inde huc, & alio quocunq; tempore, probata ista manarunt. Quapropter magna cum fiducia hæc legibus sanciātur. Nolite ergo ignorare Astronomiam sapientissimum quiddam esse, nempe necesse esse verum astronomum considerare, quomodo septem sub primo versentur, quoue ordine circulos suos singuli peragant; quod nulla natura nisi mirabilis sit, facilè vnquam inspiciet. Itaque ex his Platonis verbis, & sphærarum numerum, & Astronomiæ principium, & laudem intelligimus. Cæterùm apud diuinas scripturas, cœlum triplicem vsum habere videtur: interdum enim propriè, ac naturaliter accipitur, atq; ita est aliquod corpus sublime, & luminosum, natura incorruptibile. Porrò, sic in triplicem ordinem distinguitur, nempè in empyrium, crystallinum, & sydereum, quòd octauam cum septem planetarum sphæris continet: aliquando spatium, quod ab aquis, ad lunam vsq; protenditur, cœlum vocatur; hoc autē cœlum aëreum Damascenus nuncupauit; atq; ita secundùm illius sententiam tres cœli inueniuntur, aëreum scilicet, sydereum, & supremum, siue empyrium, ad quod Paulum raptum fuisse affirmat. Quoniam autem huiusmodi spatium, ignem, & aërem complectitur, atq; in vtroq; eorum, & superior regio est, & inferior; hac de causa in quatuor regiones à Rabano distinguitur. Proinde supremam ignis regionem, cœlum igneum appellauit; inferiorem verò cœlum olympum, ab olympo monte sic dicto, cuius vertex cœlum contingere videtur: supremam verò aëris regionem, propter crebras, quæ ibidem fiunt inflammationes, cœlum æthereum appellauit: inferiorem verò cœlum aëreum. ex quo secundùm Rabanum, quatuor, cum tribus superioribus, septenarium numerum conficiunt cœlorum. Interdum ipsa sancta Trinitas cœlum appellatur, ob illius quidem sublimitatem, & lucem, ad quod malignus ille ascendere concupiuit: Ascendam, inquit, in cœlum, & ero similis altissimo. Augu. de gen. lib. 12. ca. 34. Primum cœlum, inquit, rectè accipimus quicquid est super aquas, & terram. Secundum autem in similitudine corporali, quod spiritu cernitur, sicuti illud: Vnde animalibus plenus in extasi Petro discus ille submissus est. Tertium verò, quod mente conspicitur ita secreta, & remota, & omninò abrepta à sensibus carnis, atq; mundata; vt ea, quæ in cœlo sunt, & ipsam Dei substantiam, verbumq; per quod facta sunt omnia, in charitate spiritus sancti ineffabiliter valeat videre, & audire. Non incongruè igitur arbitramur, & illuc esse Apostolum raptum, & ibi fortassis esse paradisum, omnibus meliorem, & si dici oportet, paradisum paradisorum. Tribus siquidem modis mens ad diuinorum rapitur contemplationem habendam: aut certè per quasdam imaginarias similitudines; cuiusmodi fuit ille, qui supra Petrum cecidit mentis excessus: aut per intelligibiles effectus, diuinam contemplatur veritatem; sicuti extitit extasis Dauid, de qua in Psal: Ego dixi in excessu meo. &c. aut ea contemplatur in essentia, & talis fuit raptus Pauli, atq; Moysis. In illam autem non vehitur quispiam visionem, nisi ab omni phantasmate fuerit purus, & liber; Deus enim videtur, & cognoscitur mente pura, ab omni phantasmate purgata, gloriæ lumine suffulta, de quo in Psa. In lumine tuo videbimus lumen, quod quidem in Paulo fuit non per modum formæ immanentis, sed passionis potiùs transeuntis. Itaque illud lumen, & Paulum rapuit, & illuminauit, corporali lumine amisso: amor siquidem, siue furor ille diuinus, teste Platone in Phædro, patriæ cœlesti nos restituit, copulatq; cum Deo; ex diuina enim pulchritudine excitatur, à qua anima rapitur, fitque vnus continuus attractus, à Deo incipiens, transiens in animam, & in Deum deniq; rediens. Proinde tractus huiusmodi, quasi circulo quodam, in idem, vnde manauit, remeat. Tribus autem nominibus appellatur: nam quatenus à Deo incipit, & allicit, pulchritudo; quatenus verò in animam transit, & eam rapit, amor; sed quatenus in authorem remeat, atq; animam illi, & opus coniungit, voluptas nuncupatur. vnde apud Dionysium de diuinis nominibus legitur, quòd amor sit circulus à bono, in bonum perpetuò reuolutus. Hoc igitur modo Paulus raptus fuit in

Orbium numerus. Laus Astronomiæ.

Cœlorum numerus secundùm scripturas.

Damascenus.

Rabanus.

Cœlum spirituale.

Augustinus.

Tertium cœlum Pauli.

Triplex modus contemplandi.

Amor est circulus.

Dionysius.

Basilius. *tertium cœlum. Basilius magnus homelia tertia de opificio : Nos credimus scripturæ asserenti, cœlos cœlorum, & tertium cœlum Pauli. Septem dicimus esse orbes, in quibus stellæ septem ferè consono omnium ore prædicantur suum peragere cursum; quos deinde cœlos ita asserunt concinnè inseri vnum alteri; quemadmodum si cadi, aut vascula in sese inserta sint: hos proinde sic insertos, motu contrario ex aduerso, vniuersi in orbem versantur.* Ambrosius. *Ambrosius lib. 2, hexameron cap. 2. Sunt nonnulli, inquit, qui vnum cœlum esse dicant: nec alterius faciendi, cùm esset vna hyle, potuisse suppetere substantiam: quoniam cùm omnis superiori cœlo esset expensa, nihil reliqui fuit, quod ad ædificationem secundi cœli tertijuè proficeret. atqui Deo impossibile nihil est: potuit ergo, & condidit multos cœlos. vnde Psa. Dominus autem cœlos fecit. Tertium præterea cœlum negare non possumus, cùm Apostolus raptum se ad tertium cœlum scriptorum suorum testificatione confirmet. Dauid etiam cœlos cœlorum, in illo laudantium dominum constituit choro, quem imitantes phisolophi, septem stellarum, solis & lunæ globorum consonum motum introduxerunt, quos sibi connexos, & veluti insertos versari retro, & contrario cæteris motu ferri arbitrantur.* Quid cœlum significet. *Cœlum* οὐρανός *græcè, latinè, quia impressa stellarum lumina, velut signa habeat, tanquam cœlatum appellatur: vranos autem dicitur, quia lucidus est, tanquam visibilis terræ, quæ obscurior est.* Chrysostom9 *Ioannes Chrisostomus homelia 4. in primum caput genesis his omnibus aduersari videtur: & vocauit Deus firmamentum cœlum: Et quomodo dicunt aliqui, factos multos cœlos? ait: Non ex diuina scriptura hoc didicerunt; sed ex suis opinionibus, vt ita dicant, impelluntur: beatus autem Moyses nihil his ampliùs docuit. Quis igitur post tantam doctrinam ferret eos, qui ex suo capite loqui, & contra diuinam scripturã multos cœlos dicere audent? quòd autem cœli cœlorum in Dauide legantur, hoc contingit ob linguæ hebraicæ proprietatem, in qua cœli nomen plurali numero ab hebræis vocatur, haschamaiim.* Firmamentũ. *Cæterum, firmamentum hebraicè, Rachia, extensionem sonat, aut id quod extenditur, vt vela, vel cortinæ. Tota itaque cœli porrectio, ac quasi effusio, hebraicè vocatur Rachia, græcè* στερέωμα*, id est, firmamentum, quo illius soliditas ostenditur.* Homerus. *vnde Homerus, æreum cœlum nuncupauit, hoc est, solidissimum.* Theodoritus. *Quod sentit etiam Theodoritus, qui cœlum ex aquis conflatum esse voluit: Quoniam, inquit, cœlum ex fluxa aquarum natura constitit, & quæ priùs liquabilis esset natura, solidissima est effecta; ea de causa, firmamentum est appellatum:* Gennandius. *Gennandius, firmamentum, inquit, ex ipsius rei opificio, ipsum appellauit, eò quòd cùm priùs solubilis natura esset, solidam constipationem accepit.* Damascius. *Damascius: hoc est firmamentorum catena; empyrium enim est firmamentum, est ætherium, est materiale.* Psellus. *Psellus: Septem, inquit, corporeos asserunt mundos, empyrium vnum, & primum, idem igneum, & tres post ipsum, ætherios: deinde tres alios materiales, quorum extremus terrestris, & semilucidus vocatus est, qui sublunaris locus est. vnde sententia extat apud Chaldæos de summo & omnipotenti Deo, septem conglobauit firmamenta mundi: hac ergo ratione à septuaginta cœlum vocatum est firmamentum. Ex his ergo* Decem cœli. *patet satis, partim quidem ex philosophorum doctrina, partim verò ex sacrorum authoritate, decem cœlos inueniri, nempè septem planetarum orbes, cœlum stellatum, firmamentum, siue cœlum crystallinum, & cœlum empyrium. Aliqui verò vndecim esse affirmant: sed quilibet in hac re abundet in sensu suo, seruata fidei veritate.*

## MERCVRIVS.

Motus itaque animalis omnis (quod ex materia constat) nequaquam fit ab his, quæ sunt extra mundum; sed ab internis ad externa, seu ab anima, siue à spiritu, siue ab ani-

 Motus cœli.

ab animo quodam incorporali. Corpus enim, corpus animatum minimè mouet; sed neque totum simul corpus, etsi inanimatum existat. Æsculapius: Qua ratione id asseris Trismegiste? Trism. Ligna, & lapides, & cætera omnia quæcunq. animam habent, non mouentur à corporibus ô Æsculapi. Quod enim intra corpus, mouens ipsum animatum, non vtique corpus illud est, quo mouentur vtraque. Et corpus eius quod fert, eiusque quod fertur. Inde illud quoque quod dormit, animatum est, ob eam potissimùm rationem quod mouet. Nonnè ergo perspicis animam tunc onerari maximè, quãdo sola duo corpora sustinet? Quin etiam manifestum est, quidquid mouetur in aliquo, & ab stante moueri.

# Commentum VI.

## QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.



*OBILIVM, atq; motuum diuersitate, numero, ordineq; ostenso, motus illorum causam adducit, asseritq; ab anima intrinsecus commorante, motũ proficisci:* Quemadmodũ, *inquit*, corpora, & animata & inanimata (*quæ ex materia cõstant*) nõ à seipsis, sed ab anima, siue à spiritu, siue ab animo quodã incorporali mouentur; *ita & machina illa cœlorũ, à propriis animabus, siue spiritibus mouetur: est enim ipse mundus animal magnũ. sic profectò à Mercurio describitur in calce* 8. *dialogi:* Meditare ô fili, quid animal immortale, quid animal dissolubile: *nam tria animalia descripserat, quorum primum Deum, secundum verò mundum, tertium autem animal, hominem appellauit.* Cœlestium insuper ait corpora, vnum, atque eundem seruant ordinem, quem scilicet primum à patre suo sortita sunt. *Et dialogo* 9. Mundus, ô Æsculapi, sensum, motumque possidet, non humano sensui, motuique consimilem, sed potentiorem sanè, atq. ad modum simpliciorem. Nam sensus & intelligentia mundi id vnum est, cuncta scilicet facere, ac facta resoluere. *Et* 10. Mundus, *inquit*, pulcher quidem; non tamen bonus. Etenim ex materia constat, passionibusq; subiicitur, primusque est eorum, quæ patiuntur: secundus autem eorum, quæ sunt. Indigus præterea suaptè natura, factus aliquando, semper existens in generatione, atque genitus, qualitatumque, & quantitatum omnium genitura, mobilis enim. Mundus est animal primum, homo secundum post mundum animal, primum autem animalium reliquorum. *Ex quo patet Mercurium mundo sensum tribuisse. Non temerè ergo dictum est à Mercurio, omnem animalis motum ab anima proficisci. Cæterùm animalia, quæ sub luna habentur, à seipsis moueri dicuntur, quia nimirum non mouentur à principio extrinseco, sed intrinseco, hoc est, ab anima, & ab appetibili, quatenus est in anima: sic enim scribitur* 12. *met. balneum mouere, quatenus est in anima. Non ergo ab appetibili externo, veluti ab agente, sed potiùs, vt à fine animal mouetur.* Etenim

Vnde motus cœli proficiscitur.

Motus animalis.

Motus cœli.

*Etenim anima ipsa mouet membra: & finis conceptus, animæ insidens, mouet etiam effectiuè. quatenus verò extra animam consistit, vt legitur 12. met. 36. mouet vt finis.* Balneum mouet dupliciter. *Res siquidem, quæ extra animam habentur, tum in anima, tum etiam extra animam esse habent; hac de causa, & effectiuè, & vt finis mouere dicuntur: nam & balneum intentionalem habet formam, qua à nobis percipitur, mouetq; effectiuè, & realem, qua ipsum est tale, atq; ita mouet, vt finis. Anima autem non mouet membra, ni ipsimet sensus ab ipsis sensibilibus acti, motique fuerint. 3 de anima, tex. comment. 48. At verò, inquit, neq; appetitus huiusmodi motus princeps est: nam (teste Auerroe) motui progressiuo sola ratio non dominatur: quippè, cùm persæpè spretis, ruptisque rationis habenis, à desiderio moueamur. Nec appetitus tantùm: aliquid sanè interdum ab aliquibus appetitur, quod tandem non perficitur, dominante in ipsis rationis imperio. hæc igitur* Duo ex parte motoris. *duo se habent ex parte motoris. Ex parte autem mobilis, est pars sensitiua, siue concupiscibilis, quæ apta est à præconcepto fine moueri: & ipsum corpus mixtum in actu, huiusmodi motibus subditum, quibus de loco in locum moueri potest. Hæc autem quatuor* Motus animalis terrestris. *motui illorum conueniunt animalium, quæ sub lunæ orbe degunt: quia, teste Commentatore 2. de substantia orbis, mouens huiusmodi ex duobus mouentibus componitur, ex anima videlicet, & re desiderata extrinsecus mouente animam: & ideò motum inuenitur in eis compositum non simplex. Motus præterea talium est cum labore, quippè, quæ duobus subsint contrariis motibus, quorum alter ad superius, alter verò ad inferius pellit.* Labor vnde. *Adde etiam motum localem progressiuum, motui declinationis essentialis aduersantem: Ideò accidit ei fessitudo (inquit Auerr.) & cogitur ad quietem; causa namq; laboris remotissima, est materia, remota principiorum mouentium contrarietas, proxima verò, & præcipua, spirituum resolutio, his quia animalia cœlestia carent: propterea* Cœlum sine labore. *absq; labore mouent, lassitudinis tædio non tanguntur: nam principium motus cœlestis corporis, est generis animæ tantùm: motumq;, quem habet circularem, animæ, secundùm quod est animæ, proprium esse dicimus, atq; peculiarem. Motus ergo animalis cœlestis est simplex: terrestris autem mixtus, & compositus; compositio siquidem (vt scribitur* Motus animalis est mixtus. *2 cœli comme. 3.) motus compositus, ex mouentium prouenit differentia principiorum: anima namq; suaptè natura, teste Platone, est numerus seipsum mouens, vt paulò antè declaraui, & Empedocles asserit, animam naturaliter in orbem moueri. sed elementorum qualitates contrariæ, illi impedimento sunt; vt animalis motus, nec circularis omninò, nec simpliciter rectus dici possit; sed mixtus potiùs ex vtroq;, qui in libro de causa motuum animalium à philosopho, vocatur progressiuus. Dicis, animam, corpori prædominari, ipsumq; regere, & gubernare, authore philosopho 3. polit. Corpora præterea ob gratiam animarum instituta esse, 1. de anima, comment. 53. philosophus, eiusq; Commentator apertissime docent. Entitas præterea, esse, & vnitas est à forma, 2. de anima, comment. 7. & 2. phy. comment. 26. & primò cœli comm. 72. clarè habetur, materias esse propter formas, & corpora propter animas. Ex quo videtur, corpus ad motum animæ moueri debere, atque ita semper circulariter. Verum quidem est, corpora propter animas esse principaliter quidem, ipsæ nihilominùs animæ sunt propter corpora, cùm per illa in esse constituantur; ideòque motus animalis mixti, est mixtus, & à vir-* Motus cœlestis simplex. *tute regitur prædominantis. Porrò, in motu processiuo, plus est de circulari; ab eodem enim, in idem est: in aliis autem motibus, anima ex parte elementaria affecta, atq; grauata, mixto hinc inde motu raptatur, & afficitur. Atqui anima, corpori insidens cœlesti, non est talibus passionibus affecta, atq; subdita, tum quia corpori insidet simplici, tum quia non est in eo, vt in corpore graui, aut leui; ideò ad suæ naturæ motum, suum agere, atq; mouere potest orbem: Et quia, inquit comm. 2. de substantia orbis, mouetur circulariter, scimus quòd proprium illius animæ, secundùm quod est anima, est mouere circulariter. Natura igitur istius corporis, non est nisi natura animæ mouentis*

in lo-

Motus cœli.

*in loco. Porrò, mens mouens cœlum; & anima, & forma nuncupatur: anima siquidem, quatenus est actus illius corporis, forma verò, vt est actus illius materiæ. Quam ob causam illa pars cœli, & materia, & corpus à Commentatore nuncupatur. Itaque motus animæ intelligentiarum, si illi comparetur motui, qui inest, animalibus sub luna degentibus, æquiuocus omninò reputabitur, vt scribitur 8. Phy. comm. 40. Motus siquidem cœli, vt dicitur 12. met. comm. 41. est compositus ex anima existente in eo, & potentia, quæ non est in materia. Illius præterea principium, non est sensus, neque phantasia, sed imaginatio per intellectum, 12. met. tex. comment. 36. & 37. & 8. met. 12. At motus animalium sublunarium per sensum fit, & phantasiam: non ergo sunt idem. Potentia verò est in materia, non sine materia: igitur, æquiuocè dicuntur. Motor præterea vt finis, & motor vt agens, in nobis duplex habent esse, 12. met. comm. 36. & primo de substantia orbis: non sic autem in motore cœlesti: nam mouet, quia est agens, & quia est finis motus; quæcunque enim non sunt in materia; eadem profectò, vt finis, vt agentia mouentur. sed huiusmodi sunt orbium motores: nam secundùm esse intentionale, agentes quidem, secundum verò esse reale, fines reputantur. Mouent autem propter se, quia illorum esse conseruatur in motu, & propter res etiam materiales, quarum formæ habent esse potentiale in potentiis causarum, sicuti artificiales in mente artificis, & esse reale, quando effectu iam existunt. Motus autem illorum pro seipsis primò, deinde pro nobis disponitur (inquit Commentator) quod planè, quemadmodum intelligi debeat, diximus in 2. Pymandri, vbi de motu angelorum loquuti sumus, & posthac dicturi sumus. His ita excussis ad textus dilucidationem accedamus:* Motus, *inquit*, animalis omnis, non fit ab iis, quæ sunt extra mundum, *effectiuè scilicet: nam sensibile extrinsecum, se habet vt finis, non autem vt agens:* sed ab internis, *inquit*, ad externa: *hoc est, corpora extrinseca, ab intrinseco motore agitantur, qui planè non est corpus, alioqui non esset principium mouendi alterius,* sed anima, *vtpotè in animantibus, sub cœlo degentibus,* aut spiritus, *vt in animalibus cœlestibus,* aut quoddam aliud incorporale, *quouis nomine vocetur.* corpus enim, corpus animatum non mouet: *Siquidem omne quod mouetur, à stante mouetur, quod per se mouet; per se autem mouens non est corpus, sed anima, aut spiritus.* sed neque totum simul mouet, *quippè, cùm pars à parte moueatur,* etiamsi inanimatum existat: Ligna, *inquit*, & lapides, & cætera omnia quæcunque animam habent non mouentur à corporibus, *nam corporis non est mouere.* Quod enim intra corpus est, mouens ipsum animatum, non vtique corpus illud est, quo mouentur vtraque; *anima enim inferiorum corporum, non autem superiorum mouetur per accidens ad motum corporum.* Et corpus eius, quod fert, & eius quod fertur. Inde illud quoq; quod dormit animatum, ob eam potissimùm rationem quòd mouet, *dormit & mouet, quia principium mouendi non quiescit; quia nimirum anima viuit in motu.* Nonné perspicis animam tunc onerari maximè, quando sola duo corpora sustinet? *mobilia namq; superant vires mouentis. at motor, & mobile in proportione conueniunt. Vnde si vna stella adderetur cœlo Saturni, ab illius intelligentia moueri non posset.* Quidquid *ergo* mouetur in aliquo, ab aliquo stante mouetur: *hoc est, mouetur ab eo, qui eodem modo non mouetur, alioqui in motibus fieret processus in infinitum. Et hæc est potissima apud sapientes ratio, qua primũ motorem, rerumque principem, & gubernatorem intellexerunt. Quoniam autem sapientissimus Mercurius, corpora cœlestia ab anima moueri, ait; posthac igitur de anima cœlestium corporum disseramus.*

Motus æquiuocè.

Motor vt agens, & vt finis.

Textus.

Anima mouetur per accidens.

## QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

## *Anima mundi.*

Mercurius 10.



AB vna mundi anima, *ait Mercurius in* 10. *Pymandri*, vniuersæ profluunt animæ, per omnem mundum, tanquam distributæ circumcurrentes. *In principio secundi Pymandri, ex multorum sententiis philosophorum, animam mundi, spiritum sanctum nuncupaui: iam lubet vberiùs, copiosiusque hanc rem prosequi. Mercurius ait omnes animas profluere, vtique effectiuè, si spiritum sanctum intellexit, quas dicit per omnem mundum esse distributas. vnam autem esse animam mundi in Asclepio docet:* Mundus vnus, *inquit*, anima vna, Deus vnus. *Non quidem vna, vt quidam dicunt, quasi omnes animæ sint vna anima; sed vna effectrix, & conseruatrix omnium. hanc autem animam à Deo immediatè produci asserit:* Cœlum, *inquit*, quem ego Deum visibilem appello, administrator est omnium corporum, quorum augmenta detrimentaq. sol & luna sortiti sunt. Cœli verò, & ipsius, & omnium, quæ in mundo insunt, ipse est gubernator, qui est omnium effector Deus. *Itaq; anima mundi à Deo, ab anima verò mundi, cæteræ animæ distributæ, atq; ordinatæ, insuper mundi totius administratio. Paulò post declarat, quid per animam mundi intelligi velit:* Spiritus, quo, *inquit*, plena sunt omnia, permixtus cunctis, cuncta viuificat, sensu addito ad hominis intelligentiam, quæ quinta pars sola homini concessa est ex æthere. *Deinde ait simplici mente, & anima, diuinitatem esse colendam, vnde subdit:* Fuit Deus & hyle, quem credimus mundum, & mundo comitabatur spiritus. *Deus autem æternus, nec nasci potest, nec potuit: spiritus, quamuis à Deo natus videatur à principio; tamen ex se procreandi vim possidet, atq; naturam fœcunditatis. Amplius, huiusmodi spiritu, omnia administrari, atq; vegetari voluit, quod profectò soli Deo conuenire potest:* Spiritu, *inquit*, ministrantur omnia, & vegetantur in mundo, & quasi organum, vel machina summi Dei voluntati subiectus est: spiritu agitatur, seu gubernatur omnis in mundo species, vnaquæq. secundùm naturam suam à Deo distributam sibi: spiritus implet omnia, cuiuscunque naturæ qualitas est. Mundus nutrit corpora, spiritus animas, sensus autem, quo dono cœlesti sola felix sit humanitas, alit mentem. *Hunc autem spiritum in hymno* 13. *dialogi Pymandri, Deum nuncupauit, omnium opificem, omnium scientiam habentem.* O vita, totum quod est in me salua: ô lux, totum illumina: spiritus Deus, spiritifer opifex. *hanc ob causam in* 8. *Pymandri dicit omnia viuere, quia animam, seu spiritum habent omnia viuificantem:* Mundus, *inquit*, à suo opifice immortalitate donatus est, velut à proprio patre. Exornare autem voluit id, quod post ipsum est, quasi immortalitate fulciens omne corpus, ne materia ab huius congressu discedere volens, in suam deformitatem iterum resoluatur. *In primo dial. Pymandri, clarissimè huius spiritus productionem descripsit:* Qui, *inquit*, est spiritus numen, *de quo in* 2. *Pymandri libro abundè, copioseque à nobis disputatum. Itaque animam mundi, spiritum à Mercurio appellari, satis probabiliter arbitrari possumus. Themistius, atq; Simplicius in* 3. *de anima, vnitatem mundi, qua mundus est vnus, animam mundi appellauerunt, vniuersa rectè gubernantem. Hanc ad elementa, aiunt, esse naturam, ad cœlos verò animam, ad homines intellectum. Huius etiam sententiæ in eo libro, quem de opinione Platonis, de anima mundi, ad Antobolum filium conscripsit, Plutarchus Rhodius extitit. Reuera nō temerè anima mundi, vnitas appellatur: nam quemadmodum, ab vnitate numerus; ita planè ab anima mundi, rerum multitudo, atq; ipsemet mundus proficiscitur: opifex siquidem mundi, si realiter consideretur, per quandam (vt ita dixerim) æquiuocationem, anima vni-*

Anima mundi à Deo.

Spiritus.

Spiritu omnia fiunt.

Vnitas anima mundi.

Quare anima vocetur.

*uersi*

Anima mundi.

uersi nominatur; constituit enim, & constitutum conseruat mundum in esse, & ipsius quamlibet partem. at si intentionaliter; sic omnium forma est intellectuum. à quo, teste philosopho primo cœli comment. 100. aliis quidem clariùs, aliis verò obscuriùs communicatum est. Hac vnitate, Parmenides ait omnia esse vnum, ob vnitatem vtiq; illius primæ formæ, quæ nihilominùs propriis, ac peculiaribus formis distinguuntur: veluti membra hominis, vnum sunt, communis vtiq; formæ vnitate, plura verò diuersitate officiorum. Itaq; spiritus sanctus est vnitas, forma, & anima mundi. Plotinus enneadis 2. lib. 2. cap. 1. Platonicorum sectatur sententiam, asserentium, vt quidam aiunt, cœlum esse animatum: Si anima, inquit, circumuoluat cœlum, nunquam defatigatur; neq; enim ipsa trahit, vel corpus præter naturam agitur: id namq; ipsum natura, quod ab anima vniuersi est ordinatum. Præterea mundi anima vbiq; existens, non diuisa per partes, sed vbique tota, dat & cœlo, vt ipsum, quôad potest, sit vbiq. Quum autem anima ipsa, quam appetit cœlum, totam se per totum fundat; ipsum quoq; passim sequitur animam: ipsa verò cœlum ad se semper agens, semper agendo, mouet: & semper ad seipsam, & in eodem, idq; circulo ducens. Quòd si quieuerit anima, quiescet & cœlum: si autem vbique est anima; per omnia mouetur & cœlum: quumq; non feratur extra; meritò retorquetur in orbem. Addit postea Plotinus, animam à Deo productam esse, eiusq; virtute potissimùm, cœlum immortalitate gaudere: cap: 4. eiusdem libri: Quum anima vniuersi, inquit, sit mirabili potentia prædita; quanam via quicquam eorum, quæ in ea semel posita sunt, hanc ipsam versus interitum subterfugere poterit? Si quis autem animam ex Deo manantem non iudicauerit; is profectò, causam omnia continentem ignorare videbitur: nihil enim vi quadam illata constitutionem mundi dissoluere, ac veluti regnum, & principatum labefactare potest; quin etiam, si quandoq; corpus disperderetur, nihil tamen ex hoc animæ accideret alienum. Et cap: 5. ait, Proximam post mundi architectum, animam esse cœlestem, nostrasq; similiter: ab ipsa verò cœlesti imaginem quandam produci, ac veluti à superis defluentem, terrena animalia facere, quæ in vnum vix congrediuntur, & congressa in vita manent; idcirco non semper viuere possunt. Animaliũ præterea corporibus alia proximè anima dominatur: non sic autem accidit corporibus cœlestibus; ideo incorruptibilia sunt. Deniq; addit in fine illius capituli: Nos, inquit, formati ab anima, quæ à diis cœlestibus tradita est, ipso cœlo secundùm illam corporibus cohæremus: alia namq; anima per quam ipsi sumus, non ipsius esse, sed bene esse causa est; accedit enim facto iam corpore, parum ratione simul adesse conducens. Platonem imitatur in Timæo disputantem, atq; asserentem, cœlestia ab ipso mundi patre facta esse, quæ verò apud nos animalia, à diis condita. Porrò, de hac re disputaui in primo, & in 2 Pymandri, in quibus ostendi ad mentem Platonis, omnia à Deo creata fuisse. In cap: 3. 2. lib: eiusdem enneadis apertè profitetur, huiusmodi animam sensu præditam esse: Anima, inquit, cœlestis, bono proxima, effectaq; sensu sagacior, mouetur circa bonum: corpusq; pro natura sua secundùm localem concitat motionem: sensualis virtus à superiori rursus concitata, ipsaq; suum percipiens bonum, secum congratulans id prosequitur: cumq; id vbiq; sit; meritò se per omnia confert. Vnde hæc est causa apud Plotinum, quare anima mundi sit vbiq; tota, mundumq; cœlestem, ac terrenum immortalitate impleat. verba sunt authoris grauissimi, quæ solertem, ac prudentem exiguunt, siue requirunt lectorem. Ego ipse arbitror animam mundi ab eo id nequaquã intelligi, quod à Mercurio intellectum fuisse probaliter arbitrati sumus. sed Platonem potiùs fuisse sequutum in Epinomide dicentem, astra, animam habere, & sensus: Cœlestia, inquit Plato, putamus animalia, diuinum astrorum genus esse, corpore pulcherrimo, animaq; beatissima, & optima constitutum. Deinde addit impossibile esse terram, cœlum, stellasq; omnes, & quæ ex his constat moles, nisi anima singulis, aut adsit, aut insit, adeò exquisita ratione annis, mensibus, diebusq; circumuolui, nobisq; omnibus, omnia bo-

Parmenides.

Plotinus.

Anima vniuersi secundũ Plotinum.

Anima mundi post Deum prima.

Duplex anima.

Anima cœlestis.

Plato, cœlum habere sensus.

Astra Deos esse.

*nia bona facere: hominem verò docet, quò vilior est, eò minùs de ipsis nugari, sed conari potiùs certi aliquid dicere: si quis autem impetum corporum, aut naturas, aut huiusmodi quicquam ordinis huius agitationisq; causam esse dicet, perspicuum nihil adducet. Quocirca si quis cœlestia ab alio quoquam facta fuisse, nec ex anima & corpore (vt diximus) constare contendat, stultus omninò imperitusq; habendus est. Duorum alterum arbitrari oportet: aut deos esse hæc, & rectissimè quidem putabimus: aut deorum imagines, & quasi statuas ab ipsis diis prudentibus dignissimisq; artificibus fabricatas credimus. Reprehenditur Plato ab Eusebio lib. 13. cap. 11. Præparationum: Cœlum, inquit, sicut alios dæmones, atq; deos honorare oportet. deinde post pauca: Deos itaq; visibiles, summopere honorandos, acutissimè vndiq; cuncta videntes. In Timæo post sublimem illam theologiam, qua patrem, & creatorem vniuersi, vnum Deum esse conscripsit, non veritus est, Socratem in piræum ad soluenda deæ vota descendentem, laudare: Gallum Æsculapio sacrificari probè iussum à Socrate fateri videtur: & Delphicum dæmona, paternum Græciæ interpretem appellat, & diuinis libenter laudibus prosequitur. Inconstanter ergo de Deo Platonem fuisse locutum, Eusebius affirmat. Cæterum ex sapientissimo Mercurio discimus, quomodo cœlesti corpori, atq; mundano sensus insit: sic enim ab eo scribitur 9. Pymandri dialogo:* Mundus, ô Æsculapi, sensum motumq; possidet, non humano sensui, motuique similem, sed potentiorem sanè, atque admodum simpliciorem. Nam sensus, & intelligentia mundi id vnum est, cuncta scilicet facere, ac facta resoluere. *Clarè ergo docet, qualis sensus sit cœlo attribuendus: quo planè intellecto, frustra insurgunt argumenta, quæ aiunt, mundo, seu cœlo organa à Deo non fuisse concessa, quia omnis sensus expers erat futurus. In Asclepio, vocat mundum sensibilem, quia videri, & sentiri possit; non ideò quòd ipse sentiat; de hoc enim an ipse sentiat, an non, alio dicemus tempore. vnde suæ promissionis nequaquam oblitus, suam explicat mentem:* Mundus, *inquit*, nutrit corpora, spiritus animas, sensus autem, quo dono cœlesti, sola felix sit humanitas, alit mentem. *Itaq; Mercurius sensum vocat donum cœleste, quo alitur mens, soli humanitati concessum: mundo verò alendorum corporum curam, officiumque concessit.* Sensus autem, *ait*, cùm semel fuerit animæ commixtus humanæ, fit vna ex benè coalescente commixtione materia, ita vt nunquam eiusmodi mentes caliginis impediantur erroribus. vnde iustè sensus, deorum animas esse dixerunt; nec eorum dico omnium, sed magnorum quorumcunque, ac principalium. Sensus sunt animæ deorum: *id est, angelorum, qui sese communicant hominibus: de quorum angelorum natura, atq; ordine, abundè postea prosequitur suum enucleare sermonem. Quare, si Plato, & Plotinus hoc modo intellexerunt, vt verisimile esse videtur; tunc cessat omnis difficultas. Alexander Aphrodisius, tactum solùmmodo cœlo concessit, vnde animatū, non autem animal appellauit. Simplicius, tactum, visum, & auditum attribuit: tactum quidē; alioqui infelix esset animal, si tactu careret: visum verò, & auditum, quia huiusmodi sensus ad perfectionem attinent. Reuera, si cœli dominio inferiora subdita sunt; fas non esset illa ignorare, quorum regimen sibi esset concreditum. atqui intellectus singularia non apprehendit, nisi sensu mediante: sensus ergo visus est illi necessarius. Quam ob causam Auicenna tribuit illis vim sensitiuam interiorem, nempè imaginatiuam. Aduersus huiusmodi arguit Auerroes: Si cœlum, inquit, haberet sensus exteriores, & organa quoque; sensus enim est virtus particularis, quæ est organica: hoc sanè interest inter sensum, & intellectum. Amplius sensuum administratio, pro salute animalis paranda, conseruandaque confertur. sed cœlum his opus non habet, cùm sit corpus incorruptibile: non ergo eget pro sui salute tuenda sensuum ministerio. Adde Aristotelis rationem in lib. de plantis, sensum esse vitæ coæuum, cuius interest inter mortem, & vitam discernere. at cœli regimen nobiliori, sublimi-*

Margin notes: Reprehenditur Plato. — Si mundus habet sensus apud Mercurium. — Asclepius. — Sēsus quid sit. — Alexander. — Simplicius. — Auicenna. — Auerroes. 1. 2. 3.

Anima mundi.

*blimiori'q; propagatur, conseruaturq; modo: ergo quod prius. Cœlum præterea sensuum administratione nihilo melius redditur; ad sublunaria siquidem regenda, cognitio sufficit vniuersalis per intellectum, quæ nobilior est, atque perfectior. Deniq; omne corpus, sensibus copulatum, est mixtum, authore Philo: 3. de anima. sed cœlum est corpus simplex, ergo,&c. Tactus insuper in temperatura quatuor qualitatum consistit, quæ profectò cœlo tribui non potest: igitur cœlo sensus omninò tribui non possunt. Cæterùm Auerroes putauit cœlos, intellectum, appetitum, & motum habere, atque ita animalia appellari; habent siquidem dextrum,& sinistrum, cæterasq; positionis partes: insuper à seipsis mouentur, quod proprium est animalium: postremò, animas habent, & corpora: omne autem huiusmodi, animal esse probatur. Ptolemæus, cæteriq; Astronomi, non modò orbes, sed signa quoque orbium, vtpote stellarum, planetarumq; globos, animalia vocauère. Cæterum, saluo tantorum virorum decore, cum sapientissimo Mercurio audeo profiteri, corpora cœlestia vocari animalia, effectiuè quidem non formaliter, quia ad modum animalis agunt, in hæc inferiora, lumine,& motu: sensus verò illis tributus est, ob gratiam intelligentiæ, à qua mouentur, cui profectò inest sensus, id est, cognitio nobilissima. Hæc dicta sint de anima mundi,& sensibus cœli.*

4. 5. 6.

Auerrois sententia.

Ptolemæus.

## CAP. II.

## *Anima mundi secundùm Platonem.*



*PLato in Timæo sic loquitur: Animam autem in eius medio collocauit, perq; totum tetendit, atque ea corpus ipsum etiam extrinsecus circumtexit, mundumq; hunc vnũ, & solum solitariumq; & circularem, volui in circulum statuit, qui propter virtutem secum ipse facilè coercere possit, nullius alterius indigens, satisq; sibi notus,& amicus. Itaq; priorem, antiquioremq; animam corpore constituit, vtpotè quæ obedienti corpori esset imperatura, ex his videlicet, atque hoc pacto, ex ea substantia, & semper eadem, similisq; est: & ex ea rursus quæ circa corpora diuidua fit, tertiam substantiæ speciem commiscuit mediam. Vult namq; diuinus Plato animam constare ex essentia, eodem, & altero, hoc est, ex re indiuidua, nempè rationali sua differentia, & diuidua, id est, sensibili, quod alterum vocat: Quoniam, inquit, ex tribus partibus, eodem scilicet,& altero,& essentia, conflata est anima, ratione proportionis distincta, atque compacta, nec non in seipsam orbe reflectitur, quoties aliquid attingit, quod essentiam diuiduam habet,& quod indiuiduam, hoc est, rationale, & sensibile. in seipsam omninò conuersa, quid sit vtrumq; discernit tàm in ijs, quæ gignuntur, quàm in illis, quæ semper sunt eadem. Ratio, porrò, ad ipsum quod idem vergens, atque veridica, tam circa alterum, quàm circa idem versata, & sine sono, strepituq; omni in eo quod seipso mouetur reuoluta, quando ad sensibile aliquid se conuertit, si tunc etiam alterius diuersæq; naturæ circulus, rectè per omnem ipsius animam rem ipsam nunciet; opiniones, fideiq; assensiones firmas, verasq; producit. Quando rursus circa rationale se versat, & ipsis quod idem est circulus se aptè reuoluens rem denunciat; intellectus necessariò scientiaq; perficitur. Itaq; essentia per idem habet, vt secum ipsa, alijsq; congruat: per alterum verò, vt quodammodo in se distinguatur, & multò magis à cæteris. Porrò idem, & alterum, ab essentia esse, siue, vt existant, recipiunt. Essentia quid sit vnumquodq; definit, eodem quid simplex, & compositum sit, cognoscit: altero verò rerum, loci, temporisq; diuersitatem intelligit. Adde, quòd anima per essentiam rebus esse conferat, per idem verò eas, sibi, alijsq; coniungit. at per alterum seiungit, & discernit, mouet, efficitq;, vt inuicem moueantur, & agant. Mirabili ergo compositione, optimoq; harmoniæ numero, animam à deo com-*

Plato de anima mundi.

Essentia.

Idem.

Alterum.

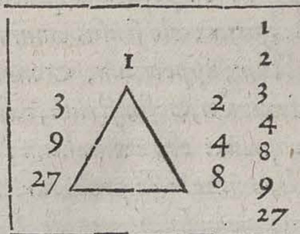
Animæ circulus.

Sensibile.

Rationale.

Quid per hæc operetur.

*pactam, conflatamq; esse, Plato elegantissimè, subtilissimèq; in hoc suo Timæo affirmat, ostenditq;. Quamobrem faber mundi formans illius animã, harmonica ratione vsus est, & in mixtione generum, & in earũ compositione, proportioneq; rerum, quæ animæ cõdendæ necessariæ esse videbantur. Porrò, hæc sub trianguli figura facilius intelliguntur. In apice trianguli posita sit vnitas, à qua terni vtrinque numeri profluunt, hinc pares, inde similiter, impares. Post vnitatem duo, deinde quatuor, demum 8. Ex altera verò parte sub vnitate, 3. deinde 9. postremò 27. Itaq; prima portio, quæ instar fermenti se habet ad effingendam animam, est vnitas. Secunda binarius, primæ duplus. Tertia verò ternarius, cuius ratio tripla est primæ, hoc est vnitatis, sesquialtera verò secundæ, id est, binarij.*




*Quarta portio quaternarius, duplus secundæ, hoc est binarij. Quinta nouenarius, cuius tripla ratio tertiæ, id est, ternarij. Sexta octonarius, cuius est octupla ad primam, id est, ad vnitatem proportio. Septima viginti septem: ratio quidem ad nouenarium tripla, vnitatem verò excedens partibus sex, atque viginti. Cæterùm, in his numeris omnes propemodum cõprehendit harmonicas rationes.* (Ratio harmonica.) *Nam in sesquioctaua inter nouem, & octo proportione, nouem tonum musis obtemperantem progenuit. In sesquialtera, inter tria & duo Diapente,* (Diapente.) *gratiam vocis. quintæ veneream. In sesquitertia inter quatuor, atque tria: Diatesseron* (Diatesseron.) *Mercurialem vocis quartæ naturam, sese consonantijs accommodantem. In dupla inter duo, & vnum, item inter quatuor, & duo, & inter octo, & quatuor Diapason,* (Diapason.) *id est, vniuersam, & absolutam octauæ vocis edidit melodiam Apollini dedicatam. In tripla inter tria, & vnum, nouem, & tria, viginti septem, atque nouem. Diapason, diapente, hoc est octouæ simul, & quintæ, Iouialem composuit symphoniam. In quadrupla inter quatuor & vnum, & octo atque duo, disdiapason* (Disdiapason.) *composuit, iterùm per sonos quindecim Apollini concinentem: venustatem verò vocis tertiæ principijs inseruit diatesseron: vocis verò sextæ, finibus coniunxit diapente; vt delicatiori vocis vtriusq; mollitiæ, hinc quidem secundæ vocis, inde verò septimæ asperitas leniretur.* (Septem laus.) *Ita enim tertia vox, & sexta sunt mollitiæ similes; sicut secunda cadens à prima. Item septima degenerans ab octaua, sunt asperitate persimiles. Scitè ergo Plato in animæ conditione, septenarium numerum adduxit: nam in Musica ad septimum vsq; gradum, omnis vocum progreditur discrepantia: post quem fit eadem reuolutio. In naturalibus præterea per septem, multa comprehenduntur: Septennarius namque vnitatem habet, vt geminæ trinitatis copulam. Eiusmodi verò est vniuersi similitudo: nam in æterna, temporalia, horumq; media distribuitur. Æterna essentia quidem simplicitatem, virtute verò stabilitatem, actione autem reflexionem possident. Temporalia vicissim, habent compositionem essentiæ, virtutis mobilitatem, transitum actionis. Inter has verò temporalium, æternorumq; trinitates, anima medium obtinens, gradum efficit septimum, atq; nonum, quoniam ipsa triplicem habet vultum,* (Triplex vultus animæ.) *nempè ad seipsam, ad superiora, atque inferiora. In seipsa manens, ad inferiora egreditur, veluti ad effectus, quos ad superiora, vti ad suas causas reducit. Itaq; vnitas* (Vnitas.) *in figura trianguli, animæ significat vnitatem, simplicitatemq;, ac diuinæ vnitatis imaginem. Dualitas* (Dualitas.) *verò, animæ in proprietatem vnitate inferiorem, progressum. Trinitas* (Trinitas.) *autem, tum in propriam, tum in diuinam trinitatem regressum. Quaternitas,* (Quaternitas.) *animæ à se in quatuor materiam elementorum, progressum. Septenarius,* (Septenarius.) *animæ virtutem, elementa recturam, per septem planetarum sphæras. Octonarius,* (Octonarius.) *animæ vim, per octauam sphæram planetas gubernaturam. Nouenarius,* (Nouenarius.) *animæ munus, octo sphæras, in vnam formam conciliaturum. Viginti septem, omnium plenitudinem; est enim prædictorum summa numerorum: paribus quoq; atq; imparibus numeris, diuisibilis, atque indiuisibilis animæ natura*

tura

*tura oſtenditur. Aliam quoq; huius rei figuram Plato poſuit in Timæo, quæ patet intuenti: nos autem hæc ſufficere arbitramur. Poſtquam igitur ſecundùm creatoris illius mentem, tota animæ conſtitutio abſoluta fuit; mox omne corporeum intra ipſam effinxit, mediumq́; mediæ accommodans, apto modulamine copulauit. At illa à medio per omne vſque ad cœli extrema ſe porrigens, eiq; extrinſecus circumfuſa, ſeq; in ſeipſa conuertens, ita ſempiternæ ſapientisq; vitæ in vniuerſum tempus diuinum dedit exordium. Et corpus quidem cœli ſpectabile factum eſt: anima verò, oculorum effugit obtutum: rationis, & modulationis compos ab authore ſuo, omnium quæ ſemper ſunt, & ad intelligentiam pertinent optimo, ipſa quoque optima omnium quæ genita ſunt, effecta. Sed de anima mundi ſatis.*

Anima mundi.

Anima in medio.

## CAP. III.

### *An cœlum moueatur ab intelligentia, ſecundùm eſſe ſeparata.*

*IN ſecundo Pymandri abundè de hac quæſtione locuti ſumus: item ſi cœlum mouetur à forma ſua naturali, ita, vt nobis opus non eſſet de hac re iterum ſcribere; quia tamen, locus iſte talia exigit, lubetq; etiam, quæ ab Auerroe dicta ſunt in lib: de ſubſtantia orbis, perſtringendo colligere, præteritis laboribus, nouos addere, inutile fore minimè iudicaui; vt ſic vtrinq; collectis ſapientum ſententijs, rei veritas magis, magisq; emineat. Dicamus igitur, quid ſit tenendũ, ex ſubſtantia orbis exordio aſſumpto: Corpus cœleſte (inquit in principio de ſubſtantia orbis) ex duabus naturis compoſitum eſſe, iam dictum eſt: mixtim autem Auer: de his loquitur: Ego autem operæpretium me facturum putaui, ſi priùs de intelligentia, vtpotè de digniori, deinde de illius materia, verba facerem; verba Auer: ſeligendo, diuidendoq;. Inprimis autem non ignorare oportet duplicem formam inueniri: alteram quidem materiæ tranſmutabili coniunctam: alteram verò, intranſmutabili, materiam, id eſt, cœlum conſtituentẽ in eſſe: illiq; ſpeciem, atq; eſſe actuale præbentem: quemadmodum primus phyſ: liber recitat com: 63. & octauus eiuſdem com: 79. Itaq; forma cœli, quia à ſubiecto non accipit eſſe, ſed vice verſa, ſubiectum ab ipſa; ideò intranſmutabilis eſt, non potentialis, & receptiua, ſed purè actiua. Secus autem ſe habet forma tranſmutabilis, materiæ tranſmutabili coniuncta: hæc ſiquidem, quia in ſubiecto recipitur ad vtrumq; contingenti, potentialis vtiq; redditur, atque receptiua, ad eas nempè quas ſibi materia largitur conditiones. Quamobrem huiuſmodi forma, mouens eſt, & mota: non quidem vt quod, & per ſe ſeorſum; ſed potiùs vt for ma mouens, id eſt, vt principium motus, quo videlicet graue, vel leue ſeſe mouet. Etenim quatenus eſt forma, actus quoque eſt, atque ità agentis officium exercet. Mota autem dicitur, quatenus illud ſit, quo graue, atque leue mouetur, idq; in materia: à materia namq; accipit, vt potentialis ſit, atque motus capax, & receptiua. at forma intranſmutabilis, mouens quidem, non autem mota eſſe dicitur, quia ſecus ſe habet ad ſubiectum: bene ergo dictum eſt à Commentatore 4. phy: id eſſe materiam, quo graue mouendi potentiam habet, ſiue potentiam habet ad motum, formam verò, qua graue mouetur: forma ergo cœli, id eſt, intelligentia eſt mouens non mota. Sequitur commen: Omne, inquit, quod mouetur, componitur ex duabus naturis, videlicet recipiente, & agente. Quoniam autem corpora cœleſtia, corruptioni, atque generationi non ſunt ſubdita; hac de cauſa eorum formæ, diuidi ad diuiſionem ſubiecti non poſſunt; non enim exiſtunt in materia, dimenſionibus mediantibus: neque materiam habent recipientem eas mediantibus dimenſionibus*

Duplex forma.

Forma cœli.

Forma mutabilis.

Eſt mouens non mota.

Forma ſine dimenſionibus.

Intelligentia moués

*mensionibus: neq; recipiunt magnum, & paruum hæc quidem Auer. Cæterùm nō ignorare oportet, quandam inueniri formam, subiecti quidem constitutiuam, non autem à subiecto constitutam: quoties enim subiectum, à forma, veluti à causa formali dependentiam habet, forma verò à subiecto, vti à causa materiali non dependet; constituens quidem, non autem constituta forma appellatur. Ex quo discimus, subiectum, relatione dependentiæ causæ formalis, ad formam referri: formam verò ad subiectum relatione dependentiæ causæ materialis, minimè. Itaq; forma, & non relationis subiectum, terminus est dependentiæ, quæ ideò relatiua dicitur, quia nimirum ad ipsam subiectum refertur: hoc autem modo, constituens, & non constituta forma appellatur. Ex quo patet, formam cœli non separatam, sed coniunctam dicendam esse, ob huiusmodi vtiq; dependentiam. Itaq; intelligentia forma dicitur coniuncta; quia nimirum operationem largitur, & esse, non autem recipit: appropriata verò, quia aliud ab ipsa, non ipsa ab alio dependet: separata autem, quia terminus, non subiectum est vnionis. Sed diceret aliquis, si intelligentia est forma cœli; tunc planè esset actus, ac prima cœli perfectio: igitur materialis, vtpotè educta de potentia materiæ. Non est præterea actus primus, alioqui posset esse sine secundo, & ita absq; motu, & intellectione. neq; secundus; tunc enim esset operatio: denique forma corporis, & non materiæ diceretur, quod omnibus modis est falsum. Dico, intelligentiam esse actum, primamq; cœli perfectionem, ideoq; constituentem, non constitutam formam, quippè cùm non sit educta de potentia materiæ. Est etiam actus cœli primus, quatenus illi esse largitur, atque secundus, quia scilicet per ipsam cœlum operatur. Primus autem sine secundo in animali cœlesti esse non potest. Est autem actus materiæ, vt subiecti perfectibilis, cœli verò, vt subiecti completi. Cæterùm Auer: primo cœli com: 95. Formam cœli asserit esse intelligentiam, materiam verò corpus recipiens illam, quæ profectò natura, seclusa intelligentia in actu esse non potest: nec sine intelligentia intelligibilis, sed Analogiam ad ipsam, sicuti materia cōmunis ad formam habet. Nec inde sequitur, corpus cœleste esse in potentia tantùm, & ita poßibile non esse: nam etsi vtraq; materia est potentia; diuersimodè tamen: communis siquidem est potentia ad vtrumq;, nempè ad esse, & non esse: atque ideò materia illa in potentia est absolutè: cœlestis verò ad esse tantùm. Vnde respectu cœli materia est in actu: metaphysica nihilominùs, non autem physica ratione ambæ eiusdem sunt speciei. Inest tamen cœlo potentia ad vtrumq;, respectu quidem motus, non autem formæ. Itaq; intelligentia est forma cœli. Octauo phy: com: 52. ait motores animalium, ad motum subiectorum mutare situm, quia scilicet & in esse, & in conseruatione ab ipsorum dependent subiectis. motores autem orbium secus se habent, vt dictum est: est ergo intelligentia forma cœli. Reuera, si cœlum diffiniretur; intelligentiæ essentiam tantummodò explicaret, cùm sit illius ratio, & quod quid est: ergo illius forma: hoc enim modo arguit Arist: 2. de anima tex: com: 8. Hoc autem est quod quid erat esse tali corpori: sicut si aliquod organorum physicum esset corpus, vt dolabra; erit enim vtiq; dolabræ esse substantia ipsius, & anima, hoc; diuisa enim hac, non vtiq; erit amplius dolabra, nisi æquiuocè, nunc autem dolabra. Amplius, omnis ratio, quæ propter aliqua duo, alicui attribuitur enti, alterum illorum formæ, alterum verò materiæ rationem habebit. sed cœlo attribuitur motus, & intelligere, idq; respectu intelligentiæ potißimùm: ergo quod priùs. Sic etiam arguit Auer: 2. de anima com: 24. Quando, inquit, duo attribuuntur nobis, oportet, vt alterum forma, & alterum materia, vel tanquam materia sit. Itaq; intelligentia est forma cœli abstracta in esse, sicut dicit Auer: in primo de substantia orbis: Forma cœli, inquit, non diuiditur per diuisionem sui subiecti, in causa autem est, quia non existit in subiecto, secundùm quod est diuisibile, quia non constituitur per subiectum; imò est abstracta in esse, quoniam cùm in toto existat, subiectum non diuiditur per eius diuisionem; in eo enim non existit, neque in toto, neque in* parte

Marginalia: Forma constituens tantùm. — Intelligentia quomodo est forma. — Quod non sit forma. — Solutio. — Quòd intelligentia sit forma cœli. — Intelligentia non mouetur ad motum orbis. — Aristoteles. — Forma abstracta in esse.

Intelligentia moues

parte: & vniuersaliter nec in diuisibili, nec in indiuisibili. Sed dicet aliquis, nonne prima forma est in primo mobili, vt dicere videtur octauus physicorum? 1. cœli com: 12. tam Græci, quàm barbari ipsum supremum locum deo attribuerunt. Prima igitur forma est in toto, & in parte. Deniq; ait, formas cœlestes esse totas in toto, postea negat esse in toto, & in parte. Dico, primam formam, atq; cæteras huiusmodi æquiuocè inesse suis orbibus, hoc est, independenter, atq; idcirco totas esse in totis, non partes in partibus, sed totas in singulis partibus: hoc autem Auer: innuere volebat, formam cœli non esse in toto, nec in parte, dependenter scilicet: Et cùm ita sit, inquit, necesse est, vt forma qua mouetur, sit illa ad quam mouetur, hoc est, agens & finis. In formis autem constitutis per sua subiecta differunt; scilicet quia forma qua mouentur, non est illa, ad quam mouentur ad seipsam perficiendam per formam aliam; necesse est, vt suum mouere sit finitum, cùm non mouet, nisi quando mouetur; finis enim, quod est esse differt ab illius formæ posse: in formis autem separatis, idem est esse, & posse. Vnde eo ipso quòd sunt, possunt, & habent finem; ita & ipsa forma est agens, & suæ actionis finis. Sed ambiget aliquis. Si res ita se habet: frustra ergo mouet. aut enim ob sui mouet conseruationem: aut alicuius rei acquirendæ gratia. non quidem ob gratiam sui, siquidem cùm sit perpetua, his opus non habet: neq; ob gratiam alterius, alioqui finem nondum esset consequuta. Amplius, quodlibet genitum, eo ipso quòd est, formam habet. sed forma est finis: eo igitur ipso, quòd est, habet finem. Item: si quælibet intelligentia est agens, & finis: quælibet ergo est sua beatitudo, quod est falsum; hoc enim ad primam tantùm spectat intelligentiam. Tenet consequentia: nam finis, est creaturæ beatitudo. Ad primum respondet Auer: intelligentiam mouere ob præseruationẽ coexistitiuam, hoc est, vt coexistat. Vnde 2. phy: com: 88. ait, in sempiternis quidquid est necessarium, esse simpliciter necessarium, ex fine quidem, non autem ex materia: atque ita in sempiternis est necessitas ex fine simpliciter. In naturalibus autem, quia finis est possibilis, & non in actu; ideò necessitas simpliciter non potest ex fine haberi. In sempiternis autem omne possibile est in actu, & necessarium; idcirco necessitas pendet ex fine, qui impediri non potest. Ad aliud dico, duplicem esse finem: generationis vnum, nempè ipsam formam: & rei genitæ, id est, perfectissimam illius formæ operationem, qua primo redditur motori simillima, quòad fieri potest. Itaq; quando res fiunt, eo ipso primum, non autem secundum finem possident: nam illum quidem per operationem, hunc autem per motum, ac mutationem acquirunt. at res perpetuæ ab æterno, & essendi, & operandi finem habent. Cæterùm, fides catholica hoc primæ tantùm intelligentiæ dicit esse attribuendum. Ad vltimum dico secundùm rei veritatem, intelligentias non mouere propter finem, id est, beatitudinem habendam, cùm illa potiantur; sed in gratiam potiùs primi motoris, cuius imperio, & iussibus parent: idq; ad hominum salutem procurandam. Hæc quidem theologi: philosophorum verò nonnulli aliter sentiunt. Cæterùm, Auicenna arbitratus est finem nobiliorem causam habere, quàm agens: ideò corporum cœlestium formas mouentes intrinsecas esse dixit, atque materiales: formas verò, quæ mouent, vt finis, separatas, atque abstractas. hoc autem Auerroi non placuit: nam si ita esset, inquit; tunc illæ formæ existerent in suis subiectis, atq; ad motum subiectorum mouerentur, sicq; ad diuisionem subiectorum mouerentur: motum enim si mouetur essentialiter, erit diuisibile essentialiter, & si per accidens, per accidens. Quasi diceret Auer: Si ita res se haberet sicut dicit Auicenna; tunc planè motores orbium suis in subiectis essent, atque ad illorum motum per accidens mouerentur, & sic per accidens saltem essent diuisibiles: eo enim modo, quo vnumquodq; mouetur, est diuisibile: vt si essentialiter, siue per se mouetur; sic etiam sit diuisibile: si verò per accidens, per accidens. Non ergo verum est, formas effectrices in subiecto esse. Nihil ergo est in corporibus, inquit Auer: cœlestibus, quo forma, qua est motus, differat ab ea, ad quam est motus; imò

Quomodo prima forma sit in cœlo.

Forma cœli est agens & finis.

Argumenta contraria.

1.

2.

3.

Solutio.

1.

2.

Duplex finis.

Auicennæ opinio.

Reprehenditur.

Forma vt finis, & agens eadem.

imò sunt eædem formæ, & non differunt, nisi in dispositione, hoc est, distinctione rationis. Etenim forma, seu intelligentia, quatenus per motum quid conseruabile intelligitur, habet rationem finis optimi, & appetibilis. At verò quatenus est intelligens, & appetens huiusmodi dispositionem, veluti eius esse; sic certè est agens, mouens, ac motum efficiens. Sola ergo ratione, siue dispositione distinguuntur. Amplius, intellectus, & intellectum idem sunt in corporibus cœlestibus, vt dicit philosophus: quod quidem verum esse in primo motore; in alijs verò per intellectum id intelligitur, quod per motum est conseruabile, finis scilicet: per intelligentem verò, finem illum appetentem. Ex quo patet in idem recidere, quod proximè dictum est. Sequitur etiam apud Aristotelem, in corporibus cœlestibus idem est finis & agens: igitur mouent motu æterno, quod planè theologis non probatur, qui motus æternitatem nō admittunt: quam ob causam ait Auer: Si ita esset, inquit, vt dixit Auicenna; tunc suum mouere esset finitum: quod enim mouetur, impossibile est, vt sit principium motus æterni; finis siquidem in mouentibus esset quid extrinsecum, atque extraneum, & ideò non æternum. Et quod dicunt incipientes philosophari, quòd animæ istorum corporum cœlestium sint formæ in materijs, quæ scilicet acquirunt æternitatem ex formis immaterialibus, nihil est; natura enim generabilis, & corruptibilis non recipit æternitatem ab alio. Itaq; forma cœli non accipit esse à subiecto, sed subiectum ab ipsa, est mouens non mota, dimensionibus vacans, constituens, non constituta, coniuncta, appropriata, separata, non mota ad motum orbis, abstracta in esse, agens & finis, mouens motu æterno, secundùm Auerroem. Hæc ex primo de substantia orbis.

Intellectus & intellectum idem.

Theologi dissentiunt ab Aristotele.

Quomodo est æterna.

Epilogus.

## CAP. IIII.

### *An formæ cœlestes moueantur per accidens.*

Subiectiuè.

Attributiuè.

ALiquid moueri per accidens, bifariam dicitur, teste Auer: 8. phys: com: 52. subiectiuè quidem, siue delatiuè, qualia sunt omnia, quæ cum suis deferuntur subiectis, de loco ad locum, veluti albedo in corpore moto, & animæ cunctorum, quæ sub cœlo habentur animantium. Alio modo attributiuè, siue respectiuè. quod planè fit non mutando situm; sed potiùs ob motum extrinsecus aduenientem subiecto, quod ab ipsis mouetur. hac ratione intelligentias medias per accidens moueri dicimus, non quòd mutent situm, sed quòd eorum mobilia, siue orbes, à primo moueantur motore, à quo vniuersum, motu diurno mouetur, reliqui verò orbes, secundo, & tanquam partes. sic enim recitat 12. met: lib: com. 44. & secundus cœli com: 71. Prima quidem latio, inquit, 2. cœli com: 71. vna est; plura tamen diuina corpora fert. cæteræ autem multæ quidem; vnum tamen vnaq; fert corpus. Ex quo patet, non modò primum motorem; verùmetiam, nec cæteras intelligentias subiectiuè moueri: attributiuè verò medias, primum verò neutro istorum; cum nullum supra se orbem seu mobile habeat. Reuera, vt dicitur octauo phys: com: 36. & 37. Omne, quod est per accidens tale potest non esse; omne siquidem accidens, est contingens, quod potest non esse. omne præterea per accidens mobile, teste Auer: primo de substantia orbis, sicut annotauimus paulò antè, est etiam per accidens diuisibile: atq; ita essent formæ materiales. Amplius, non mouentur per accidens, sicut ambulans in naui: cùm enim non sint corpora, seorsum moueri nequeunt: neque per aliud, alioqui essent formæ extensæ, & accidentales. Formæ ergo cœlestes non mouentur per accidens subiectiuè, nisi attributiuè tantùm, idq; mediæ: prima autem, ab omni modo est libera. Sed dicet aliquis, quælibet intelligentiarum est proprij orbis perfectio: igitur ad illius motum mobilis, saltem attributiuè. Reuera, quemadmodum mediæ ob motum primi mobilis per accidens moueri

Formæ cœlestes non mouentur per accidens.

1.

2.

3.

4.

Argumenta contraria.

ueri dicuntur; ita planè & prima ob planetarum motum, cùm subiectum primum sit quoddam ex omnibus aggregatum orbibus. Quatenus igitur orbes, qui sunt partes vniuersi per accidens attributiuè mouentur: & ipse quoque primus motor. Insuper, si anima per accidens moueri dicitur, quia eius mobile mouetur ab alio; quam ob causam, non idem illi contingit, quando suum mouet orbem? Dico cum Auer: 9. met: com: 2. Formas cœlestes non moueri subiectiuè ad motum orbium, quia ab illis essentialiter, aut accidentaliter nequaquam dependent. Anima præterea est in qualibet parte orbis, omnemq; occupat situm: non ergo per accidens moueri potest. Adhuc, orbis, vt dicitur 6. phys: secundùm formam, non autem secundùm situm, locum mutare dicitur. at intelligentia est orbis perfectio quôad subiectum, non autem quôad formam; hac de causa per accidens moueri non potest. Ad confirmationem dico, primum motorem nullo modo per accidens moueri, quia est prima ars, cuius virtute cæteræ mouentur intelligentiæ: proinde illarum motu per accidens moueri non potest. Primus præterea in mouendo, aliquem superiorem non imitatur; ideò non mouetur ad motum alterius. Deniq; partes reducuntur ad totum, non autem è diuerso: quamobrem, quia cætera mobilia reducuntur ad vnum primum; idcirco illorum motores per accidens attributiuè moueri dicuntur: non sic autem primum mobile, ac illius motor; spectat enim hoc, teste Auer: 8. phy: com: 52. ad omnimodam primi motoris perfectionem, vt nullo modo per accidens moueri queat. at cæteræ intelligentiæ, quia ab huiusmodi perfectione deficiunt, propterea nonnihil similitudinis cum cæteris habent animantibus, vt per accidens saltim attributiuè moueri dicantur. Ad aliud negatur similitudo: animæ namq; animantium non per se absolutæ, sed ab extrinsecis impelluntur rebus, atque incitantur. at animæ orbium, cùm sint finis, & causa motus, propriè, verèq; per se mouent. Sed quæret aliquis, an omninò sit vera illa Auer: sententia, quòd nullum corruptibile possit ab alio fieri perpetuum: nam potentia materiæ, qua potest recipere infinito quasi tempore aliam, atque aliam formam, est quidem corruptibilis; & tamen æterna, ad mentem philosophi. Dico aliquod ens esse suapte natura æternũ: aliud verò per accidens, nempè potentiam materiæ; infinitarum siquidem successione formarum, perseuerat in esse. Itaq; corruptibile secundùm proprias causas, necessariò corrumpi necesse est: perpetuitatem autem accipere potest, ex aliquo extrinseco adueniente. Nonnulli aiunt illam Auer: sententiam in substantijs tantùm æternis veritatem habere; siquidem omne æternum à parte ante, est etiam æternum à parte post; nihil enim in substantijs huiusmodi, simul est æternum, & corruptibile. at in accidentibus multa sunt corruptibilia, quæ nunquam corrumpentur: nam ab alio æternitatem mutuant, veluti motus cœli, qui à suo motore, æternitatem recipit 12. met: com: 41. Atqui motus & lumen continuè generantur, & corrumpuntur, sic etiam elementum secundùm totum manet, secundùm partes verò corrumpitur: præstat ergo dicere illam sententiam vniuersaliter ex se veram esse.

Solutio.

Prima intelligentia nullo modo per accidens mouetur.

Si aliquod corruptibile possit esse æternum.

## CAP. V.

### *Forma largitur cœlo motum, & esse, ex secundo de substantia orbis.*



FOrma (inquit Auer:) qua mouetur cœlum non est generis formarum quatuor elementorum, alioqui esset grauis, vel leuis, moueretur q; per se, & per accidens. Natura ergo cœli est natura animæ; nullam enim præter animam illam, formam habet, à qua cœlum habet, vt sit mobile corpus in actu. Porrò, illa intelligentia, & forma cœli dicitur, & substantia: forma qui-

Forma vna cœli.

De formis cœlestib9

ma quidem, quatenus est mouens in actu; substantia autem, quatenus illa, corpus cœleste reponitur in specie, & est actu corpus. hæc autem inprimis largitur cœlo esse animal, deinde esse corporis : non sicuti animal terrestre, cuius anima secundùm rationem saltem priùs largitur materiæ esse substantiæ, deinde esse corporis, tertiò esse vegetatiuum, quartò sensitiuum, postremùm rationale. Cœlum itaq; priùs est animal, quàm corpus, atque substantia : nam ante animā nulla in cœlo forma præcessit : sicuti in homine saltem secundùm rationem, corporeitatem, atque substantialitatem, animæ aduentum præcessisse, dicimus : ex animæ siquidem vnione ad cœlum, corpus, quantum, figuratum, & id genus, cœlum efficitur. Itaq; priùs est animal quàm cœlum, sicuti prioritate naturæ, aut rationis, siue secundùm intellectum, non autem secundùm rem, priùs est homo animal, quàm homo.

Differentia formarum.

Argumenta.

1. Sed dicet aliquis : omne quod mouetur, in partem motam in actu, & mouentem in actu diuidi, necesse est. sed cœlum mouetur : igitur est tale aliquid. at pars mouens in actu, est anima : pars ergo mota in actu, est alia forma; alioqui anima cœli, esset mouens, & mota, quod supra negauimus.

2. Amplius, cœlum est corpus : igitur habet formam corporeitatis.

Solutio. Dico, cœlum ab intelligentia, esse mobile in actu, sicuti homo ab anima rationali est mobilis in actu. Ex intelligentiæ autem vnione, sequitur cœli corporeitas, & quæ sunt generis eiusdem, quæ post animæ coniunctionem, consequuntur. Rectè ergo dictum est à commentatore : cœli naturam, esse naturam animæ. Sequitur Auer : Sed quoniam, inquit, nos inspeximus animalia, quæ sunt hîc, & inuenimus duo principia duorum motuum, quorum alterum est principium motus recti, & inuenimus motum istum esse contrarium motui inclinationis; necesse est, vt motus animæ sit circularis, à qua cœlū mouetur in orbem. & ita sequitur, quòd illa natura, quæ facit ipsum esse corpus, neq; leuis, neq; grauis sit, & quòd etiam mouetur circulariter. Sanè, hoc in cœlo veritatem habet, cuius natura est ipsa intelligentia, nihilq; aliud principaliter, seu dispositiuè inuenitur : in alijs autem corporibus non est simile; anima enim hominis non est grauis, aut leuis, corpus verò illius graue esse cognoscitur. Cœlum præterea, si tale quid esset, cum labore moueretur, quod profectò primo, & optimo non conuenit corpori. Itaq; natura corporis cœlestis non est, nisi natura animæ mouentis in loco; non enim est in eo de potentijs, nisi potentia in loco, & motus circularis, ac nobilissima figurarum, nempè sphærica. Illa autem forma, anima quodammodo dicitur, propter appetitum existentem in ea, cuius mouere est quodammodo intelligere, siue intellectus, & est forma simplex, per quam animal cœleste componitur ex vno mouente, & vno moto. Reuera, animalia, quæ hîc mouentur, cùm ex pluribus in vna essentia speciei sint composita; ad vnum primum mobile, quod mouetur à se primo, & essentialiter, quodq; constat ex moto primo, primoq; motore, necessariò reducūtur. Quoniam autē primus motor, nō est virtus simplex in corpore, per corpus constituta : alioqui superius mobile haberet, ad cuius motū per accidens moueretur; hac de causa, anima cœli nominatur intellectiua, & forma simplex. Vnde motus cœli intellectiuus dictus est : tùm quia est maximè regularis, qui profectò procedendi modus, intellectus similitudinem gerit: tùm quia est sine organorum adminiculo, sicuti etiam fit intellectio; per nullam enim determinatam corporis partem perficitur, atque completur : deniq; à mobili proficiscitur immateriali, atque motore : sic etiam intellectus, atque ipsa intellectio. Vocatur quoque anima, ob virtutem appetendi : nam teste Philosopho 2. de anima, animatorum gradum, appetitus constituit : intellectiua verò ob motum ordinatissimum : simplex autem, quia nimirum ex illa, veluti ab vno motore, & cœlo, animal cœleste efficitur, vtpotè non per subiectum constitutum. Cœlum autem ex virtutibus animæ, appetitum, & intellectum habere dicitur, idq; ob suæ animæ gratiam. Porrò, prima intelligentia, seipsam, reliquæ verò primam appetunt: omnes verò propter pulcherrimum mouendi ordinem, suis certè orbibus, quasi motum intellectiuum largiuntur. Quomodo ergo insit

Motus animæ circularis.

Cœlum non est graue, aut leue.

Appetitus intellectiuus inest cœlo.

Anima.

Motus cœli intellectiuus vnde.

Appetitus.

Intellectus.

appetitus,

Cœlum esse compositum.

*Appetitus cœlo, atq; intellectus, patet. Sequitur Auerr. è contrario de animalibus, quæ sunt hîc; apparet enim, quòd mouens componitur, ex anima videlicet, & re desiderata extrinsecus mouente animam; & ideò motum inuenitur in eis compositum, non simplex. Sed de hoc paulò antè disputauimus. Itaq; corpus cœleste non indiget anima sensibili, aut imaginatiua; sed virtute, quæ non sit corpus, nec in corpore, quæ ipsi largitur permanentiam æternam, ac motum æternum secundùm Auerroem. Reuera, non modò indiget virtute mouente semper in loco tantùm, sed etiam largiente in se, & sua substantia permanentiam æternam; ex se enim est finitæ actionis, quia scilicet est finitarum dimensionum, ac terminatæ superficiei ipsum continentis. Profectò, in separatis à materia, forma, finis, & efficiens sunt idem. Cùm autem cœlum sit ab intelligentia, vti à forma, & fine; erit etiam, vt ab efficiente: sed hoc tantùm primæ conuenit intelligentiæ, secundùm scripturarum sanctam veramque sententiam; in ipso enim omnia viuunt, mouentur, & sunt. Sequitur Auerr. Cœlum, inquit, habet virtutem, & mouentem omnia, & agentem, & conseruantem, sicuti est dispositio in corpore hominis, & in corpore facto propter finem proprium; finis enim significat agens significatione necessaria, sicut mouens significatur per motum; finis enim ad extra, effectus rationem habet, qui sine agente non est. Causæ insuper, sunt sibi inuicem causæ: finis autem non diceretur, nisi moueret agentem: nec vicissim agens, nisi moueretur à fine. Deniq; finis est vltimum in executione, quod absq; agente fieri non potest. Quoniam igitur finis quo ipsius cœli, est motus, ac rerum conseruatio; finis autem gratia cuius, est ipsamet intelligentia, quatenus per huiusmodi motum conseruatur; hanc ob causam putauit Auerroes intelligentiam cœli, causam esse effectricem. sed aliud docet Catholicæ fidei veritas. Cæterùm, duplex est agens, quorum alterum, effectum tempore præcedit, sicuti est in sphæra istius mundi inferioris; disponit enim materiam, formamque ex illius potentia educit: aliud verò, natura est prius, sicut est dispositio temporis cum orbe, & agentis cum orbe, scilicet facientis ipsum in dispositionibus necessariis, in inueniendo finem, ob quem fit: intelligentia namque natura, ac causalitate orbem præcedit: nec refert, quòd cœlum, ad mentem Auer. existens æternum, agente non indigeat sibi coæuo, aut priori. nam etsi agente non indigeat de potentia ad actum educente; indiget nihilominùs conseruante, id, quod actu talem obtinet dispositionem. Ex quo patet intelligentiam esse formam cœli, non quidem ab agente eductam, nec de nouo illi esse largientem; sed ipsammet agentem, & conseruantem, deniq; perficientem: & finem, cuius gratia cœlum est, & mouetur, cœlo nobiliorem, altioremq;. Sanè, hæc quæ à philosopho, atq; Commentatore dicuntur, optimè congruunt primæ intelligentiæ. Itaque corpus cœleste cùm non transmutetur secundùm subiectum; ex substantia in actu, & dimensionibus in actu componitur. Patet ergo, quòd illius forma, & esse largiatur, & motum circularem, appetitum, atq; intellectum, quodque non sit educta de potentia materiæ, sed actu existens, priùs cœlum, animal, quàm cœlum, seu corpus constituerit, sicut dictum est. Et hæc quidem ex secundo de substantia orbis. Sed iam ad tertium transeamus. Omnis virtus in materia est finita: at motor cœli non est finitus, siue finitæ, determinatæq; virtutis, alioqui non largiretur motum infinitum, ad mentem Auerr: igitur non est virtus in materia. Quare, si corpus cœleste recipit mouere infinitum; non est compositum ex materia & forma; omne enim tale est finitæ receptionis, sicut finitæ motionis in aliud. Circumscripto ergo motore, cœlum non est compositum ex materia, & forma: sic enim docet primo cœli comm. 5. nempè cœlum non esse compositum ex vera materia, & vera forma; sed æquiuocè tantùm, quippè cùm intelligentia sit natura cœli non vniuocè, sed æquiuocè potiùs: nam etsi quatenus sunt animæ, cœlum constituant in esse, ac propriis illi accidentibus, figura videlicet & motu; non tamen propriè sunt illius natura, cùm à subiecto non dependeant: natura namq; ratione tantùm metaphysica, quæ est potentiæ principiique ratio, non autem phy-*

Motus animalium compositus.

Largitur esse æternum.

Finis efficiens Forma idem.

Finis Significat agens.

Finis quò.

Duplex agens

Forma non educta de potentia.

Forma cœli est infinitæ virtutis.

Cœlum non est compositũ ex materia, & forma.

*sica, quæ est ratio potentiæ transmutabilis, de cœlo, atq; istis inferioribus prædicatur. Cùm autem intelligentia sit forma abstracta in esse, alicuius non dicit propriè corporis naturam; natura enim est principium, per quod res mouetur, & quiescit per se; ideò de forma abstracta dici non potest, quia natura per se inest enti naturali. Reuera, generationis corruptionisque principium est materia primi phys. comment. 9. at cœlum est incorruptibile: non ergo inest illi materia, ad mentem Auerro. & philosophi: Non omnium, inquit, est eadem materia, sed eorum, quorum est transmutatio ad inuicem. Sed de hoc postea, cùm sermo inciderit de materia cœli. Itaq; in cœlo secundùm Auerro. est compositio ex mouente, & moto, non autem propriè ex materia, & forma naturali. Cœlum siquidem circumscripta intelligentia, non est ens in actu, quod agere possit in hæc inferiora; motus enim tunc sibi non inesset, qui est tanquam vita omnium natura constantium. Itaq; cœlum, sine intelligentia, non est substantia composita ex materia, & forma, alioqui corruptioni esset obnoxium. nec etiam forma dici potest, formæ quippè est mouere, non moueri. 9. met. comm. 17. Nihil prohibet vt cœlum sit materia, sed prohibet vt sit forma: materia, inquam, non ad vtrumlibet, sed ad vbi tantùm. Quando autem cœlum, vt quoddam animal ex se motum, intelligitur; tunc planè ex duabus naturis, nempè mouente, & moto, compositum esse dicitur, & esse in actu, atque agere in hæc inferiora. Sed dicet aliquis: Cœlum, seclusa intelligentia, aut est actus, & sic est forma subsistens, quod est falsum: aut est nihil, & hoc quoque est absurdum: igitur est aliquid habens actũ, atq; ita, sine intelligentia, motu tantùm & lumine, in his inferioribus virtutẽ haberet agendi. Peripathetici negarent cœlum sine intelligentia esse in actu: Natura, inquit Auerr. huius, est natura animæ, & Themistius, Simplicius, Alexander 3. phy. aiunt: Corpus æthereum vi suæ naturæ, solo actu consistere, idq; per intelligentiam sui orbis; de forma enim, ac specie sua nequit mutari: quia autem vbiq; totum esse non potest; potentiæ, quæ est ad locum, particeps esse dicitur. hæc quidem illi. At nos salua tantorum authoritate virorum, non videmus aliquod impossibile, quominùs cœlum, sicut alia corpora simplicia, ex propria sit materia, & forma compositum, moueaturq; motu naturali, absque vlla corruptione, ob formæ perfectionem, quæ omnem explet materiæ appetitum. Illam autem formam dicerem intrinsecam, naturalem, ab ipso cœlo minimè abstractam. Cæterùm ad mentem Auerr. cœlum est compositum ex materia & forma, hoc est, ex intelligentia, & materia, quæ est in actu per ipsam intelligentiam, quæ quidem materia est intelligibilis per hanc suam formam: sicuti materia communis per analogiam ad formam: habet autem tantùm potentiam ad esse, & non ad non esse, sicut materia communis, ideòq; vocatur materia in actu. Quòad verò ad motum, non autem quòad formam, habet potentiam ad vtrumq;. Ex quo patet secundùm Auerr. primo cœli comm. 95. cœlum physica ratione non esse compositum ex materia, & forma, alioqui esset grauè, vel leue, & ita corruptibile.*

Quomodo cœlum dicitur compositum.

Quæstio.

Solutio.

Propria opinio.

## CAP. VI.

### *Cœlum (seclusa intelligentia) est compositum ex materia & forma.*



*VIdam contra Auerroem aliorumq; sententiam sic arguere soliti sunt: Omne, inquiunt, sensibile, est indiuiduum demonstratum, 3. de anima, & ex consequenti compositum ex materia & forma. sed cœlum, etiam sine intelligentia, est aliquid tale: igitur est compositum ex materia & forma. Reuera, teste Auerroe 3. de anima comment. 14. Omne ens, citra primum, aut ex materia & forma, aut ex potentia & actu componitur. sed corpus cœleste, citra Deum, & absque*

ſque ſua intelligentia, eſt ens: igitur ex materia & forma compoſitum; eſt enim ens Cœlum eſ-
in actu. Sanè, cœlum, ſine intelligentia non eſt accidens: ſubſtantia ergo, non materia ſe compo-
abſolutè, nec forma ſimiliter: igitur compoſitum ex vtraq;. Amplius, cœlum (circum- ſitum. 2.
ſcripta intelligentia) non eſt indiuiſibile, alioqui eſſet intellectus: diuiſibile ergo, & ita
eſt corpus, compoſitum vtiq; ex materia & forma. Sanè, ſi cœlum habet eſſe ab intelli-
gentia; eſt ergo in potentia ad eſſe; ex ſe enim eſſe non habet, atq; eadem ratione in po-
tentia ad non eſſe, & ita corruptibile. Adhuc, orbis ſolis (ſepoſita intelligentia) eſt e-
iuſdem rationis cum aliis orbibus, aut diuerſæ: ſi eiuſdem, plures ergo formas recipere 3.
poteſt: ſi verò alterius; ad vnam ergo tantùmmodò formam habendam aptitudinem
habet, idque vel per ſuam eſſentiam, vel per aliquem actum medium. non per ſuam eſ-
ſentiam; eſt enim reſpectu intelligentiæ, pura potentia: igitur per aliquem actum me-
dium, atq; ita compoſitum ex materia, & forma. Deniq;, ſi intelligentia formaliter in-
eſt cœlo, per accidens vtique moueretur; alicuius enim compoſiti forma eſſentialis, ad
motum compoſiti per accidens mouetur. Ad primum, Auerr. reſpondet: Cœlum, ſine Solutio.
intelligentia, non indiuiduum, nec ſenſibile eſſe; omnia enim illa ſequuntur, non autem 1.
præcedunt intelligentiæ vnionem. Eodem modo ſoluitur confirmatio: cœlum namque ſo-
lùm eſt potentia ad vnum, vnde eſt materia ad vbi, & non ad vtrumq;. Ad 2. Si in illo
priori pars cœli conſideretur; eſſet vtiq; indiuiſibilis, de facto tamen diuiſa, atq; ideò 2.
non eſt intellectus, quippè cùm intellectus, & re, & ratione ſit indiuiſibilis. Ad confir-
mationem dico, cœlum, eſſe, actumque ab intelligentia accipere, ad quam habet poten-
tiam tantùm, non autem ad non eſſe, ſicut materia communis. Ad 3. Partes in cœlis, quæ 3.
materiæ locum occupant, vt motus, & formæ, ſunt alterius, & alterius rationis: quam
ob cauſam illarum quælibet, per ſuam ipſius potentiam, quæ eſt eius eſſentia, ad ſuum
quidem actum determinatè fertur. Ad confirmationem patet ſolutio: intelligentia ſi-
quidem non eſt forma cœli ſubſtantialis, tametſi cœlo eſſe largiatur; hac de cauſa inter
cœlum, & intelligentiam non eſt vniuoca compoſitio. Reuera, omnis forma vniuoca in Non eſt com-
materia vniuoca recepta, de potentia materiæ extrahitur à naturali agente. ſed cœli poſitio vni-
forma non eſt talis: igitur cœlum non componitur ex materia & forma. Amplius, cœ- uoca.
lum, ſine intelligentia non eſt compoſitum ex materia, & forma alterius rationis, alio- Intelligentia
qui otioſa eſſet intelligentiæ copulatio: ſiquidem illa forma, cùm eſſet actus, ad cœli eſt perfectio
motum ſufficeret. hanc profectò rationem mihi ſatis placere affirmo, eamque omninò orbis.
amplecterer, ni aliud omnium propemodum ſapientum doceret authoritas. Cæterùm ad 1.
mentem Auerr. intelligentia eſt perfectio cœli, cui largitur non modò operandi virtu-
tem; verùmetiam potentiam eſſendi, ſiue ipſum eſſe: omne ſiquidem conſtituens corpus
in eſſe, locat illud in ſpecie, atq; operationem largitur, & eſſe. Sed intelligentia ita ſe ha-
bet ad cœlum, quemadmodum docet primus phyſ. liber comment. 63. & octauus com.
52. Ergo. Adhuc, in ſeparatis à materia, finis, forma, & efficiens coincidunt, deſtru. de- 2.
ſtru. diſp. 3. ſolut: dubij 19. circa finem: ergo. Sanè, in tribus cauſarum generibus, ani-
ma eſt ſui cauſa ſubiecti. 2. de anima. ſed intelligentia eſſe cœli anima: igitur eſt illius
efficiens cauſa, forma, & finis. Profectò, forma, à qua fluunt accidentia omnia alicuius
ſubiecti, non tantùm operationem; verùmetiam eſſe illi largitur. ſed intelligentia, vt di- 3.
citur primo cœli comm. 5. & 2. cœli comm. 3. eſt propriorum omnium accidentium cau- Si cœlum ſit
ſa. Ex his ergo, atq; ſimilibus patet cœlum ab intelligentia, & eſſe, & operationem acci- animatum.
pere. Ex his autem ſequitur quæſtio, an ſcilicet cœlum ſit animatum, in 2. Pymandri ſa-
tis diximus, quo circa paucis me expediam. Secundo cœli comm. 61. tales à Commenta-
tore adducuntur rationes: Cœli, inquit, animatis præſtantiores ſunt: igitur animati: nã 1.
id, quod non eſt animatum, non eſt animato præſtantius. Amplius, omne, quod eſt de-
terminatæ figuræ, motus quoque determinati, in partem determinatam, eſt animatum. 2.
ſed tale quid eſt cœlum: igitur animatum. Denique, motor corporis cœleſtis non eſt in
mate-

Cœlum esse compositum.
Cœlum formaliter intelligit.

materia: est ergo intellectus: atque ita cœlum intelligit, & est animatum. Sed nunquid animatum anima assistente? Sic enim quidam arbitrantur, cœlum scilicet propriam habere actualitatem, motorem verò cœli, alteram, atque ex ambobus, veluti ex naui, & nauta, vnam operationem fieri. Sed hæc sententia Peripatheticæ aduersatur doctrinæ: omne enim compositum per se mobile, & intelligens, per se etiam à sua forma habet esse formaliter. sed cœlum est huiusmodi, 3. de anima comm. 14. Ergo. Nam ex assistente operatio non dicitur formalis: sicuti nauis non vocatur formaliter intelligens, quia nauta intelligit. Amplius 2. cœli comment. 3. & in fine primi capituli de substantia orbis, cœlum est vnum essentialiter, & verius quàm homo. sed homo est vnum animal formaliter: cœlum ergo similiter. Dico, duplicem esse animam: alteram quidem subiecto esse largientem, atque in esse per subiectum constitutam, cuiusmodi sunt multorum animalium animæ, quæ etsi speciem illis largiantur; in esse tamen & conseruari, à subiectis dependent: alteram verò, quæ licet præbeat esse; non tamen à subiecto, illius esse dependet, veluti est intellectus possibilis in homine, & intelligentia in corpore cœlesti. Intellectus siquidem possibilis, in esse specifico, & vltimo, hominem constituit: quoniam autem est immortalis, ab esse hominis non dependet. Eodem modo cœlum quidem ab intelligentia constituitur in esse, ipsa nihilominùs à cœlo non dependente. Ex quo patet, quòd quemadmodum ex intellectu, & corpore humano fit vnum formaliter; ita ex intelligentia, & corpore cœlesti. Suffragatur huic sententiæ Auerr. 1. phys. comment. 63. Fuit, inquit, necesse, vt forma eius esset libera ab hoc subiecto. id est, vt non dependeret à subiecto nec in esse, nec in conseruari quidem, & vt non haberet constitutionem per corpus; sed corpus cœleste constitueretur per illam. ex quo patet cœlum esse animatum animatione æquiuoca, quia anima cœli esse illi largitur; non tamen dependet ab ipso, atque ideò deest perfecta animati ratio. Sed iam eò redeat, vnde defluxit oratio, nempè, intelligentiā cœli motricem non esse virtutem in materia: Omnis, inquit Auer. 3. de substantia orbis, virtus in corpore est finita. Reuera, si esset in corpore, esset finita, & infinita: infinita quidem, quia æterno vigore, quo resisteret corrumpenti: finita verò quia in materia: Forma siquidem per materiam finitur. 2. phy. & Auerr. commen. 26. Si enim esset in composito corpore; esset vtique corruptibilis, atque ita illi necesse esset, vt tempore æterno resisteret corrumpenti, quod absque vigore infinito fieri non posset. Esset ergo infinita vigore; & ita in non tempore, & tempore moueret. In non tempore, quia infiniti, in tempore quia finiti vigoris. Ex quo patet posse inueniri virtutem infinitam in tempore extra corpus finiti vigoris. Et nullam virtutem infinitam esse posse in tempore, quæ non sit etiam vigore infinito. Porrò, Auer. 8. phy. comment. 79. arbitratur, quòd si virtus æterna sit in corpore, vigore, & tempore infinitam fore: extra verò magnitudinem, nec finitam, nec infinitam esse. quod quidem sic intelligendum est, motorem cœli, à subiecto, seu materia, finitudinem, siue infinitudinem non accipere. Nulla itaque virtus infinita in extensione, & duratione, ab aliquo corpore constituitur in esse, alioqui esset infinito vigore, & ex consequenti moueret in non tempore: vel virtus finita in æquali tempore mouere posset; inter illas siquidem cadit comparatio. Dicet aliquis, quare virtus infinita in corpore moueret in non tempore? Dico, cœli potentiam, tum ex parte actionis, tum etiam passionis, finitam, atque determinatam esse. Patet hoc ex philosophi authoritate 2. cœli comm. 71. Si cœlo, inquit, adderetur astrum; aut tardiùs, aut nunquam moueretur. at virtus infinita agens secundùm vltimum suæ potentiæ, cùm contrarium sibi æquari non posset in renitendo, obsistendoque, moueret vtique in non tempore. Sequitur Auerr: in 3. de substantia orbis: Si, inquit, concesserimus, quòd in corpore cœlesti sit virtus finita, alia à virtute motiua, quæ non est in eo, nec constituitur per ipsam: & quod aggregatum ex illa virtute in materia, & ex materia ipsa, sit corpus cœleste, sicut dixit Auicenna, in corpore cœlesti est, siue ipsum esset corruptibile, quod nunquam tamen

Solutio.
Vnum formaliter.
Auerr.
Intelligentia non est virtus in materia.
Finita & infinita.
Quare virtus infinita in corpore moueret in non tempore.
Auerr.
Auicennæ rationes.

Forma quid sit.

*men corrumperetur: Et hoc quidem reprobaui in vltimo tractatu de cœlo, & mundo, ait Commentator. Putauit autem Auicenna cœlum esse quidem ex se finitum, & in agendo, & in patiendo; infinitudinem, seu æternitatem tamen accipere ab æternitate motoris. Sed instabiles sunt illius rationes: nam vt philosophus loquitur primo cœli comment. 33. vsq; 76. eiusdem, non tantùm cœlum est qualitate, ac quantitate finitum; verùmetiam virtutes cœlorum, sicut patet per exemplum de astro nouo addito. Infinitum autem duobus modis dicitur, quorum vnum est virtus infinitæ actionis, & passionis in tempore, & est finita in se, scilicet in velocitate, & vigore: secundum est virtus infinitæ actionis, & passionis in se, id est, infinitum duratione, extensiuè agendo, siue patiendo: et infinitum actione, seu vigore. Cæterùm infinitum vigore, non congruit nisi corpori infinito, quod planè, vt narrat 3. phy. non inuenitur in rerum natura. Itaq; infinitum vigore corporibus sublunaribus, vt patet, minimè conuenit. nec etiam cœlestibus, quippè cùm statis ordinibus, motibusque ferantur. At infinitum duratione, corporibus competere potest cœlestibus, quia corpora sunt simplicia. at sublunaria, quoniam composita sunt, ac corruptioni obnoxia; ideò neutrius infiniti participia esse dicuntur. Virtus ergo infinita in actione sua, non est in corpore. An autem sit extra corpus, ex Auerroe hic non habemus. Sed de hoc negotio in primo Pymandri disputatum est satis. Infinitum igitur in vigore, ait Commentator, cuius causa est corpus, secundùm quod corpus, impossibile est in corporibus siue cœlestibus, siue aliis. Infinitum verò in tempore, necesse est esse in corporibus cœlestibus, ex diuersitate motoris, & moti in eis à corporibus generabilibus, & corruptibilibus; quia virtutes eorum motiuæ sunt materiales, & corpora sua, quæ mouentur ab eis, sunt composita ex materia, & forma. Conueniunt autem in hoc, quòd actio, & passio in vtrisq; corporibus sunt finitæ in se; dissentiunt autem, quia virtutes corporum cœlestium sunt immateriales, corpora verò simplicia: at virtutes terrestrium materiales, corporaq; composita. Dicet aliquis, virtus cœli, est finita actione, passione, vigore: cœlum ergo est tempore finitum. Amplius, cœlum est actione, & passione finitum: igitur potest corrumpi. Dico, cœlum, tempore quidem infinitum; actione verò, passione, atque vigore finitum esse. Infinitum autem tempore, quia ipsius forma non constituitur per subiectum, & eius materia, est simplex: actione verò, atq; passione finitum, quia nulla illi inest virtus vigore infinita. Nec sequitur: est actione, atq; passione finitum: igitur corruptibile; possibilitas enim corruptionis ex eo maximè prouenit, quòd sit virtus finita in tempore, & cœlum sit compositum ex materia, & forma. Sed instabit aliquis: in sempiternis essentia non est sine actione. 9. met. comm. 7. sed cœlum est finita actione, atq; passione: igitur finita essentia, & ita corruptibile. Dico, cœlum intensiuè quidem finitum esse, infinitum verò extensiuè, atque sempiternum, actione, atque essentia. Quomodo ergo intelligentia, quæ est forma cœli, non sit virtus in corpore, iam dixi.*

Cœlum esse finitæ actionis.

Infinitum duplex.

Virtus infinita non est in corpore.

In quibus differunt, & conueniũt ambo.

Obiectio.

Solutio.

Obiectio.

Solutio.

## QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

## *De motu aliarum formarum.*



*Ropositi nostri est de motu abundè copiosèque loqui; hanc ob causam, posteaquam de motu formæ cœli disputaui, libet modò de aliarum motu formarum loqui, priùsquam ad aliarum rerum motum elucidandum, accedamus. Verùm, quia huiusmodi negotiũ magnæ est & vtilitatis, & obscuritatis; priùs ergò dicamus, quot modis accipitur forma apud philosophiæ duces. Auicenna 7. suæ met. cap. 8. quinq; modos ponere videtur: primus quidem modus est talis: Forma, inquit, est ipsa intelligentia, quæ effectui aptata est, vt agat; atq; ita substantiæ separatæ, formæ subsistentes appellantur. Deinde forma est illud, à quo materia con-*

Forma est multiplex.

Auicenna.

1.

2.

Forma quid sit. ria constituitur in esse; hoc autem modo substantiæ intelligibiles, atq; accidentia, for-
3. mæ dici non possunt. Item, forma id esse dicitur, à quo perficitur materia, tametsi ab illo,
esse minimè accipiat. hoc modo, sanitas dici potest forma, & quidquid est, ad quod res
4. naturaliter mouetur. Amplius, forma est figura, & quidquid fit per manum artificis
5. in materiam. Præterea, forma est species rei, & accipitur pro vniuersali, materia verò
Varro. pro indiuiduo; sic enim loquitur philosophus 1. cœli, tex. comm. 92. Qui dicit, inquit, cœ-
lum, dicit formam tantùm: qui verò hoc cœlum, dicit materiam, id est, indiuiduũ cœli.
6. Reuera, forma id esse videtur, quod aliquid format, atq; perficit. hac ratione Varro ad-
ductus est, vt Deum formam appellauerit; non quòd sit mundi pars constitutiua, sed
ob id potiùs, quòd sua mente, mundum formet, perficiat, atq; gubernet. Alio modo di-
citur, quòd vnà cum materia compositum constituat in esse: vnde forma ab informan-
do nuncupatur. Sic animæ animalium, formæ nuncupantur. Hoc pacto à Græcis dicitur
Idos. ειδος, species, aut idea, vel μορφη, latinè forma, ab informando; separat enim infor-
Morphi. mando, atque distinguit: species autem, quia per ipsam esse habetur & cognitio. Inter-
Logos. dum appellatur logos, siue ratio, quia illius tantùm per se est diffinitio. his igitur, atque
Prima formæ diffinitio. similibus modis, forma depingitur, atq; vocatur à sapientiæ cultoribus. Sed iam quid sit
forma audiamus: Forma est compositioni contingens, simplici ac inuariabili essentia
consistens, id est, adueniens composito, id est, indiuiduo substantiæ; aduenit enim for-
ma substantialis composito in fieri, accidentalis verò in facto esse: vniuersalis forma, vt
Forma est simplex & inuariabilis. humanitas, & animalitas, quoniam sunt formæ totius, & formam, & materiam com-
plectuntur: non ita congruè sub hac diffinitione comprehenduntur. Forma ergo substan
tialis vnitur materiæ in compositione totius: simplex, vtpotè quæ ex aliis non componi-
tur, nec in alia resoluitur, nec addita subiecto, maius reddit: inuariabili essentia; habet
enim forma suam latitudinem, cuius terminos non transgreditur: inuenitur in anima al-
teratio iustitiæ, & gaudij, non autem aliqua illius essentiæ varietas, quippè cùm illius
simplex essentia varietati, seu commutabilitati subiecta non sit. Cæterum, author istius
diffinitionis, ab ea secludit animam rationalem, atque animam mundi; loquitur enim de
anima à corpore separata: nam coniuncta non ipsa, sed coniunctum mutatur, 1. de anima
2. comm. 64. Nihil, inquit, aliud est dicere animam gaudere, & tristari, quàm animam
Forma est quid diuinum texere. Porrò, separata per diuinam potentiam, mutationi subditur: mundi verò animã,
Deum esse opinatur, qui compositionem non ingreditur. Itaq; forma est inuariabilis, quia
nimirum non est subiectum, sed terminus variationis. Albedo enim clara, si fiat obscura,
vtræq; sunt termini transmutationis. Amplius, forma est quoddam diuinum, optimum,
& appetibile: diuinum, inquam, quia est participata similitudo, siue imago Dei, dum
3. composito esse largitur: optimum, quod semper appetit materia appetitu naturali. Item,
Forma dat esse rei. forma est, quæ dat esse rei: esse quidem substantiale, si forma fuerit substantialis, vti
anima hominis: accidentale verò, si fuerit accidentalis, vt albedo, albo. Adhuc, forma
4. Forma est principium generationis. (sicut legitur 1. Phys.) est principium generationis per se, & priuatio per accidens, Com.
64. 67. terminus enim generationis sub ratione existentis est forma, quippè cùm ipsa
propriè verè sit. 2. de anima, compositumq; per eam ponatur extra causas suas: ratio-
nẽ verò subsistentis, est compositum: nam ipsum propriè subsistit, cùm nec alterius acci-
dens, nec per se alicuius sit: secundùm autem rei veritatem, materia generatur: impro-
5. Est actio agentis. priè autem forma, aut compositum generari dicuntur; illud enim propriè generari dici-
tur, quod generationem recipit: vt paries dicitur albescere, non albedo. at materia re-
cipit formam. Ergo. Amplius, forma est actio agentis, & est illud quod existit in reci-
piente, 2. de anima, com. 24. Anima, inquit, qua viuimus, sentimus, & intelligimus primò,
ipsa profectò ratio quædam erit, & forma, sed non vt materia atque subiectum. Reuera,
omne illud, quo primò insunt nobis actiones, est forma. sed anima est huiusmodi: est
ergo forma, & ex consequenti forma est actio agentis. Item, forma est exemplar, quia
definita,

Forma quid sit.

definita, præscriptaq; est omnium forma, quæ à natura proueniunt. 12. met. comment. 18. Nam vt dicitur 3. phys. forma est causa terminationis, & continentiæ: comm. 67. Nam infinitum intus, quemadmodum materia continetur, forma verò continet; siquidem augeri, est ire ad formam, quæ terminus est, & finis. at diminui, ire ad materiam, quæ est potestate infinita. Amplius, forma est causa, quòd omnis res sit vna, forma est indiuisibilis per se. 3. phys. comment. 66. & 2. de anima comm. 7. Vnde, inquit, non oportet quærere, si vnum sint anima & corpus, sicut neq; ceram, & figuram, si sint vnum. Nam cùm vnum, & esse multifariam dicatur, actus est id, quod propriè vnum est, atq; propriè est. Causa ergo, qua animatum, est illius forma. Vnde non est quærendum cur ex anima, & corpore fiat vnum: in tertio de anima; anima enim est actus, corpus verò potentia, atq; ita vtraq; pars, causa est compositi: forma verò causa est præcipua, quia est vnum, & ens principaliter. Forma igitur est causa, qua vnaquæq; res sit vna. Amplius, forma est subiectum vniuersalitatis, primo cœli, comment. 92. est enim fundamentum similitudinis, & conuenientiæ, in quo præcipuè consistit vniuersalitas. Est etiam fundamentum intelligibilitatis: vnumquodq; enim per suam formam intelligitur. Denique hoc maximè spectat ad ipsam, quòd sit apta nata prædicare de pluribus. Amplius, forma est species, & exemplar, ratio, & quod quid erat esse rei, id est, secundùm Alexandrum, forma est scopus & intentio naturæ. vnde 5. met. comment. 22. forma est finis materiæ, & compositi ex materia & forma. Amplius, forma est causa ipsius esse omnibus. 2. de anima, comm. 37. Omne enim esse, est à forma: nam esse nihil aliud est, quàm existentia formæ in materia; causa enim ipsius esse omnibus substantia est, viuere autem viuentibus est esse, causa autem, & principium horum est anima. Amplius, forma est à qua res est id, quod est non à subiecto. 2. phys. 11. Alio verò modo, inquit, forma & species, quæ est secundùm rationem: nam vt ars dicitur ad id, quod per artem est, & artificiosum; ita natura dicitur ad id, quod per naturam est naturale. Itaq; forma est, cuius præsentia naturalia sunt naturalia; sicuti præsentia artis, artificialia sunt artificialia. Etenim sicuti quidditas artificij est in arte; ita quidditas naturati est in natura, id est, in forma, quæ est magis natura quàm ipsa materia. Reuera, forma, est rei causa quantùm ad esse, materia verò quantùm ad fieri: nam sicut à forma res habet vt sit; ita etiam vt sit vnum: forma siquidē est, à qua vnumquodq; est id, quod est: & differentia rei est per formam, non per materiam. Est igitur forma simplici, & inuariabili essentia compositioni contingens, diuinum, & appetibile bonum, dans esse rei, generationis principium, actio agentis, terminationis causa, vltimum rei, vnitatis ratio, subiectum vniuersitatis, scopus, & intentio naturæ, exemplar, & rei diffinitio, caussa esse omnibus, à qua quodlibet est, & vnum est, & ab aliis distinguitur, agendi, patiendique ratio, atq; principium. Quoniam autem forma quædam est naturalis, siue substantialis, quædam verò artificialis, seu accidentalis: substantia autem ordine, natura, & tempore præcedit accidens; rationi consentaneum est, de illa primùm loqui, quæ cæteris est præstantior atque antiquior. Porrò, hæc à philosopho 2. phys. comment. 12 vocatur natura: Quare alio modo, inquit, natura erit forma, & species eorum, quæ in seipsis motus principium habent, quæ nullatenus separabilis existit, nisi secundùm rationem: atq; natura magis hæc erit, quàm materia. Commentator 7. met. commen. 7. & 8. & 2. phy. com. 4. ait, formam secundùm illum modum, secundùm quem est prior materia, eodem modo, priorem esse composito. Simplicius, & Alexander putauerunt compositum esse magis ens, quàm formam; quamuis ipsa forma sit magis ens, quàm materia. Cæterùm, authore philosopho in met. vnumquodq; est maximè tale, propter quod aliis inest vniuocatio. vnde 10. met. comment. 7. ait: In omni genere esse vnum principium, quod est metrum, & mensura omnium in illo genere existentium. in genere substantiæ, est Deus benedictus, à quo communicatur esse, & viuere omnibus. 1. cœli. comm. 100. Quoniam autem forma substan-

6. Forma est causa terminationis.

7. Forma est causa vnitatis.

8. Forma est subiectum vniuersalitatis.

9. Forma est scopus naturæ.

10. Forma est causa esse omnib9

11. Forma est à qua res est.

Epilogus.

Forma est natura.

Quare forma est magis ens.

perfectio diuina quid.

*ſubſtantialis, eſt primæ quidem formæ imago quædam & participatio, ob ſuam vtiq; actualitatem: Exiſtente, inquit philoſophus primo phyſ. comment. 81. quodam diuino, & optimo appetibili, & eſt hæc perfectio diuina, cui omnia appetunt aſsimilari; hanc ob cauſam forma non ſolùm magis ens, quàm materia, verùmetiam quàm ipſum compoſitum dicitur. Sanè, ſi forma eſt prior, id eſt, perfectior materia: non enim eſt prior tempore, cùm ſint ſimul: neque prior natura, mutuò ſiquidem ſibi cauſæ ſunt. 2. phyſ. comment. 30. Materia autem eſt principium compoſiti: igitur forma eſt prior, id eſt, perfectior compoſito, & ex conſequenti magis ens; quidquid enim eſt prius priore, eſt etiam prius poſteriore. Amplius, perfectum, vt dicitur 2. phyſ. comm. 7. In tantum eſt, in quantum poteſt operari: ſic etiam 4. meteo. comme. 7. & 3. de anima, comment. 4. Intellectus agens præſtantior eſt intellectu poſsibili, quia illum vincit operationis nobilitate, modoq; operandi: quemadmodum docet Auerr. commen. 19. Itaq;, quoniam nobilitas ſubiecti, à formæ nobilitate proficiſcitur, cuius participatione operatur: omne autem quod eſt tale per participationem, eò inferius reputatur, quòd per ſe eſt aliquid tale: igitur forma eſt nobilior ſubiecto. forma igitur, perfectione materiam vincit, proinde eſt magis ens; quia perfectiorem habet operationem, modumq; operandi; omne enim quod operatur, operatur vt in actu, qualis eſt forma. Deinde, licet forma à materia dependeat, & viciſsim materia à forma; non tamen ſimiliter: materia enim à forma ſimpliciter dependet, forma verò à materia, velut à cauſa, ſine qua non. Amplius, licet vna eadem ſit formæ & compoſiti operatio; non parum tamen inter vtrumq; intereſt: ſiquidem forma per eſſentiam eſt operandi principium; compoſitum verò participatione formæ. Minùs præterea forma à compoſito, quàm compoſitum à forma dependet. Ex his ergo, atque ſimilibus patet, formam, & materia, & compoſito perfectiorem eſſe, idq; ſecundùm Ariſtotelis, atq; Commentatoris doctrinam.*

Magis ens quàm compositum.

Quare forma est magis ens.

## CAP. II.

### *Formam non eſſe compoſito perfectiorem.*



1. *CVI inſunt plures perfectiones, cæteris præſtat nobilitate naturæ, ac modo operandi. ſed huiuſmodi eſt compoſitum, ad formam; ſeſe enim habet, vt totum ad partes: plures autem toti ineſſe, quàm parti perfectiones, conſtat ſatis; compoſitum igitur eſt perfectius, ac magis ens quàm forma. Amplius, totum & perfectum, idem eſt primo cœli, comment. 3. igitur quod magis eſt totum, magis eſt perfectum. ſed compoſitum magis eſt totum, quàm forma: ergo magis perfectum. Sanè, cui inſunt plures imperfectiones; plus cæteris non ſimilibus, imperfectionis habet. ſed formæ ineſt carentia materiæ, & totalitatis: magis ergo*
2. *imperfectum ens dicitur, & eſt. Profectò, totum intenditur à natura per ſe, partes ve-*
3. *rò per accidens: igitur quod prius. Adhuc, compoſitum eſt per ſe, forma verò per accidens, vtpotè pars compoſiti: igitur compoſitum magis per ſe ens. Reuera, compoſitum, quidquid forma habet perfectionis, complectitur, additq; materiæ perfectionem, quæ*
4. *formæ deficit: ergo quod prius. Item, finis eſt nobilior his, quæ ſunt ad finem. ſed materia & forma ſunt propter compoſitum; iſta enim eſt intentio agentis. Proinde Commentator 2. de anima, com. 37. ait: animam, & corpus eſſe propter corpus animatum. Et 12. met. comm. 15. profitetur, compoſitum maiorem, forma, atq; materia nobilitatem habere. Deniq;, forma à compoſito perficitur, quippè cùm præter ſuum eſſe, compoſiti eſſe recipiat: igitur compoſitum eſt forma perfectius. Item, 2. de anima com. 3. ait Commentator: Cùm demonſtraſſet, inquit, nobis ſubſtantiarum numerum, incepit declarare nobis, quæ earum eſt magis digna: & dixit, quòd corpora compoſita habent hoc nomen ſubſtantia,*

De formæ productione.

*magis propriè: vnde in prædicamentis primam substantiam esse propriè, principaliter, & maximè dicit. sed prima substantia est compositum: igitur est magis substantia. Respectus præterea totius ad partes, est respectus formæ, authore commentatore 7. met: com: 35. ad materiam: & respectus partium ad totum, est respectus materiæ ad formam; sic enim partes dicuntur priores toto: & vicißim totum prius respectu partium: ergo substantia composita, perfectione formam, atque materiam præcedit. Reuera, ratio & diffinitio primæ substantiæ, perfectiùs toti composito, quàm partibus: conuenit: igitur est prius ipsa forma, & magis substantia. Item, forma non est magis ens, quàm materia: quod sic ostendi potest. Quod pluribus substat, est magis substantia, & magis est ens, vt in prædicamentis dicitur. sed materia est huiusmodi, nempè in potentia ad plura: forma verò est indiuisibilis, & plurium minimè capax: materia ergo est magis substantia, quàm forma, atque prior; posterius enim essentialiter, sine priori esse non potest: bene tamen è conuerso? Quare, si forma est prior materia, sine forma, materia esse non posset; sed magis è conuerso, quod est absurdum. Iterùm, potentiam, actũ, præcedere, nonus met: testatur: ergo materia est prior forma. Tenet consequentia: materia enim est potentia, forma verò, illius actus. Reuera, forma, determinata materiæ dispositione indiget, quippè cùm actus actiuorum sint in patiente, bene disposito. sed materia non potest disponi in instanti, sed in tempore: quia nimirum motus non fit in instanti: materia ergo, formam tempore præcedit. Præterea, genus, ordine naturæ, speciem præcedit; prius enim fœtus viuit vitam plantæ, quàm animalis, & animalis, quàm rationalis. Sed genus sumitur à materia, species verò à forma: materia ergo, formam præcedit. Præterea, ad perfectam attinet substantiam, esse hoc aliquid, atque separabilem: sed compositum est huiusmodi, non autem forma: igitur, compositum est magis, & perfectius ens substantiale, quàm ipsa forma. Sanè, substantiæ rationi conuenit subsistere, quod proprium est compositi, & non formæ, præsertim materialis. Compositum ergo est magis ens, quàm ipsa forma.*

5.

6.

7.

8.

9.

## CAP. III.

## *Soluuntur Argumenta.*

*AD primum dico, formam continere omnem perfectionem compositi, & materiæ etiam, si quam fortaßis habeat; est enim totum contentiuum, quia verò est pars compositionis dependenter; aliquo composito imperfectior reputatur,* 1. *Ad 2. Forma est totum contentiuum, quod per se intenditur, compositum verò propter formam. Ad confirmationem respondeo: formam non continere priuationem, nisi actualis tantùm compositionis, quæ illius imperfectio dici non potest: sicuti irrationalitas dicenda non est naturæ humanæ defectus, siue priuatio, si eam humana natura non habeat.* 2. *Ad 3. Quando dicis formam esse per accidens respectu subiecti, quia fieri, & generari est per se via ad esse: illud ergo quod per se fit, est per se, & quod per accidens, est per accidens: forma autem, vt septimo phys: habetur, est per accidens. Quidam sic respondendum esse arbitrantur, nempè formam, duplex esse habere, proprium, id est, esse essendi, & esse subsistendi, quod esse compositi, cuius respectu dicitur esse per accidens, sicuti pars respectu totius. Cùm ergo dicitur, quod fit, est per accidens, sed forma est talis: verum quidem esse dicunt de esse compositi, ad quod per se generatio terminatur: negant autem de esse formæ. Verùm, si res acutè intelligatur, vnum est formæ, & compositi esse; omne enim esse in rebus creatis, authore Boetio in lib: de vno, & vnitate est à forma: esse quidem est existentia formæ in materia, vt dictum est: à forma namque est esse, & vnum. Esse igitur actu, quod* 3.

Vnum est esse formæ & compositi.

Formæ perfectio.

*in materia, atque composito inuenitur, ab ipsa forma proficiscitur: vno ergo, eodemq; esse forma existit, & compositum, sicut calor, & lignum calore calens. hoc tantùm interest, quòd calor per se, lignum verò per caloris participationem calet. Quamobrem rectiùs diceretur: Calor est calor, quàm calore calet. Sic etiam, forma est subsistentia, quàm subsistens. Falsa ergo est imaginatio, quæ putat compositum, alio esse distincto à forma subsistere, quamuis non sit eadem entitas, sicuti diuersa est entitas materiæ ab entitate formæ, non tamen diuersum est esse actuale. Ex his ergo patet, quid ad argumentum 3. & eius confirmationem sit dicendum. Perfectio siquidem materiæ, à forma ortum habet, quandoquidem perfectio insequatur actum, qui est forma, & quidditas, non autem actum entitatiuum. Quidquid ergo perfectionis est in materia, à forma profluit, atque descendit in materiam, vel virtualiter, ac nobiliori modo continetur in forma.*

4. *Ad 4. Dico, formam & materiam esse propter substantiam compositam, tanquam propter finem, non quidem cuius gratia, sed cui; anima enim & corpus sunt propter corpus animatum, non quidem vt perficiatur forma ab ipso, sed potiùs, vt à forma perficiatur, & ipsum compositum. Ad authoritatem commentatoris, dico ipsum loqui secundùm modum loquendi communiorem, famosioremq;, qui composito esse tribuit. 7. met: com: 8. antiquorum refert sententiam, negantium formam esse substantiam: soli siquidem materiæ hoc substantiæ nomen, laudemq; tribuerunt. Ad authoritatem de prædicamentis, respondeo, philosophum non cõparasse substantiam compositam formæ, sed substantijs secundis, ideò non est simile.*

5. *Ad 5. dico, Philosophum de toto integrali ex partibus eiusdem rationis, veluti sunt partes quantitatiuæ, & non de toto essentiali, siue integrali ex partibus diuersarum rationum integralibus resultante, fuisse locutum. Cæterùm, essentia, & quidditas, authore philosopho 7. met: com: 41. in conceptis cum materia distinguũtur. vnde substantia composita, quòad essentiam, plus denotet quàm forma: quia tamen perfectio, quidditatem primò sequitur, quæ propriè ad formã spectat; hanc*

6. *ob causam, forma, tùm materia, tùm etiam composito est perfectior. Ad 6. dico, Substantiæ perfectionem in hoc maximè consistere, quòd scilicet non dependeat, non autem quòd substet alijs, substare namq; materiæ conuenit: per se verò existere, atque separabilem esse, & ab alijs non dependere, formæ est proprietas. Ad confirmationem dico, quòd vbi est ordo naturæ, cum quadam causalitate, posterius sine priori esse non posse; bene tamen si sine causalitate extiterit. Quare, licet forma, materia prior sit, quia tamen eius causa non est, ideò sine illa esse potest. quod postmodum clariùs declarabi-*

7. *tur, quando agemus, an materia possit esse sine aliqua forma. Ad 7. Quamuis in vno*

Actus prior potentia.

*eodemq; quod interdum est in potentia, interdum verò in actu, potentia, actum tempore præcedat; si tamen forma, quatenus est in causa agente consideretur, natura, ac tempore, id est, generatione, materiam præcedit. Reuera, si species formam in materia receptam; ea quidem via generationis, posterior, natura verò prior inuenietur. At si, vt est in agente consideretur; tunc planè & tempore, & natura censebitur prior; actus enim naturaliter est prior potentia, & simpliciter loquendo prior tempore; siquidẽ potentia ad actum, non nisi per ens in actu mouetur: sed forma est actus, materia autem est potentia: igitur ad actum, per ens in actu, id est, per formam deducitur, atq; ita formam, materiam præcedere, patet satis. Certè, propter vnumquodq; tale, & illud magis. sed materia est in actu per formam: forma ergo est nobilior, perfectior, atque prior. Ad 8. Duplex est naturæ ordo, generationis alter, alter verò perfectionis: itaq;, quam-*

8. *uis ordine generationis genus prius censeatur; posterius tamen est perfectionis ordine, nisi fortassis vt principium consideretur. Deniq; à materia non sumitur, alioqui de specie prædicare non posset, sed à forma potiùs, quæ alij comparata, materiæ, atque deter-*

9. *minabilis modum habet. Ad 9. patet ex dictis responsio. Sanè, compositum esse habet à forma formaliter: Socrates enim est ens in actu per animam. forma autem dicitur esse*

per

*per compositum; subiectiuè vtiq; atq; fundamentaliter: sicut in quo subsistit, non à quo effectiuè, ac formaliter dependeat: nec sicut ex quo habeat esse. Forma igitur est prior composito.*

Formæ sicut numeri.

## CAP. IIII.

### *Formæ sunt sicut numeri.*

*Formæ nobilitatem, perfectionemq; qua cæteris præstat, nempè materiæ, atq; composito, præcedenti disputatione demonstraui: deinceps inquirere statui, an forma substantialis sit seipsa præstantior: hoc est, an suscipiat magis, & minùs. Platonicorum nonnulli dixêre, formas esse ideas, de quibus in fine primi libri Pymandri, abundè disputaui. Alij verò fassi sunt, formas numeros esse, de quibus phylosophus 8. met: com: 10. disputando asserit, quo nam pacto formæ, numeri dici possint: Palam, inquit, quoniam si sint quidem numeri substantiæ, per quandam certè similitudinem, & non absolutè numeri nuncupantur; diffinitio enim numerus quidam est, quatenus scilicet diuisibilis est in genus, & differentiam, & ad indiuisibilia reducibilis. sic etiam numerus ad vnitatem. Deinde, quemadmodum à numero, ablato aliquo, aut addito, ex quibus numerus est, non adhuc numerus est, sed alter, quamuis minimum auferatur, aut addatur; sic nec definitio, nec quod quid erat esse, erit adhuc, ablato aliquo, aut addito. Reuera, quemadmodum quando alicui numero additur vnum, vel adimitur, numeri naturam, speciemq; commutat; ita profectò diffinitioni contingit. Itaq; ratio diffinitionis formalis, est vltima differentia; atque esse vniuscuiusq; est vnum, intensionem, seu remissionem minimè suscipiens: Sex semel, inquit Philosophus 5. met: com: 19. est sex. non est bis, tria, neque ter duo. Ex quo patet species rerum, sicuti etiam species numerorum in indiuisibili consistere; siquidem ab vnitate pares non defluunt numerorũ species, sed singulæ à singulis propria, ac naturali differentia distinguuntur; ita etiam & species rerum, quæ à primo ente manant, primo cœli com: 100. his quidem clariùs, his verò obscuriùs. Quare, sicut numerorum species, æquales vnitates non continent; sic etiam species rerum, inæqualibus perfectionum gradibus adornantur. Sanè fieri non potest, vt duæ species æquè essentialiter sint perfectæ. In causa autem est, quia genus in species per contrarias diuiditur differentias 10. met: com: 24. Talis autem contrarietatis oppositio, ad eam, quæ secundùm habitum, priuationemq; est, oppositionem, reducenda est, com: 15. quam ob causam differentia vnius speciei constitutiua, ad oppositam, sicuti habitus ad priuationem comparatur. Esse ergo æqualis perfectionis huiusmodi differentias fieri nullo modo potest. Non temerè ergo essentiæ, seu species rerum, numeris comparantur. Amplius, quemadmodum minor numerus, in maiori cõtinetur; sic vtiq; vna species imperfecta, in maiori, perfectioriq; virtualiter cõtinetur, sic vegetatiuum in sensitiuo, sicut trigonum in tetragono 2. de anima com: 31. Itaq; forma substantialis non recipit magis, & minùs: Homo enim, inquit commentator 8. met: com: 10. non est maioris humanitatis, quàm homo, & si fuerit, erit secundùm quod est forma in materia: hoc est, ob materiales quasdam, & accidentales dispositiones. anima siquidem, eiusq; potentiæ per se non recipiunt magis & minùs, nisi ob causam instrumenti, quia huiusmodi potentiæ organis vtuntur corporeis, in quibus est complexio, compositio, & vnitas, quarum dispositionum causa, formæ expeditiores, impeditioresq; redduntur. Intellectus quoq; authore philosopho 3. de anima com: 10. à virtute dependet cogitatiua, quæ est organica, vt suo intelligendi munere fungi possit: secundùm ergo cogitatiuæ organi perfectionem, nobilitatemq;, nobilitas attenditur intelligentis. Ex his ergo patet, formas substantiales in indiuisibili consistere, magis, ac minùs non esse susceptiuas.*

Quomodo formæ sint numeri.

Vltima differentia est ratio formalis.

Species rerum in indiuisibili consistunt.

Duæ species rerum non possunt æquè perfectæ esse.

Quare vnus expeditior altero.

Formæ sicut numeri.

*sceptiuas. Amplius, forma intendi, & remitti dicitur, quia diuersimodè à diuersis participatur subiectis; quæcunq; enim est huiusmodi, apta est diuersimodè, atque diuisibiliter per motum in subiecto recipi, atque ipsum magis, minusq; actuare, denique actione agentis educi de imperfecto ad perfectum, vnitate non solùm specifica; verùm etiam numerali ipsius formæ perseuerante. Cæterùm, forma, quæ non acquiritur per motum, nec est diuisibilis, aut diuersimodè participatur à subiecto, augeri, aut minui non potest, quemadmodum est, vt diximus, forma substantialis. De causa autem intensionis, atq; remissionis nonnulli sic loquuntur: Intensio, inquiunt, fit per gradus additionem ad gradum in esse formæ; non enim, aiunt, calori addi calorem, cùm in essentia caloris gradus non dentur; sed addi esse perfectius calidum, esse minùs perfectè calido. hæc profectò esse diuersa, subiecto magis, minusq; receptiuo à calore formaliter dantur. Intensio, inquiunt, & remissio, aut fit secundùm gradus in essentia formæ, aut in esse formæ: non quidem in essentia, quia forma simplici, & inuariabili essentia consistit, quippè, quæ numero comparatur, sitq; determinatæ naturæ: indiuisibilis ergo secundùm essentiam; id enim, à quo res habet certitudinem, authore philosopho 10: met: debet esse minimum, & indiuisibile, veluti est mensura respectu mensurati. Si præterea forma intensa, est maior, & perfectior secundùm gradus in essentia, quàm qualitas remissa: forma ergo remissa, virtute continetur in intensa, veluti sensitiuum in intellectiuo, aut præexistenti additur alius gradui. sed primus modus stare non potest; gradus namq; essentiales, quorum vnus in alio continetur, specie distinguuntur: sicuti sensitiuum, & intellectiuũ. at forma intensa, & remissa eiusdem sunt speciei: igitur graduum diuersitas in eas cadere non potest. His autem, atque similibus sic obuiare possumus: in omni transmutatione, terminus vel est à quo, vel ad quem. non à quo, hoc est, à forma, alioqui subiectum*

Intensio & remissio formarum, vnde oriatur.

Quòd dentur gradus in forma.

Quòd non dentur gradus.

1. *non fieret magis per illam, sed minùs. Ad illam ergo, atq; in termino intensionis, illam magis habet: perfectior ergo in subiecto facta est; siquidem effectus nobilitas formalis, ex causæ formalis nobilitate proficiscitur. Quare, si gradus intensionis dandi sunt,*

2. *illi vtiq; essentiæ formæ attribuentur. Amplius, quemadmodum in similitudine inuenitur latitudo, quia nimirum in fundamento, hoc est, in qualitate inuenitur; ita planè res se habet in intimæ rei proprietate, quæ latitudinem in re consistentem, consequitur; esse enim est formæ intima proprietas, vtpotè immediatus eius formalis effectus. Quare, si esse vni magis, quàm alteri inest; ex maiori vtiq; formæ participatione, emanare dicere*

3. *re audemus. Sanè, esse à forma naturaliter fluit: igitur qualis est forma, tale vtiq; est esse eius, cui inest. sed forma est indiuisibilis, nullam habens latitudinem: vnum ergo esse largitur, magis, ac minùs nequaquam receptiuum: formæ ergo substantiales perfectæ, tum in se, tum etiam in suis indiuiduis non suscipiunt magis, & minus, alioqui in eis posset esse motus; quippè, cùm secundùm Commentatorem 3. phy: com: 4. motus est generatio partis post partem, donec perficiatur, sitq; in actu. Auicenna quoque in 3. suæ sufficientiæ. cap. 1. ait, in substantia non esse motum, quia non est magis, neque minùs. Itaq;, in formis substantialibus specialissimis, æqua est indiuiduorum, vel ab indiuiduis, participatio; omnes enim homines, participatione speciei sunt vnus homo, vt ait Porphyrius. Et 3. met: com: 11. In indiuiduis, inquit, non est hoc prius, & illud posterius. Itaq;, formæ substantiales perfectæ, non suscipiunt magis, & minus; sed formæ per se contrariæ, nempè qualitates, aut relationes in formis contrarijs fundatæ, vel formæ, quas per se contraria consequuntur: vtpotè formæ elementariæ, aut habitus, vt virtutes, lumen, & quæ sint generis eiusdem. Ex his autem patet solutio ad rationes; illa enim diffinitio conuenit formæ secundùm se, & in suo esse specifico, non autem vt diuersimodè subiectum actuanti. Similiter respondendum est ad alias duas rationes. Ad aliam, negatur assumptum, quippè cùm veritatem non habeant, nisi ex parte formæ secundùm se sumantur. at si ex parte formæ, quatenus materiam, quam actuat, respicit, falsum est.*

Commen: Auicenna, Porphyrius.

An fiat per additionem graduum.

Quoniam

Formæ ſicut numeri.

Quoniam autem forma non intenditur, niſi vt reſpicit ſubiectum; ideo magis, & minus non differunt ſpecie. Cæterùm, formam ſpecificam non ſuſcipere magis & minus, pro explorato habent cùm philoſophi propemodum omnes, tùm etiam theologi: formam autem indiuidualem, aliquam habere latitudinem conſtat ſatis: videmus enim in niue, & in pariete, ſecundùm aliam, atque aliam rationem, albedinem eſſe. Modus autem iſtius latitudinis non idem eſt apud omnes: quidam enim aſſerunt, per graduum additionem fieri, gradusq́ inter ſe realiter, ac ſignatè eſſe diſtinctos, atque ex illis vnam per ſe formam conſtitui: nonnulli verò, intenſionem fieri dicunt, per graduum ſucceſſionem; hoc tamen modo, vt ſecundo adueniente, prior corrumpatur: alij, formam non intendi aſſerunt, per partis formæ, vel gradus ad præexiſtentem formam, additionem, idq́ ad mentem philoſophi, eiusq́ commentatoris 4. phyſ: com: 84. conſtare aiunt: Calidum, inquiunt, fit magis calidum abſq́ eo, quod aliquod in eo calidum efficiatur, quod antè calidum non extiterit: Materia, inquit commentator, ex hac caliditate demonſtrata, veniet ad maiorem caliditatem, nullis partibus calidis in actu aduenientibus; ſed ex intenſione caliditatis, ad maiorem trāsfertur caliditatem. Similiter materia de minori quantitate, ad maiorem transfertur, nulla quantitate in actu adueniente. Intenditur ergo forma, nulla re noua adueniente ſubiecto, à præcedenti forma realiter diſtincta. neque forma intenditur, quia magis radicatur; alioqui perfectior eſſet in eſſentia: maior ſiquidem radicatio, ſignum eſt maioris virtutis in eſſentia exiſtentis. Intenditur ergo, vt iſti dicunt, quia ſcilicet de imperfecto, ad perfectum educitur: calor enim intenditur, quia, qui priùs erat imperfectus actus, actione calidi, fit perfectior, quia magis in actu, magisq́ ſubiectum calidum reddit: agens namq́ intendit, de potentia ad ſuæ ſimilitudinis actum, quoad poteſt, patiens reducere. vnde poſtquam calidum in potentia, ad imperfectum deduxit calorem; illius augendi ſatagit, non quidem calori, calorem addendo, ſed de imperfecto, ad perfectum ſemper inducendo, de potentia ad actum. Etenim, quemadmodum per actionem calidi, de non calido, efficitur calidum; ita de imperfecto, perfectius calidum, atque ita vſque ad ſummum calidum, in quo profectò ordine, præcedens calor ſe habet ad ſequentem, veluti potentia ad actum; quodlibet enim imperfectum, reſpectu perfectioris, vice potentiæ fungitur. Itaq́, formam intendi, eſt illam de potentia ad actum magis, magisq́ adduci, eamq́ magis in ſubiecto radicari, ac à ſubiecto participari, cui de imperfecto, ad perfectum progrediendo, maius eſſe largitur: non per nouos gradus realiter diſtinctos, ſed per nouos modos habendi ipſam formam: nam per gradus realiter diſtinctos, forma intendi non poteſt. Si enim calor in aqua, per additionem gradus caloris fieret, realiter diſtinctos; duo igitur calores graduales inuenirentur in aqua, ex quibus planè formæ intenſio fieri non poſſet, quia ſpecie eſſent diſtincti: per ſuum autem ſimile fit intenſio: quæ autem ſpecie diſtinguuntur, ſimilia dicenda non ſunt. Quòd ſi dixeris, non ſpecie, ſed numero diſtingui; tunc aliud ſequetur abſurdum, nempè duo accidentia eiusdem ſpeciei, per motum acquiri poſſe, ac neceſſariò ſubiecto diſtingui: idem namq́ ſubiectum, atque eadem ſubiecti pars ſecundùm calorem intendi poteſt. Eidem ergo ineſſe duos quidem calores numero diſtinctos, eſt impoſſibile. Siquidem duo accidentia abſoluta, de potentia materiæ per motum educta, ſolo numero differentia in eodem ſubiecto eſſe non poſſunt, quia nimirum termini motus ſe inuicem non compatiuntur: quod profectò, neceſſariò contingeret, ſi intenſio per gradus realiter diſtinctos fieret. hæc quidem illi. Quomodo ergo forma ſit, ſicut numerus, & quæ ſuſcipiat magis, & minus, modusq́ ſuſcipiendi, ſecundùm quorundam ſententiam qualis ſit, dixi.

Quod ſine additione graduum.

Quomodo intenditur forma.

Contra diſtinctionem graduum.

Duo accidentia abſoluta non ſunt ſimul.

## CAP. V.

Formæ gradus.

## *Formam substantialem habere gradus intrinsecos.*



Formam substantialē habere gradus intrinsecos.

*Voniam huiusmodi quæstio non paruæ est obscuritatis; ideò acuta sapien-*
*tum ingenia ad suæ allexit speculationis indaginem, inquisitionemq́; gra-*
*uem, minimèq́; contemnendam. Inter ergo alios, huius rei speculatores,*
*quidam præclaro, & acuto ingenio de hoc quidem negotio, talia sensêre,*
*ac docuêre, nempè formam substantialem, gradus habere intrinsecos es-*
*sentiales, quorum causa, suscipit magis, & minus, intrinsecamq́; diuisionem; arbitran-*
*tur enim generationem esse motum, & successiuam, quatenus est generatio, nec ex eo,*
*quòd ipsa sit instantanea, motus autem successiuè fiat, à motu distingui; sed ex termino,*

Rationes opinionis.

*potiùs, quàm ex subiecto; siquidem generatio propriè est ad substantiam, motus verò*
*ad accidens. Subiectum præterea generationis, est ens in potentia, motus verò ens in*
*actu. Dixerunt ergo, quòd licet specifica forma, intensionem, remißionemq́; non reci-*
*piat; indiuidua tamen forma intenditur, & remittitur, continetq́; intrinsecos gradus*
1. *plures indiuiduales, quibus diuersimodè, ac successiuè potest informare materiã. Hanc*
*autem ipsorum sententiam plurimis rationibus muniêre: Calidum, inquiunt, intenditur in*
*igne: igitur & forma ignis. Antecedens patet in igne, qui ex densa, vel rara conficitur*
*materia. Consequentia autem manifesta est; effectus enim naturalis, causam sequitur*
*naturalem: omnis quippe causa naturalis agit quantùm potest. sed calor ignis, qui est*
*effectus naturalis formæ ignis, recipit magis, & minus; maior certè est ignis in quercu,*
2. *quàm in palea: forma ergo ignis recipit magis & minus. Amplius, in alteratione, quæ*
*aquæ præcedit corruptionem, calor in ignem introducitur: erat ergo forma ignis remissa.*
*Antecedens satis patet. cõsequentia sic probatur: nullũ proprium accidens, absq́; sui pro*
*prij forma subiecti consistit, ipsam siquidẽ consequitur. sed calor est proprium accidens*
*ignis: ergo. Cæterùm, imposibile est duas formas specificas repugnantes, secundùm esse*
*intensum, in eodem simul consistere. sed forma ignis, & forma aquæ, vt ex illarum con-*
*trarijs dispositionibus patet, sunt inuicem contrariæ: in alteratione ergo præcedente cùm*
*introducatur forma ignis, aquæ forma in materia existente; vel vtramq́; esse remissam,*
*vel saltem, formam ignis remißam esse, necesse erit omninò. Igitur suscipit magis & mi-*
3. *nus. Præterea, omne quod mutatur, partim quidem est in termino à quo, partim verò*
*in termino ad quem; sicut sextus recitat physicorum liber. Quare, aut illud intelligen-*
8. Phy: *dum est, pro formæ, secundùm quam motus fit, diuisibilitate; aut certè pro subiecti,*
*quod mouetur. non quidem pro diuisibilitate subiecti, contingit enim aliquod totum si-*
*mul alterari: pro formæ ergo est intelligendum diuisibilitate, atque ita forma substan-*
4. *tialis erit diuisibilis. Adhuc, omnis perfectio, quæ in pluribus numerari potest, maio-*
*rem vtiq́; in pluribus, quàm in vno, perfectionem ostendit. sed forma ignis, in pluribus*
*indiuiduis, vt patet, numerari potest. Si ergo duo simul ignes iungantur, fiatq́; vnus è*
*duobus, quoniam duo perfecta simul iuncta, aliquid perfectius efficiunt, quàm vnum*
*tantùm, cæteris paribus: ille ergo ignis forma intensiore, reliquis duobus, erit potentior,*
5. *atque ita habetur propositum. Item, omnis forma, quæ non respicit materiam indiuisi-*
*biliter, habet partem extra partem, quia scilicet extenditur ad extensionem materiæ.*
*sed quædam forma substantialis, vtpotè anima bruti, est huiusmodi; diuiditur enim, ad*
*diuisionem corporis. Patet hoc in animalibus anulosis, quæ diuisa in partes, & mouen-*
*tur, & sentiunt. Illorum ergo anima est per partes diuisibilis: ex quo patet formæ sub-*
*stantialis generationem successiuè fieri: cùm enim habeat gradus, & sit extensa; in in-*
*stanti induci non potest. Præterea, in omni motu requiritur tempus: ergo in omni mu-*

Formam habere gradus.

*tatione, & ex consequenti omnis mutatio erit successiua. Porrò, formam habere gradus*
*suos essentiales, sic statuere conantur: Duplex inquiunt, est quidditas, quædam scilicet*
*specifica, indiuidua altera: proinde in hac albedine indiuidua, tria veniunt conside-*
*randa,*

randa, inprimis natura specifica, deinde gradus indiuidualis essentialis; alicuius enim formæ partes, aut graduales sunt, aut quantitatiuæ: graduales quidem, quibus in eadem subiecti parte, maior, vel minor forma dicitur: ex quantitatiuis verò, secundùm diuersas partes subiecti, nempè ad subiecti extensionem: gradualis autem forma est, quæ gradibus conficitur. postremò, differentia indiuidualis, quam vocant hæcceitatem, qua indiuidui albedo, est hæc albedo: gradus præterea aliquam denotant quantitatem, aut molis, aut perfectionis, quæ rei insequitur esse. Ex his autem apparet modò, quibusdam formis gradus inesse; omnis enim forma, quæ à diuersis subiectis, diuersimodè participatur, pluralitatem graduũ contineat, necesse est. sed ita se habet albedo in diuersis indiuiduis: ergo. Reuera, cùm gradus illi non sint partes integrales, nec subiectiuæ; erunt igitur partes essentiales, atque ita forma illa essentialiter est susceptiua augmenti, & decrementi. Amplius, quidquid sese secundùm magis, & minus alijs communicat; in se proculdubio, varios habet gradus distinctos, alioqui eodem modo ab illis participaretur: atque nulla inter illa esset gradus, naturæq; distinctio. sed aliqua forma diuersimodè diuersis se communicat: habet ergo sua in essentia, gradus diuersos atq; distinctos. Adhuc, alicui formæ ratio contrarietatis conuenit; aliqua enim forma habet contrarium: igitur habet gradus suos, quorum virtute, ac diuersitate, contra gradus contrariæ formæ pugnat. sed contrarietatis ratio, ad essentiam spectat: eadem ergo ratione, gradus ad essentiam spectabunt. Sanè, forma gradualis per suam essentiam, alteri formæ aduersatur graduali. sed aduersatur per partes graduales: igitur partes graduales sunt in essentia, quæ se habet vt totum, gradus verò, vt ipsius partes. Cæterùm, gradus vocant portiones eiusdem formæ specificæ, proinde graduum diuersitas, speciem diuersam non efficit; forma enim specifica est indiuisibilis, idq; quantùm ad gradum specificum; quò ad verò ad gradum perfectionalem, diuisibilis: horum igitur pluralitas graduum, infra conceptum positiuum specificum positiuè non continetur, sed potiùs infra positiuum indiuiduorum conceptum. Huiusmodi ergo gradus in indiuiduo ex forma specifica, & proprietate indiuiduali composito, continentur. Itaq; aiunt, gradus non esse partes formæ essentiales, sed perfectionales, quia nimirum non formæ, vt forma, sed potiùs, vt quædam perfectio. Quòd si ita res se habeat; tunc planè gradus caliditatis, non esset caliditas formaliter; ad essentiam enim caliditatis non spectarent. Calefactio præterea, ad caliditatem formaliter minimè terminaretur, sed ad gradum, qui non esset caliditas formaliter. quæ omnia pro absurdis habentur. Dicendum ergo est, gradus esse partes essentiales, vnius rationis, à quibus essentia constituitur secundùm vnam rationem, ideò partes sunt eiusdem rationis, quælibet namq; illarum est forma: nam omnis gradus caliditatis, est caliditas. Gradus ergo sunt partes essentiales eiusdem rationis, siue similares, perfectionales, actuales, quæ ita se habent ad formam intensibilem; sicuti partes quantitatiuæ, ad ipsum quantum. His visis, soluuntur argumenta.

[Margin notes: Formæ gradus. / Gradualis forma. / 1. / 2. / 3. / Qui sint gradus specifici. / Verior opinio.]

## CAP. VI.

### *Soluuntur Argumenta.*



D primum. Negant consequentiam, & ad probationem respondent: caloris intensionem, ex materiæ solidæ proprietate defluere, quæ igni fomentum præstat, atque vigorem. Ex quo patet, quòd dissimilitudo caloris in diuersis indiuiduis, intensiorem, aut remissiorem formæ essentiam non indicet. 1.
Ad 2. Negatur prima consequentia, & ad probationem respondetur: non pro quolibet gradu, sed pro tanto, sub quo stare potest forma ignis, esse proprij ignis accidens. Itaq;, calor in alteratione productus, pro ignis generatione, & corruptione aquæ, 2.

est subiectiuè in aqua, mediante forma aquæ, quæ profectò ipsi calori, nisi pro tali gradu, sub quo aquæ forma saluari non potest, minimè repugnat; pro illo verò tunc in materia, aquæ tantùmmodo forma, non autem ignis habitat. Non ergo valet consequentia: forma aquæ pro tanto gradu, ergo pro omni, repugnat calori. Ad 3. philosophi authoritas, mutationi conuenit locali, atque alterationi, quæ inter contraria mediata habetur, veluti quod mutatur de albo in nigrum, prius attingit fuscum. Mutationibus verò, quæ huiusmodi medium non habent, respectu principalis termini, nequaquam congruit, sed potiùs respectu alicuius adiuncti. hoc est, ratione dispositionum, quæ sunt pro alicuius formæ introductione: Toto namque tempore, aiunt, manere materiã sub forma aquæ, vsque ad vltimum instans. Ad argumentum ergo dicitur: illam authoritatem formæ substantiali per se non congruere, sed ratione dispositionum tantùm. Ad 4. dicitur non ostendi, formam substantialem intendi, & remitti; sed vnam esse altera perfectiorem, quamuis vnius sint speciei. Ad 5. & ad alia dico, aliquam formam habere gradus secundùm essentiam, ac posse referri ad illa, de quibus essentialiter prædicatur, & ita nullum gradum admittere: etenim merè quidditatiuè, ac indiuisibiliter illis comparatur. atsi ad illa referatur, quibus inest; sic forma intensibilis, gradus habere dicitur. Ad aliam dico, duplicem esse contrarietatem, metaphysicam, quæ ad formarum essentias pertinet, graduumque diuersitate opus non habet: aliam verò physicam, quæ subiectum respicit, gradusque varios requirit. ex his patet solutio. Quoniam autem nonnulla dicta sunt, quæ adhuc clariori indigent lumine; hanc ob causam huiusmodi quæstionem inserere curaui, nempè, si generatio, & corruptio sit mutatio successiua. Porrò, nonnulli contrariam tenuère partem, idque non sine efficacia argumentorum: Si generatio, inquiunt, esset successiua: aut hoc contingeret ex parte materiæ quæ subijcitur, quæ cùm sit indiuisibilis, ex illa ergo nihil tale accidere potest: aut ex parte formæ. sed forma est sicut numerus: ergo indiuisibilis. Successio præterea in motu, authore commentatore 4. phy: cap: de vacuo: vel ex resistentia mobilis ad motorem, vel medij ad mobile proficiscitur. sed in generatione non datur primum; mobile enim est ipsa materia. quæ vnde resistat, ex se non habet; forma namque, materiæ summè & vltimatè dispositæ vnitur: non ergo ex resistentia mobilis ad motorem: neque etiam ex resistentia medij, quippè cùm nullum in formæ generatione medium inueniatur; forma siquidem immediatè vnitur materiæ, & agens passo immediatè connectitur. Item, generationis termini, vt dicitur 11. met: sunt contradictorij, vtpotè esse, & non esse. sed inter contradictoria non datur medium: in generatione ergo nõ erit successio. Amplius, si ita res se haberet; tunc forma substantialis susciperet magis, & minus. Reuera, si talis formæ generatio esset successiua, haberet vtique gradus, ac diuersimodè participari posset. at, substantia non suscipit magis & minus, vt dicitur in prædicamentis: ergo. Adhuc, tunc substantia haberet contrarium; vbi enim est motus propriè dictus, ibi est contrarietas 5. phy: com: 10. sed in substantia non est contrarietas: igitur non est motus: & ex consequenti non est introductio formæ successiua, denique intensio, atque remissio. Verùm huiusmodi rationes sic solui possunt: & prima quidem hoc modo, successio ex vtriusque ratione posset contingere, materia autem licet ex se sit indiuisibilis, ratione tamen quantitatis, diuisionem suscipit. Similiter etiam forma est indiuisibilis secundùm esse specificum, quatenus ab omni gradu abstrahit: gradus nihilominùs habet indiuiduales essentiales. Ad aliam probationem dico, successionem ex parte vtriusque contingere posse: materiam quoque habere vim resistendi, quatenus est sub forma, ac contraria formæ inducendæ dispositione. Cùm autem dicitur, formam immediatè materiæ vniri, verum quidem est, post primæ corruptionem; prius enim ex natura rei, necesse est, priorem corrumpi, quàm secunda introducatur: vnde illud prius medium est inter formam, & formam, agens & passum. Ad aliam probationem dico, generationis terminos esse priuationem, & habitum.

Marginal notes: 3. (Ad 3.) — 4. — 5. — Quòd generatio non sit mutatio successiua. — 1. — 2. — 3. — Solutio. — 1. — Materia, quomodo est diuisibilis.

Formæ gradus.

Ad 2. dico, illam authoritatem intelligi debere de eſſe ſpecifico, non autem de eſſe indiuiduali. 2. Ad 3. dico, ſubſtantiæ aliquo modo aliquid eſſe contrarium. 3. Cæterùm, philoſophus 5. phyſ. comm. 10. ait: In ſubſtantia nullum eſſe motum, cùm nihil ſit ſubſtantiæ vlli contrarium. in 2. de gen. comm. 48. dixit aërem & ignem terræ eſſe contraria. &c. Alexander, & Themiſtius, teſte Auerroe, arbitrati ſunt, ſimplici ſubſtantiæ elementariæ, non quidem ſecundùm ſubiectum, ſed ſecundùm formam, ſubſtantiam eſſe contrariam; putarunt enim elementorum qualitates, eſſe illorum ſubſtantiales formas. vnde in prædicamentis, & in 5. phyſ. de ſubſtantiis perfectis, quibus nihil eſt contrarium, in lib. de ſubſtantiis elementariis locutus eſt. Alexander arbitratus eſt nihil eſſe contrarium ſubſtantiæ ſecundùm ſubiectum, quia ſcilicet in materia conueniunt, nihil autem referre ſecundùm formam, contrarium habere. Arguit Auerroes: Tunc, inquit, ſermo Ariſtot. non eſſet vniuerſalis; sed ſolis congrueret ſubſtantiis compoſitis, atque ita in ſubſtantia ſimplici elementari eſſet motus, quia illi aliquid ſecundùm formam aduerſatur. Item, inter elementa non eſſet vera contrarietas per ſe, quippè, quia ſecundùm qualitates tantùm. At contrarietas eſt oppoſitio inter aliqua per ſe, & non per accidens. Deniq; non arbitratur qualitates elementorum eſſe illorum ſubſtantias. Sed de hac quæſtione diſputaui in primo Pymandri, vbi de elementis locutus ſum. Quòad vero ad Ariſt. ſententiam dico, in ſubſtantia non eſſe motum, quia non eſt diſtantia. quòd ſi non ſit motus; nec etiam contrarietas propriè dicta. Et hæc quidem ad argumenta. Cæterùm, quemadmodum adduximus ſententiam aliquorum, qui partem contrariam tutati ſunt; ita & affirmatiuam partem adducamus, non ſine grauium virorum authoritate, atque ratione: inprimis hoc modo arguendo. Si generatio formæ ſubſtantialis introducendæ, non eſſet ſucceſſiua; tunc planè accidens naturaliter ſine ſubiecto inueniretur; alteratio enim formam præcedens, aliquo certè indiget fundamento, nempè forma ſubſtantiali: 1. nam in aquæ materia, non per medium formæ aquæ, quæ ſibi contraria eſt, ſed ignis conſiſtit: non quidem generandæ, quæ nondum eſt: accidens præterea, forma ſubſtantiali, qua fundatur in ſubiecto, poſterius eſt. Quare, ſi calor præcedit formam ignis; erit 2. accidens naturaliter ſine ſubiecto. Item, in generatione formæ, priùs in parte propinqua, quàm remota, diſpoſitiones corrumpi, neceſſe eſt; forma enim ſine diſpoſitionibus, eam conſeruantibus, ſtare non poteſt, nec materia ſine forma. Priùs ergo in parte propinqua, quàm remota, ſequens forma eſt inducenda. Quare, ſicut ſucceſſiuè præcedens corrumpitur; ita etiam ſucceſſiuè ſequens introducitur. Antecedens autē patet ſatis, quippè cùm omne agens, priùs in partem propinquam agat, quàm in remotam. Amplius, 3. materia, in qua præcedens forma conſeruatur, ſi æqualis ſit diſpoſitionis, agens corrumpens, proximiorem priùs, quàm remotiorem partem corrumpit. ſi verò non æqualem per totum diſpoſitionem habeat; minus ergo ad vnum punctum, quàm ad alium erit diſpoſita, atque ita agens priùs ad vnum, quàm ad alterum punctum, formam corrumpere incipiet: & ex conſequenti, priùs vnum, quàm alterum punctum forma introducenda, attinget: ſucceſſiua ergo erit eius introductio. Præterea, ſi forma ſubſtantialis non inducitur ſucceſſiuè; igitur dabitur minima in materia, in quam forma æquè primò inducitur, alioqui minorem partem occupabit, & ita ſucceſſiua erit ipſius introductio. Sed 4. conſequens eſt falſum: materiæ namq; partes ſine forma conſiſterent, quod eſt impoſſibile. Tenet conſequentia: daretur enim minimus ignis, cuius forma, minorem materiam informare poſſit, quàm aliorum formæ elementorum, atq; ita forma ignis, tales partes ſe orſum informare non poſſet, aliter daretur minimus minimo: abſq; forma ergo illæ partes remanebunt. Formæ ergo ſubſtantialis introductio, eſt mutatio ſucceſſiua. Amplius, 5. ſi motus non eſſet vnus, & continuus; tunc planè nullo toto motu, pars aliqua eſſet prior, quod Ariſtoteli aduerſatur in 6. phyſ. diſputanti, toto motu medietatem eſſe priorem. Tenet conſequentia: quod enim fit in inſtanti, non habet prioritatis rationem. Deni-

Si ſubſtantia habeat contrarium.

Auer. rationes 1. 2.

Quòd generatio ſit mutatio ſucceſsiua.

que, si motus esset in instanti; in eodem esset nunc, motus, & quies. vt dicitur 6. physic. Sanè, ante omnem motum est motus, vt dicitur 6. phys. igitur omnis motus est vnus, & continuus. Generatio præterea, & motus, non penes successiuum, sed penes terminos distinguuntur; sic enim 5. phys. loquitur philosophus, vbi distinguens generationem à motu, mutationem à non albo, in album sub generatione constituit; quæ tamen mutatio, est alteratio, & absque dubio successiua. vnde omnis motus est generatio, quatenus illius termini sunt habitus, & priuatio, vt ex non albo fit album, & è conuerso. Et omnis generatio est motus, quatenus ambo termini sunt affirmatiui: vt ex nigro fit album, & ex aqua fit ignis. Causa autem, quare in substantia specialiter negatur motus, est propter subiectum generationis substantialis; nempè materiam, quæ minùs quàm in aliis mutationibus ens esse dignoscitur: vnde frequenter à philosopho materia vocatur non ens. 11. met. 2. de gen. Propterea magis in substantia, quàm in aliis generibus mutatio fieri dicitur à non subiecto in subiectum. Denique, motus, qui inter duos terminos positiuos coalescit, minùs illi aptari potest. Itaque, distinguendo motum à generatione penes terminos, in substantia est motus, & generatio illius est mutatio successiua. Hæc sint dicta pro altera parte defendenda.

Quare in substantia non sit motus.

## CAP. VII.

### Soluuntur argumenta:

Communis opinionis rationes.



HActenus nonnulla adducta sunt, ingeniosè quidem dicta, & peracutè satis, quæ sanè in generatione simplicium, atque mixtorum inanimatorum defendi possunt. Verùm, quia propositi nostri est communiores quasque adducere sententias, & etiam imitari; propterea communiorem de hac re sententiam in medium adduxi, eiusque rationes palàm proposui, vt vnusquisque accipiat, quod sibi libuerit. Sit ergo hæc prima communioris sententiæ ratio.
1. Quemadmodum in omni generatione est dare primum generatum; ita planè & in omni alteratione primum alteratum: quod quidem secundùm se totum incipit alterari (teste Auerr. 8. phys. comm. 23. & 3. phys. comm. 60.) Constat ergo, quòd sicut in substantia datur minimum generatum; ita in qualitate minimum alteratum. Datur ergo minimus ignis, qui secundùm se totum incipit alterari ab aqua. Nulla ergo forma substantialis, per viam generationis producenda, quôad omnes partes quantitatiuas subiecti, successiuè producitur, alioqui non daretur primum generatum: cuiuslibet ergo formæ substantialis producendæ datur primũ instans in quo est.
2. Amplius, in qualibet specie rei naturalis, datur minimum, potens in illa seorsum existere. 1. phys. comment. 38. Carnis, inquit, determinata est quantitas in magnitudine, & paruitate. Et 2. de anima comm. 41. Omnium natura constantium, terminus & ratio est magnitudinis & augmenti. Arguit autem sic 1. phys. comment. 36. contra Anaxagoram: Si contingit partem, quæ seorsum potest existere, quantumcunque esse in magnitudine, & paruitate; contingit & totum quantumcunque esse. Ratio ergo philosophi non concluderet, si in qualibet specie non daretur minimum naturale, vtpotè minimus ignis in minima terra, & huiusmodi. Igitur forma non inducitur successiuè. his autem, & similibus hanc communem sententiam statuere possumus, sicut paulò antè probauimus. Ad rationes contrarias, & primùm quidem ad primam, sic respondemus: accidens non esse sine subiecto, sed manere in forma aquæ

Soluuntur rationes contrariæ.

1. remissa; formæ enim remissæ se inuicem compatiuntur.
2. Ad 2. Non priùs corrumpuntur dispositiones in parte propinqua, quàm remota, signato minimo in quod agit. Neque agens naturale, velociùs agit in partem propinquam, quàm remotam; agit enim in minimam materiam: non ergo priùs in vnam, quàm in aliam partem: neque ex consequenti velociùs. Præterea, forma produci non potest per minus, quàm per minimum extensiuè,

Formæ gradus.

vel intensiuè: nec agens potest agere vna actione in maius, quàm in minimum. Quare agens naturale æquè effectum, in propinquam, ac in remotam partem producit; infra enim minimam sphærā suæ actionis, æquè bene applicatur cuilibet parti in tota sua sphæra. Dicis, agens naturale meliùs propinquæ, quàm remotæ parti applicari: ergo meliùs agit in propinquā partem, quàm in remotam. Respondeo, agens naturale non meliùs applicari parti propinquæ, quàm remotæ minimi; imò æqualiter ad illas potiùs applicatur, virtutis quidem, non corporis contactu. Dicis, naturalis agentis actio, de extremo propinquo minimi, ad extremum ipsius remotum transiens, ad medium priùs venit: ergo primùm in illud agit. Dico, verum esse in transitu successiuo, non autem in transitu subito, vbi simul tempore hæc omnia contingunt. Dicis, si agens naturale in totum minimum æquè primò ageret; in eodem ergo instanti actio illius esset in principio, medio, & fine, quod est absurdū. Nego consequentiam; non enim est eadem actio: nam actio agentis primò causat aliam actionem in medio; & illa aliam in extremò, & hæc in instanti.

Obiectio. Solutio. Obiectio. Solutio. Obiectio. Solutio.

Ad 3. Dico materiam esse æqualiter dispositam, nec agens agere magis in propinquam, quàm in remotam partem, quia æquè ad illas partes suas est applicatum. 3. Ad 4. Non est necesse, vt partes sine forma maneant, quia resoluuntur in cōtinens: huiusmodi namque materia, cum materia coniungetur continentis, à cuius forma informatur. 4. Ad 5. Quamuis formæ substantialis introductio fiat in instanti; non ob id tamen sequitur, nullo toto motu partem aliquam non esse priorem, cùm circa dispositiones formæ introducendæ prioritatis ratio inueniri possit. 5. Itaq; communis, magisq; philosophi rationi affinis, atque cognata est sententia, quæ asserit formæ substantialis introductionem fieri in instanti, non autem esse mutationem successiuam, nisi respectu dispositionum præcedentium.

Communis via tenenda.

Cæterùm, quod dicitur à philosopho 5. phy. com. 3. quòd in omni motu sit tempus: ergo successio. sed generatio est motus communiter dictus: ergo in generatione est tempus, & ex consequenti successio. Igitur forma substantialis, successiuè acquiritur. A Commentatore 5. phy. comm. 3. exponitur: Omnem, inquit, motum esse in tempore, declarabitur perfectè in lib. 6. vbi philosophus dicit, omnem motum esse in tempore, tàm motum propriè dictum, quàm mutationem in substantia: non quidem ratione instantaneæ introductionis formæ substantialis, sed præuiæ alterationis: ideò dicet, quòd omne quod generatur, priùs generabatur.

Arist. Omnis motus est in tempore

Sed dicet aliquis: siue forma in instanti, siue successiuè introducatur; vellem scire, si in aduentu formæ omnes dispositiones corrumpantur, an remaneant etiam post formæ aduentum. si remanent: ergo dant esse ipsi mnteriæ; omnis enim forma dat esse ei in quo recipitur. sed non dant esse simpliciter; hoc enim formæ substantiali congruit, cuius est dare esse simpliciter; est enim ens simpliciter, accidens verò secundùm quid. 7. met. accidens præterea præsupponit esse, vnde ista est vera: homo est albus, quia homo est. Igitur ens secundùm quid, id est, accidens, quod largitur esse secundùm quid, esse simpliciter præsupponit. Quare materia, mox formam substantialem receptura, ab omnibus expolianda est accidentibus, vt fiat actu simpliciter per formæ substantialis aduentum. In aduentu ergo formæ, aliquas præsupponi dispositiones, quæ non corrumpantur, fieri non posse, aiunt Peripathetici. Sanè, si naturalis materiæ appetitus est ad formas habendas: conuenit ergo illi, vt priùs formam suscipiat, à qua esse accipit, quàm dispositiones, è quibus esse secundùm quid illi communicatur. Vt autem res clariùs pateat, sit nobis exemplo, ignis in ligno generatus, in cuius generatione, materia sub forma ligni consistens per agens calidum, cum caliditatis siccitatisque introductione, ad formam ignis recipiendam disponitur. Cùm autem caliditas, atque siccitas ita creuerint, vt cum eis forma ligni cohabitare nequeat; illicò à materia extruditur, simulque caliditas, atq; siccitas, quæ pro forma ligni excludenda, fuerant introductæ, propulsantur; atque eo in instanti, quo ligni forma abijcitur cum dispositionibus omnibus, in materia nuda, forma ignis introducitur; sicq; materia accipit à forma no-

Si in aduentu formæ, accidentia corrumpantur. Dispositiones corrūpuntur. Dispositionū necesitas.

Forma generanda.

*ma nouiter introducta, esse simpliciter. Porrò, si illæ dispositiones non adessent, quàmdiu res corrumpenda alteratur, & materia ad formæ iam præsentis expulsionem, absentis verò receptionem disponitur. Deniq;, si formam introducendam consimiles non comitarentur, quales antè instans formæ introducendæ fuerant causatæ; proculdubio materia indisposita remaneret. verùm quia cum forma corrumpenda, priores abierunt; defecit enim illarum subiectum, quod in actu esse debet; vnde non remanet materia in actu, sed per formam nouam introducendam, fit in actu simpliciter, nouis etiam consimilibus concomitantibus; remanet vtiq; sufficienter, disposita ad formam recipiendam: talis autem est corruptionis generationisque ordo naturalis, consimiles quoq; dispositiones concomitantes, formæ in materia conseruandæ deseruiunt. Itaq;, dispositiones præcedentes, noua adueniente forma, abeunt, atq; recedunt.* Obiectio. *Sed dicet aliquis hoc aduersari philosopho 2. de gen. comm. 25. disserenti atq; disputanti inter elementa symbolica, faciliorem esse transmutationē: Quia facilius est, inquit, vnum, quàm multa transmutare. Remanet ergo in illis aliqua præcedens dispositio.* Solutio. *Dico, quòd licet tot in symbolica, quot in non symbolica generatione corrumpantur; perinde tamen est, ac si vnum tantùm corrumperetur; symbolica enim qualitas sine resistentia, corrumpitur: in non symbolicis autem, non absq; resistentia corrumpuntur: propterea ait philosophus, quòd facilior sit vnius cum resistentia, quàm multorum cum resistentia transmutatio. Quomodo ergo dispositiones corrumpantur, dictum est satis.*

## QVAESTIONIS QVARTAE. CAP. I.

### *Si in materia sit forma, vel aliqua pars formæ producendæ.*



*E modo formæ introducendæ, & de dispositionibus quoque eius, iam dixi: quibus congruere id video, quod à multis in dubium vocatum est, nempè, si forma producenda siue aliqua illius pars, sit in materia. Porrò, nostra inquisitio non est de potentia merè passiua, hoc est, an omnes formæ, naturaliter receptibiles in materia, in ipsa præexistant in potentia merè passiua: quandoquidem in materia aptitudo existat, atq; potentia essentialis ad formas recipiendas. nec quæstio est, quin in materia disposita, ratione dispositionum, non autem secundùm essentiam, forma recipienda præexistat. neque etiam quæstio est, quin in semine, ex quo res animata gignitur, aliqua præexistat virtus actiua, quæ ad productionem rei animatæ operetur. Sed quæstio est, an in materia, in quam per substantialem generationem, forma substantialis introducenda sit, siue animatæ, siue inanimatæ rei, ipsa præexistat forma actu secundùm esse imperfectum.* Formam non præexistere in materia. Prima ratio. *Ad quam quidem quæstionē, secundùm communem sapientum sententiam dicimus, neq; formam secundùm se totam, neq; secundùm partem, quæ cooperetur agenti, in materia præexistere. Reuera, si forma præexistat actu, sed imperfectè secundùm se totam: generatio ergo hominis, accidentalis potiùs, quàm substantialis erit dicenda: hoc enim modo, à philosopho generatio simpliciter, à generatione secundùm quid, 5. phy. commen. 7. discernitur, atq; distinguitur. Sanè, generationis substantialis terminus à quo, est non ens in actu, idq; neq; perfectè, neq; imperfectè, alioqui si esset actu imperfectè; non rectè dici posset non ens simpliciter: ex non ente autem simpliciter in substantiam, est generatio substantialis. nec potest dici, aliquam formæ partem præexistere; forma enim est indiuisibilis, atq; sua natura simplex.*
2. *Amplius, si aliqua pars præexistat, vt cooperetur agenti, ad eius productionem, aut vtique ad productionem partis præexistentis, & tunc esset contradictio;*

præexi-

De forma generāda, siue producenda.

præexisteret enim, & non præexisteret. aut alterius, & tunc in generatione, non tota forma producitur, quod est absurdum; siquidem non pars, sed tota ipsa forma producitur, alioqui, si ex imperfecto ad perfectum duceretur, substantia susciperet magis & minus. Dicis, philosophum 7. met. comm. 29. dicere, partem rei præexistere: igitur, aut tota, aut aliqua pars formæ præexistit in materia. Respondeo, illud esse intelligendum de aliqua virtute actiua materiæ intrinseca, non autem de ipsa forma, aut aliqua eius parte. Siquidem animata mouentur, seu generantur ab agente intrinseco materiæ, quia nimirum virtus formatiua, quæ est in semine, mouet materiam ad formam; sicuti virtus augmentatiua animæ, ipsi quanto intrinseca, ipsum ad maiorem mouet quantitatem. Et in alteratione est aliqua virtus in corde, quæ cæteras partes mouet, totumq; animal ad sanitatem, quæ quidem virtualiter pars sanitatis, non autem formaliter dici potest. Sermo ergo philosophi est de rebus animatis, in quibus dicit aliquam partem præexistere, hoc est, aliquam virtutem actiuam materiæ intrinsecam, vt in semine, ad formam mouentem, quæ profectò virtualiter aliquo modo illius pars est appellanda. Cæterùm, semen non esse principium generationis actiuum, quod formalem generationis terminum, nempè ipsam formam attingere potest, constat satis: quod enim non est, principium substantiæ productiuum esse nequit, quippè cùm esse, agere præcedat. at semen, non est in instanti generationis; illius enim corruptio, est generatio alterius: nec refert, quandiu est, esse principium; siquidem proximè est conuertibile, in id, quod est generandum. Quidquid autem est huiusmodi, passiui, non autem actiui rationem subire, necesse est: ergo. Amplius, nullum imperfectum, est principium perfectioris producendi: omne namq; principium vniuocum est, vel æquiuocum, æquè perfectum, vel perfectius termino producto, imperfectius autem minimè. sed semen est imperfectius re producenda: siquidem (authore Augustino 11. de Trinit. cap. 17.) omne viuens est præstantius non viuente: res autem generanda est viuens, non autem ipsum semen: ipsius ergo principium perfectè productiuum esse nequit. Nec habet quicquam virium, si quis dixerit semen agere, non propria, sed decidentis virtute: virtute namq; non entis, nihil producitur. sed decidens, vtpotè pater, casu non sit in viuis, aut si fuerit, non adsit corpori, ex semine gignendo: ideò velut non ens reputatur. Semen ergo non est sufficiens principium actiuum generationis; siquidem vniformis agentis virtus actiua, in passo vniformi, difformem nequit producere effectum. sed virtus seminis est vniformis, & materia quoque similiter. Vnde ergo tanta in animalium organis difformitas? vtiq; ab agente difformi, nempè cœlico calore, siue influentia: huic autem difformi semen actioni, vt concomitans causa deseruit, atq; cooperatur. Ratio præterea seminalis, eisdem rationibus, ac ipsum semen, substantialis formæ esse nequit productiuum principium, neque sufficiens alterans, absq; cœli influentia; verùmtamen vtraq;, etsi non ad formam substantialē, ad ipsam tamen præuiam alterationem coactiua sunt. Cùm ergo hæc ita se habeant: vnde ergo forma introducenda? non à semine, neq; à decidente, nec etiam ab angelo; non enim potest educere formam de potentia materiæ; siquidem agit cœli motu mediante. sed cœlum non potest, nec ergo angelus, mediante illius motu: à virtute ergo diuina animalium formæ profluunt. Porrò, generatis sine semine, vt ignis ex igne, huiusmodi rationes non congruunt. Hæc quidem de formæ in animatis productione dixêre nonnulli, & quidem non temerè, cùm formarum productio, siue cùm corporibus pereuntium, siue post corporum dissolutionem, permanentium, ad solum pertinere videatur opificem, ac mundi parentem. verùm aliqui arbitrati sunt, quòd sicut in genere sunt differentiæ in habitu confuso, & esse indistincto; ita planè in materia sint formæ contrariæ secundùm esse confusum, quæ quidem formæ sic consideratæ, transmutationis physicæ principia sunt. Quoniam autem huiusmodi formæ sub esse confuso consistentes, aptæ sunt esse perfectum consequi, quamuis eædem sint, sub vtroq; esse; sub imperfecto tamen, priuationis modū

Obiectio.

Solutio.

In semine nō præexistere formam.

1.

2.

Semen non est sufficiens principium actiuum generationis.

Vnde sit forma introducenda.

Formæ animalium à Deo immediatè.

In materia esse formas sub esse confuso.

generāda, siue producenda.

obtinent. Is autem priuationis modus, non indicat in materia formæ negationem cum patitudine; sed formam potiùs cum negatione esse perfecti. Sed diximus vnicum esse, formam habere, nec suscipere magis, & minus, quod certè saluari non potest; si ab imperfecto, ad perfectum proficisceretur. Itaq; quoniam ab imperfecto, perfectior effectus produci non potest: & omne quod est in producto, actu, seu virtute continetur in producente; ideò perfectius est producto, aut æquè perfectum. Adde, quòd omnis causa, est perfectior suo effectu, semen autem respectu animalis, non potest esse illo imperfectius: ergo. Etenim quando duæ causæ, vniuoca scilicet, & æquiuoca, ad eundem effectum producendum concurrunt; æquiuoca effectu semper censetur nobilior: multo ergo magis, si in vno effectu producendo sola extiterit. Insuper, quia nulla forma perfectius alteri, quàm sibi esse largiri potest. sed esse seminis est imperfectius esse animalis: ergo. Denique, quia in momento generationis, teste Auerr. 1. phy. commen. 62. semen non est, id autem quod non est, non est causa alicuius, vt sit: has ob causas igitur, atq; consimiles, rationi videtur esse consentaneum, formam in semine non præexistere. Cæterùm, operæpretium fuerit scire quid sit semen, & an ita se habeant, quæ dicta sunt. Inprimis non ignorare oportet, semen intelligi posse id, cui adest virtus alicuius effectus productiua, siue ab agente particulari fuerit productum, siue aliquod aliud extiterit, veluti dispositio qualitatiua in ligno à sole, vel igne inducta, semen quodammodo dicitur ignis generandi. Amplius, quod est proportionale vero semini, semen vocatur; vnde corpusculum illud in carne vaccina, apis generandæ, semen dici potest, quod quidem à solis, cæterarumq; stellarum in aëre, vel in aqua diffuso calore gignitur, teste Auerr. 12. met. comment. 8. Denique, semen propriè vocatur corpus ex superfluo alimenti decisum in loco generationis, in quo est virtus productiua eius, quod est simile generanti. Si primo modo semen intelligatur, est ratio seminalis, vt instrumentum principalis agentis ad ignis, vel alicuius generationem: secundo verò, & tertio modo, est pars totius corporis spiritualior, atque subtilior. Porrò, in semine est forma substantialis seminis, qua semen constat, subtilior quoq; seminis pars, & quædam qualitas, quæ est calor seminalis: hic autem & animalis, & cœlestis calor appellatur; animalis vtiq; quatenus est ab animali decisus; cœlestis verò, quatenus solis atq; stellarum est instrumentum: hæc quidem in vero semine inueniuntur, in aliis autem non ita plenè, atque completè, sed per quandam potiùs similitudinem. His ita elucidatis, quærimus, quid philosophus de hac materia senserit, quid deniq; illius Commentator, in lib. de animalibus 15. asserit solum intellectum de foris accedere, cæteras verò animalium animas, ex semine ortum habere. Auerr. 2. de generatione animalium cap. 1. ait, semen agere in virtute seminantis; retinet enim motum, quem à primo motore accepit, nec eget præsentia seminantis. Quare, qui huiusmodi sunt sententiæ sectatores, ita ad supra posita argumenta respondere consueuêre: & ad primum quidem sic. Ab imperfectiori potest produci perfectius, quatenus instrumentum est principalis agentis: etenim forma seminis, vt particularis, & vniuersalis instrumentum agentis, simul cum calore animali, virtutem habet perfectioris producendi. Ad illud de producto dicunt, in semine contineri virtualiter instrumentaliter, atq; hoc sufficere, nec oportere, ipso animali, semen actualiter esse perfectius. Ad aliud, verum est causam æquiuocam principalem, non autem instrumentalem, suo effectu perfectiorem esse; satis enim est, si instrumentum sit superioris agentis. Ad aliud, forma, nobilius largiri potest esse, quàm ipsa habeat, non quidem ex suæ nobilitate naturæ, sed quia instrumentū est nobilissimi agentis. Ad vltimum iam responsum est, nempè semen non egere præsentia seminantis; sed sufficere semel à seminante motum accepisse. Dicunt ergo formæ agens in fieri, semen esse, in esse verò conseruando, cœlum, ac primum motorem, qualitatiuis, ac quantitatiuis dispositionibus mediantibus. In primo ergo instanti forma est à nullo effectiuè, conseruatiuè verò à cœlo: nec est impossibile effectum esse sine agente, à quo dependet in fieri: sufficit illi si ab actione conseruantis defendatur.

[Marginalia: Reprehenditur talis opinio. — Quid sit semē. 1. Dispositio. 2. Proportionale. 3. Superfluum alimenti. — Tria in semine. — Soluuntur argumenta. 1. 2. 3. 4.]

## CAP. II.

## *Quòd forma sit in semine.*



*VI Peripateticam viam sectari se putant, animalium formas in semine, siue in materia latitare, aiunt, sic arguendo: Si nihil, inquiunt, in materia præfuit, quod in formam naturalem non sit transmutandum: formæ vtiq; naturalis productio, creatio potiùs, quàm generatio eßet appellanda: cratio enim est de nihilo productio, forma insuper naturali corrupta, in nihilum abiret: eôdem namq; vnde venit rem redire, atq; resolui necesse est. Sed hoc est falsum: ergo & antecedens, alioqui agens naturale annihilare poßet, atq; creare, quod planè dici non potest. Iterum, si nihil formæ generandæ in materia præceßit: naturalis ergo formæ productio, generatio naturalis dicenda non esset: A natura, inquit philosophus 7. met. fiunt, in quorumcunq; materia, est aliqua pars formæ, quæ sic mouet materiam; sicut mouetur ab extrinseco. Reuera, cuilibet generationi naturali, principium inest naturale intrinsecum actiuum, quippè, cùm natura sit principium motus & quietis eius, in quo est, 2. phys. ac naturalia sic ab artificialibus distinguuntur. Porrò, illud primum non est forma inducenda, quia nondum est, nec materia; ad ipsam enim non attinet agere: aliquid ergo est, quod in formam erit transmutandum. Sanè, 6. met. naturalem scientiam, ab arte, & scientia practica hoc modo dixit esse discretam, quia naturalium principium in nobis, non est, sed in rebus scitis: artificialium verò, atque particularium in nobis, vel in sciente. hæc profectò nihil virium haberet, si in rebus naturalibus, suæ transmutationis actiuum non eßet principium: propterea ibidem subdit principium naturalium eße in moto, quod planè de principio actiuo est intelligendum. Amplius, si in materia non eßet principium actiuum formæ generandæ: igitur omnis generatio eßet violenta: violentum namque est, teste philosopho 3. eth. cuius principium est ab extra nō conferente vim paßo. Si ergo paßum nullam vim habet in forma producenda: omnis ergo generatio est violenta, quod est absurdum. Ex opposito igitur naturale principium est actiuum, atque intrinsecum rei producendæ. Sanè, 7. met. aliqua dixit esse à natura, & aliqua ab arte: nonnulla verò à natura, & arte, quædam verò à casu. Porrò, quæ à natura fiunt, illa eße aßeruit, quorum materia principium in se motiuum habet: igitur in materia rei generandæ est principium intrinsecum motiuum, atq; actiuum rei, quæ erit producenda. Amplius, formæ viuentium ab agentibus intenduntur, atq; procurantur naturalibus, alioqui casu, præter illorum intentionem fierent: igitur ab illis generantur, aliter frustra procuraretur, quod illorum potestatem effugeret. Reuera, secundùm Peripatheticos, formæ animalium, rationali tantùmmodo exclusa, tum in esse, tum etiam in conseruatione à causis dependent naturalibus: illorum ergo generatio ab eisdem pariter dependeat, necesse est. Sanè, si huiusmodi animæ, potentia in prima continentur materia, sicut dicit Commentator, actu verò in primo motore, si à Deo producantur: ex materia ergo Deum illas extrahere diceremus, quod est falsum, & absurdum. Itaq; formam, aut aliquid formæ in materia præfuisse, consonum est rationi.*

1. 2. 3. 4.

## CAP. III.

## *Soluuntur Argumenta.*



*D primum dico, creationem, productionem eße inter ens, & nihil simpliciter: generationem verò inter ens, & priuationem, quæ etsi nihil sit formaliter; aptitudinem nihilominùs, atq; inclinationem in subiecto præsupponit naturalem. Quam ob causam forma producenda, propter huiusmodi in-* 1.

clinationem naturalem subiecti, in quo est recipienda, qua profectò ipsa creatio caret, generationem habet naturalem. Ad 2 negatur consequentia: modus enim naturalis ge-
2. nerationis, ex parte passi ad formam naturaliter tendentis, non autem ex parte principij actiui in mobili existentis, est obseruandus. Itaq; authoritas philosophi intelligenda est de potentia formæ virtuali, non autem formali: sicuti solemus dicere, calorem esse partem sanitatis. hoc etiam modo ratio seminalis, pars dicitur formæ generandæ. Quod autem adducitur, omnem generationem naturalem, habere principium actiuum: minimè placet: & cùm additur, quòd natura sit principium motus eius, in quo est, dico, passiuum, non autem actiuum esse principium, atq; ita naturalia ab artificialibus esse
Naturalia. discreta; naturalibus enim principium passiuum, determinatam tribuit inclinationem ad formam habendam: artificialibus autem minimè; imò inductio formæ cum illorum naturali inclinatione pugnat: sic grauia in sublimi loco interdum artis inuentione collo-
Artificialia. cantur: vel materia, ad formas artificiales, in neutra est potentia. Artificialia ergo, agens habent liberum, & potentiam neutram, naturalia verò, agens naturale, & naturæ potentiam determinatam. Ad confirmationem dico, non haberi, in 6. met. principium naturalium actiuum esse in moto, sed id tantùm, quod sciens naturalia speculatiuè, sicut nouit physicus, non sit actiuum ipsorum principium: sicuti sciens aliqua particularia, ipsorum quodammodo, propter suæ artis peritiam, principium dici potest actiuū. Ad
3. 3. philosophi authoritas ita est intelligenda, nempè illud, quod patitur vim, non conferre potentiam naturalem, nec inclinationem quidem habere, ad illud, quod vi sustinet; imò opposito modo se habere. Ex quo patet, non posse inferri ex philosophi authoritate, passum habere oportere potentiam actiuam formæ producendæ, vt naturalis, & non violenta dici possit generatio. Ad authoritatem, 7. met. dico id tantùm haberi, quod naturaliter fit, principium esse naturale passiuum, quod ad actum, absq; arte cooperante reducitur, atque reuocatur: non autem quod necesse sit, esse principium intrinsecum a-
4. ctiuum formæ generandæ. Ad 4. dico, formas intendi, procurarique ab agentibus naturalibus, dispositiuè tantùm, non autem effectiuè; nec ideò casso labore fatigari; alioqui homo, qui hominem generare intendit, eodem modo frustra laboraret; ad animæ enim productionem nequit attingere. Ad confirmationem respondeo, formas esse in materia in potentia passiua, in primo autem motore in actu, quia actu illas producere potest, non quidem extrahendo, sed infundendo, mediantibus materiæ dispositionibus, atq; inclinationibus ad formam nouam recipiendam. Ad materiæ ergo, siue subiecti transmutationem naturalem, non est necessarium principium actiuum rei motæ, siue transmuta-
Sufficit principiū passiuum tæ; sed sufficit principium passiuum naturale, ad talem transmutationem, motum, siue terminum inclinatiuum. videtur etiam hoc philosophi doctrinæ conuenire; sic enim 8.
1. phys. loquitur: Alia, inquit, mouentur ab extrinseco, puta violenter: alia verò ab intrinseco naturaliter, quia sic sunt nata moueri; vnumquodq; enim tunc naturaliter agitur, atq; mouetur, cùm ita, sicut natum est agi, agitur atq; mouetur. Denique addit aliqua moueri naturaliter; quæ habent principium patiendi tantùm, non autem agendi.
4. Amplius, quod alicui se habet per accidens, eidem per se conuenire non potest, alioqui inter accidens, & substantiam, nullum esset discrimen: sed principium actiuum intrinsecum, per accidens congruit subiecto ad formam producendam, authore philosopho 2. phys. Per accidens, inquit, medicus sanat seipsum; accidit enim illud sanari, quod in se habuit principium actiuum sanitatis: non ergo eidem per se conuenit subiecto. Igitur, in semine, siue in materia non est aliquod principium actiuum, coagens extrinseco agenti, ad generationem naturalem propagandam, alioqui omnis actio, in passo ab extrinseco immissa, violenta, aut artificialis diceretur, quod constat esse falsum: illuminatio namque aëris à corpore luminoso, est naturalis; ab extrinseco tamen. Hæc quidem dixi, secundùm meliorem modum intelligendi.

Cap. 4

De formæ productione.

## CAP. IIII.

### *Formam non fieri ex aliquo existenti in materia, & ab ipsa materia distincto.*



*Voniam quàmplurimis philosophis visum est impossibile, animalium formas ab extrinseco accidere, & creationem effugere posse; hac de causa nonnulli arbitrati sunt, creationem effugere cupientes: aliquod positiuum reale, materiæ esse concreatum, & ab ipsa materia essentialiter distinctum, ex quo forma producitur: Si in materia, inquiunt, non est aliquid ab ipsa materia distinctum, ex quo forma est producenda; tunc planè materia esset in*

Formam fieri ex aliquo in materia existente.

*pura potentia receptiua ad formam: sicuti corpus ad animam rationalem, & anima ad* 1.
*gratiam. sed hæc per creationem habentur: formæ igitur productio sola creatione ac-*
*quireretur. Amplius, quod fit per se primò, & non de aliquo sui, creari omninò, neces-* 2.
*se est. sed forma per se fit, & non per accidens; sicut album: ergo. Item, forma primò fit, quia priusquam compositum; causa enim præcedit effectum. si ergo non fit de aliquo sui: aliquid certè non conuertitur in ipsam: atque ita sequitur, vt ipsa forma creetur. Adde, quod generans teste commentatore 8. met: perfectionem, non autem multitudinem largitur. Quare, si forma, vel aliquid illius non præcessit in materia: generans vtiq; multitudinem largiretur, nẽpe formam, quæ priùs non habebatur: ergo*
*quod prius. Amplius, aliqua à casu fieri asserit philoso: 7. met: cùm per agens extrin-* 3.
*secum aliquid fit, quod est, pars formæ in materia. In materia ergo aliquid aliud præcedit, ab ipsa distinctum, de quo forma fit, aut in ipsam conuertitur. Verùm huiusmodi sententia, cùm veritati, tum etiam rectæ philosophiæ minimè consona esse videtur.*

Reprehenditur.

*Etenim, si pars formæ præexistit in materia: aut eadem pars ad omnes propemodum formas respicit, atq; ita idem numero in omnibus formis quantùmlibet contrarijs, & in-*
*compossibilibus clauderetur, quod est absurdum: aut, cuilibet formæ corresponderet sua* 1.
*propria pars, ab alia numero distincta. sed tunc aliud sequeretur absurdum, nempè infinita actu in materia extra intellectum, simul coalescere, quod sic patet: Quemadmodum diuersis formis specie, diuersæ etiam partes specie respondent; ita planè diuersis numero, diuersæ etiam numero. At materia cùm sit in potentia ad infinitas formas numero, sub qualibet etiam forma specifica: infinita ergo actu simul erunt in*
*materia. Amplius, aut illæ partes diuersarum rationum simul omnes simul sunt in ma-* 2.
*teria, aut non. Si autem simul: contrariis ergo atque incompossibilibus, disparatis deniq; pluribus eiusdem rationis materia informabitur; quælibet enim illarum partium est aliqua forma: à qualibet ergo materia informabitur. Quòd si dixeris, non omnes materiæ inesse: illæ ergo quæ non insunt, separatæ sunt, ac per se subsistentes, quod est fal-*

Materiam non informari pluribus formis.

*sum, à generante sanè attingi non possent. Dicis, fieri posse plures formas secundùm esse* 1.
*completum, & partiale, eidem materiæ inesse. At hoc est impossibile; repugnat enim* 2.
*illarum rationi formali, quæ ita in parte, ac in toto, eandem potestatem obtinet. forma præterea substantialis, quia specifica est, secundùm speciem specialissimam, necessariò vnum naturale constituere debet suppositum. Quare, si tales formæ, aut illarum partes, eidem simul inessent materiæ; vna profectò eademq; materia, in pluribus simul suppositis naturaliter subsisteret, alterius, & eiusdem rationis, quod est falsum. Ad rationes*

Soluuntur rationes primæ

*autem sic respondere valemus. Ad primam dicimus, materiam non esse puram potenti-* 1.
*am receptiuam ad formam naturalem, sed esse in potentia transmutabili ad ipsam, quip-*
*pe cùm per transmutationem materiæ haberi non posit. Ad 2. Licet forma sit prior or-* 2.
*dine naturæ; per mutationem tamen acquiritur: non ergo creatur; differt enim mutatio à creatione, vt diximus in 2. lib: Pymandri, creatio siquidem non præsupponit sub-*

Creationis & mutationis differentia.

iectum: at mutatio, eſt actus ſubiecti in potentia. Ad authoritatem commentatoris dico, quod generans, perfectionem, non autem multitudinem compoſito largiatur; non enim duo, ſed idem generat compoſitum, quippe, quod erat in potentia, in actum deducit.
3. nec vult excludere, formam, quæ priùs non erat, de nouo per generationẽ haberi. Ad 3. dico, illam partem formæ non debere intelligi aliquid formæ intrinſecum, ſed proximam ad ipſam formam diſpoſitionem: ſicut ſolemus dicere, calorem præuiam eſſe diſpoſitionem ſanitatis, licet formaliter non ſit ipſa ſanitas. Motus præterea, quem producit operans à caſu, eſt cauſa partialis ſanitatis effectiua. Quomodo ergo in materia nõ exiſtat aliquid ab ipſa eſſentialiter diſtinctum, ex quo forma ſit producenda, ſatis dixi. Cæterùm, nonnulli dixêre in materia totam præeſſe eſſentiam formæ; ſub eſſe tamen incompleto, atque imperfecto, ipſamq́ per agens extrinſecum excitari, atque ita excitatam, ſeipſam mouere: ab agente verò extrinſeco, ad maiorem perfectionem, actualitatemq́ deduci, quæ profectò actualitas ab ipſis vocatur, eſſe actualis exiſtentiæ. Itaq́ qui talis fuêre opinionis ſectatores, arbitrati ſunt, formam ſecundùm eſſe exiſtentiæ in materia præeſſe. Verùm hæc opinio non videtur ſatis tuta, atque rationi conformis: nam illud formæ augmentum, ſeu complementum, ſi ex nihilo fiat; tunc neceſſe eſt, creationem concedere: ſi ex materia, aut ex ipſa formæ eſſentia manente, & idem neceſſe eſt

*Secunda ſententia quòd forma ſit in materia in eſſe imperfecto.*

*Reprehenditur.*

1. contingere: aut tranſeunte, & tunc de aliquo gradu: nec propter hoc euadere poterimus quod quærimus, cùm nihil plus in ipſam formam conuertatur, ac ſi ex ſola materia
2. fieret. Illud præterea, ex quo, tanquam ex ſubiecto aliquid fit, alterius eſt rationis. at omnes partes gradus formæ, eiuſdem ſunt rationis: vnus ergo ex alio, veluti ex ſubiecto
3. fieri non poteſt. Adhuc, aut fit ex illo gradu obiectiuè præcedente, ſicuti homo in actu, fit ex homine in potentia, quod planè fieri non poteſt; alioqui vnum alicuius formæ indiuiduum, virtute naturæ in alterum eiuſdem rationis totaliter conuerteretur, quod
4. certè ſoli conuenit virtuti diuinæ. Præterea, illud complementum ab illo, quod præſupponitur, eſſentialiter diſtinguitur; in re enim ſine illo conſiſtit. ſed eſſentia, vel forma, à ſuo eſſe, ſiue exiſtere in actu, non differt: igitur forma non habet in ſubiecto eſſe incompletum. Sanè, alterum illorum in effectu, ſine altero poneretur, quod eſt planè
5. contradictio. Item, ſi forma ſub eſſe incompleto exiſtens ſubſeruit agenti ad perfectam ſui productionem: eſt ergo ratio in eſſe actuali, atque ſubſtantiali, ſeipſam producendi. atqui nihil generat, aut producit ſeipſum: nec ergo in eſſe ſubſtantiali ratio eſſe poteſt ſuipſius producendi. Formam ergo non præceſsiſſe in materia ſecundùm eſſe incõpletum, ſatis patere puto. Alij, idem abſurditatis periculum effugere cupientes, in materia quædam pura poſsibilia actualitatis propriæ vacua, collocârunt; tametſi entia ſint extra intellectum. Addiderunt inſuper quodlibet illorum minus ens eſſe, quàm ipſa

*Formam fieri ex puro poſsibili.*

1. materia: Materia, inquiunt, ſemper manet: poſsibile verò illud, minimè. Deniq́ illius poſ-
2. ſibilis, materiã ſubiectũ eſſe. hæc autem pura poſsibilia, ad formarũ actus tranſmutari
3. aiunt, actione generantis, ſingula ſingulis. Deniq́, ad formam ſubſtantialem ſe habere, in potentia obiectiua, vel terminatiua, non autem ſubiectiua: ſicuti etiam poſsibile in ſubiecto ad formam accidentalem, eſt accidens in potentia non in actu. Porrò, hoc modo, tùm creationem, tùm etiam annihilationem formarum euitare ſe putant. Addunt inſuper impoſsibilia illa ſecundùm numerum ſpecierum, non autem indiuiduorum au-
1. geri, ſeu multiplicari; ideoq́ idem numero corruptum, ad vitam reuocari non poſſe. Verùm hæc quoque opinio multis patet argumentis: etenim velle aſſerere, illa poſsibilia
2. eſſe entia extra intellectum poſitiua, & nullam habere actualitatem, aperta eſt contradictio; ab actu enim, & potentia ens ſufficienter diuiditur: omne ſiquidem ens extra intellectum, eſt actu ens. at nihil poſitiuum actu eſſe poteſt, niſi ſua propria actualitate ſic conſtitutum: non ergo eſt ens, ſuæ propriæ actualitatis vacuum. Amplius, aut
3. illud eſt materia, aut forma, aut deniq́ compoſitum: materia autem eſſe non poteſt,

*Reprehenditur opinio.*

De formæ productione.

cùm ab illa essentialiter distinguatur. Quodsi forma, aut cõpositum extiterit; tunc planè maioris erit entitatis, quàm ipsa materia. Quid ergo erit illud possibile? Amplius, si illud purum possibile, est forma extra intellectum: omnis forma ergo priusquàm generetur, est in materia, atque ita frustra est generatio. 3. Adde, quod eadem materia in pluribus suppositis, non solùm alterius, sed etiam eiusdem rationis supposita retur. 4. Adde, quod illud possibile, aut est aliquod corpus coextensum materiæ, secundùm eius dimensiones, atque ita omnia essent in materia secundùm proprias quantitates, sicque omnia essent in quolibet: aut esset aliquod spirituale. at tunc ab agente corporali, sua actione attingi non posset: ad quid ergo necesse est illud ponere? Nec valet, si dixeris esse corporeum in potentia; agens enim naturale, quantum actu exigit, in quod agere valeat. 5. Iterum, illa transmutatio, qua forma propagatur, aut præcisè est in materia: & ita purum illud possibile non tangit, & ex consequenti ex illo forma non producitur: aut est in illo puro possibili, veluti in subiecto; tunc planè illud possibile, esset in actu: transmutatio namque cùm sit accidens; & de genere actionis, in actu sit, oportet. Eius ergo subiectum, hoc est, purum possibile erit in actu, & sic non plus conuertetur in formam, quàm ipsa materia: vnde per hoc possibile, creationis negotium minimè effugiemus. Ex his ergo, atque similibus rationibus constat, illa pura possibilia non esse admittenda. Cæterùm, quomodo forma non fiat de aliquo; & tamen non crectur, loquor de formis corruptioni subditis; sic quoquo modo intelligere possumus. Fieri ex aliquo bifariam intelligi potest. vno quidem modo, veluti ex aliquo sibi intrinseco: atque ita fieri, seu factum esse dicimus compositum ex materia, & forma, idque per materiæ transmutationem. hoc modo forma non fit de aliquo, quippè, quæ non fiat de aliquo, tanquam ex partibus sibi intrinsecis. alio modo, aliquid fieri dicimus ex aliquo, non quidem ex partibus sibi intrinsecis, quæ in ipsum conuertantur, sed quia per alicuius transmutationem naturalem, modo sibi conuenienti fiat, illudque necessariò præsupponit: sicuti etiam ipsa transmutatio, ipsum cuius est terminus, velut suum præsupponit subiectum. hoc autem modo formam de aliquo fieri, non autem creari, dicimus. Itaque tum formam, tum etiam compositum de aliquo fieri dicimus: compositum quidem de aliquo, nempè de materia & forma, tanquam de partibus suis intrinsecis, per transmutationem materiæ: formam verò de aliquo non certè de aliquo intrinseco, quod in ipsam conuerteretur, sed per transmutationem materiæ, quam ipsam necessariò præsupponit: non sic autem creatio, quæ ista non requirit. Quomodo ergo formæ animalium corruptibilium non fiant de aliquo, & tamen non creentur, dixi: res certè est obscura, & vix intellectu perceptibilis.

Quomodo forma non fiat de aliquo, & tamen non creetur.

Fieri ex aliquo dupliciter dicitur.

Quomodo cõpositũ fiat de aliquo.

## CAP. V.

### *Forma an producatur ab agente naturali, siue separato.*

*Qvamuis hactenus de hac quæstione nonnulla dicta sint; quia tamen vndequaque magnos habet fautores, libet pro elucidanda quæstionis veritate, nonnihil addere, quod ad huius rei negotium, iure spectare videtur. Sanè, quia nobis, disputando ostensum est, formam non fieri ex aliquo in materia existente, tametsi, propter materiæ transmutationem fiat, modò sciscitando, scire cupimus, an ab intelligentia separata, forma, siue compositum fiat: vel ab ipso semine per virtutem naturalis agentis. Etenim, cùm semen sit corpus imperfectum, à generante productum, cuius forma propter se à natura non intenditur, sed propter alterum potiùs, vt ex ipso aliquid generetur simile gignenti. natura siquidem in processu generandi à semine incipit, & ad formam specificam inducendam tendit, in qua negotiantis naturæ intentio quiescit.*

Quid semen.

Formæ seminis.

quiescit: semen ergo via est proficiscendi, perueniendiq; ad formam vltimò intentam, atque secundùm speciem suam perfectam; sunt enim mediæ seminis formæ plurimæ, sanguinis scilicet, embrionis, deniq; equi, vel leonis, in qua est status virtutis seminalis. Porrò, semen est dispositionum actiuum, quibus materiam disponit ad formæ geniti receptionem. vnde & membrorum animalium est figuratiuum, vt concausa quidem, non autem vt sufficiens actiuum: formæ verò ipsius geniti minimè productiuum, ob causas paulò superiùs recitatas. Huic sententiæ aduersatur commentator 7. met: com: 31. In semine, inquit, est virtus communicata à generante, à quo deciditur, per quam, vt per instrumentum, generans producit sibi simile: sicut formæ substantiales elementorum, per qualitates actiuas, vt per instrumenta agere dicuntur; sic calor naturalis tanquam animæ vegetatiuæ instrumentum, ex cibo carnem generat. hæc autem virtus ideò secundùm diuersorum formationem organorum materiam disponit, formamq; animati producit, quia nimirum est virtualiter ipsum generans, seseq; habet vt ars in mente artificis, per quam artifex disponit materiam, & inducit formam artificialem: quoniam autem huiusmodi seminis virtus in membris, figurisq; formandis, captum quodammodo intellectus superat, cùm nullam in se partium difformitatem, varietatemq; contineat; hac de causa à philosopho, & commentatore diuina appellatur; latenter enim, instar virtutis diuinæ, suas exerit vires, quæ nobis cognitu difficillimæ sunt. Sanè, hoc interest inter disputantes, quod quidam dicunt, virtutem diuinam, seu cœlestem, per semen illa operari: alij verò, agens naturale, per seminis instrumentum, cuius virtutem, diuinæ potentiæ præseferre similitudinem, aiunt. Itaq;, semen potentia non actu, ac membra omnia continet generantis. Quam ob causam pro formarum eductione conseruanda, ad ideas, vel ad deum confugere non oportet, secundùm istorum sententiam. Addunt, quod si agens naturale per virtutem seminis, non attingit animam, animæ vtiq; intellectiuæ productio ab anima bruti non differret; siquidem vtraq; à deo immediatè produceretur: sunt ergo formæ actiuæ seminum, secundùm istorum dogma, rationes producendi actiuæ illa, quæ secundùm rationes seminales producuntur; virtutem enim seminalem, ad genus causæ efficientis spectare dicunt. Vnde semen ad menstrua, secundùm eos, ita se habet, ac artifex ad materiam. sed contra huiusmodi opinionem superius argutum est, & quidem rationabiliter satis. Dicam ergo quid sentiam de virtute, siue ratione seminali. Ratio seminalis est forma seminis, quæ ideò ratio dicitur, quia sicut forma est ratio habentis formam; ita ipsa sit ratio essendi. Semen autem, est corpus quoddam naturale imperfectum, à seminante productũ, non propter se, sed propter ens perfectius, mediante semine producendum: semen ergo concurrit alterando, non autem generando, proinde rationes seminales sunt potentiæ proximæ in seminibus, vt illa haberi possint, quorum respectu, semina appellantur. Sunt etiam potentiæ ad actum virtute naturali reducibiles. Ex quo patet, rationem seminalem non esse potentiam remotam, quæ est potentia materiæ primæ, quippè cùm ad diuersa organa, sint ipsæ rationes seminales, distinctæ, diuersæ, atque determinatæ. At, in fundamento naturæ nihil est distinctum; potentia siquidem materiæ primæ, respectu omnium eadem est, sicut eius essentia. Proinde, sicut diuersorum effectuum, & determinatorum, diuersæ sunt, & determinatæ proximæ, vel propinquæ potentiæ: sic etiam diuersæ rationes seminales: quæ profectò proximæ sunt potentiæ naturales, atque in his rebus inueniuntur, quarum generatio sine semine fieri non potest. Ex quo patet inanimatorum, atque simplicium corporum generationi rationes seminales non esse attribuendas, neque illorum animalium, quæ per putrefactionem generantur. Illis ergo animalibus sunt cõcedendæ, quæ per propagationem, & mediante semine generantur; semen enim aliquid plus nobilitatis, quàm huiusmodi corpora, habet; est enim corpus mixtum, & ex consequenti, non potest esse medium ordinatum ad corpus simplex; non enim in sui generatione, semine indiget.

Commenta: dicit semen producere formam.

Virtus seminis diuina.

Forma quid diuinum.

Ratio seminalis quæ sit.

Vera sententia de virtute seminali.

Diuersæ rationes seminales.

In quibus sint rationes seminales.

De formæ productione.

*Alijs autem rebus impropriè rationes seminales attribuuntur; nempè potentijs gene-
rabilium proximis, ex aliquo elementorum temperamento, vel quorumcunq; corporum
similiter se habentium. Sunt etiam rationes primordiales in mente primi artificis, quas*
Rationes primordiales.
*ideas appellamus: obedientiales autem, materiæ insunt, ac deo soli obtemperant: natura-
les, quæ in actum virtute agentis naturalis, egredi possunt: seminales, quia à principio*
Obedictiales.
*indiuiduis inditæ sunt. Cæterùm, Diuus Augustinus 12. de ciuit: dei, cap. 25. ipsas natu-*
Augustinus.
*ras, seu formas, non seminalibus causis, sed deo soli attribuit: Qualibet igitur, inquit,
corporales, vel seminales causæ gignendis rebus adhibeantur; ipsas tamen naturas non
facit, nisi summus deus. Priori sanè sententiæ fauere videtur, asserenti formas à deo fie-
ri: hæc quidem de ratione seminali. Sed iam ad præpositam redeamus quæstionem, quæ
planè ex dictis non parum lucis accepit. Diuus Plato, à forma simpliciter separata, ve-*
Plato.
*luti à vero, vnicoq; agente, indiuiduum nouum proficisci posse, putauit. Hanc Platonis
sententiam sectatur Auicenna, Alexander, Themistius quoque rationibus confirmat,*
Themistius rationes.
*atque corroborat. 1. de anima cap. 23. Videmus, inquit, mures fieri, & non ab aliquo a-
gente particulari: non potest autem horum propagatio, accidenti attribui: omne siqui-
dem quod fit, à simili in genere, vel specie fiat, necesse est. sed accidens non est huius-
modi: igitur ab eo talium generatio esse non potest. Animalia prætereà non fiunt ab
agentibus particularibus, cùm illis non existentibus, generari possint: nec à seminibus,
quod enim generatur, ab vniuoco gignitur. sed semen non est vniuocum ipsi genito: igi-
tur, vnum est agens, à quo hæc omnia fiunt. Sanè, si hæc rectè intelligantur, à veritate
minimè dissentiunt; siquidem secundùm Augustini sententiam, iam adductam, natu-
ras, seu formas solus deus facit, licet rationes seminales plurimæ adhibeantur. Ipse igi-
tur est verus genitor, & pater legitimus, secundùm Mercurium. Id autem dixerim, non*
Deus creat formas.
*de generatione naturali, in qua gignens, & genitum eiusdem sunt naturæ; sed de gene-
ratione vniuersali, qua à deo omnia procreantur. Neq; ex hoc genita, naturalia dicenda
non sunt, cùm per præuias dispositiones naturales fiant; tametsi, illarum naturarum con-
ditor sit deus. hæc, inquam, si ita intelliguntur, Platonis doctrina consona est catholicæ
scripturarum authoritati. Qui finxit singillatim corda eorum: id est, animas eorum, in-*
Psal. 32.
*quit Hieronymus. Et illud Isa: Omnem flatum ego creo: id est, omnem spiritum, formam
siue animam. Verum ergo est, secundùm Platonis sententiam, indiuiduum, sicut dixi, à
separata intelligentia fieri. Porrò, Auer: 7. met: com: 31. multis argumentis, Platonis,*
Auer: pugnat contra platonem.
*aliorumq; non contemnendam doctrinam, euertere conatur, fortassis, quia illorum
mentem non percepit, aut percipere noluit: vnde sic arguere consueuit: Si generatio, in-*
1.
*quit, fieret à forma separata; tunc planè, sine materia, genitum fieret; agens enim sepa-
ratum, non præsupponit materiam, in agendo. sed consequens est falsum: ergo & antece-
dens; indiuiduū enim, de quo loquimur, ex materia, & forma constat. Sed consequentiam*
Solutio.
*ipse negarem: agens enim separatum, ob congruentem, quem rebus inseruit, naturæ or-
dinem, non quidem ob suæ potentiæ paruitatem, in rerum propagatione, atque genera-
tione, materiam præsupponit: sic panem nobis præbet, ministrantibus elementis. Am-
plius, inquit, genitum simile debet esse generanti. sed agens est separatum, & genitum:*
2.
*ergo similiter, quod est absurdum, ne dicam impossibile; ex nihilo enim, nihil fit. Di-*
Solutio.
*co, geniti formam, quandam dei similitudinem habere: forma namq; tum ab ipso,
tum à philosopho, quoddam diuinum appellatur. Iterùm arguit: Vel idem agens sepa-*
3.
*ratum est disponens, & generans, vel aliud. Si idem: agens ergo huiusmodi, est cor-
pus, quia disponens est corpus, atque ita non est forma separata. Si verò est aliud; tunc
planè genitum non esset vnum in actu: generantis enim actio, ad ens in actu termina-*
Solutio.
*tur: & actio disponentis similiter. Respondeo, ad generationem naturalem illa perti-
nere, non ad illam, qua deus cuncta disponit, atq; producit; non enim, vt corpus illa fa-
cit, sed vt conditor omnipotens. Sanè, ipse formas producit, & materiam mouet, vt*
Rationes contra Auerro.

Composi-tum vnde fiat.

congruis dispositionibus sese præparet ad formam recipiendam. Adde, quod omne agens, citra primum, materiam requirit, in quam agit: deinde deus creat materiam; non
1. est tamen illi similis: non ergo omne agens per omnia simile est rei à se genitæ, siue pro-
2. ductæ. Deniq; quidquid potest causa secunda, idem potest & prima. sed secunda causa
3. potest transmutare materiam: igitur & prima. Omne præterea transmutans est in actu: igitur, quod maximè est in actu, veluti forma separata, maximè habet virtutem transmutandi.
4. Item, vnus, atque idem effectus numero, est ab omnibus causis essentialiter ordinatis; & tamen est idem numero. Non ergo quod fit à diuersis causis, est plura in actu. Itaq; ex forma separata posse fieri hoc aliquid, patet satis.

## CAP. VI.

### *Ex materia, & forma fit vnum per se compositum.*



Audiuimus à substantia separata posse fieri hoc aliquid: iam quærimus, & non quidem temerè, si à forma, & materia fiat vnum per se. Cùm enim compositum ex materia, & forma constare sciamus; iure quærimus, si illud sit vnum per se, deinde si primum à natura intendatur. Porrò, vnum per se esse dicimus illud, quod ex sui natura est indiuisibile, sicuti punctus, & intelligentia, & in supremo gradu, prima causa: fieri verò vnum per se, quando ex pluribus simul iunctis, vna resultat natura, generis, ac speciei determinatæ, alioqui non diceretur vnum per se fieri. Itaq; ex materia & forma vnum per se fieri, rectæ consonat rationi. Etenim, sicut substantia simplex, seipsa est vna per se, vtpotè, quæ non habeat principia intrinseca, ex quibus vna consistat; ita planè per oppositum, substantia composita fit vna, quia nimirum ex principijs intrinsecis constituta est vna, nempè ex materia & forma, quæ sunt causæ intrinsecæ ipsius compositi. Ex his autem causis vnum fit compositum, quia scilicet, materia est potentia, & forma est actus, ad quorum naturas spectat, vt simul coalescentibus, vnum per se producant compositum. Non sic autem ex subiecto, & accidente vnum fieri dicimus; quia ambo sunt in actu: duo autem sic in actu, teste philosopho 7. met: com: 49. nunquam sunt vnum: actus enim separat. Ex materia præterea & forma fit vnũ per se, nullo medio interposito: nam secundùm philosophum 8. met: tex. vlt. sicut forma adueniens materiæ, per se ipsam dat esse, atq; ens in actu constituit, materia disposita ab agente, ad illius receptionem; ita etiam seipsa facit vnum. Nam cùm ens, & vnum sint idem, eodem planè res fit ens, & vna. At forma dat esse: igitur dat, vt compositum sit vnum. Cæterùm, fieri vnum ex aliquibus, contingit dupliciter: vel quia illud vnum eiusdem est rationis, cum his, ex quibus fit, sicuti est totum homogeneum: aut alterius rationis, vt totum hetherogeneum, & hoc modo ex materia, & forma fit vnum: non quòd illa fiant vnum, sicut ex duabus aquis, fit aqua vna, alioqui magis homogenea, magis sunt vnibilia; sed quia ad constituendum vnum tertium, duo, quæ maximè distant, quorum vnum est vt perfectibile, alterum verò, vt perfectiuum, maiorem habent aptitudinem, quàm si ambo essent homogenea. Itaq; fieri vnum per se, ex aliquibus, quorum vnum est, vt potentia, alterum verò, vt actus, his tantùm conuenire dicimus, quæ non sunt eiusdem, sed alterius rationis, alioqui ex duabus lineis cubitalibus, vna linea bicubitalis nequaquam fieret. Præterea, non est mirum si ex materia, & forma, sine aliquo medio, fiat vnum per se, quandoquidem diuersum esse seorsum non habeant, sicut duo corpora ab inuicem distincta, sed vnum actus est alterius; hanc ob causam alterius medij ope non indiget. Quomodo ergo ex materia, & forma fiat vnum, iam dixi. His ita intellectis, quærimus si compositum propriè, & per se primò generetur. Sanè, illud propriè generari dicitur, secundùm philosophum 7. met: quod

Vnum per se.

Vnum per se fieri.

Quare ex materia & forma fit vnum.

Ex subiecto & accidente non fit vnum per se.

Forma facit vnum.

Vnum per se fit ex rebus diuersæ rationis.

Compositum per se primò generatur.

Compositum vnde fiat.

*quod est à natura, aut secundùm naturam. sed compositum est huiusmodi: materia autem & forma sunt natura, vtpotè naturalis generationis principia: compositum igitur propriè generatur.* 1. *Amplius, generationes sunt suppositorum, teste philosopho in proemio met.* 2. *sed supposita, sunt composita ex materia & forma in his corruptibilibus: ergo quod prius. Adhuc, fieri, ordinatur ad esse: illis ergo propriè conuenit fieri, quibus competit esse.* 3. *sed esse propriè conuenit subsistentibus, siue simplicia extiterint, vt substantiæ separatæ, siue cōposita, vt substantiæ materiales compositæ: compositum ergo propriè generatur, quia propriè subsistit. Cæterùm, per se primò generari bifariam intelligi potest: aut sicut loquitur philosophus, 5. phys: cap. 1. vbi distinguit moueri per se primò, & moueri secundùm partem, & per accidens. & 6. phys: eodem modo loquitur: Si inquit, aliquid mouetur primò in aliquo tempore; in qualibet illius temporis parte mouetur, aliter non mouetur primò in illo tempore: alio modo, præcisam, atque absolutam causalitatem significat. sic dicimus triangulum habere per se primò tres angulos: sic quoq; loquitur philosophus primo Post: de vniuersali. Itaq;, compositum ex materia & forma, non generatur per se primò, sicut triangulus per se primò habet tres angulos; generatio siquidem, ratione formæ inest composito: per partem ergo, & non per se primò. Sanè, nihil compositi simpliciter, habet esse post non esse, nisi forma tantùm: hoc ergo modo per se primò compositum non generatur. verùm, quemadmodum risibile inest homini per suam propriam formam; sic generationem composito inesse dicimus, quia per formam, vtpotè per aliquam sui partem. Adhuc, compositum habet materiam, vt alteram sui partem: ergo primò generatur; id enim, quod per se fit, intrinseca quidem potentia, & esse, & non esse potest. sed tale est compositū, habens materiam, principium sui potentiale, formam verò, actuale: ergo quod prius. Adhuc, aliquid generari duobus modis dicitur, subiectiuè scilicet, aut terminatiuè. Reuera, cùm generatio sit quædam mutatio, tum ad subiectum in quo est, & quod transmutatur; tum etiam ad terminum, ad quem est, & qui producitur, est comparanda. Si autem subiecto comparetur; tunc planè materiam primò generari, affirmabimus. Etenim omnis mutatio est actus entis in potentia, quatenus est subiecti ex 3. physi: sed generatio est mutatio, vt diximus: ergo actus entis in potentia, id est, ipsius materiæ, quatenus est generationis subiectum.* 1. *Hoc ergo modo, materiam primò generari, atq; corrumpi profitemur. Amplius, philosophus 5. phys: sic arguit: Generatio, inquit, non est motus, quia quod generatur, non est, quod autem mutatur, est. hoc autem de termino intelligi non potest: nam sicut non adest terminus motus; ita etiam, nec generationis: subiectum ergo intellexit, quæ est materia.* 2. *Sanè, si generatio est de non esse ad esse, vt dicitur, 5. phy: & materia mutatur de non subiecto in subiectum, vtpote de non igne, ad ignem: materia ergo generatur; subiectiuè quidem, non autem terminatiuè; omne enim, quod generatur, & corrumpitur, vt terminus, habet vtiq; materiam partem sui; materia enim, vt dicitur 7. met: & prim: phy: est ex qua fit res, cùm insit.* 3. *Omne præterea quod generatur, & corrumpitur, vt terminus, vt recitat 2. lib. de gen: potentia intrinseca, potest esse, & non esse: igitur, quod per se generatur, aut corrumpitur, habet per se principium, quo potest esse, & non esse, quæ est materia, alioqui in materijs esset processus infinitus.* 1. *Adhuc, omne generabile, & corruptibile, vt terminus, est in alicuius subiecti potentia. sed materia cùm sit primum potentiale, in alicuius potentia esse non potest, alioqui primum potentiale dici non posset: ergo quod prius.* 2. *Reuera, quod in omni actione naturali præsupponitur, & ad quod stat omnis generationis resolutio; illud planè corruptionis, generationisq; capax esse non potest. sed materia, vt dicitur primo phy: est in omni actione naturali, & ad illam tandem resoluitur generatio omnis: prim: de gen: igitur, hoc modo materia, est inscia, atque ignara generationis, corruptionisq;.* 3. *Iterùm, terminus generationis potest esse vt quo, vel vt quod: exempli gratia: filius patris dependentiam*

Quomodo per se primò.

Moueri primò dupliciter

Generatio inest composito per formam.

Generari dupliciter, subiectiuè, & terminatiuè.

Materia primò generatur subiectiuè.

Materia non generatur terminatiuè.

Forma est terminus generationis.

Compositum vnde fiat.

terminat, vt quod, filiatio verò, vt quo. Sic igitur terminus generationis, vt quod, est ipsum compositum, vt quo verò, ipsa forma; illud enim, quo formaliter est, & existit terminus generationis per se primò, est terminus formalis quo generationis. sed forma est huiusmodi: ergo &c. non autem est per se primò generationis terminus, quippè cùm quidquid est tale, materiam habet, vt partem sui. at forma, non habet materiam, vt partem sui, alioqui in formis, & in materijs esset processus in infinitum: hoc ergo modo forma, non est generationis terminus. Alio modo: omnis generatio est ad esse: esse verò duplex, existentiæ videlicet, atque subsistentiæ: esse verò existentiæ est, quo res est actu ens extra nihil, atque eius causas: subsistentiæ verò, quo res est extra nihil, & causas suas, deniq; non est pars alicuius, aut accidens. Itaq;, si generatio consideretur, quatenus ad esse tendit existentiæ; tunc absque dubio, formam primò producere intendit: forma enim est actu ens, atque verè propriè q; existens: si verò, vt ad esse cupit pertingere subsistentiæ; tunc proculdubio, est ipsum compositum. at si, vt est in subiecto, materia est: alijs verbis in idem recidit. Democritus, & Empedocles breuiter sese ab hoc negotio absoluerunt; separatione enim, atque congregatione omnia fieri arbitrati sunt. Quare è medio compositorum, formarumq; generationem abstulerunt. Sed iam pridem eorum sententia explosa est. Themistius, Alexander, atque Auicenna, formas propriè, ac per se fieri, composita verò participatione formarum, firmiter statuerunt. Generatio, dicebant, est ad esse, sed id, quod verè est, vtiq; est actus. forma autem est actus: igitur generatio est propter formam. Item, generatio, & corruptio fiunt circa idem. sed corruptio propriè ad formam attinet, teste Auer: prim: phy: com: 68. ergo quod prius. Amplius, compositum generatur propter formam: magis ergo ipsa forma. Deniq;, illud propriè generari affirmabant, quod planè extrahitur de potentia ad actū: sed huiusmodi est forma, & compositum propter formam: sola ergo forma propriè, ac præcipuè generatur. Porrò, has rationes Auerroes 12. met: com: 18. funditus euertere, atque auferre conatur: Si forma, inquit, fieret; tunc planè crearetur: creatio siquidem est productio, nulla eius parte præsupposita. verùm abundè superiùs de hac materia disputauimus. Sed aliquis argueret, quòd sola forma generetur hoc modo. Mutatio denominatur à termino per se, alioqui denominaretur à re cuiuslibet generis. sed generatio naturalis denominatur à natura, forma autem est natura: ergo &c. Sanè, generatio 2. phy: est via in naturam, hoc est, in formam. Deniq; quod de nouo habet esse, post non esse, per se vtiq; generatur. sed sola forma ita se habet; materia enim tota præsupponitur: in composito verò forma tantùm est, & materia: forma ergo tantùm generatur. Dico, generationem dici naturalem, quia est via in ens naturale, primò quidem in compositum, deinde in formam: aut si esse existentiæ intellexeris; tunc planè generatio primò est ad formam. Ad confirmationem dico, compositum habere esse post non esse: formæ verò esse, quatenus est forma, generatione non haberi: sed quatenus est compositi tantùm. Præterea, quamuis compositum non sit nisi materia & forma; tamen totum compositum realiter distat ab vtroq;, sicut mox dicturi sumus. Itaq;, quomodo compositum primò generetur, materia, ac forma, dixisse me arbitror. Ad aliam ergo quæstionem, ex supradictis nascentem, accedamus, atque in medium illam afferre curemus.

Quod. Quo.

Esse existentiæ, & subsistentiæ.

Democritus. Empedocles.

Themistius. Alexander. Auicenna.

1. 2. 3. 4.

Auer: rationes.

Obiect: quòd sola forma generetur.

1. 2.

Solutio.

## QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

### *Totum nihil aliud esse, quàm suæ partes simul iunctæ.*

Auditis

Totú non est extra suas partes.

AVditis his, quæ ad totius, atque partium, generationem spectare videbantur; congruum est sciscitari, si totum, seu compositum idem sit omninò cum suis partibus, aut aliquo modo ab illis dissentiat; sic enim clariùs præcedens quæstio intelligi potest. Porrò, compositum ex suis partibus essentialibus, nempè ex materia, & forma, quæ ab Auerroe 4. phys. commen. 20. & 3. cœli, comm. 12. partes vocantur secundùm qualitatem, 1. phys. comment. 17. & 4. phys. comment. 43. & 3. cœli, comment. 8. nihil esse videtur secundùm Auerroem, quàm congregatio partium: Totum, inquit, nihil aliud est, quàm congregatio partium; est enim sophisma compositionis, & diuisionis: quoniam vnaquæque partium dicitur esse aliud à toto, diuisiuè vtique: sed omnes in simul non possunt dici esse aliud à toto, nempè collectiuè; bene autem diuisiuè. nam si totum esset suæ partes diuisiuè; tunc planè homo esset materia, & homo esset forma, vt habet primus elenchorum, paralogismo diuisionis, vbi docetur, quòd ex propositione de extremo plurali diuisiuè tento, liceat inferre duas categoricas, illi correspondentes. similiter è contrà, si partes essent suum totum diuisiuè. Accipitur autem terminus diuisiuè, quando propositio, cuius est subiectum, vel prædicatum, per vnam exponitur copulatiuam: exempli gratia: Homines viuunt. sic exponi debet, homo viuit, & homo viuit. Collectiuè verò per vnam categoricam de extremo copulato; vt isti ferunt lapidem, quia iste, & iste ferunt lapidem: quæ est vna categorica de subiecto copulato. Itaq; à propositione de subiecto, vel prædicato plurali diuisiuè tento, licet inferre duas categoricas illi correspondentes, per notas copulationis coniunctas. Porrò, totum est suæ partes collectiuè, & è diuerso: materia siquidem & forma sunt totum. Itaq;, vt dicit Auerroes 7. met. comment. 60. totum, cuius partes sunt essentialiter ordinatæ, nihil aliud est, quàm partium collectio; addit tamen præter partes ordinem essentialem, 3. de anima, comme. 39. & 41. Animal nihil aliud esse dicit, quàm animam, & corpus. Reuera, nihil ab alio realiter distinguitur, ni aliquod reale habet, supra quàm illud. sed totum nihil præter partes includit, nec aliquid habet, quod partibus non insit: nam si aliquid esset, illud profectò esset vnio. at vnio est relatio, relatio verò, absoluti rationem non suscipit: igitur à suis partibus realiter non distinguitur. Amplius, si totum differt à partibus, vel seipso, vel aliquo alio. non seipso, alioqui à seipso differt, cùm nihil aliud sit, quàm collectio partium: neq; aliquo alio; nam illud aliud, non est accidens, aliter per accidens, & non per se differret. neq; illud erit substantia, quippè cùm materia, forma, aut compositum esset. sed nullum istorum esse potest: ergo quod prius. Amplius, si totum diceret illam tertiam entitatem, supra quàm partes; diffinitio vtique non diceret totam essentiam diffiniti; sed tantùm diceret materiam, & formam, & non illud tertium: ergo. Sanè, si ita res se haberet; forma profectò mediante, illa tertia entitate, materiæ vniretur. Item, non valet illud, quod aliqui inducere consueuerunt formam totius, & formam partis: siquidem apud Auerroem 7. met. com. 36. idem est rectum, & forma recti. Nam, si ita res se haberet; tunc materia esset forma; quidquid enim est de essentia alicuius, ad illius conceptum formalem pertinet. sed materia spectat ad formæ totius essentiam: illius ergo forma dici potest, quod est absurdum. Adde, substantiam vbiq; à philosopho diuidi in materiam, & formam, & in compositum ex illis: compositum ergo non est forma, quippè cùm nullum diuidens, sit suum condiuidens. Insuper, materia non est pars essentiæ, neque quidditatis. sed forma totius est essentia, & quidditas: materia ergo non est pars totius, atq; ita forma totius non est aliud, quàm forma partis. Sanè, idem est rationalis anima, & homo, sensibilis anima, & animal; sic forma totius, & forma partis. hoc tantùm interest, quòd forma totius est nomen de compositis singularibus prædicabile: forma verò partis de nullo composito. Verùm, licet hæc videatur fuisse Commentatoris sententia; salua tamen illius authoritate, vnam ab altera realiter videmus esse distinctam. Etenim, quando duo sic se habent

[Margin notes: Compositum multiplex. — Totum est idem cum partibus collectiuè. — Diuisiuè. — Collectiuè. — Rationes Auerrois quod totum sit idē cum suis partibus. — 1. — 2. — 3. — 4. — Forma totius idem cum forma partis. — Confutatio. — Forma totius differt á forma partis.]

Totũ non esse extra suas partes.

habent, quorum vnum manet, altero corrupto; realem vtiq; habent differentiam. sed rationalis anima, quæ est forma partis, manet post obitum hominis, humanitate corrupta, quæ est forma totius: ab inuicẽ ergo realiter distinguuntur. Amplius, quando sunt aliqua duo, quorum alterum includit aliquod reale, quod alteri deest, realiter proculdubio inter se discrepant. sed forma totius includit materiam, quam non includit forma partis, id est, anima: realiter ergo distinguuntur. Itaq; licet vnius, & eiusdem non possint esse plures formæ totius, à quibus totum esse rei fluat; benè tamen vnius rei, plures esse possunt formæ subordinatæ: per modum siquidem partis, & totius, à quibus idem esse fluit; diuerso tamen modo: mediatè quidem à forma partis; immediatè verò à forma totius: forma enim partis actuando materiam, non influit primò sibi esse; illius enim esse susceptiuum est compositum ex materia, & forma. Hæc quidem dicta sunt, multaq; essent dicenda pro rei difficultate, atq; grauissimorũ virorum authoritate, & controuersia. Cæterùm, ad præcipuas Commentatoris rationes sic respondere possumus: totum ideò distingui à partibus coniunctim, atque diuisim sumptis, quia scilicet ex natura sua est alia entitas ab entitate partium, vtpotè tertia ex partibus resultans entitas; partes verò non resultant ex partibus. Et cùm dicitur: ergo totum differret à seipso, negatur: & quum probatur, quòd totum non est aliud, quàm congregatio partium, negatur; totum enim dicit tertiam entitatem. Et cùm dicitur, 2. de anima, comme. 10. sicut oculus est pupilla, & visus, & ibi anima, & corpus animal; sic hæc est vera, animal est corpus, & anima, cùm animal sit totum, & illæ partes essentiales: totum ergo est suæ partes. Dico, philosophum sic intelligi debere, sicut oculus est compositus ex pupilla, & visu; sic animal, ex corpore & anima: sic etiam exponit Commentator, atq; ita cessat argumentum. Totum ergo non est suæ partes nec diuisim, nec etiam coniunctim, alioqui non esset vnum simpliciter: quod enim est plura, non est vnum simpliciter, tametsi possit esse ex pluribus; non tamen est plura. Sed si totum essentiale est suæ partes, quæ vnitæ, & non vnitæ sunt plura: ipsum igitur erit plura, atque ita non simpliciter vnum. Iterùm, si ita res se haberet; tunc generationis, corruptionisque substantialis non esset proprius terminus: materia enim per se non generatur, nec forma, nisi tantùm per accidens, scilicet ad generationem compositi. 7. met. comm. 26. nec vnio partium; partium enim respectum indicat. Tertiam ergo ex partibus vnitis entitatem surgentem dari, necesse est, quæ sit generationis, corruptionisq; terminus. Item, si huiusmodi totum esset suæ partes; tunc idem esset, quod totum vniuersale; est enim suæ partes, & non ex suis partibus: siquidem genus ex speciebus non componitur: habet enim partes subiectiuas, non autem integrales, aut essentiales. at totum essentiale, componitur ex suis partibus: multùm ergo interest inter vtrumq;. Amplius, entitates partium per seipsas subsistere possunt, sine totius entitate, sicut exemplicat Aristoteles, 7. met. de syllabis &c. partes ergo realiter à toto dissentiunt. Reuera, materia, & forma aliquid causant, non vna alteram, quia principia sunt, quæ non fiunt ex alterutris: tertium ergo causant, quod à suis partibus realiter discrepat. Illa autem tertia entitas est absoluta, tum quia generatio per se non est ad relationem, tum quia absoluta principia non causant relationem, nec sunt relationis partes. Adde, quòd tunc omnia composita eiusdem essent generis, quippè, cùm omnis talis respectus sit eiusdem generis; respectus enim à respectu intrinsecus aduenientes, qualis esset iste, genere non distinguitur. Denique, tunc omnia entia essent formaliter respectiua, quod tanquam absurdum reputat philosophus 4. met. Præterea, si non distinguitur realiter à partibus; tunc nullum compositum esset per se vnum, quod est falsum. Consequentia patet: nam etsi ille respectus sit essentialis dependentiæ: quia tamen vni inest per accidens; non sufficit ad vnitatem per se efficiendam. Sanè, accidens essentialiter dependet à subiecto, cum quo facit vnum per accidens. Qui huiusmodi sunt sententiæ soluunt argumenta priùs posita. Ad primum dicunt, Commentatorem

Soluuntur rationes Auerr.

Quòd totum non sit suæ partes.

1. 2. 3. 4. 5. 6.

Soluuntur aliæ rationes Auerrois.

1.

non

Totum quid.

non distinguere inter illud, quod est per se, & quod necessariò concurrit: nam etsi par-
tes necessariò ad compositi vnionem concurrant; non tamen necessariò sunt idem cum 2.
composito. Ad 2. tota diffinitio, totam indicat substantiam diffiniti; tametsi diffinitum
sit aliud à suis partibus; diffinitio enim est quoddam totum: vnde, sicut totum differt à 3.
suis partibus; similiter etiam & diffinitio. Ad 3. negatur consequentia; forma enim non
vnitur materiæ, mediante forma totius: illa namque entitas, causarum sequitur vnionem, Obiectio.
sicuti effectus, causam; ipsa enim anima per se corpori vnitur. Dicis, omne absolutum,
sine illo, à quo realiter distinguitur, per Dei potentiam, potest consistere. Quare si com-
positum est absolutum; sine ergo materia, & forma potest consistere, quod nullo modo Solutio.
fieri potest. Dico, maiorem esse veram, si illud absolutum, ab aliis essentialiter non de-
pendeat. sed compositum posterius essentialiter dependet: non ergo esse potest sine ma-
teria, & forma. Dicis, ergo accidens non potest esse sine subiecto, quia posteriùs, ac es- Compositum non consistere sine suis partibus.
sentialiter à subiecto dependet. Negatur similitudo: accidens enim pro sua causa in-
trinseca, subiecto non vtitur, sicuti compositum, materia, & forma. Sanè, nullum effe-
ctum ad causam extrinsecam, præter quàm ad primam, dependere dicimus, quippè,
cùm omnis causalitas causæ secundæ à Deo suppleri, seu præstari possit. at de causis in-
trinsecis non est simile iudicium; imperfectionem enim, id est, esse partem causati, in-
cludunt. Quando ergo posteriùs est essentialiter, & intrinsecè ab aliquo priori absoluto,
est constitutum; sine illo vtique consistere nequit: huiusmodi autem est totum essentiale,
quod quidem essentialiter differri à suis partibus coniunctis, & diuisis, vt mea, & mul-
torum est sententia, satis clarè dictum est.

## CAP. II.

## *Soluuntur Argumenta.*



Orrò, qui Auerr. sententiam tenendam omninò esse arbitrati sunt; sic ad Rationes contra tertiam entitatem.
argumenta opposita respondere consueuerunt: Si totum, inquiunt, terti-
am indicat entitatem, à partibus simul sumptis distinctam; tunc planè il-
la tertia entitas, esset res, aliam habens existentiam à partibus, quod est 1.
absurdum, ac illius sententiæ fautoribus minimè gratum. Amplius, quæ- 2.
cunque sunt eadem formaliter, apud eosdem sunt eadem realiter; identitas enim formalis,
realem infert. sed totum, & partes sunt idem formaliter; partes enim, vt ipsi dicunt,
ad totius spectant essentiam, atque rationem formalem: partes ergo inter se sunt eædem 3.
realiter. Adhuc, quæcunque realiter differunt apud Peripatheticos, re subiecti, atque dif-
finitionis separantur. sed partes simul sumptæ, re subiecti à composito, seu toto non di-
stinguuntur; neque enim totum est sine partibus; neque re diffinitionis, quippè cùm ad totius
diffinitionem, atque essentiam spectent: totum ergo non differt realiter à partibus simul
sumptis. Reuera, si totum non [redacted] esse sine partibus, nec partes simul sumptæ sine toto: 4. potest.
partes ergo hoc modo sunt eædem ipsi toti; neque enim secundùm rem essentiæ, & naturæ
discrepant, alioqui ex natura rei tantùm differrent, non realiter, vt ipsi volunt: neque
secundùm rem existentiæ, aliter partes simul sumptæ, sine toto consistere possent, quod
planè falsum est, atque absurdum: igitur quod priùs. Ad rationes sic responsum est ab Ad rationes responsio.
illis, & ad primam dixerunt: Partes totius, diuisiuè quidem sumptas, non autem colle-
ctiuè, sine toto consistere posse. Ad 2. Materia, & forma, vt partes diuisiuè, sunt causa 1.
ipsius compositi, siue totius, quod quidem est collectiuè forma, atque materia. Ad 3. Ge- 2.
neratio non est ad illud tertium additum, sed ad ipsum totum, quod est suæ partes col- 3.
lectiuè. Ad 4. Composita non differunt per illum ordinem, sed quia vnum est suæ par- 4.
tes vnius generis; aliud verò aliæ partes alterius generis: vnde partes diuisiuæ causant
totum, quod est suæ partes collectiuè. Ad 5. Compositum est per se vnum absolutum, 5.
propter

Totum quid.

propter formam vnam absolutam: partes autem collectiuæ non sunt respectus, sed substantia. Itaq; totum idem est, quod suæ partes collectiue, tertium quoddam habens, hoc est, ordinem essentialem, non autem tertiam entitatem ex partibus resultantem; diuisiuè verò à suis partibus differt. Hæc dicunt Commentatoris beneuoli, atq; scientiæ imitatores.

Auicennæ rationes.

Porrò, addendæ sunt Auicennæ rationes, quas lib. 3. met. cap. 4. posuit, quibus totum, à suis partibus, etiam simul sumptis distinctum esse, putauit:

1. Humanitas, inquit, quæ est totum, non est materia, neque forma: igitur, non est materia, & forma. Tenet consequentia: ad veritatem enim copulatiuæ, necessaria est vtriusq; partis veritas. Sanè, generationis terminus, est totum. at, partes simul sumptæ non sunt generationis terminus; etenim non sunt ens absolutum, per se vnum, sicut decet esse generationis terminum, sed sunt plures, adduntque relationem: realiter ergo ab ipso toto distinguuntur.

2. Amplius, quod priùs natura capit esse, ab eo, quod ab ipso accipit esse, realiter dissentit. sed compositum per se, partes verò per compositum accipiunt esse; materia enim, & forma non generantur, 7. met. nisi quatenus sunt partes compositi. Realiter ergo ab inuicem distinguuntur. Profectò, constituens, realiter discrepat à re constituta. sed partes simul sumptæ, constituunt totum: igitur realiter distinguuntur à toto. Adde, quòd in hominis corruptione, aliquid corrumpatur, non quidem materia, nec etiam forma; ambæ namq; sunt æternæ: igitur tertia entitas.

3. Iterùm, causæ per se, & essentiales alicuius, à causato essentialiter, atque causaliter distinguuntur. sed materia, & forma sunt per se essentiales causæ totius: igitur essentialiter à toto separantur. Reuera, totum est quædam relatio, cuius fundamentum non est materia, neq; forma; neutra enim illarum est totum: erit ergo aliquod tertium.

4. Amplius, compositum differt à partibus, vtpotè à materia seorsum, & similiter à forma: vel differt à materia ratione formæ, aut tertiæ vtrisq; additæ entitatis. si verò ratione formæ; tunc planè totum à materia, sola formæ differentia discreparet, quod est absurdum. Ratione ergo tertiæ entitatis ab illa distabit.

5. Sanè, si sint eadem ipsi toti, seu composito: erunt ergo realiter inter se. Amplius, illa non sunt idem, quorum alteri, aliquid verè conceditur, quod ab altero remouetur. sed toti, seu composito, conuenit per se esse causatum, materiæ autem, & formæ nequaquam: non sunt ergo idem realiter. si enim idem essent; tunc planè omnes partes vniuersi essent idem numero, substantia quoq;, & accidens, & quatuor essent mille, & simplicia essent composita.

Totum non dicit aliquid separatũ, sed aliquam entitatem.

Porrò, hæc omnia argumenta à Peripatheticis vnica solent responsione absolui, nempè illa vera esse diuisiuè, falsa autem collectiuè. Cæterùm, ad mentem Auerr. & philosophi, totum dicit aliquod tertium, non quidem loco, & subiecto separatũ, sed rei identitate diuisum; sic enim loqui videtur Auerr. 3. de anima com: 5. in solutione secundæ quæstionis: Est, inquit, manifestum quod materia & forma copulantur adinuicem, ita quod congregatum ex eis sit vnicum, & maximè intellectus materialis, & intentio intellecta in actu; quod enim componitur ex eis, non est aliquod tertium, aliud ab eis, sicut est de aliis compositis ex materia & forma.

Auerr. Arist.

Clarissimè docetur ab Auerroe, compositum ex materia & forma, dicere aliquod tertium. Amplius, 5. met. comment. 19. philosophus ait: Bis tria, non esse sex. & com. 15. Hoc autem verum non esset, si totum esset suæ partes. & 7. met. commen. 8. Quæ non sunt vnum sicut aceruus, oportet ponere aliam causam vnitatis: vbi apertè aliam indicat entitatem. Primo phys. ait philosophus, non valere illud Parmenidis, quòd si infinitum sit immobile secundùm totum, quòd idem quoq; sit secundùm partes: nam (teste Commentatore ibidem comme. 24.) stat totum quiescere, & singula parte moueri: totum ergo aliud est à partibus.

Auerr.

Item 7. dicitur, quòd syllaba, ba, distinguitur ab a, & ab b, quod sic Commentator comment. 60. intellexit: Quia ex illis, inquit, fit aliquid additum, aliud à componentibus. sed hæc intelligenda sunt de aliquo ordine essentiali, non autem de aliquo tertio resultante, sicut supra annotauimus. Itaq;, si totum addat aliquid supra suas partes

ad v-

 Formæ partiales.

*ad vtrumque disputatum est, & ita vtrinq; benè ratiocinantur, vt cui ex illis mihi sit adhærendum, planè ignorem; quamquam illam, quæ dicit addere tertiam entitatem ex partibus resultantem, probabiliorem esse putem.*

## CAP. III.

## *De formis partialibus.*



*Visum est mihi non incongruè, supradictis adiungere quæstionem illam famosam de pluralitate formarum partium animalis, vtrúmne singulis animalis partibus, singulæ sint formæ distributæ. Nam posteaquàm de compositi natura disputauimus, satis aptè illi conuenire putaui, si singulæ compositi partes, singulas formas habeant; an vna tantùm sit totius compositi forma. Auerr. in lib. de substantia orbis: Vnum, inquit, subiectum, habere nisi vnam formam, est impossibile. Sanè, vnius rei est vnum esse, quod quidem est vnum, per vnicam formam, nempè substantialem, per quam vtiq; res est hoc aliquid, & in actu 2. de anima, commen. 2. Vnde 1. phys. comm. 63. & 69. Si materiam, inquit, haberet aliquam; formam propriam substantialem, nullam suscipere posset. 7. met. comme. 35. 39. 43. 76. Aristotelem sequitur asserentem, partibus à toto diuulsis, veluti oculo absciso, siue eruto, æquiuocè tantùm partes vocari: quod planè non diceret, si singulis partibus, singulæ inessent formæ. Primo de anima comme. 90. dicit, animam esse causam complexionis, & formam vnam in toto animali. & com. 58. & 89. & 91. corpus habere plures formas membrorum, reputat impossibile. Reuera, si agens naturale puræ essentiam materiæ attingere nequit, nisi substantialem prius formam corruperit, quæ iam præcesserat: cùm ergo vltimam formam induxerit, priores corrumpat omnes, necesse est; alioqui generatio vnius, non esset corruptio alterius. introducta ergo forma vltima, reliquæ consistere nequeunt. Amplius, quod duæ simul formæ inducantur, in causa est, quod à duobus procurētur agentibus. at forma animalis vltima producitur agente: plures ergo eidem esse nequeunt. Sanè, diuersæ potentiæ, ad eandem formæ productionem non pertinent. sed vnius agentis, vna est potentia: igitur, plures formæ in eodem animali, se inuicem non compatiuntur; vnum enim agens non destruit actionem alterius. at materia, eadem potentia respectiua non intuetur vltimam, & alias formas partiales: igitur quod prius. Iterum, corporis organizatio, atq; hetherogenearum distinctio partium, animæ productionem quoquomodo præuenire videntur; est enim anima actus corporis physici, organici: igitur, non sunt plures formæ in eodem animali; alioqui huiusmodi formæ, ipsam animam præuenirent. Tunc sic, aut illæ, anima adueniente corrumpuntur, & sic habetur propositum: aut similes inducuntur, & tunc illæ frustrà corruptæ: aut manet, & tunc vera erit alicuius substantialis generatio, sine cuiusq; substantiali corruptione, quod philosophi euertit doctrinam. Amplius, congenerat alia membra, vt dicitur in lib. de morte: igitur omnia membra vnius sunt speciei, & ita vnius formæ. Tenet consequentia: quippè cùm omnis generatio perfecta sit vniuoca. 7. met. comme. 22. 23. 27. & 12. met. comme. 18. & 13. Reuera, si forma carnis differret specie à forma ossis; tunc planè pars animæ educta in carne, ab ea, quæ educta est in osse, specie distingueretur, quod est falsum. Ergo quod prius. Iterùm, perfectior forma, virtute continet imperfectam. sed anima est huiusmodi: virtute ergo continet alias formas partium; omnes enim formæ, quæ inuicem possunt in eodem subiecto transmutari, sunt eiusdem generis physici, quarum vna est perfectior aliis. Non ergo possunt æquè primò materiam perficere, alioqui ambæ essent vltimæ, & sic mixtum duabus vltimis formis esset informatum. si verò vna, mediante altera; tunc materia non esset omnium immediatum substantialium*

[Margin notes: Non esse plures formas partiales. — Auerr. — Arist. — Rationes, quod sufficit vna forma. — 1. (beside "riæ attingere nequit"); 2. (beside "consistere nequeunt. Amplius"); 3. (beside "eidem esse nequeunt. Sanè"); 4. (beside "prius. Iterum"); 5. (beside "philosophi euertit doctrinam. Amplius"); 6. (beside "est falsum. Ergo quod prius. Iterùm")]

partiales. formarum subiectum, quod est falsum. Amplius, quemadmodum idem subiectum in vna, eademque sui parte, non est capax albi, ac nigri recipiendi; eiusdem enim generis
7. ambæ illæ formæ esse creduntur; ita planè nec duas formas substantiales eiusdem generis. Sanè, formæ contrariæ, vt colores, & sapores, quatenus sunt eiusdem generis, simul coalescere nequeunt; sic etiam & huiusmodi formæ. Adde, quod vnum subiectum, priuationem, & habitum simul suscipere nequit; hæc siquidem se inuicem non compatiuntur: sed forma perfecta est habitus, imperfecta verò priuatio: non ergo simul, & semel eidem possunt inesse subiecto. etenim forma cùm sit actus, sua interest, perficere, ac terminare materiam, quæ sic occupata, alterius non est formæ susceptiua, nisi priore extrusa, atque abiecta: ergo quod prius. Iterùm, pluralitas non est ponenda, nisi maxima
8. cum ratione, atque necessitate. sed pluralitas formarum partium, nullam indicat necessitatem, cùm ab vna eademque forma, totum compleatur subiectum: non ergo est necessaria huiusmodi formarum pluralitas. Certè, sicut diuersitas sensuum, non cogit diuersa inducere animas sensitiuas; ita nec in mixto corporeo ponendæ sunt diuersæ animæ partiales, propter diuersa organorum, membrorumque functionem. Sanè, diuersa specie, simul continuari non possunt. sed animal est vnum verè continuum: non habet ergo partes, specie differentes. nam ex diuersis numero, non fit vnum numero: nec igitur ex diuer-
9. sis specie, potest fieri vnum animal specie. Amplius, si vermis diuidatur; quælibet certè eius pars viuit: vel ergo est vna anima specie in vtraque eius parte, & tunc ante diuisionem, vna, eademque inerat illis partibus omnibus: vel altera, & tunc vermis diuisus erit plura alia specie. Profectò, si animal est verius ens, quàm elementum: igitur est verius vnum. sed elementum est vnum, ab vna tantùm forma: & animal ergo similiter. Insuper, ex pluribus existentibus in actu, non fit vnum per se, 2. de anima, comm. 7. si ergo
10. membra animalis specie different: vnum animal non consisteret. Præterea, aut illæ plures formæ substantiales ordinem habent, atque ita in substantia erit ordo, quod planè
Philosophi rationes. philosopho non probatur, 7. met. asserenti, in substantia rei, ordinem non esse, siue ordine carent: ex ipsis ergo aliquod vnum per se produci non potest. siquidem ex diuersis formis non subordinatis, non fit aliquid vnum per se, sicut abundè docent 5. & 7. met. li. Adde, quod 3. met. sic disputat contra Platonem: Si, inquit, alia esset idea animalis, & alia bipedis; non esset vtique vnum animal bipes. Sic etiam arguit primo de anima contra antiquos, formarum pluralitatem statuentes, vbi apertè formarum pluralitatem negare videtur, causam adducens, formarum pluralitatem impedimento esse, quominus
11. compositum, vnum per se esse non possit. Amplius, quælibet forma substantialis cum sua materia, subiectum de genere substantiæ constituit: animal ergo vnum esset plura supposita, tot planè, quot haberet formas substantiales, specificè distinctas. Hoc etiam modo philosophus arguit contra eos, qui aiebant elementa in mixto, secundùm perfectas formas consistere: tunc sanè mixtum, plura esset supposita. Quomodo ergo vna tantùm sit forma vltima in animali, virtute continens reliquas formas, dixisse me puto.

## CAP. IIII.

### *Soluuntur Argumenta.*

Quomodo animal est vnũ cum multis formis.



ON ignorare oportet, quemadmodum docet Auerr. primo de anima, com. 54. nonnullos ex veteribus, animam esse harmoniam, credidisse, atque proinde in animali plures esse formas putauisse, sicuti plura sunt harmonica instrumenta, ex quibus suauis melodiæ concentus consurgit. Itaque, quamuis multæ sint in animali formæ partium; non ob id tamen putandum est, non esse vnum; cùm huiusmodi formæ, sub actu primo vltimæ formæ contineantur, illique con-

Formæ partiales.

coniunctæ, distinctis suis actibus, ac membrorum ministeriis, subseruiant. Hoc autem modo si res intelligatur, non magnam certè patientur difficultatem, qui præposita argumenta soluere voluerint: vnde illud de substantia orbis, vnum subiectum habet, vnam formam, scilicet vltimam, & specificam, cui aliæ famulantur, atq; obsequuntur. eodem modo intelligendum est illud, quod adducitur de forma materiæ. Ad illud ex 7. met. innuit solutionem, partem separatam à toto, remanere æquiuocè talem, æquiuocatione vtique sumpta ab actu secundo, non autem ab actu primo; eandem enim, quam in toto habuit, per multum temporis, retinet formam. Ad primum ergo similiter est respondendum, omnia illa intelligenda esse de forma vltima: quæ si remaneret, altera forma specifica adueniente; tunc verum esset, quòd generatio vnius, non esset corruptio alterius. Simili facilitate soluitur. 2. & 3. Ad 4. Quamuis omnes dispositiones specie differant; ex omnibus tamen vna propria communis resultat: quam ob causam non opus est, vt partes animæ differant, cùm non recipiantur partes in partibus per se; sed totum in toto per se, & partes in partibus per accidens. Quamobrem illæ rationes bene ostendunt, carnes, & ossa, diuersas quidem accidentales, non autem substantiales formas habere. Ad 5. Si cor generet, hoc autem fit virtute primi agentis vniuocè; in lib. tamen de morte hoc tantùm habetur, quòd cor est primum, quod viuit, & vltimum, quod moritur: non autem scribitur, quòd generet; sed potiùs virtutem generatiuam, eo mediante generare. Ad 6. Quamuis perfectum, virtute contineat imperfectum; non ob id tamen imperfectum est ociosum: ita quamuis tota anima, partiales contineat formas; illæ tamẽ non superfluunt, neq; sunt iudicandæ ociosæ; ab anima namq; partiales operationes non profluerent, nisi præsto essent partiales formæ, actionem totalis animæ determinantes: vnde, licet asserere omnes illas formas eiusdem esse generis physici, quia nimirum in eodem subiecto recipiuntur, neq; ob id impediri, quominùs in eadem materia, ordine, & ratione distinctæ inueniantur; vna siquidem non est terminus, sed dispositio alterius: neq; æque primò in materia recipiuntur: nam materia, totalem formam mediantibus partialibus, recipit, vti immediatum receptionis, non autem dispositionis subiectum. Quapropter similitudo adducta negatur: album enim, & nigrum non sunt formæ in inuicem subordinatæ: & sic soluitur 7. argumentum. Ad confirmationem dico: Priuationem, vno modo esse puram carentiam: proinde quæ se ita habent, in eodem, respectu eiusdem esse non posse. Alio autem modo imperfectionem quandam innuere, sicq; posse quidem esse, cùm vna ordinetur ad aliā. Ad 8. dico: Necessitate vitandæ contradictionis, plures formas statui debere, alioqui pars separata ab animali, esset, & non esset, siquidem sine propria forma esse non posset. Ad primam confirmationem negatur similitudo: non enim ibi apparet necessitas contradictionis vitandæ. Ad 2. dico, diuersa specie non posse continuari, quando alterum, velut dispositio ad alterum non esset præponendum. Atqui formæ partium, vt dispositiones præponuntur ad vltimam formam, veluti ad omnium vnitatem, atq; coniunctionem; idcirco illa ratio nihil roboris habere potest. Similiter soluitur tertia confirmatio: ex diuersis namq; specie, vel numero, non fit vnum numero, quando vnum ad alterum non ordinatur: nec ambo ad tertium, quod non est in proposito simile; quandoquidem ad vltimam formam, omnes illæ dispositiones ordinem habeant. Ad 9. Respondeo, non esse impossibile, formam per solam diuisionem fieri, si potentia proxima in materia contineatur: partes siquidem diuisæ animam habent eiusdem speciei. Ad primam confirmationem dico, animal esse verius ens, & verius vnum, quam elementum, eò quòd illius vnitatẽ cæteræ formæ partiales impedire nequeunt: nō enim esse principale largiuntur, sed dispositiones tantùm ad vltimam formam, vnde vnitas compositi dependet: maior namque vnitas non est semper magis simplex. Ad aliam confirmationem respondeo, quòd ex pluribus existentibus in actu, quorum quodlibet in materia per se recipitur, & non vt dispositio ad alterum, non fit: at illæ formæ, vt vltimæ formæ dispo-

Soluuntur rationes Auerr.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

partiales. ſitiones recipiuntur, propterea non eſt ſimile; cæteræ ſiquidem formæ non ſunt in actibus vltimis, ſiue vltimatis; proinde perfectiori indigent actualitate. Dicis, aut caro eſt caro propter eius formam, aut propter animam vltimam. ſi propter formam carnis: illæ ergo formæ præcedentes, non tantùm diſpoſitiones, verùmetiam ad vltimam formam eſſe largiuntur. ſin minus: tunc planè aliqua in materia forma latitaret, quæ conſtituendi indiuidui aptitudinem haberet, non tamen conſtitueret. Dico, illam formam, vt materiam diſponentem ad vltimam formam, non autem vt principale agens, eſſe illi largiri. Ad 10. patet reſponſio ex ſupradictis: ſiquidem omnes illæ formæ ordinantur ad vltimam formam, ſicut dictum, nec philoſophum loqui de hoc formarum ordine. ſimiliter reſpondeo ad alias eiuſdem authoritates. Ad 11. dico argumentum procedere contra illam opinionem de mixtione: nam cùm quælibet pars mixti, ſit mixta: in qualibet ergo parte mixti, eſſent quatuor ſuppoſita, atq; quatuor formæ, quarum vna non ordinaretur ad aliam, vtpotè ab illa perficienda. At in eodem plura eſſe ſuppoſita, veluti plures ſunt partes in compoſito, ſecundùm diuerſas materiæ partes, nullum eſt inconueniens. Patet ergo, ſi plures ſint formæ ſimilares, nec ne.

Obiectio.

Solutio.

10.

11.

## CAP. V.

### *Quòd plures ſint formæ partiales, ſeu ſimilares.*



1. QVI alteram partem tueri videntur, his argumentis ſeſe munire ſatagerunt: Si, inquiunt, pars aliqua, ab animali ſeparata fuerit, remaneatq; actu poſt huiusmodi ſeparationem, non quidem totius, cùm iam ſit extra totum, nec per formam de nouo genitam, ſiquidem ab agente naturali, ſine præcedente alteratione, noua introduci generatio non poteſt. at quomodo in inſtanti ita fiet? Remanet ergo per propriam formam, quam antequam eſſet diuulſa, in toto poſſederat. Amplius, vna forma mixti, materiam contrariis, ac repugnantibus mixtionibus diſpoſitam informare non poteſt. ſed in corpore animalis ſunt huiusmodi mixtiones contrariæ, vtpotè cerebrum frigidum, & cor calidum: ergo quod prius. Item, cor animalis prius tempore generatur, authore philoſopho in lib. de animalibus, quàm aliæ partes animalis: multæ ergo ſunt mutationes completæ, quarum vna præcedit alteram in generatione animalis; quod quidem, ſine pluralitate formarum contingere nequit: igitur in animali plures eſſe formas ſimilares, rationi conſonare videtur. Item, diuerſæ temperationes, diuerſas vtiq; formas oſtendunt, (vt dicunt medici) ſed in animali apertè apparent huiuſmodi complexiones: ergo. &c. Porrò, ad has rationes, ſic alij reſpondere conſueuerunt, & ad primam quidem ſic: Diuiſionē ſcilicet non fieri ſine alteratione, etiamſi paruo in tempore fiat, quæ vt præuia ſufficit pro generatione nouæ formæ, ab agente naturali in parte diuiſa introducendæ, cùm illa forma ſit cadaueris, quæ propter ſui vilitatem, ad ipſius generationem, non multo tempore indiget, nec plurimis diſpoſitionibus, aut ordinata alteratione. Ad 2. Maior in ea forma veritatem habet, quæ ita eſt vna, vt virtute multiplex eſſe nequeat, veluti eſt forma elementi. at forma mixti animati eſt multiplex virtute: ideòque ſicut forma ignis eſt principium calefaciendi; ſic forma mixti, in diuerſis partibus mixti ad diuerſas operationes exercendas. Eodem modo ſoluitur illa ratio, quæ ſic arguit. Actiones ſpecie diſtinctæ, ſunt à formis ſpecie diſtinctis: cùm enim actio det eſſe, & agere; actio notificat formam. ſed in partibus animalis ſunt actiones ſpecie diſtinctæ; cor enim calefacit, & cerebrum infrigidat: ergo. Sic reſpondeo, actiones ſpecie diſtinctæ, ſunt à formis ſpecie diſtinctis, vel à forma æquiualente. Ad 3. dico, per generationem cordis, illius figurationem philoſophum intellexiſſe: quippè cùm illud eſſentialiter ante aduentum formæ animati, mi-

2.

3.

4.

Solutiones.

1.

2.

3.

Formæ partiales.

ti, minimè existat: forma siquidem illa, & totum, & singulas eius partes informat. Ad 4. Medicè est respondendum: medici namq; arbitrantur complexionem esse formam membri, ob cuius causam, operationem prouenire arbitrantur: philosophus autem complexionem sciens ex qualitatibus consurgere, qualitatem illam appellat potius quàm formam. Porrò, quod alij dixerunt, manum mortuam dupliciter considerari posse, vt manum, & vt organum officiosum, non videtur satis probabile esse; nam æquiuoca propriè dicuntur, quorum solum nomen est commune, & ratio substantiæ diuersa. philosophum autem 2. de anima com: 9. de vera æquiuocatione fuisse locutum, constat satis: Dicit enim: Quòd si oculus esset animal, anima eius esset visus: quo deficiente, non esset adhuc oculus, nisi æquiuocè, vt lapideus. Itaq;, si oculus mortuus est sicut oculus lapideus: nullam ergo, quam habuit in corpore animato, formam retinere substantialem potest; sed figuram tantùm, vt ibidem disputat commentator. hæc illi respondere consueuerunt ad huiusmodi argumenta. Res planè obscura est, & ex vtraq; parte magnos, ac graues habet fautores. Verùm, vt quæ dicta sunt, clarius intelligi possint, dignum est scire, si in composito plures sint formæ substantiales: ex huius enim quæstionis veritate, ad aliarum formarum difficultatem cognoscendam, patebit aditus intelligendi. Auicenna in primo libro sufficientiæ cap. 2. putauit formam corporeitatis, quæ est substantia, materiæ inseparabiliter inesse: dimensiones verò permutari: materia siquidem sub corporeitate inseparabiliter perseuerans, alias, atque alias, pro formarum congruitate specificarum, dimensiones extrudit, & recipit. Sic prioribus ceræ figuris obliteratis, dimensiones quoque priores abeunt, atque nouæ subingrediuntur, corpore illius in sua corporeitate perdurante. Cùm enim videret partes materiæ distingui, necesse esse, quo diuersas formas, secundùm partes diuersas, recipere posset: corporeitatem de genere quantitatis, materiæ inesse non posse putauit; nisi priùs corporeitate de genere substantiæ ibidem habitante, seu inhærente. Etenim, accidens subiectum, in quo erit recipiendum, in actu esse præsupponit. Distinxit ergo Auicenna corporeitatem in genus substantiæ, & in genus quantitatis, quæ est trina dimensio: & alteram quidem dixit materiæ esse congenitam, alteram verò separabilem. Sic multi arbitrantur formam speciei, mediante forma generis, quæ est alia numero à forma speciei, in materia recipi: vnde alia forma, ignis est ignis: alia verò est corpus. Asserunt quoque corporeitatis formam coæternam esse materiæ, omnesq; formas specificas in potentia esse in materia, per formam quidem generis: omne siquidem inferius in potentia est in suo superiori, non autem in actu, quippè cùm ab agente naturali forma corporeitatis in actum completum deducatur, pro illorum formatione indiuiduorum, quæ habuerat in potentia. Cæterùm aduersus huiusmodi sententiam, sic rationabiliter arguere valemus: Si post esse generis constitutum, forma adueniret specifica: illa ergo esset accidentalis. tenet consequentia: nam omnis forma quæ aduenit (vt dicunt ipsi) post aliquod esse substantiale, est accidentalis. Amplius: si talis forma generis esset coæterna materiæ, recedente etiam forma specifica; indiuiduum sanè de genere substantiæ remaneret, quod profectò legem corruptionis euertit, in qua, vt dicitur primo de gen: ad primam vsque materiam fit resolutio. Dicis, indiuiduum generis, non autem alicuius speciei determinatæ remanere. Atqui philosophus in Topicis expressè docet, non inueniri indiuiduum generis, nisi sub aliqua contentum specie. si ergo est indiuiduum generis: erit vtique & alicuius indiuiduum speciei. Adhuc, vnam eandemq; rem, duo habere esse substantialia, implicat contradictionem: alioqui vna res esset duæ res. Sed quælibet forma dat esse. Quare si prima materia, esse accipit à forma corporeitatis, quæ est illi congenita: aliam ergo formam recipere non poterit; vel forma vltima accedens, accidentalis esset computanda, quod est absurdum. Adde, quod tunc res significata per genus, pars esset speciei, per formam superadditam constitutæ; atque ita de specie prædicare non posset:

Marginalia (right margin, in order): 4. — De manu mortua. — Si in composito sint plures formæ substantiales. — Auicennæ opinio de corporeitate. — Rationes oppositæ. — 1. — 2. — 3. — 4.

Non ergo eſt ponenda forma corporeitatis, à qua res dicitur corpus, & alia, à qua res eſt res. Item, aut illa corporeitas eſt vniuerſalis, quod eſt falſum; vniuerſalia enim non
5. dant eſſe, nec habent eſſe niſi per ſingularia. aut ſingularis, quod etiam eſt abſurdum; aliter idem indiuiduum ſub duplici ſpecie in genere ſubſtantiæ, eſſet repoſitum; omnis enim forma ſubſtantialis, ſingularis, & indiuidua, materiæ coniuncta, compoſitum determinatæ conſtituit ſpeciei: Quare, ſi corporeitas inſeparabilis exiſtens à materia, ineſt materiæ Platonis, adueniente vtiq; anima, Plato eſt in alia determinata ſpecie. Dicis, hoc conuenire formæ perfectæ, non autem imperfectæ, cuius eſt corporeitas, quæ eſt velut fundamentum ſuperuenientium formarum. Dico quamlibet formam ſubſtantialem, quantumcunq; imperfectam facere hoc aliquid, ac conſtituere compoſitum in ſpecie determinata. Quapropter, licet forma imperfecta, perfectæ comparata, non ita perfectè ſuum indiuiduum conſtituat, proportionaliter tamen, ita perfectè in genere ſuo, ac per-
6. fecta in ſuo, hoc aliquid conſtituit. Adhuc, ſi forma ſuperueniens trahit materiam extra ſuam potentialitatem: materia ergo per corporeitatem erat in actu: atq; ita ſecundùm illam non eſſet generatio ſubſtantialis: ſubiectum enim mutationis ſubſtantialis, eſt ſubiectum in potentia 5. phyſ: tex: 8. Velle ergo aſſerere, formam aduenire materiæ per corporeitatem actuatæ; eſt funditus euertere ſubſtantialis generationis fundamentum. At ſi nõn extrahit: ita ergo materia eſt ens in potentia ſub corporeitate, ſicut antè, quod
7. planè Auicennæ non probatur. Iterùm quælibet forma naturalis, qualitatiuis, ac quantitatiuis, ab agente inductis diſpoſitionibus opus habet, primo cœl: com: 21. Igitur cor-
8. poreitas, aut non erit forma, aut generabilis erit, & ita non æterna. Sanè, omnis forma naturalis extrahitur de potentia materiæ ad actum, 8. met: com: 13. At intranſmutabile, non extrahitur de potentia. quare corporeitas, aut nõ eſt forma naturalis, aut non eſt pars rei tranſmutabilis. ſed quodlibet eſt abſurdum, & falſum. ergo &c. æternum enim, vt dicitur 1. met: com: 31. 35. & 3. met: com: 9. non eſt forma rei generabilis. Corpo-
9. reitas igitur non poteſt eſſe materiæ coæterna. Præterea, ſi illa forma eſt ab agente introducta: igitur ex potentia materiæ extracta: & ita eſt genita, & non æterna. ſi verò ſine agente, ineſt materiæ: eſt ergo de ſubſtantia materiæ. nam ſi materiæ contingeret; in potentia vtiq; contradictionis ſeſe haberet ad illam, atq; ita, poſſet aliquando illa ſpoliari. Certè, authore philoſopho 12. met: com: 39. omne compoſitum eſt nouum: corporei-
10. tas ergo non eſt materiæ æterna; ex ipſa enim, & materia fit vnum compoſitum. Item,
Auer: contra Auicennam. Auer: 1. de ſubſtãtia orbis cap: 37. quatuor rebus factu impoſſibilibus arguit cõtra Auicennam: Illa, inquit, forma eſſet ſimpliciter indiuiſibilis, æterna, nullum in eodem ſubiecto ſuccedens habens contrarium: deniq; nullam aliam reciperet formam. vnam ergo tantùm, & non plures habet formas. Conſentit autem his, illa quæ dicta ſunt 7. met: com: 8. & primo phyſ: com: 63. 66. 69. Adde, quod compoſitum iſtud eſſet generabile; eſſet enim in genere, ideoq; generabile, vt recitat 2. liber cœli com: 49. Deniq; omne compoſitum ex materia & forma eſt corruptibile, primo cœli com: 20. 95. forma ergo corpo-
11. reitatis non ineſt materiæ æternaliter. Adhuc ſecundùm Auer: prius recipiuntur dimenſiones interminatæ: non ergo prius recipitur forma corporeitatis. Reuera, vt dicit Auer: 3. cœli com: 28. & 4. cœli 22. com: & 4. phyſ: com: 71. Tunc elementum diuideretur in partem motam, & mouentem in actu. etenim per formam corporis, materia prima eſſet in actu, forma verò elementi eſſet mouens, ex quo elementum diuideretur, in partem motam, & mouentem in actu. Adde, quòd tunc materia eſſet ens in actu: nec via eſſet primæ materiæ inueniendæ; ſiquidem, vt dicitur 12. met: com: 6. & primo phyſ: com: 52. ſi haberet formam corporeitatis, alias formas recipere non poſſet. Hæc dicta ſint contra Auicennæ ſententiam.

## CAP. VI.

Rationes

Forma corporeitatis.

## *Rationes, quibus ostenditur necessitas formæ corporeitatis.*

Formam corporeitatis esse.

*Formæ corporeitatis necessitas, quibusdam rationibus nō facilè contemnendis, à nonnullis prudentia, ac scientia præclarissimis viris, sic probatur & ostenditur. Si, inquiunt, non datur corporeitatis forma; tunc planè necesse est, creationem confiteri: formæ enim specificæ nihil præsupponerent formæ, atq; ita illas creari diceremus. Non immeritò ergo, corporeitatis formam, inchoationem vocant generalem, confusam quidem, ac potentialem; quæ, omnes propemodum formas potentia continet specificas, ab agente naturali ex huiusmodi habitu confuso extrahendas. Item, huiusmodi forma, materiam disponit, ad formarum susceptionem: ex sui enim natura à formis remota iacet. Deniq; dimensio est coæterna materiæ, vna numero: accidens autem vnum numero, sine forma, æternum esse non potest. Ab Auer: 3. cœli com: 31. vocatur prima forma: Principia, inquit, rerum sensibilium remota, non sunt sensibilia, vt prima forma, & prima materia. Et 2. phys: com: 15. forma duobus modis dicitur, inquit, de habitu, & priuatione existente: corporeitas enim est quædam priuatio generalis, de qua omnes formæ educuntur. Cæterùm, Auicenna in omni composito putauit formam corporeitatis, à forma specifica realiter esse distinctam; alioqui rationem reddere non posset, quare non solùm elementata, verùm etiam elementa ipsa non corrumperentur. Nam si forma est inseparabilis à materia, & nō differt à forma specifica realiter: simul igitur cùm illa corrumperetur. Illa certè corruptio substantialis vocanda est, in qua forma, quæ esse præstat substantiale, à materia remouetur. Alij verò rationabilius loquentes, in solo viuente, formam corporeitatis, à forma specifica dicunt distingui realiter. Cùm enim viderent animam esse formam inextensam, atque ideo non posse causare rem quantam, & extensam; sunt enim corporeitatis opera; hac de causa inter vtramq; realem distinctionem statuerunt. Porrò, formam corporeitatis vocarunt formam mixti, vtpote ex mixtione elementorum consurgentem: in elementis autem, atque elementatis inanimatis, formam mixti non collocarunt distinctam à forma specifica; vtraq; enim forma, cùm sit materialis, largiri potest esse specificum, quantum scilicet, & extensum. Sanè, cui plura esse debentur, si illa ab vnica possunt forma causari; frustra formarum pluralitas non est admittenda. Secus autem esset, quando ab vnica forma illa præstari non possent; tunc certè in vno eodemq; subiecto, formæ sunt multiplicandæ. At in rebus inanimatis, æqua propemodum est vtriusq; formæ operatio: nulla ergo inter vtramq; ponenda est realis distinctio. Addunt præterea, formam corporeitatis non esse æternam, & à materia inseparabilem: nam quando homo generatur, per naturalis agentis additionem, ante specificæ formæ ingressum, forma corporeitatis in materia introducitur, qua homo esse habet corporeum, quamq; post obitum retinet, quousq; paulatim in elementa regreditur. Itaq; hæ duæ formæ sic in quolibet se habent animato; vt ex materia, & prima forma, quæ est mixtionis, vna per se fiat substantia incompleta, hoc est, corpus pars animæ, ex quo, & ipsa anima fiat vnum indiuiduum completum. Porrò, à tota quidditate, vel essentia animati, genus generalissimum substantiæ sumitur, quatenus in se rationem habet formalem, vel conceptum substantiæ, quæ est ratio formalis, & prima ratio simpliciter, qua primò continet aliquod genus per se. Ab hac autem tota & perfecta quidditate animati, ratio differentiæ accipitur, quæ est corporeum, seu sibi conueniens ratio corporeitatis: vel ratio formalis distincta in ipsa, ad quam rationem formalem corporeitatis, ipsamet vt habens & includens rationem substantiæ est in potentia, sicuti genus ad differentiam. Sic autem descendere licet secundùm alias generum rationes formales ad speciem specialissimā vsq;, vnde &*

Auicennæ opinio de corporeitate.

Alia opinio.

Forma mixti.

Formam corporeitatis nō esse æternam.

Quomodo ex duabus formis fiat vnū compositum.

Prædicatio generis, differentiæ.

Forma corporeitatis.

de & genus, & differentia, & species à tota quidditate immediatè sumitur: atq; quodlibet ex ipsis totam indicat quidditatem, indifferenter tamen; genus enim, immediatè determinateq; totum dicit secundùm profectò gradum, rationemque formalem, qua est in potentia ad differentiam: differentia verò secundùm eam rationem, qua ipsa ad genus comparatur, veluti actus ad potentiam. vtrumq; autem in conceptu speciei quidditatiuo, sicuti in diffinitione includitur. Itaq; sicut ex genere & differentia fit per se vnum genus subalternum, quamuis genus à differentia distinguatur, vnum enim non includitur in conceptu alterius, nec est formaliter idem illi: & ex illo genere subalterno, & differentia diuisiua, aliud constituitur genus subalternum, & sic deinceps, vsque ad proximum speciei specialissimæ genus: ex quo cùm differentia specifica, vna per se species constituitur; ita planè ex prima materia, & prima forma fit per se vnum compositum in potentia substantiali ad animam: & ex ipso, & anima fit vnum per se in effectu, atque in re substantialiter: tametsi vtraq; forma sit actus per se: prima tamen actus est incompletus, vltimæ quidem formæ cōplendus aduentu. Cæterùm, quamuis forma mixtionis in corpore humano, cuiusuis forma elementi præstantior sit; esse tamen specificum, atque completum minimè largitur; hoc siquidem solius est specificæ formæ; perfectius tamen, quàm forma elementi dat esse substantiale. Illud ergo, quod dicitur, perfectiorem formam perfectius esse largiri, ad specificas attinet formas tantùm. Patet ergo, quomodo ex duabus formis, vnum per se substantiale compositum fiat. Ex hoc autem intelligimus, quodlibet animatum ex duabus substantialibus formis constare: altera quidem corporea, & imperfecta: altera verò specifica, atque perfecta; plures enim his esse, cùm corpori, tùm etiam animæ minimè congruit. Sanè, in homine anima intellectiua, & vegetatiuam, & sensitiuam, identitate essentiali continet. Etenim sicut penthagonum, teste philosopho 2. de anima, Tetragonum continet, nec sunt formæ essentialiter distinctæ; sic vegetatiuum, ac sensitiuum, sub ipso intellectiuo continentur, à quo essentialiter non distinguuntur; alioqui plures animæ in homine inuenirentur, quarum quælibet esset actus corporis physici organici in potentia vitam habentis, quod est falsum. Dicis, nihil referre, duas formas essentialiter distingui, cùm instar vnius se habeat ad totius cōpositionem. Dico, eadem facilitate, formam corporeitatis negandam fore: vni enim perfectæ totali æquipollent. Præterea, quemadmodum ex pluribus, quæ sub eodem genere continentur, vnum per se sub illo genere minimè constituitur; ita ex duabus animabus essentialiter distinctis, non fit anima vna. Adde, quòd tunc anima esset corruptioni obnoxia, sicut & ipsemet homo; pars enim, nempè sensitiua, corruptibilis est. deniq; operatio vnius, alteram impedit: substantia ergo non separantur. Ex parte igitur animæ patet plures formas non esse necessarias; sed vnam tantùm, id est, specificam sufficere. Corpori quoque vna tantùmmodo forma sufficit: genus siquidem, & differentia, siue subalternum, siue generalissimum nòn à forma partiali, sed à tota quidditate sumitur; alioqui non prædicaretur de alio in primo modo dicendi per se: ponerenturq; plures formæ in quolibet ente per se in genere, & specie. Neque etiam ibi sunt quatuor elementorum formæ, cum forma mixtionis: formæ enim elementorum, substantialiter non manent in mixto; sicuti in primo Pymandri disputauimus. Neque, vt quidam dicunt, forma carnis, & ossis alterius sunt speciei: alioqui ex pluribus diuersarum specierum specialissimarum entibus, fieret vnum ens per se, quod est falsum. Etenim, ex pluribus essentijs, siue specificæ extiterint, siue diuersarum, aut non diuersarum specierum, modò alterius sint rationis, aliquod vnum per se constitui non potest; nisi altera illarum se habeat vt actus, reliqua verò vt potentia 7. met. at neutra istarum, respectu alterius, aut coniuncti ex ambabus, est actus, vel potentia: vna ergo est forma corporis, & altera animæ. Hæc cùm ita se habeant, facilè est respondere ad argumenta, quæ corporeitatis formam auferre videntur omninò. Ad primum, negatur consequentia: forma enim corporeitatis, ad

Prima forma est actus incompletus.

In quolibet animato duæ formæ substantiales.

Forma intellectiua continet alias formas.

Forma corporis est vna.

Soluuntur argumenta cōtra formam corporeitatis.

Forma corporeitatis.

*tis, ad formam tendit specificam, in qua est sita eius perfectio: propterea illa non aduenit, vt accidens, sed potius, vt vltima eius perfectio. Ad 2. iam dictum est, secundùm veriorem sententiam, formam corporeitatis tandem resolui in elementa. Ad 3. dicimus formam corporeitatis, esse completum minimè largiri, vtpote, quæ complementum expectet ab esse specifico. Eadem facilitate quartum soluitur argumentum. Ad 5. dico, formam corporeitatis esse particularem, imperfectam tamen. Et cùm dicis, quamlibet formam, pro sua proportionis conditione, esse largiri completum: dico, corporeitatis formam, à specifica hoc præstolari, siue sperare complementum, cùm ex seipsa habere non possit. Ad 6. dico, non ita materiam per formam esse actuatam, vt vlteriorem perfectionẽ non expectet: alioqui verum esset, quod in argumento assumitur. sed sic materiam actuare; vt vltimam tandem perfectionem, à forma specifica accipiat. Ad 7. maior, formis conuenit specificis, quæ certis qualitatibus, ac quantitatibus, suas limitant actiones. at genericæ, præcipuè generalissimæ, vt corporeitas, nullas sibi limitat quantitates, qualitatesq́. Ad primam cõfirmationem respondeo, illud verum esse de forma specifica, non autem generica. Ad 2. confirmationem. Antecedens intelligendum est de æterno simpliciter, qualis non est corporeitas, cuius natura est dispositio ad formas generandas. Ad 8. respondeo, corporeitatem non inesse materiæ ab agente naturali; sed esse ab eo potius, qui materiam condidit. Quamobrem ad materiæ substantiam non attinet: nec materia est in potentia contradictionis ad illam; quippe cùm eam, per dimensionem interminatam non recipiat. Ad confirmationem dico, compositum esse nouum, quando ex materia constat, & forma specifica, vel quod ad generationem disponit. Ad 9. Auerroes loquitur secundùm Auicennæ sententiam, qui corporeitatem putauit propriam, ac specificam esse materiæ formam: hac de causa, corporeitatem indiuisibilem esse dixit; quippe, quæ esset specifica, & ante dimensiones recepta. Modum ergo positionis confutauit. Simili quoque ratione dixit, vnum subiectum, vnam tantùm formam habere, id est, specificam. vel vnum subiectum, vnam habere formam: alioqui si esset, vt Auerroes ait; vna forma duo haberet subiecta, nempè formam corporeitatis, per quam materiam recipit, & ipsam materiam. Auerroes verò putauit non recipere, sed disponere tantùm. Vnde secundùm Auicennam sequeretur, quòd omnis forma aduenìens, esset accidens, quia scilicet post specificam adueniret. Ad confirmationem dico, illud intelligi debere de composito ex materia, & forma specifica, cuiusmodi esset cœlum apud Auicennam: vel generabile esset saltem dispositiuè. Ad 10. dico, Auerroem intelligendum esse de forma specifica, quæ ante dimensiones recepta, est indiuidua, vt dicit Auicenna. Auerroes autem vult illam esse genericam, diuidiq́ per dimensionem sequentem. Propterea voluit, eorum, quæ de nouo in materia recipiuntur, dimensionem esse principium, saltem dispositiuum. Ad confirmationem respondeo, Auerroem per motum in actu, illud, quod per se motori resistit, intelligere, quale profectò in mixtis inuenitur, 4. phy: com: 71. At tale quid in elementis nequaquam inuenitur. siquidem forma corporis, cùm sit generica, nullius sibi limitat locum; sed velut materia, ita quoque & ipsa est ad omne vbi. Ad vltimam confirmationem dico, illud verum esse ad mentem, seu sententiam Auicennæ, non autem Auerrois, dispositiuam enim non autem receptiuam esse profitetur corporis formam. hæc quidem dicta sunt pro corporeitatis forma tuenda: verùm quia hæc etiam inquisitio sæpè dimensionum meminit, Auerrois quoq́ sententia est in medium adducenda, vt clarius fiat, de quo disputamus.*

2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

## QVAESTIONIS SEXTAE CAP. I.

## *Dimensio an præcedat formam substantialem in materia.*


Ostquàm Auicennæ, aliorumq; sententias de forma corporeitatis, adduxi; huic dicendi disputandiq; instituto, Auerrois sententiam contexendam esse putaui, quippe, qui de hac re admodum ingeniosè copiosèq; disseruerit; vt sic ex multorum grauissimorũ virorum sententijs, obscurissima quæstio lucidius, clariusq; intelligi possit. Auerroes lib: 1. de substantia orbis cap. 1. quantitatẽ materiæ putauit esse coæuam, ita, vt quantitati in materia quantitas nunquã succederet: Materia, inquit, prima nunquam denudatur à dimensionibus interminatis: dimensiones namq; simplices, quæ appellantur corpus simplex, non denudantur à prima materia. Reuera, si in rei corruptione, ipsa quoq; quantitas corrumpitur; dimensio vtiq; ex non dimensione, & corpus generandum, ex non corpore fieret, quod patet esse falsum. Adde, à quo quantitas lapidis, seu alicuius esset corrumpenda. non certè à suo contrario: quantitati enim nihil est contrarium. nec concomitanter, quia scilicet forma lapidis corrumpitur: quantitas ergo similiter; quantitas enim non solùm obest, verùmetiam prodest magis, vt in materia forma recipiatur. Quare non est necesse, vt si forma corrumpatur, quantitas quoq; corrumpi debeat. Manet ergo quantitas, materiæ coæua. Amplius, diuersæ formæ substantiales, in diuersis, atq; distinctis materiæ partibus recipiuntur. in materia autem huiusmodi partiũ distinctio, à quantitate proficiscitur: quantitas ergo in materia, formam substantialẽ præcedit; alioqui quælibet forma substantialis, totam informaret materiam; atq; ita formæ contrariæ simul essent, vel tota materia vnicam tantùm formam haberet: sed neutrum istorum est admittendum, vt iam patet ad sensum. Sanè, sicut dictum est, si formam ignis, qui est substantia corporea, quantitas, seu dimensiones non præcederent; tunc planè ignis fieret ex materia nõ quanta, & forma non quanta, quod est absurdum: dimensiones ergo, formam substantialem præcedunt. Porro, dimensio determinata, illa dicenda est, quæ certum habet terminum quantitatiuum, ad modum alicuius naturæ sic determinatæ: omnium enim natura constantium, determinatus est augmenti, atque magnitudinis terminus. Dimensio ergo terminata, secundùm certum magnitudinis gradum, ad certam formam respicit naturalem, à qua quodammodo determinari videtur: non quidem causaliter, sed correspondenter potius. Dimensio autem interminata, est quantitas, quæ certum non habet gradum, nec ad vllam formam determinatè refertur, sed indifferens est ad quemlibet magnitudinis gradum: sicuti est materia ad formas recipiendas, ad quas profectò indeterminatam habet potentiam. Ex quo patet, quòd quamuis in naturalibus, non inueniatur dimensio absque forma, cùm materia, absque forma, naturaliter existere nequeat; dimensio tamen ex sui natura est quid absolutum, nullumq; sibi certum gradum perscribit; hanc ob causam, interminata vocatur, atque materiæ est coæua, siue coæterna, si materia esset æterna. Reuera, sicut materia est vna numero omnium formarum, quia nulla determinata perscribitur forma; ita trina dimensio nullo præscribitur termino: Porrò, dimensio huiusmodi in potentia est ad esse in actu: sicut enim calidum, vt scribitur 12. met. com: 18. calorem in materiam extrinsecum non inducit; sed calidum quidem in potentia, reddit calidum in actu; sic profectò generans, non extrinsecam adducit dimensionem; sed eam prorsus, quæ præfuit in potentia. Sic loquitur 4. phy: com: 15. & 3. com: 17. Si ergo dimensio non præesset, in materia vna numero; dimensio fieret ex nihilo, vtpote, quæ nec actu, nec potentia præfuisset. Itaq; dimensio vna numero, quatenus est actu dimensio, & potentia ad terminos, formas generabiles præcedit. Etenim quemadmodum materia est actu per se actualitate entis; ita dimensio est actu, actualitate quidẽ materiæ, & entis. Et quemadmodum est in potentia ad esse in actu, actualitate formæ: ita dimensio est in potentia ad terminos, quibus distinctè actuatur. Vnde materia per dimensionem est in loco, in numero formarum, & mensura, non autem ad certum aliquod ipsorum. Sic 4. cœli com: 40. & 3. cœli com: 29. Itaq; dimensionem materiæ esse coæuam Auerroes omninò sentire videtur.

[Margin notes: Dimensio præcedit formam substantialem secundùm Auerroem. — 1. (beside "ex non dimensione") — 2. (beside "quantitati enim nihil") — 3. (beside "quantitas quoq; corrumpi") — 4. (beside "Sanè, sicut dictum") — Dimensio determinata. — Dimensio interminata. — Est materiæ coæterna. — Dimensio præcedit formas. — Auerroes.]

Dimensiones.

videtur. 3. phys: com: 69. Unde est, inquit, quòd augmentum quantitatis non possit crescere in infinitum? quia scilicet mundus ex tota sua constat materia, tota quoque quantitate. hac de causa cùm augmentum erit usque ad mundi molem; noua profectò quantitas minimè generabitur. Tanta ergo est quantitas, quanta ab initio materiæ. Hoc idem 4. phy: com: 84. docet: ubi manifestè ostendit augmentum, propter noui termini, non autem nouæ quantitatis acquisitionem, fieri, atque haberi, & 4. phy: com: 15. docet philosophus dimensionem non separari à materia in magnitudine, nedum in esse. Ex his ergo, quæ dicta sunt patet, dimensiones interminatas, omnem præcedere substantialem formam. Verùm ad Auerrois rationes sic respondere possumus. Et ad primam quidem dicimus, corpus fieri ex non corpore actu; ex corpore tamen in potentia: nam etsi materia per se non sit corpus actu; est tamen in potentia, ad corporeitatis formam. Ad 2. dico, nullam formam corrumpi per se primò, nisi à sua forma contraria; per accidens tamen, ad corruptionem subiecti. unde dicimus, dimensiones, formam introducendam præcedentes, adueniente huiusmodi forma, corrumpi, quia illarum subiectum corrumpitur. Dicis, formas materiales indiuiduari, atque distingui per materiam: materia ergo est diuisibilis, idque per quantitatem. In materia ergo dimensiones interminatæ præcedunt formam substantialem introducendam. Dico, materiam, in qua est forma introducenda, per quantitatem, quæ est in materia, mediante forma abijcienda, esse diuisam. quare, dum forma introducitur, prior quantitas per accidens corrumpitur, ac noua adducitur. Ad 3. dico, quòd cùm in aliqua parte materiæ est forma substantialis introducenda; toto tempore præcedente introductionis instans, materia est quanta, quantitate quæ est cum forma abijcienda: in ultimo verò instanti illius temporis, quod est instans introductionis, est quanta, quantitate, formam generandam concomitante. in eodem enim instanti, forma corrumpenda, & sua quantitas habent primum sui non esse: forma verò generanda, & sua quantitas, primum sui esse. siquidem in permanentibus, ex parte corruptionis, non datur ultimum sui esse, sed primum sui non esse: ex parte verò generationis, datur primum sui esse, non autem ultimum sui non esse. Cùm igitur inter tempus, & instans non detur tempus, nec instans medium, & idem instans sit, in quo materia desinit esse quanta, quantitate formæ corrumpendæ, & incipit esse quanta, quantitate formæ generandæ; patet satis, pro distinctione quantitatiua in materiæ partibus conseruanda, ponendam non esse quantitatem à materia inseparabilem, nec eandem ingenito, & corrupto remanere. Ad argumentũ igitur negatur consequentia. & ad probationem dico, non dari instans, in quo materia non sit in partes quantitatiuas diuisa. Dicet aliquis: Substantia est prior natura accidente 7. met: tex: 4. forma ergo substantialis generanda est prior natura in materia, sua quantitate. In illo ergo priori naturæ, si materia non est quanta, non remanet ergo diuisa; atque ita in hac parte, non hanc, & in illa, illam recipit formam. Si verò est quanta, non quidem quantitate formæ corruptæ, siquidem in illo introductionis instanti, non est amplius: nec quantitate, quæ sequitur formam generandam; prior enim natura est sua quantitate. Necessariò ergo ponenda est quantitas à materia inseparabilis; ut distinctio quantitatiua, in materiæ partibus seruari possit. Dico, in illo priori naturæ, materiam esse diuisam, non tamen quantam quantitate formæ corruptæ, nec formæ generandæ; sed extrinseca quantitate ab hac materia, quæ scilicet, est in alia materia, hoc est, hæc materia est diuisa in se, & ab alia materia; quia scilicet habet quantitatem, quam hæc materia non habet. Itaque talis diuisio in illo priori erit per habere, & non habere, in instanti autem introductionis erit diuisio per habere: quia enim hæc materia in hoc instanti habet hanc quantitatem, hanc formam substantialem concomitantem, alia verò, aliam; idcirco sunt quantæ, & diuisæ ab inuicem. Dicis iterùm: Si ita res se haberet, tunc certè duæ formæ disparatæ, & specificæ, & duæ quantitates eiusdem speciei in eodem instanti, atque in eadem materia simul essent. Etenim, si in eodem

Quantitatem augeri non posse.

Soluuntur rationes Auer. 1. 2. 3.

Obiectio. 1.

Solutio.

2. Obiectio.

dem instanti forma præcedens, & sua quantitas corrumpuntur, quod autem corrumpitur est, corruptio namque est entis existentis: & in eodem instanti forma sequens, & sua quantitas generantur. sunt ergo in illo instanti, quippe cùm in permanentibus in primo instanti generationis dent primum sui esse. Sed hæc sunt manifestè falsa, ergo &c.

Solutio. Dico consequentiam non esse bonam. & cùm dicis, quod corrumpitur est, concedo in alteratione præuia ad non esse; non autem pro definitione rei in vltimo instanti, alterationem terminante. Itaque, duas formas disparatas, & duas quantitates esse simul pro eodem instanti in materia, fieri non potest; siquidem rei permanentis corrumpendæ, non datur vltimum sui esse.

Obiectio. 1. Iterùm aliquis arguet: Potentia & actus diuidunt ens, & quodlibet genus entis 5. met. Igitur in quolibet genere, præter subiectum commune, est vnum proprium receptiuum; diuersæ namque contrarietates diuersorum generum, diuersa vtique propria appetunt receptiua. Sed proprium receptiuum quantitatis, est dimensio interminata: ergo quod prius.

2. Amplius, genito, & corrupto, eandem inesse quantitatem necesse est, & quidem interminatam: dum enim ex aere fit ignis; illico forma ignis introducitur. at in primo instanti esse ipsius ignis, materia ipsius, est sub tota illius quantitate. si ergo non præesset quantitas: extensio ergo quantitatiua fieret in instanti. cùm autem talis extensio, sine motu locali esse non possit: motus ergo localis fieret in instanti.

3. Si præterea dimensiones non adessent materiæ inseparabiliter; nulla vtique in rebus fieret augmentatio, quod planè ad sensum constat esse falsum. Tenet consequentia. In augmentatione siquidem, sola aduenit materia, quæ cùm secundùm se sit indiuisibilis, indiuisibile autem si addatur indiuisibili, maius illud minimè reddit: augmentatio ergo fieri non potest, nisi aliquo corporeo adueniente. Dimensio ergo materiæ inseparabiliter adhæret.

Solutio. 1. Dico, in genere substantiæ inueniri potentiam susceptiuam à proprio actu generis eiusdem, realiter distinctam. At in generibus accidentium, nõ esse aliquod susceptiuum reale, à formis illorum generum realiter distinctum; formæ enim accidentales, quia sunt simplices, materiam non habent, ex qua fiant. sed ipsarum receptiuum est subiectum substantiale: sic ergo intellige de dimensionibus.

2. Ad 2. Dico, extensionem quantitatiuam nõ fieri in instanti, sed successiuè sub forma abijcienda. Sanè, cùm ex aëre fit ignis; materia aëris, à propria quantitate ac dispositionibus materialibus, continuè recedit, agens ad formæ ignis dispositiones. Vnde quemadmodum non datur vltimum instans esse formæ aëris, sed primum sui non esse, quod est primum esse ignis; ita planè non datur vltimum instans, in quo materia sit sub propria aëris quantitate; sed primum, in quo actu est sub propria quantitate ignis. Ex quo patet, huiusmodi extensionem per se in instanti nequaquam fieri, tametsi noua quantitas, sine motu locali, ad nouæ formæ ingressum, per accidens introducatur.

3. Ad 3. respondeo, quod indiuisibile actu, pariter & potentia, si indiuisibili additum fuerit, non facit ipsum maius: secus autem, si fuerit actu quidem indiuisibile, potentia verò diuisibile, cuiusmodi est materia, quæ addita alteri, virtutem habenti actiuam, talis potentiæ ad actum reducendæ, alterum maius reddit.

Formam substantialẽ immediatè recipi in materia. Dicunt ergo isti, in generatione substantiali, formam immediate recipi in materia, nullamque quantitatem, nec qualitatem rei generandæ, formam præcedere substantialem; subiectum enim formæ substantialis est ens in pura potentia, similiter & corruptionis. Ad corruptionem verò formæ, omnia corrumpuntur accidentia: cuiuscunque enim accidentis, subiectum est ens actu, forma substantiali expulsa; non remanet ens actu. Separata ergo forma substantiali à materia, omnia abeunt accidentia, denique ipsa quantitas, quæ in illorum numero haberi potest. Ex quo apertè colligitur, nullam quantitatem, materiæ esse coæuam, atque indiscretam. sed cum res generatur, nouam quantitatem in materia recipi, prioremque corrumpi. Hæc quidem diximus secundùm Auerrois sententiam, quàm nonnulli confutare, atque inutilem reddere studuerunt. Nunc reliquum est videre, quibus rationibus ostenderunt, dimensionẽ, formam substantialem non præcedere.

CAP

 Dimensiones.

CAP. II.

*Dimensiones non præcedere formam substantialem.*

*QVI formam substantialem, materiæ immediatè vniri aiunt, dimensiones illam præcedere dicunt, atque pro huius rei veritate statuenda, sic argumentantur. Ad id materia primùm respicit, quod essentiali potentia, atque per se primò respicit, & cuius commercio, vnum per se facit, quàm ad quoduis accidens: huius enim actus, cùm sit primus, esse largitur simpliciter, accidens verò, esse secundùm quid. sed ita se habet forma, ad materiam, est enim illius actus primus: priùs ergo inest materiæ, quàm dimensio, quæ est accidens. Reuera, si dimensio præcederet formam substantialem; tunc planè forma substantialis, mediante aliquo accidente, materiæ inesset, nempè dimensione. At, quod inest alteri, mediante aliquo accidente, non facit vnum per se, sed potiùs per accidens. ergo. &c. Amplius, priùs est ens per se, quàm ens per accidens. sed materia, & forma constituunt vnum ens per se: materia verò & dimensio, vnum ens per accidens: forma ergo substantialis, prior est dimensionibus materiæ. qualis enim inter aliquas mutationes, ordo habetur; talis profectò inter ipsarum terminos reperitur. At, respectu eiusdem rei, generatio, augmentationem semper præcedit; priùs namque aliquid generatur, quàm augeatur: forma ergo substantialis quantitatem, atque dimensionem præcedit. Adhuc, in essentialiter ordinatis, à primò per medium fit transitus, ad vltimum. sed materia est primum, forma verò substantialis, est secundum, dimensio autem tertium: non potest ergo materia ad dimensionem peruenire, nisi per formam substantialem. Sanè, in fundamento naturæ, hoc est, in materia, ante formæ substantialis aduentum, nihil est distinctum: dimensio ergo formam nō præcedit; alioqui materia esset in actu, ante formæ substantialis aduentum. Iterùm, omne accidens, fundamentum habet in substantia: destructis enim primis substantiis, accidentia non remanent. vnde 2. de anima commen. 4. dicitur, accidentia fundari in ente in actu. & 7. met. comment. 4. palàm docetur, substantiam esse priorem accidente, diffinitione, & tempore. Prior ergo est forma substantialis, quàm dimensio. Profectò, priùs est compositum per se, quàm compositum per accidens, cuiusmodi est materia, & dimensio. ergo quod prius. Præterea, si dimensiones, coæuæ essent materiæ; tunc sanè forma substantialis primam materiam nequaquam immediatè perficeret, quod est falsum: forma enim substantialis medium est inter materiam, & formam accidentalem. proinde corrupta forma substantiali, dimensionem quoque corrumpi necesse est. Reuera, accidentis esse, est inhæsse. Eadem ergo accidentis inhærentia non manente, accidens quoque idem non manebit. At corrupta forma substantiali, non manet eadem dimensionum inhærentia: nec ergo eadem dimensio. Amplius, quando ex aëre fit ignis, maior est quantitas ignis generati, quàm aëris corrupti. illa ergo quantitas non præfuit in corrupto; alioqui aliquid respectu suiipsius maius dici posset: est ergo noua aliqua quantitas, atque ita dimensiones non sunt æternæ, quia scilicet generabiles, & corruptibiles. Nam quando aliqua sunt eiusdem rationis, vt dicitur 10. met: quidquid essentialiter competit vni, competit omnibus: quare si aliqua pars generatur, quælibet igitur generabitur. Sanè, relatio noua fit ob gratiam noui fundamenti. sed æquale & inæquale sunt nouæ relationes: propter nouum igitur contingunt fundamentum, nempè nouam quantitatem; vt si aër trium graduum ei similis fiat, qui quatuor gradus continet. Noua ergo quantitas generatur, sicque quantitas non est materiæ coæterna. Iterùm, aut quantitas terminata, & interminata sunt vna quantitas, aut duæ. si vna, igitur non semper maneret interminata quantitas: si verò duæ, tunc in eodem subiecto essent duæ quantitates, quod est falsum. Profectò, materia prima non plus sibi dimensionem, quàm illius priuationē*

Marginal numbers in the right margin, in order: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

Dimensiones.

perscribit: etenim, cùm sit potentia purè passiua ad omnes formas: est ergo in potentia
contradictionis: atq; ita dimensio non est materiæ coæterna. Sanè, omnis forma materi-
alis educitur de potentia materiæ. sed dimensio est huiusmodi: igitur de potentia mate-
8. riæ educitur,& sic non est æterna. Adhuc,corrupto immediato accidentis subiecto,cor-
rumpitur quoq; & accidens. sed corrupto composito,corrumpitur omnium accidentium
immediatum subiectum, sola enim materia prima remanet, quæ non est immediatum
accidentium subiectum, quia non immediatè terminat accidentis dependentiam, caret
enim actualitate,ad quam spectat horum determinatio: quantitas ergo,siue dimensio ad
corruptionem subiecti, seu compositi corrumpitur. Denique, quod generatur, quatenus
generatur non est in loco, & sic non est quantum. sed materia prima generatur: igitur
in eo quod generatur, quanta dici non potest. Ex his ergo,atq; similibus apparet,dimen-
siones, formam substantialem non præcedere.

## CAP. III.

### *Soluuntur Argumenta.*



Verrois sententiæ æmulatores, ad præposita sic respondere consueuerunt
1. argumenta, & ad primum sic: quòd materia secundùm naturæ inten-
tionem, formam substantialem, vtpotè rem perfectiorem, priùs intue-
atur; origine verò ipsam quantitatem, veluti dispositionem, ad formarū
receptionem. Ad confirmationem autem dicunt, quòd quamuis dimen-
sio interminata, formæ substantialis ingressum in materiam præcedat; quia tamen non
medium inhærentiæ est, sed dispositionis tantùm; hac de causa non ita est impedimento,
quominùs ex materia, & forma substantiali, vnum per se fieri non possit. etenim for-
ma substantialis, quantitati, siue dimensioni non inest, sed ambæ potius simul materiæ
insunt; dimensio quidem priùs origine, vt formæ substantialis dispositio; forma verò
2. substantialis,priùs certè perfectione,posteriùs verò origine. Ad 2. Patet solutio, quam-
uis ens per se sit priùs perfectione ente per accidens; non tamen quodlibet ens per se,
est priùs origine, quàm ens per accidens. Ad confirmationem dico, verum esse de quan-
titate terminata, sic enim est terminus actionis naturalis. falsum tamen est de quantitate
interminata, quæ hoc modo prior est forma substantiali. Ad 3. dico: Ordinem essentialē,
3. secundùm originalem processum, priùs habere materiam, deinde dimensionem, postre-
mò formam substantialem: secus autem se habet dimensio terminata, quæ absq; dubio,
ipsa forma substantiali posterior est reputanda. Ad confirmationem dico, in materia,
secundùm rationem suæ essentiæ, nihil esse specificè distinctum; nullam enim formam
substantialē sibi specialiter perscribit, aut includit: habet nihilominùs suas dimensiones,
4. quæ illam disponunt ad formarum receptionem. Ad 4. Omnia illa vera sunt de acciden-
te perfecto, non autem imperfecto, cuius subiectum potest esse ens in actu, sed ratione
entis in potentia, atq; dispositiuè, non autem essentialiter formā præcedere substantialē.
Eodem modo soluitur illud de composito argumentum: accidens enim (sicuti dictum est)
5. dispositiuè, siue origine, formam præcedit substantialem. Ad 5. dico: Formam substan-
tialem immediatè materiam perficere, vt subiectum receptiuum; quantitatiuis verò, ac
qualitatiuis dispositionibus mediantibus, quatenus medij, dispositiui munere funguntur.
Ad confirmationem respondeo, dimensionū perpetuitatem, ex eo maximè cōstare, quòd
modus formarum sibi inuicem succedentium sit perpetuus; proinde eadem perpetuò per
6. se remanet inhærentia, vnde dimensio interminata materiæ semper inhæret. Ad 6. dico:
Quòd illa dimensio interminata, quæ in materia præfuit, terminata, & in actu effici-
tur: atq; ita interminata erit æterna; terminata verò corruptibilis. Neq; ob id differunt

specie:

ſpecie : quæ enim differunt ſpecie , ſunt in actu ſic diſtincta. ſed quantitas interminata , Dimenſiones.
& terminata ex ſui natura , eiusdem ſunt rationis , licet ob gratiam formæ , terminata eſſe dicatur, ac limitibus concluſa. Illa præterea 10. met. authoritas, ſubſtantiis, non autem accidentibus conuenit. Ad confirmationem dico , quantitatem eſſe æternam ſecundùm totius perfectionem. Ad aliam confirmationem reſpondeo , quòd illius fundamentum ſit quantitas in actu terminata, quæ reſpectu nouæ formæ introductæ, noua vocatur: ex ſui autem natura eſt interminata, atq; æterna. Ad 7. Dictum eſt vtramq; quantitatē vnius eſſe ſpeciei, nec ex ſui natura diſcrepare : quapropter ſimul coaleſcere poſſunt. 7.
Ad confirmationem dico, materiam eſſe in potentia contradictionis, reſpectu formarū, quæ viciſſim illi ſuccedunt , non autem dimenſionum , quæ ſibi inſeparabiliter inhærent. Ad aliam confirmationem, negatur minor : dimenſio enim eſt coæua materiæ , potentiæ nequaquam determinatæ ; ideóque ex potentia materiæ minimè educta. Ad 8. Dicunt, 8.
quòd quamuis materia ex ſe non ſit in actu, accidentis nihilominùs poteſt terminare dependentiam , imperfectè tamen. Ad confirmationem dico , materiam non eſſe in loco terminato, ſed interminato , atque ita eſſe quantam, interminata, non autem terminata quantitate. Cæterùm , hæc omnia ſic breuiter intelligi poſſunt ; vt dimenſiones interminatæ, formam ſubſtantialem diſpoſitiuè, atq; origine præcedant : forma verò ſubſtantialis, perfectione , atq; naturæ intentione : atque ita omnis ceſſat controuerſia. Cùm ergo hæc ita ſe habeant : non parua eſt inter aliquos contentio, an dimenſio realiter diſcrepet ab ipſa materia. Huic autem inquiſitioni ſic breuiter reſpondeo , nempè realiter diſtingui. Dimenſiones realiter diſtingui à materia. 1.
Illa enim non ſunt eſſentialiter idem, quorum alterum eſt ſubſtantia , alterum verò accidens. ſed ſubſtantia corporea , ſiue materia , eſt ſubſtantia , dimenſio autem , ſiue quantitas, eſt accidens: eſſentialiter ergo ab inuicem diſtinguūtur. Amplius, illa non ſunt 2.
dicenda eſſentialiter idem , quorum vnum manet, alterum verò variatur. ſed ſic ſe habent quantitas, & materia : quantitas enim, motu rarefactionis augetur, non autem ipſa materia, ſimiliter & in motu condenſationis. Sanè, ſi ſubſtantia corporea eſt idem eſſentialiter, quod ſua quantitas : generatio ergo , & augmentatio coinciderent , atque ita 3.
quidquid augeretur, pariter generaretur, quod eſt abſurdum. Denique , ſi materia, ſiue 4.
ſubſtantia extenſa , eſt idem eſſentialiter cum ſua extenſione , ſeu quantitate : ſimiliter ergo ſe habebit quælibet forma extenſa, ſicque quælibet propriam habebit extenſionem. & cùm in eodem ſubiecto ſint plures ſimul, ſicuti color, ſapor, & ſubiectum ipſum , & omnia in eodem loco : plura ergo corpora erunt ſimul naturaliter. Adde etiam Augu- 5.
ſtinum , 5. de Trint. ſic diſſerentem : Magnitudo, inquit, & figura , & color non ſunt idem : vno enim variato , ſeu non manente , manet alterum ; quod profectò ſubſtantiæ corporeæ, atq; quantitati optimè congruit. Vnde ibidem ſubdit: Quidquid in creaturis non dicitur ſecundùm ſubſtantiam, ſecundùm ſubſtantiam dicatur, neceſſarium eſt. ſed eſſe quantum in creaturis, accidens dicit, non autem ſubſtantiam : quantitas ergo à ſubſtantia eſſentialiter diſtinguitur. Verùm aliquis contra prædicta ſic poſſet arguere : Quod habet partem, & partem, coincidit cum quantitate ; habere enim partes , ad quantitatem attinet. ſed ſubſtantia corporea eſt huiusmodi , alioqui ex materia, & ſubſtantia ſpirituali fieret vnum compoſitum; indifferenter enim ſe haberet ad omnium receptionem formarum : ſubſtantia ergo corporea, & quantitas ſunt eſſentialiter idem. Item, quemadmodum res ſpiritualis non eſt ſubiectum rei corporalis; ita nec indiuiſibile, rei diuiſibilis. ſed materia eſt ſubiectum rei diuiſibilis, id eſt, quantitatis : igitur eſt diuiſibilis, habetq; partem poſt partem : atq; ita eſt idem eſſentialiter cum quantitate. Sanè , dimenſio, per quam materia eſt formaliter extenſa, præſupponitur à forma in materia : eſt ergo idem eſſentialiter cum ipſa materia. Amplius, quod inuenitur in materia corporea, non quidem vt eius, aut agentis naturalis effectus, proculdubio idem eſt eſſentialiter cum ipſa materia. ſed dimenſio eſt huiusmodi , præſupponitur enim actioni naturalis agentis :

August.

Rationes oppoſitæ.

1.

2.

3.

Dimenſiones.

tis : materia verò eſt tantùm compoſiti cauſa, cuius eſt pars : ergo quod prius. Reuera, ſubſtantia corporea non ſubeſt tota cuilibet parti diuiſibilis formæ, nec tota toti : ex ſeipſa ergo eſſentialiter, atq; intrinſecè habet partes, hoc eſt, eſt quanta ; quantitati enim cõuenit habere partem, & partem : ſubſtantia ergo corporea eſt idem eſſentialiter quod

Soluuntur argumenta.

ſua dimenſio. ſed ad huiuſmodi rationes, ſiue argumenta, ſic reſpondemus. Ad primũ, quamuis ſubſtantia corporea ex ſui natura habeat partem, & partem, non tamen habet
1. partem extra partem, quippè cùm illi hoc conueniat per quantitatem : non ſunt ergo idem eſſentialiter.
2. Ad 2. Quamuis ſubiectum dimenſionis, habeat partes ; non tamen eſt quantitas, quippè, quia non habet partem extra partem : non ſunt ergo idem realiter. Ad confirmationem dico, quòd licet dimenſio præſupponatur à forma in materia ; non
3. tamen eſt idem cum ipſa materia. Ad 3. dico : Materiam eſſe cauſam ſuæ dimenſionis, non quidem effectiuè, ſed diſpoſitiuè. Ad confirmationem, licet ſubſtantia corporea ex ſe non ſit quanta ; non opus eſt tamen, vt tota ſubſit quantitati, vel formæ toti diuiſibili, aut tota cuilibet parti ; ſed ſat erit, vt tota toti, & pars ſubſit parti. Quomodo ergo di-

Dimenſio eadem ex parte ſubiecti, & ex parte formæ.

menſio, ſiue quantitas à ſubſtantia corporea eſſentialiter diſcrepet, atque diſſentiat ; ex his, quæ iam raptim dixi, patet ſatis. Patet etiam ſubſtantiam corpoream habere partem, & partem ; non tamen partem extra partem, hoc eſt, non eſſe quantam, quippè cùm eadem ſit dimenſio tùm ex parte ſubiecti, tùm etiam ex parte formæ : eadem enim eſt forma, & idem actus, qui materiam actuat, & quo materia actuatur ; ſicut vnica eſt huiuſmodi formæ in materia priuatio. Habet autem ipſa ſubſtantia corporea partes alterius rationis, alioqui per quantitatem non poſſet extendi. Proinde, ſicut tota ſubſtan-

Rationes quod ſit vna dimenſio.

tia prior eſt ſua quantitate ; ita partes ſubſtantiæ priores ſunt partibus quantitatis. & ſicut tota ſubſtantia, per quantitatem extenditur ; ita planè partes ſubſtantiæ per partes quantitatis. In ſubſtantia ergo corporea non eſt alia dimenſio, ſiue extenſio ab ipſa quan-
1. titate, quæ eſt accidens, à quo formaliter extenditur. Sanè, duo corpora virtute agentis naturalis in vno loco ſimul eſſe non poſſunt ; idq; propter dimenſionum circa eundum locum incompoſsibilitatem, atq; reſiſtentiam : agens ſiquidem naturale in vno loco corpus aliquod collocare, aut ſiſtere nequit, niſi prius altero excluſo. At ſi ſubſtantia corporea, ſiue forma extenſa, aliam haberet à quantitate, propriam extenſionem ; tunc planè duo corpora eſſent ſimul : longum enim & latum, atque profundum vtrinq; conuenirent, & ſubſtantiæ, & quantitati, atque ita corporeitates haberent diſtinctas. Amplius, ſi ſub-
2. ſtantia corporea, aliam à quantitate haberet extenſionem ; tunc illa extenſio, ſicut & ſubſtantia prior eſſet, quàm quantitas, quod eſt falſum ; alioqui prius natura eſſet ſubſtantia extenſa, quàm habens quantitatem ; ſicq; ad ſubſtantiæ extenſionem, non opus
3. eſſet ponere quantitatem, quod eſt abſurdum omninò. Adde, quòd ſi ſubſtantia corporea propriam, ac diſtinctam à quantitate haberet dimenſionem ; aut illa profectò eſſet accidens, aut ſubſtantia : non quidem accidens, aliter eſſet quantitas, & ita ab illa non eſſet diſtincta : neq; ſubſtantia, alioqui ſubſtantia diceretur eſſe albedo, ſicut extenſio.
4. Præterea, aut illa propria dimenſio ſubſtantiæ, ſemper eadem manet, aut non : ſi manet, tunc planè ipſius ſubſtantiæ quantitati adæquatè reſpondere non poſſet ; quantitas enim ſecundùm maius, minusq; variatur, manente eadem ſubſtantia ; ſicq; propria ſubſtantiæ dimenſio ſeipſa eſſet maior, & minor, quod eſt falſum. ſi verò non manet, ſed variationem ſuſcipit : eſt ergo accidens, & ex conſequenti, quantitas, quod redit in idem. Sub-

Quòd ſit duplex extenſio.

ſtantia ergo corporea non habet propriam dimenſionem à quantitate diſtinctam. Sed dicet aliquis, in ſubſtantia extenſa per quantitatem, quæ eſt accidens, duplicem eſſe extenſionem : vnam quidem ex parte ſubſtantiæ, alteram verò ex parte quantitatis ; ſicuti ſuo modo panni quantitatem, vlnæ, ſeu menſuræ quantitatem correſpondentem. vnde ſic
1. argumentantur. Omne diuiſibile (authore philoſopho 3. phyſ.) ſecundùm ſe, eſt magnũ, vel multum. ſed materia ex natura ſui, eſt diuiſibilis : igitur eſt magna, atq; ita propriam

priam habet extensionem. Sanè, corpus non est organicum per quantitatem essentialiter distinctam à materia, quia illa est actus; sicque corpus quantum per aliquod accidens cum anima faceret vnum per se, quod est falsum: est ergo organicum per extensionem sibi consubstantialem. sicq; intelligenda est illa Arist. sententia: Anima est actus corporis physici, organici. Amplius, substantia corporea ex se habet partem extra partem, alioqui quantitatem, habentem partem extra partem, nunquam reciperet: habet ergo propriam extensionem; aliter non haberet partem extra partem. Reuera, accidens diuisibile, subiecto congruit diuisibili. sed quantitas est huiusmodi: materia ergo per propriam extensionem est diuisibilis. vnde bene dictum est à Commentatore de substantia orbis, quòd si forma adueniret materiæ ante quantitatem; tunc indiuisibile adueniret indiuisibili; & ita fieret vnum incorruptibile. Item, si materia non haberet propriam extensionem; esset vtiq; instar puncti indiuisibilis, quod est falsum; substantia enim corporea, & actu, & potentia coniuncta, extensionem habet: materia ergo propriam habet extensionem. Ad hæc autem sic respondemus. ad primum: Quamuis omne diuisibile secundùm se, sit quantum; nulla tamen natura propriè loquendo, diuisibilis est, nisi per quantitatem. vnde materia licet habeat partes; quantitate tamen est diuisibilis. Ad confirmationem: anima est actus informans corporis substantiam, non autem eius quantitatem; tametsi quantitas, veluti dispositio, huiusmodi informationem præcedat, necesse sit: non ergo aliqua alia substantialis dispositio est inquirenda, cuius medio corpus informetur ab anima. Ad 2. Quamuis materia sit receptiua, rei habentis partem extra partem; per quantitatem tamen est quanta, & est in actu formaliter: vnde non est necesse substantiam esse albam, quia est receptiua albedinis. Ad confirmationem: substantia corporea ex seipsa diuisibilis est in potentia, non autem actu. & ex consequenti, quantitatis est receptiua, per quam fit actu diuisibilis; tametsi ex seipsa nullam habeat diuisionem. Ad Commentatoris sententiam dico, formã recipi in materia mediante quantitate: proinde si ante quantitatem reciperetur, indiuisibiliter quidem in actu; diuisibiliter tamen in potentia reciperetur; inesset enim hoc modo quantitas. Ad 3. Si materia non haberet partes illas sibi intrinsecas, instar puncti, & actu, & potentia esset indiuisibilis: sed cùm habeat illas partes, non sequitur consequentia. Ad confirmationem, substantia incorporea, quia illis caret partibus intrinsecis, tum actu, tum etiam potentia est indiuisibilis. at, quia substantiæ insunt corporeæ, ideò potentia est diuisibilis. Hæc quidem de dimensionibus diximus. Sed eò redeat, vnde defluxit oratio, nempè in corpore animato plures esse formas substantiales, sicut paulò antè exorsi sumus.

2. 3. Solutio. 1. 2. 3.

## CAP. IIII.

### Formas substantiales in animato plures esse.



CVM ageretur negotium de formarum pluralitate, erat mihi animus hanc, quam modò proposui explicandam, absoluere quæstionem; verùm ob incidentes passim grauissimorum virorum sententias, assequi non valui, quod volebam. Illis autem aliquo modo excussis, atq; absolutis, ad propositum reuersus sum certamen, in quo legitimè pugnandum mihi esse censeo, vt gloriæ compos efficiar legitimæ, quod profectò tunc fieri puto, si veritatis amor cæteris omnibus præponatur. Inprimis igitur hæc sit huius quæstionis summa, siue veritas: cuilibet, scilicet animato, plures inesse formas substantiales. Sanè, si anima est actus corporis physici, organici, potentia vitam habentis: igitur in animato sunt duæ formæ substantiales, anima scilicet, & forma substantialis corporis; corpus enim non solam indicat cum quantitate materiam, alioqui esset vnum per accidens, ab anima vtiq; minimè informandum.

Formas plures substantiales simul esse in animato.

1.

dum. Dicit ergo materiam cum forma substantiali: duæ ergo in animato sunt formæ sub
stantiales. Sed diceret aliquis, animam quoq; sub hac diffinitione concludi: vnde philo-
sophus ait, quòd talis potentia non est abiiciens animam: nam sicut calor est actus cali-
di, & lumen actus lucidi; non quidem quòd seorsim sit lucidum sine luce; ita corpus or-
ganicum, non per aliam formam, quàm per ipsam animam habet esse. & ita non sunt
Solutio. plures in corpore animato formæ substantiales. Dico, hoc expresse aduersari Aristote-
lis sententiæ, sic rem exemplificantis: Sic, inquit, ex corpore, & anima fit vnum; sicuti
ex cera & figura, & ex pupilla, & visu. sed cera figuram, aut figura ceram non in-
cludit: nec ergo pupilla oculi visum, nec corpus ipsam animam. Anima præterea diffini-
tur, vt res perficiens atque complens subiecti imperfectionem: subiectum autem intra
se huiusmodi perfectionem non claudit; alioqui seipso intrinseca perfectione absolu-
tum esset atq; perfectum, nec aliunde suam perfectionem expectaret: Aristoteles ergo
quando diffinit formas naturales, non ita diffinit, vt ille arguendo conatur ostendere: er-
2. go. &c. Amplius, accidentia terminata sunt in materia per aliquam formam substan-
tialem: nam licet quantitas interminata præcedat; terminata tamen sequitur formam
substantialem: igitur sunt duæ formæ in animato substantiales. Tenet consequentia: post
recessum siquidem animæ, remanent huiusmodi accidentia: ergo & forma substantialis.
3. Item, in vltimo instanti, quo anima est introducenda, aut manet forma præcedens, eius-
que accidentia dispositiua: aut non. si manent: plures ergo formæ substantiales vni in-
sunt animato, prior scilicet, & sequens. si verò corrumpuntur: non ergo dispositiones
extiterunt respectu formæ introducendæ. deniq; in illo instanti, materia nuda remane-
bit, quæ ex sui natura indifferens est ad cuiusq; formæ receptionem: quæ ergo præcesse-
runt, inania existimanda sunt, quippè cùm non habeatur finis naturæ, nempè aliquod a-
Obiectio. nimatum. Sed dicet aliquis, formam priorem dispositionem in fieri extitisse, ideòq; non
oportere ipsam cum suis accidentibus manere. Insuper, si res ita se haberet, hoc idem &
Solutio. aliis rebus conuenire posse. Dico, non solùm in fieri; verùm etiam in esse illas dispositiones
appellari debere: siquidem Aristoteles diffinit animam secundùm dispositiones necessa-
rias in esse, aliter non esset actus informans corpus. Præterea huiusmodi dispositiones
ad genus causæ reducitur materialis, quæ est in esse, non autem in fieri. Ad aliud dico,
in solis rebus animatis illud esse tenendum, in quibus anima est actus corporis physici:
in rebus autem inanimatis, sat est, accidentia non esse interminata; nunquam enim carent
aliqua forma. at in rebus animatis decet illa esse terminata priusquàm veniat anima, si-
cuti necessaria est aliqua forma substantialis, qua sit corpus, ante animæ aduentum; a-
4. nima enim est actus corporis physici organici. Præterea, omne animatum, est animatũ,
& corporeum. sed hoc ab vnica forma haberi non potest, alioqui anima identicè for-
mam contineret corpoream, quod est falsum: duæ ergo formæ substantiales cuilibet in-
In homine duæ formæ substantiales. sunt animato. Reuera, quodlibet animatum duplicem habere videtur productionem: al-
teram quidem, qua secundùm formam corporis producitur à generante naturali: alterã,
qua secundùm formam animæ producitur à Deo: ex quo clarissimè constat in animato
1. duas esse substantiales formas. Cæterùm, in homine duas esse formas substantiales, cla-
rissimè constat. Sanè, in homine generante, aliqua est forma substantialis, quam per se,
atque directè attingit, nempè corpoream mixtionis formam, quæ est dispositio animæ
introducendæ: alioqui producti ad producentem, nulla vera esset relatio; relatio siqui-
dem in substantia fundatur, non autem in accidente. deniq;, omnis potentia generatiua,
substantiam, vt suum terminum producibilem respicit: potentia verò alteratiua, acci-
dens: igitur in homine duæ sunt formæ substantiales, quod profectò satis patet ad sen-
2. sum. Amplius, homo est corporeus: igitur duas habet formas substantiales. Tenet con-
sequentia: corpus enim non dicit solam materiam: habet ergo formam substantialem.
neque enim est corporeus per animam intellectiuam; etenim oppositum sui proprij esse,

nulla

 Formarũ pluralitas.

*nulla forma largitur. sed esse corporeum opponitur, esse animæ intellectiuæ: in homine ergo est anima intellectiua, & forma substantialis. Sed dicet aliquis, anima intellectiua,* Obiectio. *virtute continet illam formam corpoream: ergo potest illam producere. Dico, causam* Solutio. *efficientem largiri esse distinctum essentialiter; causam verò formalem, seipsam, vel suum esse: anima ergo intellectiua cùm sit simplex, spiritualis, & incorporea forma, esse corporeum præstare non potest. Dicis, homo per animam intellectiuam est corpus, quod* Obiectio. *dicit genus, & totum: igitur per eandem est corpus à corpore parte eius. Respondeo, &* Solutio. *nego similitudinem de corpore parte, quod reductiuè est in genere substantiæ, & de corpore, quod dicit totum, & est genus substantiæ subalternum; corpus enim pars habet partem & partem, ac quælibet illius pars est extensa: corpus verò genus, secundùm aliquod commune corporeũ nominatur, non autẽ ad aliquod particulare relatum. Quare, quemadmodum homo per animam rationalem est substantia, animal, & corpus, quod est genus; ita per formam substantialem corporalem, est corporeus: ergo quod prius. Amplius, homo est quantus: ergo habet duas formas substantiales. Antecedens patet: consequentia probatur; materia enim non est in actu, nisi per aliquam formam substantialem; non quidem per animam intellectiuam, alioqui esset quanta, & extensa saltem per accidens ad extensionem totius, ita sicut materia, quod est falsum; alioqui diuidi posset in partes per accidens ad diuisionem totius, essetque tota in toto, & pars in parte, quod est absurdum, ne dicam impium, & erroneum. Iterùm, si ita res non se haberet; tunc virtute nutritiuæ de alimento, in humanæ virtutẽ naturæ conuerteretur nihil. Etenim nisi aliquid educatur necessariò de forma alimenti, conuersio fieri non potest. sed materia hominis non educitur de potentia materiæ, nec etiam anima intellectiua secundùm aliquid sui: ergo. &c. Dicet aliquis, nutritiuam disponere alimentum, vt hoc modo conuertatur, non quòd aliquid de potentia aliti; sed quia forma alimenti corrumpitur, eiusq́; materia, aliti materiæ vnitur, illudq́; totum ab anima informatur. Dico, generationem naturalem per se, ac directè formam substantialem attingere. cùm ergo alimentum simpliciter corrumpatur, nihilq́; de ipso remaneat, nisi materia: forma ergo, quæ non præerat substantialis, acquiritur, idque mutatiuæ operatione; nutritio enim quædam est generatio. sed hoc non est anima, alioqui, si materiam alimenti, propria forma spoliare posset, nihil educendo, materiam quoq; sine aliqua forma efficere posset, ex quo patet duas esse formas substantiales in homine. Item, homo est ens generatum, non quidem ob gratiam materiæ, cùm illa sit ingenita, neq; animæ rationalis, quippè, quæ ab extrinseco accedat: igitur propter aliam formã substantialem. Reuera, non solùm in quantum est homo; verùmetiam in quantum est corpus, est compositus ex materia & forma: nulla autem forma corporalis, spiritualis effici potest; corporale namq;, ac spirituale plusquàm genere dissentiunt: igitur, quatenus est corpus habet formam distinctam ab ea, qua homo est, sicq́; duæ insunt illi formæ substantiales. Præterea, interest principalis agentis, non tantum materiam disponere; verùmetiam vltimam inducere formam, in quo sua consistit perfectio; tunc enim vnumquodque perfectum dicitur, cum potest sibi simile gignere: igitur duæ sunt in homine formæ substantiales. Tenet consequentia: animam namq; intellectiuam inducere nequit, cùm ab extrinseco veniat: formam ergo aliam substantialem inducat, necessum est, alioquì homo erit planta deterior. Amplius, Embrio, authore philosopho in lib. de naturalibus, priùs viuit vitam animalis, quàm hominis. sed viuere in viuentibus est esse. 2. de anima, comment. 37. esse autem est à forma: Embrio ergo priùs est forma animalis, quæ adueniente forma hominis non corrumpitur, quia nihil naturaliter disponit, siue ordinat aliquid ad corruptionẽ sui: duæ ergo formæ substantiales sunt in homine. Sanè, si intellectus, vt dicitur, 2. de anima, comment. 22. differt à sensu, sicut perpetuum à corruptibili; perpetuum autem, & corruptibile non dicunt eandem naturam, in homine autem ambæ inueniuntur: igitur*

Margin numbers: 3. (at "Amplius, homo est quantus"), 4. (at "Iterùm"), Obiectio. / Solutio. (at "Dicet aliquis, nutritiuam" / "Dico, generationem"), 5. (at "Item, homo est ens generatum"), 6. (at "Præterea"), 7. (at "Amplius, Embrio").

pluralitas tur sunt in homine discretæ, atque distinctæ formæ substantiales. Fauet huic sententiæ Commentator primo phys. asserens inter materiam primam, & primam formam, omnia
8. media esse materias ac formas compositas. Item, si materia, secundùm Commentatorem 2. met. formas magis vniuersales, deinde minùs vniuersales, vsque ad indiuiduales, priùs recipit: plurimæ ergo formæ in vna, eademque existunt materia composita. Sanè, vt ipsemet dicit de substantia orbis, & nos quoque paulò antè recitauimus, dimensiones interminatæ, formam substantialem in materia præcedunt. at, nullum accidens, formam præcedit introducendam, nisi aliam in materia præexistentẽ sequatur: duæ ergo omninò ponendæ sunt in homine formæ substantiales. Quòd si istæ naturales non sufficiant rationes; addam etiam theologicas. Amplius, si in homine non sint duæ formæ substanti-
9. ales; tunc corpus Christi pars, ante, & post obitum non fuit idem numero: corpus enim substantia non manet idem numero, nisi eadem manente forma substantiali. sed anima illa beatissima, illo triduo, in corpore non mansit, alioqui non fuisset mors Christi vera: corpus igitur Christi non fuit idem numero. at hoc aduersatur sacris scriptoribus. Ambrosius de Con: di: 2. Hæc, inquit, caro mea est pro mundi vita. non alia planè, quàm quæ nata est de Maria virgine, & passa in cruce, & surrexit de sepulchro: eadem ergo caro fuit & ante, & post obitum. Psal. 16. Caro mea requiescet in spe. sed
Obiectio. caro non dicit solam materiam, sed etiam formam substantialem: ergo. &c. Dicet aliquis, corpus Christi fuisse idem suppositaliter, non autem essentialiter. suppositaliter, in-
Solutio. quam, quia à verbo fuit assumptum in vnitatem suppositi. Dico, materiam, anima recedente, sine forma consistere non posse: quare, aut quæ priùs inerat, mansit: aut noua forma ad Christi corpus accessit, vtpotè forma cadaueris. si prior mansit, habetur intentum: si verò denuò accessit forma cadaueris, non manet eadem caro; materia siquidẽ cum forma cadaueris, siue quantitate, absque forma substantiali, non est eadem caro: nec etiam assumptio à verbo, præstat materiæ esse corpus, siue carnem. Nec valet, si dixeris, quòd mansit eadem caro partialiter, quantum ad materiam, alioqui in quolibet generato, eadem maneret natura corrupti in eadem materia. Ex his ergo apparet
10. duas esse omninò formas substantiales in homine. Iterùm si iuxta Ambrosii sententiam, panem istum, quem sumimus in mysterio, illum vtiq; intelligimus panem, qui manu sancti spiritus formatus est in vtero virginis, & igne passionis decoctus in ara crucis: igitur, si aliquis consecrasset in illo triduo, non fuisset ibi verum Christi corpus; anima enim aberat, nec vlla aderat forma substantialis: nec igitur verum corpus, & ex conse-
Athanasius. quenti falsum extitisset sacramentũ, quod impium est dicere, ne dicam asserere. Suffragatur nobis Symbolum Athanasii: Christus, inquit, est verus homo ex anima rationali, & humana carne subsistens: partes intellexit essentiales, quarum neutra, includit aliam. non dixit ex materia, & anima, sed ex anima, & carne: caro autem non est caro,
Gennandius. nisi per aliquam formam substantialem manentem cum anima. Gennandius idipsum
August. confirmat: Ex duabus, ait substantiis consistit homo, scilicet anima, & carne. August. lib. retract. primo cap. 5. retractat, quod dixerat in lib. de immortalitate animæ: Illud, inquit, temerè dictum est, à summa essentia speciem corpori per animam tribui, qua est in quantumcunq; est: per animam ergo corpus subsistit, & eo ipso est, quo animatur, siue vniuersaliter, vt mundus, siue particulariter, vt vnumquodq; animal intra mundum:
Arist. hoc prorsus temerè dictum est. Expressè ergo docet aliam esse formam substantialem ab anima, per quam corpus est in rerum natura. Adde philosophi iterùm authoritates, 4. Thopicorum, 2. de anima, septimo met: corpus, veluti partẽ hominis, ab anima discer-
Comment. nentes. 15. de animalibus, dicit intellectum venire de foris. Commentator 3. de anima, posuit sensitiuam formam, quam attingit generans. ex quibus omnibus patet duas inesse homini formas substantiales, vnam corruptibilem, alteram immortalem.

CAP.

De formarum pluralitate.

CAP. V.

## *Soluuntur Argumenta.*



*Quamùis rationes iam prædictæ, vt mihi videre videor, sint multùm neruosæ; possumus tamen sic ad illas respondere: & ad primam quidē dicimus, animam esse actum corporis physici, organici, quia nimirum est & corpus, & organicum, & in potentia vitam habens, talis sanè potentia non excludit animam. Ad 2. Dico non remanere eadem accidentia, sed similia introduci cum forma cadaueris, licet sensus aliter indicet. Et cùm dicis, quod pro nullo instanti, materia est sine forma corporeitatis, quæ non potest esse nouiter introducta, quoniam nullus effectus vnus secundùm speciem, à quouis agente vno, vel pluribus indifferenter producitur: nec etiam indifferenter per quamlibet præuiam mutationem; sed à determinato agente, atque per determinatam mutationem. Atqui animal à diuersis tum agentibus, tum etiam modis, potest mortem recipere, cadauere eiusdem rationis semper manente: nulla ergo de nouo forma corporeitatis producitur. Dico, quod cùm talis effectus ad formam cadaueris ordinetur, quæ est forma vilissima, parui refert, si à diuersis agentibus, diuersis quoque mutationibus producatur, maximè cùm in hoc conueniunt, nempè in causanda alteratione, qua quidem materia ad animæ extrusionem, formæ verò cadaueris receptionem disponitur. Ad 3. respondeo, quòd in vno eodem instanti sunt plures formæ substantiales, virtualiter quidem, non autem realiter: in rebus enim inueniuntur formarum gradus sicuti genera & differentiæ. In homine siquidem esse animatum, & esse rationale est vnum, ac idem esse realiter, diuersum verò secundùm diuersos gradus essendi eiusdem essentiæ in eodem subiecto. Itaq; ante ingressum animæ intellectiuæ, quæ præcesserant in vegetatiua, & sensitiua potentia, ad esse animæ intellectiuæ festinabant, cuius quidem cōmertio, non corruptionem, sed perfectionem accipiunt, dum sub vnius esse perfecto continentur. Ad 4. concedo hominem esse corpus siue corporeum, seu animatum per aliquam formam; illam tamen dico esse animam intellectiuam, quæ secundùm substantiam, formæ corporeitatis, sensitiuæ, atque vegetatiuæ æquipollet. vnde per ipsam homo habet esse corporeum, & est corpus: nec animam, hæc largientem, corpoream esse, necesse est per se, aut per accidens; sat enim erit esse per se partem quanti, id est, hominis, qui propter materiam, quæ est in homine ratio recipiendæ quantitatis, quantus dicitur. secus autem esset, si anima intellectiua esset forma separata à corpore; tunc enim cùm non esset pars quanti essentialis, illud vtiq; causare non posset. Ad confirmationem dico, formam partis, & totius in eodē composito posse consistere, quippe cùm forma totius ex vnione formæ partis cum materia resultet, nec diuersas enuntiant essentias eiusdem compositi. secus autem res se haberet, si plures formæ totius, aut partium ad inuicem realiter essent distinctæ in eodem composito. Ad 1. de formarum pluralitate in homine dico: formam mixtionis, seu corporeitatis, non dicere formas substantiales distinctas, sed gradus potiùs diuersos, qui ad vnius veræ, perfectissimæq; formæ, nempè intellectiuæ, esse habendum pergunt. Ad 2. patet solutio ex responsione ad quartum argumentum: & eodem etiam modo soluitur tertium argumentum. Ad 4. respondebo, cùm illam quæstionem tractauero: vtrum scilicet materia possit esse sine forma. Ad 5. principale, quamùis anima intellectiua non sit corporalis formaliter; est tamen virtualiter, quippè, quæ virtute sua contineat quidquid perfectionis sit in forma corporali. Ad confirmationem respondeo, non esse verum, animam, & corpus esse duas partes ita condistinctas, vt corpus animam excludat; imò audacter affirmo, corpus esse quoddam totum, ex materia, & anima intellectiua, secundùm suam substantiam compositum. nec approbo omninò, hominem ex corpore, &*

Margin numbers (in order): 1. 2. 3. 4. 1. 2. 3. 4. 5.

anima, velut ex duabus partibus componi, quarum vna non includatur in altera. Ad aliam confirmationem dico, illa dicere diuersitatem graduum perfectionis, non autem formarum; non enim maior est ratio, qua homo dicitur corpus, quàm ea, qua dicitur animal, quippe cùm hæc omnia prædicata, ratione tantùm, non autem essentia discrepent.
6. Ad 6. quamuis anima rationalis non sit à generante; vnio tamen eius, siue corporis ad eam est à generante; ideoq; homo generari dicitur. Ad confirmationem, respondeo, hominem generare sibi similem in specie, idq; virtute animæ rationalis: non quidem quòd ipsa sit immediatum generationis principium, sed potiùs, quia omnia agunt, tanquam instrumenta ipsius animæ intellectiuæ; hæc tamen actio, ad animæ intellectiuæ creationem pertingere nequit: neque ob id, homo est planta ignobilior; cùm siquidem nobilius sit, ad animæ intellectiuæ receptionem, materiam disponere, quàm formam plantæ
7. inducere. Ad 7. licet embrio priùs habeat animam sensitiuam; ea tamen abiecta, perfectiorem suscipit, nempè sensitiuam, & intellectiuam simul. Natura quoque non per se, bene tamen per accidens ad sui corruptionem disponit. Ad confirmationem, formæ non collocantur in genere, vel in specie, sed composita, vnde differentia, quæ est secundùm corruptibile, & incorruptibile, quæ est ex parte formarum, non facit hominem secundùm genus à cæteris discretum esse animantibus. Quando ergo dicitur, corruptibile, & incorruptibile genere differre, de compositis, non autem de partibus est intelligendum. Ad authoritatem commentatoris dico, quòd si ille intellexerit diuersos perfectionis gra-
8. dus, concedo; sin verò, diuersas formas substantiales, nego. Ad 8. dico, illas dimensiones interminatas, ingressu formæ introducendæ per accidens corrumpi, sicq; easdem quidem specie, non autem numero remanere. Ad alia quoque argumenta dicimus, sicut dictum est, nempè corpus humanum dici corpus mixtum, non quidem per formas miscibilium, quæ formaliter, sed virtualiter tantùm maneant in mixto. hominem præterea compositum esse ex anima, & corpore, non quidem per aliam formam substantialem, quàm per animam intellectiuam. Sed tempus est respondendi ad theologos. Ad argumenta, ex theologis assumpta, sic respondere possumus, corpus Christi in illo triduo, fuisse idem simpliciter numero, quia nimirum idem suppositaliter, atque materialiter, quôad esse actualis existentiæ, non autem idem formaliter, idq; sufficere pro sanctorum veritate statuenda. Eodem modo eucharistiam illo triduo, si aliquis consecrasset, verum fuisse corpus Christi. Sed paulò antè hæc responsio explosa est. Tu igitur acute lector, satage, quempiam alium modum respondendi inuenire: ego verò tibi concedo hunc honorem ad sacros theologos respondendi. Sed tempus est addere rationes, quibus grauissimi, atq; illustres viri innixi, audacter professi sunt, plures formas substantiales in rebus animatis non inueniri.

## CAP. VI.

### Formas substantiales in animatis plures vna non inueniri.

1. Formas substantiales non plures vna in animato inueniri, sic nonnulli ostendere studuerunt: Qualibet forma substantialis cum sua materia suppositum alicuius speciei constituit. sed homo nō est duo indiuidua, aut duo supposita duarum specierum: igitur non habet plures vna formas substantiales. Etenim formæ sunt sicut numeri 8. met: sed ad pluralitatem numerorum, sequitur diuersitas specierum: ita ergo contingeret ad formarum substantialium pluralitatem. sed homo non est plurium specierum: igitur, non habet plures formas sub-
2. stantiales. Amplius, si homini inessent plures formæ substantiales; tunc subiectum generationis,

De formarum pluralitate.

neratione, esset compositum ex materia, & forma, non autem materia prima, vt dicit philosophus, primo de gener: Adde, quòd tunc generatio vnius non esset corruptio alterius: adueniente namq; forma substantiali, prior non recederet. Adhuc, vnius entis per se substantialis, vnum est esse per se. hoc patet satis, siquidem vnitas rei, ab vnitate sui esse dependet. sed forma substantialis dat esse substantiale: sufficit ergo cuilibet enti vna tantùm forma substantialis. Sanè, ex duobus actibus non fit vnum per se, sed ex potentia, & actu, 4. met: & 2. dicit, & ex materia & forma. sed duæ formæ substantiales, sunt duo actus: igitur non possunt constituere vnum per se, Adde, quod quidquid aduenit enti in actu, est accidens; subiectum enim accidentis, est ens in actu. Quare, si in homine sint duæ formæ substantiales, anima intellectiua, vtpote posterior forma, esset accidens in homine, quod est absurdissimum. Suffragatur huic sententiæ Aristoteles 5. phys: contestans, subiectum formæ substantialis esse ens in potentia, & non in actu. Ante ergo formæ substantialis aduentum, materia non erat in actu: sine forma ergo. Si dixeris esse compositum ex forma incompleta, in idem recidet; siquidem huiusmodi compositum non minùs erit in actu quàm compositum ex materia & forma lapidis. sed quidquid tali accidit composito, est accidens: similiter ergo & illi. Amplius, illa, quæ alicui secundùm diuersas formas attribuuntur, per accidens de illo prædicantur, sicuti album, & dulce de lacte. si ergo in eodem homine essent plures formæ substantiales, prædicata ab illis sumpta, per accidens & non per se prædicarentur. Atque ita hæc esset per accidens: homo est animal, quod est falsum. Sanè, si eiusdem hominis plures essent formæ substantiales, huiusmodi formæ sub vnica differentia comprehendi non possent; diuersarum enim naturarum, diuersæ sunt differentiæ. Præterea, pluralitas non est sine necessitate ponenda; frustra enim fiunt per plura, quæ fieri possunt per pauciora. sed vna tantùm sufficit homini forma substantialis, nempè anima intellectiua; virtualiter enim, atq; eminenter alias continet inferiores, sicut Trigonum tetragonum, & tetragonum pentagonum cõtinet: frustra ergo plures adderentur. Item, vnũ atq; idem corpus esse mortuum, & viuum implicat contradictionem; differunt enim genere. Quare, si in homine plures essent formæ substantiales, forma siue anima intellectiua amota; idem, corpus numero, virtute alterius formæ, maneret, ac viueret per esse alterius formæ. viuere autem in viuentibus cùm sit esse: esset ergo, & non esset. Adde, quòd tunc caro mortua, & viua essent vniuocè caro; recedente siquidem anima intellectiua, eadem caro persisteret per aliam formam manentem. Atqui vnumquodque, teste philosopho 4. metheororum, propriam habet operationem, in quam dum potest, est illud; dum autem non potest, non est illud, nisi æquiuocè. Caro autem mortua, non potest in opus carnis, hoc est, in conuersionem alimenti in carnem: æquiuocè ergo est caro appellanda. Amplius, non minùs est perfecta anima intellectiua in suo genere, quàm forma accidentalis. sed per colorem est aliquid in specie specialissima, nec est aliqua forma accidentalis, quæ non sit specifica in genere suo: igitur per eandem formam simplicem, homo est animal, corpus, substantia, deniq; homo. Iterum, in vna eademq; materia, non est nisi vnica potentia ad eandem & vnicam speciem, teste commentatore 12. met: habilitates enim materiæ, secundùm specierum multiplicationem, multiplicantur. At si in aliqua specie, plures formæ inuenirentur substantiales; ad ipsam vtiq; diuersæ essent potentiæ: aliud namq; est posse sanari, & aliud posse ægrotare 5. phys: Sanè vna materia, siue potentia materiæ non est in materia, mediante alia: nec ergo vna forma, mediante alia. At si plures essent formæ in eodem; vna proculdubio esset in materia, mediante alia. Bene ergo dictum est à commentatore in principio de substantia orbis, quòd si materia haberet formam substantialem; nullam aliam reciperet. His ergo, atque his similibus, viri illi nituntur ostendere in homine vnicam esse formam substantialem, ad quas quidem rationes, sic respondemus.

3. 4. 5. 6. 7. 8.

CAP.

## CAP. VII.

### *Soluuntur argumenta:*

Multorum sententiæ.



1. QVoniam huiusmodi res non paruam in se intelligentiæ caliginem habere videtur; idcirco multorum exercuit ingenia virorum, peperitq; varias eorundem diuersasq; sententias, quarum vna, elementa formaliter in mixto, non quidem in esse libero, sed ligato, manere putauit: vnde & formas elementorum substantiales, atq; formam specificam mixti, simul coalescere voluit. 2. Alia, vtpote Auicennæ ratio, in vnoquoque substantiali composito, tot substantiales formas, quot prædicata eiusdem substantialia esse dixit. 3. Porrò, Auicennæ extitit altera, qui formam corporeitatis, per materiæ primæ potentiam sub vtroq; naturalis mutationis termino, nempe generationis, atque corruptionis manere sensit, ac præter illam, formam specificam, collocauit. 4. Quarta illorum fuit, qui vnicam tantùm formam substantialem rebus animatis tribuerunt, quorum rationes in arguendo positæ sunt. 5. Postremò nonnulli, ita arbitrati sunt, vt in quolibet dicerent viuente, plures esse formas partiales, vnam verò totalem, nempè carnis, ossis, nerui, & similium, vnam verò animam, quam formam totalem appellauêre: & ij quidem ad præposita argumenta ita respondent. 1. Ad primum, dicunt, quamlibet substantialē formam specificam cum materia constituere suppositum, non autem indifferenter quamlibet substantialem formam hoc præstare posse; non enim est completa, atq; perfecta eius substantia. Ad confirmationem dico, philosophum non quascunq; sed tantùm specificas formas, numeris cōparare, siue conferre, quæ profectò cùm sint completæ, atq; perfectæ, vnaquæq; illarum subiectum complere, atq; perficere 2. potest. Ad 2. dico, generationis elementorum, ac quorumcunq; inanimatorum corporum, deniq; primæ generationis hominis partialis, quæ terminatur ad compositum ex prima materia, ac prima hominis forma, subiectum esse primam materiam: vlterioris verò generationis cuiuscunq; animati, cuius terminus est ens animatum, subiectum esse compositum ex prima materia, primaq; forma. Ad confirmationem dico, illud intelligi debere de totali ipsius rei generatione, per quam totum illius esse acquiritur; tunc certè vnius generatio, est corruptio alterius. In generatione autem partiali, hæc necessaria non sunt, vtpote quando acquiritur esse, cui necessariò præsupponitur esse corporeum; tunc enim, nec generationi comes est aliqua corruptio, nec è conuerso, corruptionem huiusmodi partialem, aliqua concomitatur generatio. Ad 3. vnius entis per se, est vnum esse per se 3. perfectum, atque completum, ideoq; vnica tantùm sufficit forma specifica. Ad confirmationem, verum est, quòd ex pluribus existentibus in actu completo, atque perfecto secundùm speciem specialissimam, non possit fieri vnum per se: secus autem est ex pluribus actibus eiusdem generis substantiæ, quorum alter per se est in potentia, vel pars existentis in potentia ad alium. Cæterùm, si illa ratio indifferenter se haberet ad omnia; tunc multa sequerentur absurda. Inprimis, si vnitas formæ, pluralitatem excludit formarum; ita planè vnitas differentiæ, differentiarum pluralitatem. vnde nihil per se vnum, plures includeret differentias, quod est falsum. Sanè, sicut duæ formæ, tum in re, tum etiam in conceptu, sunt duo actus substantiales; ita etiam duæ in conceptu differentiæ, vnum per se constituere non possent. Adde, quod materia post sui creationem est ens in actu: igitur ex materia, & forma quæ est actu, non fieret aliquid vnum per se. Illa ratio ergo intelligenda est de esse perfecto, atque specifico: & tunc nihil est contra nos. Ad confirmationem quoque eadem sequerentur absurda; forma enim aduenit materiæ in actu substantiali: accidens est ergo. Differentia similiter adueniens, esset simpliciter accidentalis, sicq; non faceret per se vnum in conceptu. Dico ergo, formam intellectiuam tunc accidentalem fore computandam, quando adueniret rei in

Quando generatio vnius est corruptio alterius.

Quando est accidēs, quando aduenit alicui in actu.

esse completo, aut non adueniret vt totius complementum, atque perfectio. Dicis cum philosopho, subiectum generationis esse ens in potentia. Rectè quidem dicis, nempè esse ens in potentia respectu illius formæ, ad quam est in potentia, scilicet ad formam specificam. Nec est simile de subiecto motus; non enim est in potentia ad aliquod esse substantiale, quod est simpliciter, sed ad esse actuale tantùm; hac de causa non ens simpliciter dici non potest. Ad aliam confirmationem de forma lapidis, negatur similitudo, quippè cùm illa sit specifica, hæc autẽ minimè. Vnde licet ista sit actualior, hoc est, nobilior; non tamen actualior, actualitate specifica. Ad 4. Maior est falsa: genus enim, & species, & differentia, & à toto accipiunt, & totum dicunt: quapropter licet in homine sint plures formæ substantiales; ab vna tamen non accipitur genus, & ab alia species. Vnde genus non dicit aliquid essentialiter à specie distinctum; vtrumq; enim dicit totum; non eodem tamen modo. vltima quoque differentia totam rei substantiam dicit, non secundùm omnem gradum, seu rationem formalem, aliter in diffinitione superflueret genus. Dicis cum Arist: 7. met: quòd in substantia non sit ordo. Respondeo, quòd in substantia sit ordo; vna siquidem, alias includit. Porrò, in substantia nisi differentiæ ponantur ordinatæ in illius diffinitione, vtpote, si magis specialis priùs poneretur differentia, deinde magis communis; tunc in diffinitione non esset ordo, sed deordinatio. Patet ergo, quod licet plures sint formæ in eodem, nihil impedimenti afferre possunt, quòminus vna prædicaretur de altera. Ad 5. Quamuis anima intellectiua formas imperfectionaliter contineat; non tamen formaliter: neque enim formam corporeitatis continere potest, alioqui formaliter esset extensa: cùm ergo ibi sit formalis repugnantia, nullo pacto fieri potest, vt formaliter illa contineat. Præterea, si ita res se haberet, tunc etiam vltima differentia specifica, alias superiores contineret, atque ita frustra in eodem per se vno poneretur differentiarum pluralitas, quod est falsum. Ad 6. dico, corpus informatum anima intellectiua, & existens sine illa non differre genere: sicuti diceremus eandem materia cum anima, & sine anima. Ad confirmationem dico, quòd viuere sit esse completum animati viuentis, quod quidem non manet, anima à corpore recedente. Ad aliam confirmationem, caro mortua, & viua est eadem caro. & ad philosophum dico, quòd caro, quatenus est caro, non generat, nutrit, aut alimentum conuertit: sed quatenus est viua. vnde approbo non esse viuam, sicut priùs, sed æquiuocè tantùm. si verò habet aliquam propriam operationem, vnde caro est; illa vtiq;, & viuæ, & mortuæ conuenit carni. Ad 7. falsæ nititur imaginationi, nempè pluralitatem formarum dari, ob gradus generis prædicamentalis. Nos autem dicimus, omnes huiusmodi gradus in substantia composita, ab eadem accipi quidditate, licet non ita simplici, sicut ab eadem albedine in genere qualitatis, quia certè necessarium non est, alioqui non daretur substantia composita per se in genere; siquidem nulla forma partialis per se est in genere substantiæ, sicut albedo per se est in genere qualitatis. Quamobrem à toto composito, siue ex materia, & vna, vel pluribus formis constet, non autem ab aliqua simplici forma, nec ab anima, gradus prædicamentales accipiuntur. Deinde, generis substantiæ, & accidentis non est omnimoda similitudo necessaria, propterea ratio illa non cogit. Ad 8. dico, non esse diuersas potentias, ad diuersas formas specificas completas; bene verò ad incompletas, atque imperfectas. Dicis, aliud est posse sanari, & ægrotare. Verum quidem est de potentia obiectiua, ad sanitatem, & ad ægritudinem: non autem de potentia subiectiua, quippe cùm eadem sit contrariorum. Quòd si contenderis intelligi debere potentiam subiectiuam; tunc authoritas non est ad propositum: sanitas namq;, & ægritudo sunt diuersæ, atque completæ formæ accidentales: duæ verò substantiales in eodem animato, minimè, ideo negatur similitudo. Præterea, in materia est potentia ad primam formam, vnde secundùm se, non est potentia ad animam, sed potius est in composito ex materia & prima forma: vnde illæ habilitates nihil faciunt ad propositum. Ad confirmatio-

Margin notes: 4. Quomodo in substantia sit ordo. — 5. — 6. — 7. — 8.

*firmationem, verum quidem est, quòd potentia non sit in materia, mediante forma, nec vna forma, mediante alia; alioqui prima forma esset totale receptiuum secundæ. sed totum compositum ex materia & forma, est ipsum totale animæ receptiuum. sed tunc nihil contra nos. Authoritas commentatoris intelligenda est de formis specificis, & completis, quas simul in eadem materia consistere est impossibile. Sed de pluralitate formarum hæc dixisse sufficiat.*

## QVAESTIONIS SEPTIMAE. CAP. I.

### *Forma est actus.*



*HActenus audiuimus formæ modos, ac diffinitiones, nobilitatem, augmentum, corruptionem, generationemq́; Audiuimus, inquam, à quo forma producatur, quomodo ex ipsa, & materia fiat vnum compositum, denique quæ sint formæ partiales, & totales corporeitatis, siue mixti, intellectiua, postremò, si multæ sint in vno composito formæ substantiales. His igitur auditis, ad formæ encomia, seu dignitates inuestigandas, enucleandasq́; accedendum mihi fore putaui: quarum primam, hanc ratus sum esse, nempè, formam esse actum. Reuera, si forma est aliquod diuinum; nihil profectò tam clarè diuam præsefert similitudinem, ac actus natura: vnde & deus actus dicitur purus, de qua quidem materia in primo Pymandri disputaui: nunc autem illis supremis actibus, ac formis omissis, ad naturales, & corruptibiles transeamus. Philosophus 9 met: com: 17. Quoniam, inquit, substantia, seu forma actus quidam est, palam est, quod actus substantia, prior potentia sit. Sanè, formæ interest separare vnum ab altero indiuiduum, ac proprium sibi constituere: & actus quoque similiter separat 7. met: com: 49. Forma est prior nobilitate materia, atque composito; sic etiam actus est honorabilior potentia 9. met: com: 19. Forma est ratio intelligendi materiam, & compositum; materia siquidem intelligitur per analogiam ad formam: & actus est ratio intelligendi, 9. met: com: 20. Ad formam spectat id, quod erat potestate ens, actu ens reddere: & actus, quod priùs erat in potentia, facit actu existere, per aliquod ens in actu, 9. met: com: 13. Ad formam attinet, compositum actuare, & in motu constituere: & actus quoque est in motu, 3. met: com 3. Itaq́; ob has, atque similes rationes non temere, forma, actus nominatur. Cæterùm, actus & potentia sunt differentiæ valde oppositæ, quippe, quæ omnibus insint prædicamentis: 1. de anima, com: 6. Vtrum, inquit philosophus, sit ens in potentia, aut est dignior, vt sit aliqua endelechia, quoniam hæc duo nō parum differunt. Subiungit commentator: Potentia enim, & actus sunt differentiæ, quæ contingunt omnibus prædicamentis, & sunt valde oppositæ. hoc idem profitetur 12. met: com: 8. ens duobus modis transmutatur, ex eo, quod est ens in potentia, ad illud, quod est ens in actu, & 26. Principia, inquit, omnium sunt actus & potentia, & hæc reducuntur ad formam, & materiam. & 8. met: com: 15. Est aliquid vnum, quod primò est in potentia, & postea transfertur de potentia in actum: translatio enim eius, non largitur ei multitudinem, sed perfectionem in esse. Et in toto, hoc est vnum in actu. Vbique commentator, ac philosophus, actum formæ attribuunt. & 5. met: com: 14. Quædam, inquit, entia sunt in potentia, & quædam in actu. vnde subdit commentator: Similiter inuenitur actus, & potentia in substantia, & in forma: vt in lapide est forma Mercurij, & in potentia, & in actu. Simile quiddam habetur 5. phys: com: 9. Ex quo patet, potentiam, & actum in omni prædicamento inueniri; res enim cuiuscunq́; prædicamenti, quandoq́; est in actu, quandoq́; verò in potentia. Actus verò, & potentia, relatiuè opponuntur, 9. met: com: 11. vbi actus diffinitionem posuit: Actus, inquit est, rem simpliciter existere. Quoniam autem relatiuè opponuntur, vnum per*

Forma est actus. — Philosophus. — Quare forma dicitur actus. — Actus & potentiæ oppositio. — Potentia & actus in omni prædicamento inueniuntur. — Quid sit actus.

Forma est actus.

*per alterum diffinitur. Porrò ea, quæ sunt in actu, non omnia similiter se habent; sed secundùm quandā proportionē, nempè hoc in hoc, hoc, id est, primus actus, forma scilicet in materia: & secundus actus, hoc est, operatio, seu virtus formæ, in ipsa forma; alius enim est actus primus, alius secundus, 2. de anima 2. Actus autem primus, ab Alexandro vocatur habitus, seu potestas, actus verò secundus, actus à potestate profectus. Assentiuntur ei Simplicius, Ammonius. A cōmentatore, actus primus, vocatur forma, operatione circumscripta; secundus verò forma operans. Cæterùm, actus primus est forma, quæ ex sui natura, est alicuius operationis principium, quæ quidem forma potest esse substantia, & accidens; omnis enim habitus siue corporalis, siue intellectualis, siue moralis, est principium operandi, qualitates quoque naturales sunt proxima principia operandi in corporibus simplicibus, formæ verò naturales, remota. Itaq; formæ substantiales, qualitates naturales, habitus prædicti, & potentiæ animæ, actus primi vocantur. Secundus autē actus est ipsa operatio, quæ ex primo egreditur actu: vnde philosophus 4. tex. ostendit primum actum, per scientiam, quatenus est considerationis principium, secundùm verò, per considerare. forma autem est actus primus, à quo operatio proficiscitur. qua forma remota, cessat operatio: forma ergo est actus, & actus quidem primus. Potentia autem & actus interdum à philosopho genera vocantur, 2. de anima com: 30. Genera, inquit, in diffinitionibus accepta, aut sunt secundùm vniuocationem, vt animal in diffinitione hominis, aut dicta multipliciter, vt ens & potentia, & actus. Aliquando dicuntur accidentia 2. phys: com: 32. Diuisio, inquit, per modos causarum, est diuisio per accidentia, numerat q; inter illos, potentiam & actum. com: 34. Itaq; diuisio per prius, & posterius, per se, & per accidens, per vniuersale, & particulare, per potentiam, & actum, accidentalis vocatur, quia scilicet causa per tales modos diuisa, accidentali tantùmmodò differentia, diuersa redditur: Agens, inquit commentator 8. met: com: 15. sicut dictum est superiùs, extrahens aliquid de potentia ad actum, non largitur multitudinem, sed perfectionem. Plato siquidem in actu, & in potentia, accidentali tantùm alietate distinguitur. Ex quo perspicuum esse potest, quòd si potentia & actus considerentur, vt diuersitatem aliquam innuant, sic sunt modi, & accidentia: si verò tanquam ea, per quæ ens diuidatur, sic vocantur differentiæ: at si, vt conceptus communes, & transcendentes, sic genera nominantur, secundùm prius, & posterius, multipliciter dicta. In proœmio 7. met: à commentatore tres entis diuisiones ponuntur: entis, inquam, extra animam existentis, quod quidem diuisit per substantiam & accidens, per potentiam & actum, per vnum, & multa. Diuisio itaq; entis per potentiam & actum, est prima inter diuisiones entis, quæ per relatiuè opposita dantur, atque diuisio est entis realis, non modò, quæ per potentiam, & actum, sed etiam, quæ per alios modos conceditur; siquidem omne ens extra animam, aut est substantia, aut accidens, aut potentia, aut actus, aut vnum, aut multa: Quoniam, inquit philosophus in principio 9. met: dicitur ens, hoc quidem quod quid, aut quantitas, aut qualitas: aliud secundùm potentiam & actum. Porrò, potentia, & actus sunt analogæ entis differentiæ; sunt enim diuersæ in diuersis prædicamentis, 12. met: com: 26. & prim: phys: com: 80. potentia enim & actus, quæ sunt principia prædicamenti substantiæ, sunt substantiæ, & quæ quantitatis, quantitates: & sic de singulis. Vnde apparet prædicamentorum omnium principia, eadem quidem analogia, non autem simpliciter, ac modis omnibus esse. Ex hoc etiam animaduertimus, res æternas non esse, aut sub prædicamento contineri, quippe cùm illarum esse, à posse non dissentiat. at quæ sunt in prædicamento; nunc in potentia, modò verò in potentia esse videantur: sic legitur 3. phys: com: 33. & nono metaphysicæ com: 17. Cæterùm, potentia, quæ est entis differentia, nō est potentia logica, à qua aliquid denominatur possibile, ex terminorū habitudine; sed est potentia ex natura rei, quæ dicit ordinē ad actum: ac huiusmodi possibile physicum, ad potentiam refertur actiuam, quæ est principi-*

Actus primus & secundus.

Secundus actus.

Genera.

Accidentia.

Differentiæ.

Ens diuiditur per potentiam & actum.

Analogæ.

Res æternæ non sunt in prædicamento.

Potentia ex natura rei.

*principium transmutandæ rei, vel ad paßiuam, vnde ipsum transmutetur: itaq; in potentiam, & actum essentialiter, ipsum ens diuiditur: quemadmodum loquitur commentator in principio 9. met: & 7. eius met. Genus autē, & differentia bifariam apud Peripateticos intelliguntur, nunc quidem vniuocè, interdum secundùm prius, & posterius, seu analogè. vniuocè quidem, aut secundùm vnam naturam communem, secundùm illorum sententiam, qui tot formas posuerunt, quot quidditatiua prædicata, aut secundùm vnum conceptum realem, obiectum commune, à suarum specierum conceptibus distinctum, ac de illis vniuocè dictum. huiusmodi autem priùs intelligitur, per oppositas esse differentias diuisum, quàm suis intelligatur speciebus inesse. secus autem res se habet in genere analogo, quod dicitur secundùm prius & posterius: secundùm cuius quidem naturam, ens sine medio, in substantiam, & accidens diuiditur. vnde commentator 10. met: com: 7. essentias, & quidditates prædicamentorum esse diuersas ait, nec in eis ita aliquid esse commune, vt vnum & ens sint tanquam genus; alioqui vnum non immediatè significaret, quod prima sua significatione, sine medio significat, sed ad modum generis significaret, quod species, mediante aliquo communi, significat. Itaq; hoc modo ens immediatè in potentiam, & actum diuiditur, quæ profectò oppositæ valde dicuntur differentiæ, quia nimirum potentia est extra actum, & actus vicißim extra potentiam. Non autem sunt valde oppositæ simpliciter; oppositio enim maxima, est contradictio, in qua non est medium. Quid ergo sit actus, & potentia, & quomodo sint entis differentiæ, genera, accidentia, insuper qualiter omnibus insint prædicamentis, sintq; differentiæ valde oppositæ, quid deniq; sit actus primus, & secundus, & quomodo forma sit actus primus, ecce breuiter dixi. Addam Plotini sententiam enn: 2. lib: 5. cap. 2. Si igitur, inquit, quod in potentia dicitur, est subiectum, quod autem in actu, est coniunctum, velut statua; species quæ fit ex ære, quomodo nuncupabitur? fortè non alienum est, actum cognominare, secundum quem in actu est subiectum. Vides etiam à Plotino formam, actum vocari. Addit cap. 3. in entibus superioribus non esse hoc modo potentiam, sed esse puros actus. Itaq;, inquit, omnia prima actus existunt; habent enim quicquid oportet habere, atque id quidem à seipsis, & semper. nempè rectè dictum est, intelligibilem naturam esse peruigilem & vitam, optimamq; vitam: optimi proculdubio sunt actus. Ideoq; & in actu, & actus ibi cuncta consistunt, & vitæ sunt omnis, locusq; ille locus est vitæ, principiumq; & fons animæ veræ atque mentis.*

Genus & differentia bifariam.

Vniuocum.

Analogum.

Quomodo sint valde oppositæ differentiæ.

Epilogus. Forma est actus. Plotinus.

In entibus superioribus nō est potentia.

## CAP. II.

### *Ens esse vniuocum substantiæ, & accidenti.*

Ens esse vniuocum.



*Voniam paulò antè, ad mentem Peripatheticorum dictum est, ens diuidi in potentiam, & actum, vnum, & multa, substantiam, & accidens, breuiterque tactum est, quomodo de his prædicetur: ne hoc negotium maneat infectum, præsertim cùm grauißimos habeat authores, non idem omninò sentientes; hac de causa vberiùs, latiusq; de eo loqui constitui: in primisq; illud posui, quod à multis sæpißimè agitatum est præclarißimis doctrinæ philosophicæ, ac theologicæ obseruatoribus, nempè ens esse vniuocum substantiæ, atque accidenti.*

1. *Sanè, omnis intellectus de aliquo conceptu certus, de diuersis verò incertus, & dubius, in quibus ille includitur quidditatiuè, habet certè conceptum alium, & vniuocum illis: eundem enim conceptum, eidem intellectui, certum, & dubium simul esse, est impoßibile. Quare, vel est alius, & sic habetur propositum: vel erit nullus, & sic de aliquo quopiam conceptu nulla erit certitudo, quod est absurdum: est ergo alius: etsi in illis quidditatiuè includatur, non modò est alius, verùmetiam vniuocus. Sed intellectus ho-*

 Ens esse vniuocũ.

ctus hominis potest esse certus de aliquo conceptu, quo intelligit aliquid esse ens; dubitans tamen an sit substantia, vel accidens: conceptus ergo entis certus, est alius à conceptibus eiusdem dubius, & vniuocus illis, atq; in vtroq; illorum includitur. Ergo ens est vniuocum. Sed dicet aliquis, si hæc ratio esset vera omninò; tunc planè non tantùm huic proposito, sed aliis etiam deseruire posset, vtpotè rebus æquiuocis; siquidem possum esse certus, canem currere, incertus verò, vtrúmne sydus sit piscis, aut canis terrenus. Similiter certus sum, sanitatem alicui inesse: cui verò insit, vrinæ, an animali, incertus. Item, multi philosophorum certi fuerunt, Deum esse: vtrum verò finitum, vel infinitum, incerti. similiter Deum esse primam causam, finitam verò, vel infinitam, incerti. Porrò æternitas, finito & infinito, non est vniuoca. Adde multos theologorum firmiter asserere, animam habere potentias, dubitare verò, vtrum illæ substantiæ sint nec ne; illis tamen potentia non est commune vniuocum. Dico, non esse simile: nam de æquiuoco, vtpotè de cane, sanitate, certitudo, ad vocem tantùm attinet, non autem ad conceptum: conceptus autem ille communis idem est apud omnes, vox autem minimè. Ille ergo conceptus, qui est certus, sic est certus aliis existentibus dubiis; vt impossibile sic ipsum esse dubium, aliis certis existentibus, & non è conuerso. Ex quo patet quid sit dicendum, nempè quod sic se habet necesse esse ad finitum, vel infinitum; potest enim de infinito haberi certitudo, & de necesse esse, vel possibile, dubitari, sicut patet de cœlo: similiter de æterno & dubitari de infinito. Ad aliud dico, quòd sic potentia habet conceptum principii productiui, quod potest esse abstractum, à conceptu absoluti, & respectiui: constat ergo quòd cum certitudo vnius conceptus entis haberi possit, non autẽ de aliis, ens habere vnum conceptum de quo intellectus est certus. Amplius, prima dignitas, seu primum principium non est multiplex, nec ergo ens: igitur vniuocum; primum enim principium cum sit notissimum, atque firmissimum, non est distinguendum, sed illud constituitur ex ente. Quare, si primum principium non est multiplex, nec ergo ens. Iterùm, si ens non est vniuocum ad substantiam, & accidens: quidditatiuum ergo de substantia conceptum, noster intellectus minimè habere posset; substantia enim cùm non intelligatur in statu istius vitæ, nisi per speciem accidentis sensibilis, ad sui intellectionem, immediatè immutare non valet. At, nullus quidditatiuus substantiæ conceptus, per sensibilis immutationem accidentis haberi poterit, nisi à conceptu accidentis abstrahi possit: igitur ens est ad vtrumque vniuocum; siquidem ille conceptus sic abstractus, necessariò est vniuocus, alioqui nequaquam abstrahibilis esset: talis autem conceptus est entis, aliter quidditatiuus non esset: ergo. &c. Adhuc, signum distributiuum pro sui significatis, terminum æquiuocum distribuere nequit, non enim habet vnum conceptum, in plures diuisibilem. sed signum distributiuum additum enti, pro suis inferioribus distribuit; sequitur enim omne ens: ergo substantia: ergo accidens: ens ergo non est æquiuocum. Præterea, vnius potentiæ, est vnum primũ obiectum. sed ens est obiectum vnius potentiæ intellectus: igitur est vnum, & vniuocum. Sanè, potentia mouetur ab obiecto secundùm formam obiecti. nisi ergo vnam formam habuerit, minimè mouebit; profectò intellectus, qui non intelligit vnum, nihil intelligit. Minor patet: nam illud est primum obiectum intellectus, sub cuius ratione omnia intelliguntur, sicut patet de obiecto visus. sed sola ratio entis in omnibus reperitur intelligibilibus: ens ergo est primum nostri intellectus obiectum. Item, si ens non est vniuocum: igitur Deus non est à nobis naturaliter cognoscibilis aliquo conceptu simplici, quod est falsum. Consequentia patet: nullus enim conceptus in nostro intellectu est producibilis, quin in obiecto relucente in phantasmate non contineatur, id essentialiter, aut virtualiter saltim: sed si conceptus non fuerit vniuocus, sub illis contineri non poterit, nempè Deo, & obiecto relucente in phantasmate: nullus ergo conceptus est producibilis in intellectu nostro, nisi fuerit Deo, atq; creaturæ communis, atq; ita, omnis conceptus simplex, quem habemus

Margin notes (right): Obiectiones. 1. — 2. — Solutio. — 2. — 3. — 4. — 5. — 6.

mus de Deo, est vniuocus creaturæ, & ex consequenti, conceptus entis. Maior patet, minor probatur: obiectum enim creatum non continet essentialiter obiectum increatum: nec etiam virtualiter, quippè cùm priùs in posteriori, virtualiter non includatur, sed è conuerso potiùs. Adde, quòd omnis inquisitio metaphysica, quæ de Deo loquitur, for-
7. malem habeat rationem, à creaturis imperfectionem auferendo, Deo autem omnium perfectionem attribuendo. Illa ergo inquisitio, palàm facit, intellectum habere eundem
8. conceptum vniuocum, quem accipit à creaturis. Amplius, vnumquodque maximè ipsum aliorum dicitur, secundùm quod aliis inest vniuocatio. 2. met. comm. 4. causa entitatis, & veritatis, maxima entia: ens ergo est vniuocum apud philosophum Deo, aliisque creaturis; alioqui processus Aristotelis nullius esset momenti: sic enim arguit: Causa vnitatis vniuoca, & veritatis, est maximè ens. Auicenna quoque primo met. cap. 2. dicit, substantiam & quantitatem non habere intentionem communem, nisi entis, cuius quædam sunt quasi species, & quædam quasi accidentia propria. Et cap. 5. Omnes, inquit, imaginantur certitudinem entis, dubitant autem vtrum sit agens, vel patiens. Suffragatur his Algazel, in sua metaphysica tractatu primo: Quidam, ait, homines putauerunt, ens non prædicare alium conceptum à suis inferioribus, asserentes, quòd esse accidentis
9. nihil aliud sit, quàm esse substantiæ. Præterea, quòd dicit aliquam vnam realitatem, seu primam intentionem, sub aliqua logica intentione conceptum; vniuocum absque dubio, est appellandum, vniuocatione saltem logica. sed ens communiter sumptum, est huiusmodi; sub vniuersalitatis enim intentione concipitur: ergo. &c. Sanè, quod ab aliquo communi vnius rationis dicitur tale, est vniuocum. sed ens est huiusmodi; id siquidem esse videtur, quod ab esse vnius proficiscitur. Profectò, æquiuocum potest negari de æquiuoco; dicimus enim, quòd canis non sit canis, vtpotè sydus canis, non est piscis canis;
10. non tamen dicimus, ens non esse ens. Item, passiones communes, alicui vnius rationis cōmuni conueniant, necesse est. sed quædam passiones, ens, in quantum est ens, consequuntur, vt pòst parum dicemus, passiones autem communes, per vnam communem causam conueniunt: ens ergo, vnam communem causam significat, atque ita est vniuocum. Reuera, ens, cùm magis sit substantiale, atque intrinsecum, magis vtique erit prædicabile de multis vtique prædicamentis, quàm sit accidens. sed accidens de omnibus accidentibus, sub vna ratione prædicatur, nempè posse adesse & abesse: igitur ens de suis inferioribus sub vna ratione prædicatur, atque ita erit vniuocum. Sanè, vnum, quatenus vnum, diuersis commune est prædicamentis. sed ita acceptum, est vnius rationis, vtpotè indiuisibile; sic etiam, quæstio si est, est vna, quod profectò non fieret, si ens vnius ra-
11. tionis non esset: ens ergo est vniuocum. Iterùm, si ens non diceret vnam rationem communem; tunc quæstio si est, & quia est, nihil discriminis inter se haberent, quod philosopho aduersatur 2. post. Certè si ens non vnam, sed plures res enunciat; par erit quærere si homo est, & si homo est substantia, vel accidens. sed hoc quærere, est quæstio, quia est, cùm ibi sit tertium adiacens: ergo. Reuera, si idem est dicere, omnis homo est substantia, & omnis homo est ens; tunc planè ita verè homo negaretur de aliquo, quia non est ens, ac, quia non est substantia, quod est falsum: homo namque negatur de albedine, quia albedo non est substantia; nō quia albedo non sit ens; albedo enim est ens. Hæc quidem dicuntur ab his, qui ens vniuocum esse, modis omnibus ostendere contendunt.

Vniuocum metaphysicum. Porrò, quidam eorum, qui hanc doctrinam sectantur, hæc intelligenda esse dicunt de vniuoco metaphysico, ac logico, non autem de physico, siue naturali. Est autem vniuocum metaphysicum, cui planè, præter ea, de quibus vniuocè prædicatur, aliquod correspondet in re conceptibile, quod quidem est vnum realiter. Ista ergo vnitas est primæ

Vniuocum logicum. intentionis, abstrahibilis ab intellectu à pluribus ex natura rei, quacunque secunda intentione, vel logica seclusa: quæ quidem vniuocatio transcendentibus competere potest. vniuocatio autem logica, alicuius est realitatis, seu primæ intentionis, sub vna intentione logi-

Ens est vniuocũ.

*ne logica conceptæ, nempè sub intentione generis, differentiæ, vel alicuius alterius secundæ intentionis: logici namq; est, secundas intentiones, adiunctas primis, speculari. Ex quo patet, aliquod transcendens, vniuocum dici posse, vniuocatione quidem logica: quamuis enim genus, & differentia, illis attribui non possint, quippè, quæ sunt extra genus: intentio tamen vniuersalitatis, quæ est logica, ac secunda intentio, illis aptari potest. Porrò, vniuocatio physica est vnitas naturæ, ex natura rei, omni opere intellectus circumscripto: veluti huic nomini homo, respondet humanitas, quæ est quædam natura præter Socratem, & Platonem, de quibus homo vniuocè prædicatur, atque hoc vocatur vniuocum physicum, quatenus naturæ illi correspondet vnitas. Suffragatur huic opinioni philosophus 7. met. asserens in specie specialissima propriè comparationem fieri, non autem in genere; species enim vnam dicit naturam, non autem genus, in quo æquiuocationes latent; hac de causa, hoc vniuocationis modo, genus dicitur æquiuocum: non enim vna illi, sed plures respondent naturæ. Itaque, hæc vniuocatio in sola inuenitur specie specialissima. hoc modo si argumenta præcedentia intelligantur; tunc quidẽ defendens, in illis defendendis non multùm laborabit, nempè ens esse vniuocum, vniuocatione logica, ac metaphysica, non autem physica, sicut dictum est. Verùm quia omnibus debitores sumus, addam aliorum rationes, atq; solutiones, vt quilibet pro sui ingenij nobilitate carpat fructus, suo palato suaues.*

Vniuocum metaphysicũ.

## CAP. III.

## *Soluuntur Argumenta.*



*PRO solutione argumentorum bene commodeq; intelligenda, nonnulla de æquiuocorum ratione sunt præmittenda: ex quorum notitia, facilis erit, reliquorum cognitio. Inprimis aliquod esse æquiuocum reale, cuius conditiones, quatuor esse dicuntur: quarum prima, est conceptus vnus, quoad ea, quæ sub ipso continentur, comparatur, atq; de illis prædicatur; vniuocum enim, vniuocata respicit, ac de rebus sub se contentis principaliter prædicatur, quod profectò continget, quando participantibus, non tantùm nomen, sed etiam natura est communis. Ex quo patet, quòd si animal, vnum dicat conceptum, ad sua inferiora non collatum; ob id tamen vniuocum nequaquam dicitur. similiter etiam, & ipsum ens: si absq; vlla comparatione intelligatur. Sed dicet aliquis, quamuis hoc dictum, generibus, ac speciebus conueniat; enti tamen minimè congruit: Ens sanè, inquit Commentator 10. met. comme. 8. 10. significat prædicamenta, in quæ immediatè diuiditur. Reuera, ens dicere videtur vnum conceptum, antequam ad sua contenta comparetur: potest namq; priùs ens intelligi, quàm eius comparatio, ad substantiam, siue accidens, aut aliquid eiusmodi conferatur. Adde, conceptum absolutum præcedere, conceptum relatiuum. sed conceptus entis in se est absolutus, cùm autem de inferioribus prædicatur, est relatiuus: potest ergo haberi vnus, sine altero. Sanè, priùs mihi constat aliquod esse ens, quàm esse substantiam, siue accidens, idq; per conceptum entis: ergo. &c. Dico, consideratione entis in illo priori esse absolutam, ideòque vniuocum, siue analogum vocari non posse; siquidem consideratio vniuoci, seu analogi est respectiua; etenim inferiora perpenduntur, quibus nomen accommodatur, ac superioris ratio cõmunis. Secunda realis æquiuoci conditio est, vt ita à suis participetur inferioribus, quòd eius ratio, & priùs, & posteà semper maneat eadem. in quo quidem ab æquiuoco dissentit, quòd sua secundùm diuersas rationes, inferiora contuetur. Tertia, quod illa ratio, absq; delectu, sine ordine, omnia sub se contenta, æqualiter repræsentet, hoc est, non repræsentet vnum, vt tale respiciat alterum, sicut patet in animali, & in illius speciebus. Quarta conditio, ratio illa, æquè omnibus conuenit inferioribus, quatenus res sunt: hoc autem dixerim, quia hæc ratio, logico non est opus vniuoco. Ratio sanè animalitatis, & homini conuenit, & leoni, vt res sunt,*

Æquiuocum reale. 1.

Obiectio.

Solutio.

2.

3.

4.

Ens esse vniuocū.

*quippè cùm vterque verè habeat naturam sensitiuam: vnde si in altero periret, in altero inueniretur, ideóque animal est illis vniuocum; alioqui, si vno destructo, in altero non inueniretur; analogum potiùs, quàm vniuocum diceretur.* Vniuocum logicum. *Itaq;, vniuocum reale, id dicendum est, quod suis comparatum vniuocatis, quatenus res sunt, secundùm eandem rationem, æquè vnumquodq; eorum repræsentantem, absq; ordine vnius ad alterum, vt suo comparantur vniuoco, ab illis participatur. Cæterùm, tres primæ conditiones tantùm, vniuoco logico conueniunt: semota siquidem omni reali conuenientia, ac seruato eodem modo prædicandi; adhuc tamen vniuocatio logica perseuerat: logicus enim, res sub intentionibus secundis consistentes contemplatur, earumque modos, non realitates prædicandi. Patet hoc in differentia, quæ licet vniuocè de duabus specificis differentiis prædicatur; in nullo tamen reali conueniunt. similiter & qualitas, de prima, & tertia specie qualitatis vniuocè prædicatur, & in nullo reali conueniunt: qualitates namq; spirituales, & sensibiles in nullo communicant reali. Quarta ergo conditione non indiget vniuocatio logica: sufficit autem ei, si dixerit vnum conceptum, æqualiter suis contentis conuenientem, non autem differentiis, quibus contenta ab inuicem separantur. De his autem, ac similibus Boëtius in lib. prædicamentorum latiùs disputat: Res, inquit, aut eodem nomine, eademúe ratione coniunguntur, vt homo, & animal, quia vtraque animalia dici possunt, & vtraq; vna diffinitione iunguntur: & sic vniuoca appellantur.* Vniuoca. *Alia verò nec nomine, nec ratione iunguntur, vt lapis, & lignum, siue, ignis, & hæc diuersiuoca nominantur.* Diuersiuoca. *Alia, diuersis nominibus nuncupantur: diffinitione tamen conueniunt, vt gladius, & ensis, & hæc multiuoca appellantur.* Multiuoca. *Alia, nomine quidem conueniunt, ratione verò dissentiunt, & hæc æquiuoca dicuntur: & horum quidem, alia sunt à casu, vt idem nomen, quod multis impositum est hominibus.* Æquiuocum à casu. *Alia à consilio, quæ hominum voluntate posita sunt, idq; secundùm similitudinem, vt homo pictus, & homo verus.* A consilio. *Alia secundùm proportionem, vt principium: est namq; principium in numero, vtpotè vnitas, & in lineis punctus videlicet. Alia ab vno descendunt, veluti medicinale pigmentum, aut fermentum, quæ profectò æquiuocatio, ab vna medicina descendit.* Attributione. *Alia attributione ad vnum, vt sana: nam & cibus dicitur sanus, & potio, & vrina, & animal: sed hæc omnia ad animal referuntur, quod est formaliter sanum. Verùm nonnulli, hunc æquiuocationis modum, analogum esse dixerunt, primamque analogiam appellarunt.* Primum analogum. *Prima, inquiunt, analogia est, quando analogum plures dicit rationes, eiusq; significatum præcipuum in primo reperitur analogato: vt sanum in animali.* Secundum analogum. *Secunda analogia est, quando vnam quidem dicit rationem; diuersum tamen esse, atq; difforme habet in analogatis, sicut corpus, quod de corruptibili, & incorruptibili prædicatur corpore: quorum ratio corporeitatis est vna; esse tamen illorum diuersum: propterea modus iste, contradictionem non aufert, sed ponit: elementum enim esse corpus, semper est vera proposito, cœlum verò non esse corpus, semper falsa; ratio enim corporeitatis, vtriq; conuenit.* Tertium analogum. *Tertium analogum est, quod rationem dicit, in qua analogata æqualia non sunt; in vno quippè illorum ratio illa reperitur, atq; illius esse, quæ ad alterum connexionem habet, sicuti accidens est ens, quatenus connexionem habet ad substantiam, & non è conuerso. Et creatura similiter est ens, quia esse participat à Deo, cui esse primò, & per se competit. hoc autem tertio analogiæ modo, aiunt ens esse analogum; ponit enim contradictionem, & est medium efficax in syllogismo. Hæc igitur, cum ita se habeant, non est mirum, si de hac quæstione, magna sit sapientum controuersia; qui enim, ens vniuocum esse rati sunt; ii profectò vniuocum metaphysicum, ac logicum intellexerunt: at, illi, qui analogiam profitentur, in 3. modo collocarunt, & ii quidem non multùm dissentiunt à primis. Alii verò, æquiuocum appellarunt, de quibus postea nobis erit dicendum.* Ad argumenta. *Sed tempus est, vt secundi, ad primorum argumenta respondeant: & ad primum quidem. Ens, vnum conceptum habet, alium à conceptibus suorum contentorum: ergo est vniuocum.*

Ens est vniuocum.

cum. Consequentia non est admittenda: siquidem vniuoco reali, non tantùm necessaria est conceptus vnitas; verùmetiam illi opus est, vt illud commune conceptum habeat inferiora respicientem, à quibus sit quoque æquali participatus atq; acceptus. at conceptus entis, accidenti non congruit, nisi in ordine ad substantiam, neq; enti creato, nisi in ordine ad increatum: non ergo est vniuocum, sed analogum, tertio modo analogiæ. Ad 2. Quemadmodum ens non est multiplex, multiplicitate æquiuocationis, sed analogiæ; ita planè primum principium: analogum enim, quod sufficiens est, ad contradictionem saluandam, & ad medium syllogisticum, semper est distinguendum. Ad 3. Argumentum, hoc tantùm concludit, nempè ens habere vnum analogiæ conceptum: quod etiam nos ipsi fatemur. Ad 4. Quamuìs signum distributiuum non distribuat terminum æquiuocum; bene tamen analogum: ex quo patet ens non esse merè æquiuocum, sed analogum potiùs: analogum enim distribui potest signo vniuersali distributiuo, maximè respectu prædicati, quod per eandem analogiam reducitur cum partibus distributi. Ad 5. Ad vnitatem potentiæ, siue habitus sufficit vnitas analogiæ obiecti: præsertim si illa scientia fuerit communis, atq; ipsum obiectum, vnum primum, simplicem, ac principalem habeat conceptum, sicuti est in proposito. Ad 6. Ens, vt est commune creato, & increato, vnum dicit conceptum, æqualiter participatum, quo analogum tertij ordinis est constitutum; hanc ob causam, vnus est creati, & increati entis conceptus, ac in ratione cognoscitiua, quoniam effectus ducit in cognitionem causæ, ens creatum continet increatū. Ad 7. Consequentia non admittitur quantùm ad conceptum vniuocum, quandoquidem sufficiat conceptus analogus, vt res, de qua dicitur, nempè sapientia sit tertii modi analoga. Ad 8. Analogum ab Aristotele appellatum est ibi vniuocum, secundùm id, quod habet de vnitate: pro veritate namque illius maximè statuenda, necesse est, causam, & effectum non in sola voce conuenire; verùmetiam in ratione formali, aliquo modo eadem: & ita Aristoteles non militat contra nos, nec etiam Auicenna, & Algazel: alietatem enim, non vniuocationem conceptus entis insinuant, atq; ostendunt. Ad 9. Dico, quòd licet logicam dicat intentionem; non tamen æqualiter à substantia, & accidente participatur. Ad primam confirmationem dico: quòd licet illud esse, à quo ens dicitur tale, vnius sit in substantia, & accidente analogicæ rationis; non tamen (vt dictum est) vniuocationis. Ad aliam confirmationem, negatur maior: non enim est simpliciter concedendum, quòd canis non sit canis, vel quòd ens non sit ens, absq; vlla prorsus distinctione. Ad 10. Dico, quòd passio, quæ non est realiter distincta à subiecto, non habet vnam rationem in subiecto vniuocam; quandoquidem illi sufficere possit analogiæ vnitas. Ad primam confirmationem, negatur minor: accidens enim de nouē prædicamentis analogicè dicitur. Ad aliam confirmationem: quamuìs vnum, & vnum, vnius sint rationis; illa tamen vna ratio non æqualiter participatur: quam ob causam, non opus est, vt de substantia, & accidente, de Deo, & creaturis, vniuocè dicatur. Ad 11. Quæstio si est, simpliciter loquendo, quatenus est in hoc, vel in illo particulari, est vna: at si referatur ad esse in communi; tunc certè erit vna, vtique analogiæ vnitate. Ad confirmationem dico: quòd quæstio si est, & quia est, licet secundùm modum interrogandi, nonnihil discriminis habere videantur; non oportet tamen differre, præsertim quando prædicatum non differt à subiecto, nisi secundùm rationem interrogandi: vt si quispiam quæsierit an homo sit animal.

(Margin numbers beside the replies: 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11.)

Obiectiones.

Sed dicet aliquis: omne, quod diffinitur, non est æquiuocū: æquiuocum enim diffiniri non potest. sed ens diffinitur: ergo. 1. Adde, quòd contradictio, vniuocis congruit tantùm. sed in ente inuenitur contradictio, vt potè ens, & non ens: ergo. Iterùm, omnis prædicatio aut est vniuoca, aut æquiuoca. non æquiuoca: ergo vniuoca. 2. Amplius, sicut se habet ordo causalitatis inter substantiam, & accidens; ita sanè inter corpus cœleste, & terrestre. sed respectu corporis cœlestis, & terrestris datur vniuocatio: similiter ergo res se habebit inter substantiam, & accidens. 3. Postremò, quod est 4.

maximè vnū; effectum vtiq; producet similiter maximè vnum sed primū inter res conditas est esse, vt dicitur in libro de causis : ergo ens est maximè vnū, & ex consequenti,
Solutiones. vnius rationis. Dico ad primum, æquiuocum à casu non posse diffiniri: æquiuocum verò
1. à consilio, quod alii vocant analogum, possunt huiusmodi saltem describi. Similiter aio,
2. contradictionem non esse inter æquiuoca à casu, sed inter æquiuoca à consilio. Præterea,
3. sub prædicatione æquiuoca, analogam comprehendi affirmo. Ad aliud dico, quòd substantia, & accidens, connexionem habeant adinuicem; ideò inter ipsa est analogia : connexionem, inquam, quoad rationem significandi, quia vnum principaliter, aliud minùs
4. principaliter significat. Ad 4. Quamuis Deus sit maximè vnus ; non ob id tamen opus est, vt eius effectus sit vnus in diuersis : ab vno enim agente potest esse multitudo.

## CAP. IIII.

### *Ens quid significet secundùm philosophum.*

Ens esse multiplex significato.



ENS apud philosophum multis modis dicitur : Sed ad vnum, inquit 4. met. tex. 2. & ad vnam aliquam naturam, & non æquiuocè : sicut canis qui dicitur de latrabili, & marino : nec vniuocè vt animal de homine, & equo ; sed spectat potiùs ad nomina, quæ vni attribuuntur, quæ media sunt inter æquiuoca, & vniuoca, vtpotè analoga : vnde 1. phys. tex. commen. 21. Hoc nomen ens de pluribus dicitur, ait, secundùm diffinitionem ; quæ tamen sunt vnum secundùm suppositum, id est, subiectum, inquit Commentator. Ens igitur est multiplex quoad significata : Eorum, inquit, in prædicamentis, quæ secundùm nullam complexionem dicuntur, singulum significat, aut quantitatem, aut substantiam, aut qualitatem, &c. Et 5. met. comment. 14. postquàm diuisit ens in ens secundùm accidens, & secundùm se : Secundùm, inquit, dicuntur esse, quæcunque significant figuras prædicationis ; quoties enim dicitur, toties significat. In primo phys. commen. 13. disputans contra Parmenidem, sic arguentem : Quicquid est præter ens, est non ens : & quidquid ens est, non est nihil : igitur tantùm vnum est ens. Dixit paralogizare per fallaciam æquiuocationis, quia nimirum simpliciter accepit, quod non est simpliciter dictum : Vtitur, inquit Commentator, hoc nomine ens, sic quasi de vna intentione dicatur, cùm de pluribus sit dictum. Nomen ergo ens est multiplicitas intentionum, vtpotè quod de decem prædica-

Analogum.

mentis dicitur. Cùm igitur ens multiplex sit significatione, vniuocum dici non potest, & cùm ad vnam naturam reducatur, æquiuocum appellandum non erit : est igitur me-

vniuocum.

dium, nempè analogum. Vniuocum sanè, suas significat species mediante aliquo communi : nam, aut naturam vnam, aut vnum conceptum realem, obiectiuum, indifferentem ad omnes suas species dicit. vnde licet illa natura communis siue conceptus in suis speciebus per differrentias diuisiuas, quibus ad suas species contrahitur, diuersificetur ; quo-

Differentia inter vniuocum & analogum

ad tamen ad suam rationem, non permutatur, nec quoad suas differentias constitutas, quæ illius rationem complent : secus autem se habent differentiæ diuisiuæ, quæ sunt extra conceptum diuisi. Ex quo patet, quòd quamuis animal, quoad species, diuersitatem habeat; non tamen quoad substantiam animatam sensitiuam : sic enim remanet indiuisum. at analogum, tum in se, tum in suis analogatis, hoc est, sua communitas in illis est magis, minusq; intensa : ens namq;, quod substantiæ, accidentique est commune, non modò ex naturis, in quibus saluatur differre dicimus ; verùmetiam ex communi ipsius ratione, qua in illis existit. Sanè, ens priùs ac propriùs de substantia, quàm de accidente dicitur. vnde patet in ratione aliqua communi, immutabile nequaquam remanere. In causa autem, quia illud tertium commune, ab vniuocatis distinctum, siue natura, siue realis conceptus extiterit, in vniuoco inuenitur, in analogo autem minimè, quia scilicet aliam

rationem

Ens quid sit.

rationem non habet à qua constituatur, & secundùm quam diuidatur. hæc quidem 10.
met. commen. 8. & 2. de anima, comm. 3. Itaq; ens non significare decem prædicamen-
ta, vniuoco, aut æquiuoco modo, constat ex multis Aristot. ac Commentatoris sententiis.
7. met. comment. 15. Oportet, inquit, vt entia non dicantur eodem modo æquiuocationis,
sed sicut magis, & minùs. Sicut medicina, quæ attribuitur alicui; ita quòd sit idem. &c.

Ens non significat æquiuocè, vel vniuocè. 10. prdicamenta.

Vt etiam herba medicinalis, & instrumentum medicinale, quæ attribuuntur medicinæ:
sed nō est eadem intentio medicinæ in herba, & in instrumento: Itaq; inibi, ait Commen-
tator, nomen ens non significat decem prædicamenta modo æquiuoco, aut vniuoco. Item,
5. met. 14. & 4. met. comment. 2. Ens, inquit, dicitur multipliciter, & non æquiuocè:
sed attribuitur vni rei, & vni naturæ: sicut omne sanans attribuitur sanitati. vnde sub-
iungit, si hoc nomen ens esset æquiuocum; non consideraret de eo vna ars: ens igitur di-
citur multis modis, non æquiuocè sicut canis de æquiuocatis, neq; sicut animal de homine;
sed est de rebus, quæ sunt mediæ inter æquiuoca, & vniuoca. Et 2. de anima, comm. 30.
Ens, dicit, esse medium, inter æquiuocum, & vniuocum. Certè, si vniuoca, & nomine, &
diffinitione conueniunt, æquiuoca autem, nomine gaudent tantùm, diffinitione verò di-
stinguuntur: ens cùm de substantia, & accidente dicatur, fieri non potest, vt vna sit
vtriusq; diffinitio, nec solo entis nomine gaudeant: medium igitur inter vtraque serua-
bit. Vnde ergo dictum sit vniuocum, patet: non quidem ab vnitate conceptus, sed poti-
ùs ab vna rei diffinitione, nec æquiuocum à multiplicitate illius. Præterea, si realitas à re,
veluti bonitas à bono proficiscitur, siue deriuatur; quonam modo, aliquod nomen, reali-
tatem, non autem ipsam rem significabit? similiter, quomodo aliquod nomen, formalita-
tem, non autem ipsam formam significare poterit; si formalitas à forma, sicut materia-
litas à materia descendit? Cæterùm, vt res clariùs intelligatur, rationibus propalabo:

Vnde vniuocum dicatur.

ens, vllo modo vniuocum esse dicendum: Nullum vniuocum, vt Simplicii verbis vtar. 2.
de anima, dicitur magis, vel priùs, vel propriùs in vno, quàm in altero: veluti color non
dicitur magis in albo, quàm in nigro, nec priùs, nec propriùs; sed ens propriùs, & pri- 1.
ùs dicitur de substantia, quàm de accidente: igitur non est vniuocum. Amplius, illud, 2.
in quo vnum per se, & essentialiter, aliud antecedit, teste Auerr. destr. destr. disp. 7.
sol. vltimi dubii, ambobus vniuocum esse non potest: essentialiter, inquam: quia si So-
crates, tempore præcedat Platonem, hoc accidentaliter, non autem essentialiter dici de-
bet. sed prima causa, per se in ente, omnia alia entia præcedit: ens ergo non erit vtris-
que vniuocum. Item, per eundem in eodem, id, quod per essentiam aliquid capit, cum 3.
eo conuenire non potest, quod per participationē illud recipit sed Deus capit ens per es-
sentiam, cætera verò per participationem; omnia enim citra Deum, per participationem
sunt entia: in ente igitur vniuocè conuenire non possunt. Præterea, nullum vniuocum, in 4.
vno saluatur simpliciter, & in alio secundùm quid. sed ens in Deo saluatur simpliciter,
in aliis verò secundùm quid; siquidem omne ens, citra primum, est ens secundùm quid:
ens igitur, non est vniuocum: hæc ratio cum alia coincidit præcedenti. Adde, nihil posse
alteri vniuocari, per aliquid, quod non est in illo. sed accidens est ens, entitate vtique, 5.
quæ est in substantia: non ergo erit vniuocum substantiæ in entitate. Adhuc, nullū præ- 6.
dicatum vniuocum de modo essendi prædicatur, à quo eius vnitas sumitur: animal e-
nim non prædicatur de ipso sentire; à quo vnitas conceptus animalis sumitur. sed ens
prædicatur de modo essendi, à quo eius vnitas sumitur, vtpotè de esse formaliter: ens
igitur non est vniuocum, nec etiam æquiuocum, sed analogum. Sed ad hæc dicunt primæ

Ens non esse vniuocum.

sententiæ fautores se profiteri ens esse vniuocum, non quidem vniuocatione physica, sed
logica, & metaphysica, aut (vt alii dicunt) analogia tertiæ speciei; proinde illa argu-
menta contra eos nequaquam militare. Cæterùm, nonnullis visum est, ens simpliciter,
Deum, ac substantiam significare: alia verò secundùm quid, & in obliquo. vnde aiunt,
hanc esse verā: substantia est ens: hanc verò falsam: accidens, seu albedo est ens: sed po-

Solutio.

Ens solam significare substantiam.

Ens est æquiuocũ.

tiùs, paries est albus; entitas siquidem accidentis, est formaliter illa, quæ est substantiæ. Hoc fortasse dicere voluerunt Parmenides, & Plato: non enim verisimile est, eos dicere voluisse, omnia esse vnum, & immobile formaliter; sed ens esse vnum per se, vt Deum, qui per se est, & solus est. Plato, vnum analogum esse putauit, diciq; principaliter de Deo, de aliis autem secundùm quid, & per quandam attributionem ad Deum: ens verò esse vniuocum, quia vniuocè dicitur de causatis; vnum siquidem ante ens posuit, quia scilicet Deus est ante omne ens causatum, vnde esse tribuit causatis duntaxat, vnitatem verò causæ primæ, cæteris autem attributiuè ad causam videlicet primam. Scribit Plato pulchrum librum de ente, in quo multa scitu digna legentibus proponit, de quibus nobis modò non est animus disserendi. Plotinus enn: 6. lib. 6. ca. 14. Cùm vnum ens dicimus, inquit, non ens quidem, deinde vnum nunciamus: nam in eo quod ens est, existit & vnum, ideóque multa: vicissim verò in eo quod vnum non similiter ens existit, nisi fortè ipsius geniture annuens sic effecerit ipsum. Et lib. 3. eiusdem enn: cap. 6. Ens, cuĩ nihil adiungitur, vocat ens primò, siue primum, reliqua verò secundùm participationem, vtpote entia visibilia, quæ ab ipso ente vero, ac primo esse habent. Et enn: 5. lib. 1. cap. 1. Peripatheticorum sententiam approbat: Principio igitur, inquit, eorum sententia, qui res omnes partiti sunt in decem, nobis accipienda videtur, inuestigaturis nunquid decem genera esse velint, commune nomen entis habentia, siue prædicamenta decem: nam & ipsi fatentur ens ipsum non esse in cunctis vniuocum, & rectè fatentur. Et cap. 3. lib. 2. eiusdem enn ex proposito Platonis de vno, & ente loquitur: Ex vno, inquit, dependent omnia entia, quod quidem extra nascentia genera causa existit; non tamen in eo quod quid est, de aliis prædicatur: desuper enim extat, nec cum generibus numeratur. Vnum ergo, secundùm Plotinum, est ante ens, & vnum, Deo propriè, aliis attributiuè conceditur. Sed de vno postea nobis loquendum; hoc satis erit, audiuisse, ens secundùm omnes propemodum Peripatheticæ doctrinæ sectatores, vniuocũ non esse.

Plato. Plotinus. Ens per participationem. Vnum. Ens.

## CAP. V.

### *Ens prædicare æquiuocè de suis inferioribus.*

Ens esse æquiuocum.



1. Voniam hactenus disputando audiuimus, ens vniuocum dici non posse, quærere lubet, sit æquiuocum nec ne. Et inprimis quædam occurrunt rationes, quæ hoc ipsum fateri videntur. Sanè, si ens, iuxta philosophi, & Commentatoris doctrinam, 4. met. comment. 2. multipliciter dicatur, veluti sanum, de sanis dicitur; æquiuocum vtique est appellandum: sanum enim hoc modo, æquiuocè
2. dicitur. Amplius, sola substantia est ens formaliter: quemadmodum ait philosophus, & Commentator quoque 7. met. comment. 16. cætera verò entia sunt, sicut solet dici, non scibile, esse scibile, & vas salubre; ens certè illis vniuocè sic conuenire non potest. Adde, quòd si ens prædicaretur vniuocè; tunc esset genus. sed ens non est genus: igitur non
3. prædicatur vniuocè. Adhuc, æterno, & temporali nomen tantùmmodo est commune. sed substantiæ spirituales, sunt æternæ; accidentia verò, temporalia: nomen igitur tantùm de illis prædicabitur, ratione diuersa existente. Reuera, quando aliquid prædicatur de aliquo secundùm nomen, non autem secundùm rationem; illud vtique æquiuocè prædicabitur. sed sapientia prædicatur de Deo & creaturis secundùm nomen, non autem secundùm rationem, quippè, cùm sapientia in Deo sit substantia, in creaturis verò, qualitas: æquiuocè ergo de vtrisque prædicabitur. Profectò substantia, & accidens solo nomine simul gaudent, ratione verò omninò dissentiunt: nam si aliquo modo ratione, aut aliquo vno simili conuenirent; vnius ad alterum facilis esset transitus, atque ita substantia in accidens, & accidens in substantiam transmearet, quod constat omnibus modis

esse fal-

Ens quid sit.

esse falsum: ergo quod prius. Iterùm, vbi nulla substantiæ similitudo haberi potest; profectò inibi sola inesse videtur æquiuoca prædicatio. sed inter substantiam, & acci- 4.
dens, nulla est substantiæ similitudo: igitur æquiuocè adinuicem dicuntur. Sanè, plus affinitatis, canis latrabilis, & canis sydus habent, quàm substantia, & accidens; illa enim in aliquo genere conueniunt: hæc autem nequaquam. sed illa æquiuocè dicuntur: igitur hæc similiter purum habebunt æquiuocationis modum. Non ergo indoctè dictum est à Porphyrio: Si quis, inquit, omnia entia vocet, æquiuocè nuncupabit. Ens igitur æquiuocè 5.
de suis prædicabitur inferioribus. Præterea, inter vniuocum, & æquiuocum non datur medium. sed ens non prædicatur vniuocè: igitur dicitur æquiuocè. Reuera, de infinitis nihil vnum prædicatur. sed entia sunt infinita: igitur de ipsis nihil vniuocè, sed æquiuocè prædicatur.

Ens non esse purè æquiuocum.

Verùm, si ita res se haberet; tunc planè multa sequerentur absurda. Inprimis, secundùm Auerrois testimonium 2. com: 4. met: quòd de entibus non esset 1.
vna scientia, quæ metaphysica appellatur; vna enim scientia ab vnitate subiecti dependet: æquiuocum enim non est vnum, sed multiplex; nam vnitas nominis sola, non est ratio perfecta, atque sufficiens subiecti scientiæ constituendi. Adde aliud absurdum, quòd 2.
tunc omne ens, vnum dici non posset, quemadmodum nec dicimus, quòd omnis canis latret; de æquiuoco enim, secundùm logicos, nihil vniuersaliter prædicatur: nec in prædicamentis aliquando fassus est Aristoteles, ens esse æquiuocum. Adhuc, quando vnum 3.
de pluribus æquiuocè prædicatur, quoniam rerum cognitio, ex nominum ratione, non autem ex vocibus dependet; vnum certè ad alterius cognitionem nequaquam adducit. sed ex accidentibus, ad substantiæ cognitionem, notitiamque habendam pergimus: accidentia enim, magnam conferunt partem, primo de anima com: 11. ad cognoscendum quod quid est: igitur, ens nullo modo potest esse merum æquiuocum. Insuper, si substantiæ 4.
ad accidens esset tantùmmodo æquiuoca prædicatio; tunc planè inter vtrumque, nulla fieri posset legitima argumentatio: nominis planè æquiuocatio, penitus destruit processum, ordinemque argumentandi: sed passim à philosophis ostenditur contrarium, atque defenditur. Ex his ergo, atque similibus patet, ens non esse verè vniuocum, nec purè æquiuocum, sed medio modo se habere.

Soluuntur argumenta.

His ita intellectis, ad primum dico, hoc haberi ex te- 1.
xtu philosophi, atque commentatoris, quòd ens principaliter de substantia, quàm de accidente prædicetur: quod nos ad tertiam Analogiæ speciem retulimus: non autem, quòd ens æquiuocè prædicetur. Ad 2. hoc idem Aristoteles fatetur sub metaphora illa: sa- 2.
num enim principaliter, animali congruit, alijs verò per attributionem, sicut dictum: non sequitur ergo, ens prædicare æquiuocè, sed analogicè potiùs, vel vniuocè, vniuocatione conceptus, sicut alij dicunt. Ad confirmationem respondebimus postea, quando propria quæstio ventilabitur: vtrum ens sit genus nec ne. Ad 3. dico illa habere logicam 3.
quandam communitatem, siue conuenientiam, & hoc sufficere. Ad confirmationem, illa diuersitas, etsi vniuocationem generis auferat; non tamen tollit tertiam analogiæ speciem. Ad 2. Verum est de illis, qui in materia corruptibili conueniunt; adinuicem enim habent facilem transitum. at illa, quæ in vno genere logico conueniunt, non est illis ita facilis hæc meandi via. vnde argumentum non concludit, quod intendit. Ad 4. 4.
dico accidentia, & substantiam non habere propriam, ac veram similitudinem, sed communem tantùm; quatenus in aliqua communi ratione conueniunt. Ad primam confirmationem, quamuis duæ species substantiæ, nempè canis latrabilis, & piscis marinus, maiorem inter se conuenientiam habere videantur, quàm substantia & accidens; quia tamen in aliquo conueniunt analogo, quod illis commune esse non potest; hac de causa non sequitur, quòd ens de illis prædicetur æquiuocè. Ad Porphyrij autem dico authoritatem, ens prædicare æquiuocè, respectiuè quidem, non autem absolutè; respectu vtique prædicationis vniuocæ propriæ, ac veræ: & sic intellexisse, qui ens æquiuocè prædicare dixerunt. Ad 5. patet iam ex dictis solutio: nam inter vniuocum, & æquiuocum, datur ana- 5.
logum: & entibus est vnum commune analogum.

CAP.

## CAP. VI.

### *Ens dicere vnum conceptum, non tamen vnam realitatem substantiæ, & accidentis.*



1. DElectat mentem studiosam, hæc diligenter perquirere, ex quorum cogni-
tione, multarum pendet notitia rerum: hac de causa, postquàm visum est,
ens æquiuocè non dici de suis inferioribus, ad antiquum regredimur cer-
tamen, vtpote magis acutum, quo peregrina delectari solent ingenia: ac
inprimis sic differendo, arguimus: Quæ in aliquo conueniunt, & differunt
inter se; aliquis profectò insit illis conceptus communis, necesse est omninò: aliqua enim
conuenire, & differre in eodem, impossibile reputatur. sed substantia, & accidens con-
ueniunt in ente, & differunt inter se: igitur aliquis inest illis conceptus communis. Am-
2. plius, vbi est vnus modus essendi communis; inibi planè erit vnus communis conceptus:
ab vno enim modo, vna ratio dependet. sed substantiæ & accidenti inest huiusmodi mo-
dus; habere siquidem esse formale congruit vtriq;, neque vicissim illud sibi præstare pos-
sunt, quia nimirum, vt dicitur primo posteriorum, prædicamentorum essentiæ sunt im-
permixtæ. Adde rationale esse ens. sed ens in hoc, substantiæ non potest officium subire;
cum enim sit genus, de differentia prædicare nequit: ens autem de differentijs prædi-
catur; entis namq; rationem subterfugere potest nihil. neq; accidens dici poterit, alio-
qui hæc erit falsa: Rationale est ens: erit ergo ratio entis, à substantiæ, atque acciden-
3. tis ratione discreta. Amplius, si ens non haberet conceptum, communiorem, antiquio-
remq; substantiæ conceptu; tunc proculdubio, non esset primum intellectus obiectum,
quod est contra communem sapientum sententiam; prius enim cadit in intellectus ap-
prehensionem, quàm substantia: nam primus gradus perfectionis alicuius formæ, est esse:
in illo ergo priori ens, & non substantiam concipimus: Igitur entis conceptum, substan-
tiæ conceptum præcedere necesse est. Reuera, si passio entis, de substantia, veluti de pro-
prio subiecto diceretur, falsum contingeret, non secus, ac si quis, habere tres, isocheli,
& non triangulo, primò tribuere vellet: in causa autem est, quia subiectum, ac partes
subiectiuæ diuersis proprijsq; rationibus distinguuntur, & ex consequenti diuersis con-
4. ceptibus: ergo quod prius. Adhuc, ens prædicatur de substantia, & accidente: aut vno
vtiq; communi, eodemq;: aut proprio conceptu. Si primus prædicandi modus ei attribue-
retur; tunc planè esset prædicatio eiusdem de se ipso, quod est absurdum: secundùm ali-
um ergo modum prædicatur, qui profectò vnus, ac proprius est entis. Sanè, si conceptus
entis est idem omninò cum conceptu substantiæ, atque accidentis; tunc, aut est idem al-
teri illorum, aut vtriq;. si idem alteri; de altero prædicare non poterit. si verò vtriq;: illi
ergo erunt idem inter se. Alius ergo est conceptus entis, à substantiæ conceptu, atq; ac-
cidentis. Adde, quod conceptus entis est simpliciter simplex, & ex consequenti irresolu-
bilis ad superiora: non sic autem conceptus substantiæ, aut cuiusuis inferioris: idem ergo
esse non possunt, Iterùm, quando vnum, sine altero, suum esse obtinere valet; distinctū
5. vtique conceptum ab alterius conceptu habebit: ratio enim à suo diffinito, separari non
potest. sed ens in esse existentiæ, sicuti apparet in sacramento altaris, absque substantia,
conseruatur, & habetur: distinctum ergo conceptum habet à conceptu substantiæ. Sanè,
hæc est vera: ens diuiditur in 10. prædicamenta. & hæc similiter: substantia non diui-
ditur in 10. prædicamenta: igitur proprijs conceptibus distinguuntur; alioqui duo con-
tradictoria de eodem essent vera. Similiter, ens de deo verificatur, qui sub aliquo præ-
6. dicamentorum non continetur: distinctum ergo ab illis habet conceptum. Præterea, pri-
us est, à quo non conuertitur subsistendi consequentia, authore philosopho in postpredi-

camentis,

Ens quid fit.

camentis, & 5. met: sed ens ordine naturæ, substantiam præcedit: priorem ergo habet conceptum. Reuera, inter conceptus quidditatiuos, ne fiat processus in infinitum, datur primus conceptus. sed ille est conceptus entis, in quem omnis creaturarum conceptus est resolubilis: ergo quod prius. Itaq; entis conceptus videtur esse vniuocus ad omnia, quæ sub ipso continentur, & ex consequenti, ens non est analogum, aut æquiuocum ad sua inferiora. Cæterùm ad hæc, atque his similia ita respondere valemus, asserentes non esse aliquam formalitatis rationem, aut entis quidditatem, à ratione dei, & creaturarum, aut substantiæ,& accidentis,seclusam. Sane, causa,suum præcedit effectum: sed deus est causa vniuersalis, & propria cuiuslibet entis realis: quilibet autem conceptus ex parte rei conceptibilis, est ens reale: fit ergo, vt eius conceptus sit deo posterior: ente namq; simpliciter primo, nihil est prius. sed deus est huiusmodi: ergo &c. Reuera, si bonum, & ens conuertuntur: si dei conceptus, aliquam entis quidditatem à se præcisam præsupponeret; eadem facilitate aliquod sibi bonum præsupponeret, atque ita non esset simpliciter bonum, & ex consequenti perfectum simpliciter; sed aliqua illi perfectio esset anteponenda, quod est falsum. Nec valet dicere, ens esse illum conceptum, alioqui ens non esset bonum,nec vicissim conuerterentur: aut illum conceptum non esse deo priorem, aut posteriorem, sed ab vtroq; præscindere: nam, si ens habeat conceptum ab alijs omnibus seclusum; in sua vtiq; communitate, deo prius reputabitur: siquidem deus est ens; non tamen omne ens. sed hæc omnia sunt falsa, & à vera philosophia alienissima. Cùm ergo hæc ita se habeant, facilè erit præpositis respondere argumentis. Et ad primum quidem sic dici potest. Substantiam,& accidens in ente conuenire; quatenus scilicet iste terminus ens, de quolibet illorum communiter prædicatur: proprijs verò conceptibus differre; quatenus proprius terminus de proprio sibi subiecto, & non communiter prædicatur. Ad 2. substantia, & accidens habent vnum modum essendi analogum communem, communitate vtique proportionis, quatenus accidens à substantia, etsi non formaliter; tamen effectiuè dependet: hoc enim modo substantiæ prædicamentorũ sunt impermixtæ, aliter actio non esset causa passionis. Hæc igitur communitas proportionis, vni conuenit propriè, alteri secundariò. Non inest autem illis communitas abstractionis, quasi ille modus à substantia abstractus, atque accidente in communi, sit enti quidditatiuus, & proprius. Ad confirmationem, ens inibi pro vno accipitur conceptu disiuncto: significat enim substantiam, vel accidens: sensus ergo est, rationale est ens, id est, substantia, vel accidens. Non opus est ergo vnum conceptum præcisum ponere, sed vnum potiùs disiunctum, quod profectò substantiæ, atque accidenti congruit, secundùm proportionem, quam habent adinuicem. Ad 3. Quoniam ens significat decem conceptus, vel conceptum disiunctum; substantia autem, vnum conceptum tantùm, & abstractiuè; hac de causa est primum intellectus obiectum. Ad confirmationem, si ens in tota sua communitate accipiatur; tunc quidem verissimè dicimus: Plato est ens, & non: Plato est substantia. At si quatenus in 10. prædicamenta est diuisum, hoc certè modò, non est prius, prioritate naturæ: Plato est ens, quàm Plato est substantia. Ad aliam confirmationem, vt passio de proprio demonstretur subiecto, non est necessaria rationis significatæ diuersitas, sed diuersus modus concipiendi; concipimus enim entis conceptum, non modò substantiam, verumetiam, ex consequenti, accidens significantem, non sic autem, substantiæ conceptum; quippè, qui vnum tantùm absolutè significat. Ad 4. Ens prædicatur secundùm conceptum communem, per modum concipiendi disiunctum, non autem per communitatem rei conceptæ. Ad confirmationem, ille conceptus est idem vtriq;, si secundùm proportionis identitatem intelligantur: vnde illa regula huic proposito non congruit, sed illis tantùm, quæ sunt simpliciter eadem, eidem tertio. Ad aliam confirmationem, conceptus entis disiunctus est simpliciter simplex, distinctus verò est simplex: illius enim conceptus per terminum communissimum, istius verò per terminum minùs

Rationes quòd ens non dicat aliquem conceptum præcisum.

1.

2.

3.

Soluuntur argumenta.

1.

2.

3.

4.

Ens quid sit.

communem significatur. Ad 5. Quamuis ens quôad secundùm ipsius significatum, sine substantia, saluari, seu consistere poßit; non tamen quôad principale illius significatum: nam ens, quod immediatè in 10. diuiditur prædicamenta, habitudinem habet ad substantiam; diffinitio enim non potest separari à suo diffinito: propterea diffinitionem, sine diffinito concipere non valemus, nec accidens sine subiecto: etenim illius esse, est in esse. Quare, ens siue accidens licet quôad esse actuale, sine substantia saluari poßit; sine verò aptitudine ad illam, minimè. Ad confirmationem dico, pro contradictione defendenda, sufficere modum concipiendi, nec requiri distinctionem secundùm rei rationem. Quanquam igitur ens, & substantia, secundùm principale entis significatum, vnum, ac eundem enuntient conceptum; diuerso tamen modo significandi, ac concipiendi, illum significant: ex quo patet non sequi, quod in argumento assumitur. Ad aliam confirmationem dico, ens, quod diuiditur in deum, & creaturas, respectu entis, quod diuiditur
6. in 10. prædicamenta, dicere conceptum priorem, prioritate naturæ, ac perfectionis. Ad 6. licet ens, secundùm vocem, communius sit quàm ipsa substantia; non sic tamen se habet secundùm proprium, primarium, ac quidditatiuum conceptum, cùm illius proprius conceptus, sit conceptus substantiæ. Nec multùm refert, quòd plura significet quàm substantia, quum id illi contingat secundùm diuersum modum concipiendi, significandiq́. Illud ergo est dicendum prius secundùm naturam, à quo non conuertitur consequentia subsistendi, quando tum conceptu, tum etiam voce prius reputatur; non autẽ quando sola tantùm voce præcedit. Ad confirmationem, omnis conceptus creaturarum in dei conceptum resoluitur, quatenus nomine entis significatur; cùm habitudine tamen ad creaturas, quia nimirum creaturæ ab ipso deo dependent. Sed adhuc aliquis instabit: Quod habet vnum modum essendi in substantia, & accidente, est vnius conceptus in vtroq́;

Obiectiones aliæ.

1. vna enim ratio conceptus, ab vno sumitur modo essendi. sed ens habet vnum modum essendi in illis, nempè formaliter: substantia certè est ens formaliter, similiter & accidens, vt quantitas: nam etsi subiectiuè sit per substantiam; est tamen seipso formaliter: non enim substantia est formale principium, quo accidens est tale: ens igitur formaliter inest vtrisq́.
2. Adde, quòd ens est obiectum potentiæ, quod naturaliter præcedit illam, insuper substantia & accidens, maiorem habent conuenientiam, quàm ens, & nihil: & intellectus vera intellectione intelligit ens esse commune substantiæ, & accidenti: igitur communem habet conceptum. deniq́ vniuersalitas entis, figmento esset similis, si nihil in re conuenientiæ haberet.

Solutio.

1. Dico ad primam, minorem esse falsam, vtpote quia esse formaliter in substantia, aliud est ab eo, quod dicitur esse in accidente; ideoq́ ab illis abstrahi non posse modum aliquem communem. Accidens præterea est ens formaliter, propter substantiam.
2. Ad alia dico, ens esse obiectum potentiæ: verùm absq́ intellectus operatione, non esse vnum. vnde ante actum intellectus, obiectum est multiplex; post illum verò, commune, & vnum redditur. Similiter post actum intellectum, vniuersale fit actu commune, antè verò erat in singularibus non vnum. simili quoque modo substantia & accidens se habent: nec est figmento similis, cùm illi res correspondeant, quæ aptitudinem habent, vt sub illa vnitate comprehendantur, atque concipiantur. Ens ergo non habet vnum conceptum vniuocum, & ex consequenti non prædicatur vniuocè, quod etiam præter alia, quæ dicta sunt, sic quoque constare potest.

Quod prædicetur vniuocè.

1. Etenim, si de omnibus prædicatur vniuocè: igitur formaliter de modis, quibus diuiditur, nempè finito, & infinito prædicaretur, quod est falsum; semper enim contrahens, non includit ipsum contrahibile; imò est extra rationem contrahentis.
2. Amplius, quæcunq́ sunt in aliquo vniuoca, aliquam inter se vniuocationis similitudinem habent. sed inter infinitum, & finitum huiusmodi vniuocationis similitudo inueniri non potest, similiter inter primam causam, & causatum. Adde, quòd si vniuocè de deo, & de creaturis prædicatur, sicut deum esse, est necessarium; ita etiam, & creaturas, alioqui non esset vniuoca prædicatio. sed hoc est falsum:

Ens quid sit.

*falsum: ergo &c. Adde, quòd tunc in deo esset aliqua compositio, nempè ex entitate communi, & particulari; in omni enim re esset entitas communis, & hoc ens, de quo prædicatur. Sed ad hæc patet responsio ex supradictis: res namq; ad vtrumlibet agitatur. Quòd si quispiam desideret audire, quid ipse de hac graui altercatione sentiam, hæc pauca percipiat. Entis conceptus bifariam accipi potest: vno quidem modo, vt est quædam res, & ita est vnus numero: alio verò modo, vt ad res conceptibiles refertur: & sic earum rerum, quæ mente concipiuntur, est repræsentatiuus, atque earundem ratio, & vnus conceptus, vnitate proportionis, quatenus scilicet accidens, proportionem habet ad substantiam. Suffragatur nobis philosophi sententia 4. met: & primo ethic, ita de hac re disserentis: Ens, inquit, multa significat, non quidem secundùm vnam rem, sed secundùm vnam rationem simplicem, ipsis communem. sed multa significat ad vnum, scilicet secundùm attributionem ad vnum; quæ nihilominus omnia, vna impositione, & ex consequenti, vnico conceptu significat: hoc quidem dixerim. quòd si tibi non arriserit, accipe quod alij dicunt, nempè ens significare conceptum disiunctum, qui est vnus, vnitate proportionis, seu analogiæ; ens enim secundùm hunc modum, aut substantiam, aut accidens significat. vel vt alij sentiunt, scilicet ens significare immediatè 10. conceptus, atque ex his fieri conceptum vnum, vnitate vtiq; proportionis, seu analogiæ: verùm quilibet abundet in sensu suo, in his maximè, quæ sine fidei detrimento intelligi diuersimodè possunt.*

Propria opinio.

## CAP. VII.

### *Ens non dici Analogicè.*

Ens non dici analogicè.

*EXcussis, libratisq; his, quæ ad vniuoci, atque æquiuoci rationem spectare videbantur; reliquum nobis est, aliam quoque disputantium partem, aliquibus argumentorum ictibus adoriri, atque inprimis asserere, ens de suis inferioribus analogicè non dici, nec secundùm conceptum disiunctum, aut idempticè de substantia, & accidente, sic arguendo: Quod prædicatur analogicè, secundùm idem nomen, eandemq; rationem diuersimodè participatam, prædicatur; hæc enim est proprietas tertiæ speciei analogiæ, vt dixi. sed hoc nomen ens, non solùm vnam, sed plures significat rationes, vtpote deum, & creaturam, substantiam, & accidens: quorum rationes, seu diffinitiones sunt diuersæ: igitur analogicè de suis inferioribus non dicitur. Sanè, omnis prædicatio apud philosophum est vniuoca, aut æquiuoca, aut denominatiua. sed ens non prædicatur æquiuocè, neque vniuocè, vt dictum est supra: denominatiuè ergo, & non analogicè.* 2. *Amplius, quod de aliquibus analogicè prædicatur, in quidditatiuo illorum conceptu comprehenditur, atque intelligitur; vt omnium propemodum est sententia. sed ens in quidditatiuo substantiæ conceptu non includitur; alioqui ipsam intelligere non possemus, ni ipsam existere intelligeremus; ens enim idem est, quod existens. sed hoc est falsum: ergo &c.* 

Quòd non detur conceptus disiunctus.

3. *Contra illud, quod dicitur de conceptu disiuncto, sic arguo: Esse, teste Dionysio, perfectius est quàm viuere; quia nimirum simplicius: igitur ens habet conceptum simplicissimum. at conceptus disiunctus, non est conceptus simplicissimus: ens ergo non significat conceptum disiunctum. Reuera, omnis conceptus disiunctus, duos in se conceptus simplices virtualiter comprehendens, in priorem vtiq; resolubilis est conceptum. si ergo ens, conceptum habet disiunctum: ergo aliquis erit conceptus prior conceptu entis, atque ita ante ens, erit ens, quod est absurdum. Sanè, simplici operationi, simplex conuenit obiectum. sed operatio intellectus est simplicissima: eius ergo obiectum, scilicet ens, erit simplicissimum, quod planè fieri non posset, si illius conceptus esset disiunctus. Præterea, quod disiunctum significat conceptum, non priùs vnum, quàm aliud significat: igitur, enti, disiunctus non conuenit conceptus; priùs*

Quod nō prædicetur identicè. enim substantiam, quàm accidens significat. Adde, vnumquodq; nomen, vnius gratia rei significandæ impositum esse, quippè, quod vnum determinatè non significat, nihil planè significat: quod certè facere nequit, quòd disiunctim plura significat: ergo quod prius.
5. Neque etiam prædicatur idempticè: nam si analogicè prædicatur; non ergo idempticè; quod enim idempticè prædicatur, conuertibiliter vtiq; prædicatur: vt homo est homo. se ita ens de substantia, aut accidente non prædicatur: ergo &c. Sanè, quod ponit in numerum contra substantiam, idempticè prædicare non valet. sed ita se habet ens ad substantiam; addit enim in sua significatione accidens, quod in substantia non includitur: non ergo idempticè prædicatur. Profectò, si non poneret in numerum; tunc planè

Soluuntur argumenta. ista esset vera: substantia est: ergo ens, quod est falsum: rosa namq; in hyeme est substantia; non tamen est ens, cùm non existat in rerum natura, nisi in anima tantùm. Ex his ergo patet ens analogicè non dici, neque disiunctum habere conceptum, deniq; neque idempticè de substantia, & accidente prædicare. Verùm hæc ita solui possunt, & primum quidem sic: Deus & creatura, substantia & accidens, secundùm dependentiam vnius ad alterum, vnum habent conceptum; vnitate vtiq; proportionis, seu analogiæ, & hoc sufficit, vt ens de illis analogicè, seu proportionabiliter prædicetur. Ad confirmationem, sub prædicatione æquiuoca, analoga continetur; analogum enim est æquiuocum à consilio: Itaq; ens, non merè æquiuocè, sed analogicè de suis inferioribus prædicatur.
2. Ad 2. si ens ita intelligatur, vt idem sit, quod existens, in formali planè substantiæ conceptu non includitur: nec etiam hoc modo in 10. prædicamenta diuiditur. at si intelligatur ab actu essendi, & vt alij dicunt, nominaliter; sic vtiq; includitur in conceptu substantiæ, vnde nec substantiam, sine ente intelligere possumus.
3. Ad 3. Quamùis ens secundùm primarium ipsius significatum sit simplicissimum; quatenus verò in 10. diuiditur prædicamenta est confusissimum, cùm de diuersis prædicetur generibus. Ad confirmationem dico, sufficere si in principaliorem resoluatur conceptum, qui minùs principali conceptu est prior. Ad aliam confirmationem, operatio intellectus est simplex secundùm essentiam; multiplex tamen secùndùm virtutem: similiter ens se habet, vt dixi.
4. Ad 4. Antecedens esset verum, quando ens sine aliquo ordine significaret: sed posteaquàm substantiam principalius significat, deinde accidens, nullum sequitur inconueniens. Ad confirmationem, verum est de nomine vniuoco, quod principaliter imponitur ad vnum determinatè significandum, secus autem est de ente, quod substantiam principaliter, deinde accidens significat.
5. Ad 5. illud consequens esset verum, quando illa duo, ordinem haberent ad vnum tertium, modò autem res non se ita habet, propterea non sequitur, quod infertur. Ad primam confirmationem, ens, quôad principale suum significatum, nihil addit ad substantiam; bene tamen quôad modum concipiendi, atque intelligendi. Ad vltimam confirmationem dico, rosam non esse ens participaliter, sed nominaliter: hoc est, non quôad subsistentiam, sed quôad modum concipiendi.

## QVAESTIONIS OCTAVAE. CAP. I.

### *Ens in quantum ens, est subiectum adæquatum in prima philosophia.*



QVomodo ens de suis dicatur inferioribus, hactenus disputando, quæsiuimus: alia sunt nobis posthàc inquirenda, quæ nostro proposito conducere iudicauimus, sine quorum cognitione, quonam modo ens diuidatur in actum, & potentiam, rectè sciri non potest. Proposuimus autem nobis excutiendam, examinandamq; famosam illam quæstionem, à nobilissimis, præclarissimisq; ingenijs agitatam, ventilatam, atque excussam, nempè ens, in quantum ens, primæ philosophiæ

Ens est subiectum met:

*esse adæquatum subiectum; ex cuius profectò notitia non parum luminis accessurum putamus, ad ea, quæ deinceps à nobis erunt enuncianda, atque enucleanda. Titulus ergo quæstionis est talis: Ens reale per se, in quantum est tale, est subiectum in prima philosophia: ens, inquam reale, vt secernatur ab ente, quod & reali, & rationis enti est commune; illud enim, cùm nullam rei dicat vnitatem, nisi vocis tantùm, realis scientiæ subiectum esse non potest. Ens igitur reale per se, quoniam authore philosopho lib. 6. met: com: 8. accidens non est ens per se, sed est ens diminutum, atque imperfectum, commune enti finito, & infinito, (primus sanè philosophus non solùm circa ens finitum, verùmetiam circa infinitum versatur) est subiectum adæquatum metaphysicæ: nullum certè participans rationem entis, metaphysici speculationem subterfugere potest: nec vicißim metaphysicus, aliquid, nisi ratione, qua est ens, speculatur, atque considerat.* Ens reale cõmune finito, & infinito subiectum meta.

*Porrò, quod dicitur à philosopho 4. met: com: 5. methaphysicum scilicet, & logicum loqui de omnibus, atq; ita in ente conuenire, quod etiam à commentatore confirmari videtur, sic dicente: metaphysicum & logicum in ratione subiecti esse vnanimes: de subiecto materialiter, non formaliter sumpto, intelligi debet. etenim metaphysicus, veram entitatem cuiuslibet entis, vt entitas est, perscrutatur: logicus verò satagit, quomodo cuilibet enti, aliquam ex secundis intentionibus attribuat. Item, logicus de omnibus considerat ab aliquibus communibus procedendo: metaphysicus verò ex proprijs; propterea ille opinionem, iste autem scientiam generat. Itaq;, in subiecto adæquato, secundùm rationem formalem, metaphysicus, & logicus non sunt concordes, sed abinuicem dissentiunt.* Metaphysicus & logicus in quo conueniunt.

*Cæterùm, ens, hoc modo acceptum, esse adæquatum primæ philosophiæ subiectum, sic patefieri potest:* Rationes.

*Illud est primæ philosophiæ subiectum adæquatum, cuius paßiones, quæ ipsi primò, & per se conueniunt, in huiusmodi scientia considerantur; hoc enim decet habere cuiuslibet scientiæ subiectum. sed propriæ entis realis paßiones, vtpote transcendentia, actus, & potentia, finitum & infinitum, sub metaphysica speculatione continentur: vt scribitur 4. 9. & 10. metaphysices: ergo &c.* 1.

*Sed dubitabit aliquis ac dicet: Philosophus 5. met: cap: de ente, quod in 4. dixit esse subiectum met: in 10. prædicamenta diuisit. Metaphysicus ergo, entis paßiones cõsiderat, quatenus in 10. prædicamenta diuiditur, similiter & ipsum est.* Obiectio.

*Dico, philosophum in 4. lib. tex. 1. dixisse, quandam esse scientiam, ens in quantum ens, speculantem: ac quæ illi insunt secundum se, exemplis in tex. 3. propalasse, nempè vnum, ac alia transcendentia, quæ planè non consequuntur ens predicamentale, sed reale potius falsum est ergo, firmiter asserere, philosophum in lib. 5. cap. de ente, diuisisse ens tantum in decem prædicamenta: cùm inibi palàm diuiserit per potentiam, & actum; ac vtramq; in diuersis libris diuisionem prosequatur: alteram quidem, quæ est in 10. prædicamenta in lib. 7. & 8. Alteram verò, in nono eiusdem philosophiæ libro. Sanè, diuisio entis in 10. prædicamenta, non est prima entis diuisio, sed alia est prior, qua ens diuiditur in ens finitum, & infinitum, deinde ens finitum in 10. prædicamenta: omne autem ens prædicamentale, est finitum, deus autem infinitus, ideo est extra omne genus, ex quo patet arguentem nihil concludere.* Solutio. Duæ entis diuisiones.

*Sequitur secunda ratio. Ens in quantum ens, paßiones habet de ipso demonstrabiles: alicuius ergo scientiæ erit subiectum, non quidem physicæ, nec etiam metaphysicæ: quoniam scientiæ particulares 4. met: tex. 1. partem entis considerant. Quare, si hac in philosophia non est subiectum, alicuius tandem erit, quæ esset hac vniuersalior, quod est falsum, tunc etiam hæc prima philosophia dici non posset: ergo quod prius.* 2.

*Item, huic sententiæ fauet authoritas philosophi 6. met: com: 3. sic arguentis, si non est altera substantia præterquàm natura consistens; tunc planè physica esset prima scientia: esset enim de omnibus entibus, sicut nunc est de omnibus entibus naturalibus: omnia namq; entia tunc essent naturalia, ac vnum haberent subiectum commune. Igitur subiectum primæ philosophiæ est aliquod communißimum, hoc est, ens: alioqui falsa esset philo-* 3.

Ens est subiectũ metaphy: sophi consequentia. Adhuc. Ad primam philosophiam spectat, primas causas speculari, prologo met: igitur primarum causarum effectus considerat; eiusdem enim scientiæ est

4. considerare causam, & effectum. sed primæ causæ ex seipsis, & secundùm seipsas, sunt causæ entium, in quantum entia: ens igitur in quantum ens est, vt primum, ac adæquatum

5. tum istius scientiæ subiectum consideratur. Ampliùs, maxima scientia circa maxima scibilia versatur. sed maxima scientia est metaphysica, maximum verò scibile, est ens in quantum ens, vt postea dicemus: ergo &c. maxima namque scibilia, vel ea dicenda sunt, quæ priùs cæteris sciuntur, ac sine quibus, alia sciri non possunt, vtpote ens in quantum ens, & quidquid ens hoc modo consequitur. vel illa planè, quæ certissima sunt, cuiusmodi sunt principia, & causæ; quæ profectò eò sunt certiores, quò fuerint priores: atque ex illis dependet omnis posteriorum certitudo. Itaque, vtroque modo, non quidem seorsum, ob vnitatem scientiæ conseruandam, sed coniunctim, seu sub aliqua ratione communi, metaphysica, siue maxima scientia illa contemplatur. Ex his ergo, atque similibus patet, quomodo ens reale, quatenus est tale, ac finito, & infinito enti commune, sit primum, atque adæquatum primæ veræque theologiæ, seu sapientiæ, maximæque scientiæ subiectum. Hæc, quæ dicta sunt, rei veritati, atque rationi conformia esse puto. Verùm, ne aliorum rationes nihil fecisse videamur; in medium nonnullos adducere placuit, qui ali-

Alpharabius. ter sentire videntur. Apud Alpharabium in codicillo de diuisione scientiarum, Deus est

Quòd deus sit subiectum met: primæ philosophiæ subiectum: idem namque est abstractiuæ, & intuitiuæ sapientiæ subiectum. sed illius intuitiuæ est deus: ergo & abstractiuæ. Sanè, illud est in scientia subie-

1. ctum, ad quod omnia attribuuntur, quæ in illa considerantur, quodque principaliter consideratur in illa scientia. sed in prima philosophia, deus obtinet huiusmodi dignitatem: ipse ergo est illius subiectum. Adde, quòd philosophus 6. met: dixerit, primam philo-

2. sophiam esse de separabilibus, & immobilibus. sed deus est summè immobilis, summèque

Auicenna cõtra Alpharabium. ab omnibus secretus, & semotus: ergo quòd prius. Hæc Alpharabij doctrina, Auicennæ minimè placuit, ideò multis aduersus illam argumentis pugnare non destitit. Nulla, inquit, scientia probat suum subiectum. at deum esse, probatur in hac sapientia:

Auer: de subiecto met: Deus ergo non est huius scientiæ subiectum. Auerroes 1. phys: com: vltimo arguit contra Auicennam, qui posuit ens in quantum ens, metaphysicæ esse subiectum: Qui, inquit, dicit, quòd prima philosophia nititur probare entia separabilia esse, peccat; genus enim entium separatorum esse, non demonstratur nisi in scientia naturali; hæc enim entia sunt subiectum primæ philosophiæ, & impossibile est aliquam scientiam demonstrare suum subiectum esse. sed concedit ipsum esse, aut quia est manifestum per se, aut

Aliæ rationes. quia est probatum in alia scientia: vnde peccauit Auicenna, qui dicit primum philosophum demonstrare primum principium esse. Accedunt ad commentatoris sententiam

1. tuendam, atque defendendam, & aliæ non parui faciendæ rationes. Reuera, si omnis propemodum metaphysicus labor, ad librum 12. tendit, qui de separatis loquitur substantijs; non temerè quis dixerit, huiusmodi substantias esse primæ philosophiæ subiectum:

2. hæc sanè præcipua est inter alias subiecti conditio. Adde, quòd hæc scientia cùm sit maximè diuina, illius maximè interest, diuinissima speculari, cuiusmodi est deus benedi-

3. ctus. Item, lib. 6. met: com: 2. Prima, inquit, philosophia est citra separabilia, & im-

Contrariæ rationes. mobilia: Deus ergo est subiectum primæ philosophiæ. Verùm his aduersantur nonnullæ rationes: inprimis, quia illa quæ demonstrantur in hac scientia, siue de subiecto istius

1. scientiæ, sunt actus & potentia, idem & diuersum, causa & causatum, & quæ sunt gene-

2. ris eiusdem, quæ deo optimo maximo non competunt. Amplius, principium subiecti, atque scientiæ, non est eiusdem scientiæ subiectum. sed deus est principium scientiæ metaphysicæ, vt habetur 12. met: com: 1. 5. & 6. ergo quod prius. Sanè, quæ in scientia hac pertractantur, sub deitatis ratione non considerantur, sed potius sub entis ratione. at omnia, quæ in aliqua scientia consideranda sunt, sub ratione subiecti eiusdem metiuntur:

Deus

Ens est subiectũ met.

Deus ergo non est subiectum in prima sapientia, seu philosophia. Sed dubitabit aliquis, & quidem non temere, si substantia separata est principium subiecti met: principium autem scientiæ, siue subiecti in eadem scientia demonstrari potest, demonstratione signi, authore Auerroe 2. phys. 26. Declarat, inquit, per signum, & per demonstrationem simpliciter. & 22. primus autem motor impossibile est, vt declaretur, nisi per signum naturale: quare ergo 1. phys. comment. vltimo, dixit non posse demonstrari? similiter 8. phys. comm. 3. Diuinus, inquit, accipit prima principia mouentia à naturali, & nullam habet viam ad demonstrandum esse primum motorem, nisi accipiat ipsum pro constanti à naturali. Et quod existimauit Auicenna, quòd diuinus debet monstrare principium esse, est falsum: & via eius, quam finxit, & vsus est in libro suo. Similiter Algazel sequens ipsum, est tenuis, & non est demonstratiua. Eodem modo 12. met. comm. 5. Diceret fortassis aliquis, hoc ita contingere, quia substantia separata nō modò est principiũ; verùmetiam pars subiectiua, quam idē Commentator fatetur, demonstrari non posse. Atqui, tunc idem esset suiipsius principium; quia nimirum principium, & pars. sed hoc est absurdissimum, sicut haberi potest ex 2. de anima, comment. 27. Quamobrem, intelligendum est quid ab eo dicatur primo commen. 12. met. vbi metaphysicam sapientiam, in duas partes diuidere videtur: quarum altera, substantiam abstractam speculatur, quæ est pars entis, secundùm primam sui diuisionem: altera verò, substantias considerat, materiæ coniunctas; cuius, profectò substantiæ separatæ sunt principia, secundùm quidem finalis, formalis, ac efficientis causam. Itaque, cùm scientia diuina, substantias speculatur abstractas; ipsæmet substantiæ, vicem subiecti subire queunt, quod dicit demonstrari non posse à diuino, cùm hoc accipiat à naturali, qui via motus ad illarũ cognitionem peruenit: sicut palàm docet Auer. 12. met: comm. 5. & 2. phys. comm. 26. Consideratio, inquit, istarum formarum est in scientia naturali, non in prima philosophia, sicut putauit Auicenna. Et scientia naturalis considerat de esse formarum quousq; perueniat ad vltimam formarum materialium, & primarum abstractarum, nempè ad animam intellectiuam, quæ est media inter diuinas, & brutales. Cùm verò considerat substantias materiæ coniunctas, quarum substantiæ abstractæ sunt principia, vel vniuoca, vel analoga; tunc ostendi possunt demonstratione signi. Hæc si ita intelligantur, facilè erit cognoscere, quomodo substantia separata sit subiectum met. Ad Alpharabii, aliorumq; rationes dico, idem esse primum vtriusq; metaphysicæ subiectum, primitate vtiq; perfectionis, nempè Deum benedictum, de quo quidem præsens inquisitio non dubitat. Cætera, ex iam dictis, sunt manifesta. Præterea, si quis vellet omninò contendere, ac firmiter asserere, quòd Auerroes senserit substantias abstractas esse omnibus modis primæ philosophiæ subiectum; is planè affirmabit, Auerroem à seipso discrepare. Etenim 12. met, comment. 1. affirmat metaphysicam esse de ente, in quantum est ens, & de his, quæ ens consequuntur: Dixit Alexander, inquit, quòd sua intentio in hac arte fuit loqui de ente in eo quod est ens. Eodem modo 4. met. comment. 1. & 3. met. Quando ergo disputans contra Auicennam, 1. phys. commen. vltimo, dicit quodammodo contrarium; rectè profectò est intelligendus, quippè, cùm ipse non senserit entia separata hac in scientia subiectum esse adæquatum: tum quia in eodem commento præmiserat hanc scientiam esse de ente simpliciter: Consideratio, inquit, de formis est duarum scientiarũ; quarum vna scilicet naturalis considerat de formis materialibus; secunda autem de formis simplicibus abstractis à materia: & est illa scientia, quæ considerat de ente simpliciter. hoc autem genus entium separatum, in hac tantùm scientia declaratur. impossibile est autem aliquam scientiam declarare suum subiectum esse; sed concedit ipsum esse, aut quia manifestum per se, aut quia demonstratum in alia scientia. Hoc idem habetur 2. de anima, comm. 27. & 29. & 6. comm. primo & 3. cœli, comm. 4. Et aliis locis suprà adductis. Tum etiam quia locutus est in plurali, at vnius scientiæ, vnũ tantùm debet esse

Quomodo substantia abstracta sit subiectum met.

Obiectio.

Solutio.

Quomodo est subiectum.

Responsio ad Alpharabium

Quid Auerro. senserit de subiecto met.

Scientia concedit suũ subiectum.

Ens est subiectũ met.

bet esse subiectũ. Quando ergo Commentator asserit, substantias separatas esse subiectũ metaphysi: hoc certè voluit inferre, quòd scilicet principaliores, perfectioresque essent adæquati subiecti partes, sicut paulò antè dictum est. Sensus ergo Commentatoris aduersus Auicennam, talis est: Quemadmodum nulla scientia probat suum subiectum adæquatum; ita etiam nec suas partes principales. Aliæ rationes, hoc tantùm concludunt, ens separatum esse primum primitate perfectionis: ens igitur, in quantum ens est subiectum adæquatum primæ philosophiæ. Sed reliquum est, contraria addere argumenta.

## CAP. II.

### *Ens prædicamentale, id est diuisum in x. prædicamenta, esse subiectum met.*

Quòd Commentator nõ senserit ens prædicamentale esse subiectum met.



QVIdam arbitrati sunt ad mentem Commentatoris se loqui, si ens prædicamentale dixerint, subiectum esse primæ philosophiæ; sed ii profectò longè videntur à vera Commentatoris mente recedere: nam si metaphysici interest, entia abstracta speculari, sicut iam dixi, ex mente Commentatoris: abstracta autem apud Commentatorem, non sunt in prædicamento substantiæ, sed corruptibilia tantùm: igitur in metaphysici considerationem non caderent, quod expressè pugnat contra Commentatoris sententiam: nunquam ergo Commentator sensit, ens prædicamentale esse subiectum met. Qui ergo arbitrantur ens
1. diuisum in 10. prædicamenta esse subiectum met: ita arguunt: Illud est subiectum in met: cuius principia, & causas quærimus 4. met. sed in ea, quæ dicitur prima philosophia, solius entis prædicamentalis principia, & causas quærimus: ens namque quatenus ens, non habet principia, & causas; alioqui omne ens esset huiusmodi, atque ita ad pri-
2. mum ens non esset deueniendum, quod est planè falsum: ergo. &c. Sanè, si ens, quod est commune Deo, & creaturis, est primæ philosophiæ subiectum; pari quoque ratione, ens quod est commune enti reali, & enti rationis, cùm illa planè membra sub entis specie contineantur, esset primæ philosophiæ subiectum, quod est falsum: rationali enim, & reali scientiæ, commune aliquod subiectum esse non potest: vnde Arist. 6. met. à primæ
3. philosophiæ contemplatione, ens rationis seclusit. Adde, quòd omnes conditiones subiecti adæquati, enti prædicamentali attribui possunt: igitur subiectũ erit metaphysicæ adæquatum. Item, ens simpliciter sumptũ non est met: subiectũ, quod sic comprobabo: Vnius scientiæ realis, vnum est subiectum reale; per vnum enim habitum, vno vtimur actu. sed actus vnus, est circa vnum subiectum, vtpotè pulsatio vna, circa vnum pulsabile: sed prima scientia est vna, & realis: vnum ergo habebit subiectum reale. ens autem nõ est vnum, quia multiplex, nec reale, quia non est vniuocum, vt dictum. si autem æquiuocum, aut analogum, conceptus potiùs est mentis, quàm aliqua vera realitas: ergo. &c. Sanè, quæ se totis distinguuntur; nihil certè commune reale habere poterunt: oppositum enim prædicati infert oppositum subiecti. sed Deus, & creaturæ, se totis distinguuntur, alioqui Deus non esset summè simplex, quippè, qui haberet, quomodo cum creatura conueniret, pariterq́; dissentiret: igitur, ens Deo, & creaturæ commune, non est aliquod
4. vnum reale. Amplius, quod scientiam formaliter non distinguit, neq; denominat, illius proprium, ac verum subiectum dici non potest: hæ planè sunt primi subiecti conditiones. sed enti sic intellecto, huiusmodi conditiones desunt; nam denominare nequit, nec etiam distinguere. profectò metaphysica à philosopho 6. met. à mathematica, & naturali secernitur, vocaturq́; theologia, quia scilicet circa diuina versatur: igitur ab ente,
5. Deo, & creaturæ communi non distinguitur, neq; denominatur. Adhuc, beatitudinem

Ens est subiectũ met.

in metaphysica contemplatione consistere, decimus docet ethicorum liber. Porrò, speculatio ad subiecti nobilitatem refertur, quæ sua virtute, eorum quæ in scientia tractantur, notitiam continet. sed in speculatione entis simpliciter, huiusmodi speculatio haberi non potest: imperfectissimum planè cùm sit, imperfectissimam habebit notitiam: non erit ergo beatitudinis causa, & ex consequenti, nec in prima philosophia subiectum. Præterea, si ita res se habet; tunc certè omnes aliæ scientiæ, metaphy. subalternarentur. 6.
sed consequens est falsum: ergo & antecedens; tunc enim primæ philosophiæ subiecto, cuiuslibet subiectum scientiæ subderetur, quod spectat ad proprietatem scientiæ subalternæ, vt ex primo posteriorum colligitur. At, 6. met. contrarium docet philosophus: in treis namque partes speculatiuam distinxit scientiam; quod profectò non fecisset, si metaphysicæ subalternare credidisset, alioqui plures addidisset. Accedit ad hoc authoritas philosophi primo post: asserentis oportere notum esse subiectum: si est, & quid est, quod certè enti sic accepto non conuenit: aut enim est æquiuocum, secundùm Porphyrium, æquiuocum autem non habet quid: aut communissimum, quod genus supra se non habet, neq; differentiam, neque ex consequenti diffinitionem, atq; ita non habet quid; diffinitio siquidem dicit quid esse rei, vt legitur primo Topicorum. Item cuilibet subiecto, passiones insunt de ipso demonstrabiles, vt dicitur primo post: sed enti tales non insunt; passio siquidem à subiecto essentialiter differt, & de eodem denominatiuè prædicatur, & non è conuerso, quia prædicationes per se (vt dicit primus posteriorum) non conuertuntur. at ens cuilibet rei essentialiter inest, & de quolibet conuertibiliter prædicatur: igitur passionibus caret, & ex consequenti authoritate subiecti. Adde etiam ex eodem libro, cuiuslibet scientiæ subiectum propria habere principia, & partes. at, cùm ente nil sit prius, principium autem, principiatum præcedit; subiecti vtique ratio illi non congruit, alioqui quodlibet ens haberet principia, si ens in quantum ens haberet principia: sic enim arguit philosophus primo priorum cap. de reduplicatione: Si iustitius esset bonum in eo quod bonum: omne ergo bonum esset iustitia. sed consequens est falsum, esset profectò in principiis, & principiatis processus in infinitum: ergo. &c. Præterea, substantia est primum huius scientiæ subiectum, teste philosopho 4. met. comme. 8.
2. Vbique, inquit, verò propriè primi est scientia, & ex quo alia pendent, & propter quod dicuntur. quòd si hoc est substantia, ipsum philosophum principia substantiarum, causasq; habere oportet: igitur non est ens; vnius enim subiecti, vnum est, & non plura prima subiecta. Sanè, si ens in quantum ens, est metaphysicæ subiectum: igitur, omne ens; quod enim competit alicui secundùm quod ipsum; competit etiam omni. sed hoc est falsum, alioqui ens rationis esset subiectum met. Denique, præstantissimæ scientiæ, præstantissimum conuenit subiectum. at, præstantissima est metaphysica, nobilissimum verò ens, est Deus: Deus ergo, & non ens in quantum est primæ philosophiæ subiectum.
Adhuc, qualibet subiecti parte, ipsum subiectum debet esse prius, saltem secundùm rationem. sed ens neque ratione, neq; re est prius Deo; nam vnum, siue idea vnitatis, iuxta Platonis doctrinā præcedit ens: ergo quod prius. Hæc quidem ac similia dici possunt aduersus ea, quæ dicta sunt de subiecto primæ philosophiæ. 9.

## CAP. III.

## *Soluuntur Argumenta.*


AD primum: ens in quantum est subiectum metaphysicæ, quod certè non habet principium effectiuum, materiale, formale, aut finale; alioqui Deo, illa essent tribuenda, quod est falsum. Quando ergo philosophus dicit, quòd principia, & causæ quæruntur entium, in quantum entia; media vtiq; intellexit, quibus entis de ente proprietates probantur, quæ profectò 1.

Ens est subiectũ met.

Ens habet principia & causas.

fectò causæ, & principia formalia dicuntur in cognoscendo: negatur ergo assumptum minoris, quòd ens in quantum ens, non habeat causas, & principia. Reuera, cuiuscunque scientiæ subiectum, habet principia, & causas, primo poster: ex quibus, quæ de subiecto demonstranda sunt, patefiunt, à priori scilicet, vel à posteriori; quatenus vnicuiq; conuenit scientiæ. sed ens est huiusmodi (sicut dictum est) ergo. Adde, quòd philosophus tex 1. sexti met. clarè docet, omnem scientiam particularem, principia considerare, & causas sui subiecti: habet igitur ens, modo iam dicto, causas, & principia. Ex quo etiam patet, primam causam, quatenus cadit sub considerationem metaphysici, habere causas, & principia formalia apud nostrum intellectum, quæ planè sunt primæ causæ effectus, vel conceptus. Nec hoc repugnat perfectioni vniuersali primæ causæ, quum hoc non sit principium in genere entis, sed potiùs in ratione cognoscendi, respectu nostri intellectus. Itaque illud, vnde incipit nostra cognitio, respectu nostri intellectus principium, respectu verò Dei, effectus nominatur: vnde prima causa, tum secundùm rem, tum etiam secundùm rationem est primum principium, licet nostri debilitas intellectus,
2. ad illam pertingere hoc modo nequeat. Ad 2. Negatur consequentia: metaphysica enim cùm sit scientia realis, subiectum vtique reale est illi attribuendum: ens autem, enti reali, & enti rationis commune, non est quid reale, sed ab vtroq; abstrahit; ideóq; non est eadem ratio. Ad confirmationem, negatur antecedens: ens enim prædicamentale non adæquat metaphysici negotium, quippe, cùm metaphysici intersit, de passionibus considerare, quæ, ens in 10. prædicamenta, diuisum præcedunt: non ergo, omnes adæquati
3. subiecti conditiones continet. Ad 3. Minor est falsa: ens namq; quatenus est Deo, atque creaturæ commune; vnum profectò dicit conceptum realem. Ad probationem dico: Deum, ac creaturam se totis, in realitate quidem, non autem in conceptu reali distingui: conceptus namque entis, communis Deo, & creaturæ, est imperfectus, quia realitati in adæquatus; abstrahit enim ab vtroque: est nihilominùs realis, & in illo Deus & creatura conueniunt, qui se totis distinguuntur conceptu reali perfecto, vtriusq; realitati adæquato. Etenim duplex est conceptus: alter perfectus, & rei adæquatus, quo concipitur res cum suo modo intrinseco, veluti conceptus albedinis, vt quatuor: alter verò imperfectus, & rei non adæquatus, quo realitas sine suo intrinseco concipitur modo, vt conceptus albedinis sine quatuor. Itaq; Deus conuenit cum creatura cōceptu entis imperfecto, differt verò modo intrinseco; ideò compositio in Deum non cadit, quia sine conceptu per-
4. fecto esse non potest. Ad 4. Prima philosophia non solùm versatur circa illa, quæ à particularibus scientiis considerantur; verùmetiam circa illa præcipuè, quæ sunt abstracta, tum à motu, tum etiam à quanto: cuiusmodi sunt substantiæ immateriales, quæ in aliarum non cadunt considerationem scientiarum. Quamobrem, cùm hæc ab aliis secernitur scientiis, per illa, quæ maximè in hac considerantur scientia, conuenientissimè distinguitur: scientia ergo non solùm distinguitur, atq; denominatur à subiecto; sed etiam à causis, rebusq;, quæ in illa principaliores, nobilioresq; habentur. vnde & theologia vo-
5. catur, propter nobilissimas causas. Ad 5. Dico, beatitudinem in metaphysica contemplatione consistere, quia scilicet circa separatarum contemplationem substantiarũ, quæ sunt præcipuæ metaphysicæ partes, versatur. Cùm ergo infertur: ens in quantũ ens, non esse met: subiectum: & negatur, & ad probationẽ dico, illam admittendam non esse, cùm sub metaphysicam considerationem cadant etiam supernæ mentes, in quarum contem-
6. platione, beatitudo consistit. Ad 6. Dico, subalternis, tribus opus esse conditionibus, quò verè subalternæ dici possint: prima quidem, vt ipsarum subiectum, sub superioris subiecto contineatur: deinde, vt aliquam subiecto superioris addat, accidentalem differentiam: postremò, vt sua principia, à superiori scientia probentur. Hæ sanè conditiones metaphysicæ subiecto non congruunt. Reuera, nulla scientia, aliquam enti accidentalem differentiam addere potest; nihil enim enti est accidentale. aliarum quoque principia

Ens est subiectũ met.

cipia scientiarum, non demonstrantur à priori in metaphysica. Patet ergo quomodo metaphysica, alias sibi non subalternet scientias. Ad confirmationem patet solutio ex dictis: ens profectò medium est inter purum vniuocum, & æquiuocum, ideóq; quid habet (vt ita dixerim) mixtum, & hoc sufficit ad illius subiecti constitutionem. Ad 7. Dico, ens habere proprias passiones, sicuti patet ex 4. met. in principio: Est scientia, inquit philosophus, quæ speculatur ens, in quantum ens, & quæ huic insunt secundùm se, sicut postea dicturi sumus. Ad probationem respondeo, illud essentialiter, formaliter sonare, seu significare. Ad aliam, non admittò quòd ens prædicetur in quid de propriis passionibus, sicut patebit. Ad aliam confirmationem patet solutio ex responsione ad primum argumentum, quomodo ens habeat principium. Ad 8. Negatur antecedens, & ad authoritatem philosophi dico: substantiam esse præcipuam primæ philosophiæ partem, & hoc dicere voluisse philosophum suis in libris 4. & 7. met. vbi dicit substantiam, alia entia, triplici prioritatis dignitate præcedere. non ergo sequitur, substantiam esse met. subiectum. Ad confirmationem, sufficit quòd substantia nobilissima sub metaphysicam considerationem cadat. Simili facilitate soluitur 9. argumentum, quod certè veritatem habet; quando pars subiecti, non est principium subiecti: itaq; ens in quantum ens est primæ philosophiæ adæquatum subiectum. His itaque excussis, rationes Commentatoris sunt examinandæ paulò diligentiùs, si nimirum verum sit, primam philosophiam probare non posse Deum esse. Et reuera, vtramq; philosophiam hoc præstare posse, constat satis, & primam maximè. Sanè, si metaphysica, effectuum conditiones, quibus ad primæ cognitionem causæ habendam perducimur, præcipuè speculatur: perfecta autem illarum cognitio, sine primæ causæ notitia haberi non possit; sequitur, vt saltem demonstratione quia, primus philosophus Deum esse probare possit: & eò magis, quò generaliores entis proprietates considerat. Ex hoc etiam patet, Deum non esse subiectum met. quippè cùm vnius scientiæ, vnum sit subiectum, 1. poste. Sanè, si Deus est subiectum met. aliquod commune vniuocum illi est attribuendum, vnde huiusmodi scientia, vnitatem habeat: illud ergo, aut ens, aut substantia erit. si ens: igitur ens, & non Deus tantùm est metaphysicæ subiectum. si verò substantia fuerit, multa sequentur absurda, nempè, Deum esse in genere per se; & ex consequenti diffinibilem, quod est falsum: deinde metaphys. non magis immateriales, quàm materiales speculari substantias: communis namq; scientia, æquè de omnibus negotiatur. Et hoc quoq; est falsum, vt paulò antè annotauimus. Adde præterea illud, quod ab Auerroe dictum est, quòd scilicet nulla scientia possit suum demonstrare subiectum, & hoc quoque non omnibus modis est amplectendum, vt quidam dicunt. Nam si omnis scientia, vti valet demonstratione quia: probat ergo, vel probare potest suum subiectum esse. Profectò, quemadmodũ per causam probatur effectus propter quid; ita vicissim per effectum probatur causa, quia scilicet demonstratione. Itaque nulla scientia potest demonstrare suum subiectum à priori, & propter quid, cùm subiectum sit primum cognitum prioritate naturæ; potest nihilominùs illud demonstrare, demonstratione quia, & à posteriori. Scientia namq;, quæ præsupponit aliquem conceptum, puta quid nominis, apud intellectum, de subiecto, ac de illo conceptu, primò per effectum arguit, quòd sit, deinde, quòd alia sibi insint. Auicenna 6. naturalium, ex animæ operationibus, animam esse demonstrauit, cùm anima sit illius libri. Verùm, si benè perpendantur verba Commentatoris primi phys. com. vlt. Subiectum, inquit, aut est per se notum, aut sumitur tanquam notum à scientia superiori, in qua fuit probatum; patebit omninò, subiectum nulla demonstrationis specie posse demonstrari: si enim per se est notum, demonstratione non indiget. si sumitur tanquàm notum, eodem quoque modo, demonstratione opus non habet; credit enim superiori scientiæ, in qua erat quæsitum. neque est aliquod absurdum, si in vna scientia fuerit quæsitum, & in altera concessum. Quærere ergo causam, ob quam subiectum in qualibet scientia

Margin notes: 7. (beside "Ad 7."); 8. (beside "Ad 8."); 9. (beside "9. argumentum"); Si subiectum possit demonstrari.; Subiectum in scientia propria non demonstratur; Principia non partes subiectiuas demonstrari.

Ens est primum cognitum.

entia est indemonstrabile, perinde est, ac velle scire, quare subiectum sit subiectum. Quid enim est aliquid subiici in scientia, quàm concedi, & præsupponi? Itaq; subiectum ex sui natura in scientia, cuius est subiectum, omnibus modis est indemonstrabile. simile quoq; iudicium est de partibus subiectiuis, quando fuerint per se notæ. at, si fuerint ignotæ, atque habuerint medium, quod illas demonstrare queat; per illud vtiq; demonstrari possunt. verùm quia hoc raro contingit, denominatio autem fit ab eo, quod frequenter contingit; hac de causa dixit Auerroes, partes subiectiuas non demonstrari. Approbantur hæc à Commentatore, 2. de anima, comment. 29. Artifex, inquit, non ponit, nisi illud, quod est per se manifestum, & illa dimittit, quæ non sunt manifesta; donec perscrutetur de eis. Porrò, principia subiecti si fuerint occulta, ac illius scientiæ medium notius extiterit; per illud certè, demonstratione signi, demonstrari possunt. sic prima materia, & primus motor, quæ sunt principia corporis mobilis, quod est subiectum in philosophia naturali; siquidem transmutatio substantialis, esse primæ materiæ, motus verò localis, primi motoris substantiam demonstrat. Quòd si illa principia occulta, priora, ac notiora habuerint, veluti sunt principia subalternatis scientiæ, respectu subalternatæ; tūc demonstratione propter quid poterunt demonstrari. Si, inquit Auerr. 2. phys. com. 22. causæ subiecti artis, priores causas habuerint; tunc illarum demonstratio causarum, per demonstrationem simpliciter in illa arte fiet. erit etiam per signum in illa arte: & hoc totum erit, quando causæ subiecti artis latuerint. Si quis hæc ita intellexerit; tunc ad rationes prius positas sic respondere valebit. Inprimis, maior primi argumenti est falsa, non enim omnis scientia vti potest demonstratione: nam in scientiis mathematicis, teste Commentatore 1. phys. comm. 2. & 7. met. comm. 10. à naturæ & nobis prioribus, notioribusq; procedimus. Ad demonstrationem præterea signi, non solùm opus est, vt habeat effectum, per quem possit demonstrari; verùmetiam illud, quod demonstratur, occultum sit, & non per se notum, necesse est. Ad probationem iam dictum est, quomodo subiectum non possit demonstrari, quia subiectum est: principia verò demonstrantur, quia principia sunt. Ad illud Auicennæ dico ostendisse esse animæ cognitum per syllogismum hypotheticum, qui non probat simpliciter, quo vti solemus in his, quæ innuitione indigent: Multæ res, inquit Auer. primo priorum de syllogismo hypothetico, sunt scitæ per se, sicut est inuentio animæ, & alia sunt, quæ scimus per hanc viam ostensionis, & impossibile est, vt sit vna, & eadem via cùm agatur ad stadium super scita per se, & ignota per naturam. Et 2. phys. comment. 3. Per syllogismos, inquit, hypotheticos, nullum ignotum declaratur omninò: sed vtimur ad confirmandum illud, quod est manifestum per se: indiget tamen modicula innuitione, sicut vtitur diuisio, & inductio. Quid sit ergo subiectum met. dixi.

Principia subiecti demonstrari.

Soluuntur rationes præcedentes.

1.

## QVAESTIONIS NONAE CAP. I.

### *Ens est primum cognitum.*



Vomodo ens de suis prædicetur inferioribus, sitnè æquiuocum, vniuocum, vel analogum: denique quam ob causam, rationemq; sit primæ philosophiæ subiectum, hactenus dilucidare curaui. at, modò obuiam mihi venit, illa obscurissima, pariterq; vtilissima quæstio, scilicet de primo cognito, quæ olim veteribus illis, atq; illustribus sapientiæ cultoribus, magnam peperit controuersiam, contentionem non paruam dicendi; nostræ quoque tempestatis hominibus, simile altercandi studium ingessit: nec temerè, cùm vndequaque percelebres habeat propugnatores, atq; defensores Ego autem inter tot percelebres duces, clypeo diuini Pymandri, eiusq; lucidissimi verbi, ac spiritus vtriusq; munitus, pertransibo securus.

Ens est primum cognitum.

*rus. Principiò igitur istius quæstionis, Platonis est mihi præponenda cæteris sententia, veluti antiquior, atque famosior: deinde aliorum, temporibus ipsorum distributis, compendiosè breuiterque prosequemur. Itaque, Plato in Phædone, in quo de animæ intellectiuæ dignitate doctissimè disputauit: nostrum scire, esse quoddam reminisci eorum planè, quæ nobis priùs inerant, clarissimè docet: Antequàm, inquit, inciperemus videre, aut audire, aliisque vti sensibus; oportuit nos æqualis ipsius scientiam possedisse, videlicet quid ipsum sit; si modò æqualia hæc, quæ sensibus subiacent, ad ipsum adeò relaturi sumus, vt iudicemus an niti quidem hæc omnia talia, quale ipsum est euadere; verùm tamen deteriora relinquere. Sciuimus ergo ante ortum, atque statim nati, non solùm ipsum æquale, maiusque & minus: verùmetiam eiusdem generis omnia. Est ita, ac si acceptis scientiis, non semper obliuisceremur, oportet & cum ipsis nasci, semper etiam per omnem vitam scire: nam scire, est acceptam alicuius rei scientiam retinere, nec amisisse; obliuio enim scientiæ iactura est. Porrò sic acceptam ante otium scientiam; nati amisimus: deinde verò freti sensibus circa ipsas scientias, illas quas antè habueramus, recipimus. Nonnè id, quod discere appellamus, est scientiam propriam recuperare, atque id reminiscentia rectè nominatur? fieri enim potest, vt cùm quis aliquid senserit, vel videndo, vel audiendo, vel aliter sentiendo, aliud quiddam ex hoc agnoscat, cuius erat oblitus, cui quidem hoc quoddammodo propinquabat. Ita quod iam pridem dico, è duobus alterum: aut enim scientes nati sumus, scimusque per omnem vitam omnes: aut quod deinde dicimus discere, duntaxat reminiscuntur, atque disciplina reminiscentia est. Reminiscuntur ergo, quæ aliquando didicerant. Arbitratus est Plato, animas nostras, ob essentiæ, seu substantiæ illarum dignitatem, ante corpora à sancto Pymandro conditas fuisse, quod etiam multi Græcorum angelis attribuerunt, ac insitas rerum species accepisse, quas propter corporis commertium, quasi eneruatæ, atque à propria virtutis dignitate deiectæ, obliuiscuntur: etenim sensuum lenocinio deprauatæ, carnisque petulantis, ac blandientis labe infectæ, sacrorum, quæ aliquando inspexerant, obliuionem acceperunt. vnde posita in ambiguo, secundùm authoritatem Plotini, enn. 4. li. 3. ca. 18. discursu rationis vtitur: curis namque solicita, & quasi iam eneruata, discursu eget, ad vitæ veritatisque sufficientiam, ex quodam mentis detrimento: quemadmodum & consultatio rationis in artibus accidit, quando artifices ambigunt, tanquã à perfecto deficientes: at vbi nihil difficultatis defectusque opponitur; statim ars superat, atque agit. Consentire & his quoque videtur noster Mercurius in Asclepio:* Multiformis, *inquit*, variaque humani generis species, à suo genere decidens, omnium aliarum specierum multas, & propè omnium per necessitatem, coniunctiones facit: propter quod & propè Deos accedit, qui se mente, qua diis iunctus est, diuina religione iunxerit: humani verò qui medietate sui generis contenti sunt, & reliquæ omnium species iis similes erunt, quorum se generis speciebus adiunxerunt. *quasi diceret: multiformi discursu, anima vtitur, propter corporis coniunctionem, societatemque: in quo quidem aberrat frequenter, & in multa caligine versatur. Aristotelem etiam non longè ab his positum esse, mihi videre videor: nam etsi 3. de anima dicat, intellectum nostrum esse instar tabulæ rasæ, in qua nihil est depictum; in lib. tamen de gener. animalium, eum de foris accedere fatetur. Quòd si ita res se habet, præexistat, necesse est, antequàm corpori vniatur: aliter quomodo veniet, quod nihil est? si ergo longè antè præfuit, quàm ad corpus accederet, plena fuit sapientiæ, quam postea, propter nimium materiæ fluxum, obliuioni tradidit, rursumque doctrina, ac studio, amissam recuperauit. Ad id autem munus obeundum, ætate iam prouecta, accedit, quando fluxus materiæ refluxit. Fauet huic proposito authoritas eiusdem 7. phys. 20. Sedatis, inquit, passionibus, sublatisque impedimentis, incipit anima scire, & sapere: ait enim, scientiæ primæ acquisitio, non est generatio: scire certè*

Plato quid dicat de nostro scire.

Scire est reminisci.

Quid scire.

Reminiscentia quid.

Plotinus.

Mercurius.

Arist.

Quomodo fit anima sapiens

Ens est primum cognitum.

*certè & sapere dicimus eo quod quieuerit, & constiterit intellectus: cùm ergo scientia nullo tempore conquiratur, sed quæ in habitu erant, in actionibus prodeunt, ad eam certè non est motus: Ceu, inquit dormiens, aut ebrius expergefactus, quod priùs sciuerit, & obliuioni mandauerit, illius denuò memoratur.* Auerr. *Auerroes 3. de anima 5: quamuis à vera philosophia aberret; quædam tamen dicit huic instituto accommodata, nempè intellectum esse vnicum, & immortalem, omnium specierum plenissimum, semperq́ adeptum esse; sed quatenus corpori coniunctus est, per varia phantasmata, variè intelligere.* Tabula rasa quomodo intelligitur. *Illius ergo tabulæ rasæ similitudo, ad operariam istius, vel illius indiuidui respectu, actionem, seu operationem referenda est; est enim intellectus in pura potentia ad intelligendum in hoc, vel in illo per phantasmata. sic etiam ad scientiæ primæ huius hominis acquisitionem, per quietem & constantiam intellectus, illa tabellæ ratio referenda est, quam reminiscentiæ nomine Plato significauit.* Leges incommutabiles. *Sunt ergo in nobis quædam incommutabiles formulæ, siue leges, quas à principio nostræ conditionis accepimus; tametsi animæ nostræ tempore, corpora non præcesserint, in quibus discenda, & quæ didicimus, virtute quadam continentur.* August. *vnde Augustinus de vera religione cap. 31. Tantò, inquit, meliora esse iudico, quæ oculis cerno; quantò viciniora pro sui natura sunt his, quæ animo intelligo. Et lib. 2. de lib. arb. cap. 10. Satis est, quòd istas tanquam regulas, & quædam lumina virtutum, & vera, & incommutabilia, & siue singula, siue omnia communiter adesse ad contemplandum eis, qui hoc valent sua quisque ratione, ac mente conspicere. & 39. Illuc tende, vnde ipsum lumen rationis accenditur. Hæ autem formulæ, non sunt à simulachris, ceu à totalibus effectiuis, nec partialibus productæ; sunt enim ideis diuinis viciniores, ideóq́ nobiliores simulachris omnibus.* Formulæ nō sunt figmēta. *Proinde figmenta dici non possunt: figmentis namq́ res veræ minimè cognoscuntur: sed huiusmodi formulas, res veras perpendimus, & agnoscimus: ergo. Itaq́ huiusmodi leges, siue formulæ, velut quædam sigilla à Deo nostris animabus imprimuntur: sic per sigillum veritatis vera, iustitiæ iusta, animus cognoscit. Quod ipsi planè probatur Augustino 14. de Trin. 15. sic disputanti: Vbinam sunt istæ regulæ? vbi quid sit iustum, ab iniustis cognoscitur? vbi descriptæ sunt, nisi in libro illius lucis, quæ veritas dicitur, vbi lex omnis iusta describitur: & in cor hominis (qui operatur iustitiam) non migrando, sed tanquam imprimendo transfertur: sicut imago anuli ex anulo, in ceram transit, & anulum non relinquit.* Aug. non posuit species intelligibiles. *Decimo de Trinit. cap. 5. Nonnulla dicit, quæ quodammodo speciem intelligibilem statuere videntur: Quia corpora, inquit, sunt, quæ mens foris per sensus carnis adamauit, eorumque diuturna quadam familiaritate, implicata est: nec secum potest introrsum, tamq́ in regione incorporeæ naturæ ipsa corpora inferre: imagines eorum conuoluit, & rapit factas in semetipsa, de semetipsa. Posset ergo aliquis dicere: species ergo intelligibiles, secundùm Augustinum, educuntur de potentia subiecti, hoc est, de fœcunditate prolis intellectus. verùm, quæ ab eo subduntur, contrariū annunciant: Illas, inquit, animæ partes, (quæ corporum similitudinibus informantur) cum bestiis nos habere communes, sentimus, quibus constat de simulachris phantasiæ loqui, & nō de speciebus intelligibilibus.* Animum habere semina instar agri. *Animus igitur, à Deo scientiarum semina non minùs quàm ager segetū possidet: proinde qui docet, minister potiùs, quàm magister est appellandus.* Socrates filius obstetricis. *Non temerè ergo Socrates seipsum obstetricis filium appellauit in Theeteto Platonis, quòd scilicet in erudiendis hominibus non induceret scientiam, sed educeret: sicut illæ conceptos iam fœtus educunt.* Orpheus. *Orpheus, Musas esse dicit, Iouis, & memoriæ filias, quia videlicet, scientiæ in profunda memoria lateant, nobis olim a Deo tributæ: qui etiam hæc de memoria tradidit. totam mentem continens humanorum animorum familiaris, commemorans omnia, quorum notionem quisq́ semper animi finibus oculit.* Plato. *vnde Plato ep. 7. ad Dionys. Id (videlicet diuinum) nullo pacto verbis exprimi potest, quemadmodum cæteræ disciplinæ, sed ex diuturna circa ipsum consuetudine, vitæq́ ad ipsum coniunctione, subitò tandem, quasi ab*

Animarũ origo.

igne scintillante lumen refulgens in anima se ipsum alit. quasi diceret: animæ morali purgatione, ac resolutione contemplatiua, diuinis formis coniunctæ, diuina percipiunt. Zoroastres, Paterna mens, inquit, inseruit animabus coniecturalia signa. Et Orpheus, Omnia, ait, Proteo prima natura indidit, id est, animæ rationali quæ per Proteum in theologia Orphica intelligitur. Essentiæ igitur animæ nostræ, omnes huiusmodi sigillationes, deus suis ideis impressit, quæ vice intelligibilium specierum, apud Platonicos, funguntur. Vnde Pythagoras cecinit: Tu autem confide, quoniam genus est hominibus, quibus sacra natura proferendo in lucem omnia monstrat. Ex quo patet, secundùm istorum sententiã nec vniuersale, nec minùs vniuersale, aut singulare esse prius intellectui nostro cognitũ: cùm hæc enim à natura coæqualiter insint, de ordine potiùs, reminiscentiæ, quàm cognitionis, interrogatio est facienda. Phantasma namq́, quod prius occurrit, latentem excitat formulam animæ impressam. Cæterùm quamuis, ad mentem istorum, regulas illas contueamur, ac secundùm illas de alijs iudicemus; proximæ tamen eorum, quæ nobis iudicanda erunt, regulæ esse non possunt; sunt enim nimis vniuersales, ac communes respectu rerum particularium, de quibus nobis est ferendum iudicium: vniuersales autem huiusmodi mediæ esse non possunt inter animam, & res, de quibus iudicamus. Aliæ ergo formulæ animæ necessariæ sunt, quibus particularia vniuersalium idearum simulachra metiamur, atque hoc modo metientes, quæ congruunt formulis, atque non congruunt, probamus reprobamusq́.

Zoroastres. Orpheus.

Pythagoras.

Aliæ formulę necessariæ.

## CAP. II.

### Animas humanas ante corpora non fuisse.



INter multos, ac varios errores, qui olim exorti sunt de animæ origine, vnus quidem extitit, cui plurimi, philosophandi arte illustres adhæserunt: de quo D. Hieronymus ad Marcellinum scribit: Primus error, inquit, fuit, quòd anima lapsa sit de cœlo, vt Pythagoras, Platoniciq́ philosophantur. Confutatur iste error atque euincitur, & quidem doctissimè à Diuo Hieronymo lib: contra errores Ioannis Ierosolimitani: Si fuit anima, inquit, antequam Adam in paradyso formaretur, in quolibet statu, & ordine, & vixit, & egit aliquid (neque enim possumus incorporalem, & æternam, in modum glirium immobilem torpentemq́ sentire) necesse est, vt aliqua causa præcesserit, cur quæ priùs sine corpore fuit, postea circumdata sit corpore. Etsi animæ naturale est esse sine corpore: ergo contra naturam est esse in corpore. Si contra naturam est esse in corpore: ergo resurrectio corporum contra naturam erit. sed non fiet resurrectio contra naturam: ergo iuxta sententiam vestram, corpus quod contra naturam est resurgens, animam non habebit. hæc autem ratio sufficiat catholico. At philosophus, qui fortassis resurrectionem non admitteret, hanc accipiat, nequaquam contemnendam: Si ante corpus condita, aliquanto tempore constitisset anima: vnio ergo illius cum corpore, non paruum illi detrimentum attulisset, nempè sapientiæ obliuionem: atque ita illa vnio non esset naturalis, sed violenta; naturæ enim studium ad meliora, potioraq́ semper prouehit: Digni ergo sunt reprehensione, inquit August: 7. super Gen: cap. 24. qui animas dicunt præesse corporibus tempore. Nam, aut vniri appetunt tunc, aut non. si primum, ipsa appetentia affliguntur: & ita pœna esset ante culpam. si non: ergo animæ non naturaliter corporibus vnirentur, atque generatio hominis non esset naturalis, quod omnes propemodum sapientes execrantur. Dicendum est ergo, animam post debitam corporis organizationem à deo ex nihilo creari, & corpori infundi, habereq́ naturalem inclinationem, ad corporis vnionem; tametsi illa dici non possit actus elicitus. Vnde Augustinus 7. super Gen: cap.

Hieronymus de orig: anim:

Anima non fuit ante corpus.

Augustinus.

Animarũ origo.

Augustinus de animarum origine.

27. *Si ad hoc fit anima, inquit, vt mittatur in corpus; quæri potest, vtrum si noluerit, compellatur? sed meliùs creditur hoc naturaliter velle, hoc est, in ea natura creari, vt velit. Sicut naturale nobis est, viuere velle, malè autem viuere, iam non est naturæ, sed peruersæ voluntatis. Et de ecclesiasticis dogmatibus, Animæ, ait, non sunt ab initio inter cæteras creaturas, nec simul creatæ, neque cum corporibus per coitum seminantur, sed de nihilo creantur, & corpori organico infunduntur. Scribit Diuus Hieronymus lib. 2. contra Iouinianum, cap. 35. Pythagoram dixisse, se in bello Troiano fuisse militem Euphorbum, & ibi occisum à Menelao. Platonem quoque, Pythagoræ dogmata sequutum fuisse, ac putauisse, animas hominum post mortem reuolui vsque ad corpora bestiarum. Hunc sequuti sunt Apuleius, Plotinus, Porphyrius, Varro, Virgilius, Tertullianus, Orig: hi puras animas ab initio conditas arbitrantur: & eas, quæ ab omni contagione corporis liberæ sunt, cœlum possidere: appetitiuas verò corporum, latenti desiderio, de cœlo prospicere, & pondere terrenæ contagionis, paulatim in inferiora dilabi, corporibus diuersis coniungi: & ab his tandem resolutas, & purgatas, non ea, qua descenderant porta, ad superos reuerti; duas siquidem in cœlo portas pro ascensu, & descensu animarum, Macrobrius super somnio Scipionis ad mentem Platonicorum explanat. Prima est porta hominum, & descensus, Cancer. Altera Capricornus, descensus deorum; qua rursus ascendentes animæ, immortalitatem deorum consequuntur: galaxia autem per signiferum protensus circulus, locus est beatorum. Cætera autem signa transeuntes, quasi ebriæ ex visis diuersis, obliuiscuntur eorum, quæ habebant in cœlo. In sphæra Saturni, acquirunt intelligentiam: in Iouis vim agendi: in Martis, animositatis ardorem: in Solis sentiendi, opinandiq́ naturam: in Veneris, motum voluptatum: in Mercurij interpretandi vigorem: in Lunæ, vim augurandi. Purgatas quoque euocari ad lethæum fluuium, vt inde bibente, obliuiscantur præteritorum malorum, quæ in corporibus passæ sunt: & ad superiora conscendant, & ab his rursus in inferiora reuerti cupiant. Reprehenditur hæc Platonis sententia à Porphyrio, auctore Augustino 10. de ciuitate Dei cap. 30. Dicit Porphyrius, ait, deum ad hoc animam mundo dedisse, vt materiæ corporalis cognoscens mala, ad patrem recurreret: nec aliquando iam talium polluta contagione teneretur. Mundata postmodum, & cum patre constituta; nunquam iam mala huius mundi vltra passura est. Qua sententia profectò abstulit, quod esse Platonicum maximè perhibetur, vt mortuos ex viuis; ita viuos ex mortuis semper fieri, falsumq́ esse ostendit, quod Platonicè dixit Virgilius, in campos Elysios purgatas animas missas. Quo nomine, tanquam per fabulam videntur significari gaudia beatorum, ad fluuium lethæum euocari, hoc est, ad obliuionem præteritorum; scilicet immemores supera conuexa reuisant: rursus & incipiant in corpora velle reuerti. Meritò displicuit hoc Porphyrio, quoniam reuera credere stultum est, ex illa vita beatissima, desiderare animas corporum corruptibilium labem, & inde ad ista remeare, tanquam hoc agat summa purgatio, vt inquinatio requiratur. Itaq́ anima non fuit ante corpus, nec vnitur corpori, vt carceri; sed vt perfectio suo perfectibili. Explosa igitur hac falsa opinione, videndum est an anima à suæ creationis exordio, formulas, seu leges scientiarum incommutabiles à deo accipiat, quibus imbuta, ætate accedente, atque phantasmatibus occurrentibus, & singularia, & vniuersalia intelligat. Aug: lib. 83. quæstionum, quæst: 46. Et ita, inquit, mens per formulam hominis, quæ latebat in mentis arcanis, ideæ quadrat humanæ: sicut cera, quæ ab anulo formata est, quando diligenter anulo admouetur, suo congruit exemplari. Quæ quidem quadratio, vera, & distincta est hominis intelligentia, qua homo res veras parere dicitur. Insunt ergo, secundùm Augustinum, animæ formulæ illæ, secundùm quas ipsa iudicat: vnde de vera religione cap: 39. animam recordari posse primam pulchritudinem, quam reliquit, constat satis, quando de ipsis suis vitijs potest: bonitas namq́ dei à summo vsque ad extremum, nulli pulchritudini, quæ ab ipso esse posset, inuidit, vt nemo ab*

Hieronymus de reuolutione animarũ.

Pythagoras. Plato.

Duæ portæ in cœlo.

Galaxia.

Septem sphæræ.

Porphyrius reprehendit Platonem.

Virgilius.

Augustinus.

Augustinus.

Formulæ in mente.

Animarũ origo.

*mo ab ipsa veritate deijciatur, qui non excipiatur ab aliqua effigie veritatis, quod his oculis videri non potest, nec illis, quibus phantasmata cogitantur, per eosdem oculos animæ impacta; vocat oculos animæ, intellectum agentem, atque poßibilem, sed illis, quibus ipsis phantasmatibus dicitur: Non estis vos, quod ego quæro; neq; illud estis, vnde ego vos ordino: & quod mihi inter vos fœdum occurrerit, improbo; quod pulchrum, approbo; cum pulchrius sit illud, vnde improbo, & approbo. quare hoc ipsum magis approbo: & non solùm vobis, sed illis omnibus corporibus, vnde vos hausi, antepono. formula ergo veritatis, animæ nostræ, tanquam ceræ, ab ipso anulo deo impressa, omnia intelligimus, omnibusq; anteponenda est phantasmatibus. Et lib. 2. de lib. arb: 12. cap: Iudicamus secundùm illas interiores regulas veritatis, quas communiter cernimus. Et cap. 16. Transcende animum artificis, vt numerum sempiternum videas. Iam tibi sapientia de ipsa interiori sede fulgebit, & de ipso secretario veritatis. quæ si adhuc languidiorem aspectum tuum reuerberat; refer oculum mentis in illam viam, vbi se ostendebat hilariter. Et 9. de trin: cap: 7. Ipsa, inquit, formula inconcussæ ac stabilis veritatis, mentis nostræ aspectum imperturbabili æternitate profundit. Et 10. de trinit: 14. Stant ipsæ intelligibiles, & non sensibiles rationes, ad quas mentis acie peruenire paucorum est. Et 9. de trinit: 11. Habet, inquit, animus nonnullam speciei notæ similitudinem. Sunt ergo in anima ipsæ incommutabiles veritatis regulæ, quibus vera intelligimus: vnde Psal: ait: In lumine tuo, videbimus lumen, id est, per formulam veritatis à te nobis impressam, & deum, & dei opera cognoscimus. Reuera, sol sine sole, & aër, sine aëre haberi non potest; plenus enim lumine oculus, cernit lumen, & plena aëre auris, audit aërem; sic deus, sine deo non cognoscitur. Plenus ergo animus, veritatis formarum ac desuper gratia illustratus superna, capax fit veritatis, & compos naturæ rerum. Amplius, sicut nullus ager quantùmcunq; cultus, fructum afferre poterit, sine solis beneficio, de potentia ad actum fructum attrahentis; sic, nec animus noster, in sapientiæ studijs colendis, aliquid erit profecturus, sine veritatis formulis intus impreßis, ac diuino lumine, illas excitante atque fouente. Quam ob causam dixit Plato in conuiuio, animum diuinæ pulchritudinis amatorem, quando diuinas rationes attingit; tunc non amplius, simulachra rerum attingere, sed res veras parere in seipso, partaq; nutrire, familiaremq; deo fieri, ac præ cæteris immortalem. Vnde Euangelista ait: De plenitudine eius, omnes nos accepimus, nempe de plenitudine diuinæ gratiæ, ac rationis. Sanè, qui adhæret deo, teste Aposto: vnus fit spiritus cum eo. Et Plato in Epinomide ait: Animum contemplatoris purgatum, postea hærere deo, & penes diuinam vnitatem, vnum prorsus euadere. Ex diuina ergò vnione, ac formularum excitatione, rerum veritates metimur. Nec mirari quisquam debet, si in se huiusmodi formulas non animaduertat: nam quemadmodũ, oculus per speciem coloris informatus, colorem quidem videt, speciem verò, per quam videt, non cernit; ita planè intellectus, per ideam formatus lapidis, ipsum certè intelligit; ideam tamen ipsam non perspicuè intuetur; sed cum pergit contemplando, ipsam quoque suspicit clariùs, agnoscitq;: sed vbi eam suspiciat, nondum discernit. Sic etiam pueri, dum ipsorum figuras in aqua intuentur, eas in aquæ fundo non in superficie, se videre arbitrantur. Actus ergo intelligendi ab ampla dei mente, & formulis nobis connatis, dependet. Bene ergo dictum est à Dauid, Psal: 4. Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Et Paulus ad Rom: 2. Opus legis dicit esse scriptum in cordibus fidelium. Archytas Tarentinus ait: Deum rerum omnium ideas homini infudisse, per quas mente valeat, notiones rerum non aliter procreare, quàm ore per linguam, rerum nomina fingere. Rectè ergo dictum est à Poëta nobilißimo: Ab Ioue principium musæ, iouis omnia plena. In nobis ergo esse huiusmodi formulas, patet.*

Oculi animæ. Augustinus. Regulæ veritatis in anima. Psal: Rationes. 1. 2. Plato. Ioan. 1 Cor. 1. 6. Plato. Formulæ nõ cognoscuntur à nobis. Psal. Paul: Archytas.

## CAP. III.

*Intellectum*

## *Intellectum omnia intelligere.*



*Vm de primo cognito loqui voluissem, in mentem venit Platonis philosophia, in hoc quidem speculationis genere nequaquam contemnenda: de qua quidem, pauca disputando perstrinximus. iam tempus est, vt ad philosophi doctrinam, aliorumque in hoc disputandi genere præclarissimorum virorum transeamus, atque quid ipsi de hac re senserint in medium afferamus. Inter multa autem præclara de animæ humanæ dignitate dogmata, quæ à philosopho varijs in locis traduntur, vnum est, quod ab ipso 3. de anima, com: 4. profertur; quo profectò ostendere nititur, intellectum non esse corpus, neque virtutem in corpore: Necesse itaque est, inquit, quoniam omnia intellectus intelligit, impermixtum esse, sicut dicit Anaxagoras. Nam si alicui rei esset permixtus, aptitudinem nō haberet ad omnia intelligenda; intus enim apparens, extraneum prohiberet. Itaque cùm omnia intelligat, est necessariò immixtus, atque ideo fortassis est aliquod diuinum, 1. de anima, tex. com. 66. vnde quoddammodo potentia est intelligibilia, sed actu nihil, antequam intelligat, 3. de anima com. 14. sed est tanquam tabula rasa, in qua nihil est depictum: quod paulò antè à nobis explicatum est. Porrò, qui intellectum speculatiuum dicunt esse æternum, veluti Auer: Algazel, Auicenna, & similes; ij profectò coguntur asserere, intellectui nihil esse prius notum. Nam cùm omnia, ad mentem ipsorum, in intellectu sint æterna: in æternis autem nihil tempore prius; absque dubio, intellectui prius, aut posterius aliquid notum esse non posset. Itaque ordo intelligendi apud ipsos, non ex parte quidem intellectiuæ apprehensionis fit, sed copulationis potiùs eius in nobis. Etenim cum bifariam nobis intellectus copuletur; aut, vt principium essendi, vel intelligendi: copulatio verò essendi sit naturalis, vt quamprimùm Dianæa, hoc est, rationalis, seu cogitatiua ex semine nobis adsit; reliquum est, vt illa, quæ est principium intelligendi, per phantasmata in nobis fiat. Pro ratione ergo phantasmatis occurrentis, erit ratio intelligendi, quum autem illa sit anceps, & incerta; nihil ergo certi de prioritate intelligendi, ex his haberi potest. Hac igitur opinione, cùm veræ philosophiæ, tum etiam sacræ contraria theologiæ explosa, ad rei veritatem accedamus. Inprimisque non ignorare oportet, aliquam in hoc negotio præsupponendam esse naturam, intelligentem videlicet, aut sentientem, cui huiusmodi cognoscendi ordo asscribi possit. De intellectiua igitur vti de nobilissima, priùs nobis erit disputandum. Porrò, bifariam illam diuidi, nempè in intellectum agentem, & possibilem ad plenum philosophus in lib: de anima docet: de quo planè genere disputandi, ex professo differere nunc non intendo; alterius enim, atque longioris est speculationis. Ille autem intellectus potentia, interdum alia per simplicem intelligit apprehensionem, nonnunquam verò discurrendo. Simplex autem apprehensio, nunc distincta, aliquando confusa appellatur. Distincta autem est, quando rem ita cognoscit, vt ad illius essentiam pertingat: & hæc quidem duplex, actualis videlicet, & potentialis; vniuersale enim, quod ab intellectu percipitur, aut est totum diffinibile, quod rei actualitatem indicat, aut totum vniuersale, quod potestatem ostendit. Cùm ergo ad rei diffinitionem, seu essentiam accedo, distinctam ac actualem me habere profiteor rei cognitionem. at si sub toto vniuersali comprehendo, potentialem potiùs, seu virtualem: prima namque ad actum ipsius rei peruenit: secunda verò, obiectum attingens, quod virtualiter in ipso includitur, apprehendit. Eodem modo, prima confusa cognitio actualis est, cùm totum diffinibile cognoscitur, in partes diffinitiuas non resoluendo, & hæc quidem vocatur confusa actualis: secunda confusa virtualis, quando totum vniuersale, absque ipsius ad partes subiectiuas compositione, intelligo, vtpote noui quid sit animal; non tamen in suis speciebus. Cæterùm, cognitione confusa actuali, substantia in seipsa cognoscitur; absque tamen illius essentiæ penetratione, siquidem hæc cognitio, substantiam rei non attingit: sic*

[Margin notes: Intellectus in telligit omnia. — Intellectus æternus. — Bifariam intellectus nobis copulatur. Dianæa. — Ordo qui inuenitur in primo cognito. — Distincta. — Confusa. — Actualis. — Potentialis. — Confusa actualis. — Virtualis. — Quæ cognoscantur confusa actuali.]

Intellect9 intelligit omnia.

Quæ virtuali.

*git: sic homo, animal, corpus cognoscitur. Confusa verò virtuali, cognoscitur substantia, corpus, animal, & quæ sunt huiusmodi, sine compositione ad inferiora. Cognitione distincta, atque actuali, substantia animal, corpus &c. quidditatiuè cognoscuntur: distincta autem virtuali, substantia cum suis inferioribus, totum vniuersale cum suis partibus percipitur. Quoniam autem, via originis, confusa actualis est prior cæteris; dubium est apud theologos, an via originis, respectu confusæ cognitionis, priùs cognitum sit ens, vel species specialissima. Primum autem cognitum dici potest, quod maximè virtutem perficiat cognoscentis, & hoc proculdubio ad primum ens pertinere dicimus, quòd vniuersale in causando, à quàmplurimis nominatur, nobisq; difficile cognitu. Etenim, omnis nostra cognitio cùm ortum habeat à sensu; profectò, quæ maximè à sensu separantur, maximè quoque à nostra cognitione remouentur: sed huiusmodi sunt vniuersalia in causando, authore philosopho 2. met: tex: com: 1. ad quæ sic nos habemus, sicut oculus noctuæ ad lumen solis; idq; ob nostram paruitatem, teste commentatore; non tamen omnimodam indicat impossibilitatem, sed difficultatem secundùm cōmentatorem. Nam 8. met: com: vltimo loquens de simplicium cognitione substantiarum, ait, talium ignorantiam, non esse cœcitati similem, 3. de anima com: 36. Mouetur quæstio, quæ animæ conuenit, vitæ statum præsentis possidenti: Vtrum, inquit, contingit aliquod separatorum intelligere, nostrum intellectum non existentem separatum. Sed hanc ibidem quæstionem nō soluit. Latinis quàm plurimis hæc commentatoris sententia non probatur. Itaq; vniuersalia in causando propter nostram imbecillitatem, nobis sunt cognitu difficillima; illa enim cùm semper sint in actu, actus autem est ratio cognoscendi, sunt facilia cognitu. At vniuersalia in causando, qualia sunt prima principia, sunt profectò, sicut locus ianuæ in domo, quem nullus ignorat. 2. met: 1. Quamobrem demonstrationes, quæ ex illis constant, sese habent instar elementorum, ad composita. Primum prætereà dicitur, secundùm quandam adæquationem, quod planè non excedit, neque exceditur à virtute intelligentis: & hoc est vniuersale in prædicando, quod à Græcis vocatur vniuersale in multis, seu primarum intentionum: veluti est ens, & reliqua transcendentia, & actus, & potentia; quæ de omnibus prædicantur simpliciter, vel disiunctim, ac cognitione confusa nobis facilia cognitu. Sanè, à maximè vniuersalibus innata est nobis via procedendi: vnde de vnoquoq; ferimus sententiā, quòd sit ens, vnum vel multa, substantia vel accidens, in potentia vel actu, simplex vel compositum. Via autem huiusmodi à facilioribus est, atque notioribus, alioqui inutilis, quippe cùm ex ignoto, aliud ignotum non percipimus. Sunt ergo huiusmodi nobis nota; quemadmodum docet Arist: 1. poste: com: 3. Sunt, inquit, nobis primùm manifesta, & certa confusa magis: vnde ex vniuersalibus, ad singularia oportet procedere. Quòad verò ad cognitionem distinctam, quoniam habent rationem totius, plura sub se continentis explicitè, sunt difficillima cognitu. Sanè, maximè vniuersalia distinctè cognosci non possunt, nisi omnes gradus entium atque naturarum, quæ sub ipsis continentur, distinctè & lucidè cognoscantur. sed hoc est factu difficile, quoniam inter purum actum, & puram potentiam, difficile est gradus medios distinctè cognoscere. ad quod si quis ascenderit, felix, iuxta Auicennæ sententiam lib: 9. suæ met: est appellandus. hanc ob causam philosophus in prologo met: de huiusmodi vniuersalibus loquens, dixit, maximè vniuersalia, difficillima esse ad cognoscendum. Itaq; in 1. phys: de confusa, in prologo verò met: de distincta cognitione, loquutum fuisse philosophum, arbitrantur. Tertio modo primum dicitur, secundùm viam originis, quod profectò tunc fieri dicimus, quando ab intellectu secundùm diuersas apprehendi potest rationes; & tunc quærimus, vtra illarum priùs ab intellectu percipiatur. Cui planè cognitioni, illud conuenit vniuersale, quod à græcis vocatur vniuersale post multa, latini verò vocant genus, & speciem. Titulus igitur quæstionis sit talis, an via originis ab intellectu, propria virtute, siue natura, ac cognitione*

Primum cognitum triplex.

Vniuersale in causando.

Primum adæquatum.

Vniuersale in prædicando.

Confusa magis nota.

Maximè vniuersalia minùs nota.

Tertium primum via originis.

Intellectus intelligit singularia

Singularia priùs intelliguntur.

Pueri omnes homines vocant patres.

simplici, priùs genus, quàm species intelligatur, singulare, an vniuersale. Ad hoc re-
spondet Them: 2. poster: cap. 37. In processu naturali, intellectui singularia priùs oc-
currere, singularesq́, vel indefinitas propositiones: Puer, inquit, à rerum singularium
accidentibus motus, intelligere incipit: ipse quippè nullum vniuersale intelligit; sicut
& brutum, cui puer tunc temporis est conferendus. vnde illa authoritas 1. phys: à pue-
ris sumpta, rectè est intelligenda: quòd pueri, omnes homines vocant patres, & fœmi-
nas matres; alioqui pari facilitate, bruta quoque vniuersalia intelligerent: nam capel-
la, quamlibet capram, vt matrem sequitur: deinde sensuum vigore accedente, matrem
ab alijs discernit, atque distinguit. Voluit ergo philosophus illo suo exemplo, hoc nobis
debere esse persuasum, nempe imperfectius prius cognosci, quàm perfectum siue discre-
tum: quam ob causam, vt in processu demonstratiuo ostenderet vniuersalia esse imper-
fectiora, naturæ procedentis, siue negotiantis exemplo vtitur, in quo quidem singulare
veluti imperfectum est prius cognitum. Sanè, si vniuersale est conceptus communis; ex
pluribus vtiq; singularibus, vt fiat, necesse est. Illæ autem res singulares non sunt à sen-
su, sed ab intellectu apprehensæ, 12. met: com: 4. Vniuersalia sunt collecta ex particula-
ribus in intellectu, qui accipit inter ea similitudinē, & facit ea vnam intentionem: Intel-
lectus ergo, & non sensus circa hæc negotiatur Patet hoc per Auer: 1. phys: cō: 5. Licet,
inquit, indiuiduum non sit principium in scientia demonstratiua; est tamen principium
acquisitionis vniuersalis, quod est principium doctrinæ demonstratiuæ. Item, opus est

Quòd intellectus intelligat singularia.

animæ 3. de anima com: 4. intentiones, quæ in virtute sunt imaginatiua, considerare: si-
cuti sensui, sensibilia. sed hæc talia sunt singularia: intellectus ergo intelligit singularia.
1. Reuera, intellecta in actu, com: 5. eiusdem libri, vnum habens subiectum, per quod sunt
2. vera, scilicet formæ, quæ veræ imaginationes sunt. sed hæ sunt singulares: ergo quod
3. prius. Amplius, phantasmata se habent ad intellectum, vt sensibilia ad sensum 3. de a-
nima com: 30. Et Auer: com. 33. ait intellectum comprehendere mediantibus formis
imaginum: sed hæc sunt singularia: ergo. Adde authoritatem philosophi com: 12. asse-
4. rentem, intellectum, species intelligere in phantasmatibus, sicuti visum, res sibi præsen-
tes: Et com: 39. Cùm intelligens, inquit, speculatur sensibilia, necesse est simul phan-
tasma aliquod speculari: imagines namq; sunt loco sensibilium nostro intellectui, inquit
commentator ibidem; sunt enim sensibilia non materialia. Ex his ergo philosophi, atque
commentatoris authoritatibus, intellectum singularia intelligere discimus.

## CAP. IIII.

### *Rationes, quibus ostenditur intellectum, singularia intelligere*

Rationes.



1. QVòd intellectus intelligat singularia, nō modò his, quæ dicta sunt, sed quàm
plurimis etiam rationibus statui potest: quarum vna esse potest talis: Per
intellectum sensum circa sensibile singulare errantem, animaduertimus;
solem enim pedalis esse quantitatis sensus arbitratur, sed ab intellectu, per
rationis discursum, illa percipiente, corrigitur. Ille ergo sol singularis ab in-
2. tellectu cognoscitur. Amplius, prudentia est circa singularia, 6. eth: cap. 6. & 8. ex alte-
ra singulari, & altera vniuersali, singularem conclusionē concludentibus. sed sensus, quo-
niam vniuersale non cognoscit, par non est, vt huiusmodi sit propositionis deductor. Nec
licet asserere, singularem quidē à sensu, vniuersalem ab intellectu fieri: nam cùm cōclusio
3. ex vtrisq; simul dependeat, ex altera illarum inferri non potest. Adde, quòd virtus di-
stinguens inter aliqua, quodlibet illorum necessariò cognoscit, 2. de anima, cō: 144. Vnde
visus iudicat colorem, qui est propriū subiectum ei; quatenus est visus: & iudicat diffe-
rentias

Intellect9 intelligit singularia

*rentias proprias, quæ sunt in illo subiecto, album scilicet nigrum, & media. Sed intellectus, hanc albedinem in hoc pariete existentem, à virtutibus sensitiuis, per quam illam sentimus, & ab intellectu, per quem intelligimus, distinguit, atque discernit: nec alia quæuis virtus ad hoc agendum aptitudinem habet: ab alia certè virtute, ipse intellectus minimè deprehenditur. ab intellectu igitur, huiusmodi differentia cognoscitur, & discernitur. Suffragatur huic proposito, Commentator 3. de anima com: 9. Quod, inquit, comprehendit alietatem inter duo, necesse est, vt sit vnum vno modo, & multa alio modo: & ista est dispositio intellectus, in comprehendendo alietatem, quæ est inter formam & indiuiduum: comprehendit enim formam per se, & indiuiduum mediante sensu. Reuera, cognoscit vniuersale per propriam naturam, singulare verò per accidens, nempè reflectendo se ab vniuersali, ad phantasma, & ab ipso ad singulare sensatum. Iterùm, si intellectus non intelligeret singularia, profectò non esset practicus, & consultiuus intellectus; ille enim circa singularia versatur: rebus præterea singularibus à cognoscente nomina imponuntur: ergo. Intellectus quoque per se intelligit ens, maximum ergo ens, maximè iintelligit: sed singularia sunt maximè entia: nempè vniuersalibus perfectiora: maximè ergo intelliguntur. Profectò, vna eademq; virtute ambo correlatiua intelliguntur: sed vniuersale, & singulare sunt correlatiua: ab eadē ergo virtute comprehēduntur, qui est intellectus, non autem sensus. His ita excussis, sit vna ad propositam quæstionem talis responsio. Primum cognitū cognitione actuali confusa, est species specialissima, cuius singulare primò efficaciùs mouet sensum. Sanè, causa naturalis, ab omni prorsus impedimento libera, secundùm vltimum suæ potentiæ operans: effectum producit perfectissimum; sed agentia, ad actum intellectus primum, sunt causæ naturales liberæ ab omni impedimento: producunt ergo effectum perfectissimū, nempe conceptum actualem confusum speciei specialissimæ: alioqui si talis conceptus esset alicuius cōmunioris; nunquam profectò ab illis agentibus, speciei specialissimæ conceptus produci posset: potentia siquidem, in effectum, ipsius perfectissimo effectu, perfectiorem, nō agit. sed effectus speciei specialissimæ, est perfectior conceptu cōmuniori, sicut totùm sua parte: prius ergo actu confuso species specialissima mouet intellectum, quàm genus. Adde, quòd sit actualior genere: igitur fortius mouet: quando enim sunt aliqua duo agentia naturalia, passò debitè disposito æquè proxima, quod est actuali, citiùs, ac fortiùs agit in passum. Item, termini metaphysicales, vel vniuersalissimi, via doctrinæ, authore Auicenna 1. met: cap. 3. sunt vltimò actualiter noti; arbitratur enim via doctrinæ, metaphysicam, esse vltimam: Ordo, inquit, huius scientiæ est, vt discatur post scientias naturales, & disciplinas. sed termini illi sunt vniuersalissimi: vniuersaliora ergo non sunt prius actualiter nota. Sanè, ordo scientiarum, ordinem sequitur scibilium, idq; quantum ad nos pertinet. Quare, si metaphysica est vltima scientiarum ordine doctrinæ: illius ergo termini (quò ad nos) sunt vltimò noti. Amplius, si ante speciei conceptum, vniuersaliora necesse sit concipere; tunc supposito sensu in actu, & intellectu soluto, magnum intercideret temporis interuallum, priusquàm intellectus, speciei cognitionem attingeret: inter supremū namq;, & infimum, plurima media prædicata descendunt. Adde, id priùs cognosci, quod faciliùs abstrahi potest: intellectus certè abstrahendo intelligit. proinde sicut se habet ad abstrahendū, ita etiam ad intelligendum. sed species specialissima est facilis abstractu, à similioribus namque facilior, quàm à dissimilioribus fit abstractio: sed huiusmodi est species: ergo &c. Illud præterea vniuersale priùs cognoscitur ab intellectu, à cuius singulari fortiùs sensus mouetur: etenim nostra cognitio intellectiua, ortum habet à sensu. sed singulare speciei specialissimæ, fortiùs cæteris, sensum mouet: nam cùm sensus moueatur à singulari: quò ergo magis, seu maius fuerit singulare; eò magis sensum mouebit, per illam regulam, prim. topicorum, sicut simplex ad simplex &c. sed maximum singulare, est speciei specialissimæ, vtpote determinatæ, & naturæ, & singularitatis,*

Com:

Quomodo singulare cognoscatur. 4.

Species specialissima est primum cognitum. 1.

2.

3.

4.

Intellectꝰ intelligit singularia per aliquam aliam naturam amplius non determinabilis, quod profectò indiuiduis superiorum non conuenit: ergo. Insuper est actualius, atque perfectius singulare: fortiùs
5. ergo mouet. Amplius, quod est magis compositum est priùs notum 1. phys: com: 3. Illa, inquit, quæ sunt cognita apud nos primò de rebus naturalibus sunt composita. Simile quiddam habetur 3. cœli, com: 61. sed species specialissima, est magis composita, quàm alia superiora, quippè quæ abundat à genere, secundùm Porphyrium cap. 3. de differentia: igitur species specialissima est primum cognitum, cognitione actuali confusa. vnde,
6. quod ante dictum est, de cognitione vniuersalium, sibi minimè constare videtur. Etenim quæ sunt priora secundùm naturam, sunt posteriùs nobis nota 1. poster. sed maximè vniuersalia, sunt priora secundùm naturam: prius enim secundùm naturam est, à quo non conuertitur consequentia subsistendi: vnde licet à minùs vniuersali valet consequentia subsistendi, ad vniuersale maius; non tamen è conuerso. Minus ergo vniuersale est posterius secundùm naturam, & ex consequenti prius notum. Reuera causæ, & principia, quoad nos, posteriùs cognoscuntur; ex effectibus enim, ad causarum, atque principiorum cognitionem accedimus; quia sensui magis noti iudicantur. sed maximè vniuersalia, sunt causæ, & principia: igitur minus nota: ergo quod prius.

## CAP. V.

### *Soluuntur Argumenta.*



1. QVamuis huiusmodi rationes, atque argumenta, rationi, philosophicæque doctrinæ satis congruere videantur; quibus tamen non probantur, sic soluere nituntur. Ad primum, negant vltimum assumptum, nempè perfectissimum effectum, specificum esse conceptum: sed aiunt esse cõceptum entis: nec vllum alium pro tunc assignari posse. Et ad aliud assumptum, negant consequentiam, & ad probationem respondent, id verum esse de effectu perfectissimo simpliciter, non autem de effectu perfecto secundùm quid, vt est in proposito: proinde virtutem illam pro aliquo posse priori, obscura est responsio, nec vim argumenti auferre videtur, præsertim cùm conceptus entis apud illos sit distinctus, & non confusus, vt po-
2. stea dicemus. Ad 2. dicunt terminos metaphysicales nequaquam primò cognosci, eò quòd

Triplex abstractio. abstracti sunt abstractione formali: ipsi verò aiunt significatum huius termini, ens concretum quidditatis sensibilis esse, & sic primum cognitum cognitione confusa actuali:

Totalis. ponunt namque abstractionem totalem, abstrahentem vtique à singularibus speciebus, & generibus: & ita ens est totum vniuersale. sed huiusmodi propositæ non congruit quæ-

Formalis. stioni, quæ sciscitatur de cognitione confusa actuali, non autem virtuali. Addunt & formalem, quæ à speciebus, & generibus abstrahit, & sic volunt, ens esse terminum meta-

Ens concretũ. physicum. Tertio modo dicunt fieri abstractionem, à singularibus tantùm: & hoc modo ens esse primum cognitum affirmant, vocantque ens concretum quidditati sensibili; nulla

Differentia abstractionũ. enim illarum à quidditate generica, siue specifica abstractionum separatur. vocatur autem abstractio formalis, quia vt forma abstrahitur eius, à quo abstrahitur: duplex si-
1. quidem abstractio fit per intellectum: vna qua formale abstrahitur à materiali: & alte-
2. ra qua totum vniuersale abstrahitur à partibus subiectiuis. Porrò, in abstractione formali, manet vterque conceptus, & formalis, & materialis completus, & seorsum cõsistens; linea enim sine materia sensibili, & vicissim materia sensibilis, sine linea diffiniri potest. Non sic autem in abstractione totali. Adde, quòd in abstractione formali est actualitas,
3. in totali verò potentialitas, & confusio. Insuper in abstractione formali, quò magis aliquid est abstractius, eò magis est notius naturæ; abstrahit enim à materialibus, & potentialibus: in abstractione autem totali, notius nobis; abstrahit siquidem à specificis actualita-

Intellectꝰ intelligit singularia

actualitatibus, à quibus, quantò aliquid est abstractius; tantò potentialius, atque con-
fusius, & minùs intelligibile: actus namq; secundùm se est notior potentia. 6. met. com. 1.
Postremò, secundùm diuersos abstractionis formalis modos, scientiæ speculatiuæ, vt 4.
dicitur 6. met. in principiò, diuersæ quoq; reputantur, atque distinguuntur: quod planè

Abstractio metaphys.

abstractioni totali, minimè conuenit; est enim omni scientiæ communis. Quare hoc mo-
do metaphysica non se habet ad naturalia, instar totius vniuersalis ad partes subiecti-
uas; sed potiùs vt formalia ad materialia: licet enim vtraque abstractio metaphysicæ
conuenire possit; in quantum tamen sub consideratione metaphysicali cadunt, respectu
naturalium, vniuersalia dicenda non sunt; sed formæ potiùs, & naturalia sunt earum

Entis abstractio formalis & totalis.

materia. Entis ergo abstractio formalis est, quando scilicet à specificis, atque genericis
rationibus præcisum, & separatum, intelligitur: totalis verò, quando vt totum vniuer-
sale, potestate genera, ac species omnes complectens, intelligitur. Itaque ens concretum
quidditati sensibili, abstracta à singularibus est primũ cognitum, sic illi philosophantur.
Ad 3. Dicunt, ordinem essentialem inter conceptus confusos non inueniri; ideò non o- 3.

Inter conceptus confusos non est ordo essentialis.

portere tantùm temporis interuallum interuenire. Quòd autem inter conceptus confusos
actuales prædicatorum quidditatiuorum, essentialis ordo originis non inueniatur, in cau
sa est, quia si aliqui conceptus ita se haberent, extremos generari, nisi priùs mediis ge-
nitis, fieri non posset; alioqui non esset ordo inter illos essentialis originis. sed nos conci-
pimus hominem, & substantiam, mediorum conceptibus ignoratis: ergo. &c. Ad con-

Duplex abstractio.

firmationem aiunt, quòd sicut duplex est abstractio speciei specialissimæ, nempè sepa-
ratio à singularibus, quæ fit per actum intellectus agentis: & actualiter speciem, & non
genus intueri, idq; per actum intellectus possibilis; ita planè conceptui entis confuso a-
ctuali, duplex est abstractio necessaria: altera quidem à particularibus, quando quæ-
libet species ab intellectu agente abstrahitur: altera fit ab intellectu possibili, quan-
do in quacunque quidditate sibi primò actualiter præsentata, ens primò concipit, cæ-
tera actualiter, quæ in illo sunt non concipiendo. Ex quo patet, faciliorem esse entis ab-
stractionem; facilius est enim concipere actualiter prius, sine posteriori, quàm è
conuerso: abstractio ergo illa, de qua loquitur argumentum, cognitioni confusæ ne-
quaquam necessaria esse videtur. Ad 4. Minor est falsa, & consequentia probatio- 4.
nis non valet; sensus enim non mouetur à singulari, quatenus singulare: proinde ille
modus arguendi tenet, quando prædicatum conuenit subiecto, secundùm quod ipsum:
quod certè in proposito non inuenitur. Sanè hic color, non in quantùm talis, sed poti-
ùs in quantùm color, mouet sensum. Ad confirmationem, maior assumpta, non est
vniuersaliter vera: nam coloratum magis mouet visum, quàm hoc nigrum, quia à re-
motissimis mouet. Præterea, plura singularia imperfecta, fortiùs mouent, quàm v-

Cogitatiua pueri.

num actualius, & perfectius, quia profectò omnia sunt singularia entis. Quam ob
causam cogitatiua pueri, in quo noua incipit oriri cognitio, à singularibus entis, &
non à singularibus speciei, mouetur magis. cùm autem intellectus, vniuersale accipi-
at à singularibus multis. 2. post. 22. & in proemio met. hac de causa, priùs cognoscit
ens, quàm speciem. Maior ergo argumenti est vera, cæteris paribus. at plura singula-
ria entis, fortiora sunt, paucioribus singularibus speciei: ergo. &c. Ad 5. Dicunt com- 5.
positum, vt sic quidem, non autem absolutè notius esse: & hoc modo confusè priùs nos
cognoscere hominem, quàm partes eius diffinitiuas: absolute verò priùs magis vniuer-
sale: proinde textum illum aliqui legunt, confusa, & non composita. Ad 6. Secundùm 6.
naturam, bifariam intelligi potest, aut secundùm perfectionem naturæ, aut secundùm
processum tantùm, qui est ab imperfecto, ad perfectum: sicut patet in generatione vi-
uentium. Secundùm primum sensum, maior admittitur, & minor negatur. Et ad proba-
tionem dicitur, quòd illa propositio intelligenda est de prioritate secundùm processum
naturæ, & non de prioritate secundùm naturæ perfectionem. at, si secundo modo intel-

Intellect9 intelligit singularia

*ligatur, negatur maior: Et ad probationem dico, Aristotelem loqui de priori secundùm naturam, secundùm primum sensum. In processu autem naturæ, quoniam magis vniuersale est prius; priùs enim generatur animatum, quàm sensitiuum; & sensitiuum, quàm intellectiuum: ideò priùs cognoscimus, atq; faciliùs magis vniuersale, quam minùs vniuersale. Ad probationem, negatur maior: non enim semper in omnibus est vera: nam mathematicæ demonstrationes sunt à priori, quæ procedunt ex primis, notioribus, & causis conclusionis: & in proposito à magis vniuersali, in cognitionem minùs vniuersalis descendimus. Proinde in tali processu, cognitio magis vniuersalis, est causa atq; principium minus vniuersalis. Minor quoque lib. 10. met. tex. 6. ab Aristotele disputante contra Platonem, constantissimè negatur. Hæc sunt, atq; similia, quæ in ipsorum sententiæ corroborationem, defensionemque adduci solent ab illis viris, quorum rationes posthac sunt à nobis proponendæ, vt quilibet accipiat, quod sibi libuerit: sed priùs expendatur illa sententia, an species specialissima sit primum cognitum, cognitione actuali confusa. Sanè, illud via originis, primò nobis cognitione actuali occurrit, quod certè est notius, certiusq; nostro intellectui: via enim nobis innata à certioribus, atq; notioribus.*

Aliquando à magis vniuersali venimus ad minus vniuersale.

Quòd species non sit primum cognitum.

1. *Sed magis vniuersale est notius minus vniuersali, quippè cùm circa illud minus errare contingat: magis ergo vniuersale cognitione actuali, est certius nostro intellectui minus*
2. *vniuersali. Amplius, sine accidentium speciebus à nostro intellectu nihil intelligi potest; nemo enim cognoscit animal, nisi à motu, & sensu: illud ergo priùs obuiam venit nostro intellectui, via originis, cognitione actuali, cuius accidens priùs occurrit. Sed tale est accidens magis vniuersalis; quò enim accidens communius, eò certius: cognitio ergo magis vniuersalis est prior. Posset aliquis ad hæc respondere, cognitionem actualem distinctam, & confusam adducendo, asserens in processu diffinitiuo, per cognitionem confusam speciei, intelligi debere quid nominis illius: in omni siquidem processu diffinitiuo, quid nominis est præcognoscendum: per distinctam verò, methodum diffinitiuam: ideòque ens distinctè, & primò cognoscitur, quia est simpliciter simplex: deinde quia ab eo, omnis diffinitiua methodus originem ducit. Reuera, quod habet conceptum simpliciter simplicem, distinctè, & non confusè cognoscitur: cognitio siquidem actualis confusa contingit, quando intellectus quod intelligit, non resoluit secundùm omnes sui partes obiecti illius. Sed ens habet conceptum simpliciter simplicem: ergo irresolubilis, ideóq; necessariò distinctè cognoscitur, alioqui illius conceptus esset compositus. Itaque via originis, & cognitione actuali distincta, primum cognitum est ens: distinctè enim cognoscere, est resolutè cognoscere. Sed ipsum ens est irresolubile: igitur est primum cognitum. Species verò specialissima primò cognoscitur, cognitione actuali confusa, cuius singulare fortiùs mouet sensum: agens enim naturale, approximatum passo, sufficienter disposito (sicut dictum est) perfectiorem (quòad potest) producit effectum. at, intellectus agens, & omnia, ad cognitionis generationem concurrentia, sunt agentia naturalia, actum voluntatis in illo priori præcedentia: igitur, perfectiorem producunt effectum, nempè speciei specialissimæ, quæ est perfectior genere cognitione, actualis enim semper minus actuale præuenit in agendo. Sed vnum est, quod huic sententiæ maximè aduersari videtur, hoc videlicet, si species est actualior genere, distinctiùs ergo cognoscitur: ad actum enim spectat distincta cognitio. Præterea, si ens, siue genus est quid potentiale, igitur confusiùs intelligitur: quæ enim sunt in potentia, quia nondum sunt distincta, confusè intelliguntur. Sed addamus aliorum rationes.*

Solutio.

Ens cognosci distinctè.

Distinctè.

Confusè.

## CAP. VI.

### *Vniuersale confusè cognoscitur.*

Qui

Vniuersale confusè cognoscitur.


VI putant vniuersale cognosci confusè à nobis, sic arguere consueuerũt. Quo-
niam cognitio nostra intellectiua, aliquo modo à sensitiua primordium sumit,
sensus autem est singularium, intellectus verò vniuersalium; hac de causa,
quòad nos, singularium cognitio, vniuersalium cognitionem præcedit: ve-
rùm, quia noster intellectus de potentia in actum proficiscitur, ad actum incompletum,
qui est medius inter potentiam, & actum; priùs accedit, quàm ad actum perfectum: 1.
siquidem actus perfectus, perfectam, atque distinctam habet cognitionem, actu verò
incompleto, res confusè cognoscuntur, quippè cùm secundùm quid, & in potentia co-
gnoscantur. vnde philosophus 1. phys. ait: Quòd sint primùm nobis manifesta, & confu-
sa magis: posteriùs autem cognoscimus distinguendo distinctè principia, & elementa.
vniuersalia autem quum sint quædam confusa; confusè igitur cognoscuntur. Amplius, 2.
distinctè aliquid cognoscere dicimur, quando omnium, quæ sub illo continentur, notiti-
am habemus. sed hoc modo vniuersale non cognoscimus, quum omnes illius species appre-
hendere, atq; differentias, non omnium sit: confusè ergo, & non distinctè à nobis cogno-
scitur. Sanè, quemadmodum totum integrale cognoscitur; ita planè, & totum vniuersa-
le. sed vtrùmque totum, in quadam confusione, sine partium distinctione, cognoscitur: 3.
ergo quod prius. Item, illud primò à nobis cognoscitur, quod primò nostro occurrit in-
tellectui. sed priùs occurrit cognitio confusa; priùs enim sese intellectui nostro offert a-
nimal, quàm homo: igitur vniuersalia confusè à nobis cognoscuntur. Sanè, sicut cogno-
scere animal indistinctè, est cognoscere animal, in quantum animal; ita planè cognosce-
re distinctè, est cognoscere, in quantum est animal rationale, vel irrationale. Eadem
quoq; ratio est, si magis vniuersale, minùs vniuersali comparetur. Adhuc, sicut se habet 4.
intellectus ad intelligibile; ita sensus ad sensibile. sed intellectus in rebus cognoscendis,
exit de potentia, ad actum; sic etiam & sensus: par enim in vtrisque apparet cognitionis
ordo: communius enim, & secundùm locum, & secundùm tempus, magis quàm minùs
commune, citiùs & priùs per sensum apprehendimus; aliquid enim in remotis positum,
priùs deprehenditur esse corpus, quàm animal. & puer prius distinguit hominem à leo-
ne, quàm hunc ab illo hominem. Reuera, qui nouit aliquid indistinctè, est adhuc in po-
tentia, vt distinctionis principium sciat: sicuti qui scit genus, est in potentia, vt differen-
tiam sciat. ex quo patet indistinctam cognitionem, mediam esse inter potentiam, & a-
ctum, atq; magis vniuersale confusè à nobis cognosci. Præterea, quando aliquid à nobis 5.
intelligitur, indiscretum ab aliis, atq; indistinctum; confusè vtiq;, & indistinctè à nobis
percipitur. sed quàm plurimi, ens intelligunt, & illius rationem propriam, ab accidente,
& à substantia non discernunt: & habent nihilominus actualem entis conceptum, ac to-
tum attingunt, sed non totaliter comprehendunt: ergo quod prius. Reuera, communis-
sima, vt ens, & res, authore Auicenna 1. met. cap. 5. prima impressione imprimuntur
in anima: igitur primò cognoscuntur cognitione confusa. Tenet consequentia: quia im-
perfectiora sunt priora via generationis. 9. met. commen. 15. conceptus autem entis con-
fusus, est imperfectissimus omnium, vt patet: ergo. &c. Iterùm, species specialissima 6.
non est obiectum communissimum simpliciter: cognitio ergo eius actualis confusa, non
est prima simpliciter: & consequenter non est primum cognitum. Antecedens sic
constat esse manifestum; genus enim est confusius specie: species ergo non est confusis-
sima. Etenim quod plura continet, est confusius. sed genus plura continet, quàm species:
Consequentia nota est, ex illa sententia asserente, speciem specialissimam primò confusè
cognosci: ergo quod prius. Item, totum, & magis confusum, est nobis magis notum ex 7.
authoritate philosophi 1. phys. Confusa, inquit, & indeterminata sunt nobis magis nota. 8.
sed magis vniuersale, est totum, & confusum: igitur confusè, & priùs cognoscitur. Am-
plius, si vnumquodq; sicut se habet ad esse; sic se habet ad cognosci. sed species specia-
lissima, est veriùs, & perfectiùs est, quàm vniuersale: igitur perfectiùs, & distincti-
ùs debet intelligi.

Vniuersale cõfusè intelligi.

CAP.

Vniuersale confusè cognoscitur.



## CAP. VII.

## *Soluuntur Argumenta.*



*D primum: Concedo quòd intellectus priùs intelligat aliquid in potentia, quàm in actu, hoc est, quòd priùs intelligat speciem, quàm genus; non autem quòd procedat de notitia imperfecta, ad perfectam; non enim est vniuersaliter vera: nam interdum procedit à notitia præmissarum, ad conclusionis notitiam, & à cognitione causæ, ad effectus cognitionem. Præterea, intellectus priùs recipit actum, quàm habitum; actus autem perfectior est habitu: non ergo necesse est ei, vt priùs ad actum imperfectum, quàm ad perfectum perueniat. Amplius, minus vniuersale est notius magis vniuersali: ergo falsum est quod dicitur, nempè, magis vniuersale esse magis notum. Sanè, teste philosopho 1. phys. comme. 5. definitum est priùs cognitum partibus definientibus. sed minus vniuersale est definitum; species enim est illa, quæ definitur: igitur priùs nota. Sanè, prima forma in re priùs cognoscitur, 3. de anima comm. 10. sed talis est species, & comm. 36. Intellectus, inquit, natus est abstrahere quidditatem à singulari, & ipsam intelligere, ac sic abstrahendo quidditatem, à quidditate, ad simplicem tandem quidditatem pertingere. Adde authoritatem, 1. poster: Quæ, inquit, sunt proxima sensui, sunt notiora nobis; quæ verò remota à sensu, nobis minùs nota. sed longiora à sensu sunt magis vniuersalia: igitur minùs nota. Amplius, intellectus proficiscens ad cognitionem minùs vniuersalis habendam, non est necesse illum scire priùs magis vniuersalia, alioqui ad notitiam speciei non pertingeret, nisi priùs cognitis intermediis, & vniuersalibus, & differentiis: si ille ordo esset essentialis; quòd si accidentalis extiterit, indifferens erit ad magis, & minùs vniuersalia intelligenda: ergo quod prius. Si quis autem malit tueri primam in argumentis positam sententiam, posset ita ad contrarias rationes respondere: & inprimis dicere neutro illorum modorum propositionem esse intelligendam. sed hoc modo potiùs; cùm intellectus ex potentia, ad actum vltimatè perfectum sit migraturus, idque per multos actus medios; priùs vtique ad actum imperfectum, quàm perfectum discurrendo accedit, quemadmodum testatur 8. phys. comm. 58. Et manifestum est, inquit, quòd omne generatum est diminutum, & semper currit ad principium: nam si non esset diminutũ, non moueretur ad complementum; & ita necesse est, vt omne posterius, secundùm tempus in generatione, sit prius secundùm naturam. eodem modo 9. met. comment. 15. & 2. de partibus animalium, cap. primo, quòd priora, via generationis, sint imperfectiora: intellectus ergo, distinctam speciei cognitionem cupiens habere, per multos actus medios generum transit, quæ mediæ cognitiones dicuntur: igitur intellectus magis vniuersale, priùs distinctè cognoscit, quàm minùs vniuersale; est enim illa cognitio, speciei confusa virtualis, & distincta eiusdem generis, quæ licet sit distinctia actualis generis; ipsius nihilominùs, ac speciei confusa vocatur, quia nimirum in illa, species, & ipsius generis potestas confusè cognoscitur. Quòd autem dicitur, intellectum procedere de imperfecta, ad perfectam notitiam, hoc veritatem habet in processu generationis, atque in hoc imitatur naturam, quæ ab imperfectioribus exordiens, ad perfectiora semper contendit: sic animal priùs generatur, quàm homo. at in processu generationis, ac causalitatis efficientis, vel finalis (in quo etiam inuenitur causæ prioritas effectiuæ, vel finalis) non semper proceditur ab imperfecto simpliciter, sed secundùm quid, ad perfectius secundùm quid. Reuera, vnum altero perfectius, potest esse dupliciter: simpliciter scilicet, vel secundùm quid, eidemque possunt hæc duo congruere: sicuti substantia, generatione, causalitate finali, & efficiente, est prior accidente: secundum quid verò, est illo imperfectior; quatenus respectu accidentis, est in potentia, & causalitatem materialem participet.*

Quòd minùs vniuersale sit notius.

1.

2.

Defensio.

Confusa actualis generis, vocatur confusa.

Duplex processus.

Dupliciter perfectum.

Vniuersale confusè cognoscitur.

*ticipet. Quando ergo dicitur, præmißas esse priores &c. sic intelligendũ est, præmißas non solùm via generationis; verùmetiam causalitatis effectiuæ ordine, conclusione eße priores. 2. phyſ. comment. 31. & primo poſt: 41. comm. Sufficit ergo illarum notitiam, secundùm quid esse imperfectiorem. hac de causa 2. phyſ. com. 31. & 3. & 5. met. com. 32. in genere causæ materialis collocantur: pari modo respondetur ad proceßum causæ ad effectum. Actus præterea præcedens habitum, non est simpliciter habitu perfectior; licet id verum sit in actu, qui ab ipso habitu elicitur, vt dicitur primo ethicorum: talis autem est habitu posterior: hoc modo illi tuentur partem suam. Ad 2. Negatur minor: & ad probationem dico, quòd quamuis vniuarsalia vocentur confusa; non tamen confusè à nostro intellectu intelliguntur, sed distinctè, vt dixi. confusa autem appellantur, eò quòd plura contineant. Cùm sermo ergo eorum sit de proceßu diffinitiuo, in quo, vt vna est omnium sententia, semper vniuersaliora sunt priùs nota, via diuisionis, & compositionis à magis vniuersalibus, ad minùs vniuersale, tandem ad speciei diffinitionem, atq; cognitionem diuidendo, & componendo pertingunt. Itaque diffinitiua methodus, à confuso, id est, ab illo, quod plura continet, exordium habet; non tamen à confuso confusè, sed distinctè cognito. Cognitio ergo illa, hanc ob causam, confusa dicitur, quia plura contineat: distincta verò, quia in superiora est resolubilis. Per potentiam ergo, ignorantiam intelligunt, & per actum scientiam, quæ habetur de definito per illius definitionem: hoc modo intellectus exit de ignorantia diffinitionis, ad illius actũ, id est, notitiam, atq; cognitionem. Pari facilitate soluitur tertium argumentum, quòd scilicet priùs cognoscimus animal, quàm hominem; per mediorum enim cognitionem, ad definitionem accedimus: si hæc rectè, & quieto animo intelligantur, non multùm inter vtramq; sententiam intereße videtur; licet id multis persuaderi non poßit. Sed arguet aliquis contra prædicta, notitiam in vniuersali non esse notitiam incompletam, aut secundùm quid: Demonstratio in vniuersali, est præstantior demonstratione particulari: igitur, notitia in vniuersali, quæ demonstratione vniuersali acquiritur, particulari est nobilior. Item, aliud est loqui de notitia actuali obiecti, & aliud de eorum virtuali notitia, quæ in ipso includuntur: vnde, quamuis particularium virtualis notitia, in vniuersali sit confusa; notitia tamen actualis ipsius vniuersalis, est distincta. Et quia ab his, quæ actualiter confunduntur in obiecto, attenditur confusio notitiæ: cùm notitia specificetur ab obiecto, his, quæ sunt intrinseca, distincta, & non confusa est dicenda notitia. Verùm ad hæc sic responderi poßit, & ad primum quidem dicendo: argumentum laborare in æquiuoco illius termini vniuersale: Arist: siquidem demonstrationem vocat vniuersalem, in qua paßio de suo subiecto demonstratur, idq; tam in genericis, quàm in specificis paßionibus, illamq; doctrinam, seu notitiam, sic partam nobiliorem, potioremque appellat ea, quæ de parte subiecta primi subiecti habetur: Illi autem aiunt, se loqui de cognitione, non autem de demonstratione vniuersali. Porrò, cognoscere aliquid in vniuersali, sicuti hominem in animali, est imperfecta cognitio. Ad 2. Dicunt notitiam animalis distinctam, quatenus est totum diffinibile, esse notitiam confusam eiusdem; quatenus est totum vniuersale, & ex consequenti confusam specierum, atq; ita æquiuocationem non accidere; contingit enim animal diuersimodè, nempè distinctè, & confusè notum esse: sicut dictum est. Nec quia simul inueniuntur, sunt eædem notitiæ, cùm altera actualis, virtualis altera nominetur. cùm autẽ dicitur, quòd talis notitia confusa dicenda non sit; falsum est, quippè cùm minor sit actualis, quàm potentialis confusio: Id quod vltimò obiicitur, ab obiecto scilicet specificari notitiam, atque ab illius intrinsecis; non facit ad rem; confusa enim, & distincta, non sunt cognitionum species; alioqui cùm sint eiusdem obiecti, eiusdem planè non essent speciei, sicq; notitia non specificaretur ab obiecto: aßumptum igitur in proposito, contradictionem implicat. Ad 4. Negant sensum cognoscere magis commune: Sensus, inquiunt, cognoscit singulare tantùm: ergo priùs*

Margin notes: 2. (beside "Ad 2. Negatur minor"); Quare cõfusa. Distincta. (beside "confuso confusè, sed distinctè cognito"); 3. (beside "Pari facilitate soluitur tertium argumentum"); Notitia in vniuersali est notitia completa. 1. 2. (beside "Sed arguet aliquis"); Solutio. 1. (beside "Verùm ad hæc sic responderi"); 2. (beside "Ad 2. Dicunt"); 4. Sensum cognoscere singulare tantũ. (beside "Ad 4. Negant sensum")

Vniuersale confusè cognoscitur.

*non cognoscit magis commune; natura enim illa communis non est ratio mouendi sensum: nam quod est ei, cui repugnat ratio mouendi, & re, & ratione idem; non est vtiq; illi ratio mouendi. sed natura communis, est eadem re, & ratione singularitati, cui repugnat ratio mouendi: ergo. &c. Natura namq; & singulare (apud illos) non distinguuntur realiter, neque ex natura rei, nec etiam ratione. Reuera, distinctio rationis, intellectus a-*
1. *ctum sequitur. sed in illo priori, nullus est actus intellectus, quippè cùm actus realis, ab ente rationis minimè dependeat. sed sensatio est actus realis: obiectum autem sensibile, rationis distinctionem in se habens, est ens rationis: ab eo ergo nequaquam depen-*
2. *det. Amplius, quæcunque secundùm rem sunt indistincta omninò, si vnum terminat ad aliquam actionem realem, & alterum similiter terminabit eandem. sed natura magis communis, & minùs communis (debita ad sensum approximatione supposita) sunt huiusmodi: ergo. &c. Sanè, idem sensus, id primò cognoscit, quod species sensibilis primò repræsentat. sed species sensibilis primò repræsentat singulare speciei specialissimæ, debita distantia posita: ergo. &c: Minor autem istius confirmationis, multis constat rationibus; species namq; sensibilis, sub ea certè ratione, obiectum repræsentat, sub qua*

Singulare speciei specialissimæ primò repræsentatur.

1. *sese imprimit sensui. Sed sub ratione naturæ specificæ ab obiecto, sensui imprimitur, partim quia est actualior, atq; perfectior; partim verò, quia species illa, est naturalis similitudo, ab obiecto causata, ipsum (secundùm rationem essentialius sibi congruentem) adæquatè repræsentans: itaque, magis ipsum ratione, quæ sibi essentialiùs, & perfectiùs cōpetit, quàm sub ratione minùs principali, repræsentat. Soluuntur huiusmodi rationes*

Solutiones.

*sic: Natura talis, puta color, & non natura cōmunis, id est, color communis, est ratio mo-*
1. *uendi. Ad improbationem, negatur minor: in rebus siquidem materialibus, natura & singularitas distinguuntur realiter: vnde licet post sensationem sit distinctio rationis, ip-*
2. *sam nihilominùs fundamentaliter præuenit, & hoc sufficere, aiunt. Ad confirmationem dicunt, obiectum sensibile non esse obiectum rationis, nec aggregatum ex ente reali, & rationis; siquidem distinctio rationis supra rem, fundamentaliter addit nihil. Sensatio præterea ab ipsa natura, talem habente conditionem, causatur, & non à naturæ distinctione. Etenim, color, in quantum color, non in quantum à sua singularitate distinctus,*
3. *mouet. Quare, si illa distinctio esset ens rationis, adhuc nihil concluderet. Ad aliam confirmationem, maior est falsa, quòad actiones nihil reale ponentes suis in terminis, quales sunt actiones immanentes: Dei siquidem sapientiam intelligere possum, eius bonita-*
4. *tem non intelligendo. Ad alias confirmationes, non admittitur ab eis, singulare speciei specialissimæ, à specie sensibili primò repræsentari, nec speciem sensibilem, à natura specifica primò imprimi, sed potiùs à primo sensus ebiecto: nullius autem primum sensus obiectum, est species specialissima; ideóq; species visibilis, à visibili primò imprimitur, in quantum scilicet est coloratum, non autem quatenus est album, vel nigrum. nec refert albedinem actualiorem esse colore, cùm illi adhuc necesse sit, vt primum sit obiectum potentiæ. Sensibili præterea nequaquam specialissima natura, quàm generis, essentialiùs inest; imò huic visibili, vt sic essentialior est color, quàm albedo, siue nigredo; illis enim sublatis, manet visibile, sine hoc autem, minimè. Ecce ad plenum hæc descripsi, ne quis conqueri posit à me esse defraudatum, dum polliceor omnia fideliter in medium adducere, & id nequaquam præstarem.*

## CAP. VIII.

### *Soluuntur alia quatuor argumenta.*



4. *AD 4. Dicunt duplicem esse perfectionem: obiectiuam scilicet, & euidentiæ. Porrò, ille conceptus est obiectiuè perfectior, qui obiectum perfectiùs positiuè habet: euidentiæ verò perfectior, cuius obiectum pauciora in-*

cludit.

cludit. Quare, si in argumento sit sermo de perfectione euidentiæ, maior est falsa, & minor est vera: si verò de perfectione euidentiæ, maior est vera, & minor falsa. Verùm aiunt illi, minorem etiam de perfectione euidentiæ, esse veram; nempè conceptum actualem confusum entis, quoad euidentiam esse imperfectissimum. Sanè, ille conceptus est omnium ineuidentissimus, sub quo intellectus existens, ab aliorum abest cognitione. sed conceptus actualis entis est huiusmodi: ergo. &c. maior patet, euidentia enim conceptus, cùm sit propria intellectus perfectio, quò maior extiterit; eò magis intellectũ ad aliorum cognitionem aptissimum reddet: præsertim cùm intellectus, ex euidentibus, ad ineuidentia naturaliter pergat. minor quoq; nota est: nam alij conceptus, ipsum entis conceptum actualiter includunt, non autem è conuerso. habens ergo entis conceptum, longè abest ab aliorum cognitione: imperfectissimus ergo. Ad 5. Dicunt, duplicem esse continentiam: vnam actualem: alteram verò potentialem, & id esse confusius, quòd plura actualiter, non autem potentialiter continet. sed genus, potentia, species verò actu, plura continet: illa ergo est confusior genere. Contrà, confusius est, quod sine ordine plura continet: quemadmodum genus, vtpotè in potentia; species autem quoniam ordinatè continet partes diffinitiuas, confusionis opprobrium non sustinet. Contrà, genus continet species ordinatè, quia scilicet, eas respicit per medias differentias, quæ sunt valdè ordinatæ. Contrà, genus, potentia sola, & non actu, species & differentias continet (teste Porphyrio, cap. de differentia) indistinctè ergo continentur à genere: nam authore philosopho 7. met. comm. 49. actus est qui distinguit: igitur vltima continentur indistinctè: non ergo ordinatè; ordo siquidem, sine distinctione inueniri non potest. Itaq; non solùm species; verùmetiam differentias inter se ordinatas, genus absq; ordine continet: non ergo continentia plurium causa est confusionis, alioqui ipso vniuerso confusius nihil, sed plurium continentia inordinata. Hæc illi, verùm consultius esset, si iuxta priorem modum hæc interpretarentur. Ad 6. Patet responsio ex dictis; siquidem pauca bene intellecta, aliorum intelligentiam habent. Ad 7. Vniuersale est magis confusum, respectu eorum, quæ continet; non tamen est magis confusè cognitum (sicut paulò antè dixi) vniuersale præterea maius, minori comparatum, & totius, & partis rationem subire potest: totius, inquam, quia non solùm minùs vniuersale, sed alia quoque, sua potentia continet, & complectitur; sub animali enim non solùm homo; verùmetiam & equus continetur: partis verò rationẽ suscipit, quatenus sub minùs vniuersali, & ipsum, & alia continentur, sicuti sub homine, & animal, & rationale. Itaq; priùs animal, quàm homo, nostro occurrit intellectui; quatenus vt totum intelligitur: homo verò priùs quàm animal, si vt illius pars consideratur, sicq; nihil prohibet, priùs partes, quàm totum intelligere. at, quatenus sunt in toto, si intelligantur, totum priùs, quàm partes, necesse est intelligere. Hæc quidem ideò longo adduxi in medium sermone, vt vnusquisq; accipiat quod suum est, & vadat: ipsi autem, hæc breuissima inserere placuit. Quoniam vtraq; pars de primo cognito loqui videtur, secundùm processum ordinemque diffinitiuum: in ordine autem diffinitiuo, vniuersaliora (vt omnes propemodum sentiunt) sunt notiora, ac distinctè cognoscuntur, distincta vtiq; cognitione potentiali: quia verò, sua inferiora actu nequaquam continet, cognitionem actualem confusam habere videntur; hanc ob causam vna pars asserit, magis vniuersalia distinctè, altera autem, confusè cognosci. Quoad verò ad speciei cognitionem, similis est controuersia, & eiusdem controuersiæ par vtiq; causa: nam, quia species plura continet, idcirco pars quædam ait, speciem confusè cognosci; plurium enim continentia, confusionem significat: altera verò dicit, speciem distinctè cognosci; species enim est actus: actus autem distinguit: igitur distinctè cognoscitur. Adde, quòd ea, quæ sub ipsa continentur, ordine debito gaudent; vbi autem est ordo, nulla est confusio: igitur species distinctè cognoscitur. Et reuera, si species est, quæ diffinitur; actualem vtiq; habere videtur cognitionem: quoniam verò infinita quo-

[Margin notes: Vniuersale confusè cognoscitur. / Conceptus entis cõfusus. / 5. / Genus est confusius specie. / 6. / 7. / Propria sententia. / Processus diffinitiuus.]

Vniuersale confusè cognoscitur.

ta quodam modo sub se continet indiuidua, potentialem habet cognitionem confusam: & hoc est, quod ab illis dicitur, speciem specialissimam, via originis ab intellectu primò conosci. Cæterùm, si alicui hæc non arriserint, abundet in sensu suo; nos autem minimè approbamus obstinatum animum contradicendi. Quòd si loquamur de primo cognito (sicut dictum est) secundùm processum demonstratiuum per inuentionem emergentem, primum cognitum, experimentariæ, atque singulares sunt propositiones, deinde vniuersalissimæ: secus autem est, si per doctrinam processus ille emerserit; tunc enim, vniuersalissimæ propositiones sunt primum cognitum, siue substantiale, siue accidentale illud extiterit: siquidem in scientiarum arte, doctrinaque, præceptoris auxilio, nobis comparanda, à magis vniuersalibus, ad minùs vniuersalia semper proficiscimur. Aliter autem res se habet, si in notitia rerum acquirenda, natura tantùm ducimur, sine extrinseci adminiculo docentis: tunc planè, quod primò, & magis mouet, est nostrum primum cognitum, & tale vtique est species specialissima. Et quoniã ars præcedit naturam, ac processus naturæ simpliciter est prior artis processu; singularia simpliciter sunt priùs cognita. Sed de primo incognito satis. Cæterùm, rationi quoque consentaneum est, vt de primo cognito secundùm sensum, aliquid dicamus, quibusdam distinctionibus præmissis.

Processus demonstratiuus

Singulare primũ cognitũ.

Primum cognitũ sensui.

Inprimis igitur, non ignorare oportet, duplicem esse naturam, siue virtutem sensitiuam: interiorem vnam, alteram verò exteriorem. Porrò, exterioris quinque sunt sensus; interioris verò duplex. alter quidem, qui omnium cognoscendorum, quæ ab extrinsecis parantur sensibus, virtutem habet, vocaturque sensus communis, cuia interest, eorum, quæ à sensibus exterioribus apprehenduntur, differentiam ponere: alter verò, qui tum in præsentia, tum etiam in absentia virtutem habet cognoscendi, diciturque phantasia, siue cogitatiua: memoria autem, quoniam nihil cognoscit, ad hoc speculationis genus non spectat. Porrò, cognitum à virtute sensitiua exteriori, est ipsum sensatum, aut per se, aut per accidens. Iterùm, aut per se primò, veluti color respectu visus, aut secundariò, ceu sensibilia communia, nempè numerus, magnitudo, figura, motus, quies, & quæ sunt generis eiusdem: cognitum verò per accidens, quia scilicet ab alio per se intelligitur; substantia namque ab intellectu per se, à sensu autem per accidens percipitur. sic etiam virtus intellectiua, propria virtute vniuersale, quatenus verò annexa est sensui, singulare intelligit.

Sensus communis.

Phantasia.

Proprium obiectum.

Itaque, primum virtuti sensitiuæ cognitum, via originis, est proprium illius obiectum: deinde obiectum commune: postremò obiectum per accidens; visus siquidem priùs obiectũ proprium, nempè colorem; deinde communem, hoc est, magnitudinem, figuramque, hominis; vltimò substantiam apprehendit. Sanè, quælibet virtus sensitiua, ex sui natura, ad proprium fertur obiectum, quippè cùm sensibile proprium sit per se, & primò sensibile; cætera verò secundariò percipiuntur. Obiectum autem proprium à virtute sensitiua exteriori, sub ratione minùs vniuersalis primò apprehenditur, si in debita situm fuerit distantia, aliter contrario modo se habebit. de sensu autem communi simile est iudicium; à sensibus enim exterioribus suam mendicat notitiam. Phantasiæ autem primum cognitum, est obiectum commune, vtpotè illi sæpius occurrens, ac familiariter adhærens: deinde sensibilia propria. Quòd autem sensus possit vniuersale percipere, patet satis. 2. enim posteriorum, philosophus apertè docet, vniuersale à sensu apprehendi posse: Sensus, inquit, est vniuersalis, sentire verò, singulare. Et 2. de anima, tex 63. Visus non decipitur circa colorem, quoniã color; neque auditus circa sonum, quoniam sonus, sed circa coloratum. visus ergo non solùm circa hunc, vel illum versatur colorem; verùmetiam circa colorem communem, & vniuersalem. Differt tamen sensus ab intellectu; intellectus namque sub vniuersalitatis, sensus verò sub singularitatis ratione, vniuersale percipit: idque ex speciei intelligibilis, sensibilisque diuersitate manare asseueramus. Etenim species intelligibilis, à phantasmatibus separata est, atque sine cõditionibus indiuiduantibus, ipsam rem repræsentat: intellectus verò tali actuatus specie, super vniuersalẽ fertur naturam;

Commune obiectum.

Vniuersale à sensu percipitur.

Differentia sensus & intellectus.

quate-

Vniuersale confusè cognoscitur.

quatenus vniuersalis est, hoc est, à singularibus abstracta: sensibilis autem species, quoniam à conditionibus indiuiduantibus, non est discreta, atque diuisa; hac de causa, vniuersale, ad hoc, vel ad illud singulare contractum repræsentat. Sensus quoque, quoniam in obiectum non fertur, nisi specie sensibili priùs actuatus extiterit, proinde natura vniuersalis (mediante singularitate) ab eo cognoscitur. Rectè ergo dictum est à philosopho 2. post: Sensus est vniuersalis, scilicet obiecti, sentire autem est singulare: hoc est, mediante singularitate, vniuersale attingit. Itaq; obiectum sensus est vniuersale, quòad verò ad attingentiam, est singulare: vnde licet sonus, secundùm genus, sit obiectum auditus, sonum tamen non audit, nisi isto, vel illo sono mediante. Et hoc est, quod dicit Auer: 12. met: com: 14. Rem sentiri ob materiam, atque subiectum: sensibile autem est hoc singulare per materiam: ratio verò sentiendi, siue quæ mouet visum, est vniuersale, potestate quidem, non autem actu id est forma sensilis, vtpote in colorato color, in sonoro sonus, & id genus alia multa. Itaq; forma cuiuscunq; compositi, est vniuersale in essendo, vt animalium anima, corporum corporeitas, hominum anima rationalis, coloratorum color, non quidem actu, sed aptitudine, quia concipi potest vt prædicatum de pluribus: actu autem est pars compositi singularis. Ex quo patet, primum sensus obiectum esse vniuersale, non quidem actu, sed potestate: coloratum quoque videri, quatenus est particeps coloris, non hoc, vel illud; siquidem formæ illi, quæ est color, præter singularia colorata, realis respondet vniuersalitas, non actu certè vniuersalis, nec penitus singularis, sed media potius: igitur quod sentitur, est singulare compositum, conditio autem sensibilis, est illius materia, ratio verò sentiendi, & primum obiectum, est illius forma sensibilis. Sed dicet aliquis, si coloratum, in quantum color, & non in quantum hoc singulare, est ratio intelligendi; non ergo erit ratio sentiendi: nam sicut potentiæ sunt diuersæ; ita quoque diuersæ sunt obiectorum rationes. Et primo cœli, com: 92. Sensibile dicitur esse per formam intelligibile, per materiam verò sensibile: ergo &c. Dico non esse parem vtriusq; rationem intelligendi & sentiendi; siquidem in intellectu, & quod intelligitur, & ratio intelligendi, & conditio rei intellectæ sunt idem: quod enim propriè ab intellectu intelligitur, est vniuersale, & ratio, & conditio similiter: sicut patere potest in colore, qui ab intellectu percipitur. In sensu autem, conditio & ratio sentiendi non sentitur, sed est singulare compositum: cùm igitur ratio intelligendi sit vniuersale actu, seu forma actu vniuersalis, ratio verò sentiendi, forma compositi sensibilis, potestate, non actu vniuersalis: non ergo est par ratio in vtrisq;. Ad argumentũ primum, negatur consequentia: singularia enim per se ab intellectu, nõ intelliguntur: vtriusq; verò potentiæ maximè ab inuicem distinguuntur: nam etsi color adæquata sit potentiæ visiuæ ratio; non tamen intellectiuæ: differunt ergo ab inuicem: intelligendi namq; ratio adæquata, est sine materia, ac conditionibus indiuiduantibus intelligere: sentiendi verò est forma, actu nequaquam à materia, eiusq; conditionibus secreta, siue segregata. Ad 2. commentator, rei intellectæ conditionem, atque sensu perceptæ differentiam posuit tantùm, alia verò reliquit, quasi proposito suo minimè congruerent. Dicit itaq; rei intellectæ conditionem esse formam, siue vniuersale: rei verò, sensu perceptæ, materiam. Quòd ergo sit primum cognitum apud sensum, dixi.

Vniuersale mediante singulari cognoscitur.

Vniuersale ratio sentiendi.

Forma compositi vniuersale potestate.

Obiectio.

Solutio.

1.

2.

## CAP. IX.

### *Singulare esse rationem formalem obiectiuam sensus.*

Singulare est obiectũ sensus



NOnnullis argumentis contra prædicta sic arguitur. Cuius est actus, eius est potentia, teste philosopho de somno & vigilia. sed sentire est singulare ex 1. primo poste: ergo sensus est singularis. Et primo met: cognitiones singularium sunt maximè propriæ sensibus. Et 2. de anima, singulare dum sentitur, vniuersale dum intelligitur. Sanè, si vniuersale est obiectum sensus: igitur idem erit intellectus, & sensus obiectum. Etenim, si singularitas sit sensus ratio obiectiua; erit vtiq; ipsa natura, singularitati subiecta. sed talis est obiectum intellectus: ergo &c. Ad diuersarum siquidem potentiarum, diuersa quoque sunt obiecta: singula- 2. re igitur est obiectum sensus. Amplius, intellectus tantùm in rebus vniuersalitatem facit, 1. de anima. com: 8. Vniuersale, inquit, aut nihil est, aut posterius. Et 12. met: com: 4. igitur nihil in quantum vniuersale, est obiectum sensus; nullum enim vniuersale est ante sensum. Adde, quòd tunc alicuius potentiæ, aliquod daretur, sub aliqua ratione obiectum, sub qua ab eodem nunquam attingeretur: sensus profectò cognoscit sentiendo. sed

Soluuntur argumenta.

sentire, est singularis: vniuersale igitur ab intellectu percipi non potest. Accedit ad hoc, quòd si color sit primum obiectum sensus in quantum vniuersalis, hæc autem albedo cùm sit color: erit ergo primum obiectum sensus in quantum vniuersalis. Conclusio est falsa: ergo aliqua præmissarum. non quidem minor: maior ergo. Modus syllogizandi est 1. ex maiore reduplicatiua, & minore absoluta, prim: priorum. Adhæc, & similia, ita respondemus, & ad primum: dicimus illud verum esse subiectiuè, non autem obiectiuè: cuius enim subiectiuè est potentia; eiusdem subiectiuè est actus. vult sanè ibidem philosophus probare, actum sentiendi esse compositi, & potentiam similiter: & non animæ tantùm. Ex philosophi ergo authoritate hoc tantùm habetur, nempè in eodem, scilicet in coniuncto, & non in sola anima recipi sensum, in quo & sentire recipitur. quòd si velis asserere, obiectiuè esse intelligendum, vt sit sensus, actus, & potentia, à qua est actus,

Quare sentire dicitur singulare.

sunt eiusdem obiecti; nullum ad huc sequetur absurdum: philosophus namq; nõ intendit dicere, sensationis obiectum esse singulare, tametsi sentire sit singulare; sed hoc potiùs, sensum, cuius obiectum est vniuersale, mediante aliquo singulari exire in actum sentiendi, in quo actus sentiendi, ab intelligendi discernitur. Ad confirmationem: sentire est singularium, tanquam eorum, quæ sentiuntur, non autem, vt rationes sentiendi; ratio enim singularitatis, actui sentiendi necessaria est, non quidem vt ratio formalis obiecti, sed vt causæ, sine qua non. Ad aliam confirmationem patet solutio ex supradictis, diuersa siquidem ratione vniuersale ab intellectu & sensu deprehenditur, tametsi sit 2. vtriusq; obiectum. Ad 2. Quamuis nullum sit actu vniuersale, ante intellectus operationes; bene tamen potest esse vniuersale in potentia, veluti cuiusq; compositi forma. Ad confirmationem, negatur consequentia: visus enim sub coloris ratione apprehendit omnia: cum quo tamen stat, rationem illam communem, in singularibus per accidens sentiri. Syllogismus autem alterius confirmationis est ex puris particularibus, in quo ma-

Propria opinio.

ior, vniuersalis esse non potest, alioqui esset falsa. Mutatur præterea suppositio: nam color in prima stat simpliciter, & in secunda personaliter. Cæterùm in singulari, duo nobis consideranda sunt: alterum ipsa quidem singularitas: alterum verò, natura singularitati subiecta, quæ ad hoc esse, ex se est indifferens, sicq; singularitatem illam præcedit, & in illo priori indifferentiam habet, atque vnitatem realem, numerali vnitate, minorem. Itaq;, cùm singulare sentitur; ipsa vtiq; natura, singularitati subiecta, est ratio obiectiua formalis; tametsi totum, vt quod semper sentiatur. Ipsa autem singularitas,

Obiectum sensus.

quamuis non sit ratio formalis obiecti; se habet tamen, vt causa sine qua non. Ex quo patet, ipsam indiuidualem proprietatem, non esse rationem agendi, sed conditionem agentis: ipsam verò naturam rationem, tum mouendi, tum verò agendi, & dici, & esse in sensu quidem; non tamen sine singularitate. Itaq;, obiectum sensus est ipsa natura indif-

ferens,



 Ens diuidi in 10. prædicamēta

*ferens, quæ per singularitatem sentitur: sic color in quantitate videtur, tametsi ipsius non sit obiecti ratio formalis, sed potiùs ratio sine qua non. Sed de his satis.*

## QVAESTIONIS DECIMAE. CAP. I.

### *Ens diuidi in 10. prædicamenta.*



*Actenus de primo cognito, nonnulla balbutiendo locuti sumus: reliquum nobis est, vt alias percelebres, magisq; vtiles entis quæstiones prosequamur: nobis enim, alijsq; consulere cupientes, sub vno contextu, ordineq; redegimus, ac redigere studemus omnia, quæ sparsim ab alijs digesta posita fuisse vidimus. Quoniam autem paulò antè fol: 158. à nobis mota est quæstio, hæc scilicet: ens diuisum in 10. prædicamenta, esse met: subiectum, illiq; profectò congruebat proposito, hanc exoluere controuersiam: præpediti autem occurrentis quæstionis de primo cognito, cupidine, desiderioq; sciendæ, id perficere nequiuimus. illa ergo absoluta, ad huiusmodi quæstionis indagationem accedendum, nobis necesse est, arbitrati sumus, de qua Arist: philosophatus est 5. met: com: 14. Per se autem, inquit, ea dicuntur esse, quæ prædicamenti figuræ significant, hoc est, entia per se dicuntur, quæ significant figuræ, id est modi, siue genera prædicamenti; tot enim ipsum esse significat, quot modis ipsæ figuræ dicuntur. Et 6. met: com: 4. eandem entis diuisionem substituit, vbi commentator palàm profitetur, ens essentialiter in 10. prædicamenta esse diuisum: Quod autem est essentialiter, inquit, in 10. prædicamenta diuiditur. Primo autem phy: com: 25. contra Parmenidem disputans, illius rationē ostendit esse friuolam; quia inquit commentator, ente, quod multipliciter dicitur tanquam simpliciter dicto, vtebatur, Ex quo patet ens de decem prædicamentis, formaliter dici: de substantia autem simpliciter, & absolutè, quia per se subsistit. accidentibus autē, quia sine substantia subsistere nequeunt, non ita propriè congruit entis denominatio: vnde philosophus 12. met: com: 3. accidentia non esse entia dixit, quia sunt entis, nimirum, vt ait commentator, non sunt entia simpliciter; ens enim simpliciter, & principaliter est substantia, quia est separabilis, & per se existit, aliorum verò nullum, ipsa sola constans per se, alia verò in substantia: vnde hoc modo accidentia dicuntur non entia, quia scilicet sine substantia nequeunt existere; non quia aliquod formale esse non habeant; tametsi illud sit imperfectum, vt dictum est. Porrò, prædicamentum, vno modo idem est, quod intentio, quæ est ordo, vel relatio inter genera, & species secundùm diuersum modum prædicandi, atque ita est secunda intentio, & ad logici considerationem spectat: alio modo, res prædicamentales significat, quæ sunt potiùs entitates, quàm prædicamenta formaliter: tertio sumitur pro rebus, quæ stant sub intentione prædicamentalitatis, nempe pro re, quæ est substantia, vt fundat generalissimi, & subalterni, ac specialissimi intentionem. Prædicamenta quoque res diuersæ vno modo esse dicuntur; quatenus scilicet in diuersis habentur prædicamentis, atque secundùm rem prædicamentariam dissentiunt. Vnde Arist: 12. met: com: 19. mouet hanc quæstionem: vtrum principia 10. prædicamentorum sint eadem vel diuersa. Et com: 20. 21. & 22. vsque ad 26. longo sermone ostendit, principia proxima eadem, remota verò esse diuersa. Alio modo si res intelligatur, pro ente reali, quod potest existere sine alio; sic proculdubio, nullum prædicamentum, excepta substantia res dici potest, atque ex consequenti neque inter se, neque à substantia, res diuersæ esse dicuntur. Diuisio autem entis in 10. prædicamenta, secundùm Boetium in lib: prædicamentorum, est vocis in significata. Et Auer: 10. met: com: 10. ait, ens significare 10. prædicamenta sine medio. Non ergo vera diuisione in 10. prædicamenta diuiditur, nec per modos essendi, nec etiam per modos prædicandi. Alio modo intelligi potest: si 10. prædica-*

Ens diuiditur in 10. prædicamenta.

Quomodo accidentia sint entia.

Prædicamentum tripliciter sumitur.

Quomodo differunt.

Diuisio entis in 10. prædicamenta.

Ens diuidi in 10. prædicaméta

prædicamenta, sub nomine ens significata, per diuersos essendi, prædicandiq́; modos distinguantur, atque hoc modo, ens in 10. prædicamenta dicimus esse diuisum. Modi autem prædicandi sunt in duplici differentia: nam quidam sunt excogitati per opus intellectus discursiui, vt Chimæra est animal: nonnulli verò rem habent realem sibi correspondentem, ex sui natura: vt esse principium, & finem, prædicatur de puncto; vterque enim modus prædicandi verè fundatus est super puncti naturam. Modi quoque essendi, quidam actu distinguuntur, vt esse album, & esse dulce in pomo: à qualitatibus namq; distinctis, esse distincta largientibus, sumuntur. Alij verò non sunt actu distincti, sed ex modo, correspondendi distinctis conceptibus, separantur. hoc autem contingit, quando vna, eademq́; res, habens vnum modum realem, & essentialem, diuersos fundat conceptus; qui profectò correspondenter, non autem actu, nominantur distincti modi essendi. Principia insuper distinctiua, quædam sunt proxima, vt qualitates contrariæ in elementis; quædam verò vltimata, in quibus fundantur proxima, vt formæ substantiales eorundem. His igitur ita dilucidatis, dico, quod prædicamenta pro rebus prædicamentalibus præcisè sumpta, seipsis tantùm distinguuntur; sunt enim primò diuersa, & in nullo vniuoco conuenientia: propositio autem in qua vnum prædicamentum negatur de alio est immediata, ex primo post. Quòd si sumantur pro rebus prædicamentalibus, vt substant decem intentionibus prædicamenti; sic per decem modos de ipsis primis substantijs, distinguuntur: quatenus enim substant prædicamentis; eatenus in ratione prædicandi de primis substantijs, ab inuicem separantur: sic enim ait philosophus 5. met: com: 14. diuersa esse per figuras prædicationis, id est, per diuersos modos prædicandi, distingui. At quoniam modi prædicandi, super modos intelligendi fundantur: etenim quemadmodum intelligimus, sic prædicamus, & enunciamus: modi autem intelligendi, super modos fundantur essendi. Conceptus siquidem, ni vanus extiterit, reale habet fundamentum. sed distincti modi prædicandi atque distincti conceptus intelligendi, vani nequaquam sunt: super igitur distinctas res, vel super vnam eandemq́; diuersimodè conceptibilem, modi prædicandi fundantur, quibus prædicamenta distinguuntur. Ex hoc autem apparet, quam ob causam quidam arbitrati sint, ens diuidi in 10. prædicamenta secundùm diuersos modos prædicandi: alij verò, secundùm diuersos modos essendi. Primi autem sic arguere consueuêrunt: Differentia est extra generis essentiã; non enim participat genus. at extra entis essentiam nihil esse potest, quod per additionem ad ens, aliquam entis speciem constituat. Sanè, quod est extra ens, est profectò purum nihil,

1. quod alicuius differentia esse nequit. Ens ergo non per aliquas differentias, sed per diuersos contrahitur modos prædicandi; qui certè consequuntur diuersos modos essendi.

2. Item, prædicamenta formaliter à prædicatione sumuntur, vnde & cathegoriæ dicuntur, quia secundùm diuersas prædicationes distinguuntur, quibus diuersimodè de primis substantijs prædicantur. Porrò, omne quod de primis substantijs prædicatur: aut est idem illis, aut in illis. primo modo est prædicamentum substantiæ: secundo autẽ est in illis simpliciter, aut secundùm quid. si simpliciter; aut absolutè, aut relatiuè. si relatiuè, habetur prædicamentum ad aliquid: si absolutè, aut per intrinsecam rationem, vtpotè per materiam, & sic est quantum; si verò per formam, & sic est quale. Si verò per rationem extrinsecam, aut per modum mensuræ permanentem, vtpotè, vbi, quod relinquitur ex adiacentia loci, si per successiuum, est quando, quod relinquitur ex adiacentia temporis. At si sumatur ab eo, quod est in prima substantia secundùm quid; aut est secundùm ordinem partium in loco, & sic est situs; aut sine ordine, & hoc vel secundùm rationem principij, & ita est agere; vel secundùm finem, & sic est pati. hoc modo prædicamentorum numerus colligitur per diuersos prædicandi modos, qui de primis substantijs prædicantur. Plato, authore Philopono primo priorum, vnum tantùmmodò posuit prædicamentum, cuius generalissimum, est ipsum ens. Alij, quatuor posuêre prædicamenta nempè,

Modi prædicandi. — Modi essendi. — Principia distinctiua. — Per modos prædicandi distingui. — Modi intelligendi. — Quòd ens diuidatur per modos prædicandi. — Ordo prædicamentorum. — Plato.

Ens diuidi in 10. prædicamẽta

nempè substantiam, quantum, quale, & ad aliquid. Cætera verò prima nequaquam esse arbitrati sunt: nam positio est in prædicamento relationis, actio & passio, quia sunt motus in prædicamento quanti habitus, vel dispositio in prædicamẽto qualitatis: quando, & vbi, in quanto, logici putant in prædicamento qualitatis omnia prædicamenta secundùm esse collocari; voces enim, siue conceptus, illa esse opinantur: proinde quouis modo fuerint, qualitates erunt. Huic autem positioni Boetius fauere videtur, qui librum prædicamentorum, librum de decem vocum censuit esse appellandum: vnde secundùm esse, vnum quidem, secundùm verò significationem, decem sunt prædicamenta. Simplicius autem simile quiddam fatetur: Intentio, inquit, in hoc negotio est de simplicibus, & primis, ac generalibus vocibus; quatenus scilicet sunt rerum significatiuæ. Auicenna autem in prima parte suæ logicæ. Et Auer: super prædicamenta arbitrati sunt librum prædicamentorum, principaliter esse de rebus, & ex consequenti, & secundariò de vocibus. Alij putant tria tantùm esse prædicamenta secundùm rem diuersa, videlicet substantiam, quantum, & quale. Nonnullis visum est, hanc propositionem esse Dialecticam, quippe quæ ex solis terminis euidens esse non possit: nec ab Aristotele est alicubi per demonstrationem ostensa. Hæc quidem, & similia dici solent de prædicamentorum ordine atque numero.

Quod sint prædicamenta.

Boetius.

Simplicius.

Auicenna.

Auerro:

## CAP. II.

### *Ens diuidi in 10. prædicamenta per modos essendi.*

Ens descendere per modos essendi.



Onnulli, ingenio, & scientia illustres, diuisionem entis in decem generalissima, nequaquam voluerunt esse bimembrem, aut trimembrem, sed immediatam; quia scilicet ens in decem genera descendit non per diuersos prædicandi modos, sed per modos essendi ex natura rei distinctos: quorum quilibet, respectu entis, contractiui quidem, respectu verò alicuius prædicamenti, constitutiui rationem habet. Etenim, quemadmodum ens prima sui diuisione, per finitum, & infinitum, in ens creatum & increatum, tanquam per modos intrinsecos simpliciter descendit; ita planè ens finitum & creatum, quod diuiditur in 10. genera, prima & immediata diuisione, per proprios modos essendi, in 10. genera contrahitur, & descendit. Ad argumentum autem primum ita respondent: Quamuis, inquiunt, ens per differentias propriè sumptas non contrahatur; contrahitur tamen per aliquos modos essendi, qui planè differentiæ quædam, tametsi impropriè, dici possunt, & cùm infertur: Essent ergo non ens: admitto, formaliter loquendo; contractiuum enim semper est extra rationem formalem contrahibilis. si pergis inferre: nihil ergo erunt: nego consequentiam; erunt namque ens realiter, non formaliter: datur sanè inter ens formaliter, & nihil, ens realiter. Ad aliud dicunt, ens non diuidi in 10. prædicamenta, sicut vox in significata diuiditur, cùm ens non sit æquiuocum ad decem genera, vt paulò antè dictum est. Quando ergo dicit philosophus, quòd quoties diuiditur ens, toties esse significatur: & propter hoc ea, in quæ primò diuiditur, vocari prædicamenta, quia distinguuntur secundùm diuersum modum prædicandi, dicunt illud esse, dicere primam intentionem, & illud esse significare idem vnicuique cathegoricè. Arguunt deinde contra primam aliquorum sententiam: Modi prædicandi, inquiunt, sunt duo, scilicet, in quid & in quale, & tantùm. 4. prædicata ex 1. topicorum, & quinque sunt vniuersalia apud Porphyrium: penes ergo modum prædicandi, decem nequaquam sunt prædicamenta. Reuera, tunc in omni prædicatione de tertio adiacente, esset nugatio: cùm enim dicitur homo est substantia: per copulam intelligitur esse, & substantia: nam (vt illa opinio dicit) modi prædicandi, super modos essendi fundantur: bis ergo dicitur esse. Adde, quòd res primæ intentionis

Responsio ad argumentum 1.

2.

Rationes, quod ens diuiditur per modos essendi.

1.

Ens diuidi in 10. prædicaméta

intentionis, per res secundæ intentionis minimè distiguantur. sed prædicamenta sunt res primæ intentionis, modi verò prædicandi, ac essendi sunt res secundæ intentionis; esse siquidem quandam cõpositionem significat, quam sine extremis non est intelligere ex prim. perim: sed illa compositio causatur ab intellectu: ergo & esse: quod autem causatur ab intellectu, est ens secundæ intentionis: ergo &c. Ens enim 2. intentionis non diuersificatur per res primæ intentionis. nec è conuerso. Dicis, duplicem esse modum prædicandi, alterum quidem intentionalem, alterum verò, qui se tenet ex parte rei: nec quemlibet modum intentionalem, posse prædicamenta distinguere; sed illum tantùmmodò, qui est modus ipsarum rerum. Contrà, si diuersus modus prædicandi ex parte rei, prædicamentorum distinctionem ponit: in quolibet ergo genere sunt duo modi prædicandi, nempè abstractiuè, vt albedo est color, & concretiuè, vt sortes est coloratus: modi namq; intentionales prædicandi, qui ab illis excluduntur, non causant falsitatem in propositione, sed modi abstracti, & concreti, vt album est albedo: illa autem est vera, albedo est albedo: isti ergo modi sunt ex parte rei. Adde, quòd si diuersus modus prædicandi de substantia prima, differentiam efficit prædicamentariam; tunc sola concreta essent in prædicamento, quia sola concreta prædicantur de primis substantijs. Sed hoc Auicennæ aduersatur lib: 3. suæ physicæ, cap. 2. vbi vult, quod eatenus aliquid genus est appellandum; quatenus prædicatur in quid. Quare, si qualitas est genus, est in quantum prædicatur in abstracto, & in quid de suis inferioribus, & non in quantum prædicatur in concreto de prima substantia, veluti accidentia sumpta in concreto, vt quantum, & non quantitas. Iterùm, si prædicamenta per diuersos modos prædicandi distinguuntur: aut illi modi sufficiunt ad distinctionem prædicamentorum causandam: aut præter illos ad huc necessaria est diuersitas rerum, à quibus illi modi sumuntur. non primum, alioqui magis distinguerentur homo & equus, cùm distinguantur realiter, quàm duo prædicamenta, quæ per te non necessariò distinguuntur realiter, sed per solos modos prædicandi. nec secundum, aliter distinctio prædicamentorum, secundùm diuersos modos prædicandi non erit prima, quod est contra te. Tenet consequentia: res enim quæ prædicatur, præcedit modum prædicandi: aliquid ergo distinguit prædicamenta, priusquàm à modo prædicandi distinguantur. Sanè, primi termini seipsis differunt: igitur non per diuersos prædicandi modos. His, atque similibus rationibus arguunt contra modos prædicandi. Iam audiamus alias rationes contra modos essendi: Si ens ad 10. prædicamenta cõtrahitur per modos essendi, cùm illi sint tantùm duo, scilicet in quid, & in quale: duo ergo tantùm essent prædicamenta. Sanè, si per diuersos modos ens in 10. descendit genera: igitur prædicamenta inter se non distinguuntur realiter. Tenet consequentia: modus enim rei (vt omnes propemodum sentiunt) non variat rem formaliter. Accedit ad hæc, quòd illi modi ens commune includere nequeunt, quia contractum non est de ratione contrahentis, alioqui genus esset de ratione differentiæ: cuius oppositum sentit philosophus 3. met. Sunt ergo diuersi ab ente communi, & sic sunt non ens, atque ita prædicamenta distinguerentur per non ens, quod est absurdum. Iterùm, quando dicitur, substantia est ens: aut illud per se tenetur positiuè, aut negatiuè. non positiuè; perinde enim esset ac si diceretur, quòd sit causa sui ipsius: quod in quolibet genere causæ est impossibile. nec etiam negatiuè, alioqui ens, per aliquod negatiuum ad substantiam contraheretur, & sic tale esset de ratione substantiæ. Reuera, contrahens aliquod commune, id, ad quod contrahitur, præcedat necesse est: sicuti rationale contrahens animal, perfectione hominem præcedit. Quare, si ens, ad substantiam per esse per se contraheretur; esse per se, substantiam necessariò præcederet, & sic esset aliquis conceptus entis prior, conceptu substantiæ, quod est falsum. Adhuc, idem est diuisiuum superioris, & inferioris constitutiuum. Quare, si esse, virtutem habet contrahendi ens ad acciden-

2. (margin, beside "dus ipsarum rerum")

3. (margin, beside "quantitas. Iterùm")

Quod ens nõ distinguatur per modos essendi.

4. (margin, beside "diuersos prædicandi modos")

5. (margin, beside "camenta distinguerentur")

6. (margin, beside "traheretur; esse per se")

tia,



Ens diuidi in 10. prædicaméta

tia; pari quoque ratione virtutem habebit, & accidentia constituendi. sed esse in alio ab accidente separari non potest; contradictionem enim implicat: igitur ab esse, ens non contrahitur. Sanè, per illos modos, ens immediatè non contrahitur ad 10. prædicamenta, cùm priùs contrahatur ad finitum & infinitum, atque ita illa propositio, qua vnum prædicamentum negatur de altera, non esset immediate; sed posset demonstrari, cuius contrarium sentit philosophus primo posteriorum: ergo quod prius. Præterea, quando 7.
dicitur, accidens est ens in alio: quandam innuit habitudinem, quæ profectò, relationem rationis dicere nequit; ab ente enim rationis, ens reale nequaquam contrahitur: nec ad illius spectat rationem. neque etiam relationem realem; siquidem aut contrahit, ens absolutum, aut relatum. non relatum, nihil enim seipsum contrahit. non absolutum: cùm enim absolutum & relatio ad diuersa genera pertineant, vnum ab altero non contrahitur genus: ergo ens non contrahitur ad 10. prædicamenta per modos essendi. Adest etiam locus disputandi de numero prædicamentorum, sic obijciendo. Non sunt decem

Quod nō sint 10. prædicamenta.

partes entis. Sanè, quot modis vnum oppositorum dicitur; tot etiam & reliquum 5. met: 8.
cap. de vno: sed substantia & accidens opponuntur: aut ergo duo tantùm sunt prædicamenta: aut totidem substantiæ, quot accidentis. Reuera, omne prædicamentum est prædicabile. sed quinq; sunt prædicabilia: igitur quinq; sunt prædicamenta. Aut quatuor tantùm sunt prædicamenta, quia totidem prædicata: nec maior de vno, quàm de altero, ratio haberi potest. Deniq; quod per superabundantiam dicitur, vni soli conuenit. sed prædicamentum vocatur generalissimum, quod est nomen superabundans: vnum ergo tantùm est prædicamētum; vnum siquidem est rerum principium: ergo vnum prædicamentum: prædicamenta namq; rerum principia vocantur. Dixi paulò antè hanc propositionem à multis appellari Dialecticam.

## CAP. III.

### *Soluuntur Argumenta.*



AD primum negatur antecedens, si illi modi intelligantur, quatenus fundati 1.
sunt super modos essendi; illi siquidem sunt decem, & decem quoque modi prædicandi. Ad confirmationem negatur consequentia: esse namq; non eodem modo dicitur; in prædicamento enim dicitur simpliciter, in verbo verò complexè, atque ita eodem modo bis esse nequaquam repetitur. Ad aliàm confirmationem, quamuis res primæ intentionis, si absolutè considerentur, per intentiones non differant; si tamen vt substant intentionibus intelligantur, per modos intentionales distingui possunt. Ad 2. Prædicamenta non per quoscunq; modos prædican- 2.
di, sed per modos prædicandi de prima substantia distinguuntur: proinde nego quòd res alicuius prædicamenti, de prima substantia in abstracto prædicatur. Ad probationem negatur consequentia: non enim necesse est, vt eo modo sint prædicamenta, quæ prædicantur de substantia; sed quòd à tali prædicatione sumatur ratio distincti prædicamenti, quatenus enim in tali natura fundatur prædicamentum, est generalissimum sub alternum, & specialissimum. proinde res sic intellecta, Auicennæ non aduersatur. Reuera, in prædicamento est modus prædicandi de prima substantia, à quo ratio distincti prædicamenti sumitur: quia enim qualitas alio modo de prima prædicatur substantia, quàm quantitas; idcirco sunt ab inuicem distincta prædicamenta. Alius modus est, qui de suis inferioribus prædicatur: qualitas namq; prædicatur de sorte, & de habitu, & de naturali potentia. Ab hoc autem secundo modo sumitur ipsum prædicamentum intrinsecè. Sanè, si in qualitate generalissimum, subalternum, ac specialissimum assignari non posset; non esset vtiq; prædicamentum. Ad 3. Dicimus diuisionem insufficientem 3.

Duo modi prædicati in prædicamento.

Ens diuidi in 10. prædicaméta

esse; distinctio enim requiritur secundùm modos prædicandi sumptos à modis essendi,
qui planè modi, aut actu, aut correspondenter distincti sint necesse est. Non ergo suffi-
cit præcisa distinctio secundùm modos prædicandi absolutè sumptos, neque necessaria est
rerum diuersitas, in quibus distincta fundantur prædicamenta. Dicis, sortem, & equum
magis distingui, quàm duo alia prædicamenta: verum quidem est quôad realem, non
autem quôad formalem distinctionem. Porrò, distinctio formalis inter prædicamenta
est maxima. Reuera, vt dicitur 1. poster: propositio immediata vocatur, quando à præ-
dicamento prædicamentum negatur: non autem quando species à specie; conueniunt
enim in genere: & de subalternis, simile est iudicium. Dicis, ergo distinctio entis in 10.
prædicamenta non est in prædicamenta realiter distincta, quod philosopho non proba-
tur 6. met: Respondeo, quòd quamuis vltima prædicamenta non differant à tribus pri-
mis quôad rem denominantem; differunt nihilominus quôad denominationem extrin-
secam: vnde tenendum est prædicamenta dicere absolutum cum denominatione extrinse-
ca, ad quam consequuntur quidam respectus. Ad aliam confirmationem, quòd si primi
termini pro illorum significatis intelligantur, sic seipsis distinguuntur; si verò pro rebus,
4. vt intentionibus substant; sic differunt per modos prædicandi. Ad 4. Si quale accipia-
tur, quatenus est qualitatis concretum; sic certè sunt plures modi essendi, quàm quid &
quale: scilicet quantum, agere &c. at si pro omni accidentis prædicamento intelligatur,
hoc modo in 9. modos essendi, sicuti accidens in 9. modos accidentium subdiuiditur.
Quale autem non constituit vnum prædicamentum in genere, sicut quid, quia nimirum,
omnibus sub se contentis, vniuocè non conuenit, sicut quid, his, quæ sub illo continentur.
Ad primam confirmationem, dico modum accidentalem non distinguere rem, ac spe-
ciem variare, sed essentialem, & intrinsecum. & si dixeris prædicamenta primò esse
diuersa 10. met: seipsis ergo, & non per modos sunt diuersa: Dico, prædicamenta distin-
gui per modos, non realiter, sed ratione tantùm ab ipsis distinctos. Ad aliam confirma-
tionem, dico ens in illis includi, nec contractum esse de ratione contrahentis, nisi in dif-
ferentijs propriè dictis, quales non sunt huiusmodi modi. Ad contrahendum autem ens,
sufficit eis, si aliquid formaliter dicant, quod non explicatur per entis communis conce-
5. ptum. Ad 5. vtroque modo teneri potest; illud enim per se, modum proprium essendi sub-
stantiæ, non autem causalitatem dicit: illo autem modo, substantia ab accidente distin-
guitur: esse namque ens per se, & esse ens in alio, sunt modi oppositi. potest etiam teneri
negatiuè: nihil sanè refert, aliquod negatiuum esse de ratione substantiæ; quatenus cadit
sub nostro intellectu: prima namque genera, & simplicia, sicut & abstracta, per negatio-
nem à nobis apprehenduntur. Ad confirmationem, esse per se, licet secundùm nostrum
modum intelligendi, substantiam præcedat; non ob id tamen præcisum habet conceptum
à conceptu substantiæ, modò concretiuè substantia sumatur: hoc autem dixerim, quia
vnius rei, diuersi esse possunt modi concipiendi ex parte concipientis: proinde substantia
6. diuersis modis concipi potest. Ad 6. Esse in alio actualiter ab accidente separari potest;
non tamen posse esse in alio, quia nimirum diffinitio non potest separari à diffinito: hic
7. autem modus est proprius accidentis. Ad 7. dico illam habitudinem esse realem, atque
ens reale commune, vt abstrahit ab absoluto, & relatiuo, contrahere: quando autem di-
citur, relationem & absolutum, ad diuersa spectare genera, veritatem habet in relatio-
ne, & absoluto prædicamentali: at illa habitudo designata per illud esse in alio, est re-
8. latio transcendens, & ideo nihil ad rem. Ad 8. Illa regula valet in suppositis, in quibus
est eadem multiplicationis ratio. Præterea, opposita sunt in duplici differentia: quædam
enim sunt opposita formaliter, secundùm proprias rationes, atque differentias: in quibus
illa regula, suum seruat ordinem: alia verò opponuntur, vt magis, & minus perfectum:
& hæc secundùm esse non variant speciem; bene tamen secundùm essentiam. substantia
autem & accidens hoc secundo opponuntur modo. Ad confirmationem negatur conse-
quentia:

Soluuntur argumenta de modis essendi

De numero prædicamentorum.

In quo differt prædicabile à prædicamento.



Pasiones entis.

quentia: prædicabilia enim per diuersos modos prædicandi speciales, ac per diuersa subiicibilia distinguũtur. Omne enim prædicabile prædicatur in quid, vel in quale. si in quid, aut de pluribus differentibus specie, & sic habetur genus, vel de pluribus differentibus numero, vt species. si in quale, aut essentiale, vt differentia: aut accidentale conuertibiliter, & ita spectat ad proprium: aut non conuertibiliter, & sic est accidens. at prædicamenta distinguuntur secundùm diuersos modos prædicandi fundatos quippè super diuersos modos essendi, qui à diuersi entis gradibus sumuntur. Negatur ergo similitudo: & sequentis etiam confirmationis similiter; prædicata siquidem sumuntur, quatenus de ipsis, secundùm artem dialecticam, problemata terminare possunt: non sic autem prædicamenta, aut prædicabilia. Quamobrem species prædicatum non dicitur; nihil enim illi subiicitur, de quo per artẽ dialecticam aliquid terminari formaliter possit; subsunt namq; illi singularia fluxa, & corruptibilia. Ad aliam dico, generalissimum interdum negatiuè, nonnunquam verò affirmatiuè exponi posse. Primi modi talis est sensus, hoc est generale, & eo generalius vniuocum nihil, atque ita omnia prædicamenta, generalissima appellantur. Secundi verò talis, hoc est, generale, & omnibus aliis generalius: quòd si simpliciter intelligatur, nulli conuenit prædicamentorum; si verò in genere, sic cuilibet conuenit prædicamento. Itaq; quod per superabundantiam dicitur omnibus modis, & simpliciter, vni soli conuenit, quod verò in genere, multis. Ad aliam: prædicamenta sunt principia formalia, non autem effectiuum, quum sit vnum omnium rerum principium effectiuum: principia autem formalia multa. Audiuimus ergo quomodo ens in 10. prædicamenta descendat, vbi illa controuersia non magna aduersitate quatitur, cùm sit persuasum modos prædicandi super modos essendi vltimatè, & resolutoriè fundari. His ergo absolutis, ad entis passiones dilucidandas transeamus.

Prædicata differunt á prædicamentis.

Epilogus.

## Quaestionis vndecimae cap. I.

## De passionibus entis.



ETSI hactenus de multis, quæ ad entis negotium spectant solicitè disseruerimus: quia tamen cognoscendi subiecti, passiones eiusdem magnum afferunt adiumentum, nobisque intentio sit de ente copiosè, atq; vtiliter loqui; hac de causa, superioribus hanc de entis passionibus vtilem, necessariamque doctrinam inserere placuit. Inprimis igitur, scitu, & nequaquam neglectu digna quæstio est proponenda, habeat ens veras ac demonstrabiles passiones necnè. Et quidem philosophus 4. comment. 1. hoc quodammodo innuere videtur: Est, inquit, scientia quædam, quæ speculatur ens in quantum ens, & quæ huic insunt secundùm se, hoc est, de accidentibus essentialibus (teste Commentatore) quæ profectò sunt illius passiones. Et tex: comment. 6. Quod quidem igitur vnius scientiæ, est ens in quantum ens. & de accidentibus eius, inquit Commentator. Et comm. 5. Esse quædam ait propria enti in quantum ens, veluti numero par vel impar. subdit Commentator: Ens secundùm quod ens est habere propria accidentia, quæ per se sibi insunt. Ex his ergo, atq; similibus philosophi, atq; Commentatoris sententiis, palàm esse videtur, enti proprias inesse passiones. Verùm non sine caligine intelligi potest, quomodo hæc res se habeat; passio enim nondum ratione, sed etiam formaliter, a subiecto discrepat: illæ autem quæ vocantur entis passiones, vtpotè vnum, bonum, verum, res, aliquid, ab ente nequaquam ita dissentiunt. Commentator in hoc non satis sibi constare videtur. Nam 4. met. comme. 3. apertè fatetur ens, & vnum, eandem dicere naturam, secundùm modum, & rationem diuersam; quod etiam philosophi litera clarè exprimit: Vnum, inquit, & ens sunt idem. Et 10. met. comment. 8. Ens & vnum significant idem secundùm subiectum: & diuer-

Ens habere veras pasiones.

Auer. varius.

Ens. Vnum.

ſa ſecundùm modum. Eſſet planè nugatoria enuntiatio dicere: ens eſt ens, vel dicere ens & ens, & non dicere ens eſt vnum, vel ens & vnum: vnum ergo non eſt ſynonimum enti. 6. met. comme. 8. tum philoſophus, tum Commentator differentiam ponunt inter bonum & verum; bonum enim in rebus, verum autem in intellectu reponunt: Falſum, inquit, & verum non ſunt in rebus, ſicut bonum & malum, ſed in cognitione. Verùm 1. eth. cap. 7. ait, bonum eſſe enti ſynonimum. idem dicit 10. met. comment. 5. & hoc nomen vnum quod eſt ſynonimum enti. hoc idem approbat in lib. d.d. diſp. 5. in ſolutione dubii tertii. Philoſophus 4. met. comm. 3. Idem, inquit, eſt vnus homo, & homo, & ens homo, & nihil aliud vnum præter ens: per nihil ergo diſtinguitur ab ente. Et comment. 5. eiusdem 4. met. Quoniam igitur, ait, vnius in quantum vnum eſt, & entis in quantum ens eſt, eædem per ſe paſsiones ſunt, ſed non vt numerus, aut linea, aut ignis, palàm quia eiusdem ſcientiæ eſt cognoſcere & quidnam ſunt, & accidentia ipſius. Ex quo patet vnum non eſſe entis paſsionum, ſed ſynonimum. Verùm hæc contradictio, quæ in hiſce iam adductis ſententiis eſſe videtur, facilè ſolui poteſt: vt dicamus ſecundùm rei veritatem, ens & vnum, aliaq; tranſcendentia idem eſſe omninò: differre autem ſecundùm conſuetum vſum loquendi, quippè cùm enti ab vno indiuiſio addatur. Secundùm hanc igitur ſententiam, enti veræ paſsiones non inſunt, ſed ea, quæ ab aliquibus entis paſsiones vocantur, ſunt illi ſynonima. Reuera, paſsio formaliter differt à ſubiecto. ſed ens & vnum, & alia ſimiliter tranſcendentia, ſunt inuicem ſynonima, vt veſtis, & tunica: igitur non ſunt propriæ, ac veræ entis paſsiones. Accedit ad hoc authoritas Auicennæ, 2. ſuæ met. c. 1. dicentis, ens, & rem prima impreſsione, animæ imprimi noſtræ: vna ergo, eademq; conceptione percipiuntur. Amplius, plura vni æquè primò cōpetere nequeunt. Quare, ſi plures inſunt enti paſsiones, æquè primò illi ineſſe non poſſunt. Aliquis ergo ordo inter illas habetur. ſed nullus ordo in illis inueniri poteſt: ergo nulla ex illis, propria entis paſsio eſt appellanda. Adde, quòd vna eſſet medium alterius demonſtrandæ, quod certè fieri non poteſt, vna ſanè altera non eſt ſuperior, neq; vniuerſalior; omnes enim conuertuntur cum ente, atq; illius diffinitiones nequaquam ſunt, nec vltimæ differentiæ, nec propria: ſunt ergo enti ſynonima. Amplius, quando plures vni inſunt paſsiones, quælibet illarum formaliter ab altera, & ab ipſo diſtinguitur ſubiecto, cui profectò aliquid addit. at tranſcendentia, ad ens, ſe ita habere non poſſunt; ſiquidē à qualibet illarū enti additur nihil, nec etiā alteri, quin contineatur ſub illis: illa ergo ſex ſunt inuicem ſynonima. vocantur autem tranſcendentia, quoniam ſub nullo prædicamentali genere clauduntur, quamuis à philoſopho hoc nomine nequaquā vocentur, ac tria tantùm à philoſopho poſita fuiſſe legantur, nempè vnum, bonum, & ens. Ab Auicenna ens, & res: recentiores plura addiderunt, actū ſcilicet & potentiā neceſſarium, & contingens, cauſam & cauſatum, & id genus multa. Competunt autem enti eorū paſsiones, quæ ſub ipſo continentur entiū: non tamē per ſe primò. Exempli gratia, prima ſubſtantiæ paſsio, eſt per ſe exiſtere, accidenti verò, alteri ineſſe, ſubſtantiæ ſeparatæ, æternitas, atq; immobilitas. Ab huiusmodi autem paſsionibus ens ſeparatur: ſicut animal ab homine. Sanè, nihil eſt in homine quin inſit animali; nō tamen è conuerſo: proinde immobilitas ſubſtantiæ ſeparatæ in hoc ab ente diſcrepat, quia ſcilicet ens, & illi & aliis competit: illa verò ſubſtantiæ ſeparatæ ſoli. Nec quiſpiā mirari debet, cur philoſophus in vno ſtatuēdo tantùm inſudauerit 4. & 11. met. ſi vnū ſit entis ſynonimum, cùm inibi contra Platonem diſputet, qui arbitratus eſt, vnū eſſe prius ente. Hæc quidem dicta ſint ad philoſophi mentem, atq; ſententiam. Quidam non contemnendæ doctrinæ viri, ens proprias paſsiones habere arbitrati ſunt, atq; argumentis ſuam ſtabiliuēre ſententiam: Si ens, inquiunt, proprias non haberet paſsiones demonſtrabiles: igitur in metaphyſica, nulla inueniri poſſet demonſtratio, quod eſt falſum; eſt enim vera ſapientia. Tenet conſequentia ex 1. poſt: cap. 10. In omni, inquit, demonſtratione, neceſſariò includitur primus, & ſecundus modus per ſe, eò quòd concluſio demonſtra-

[Marginal notes: Bonum. — Ens & vnum eſſe ſynonima — Contradictio ſoluitur. — Ens non habet veras paſſiones. 1. 2. 3. 4. — Quare dicuntur tranſcendentia. — Quomodo enti inſint paſsiones. — Ens habere proprias paſsiones. 1.]

monstrationis sit in secundo modo per se; concluditur enim passio de subiecto per diffinitionem subiecti & passionis. si ergo ens non habet passiones, de ente conclusio demonstratiua formari non posset demonstrabilis; & ex consequenti in metaphysica non fieret aliqua vera demonstratio. Amplius, quod est commune omni subiecto scibili, subiecto primæ veræq; philosophiæ deesse non condecet, cùm scientiæ nobilitate, cæteris præstet omnium scientiarum subiectis, (subiecto theologiæ, ac sanctarum scripturarum duntaxat excepto) sed habere passiones demonstrabiles, authore philosopho 1. post: ca. 22. est commune omni subiecto scibili: Vna, inquit, scientia est, quæ est vnius generis, hoc est, vnius subiecti, cuius sunt principia partes, & passiones: ergo quod prius. Fauet huic proposito Auicenna primo suæ met. ca. 2. Propria, inquit, accidentia, quæ metaphysicus considerat, non sunt propria alicuius prædicamenti, nec possunt accidere alicui, nisi quod est ens in quantum ens. Iterùm, vnum, bonum, verum, & ens, res, & aliquid, prædicantur de ente conuersim: sunt igitur propria, vt patet ex primo topicorum ex diffinitione proprij. Sanè, quæcunque ita sese habent, quòd vnum illorum inest per se primò iis, quæ sub ipso continentur, aliud verò non ita per se; illud vtique erit accidens primi. sed ens, & vnum ita se habent, respectu eorum, quæ sub ipso continentur; priùs enim competit ens, quàm vnum omnibus sub ente contentis: ergo quod prius. Ad hæc autem atque similia facilè est respondere; sufficit enim enti, passiones habere, non quidem primò, & per se, sed eorum, quæ sub ipso continentur. Etenim cùm sit scientia communis, determinatis, ac constitutis caret principiis, ex quibus propriæ passiones fluere solitæ sunt: secus autem res se habet in scientiis particularibus, quibus insunt determinata subiecta, ac prima principia, ex quibus illarum propriæ passiones descendunt. Porrò, omnes illæ authoritates, & philosophi, & Commentatoris, & Auicennæ, prudenter sunt intelligendæ, nempè ens habere proprias passiones, non quidem primò. vnde & Aristoteles ait, quæ huic insunt per se, sed non dixit primò. Itaque, hoc modo omnes illæ authoritates solui possunt. Ad primum ergo argumentum dico, de primo subiecto, quod est primum, primitate vniuersalitatis, non haberi scientiam demonstratiuam per se primò, sed per se non primò. sic habetur scientia de figura, quòd habeat tres, propter triangulum, sed per se non primò. at, de subiecto primo, primitate immediationis, per se, & primò, scientia demonstratiua habetur. Ad 2. Dico, ens esse subiectum scibile; non tamen per se primò, tametsi in tota scientia sit per se notum, quia prima impressione nobis impressum; ex hoc tamen sequitur, ens non perfectè sciri, quoniam non primò per se scitur, siue cognoscitur. Ad 3. Dico, illa quinq; non prædicari de ente: sicut tunicam de veste; sed illam enuntiationem esse eiusdem de seipso. Ad confirmationem, negatur minor; ens siquidem, & illa quinq; eadem perseitate insunt omnibus contentis sub ente: proinde vnum, quod cum ente conuertitur, per se, quemadmodum, & ens de omnibus prædicatur; vnam enim, eandemque naturam cum ente significat, quod cum ente conuertitur. Itaque ens secundùm philosophi, ac Commentatoris doctrinam, proprias passiones non habet, sed illa, quæ de ipsis dicuntur, sunt illi synonima, de quibus posthàc disputabimus.

2. | 3. | Soluunturrationes. | Quare ens nō habeat proprias passiones. | 1. | 2. | 3.

## CAP. II.

### De vno, atque aliis synonimis, siue passionibus entis.



PAulò antè secundùm quendam modum disputandi, probauimus, enti veras non inesse passiones: verùm penitiùs hoc disputationis genus perscrutari cupientes; inquirere placuit, si vnū, atq; alia transcendentia, de ente formaliter prædicentur: formalem autem voco prædicationem, iuxta quam, diffinientia essentialia prædicantur de diffinito. Et primò quidem in mentem a- 1.

Transcendentia non prædicantur formaliter de ente.

tem aliquæ rationes, nequaquam contemnendæ venerunt, nempè illa, etsi identicè, atq; essentialiter sint idem enti; formaliter tamen ab ipso discrepare. Reuera, bonum, & vnum, aut includunt ens formaliter, aut non. si non, habetur propositum. si sic, cùm non sint omninò idem; alia enim est ratio vnius, & alia boni: igitur quo conueniant, & quò differant, aliquid inter se habere, necesse est: Bonum ergo, & vnum, non erunt primò diuersa, nec vltimæ differentiæ, sed aliis discrepant differentiis, de quibus similis erit quæstio, & sic ibitur in infinitum. Stabitur ergo ad aliquas, quæ formaliter ens non in-

2. cludunt, illæq; solæ erunt vltimæ entis differentiæ. Amplius, quemadmodum ens componitur ex actu, & potentia in re; ita planè conceptus compositus per se vnus, ex potentiali, & actuali conceptu, siue ex determinabili, & determinante componitur. Quare, sicut resolutio entis compositi, ad actum vltimum stat, vltimamque potentiam, quæ sunt primò diuersa, quorum alterum ab altero non includitur, alioqui non essent prima; ita conceptus compositus stabit ad conceptus simpliciter simplices, qui sunt primò diuersi, & vnus nihil includit alterius. Ex quo patet ens de vltimis differentiis in quid ne-

3. quaquam prædicari. Præterea, subiectum teste philosopho, 7. met. se habet ad passionis diffinitionem, vt additum: de illa ergo in primo modo dicendi per se nequaquam prædicabitur; talis enim prædicatio est per intrinseca & quidditatiua prædicata, quæ

4. ad rei essentiam spectant. sed ens comparatur ad vnum, sicut subiectum ad prædicatū: ergo. Ens præterea, in ens creatum, & increatū, & in 10. prædicamenta, & in partes essentiales, de quibus quidditatiuè prædicatur, sufficienter diuiditur. at passiones entis, quoniā sub aliquo illorū nequaquam continentur: iure ergo asserere possumus, ens de illis formaliter, siue quidditatiuè non prædicari. Sanè, si vnum contineretur sub ente increato: omne ergo vnum, esset increatum. & si sub ente creato: ergo omne vnum, esset ens creatum. & cùm vnum conueniat Deo: sequitur ergo, Deum esse creatum, quod nefas est dicere. Adde, quòd si vnum, ens quidditatiuè includeret, aut præcisè, aut aliquid vltra. non primum, alioqui committeretur nugatio: idem sanè esset dicere, ens est vnū, & ens est ens. si secundum, de illo alio similis erit quæstio, videlicet, an ens includat. quòd si ita fuerit: vnum ergo bis includit ens. si verò non: illud ergo erit passio entis. Ex

5. quo patet, passionem entis, quidditatiuè ipsum ens minimè includere. Amplius, nihil prædicatur formaliter de aliquo, cuius ratio, ab alterius ratione formaliter discrepat. sed ens & vnum ita se habent. 4. met. commen. 3. & 10. comm. 8. Ens, inquit, & vnum eandem dicunt naturam, secundùm modum, & rationem diuersam: ergo quod prius.

Vnum formaliter dici de ente.

Ex his ergo apparet vnum, atq; alia transcendentia non esse enti synonima, sed formaliter differre; tametsi identicè sint eadem. Posset aliquis contra prædicta sic insurgere:

1. Omne superius prædicatur de suis inferioribus in quid: ergo formaliter. sed ens est superius ad vltimas differentias, quia est vniuersalissimum prædicatum: ergo. &c. sed maior istius argumenti vera est de superiori vniuoco, non autem de æquiuoco, siue analogo, sicut suprà dictum est. Præterea, ens est superius formaliter ad ens creatum & increatum, & ad 10. prædicamenta, atque ad partes essentiales, id est, ad genera & species; ad differentias verò vltimas, atque ad suas passiones virtualiter tantum, eò quòd in his, de quibus ens formaliter prædicatur, cōtineantur; entis enim passiones in ente creato, & increato, & differentiæ in speciebus numerantur, siue contineri dicuntur. Iterùm ille argueret: Passiones entis, atq; vltimæ illius differentiæ diffiniuntur, siue describuntur. non quidem per nihil: ergo per ens: igitur formaliter de illis prædicatur; diffiniens enim, siue describens intrinsecum prædicatur in primo modo per se. Dico verum esse de diffiniente

2. vniuoco, non autem virtuali, cuiusmodi est ens ad illorum respectum. Amplius, ens prædicatur de suis differentiis, quippè cùm nihil illius prædicationem subterfugere queat: igitur prædicatur formaliter. Tenet consequentia ex 3. met. tex. 10. vbi Arist. probat ens non esse genus, quia genus de suis differentiis non prædicatur. nec modus ille prædi-

candi

De vno & ente.

candi potest esse identicus; genus enim, & differentia sunt idem realiter: siquidem hæc vera: rationale est animal: igitur ens formaliter de suis prædicatur vltimis differentiis, atque passionibus. Dici potest exemplum nòn esse simile: nam animal ad rationale est genus vniuocum, non sic autem ens ad suas differentias. Iterùm ille arguit: Vnum in suo 3.
conceptu dicit indiuisionem, ex 10. met. non quidem indiuisionem tantùm, quia sola negatio, entis passio esse non potest. Addit ergo aliquod positiuum, quod quidem est ens; nihil enim omni enti est communius ipso ente: ens ergo formaliter de suis passionibus prædicatur. Dico, illud positiuum esse quidem realiter ens, non autem formaliter, quippè cùm non ad entis conceptum, sed vnius pertineat: conceptus autem rei ad formalem illius rationem spectat. Adde, quòd ens cùm sit subiectum, vnum verò ipsius passio, diffinitur vtiq; per subiectum, vt per additamentum ex 7. met. huiusmodi autem diffinientia non prædicantur per se primò, sed solùm diffinientia intrinseca, & essentialia. Sed ille instaret, asserens diffinitionem per additamentum non inueniri, nisi in accidentibus, vel in substantiis, quæ habent rationem partis, vt quando diffinimus animam per corpus, cuiusmodi non sunt passiones entis. In primo præterea poster. cap. de modis per se: non solùm in primo modo ponuntur diffinientia intrinseca essentialia, sed quæcunque sunt in ratione dicente, quid est, vbi datur exemplum de puncto, qui licet sit terminus lineæ; nō tamen ad eius essentiam pertinet, nec instans ad essentiam temporis. Dico, quòd Soluuntur argumenta.
quamuis passiones entis non sint accidentia; diffiniuntur siue describuntur tamen per additamentum, propter entis æquiuocationem, seu analogiam: illa enim conueniunt generi vniuoco, non analogo. Conantur nonnulli soluere priora argumenta: Ad hoc, inquit, 1.
quòd bonum & vnum sint primò diuersa, non est necesse, quòd in nullo conueniant, aliter decem prædicamenta non essent primò diuersa, cùm in ente conueniant, eiusq; passionibus; sed sufficit illa non conuenire in aliquo vniuoco. Insuper seipsis primò sunt diuersa. verùm si seipsis primò sunt diuersa: igitur conceptus vnius, non includit alium, & ita formaliter differunt. Ad 2. Negant similitudinem, & ad probationem negant 2.
consequentiam; omnis enim conceptus resoluitur in conceptum entis, qui quemcunq; alium conceptum ingreditur: sicut omnis veritas, ad veritatem primi principii complexi resoluitur. Negatur ergo, quòd possint dari duo cōceptus simpliciter simplices, ita quòd vnus nihil includat alterius. Quòd si dixeris: non dabuntur ergo duo conceptus primò diuersi: negatur consequentia: quæ enim conueniunt in aliquo analogo, possunt huiusmodi conceptus distinctos habere, alioqui Deus & creatura non essent prima diuersa. Dico, quòd quamuis bonum, & vnum, ac alia transcendentia includant conceptum entis realem, quia nimirum sunt entia; non tamen conceptum entis formalē, imò distinctis, & primò diuersis conceptibus comprehenduntur: alius enim est conceptus entis, & alius conceptus boni, & sic de singulis. Ad 3. Antecedens est verum in passionibus, quæ rea- 3.
liter distinguuntur à subiecto, vt risibile ab homine, non autem in passionibus transcendentibus, quæ ab ente ratione tantùm distinguuntur: verùm negant illi risibile realiter distingui ab homine, vt postea patebit, nec transcendentia dicunt esse entia rationis, sed formales, ac distinctos habere conceptus. Ad 4. Negant antecedens; diuiditur enim 4.
ens per vnum & multa primò. Sed de hoc postea, cùm de diuisione entis disputabimus. Ad 5. Dicunt, vnum includere aliquid vltra, nempè indiuisionē. Et cùm quæritur, si il- 5.
lud additum includat ens, negant: Quia negatio, inquiunt, est. & cùm infertur: ergo illud additum est passio entis: negant iterùm consequentiam: nam passio entis non est indiuisio, sed ens vt stat sub indiuisione. Verùm tunc ens esset passio suiipsius: nam si vnum est passio entis; vel vtiq; ratione entis, & ita ens esset passio suiipsius, quod est absurdum; vel alicuius additi supra ens, quod planè si fuerit positiuum vnum vtiq; dicet Vnum dicere aliquod positiuum.
aliquod positiuum, & ex consequenti formaliter differt ab ente. Negatiuum autem esse non potest, quippè cùm nulla negatio, siue priuatio sit idem cum positiuo, alioqui idem 1.
reali-

realiter ens, & positiuum, & negatiuum esset; passio enim est idem realiter, cum suo subiecto. Item, negatio est realiter & formaliter nihil. si ergo vnum est negatio: igitur nihil & non ens, est realiter passio entis, atque idem est realiter ens, & non ens. quæ cùm sint absurdissima: vnum ergo supra ens addit aliquid formaliter positiuum. Sanè, in priuationibus, non datur primum, vtpotè summum malum, sed omnia reducuntur ad summum bonum: sic etiam omnia, quæ vnius nomine censentur, ad primum vnum, quod planè rationem priuationis formaliter subire non potest. Profectò, nulla priuatio suscipit magis & minùs. sed vnum suscipit magis & minùs; simplex namque est magis vnum quàm compositum: vnum ergo solam non dicit priuationem. Sed posset aliquis his rationibus ita obuiare: vnum quoad suum materiale est idem, quod ens: quoad verò suum formale, in intellectu tantùmmodò obtinet esse; proinde nec imperfectio, nec perfectio simpliciter dici potest formaliter, sed materialiter potiùs. Ex quo patet entia reduci ad vnum per intellectus operationem; nec vnum esse magis vnum altero formaliter, nisi operante intellectu. Instaret ille, negatio non habet rationem mensuræ, quippè cùm mensura sit aliquod positiuum. sed vnum habet, in quolibet genere rationem mensuræ, 10. met. ergo. Item, aliquod positiuum componi intrinsecè ex priuationibus, est planè impossibile. sed numerus est aliquod positiuum, quod intrinsecè ex vnitatibus componitur: vnitates ergo non sunt priuationes formaliter. Soluuntur hæc: Extra intellectum nulla est mensura, nullaque est ratio vnius: ideò autem vnum dicitur mensura, quia dum consideratur id, quod est mensura, vnum esse cognoscitur. Præterea, nullum esse numerum extra animam formaliter, constat satis; sed bene ea, quæ sunt numerus: ex quo patet extra animam, numerum ex negationibus non esse compositum. Adde, quòd vnum propriè non est passio entis, sed secundùm opinionem potiùs, quia scilicet aliquam indiuisionem enti addere videtur; secundùm rei tamen veritatem, non est entis passio, cùm sit eiusdem prædicamenti cum ente: passio verò in eodem subiecti prædicamento nō reponitur. Itaque, quamuis transcendentia sint realiter idem; distinguuntur tamen formaliter, nempè per intellectus operationem. Hæc sint ita descripta; quilibet tamen otio, & ingenio pollens, poterit multa alia addere.

2. (margin, beside "subiecto. Item")
3. (margin, beside "sint absurdissima")
Responsio. (margin)
Replica. (margin)
Responsio. (margin)

## CAP. III.

### Auicennæ opinio de ente, & vno.

Auicennæ opinio. 1.



QVamuis ea, quæ iam dicta sunt, his difficultatibus soluendis, sufficere quis dicere posset: quò tamen huius obscura inquisitio, clariori illustretur intelligentiæ lumine; operæpretium me facturum putaui, si Auicennam de hac re disputantem, in medium adducerem. Itaque Auicenna, ens & vnum, diuersam dicere naturam, subiecto quidem eadem, natura verò differre dixit. Denique, vnum esse de genere quantitatis, minimeque cum ente conuerti, postremò simul prædicari de omnibus entibus: & hoc quidem ex seipso patet. Aliud autē patet: nam si vnum & ens natura non discrepant; tunc planè multitudo non esset ens, cùm non sit vnum, essetque nugatio dicere ens, vnum. Insuper vnum denominatiuè dicitur de ente: igitur aliam ab illo indicat naturam. Sanè, vnum, quod cum ente conuertitur, constituit numerum: igitur est principium numeri. Denique, quod est in ente, est etiam in aliquo indiuiduo; sed indiuiduum est vnum numero, siue principium numeri: ergo. Ad primam Auicennæ rationem dico: Vnum, quod cum ente conuertitur, bifariam accipi posse: vno quidem modo communiter atque simpliciter, & ita esse passionem entis, cum ipso ente conuertibilem: alio verò modo strictè, & secundùm quid; sicque opponi multitudini, atque esse passionem entis cum quadam disiunctione conuertibilem: hoc modo, ve-

2. (margin, beside "stremò simul")
3. (margin, beside "cùm non sit vnum")
Soluuntur rationes Auicen. 1. (margin)

De vno & ente.

do, verum est, vnum & ens, vnam eandemq; naturam simpliciter nequaquam dicere, quippè cùm ens de multitudine, non tamen vnum prædicetur, nisi largè, & communiter vnum intelligatur. Auicenna igitur æquiuocat de vno, & simpliciter, & secundùm quid intellecto, siue accepto. Ad aliam rationem negatur consequentia; non enim idem bis omninò repetitur: stat namq; cum identitate reali, ex natura rei, vel formalis distinctio, quæ nugationem aufert. 2. Ad 3. Duplex est numerus, sicuti duplex est vnitas: 3. quædam principium numeri in genere quantitatis existens: alia transcendens, quæ cum ente conuertitur. Itaq;, vnitas principium numeri, qui ex diuisione nascitur continui, ad genus spectat quantitatis; de quo profectò vno non est noster sermo, sed de vno, qui est principium numeri causati ex essentiarū diuisione. Liquet ergo quonam modo Auicennæ rationes neruosæ non sint; imò si benè inspiciantur, minimè sibi constant. Reuera, quæcunque sunt idem realiter, eandem planè dicunt naturam. sed ens & vnum, subiectum & passio, sunt idem realiter, alioqui vnum sine altero consistere posset: eandem ergo, & non diuersam dicunt naturam. Sanè, si propria passio esset à subiecto separabilis; tunc inesset contingenter: scientia autem cùm sit de necessariis, syllogismus concludens passionem de subiecto, non esset scientificus, quod est falsum. Item, quantitas aliis prædicamentis esset posterior; vnum enim cùm sit passio omnium planè prædicamentorum, passio autem natura, subiectum sequatur: omnia ergo prædicamenta, vnum præcederent, & ex consequenti quantitatem, si vnum est de genere quantitatis. at substantiæ immediatius cæteris prædicamentis, est prædicamentum quantitatis: vnum ergo quod cum ente conuertitur, non est de genere quantitatis. Præterea, vnum siue vnitas, sine quantitate intelligi potest: nō ergo spectat ad genus quantitatis: substantia namq; prior est omni accidente: in suo ergo priori, priùs cognoscitur, sine posteriori. Nullum insuper transcendens, est determinati generis. sed vnum, est transcendens, vtpotè, quod conuertitur cum ente: vnum ergo non est determinati generis quantitatis. Adde, quòd nihil vnius prædicamenti, extra illud, est passio alterius. sed vnitas est passio omnis entis: non ergo est alicuius determinati prædicamenti; passio siquidem est eadem realiter cum suo subiecto, prædicamenta verò sunt realiter distincta, & impermixta: ergo. &c. Auerroes 4. & 10. met. arguit contra huiusmodi Auicennæ sententiam: Si, inquit, vnum dispositionem enti superadditam diceret; esset processus in infinitum. sit homo vnus per dispositionem superadditam naturæ entis: illa ergo dispositio, vel est ens, vel nihil. non potest esse nihil: erit ergo ens. at omne ens, est vnum per dispositionē superadditam: in infinitum igitur fit processus eundi. Ratio sanè Commentatoris est talis: si ens est vnum per intentionem additam, illa autem si non est vna: vnum ergo de quolibet non prædicabitur: si verò sit, aut est vna per se, hoc est, non per dispositionem additam, vel per accidens, id est, per dispositionem additam: hoc modo Auer. ratio si intelligatur, argumentem non timebit. Sed arguet aliquis: si vnum & ens, eandem significant naturam; tunc ista erit vera: tantùm vnum est ens, quod à philosopho in reprehendendo Parmenide, multis argumentis, atq; rationibus confutatur. Consequentia autem valet: nam quando aliquid prædicatur conuertibiliter de aliquo; de eodem quoque cum dictione exclusiua prædicatur, sicut ista est vera: homo tantùm est risibilis: ergo. &c. Item, diuidens non significat eandem naturam cum diuiso, alioqui vnum diuidens, quia opponitur condiuidenti, non participaret diuisum; si enim rationale, eandem cum animali dicerent naturā; irrationale vtiq; non participaret animal: cùm igitur vnum, & multa diuidant ens, si ab vno, eadem planè, quæ ab ente significaretur natura: multitudo ergo, ens dici non posset, atque ita vnum, & multa non essent differentiæ entis. Iterùm, vnum opponitur multitudini, ens autem minimè: realiter ergo distinguuntur. Sanè, duo ita se habent, quòd vnum corrumpitur, altero remanente, absque dubio realiter discrepant. sed vnum corrumpi potest, ente iam remanente; priuatiuè namq; opposita fiunt circa idem, vnde priuatio

Rationes contra Auicennā. 1. 2. 3. 4. 5.

Auerro. ratio cōtra Auicen.

Quòd vnū & ens nō dicant vnam naturam. 1. 2. 3.

Ordo passionum entis. uatio corrumpit habitum, subiecto remanente: vt dicitur in postprædicamentis. sed vnum priuatiuè opponitur: suum ergo oppositum corrumpit, ente remanente: ergo quod
4. prius. Præterea, vnum significat aliquid priuatiuum, ens autem aliquid positiuum. sed maior est differentia inter positiuum, & priuatiuum, quàm inter duo positiua: ergo. Reuera, subiectum & propria passio, non significant vnam, & eandem naturam, quum distincta possideant prædicamenta. sed ens, & vnum se habent sicut subiectum & propria passio: ergo. Adde, quòd non minùs separatur bonum, quàm vnum ab ente. sed bonum dicit aliam naturam ab ente, vtpotè ordinem ad voluntatem, qui planè est realis, cùm sit esse natura rei, atque ita realiter distinctum ab ente: ens igitur, & bonum diuersa natura gaudent. Ad hæc autem, atque similia argumenta sic respondere valemus: Ad primum, si vnum accipiatur transcendenter, valet consequentia. sed Parmenides, vnum

Soluuntur argumenta.

1. accipit particulariter, vt dicit philosophus. veritas autem huius rei declarata in primo
2. libro Pymandri, in positione Parmenidis. Ad 2. Vnum, à quo ens diuiditur, est vnum determinatè, atque secundùm quid, quod profectò eandem cum ente conuertibilem naturā non habet: & sic ratio illa militat. negatur verò de vno, quod est simpliciter vnum,
3. quod eandem cum ente naturam conuertibilem indicat. Ad 3. Negatur consequentia; vnum enim, & ens distinguuntur formaliter, licet sint idem realiter: hac de causa, non est necesse, vt cuicunque opponitur vnum, opponatur etiam & ens. verum nihilominùs est, multitudinem eò magis priuari entitate; quò magis vnitate priuatur. Ad confirmationem: minor est vera, in formarum priuatione specialium, vtpotè visus, & cæcitatis: nō autem in ea, quæ est inter terminos transcendentes priuatiōne, quæ propter vniuersalissimam entis naturam, esse totaliter auferre non potest; imò priuatio entis fundatur in
4. ente, quod formarum specialium priuationi accidere nequit. Ad 4. Dictum est, vnum non dicere priuationem aliquam positiuam extra intellectum: idcirco similitudo illa negatur omninò. Eadem facilitate soluitur confirmatio, passio siquidem transcendens non differt realiter à suo subiecto, sed formaliter, siue ratione tantùm intellectus. Ad aliam confirmationem dico, bonum transcendens non differre realiter ab ente: nam etsi addat ordinem ad voluntatem; ille tamen ordo non differt realiter ab ipso bono: ad suam autem naturam spectat, ipsam immutare voluntatem, cuius potentia, apta nata est moueri à bono, & est ipsa volitiua potentia. Quomodo ergo transcendentia differant ab inuicem, dixi.

## CAP. IIII.

### *Entis passionum diuisio multiplex, & earum ordo.*

Ordo passionum entis. Aliquid. Res.



ENtis passiones, de quibus paulò antè disputaui, sic à nonnullis numerantur: vnum, verum, bonum, aliquid, & res. Aliquid autem dicitur, quasi aliud quid: alteri namque comparatum, est aliud quid distinctum ab eo. Res autem à ratus rata, eò quòd ens reale, præter opus animæ, sit certæ, & firmæ entitatis. Verum, est rei natura, quæ est extra animam, & ab eius intellectu cognoscibilis. Bonum, quia appetibile: appetitur autem, quia perficit appetentem: perficit autem, quia habet esse; siquidem esse est prima actualitas, primaque perfectio. sed in tantum habet esse, in quantum est ens: ens ergo est bonum, quia est. Vnum, vtpotè in seipso indiuisum, ab aliis verò diuisum, & secretum: ordo autem secundùm rationes illorum formales, est talis. Vnum, alia præcedit transcendentia; primum enim positiuum est, quod post ens à nobis concipitur. Sanè, priùs à nobis concipitur ens: deinde non ens; ex opposito namque oppositum cognoscitur: tertium est diuisio; statim enim apprehendimus distinctionem inter ens, & non ens: quartum est indiuisio: omne enim ens in seipso est

Verum. Bonum. Vnum. Ordo vnius.

Ordo passionum entis.

*ſo eſt indiuiſum: proinde rectè dictum eſt à philoſopho 10. met: tex: 7. Quod non eſt vnum non eſt ens: vltimum eſt conceptus vnius: cùm enim omne ens ſit diuiſum à non ente, & indiuiſum in ſeipſo; neceſſariò ergo poſt ens, vnum concipimus. Poſt vnum verò, aliquid, intelligimus: nam ſi ideo apprehendimus vnum, quia ens indiuiſum inſeipſo apprehendimus, & à quolibet alio diuiſum: igitur aliquid immediatè occurrit, quod perinde eſt quaſi aliud quid, nempè ab alijs diuiſum, atq; ſeparatum. Poſt aliquid concipitur res; à ſua enim propria quidditate, vel eſſentia, ſic dicta eſt, quæ ſi non eſt in ſeipſa indiuiſa, & ab alijs diuiſa, propria dici non poteſt. Rectè ergo poſt aliquid, concipimus rem, id eſt firmam, & ratam cuiusque propriam eſſentiam, ſiue naturam. Poſt conceptum rei, ſequitur conceptus veri, qui ad intellectum ſpectat: intellectus autem voluntatem præcedit; ſic etiam conceptus veri, boni conceptum. Verum inſuper conſequitur ens abſolutè; bonum autem ens in actu: priùs ergo venit in mentem. Nonnulli alio ordine, ens eſſe diſtribuendum, atq; diuidendum dixerunt, nempè ens reale vniuerſaliſſimum, prima ſui diuiſione in quantum & non quantum. Deinde ens quantum, per finitum & infinitum: poſtea per vnum & multa. Per quantum autem quantitatem vtique virtualem, quæ eſt rei perfectio, intelligi volunt, non quantitatem dimenſiuam, & per infinitum, ens infinitæ perfectionis, qualis eſt deus, per finitum, ens finitæ perfectionis, veluti homo, leo &c. Nec temere ſic ens eſſe diuiſum affirmant: nam rationi conſentaneum eſt, in ea quæ ſunt cuilibet enti intima, ipſum ens diuidi debere. ſed cuilibet enti intimior eſt infinitas, ſiue finitas virtualis, quàm vnitas, ſeu multitudo; ideo per finitum & infinitum ens priùs diuiditur: genus namq; per differentias eſſentiales, tanquam per intimiores, & priores priùs diuiditur: deinde per proprietates, quæ differentias conſequuntur: minor autem patet; finitas enim & infinitas, in eſſe quidditatiuo, & in primo modo dicendi per ſe, rei conueniunt; quidditatum ſiquidem, quæ ad inuicem comparantur, vna eſt altera perfectior: nam teſte philoſopho 8. met: quidditates rerum ſe habent, ſicut numerorum ſpecies: vnde equinitas ignobilior eſt humanitate: finitas igitur & infinitas rei conueniunt in eſſe quidditatiuo: vnitas autem & multitudo, quoniam ſunt entis paſſiones in ſecundo modo dicendi per ſe, rei conuenire, ex multis liquet philoſophi ſententijs. Iterùm, vnum ſupponit ſuam perfectionem enti, ipſumque ſequitur poſteriùs quàm finitum, & infinitum ſecundùm perfectionem. Reuera, perfectius eſt eſſe vnum, quàm multa, alioqui in prima cauſa, multitudo potiùs, quàm vnitas eſſet ponenda, cùm in illa ſit ſumma perfectio. Soluunt nonnulli has rationes, & ad primam quidem negant minorem, & ad probationem aiunt, finitatem & infinitatem rei nequaquam in eſſe quidditatiuo conuenire priùs, omni prorſus eſſe reali ſecluſo. Et cùm dicitur, quidditates rerum præcisè ſumptæ, vna eſt perfectior altera, negatur; imò vt ſic nulla eſt perfectior altera. Et cùm dicitur, quidditates rerum ſe habent vt numeri: ergo &c. Dicunt, ex hoc tantùm haberi, perfectionem illarum, ſcilicet fundamentalem tantùm, non autem formalem; humanitas ſiquidem apta eſt recipere nobilius eſſe quàm equinitas. Itaq; finitas, & infinitas præſupponunt eſſe, & ex conſequenti poſteriùs ens conſequuntur quàm vnum & multa. Etenim vnum conſequitur ens ſimpliciter, finitum autem & infinitum, ſicuti etiam & bonum, ens in actu. Argumentum ſic formari poteſt. Vnumquodq; eſt finitum, vel infinitum perfectionaliter, in quantum eſt perfectum. ſed vnumquodq; in tantum eſt perfectum, in quantum eſt bonum, quia bonum habet rationem perfectiui. ſed in tantum eſt bonum, in quantum habet eſſe; prima ſanè perfectio eſt eſſe: ergo finitum, & infinitum ſupponunt eſſe. Ad 2. negant antecedens, & ad probationem negant, vnũ præcisè ſumptum, vt abſtrahit à quolibet eſſe, perfectius dici poſſe quàm multa. Et cùm probatur, aliter multitudo potiùs, quàm vnum in prima cauſa poneretur: huius probationis authoritas ab ipſis parui fit; dicunt enim vnitatem ab eſſe, perfectionem accipere: vnde ex ſe fundamentaliter tantùm dicitur*

Ordo aliquid.

Ordo rei.

Ordo veri & boni.

Alius ordo.

Rationes.
1.

2.

Solutio rationum.
1.

2.

Ordo passionum entis.

*esse perfecta: Vnitas inquiunt, in prima causa ideo est perfectior quàm multitudo, quia habet esse indiuisum: perfectius autem est habere esse indiuisum, quàm diuisum: primam ergo rei perfectionem, dicunt siue appellant, ipsum esse: hæc illi obijcere solent contra prædicta. Sed facilis est primæ sententiæ intellectus, si quis animum habuerit inueniendæ veritatis, non euertendæ fraternitatis: illi planè comparant finitum ad infinitum, ad vnum, & ad multa, non ad vnum, & ad esse; neque enim verisimile est, viros illius sententiæ in theologia, ac philosophia præclaros ignorasse, quòd esse sit prima cuiuslibet rei perfectio: hoc igitur illi dicere voluerunt. Entis, quod est vniuersalissimum, aliud est infinitæ perfectio, nempè ipse deus; aliud verò, finitæ, vt creatura: hæc sunt enti cæteris alijs intimiora; propterea per illa ens primò diuiditur: vnum autem et multa, non ita intrinsecè dicunt entis naturam. Cæterùm, modernos quoque non latet, multiplices ac varias esse entis diuisiones: aliquæ namq; dantur per differentias substantiales, hoc est quidditates, ac partes subiectiuas, veluti per substantiam, & accidens. Quam ob causam Auer: 22. phys: com: 4. ait substantiam & accidens, esse primas entis differentias: aliquæ verò dantur per relatiuè opposita, inter quas, actus & potentia primum locum obtinent; sunt enim valde opposita, atque circumeunt omne genus 9: met: com: 11. Omne enim ens extra animam, est substantia, vel accidens: & omnis substantia, aut accidens, est in actu, vel potentia: aliquæ dantur per priuationes & habitus, diuisio entis per vnum, & multa, est prima in huiusmodi diuisione, 10: met: com: 8 Vnum enim superaddit enti indiuisionem, 4. met: com: 3. Et in 3. dispu: in solu: 14. dubij d.d. vnum & multa opponi priuatiuè, à commentatore firmiter proclamatur. Significatio ergo vnitatis entis, est significatio priuatiua; addit enim modum, qui est priuatio diuisionis, sicq; opponitur multitudini, cui certè non opponitur ens, sicq; vnum diuidit ens: quatenus verò eandem cum ente significat naturam conuertitur cum ente. Ex quo facile est animaduertere duplicem esse diuisionem, entitatiuam scilicet, & quantitatiuam: quare non sine causa 4. met: com: 3. & 8. com: 10. reprehensus fuerit Auicenna, qui vnum transcendens, ab vno, quod est principium numeri non discreuit; vnum namq; quod est principium numeri, est accidens, atque numeri prædicamentalis principium. is certè ex continui diuisione causatur, & in rebus materialibus inuenitur. Aliud est vnum transcendens, quod cum ente conuertitur, cui primò inest esse simplex, deinde esse indiuisum, vt quidam aiunt. Siquidem 10. met: vbi philosophus disputat contra Pythagorã, & Platonem, an vnum sit idea, vel aliquid separatum, dicit vnum in vnoquoque genere, naturam simplicem esse. Reuera, cuius modi, aut species, in quas aliquod commune diuiditur, sunt positiui, & ipsum commune est positiuum. sed modi, seu species, de vno ab Aristotele 5. met: assignatæ, vtpote, vnum continuitate, genere, specie, in substantia, in quantitate, in qualitate, dicunt aliquod positiuum; sua enim opposita, scilicet discontinuum, inæquale, dissimile, dicunt priuationem: vnum ergo formaliter est aliquod positiuum. Sanè, 10. met: tex: 21. à philosopho ponitur relatiua oppositio inter vnum & multa, vt inter mensuram & mensuratum. sed mensura dicit aliquod positiuum formaliter: & vnũ ergo similiter, cui ratio mensuræ tribuitur. Adde, quòd si vnum formaliter priuationem dicit; similitudinis ergo & æqualitatis relationes, quæ super vnum fundantur, non erunt reales positiuæ. sed relationum negationes, atque ita reductiuè, & non per se erunt in genere relationis, quod planè philosopho aduersatur 5. met: aliter docenti. Amplius, si vnum formaliter dicit indiuisionem; nullius ergo momenti erunt responsiones datæ à cõmentatore contra Auicennam 4. met: com: 3. Et 10. com: 8. Auicenna enim intendens probare, vnum addere aliquid supra ens, sic arguit: Si vnum non addit aliquid supra ens; igitur est nugatio dicere ens est vnum. Respondet com: hoc non sequi, nisi significet eandem intentionem, & eodem modo. at nos dicimus, eandem significare intentionem, sed diuersis modis. Tunc arguo: si vnum diceret formaliter indiuisionem,*

Defensio.

Entis diuisio multiplex.

Substantia & accidens.

Actus & potentia.

Vnum diuidit ens, & conuertitur cum ente.

Vnum principium numeri

Vnum transcendens dicit aliquid positiuum.

Rationes.

1.

2.

Rationes commentatoris contra Auicennam.

Ordo passionum entis.

uisionem, non bene arguisset Auicenna, si ens & vnum sunt idem; est ergo nugatio, dicere, ens est vnum: sicut non est nugatio dicendo, homo est cœcus: nec etiam dicendo, ens indiuisum. Deinde à Commentatore, planiùs responsum fuisset, nempe non esse nugationem: quia licet eandem significent essentiam; ens tamen significat eam positiue, & vnum priuatiuè. Et tunc nulla dubitatio fuisset in responsione Com. modò autem dubitari potest, quia dixit diuersis modis, vnde potest intelligi de modis priuatiuis, & positiuis. Si igitur Auicenna apparenter arguit, & commentator rationabiliter respondit: vnum ergo non dicit formaliter indiuisionem. Adde, quòd com: 4. met: com: 3. sic arguit: vnum & ens differunt non essentialiter, sed intentionaliter, hoc est, diuersis modis: ergo positiuè; modus enim non est negatio. Postremò, in eodem loco reprehendit Auicennam, quia existimauit hoc nomen vnum significare carentiam diuisibilitatis, & quòd illa carentia, sit alia à natura illius rei.

Alia ratio.

Alia ratio.

## CAP. V.

### *Soluuntur Argumenta.*

Ratio entis duplex.



Ratio vnius, vt quibusdam placet, duo complectitur: materiale scilicet, per quod non distinguitur ab alijs transcendentibus, cùm se habeat vt genus, & commune prædicatum, in quo omnia transcendentia conueniunt: & formale, per quod ab alijs transcendentibus, discernitur. Itaq; ratio entis quôad materiale, positiua quidem, quôad formale est negatiua. Cùm enim id sit ens, in quod omnes conceptus resoluuntur, rationem positiui habet, quôad suum materiale: nam quôad suum formale, huiusmodi esse non potest, quia omne positiuum est ens, erit etiam vnum; ens enim & vnum conuertuntur. Tunc quæro de illo vno, aut est vnum formaliter per aliquod positiuum: aut per negationem. si per negationem, eadem ratione standum erat in primo. si per positiuum, cùm tale sit ens, erit etiam vnum; & sic vel procedetur in infinitum, vel formale in vno, est negatio, atque ita ratio vnius, quôad suum formale, est negatiua. Contra huiusmodi rationem argutum fuit superiùs, quòd scilicet tunc idem ens esset realiter negatiuũ, & positiuum. Dicunt illi se intelligere vnitatem stantem sub indiuisione, dicere indiuisionem. sed contra hoc etiam fuit argutum. Etenim vnum est paßio entis, vel ratione fundamenti, vel ratione additi. non primum; fundamentum enim est ens: idem ergo esset paßio suiipsius. Ratione ergo additi, sed additum non est negatio, quæ non potest esse paßio entis: additum ergo cùm sit positiuum: formale ergo in vno erit positiuum. Vnum ergo non dicit puram negationem, tum quia vnitas est perfectio simpliciter, aliter non esset in deo: deinde vnum suscipit magis & minùs, non autem negatio. insuper numerus non componitur ex negationibus. Sed tum dicunt illi: omne positiuum est ens, & omne ens, est vnum: igitur illud positiuum erit vnum. Sed tunc similis insurget quæstio de illo vno, quomodo sit per aliquod positiuum, atque ita processus fiet in infinitum. E contra illi, si vnum dicit indiuisionem, non quidem puram; sed quatenus stat sub indiuisione: aut igitur ens erit paßio suiipsius: aut negatio erit paßio entis, quorum vtrumq; est falsum. Vnum ergo dicit aliquod formale positiuum. Inter has duas partes litigantes, potest esse modus quidam medius facilior intellectu, vt dicamus, vnum, bonum, verum, quæ videntur enti aliquid superaddere, quôad materiale, idem profectò esse, quôad verò formale, opere tantùmmodò intellectus distare; mentis enim cogitatione sola, vnum, bonum, verum, & ens distinguuntur. Ad authoritates commentatoris respondent, vnius modos esse positiuos fundamentaliter, non autem formaliter: fundamentum autem cum suo formali, est entitas rei indiuisa, atque in hoc sensu 5. met: vnum à philosopho diuiditur: negant postea, quòd

Materiale entis.

Formale.

Vnum positiuum.

Duarum opinionum examinatio.

Medius modus.

Soluuntur rationes.

quòd sua opposita dicant priuationem, imò aiunt, quòd idem dicit formaliter indiuisionem, quæ est vt priuatio; diuersum autem dicit diuisionem, quæ est vt habitus. Ad confirmationem, quia ad rationem mensuræ spectat, esse indiuisibile; ideo esse mensuram, proprietatem esse dicunt, quæ vnius naturam consequitur. Argumentum ergo probat, formale in vno non primum, sed secundarium, quod est proprietas, esse positiuum. Ad aliam, negant consequentiam; non enim fundatur super vnum, quòad suum formale, sed quòad suum materiale: vt stat sub suo formali. Sed hæc paulò antè perscrutatissimus.

2. Ad 2. Auicenna putabat in scientia reali nugationem committi per duorum identitatem realem, ac per alicuius realis additionem auferri: in logica verò per distinctas rationes formales, duorum idenditate stante reali. At commentator per distinctas, nugationem, rationes tollit formales, stante inter ea identitate reali. Auicenna ergo apparenter arguit, & commentator benè respondit, asserens vnum per esse indiuisum, quod est suum formale, ab ente separari. Ad aliam confirmationem, negatur consequentia; non enim modus est positiuus, sed aliquis est priuatiuus, vtpote modus vnius. Ad aliam, maximè reprehenditur à commentatore Auicenna, quòd vnum transcendens non distinxerit ab vno, quod est principium numeri. sed quomodo vnum dicat positiuum formale, satis.

Vnum & multa quomodo opponantur.

His ita excussis, quærendum nobis est, quomodo vnum opponatur multitudini. Reuera, si vnum intelligatur, quatenus habet propriam formam, ab alijs distinctam; sic vtique multitudini opponitur: ratio enim formalis vnius, est esse indiuisibile, multitudinis verò, esse ens diuisibile. Porrò, diuisibile & indiuisibile inuicem esse opposita, constat satis. At si vnum intelligatur, vt est pars alterius, & potest esse inclusum in altero; sic multitudini non opponitur, quum in ipsa multitudine includatur, multitudo enim constat ex vnitatibus. sed nullum oppositum includitur in suo opposito, nec ipsum constituit. Vnum præterea est prius multitudine, prioritate naturæ: nam si vnum est, multitudo est, non autem è conuerso. Pars præterea est prior toto, & constituens constituto. at si loquamur secundùm nostram cognitionem, multitudo est prior, quàm vnum, quia nimirum est magis sensibilis, sicut compositum simplici: vnde sicut cognoscuntur simplicia, per composita; sic cognoscitur vnum, per multitudinem. Multa alia de vnitatis dignitate scripta sunt in primo Pymandri fol. 265.

Vnum est prius multitudine.

## QVAESTIONIS DVODECIMAE. CAP. I.

### *De bono, quod est passio entis.*

Bonum passio entis.



POst vnius inquisitionem, in qua multa difficilia intellectu, nobis obuiam venerunt, ad alterius passionis indagationem examinandam accessi tantò libentiùs, quantò illius nomen est mihi cæteris suauiùs, atque amabiliùs. Itaque bonum est passio entis, & cum ente conuertitur: qualibet namque res est bona, quia appetibilis; nam bonum ex se est appetibile 1. eth. Appetibile verò, desiderium perficit appetentis; perficit verò, quia habet esse; quoniam esse est prima actualitas, primaque perfectio: habet ergo esse, quia est ens. Res ergo in tantùm est bona, in quantùm est ens: igitur bonum, & ens sunt idem, philosophus 6. met: com: vlt: Bonum & malum sunt in rebus, inquit, verum & falsum in anima: bonitas ergo est passio entis extra animam; cuicunque enim inest bonitas, aut est actus, aut habens actum: proinde ratio actualitatis, est participatio bonitatis. Vnde primus actus cùm sit summũ bonum, illius participatione, entia sunt bona, à quo in illa communicatur omne bonum. A primo quidem principio, ait philosophus 1. cœl: com: 100. communicatum est esse, & viuere omnibus, his quidem clariùs, his verò obscuriùs; quatenus magis minùsque actus sunt participia. Reuera, si bonum consideretur, vt amatum; sic planè finis rationem habet,

Bonum extra animam.

Deus bonus.

*bet, mouetq́; vt amatum, & desideratum 12. met: com: 36. At si, vt largiens, atque effundens suam naturam, subit rationem efficientis 3. phy: 11. At, vt vniuocum, habet rationem formæ 4. met: com: 4. & 7. met: com: 28. Omnia igitur appetunt bonum, quia appetunt esse, ac imitari cupiunt summum bonum, in quo est summum esse, prima forma, atque primus, & simplicißimus actus; hac de causa, materia teste Themistio 1. phys: tex. 81. frequenter suscipit formas, quia appetens est diuinitatis: Existente, inquit philosophus ibidem, quodam diuino, & optimo: subiungit commentator, hæc est perfectio diuina maxima, cui omnia appetunt similari, secundùm quod possunt. Itaq; materia, bonitatē participat; quatenus participat formam, quæ est quædam diuini esse participatio. Et 2. de anima tex: com: 34. Naturalißimum, inquit, opus est viuentibus, quæcunq; perfecta, & non orbata, aut generationem spontaneam habentia, facere tale alterum, quale ipsum, animal quidem animal, planta autem plantam, quatenus ipso sempiterno & diuino esse participant, secundùm quod possunt: omnia enim illud appetunt, & illius causa agunt omnia, quæcunq; agunt secundùm naturam: esse ergo actuale, habet rationem boni: vnde bene ostenderunt bonum esse, quod omnia appetunt; natura siquidem semper intendit bonum, quia mouetur ab intelligentia dirigente, & nō errante, 12. met: com: 18. sicut sagitta, à sagittante. Agentia autem voluntaria, cùm à propria voluntate moueantur, frequenter mouentur in bonum apparens, & non verum. 2. phys: com: 31. Aliquod inquit, bonum videtur, sed non est bonum; nemo tamen intendens in malum operatur: Omne igitur quod mouet appetitum, aut est verum, aut apparens bonum. 3. de anima com: 51. Quamobrem, si omnia appetunt bonum; absque dubio, appetitu naturali deum appetunt omnia, in quo sunt omnes rationes boni: sicut ex multis Mercurij sententijs, satis constare potest. Bonum namque dicitur ab eo, quod est, quia sic perficit desiderium appetentis: igitur ex sui natura cupit esse, ac magis magisq́; suum esse propagare: nam quò magis fuerit propagatum, eò magis erit bonum; hac de causa ex sui natura sese diffundit, atque communicat, dans omnia, & nihil recipiens: vnde tantò diuinius, quantò communius. hoc profectò soli deo competere Mercurius firmißimè docet: nam 2. dialogo Pymandri:* Deus est ipsum bonum, *inquit*, nec aliquid, siue aliud quicquam præter bonum. Reliqua omnia ab ipsa boni natura secreta sunt: bonus enim porrigit vniuersa; nec accipit quicquam. Deus exhibet omnia, cupit nihil: *Hæ igitur sunt duæ conditiones boni, dare omnia, & nil cupere: sequuntur ex his aliæ conditiones, scilicet nullius esse indigum, & à nullo vinci posse: quod enim exhibet omnia, & aliorum cupit nihil: igitur est sibi sufficiens, & omnibus numeris perfectum, nullisq́; paßionibus subditum: Ego dixi dominus meus es tu, ait Dauid, quoniam bonorum meorum non eges. Hoc idem à Mercurio dialogo 6. ad Æsculapium dilucidißimè ostenditur:* Bonum o Æsculapi, *inquit*, in nullo penitus nisi in vnico deo, imò ipsum bonum, deus ipse semper, nullius rei indigus, vt illius adeptione fiat malus: *ecce tertia conditio. Sequitur quarta:* Nec est, *inquit*, illo validius aliquid, à quo expugnetur. *Sequitur quinta:* Vbi passio, nullo modo bonum, vbi bonum, nec passio penitus vlla: Deus autem quoniam est perfectissimum bonum, nullis subditus est passionibus. In homine comparatione mali, bonum est minus malum: vnde bonum hominis, est mali portio minima: inquinatur enim hoc bonum ad mixtionem malorū, infectum verò vlterius bonum non permanet. *Loquitur Mercurius de perfectißimo bono, cui bonum nostrum comparatum, malum potiùs, quàm bonum reputatur.. Mundus quoque participatione boni, est bonus: bonum dico, in quantum scilicet ipse etiam omnia efficit, qua quidem ex parte bonus est mundus: in reliquis omnibus, non bonus: patibilis est, & omnium præterea causa paßionum; mundus enim est congeries malorum. Cùm igitur bonum det omnia, accipiat nihil, nullius rei sit indigum, à*

Triplex ratio boni.

Quare materia appetit formam.

Natura appetit bonum.

Quare deus dicitur bonus.

Mercurius dial. 2.

Bonum hominis.

Mundus congeries malorum.

nullo vinci possit, vt illius admixtione fiat malus, nullisq; subiaceat passionibus: igitur non est otiosum, sed actiuum, & nunquam potest deesse, & hæ quidem duæ aliæ conditiones

Nouem conditiones boni ex Mercurio.

numerantur: sic enim docet Mercurius, ad Tatium loquens, dial: 10 Bonum, inquit, ipsum actiuum est, vult esse, & est, & omnia propter ipsum, nullo tempore deficit, & vniuersa vult esse. Proprium quippe boni ô Tati, sese notum præbere. Nouem ergo conditiones boni ex Mercurio numerantur: nempe omnia largiri: nil cupere: nullius rei esse indigum: à nullo vinci: siue nullam habens admixtionem mali: nullis passionibus subdi: semper esse actiuum: nunquam deficere: omnia fieri propter ipsum: sese notum præbere. Hæ profectò conditiones perfecti absolutiq; boni, soli deo

Plato.

conueniunt optimo maximo. Plato in principio Timæi, aliam addit conditionem, videlicet nulla inuidia moueri: Si quæris, inquit, quam ob causam ille rerum author hoc vniuersum constituit, bonus erat. bonus autē nulla vnquam aliqua de re inuidia tangitur. Ergo quum

Mercurius.

liuor ab eo alienissimus esset, omnia sibi, quantùm fieri poterat, similia fieri voluit. hoc idem à Mercurio dialog: 14. approbatur: Mortalium passiones deo non sunt asscribendæ, inuidia, superbia, ignorantia, imbecillitas; nisi enim deus faciat omnia, aut superbus est, aut potius imbecillis: quorum vtrumq; nefa-

Voluntas Dei bonitas eius.

rium: Deus enim vnicam propriamq; naturam habet, idq; ipsum bonum est: bonus autem nec superbus est, nec impotens: ipsum verò bonum deus est: bonum quippe ipsa vis omnium agendorum. In Asclepio: Voluntas dei, ait, est bonitas omnis: hæc eadem bonitas omnium rerum, ex diuinitate eius natura, est nata; vt sint omnia sicut sunt, & fuerunt, & futuris omnibus de hinc natura ex se nascendi sufficiat. Et paulò post: Vo-

Deus vult semper bonum.

luntas dei caret initio, quæ eadem est, & vbique est sempiterna: vult autem omnia bona, & habet omnia, quæ vult: omnia autem bona, & cogi-

Plato.

tat, & vult. Non temere à Platone in Minos, siue de lege, vir bonus deo simillimus dicitur: sacratissimus omnium est vir bonus: prophanissimus contrà vir malus. Bonum

Boni conditiones ex Platone.

etiam vim habere attrahendi in libro de amicitia docet: Bonum est, inquit, quod trahit, non alterius, sed sui gratia. Bonum igitur secundùm Platonem, est dei similitudo, atque ex se attractiuum, ob sui honestatem: igitur est omnium finis, fauens omnibus, nulli rei noxium, alioqui sui gratia, alia ad se trahere non posset: hanc ob causam in Hipparcho

Duplex bonum.

ait, bonum esse duplex: vnum, quod est finis: alterum, quod est ad finem. Illud propter seipsum, hoc propter aliud expetendum: illius appetitio, voluntas, huius electio: illud venerandum, hoc vtile: illo fruimur, hoc vtimur: illius adeptio, beatitudo, huius lucrum vocatur lucrum igitur est boni vtilis acquisitio, quod ad veri boni consequutionem conducere potest: quod verò huic non prodest, nec ipsum vtile est, nec eius adeptio, lucrum. quasi diceret Plato, est duplex bonum: vnum simpliciter, aliud secundùm quid: primum est finis, secundum est ad finem: in primo est beatitudo, in secundo est vtilitas, si ordinetur ad primum. sin verò detrimentum: in primo est fruitio, in secundo est vsus: abusus verò, si vtimur fruendis, & fruimur vtendis. Dialogo 2. de repub: Bonus est deus, nullum autem bonum noxium, quod autem innoxium est, mala non facit. Et 6. de legibus, vocat deum patrem bonum, & filium ideam boni. Itaq; conditiones veri summiq; boni secundùm Platonem tot, ac tales numerantur, omnia largiri: nulla inuidia moueri: ad se ob sui gratiam trahere omnia: nulli rei esse noxium: mala non facere, omnium esse perfectum, & absolutum finem, ad quem omnia sunt ordinanda, atque dirigenda. His consen-

Aristoteles.

tire videtur philosophus 3. met: com: 3. Bonum est, per quod disponitur causa finalis, 9. met: com: 19. bonum est natura prius malo, quia bonum est ens, malum autem non ens,

Pythagoras.

vtpote priuatio boni. Pythagoras dicit deum monadem esse, siluam verò dualitatem: hoc est, deum esse principium bonorum, siluam verò malorum. hac de causa Aristoteles

Numenius.

defectus omnes ad materiam reduxit. Numenius Platonicus nobilis, viam boni inueni-

endi,



De bonitate Dei.

*endi, dicit esse inuentu difficilem: Via, inquit, intelligendi boni optimi vna est, vt primùm negligantur sensibilia omnia: deinde vt in disciplinis numeri ipsi inspiciantur, ac inde ad intelligendum ipsum ens eleuari. Hæc in primo libro de bono. & in quinto, Quatuor, inquit sunt, primus deus, qui est ipsum bonum: imitator eius, qui est omnium creator, qui est bonus: essentia verò, altera quidem primi, altera verò secundi, non quidem distinctas substantias, sed personas ostendit: nam aliquando vsia, personas significabat. Itaq; qui cupit doceri scientiam veri boni, à sensibus sese abstrahat, cum nullum sit phantasma talis boni.*

Modus cognoscendi veri boni.

## CAP. II.

### *De bonitate dei, secundùm philosophos.*

*Qvamùis, quæ dicta sunt, sufficere possent; quia tamen huius rei inquisitio, ad pietatem maximè facit, addam & alia, ab vnoquoque verè philosopho, hilari animo suscipienda. Plato, huius diuinæ virtutis, seu naturæ, diligentissimus inuestigator, in Protagora sic loquitur, atque asserit, hominem bonum inueniri perdifficile esse, fieri autem posse, vt ad aliquod tempus. sed cùm bonus fuerit, perseuerare in bonitatis habitu, vt dixit Pythagoras, impoßibile, minimèq; humanum, sed solum deum hoc honore præditum: hoc ergo nomen, bonum soli deo congruere Plato apertißimè docet. Cùm ergo mala, id est, peccatorum pœnæ à deo nobis inferuntur; ob id tamen, deus author malorum minimè est dicendus: Melius est autem (inquit Plato in Gorgia) sic nos castigari, quàm permanere in scelere. In sexto de repub: ideam boni dicit esse scientiæ, & veritatis causam. Et in 7. de repub: Hæc idea boni omnibus omnium rectorum, & honestorum causa est, veritatem & mentem præbens: quam necesse est videre, qui prudenter, aut priuatè, aut publicè aliquid agere cupit: Quemadmodum, inquit, sol efficit, vt omnia videantur corporaliter; sic summum bonum in regno intelligibili. Deinde, sicut sol dat lucem, & facit visionem; non tamen est visio, nec sparsa lux; sic summum bonum non est ipsa cognitio, radius aut mens cognoscens, sed maius. Postremò, quemadmodum sol dat ortum, augmentum, alimentum visibilibus, ipse autem non est generatio, res facta; sic bonum, non solùm præbet rebus, vt intelligantur, sed & ipsum esse, & substantiam: ipsum autem non est substantia, sed maius, & melius dignitate, & potestate vltra substantiã. Adde, quòd sicut præest huic mundo sol, & imperat; sic imperat ipsum bonũ mundo intelligibili. In septimo de repub: fingit habitantes in terra, quasi in subterraneo specu esse, qui à pueris assueuerint illic videre in pariete sola rerum simulachra ab aliquo lumine repræsentata. Sic nos inter vmbras esse, veritatis autẽ campum, verasq; res, apud superos esse, vbi est idea boni. Simile quiddam à Numenio dicitur lib: primo de bono: Corporalia, inquit, à signis, & similibus quibusdam comprehendere possumus, ipsum verò bonum à nullo insito signo. Quare, sicut aliquis in specula sedens, paruam nauiculam solam in magno pelago inter vndas, acutie visus vno intuitu perspexerit; sic longè à sensibilibus sedens solum intueri potest. Si quis autem sensibilibus detentus, ipsius boni quasi phantasmatibus mouetur, ac ideo putet bonum ipsum perspexisse, vehementer peccat; nullum enim phantasma ipsius est. Simplicius super Epictetum, contra eos, qui duo principia ponebant, bonum, scilicet & malum ex Zoroastris impietatibus: Vnitas, inquit, necessariò præcedit multitudinem, cunctaq; ex participatione vnitatis extiterunt. In principio operis diuini, omnium rerum fons, & principium est ipsum bonum. Nam quod omnia concupiscunt, id omnium est principium & finis. A seipso quoque bonum cuncta producit, prima, media, & extrema. Neque principium temporis habet bonitas diuina, à qua bene cuncta fiunt: neque deus aliquando adest, aliquando*

Plato.

Deus solus bonus.

Idea boni causa veritatis.

Quatuor similitudines bonitatis.

Numenius.

Bonũ verum non facile cognoscitur.

Simplicius.

Bonitas est æterna.

quando abest; hæc enim corporea sunt, sed ipse semper adest omnibus, ab omnibus segregatus: & prouidentia eius, quia ipse semper, & vbiq; est, & bonus est, omnibus rebus infunditur, vt quodq; meritum est. Et quemadmodum à lumine solis omnia irradiantur, aliaq; vident, alia videntur; alia germinant, alia proseminantur; aliaq; albescunt, alia nigrescunt, vnumquodque vt aptum est, sine luminis labore; sic, imò multò magis ex immensæ bonitatis fonte omnia accipiunt esse, & congruentem naturæ ipsorum, modum, ordinemq;. Proclus. A natura, inquit, diuina, omniũ aggregatio bonorum: si quid in orbe boni dimittitur inde. Itaq; ex doctrina Platonis, Numenij, Simplicij, atque Procli, Dei bonitas, causa est omnis boni, omnisq; veritatis, sed cognitu difficilis, ob eam, quam cum sensibus habemus amicitiam, ac familiaritatem noxiam. Non mirum ergo, si veris, æternisq; bonis neglectis, simulachra sequimur veri æternisq; boni. Hos etiam, imitatur Plotinus enn: 1. lib: 7. cap: 1. Illud, inquit, est verum bonum, omniumq; præstantissimum, cuius virtute cætera quoque boni participia sunt. Cætera verò duobus præcipuè modis ita bonum habent, tum quia illi similia facta sint, tum quia operentur ad ipsum: proinde, si appetitio, actioq; ad optimum est bonum; consequens est, ipsum bonum ad aliud non aspicere, nihilq; aliud exoptare: esse verò fontem, quietumq; omninò principium, secundùm naturam exordium actionum, quod quidem cætera ad sui similitudinem efficit bona. hoc autem bonum super essentiam existit, super actionem, intellectum, atque intelligentiam. Quin etiam idipsum bonum oportet asserere, ad quod omnia referuntur, ipsum verò ad aliud non refertur; sic enim illud quoque verum esse constat, ipsum bonum esse, quod omnia appetunt. Oportet itaq; ipsum firmiter permanere, & ad ipsum cuncta conuertere: quemadmodum reuoluitur circulus circa centrum, à quo lineæ singulæ producuntur. Exemplo nobis ad id sol esse potest, qui quasi centrum est ad lumen, quod ab ipso dependet, simul ad ipsumq; annectitur, ideoq; vnà cum illo existit vbique, nec ab illo alicubi separatur. Omnia igitur bona, à summo bono fluunt, & in illud refluunt; quia scilicet vnde exeunt, redeunt flumina. Omnia sanè appetunt bonum illud, sed diuersimodè: nam inanimata, ad animam reducuntur, anima verò ad ipsum bonum per intellectum: intellectus verò post ipsum bonum sedẽ obtinet. Quapropter vita illis, quibus viuere datum est, bonũ est iudicanda: similiter intellectus quibuscunq; intelligentia conuenit. Itaq;, vbicunq; vita vnà cum intellectu viget, dupliciter adest bonum. Hæc est Plotini secreta, de summo bono, atque abscondita theologia. Deus planè sua nos condidit bonitate, & eadem ad se trahit, qua condidit: ipsa est vita animæ intelligentis, & intellectus post ipsam: nam si vita intelligentiæ, siue intellectus, est veritatem intelligere: veritas verò, sine dei bonitate intelligi non possit, vt patuit ex Platonis doctrina: bonitas ergo dei, in anima intelligentis, primum vitæ gradum obtinet, deinde intellectus. Libro 2 eiusdem enn: cap: 2. boni naturam abundè describit: Est, inquit, verum & summum bonum, à quo omnia dependent, quodué omnia appetunt, accipientia ab ipso principium, eiusque penitus indiga: ipsum verò nullius egenum, ipsum sibi sufficiens, nihil penitus appetens, mensura omnium, atque terminus: ex seipso producens intellectum, essentiam, animam, vitam, rursus actionem circa intellectum: ipsum est supra pulchrum, & super ea quæ sunt optima: in mundo regnans intelligibili; quia sanè intellectus est, intellectus inquam, non qualis noster, sed qui habeat omnia, sit omnia, secum habitet, sibi prorsus vnitus, habeat cuncta non habens: non enim ea possidet tanquam alia, nec ipse existit alius, neque quæ sunt in eo, singula segregantur à singulis; imò verò quodlibet est vniuersum, & vbique, neque tamen confunduntur cuncta, sed rursus singula distinguuntur. Sunt autem & prima bona, sunt & secunda, sunt quoque tertia: cunctaq; circa regem vniuersorum: ipseq; rex bonorum omnium causa est, & illius gratia omnia. Deniq;, circa secundum secunda sunt, & tertia circa tertium. Mirabilis planè hæc Plotini theologia, quæ & boni naturam, & intellectus diuini, atq; attributorum vnitatem, ordinemquè,

Similitudo.

Proclus.

Plotinus.

Bonum est sicut circulus.

Quomodo bonum sit vita.

Intellectus post bonum.

Boni natura ex Plotino.

Intellectus diuinus.

Plotinus.

De bonitate Dei.

que, denique sanctæ Trinitatis mysterium, subtiliter, profundéque descripsit. Similia quædam ab eodem depromuntur enn. 2. lib. 9. cap. 1. Quando dicimus vnum, inquit, & quando dicimus ipsum bonum, vnam eandemque naturam intelligimus. Illud verò primū dicitur, quia simplicissimum, seipso sufficiens, quoniam non constat ex pluribus; alioqui in ea, ex quibus componitur referretur. Rursus non est in alio, quoniam quidquid est in alio, est & ab alio: nulla ergo in eo compositio, & nihil eo superius. Reuera, si tale est bonum, proculdubio eius vita, est purus actus, quo cætera sunt in actu, & viuunt; sic enim docet Plotinus enn. 6. lib. 7. cap. 20. Virtus, inquit, intellectus, vita, anima sapiens in boni gradu versantur: nam & vita ipsius boni. cap. 21. actus est; imò verò actus ex ipso bono dependens, à quo amor accenditur intelligentis: torpet profectò animus priusquàm boni lumen acceperit, ipseque animus ex se recidit resupinus. Postquàm verò à boni lumine animus est accensus, corroboratur, debacchatur, stimulis incitatur, sursum attollitur, ab eo sublatus, qui infundit amorem, & intellectum. Neque quisquam mirari debet, ipsum, quod animam sequitur bonum, tantam potentiam habere, dum videlicet ad seipsum trahit, quia nihil se melius esse patitur, cùm sit ipsum omnium optimum, cuius notitia est magna, quæ illius intuitum præcedit, ad quem cùm accesserimus, completur in nobis boni cognitio. Itaque bonum verum, & summum (vt Plotinus docet) est, à quo omnia dependent: quodque omnia appetunt: ad quod omnia redeunt: quod est super omnia: sibi sufficiens: nullius rei indigum: ad se trahens omnia: primum bonum animæ: lumen intellectus: veritatis, & scientiæ causa: amoris fons, & origo: denique omnium bonorum principium, medium, & finis, actus purus, & vita.

Bonum est actus & vita.

Vis summi boni.

Epilogus.

## CAP. III.

### *De bonitate dei, secundùm theologos.*



ADmodum præclara sunt, quæ de Dei bonitate, ab illis sapientiæ studiosis depromuntur testimonia, adeóque animum alliciunt, vt diuino quodam spiritu afflatos, putem esse locutos. Post ergo, illorum admirabilem, sublimemque doctrinam, ad theologorum, ac sanctarum oracula scripturarum, transeundum mihi esse arbitror; vt ex illis, veluti ex firmis testibus, mira de dei bonitate audiamus, percipiamus, denique sapiamus: nam & ipsa bonitas, secundùm quandam dictionem hebraicam, Taam, propriè saporem, & gustum significat. Sapor eius, inquit Moyses Exo: 16. sicut placenta. Transfertur autem ad saporem externum, id est, ad decorem, seu bonam rerum dispositionem, quæ inde consurgit, quando in omni parte vitæ seruamus decorum, & honestum: Psal. 118. bonitatem, & disciplinā, aliter, bonum saporem: Græcè est χρηστοτητα, bonitatē seu comitatem, benignitatem, humanitatem. Paulus ad Titum cap. 1. cùm autem χρηστητης, id est, benignitas, & amor erga homines apparuit. Rom. 11. Vide ergo bonitatem Dei, si permanseris in bonitate. Augustinus, vertit suauitatem. Ambrosius: Iocunditatem fecisti cum seruo tuo, hoc est, fecisti vt delectaret me bonum. Hebræi, bonum vocant, Tob, quod significat amabile, iucundum, vtile, gratum, humanum, benignum. Congruit hoc ipsius boni naturæ, quæ ex se amabilis est, vtilis, & grata: hac de causa frequenter in scripturis Deus vocatur bonus. Psal. 118. Bonus es tu, id est, beneficus, & suauis. Et 72. Quàm bonus Israël Deus. Et 117. Confitemini Domino quoniam bonus. Et 134. Laudate Dominum, quia bonus dominus. Iudith 11. Tu solus bonus. Paralip. 30. Dominus bonus propitiabitur cunctis. Ier. 3. Lam. Bonus est Dominus speranti in eum. Matt. 19. Vnus est bonus Deus. Propriè bonitas in diuinis spiritui sancto congruit. Psa. 142. Spiritus tuus bonus. Heb. bonitas. Nam quemadmodum potentia patri attribuitur, & filio sapientia; sic etiam spiritui sancto

Bonitas quid significet.

Psal. 118.
Paulus.

Augustinus.
Ambrosius.
Hebræi.

Psal. 118.
Psal. 72.
Psal. 117.
Psal. 134.
Iudith.
Paralip. 30.
Hier:
Psal. 142.

 bonitas:

bonitas: hac sanè bonitate recreamur, accendimur, renouamur. Itaque, Deus est summum bonum, quia incommutabilis est, (inquit Isidorus de summo bono) & corrumpi omninò non potest: creatura verò bonum est, sed non summum, quia mutabilis est. Rectè ergo dictum est à Dionysio Areopagita de diuinis nominibus cap. 4. boni nominatione excellenter, sempiternæ deitati, theologos attribuisse; ipsa enim ad omnia existentia, suam extendit bonitatem. Etenim sicut noster sol non ratiocinans, neque præeligens, sed per ipsum esse, illuminat omnia, illius lumen participare valentia; ita quod est bonum super solem, per suam essentiam, omnibus existentibus proportionabiliter, immittit bonitatis totius radios: propter istos substiterunt intelligibiles, & intellectuales omnes, & substantiæ, & virtutes, & operationes: propter istos sunt, & vitam habent indeficientem, & imminorabilem ab omni corruptione. Ex bonitate Dei habetur in ipsis, & collocatio, & continentia, & custodia, & esse, & bene esse, & ad ipsam (sicut est possibile) sese configurant, & boniformes sunt, & sequentibus communicant: sicut diuina lex inducit dona ad ipsas, ex bono venientia. Inde vnitiones, discretiones inconfusæ, & quæcunque sunt cœlestis Hierarchiæ ex fontana sunt bonitate, ex qua datum est illis, manifestare occultam bonitatem, & esse nuntios diuini silentii: & sicut lumina clara interpretatiua eius, quæ in abditis proprietas. sed & post illas sacras mentes, animæ, & quæcunque animarum bona, sunt propter bonam bonitatem. Sed & de ipsis irrationabilibus animalibus, & animabus (si oportet dicere) quæcunque aërem secāt, & quæcunque in terra extenduntur, & in aquis vitam sortita sunt, & sub terra cooperta viuunt, propter bonum animata sunt, & viuificata. Et plantæ omnes motiuam, & nutritiuam habent vitam ex bono, & quæcunque inanimata, & non viuens substantia propter bonum est. Itaque manifesta diuinæ bonitatis imago, magnus est iste, & semper splendens sol; ipse enim illuminat, illuminari valentia omnia, creat, viuificat, continet, perficit, mensura est existentium, & æuum, & numerus, & ordo, & ambitus, & causa, & finis, auget, mundat, renouat, ornat. Pulchrè etiam modus inueniendi veri boni ab Augustino super Psal. 26. describitur: Excedat, inquit, cor vestrum omnia visa, intentio, vniuersas cogitationes: totum ab animo reiicite, quidquid occurrerit quod cogitare possitis: dicite, non est illud: non enim si illud esset, mihi iam occurrisset. Ita desiderabitis quoddam bonum, omnis boni bonum, vnde omne bonum; dicitur enim bonus homo, bonus ager. adiunxisti, quoties dixisti bonum, bonum simplex, ipsum bonum, quo cuncta sunt bona. Ista, quæ videntur non sunt bona, quia sunt mutabilia. Et Psal. 70. Deus est bonus, & de se bonus, & summè bonus, & nullo alio bono, bonus: recedendo inde, eris malus. dic ergo: Domine quis similis tibi? Quamobrem Dionysius Areopagita sæpè de Deo dicere consueuerat: Deus non est ens, sed super ens, super dominus, super bonus. &c. quia nimirum est cunctarum essentiarum excellentissima, & sufficientissima causa: omne namque bonum, aut est Deus, aut à Deo, secundùm triplex causarum genus. Cùm audis igitur bonum hoc, & bonum illud, tolle hæc omnia, & bonum inuenies incommutabile, quo melius nihil, dignius, nobilius cogitari potest. Basilius Magnus Constit. mon: cap. 19. Huius, inquit, summi, ac veri boni contemplatio, angelorum thesaurus est. hæ autem eiusmodi sunt, vt cùm perfectam eorum pro se quisque singuli cognitionem, possessionemque adipiscantur; vniuersis tamen in ea liceat intueri. Et contra Eunomium lib. 3. Bonus Deus, inquit, & dicitur, & est, non astructam habens bonitatem, sed natura sibi innatam. Et super primum Psal. Bonus est Deus, ad quem respiciunt omnia, quem vniuersa cupidè expetunt, natura immutabilis, nulli obnoxius perturbationi, expers mœroris & tristitiæ, temperies totius, fons scaturiens, luculenta, & exundans bonitas, thesaurus nunquam exhauriendus, cuius naturam amantiores huius mundi ignorantes, sæpè quæ nullius sunt momenti admirantur. Et in Psal. 114. Bonum est, quod omnia expetūt: bonum autem Deus, & primum, ac perfectissimum bonorum. Chrysostomus super illum versiculum

Marginalia: Isidorus. | Dionysi. Bonum soli comparat. | Bonitas dei in angelis. | Bonitas dei in hominibus. | In aliis rebus. | Sol imago bonitatis. | Augustinus. | Bonum simplex. | Dionysius. | Basilius. | Bonus natura. | Chrysosto:

De bonitate Dei.

versiculum: Bonitatem fecisti: bonitas fecit formam bonis, quæ radicem fixam habens, in conscientia culmescit, frondescit, grandescit: nec aliunde ascendunt virtutes, nisi à bonitate boni. hæc bonitas, bonos facit: perfectos constituit ciues vitæ æternæ: colligit suos, vt ament se boni, habentes vnam bonitatem matrem, & amicam; & illa amet filios, & amicos suos. Itaq; deus est summum bonũ simpliciter, quippe qui habeat omnes boni conditiones perfectissimas, ab eoq; fluant omnia bona; non quidem velut à causa vniuoca, sed potiùs æquiuoca, vnde & excellentiori modo in ipso inuenitur, sicuti calor in sole: bonum habet rationem perfecti: ergo appetibilis; vnumquodq; enim sua sponte, ad perfectionem tendit, quod est vltimum appetibile: & hoc dicitur bonum simpliciter. alia verò quia hac perfectionis dignitate vacant, bona secundùm quid, & non simpliciter dici possunt. Bonum quoque subit rationem finis, præsupponitq; efficientis, atq; formalis causæ rationem: quod enim est primum in causando, vltimum est in causato: ignis namq; primò calefacit, quàm formam inducat; calor nihilominùs in igne, formam substantialem consequitur. In causando bonum primùm inuenitur & finis, qui mouet agentem: deinde actio efficientis mouens ad formam: postremò accedit forma. In causato autem ordo inuertitur: nam primum est ipsa forma, deinde virtus effectiua: postremò ratio boni. Cæterùm, quamuis bonum & pulchrum idem sint subiecto, quippe quæ super eandem formam fundentur; ratione tamen ab inuicem dissentiunt: bonum enim ad appetitum, pulchrum verò ad vim cognoscitiuam attinet: bonum est, quod omnia appetunt, finis rationem: pulchrum autem rationem formæ obtinet; siquidem in debita proportione consistit, quia nimirum, rebus debitè proportionatis, sensus maximè delectatur: sicuti in sibi similibus; sensus enim quædam ratio est, omnisque virtus cognoscitiua. Quoniam autem, per assimilationem, cognitionem fieri scimus, similitudo verò formam intuetur: iure ergo, ad causæ formalis rationem, pulchrum respicere diximus. bonum in voluntate consistit, quæ tum finis, tum actus rationem habet: respicit namque finem, vt obiectum, actumq; vt sui perfectionem; hac etiam de causa in debito ordine, specie, atque modo inueniatur, ac subsistat, necesse est omninò. Reuera, in tantùm vnum quodq; dicitur bonum, in quantum est perfectum: sic enim est appetibile: perfectum autem dicitur, cui secundùm suæ perfectionis modum deest nihil: id autem esse non potest, nisi per suam formam: forma autem aliqua præsupponit, & aliqua ad ipsam necessariò consequuntur: igitur, vt aliquid sit perfectum, opus est, vt & formam habeat, & ea, quæ ad ipsam consequuntur. Porrò, principiorum materialium, seu efficientium determinatio, seu commensuratio ad formam præexigitur; & id quidem modum indicat: nam mensura modum præfigit: ipsa verò forma speciem; vnumquodq; enim per formam in specie constituitur: ideoq; dicitur, numerum speciem præbere. diffinitiones certè numerum significantes sunt sicut numeri 8. met: Etenim quemadmodum numerus per additionem vnitatis variatur; ita planè diffinitio, per differentiæ adiunctionem, ablationemq;. Ad formam autem, inclinatio ad finem, seu ad actionem, vel ad aliquid huiusmodi consequitur: nam vnumquodque quatenus est actu, in id, quod suæ congruit naturæ, agit, tenditq;; quod planè ad pondus, ordinemq; spectare videtur: ex quo patet quomodo in modo, in specie, atque in ordine ratio boni consistat. Cæterùm, sicut motus corporis naturalis terminatur quidem simpliciter ad vltimum; secundùm quid verò; ad medium, quo itur ad vltimũ, à quo motus terminatur, diciturq; terminus motus, eò quod aliquam motus partem terminet, ipse quoque vltimus terminus, vel est res ipsa, in quam tenditur, vtpote locus, vel forma, aut quies in re illa: id, quod est appetibile, motum appetitus terminans secundùm quid, idq; vt medium, quo tenditur in aliud, vtile vocatur: id verò quod appetitur, vt vltimum, instar rei, in quam per se appetitus tendit, motus appetitus totaliter terminans, nominatur honestum; honestum siquidem dicitur, quod per se desideratur. Id autem, quod appetitum terminat, vt quies in re desiderata, est delectatio.

Bonitatis vires.

Bonum est appetibile.

Bonum est finis.

Bonum differt à pulchro.

Pulchrum respicit formã.

Ratio boni consistit in specie modo & ordine.

Modus.

Forma.

Ordo.

Vtile.

Honestum.

Delectatio.

delectatio. Ex his autem patet, solum deum & dici, & esse bonum, quia per suam essentiam est perfectus: nam illius essentia est suum esse, cui nullum accidens contingere, seu accidere potest, deniq; ad aliquod extrinsecum non ordinatur: & hæc est triplex perfectio, quæ soli deo congruit. Cætera verò omnia, bona dicuntur, causaliter & extrinsecè, ob bonitatem diuinam; proprijs autem bonitatibus, formaliter, & intrinsecè. Sanè, vnumquodq; est bonum, effectiuè, exemplariter, atque finaliter, bonitate quidem diuina, similitudine autem illius, formaliter, sicuti aër lucidus luce solari. Itaq; vnumquodq; bonum appellatur, diuinæ bonitatis sibi inhærente similitudine, quæ est formaliter sua bonitas ipsum denominans. Quid sit ergo bonum, vt paßio entis, & ipsa quoque diuina bonitas, dixi.

Solus deus bonus.

## QVAESTIONIS DECIMAETERTIAE. CAP. I.

### *De vero, quod est paßio entis.*



Verum duplex.

Formale.

Expediti à bonitatis negotio, ad veri, veritatisq; indagationem transire festinauimus, vt absolutum de entis paßionibus studium habeamus. Porrò, verum bifariam intelligi potest: vno quidem modo, quatenus contra falsum distinguitur, alij dicunt, formaliter, & sic est relatio quædam, quæ compositio, vel diuisio, quæ est secunda mentis operatio, vera vel falsa, dicitur: ab eo enim quod res est vel non est dicitur oratio vera vel falsa: hæc autem quoniam abstrahit à relatione reali, & rationis, non est idem cum ente reali; idcirco illius paßio dici non potest. alio modo accipitur, quatenus distinguitur contra fictum, vt aurum verum, & aurichalcum, quod à nonnullis nominatur materialiter, dicitq; rei naturam habentem ordinem intelligibilitatis ad intellectum. Verum ergo materialiter est rei natura, vt intelligibilis, vel cognoscibilis ab intellectu. Itaq; ens reale, & verum materialiter sumptum sunt idem, quippe cùm quodlibet ens, sit seipso intelligibile: igitur seipso verum. Ens ergo & verum sunt idem. Sanè, vnumquodque est intelligibile per suam entitatem; res siquidem, quæ maioris sunt entitatis, ex sui natura sunt magis intelligibiles; & quæ minoris, minus; & quæ nullius, nihil: quod enim non est, non contingit scire 1. poste: igitur vnumquodq; est intelligibile seipso, quoniam non distinguitur res & entitas rei. nam sicut ad entitatem coloris, sequitur visibilitas; ita ad cuiuscunq; rei entitatem intelligibilitas, quæ est apta conformari intellectui, quum anima sit quodammodo omnia. Cùm igitur verum, & ens conuertantur ad inuicem, & ens sit primæ philosophiæ subiectum, vt dixi paulò antè; eiusdem vtiq; erit contemplatio veritatis. Etenim quælibet scientia speculatiua, magnopere incumbit veritati inueniendæ, atq; habendæ; illius enim finis est veritas, & finis quidem vltimus. sed prima philosophia est talis: igitur ad ipsam maximè spectat consideratio veritatis. Amplius, scientia veritatis per causam habeatur necesse est; verum namq; non per falsum, sed per verum cognoscitur, & scitur; demonstratio enim, quæ facit scientiam, est ex veris, & his similibus, 1. poster: sed prima philosophia, est causarum consideratiua, 1. met: tex: com: 4. igitur est scientia veritatis. Item, illa scientia, quæ circa veritatis studium maximè occupatur, est proprio nomine veritatis scientia: à rerum namque consideratarum nominibus, scientiæ denominationem sortiuntur. sed prima philosophia, maximè vera contemplatur, vtpote primas causas, primaq; principia, ex quibus omnis veritas profluit, atque proficiscitur, præsertim in causis vniuocis: igitur speculatio veritatis primæ cōpetit philosophiæ. Reuera, quemadmodum bonum, id potißimùm nominatur, in quod tendit appetitus; ita planè verum id dicitur, in quod tendit intellectus: hoc autem interest inter vtrumq; quòd nimirum cognitio, est in cognoscente; appetitus verò, ad id, quod appetitur, inclinatur. atque terminus appetitus, quod est bonum, est in re appetibili: cogni-

Materiale.

Quomodo est paßio entis.

Veritatis scientia pertinet ad met:

1.

2.

3.

Verum est in intellectu.

tionis

tionis verò terminus, quod est verum, in ipso intellectu. Porrò res intellecta, interdum per se, nonnunquam verò per accidens, ordinem habet ad intellectum: per se quidem, quia ab illo suum esse dependet: per accidens autem, quia ab illo cognoscibilis: vnaquæque autem res absolute vera dicitur, secundùm eum profectò, quem ad intellectum, à quo pendet, ordinem habet. hanc ob causam res artificiales, propter ordinem ad intellectum, veræ esse dicuntur; domus namque vera dicitur, quæ formæ, quæ est in mente artificis, similitudinem assequitur. Oratio quoque vera est, quatenus est veri intellectus signum. Eodem modo res naturales veræ esse dicuntur, quatenus diuinarum quæ in intellectu diuino sunt specierum, similitudinem attingunt: veritas igitur in intellectu primò, ac præcipuè, deinde in rebus, quatenus ad intellectum, velut ad principium referuntur, consistat, necesse est. Sanè, quidquid voce significatur, est ens in anima, aut extra animam: non quidem extra; nisi fortè causaliter tantùm: in anima ergo. non per simplicem terminorum apprehensionem, quæ format quidditates, sed per eorundem compositionem diuisionemque. Adest ergo veritas intellectui, per secundam illius operationem. Sanè, cuiuslibet perfectio illi formaliter inest, cuius est perfectio. sed veritas est perfectio intellectus, illam per compositionem, diuisionemque acquirentis: inest ergo intellectui formaliter. Amplius, quælibet cognitio perficitur, si cognitæ similitudo rei sit in cognoscente. sed veritas est perfectio intellectus cognoscentis, qui iudicando, & discernendo ad illud peruenit munus dignitatis: ergo quod prius. Iterum, omne perfectibile, naturaliter suam perfectionem desiderat. sed intellectus est imperfectus, quôadusque rei veritatem attigerit: igitur est veritate perficiendus, & per consequens veritatis sedes est intellectus, & huius sedis perfectio, est ipsa veritas. siquidem in illa intellectus, sua operatione non tantùm rei similitudinem obtinet; verùmetiam supra illam reflectitur, tum illam cognoscendo, tum etiam iudicando ex illa. Etenim quamuis, prima intellectus operatio, rei similitudinem habeat; non iudicat tamen, quia secundæ est operationis iudicium. In sensu quoque rei similitudo inuenitur: sed similitudinis ratio, non quidem à sensu, sed ab intellectu cognoscitur. Veritas ergo est perfectio intellectus, atque bonum, quia in ipso est rei cognitæ similitudo, quæ ab ipso cognoscitur intellectu, & diiudicatur; non autem à sensu, siue prima illius actione. Ex lib: 9. primæ philosophiæ colligitur diffinitio veritatis, nempè quòd veritas sit adæquatio rei & intellectus. Cùm enim verum sit in intellectu, atque omnis res vera sit, quatenus naturæ suæ propriam formam habet: necesse est ergo, quòd intellectus in quantum est cognoscens, sit verus, quia scilicet rei cognitæ similitudinem habet, quæ est ipsius forma cognoscentis: hac de causa ex conformitate rei & intellectus, veritas diffinitur: nam si quis conformitatem illam perceperit; veritatem vtique percipit. hanc autem sensus minimè cognoscit: nam etsi visus rei visibilis similitudinem habeat; comparationem tamen, quæ est inter rem visam, & id, quod ipse apprehendit de ea, nequaquam discernit. Intellectus verò cognoscere illam valet, non quidem secundùm quod cognoscit de aliquo quod quid est; sed potiùs dum diiudicat rem ita se habere, sicut est forma, quam de re apprehendit: tunc planè cognoscit, dicitque verum, idque facit componendo, ac diuidendo; ideoque veritas propriè est in intellectu componente, & diuidente: non autem in sensu, vel in intellectu cognoscente quod quid est. Auer 4. met: com: 27. Verum est illud, inquit, quod extra animam est, sicuti est in anima, falsum verò, si fuerit è conuerso. Et d. d. disp: 1. solu. dub. 22. int: com: 21, Putans diuisum diuidi, & compositum componi verus est. Mentitur autem contrariò habens, ac res ipsæ se habent. vnde in proœmio primæ disputationis ait: veritatem à virtute intellectuali supra cæteras res maximè appeti. Cæterùm veritas, quæ intellectui inest speculatiuo, est bonum simpliciter, 3. de anima com: 34. Falsitas verò eiusdem est malum simpliciter. At veritas, quæ est in intellectu operatiuo, est bonum in respectu, falsum verò, in eodem similiter se habet. Adde, vt ex textu com: 25. eiusdem libri colligitur,

*Marginal notes:* Rei veritas respondet veritati in anima. — Quomodo veritas sit in anima. — 1. — 2. — 3. — 4. — Diffinitiones veritatis. — Sensus non percipit veritatem. — Auerroes. — Veritas intellectus speculatiui. — Operatiui.

quòd veritas quæ est in intellectu potentiæ, opposita sit falsitati: quæ verò in intellectu agente, atque separatis intelligentiis, est veritas simplex, cui mendacium non opponitur: ex quo patet non omni veritati, falsitatem oppositam esse. Auicenna, veritas vnius cuiusque rei, est proprietas sui esse; quod stabilitum est ei. Anselmus, veritas est rectitudo sola mente perceptibilis; nam rectum est, quod principio concordat. Hilarius: Verum est declaratiuum, aut manifestatiuum esse. Augustinus de vera religione: Veritas est, qua ostenditur id, quod est: Et iterum: Veritas est summa similitudo principii, quæ sine vlla dissimilitudine est. Hac de causa Plato de summo bono, ait mentem esse veritatem, aut omninò certè simillimam, atque verissimam: quasi doceret, mentem esse veritatis sedem. Vnde dial: 6. de repub. veros appellat philosophos, qui odio habent falsitatem, diliguntque veritatem. Quapropter discendi cupidum necesse est statim à pueritia veritatem omnem summopere affectare. Et in Phædro ait: mentes illas cœlestes veritatis contemplatione nutriri: Quæcunque, inquit, conuenientem sibi conditionem susceptura est, intuita per tempus id, quod est, contenta veritatis contemplatione nutritur, & gaudet. Cùm autem redierit, auriga ad præsepe sistens equos, id est, intellectum, & voluntatem, ad dei visionem, obijcit illis ambrosiam, hoc est, veritatem intellectui, & post ipsam nectar potandum, id est, amorem voluntati. Atque hæc est deorum vita, veritas, & amor. Itaque veritas in intellectu consistit, atque illius est obiectum, si verum materialiter atque absolutè intelligatur: nam quatenus relationem importat, sub qua intellectus in suum fertur obiectum; illius vtique obiectum esse non potest; quia verum & falsum sunt in anima 6. met: Obiectum autem intellectus, est aliquid extra animam consistens. Nec est simile de bono, & vero. quia bonum est formaliter in rebus, verum autem in anima. Verum præterea prius est quàm bonum; enti enim propinquius est, quia ipsum esse simpliciter, & immediatè intuetur: boni verò ratio consequitur esse, quatenus scilicet perfecti habet rationem; sic namque est appetibile. Adde, quòd si cognitio præcedit appetitum: verum ergo præcedit bonum, quia ad cognitionem respicit, illud verò ad appetitum. Ex his autem patet, deum esse veritatem: nam si veritas est, & quatenus res, & apprehenditur ab intellectu, habetque conformem ordinem intelligendi, in intellectu consistit; proculdubio cùm in deo plenissimè, perfectissimèque hæc omnia habeantur; in ipso vtique perfectissima est veritas. Etenim suum esse non solum est suo intellectui conforme; verùmetiam est ipsum suum intelligere, & mensura, atque causa cuiuslibet alterius esse, & intellectus: quamobrem non modò in ipso est veritas; sed etiam summa & prima veritas, à quo est omnis veritas: & sine quo nulla veritas. Ipsa autem æterna dei, & vnica veritate, sunt & aliæ veritates, vnde & res omnes veræ denominantur: intellectus siquidem diuinus, quia est æternus, in ipso solo est veritas æterna, nec esse potest opinionum alternatio, quippe cùm eius scientiam, res aliqua subterfugere nequeat; idcirco in deo est immutabilis veritas. In nostro autem intellectu, qui subditus est & varietati, & falsitati, veritas immutabilis non inuenitur; imò quatenus veritas existit, secundùm vniuscuiusque intellectus rationem, non vna, sed plures sunt veritates: & in vno eodemque intellectu secundùm plura cognita, plures quoque reperiuntur veritates: vnde illud. Diminutæ sunt veritates à filijs hominum.

Auicenna. Anselmus. Hilarius. Augustinus. Plato. Ambrosia. Nectar. Obiectum intellectus. Verum est prius bono. In deo est summa veritas. Vnica veritas.

## CAP. II.

### De diuina veritate secundùm diuinas scripturas.

Pater est verax.



QVoniam hæc diuina nomina, nempè vnum, bonum, verum, diuinam præseferre videntur maiestatem; hac de causa, copiosiorem cæteris, de illis institui sermonem. Quare, postquàm ostendi, quomodo verum sit passio entis, & quônam pacto sit in intellectu, atque deus sit summa, & vnica veritas; visum est

um est rectum, id, quod postremò dixi, diuinarum oraculis scripturarum stabiliendum esse. In diuinis autem literis est frequens vsus istius nominis, soliq; deo propriè conceditur: vnde ipse veritatis magister in euãgelio Ioan: 14. veritatẽm se nominat: Ego sum, inquit, veritas: & rectè quidem, quia gratia, & veritas per Iesum Christum facta; nam vmbra erat lex futurorum: Corpus autem Christi, ait Aposto: ad Hebr: 10. Propterea disputans cum Pilato 18. dixit se natum ad hoc, vt testimonium perhiberet veritati: venerat siquidem destructurus, atque penitus euersurus opera illius, qui in veritate non stetit, quia veritas in illo non est. Pater quoque appellatur verax: Sed qui misit me verax est, inquit Ioan: 8. Verax pater, veritas filius, veritas spiritus sanctus, quia spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: Ioan:14. Veritas lex. Psal: 118. Et lex tua veritas. Pater autem verax, ait August: vtpote de suo, genuitq; veritatem; aliud enim est homo verax, quia iam percipit veritatem: aliud est verax deus, qui genuit veritatem; non enim est verax participando, sed generando veritatem. Veritas filius, quia verbum plenum gratiæ & veritatis: omniaq; præstitit, quæ per se, aut per suos promisit. Veritas spiritus Sanctus, qui veteri errore sublato, veritatis diuinæ nos effecit participes. Veritas lex, per quam est cognitio peccati, & testimonium perhibetur diuinæ iustitiæ. Iudicia dei veritas, Psal.118. Et in veritate tua humiliasti me: Humiliatus sum, inquit, vt cognoscerem vera iudicia tua, quia ij qui exaltati sunt corde, oculos ad veritatem aperire non possunt. Cùm autem humiliamur, ait Ambro. peccata nostra cognoscimus, & ipsa humilitate delicta nostra purgamus. Mandata dei veritas, Psal.118. Omnia mandata tua veritas, Hebraicè, Amunah, id est, fides, veritas, fidelitas, constantia. In Cantico Moysi Deut.32. Infideles filij, Hebr. in quibus non est fides. Isa. 25. Cogitationes antiquas fideles, Amen, id est, certissima veritas. Psal.11. Quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum. Græcè ἀλήθεια id est, veritas. Omnia autem mandata dei veritas, quia à veritate, & ad veritatem, & pro veritate sunt posita, ordinata & concessa. Veritas domini nulli generationi defuit. Psal.118. In generatione, & generatione veritas tua, id est, per omnes generationes, teste Augustino, à quibus nunquam defuit veritas dei in sanctis suis, modò paucioribus, modò pluribus. Ambros. In generatione id est, in synagoga, quæ habebat eloquia dei, & in generatione Christianorum, in qua est veritas euangelica: Cæteræ verò generationes, veritatis diuinæ fuerunt extorres. omnia verba dei veritas Psal. 118. Principium verborum tuorum veritas. Hiero. Caput verborum tuorum veritas, id est à capite, à principio persuasum est hominibus, quòd verbum tuum sit verum, quia à veritate tua, verba tua procedunt, inquit August. ideo veracia sunt, & neminem fallunt, quibus pronuntiatur vita iusto, & pœna impio. propterea in alio versu ait: Et veritatem tuam nimis. hoc est, ostendisti clarissimis argumentis te esse iustum & fidelem, ac voluisse vt iustitia & veritas tua nimis, id est, magnoperè à nobis custodirentur. Viæ domini veritas, Psal.118. Et omnes viæ tuæ veritas. Sanè in tribulationibus suis, quòd eas non immeritò patiuntur, tribuere deo veritatem, sanctorum est vsitata confessio. Ita Regina Hester. 14. Ita sanctus Daniel. 6. Ita tres pueri in camino ignis 3. Dan: confitentur. Quæri potest, inquit August. quomodo hîc dictum sit: Omnes viæ tuæ veritas, cùm in Psal: 24. legatur: Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas. sed & erga sanctos, & vniuersæ viæ domini misericordia, & vniuersæ viæ domini veritas, quia & in iudicando subuenit, atq; ita non deest misericordia: & in miserando id exhibet, quod promisit, ne veritas desit. Erga omnes autem, & quos liberat, & quos damnat, omnes viæ domini misericordia & veritas, quia vbi non miseretur, vindictæ veritas exhibetur. Multos quippè immeritos liberat, immeritum autem neminem damnat. Veritas tanquam fidelis comes, ac consiliarius, à diuinis nunquam abest consiliis: vnde Psal.88. Tu potens es domine, & veritas tua in circuitu tuo: hoc est, vndequaq; vallatus es veritate. In Psal.90 ait: Scuto circumdabit te veritas eius. Et dominus in Euangelio Ioan 8. Cognoscetis veritatem, & veritas libera-

Filius est veritas. Ioan. 14.

Ioan. 8.

Pater verax.

Spiritus veritas.

Lex veritas.

Iudicia veritas.

Hebr.

Græcè.

Mandata veritas.

In omni generatione.

Verba dei vera.

Viæ veritas.

August.

Misericordia veritas.

Veritas in circuitu dei.

tas liberabit vos. Veritas ergo in exhibitione promissorum, in præstandis, in conferendis, his, quæ pollicita est, circumdat suos instar scuti fortissimi: tuetur vt pugnator fidelis: liberat, vt potens imperator. Ecclesia est columna, & firmamentum veritatis, Timoth. 1. cap. 3. Non quemadmodum fuit olim illud iudaicum templum: sed hæc est ecclesia dei viuentis, cuius lex est veritas: pastor est veritas: protector, & doctor spiritus, spiritus Veritatis: prædicatores veritatis: doctor gentium in fide, & veritate: promissa veritatis, hoc est solium veritatis de quo Isa. 16. Et sedebit super ipsum in veritate: hæc est gens custodiens veritatem, de qua idem Propheta: Aperite portas, & ingredietur gens custodiens veritatem. hæc est via veritatis Psal. 118. quam elegit Dauid. hoc est labium veritatis firmum, de quo Salomon 12. Prouer. loquitur. hæc illa speciosa, de qua Sapiens Eccl. 27. vaticinatus est: In me omnis gratia vitæ & veritatis, quæ iuxta Paulum ad Cor. 1. 13. congaudet veritati. qui facit veritatem, & crescit in charitate. Ephe. 4. Qui habet verbum veritatis 2. Tim. 2 Sine qua nulla potest esse fidei veritas. Omnia ergo constant veritate. Veritas autem quomodo nascatur, atque quomodo Christo aptissime conueniat, eleganter subtiliterque docetur ab August. 36. de vera religione: Si, inquit, falsitas est, qua id putatur esse, quod non est: eam ergo intelligimus esse veritatem, quæ ostendit id, quod est. At si corpora in tantum fallunt, in quantum non implent illud vnum, quod conuincuntur imitari, à quo principio vnum est, quidquid est: ad cuius similitudinem quidquid nititur naturaliter, approbamus, quia naturaliter improbamus quidquid ab vnitate discedit, atque in eius dissimilitudinē tendit: datur intelligi esse aliquid, quod illius vnius solius, ita simile sit, vt hoc omninò impleat, ac sit ipsum, & hoc est veritas, & verbum in principio: & verbum deus apud deum. Cætera illius vnius similia dici possunt in quantum sunt; in tantùm enim & vera sunt. Hæc est eius similitudo, & ideo veritas. Quapropter vera sunt, in quantum illius principij similia sunt: falsa verò cùm à similitudine illius principij peccando recedunt. Veritas ergo perfecta est filius dei, de quo propheta Psal. 84. Veritas de terra orta est, hoc est, de beata virgine, quæ est terra nostra, & dedit fructum suum. Vnde Isa. Erit fructus terræ sublimis, terra quam fundauit altissimus super maria: terra immaculata & benedicta: & iustitia de cœlo prospexit, vt iustificarentur homines diuina gratia. Hæc veritas est incommutabilis, mentes reficit, nec deficit, mutat vescentem, non ipsa in vescentem mutatur. hæc veritas aliquando per malos, & nescientes loquitur, occulto quodam instinctu mentem hominis mouens: Non sanctitatis illius merito, inquit August. 2. lib. de consen: euan. cap. 70. sed iure propriæ potestatis. Sic per Balaam, per Caipham, per Iudæos, malos malè perdet, inquiunt. Hæc est illa veritas, de qua psal. 35. Et veritas tua vsque ad nubes, id est, prædicatores verbi dei, ait August. de quibus profectò nubibus dicit Isa. 5. Mandabo nubibus, ne pluant, & psal. 88. Magnificentia eius in nubibus. vsque ad nubes autem veritas domini venit; ideo per nubes dei misericordia annuntiata est nobis. Et reuera prædicatores sunt nubes verbi veritatis. Quando minatur deus, tonat per nubes. Quando miracula facit, corruscat per nubes, terret, irrigat, pluuiam voluntariam spargit Psal. 88. vocantur cœli: in cœlis præparabitur veritas tua. Et 18. Cœli enarrant gloriam dei, id est, in sanctis Apostolis impleta fuit præparata veritas Christus, ad mundi totius conuersionem complendam. Optat Propheta Psal. 118. Ne ab eo auferatur verbum veritatis: Et ne auferas, inquit, de ore meo verbum veritatis vsquequaque; tollitur enim ex ore verbum, cùm dicitur peccatori: Quare tu enarras iustitias meas? Et ipsa obmutescit facundia, ait Ambrosius, si ægra sit conscientia, sermo cohibetur indigni animi, non obstruitur pœnitentia: cauendum tamen est, ne cor variis cogitationibus obcœcatum, lucem veritatis amittat. Augustinus: Superbia à nobis tollit verbum veritatis. Angeli, teste August. de ciuit. lib. 16. cap. 6. veritate nutriuntur: Ab angelis, inquit, piis cogitationibus consulitur incommutabilis veritas, tanquam lex æterna in illa eorum curia superna; neque enim sibi ipsi sunt veritas, sed creatricis participes ve-

Ecclesia est columna veritatis.

Paulus doctor veritatis.

Verbum veritatis.

Christus est vera veritas.

Falsitas vnde.

Veritas de terra orta est.

Veritas aliquando loquitur per malos.

Veritas vsque ad nubes.

Prædicatores sunt nubes.

Veritas in cœlis.

Verbum veritatis.

Angeli nutriuntur veritate.



*cipes veritatis. Ad illam mouentur tanquam ad fontem vitæ, vt quod non habent ex se-*
*ipsis, capiant ex ipsa: & ideo eorum stabilis est iste motus, quo veniunt, qui non rece-* Qui sint ex veritate.
*dunt. Bene ergo dictum est à domino: Qui est ex veritate, audit vocem meam: Quamuis*
*enim, inquit August. omnes creauerit veritas; non tamen omnes sunt ex veritate, quia*
*non omnes obediunt veritati: O insensati Galathæ, quis vos fascinauit non obedire ve-*
*ritati? esse ergo ex veritate, est obedire veritati, sicut filij lucis: fructus autem lucis, ait* Lucis fructus veritas.
*Paulus ad Ephes. 5. est in omni bonitate, iusticia, & veritate: bonitate, malitia, iusticia,*
*proximi fraus, veritate, hypocrisis excluditur. Vnde qui deum orant; in spiritu & veri-*
*tate debent orare, vt sint veri adoratores, hoc est, in filio, & spiritu sancto: alioqui si*
*aliquem ipsorum negauerint, non placebit Deo eorum sacrificium. Sed ecce lux venit in* Epilogus.
*mundum, & dilexerunt homines tenebras magis quàm lucem; quia non erant ex verita*
*te; omnis enim qui odio habet veritatem, non venit ad lucem, ne arguantur opera eius.*
*Itaq; quôcunq; vertamus oculos, veritatem blandientem, arguentem, adiuuantem, docen*
*tem semper & vbiq; inuenimus: quam si quis negare contenderit; Deum vtiq; negabit.*
*sed veritatis vires non effugiet: omnia enim veritati testimonium perhibent, quòd veri-*
*tas sit pater, filius, spiritus sanctus. Angeli veritatis alumni, iudicia, verba, mandata, viæ*
*domini veritas: Ecclesia columna veritatis: Apostoli, Prophetæ, Martyres, omnes quippè*
*testes veritatis: Cœli, elementa, animata, inanimata, pariter conclamant, viuat veritas,*
*id est, dominus Iesus Christus, veritas patris, legis, & prophetarum, nouæ legis veritas,*
*charitas, principium, medium & finis, Amen.*

## CAP. III.

## *Veritatis potentia.*



*AVdiuimus nonnulla sanctarum scripturarum oracula, quæ Dei veritatem* Veritas omnia vincit.
*mirificè commendant; libet modò illius potentiam intueri, qua cæteris*
*prorsus rebus & potentior est, & validior. Veritas, teste Chryso. Ps. 100.*
*tres habet syllabas, & 7. literas. quia in septima die requieuit Deus ab o-* Tres syllabæ
*mnibus operibus suis, quæ fecit. & quia in ipsa veritate requiescit Deus:* 7. literæ.
*cùm in nobis illam videt firmatam, ibi facit mansionem. Nihil ergo fortius eo, in quo De-* 1.
*us omnium fortitudo habitat. Amplius, quod omnia parit, etiam fortissima, est omni-*
*um fortissimum. sed talis est veritas; ipsa enim iustitiam creat; siquidem iustitia, sine* 2.
*veritate esse non potest; misericordiā parit, sanctitatem procreat; misecordia namque*
*absque veritate, & sanctitas quoque, fictitiæ sunt, & inanes. Veritas insuper falsitatem*
*impugnat, repellit aduersitatem, nusquam offendit, nusquam errat, ducit vsque ad se-*
*cretarium iudicis, ibi iudex, dux, & testis est. Præterea, illud est maximæ fortitudinis,*
*quod nemo potest amittere inuitus, maximéque animum liberat. sed huiusmodi est ve-* 3.
*ritas, teste Augu. 2. de lib. cap. 14. Veritas est nostra libertas, quæ liberat nos à morte.*
*Ioan. 8. Nulla re fruitur animus cum libertate, nisi qua fruitur cum securitate. Nemo* August.
*autem securus est in his bonis, quæ potest inuitus amittere: veritatem autem nemo inui-*
*tus amittit; non enim locis separari ab ea quisquam potest; sed ea, quæ dicitur à verita-*
*te separatio, peruersa voluntas est, qua inferiora diliguntur. Nullæ sunt ei angustiæ:*
*nullus in ea defectus: amatores non recipit inuidos: omnibus est communis, & singulis*
*casta: nemo alicui dicit, recede, vt etiam ego accedam: remoue manus, vt etiam ego am-*
*plectar: omnes inhærent, ipsam omnes tangunt. Cibus eius nulla ex parte discerpitur:*
*nihil de ipsa bibis, quod ego non possim bibere. Item, ad fortis naturam spectat, sibi pos-*
*se constare, ac nulla ex parte à seipso discrepare, inconstantia planè, animi debilitatem,* 4.
*paruitatemq; indicat. sed veritas est sibi constans. 1. eth. cap. 10. Verum, vero consonat*

ex omni parte: falsum autem statim dissonat à vero. Et 3. de anima commen. 5. Veritas sibi testatur omni modo, quippè, quæ in varias partes scindi non potest, diuisionem refugit: varietatem non nouit: immobilis est, atque immortalis; quia veritas domini manet in æternum. hæc est gloria fidei nostræ, cuius veritas est perpetua: synagoga verò hæreticorum instabilis, continuis fluctuans erroribus: & instar maris spumat confusiones suas, Mendacium sanè sibi non constat, quia ex contrarijs atque sibi mutuò pugnantibus partibus conflatur; hac de causa vir mendax instabilis est in omnibus vijs suis. Ne ergo contradicas verbo veritatis vllo modo, & de mendacio tuo ineruditionis confundere. Eccle. 4. & Plato, veritati irasci, nefas est. 5. dial. de repub. Item, veritate nihil esse potentius, lib. Esdr. 3. cap. 3. & 4. clarißimè docet: Super omnia, inquit, vincit veritas. omnes populi clamauerunt & dixerunt: magna est veritas, & præualet. Sanè talis est conditio mendacij, vt etiam sibi nullo aßistente, consenescat: è diuerso veritatis status est, vt etiam multis impugnantibus crescat. Magna planè vis veritatis, quæ contra omnium ingenia, calliditatem, solertiam, atque contra fictas hominum insidias, facilè se per seipsam defendit. Itaque mendacio imbecillius nihil, etsi innumeris obtegatur operimentis; nam etiam sic deprehenditur, & effluit facilè, veritas autem nuda, omnibus proponitur, volentibus eius pulchritudinem intueri: neque latêre vult, nullum timet periculum, nullas insidias tremit. omnia excedit: excedit ignis potentiam; nam Abraham de Hur liberauit Chaldæorum, & tres pueros de camino ignis. excedit maris fluctuantis procellas; iustum enim Noe, ex aquarum vorticibus eduxit: & Mosen ex rubri profundo liberauit. excedit catenas ferreas, & carceris vincula, in Ioseph: leonum ferociam in Daniele, tyrannicam potentiam in Dauide, alijsque sanctis in martyribus. excedit calumniæ proteruiam, in sancta Susanna mortem, dæmonum turbam, infernum, peccatum in Christo, cuius veritate hæc omnia victa sunt. Amplius, in hoc maximè ostenditur veritatis potentia, quòd res sit communis, & vndique stipata comitibus, ac auxiliaribus præsidiis: tacere non potest, labiis non clamat, corde vociferatur: communis est omnibus, non est mea, nec tua, teste August. in Psal. 75. & fortaßis ideo media, vt in circuitu eius sint omnes, qui diligunt eam. Veritas sanè nō diligit angulos, sed palàm omnibus loquitur: vult ab omnibus videri & sciri: cupit omnibus adesse, & nulli deesse: hæc communis est deo, angelis, & hominibus: non sic sapientia, robur, diuitiæ, pulchritudo. hæc vna est ex duabus, quibus tremenda illa dei sedes præparatur: hæc à dextris sedet omnipotentis, cuius viæ sunt misericordia & veritas: hac angeli nutriuntur: cœli subsistunt: elementa gubernantur: homines viuunt: leges custodiuntur: infernus suos castigat: Gygantes gemunt: dæmones contremiscunt, mundus vincitur, mendacium profligatur. Cæterùm quum hæc sit omnibus communis, quid causæ est, illam paucos admodum habere sui participes? hæc planè sunt in causa, quia cùm cognitio, & actio dona sint Dei, beatumque hominem faciant: sicut in cognitione cauendus est error; ita in actione nequitia. Errat autem, quisquis putat se veritatem posse cognoscere, cùm adhuc nequiter viuat. Nequitia autem est mundum istum diligere, & ea quæ sunt in mundo, prima veritate relicta atque despecta. Qui ergo confidunt in domino, intelligent veritatem. Non sine causa autem sic Socrates orat in 2. Alcibiadis: O amice Pan atque cætera numina, date obsecro, vt intus pulcher efficiar. Veritatis diuinæ cognitionem petebat, quam dare solus deus potest, quam accipere solus animus pulcher, id est, temperatus valet. Amplius, quò res est magis vnita, siue vna; eò maiore pollet fortitudine. sed veritas est vna, & non multiplex: omnium ergo est fortißima. Vnius sanè scibilis vna tantùm est scientia: vna est ergo veritas. Quare qui putat se aliquid scire, & veritatem ignorat, quasi qui volantia persequitur 4. met. co. 21. hæc autem veritas per seipsam apprehenditur; extra enim veritatem, non est veritas: sicuti extra humanitatem, non est humanitas: & circularitas extra circularitatem. Itaque vna tantùmmodo est veritas, sicuti vna est vnitas. Etenim quemadmodum in numeris vna est

Mendacium.

5.

Mendacij imbecillitas.

Veritas fortior igne.

6.

Veritas à dextris dei.

Modus inueniendæ veritatis.

Socratis petitio.

7.

Vna est veritas.

De veritate.

vnitas; ita planè in omnibus veris, vna est veritas. Quare, si aliquis vnitatem numeri non attigerit, numerum semper ignorabit: eodem quoq; modo, qui veritatem in vnitate non assequitur; nihil planè verè scire poterit, quia ab eo non videtur, vt in veritate videri potest. Hæc autem vera, & propria veritas menti insidet diuinæ, à qua veritatis radij, in alias mentes conditas emanârunt, semperq; emanant: in alia quoq; per quandam rei similitudinem proportionemq;, ita vt omne verum ab illo supremo & incommutabili vero descendat. Sanè, si in vnoquoq; rerum genere, vnum est omnium metrum, & mensura: vt in calidis est ignis, & in albis est nix; ita & in veris est vnum primum verum, à quo est omnis veritas. Veritas vna est, inquit August. psal. 11. qua illustrantur animæ sanctæ. Sed quoniam multæ sunt animæ: in ipsis multæ veritates dici possunt: sicut ab vna facie, multæ in speculo imagines apparent. Et in Psal. 30. Veritas, inquit, nec quadra est, nec rotunda, nec longa, vbiq; præsens est, si cordis oculus ad eam pateat. Et de vera religione ca. 31. Supra rationalem creaturam est incommutabilis veritas, quæ lex omnium artium rectè dicitur: & ars omnipotentis artificis. vnde sicut nos ex hac veritate, de inferioribus iudicamus; tantò enim meliora esse dicimus, quæ oculis cernimus, quantò viciniora sunt iis, quæ animo intelligimus; sic certè de nobis, quando eidem cohæremus, sola ipsa veritas iudicat. Vna ergo veritate æterna, & incommutabili, omnium metro, & mensura, iudicantur atq; discernuntur vera & falsa; rectum namq; est cognitio sui, & obliqui: sic spiritualis iudicat omnia. Cùm ergo veritas sit vna, & immutabilis: omnium ergo est fortissima. Accedit ad hæc authoritas Basilij magni li. de Spir. san. cap. 1. Rerum, inquit, omnium potentissima est veritas, difficilis inuentu; ideoq; vndiq; nobis est inuestiganda. & Homel. 26. Ne pudeat nos veritatis, ne veritatem verborum ornatu obuoluemus. Nuda est veritas, absq; patrocinio ipsa seipsam declarans. Et in expositione illius versiculi Psal. 14. Qui loquitur veritatem in corde suo: Si veritas, inquit, est dominus noster, impressam, & quodammodo signatam hanc quisq; in corde suo retinere debet. Exponit quoq; illud Pauli 1. Rom. Qui veritatem dei in iniustitia detinent: Quotiescunque, inquit, datis sibi à deo bonis, ad proprias voluntates abutitur, quod vitium in se negauit fuisse Apostolus 2. Cor. 2. Non enim sumus, sicut plurimi, adulterantes verbum dei. & Thess. 1. cap. 2. Neq; aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neq; in occasione auaritiæ, deus testis est: neq; quærentes ab hominibus gloriam, neq; à vobis, neque ab aliis. Hieronymus lib. primo contra Pelagianos: Veritas, inquit, laborare potest, vinci non potest. Et in proœmio in quintum commentariorum Ieremiæ. Veritas claudi & ligari potest, vinci non potest: quæ & suorum paucitate contenta est, & multitudine hostium non terretur. Et exponens illud cap. 4. ad Ephes. Sicuti est veritas in Iesu: In solo Iesu fuit veritas ait, alij ex parte cognoscebant: in solo Iesu veritas apparuit, quæ loquitur confidenter: Ego sum veritas, & veritas liberabit vos. Cyrillus in cap. Ioan. 6. Veritatis pulchritudo plurimos latet, inquit; non enim possunt indoctiores, qui quodcunq; sibi visum fuerit, absq; diligenti examinatione sequuntur, veritatem rectè intelligere. Origenes Homel. 30 in Matt. veritatis potentiam fulgori comparat, qui exit ab oriente, & patet vsq; in occidentem: Exiit, inquit, fulgor veritatis ab oriente, id est, ab initiis Christi, apparet vsq; ad dispensationem passionis ipsius, in qua est occasus ipsius. Item, veritas dei exit ab oriente, id est, à primo initio creaturæ mundi; & apparet vsq; in occidentem, hoc est, vsq; in finem mundi. Nihil ergo veritate potentius, quæ nulli tempori deest, omniaq; perlustrat suæ fulgore potestatis. Quoniam igitur veritas, est sanctitatis mater, iustitiæ parens, misericordiæ genitrix, ac à nemine inuito amittitur, sibiipsi constans, ac nulla ex parte dissentiens. Quoniam inquam, violentiam ignis, maris sonantis procellas, catenas, calumnias, ferociam tyrannicam, & tormenta superat omnia. Insuper, quia communis est omnibus, & nusquam deest: fugientes persequitur: sui dilectores amplectitur. vna sibi est, & vinci nō potest, nec multitudine hostium terretur: patet satis, veritate nihil esse validius, nihilq;

Vnitas est veritati similis.

August. quòd vna sit veritas

Vna veritate iudicantur aliæ.

Basilius magnus.

Hieronymus.

Cyrillus.

Epilogus.

*nihilq́ potentius. hæc est thesaurus fidei, ecclesiæ gemma: Corona prædicantium: fortitudo sapientum: spei fundamentum: charitatis augmentum: virtus pugnantium, flagellum infidelium, fons vitæ, arra gloriæ.*

## CAP. IIII.

### *Veritatis inueniendæ, atq́ intelligendæ difficultas vnde oriatur.*

Veritatis cognitio quomodo se habeat.



*Ognitio veritatis partim quidem inuentu difficilis est, partim verò facilis: quatenus intelligentis, aut rei intellectæ causa aliqua contingere potest. Etenim, quoniam veritatis contemplatio, ad primam attinet sapientiam, cuius finis est veritatis cognitio: si illa ab intellectu creato apprehendi nõ posset; frustra profectò natura cognoscendæ veritatis inuincibilem dedisset appetitum, quod de ipsa natura sentire nefas est. Porrò, difficultatis indicium est, quod nemo, hanc contemplatricem sapientiam perfectè attigerit: facilitatis autem, quod neque vniuersi aberrârint, sed vnusquisq́ aliquid de natura dixerit, quibus congestis magnitudo quædam emersit. Cæterùm in veritatis contemplatione, ea, quibus ad aliorum cognitionem, patet accessus, nempè prima principia, sunt veluti ostium domus: circa conclusiones verò non eadem facilitas: neq́ via resolutionis, neq́ compositionis. Difficultas autem duobus modis fit 2. met. fortaßis non in rebus, sed in nobis est difficultatis causa. Nam, vt vespertilionum oculi sese habent ad lucem diei; sic & nostræ animæ mens, ad ea, quæ omnium manifestißima sunt natura. Porrò, in cognitione rerum materialium, difficultatem ex parte rei intellectæ contingere, Commentator arbitratur. Sanè intellectus poßibilis est in potentia ad omnia intelligenda, modò fuerint in actu. at entia materialia non sunt actu, sed potentia tantùm intelligibilia, egentq́ intellectu extrahente de potentia ad actum 3. de anima Co. 18. hac de causa difficultas intelligendi ex eorum materia dependet. Reuera, cognoscibilitas consequitur ens in actu 9. met. tex 20. potentia entia ad actum reducta inueniuntur, id est, cognoscuntur, ait philosophus. sed multa entia sunt, quæ minùs habent de actu, vtpotè materia, motus, tempus, infinitum, priuationes negationes, & quæ sunt generis eiusdem: parum sunt ergo intelligibilia, ac difficultas intelligendi ab ipsis non ab intelligente proficiscitur. In cognoscendis autem substantiis immaterialibus, quæ sunt entia in actu, ac proinde maximè intelligibilia, ex debilitate nostri intellectus nascitur difficultas, qui est infimus in genere substantiarum intellectualium; siquidem illæ substantiæ non indigent, vt extrahantur de potentia ad actum, cùm sint ipsæ actus, vnde Commentator 3. de anima com. 18. Si essent, inquit, vniuersalia Platonica extra animam; non opus esset ponere intellectum agentem. sed noster intellectus, qui in intelligendo dependet à sensu: illæ verò cùm sensuum phantasmatibus non subsint, etiamsi ex ipsarum natura sint maximè intelligibiles, quia maximè in actu; se tamen habent ad illas, vt oculus noctuæ ad lumen solis, vbi non impoßibilitatem, sed difficultatem, inquit Com. ostendit intelligendi. Vnde primo poster. com. 33. ait philos. Quòd si aliquis sensus defecerit; necesse sit, & aliquam scientiam deficere. & 7. met. com. 10. Quæ singulis, inquit, nota sunt, & prima multoties debiliter nota, scilicet quoad naturam, & parũ, aut nihil entis habent; attamen ex malè quidem noscibilibus, ipsi autẽ noscibilibus, quæ omninò noscibilia, noscere tentandũ. in proæmio met. dicit vniuersalißima esse difficilia ad cognoscendũ, quia sunt à sensib. remotißima. Nec proinde vult commentator esse ignota omninò, sed percipi saltem secundùm intellectus, etsi non secundũ rei capacitatem 2. cœli. com. 60. in quibusdam rebus homo non potest enuntiare secundùm naturas rerum sed vt est in natura hominis. Suffragatur huic proposito philos. 9. met. tex. com. vlti. vbi*

Prima principia.

Difficultas ex parte rei.

Cognoscibilitas vnde.

Difficultas ex parte intelligentis.

Oculus noctuæ.

Quomodo diuina intelligimus.

asserit

De veritate.

asserit simplicium substantiarum ignorantiam nobis nō inesse,ac cœcitas inest cœco. Ex
his ergo patet,quomodo simplicium cognitionis substantiarum difficultas, ex nobis pen-
deat,aliquorum verò,ex parua illorum entitate. Aiunt nonnulli omnem planè difficul-

Quòd omnis difficultas sit ex parte nostra.

tatem intelligendi ex nostro pendere intellectu: Si, inquiunt, difficultas intelligendi
entia materialia ab ipsis pendeat maximè: eodem ergo modo ad diuinum intelle-
ctum se habebunt; huiusmodi enim substantiæ eædem sunt, cuicunq; intellectui com- 1.
parent. sed consequens est falsum: ergo. Adde philosophi verba: Fortassis, inquit, non
in rebus, sed in nobis est causa huius difficultatis. Quòd si dixeris, quare vna perfe-
ctiùs quàm altera res cognoscitur. Dico duplicem esse perfectionem cognitionis: pro-

Duplex perfectio cognitionis.

portionis vnam, simpliciter alteram: proportionis autem modo, & materialia, & im-
materialia æquè perfectè intelliguntur: nam ita paruus ignis secundùm proportionem
suæ virtutis agit in combustibile,ac magnus. At si spectes modum simpliciter,non æquè 2.
perfectè intelliguntur omnia:in causa autem est,quia sicut res se habet ad esse; sic se ha-
bet ad intelligi 2.met. Materialia autem, quoniam non sunt ita disposita ad actum in-
telligendi,sicuti immaterialia;ideo minùs possunt intelligi:ergo &c.Item,intellectus non 3.
intelligit, quia est improportionatus obiecto. sed hæc improportio, aut est propter exce-
dentem, & perfectam obiecti entitatem,vt patet in abstractis: aut propter minimam
rerum materialium entitatem, sed vtraq; ex nostri intellectus debilitate proficiscitur.De
prima quidem constat satis: de secunda verò extat philosophi authoritas de sensu & sen-
sato. Quòd si visibile decrescit in minus in infinitum,inquit, necesse est visum crescere in
maius in infinitum,si debet tale visibile videre: ergo ad cognitionē minimi cognoscibilis,
necesse est potentiam cognoscitiuam esse perfectiorem.Quòd ergo intellectus noster non
possit intelligere minima intelligibilia, qualia sunt materialia potentialia, ex illius im-
perfectione nascitur. Omnis ergo difficultas intelligendi,ad nostrum intellectum reuol-

Obiectiones. 1.

uitur.Si quis autem obijceret illud philos. 9.met.cap.vlt. multa entia esse in potentia,vt-
pote materiam,motum,tempus,infinitum,ac ideo minimè intelligibilia. Soluunt illi hoc

Solutio. 2.

modo:entia in entitate imperfecta,non habere quidem perfectam cognitionem simpli-
citer;sed proportionatam tamen sicut dictum est. Iterum ille instabit: sicut se habet ma-

Obiectio 3.

teria summè disposita ad formæ susceptionem; ita planè intellectus summè dispositus ad
rei intellectionem. sed quando materia est bene disposita,in forma recipienda;nullam ex
parte sui difficultatem patitur: exemplo nobis esse potest lumen in medio bene disposito,
vbi medium nullum sustinet impedimentum luminis recipiendi.Eodem modo si noster in-
tellectus sit bene dispositus, vtpote non habens contrarietatem intrinsecam: nulla ergo
ex parte sui potest esse difficultas intelligendi.Soluunt illi, & aiunt minorem esse falsam,

Solutio.

& ad probationem dicunt:hoc non contingere propter contrarietatē,sed propter debili-
tatem potiùs intellectus: sicut oculus noctuæ non habet contrarium lumini solis. Rursus
ille arguit: sensus corrumpitur ab excellenti sensibili, intellectus autem excellenti intel-

Obiectio.

ligibili vigoratur: ille est potentia organica: iste autem nequaquam: ergo &c. Dicunt,
difficultatem intelligendi nasci,non quidem propter organi impedimentum, sed propter

Solutio.

ipsius virtutis intellectiuæ debilitatem in intelligendo. Porrò,sensui vtraq; inest difficul-
tas,& organi,& virtutis.Hæc quidem illi,& meo quidem iudicio bene; quamuis non de-
sint,qui huiusmodi rationes funditus euertere nitantur, & in caput retorquere arguen-

Contrariæ rationes.

tium: Si,inquiunt,res ex parte sui est cognitu difficilis, respectu cuiuscunq; intellectus;
eodem modo difficultas intelligendæ rei ex parte rei, cuilibet attribuetur intellectui: 1.
omne enim tale per se, & absolutè, est de omni. sed hoc est falsum in intellectu diuino:
ergo,&c. Iterum,si secundùm proportionē,quædam sunt facilia intellectu,quædam verò 2.
difficilia: hoc autem ex parte intellectus contingere non potest, quia est in potentia fieri
ad omnia: ex parte rerum ergo. Amplius, si intellectus quædam cum difficultate reci- 3.
pit: illa igitur cum difficultate in intellectum, cognitionem agunt; agens enim difficul-

Solutio. ter agit, quia patiens difficulter patitur. Erit ergo tum ex parte rei intellectæ, tum etiam ex parte intelligentis, par difficultas. Verùm si hæc candidè examinentur, absq; libidine contradicendi, facilè animaduertemus, omnem difficultatem intelligendi, ex parte intelligentis dependere: nam vnumquodq; ens sicut se habet ad esse; sic se habet ad intelligi: nec vllam ex parte sui ingerit differentiam intelligendi; sed omnibus secundùm suæ virtutis proportionem, se offert intelligendum: quod autem à quibusdam quidem intelligatur clarè, à quibusdã verò obscure, ex qualitate procedit intelligentium. Solis lumen ab oculis aquilarum in reuerberatis luminibus conspicitur: ab oculis autem noctuæ minimè: nulla est ibi contrarietas, sed debilitas ex parte videntis. Intellectus angelicus intelligit hæc inferiora per species innatas, & illicò, nos autem hoc modo nequaquam: & similia multa se offerunt intelligenda diligenti inquisitori. Ex his ergo bene intellectis facilè soluuntur quæ præcedunt argumenta. Accedit ad virtutem intellectiuam determinatam ad intelligendum secundum suæ proportionem virtutis, (quippe cùm omnia indifferenter intelligere, dei sit solius,) inclinatio ad oppositum scientiæ, nempè ad ignorantiam, atq; errorem, idq; ob sensuum famulantium deceptionem multiplicem, partim quidem ob rationem copulationis cerebri, compositionis, vel figuræ, teste Galeno 2. Thegnæ, partim verò ob spirituum turbulentiam, subtilitatem, crassitiem, mobilitatem, tenacitatem: partim etiam, secundùm Ptolemæum, ob occultam stellarum virtutem. vnde quosdam asserit poeticis esse ineptos, quosdam verò rethoricis aptos, & quæ sunt id genus multa. hæc & similia subseruiunt, siue officiunt intellectui entia intelligere cupienti. Si alicui hæc ratio non placet, abundet in sensu suo, quantùm libuerit. Augustinus difficultatem intelligendæ veritatis, ex peccati labe proficisci arbitratur: Errat, inquit de agone Christiano cap. 13. quisquis putat veritatem se posse cognoscere, cùm adhuc nequiter viuat. De baptismo contra Donatistas lib. 2. cap. 5. veritatem non reuelari discordibus ait: Veritas, inquit, non reuelatur, nisi ambulantibus in via pacis, & in nullam vnitatis præcisionem deuiantibus: propterea lib. 18. de ciuit. ca. 4. paruam dicit esse in hac vita veritatis cognitionem: Perceptio, inquit, veritatis in hac vita, qualis, aut quanta est, quando, sicut legimus in veraci sapientia 9. corpus corruptibile aggrauat animam: & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem? In Manuale docet qualis esse debeat cognitio veritatis: Primò, inquit, cognoscere teipsum, quid esse debes, esse studeas: quod autem corrigendum est, corrigas. Deinde cognoscere, & amare creatorem tuum; hoc enim est totum hominis bonum, ad quod nos perducat ipsa veritas Christus amen. Quomodo ergo verum sit passio entis, & quid sit ipsa veritas, dixi.

(Margin: Quare intellectus cum difficultate intelligit. — Ignorantia vnde. — Galenus. — Ptolemæus. — August. — Veritatis cognitio parua.)

## QVAESTIONIS DECIMAE QVARTAE CAP. I.

### *Ens non potest esse genus.*

Ens non esse genus.



Hactenus de vno, bono, atq; vero locuti sumus, quæ entis passiones à nonnullis appellantur; reliquum nobis est scire, si ens sit genus nec ne. Et reuera si propria ratio generis in hoc maximè consistit, vt prædicetur in
1. quid de suis inferioribus. sed ens non est vniuocum ad alia entia: igitur non prædicatur in quid de aliis entibus, & ex consequenti generis naturam subire non potest. Amplius, genus non prædicatur de suis differentiis, sed ens prædica-
2. tur de omnibus: igitur propriè genus dici non potest. Sanè, genus ad aliquas contrahitur species, per aliquas differentias extra ipsum existentes; genus enim determinabilis, differentia verò rationem subit determinantis: simul ergo coincidere nequeunt. at ni-
3. hil est, quod rationem entis subterfugere queat: ergo quod prius. Item, nulla differentia participat genus, quippe cùm genus à materia, differentia verò à forma sumatur, vtpote ra-

*pote rationale à natura intellectiua: animal verò à sensitiua. Porrò forma, potentia non actu in materia includitur, vnde genus, potestate tantùm differentiam continet, & ex consequenti ad illius intellectum non pertinet. sed nulla differentia accipi potest, ad cuius intellectum ens non pertineat: igitur ens non potest esse genus. Sed dicet aliquis, illud quod se habet, vt genus, ad omnia, quæ sub ipso continentur, habet vtiq; rationem generis: sed huiusmodi est ens ad alia entia, teste phil. 4. met. Primi, inquit, philosophi est considerare de omnib. substantiis; quia oĩa entia sunt vnius generis, id est, vnius entis: ens ergo habet rationem generis ad sua inferiora. Sanè, quod immediatè prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quid est; genus vtiq; est appellandum, vt constat ex generis diffinitione. sed ens prædicatur de decem prædicamentis: ergo &c. Reuera, genus generalißimum est, supra quod non est aliud superueniens genus. sed tale est ens: igitur est genus. Amplius, si ens non esset genus; hoc planè accideret, quia non vnam dicit naturam. sed id, ad generis naturam constituendam, minimè est necessarium; nam cùm multa lateant in genere 7. phys. com. 31. non opus est, aliquid vnum dicere: ergo quod prius. siquidem, quod per differentias contrahitur, sine dubio, generis subit naturam. sed ens per differentias, hoc est, per esse in se, & in alio, ad substantiam, & accidens contrahitur: igitur est genus: alioqui quomodo prima philosophia, vna dici posset scientia, si ens genus non esset; vnitas namq; scientiæ vt dicitur primo posteri: ex generis vnitate dependet? Amplius, Potentiæ distinguuntur per obiecta, authore phil. 2. & 3. de anima com. 33. igitur ens est genus. Tenet consequentia: obiectum enim intellectus est ens; sed intellectus est vnus genere; ens quoq; similiter se habeat, necesse est, atq; ita ens habet rationem generis. Quòd si quis dixerit, ob sui illimitationem, ens non esse genus, neq; in genere, hoc parui refert: nam deus est illimitatæ naturæ, & tamen est in genere, vt dicitur 10. met: & primo eth. Iterum, Ens se habet vt vniuersale respectu prædicamentorum: igitur est genus; non enim est species, aut differentia, proprium, aut accidens: ergo est genus, ex loco à sufficienti diuisione. Adde, quòd ens vniuocè de substantia, & accidente prædicatur: genus est ergo. consequentia patet, antecedens etiam constat satis; ens namque ab actu essendi dicitur. sed huiusmodi actus, tum substantiæ congruit, tum etiam accidenti: vniuocè ergo de illis prædicatur, quia scilicet secundùm idem nomen, eandemque rationem. Sanè, si ens prædicatur de substantia, & accidente, non quidem accidentaliter, quia non est accidens: essentialiter ergo, idq; vt genus: igitur ens est genus. Sed huiusmodi argumēta sic solui possunt. Ad primum, quamuis ens sit vnum genus scibile, omniaq; entia sub obtentu scibili contineantur; non tamen est vnum genus prædicamentale, nec omnia entia sunt vnius generis prædicamentalis; ideoq; non licet inferre, ens esse genus. Ad confirmationem, licet ens prædicetur de pluribus differentibus specie; quia tamen prædicatur analogicè, & non vniuocè, genus propriè dici non potest. Ad aliam confirmationem, ens non potest appellari genus, quia non congruit illi generis diffinitio, tametsi non habeat supra se superius genus aliquod. Ad 2. licet in genere plurimæ lateant æquiuocationes, physicè loquendo: si tamen logicè loquamur, genus est quoddam vniuocum. Ens autem non est vniuocum, vniuocatione logica, quæ contra analogam prædicationem distinguitur; ideoq; non est simile de ente, & de genere logico. Ad confirmationem: Ens non contrahitur ad substantiam, & accidens, per aliquas differentias, sed potiùs per quosdam modos intrinsecos, qui sunt esse per se, & esse in alio. Ad aliam confirmationem, ad vnitatem scientiæ specificam sufficit vnitas generis scibilis: proinde non est necessaria prædicamentalis generis vnitas. Ad 3. Quòd ens non sit genus, non est in causa, eius illimitatio, quandoquidem per modos intrinsecos contrahatur; sed potiùs quod non contrahatur per differentias constitutiuas specierum, quæ sunt extra rationem generis. Ad confirmationem, dicemus postea, an deus sit in genere. Ad aliam patet solutio ex superioribus; ens namq; est vniuersale, siue genus, non quidem prædicamentale, sed*

Obiectiones, quod ens sit genus. 1. 2. 3. 4.

Soluuntur argumenta. 1. 2. 3.

tale, sed scibile. Ad 4. Quamuis ens communiter sumptum sit prædicabile; quia tamen est aliquid reale limitatum; hac de causa, vniuocationem generis suscipere nequit. vnde consequentia non valet, quum sub aliquo prædicabili nequaquam contineatur. Ad confirmationem, consequentia quoq; non valet; actus enim essendi, non æquè conuenit substantiæ, & accidenti, sed priùs substantiæ, & per substantiam, ipsi accidenti. Ad aliam confirmationem, dicimus ens prædicare analogicè; siquidem prædicare essentialiter, ad genus pertinet, quod certè enti non competere diximus. Quomodo ergo ens genus propriè dici non possit, patet satis. Accedit authoritas phil. 4. met. Non est possibile, inquit, genus existentium vnum esse, neq; ens: nam necesse est differentias cuiuslibet generis esse, & vnam esse quamlibet: igitur vnum commune genus omnium non est ens.

4.

## CAP. II.

### Si Deus sit in genere.



QVoniam soluendæ sunt philosophi sententiæ, nec commodè solui poterant, nisi particularis de hac re quæstio texeretur; hac de causa, præcedenti speculationi, hanc adiungere studui, in qua, paulò vberiùs pro rei dignitate, hoc negotium erit mihi pertractandum. Et inprimis non ignorare oportet, genus multiplex esse: nam quoddã est genus logicum, quod planè nihil aliud est, quàm intentiones secundæ, secundùm ordinem rerum, quæ subijciuntur, atq; prædicantur, ab ipso intellectu distributum; intellectus enim, à quo fiunt intentiones secundæ, illas secundùm ordinem primarum, habitudinemq; adaptat. Itaq; si formaliter loquamur, logicum prædicamentum, est intentio secunda generis generalissimi, subalternarum, speciei specialissimæ, differentiarum, indiuiduorum, vel indiuidui vllius generis. Est autem intentio secunda quidam respectus, qui fit ab intellectu, ad primas intentiones illum comparante. vnde aliter sic potest describi: Genus logicum est, quod prædicatur in quid de pluribus differentibus specie; quatenus illud ab intentione secunda, quæ super ipsum fundatur intellectum, concernitur; ideo enim logicum genus nominatur: genus verò metaphysicum appellatur, quod de pluribus differentibus specie prædicetur, & à motu, atq; materia physica, est abstractum. Genus verò physicum est, quod prædicatur de pluribus differentibus specie in quid, atq; motui est, & materiæ physicæ, seu naturali coniunctum. Porrò, prædicamentum metaphysicum, est aliquorum multitudo, ex natura rei distinctorum, secundùm realitates magis, minusq; cõmunes de se inuicem ordinatè prædicabiliũ, quæ profectò realitates, primæ intentiones dici possunt. Ex quo patet prædicamentum substantiæ, multitudinem esse substantiæ corporis, corporis animati, animalis, hominis, fortis, leonis &c. & differentiarum lateralium, quæ per se non sunt in prædicamento; sed per reductionem ad illa, quæ genus diuidunt, atq; constituunt. Cæterùm, genus metaphysicum, secundùm philosophum, abstrahit à materia, & motu: sed hoc maximè spectat ad primam substantiam. genus autem physicum accipitur pro materia, quod est physicæ transmutationis principium: quare illa sunt eiusdem transmutationis, siue generis physici, quæ adinuicem transmutari possunt, vtpote corruptibile, & aliud simile: non autem corruptibile, & incorruptibile, quæ differunt plusquàm genere physico. His ita elucidatis, ad rei indagationem accedamus, atque inprimis sit talis sententia: Deus non est in genere Metaphysico, siue logico: alioqui in deum caderet compositio; genus enim & differentia, in essentia eius, quod per se est in genere, distinctas realitates enuntiant. sed ex huiusmodi, vnum per se fieri, est impossibile, nisi vna alteri, sicut actus potentiæ fuerit composita. at in deum non cadit compositio: ergo &c. quod autem genus & differentia sint tales, constat satis, alioqui vna realitas prædi-

Genus logicũ

Prædicamentum logicum

Intentio secũda.

Metaphysicũ.

Prædicamentum substantiæ.

Genus physicum.

Genus & differentia dicũt distinctas realitates.

An Deus sit in genere.

caretur de altera in absoluto, vt animalitas est rationalitas, quod philosopho, alijsque sapientibus non probatur. genus siquidem, vt dicitur 3. met: & 6. Topicorum, & postea nos disputabimus) non prædicatur per se de differentia: aliter tunc vnum animal esset duo animalia. Etenim si de quocunque prædicatur genus per se, de eodem prædicaretur differentia eius per se; tunc planè de boue, rationale per se prædicaretur, quod est absurdum. 1. Reuera, si genus dicit totam speciei realitatem; pari quoque ratione, & ipsa differentia, atque ita in diffinitione, quid esse rei bis haberetur, & per consequens alterum superflueret: nulla præterea diffinitio esset prima in eodem diffinito, quippe cùm nihil sit bis primò sibi idem; diffinitio namque semel quid ipsum rei enuntiat. 2. Præterea, Aristoteles 8. metaphys: disputans contra Platonem, ait, ideam diffiniri non posse, quia nimirum diffinitio est sermo longus, & habens partes: idea verò est simplex sine partibus, quæ profectò philosophi ratio nullius esset momenti, si generis, & differentiæ eadem esset realitas. 3. Adde, quòd potentiale perfectibile, & actuale, distinctas omninò dicunt realitates; nihil enim est per seipsum perfectibile realiter. sed genus (teste Porphyrio) est potentiale, nullas differentias actu complectens: differentia verò quid actuale: igitur proprijs realitatibus distinguuntur. 4. Amplius, sicut se habet tota diffinitio, vt dicitur 7. met: ad totum diffinitum; sic pars diffinitionis, ad partes rei, siue diffiniti. 5. sed tota diffinitio, totam dicit substantiam diffiniti: partes ergo, partem dicent, & non totum. sed genus, & differentia sunt partes diffinitionis: quodlibet ergo illorum, partem dicet, & non totam substantiam diffiniti. Deum autem in genere non esse, adhuc multis claret rationibus, ob suam simplicitatem in genere esse non posse, patuit. Hoc idem ostendi potest ex infinitate eiusdem: Deus est intensiuè infinitus (vt dictum est in primo Pymandri) omnia igitur componibilia in ipso, sunt eadem realitas. At genus non dicit eandem realitatem cum differentia, vt dictum est, tametsi in eodem composito, seu supposito conueniant: Deus ergo non est in genere. Amplius, si necesse esse habet genus (teste Auicenna 8. met.) intentio ergo generi, aut ex se necesse erit esse, aut non; si ex se est necessaria: in vltima ergo est actualitate, atque ita erit aliquod genus sine differentia, quod est absurdum. si verò ex se non est necessaria; non erit in his, quæ necesse est esse; & sic genus dici non posset. sed Deus est necesse esse: igitur non est in genere. Reuera, quod propriè est in genere, aliquam in se realitatē habet, cui non repugnat esse in alio: vtpote animalitas potest esse in in alio, quàm in homine. sed cuilibet diuinæ realitati hoc nequaquam competit, alioqui Deus esset ens contingens: Deus ergo non est in genere. Amplius, Deus est causa cuiuslibet generis, secundum omnem illius generis realitatem: igitur non est in genere, alioqui suæ esset realitatis causa, imò suiipsius, quod nefas est sentire. Sanè per realem identitatem, quālibet generis perfectionem continet: sub aliqua ergo generis natura claudi, seu contineri non potest. Item, omne quod est in genere, includit genus, tanquam partem essentialē. sed hoc deo nequaquam congruit, quia est simpliciter simplex: igitur non est in genere. Ex his ergo atque similibus constat, deum non esse in genere. Sunt aliqui, qui aduersus huiusmodi sententiam sic arguere conati sunt. Illud, quod est mensura omnium in genere substantiæ, vtique in prædicamento substantiæ connumerari potest: veluti albedo mensura omnium colorum, est in genere coloris. sed primus motor est huiusmodi 10. met. ergo deus est in genere, saltem in genere logico, cui non est necessaria compositio ex parte rei, sed tantùm ex parte rationis, quod certè Deo nihil imperfectionis addit, siue addere potest. Amplius, in Deo (iuxta Boetium in lib: de Trinit.) duo manent genera, substantiæ scilicet & relationis; substantia enim continet vnitatem, & relatio multiplicat realitatem: Deus ergo, vel aliquid in Deo, est in genere. Accedit ad hoc authoritas Damasceni in elementario cap. 9. vbi ait, incorporeum substantiæ differentiam esse, atque sub illo Deum angelosque concludi: ergo quod priùs. Deum ergo esse in genere patet. Sed

Quòd deus non sit in genere. 1. 2. 3. 4. 5.

Quòd Deus sit in genere. 1. 2. Boetius. Damascenus. Soluuntur argumenta.

 facilè

1. facilè est huiusmodi difficultates auferre. unde ad primam, & ad authoritates philosophi in præcedenti quæstione positas sic respondeo. Deus non est mensura entis intrinseca, sed extrinseca. philosophus verò de intrinseca, quæ est eiusdem generis, cum mensurato, disputauit. in primo autem Ethic. secundùm gentilium errorem locutus est, qui corpus cœlestæ, pro deo colebant. Ad 2. Non fuit Boetii intentio, aliquod in diuinis prædicamentum ponere, sed hoc innuere volebat, nempe quòd omne prædicamentum, vel est absolutum, vel respectiuum; & hæc quidem substantiæ & relationi maximè attribui, & id quidem in creaturis, non autem Deo, cùm hæc Deo atque creaturis vniuocè nō conueniant. Ad Damasceni authoritatem dico, ipsum abuti illa vocula substantia, pro omni eo scilicet, quod non inhæret, & differentia substantiæ incorporea, pro eo, quod non est corpus. Eodem modo, cùm natura diuina ab eo, suppositorum species nominatur. Ex his ergo patet Deum non esse in genere.

2.

## CAP. III.

### *Genus per se non prædicari de differentiis.*



IN præcedenti quæstione plurimis probaui rationibus, genus, & differentiam realitates distinctas possidere, pollicitusq; sum de hac re copiosiorē me facturum esse sermonem. Volens igitur stare pollicitis, ac consulere cupiēs vtilitati legentis, hanc proposui quæstionem. Et reuera huiusmodi speculationes sunt ita sibi connexæ, vt vnius notitia, ex alterius pendeat cognitione. Ne quis ergo putet, quòd me delectet per copiosos quæstionum campos spatiari, sed vtilitati potiùs ac doctrinæ consulere lectoris diligentis: Inprimis non ignorare oportet, prædicari per se, aliquando idem esse, ac prædicari naturaliter, hoc est, quando id, quod natura est prædicatum, suo fungitur munere, & subiectum similiter, vt homo est animal, & paries est albus. Interdum perinde est, ac si diceret: prædicatum dicit rationem subiecti, ut animal, & rationale de homine. nonnunquam, quando subiectum dicit rationem prædicati, vt nasus est simus: numerus est par, vel impar: homo est disciplinæ capax. Hæc omnia habentur ex primo posteriorum Arist. Iterum, quando prædicatum inest subiecto, sine subiecto medio, 5. met. vt superficies est per se alba, corpus verò per accidens: vt pote per medium superficiei. Amplius, quoties est tale sine causa, hoc est per suam naturam, vt homo est homo sine causa, id est, per suam naturam. Denique prædicari per se est, quando prædicatum soli inest subiecto; & quidem separatim, vt pote ridere de homine: solus enim homo inter cætera animantia huius orbis inferioris, ridet. His ita excussis dico, genus non prædicari per se de sua differentia. Sanè, si ita res se haberet, tunc iuxta philosophum 6. Topic: vnum animal, puta homo, esset plura animalia, quod est falsum. Consequentia autem patet: nam si animal in conceptu rationalis includitur, aut est idem; & sic esset nugatio dicendo: homo est animal rationale; idem enim bis frustra repeteretur. Si autem non est idem, habetur intentum; homo siquidē est animal, & non illud, quod in rationali includitur: ergo multa animalia. Amplius, quamuis genus & differentia (teste Auicenna 5. met.) prædicentur de toto, id est de specie; non tamen significant per se totum. sed genus significat materiale, differentia verò formale; vtrumque autem speciei partem significat, per modum totius. vnde quemadmodum materiale est extra formale; sic conceptus generis est extra differentiæ conceptum: genus ergo non prædicatur per se in primo modo de differentia, nec etiam in secundo modo, cùm proprietatem, aut nomen proprietatis non habeat respectu differentiæ. Iterum, genus non ponitur in diffinitione differentiæ, quia differentia non participat genus, 4. Topic. igitur non prædicatur de differentia in primo modo

Quot modis dicitur per se prædicari.

1.

2.

3.

4.

5.

Genus non prædicatur per se de sua differentia.

1.

2.

3.

per se, nec differentia in diffinitione generis ponitur, alioqui vbicunque inueniretur genus, & differentia similiter, atque ita rationale prædicaretur de leone, quod est falsum. nec etiam in secundo modo per se, vt dixi, cùm subiectum non sit de ratione prædicati. Amplius, primò diuersa, in nullo conueniunt, sed differentiæ diuisiuæ generis, 4. sunt primò diuersæ in genere: igitur non conueniunt in genere. nam si per illas immediatè genus descendit: igitur illæ in suo genere sunt primò diuersæ; ac ex consequenti, de illis genus per se non prædicatur. Reuera (vt diximus) contrahibile est extra rationē contrahentis. sed genus se habet, vt contrahibile, differentia verò locum tenet contrahentis: vnius ergo conceptus, in alterius conceptu non includitur: genus ergo per se non prædicatur de sua differentia. Licet autem affirmare, genus de differentia prædicare, prædicatione naturali; est enim superius, & naturale prædicatum ad illam, atque immediatum, & differentia similiter ad genus, immediatum subiectum: de differentia ergo modo per se prædicandi immediato poterit prædicare: rationale namque per suam naturam, suamq; formam est animal; animalis siquidem atque rationalis vna est forma. Differentia autem prædicatur de genere, quatenus videlicet non per medium aliquod subiectum, aut causam; non tamen, vt naturale prædicatum, sicut dictum est. Patet ergo quomodo hæc prædicentur. Contra autem solent nonnulli ita arguere. Quod est animal per suam formam, est per se animal. 5. met. cap. de per se. vbi ponit primum modū per se, qui profectò est, quando aliquid est tale per suam formam. sed rationale est a- 1. nimal per suam formam, vtpotè sensitiuam, ad quam sequitur esse animal: rationale ergo per se est animal; & sic de differentia genus per se prædicatur. Porrò, quæ à philosopho dicuntur 3. met. teste Commentatore, comment. 1. ex certa determinatione nō sunt dicta, & in Topicis ex probabilibus argumentatur. Quare nihil certi de hac re ex philosopho haberi potest. Item, quod recidit in idem, homo per se est animal, quod sic proba- 2. tur: homo per se est rationalis: ergo rationale per se est homo; propositio enim necessaria ex primo priorum conuertitur in necessarium, vtpote per se in per se. ergo rationale est per se animal, quia homo est per se animal. Reuera, si homo est per se animal, & homo per se est rationalis; ergo rationale est per se animal: sicuti enim ex præmissis necessarijs, sequitur conclusio necessaria; ita planè ex præmissis per se, conclusio etiam per se: animal ergo per se de rationali prædicatur. Præterea, si genus non prædicatur per 3. se de differentia: ergo per accidens: inter hæc enim non datur medium, sicuti neque inter ens per se, & ens per accidens. sed tunc rationale, & animal constituerent vnum per accidens: atqui constituunt vnum per se, nempè speciem. Adde, quòd prædicatio per accidens, quando accidens de subiecto, aut è conuerso, aut accidens de accidente prædicatur, in quibus planè omnibus, vnum fit per accidens. Profectò, si genus per accidens de differentia prædicatur, de specie similiter prædicabitur; differentia enim in specie formaliter includitur. sed hoc est falsum: ergo &c. Adhuc, quando aliquid prædi- 4. catur de alio per se primo modo; in abstracto quoque vnum de altero prædicabitur, vt docet septimus metaphys. Quare, si ista est vera in primo modo dicendi per se, homo est animal: ergo quoq; ista erit admittenda: humanitas est animalitas, atq; ita concretum prædicabitur de concreto in primo modo dicendi per se, & habetur intentum. Accedit ad hoc, quòd ōne diuisum prædicatur per se de diuidentibus; diuisum certè non est aliud quàm sua diuidentia. sed genus diuiditur per differentias, teste Porphyrio, de differentijs: ergo per se prædicatur. Verùm ad hæc facile est respondere. & ad primum 1. quidē. Rationale est animal: est prædicatio per se entitatiua, quia secundùm suam naturā est animal; non tamen per se prædicatiua, quia prædicatum non est de ratione subiecti, nec vicissim subiectum de ratione prædicati, alioqui de omnibus similiter prædicarentur. Ad 2. eadem facilitate soluitur: qua enim ratione rationale est per se homo; 2. eadem planè est per se animal entitatiuè, & non prædicatiuè. Similiter soluitur confirmatio:

Quomodo genus prædicatur de differētia.

Genus prædicatur per se de differentia.

Soluuntur argumenta.

matio; per se enim in præmissis tenetur prædicatiuè, in conclusione verò entitatiuè: extrema namque comparata ad medium, eandem habitudinem quam retinent ad inuicem comparata, vt habeant, nequaquam est necessarium; non enim sequitur, homo necessariò est animal: homo necessariò est substantia: igitur substantia necessariò est animal.
3. Ad 3. dico, genus prædicari de differentia, non purè quidem accidentaliter, sed per quandam accidentis similitudinem, quæ profectò contingit, quando vnum est extra alterius rationem, cuiusmodi est prædicatio generis de differentia. sed ex hoc non constituitur vnum per accidens. Ad 4. Ratio philosophi, quæ ponitur 7. met, veritatem
4. habet in accidentibus, non autem in substantijs. Adde, quòd rationale in concreto, per modum totius significatur, ideo de homine prædicatur: in abstracto autem partis rationem suscipit; hac de causa de toto nequit prædicare: parti namque non conuenit de toto prædicare. proinde hæc est falsa: humanitas est animalitas. Ad confirmationem patet solutio ex superioribus; genus enim propriè per accidens de differentia non prædicatur. Quomodo ergo genus de differentia per se non prædicetur, satis patere puto.

## CAP. IIII.

### *Ex genere & differentia fit vnum per se.*

Ex genere & differentia fit vnum per se.



Dixi ex genere & differentia non fieri vnum per accidens, quia genus de differentia propriè accidentaliter non prædicatur: si ergo non fit vnum per accidens: vnum ergo per se efficiant, necesse est. Propter quod quidē (inquit philosophus 7. met. tex. com. 42.) vnum est, cuius rationem, diffinitionem esse dicimus. vbi philosophus innuere videtur, diffinitionem vnum per se significare, quamuis constet ex genere & differentia, quæ plura significare
1. videntur. Etenim differentia addita generi; non quidem vt forma, vel natura à genere realiter distincta additur, sed potius vt determinatum indeterminato; ita tamen, vt eadem natura, indeterminatè concepta, generis, determinatè verò differentiæ rationē subeat: atque ita ex his duobus, vnum per se, non autem per accidens constituitur. Secus autem se habet res in subiecto & accidente; accidens namque qualecunque fuerit,
2. est quid extraneum, & à subiecto distinctum. Insuper vtrunque est in actu; ideoq; vnum per se ex vtroque fieri non potest: alterum certè illorum deberet esse in potentia, & alterum in actu. Quoniam igitur genus & differentia reali distinctione ab inuicem non separantur, nullum inde sequitur absurdum, quod ex illis fiat vnum per se ens, non autem per accidens: genus certè identicè, non formaliter de differentia prædicatur, propterea non est inter illa cōpositio realis, quæ extrema realiter distincta requirit, sed rationis potius. Suffragatur huic sententiæ Commentator 7. com. 42. Dicere, inquit, quare homo albus non significet vnum, hoc est in causa; quoniam alterum istorum non est reliquum essentialiter. quasi diceret, ideo genus & differentia constituunt vnum per se, quia sunt idem essentialiter, quod planè subiecto & accidenti congruere non potest.

Alia opinio. Nonnullis autem placuit, ita huiusmodi rem distinguere: Formæ, inquiunt, multiplicantur in substantia composita, sicut & prædicata illius quidditatiua: proinde ex genere proximo & differentia finali fit vnum per se; quoniam genus quidem formam dicit generalem, puta animam sensitiuam: differentia verò finalis, formam specificam, puta animam intellectiuam: differentia autem sic intellecta, ac generi hoc modo comparata, est sicut actus perfectus ac completus, ad actum incompletum, & imperfectum.

Reprehensio. Hæc autem opinio non multùm laudatur; genus enim non dicit formam generalem, distinctam realiter à forma specifica: nec ipsa quoq; differentia vltima, ad medias differentias actum addit perfectum, quasi mediæ differentiæ, formam imperfectam, à forma speci-

ma specifica realiter distinctam dicerent. Adde, quòd nullum compositum est vniuersale; vniuersalia enim sunt formæ 1. met: comm: 27. animal namq; nihil aliud est, quàm animalis forma: veluti nigrum, nihil aliud est, quàm nigredo 7. met: com: 21. Omne compositum habet formam, & tale apud Auer: est indiuiduum: nullum ergo cōpositum potest esse genus, nec etiam differentia: vt fautores istius sententiæ dicere videntur. Quomodo ergo ex genere, & differentia fiat vnum per se, patet satis.

Vniuersale nō est compositū

Argumenta.

1. Sed aliquis sic posset arguere: genus non inest differentiæ, nec è conuerso; distinctis enim conceptibus separantur: ex genere ergo & ex differentia non fit per se vnum. Tenet consequentia ex philosophi authoritate 7. met: Ex duobus, inquit, quorum vnum, alteri nō inest, non fit per se vnum: nec quia differentia & genus, vni insunt speciei, vnum constituere possunt, alioqui accidentia, id efficere possent, quæ vni insunt substantiæ.

2. Item, ex subiecto & accidente non fit vnum per se: nec ergo ex genere & differentia; differentia enim accidit generi, cùm ad illius essentiam non pertineat: aliter certè sine illa intelligi non posset, quod est falsum. Ad hæc autem, & similia sic respondemus.

Soluuntur argumenta.

1. Ad primum, quoniam genus & differentia, vni insunt essentialiter, atque intrinsecè, nullamque illi addunt nouam essentiam, propterea vnum per se efficiunt. nec obest, quòd tunc in vno essent duo contraria, nempe differentiæ contrariæ, cùm in illo potestate, non actu contineantur: genus potestate, differentias continet: (sicut mox dicemus) ex hoc patet solutio ad confirmationem.

2. Ad 2. negatur consequentia: differentia namq; non ita accidit generi, vt nouam addat essentiam, sicuti album homini; hac de causa, propriè accidens generis dici non potest; in generis tamen potestate continetur. genus siquidem potentia indeterminata, suas continet differentias, ex sese planè, ad vnam, vel ad alteram determinare se nequit differentiam. Nec eo modo se habet ad differentiam, quomodo se habet materia, quæ est in potentia ad formam, quam non habet, quia scilicet genus non habet actu differentiam, sicut habet species, & propterea dicitur abundare à genere, hoc est, genere ditiorem esse: quia ergo genus indeterminatè se habet ad differentiam; ideò differentias potestate continere dicitur, potestate nempè indeterminationis. Ex quo patet differentiam speciem habere à genere, in cuius potestate continetur; actu enim differentias diuisiuas non habet.

Differētia est qua species abundat á genere.

Quomodo cōtinet differentias potestate.

Nascuntur autem differentiæ à genere non quasi ex latibulo prodeuntes; sed potiùs quia in ipsa forma generica indistinctæ, ad proprias actualitates recipiendas, ex illo procedant, atq; ita potestas generis ad actum reducitur, fitq; comes ipsum genus omnium, quæ in eius potestate erant differentiarum.

Potestas generis.

Porrò, potestas generis, est essentiæ ipsius aptitudo per diuersas differentias, atque ad diuersas species determinanda: sic natura animalis de se est communis, & suarum respectu specierum indeterminata. Hæc autem generis potestas, aliquando ambitus ipsius, atq; cōmunitas nominatur, quippe quæ sine delectu communis sit ad omnes: interdum habitus differentiarum generis confusus nominatur, quòd in tali aptitudine confusa eius differentiæ contineantur, quæ postea ab illo esse confuso extrahunt ab intellectu, ac in proprias actualitates distinguuntur.

Habitus confusus.

hæc autem generis potestas ratione tantùm, non autem realiter ab eius essentia discernitur; essentia enim est ens absolutum, potestas verò, respectiuum. Ex his ergo patet, quomodo, aut qua potestate genus, differentias contineat.

Obiectio.

Sed dicet aliquis, differentia nihil addit realiter vltra genus, cùm in genere realiter contineatur: per differentias ergo species non abundat genere, siue supraquàm genus. si enim adderet aliquid vltra genus; non diceret planè totam speciei essentiam: genus enim est in specie essentialiter. Adde, quòd si differentia separata est à genere, vt dicitur 4. Topicorum: igitur est separata à specie: igitur non abundat plusquàm genus.

Solutio.

1. Respondeo, quòd genus dicit essentiam indeterminatè quidem, differentia verò eandem determinatè: addit ergo determinationis modum.

2. Ad 2. differentia est extra genus formaliter, non autem identicè; ideò non sequitur, quod infertur. Quòd si quis di-

quis dixerit, proprium inesse speciei actu, generi verò potestate: igitur abundat plusquàm genus, non est simile; proprium enim non inest essentialiter sicuti differentia, sed consequitur essentiam. Audiuimus quæ ab huiusmodi viris dicta sunt; & quidem secundùm communem propemodum omnium sententiam, quæ etiam rationi sunt admodū consentanea.

*Vniuersale an sit extra animam.*

Verùm huic quæstionis veritati, aliam necessariam esse video, nempè an vniuersale sit aliquid extra animam, alioqui solutio illius quæstionis tenuis est, & minimè neruosa. Etenim si genus, & species sunt tantùmmodo in mentis conceptu; eodem modo, eademq; potestate differentia inerit generi, ac ipsi speciei: in mentis enim conceptibus, non est delectus realitatum: nec plus actus in vno inuenitur, quàm in altero. Porrò, de hac quæstione cùm apud veteres, tum etiam apud iuniores, non parua extitit controuersia.

*Heracliti opinio.*

Heraclitus atq; Cratylus, vniuersalia è medio penitus abstulerunt, quippe qui intellectum, sensum esse dixerunt, & ex consequenti intelligibile esse sensibile: quare intelligibilia erant apud eos mera sensibilia, ac singularia, atq; ita neq; in re, neq; in mente aliquod vniuersale collocârunt. Mens quoq; apud eos erat sensus, siue potissima sensitiua vis: ex hac ratione coacti sunt negare scire, atq; scientiam, quæ sine vniuersalium adminiculo haberi non potest. Sed iam pridem, veluti rationi, rectæq; philosophiæ minimè consentanea, explosa est hæc sententia.

*Plato.*

Plato posuit vniuersalia, à singularibus separata, de qua quidem sententia in primo Pymandri, vbi de ideis locutus sum, abundè disputaui: si quem ergo huiusce rei speculatio delectat, non pigeat illum, librum illustrem, & vtilissimum consulere.

*Conciliatio.*

Et reuera, dimissis ideis diuinis, Plato ideò putauit formas esse vniuersalia, quia formæ sunt aliud à singularibus compositis; ideoq; dixit esse ideas separatas; non quidem secundùm esse existentiæ, vt Xenocrates, aliiq; putauerunt; sed potiùs separatione, quâ forma differt à composito, quod planè philosopho probatur, qui certè magis contra malos Platonis interpretes, quàm contra ipsum Platonē pugnare videtur. Alia opinio posita est in primo Pymandri.

*Quid sit vniuersale.*

Cæterùm, vniuersale est nomen concretum secundæ intentionis: secunda autem intentio, est quidam respectus rei conceptæ, per actum intellectus collatiuum attributus, vt hæc intentio genus, species &c. prima autem intentio, est conceptus rei obiectiuus, quæ absolutè apprehenditur.

*Vniuersale duplex.*

Porrò, omne concretum (secundùm Auer: 5. met: com: 34.) & pro forma, & pro re formæ subiecta, accipi potest. Quare ipsum vniuersale, tum pro intentione, tum etiam pro re intentioni subiecta intelligi potest: quòd si pro re subiecta intentioni intelligatur, adhuc subdiuiditur, nempe in subiectum propinquum, quæ est ipsa natura per intellectum indeterminatè sumpta: & in subiectum remotum, quod est ipsa natura, quæ potest esse in pluribus.

*Vniuersale nō esse separatū à singularibus.*

Cùm igitur hæc ita se habeant; quæro an vniuersale aliquo istarum acceptionum modo sit à singularibus separatum. Sed reuera, cùm à singularibus re, aut

1\. diffinitione non separetur, à singularibus non videtur esse discretum: nam si naturarum distinctiones per operationes inuentæ sunt, vna autem cùm sit hominis huius, & hominis operatio, nulla inter huius hominis, & hominis naturam (præter intellectus operationē) videtur esse distinctio: & per consequens vniuersale non est separatum à singularibus.

2\. Amplius, si natura humana (circumscripto omni opere intellectus) est communicabilis: est ergo talis per essentiam, atq; ita suaptè natura separata, & per consequens intelligibilis per essentiā, atq; ita frustra poneretur intellectus agens, pro vniuersalis fabrica constituenda.

3\. Præterea, aut hic homo, est homo participatione huius hominis, aut hominis: aut idem est homo, & hic homo, & non participatione huius hominis; alioqui nihil esset homo, nisi per participationem istius hominis, quod est falsum; homo enim absolutè est homo, & non participatiuè, alioqui esset ens imperfectum, sicuti sunt entia per participationem. Nec hic homo, est homo participatione hominis, alioqui daretur homo per essentiam, qui non esset hic homo; non enim est idem participans, & participatum, quod est falsum. Igitur, idem est homo, & hic homo, præter intellectus operationem.



*tionem. Iterùm, ante actum intellectus, natura humana, est vniuersalis in potentia: est ergo actu singularis; potentia enim & actus sunt opposita circa idem. Quare, si natura, est potestate vniuersalis; est ergo actu singularis, atq; ita non est vniuersale extra intellectum. Reuera, actus & potentia sunt eiusdem generis; imò circa idem numero. sed actu vniuersale est per intellectus operationem 3. de anima comm: 18. species enim intelligibilis ab intellectu agente producitur: vniuersale ergo potentia erit etiam per intellectus operationem: igitur extra animam non datur vniuersale. Amplius, quicquid est in potentia ad aliquid præter operationem intellectus, ad actum tandem, sine vlla prorsus intellectus operatione deducendum est; actus enim, secundùm eandem rationem, potentiæ correspondeat, necesse est. Quare, si illa natura (præter omnem intellectus operationem) est potentia vniuersalis, quandoq; erit actu vniuersalis, intellectu nihil operante: quod est falsum: quiquid certè est extra animam, est particulare. Adde, quòd res ante, & post intellectionem, eodem modo se habet, hoc est, æquè vnum & ens est; nihil enim mutationis rei accedit per nostrum intelligere, vt dicitur in lib: de interpretatione: semper ergo eodem modo erit singularis. Patet ergo quomodo vniuersale non sit extra animam. Sunt ergo formæ rerum singularium, per mentis fabricationem inuentæ 1. met: comm: 27. Et 12. com: 6. de quibus habetur scientia, quia significantur per nomina communia.*

4. 5.

## CAP: V.

## *Vniuersalia habere esse extra animam:*



*Voniam præclara ingenia acutioribus quæstionib. maximè delectantur: in quarũ numero hæc, quam præ manibus habemus, numerari potest; hac de causa, aliorum rationes in medium adducere curaui, qui arbitrantur vniuersalia extra animã esse habere. Porrò, nomine vniuersalis, aliquando vniuersalitas, quæ est relatio rationis, interdum res, quæ vniuersalis appellatur ab ipsa quidem vniuersalitate, nonnunquam aptitudo significatur, quæ apta nata est esse in multis: & hæc quidem in dubium vertitur: nam relatio, quæ vocatur vniuersale formaliter, fit ab intellectu, res verò, quæ denominatur vniuersalis, atq; vniuersale obiectiuè in potentia, est extra animam: igitur dubium est: An aptitudo illa, citra omne opus intellectus, sit extra animam, & hæc quidem vocatur vniuersale obiectiuè in actu: an res sit extra animam, aptitudo verò essendi in multis, in anima tantùm? Cæterùm, quia illa aptitudo, vniuersalis rationem in actu obiectiuè sumendo vniuersale, complet, non autem formaliter; ob hanc rationem, quærere an res apta nata esse in pluribus sit extra animam, perinde est, ac si quis quæreret, An vniuersale obiectiuè in actu sit extra animam. Itaq; vniuersale formaliter, est ipsa vniuersalitas, quæ est relatio rationis. Vniuersale obiectiuè in actu, est res vna cum aptitudine illa. Vniuersale obiectiuè in potentia, est res sine illa aptitudine. Vniuersale subiectiuè non datur; vniuersalitas enim in nullo est subiectiuè, cùm sit ens rationis. Quæstio ergo est de vniuersali obiectiuè in actu. Quidam ergo arbitrantur huiusmodi vniuersale inueniri extra animam, atq; ita argumentantur à diffinitione ad diffinitum: Circumscripto quocunq; actu intellectus, res est apta nata esse in pluribus: ergo datur vniuersale extra animam. Tenet consequentia, quia vniuersale obiectiuè in actu, vt distinguitur cõtra singulare & prædicabile diffinitur primo Perihermenias: Vniuersale est, quod aptum natum est esse in pluribus. Antecedens probatur, quia si non inest illi aptitudo, qua potest esse in pluribus: repugnat ergo illi, nec conferri sibi potest saltem ab intellectu, alioqui conferri posset & indiuiduo, vtpote sorti, vel Platoni &c. igitur præter operationem intellectus, natura humana est alia à natura singulari, eiusque v-*

Vniuersale formaliter. Vniuersale obiectiuè. In potentia. In actu. Argumenta. 1.

que vnitas ab illius vnitate. Iterum, natura coloris est ratio formalis obiectiua visus
2. terminandi, non autem hic color. sed color, qui est ratio assimilandi; singulare enim sub propria ratione singularitatis non est apprehensibile ab intellectu: differunt ergo ex natura rei. Reuera, vniuersale in actu, est proprium obiectum intellectus: praecedit ergo actum intellectus; nam obiectum est prius actu, 2. de anima: tex: 33. Adde, quòd obiectum scientiae realis, est ens extra animam. at vniuersale in actu, est obiectum scientiae realis: igitur est ens extra animam. Praeterea, relatio mensurae est realis
3. 5. met: tex: 20. sed illa fundatur in aliquo vniuersali; decet enim, vt aliarū mensura specierum sit vnum non quidem numero (secundùm philosophū) erit ergo vniuersale. Rerum ergo realium mensura, & vna est, & realis, quippe cum mensuratum à mensura dependeat: ens autem reale non dependet ab ente rationis. sed vnitas speciei, apud philosophum, est prima generis mensura, qua mensurantur, quae sub ipso genere continentur: est ergo realis non in aliquo, quod est vnum numero, sed in vniuersali actu existen-
4. te. Amplius, vnitas naturae, in qua aliqua comparantur realiter, debet esse realis, quia etiam entia comparata sunt realia. sed in vnitate speciei, indiuidua eiusdem comparantur: realis est ergo. Sanè, omni prorsus remoto opere intellectus, maior est inter Mercurium & Platonem, quàm inter Mercurium & Leonem conuenientia. Inest ergo illis (sine aliqua intellectus operatione) illa similitudo, cuius fundamentum, est
5. natura communis realis; relationi namq; reali fundamentum competit reale. Item, operatio seu passio realis primò & adaequatè inest vniuersali (vt intelligere homini) primo poster: tex: 39. Datur ergo vniuersale extra animam. Accedit ad hoc, quòd contrarietas, est oppositio, eiusq; extrema sunt vniuersalia, non autem singularia: dantur ergo vniuersalia extra animam. alioqui si fit solùmmodò ab intellectu, quomodo vniuersale est aeternum, & incorruptibile, & quomodo vniuersalium est diffinitio, scientia, &
6. quomodo praedicamenta sunt entia vniuersalia extra animam? Adhuc, si nihil esset in rebus nisi singulare, nulla esset vnitas realis, nisi numeralis, quae est propria singulari, quod est falsum: alioqui omnis diuersitas realis, esset numeralis; idem enim & diuersum, vt dicitur 10. met: sunt immediatè opposita, sed tunc omnia aequaliter differrent, quod est absurdum omninò. Etenim quae solo numero differunt, sine intellectus operatione, non sunt specie distincta. valet argumentum à negatiua de praedicato finito, ad affirmatiuam de praedicato infinito cum constantia subiecti. sunt indistincta specie praeter
7. operationem intellectus: datur ergo vnitas quaedam specifica. Profectò, si differentia numeralis non destruit vnitatem specificam: permittit ergo illam, atq; ita cum distinctis numero, stat vnitas realis specifica, etiam sine omni intellectus operatione. Adhuc, quae non distinguuntur realiter, secundùm omnem, quam habent inclusam rationē, in aliqua ratione reali conueniant, necesse est. sed ita se habēt Mercurius & Plato, quippe cùm Plato à Mercurio, in quantum homo non discrepet, alioqui à seipso discreparet:
Auerro: authoritas. ergo quod prius. Accedit ad hoc authoritas commentatoris 7. met: comm: 48. Nullum, inquit, vniuersalium praedicabilium, secundùm quod de re demonstrata, significatur ea secundùm quod est demonstrata, & indiuidua, sed secundùm quod in ea est natura similis naturae, quae est in quolibet indiuiduorum illius, id est, natura communis praeter naturam propriam vnicuique eorum: est ergo natura vniuersalis actu existens praeter singularia. Simile quiddam inuenies 1. met: com: 9. Species hominis, inquit, non est forma hominis tantùm, vt dicit Plato, sed congregatum ex materia & forma: est ergo aliquid in rebus praeter singulare. Et com: 5. eiusdem libri ait, quòd qui ponunt vniuersalia esse nomina tantùm, quibus nulla correspondeat in re intentio communis, scientiam destruunt omninò. Accedit etiam alia authoritas 1. phys: com: 25. Genus, inquit, & differentia debent esse entia in rei veritate, quia partes rei, quae sunt secundùm diffinitionem, praecedunt rem in esse. Ex quo patet, quòd si datur natura specifica realis; detur,

necesse

Vniuersalia an habeant esse extra anĩ.

*necesse est vnitas realis generi correspondens. Ex his ergo, atq; similibus patet, quomodo non est absurdum asserere dari, siue inueniri vniuersale extra animam, præter omnem operationem intellectus. Præterea, vniuersale, secundùm illius descriptionem, est aptum natum dici de pluribus. sed res etiam est huiusmodi : igitur vniuersale est aliquid reale existens, non in mente tantùm consistens. Sanè, si prædicatur de re: est ergo in re extra animam existente, quippe cùm sit ipsum quod quid absolutè ; diffinitio enim ad vniuersale spectat: vniuersale ergo est ens reale extra animam. Iterum, ignis generans ignem, non intendit ignem singularem; singularia enim sunt præter artis naturæq; intentionem. Ad vniuersalem ergo ignem respicit, atq; ita dari ignem vniuersalem realem, necesse est omninò: vniuersale ergo est ens reale extra animam.* 8. 9.

## CAP. VI.

## *Soluuntur Argumenta.*

*IN hac magnorum controuersia Theologorum, ac phil. principum, non puto nobis esse multùm laborandum, cùm breui illius difficultas, atq; obscuritas auferri posit. Reuera, si vniuersale pro secunda intentione accipiatur; sic absq; dubio, est tantùmmodo opus intellectus, & hoc innuere volebant primæ rationes. At si pro re intelligatur, in qua est illa aptitudo, vt sit in multis; illa profectò est realis, sine operatione intellectus, & hoc astruere conantur, hæc quæ modò recitauimus argumenta. Verùm illa aptitudo rei existens realiter, non manet extra rem realiter, quasi quoddam ens reale, & absolutum per se existens; sed solùmmodo per operationem extrahitur, congregatur, atq; distribuitur intellectus negotiantis. hæc profectò si ita candidè intelligantur, omnis prorsus cessat altercationis controuersia: vnde vtramq; partem rectè; diuersimodè tamen sensisse profiteor. Cæterùm, qui ita non intellexerunt, aut intelligunt, præpositas rationes, sic eas soluere nituntur: & primam quidem hoc modo, nempè antecedens non esse verum dicunt, nec eiusdem probationis consequentiam: quia, inquiunt, natura ipsa, circumscripto actu intellectus, abstrahit ab illa aptitudine, qua potest esse in multis. Porrò, si ita res se haberet, vt isti dicunt; tunc illa aptitudo esset accidens, vtpote ab intellectu producta. atqui accidens non producit substantiam: quomodo ergo inesset speciei aptitudo essendi in multis naturalis? vnde licet hæc non separetur à singularibus; inest tamen illis realiter, & non per operationem intellectus tantùm. Natura siquidem humana, est alia à natura singulari, secundùm illam aptitudinem; non tamen alia à natura singulari, quia non alia à seipsa. Ad 2. Extra animam, nec color, nec hic color est ratio obiectiua; bene tamen color est in re aliquid, quod à nobis intelligi potest vt ratio formalis obiectiua visus, idque per conceptum coloris formalem nobis occurrentem: hoc autem accidere dicunt ex parte intellectus concipientis. Sed tunc dubium est, si ille conceptus est coloris particularis, vel communis, & specifici; si enim, vt quidam volunt, singulare non cadit sub speculationem intellectus: igitur ratio obiectiua formalis, constat ex communi illa aptitudine, quæ inest realiter ipsis singularibus: & sic remanet adhuc lis sub iudice. Ad confirmationem dicunt, vniuersale in actu, & rem, & aptitudinem significare, rem verò obiectum, aptitudinem verò esse modum obiecti, sine quo res nequaquam obiecta esse dicitur. Itaq; res, non autem modus rei, actum præcedit intellectus. sed hoc quoq; est difficile intellectu. Etenim si res non potest esse obiecta, sine modo siue aptitudine eiusdem: igitur, si vnum præcedit obiectum, & alterum similiter. Ad aliam confirmationem, eadem facilitate respondere tentant, quòd videlicet res obiecta scientiæ reali sit extra animam, non modus eiusdem: vniuersale autem in actu vtrumq; significat. Quam ob causam non sequitur, vt vniuersale sit extra animam, quia res est extra animam. Sed hoc quoq; mihi*

Conciliatio.

1.

2.

Quomodo vniuersale est extra animã.

Vniuersa. an habeãt esse extra animam.

persuadere non valeo; si enim vniuersale est illa aptitudo, quæ rei realiter inest: igitur si res est extra animam; & aptitudo similiter, atque ita vniuersale est extra animam, eo quidem modo, sicut dictum est. Nec puto, eos, qui dixerunt vniuersale extra animam inueniri, aliquod vniuersale ab omnibus prorsus singularibus separatum finxisse, alioqui absurdissima esset illorum sententia, sed aptitudinem illam rei insidentem, vniuersale quidem fundamentaliter, non autem formaliter appellârunt; nam propriè vniuersale est opus intellectus.

3. Ad 3. Dicunt relationem mensuræ non esse fundatam in aliquo vniuersali, aut singulari, sed in natura vna formaliter, quæ in singulari reperitur. sed quænam sit hæc natura, non explicant: fortassis est illa aptitudo, quæ ab aliis vniuersale vocatur; nam si à singularibus non est secreta, & relationis mensuræ est fundamentum: est ergo illa natura formaliter, aptitudo specifica, atque communis.

4. Ad 4. Indiuidua, citra operationem intellectus, in aliqua communi natura comparari non possunt, proinde in rerum natura, non est aliqua distinctio: confirmatio quoque faciliter ab illis soluitur: dicunt enim Mercurium & Platonem, vna similitudine non comparari, seu assimilari, sed pluribus. Sed hoc mihi videtur destruere vnitatem specificam, ac philosophiæ fundamentum, quæ apertè docet omnes homines, participatione speciei esse vnum hominem: illa autem species non est pura intellectus intentio, alioqui non esset substantia, quod est contra Porphyrium, & philosophum. Præterea, si non est vna natura specifica, in qua conueniant indiuidua humana; non maior erit inter Platonem & Mercurium, quàm inter Platonem & piscem naturæ conuenientia, quod omnibus modis est absurdum.

5. Ad 5 Eodem modo soluunt, vniuersale videlicet pro re accipi extra animam: sed dixi iam, rem illam non intelligi sine illius aptitudine, quam ipsi vocant rei conditionem, atque modum; nam res ex sui natura est particularis, aptitudo verò vniuersalis, sicut dictum est. Ad confirmationem similiter respondent, videlicet res ipsas extrema contrarietatis esse: non res particulares, neque vniuersales, alioqui hæc albedo, & hæc nigredo non essent cõtrariæ. Sed hæc responsio eandem patitur difficultatem, quam paulò antè moui, quum non explicentur illæ res, quæ, & quales sint: ego autem illas voco aptitudinem illam specificam. Ad aliam confirmationem aiunt, vniuersale quod pro re accipitur, prædicari quidem; non tamen fieri ab intellectu, sed vniuersale tantùmmodo, quæ est aptitudo; quippe cùm prædicatio rebus non debeatur, nisi aliquam habuerint intentionalem conditionem. Verùm, res, quæ est extra animam, quomodo est vniuersale, quum ex sui natura sit ens singulare? Item, aptitudo, si omninò fiat ab intellectu, ita vt non insit rei extra animam existenti; erit vtique pura intentio, vnde vniuersale dici non potest: non enim est substantia: vniuersale autem substantia est, alioqui genus & species, secundæ substantiæ nequaquam dicerentur. ex quo apparet, vniuersale non esse puram mentis fabricam, sed fundamentum habere extra animam, quæ planè est ipsa rei aptitudo, sicut dictum.

6. Ad 6. sub singularis nomine duo intelligi posse arbitrantur, nempe ipsam rem & singularitatem. si autem ipsa singularitas intelligitur, negant consequentiam: si verò res, tunc admittunt quidem consequentiam, sed antecedens negant; aiunt enim in singulari, multas vnitates existere, & non vnam tantùm numeralem. Certè si plures sint vnitates in singulari; illæ profectò sub numero comprehenduntur: quare si nulla est vnitas specifica: sola profectò manebit vnitas numeralis: & sequentur, quæ recitauimus absurda. Ad confirmationem aiunt, differentiam numeralem permittere quidem vnitatem specificam: nam quamuis nonnulla numero sint discreta; sub eadem tamen specie continentur, quam tantùm participant per operationem intellectus. sed eadem manet difficultas, nempè speciem non esse substantiam, pura sanè intellectus intentio, substantia nequaquam est dicenda.

7. Ad 7. dicunt differentiam numeralem, & specificam non esse oppositas: propterea quæ numero differunt, specie conuenire, & hoc quidem illismet rebus, quibus inter se numero dissentiunt. sed hoc quoque est obscurum ad intelligendum:

etenim



etenim si Mercurius & Plato, quatenus sunt homines à semetipsis non discrepant, in aliquo vno conueniant, necesse est. hoc autem esse non potest numeralis vnitas, multæ quippe sunt illæ: Igitur necesse est, vt sit vna specifica natura, in qua Plato, & Mercurius conueniant. Ad confirmationem aiunt, naturam intendere singulare non quidem discretè, sed confusè tantùm: igitur speciem discretè, atq; distinctè intendit: primum enim studium naturæ est circa speciem conseruandam; hoc enim modo perpetuitatis æmula, voti compos redditur. Ad Auerro: rationes vnica ratione respondent, quòd scilicet ipse pro natura passim intelligat formam. vnde 7. met. com. 44. ait, indiuiduo non inesse substantiam, nisi materiam & formam, ex quibus constat. Et ad authoritatem primi physicorum, dicunt, genus & differentiam explicare formam, quia nimirum ab eadem forma sumuntur, ideoq; esse partes rei, atq; ipsam, eo modo, quo forma præcedit compositum, rem in esse præcedere. Cæterùm, si genus & species sumuntur à forma; illa profectò non est particularis, sed aptitudo illa, de qua sæpius locutus sum: & tunc sequitur idem, quod paulò antè statuere conati sumus. Itaq; vniuersale non est pura intellectus fabrica, neq; ens reale omninò per se existens, sed ex vtroq; mixtum: ab vno quidem fundamentaliter, ab alio verò formaliter dependens. Cæterùm, cui hæc non placent, abundet quantùmlibet voluerit in sensu suo: ego autem his acquiesco. Ex his ergo patet, quomodo genus, differentiam quidem potentia, speciem verò actu contineat: nam cùm illa aptitudo speciei sit proximior, cuius conseruandæ studium gerit; idcirco actu differentiam specificam continere dicitur: genus verò magis remotè, ac in quodam confuso: vnde & prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quid, in illa vtiq; sua amplissima potestate, de qua sequens erit sermo.

Auer. ratiões.

Quomodo differentia sit in genere.

## QVAESTIONIS DECIMAEQVINTAE. CAP. I.

### *Genus secundùm totam eius essentiam est in qualibet specie.*



EXcussa iam illa controuersia de vniuersalis subsistentia, ad locum, vnde fluxit redeat oratio, nempè ad generis potestatem inuestigandam. Dixi enim genus suæ potentiæ plenitudine, differentiam complecti; libet modo quærere, & quidem non temerè, si genus secundùm totam eius essentiam sit in qualibet specie: etenim si potestate, differentias complectitur; iustum est percontari, an eadem essentiæ æqualitate sit in qualibet specie. Verùm antequàm hæc in medium afferantur; operæpretium fuerit scire, quàm multiplex sit huius nominis significatio, tum secundùm philosophum 5. met. tum etiam secundùm Porphyrium in prædicabili de genere: Genus inprimis est continua aliquorum generatio, vnam speciem habentium: siue est multorum coordinatio ad vnum principium: Est, inquit Porphyrius, aliquorum hominum aggregatio, qui quidem ad vnum aliquid, & inter se habent respectum. Sic Romanorum collectio dicitur genus ab vnius habitudine, nempè Romuli: multitudo ergo Romanorum, connexam habet habitudinem adinuicem, qua ab aliis distinguitur hominum generibus; & ad vnum aliquid, quatenus scilicet originem habet ab illo. Dicitur etiam genus, quod est vniuscuiusq; generationis principium, vel ab eo, qui genuit, vel ab eo loco, in quo quis genitus est; sic enim Orestem quidem dicimus à Tantalo genus habere: Platonem verò Atheniensem genere esse: Pyndarum verò Thebanum. Cæterùm, principium generationis propriè est initium originis, nempè vis aliqua in patre, siue in patria manens; hoc enim indicant ipsamet Porphyrij verba: Vel ab eo, inquit, qui genuit, vel ab eo loco, non ille qui genuit, nec ille locus, q. d. principium generationis voco, vim aliquam occultam in patre, siue in patria manentem: de vi autem in patre

Quot modis dicitur genus

1.

2.

re. Pater. patre latitante, sunt nobis præstò exempla, quæ in eius liberis continuè perspicimus, vt-
pote morum, similitudinis, naturæq; conformitatem. De vi quoq;, quam locus obtinet in
Locus. his, quæ ibidem generantur, non modò homines nobis fidem faciunt; verùmetiam cætera
Principium animantia, arbores, lapides, & id genus plurima, quæ loci naturam præseferunt: vide-
generationis. mus enim quædam animalia in vno loco generari, in alio verò minimè. Reuera, locus &
vim habet generandi, & conseruandi, cuius præcipua pars est benigna cœlorum clemen
tia, atq; influxus. Cæterùm, istæ duæ generis significationes, quandam habent cum gene-
re logico cognationem: nam quemadmodum genus primo modo multorum collectionem
Genus logicũ significat; ita etiam genus logicum, multarum dicit collectionem specierum: deinde sicut
genus secundo modo, est generationis principium; sic genus logicum est intrinsecum sua-
rum specierum principium. genus autem logicum sic diffinitur: quod scilicet prædicatur
de pluribus differentibus specie in eo quod quid. Cæterùm, genus sumi potest pro secun-
da intentione, quæ hîc propriè diffinitur, non ipsa quidditas sub illa secunda inten-
Intentio diffinitur. tione, vt quidam volunt; quidditas enim sic concepta, non dicit vnum conceptum per se,
sed potiùs per accidens, vtpote ex re, & intentione aggregatum. atqui, vt dicitur 7. met:
diffinitio dicit vnum per se: ergo &c. Adde, quòd logicus per se, secundas speculatur in-
tentiones, primas verò non ex professo; sed quatenus sunt secundarum fundamenta. In-
tentiones igitur logicæ, quæ significant conceptus in anima per se vnos, diffiniuntur. Ac-
cedit ad hoc, quòd complexorum non sit diffinitio. 7. met. com. 18. quod igitur diffini-
tur, vnum sit in natura, necesse est. Itaq;, quocunq; modo dicatur, nempè, quòd res sub in-
Quomodo genus significat substantiam. tentione, siue ipsa intentio diffiniatur in concreto; ad hoc tandem deueniendum est, vt
dicamus, ipsam intentionem diffiniri, in eo quod quid; genus enim significat essentiam
per modum substantiæ: substantiæ autem proprium est, aliis substare. Cùm ergo mate-
ria substet formæ, vtpote formarum receptaculum, atq; fundamentum, genus verò vi-
cem materiæ subeat; hac de causa, sic illud prædicare dicimus: genera namq; atq; spe-
Qualis intentio. cies per modum per se stantis significant; ideo in quid prædicari dicuntur, & re, & mo-
do simul: differentia autem, re tantùm. Itaq; intentio, quatenus est apta nata fundari in
quidditate sic prædicabili, sic diffinitur: nam intentio sola de pluribus differentibus
numero prædicatur: fundamentum ergo intentionis prædicatur, cuius termini sunt ipsæ
species, de quibus prædicatur genus: ergo est relatio prædicabilis, quod prædicatur de
4. pluribus differentibus specie. Adhuc & quarto modo apud Porphyrium genus nomi-
natur, cui supponitur species. Ad horum fortasse similitudinem dictum est: etenim
5. principium quoddam est huiusmodi genus earum, quæ sub ipso sunt, specierum. Vide-
tur etiam multitudinem continere omnium, quæ sub eo sunt specierum. genus præ-
terea nominatur aliquarum passionum subiectum, sicuti superficies, figurarum su-
perficialium genus dicitur, & corpus figurarum corporearum genus. hoc autem modo
vocatur genus subiectum, quod alij vocant genus philosophicum, nempè generationis
corruptionisq; materiam. Ex quo patet illa esse eiusdem generis philosophici, quæ ean-
dem participant materiam transmutabilem; propterea corruptibile, & incorruptibile
plus quàm genere differre, nonus meta. liber protestatur. Illa autem sunt eiusdem gene-
ris logici, quæ in communi prædicabili conueniunt, quod de pluribus differentibus specie
prædicatur. His ita elucidatis, dico genus prædicabile, quatenus est contractum ad ali-
Quomodo genus adest speciebus. quam speciem per differentiam specificam, secundùm totam ipsius essentiam, virtutemq;
illi inesse, atq; in illa saluari. Animal siquidem contractum ad hominem, non potest esse
alicuius operationis principium, quæ ab homine fieri non possit, nisi per accidens aliquid
impedierit. Itaq; totum vniuersale, cuilibet parti, secundùm totam virtutem, atq; essen-
tiam adest: non sic autem totum potentiale, atq; integrale; alterum enim nec secundùm
totam essentiam, neq; etiam secundùm totam virtutem adest: alterum verò, vna
illarum, essentia scilicet, non autem virtute.

CAP. II.



De genere.

## CAP. II.

## *Argumenta contraria.*



*Ontra prædicta sic arguere possumus: Id diffinitur, cui conuenit diffini-
tio. sed rei substratæ, non autem intentioni conuenit diffinitio; id enim, quod* 1.
*prædicatur de speciebus in quid, non est intentio generis: Etenim absur-
dum est dicere: homo est genus, sed bene homo est animal. Neq; conuenit
aggregato ex re, & intentione, quippe cùm huiusmodi aggregato prædi-
catio in quid cõuenire nequeat: altera namq; pars illius, ad alicuius speciei attinet quid-
ditatem. Animal ergò, quod generis intentioni subiicitur, prædicatur de homine & leo-
ne: non autem animal genus, neq; genus. Adde, quòd omne prædicabile dicit formam
totius. sed genus materiæ partem sumit, differentia verò formæ: non conuenit ergo illi
forma totius, & ex consequenti prædicabile dici non potest. Non ergo genus de specie
prædicatur. Item, omne quod prædicatur, totum illius esse de quo prædicatur, enuntiat.* 2.
*at genus non dicit totum esse speciei, nempè esse, quod à differentia recipit: igitur genus
non prædicatur de specie. Accedit ad hoc, quòd si genus prædicetur; non tamen de plu-
ribus speciebus, quod sic patet: Quæ conueniunt in aliquo indiuisibili, sunt idem essentiali
ter. sed genus est indiuisibile secundùm essentiam: quæ ergo sub illo conueniunt, sunt
idem essentialiter. Amplius, genus etiamsi pro re subiecta intentioni sumatur; adhuc* 3.
*tamen non prædicatur de pluribus differentibus specie: pars siquidem non prædicatur
de toto: genus autem cùm se habeat vt materia, differentia verò vt forma 8. met: Est
ergo pars essentialis speciei: non ergo prædicatur de specie. Adde, quòd genus est quod-
dam vniuocum, quia scilicet est prædicabile: non ergo est analogum, nec dicitur secun-
dùm prius & posterius. Sanè, vnius rei vna est diffinitio, 6. Topicorum: non ergo tot mo-
dis genus est diffiniendum. Diffinitio præterea per priora atq; notiora datur, 6. Topic.
sed huiusmodi diffinitio non est talis; prædicari enim cuiuslibet est vniuersalis propri-
um. Insuper, species non est prior, neq; notior genere; correlatiua enim sunt simul vera,
simulq; nota: ergo &c. Præterea, genus in vna tantummodò specie saluari potest: non ergo* 4.
*prædicatur de pluribus differentibus specie. Sanè, in quocunq; saluatur diffinitio ali-
cuius; & ipsum quoq; diffinitum saluari potest. sed diffinitio animalis in solo homine sal-
uari potest, cæteris eiusdem speciebus destructis: igitur animal in solo homine saluari
potest. Reuera, si fuerit aliquod vniuersale, vt dicitur primo poster. sub quo vna tan-
tùm species continetur, demonstreturq; passio de illa specie, poterit vtiq; in illa saluari.
Ergo &c. Adde, quòd genus prædicatur denominatiuè: ergo non prædicatur in quid.
Quantitas enim de linea, superficie, & corpore denominatiuè prædicatur: nam dicimus
lineam esse quantam, superficiem, atq; corpus. Ex his ergo atq; similibus patet, generis
diffinitionem non esse legitimam, ac rectè dispositam. Contra alia sic arguo: si genus se-* 5.
*cundùm suam essentiam esset in qualibet specie; tunc planè duæ differentiæ oppositæ
formaliter in eodem actu inuenirentur: differentiæ enim diuisiuæ generis virtutem, po-
testatemq; consequuntur: propterea diffinitio esse rei indicat: diuisio verò, posse. Quare,
si genus secundùm totam eius essentiam esset in qualibet specie; duæ quoque differentiæ
generis essent in qualibet specie, quod est impossibile. Accedit ad hoc, quòd tunc genus
in vna eademq; specie saluari posset; eidem namq; speciei, differentiæ formaliter opposi-
tæ inessent. sed hoc aduersatur philos. 5. physicorum, vbi loquens de differentiarum sub
eodem genere, oppositione, ait, quòd si vnum oppositorum inuenitur in rerum natura; ne-
cesse, & alterum inueniri. Quare, vtramq; differentiarum in rerum natura, necesse est
inueniri: genus ergo in vna specie saluari non poterit, & ex consequenti non est secun-
dùm essentiam in qualibet specie. Patet ergo quo nam pacto genus non sit essentialiter*

 omninò

Soluuntur argumenta.

omninò in qualibet specie. Porrò, ad hæc atq; similia sic respondere poterimus: & primi quidem negatur maior, quippe cùm illud, quod prædicatur, non diffiniatur, sed intentio potiùs, quæ in id fundatur, quod prædicatur, quæ quidem per suum nota fit fundamentum. Neq; id quispiam absurdum reputabit, nempe rationis relationes per sua diffiniri fundamenta, cùm philos. 5. met: relationum realium species, siue modos, per ipsarum fundamenta distinguat. In causa autem est, modica specificarum entitas differentiarum, quæ nos facilè fugit: Relationes autem rationis minoris sunt, quàm relationes reales entitatis. Itaq; maior illius argumenti sic est intelligenda: illud diffinitur, cui planè quidditatiuè conuenit diffinitio. sed tunc minor est falsa, quippè cùm rei substratæ, generis diffinitio nequaquam conueniat quidditatiuè, sed denominatiuè potiùs: ipsi verò intentioni, quidditatiuè. Ad confirmationem dico, genus habere rationem totius vniuersalis respectu specierum, atq; de ipsis prædicari, quando consideratur in communi, sub nulla specie contractum: secus autem se habet, si sub vna conclusum specie consideretur; tunc enim subit rationem materiæ, siue partis materialis: species verò totius. Ad 2. Quamuis genus non dicat totum esse speciei distinctum; bene tamen eiusdem indicat esse confusum: species namq; à genere, confusum, à differentia verò distinctum obtinet esse. Ad confirmationem patet solutio ex prædictis: species enim non actualiter, sed potentialiter in genere continentur; hac de causa, non est necesse, vt quæ in genere conueniunt, eiusdem sint speciei. Ad 3. Pars non prædicatur de toto per modum partis; nam falsum est dicere: homo est animalitas; bene tamen ratione suppositi, quod concernit, per modum totius prædicari poterit in concreto; ideoq; hæc est vera: homo est animal. Ad confirmationem dico, genus bifariam accipi, propriè scilicet, vt pote, quod in speciei diffinitione ponitur, & prædicatur in eo quòd quid, atq; ita est vniuocum prædicabile: alio verò modo communiter, sicq; sese extendit ad quodcunq; ipsius significatum: vnde hoc modo non est vniuersale, sed analogum. Ad aliam confirmationem, verum est vnius rei, vno modo consideratæ, vnam tantùm diffinitionem esse. At diuersimodè intellecta, plures habere poterit: propterea genus diuersis est diffinitionibus distributum. Ad phil: authoritatem dico, illam esse intelligendam de vera diffinitione, non autem de hac descriptione, quæ tamen per notiora datur: species namq;, vt terminus ad quem, notior est genere, vt termino à quo. Patet ergo, quare genus tot contineat descriptiones. Ad 4. Prædicabile aptitudinem, non autem actum indicat prædicandi: proinde species in vno quidem indiuiduo, genus verò in vna specie, saluari potest. genus præterea accipi potest pro communi sua amplitudine, qua sese extendit ad quodlibet sui significatum; & sic absq; dubio, in vna tantùm specie saluari non poterit. Alio modo, pro genere prædicabili intelligitur; & hoc etiam bifariam, vel pro genere physico, & ita secundùm totam suam potestatem, in vna sola specie nequit consistere, præsertim si corruptibilium genus extiterit: alio verò modo pro genere logico; & hoc iterum dupliciter, vel in sua latitudine, vel vt contractum ad aliquam speciem: primo quidem modo, minimè: secundo autem bene saluari poterit, sicuti dictum est. Ad confirmationem dico, quantitatem non propriè denominatiuè de aliqua suarum prædicari specierum, sed communiter tantùm: propriè namq; prædicatur concretum accidentale, vt album de homine: communiter verò, quidquid huius simile. Itaq; cùm dicitur, linea est quanta, id est, habens quantitatem, tanquam accidens, falsa est oratio: vera autem, si dixeris: linea est habens partes integrales. Ad 5. quamuis duæ differentiæ formaliter oppositæ, generis in sua communitate considerati, potestatem consequantur, atq; ita in vtra illarum saluari non possit; non tamen generis ad aliquam speciem contracti potestatem sequuntur: duo ergo formaliter opposita in eodem esse, argumentum probare non potest. Ad confirmationem, ex prædictis patet solutio. Sed dicet aliquis, cùm species conueniant in genere, nunquid genus dicat vnũ ex parte rei an tantùm ex parte intellectus? Sanè, genus vno modo secundùm

Quomodo genus saluatur in vna specie.

Denominatiuè.

Genus non dicit vnum ex parte rei.

se, &



se, & absolutè considerari potest, sicque nec vnum, neque plura dicit; sed de eo tantùm recta ac vera prædicatione, ea prædicantur, quæ ad illius essentialem, & quidditatiuum 1.
intellectum pertinent. Alio autem modo, secundùm esse, quod in singularibus habet, 2.
neque ita vnum dicit ex parte rei, cùm propemodum tot sint naturæ, quot indiuidua, si realiter loquamur. Postremò, genus intelligi potest secundum esse, quod habet in intel- 3.
lectu, atque ita genus dicit vnum prædicabile de multis. ex quo patet genus, citra omnem intellectus operationem, non dicere vnum ex parte rei. Reuera, quidquid significat vnum ex parte rei, aut vnum indiuiduum, seu naturam, aut quidditatem communem pluribus significat: quorum aliquid generi non competit, propter suam scilicet potentialitatem: speciei verò congruit essentia, siue natura communis, quia videlicet est magis in actu; hac de causa, hæc vnum ex parte rei, illud verò dicit minimè. Ex quo patet, genus eiusdem non esse cum specie conceptus obiectiui: Est autem conceptus obiectiuus, ipsum obiectum conceptibile, quod formali concipitur, & intelligitur conceptu: formalis verò est species intelligibilis, siue actus intelligendi, qui planè multiplex est, secundùm obiectorum multiplicitatem: de hoc autem dubium non est, quin non sit vnius speciei, generisque conceptus: de obiectiuo verò, nempè, an huic nomini animal, siue alterius generis, alius præter obiectiuos specierum, respondeat conceptus, nonnulla est inter sapientes controuersia. quam vt commodiùs intelligatur, in alio capitulo examinandam esse puto; sic enim omnia distinctiùs, faciliusque intelligi possunt.

Obiectiuus. Formalis.

## CAP. III.

## *Generis, ac speciei non esse vnum, eundemque conceptum.*



DE hac controuersia, quidam sic locuti sunt, conceptum videlicet generis obiectiuum vnum esse, ab aliarum conceptibus specierum discretum, atque ex natura rei distinctum. Reuera, intellectus, de generis conceptu non ambigit, dubitat verò de conceptibus specierum: non est ergo vnus vtriusque conceptus. 1. Sanè, eadem in vno eodemque conceptu conuenire, atque differre, est omninò impossibile. 2. sed species conueniunt in conceptu generis, conceptibus autem differentiarum distinguuntur: conceptus ergo generis est per se discretus, atque distinctus à conceptibus specierum. 3. Adde, quòd genus prædicatur in quid, & vniuoce: vnum ergo dicit conceptum, secundùm cuius vnitatem de suis speciebus vniuocè prædicatur. 4. Adde, quòd pars distat à toto, siue partiale à totali. sed generis conceptus simul cum conceptu differentiæ, speciei constituit conceptum: ab vtroque ergo distinguitur. Profectò, circumscripto omni actu intellectus, adhuc tres conceptus apparent distincti, atque discreti: nam cùm concipitur genus, aut certè aliquid rei in specie concipitur, aut nihil: si nihil; fictitia profectò esset talis conceptio. Si verò aliquid rei in specie, aut idem, aut aliud: si verò idem; tunc absque dubio, idem esset conceptus generis & differentiæ, quod antea reprobaui fol. 221. si verò aliud, habetur intentum, quod videlicet distinctio in re, conceptuum distinctionem præcedat. 5. Præterea, vna res conceptibilis, vnius conceptus adæquati formandi, aptitudinem habet: non potest ergo simul, diuersos formare conceptus. Accedit ad hoc, quòd differentia, omni rationis actu prior, est differentia ex natura rei. sed obiecta naturaliter præcedunt actus; & obiectorum vtique distinctio, actuum distinctionem præcedet. In re igitur, est aliqua actualis distinctio, quæ conceptuum distinctionem præcedit. 6. Hæc atque similia adducta sunt, & adduci possunt, quibus generis conceptum distinctum esse ostendunt. Profectò, si idem omninò est conceptus vtriusque; tunc verum esset dicere, quot sunt conceptus specierum, tot esse & generis, quod est falsum.

Genus habet distinctum conceptum.

De genere.

falsum. sin autem idem sit vni tantummodò speciei; tunc de vna tantùm prædicabitur.
Soluuntur rationes. Adde, quòd tunc genus esset æquiuocum; esset enim multa, secundùm multas rationes
specierum. At genus de suis speciebus æquiuocè non prædicatur: genus ergo habet di-
1. stinctum conceptum ab aliis specierum conceptibus. Porrò, his ita respondere quidam
conati sunt, & ad primam quidem sic: Intellectus, inquiunt, de conceptu generis obie-
ctiuo certus esse potest, de conceptibus verò specierum obiectiuis, dubius; non ob id ta-
men à rebus, sed à modo concipiendi diuersitas proficiscitur vtriusque. sed quomodo, quæ-
so, conceptuum diuersitas haberi potest, nisi ex obiectorum diuersitate? obiectorum
2. autem diuersitas, à rerum diuersitate procedit. Ad 2. eadem facilitate respondent, nem-
pè alium esse conceptum generis, à conceptibus specierum, non quidem ante conceptio-
nem, sed in ipsa tantùm conceptione, siue dum illi concipiuntur. Sanè hæc responsio in
idem labitur, si firmum erit illud fundamentum, scilicet genera & species non esse puros
mentis conceptus, sicut paulò antè dixi folio 231. alioqui, si illud fundamentum in rui-
3. nam iuerit; tota quoque moles ædificij erit casura. Ad 3. sic respondent: Quia, inquiunt,
prædicatur in quid vniuocè, ideo alium habet conceptum obiectiuum; non quidem ante
conceptionem: volunt ergo isti conceptus obiectiuos ex sola pendere animi cogitatione,
quod quidem approbo, & idem ipse sentio; formaliter tamen, non autem fundamentali-
ter, sicut superiùs diffusè, copioseque disserendo ostendi. Ex his patet, quid sit ad illorum
Aliæ rationes quòd genus habeat distinctum conceptum. rationes dicendum. Accedunt ad illam primam sententiam, & aliæ rationes nequaquam
contemnendæ. Reuera, si genus propriè, & in quid prædicatur de specie: secundum ergo
conceptum, à speciei conceptu distinctum, prædicatur; alioqui eiusdem de se esset præ-
dicatio, quod est absurdum. Nomen præterea generis non esset vniuocum, nisi vnum si-
1. gnificaret conceptum. Item, quæ in aliquo vno conueniunt; in illo profectò sunt magis
2. vnum, quàm in illo, in quo differunt, alioqui non essent differentia, sed potius primò
3. diuersa. Illud ergo, in quo sunt idem, est magis vnum, quàm illa, in quibus differunt. sed
species propriis differentiis distinguuntur, & genere conueniunt: genus ergo est magis
vnum, quàm differentiæ, quibus species inter se sunt discretæ, atque distinctæ, quod profe-
ctò fieri non posset, nisi generis, in quo conueniunt, aliquis vnus esset conceptus, alioqui
inter conceptus generis, & differentiarum nihil interesset, quod planè constat absurdis-
Quomodo cõceptus generis sit vnus. simum esse. Tunc sanè nulla esset specierum connexio, & æquè homo à leone, ac à lapide
differret. Sed dicet aliquis: quonam modo conceptus generis est vnus, dico, genus posse
per se primò intelligi, vt adæquatum intellectus obiectum, atque ita, conceptus generis est
vnus numero, sicuti intellectio est vna numero: alio modo, genus non per se primò intel-
ligi potest, veluti in speciebus existens, sicque in diuersis distinguitur; tametsi in se sit
vnus numero: bene ergo dictum à philo. 10. met: genus hoc modo esse diuersum in diuer-
sis speciebus. Patet ergo, quomodo conceptus generis sit vnus, quomodo etiam se habeat
Actus vltimus. ad species: Etenim differentia est vltimus actus, quo species est in actu, ac suam obtinet
potestatem: genus verò ad vltimum actum se habet, vt quoddam potentiale. Reuera, si-
cut se habet diffinitio ad diffinitum; sic partes diffinitionis ad partes diffiniti 7. met. & 8.
met. dicit diffinitionem debere esse longam, ac quid, & quale exprimere. Porrò, in specie,
quæ propriè diffinitur, duæ tantùm sunt partes essentiales, nempè actus vltimus, id est,
Potentialis. differentia specifica, & actus potentialis, genus scilicet. A differentia igitur vltima, spe
cies & rei, & diffinitionis vnitatem sortitur, quippe cùm sit causa vnitatis completiua:
genus verò se habet vt quoddam potentiale ad huiusmodi actum. Isti autem conceptus
generis, & differentiæ non fiunt sola intellectus operatione, quippe cùm vnicæ rei, vnius
actus producendi conueniat aptitudo, aliter non esset cognoscibilis; secundum enim il-
Varietas obiectorum. lum actum, immutat intellectum ad sui cognitionem, atque notitiam: varietas ergo in con-
ceptibus, ex varietate pendet obiectorum: obiecta autem præcedunt actus, & distinctio
obiectorum, distinctionem actuum. Itaque diuersitas intentionis, quæ est in conceptibus,

diuersitatem



De differentia.

diuersitatem in obiectis indicat priorem esse, eamq; realem, vel saltem ex natura rei. Ne ergo generis, atq; differentiæ conceptus sint omnibus modis fictitij, & pura intellectus machinamenta, liberè fateri possumus, aliquam in rebus naturam illis correspondere, etiam sine omni prorsus mentis fabrica, atq; structura. Sunt præterea inter se distincti, vt sæpè dixi: sunt enim essentialiter intra conceptum generis & differentiæ. Quare, aut vtraq; ratio est essentialis intra conceptum speciei, aut non. si non: diffinitio ergo aliquid includit, quod non spectat ad speciem essentialiter, quod est falsum. si verò sic; conceptus ergo generis, & differentiæ sunt inter se distincti. Adde, quòd tūc esset nugatio, vt dixi: nec excusatur, ex diuerso modo intelligendi. Sanè, diffinitio est eadem adæquatè diffinito. sed conceptus iteratus non est ita: alter ergo conceptuum superabundaret. Patet ergo quomodo conceptus generis sit vnus, distinctus à conceptibus specierum, atq; differentiarum, deniq; quomodo ex parte rerum, aliquam habeat correspondentiam: alia patent ex superioribus.

Distincti conceptus.

## CAP. IIII.

### Si differentia diuisiua generis inferioris, includat formaliter differentiam superioris.



QVoniam hactenus ostensum est, quomodo genus conceptum habeat distinctum, à speciei, atq; differentiæ conceptu, subit in animum, si de differentiis inter se diuersorum generum, idem sit sentiendum. Vt autem hoc facilius sit intellectu; non ignorare debemus, in vnoquoq; prædicamento (teste Porphyrio in prædicamento, siue prædicabili de specie) inueniri quædam generalissima, & rursus alia specialissima: & inter generalissima, & specialissima, alia media. Est autem generalissimum quidem, supra quod non est aliud superueniens genus: specialissimum autem, post quod non est alia inferior species. Inter generalissimum autem, & specialissimum, genera & species sunt eadem, secundùm diuersum respectum prædicandi. Porrò, quæ à Porphyrio dicta sunt, collectiuè sunt intelligenda, vt sit sensus: in omnibus prædicamentis, quædam sunt, quæ generalissima vocantur, non quòd in singulis prædicamentis plura sint generalissima; sed quòd in singulis, singula sint generalissima. Et quòd hæc extiterit Porphyrij sententia, contextus verborum eiusdem manifestat: Sit, inquit, manifestum in vnoquoq; prædicamento, quod dicitur: substantia est quidem & ipsa genus: sub substantia autem est corpus: sub corpore animatum corpus, sub quo, animal: sub animali verò, rationale animal, sub quo, homo: sub homine verò Socrates & Plato. horum autem substantia generalissimum, eò quòd genus sit solùm: homo autem specialissimum, eò quòd solùm species sit. corpus verò species est substantiæ, genus autem corporis animati: & animatum corpus, species quidem est corporis, genus verò animalis. animal autem species quidem est corporis animati, genus verò animalis rationalis. sed rationale animal, species quidem est animalis, genus autem hominis. homo verò species est rationalis animalis, non autem genus particularium hominum; sed solùm species: & omne, quod ante indiuidua proximum est, species erit solùm & non genus. Descendentibus autem ad specialissima, opus est per media descendere, ac specificis differentiis diuidere, atque ita per multitudinem ire: ascendentibus autem ad generalissima, colligere multitudinem; in vnum enim collectiuum multorum, in vnam naturam, species est, & magis id, quod est genus. Cæterùm, hoc intellige de extensiua collectione, non autem intensiua: nam sic species est magis collectiua; dicit enim naturam omninò indiuisibilem formaliter: vnde & atoma vocatur: genus verò naturam formaliter diuisibilem significat.

Generalissimum. Specialissimū

Arbor Porphyrij.

Substantia.

Corpus.

Corpus animatum.

Animal.

Homo.

Plato.

*Accedunt ad hæc differentiæ laterales, quæ sunt superioris diuisiuæ, inferioris verò constitutiuæ. vt substantiæ, diuisiuæ differentiæ, corporea, & incorporea: omnis enim substantia, aut corporea est, aut incorporea. corporis verò, animatum, & inanimatum: corporis autem animati, sensibile, & insensibile: animalis verò, rationale, & irrationale: animalis autem rationalis, mortale, & immortale: homo demum, quæ est species specialissima. His ita delucidatis, dubium modò est, an differentia speciei, vtpote rationale, formaliter includat, superiorum differentias generum, nempè corporeum, sensitiuum, & id genus alia. Et quidem in principio, multæ in mentem rationes veniunt, quæ nobis satis efficaciter persuadent, sensitiuum formaliter in rationali non includi.*

Quòd differētia inferior includit superiorem.

1. *Etenim si vltima differentia, omnes præcedentes superiorum generum includeret; hoc profectò ei non competeret, ni totam rei substantiam diceret, quod planè constat esse falsum; tunc enim genus ad rei diffinitæ substantiam non pertineret, quod certè philosopho aduersatur 7. & 8. asserenti rei diffinitioni duo adesse necessariò, genus scilicet, & differentiam: quorum alterum, formæ, vtpotè differentia; alterum verò, materiæ, nempè genus, vice fungitur.*

2. *Amplius, omnis diffinitio, aut datur per genus primum, & differentias intermedias, ad vltimam vsq; differentiam specificam: vel per genus proximum, & specificam, atq; vltimam differentiam tantùm. Si ergo differentia vltima formaliter superiores includit, quouis istorum modorum res diffiniatur, semper continget nugatio. Reuera, si omnes propemodum differentiæ intermediæ, in rei diffinitione ponerentur, atq; in vltima omnes clauderentur; idem absq; dubiò, bis repeteretur, quod certè rectæ diffinitioni minimè congruit. Adde, quòd rectæ diffinitioni, rectus ac legitimus ordo est atribuendus, qui planè in hoc maximè consistit, vt vnum sese habeat, vt materia, & prius: aliud verò, vt forma & posterius. Quòd si vltima differentia, cæteras formaliter includeret; periret penitus ordo huiusmodi, destrueretur q;.*

3. *Item, si res ita se haberet; tunc differentiæ non essent primò diuersæ: siquidem rationale, & irrationale in differentia superiori generica primò conuenirent, deniq; prædicatio vnius de altera, non esset immediatè negatiua, quippe, quæ in generica conuenirent. Accedit ad hoc processus in infinitum; nam si rationale, & irrationale in sensitiuo conueniunt: aut igitur seipsis, aut aliis differentiis differunt: non quidem seipsis; tunc enim essent primò diuersæ, & ita in nullo conuenirent. si verò aliis, stabitur tandem ad primò diuersa, aut ibitur in infinitum.*

4. *Præterea, quod includit aliquas differentias actu, atq; formaliter; proculdubio, veræ speciei rationem habet: si ergo vltima differentia, alias formaliter includeret; species esset, & non differentia: & sic constitueretur, & non constitueret. Hæc autem, atq; similia dici, & adduci possunt ad huius positionis statuendam sententiam.*

Soluuntur argumenta.

1. *Posset tamen sic ad argumenta responderi, & ad primum quidem asserendo, vltimam differentiam esse totam rei substantiam virtualiter; non tamen secundùm omnem modum cognoscendi. Sanè, philosophus 7. met: dicit diffinitionem esse rationem, quæ est ex differentiis, & harum ex finali, substantia rei est, si diuisio fiat secundùm rectum. Itaq;, finalis differentia est tota substantia rei: substantia verò rei, differentias priores complectitur omnes, & genera etiam. Vltima ergo differentia formaliter complectitur præcedentes.*

Obiectio.

*Dicis, si ita res se haberet; tunc genus superfluum aliquod in diffinitione reputaretur. differentia præterea est pars: non ergo totam dicit substantiam rei. Philosophus quoq; ita est intelligendus, vltima differentia est tota substantia rei, completiuè scilicet, quia nimirum totam complet diffinitionem: non autem quòd totam diffinitionem includat.*

Solutio.

*Verùm ad hæc sic respondere valemus, nempè genus significare totam rei substantiam, confusè quidem, atq; per determinabilis, contrahibilisq; modum; differentiam verò determinatè, atq; per modum contrahentis, atq; determinantis. Quælibet præterea pars diffinitionis, totam significat rei essentiam. Neque dicendum est, vltimam differentiam significare totam rei substantiam completiuè tantùm,*

tùm, alioqui non prædicaretur de diffinito in recto in primo modo dicendi per se, quod planè contra philosophum militat primo post: pars enim, etiam essentialis non prædicatur de suo toto; nam ista est falsa: homo est anima, aut homo est materia; tametsi sint hominis partes essentiales. Itaq; illud, quod per se prædicatur de aliquo in primo modo dicendi per se; sine dubio, in illo formaliter includitur. sed superioris generis differentia per se de differentia vltimi generis prædicatur, quemadmodum docet philosophus 7. met: diuidere differentias per differentias per se, & non per differentias per accidens: ergo &c. Dicis, hoc esse intelligendum prædicatiuè non autem diuisiuè, veluti fixio pedum diuidit hominis pedes per se; non tamen pedalitas, vt ita dicam, de fixione pedis prædicatur. Verùm, si omne diuisum eo modo in modis diuidentibus includitur, quo planè modo diuiditur: igitur, si differentia communis, siue superior, in differentias vltimas per se diuiditur; in illis vtiq; per se erit inclusa. Dubium ergo huiusmodi sic solui potest, vt dicamus differentiam vltimam, materialiter acceptam, & quantum ad id, quod est, non solùm speciem; verùmetiam præcedentes concludere differentias: formaliter verò intellectam, & speciem constituere, & genus contrahere, non autem differentias superiores includere; siquidem hoc modo genus per se de differentia non prædicatur, neq; differentia de alia differentia. Ad 2. tunc nugatio contingeret, quando idem, eodem modo bis repeteretur: quod autem in proposito secus se habet; nam priùs confusè, atq; indeterminatè, secundo verò distinctè, atq; determinatè intelligitur. Quando igitur, magis commune minus commune includit, modò illud præcedat, aliud verò sequatur, nullum incurrimus nugationis vitium; non enim est nugatio, si quis dixerit, animal hominem currere, nec etiam sensibile rationale, quandoquidem maius in minori, non autem minus in maiori includatur. Ad confirmationem dico, in diffinitione ordinem inueniri, qui certè est inter magis minusq; commune; ideoq; non esse impedimento, quò minus differentia vltima, superiores includat. Ad 3. differentiæ sunt primò diuersæ, quia etsi in superiori differentia conueniant; illa tamen per alias non diuiditur differentias. Ad confirmationem negatur consequentia: immediata enim illa dicenda, quæ in syllogismo non est altera prior, sicuti est ista: nullum rationale est irrationale. hac siquidem, nulla est syllogistica prior. Ad aliam confirmationem dico, ea quæ conueniunt in superiori differentia, seipsis differre; nec opus esse, vt quæcunq; in aliquo conueniunt, si differentiæ fuerint, per alias differentias distingui, atq; discerni. siquidem in processu huiusmodi, ad eas tandem deueniendum est, quæ seipsis distinguuntur, veluti sunt differentiæ, quibus genus generalissimum diuiditur. Ad 4. quod includit aliquam differentiam, sicuti constituta res, constituentem includit; illa proculdubio, vera species vocari potest. at si differentiam incluserit per modum contrahentis tantùm, sic veræ speciei authoritate carebit. Patet ergo quomodo differentia vltima, superiores includat, deniq; qualis sit in diffinitione ordo: res enim diffinibilis si secundùm ipsius partes consideretur, ordinem quidem habet; si verò secundùm significationem partium, ordine vacat: quælibet namq; pars diffinitionis, totam dicit essentiam rei; diuersimodè tamen. Hoc modo sit responsum ad primam quorundam sententiam. Ad aliam verò dico: si differentia vltima, materialiter tantùm, non autem formaliter, superiores includeret; multa profectò sequerentur absurda, inprimis quia differentia quantùm ad id, quod est, siue, vt alij dicunt, materialiter intellecta, est potiùs species, quàm differentia: species autem formaliter superiores includit differentias. Si præterea ob rationem materialem: aliquid posset includi in alio formaliter; tunc sanè in albo substantia includeretur; albom enim quòad suum materiale, est corpus, quod est formaliter substantia; & tamen nemo audebit dicere in albo substantiam includi. Adde, quòd tunc differentia superior absolutè esset extra omnem differentiam inferiorem; formale enim illius, ab alterius formali esset discretum: à formali autem sumitur potissima,

Obiectio

Solutio.

1.

2.

3.

4.

Quòd differētia materialiter non includat superiores

1.

2.

3.

tißima distinctionis ratio. Item, quod prædicatur de aliquo in abstracto, in illo formaliter includitur; in abstractis enim prædicatio vera non est, nisi formalis. sed differentia superior prædicatur de inferiori in abstracto 7. met: tex: com: 43. fixio est pedalitas, vbi fixio, inferioris, pedalitas verò, superioris subit rationem differentiæ: superior ergo differentia, est de formali conceptu inferioris. Reuera, si ad conceptum formalem inferioris non spectaret; tunc inferior eßet simpliciter simplex; cùm aliquo enim non conueniret formaliter. sed hoc est falsum; generalißimo namq; simplicior eße non potest: ergo quod prius. His accedit, quòd tunc vltima differentia, ad prima prædicata spectaret, quod planè Auerroi aduersatur 8. met: com: 8. vbi decem numerat prima prædicata.

4.

5.

Resolutio. Sane, si de differentia genus non prædicatur; nec etiam differentia superior: de ipsa ergo nihil prædicabitur, atq; ita ad prima prædicata attineret: perspicuum ergo est, quomodo secunda sententia est dubia, atq; incerta. Stat ergo veritas rei, vt dicamus, superiorem differentiam non includi in inferiori formaliter, quatenus eße idem formaliter à ratione formali proficiscitur; formale enim illius, à formali inferioris est discretum, atq; distinctum: nametsi ab eadem forma descendat; non tamen eundem formæ gradum obtinet. quòd si formaliter includi, perinde sit, ac eandem formam poßidere; tunc planè dicere poßumus superiorem in inferiori formaliter includi differentia. Etenim superior differentia, atq; inferior dicunt eandem formam, vt sensitiuum & rationale in homine: à forma autem deducitur formalitas: sunt ergo sic formaliter. Itaq;, quomodo vna differentia formaliter claudatur in altera, dixi, reliquum modò nobis est, vt modum vtriusq; prædicandi distinguamus; diximus namq; superiùs, genus prædicari de pluribus differentibus specie in eo quod quid: iam de modo, quo prædicatur ipsa differentia, loquamur.

## CAP. V.

### *Differentia prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quale.*



EX multis, quæ inter genus & differentiam describuntur, rebus, ante nostræ oculos mentis, lucidior euadit notitia vtriusq;, hac de causa, post aliqua quæ de generis natura, proprietate, conditioneq; dicta sunt, ad differentiæ cognitionem aliquantò longiorem, exactioremq; inuestigandam acceßi, vt sic bono, ac candido lectori magis proficere poßim. Porrò, differẽtia, teste Porphy: multipliciter dicitur: quædam enim est communis differentia, qua alterũ ab altero, & etiam à seipso, quadam alteritate differre dicitur. Sic Socrates differt à Platone, & ipse à se sene, vel iã puero, vel iam faciente aliquid. Quædam verò propria, qua alterum differt ab altero inseparabili accidente, vtpote nasi curuitate, oculorum cœcitate, & similibus. Magis autem propria vocatur specifica differentia, qua homo differt ab equo. & hæc est quæ facit aliud, hoc est, dicit specificam substantiam: aliæ verò faciunt alteratum, id est, accidentaliter discrepare, atq; differre. Itaq;, differentiarum aliæ quidem sunt separabiles, vt moueri, quiescere, sanum esse, & quæ sunt generis eiusdem: aliæ verò inseparabiles, vt aquilinum eße, simum, rationalem, & irrationalem. Inseparabilium quidem aliæ quidem sunt per se, vt rationale, & irrationale: aliæ per accidens, vt aquilinum eße & similia. Quæ autem per se sunt, in ratione substantiæ accipiuntur, & faciunt aliud, nempè aliam substantiam specificam: quæ verò secundùm accidens, neq; in substantiæ ratione accipiuntur, nec faciunt aliud, sed alteratum. Et illæ quidem quæ per se sunt, non suscipiunt magis & minus; genus enim non prædicatur magis & minus de eo, cuius est genus; similiter & rationale, sicuti antè disputaui folio

Differentia quot modis dicitur.

Communis.

Propria.

Magis propria.

Separabilis.

Inseparabilis.

90. *Aliæ verò suscipiunt magis & minus. Rursus, quæ per se sunt differentiarum, aliæ quidem sunt, secundùm quas diuidimus genera in species: aliæ verò secundùm quas, quæ diuisa sunt, specificantur, vt animati, & sensibilis differentia, constitutiua est animalis substantiæ; est enim animal substantia animata sensibilis: ea verò, quæ est mortalis & immortalis, & rationalis & irrationalis, diuisiuæ sunt animalis differentiæ; per eas enim genera in species diuidimus, sicut dictum est. Sed & hæ quidem, quæ diuisiuæ sunt differentiæ generum, completiuæ sunt specierum.* His ita distributis, vno modo differentia sic diffinitur: Differentia est, qua abundat species à genere, superiùs fol: 230. de hac diffinitione locutus sum. Diffiniunt & iterum hoc modo: Differentia est, quæ prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quale; rationale enim prædicatur de homine in eo quod quale. quid est homo interrogatis nobis, conueniens est dicere, animal: quale autem inquisiti, quoniam rationale & mortale conuenienter assignabimus. Etenim homo communis & specialis, ex materia, id est, ex genere, & ex forma, hoc est, ex differentia consistit. Cæterùm, hæc diffinitio conuenit differentiæ formaliter, atque absolutè intellectæ: non quidem positiuè, sed non repugnanter; differentia siquidem est vniuersale, cui non repugnat prædicari de pluribus differentibus specie. sic quantitati non repugnat diuidi in infinitum, in quantum quantitas, quod tamen repugnat quantitatibus physicis; ita etiam differentia in quantum differentia, prædicatur de pluribus differentibus specie. hæc autem diffinitio vltimæ non competit differentiæ, quia sic contrahit differentiæ rationem, vt sibi repugnet huiusmodi modus prædicandi: quod tamen non repugnat differentiæ rationi: proinde licebit asserere, differentia vltima, in quantum est differentia prædicatur de pluribus differentibus specie. Alij aiunt, diffinitionem illam differentiis tantummodò subalternis congruere. sed prior sententia mihi magis probatur, in eo quod quale, vtique essentiale, quod est ipsi speciei intrinsecum, & ab eo nullo pacto separabile. vnde Auicenna sic diffiniuit: Differentia, inquit, est vniuersale prædicatum essentialiter de pluribus differentibus specie in eo quod quale. Quoniam ergo differentia est qualitas essentialis generis atque speciei; idcirco prædicatur, in quale, qualitas certè idem sonat, quod formalis determinatio: determinatur autem non modò subiecti potentia secundùm accidentale esse, per formas accidentales, & materiæ potentia secundùm esse substantiale, per formas substantiales; sed etiam generis potentia secundùm esse quidditatiuum, per differentias. Profectò, animal secundùm se, est indeterminatum ad rationale & irrationale, per rationale verò determinatur ad hominem: per irrationale autem, ad bruta. Patet ergo quomodo differentia sit generis qualitas. Porrò, speciei est essentialis qualitas, quia eius est determinatiua, vt formale principium atque intrinsecum compositum determinat: species autem non est in potentia ad differentiam sicut & genus: propterea non eadem ratione, vtriusque qualitas, differentia nominatur; genus enim non specificatum supponit; ideoque illud qualificando, ad determinatæ speciei rationem trahit: speciem verò efficit, ac actu constituit. Genus præterea & differentia, secundùm veritatem, vna res sunt, quod à partibus est alienum, propterea genus materiæ simile proportionaliter dicitur, & differentia formæ, & species toti composito. Itaque, sicut forma est qualitas materiæ, quia ab ipsa formaliter determinatur; ita planè prædicatum quod se habet vt forma, prædicatur in quale; quia scilicet actum formæ participat, qui est formaliter determinare. His accedit alia diffinitio: differentia est, quod est aptum natum diuidere ea, quæ sub eodem genere sunt; rationale enim & irrationale, hominem & equum, quæ sub eodem genere sunt, diuidunt. Sanè, huiusmodi actus, nempè diuidere, differentiæ ex propria ratione conuenit, atque ab ipsa separari non potest. diuidit autem non solùm species sub genere; sed & ipsum genus, diuersimodè tamen: Diuidit enim genus, vt terminum, à quo diuidendo specierum separationem inchoat, ad quas diuisio vltimò terminatur. Etenim diuisio aliquid respicit, vt termi-

Diuisiuè.
Constitutiua.
Prima diffinitio.
Secunda diffinitio.
Quomodo prædicatur de pluribus differentibus specie.
Differentia vltima.
In eo quod quale.
Quale determinat genus.
Quale determinat speciē.
Quomodo genus & differētia sint vnum
Tertia diffinitio.
Actus differētiæ est diuidere.

terminum à quo, illud vnum videlicet, quod diuidendo scinditur: & aliquid vt terminũ ad quem, vtpote partes illius diuisi, ad quas diuisio terminatur, cuiusmodi sunt generis species. Sed diceret aliquis: quare non dicitur, quòd differentia diuidat genus, & ea, quæ sub genere continentur? quia nimirum ipsa generis essentia per differentiam non scinditur; genus namq; & totum essentiale, & totum potestatiuum continet. Porrò, totum generis essentiale per differentias non diuiditur in species, quippe cùm partes essentiæ eius, species non sint; per resolutionem tamen in partes suæ rationis diuiditur, vtpote in genus superius, ac differentiam constitutiuam. Quamobrem in singulis speciebus est tota generis essentia, nec aliquo modo distracta, aut ad vnam speciem magis quàm ad alteram contracta. Totum verò potestatiuum, per differentias in species diuiditur; partes enim eius potentiales, species sunt. Quoniam autem diuisum non remanet vnum; ideò potestas generis hoc modo, non seruatur vna, atq; eadem in singulis speciebus: animal enim contractum ad hominem vim suæ potestatis amittit. amplitudo siquidem illius in rationali quidditate contracta, potentiæ suæ magnitudine gaudere non potest: simili quoq; modo se habet in aliis eiusdem speciebus. Non temere ergo species ipsæ, potestatiuæ generis partes appellantur; quælibet enim species, est pars eorum, ad quæ potestas generis terminatur: potestas autem generis ad omnes sub se extenditur species, vel certè species; ideò potestatiuæ generis partes nominantur, quia scilicet nulla specierũ euacuare siue perficere potest amplissimã generis naturã. Cùm igitur hæc ita se habeant, non immeritò dictum est, differentiam esse, quæ diuidit ea, quæ sub genere sunt, quò intelligamus, differentiam diuidere totum generis potestatiuum, non autem essentiale. Sub eodem genere, eò quòd differentia non secet diuersorum generum species; rationale enim non diuidit hominem, ab albedine, sed à bruto: diuidendo ergo species, genus in sua vnitate relinquit: nam etsi generis essentiam diuersificet secundùm vnitatem distinctionemq; specificam, ad quam trahit generis naturam; genericam tamen vnitatem violare non audet, quia deest talis potestas agendi. Quomodo ergo genus diuiditur secundùm potestatem, non autem secundùm essentiam ex his, quæ dicta sunt, diligenti lectori satis patere puto. Assignant etiam & aliam diffinitionem hoc modo: differentia est, qua differunt à se singula; namq; secundùm genus nõ differunt; sumus enim animalia & nos, & irrationalia; sed additum rationale, disiunxit nos ab illis: rationales sumus, & nos & Dij, teste Porphyrio; sed mortale appositum nobis disiunxit nos ab illis. Profectò, vt dicitur primo met: omne cuicunq; comparatum est idem, vel diuersum: non autem idem vel differens; diuersitas namq; sonat alietatem inter quæcunq; distincta: differentia autem alietatem non importat inter quæcunq; distincta; sed inter illa tantùm, quæ ita sunt distincta, vt tantùm in aliquo vno conueniant. Quamobrem illa differre dicuntur, quæ vnum diuersimodè participant, cuiusmodi sunt, quæ sub vno genere conueniunt; ideoq; res diuersorum generum, diuersæ potiùs, quàm differre dicuntur. Differentia itaq; est, qua differunt à se singula, quæ sub eodem genere conueniunt. Addunt & quintam diffinitionem: differentia est substantia rei, & diffinitio 7. met: com: 43. vnde Porphyrius: Interiùs perscrutantes, inquit, & speculantes, differentiam dicunt non quodlibet eorum, quæ sub eodem sunt genere diuidentium esse differentiam, sed quod ad esse conducit: & quod est pars eius quod est esse rei; neque enim quod aptum natum est nauigare, erit homini differentia, etsi proprium sit hominis; dicimus enim animalium hæc quidem apta nata sunt ad nauigandum, illa verò minimè, diuidentes ab illis; sed natum esse & aptum ad nauigandum, non erit completiuum substantiæ, nec eius pars, sed aptitudo quædam: idcirco non est talis, quales sunt differentiæ, quæ specificæ vocantur. Erunt ergo specificæ differentiæ, quæcunq; alteram faciunt speciem, & quæcunq; in eo quod quale est accipiuntur. Cæterum, nomine esse rei, vel ipsum speciei esse essentiale, vel eius ratio intelligitur: primo modo differentia non est pars, sed totum esse rei: secundo autem modo pars vocari potest.

CAP.

Quare non dicitur quòd differentia diuidit genus.

Totum essentiale generis.

Totum potestatiuum generis.

Species partes potestatiuæ.

Quarta diffinitio.

Diuersum.

Differentia.

Quinta Diffinitio.

Nauigare.

Esse rei.
Ratio rei.

 De differentia.

## CAP. VI.

### *Argumenta contraria.*

*QVamuis de differentia bene rectèq; à sapientiæ cultoribus disputatum sit; aliqua tamen exercendi ingenij gratia adducenda esse putaui, quæ prædictis obuiare videntur: & inprimis quòd differentia non prædicetur in quale, hoc modo. si differentia prædicatur in quale: ergo diffinitio similiter prædicabitur; vnumquodq; enim, teste philosopho 2. phys: & 9. met: ab actu potiùs, quàm à potentia denominatur. diffinitio verò cùm ex genere, & differentia constet, differentia autem sit diffinitiouis actus: ab ea ergo iure recipere debet modum prædicandi. At, diffinitio prædicatur in quid, quippe quæ dicit substantiam rei: differentia ergo non prædicatur in quale. Sanè, si differentia in quale prædicatur; esset vtiq; qualitas, quod est falsum: qualitas enim sequitur substantiam, differentia verò præcedit speciem. Consequentia patet, quia modus prædicandi sumitur à modo essendi; modus enim, rem, cuius est modus, consequitur. Quam ob causam si differentia prædicatur in quale; simili quoq; modo essendi gaudebit: ergo quod prius. Amplius, quod dicit quidditatem, prædicatur in quid; quid namq; à quidditate denominatur. sed differentia dicit quidditatem eius, cuius est differentia, vt poterationale dicit quidditatem hominis: non ergo prædicatur in quale. Suffragatur philosophus huic sententiæ 2. post: Oportet, inquit, prædicata in quid sumere in diffinitione. at differentia in diffinitione sumitur: in quid ergo prædicatur. His autem accedit, quòd differentia sit illud idem, cuius est differentia, idem planè est homo, & rationale: non ergo prædicatur in quale; illud enim de ea re non prædicatur in quale, cui est idem. Iterum, differentia non dicit totum esse rei; est enim pars speciei, & esse confusum, quod species recipit à genere enuntiare nequaquam valet: igitur differentia non est prædicabile. omne siquidem prædicabile, dicit totum esse rei. Adde, quòd differentia non sit terminus vniuocus; rationale enim, & homini, & angelo secundùm diuersas competit rationes, nempè homini, ob rationem sensitiui, angelo autem ob rationem intellectiui: igitur differentia non est pars rei essentialis, nec diffinitionem ingredi potest, quæ est terminus vniuocus. Sanè, terminus vniuocus est terminus simplex, plura significans eadem planè diffinitione. sed differentia diffinitionẽ non habet, alioqui differentiam haberet; & sic esset processus in infinitũ: igitur differentia non est terminus vniuocus, nec pars diffinitionis, atq; ex consequenti de specie nequaquã prædicatur. Iterum, rationale est differentia; non tamen prædicatur de pluribus differentibus specie: nam si dixeris prædicari de homine & angelo, dico hominẽ & angelum aut non differre specie, aut non eadẽ diffinitione rationale participare. Rationale ergo non prædicatur de pluribus differentibus specie. Profectò, differentia solùm prædicatur de specie, quam constituit. sed vna differentia, vnam constituit speciem: igitur differentia de vna tantùm prædicatur specie. Adde, quòd tunc etiam genus esset differentia; per genus enim vna species distinguitur ab altera. Hæc & similia dici possunt aduersus prædicta, disputandi gratia.*

1.

2.

3.

4.

## CAP. VII.

### *Soluuntur Argumenta.*

*ADhæc sic respondere possumus, & ad primum quidem negatur consequentia: & ad probationem dico, ab aliqua suarum partium modum prædicandi diffinitionem nequaquam accipere, sed à seipsa. similiter sentien-* 1.

dum est de specie. Quare, sicut species prædicatur in quid; ita quoq; diffinitio prædicatur in quid: differentia verò prædicatur in quale, vtpote per modum determinantis, sicut dictum est. Ad confirmationem, negatur consequentia: non enim valet, prædicatur in quale, igitur est qualitas; non enim prædicatur in quale, quia est qualitas; sed potiùs quia habet modum qualitatis.

2. Ad 2. vt aliquid prædicetur in quid, non modò illi necesse est, vt dicat quid; verùmetiam modus dicendi in quid, qui profectò cùm desit differentiæ, vt dictum est; hac de causa differentia non prædicatur in quid. Ad confirmationem dico, prædicata in quid in diffinitione esse sumenda, quia nimirum omne superius in diffinitione sui inferioris ponitur; ex hoc tamen non sequitur, esse prædicatum in quid, omne illud, quod in diffinitione ponitur. Ad aliam confirmationem negatur consequentia: licet enim sint idem realiter; distiguũtur tamen formaliter.

3. Ad 3. differentia est pars speciei, non quidem quantùm ad esse, sed quantùm ad modos essendi; dicit enim esse speciei per modum actuantis, atq; determinantis, non per modum confusi, qui ad genus spectat. Itaq;, differentia & totum esse speciei dicit; & tamen est illius pars, propter modũ prædicandi.

Rationale quomodo homini cõuenit & angelo.

Ad confirmationem dicunt nonnulli, rationale sic competere homini, vt angelo eodem modo competere nequeat; homo enim sua vtitur ratione discurrendo, ac syllogizando, angelus autem illico discernit, atq; diiudicat. Aliis autem videtur, vt vti ratione idem omninò sit, quod rationalem esse; ideoque homini, atque angelo eodem modo inesse dicunt: vtrum autem anima hominis specie distet ab angelo, dixi in 6. lib: vbi de anima ex professo disputaui. Rationale igitur non est æquiuocum, sed vniuocus terminus, hominique atq; angelo vniuocè conuenit, licet in modo ratiocinandi non sit idem ordo; ille tamen rationem vniuocationis non mutat. Ad aliam confirmationem dico, habere diffinitionem; non tamen propriè dictam, quæ fit per genus & differentiam, & ita non sequitur processus in infinitum.

4. Ad 4. paulò antè dixi, quomodo differentia prædicetur de pluribus differentibus specie, fol: 243. illa sufficere puto. Ad confirmationem vltimam dico: genus largo quidem modo posse differentiam appellari, non autem propriè: Differentia siquidem propriè est, qua genus in species diuiditur, & vna sub eodem contenta genere species ab altera diuiditur, siue distinguitur. Quomodo ergo differentia prædicetur in quale, & quam rationem habeat ad genus, dixi. Cæterùm, quia naturam generis, non solùm ex differentiæ notitia; verùmetiam ex speciei maximè intelligere possumus; hac de causa vt exacta, perfectaq; de ipsius generis natura cognitio haberi possit, speciei speculationem substituendam esse decreui, atq; in medium adducendam esse putaui.

## QVAESTIONIS DECIMAESEXTAE. CAP. I.

### *Species prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid.*

Diffinitiones speciei.



Voniam nondum absolutam esse video generis notitiam, speculationemq;, sed semiplenam potiùs, idq; in causa est, quia speciei cognitio nondum nobis propalata est, atq; ostensa: palam ergo fiat, vt perfecta generis notitia à nobis haberi possit. Itaq; ad speciei cognitionem inuestigandam accedamus. Species à Porphyrio sic diffinitur: Species autem dicitur quidem & de vniuscuiusq; forma, secundùm quam dictum est, Priami quidem species digna est imperio, paulò antè fol. 82. tetigimus formæ significata, quæ latißimè patent. Cæterùm, species propriè formositatem rei venustatemq; denotat; quapropter non immerito,

Species, id est, pulchritudo.

*meritò, id quod est generis pulchritudo, species appellatur. Et reuera, genus ex sui natura, est quoddam confusum, atq; difforme, omni prorsus venustatis decore vacuum; idcirco maximè appetit esse specificum, vt inde suæ difformitati consulere posit, ac illius commertio venustari. Latissimè patet huius nominis significatio cùm apud philos. atq; oratores, tum etiam apud sacros. Psal. 44. Speciosus forma præ filiis hominum, id est, omnium hominum pulcherrimus. Et Isa. 52. Non erat ei species neq; decor: Græcè est* εἶδος, *latinè effigies, forma, figura : inde ideæ dictæ sunt, de quibus in primo libro circa finem abunde copiosèq; disputauimus. Cicero 1. Offic. Quadam (inquit) vtilitatis specie. Virgil. secundo Eneid. Non tulit hanc speciem furiata mente Chorœbus, id est, aspectum, siue rem visam. Aliquando obiecti similitudinem ostendit, siue denotat 2. de anima : Lapis, inquit, non est in anima, sed species lapidis. Nonnunquam verò pro natura specifica: interdum autem pro secunda intentione, quæ in ipsa fundatur, atq; ita diffinitur, sicuti & generis data est diffinitio: species namq;, quatenus est secunda intentio, est respectus rationis causatus per actum nostri intellectus comparantis ad tale significatum. Natura siquidem specifica, si absolutè intelligatur; non est profectò vniuersalis, neq; particularis: hoc enim modo sub aliquam secundam intentionem non cadit. At si respectum habeat ad indiuidua; sic vtiq; vniuersalis dicitur. Tertio autem modo, respectum habet ad genus à quo eius intentio accipitur: vnde secundùm huiusmodi respectum, specificat genus, illiusq; confusam potentialitatem discernit atq; distinguit; speciei enim proprium est specificare, id est, in species distinguere generis confusam naturam. Rectè ergo dictum est, speciem esse formam, id est, generis pulchritudinem : nam si pulchritudo in actu consistit, genus autem non sit in actu, nisi in speciebus, teste Commentatore 3. met. com. 11. & 7. com. 45. Animal, inquit, non habet esse in actu, nisi in suis speciebus, in quas diuiditur, constat speciem esse generis venustatem: propterea in eodem commento vocatur generis perfectio, perficit certè generis potentiam, quæ ex se est indeterminata atq; confusa. Iterum, species sic diffinitur: species est, quæ ponitur sub assignato genere, id est, determinato & non vago genere; quælibet enim species sub determinato ponitur genere: actu siquidem genus includit, ideoq; sub vago indeterminatoq; genere degere nequit. Sub genere, inquam, & ordine quidem positionis, & participationis naturalis: species namq; est inferior genere, & potestatem generis participat. Item, nosse autem oportet, quoniam genus est alicuius genus, & species alicuius species; idcirco necesse est in vtrorumq; rationibus vtrisq; vti. Non ergo mirum est, si vnum in diffinitione alterius positum sit; animaduersione tamen dignum est, quòd si genus & species fundamentaliter, siue pro rebus subiectis, intelligantur; tunc planè relatiua dici non possunt : animal enim & homo non sunt correlatiua, sed substantiæ. Quòd si formaliter, siue pro intentionibus accipiantur; hoc certè modo relatiua dicuntur: ad inuicem siquidem referuntur. Assignant ergo & sic speciem: species est, quæ sub genere ponitur, & de qua genus in eo quod quid sit prædicatur. Sanè, species multipliciter accipi potest, ideoq; multipliciter diffinitur: interdum enim accipitur vt inferius, quod in recta prædicamentali linea, suum superius respicit; & tunc sic diffinitur: species est, quæ ponitur sub assignato genere. Aliquando vt subijcibile intelligitur, quod suum quidditatiuum prædicabile intuetur, & sic diffinitur: species est, de qua prædicatur genus. Nonnunquam vt est prædicabile ab aliis distinctum, & hoc modo tunc diffinitur: species est, quæ prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid. Quoniam autem prima diffinitio est causa secundæ; ideo enim genus prædicatur de specie, quia scilicet species sub ipso in recta prædicamentali linea collocatur; hac de causa primo dictum: species est, quæ ponitur sub assignato genere : deinde dictum est de qua genus prædicatur in eo quod quid. At verò quoàd est prædicabile distinctum, dicitur prædicare de pluribus differentibus numero: differentia autem numero dicuntur quæcunq; specificis conditionibus conueniunt, materiali-*

[Margin notes: Virg. — Species 2. intentionaliter. — Species est pulchritudo generis. — Perfectio. — Secunda diffinitio. — Duplex ordo. — Quomodo genus & species sint relatiua. — 3. Diffinitio. — Ordo diffinitionum. — Differre numero.]

Quomodo est prædicabile. *bus autem distinguuntur. Numerus certè ex continui diuisione causatur; ideoq; eius diuisio materialis est & non formalis. Porrò, hæc diffinitio conuenit speciei secundùm quandam eius proprietatem; nam quatenus respicit genus, prædicabilis rationem nequaquam subire potest. Proprietas autem illa, esse sequitur speciei: nam ex eo quod species posita est sub genere, fit vt ipsa sub se aliqua habeat, de quibus prædicetur in eo quod quid. Diuiditur autem species diuisione materiali, vtpote per diuersas partes, in quibus multiplicatur secundùm esse: quoniam autem ex hac diuisione indiuidua prodeunt, siue causantur; propterea species prædicatur de pluribus differentibus numero: genus verò quia diuiditur diuisione formali, nempè per formales differentias, generis essentiam, ad diuersas species formaliter contrahentes; hac de causa, genus prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quid. Sensus autem huius diffinitionis sic est intelligendus: Species est, quæ solùm prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid; alioqui & generi congruere posset: Est autem adhuc & alia ratio, quia genus sic immediatè non prædicatur. Hæc autem diffinitio est speciei specialissimæ, cuius participatione plures homines sunt vnus homo; conditione namq; illa distrahitur præiacens*

Plures homines vnus homo. *prædicatum: nam vnus homo, est vnitas numeralis, quæ est omnium maxima, propterea non licet inferre, plures homines participatione speciei sunt vnus homo: ergo sunt vnus homo: sic etiam non valet, bos & leo sunt idem genere: ergo sunt idem. Quare perinde est dicere participatione speciei, ac si quis diceret, plures homines sunt vnum in homine, id est, in natura specifica. Itaq; inferiora, quæ plura sunt inter se, in superiori adunantur, cuius participatione vnum esse dicuntur: pluralitate siquidem sublata, & differentiarum multitudine amota, quibus genus diuiserunt, remanent id, quod sunt: nempè vnum in specie; non enim diuiduntur, nisi proprietatibus indiuidualibus, quas in natura specifica habere non possunt. Quid ergo sit species, dixi.*

## CAP: II.

### *Argumenta contraria.*

Speciem & genus nō esse relatiua.

1\. *Num correlatiuorum non debere poni in diffinitione alterius, sic ostendere possumus: Diffinitio datur causa innotescendi. 6. Topicorum. sed vnum correlatiuum non est notius altero, quia sunt simul natura: vnum ergo poni non debet in diffinitione alterius, & ex consequenti species poni non debet in diffinitione generis, nec vicissim genus in diffinitione speciei. Sanè, si vnum relatiuum diffinit reliquum: idem ergo in suiipsius diffinitione poneretur. patet hoc ex 2. Topicorum cap. 5. vbi dicitur, quòd loco nominis positi in alicuius diffinitione, eius ratione quis vti possit. verbi gratia: si genus & species mutuò se diffiniant, & diffinitio speciei illa sit; species est, quæ ponitur sub assignato genere: loco autem istius voculæ, genere, poneretur generis diffinitio, atq; diceretur: species est, quæ ponitur sub assignato prædicabili de pluribus differentibus specie, in eo quod quid; tunc planè species in*

2\. *diffinitione speciei poneretur. Amplius, illa, quæ sunt omnibus prædicamentis communia, in aliquo prædicamento determinato esse non possunt. sed species & genus sunt omnibus prædicamentis communia, quippè cùm in omni prædicamento sint genera & species: genera ergo & species non sunt in aliquo prædicamento determinato: igitur non sunt in prædicamento relationis. Adde, quòd relatiua sunt simul natura, vt dicit philos. in postprædicamentis: at genus & species non sunt simul natura; genus enim naturaliter speciem præcedit. prius siquidem (vt dicitur in postprædicamentis) est à quo non conuertitur subsistendi consequentia. sed huiusmodi est genus, & species: ergo &c. contra*

3\. *2. diffinitionem sic arguo: illa diffinitio est insufficiens, atq; diminuta, quæ profectò conuenit*



conuenit aliis à diffinito: nam bona diffinitio ſoli conuenit diffinito. ſed ita ſe habet hæc diffinitio, quippè cùm indiuiduo conuenire queat: Socrates enim directè ſub genere ponitur, quod eſt animal, & huiuſmodi genus de Socrate in eo quod quid prædicatur. Quòd ſi dixeris indiuiduum immediatè ſub genere non poni; hoc certè parui refert: nam indiuiduum generis, nempè hoc animal, directè, ac immediatè ſub genere ponitur; & tamen ſpecies nequaquam dicitur. Simile quoq; iudicium eſt de aliis huius generis indiuiduis, vt de hoc corpore, de hac ſubſtantia &c. Sanè, magis commune, ſub minus communi non eſt collocandum; inuerteret enim naturæ ordinem, ſed ſpecies eſt communior genere; plures enim ſunt ſpecies, quàm genera: de pluribus ergo dicitur quàm genus, & per conſequens non ponitur ſub genere. His accedit, quòd mulier & vir differunt ſpecie: igitur homo ſpecies ſpecialiſsima eſt genus, & non ſpecies. Item, contra vltimam diffinitionem, ſic arguo: omnis bona diffinitio debet cõuenire diffinito, in quantum huiuſmodi; 4.
diffinitio enim hominis, conuenit homini, in quantum huiuſmodi, id eſt, in quantum homo. at, hæc diffinitio non conuenit ſpeciei, in quantum ſpecies: ſpecies namq;, vt ſpecies, genus reſpicit, cuius ſanè reſpectu, vniuerſale eſſe non poteſt, neq; prædicabile, ſed vt inferius ſubiicibile potiùs. non ergo eſt bona diffinitio. nec dici poteſt, quòd ſpecies, vt ſpecies, & genus, & indiuidua reſpiciat, quandoquidem relatiuum ſemel tantùm referatur. Itaq;, hæc diffinitio non conuenit ſpeciei, vt ſpecies, ideoq; legitima diffinitio dici non poteſt. Sanè, quod eſt in alio, eſt ens imperfectum, & potentiale. at ſpecies eſt ens perfectum, vtpote in actu: non eſt ergo in pluribus, & per conſequens non prædicatur de pluribus. Adde, quòd omne prædicabile dicit totum eſſe ſui ſubiicibilis. ſed ſpecies non dicit totum eſſe indiuidui, vtpote materiam accidentibus ſignatam: igitur, non eſt congrua, & bona ſpeciei diffinitio. Præterea, indiuiduis non ineſt quidditas, ſiue diffinitio, quæ naſcitur ex genere & differentia, igitur, ſpecies non prædicatur de differentibus numero in quid, quia nimirum non dicit indiuiduorum quidditatem. Adde, quòd 5.
materia prædicatur in quid de hac, & illa materia; nec tamen eſt ſpecies, cùm non ſit forma totius: genus quoq; prædicatur in quid de differentibus numero, vt animal, de Platone, & de Mercurio. Non ſola ergo ſpecies prædicatur de pluribus differentibus in eo quod quid: igitur non eſt bona diffinitio. Inſuper, anima humana prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid, vt de anima Mercurij & Platonis; & tamen non eſt ſpecies. Multæ quoq; ſunt ſpecies, quæ vno tantùm indiuiduo gaudent, nempè, Sol, Luna, & quæ ſunt generis eiuſdem. Igitur non omnibus congruit ſpeciebus diffinitio huiuſmodi. Hæc, atq; his ſimilia adduci poſſunt contra aſsignatas ſpeciei diffinitiones.

## CAP. III.

### *Soluuntur argumenta.*



AD primum, ſi vnumquodq; ſecundùm modum ſui eſſe quidditatiuum deſiniendum eſt, relatiuum autem eſſe quidditatiuum eſt ſui correlatiui, vt 1.
in prædicamentis dicitur: ſine ergo ſuo correlatiuo diffiniendum non eſt. Sanè, non eſt quærenda vniformiter omnium rerum diffinitio, ſicuti nec eſſentia; ſubſtantiarum enim completarum diffinitio abſq; addito fit, quia nimirum earum eſſentia abſoluta eſt omninò: formarum verò & ſubſtantialium, & accidentalium diffinitio, aliquid additum recipit, nempè ſubiectum, quia abſoluta à ſubiecto entia non ſunt. Et ſimiliter relatiuorum diffinitio additum recipere debet; non eſt enim ens à termino abſolutum. vnde bene à nonnullis annotatum eſt, relatiuum non diffiniri per reliquum, ſed ad reliquum, hoc eſt, non per cauſalitatem, prioritatemq; ſui correlatiui, ſed potiùs per eiuſdem reſpectum, ac neceſſariam connexionem. vnde Auicenna in

Relatiua non ſunt entia abſoluta.

Auicen.

na in sua logica ait: Dicentes (inquit) vnum relatiuum diffiniri per reliquum, non aduertunt differentiam inter esse notum cum alio, & esse notum per alium: vnum ergo relatiuorum in diffinitione assumitur, vt necessariò connexum, atq; connotum, non autem vt priùs, aut magis notum, nec est mirum si singulare genus entium, singularem diffinitionis, atq; notitiæ modum sibi vendicet. Ad confirmationem, negatur consequentia: authoritas namq; phi. intelligenda est de his, quæ intrinsecè cadunt in illius nominis rationem,
Vt additum. & non de his, quæ cadunt, vt additum: correlatiuum autem, in alterius diffinitionem correlatiui cadere, vt additum, constat satis; ideoq; non sequitur, idem diffiniri à seipso. Exempli gratia, si dicatur: homo est animal rationale: loco illius dictionis animal, posset poni eius diffinitio, quia nihil habet in sua substantia additum, & dicatur, homo est substantia animata sensibilis. At loco voculæ rationale non potest poni tota sua ratio; aliquod enim additum intrinsecè includit, puta, potens vti ratione. Quando ergo ponitur aliquid vt additum, non potest poni loco nominis eius diffinitio, alioqui sequeretur nugatio in diffinitione: in ratione namq; differentiæ clauditur genus vt additum: & ideo, si loco differentiæ tota eius diffinitio poneretur, genus bis in diffinitione poneretur, semel quidem sui, & semel differentiæ ratione. Patet ergo quomodo sit intelligenda philosophi authoritas, & quomodo vnum relatiuum non diffiniat seipsum. Multa de relatiuo-
2. rum natura scripsi in 2. lib. Pymandri, vbi hanc materiam ex professo digessi. Ad 2. verum quidem est, genus & speciem esse in quolibet prædicamento denominatiuè, eò quòd omnium prædicamentorum res denominent; quidditatiuè tamen in solo sunt relationis prædicamento. Ad confirmationem dico, quòd si genus & species accipiantur pro his, quæ principaliter significant; tunc certè sunt simul natura, atq; vnum, alterum non præcedit. At si pro his intelligantur, quæ denominant; ita profectò genus, speciem præcedit, vt animal, hominem. sed hoc modo relatiua nequaquam dicuntur; genus enim & species significant intentiones in anima, generibus & speciebus in quolibet prædicamento communes, atq; ita sunt relatiua transcendentia, quæ in quolibet reperiuntur prædicamento. At si accipiantur pro his, quæ denominant, vtpote pro his, de quibus prædican-
3. tur, nempè pro homine & animali; sic certè relatiua dici non possunt. Ad 3. Illa præpositio (sub) non tantùm positionis, participationisq; ordinem denotat; verumetiam genus esse totius positionis principium. Positionis autem speciei sub genere principium, est ipsum genus: nam quod addit species supra genus, nempè differentiam, ipsam speciem sub genere constituentem; ex ipso planè genere procedit; differentiæ siquidem sunt quædam generis proprietates, ac qualitates. Positionis autem indiuidui sub genere principium, ex ipsa materia accidentibus subiecta, non autem ex ipsa generis essentia procedit: Quapropter nequaquam verum est, eodem modo speciem, & indiuiduum sub genere reponi, atq; collocari. Ad confirmationem dico, speciem esse genere communiorem, si pro intentione sumatur; at si pro re intentioni subiecta intelligatur, pro qua hîc diffinitur;
4. ita certè est magis determinata quàm genus, minusq; communis. Ad 4. Dico, vltimam diffinitionem conuenire speciei in eo quod species, non quidem quidditatiuè, sed concomitatiuè potiùs, ac secundùm quandam speciei proprietatem. Ad confirmationem dico, quòd quamuis species sit ens, essentiali, atq; formali perfectione completum; non est tamen suppositi perfectione absolutum, atq; perfectum; hac de causa non est per se subsistens, sed potest esse in multis: sicuti superius in suo inferiori; non est tamen in alio, vt accidens in subiecto. Ad aliam confirmationem respondeo, quòd species dicat totum esse indiuiduorum specificum, quod planè illi sufficere potest, vt de illis prædicare pos-
5. sit: non autem dicit esse materiale, quod indiuiduum citra speciem habet. Ad 5. Bifariam indiuiduum intelligi potest: vno quidem modo, vt est quoddam discretum, ac intra sese includens accidentia indiuiduantia. & sic profectò non habet essentiam, nisi per suas partes: de diuersis enim prædicamentis includit essentias. hoc autem modo species de in-



de indiuiduo non prædicatur. Alio autem modo indiuiduum est res particularis, quæ fluxum naturæ terminat, sicq; & essentiam habere dicitur, & quidditatem, atq; de illo indiuiduum prædicatur. Ad Confirmationem, licet materia secundùm modum prædicetur in quid de differentibus numero, non autem secundùm rem prædicatur; non enim est forma, quæ dicat esse huius vel illius materiæ. Ad aliam confirmationem, genus prædicatur mediatè de pluribus differentibus numero, species verò immediatè. vnde quamuis diuersæ species substantiæ per se, & primò differant numerositate essentiæ; non tamen numerositate suppositi, de qua est hîc sermo. Ad aliam confirmationem, species propriè ponitur recta linea sub assignato genere, & prædicatur de differentibus numero, non quocunq;, sed numero naturæ completæ: anima autem, & punctus, & similia non sunt huiusmodi: ergo &c. Ad vltimam confirmationem dico, speciem dici non posse rem secundùm se sumptam, neq; secundùm esse, quod habet in singularibus, sed secundùm esse, quod habet in intellectu; proinde quatenus abstrahit ab indiuiduis conditionibus species nominatur, & hæc certè prædicatur de pluribus differentibus numero.

Quomodo prædicatur de differentibus numero.

## QVAESTIONIS XVII. CAP. I.

### De proprio.



QVoniam multa dicta sunt de genere & specie, & differentia; de proprio quoq; & accidente, aliquid dicere decreui, ad lectoris vtilitatem. Porrò, proprium potest esse terminus primæ intentionis; & sic quoddam significat complexum, quod alteri communicari non potest, opponiturq; communi. Cùm verò terminus est secundæ intentionis, rationis respectum ostendit, qui quoàd denominationem, alicui cognito, seu significato adæquato termini propriæ passionis attribuitur: vt sensibile, & risibile, & de tali proprio nobis loquendum. Itaq;, proprium secundæ intentionis est vna relatio rationis, causata in tali natura, per comparationem intellectus. Quæ planè natura, siue proprietas, si ad speciem comparetur, cuius est proprium, appellatur proprium; non tamen prædicabile, eò quòd prædicabile, respectum habeat ad plura. Quòd si comparetur ad indiuidua speciei; tunc quidem rationem subijt prædicabilis, atq; ita sic potest definiri: Proprium est, quod prædicatur de pluribus differentibus numero, in quale accidentale per se, intransmutabiliter, in quo differt ab accidente: per quale autem differt à genere & specie, per quale autem accidentale, differt à differentia, quæ prædicatur in quale essentiale. Quoniam verò ipsum propriũ, siue propria passio emanat ex principiis speciei, sicut risibilitas, & disciplinæ capacitas, ratione formæ, cõsequitur hominis speciem: deniq; quia conuertitur cum sua specie, & est in secundo modo dicendi per se, propterea ponitur proprium post differentiam prædicamentalem, quando de proprio philosophi sunt locuti. Porrò, proprium quatuor modis accipitur. Primo quidem modo, soli, sed non omni conuenit speciei, eò quòd causetur contingenter, & non necessariò à principiis speciei, mediante intellectu, & voluntate, vt esse medicum, esse grammaticum. hoc autem intelligi debet de esse in actu, & non de esse aptitudinali; tali enim modo, omnes possunt esse medici, & grammatici. Secundo autem modo, inest omni, sed non soli speciei: inest autem quia principia speciei consequitur, non autem soli, quia illa principia non sunt adæquata ipsi speciei, sed multis communia, ideo competit omni, sed non soli, vt esse bipedem, quæ quidem dispositio necessaria est homini, propter suarum operationum vsum necessarium. Similiter & aliis animantibus. Iste autem secundus modus proprij aptitudinem potissimùm dicit. Tertio modo, inest omni, soli, sed non semper. Inest autem omni, quia necessariò consequitur prin-

Proprium primæ intentionis.

Secundæ intentionis.

Propriũ quando prædicabile.

Propriũ emanat ex principiis speciei.

Primus mod9 proprij.

Secundus modus.

Tertius modus.

tur principia speciei, in quantum stant sub aliqua determinata dispositione: inest verò soli, quia sola illius speciei principia consequitur, sed non semper; quia illa principia non semper sunt sub illa determinata dispositione, sicut canicies, quæ causatur ex frigiditate cerebri: nam cùm cerebrum sit frigidißimum, eiusq; frigiditas temperetur per calorem cordis; & in senibus deficiente calore, frigiditas illa non temperetur, inde caput canescit; frigiditas enim mater est albedinis. Quarto modo, inest omni, & soli, & semper, vt risibile, quia principia speciei hominis inseparabiliter insequitur. Inest soli, eò quòd principia adæquata habet: inest semper, quòd principia non consistant sub aliqua determinata dispositione; semper enim homo aptitudinem habet ad ridendum. Quartus autem modus facit prædicabile, ab aliis distinctum. Porrò, hoc quarto modo, quoniam respectu speciei, proprij locum obtinet, de ipsa specie conuertibiliter prædicatur: respectu verò indiuiduorum nequaquam; subit enim rationem communis. Aristo. 1. lib. Topicorum: proprium in tres modos distribuit, nempè in proprium ad aliquid, sub quo duos priores modos est complexus: in proprium quando, & sub isto continetur tertius modus iam aßignatus: & in proprium simpliciter, vt risibile. Deinde non ignorare oportet, quòd proprium acceptum pro prima intentione, alicuius proprietatem denotet, alteri non communicabilem. si verò pro secunda intentione accipiatur; adhuc bifariam subdiuiditur, scilicet pro paßione transcendente, siue illimitata; & sic species vniuersalis dici non potest; illimitatis siquidem rebus non competit: alio modo propriè & strictè, quatenus secundam intentionem, propriæ & limitatæ paßioni denotat attributam. Et ita proprium est species vniuersalis, & de tali proprio disputat Porphyrius. Vnde proprium quatenus est species vniuersalis, propriis, & limitatis attribuitur paßionibus, cuiusmodi sunt risibile, flebile, sensibile, ita quòd quælibet paßio limitata dicitur esse proprium pro denominato. Ex quo licet colligere, quòd sicut duplex est differentia, nempè generica, & specifica; ita quoq; duplex proprium inuenitur: genericum scilicet, quod conuertitur cum genere, vt sensibile, quod conuertitur cum animali: & specificum cum specie, vt risibile cum homine. Deinde nota, non esse de ratione proprij immediatè de pluribus prædicari; nihil enim tale in eius definitione continetur. Ad hæc accedit, quòd aliquid immediatè de aliquibus prædicari, duobus modis intelligi poßit: vno quidem modo immediatione modi prædicandi, ita vt inter ipsum, & sua subijcibilia, nihil mediet, quod scilicet respectu illorum subijcibilium, tali fungatur modo prædicandi, & hoc modo risibile de Socrate & Platone immediatè prædicatur; nihil enim interponitur, quod prædicetur in quale accidentale, & intransmutabile. alio modo immediatione causæ, vel subiecti, & sic non prædicatur immediatè; risibile enim prædicatur de singulis hominibus, mediante homine. Verùmtamen huiusmodi modus mediandi non est impedimento, quominùs proprium non sit prædicabile propriè sumptum. In quantum autem est prædicabile, non prædicatur conuertibiliter, sed in quantum est propria paßio & simplex respectus aptitudinalis. siquidem risibile formaliter aptitudinem, siue respectum ad risum importat. Ex quo patet, quamlibet paßionem simpliciter, & propriè dictam, cum illo, cuius est paßio, idem esse realiter, distingui verò formaliter, quod quidem sic probari potest: Quod alicui subiecto necessariò inest ita, vt eius oppositum implicationem denotet; idem realiter est cum illo. sed quælibet propria paßio ita se habet cum suo subiecto: ergo. Minor patet: quia si ita non esset; de propria paßione haberetur conclusio contingens, & non necessaria, quod est falsum: aut de contingentibus haberetur scientia, quod philosopho non probatur primi posteriorum.

Canicies vnde sit.

Quartus modus.

Aristo. distribuit propriũ.

Proprium species vniuersalis.

Duplex proprium.

Prædicari immediatè dupliciter.

Propriũ quomodo est prædicabile.

Paßio differt formaliter à suo subiecto.

De proprio.

CAP. II.

*Proprium non diuidi in quatuor modos.*

Argumenta.



Posset aliquis contra prædicta sic arguere: Modi quarti prædicabilis sunt tres, & non quatuor: valet ab authoritate phi. à quo assignati sunt tres modi tantùm, scilicet, proprium ad aliquid: proprium quando: & simpliciter. 1. Confirmatur, quia secundus modus nō distinguitur ab vniuersali innominato; proprium enim distinguitur à communi, aliter proprium non est proprium. sed esse bipedem, multis speciebus est commune, & non alicui proprium: omne autem tale habet rationem generis, vel communis analogi: igitur secundus modus est reijciendus, & sic sunt tantùm tres, & non quatuor. Item, quod conuenit speciei, conuenit omni 2. indiuiduo, quod sub ipsa continetur; superius enim est de essentia inferioris. sed proprium primo modo inest speciei propriè, & non aliis à specie: conuenit ergo omni indiuiduo: non ergo soli, & non omni. Item, vltima differentia speciei proprium secundo modo 3. dici non potest; illud enim conuenit aliis à specie: vltima autem differentia, minimè, alioqui non esset vltima. sed bipes est vltima hominis differentia; nam homo sic definitur: homo est animal gressibile bipes, non alatum. ergo. Confirmatur, quia bipes non accidit homini; importat enim duos pedes, qui sunt partes integrales substantiæ, quiq; nulli hominum accidunt, sed insunt illi à natura: ergo quod prius. Item, quod conuenit omni, con- 4. uenit pluribus, & non soli. sed proprium tertio modo conuenit omni: ergo non conuenit soli. Adde, quòd canes, & lupi canescunt, & plures homines etiam in senectute non canescunt, & aliqui canescunt adhuc iuuenes: ergo proprium tertij modi non rectè ponitur. Item, illud est alicui essentiale, quod sibi inest per suam essentiam. sed proprium in- 5. est speciei per suam essentiam, nempè per sua principia essentialia: essentiale est ergo, & non accidens. Confirmatur, quia accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est, & præcipuè accidentia propria. sed proprium quarto modo est huiusmodi, quia facit cognoscere quidquid est speciei: igitur, non rectè dicitur, proprium non indicare esse speciei. Item, omnis bona definitio non conuenit aliis à definito; de- 6. finitio enim, & definitum conuertuntur. sed definitio proprij quarti modi competit vltimæ differentiæ, quæ conuenit omni, & soli, & semper, vt rationale competit homini: igitur non rectè assignata est definitio proprij quarto modo dicti. Adde, quòd nulla bona definitio debet dari per opposita; definitio enim vnum dicit, opposita autem non dicunt vnum, quia omni & soli opponuntur: ergo quod prius. Item, illa definitio non est bona, 7. in qua ponitur species opposita alterius diffiniti. sed in diffinitione proprij, ponitur accidens, siue verbum accidit: at proprium & accidens sunt intentiones, & species disparatæ: igitur definitio proprij non est bona. Confirmatur, quia omnis definitio data per copulationem, non est bona; illa enim copulata, diuersas partes denotant. sed definitio proprij est huiusmodi; datur enim per hæc tria, omni, soli, & semper: ergo. Deniq; illa definitio non est bona, in qua vniuoco diffinito, opponitur æquiuocum. sed talis est definitio proprij, proprio enim opponitur accidens: ergo quod prius. Item, illa definitio non 8. est bona, in qua non ponitur proprium genus, nec loco sui ratio generis: patet, quia omnis bona definitio constat ex proprio genere, & propria differentia: proinde, vbi aliqua istarum conditionum non aderit, bona definitio non dicitur. sed ita res se habet in definitione proprij, quia in ea non ponitur certum genus, nec ratio loco generis, vt expressè apparet: ergo quod prius. Item, proprium necessa iò non inest: ergo.. Probatur, quod neces- 9. sariò inest, semper inest, aliter non est necessarium, sed contingens potiùs, quod potest inesse, & non inesse. sed risibile non semper homini inest. nec valet dicere, inesse homini secundùm aptitudinem, non autem secundùm actum; quandoquidem substantia præce-

De proprio. dit omne accidens natura, & tempore, 7. meth: ergo aliquo tempore, est substantia sine accidente, subiectum sine proprio. Omnis præterea potentia paßiua, est potentia contradictionis, 9. meth. sed subiectum potentia est paßiua ad proprium, quia est eius materia: igitur potest esse sub proprio, & sub eius opposito, & consequenter proprium non necessariò inest.

## CAP. III.

### *Soluuntur Argumenta.*



1. AD primum ita respondeo, omne proprium fluere à principiis essentialibus speciei: aut ergo illa principia sunt adæquata speciei, & intrãsmutabilia, & sic se habet quartus modus, vt risibile: vel sunt transmutabilia, & sic tertius modus comprehenditur. Quòd si non fuerint adæquata, vel excedunt principia speciei, & sic est secundus modus, qui in pluribus speciebus inuenitur: vel non excedit, cuiusmodi est primus modus huius prædicabilis. Itaq; sub tribus modis positis ab Aristotele primi Topicorum, quatuor illi comprehenduntur; proprium enim simpliciter, est proprium quarti modi: proprium autem ad aliquid, est proprium primi, & secundi modi, sed proprium quando est tertij modi. Ad confirmationem, nihil prohibet esse idem proprium, & commune: diuerso tamen respectu: est enim commune respectu indiuiduorum, proprium autem respectu speciei. Ad 2. Quod necessariò

2. inest speciei; inest etiam necessariò omni indiuiduo. sed ad hunc modum non se habet primus modus, quia à principiis speciei contingenter & liberè proficiscitur. Contra: Archangelus Raphael vocatur medicus: ergo non soli homini conuenit. Soluitur, Ille angelus non vocatur medicus, per habitum medicinæ, per studium acquisitum; sed potiùs per habitum infusum, siue concreatum, & ideo non est simile. Ad 3. Licet in definitione quidditatiua, in qua ponitur propria differentia, sub nomine quarti prædicabilis, vltima differentia sit conuertibilis cum definito, vt rationale cum homine: non tamen idem sentiendum est de differentia, quæ per circumlocutionem tantùm habetur, sicuti est ista: homo est animal bipes greßibile: hæc enim duo greßibile, & bipes, propriam differentiam circumloquuntur, rationale scilicet. Quapropter non est necesse, vt bipes cum homine conuertatur. Ad confirmationem, duos habere pedes, accidit homini; potest enim homo absq; illis viuere: non autem accidunt indiuiduo, cùm ab extrinseco illi non adueniant. Ad 4. Licet illud quod inest omni, insit pluribus indiuiduis; non tamen inest omnibus speciebus, sed potest tantùm vni speciei inesse: omni igitur ad indiuidua, soli verò ad speciem refertur. Ad confirmationem, canicies propriè homini, & non alijs animalibus refertur, siue competit. Quòd verò aliqui non canescant, in causa esse potest particularis complexio, aliis præstantior atq; fortior. Quòd verò aliqui canescant in iuuentute; vel ex nimia cura rerum agendarum causatur. vnde Boetius: Intempestiuè funduntur vertice cani: vel ex læsione capitis, propter defectum caloris: vel propter malam complexionem; flegmatici enim, & melancholici citò canescunt. Ad 5. Aliquid dicitur essentiale dupliciter: vel quia est de essentia eius; & sic proprium non est essentiale speciei: alio modo quia necessariò consequitur essentiam, & sic proprium essentiale dicitur esse speciei. Ad confirmationem, licet proprium, quoàd nos, & à posteriori, conferat ad cognoscendum quod quid est; non tamen à priori, sicut à principio essentiali, ideóque propriè non indicat quid esse rei, nisi accidentaliter tantùm. Ad 6. Proprium quarti modi, accidentaliter quidem, vltima autem differentia, speciei competit essentialiter, ideoq; non est simile. Ad confirmationem, illa non opponuntur, quia referuntur ad diuersa: nam omni, ad indiuidua, soli autem refertur ad speciem; risibile enim inest

Raphael Archangelus medicus.

3.

Homo bipes.

4.

Aliqui non canescunt, aliqui citò.

Flegmatici & Melancholici citò canescũt.

5.

6.

omni



*omni indiuiduo, contento sub specie humana, & inest omni speciei humanæ: non ergo sunt opposita; quia non sunt circa idem, neque secundùm idem. Ad 7. accidens tribus modis potest intelligi: vno quidem modo, vt accidens reale, quod per se consideratur à metaphysico, per accidens autem à logico: alio certè modo, vt accidens intentionale, & illud est duplex; quia quoddam est prædicatum non essentiale, cuiusmodi ponitur in definitione proprij: tertio modo est secunda intentio, sumpta à proprietate rei, vel accidentis realis, & sic est quintum vniuersale. argumentum ergo currit de accidente tertio modo sumpto, in definitione verò proprij, accidens secundo modo accipitur. Ad confirmationem, argumentum verum esset, si illa copulata, diuersas partes dicerent: cùm verò dicant vnum, nihil concludit; etenim illa tria, scilicet, omni, soli, & semper, quædam est circumlocutio, significat sanè conuertibiliter prædicari. Ad aliam confirmationem, argumentum procedit de accidente primo modo, in proprij autem definitione, ponitur accidens secundi modi, vt paulò antè annotatum est.* 7. Accidens tribus modis cō sideratur.

*Ad 8. definitio proprij constat ex proprio genere, & propria differentia: nam illud verbum, accidit, tenet locum generis; habetur enim modus prædicandi in quale accidentale. Differentiæ verò locum seruant illa copulata, scilicet, omni, soli, & semper, per quas differentias descendit vniuersale in proprium: per accidit verò habetur ratio prædicati, & modus prædicandi, scilicet prædicari de pluribus in quale accidentale, quod subit rationem vniuersalis.* 8.

*Ad 9. proprium necessariò inest; posita enim causa immediata, ponitur eius effectus. sed forma specifica subiecti, respectu proprij, est huiusmodi, quia proprium egreditur à principiis subiecti, maximè verò à forma. Cùm autem subiecto semper insit sua forma; quia per illam habet esse: semper ergo necesse est, vt illud comitetur eius propria passio. Dico ergo ad argumentum, risibile semper inesse, non autem ridere; actus enim ridendi inest homini, vt accidens separabile: aptitudo verò semper est in actu. Ad confirmationem, substantia, quantùm spectat ad suam naturam, potest esse sine accidente, eò quòd præcedat omne accidens; contingenter tamen quando est substantia, & accidens pariter; quia accidens immediatè substantiam consequitur. Ad aliam confirmationem, subiectum non solùm est in potentia passiua ad proprium, siue propriam passionem; verùmetiam in potentia effectiua: ex ipso enim subiecto propria passio procedit. Contrà, materia & efficiens non coincidunt, vt dicitur 2. phys. Si ergo subiectum tenet locum materiæ, efficientis locum minimè possidebit. Respondeo, id veritatem habere in materia in qua, & de efficiente sine transmutatione: non autem in materia ex qua, & de efficiente per transmutationem; hoc enim modo, subiectum subire potest vicem & materiæ, & efficientis.* 9. Substantia potest esse sine accidente.

## CAP. IIII.

### *Proprium non esse vniuersale.*



*Contra prædicta aliquis sic arguet: Omne illud quod prædicatur de pluribus, est vniuersale: valet à definitione ad definitum. sed proprium, vtpote risibile prædicatur de omnibus hominibus: ergo. Contra sic arguo. Nullum oppositum prædicatur de opposito, quia prædicatum dicit esse subiecti. sed oppositum non dicit esse sui oppositi; habent enim esse diuersum. atqui proprium, & commune sunt opposita, esse oppositum habentia: igitur proprium non est commune, siue vniuersale; à quocunque enim remouetur commune; remouetur & vniuersale.* 1.

*Item, nulla secunda intentio potest verè prædicari in abstracto de re primæ intentionis; abstractum enim non prædicatur de concreto. sed proprium est secunda intentio apud logicum: nam risibile est proprietas, & risibile est pro-* 2.

 prium:

prium: igitur est proprietas, & per consequens non prædicatur de prima intentione, atque ita non potest esse vniuersale.
3. Item, omne vniuersale refertur ad aliquid, quia omne prædicabile refertur ad aliquid, scilicet ad suum subiicibile. sed omne vniuersale est prædicabile: ergo refertur ad aliquid. sed proprium non refertur ad aliquid, quia illa quæ referuntur adinuicem, sunt simul natura. sed proprium non est simul natura cum suo subiecto, cuius est proprium; subiectum siquidem naturaliter propriam passionem præcedit: ergo quod prius.
4. Item, proprium est ens reale extra animam: nam triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, etiam nullo cogitante, semper est verum. sed vniuersale logicum, non est ens reale; quia est secunda intentio, quæ non est ens reale extra animam: igitur proprium non est vniuersale logicum, de quo est quæstio.
5. Item, vniuersale prædicatur de pluribus, quia vniuersale est, quod est, & dicitur de multis; sed proprium dicitur de vna tantùm sola specie: igitur non est vniuersale. Confirmatur, quia non videtur distinctum à specie. Etenim quorum eadem sunt principia, illa non distinguuntur ab inuicem; distinctio namque rerum pendet ex distinctione principiorum. sed speciei & proprij eadem sunt principia: animal namque & rationale sicut constituunt speciem, hominem scilicet; ita quoque & proprium, nempè risibile. Adhæc accedit, quòd quæcunque habent eadem subiicibilia, à se inuicem in ratione prædicandi, minimè distinguuntur. prædicari siquidem dicit respectum de quibus prædicatur. sed homo, & risibile habent eadem subiicibilia, nempè indiuidua, de quibus prædicantur: non ergo sunt distincta prædicabilia.

## CAP. V.

### *Soluuntur Argumenta.*

Proprium nomen æquiuocum.



PRo clara solutione argumentorum habenda, non ignorare oportet, proprium esse nomen æquiuocum; potest enim esse primæ intentionis, & sic proprium opponitur communi: potest quoque esse nomen primæ intentionis, vel proprium indiuidui, vt schola Socratis, vel speciei, vt risibilitas est proprium hominis: potest quoque esse nomen secundæ intentionis, quæ significat prædicatum conuertibile cum specie; non tamen prædicans essentiam speciei.

Proprium quomodo species vniuersalis.

Si itaque proprium accipiatur pro secunda intentione, applicabili alicui conuertibili cum subiecto, est species vniuersalis; vniuersale enim in ipsum proprium descendit per differentias eius diuisiuas, per prædicari scilicet conuertibiliter in quale accidentale.
1. Respondeo ergo ad primum argumentum, proprium & commune, esse quidem relatiua, & vnum relatiuum de altero dici; ex hoc tamen non sequitur oppositum dici de opposito: opposita enim sunt illa dicenda, quæ sunt respectu eiusdem. sed proprium dicitur commune, & vniuersale respectu indiuiduorum, quæ continentur sub specie, proprium verò, respectu speciei. Patet ergo quomodo rectè, & proprium, & commune dicatur.
2. Ad 2. intentio secunda prædicatur in concreto, & non in abstracto. Et cùm dicitur, quòd risibile est; tunc committitur fallacia accidentis, quia variatur suppositio; nam risibile est proprietas, est nomen primæ intentionis in abstracto, quod non potest prædicari de concreto. Cùm verò dicitur, risibile est proprium, est fundamentum, siue ens, & res primæ intentionis: variatur ergo suppositio.
3. Ad 3. proprium secundùm rationem proprij, ad speciem refertur, in quantum species habet proprium. Ad probationem dicitur: subiectum proprij posse dupliciter considerari: vno quidem modo secundùm se, & sic proprium, siue propriam passionem præcedit: alio autem modo, in quantum habet proprium, & sic sunt simul natura.

Subiectũ proprij duobus modis consideratur.

4. Ad 4. quamuis fundamentum proprij sit in re, ex natura rei, nullo intellectu negotiante; non tamen hæc secunda intentio proprij, absque

*absq; intellectu comparante risibili potest inesse. Idem intelligendum est de proprij definitione, quæ de aliquo, absq; intellectus operatione, verificari non potest. Ad 5. proprium prædicatur de specie, non vt abstracta ab indiuiduis, sed potiùs, vt ad indiuidua inclinationem habente. Ad confirmationem, habent eadem principia materialiter, non autem formaliter; sunt enim principia speciei intrinsece, & formaliter, in quantum scilicet, accipiuntur per modum potentiæ & formæ: proprij verò sunt principia extrinsecè, per habitudinem totius essentiæ ad actus, siue ad operationes consequentes: non ergo oportet proprium esse substantiam. Ad minorem secundæ probationis dico: non habere eadem subiicibilia formaliter: nam si indiuidua considerentur, quòad principia essentialia, quæ sunt hæc materia, & hæc forma; sic subiiciuntur speciei. si verò quantùm ad illa accidentia, quæ ratione speciei, ipsa indiuidua consequuntur; sic proprij subiicibilia numerantur. in quantum autem, includunt conditiones indiuiduantes, sic subiiciuntur accidenti.*

De proprio. 5.

## CAP. VI.

### *Proprium est distinctum prædicabile ab accidente.*

*PRo intellectu eorum, quæ sunt disputanda, animaduertere necesse est, accidentium quædam subiecto extrinsecè, quædam verò intrinsecè, accidere. Eorum autem, quæ ab extrinseco proficiscuntur, quædam ratione formæ eueniunt specificæ, cuiusmodi sunt accidentia propria: quædam verò ratione materiæ, cuiusmodi est qualitas: quædam verò ratione primarum qualitatum actiuarũ, & sic sunt qualitates secundæ, quæ dicuntur qualitates posteriores, & sensibiles, vt colores: primæ autem, vt siccitas, humiditas, frigiditas, caliditas. Porrò ex coloribus, quidam sequuntur principium actiuum caliditatis, vt nigredo, aliqui principium actiuum frigiditatis, vt albedo. Vocantur autem sensibiles qualitates; quia à sensu apprehenduntur: secundæ verò, per respectum, quem habent ad primas. Quòd si illa accidentia ab extrinseco proficiscantur; hoc certè bifariam fieri potest: primò quidem, cùm causis effectiuis in subiecto non permanentibus; effectus tamen permanet. Exempli gratia, calore solis, siue ignis recedente, remanet exustionis, siue æstus vestigium. Alio modo, quando causa & effectus simul adsunt, simulq; recedunt, vt circulationes causatæ in aqua per iactum lapidis. Itaq; proprium, vt est secunda intentio, accidentibus non attribuitur, quæ ab extrinseco originem habent; quia huiusmodi secundæ intentionis, nullum ex illis potest esse fundamentum. Præterea, nulla secunda intentio, quæ est proprium, siue proprium, vt secunda intentio, accidentibus applicatur, quæ oriuntur vel à materia, vel à primis qualitatibus. In causa autem est, quòd talia sint accidentia, quæ ratione indiuidui, subiecto sunt attributa. Quam ob causam, proprium, in quantum est vniuersale, accidentibus applicatur, à forma specifica emanantibus. vnde illud accidens reale, quod emanat à principiis speciei, secundæ intentionis, quæ est proprium, appellatur, dicitur esse fundamentum. Accidens autem sumptum pro secunda intentione, quæ est quintum vniuersale, communibus applicatur accidentibus, quæ ab extrinseco, vel intrinseco, ratione primarum qualitatum, proficiscuntur. Itaq; accidens proprium, & accidens commune, multis modis abinuicem distinguuntur. Primo quidem, quia accidens proprium, siue propria passio, speciem habet pro principio sui, commune verò indiuiduum. Deinde differunt ratione subiecti; nam subiectum propriæ passionis, sine suo proprio, esse, vel intelligi non potest, neq; sub modo opposito, puta inrisibilitatis, subiectum verò accidentis communis sub modo opposito intelligi potest, vt coruus sine nigredine. Tertio modo, ratione conuertibilitatis; proprium enim conuertitur cum suo sub-*

Qualitates primæ & secundæ.

Propriũ quomodo attribuitur accidenti

Fundamentũ secundæ intẽtionis, quod est proprium.

Accidens cõmune, & proprium quibus modis distinguantur.

suo subiecto, non autem accidens: nequaquam siquidem sequitur, quòd si omnis coruus sit niger, quòd omne nigrum sit coruus: sicut sequitur, omnis homo est risibilis, & è conuerso. Quarto differunt, quia propria paßio neceßariò inest subiecto: & in secundo modo per se, de subiecto prædicatur, accidens verò commune contingenter prædicatur, & in quarto modo, vt coruus nigredine est niger. vnde in syllogismo demonstratiuo, propria paßio locum obtinet prædicati; in conclusione enim propria paßio prædicatur de suo subiecto: accidens autem à demonstratiuo syllogismo excluditur, vt dicitur in primo posteriorum. Deniq;, vt semel dicam, accidens proprium, est idem realiter cum suo subiecto, distinguitur verò formaliter; quia cum identitate reali, manet distinctio formalis: accidens verò commune, non est idem realiter cum suo subiecto. Ex quo patere arbitror, hæc duo prædicabilia eße abinuicem distincta.

## CAP: VII.

### *Proprium non distingui ab accidente.*

1. Contra prædicta poßet aliquis sic arguere: Proprium vel est substantia, vel accidens: valet à sufficiente diuisione, siue enumeratione. Non est substantia; quia omnis substantia, vel est essentialiter eadem speciei de genere substantiæ, vel diuersa; idem enim & diuersum, circa ens, sunt immediatè oppositæ differentiæ. Non est dicendum proprium substantiam eße essentialiter distinctam, & diuersam à specie; non enim prædicaretur de specie. neq; eße de substantia speciei, eò quòd in eius definitione non ponitur, alioqui eßet medium demonstrationis; definitio enim est medium in demonstratione potißima. vnde proprium ex ea parte, qua eßet idem essentialiter cum specie, esset vtiq; terminus inferens, ex parte verò, qua proprium dicitur; esset terminus illatus, quod est falsum.
2. Item, omne diffinitum prædicatur de diffinitione, conuertuntur enim. sed omne accidens diffinitur per suum subiectum, vt risibile per hominem, & simitas per nasum, & similia: igitur omne accidens prædicatur de suo subiecto in secundo modo dicendi per se: & in demonstratione concluditur: & per consequens est proprium, per regulam demonstrationis: igitur omne accidens est proprium.
3. Item, sumatur albedo, tunc quæro, an illa insit homini per se, aut non. si per se inest; vtiq; erit proprium: si non per se, sed per accidens; tunc illud accidens, per aliud accidens; & sic proceßus esset in infinitum in subiectis, quod est falsum: ergo quod prius.
4. Item, proprium diffinitur per accidens: ergo non differt essentialiter ab accidente: valet sequela; quia nihil differt essentialiter ab eo, per quod diffinitur. Confirmatur, quia vel est accidens separabile, vel inseparabile. non primum: ergo secundum.

## CAP: VIII.

### *Soluuntur Argumenta.*

1. Ad primum, argumentum procedit de accidente primæ intentionis; nam cùm dicitur proprium, vel est substantia, vel accidens: ista est diuisio entis realis in substantiam, & accidens, tanquam in membra opposita ad inuicem. Atqui hîc est sermo de proprio & accidente, quatenus sunt secundæ intentiones. Quare sumendo proprium pro accidente intelligibili, vel pro accidente, quod est prædicatum, non indicans essentiam rei, nullum sequitur absurdum.
2. Ad 2. quidam sic respondent, omne accidens determinans sibi subiectum, vt

simitas, diffinitur per suum subiectum. sed omne accidens non est huiusmodi : non ergo est necesse, vt omne accidens per suum subiectum debeat diffiniri. Contrà. Ex hoc enim sequeretur accidens esse rem absolutam, & consequenter substantiam, quod est falsum. Dicendum ergo, omne accidens, quod diffinitur per subiectum, & manat à ratione formali subiecti, in secundo modo per se de subiecto prædicari. sed non omne est huiusmodi : ergo. Ad 3. illud per se potest intelligi duobus modis : vel per se, scilicet sine medio: 3.
vel per se, quia procedit à principiis illius subiecti. Itaq; albedo inest per se superficiei; quia sine medio, non autem inest per se homini, quasi per causam per se, sed per accidens. Ad 4. accidens positum in diffinitione proprij, non est quintum vniuersale, ne- 4.
que accidens reale; sed accidens, quod non dicit essentiam subiecti. Ad confirmationem, proprium non est accidens separabile, neq; inseparabile; talis enim diuisio est communis accidentis. Propterea cuicunq; non competit diuisio, nec illi competunt membra diuidentia. Quòd verò non sit accidens inseparabile, patet, quoniam subiectum potest intelligi sub opposito accidentis inseparabilis, non autem cum opposito propriæ passionis. Quomodo ergo proprium sit distinctum vniuersale ab accidente, dixi.

## CAP. IX.

### Propriam passionem non distingui realiter à suo subiecto.



Voniam in supradictis, dixi, propriam passionem esse idem realiter cum suo subiecto, hoc paulò fusiùs explicabo hoc modo. Aliqua propria passio est idem realiter cum suo subiecto : ergo omnis passio; eadem enim ratio est de omnibus. Antecedens patet, quia vnum, quod est propria passio entis, est idem realiter cum ente 4. met: tex: 3. Item, quod scitur ne- 2.
cessariò inesse alicui subiecto, ita, quòd eius oppositum non possit inesse, est vtiq; idem cum illo realiter. sed quælibet propria passio est huiusmodi : ergo. Minor patet, quia si propria passio non inest necessariò; conclusio de illa, non esset scientifica, quod est falsum. vt dicitur 7. met: tex: 53. Item, causa existente immediata, necessaria, adæ- 3.
quata in aliquo subiecto, talis causæ effectus subiectum semper consequitur, cui illa causa tribuitur. sed illa causa, est specifica forma subiecti, effectus verò propria passio, & compositum specificum est in actu, per talem formam in actu : igitur effectus est semper in actu. Amplius, non potest esse posterius sine priori, neq; totum sine suis par- 4.
tibus essentialibus; ita nec potest esse homo sine rationali determinante hominem inesse specifico. Ex hoc sic formatur argumentum : rationale semper est in actu, & risibile semper erit in actu : valet consequentia à causa necessaria, & adæquata ad suum effectum. Quòd si risibile semper inest homini; necessariò, & simpliciter inest, quia non potest se aliter habere. Omne autem tale identificatur realiter cum homine propter perpetuam inhæsionem ad subiectum : igitur propria passio est idem realiter cum suo subiecto. Cæterùm, forma specifica, vt rationale, est causa efficiens propriæ passionis : Rationale causa efficiens.
causa autem efficiens est duplex: quædam cum motu, & transmutatione, quam philosophus 2. phys: tex: 29. principium vnde motus, nominat : alia est causa efficiens sine motu, & transmutatione, vt Deus creans, intellectus intelligens, & subiectum producens passionem. Ex quo patet, huiusmodi subiectum à suo effectu realiter non distingui, sed illud, quod agit cum motu, & transmutatione.

Prima ratio. (margin, beside opening of Cap. IX)

## CAP: X.

## *Argumenta contraria.*

1. *Contra prædicta arguet aliquis sic: omne quod potest separari ab aliquo, non est idem realiter cum eo; implicat enim, posse separari, & esse idem realiter. sed proprium est separabile à subiecto; quia ei non inest essentialiter, sed formam specificam potius consequitur: omne autem tale, est separabile; quia superius potest esse sine suo inferiori: igitur propria passio non est idem realiter cum suo subiecto. Confirmatur, quia substantia præcedit omne accidens, tempore, definitione, & cognitione, vt dicitur 7. met: com: 4. atqui, subiectum est substantia: præcedit ergo suam propriam passionem tempore. sed quæ sunt idem realiter vnum non*
2. *præcedit aliud tempore: ergo. Item, causa materialis in qua, & causa efficiens, non coincidunt 2. phys: 70. sed subiectum respectu propriæ passionis, est causa materialis in qua recipitur propria passio: igitur non est causa efficiens eiusdem, quod prædictis*
3. *aduersatur. Item, omne quod scitur, per aliquod medium, alicui rei inesse, vtique ab eo realiter distinguitur, alioqui idem sciretur de seipso, & per ipsum. sed propria passio scitur inesse subiecto per medium, id est, per definitionem: igitur realiter à subiecto distinguitur. Confirmatur, quia omnis causa realiter distinguitur à suo effectu: ergo sub-*
4. *iectum, quod est causa propriæ passionis, realiter ab ea distinguitur. Item, quidquid est in aliquo instanti, in quo non est aliud, est ab eo realiter distinctum. sed subiectum est in aliquo priori naturæ, in quo non est propria passio: igitur distinguitur realiter ab eo. Confirmatur, quia possumus intelligere, illam propriam passionem immediatè à Deo produci, siue produci subiectum sine propria passione: omne autem tale, non est idem realiter cum suo subiecto: ergo.*

## CAP: XI.

## *Soluuntur Argumenta.*

1. *Ad primum, risibile non est actu separabile ab homine, cùm sit eius propria passio, quæ necessariò sequitur subiectum. Et cùm dicis, quia non inest essentialiter, concedo quantùm ad esse quidditatiuum, non autem quantùm ad esse completum subiecti, ad cuius complementum, non solùm sunt necessariæ partes essentiales; verùmetiam & propria passio, quæ ex ipsis partibus proficiscitur. Ad confirmationem: illa propositio intelligenda est per se, quæ ex sui natura habet, vt subiectum sit simul tempore cum sua propria passione, cuiusmodi*
2. *est homo, seu rationale, & risibile. Ad 2. duplex est materia: quædam in qua, cuiusmodi est subiectum propriæ passionis: quædam verò ex qua fit compositum, cum forma inest. Similiter duplex est efficiens, quoddam sine transmutatione, vt subiectum respectu suæ passionis: & quoddam cum transmutatione, sicut efficiens physicum. Itaque materia ex qua, & efficiens physicum non coincidunt; quia rationes principiandi istorum principiorum, sunt specificè distinctæ: materia verò in qua, & efficiens sine transmu-*
3. *tatione, bene possunt coincidere vt dixi. Ad 3. maior non est vera, & ad probationem dicitur, non esse conueniens, idem realiter, distinctum verò formaliter, sciri de seipso. Ad confirmationem, causa realiter à suo effectu distinguitur, quando ab ea cum motu producitur; quia motus non fit simul: non autem in causa, quæ producit sine motu, si-*
4. *cut est in proposito. Ad 4. negatur maior: nam aliud prius natura, nihil aliud videtur esse, quàm ab illo non conuerti subsistendi consequentiam. vel quia illi, quantùm est de se, non repugnet esse sine illo posteriori; sicut homini, quantùm est de se, non repugnat esse*

gnat eſſe ſine riſibili; tametſi ſecundùm eſſe completum, & ſimpliciter repugnare omninò videatur, propter identitatem realem, quam habet cum illo poſteriori, cum ſua vtiq; paſsione. Sed aliquis non temere dubitabit, ſi in illo priori inſtanti ſeu priori naturæ, in quo homo præcedit riſibilitatem, ſit riſibilis nec ne. Dicitur, neutro modo ſe habere. Contrà: ergo duo contradictoria erunt vera de eodem. Dicitur, quod licet duo contradictoria abſolutè ſumpta, non poſsint verè negari, & affirmari ſimul de eodem; bene tamen poſſunt, cùm ſunt aliquibus circumſtantiis determinata, nempè in primo inſtanti quidditatiuè per ſe primo modo. Ad confirmationem, maior eſt ſimpliciter falſa; noſter enim intellectus aliqua intelligere poteſt, quæ Deus non poteſt producere, cuiuſmodi ſunt, quæ contradictionem implicant. Sed de quarto prædicabili ſatis dictũ habeo.

## QVAESTIONIS DECIMAE OCTAVAE. CAP. I.

### *De quinto prædicabili, ſiue vniuerſali.*



PRo intellectu quinti vniuerſalis, non ignorare oportet, accidens eſſe æquiuocum, ad accidens reale, & intentionale. Eſt autem accidens reale extra animam, vtpote, nigredo, & albedo; ſunt enim in rerum natura, etiam nihil nobis cogitantibus. De tali autem accidente per ſe conſiderat phyſicus, per accidens autem logicus; albedo enim, in quantùm quidditas eſt, & ens, ſpectat ad metaphyſicum: in quantùm verò eſt ſecundæ intentionis fundamentum, ſpecies nominatur, & conſideratur à logico. hoc modo diuiditur ens 5. met: in ſubſtantiam & accidens, & ponitur à commentatore in proœmio 7. met: 13. Cæterùm, accidens ſumptum pro ſecunda intentione, eſt commune ad duo vniuerſalia, ad proprium ſcilicet, & ad accidens. Porrò, accidens quod in proprij definitione ponitur, idem eſt quod prædicatum non eſſentiale, denotatq; eſſe, in, ſcilicet propoſitionem denominatiuam, non autem eſſe, de, quæ eſt prædicatio ſuperioris, de ſuo inferiori; verùmtamen, in quantùm eſt quædam intentio ſecunda, ſumpta à proprietate, quæ in re inuenitur, ſub quo accidente, abſq; repugnantia, eius oppoſitum intelligi poteſt, eſt quintum vniuerſale. Sed dices, quomodo accidens, ſubiectum erit accidentis? Reſpondeo, aliquod præſupponendum eſt ſubiectum ſubſtantiæ, puta Platonem, cui albedo ineſt, & reſpectu Platonis eſt accidens, & in concreto eſt prædicatum denominatiuum, atq; fundamentum intentionis ſecundæ; & ita accidens erit ſubiectum accidentis. Porrò, intentio illa ſecunda, à proprietate albedinis ſumitur, & cauſatur. Illa autem proprietas eſt, accidens eſſe alteri, inhærens, & mutabile ab illo ſubiecto. Hæc autem ſecunda intentio, ſumpta à tali proprietate albedinis, ipſi poſt modum albedini per intellectum applicatur, in concreto, tanquam eius proprio fundamento. Accidens ergo ſic conſideratum, & intellectum pro ſecunda intentione, eſt quintum vniuerſale, & ſpecies quinta vniuerſalis. Itaq; accidens reale per ſe conſideratur à methaphyſico, vt quidditas: per accidens verò à logico. Accidens verò intentionale, quoddam eſt prædicatum, non eſſentiale, ſub quo poteſt intelligi eius ſubiectum, & non oppoſitum illius, ſine repugnantia, & tale ponitur in proprij definitione: quoddam eſt, quædam ſecunda intentio à rei, vel accidentis realis proprietate ſumpta, quæ quidem poteſt cum eius oppoſito intelligi: cuiuſmodi eſt quintum vniuerſale. Porrò, accidens, ſi fuerit primæ intentionis, vel contingit raró, & in paucioribus, vt dicitur 2. phyſ: 48. vel accidit rei poſt eſſe completum, & ſic eſt commune æquiuocum ad nouem prædicamenta. Item, accidens ſi fuerit intentionale, aut accipitur pro extraneo, vt in fallacia accidentis: aut pro eo, quod ex intellectus conſideratione cauſatur; & ſic numerantur quinq; vniuerſalia: vel accipitur pro prædicato non eſſentiali; & ſic eſt commune duobus vltimis prædicabilibus: vel pro

Accidens eſt æquiuocum

Accidens intentionale.

Accidens quo modo eſt quintum vniuerſale.

Intentio ſecũda vnde cauſetur.

Accidens de numero vniuerſalium.

De accidente.

prædicato non essentiali, neq; conuertibili; & sic est quintum vniuersale. Sanè, id censendum est vniuersale, cui conuenit diffinitio vniuersalis. sed accidens est huiusmodi, quoniam prædicatur de pluribus: ergo. Item, vniuersale descendit ad accidens per hanc differentiam, quæ est prædicari in quale accidentale non conuertibiliter: ergo est vniuersale.

## CAP. II.

### Argumenta contraria.



1. Contra prædicta sic aliquis arguet: omne quod est in singulari, est singulare; quia omne receptum, se habet per modum recipientis. sed accidens commune, cui applicatur hæc intentio, est in singulari: igitur est singulare, & non vniuersale. 2. Item, omnis bona diuisio datur per opposita. sed diuisio entis in substantiam, & accidens est huiusmodi: datur ergo per opposita: atqui, vnum membrum diuisionis, substantia scilicet, est ens reale, & aliud quoq; similiter, atq; ita accidens erit ens reale, & non intentionale; illa enim non sunt opposita. 3. Item, nulla secunda intentio prædicatur de prima. sed accidens per se prædicatur de prima intentione, vt qualitas est accidens: igitur accidens sumptum ex parte prædicati, est ens reale, & non ens rationis. Probatur minor; nam ista est per se: qualitas est ens: ergo qualitas est accidens. valet consequentia per regulam Topicam: Denominatũ à superiori, denominatur etiã ab inferiori: ergo accidens est ens reale, & non intentionale; et per cõsequens nõ est vniuersale. 4. Itẽ, nulla vniuersalis species, singulari applicari potest, patet inductiuè; hæc enim propositio est falsa: hoc animal est genus, hic homo est species. sed hæc est vera: hæc albedo est accidens; quia potest adesse, & abesse, & est quædã operatio, quæ non nisi singulari conuenit, vt huic, vel illi albedini, & non albedini in communi. Cùm igitur diffinitum sit singulare: species ergo vniuersalis esse nequit.

Soluuntur argumenta.

1. Ad primũ respondeo, hæc intentio accidens est in subiecto communi, vt in albo, vel in nigro, vel in aliquo alio simili, cui applicatur, sicut species est in communi subiecto, qui dicitur homo. Porrò Aristotelis sententia intelligenda est de illo, cui hæc intentio accidens applicatur, sicut album nigrum; illud enim primò inest singulari, quia secundùm se non consequitur principia speciei. Contra, si illud, cui primò applicatur intentio, est singulare; intentio quoq;, quæ in illo est, sicut in subiecto, erit singularis: ergo idem quod prius.

Secunda intẽtio applicatur subiecto communi.

Dico, illud, cui applicatur hæc intentio, album, vel nigrum, secundùm esse materiale, primò poni in singulari, sed eo modo, non esse secundæ subiectum intentionis; sed potiùs quatenus consideratur ab intellectu, vt extraneum à singularibus. 2. Ad 2. argumentum locum habet in accidente reali, non autem intentionali; ens enim diuiditur in substantiam, & accidens reale, non autem intentionale. 3. Ad 3. hæc propositio, qualitas est accidens, est per se, si accidens sumatur ex parte prædicati, pro accidente reali, & pro vno signato nouem generum accidentium. In causa autem est, quia tunc est prædicatio superioris de inferiori. si autem sumatur pro intentione secunda, sic est prædicatio denominatiua, sicut hæc, homo est species. 4. Ad 4. hæc propositio est falsa, hæc albedo est accidens, sumendo accidens pro secunda intentione; dixi enim secundam intentionem, in singulari alicuius accidentis in communi fundari posse. verùmtamen hæc propositio est vera: hæc albedo est accidens, si accidens sumatur ex parte prædicati pro accidente reali. Cæterùm, hæc secunda intentio accidens, quod est quintum vniuersale, non applicatur albedini in communi, vel huic albedini singulari; sed albo in communi, & non huic albo. Ad probationem, adest, & abest, est circumlocutio, per quam vnum prædicatum accidentale exprimitur, non per se conuer-

*se conuertibile, quod quidem prædicatum dicitur applicari albo in concreto, cui applicatur hæc secunda intentio, quæ est quintum vniuersale.*

## CAP. III.

## *Argumenta contra primam definitionem accidentis.*



*Ontra primam definitionem accidentis aliquis sic instabit: Nulla bona definitio datur per opposita copulatiuè sumpta; destruunt enim vnitatem definitionis. sed prima definitio accidentis, est huiusmodi, scilicet, adesse & abesse: non ergo est bona definitio. Confirmatur, quia accidens est vniuersale, quod non mutatur, vt dicitur in lib. posteriorum. Si ergo accidens est vniuersale; non rectè illa opposita ponuntur in definitione accidentis. Item, si accidens abest: ergo non est, quia non habet esse separatum à subiecto. quòd si accidens non est; neq; subiectum erit; sunt enim relatiua: omnis enim species vniuersalis est relatiuum; siquidem accidens refertur ad subiectum, cuius est accidens, & subiectum ad accidens. Confirmatur, quia quod semper est in subiecto subsistens, non abest à subiecto. sed accidens est tale: ergo quod prius. Confirmatur etiam, quia mors, combustio sunt accidentia, quæ tamen abesse nequeunt, sine subiecti corruptione: ergo. Item, omnis definitio ideò est bona, quia competit omni definito. sed hæc non est huiusmodi, quia viuere est accidens, cùm non sit de essentia viuentis; & tamen non potest abesse à subiecto, præter eius corruptionem: ergo. Confirmatur, quia accidens corrumpitur per corruptionem sui subiecti; & sic non potest abesse sine corruptione subiecti. Item, diffinibile debet habere esse necessarium, quia contingens, & infinitum, non sunt diffinibilia. sed accidens habet esse contingens & indeterminatum: igitur non est diffinibile, & per consequens eius definitio non potest esse bona. Item, si accidens per se adest: ergo non potest abesse, quia vnum extrudit alterum. Confirmatur, quia accidens necessariò est accidens: ergo necessariò inest, & ita non potest abesse, quod est contra primam definitionem accidentis. Item, contra aliam definitionem sic arguo: nulla bona definitio debet dari per negationem, quia negatio non explicat quid esse rei. sed secunda definitio accidentis, est huiusmodi; sic enim diffinitur: quod non sit genus, neq; species, neq; differentia, neq; proprium: ergo: Adde, quòd calor est accidens; & tamen est genus, & species qualitatis: igitur definitio conuenit aliis à definito. Item, alia prædicabilia ab accidente, non definiuntur per negationem accidentis, & aliorum: simili quoq; modo quintum vniuersale definiri debuerat. Item, quòd non detur aliquod accidens separabile: si aliquod accidens est separabile; illud vtiq; potest esse sine subiecto. sed nullum accidens per potentiam naturalem, potest esse sine subiecto, quia hoc soli substantiæ conuenit: ergo. Nullum ergo accidens est separabile. Confirmatur, quia si accidens potest adesse, & abesse: idem ergo erit simul separabile, & inseparabile, quod est falsum. Reuera, accidens inseparabile coincidit cum proprio, eò quòd totam speciem consequatur: sicut videre est in albedine cigni, quæ in quolibet indiuiduo illius speciei inuenitur, & in nigredine in coruo, & æthyope; & sic non erunt duo prædicabilia distincta.*

Margin numbers: 1. (line 1), 2. (line 8), 3. (line 14), 4. (line 18), 5. (line 21), 6. (line 23), 7. (line 28), 8. (line 30)

## CAP. IIII.

## *Soluuntur Argumenta.*



*Ro intellectu definitionis huius vniuersalis, necesse est scire, accidens à philosopho primi Topicorum 4. sic definiri: Accidens est quod contingit eidem inesse, & non inesse. Et hæc quidem definitio coincidit cum definitione prima accidentis, paulò superius annotata. Porrò, adest vel abest, te-* Accidentis definitio.

est, teste Porphyrio, aut esse vel non esse, teste Aristotele, pro prima intentione accipi possunt, vt loquitur Aristoteles, 7. met: 2. Accidentis esse, est inesse. similiter 8. phys. 62. Impossibile est idem simul adesse eidem subiecto, & abesse ab eodem subiecto. Vbi adesse & abesse sumitur pro prima intentione. Pro secunda autem intentione, eorum prædicamentorum, quæ sunt extra essentiam subiecti, prædicationem denominatiuam, atque accidentalem denotant. Porrò, inesse sumptum pro secunda intentione, potest accipi tripliciter, propriè, communiter, & communissimè. Propriè autem communibus competit accidentibus, vt albo, cui propriè competit inesse. Communiter verò conuenit singularibus accidentibus, vt huic albo. Communissimè, vt prædicatum inest subiecto. Cùm autem hîc diffinitum sit secunda intentio, diffinientia quoque, scilicet adesse, & abesse, pro secunda intentione accipiantur: rectè ergo data est definitio accidentis per inesse; propriè enim conuenit communi accidenti: communiter autem, cuilibet accidenti: communissimè autem prædicato, quod inest subiecto. Itaque sumendo adesse pro secunda intentione, tenet locum generis, abesse verò differentiæ. Accidens ergo adest & abest, secundùm considerationem intellectus, præter destructionem essentialis intellectus, siue conceptus subiecti. Dicitur essentialis intellectus propter conceptum accidentalem, qui corrumpitur. Sed aliquis dicet: si accidens non abest secundùm rem à subiecto, nisi secundùm considerationem tantùm; proculdubio definitio accidentis non distingueretur à definitione accidentis: subiectum enim proprij, potest sine proprio intelligi, sicut subiectum accidentis, sine accidente. Respondeo, subiectum proprij non posse intelligi cum suo opposito, sicut subiectum accidentis. Hæc ergo definitio cum illa non coincidit. His præmissis, ad primum argumentum respondeo: adesse, & abesse accipi pro secunda intentione, præter subiecti corruptionem, quia sine eo subiectum intelligi potest, & cum eius opposito, sine destructione sui intellectus, & sine repugnantia intelligendi. Adesse ergo & abesse, in quantum sunt nomina secundæ intentionis, propriam prædicationem significant, quæ sunt extra essentiam subiecti, vel alterius generis à subiecto: sicut prædicari de, dicit propriam prædicationem essentialium, quæ sunt in eodem genere cum subiecto. Itaque per adesse, & inesse intelligitur genus accidentis, cum vna differentia, nempè prædicatum non essentiale, neque conuertibile: per abesse verò, differentia, & correlatiuum diffiniti. Ad probationem, adesse & abesse conueniunt accidenti in vniuersali, vt sunt aptitudines. In quantùm verò sunt actus, & actualem denotant inhærentiam, particulari conueniunt accidenti. Atqui hîc diffinitur accidens pro significato, siue pro secunda intentione, non pro accidenti particulari. Ad 2. Quamuis accidens abest, vt hîc sumitur abesse; non tamen inde sequitur, ipsum non esse. Quia licet subiectum, sine accidente, imò cum eius opposito possit intelligi; ex hoc tamen non concluditur, ipsum non esse. Præterea, nullum sequitur inconueniens, si dixerimus, accidens corrumpi secundùm esse, quod habet in isto vel in illo particulari, non autem secundùm esse commune, quod est abstractum à particularibus. Ad probationem, subiectum manet, accidente destructo; quia præcedit accidens, & ab eo non dependet. Destruitur autem esse relatiuum, destructo eius correlatiuo. Ad primam confirmationem dico, accidens quamdiu est, semper esse in subiecto subsistens, cùm verò non est in subiecto, tunc quidem corrumpi, non simpliciter sed secundùm esse materiale, quod erat ei in subiecto. Ad 2. confirmat: mors, corruptio, combustio, non sunt propriè accidentia prædicabilia; sed potiùs mori, corrumpi, & comburi. Mors igitur materialiter accepta, in quantùm dicit alterationem, viuentis corruptionem præcedentem, accidens nominatur, quia potest adesse, & abesse à subiecto: formaliter verò accepta pro corruptione viuentis, qua mutatur de esse in non esse, non est accidens, sed mutatio substantialis. De combustione quoque simile potest esse iudicium. Ad 3. Si viuere intelligatur pro esse substantiali viuentis, in quantum viuere est esse in viuentibus, hoc modo vita & viuere substantiam viuentis denotant. Quòd si accipiantur pro ope-

Adesse & abesse quid significent.

Accidens difinitur per inesse.

Obiectio.

Solutio.

Soluitur primum argumentum.

2.

Accidens quomodo adest & abest.

Mors quomodo est accidēs

Viuere quomodo est accidens.

pro operationibus viuentium, audire, videre, sentire, & huiusmodi; sic viuere est accidens, & potest adesse, & abesse præter subiecti corruptionem. Ad confirmat: Accidens tribus modis corrumpitur: vno quidem modo per accidens sibi contrarium, vt frigus per calorem: alio modo per destructionem causæ, per quam subiecto inest, vt lumen corrumpitur in aëre per recessum solis: tertio modo per remotionem termini dependentis, vt pater cessat esse pater, per remotionem filij. Potest ergo accidens corrumpi, sine corruptione subiecti. Ad 4. Accidens secundùm esse particulare, quod habet in subiecto, non est necessarium, & finitum, sed bene secundùm esse vniuersale, & sic potest definiri.

Accidens tribus modis corrumpitur.

4\.

Ad 5. Consequentia aliquo modo potest esse bona. sed antecedens est distinguendum secundùm compositionem, & diuisionem, ob illam particulam, scilicet, per se; etenim si illa determinet inhærentiam, sic vtraque præpositio, & consequentia, est vera; si verò determinet inhærens, sic vtraque est falsa: sed hoc modo non ponitur in definitione accidentis. Sensus ergo est, adest, & abest, per se insunt accidenti. sed idem prædicatum determinatum, siue acceptum per se, non inest illi subiecto. Itaque, vt dixi, in hac definitione accidentis, verbum illud, adest, vice fungitur generis; per se enim intelligimus prædicatum non essentiale: differentiæ autem remotæ, non essentia, specificæ verò præter subiecti corruptionem.

5\.

Sensus definitionis.

Genus & differentia definitionis.

Ad 6. Accidens dicitur duobus modis formaliter, & materialiter: formaliter autem est pura negatio; & sic nulla definitio debet dari per puram negationem: bene autem materialiter, quatenus ex consequenti ponit aliquam affirmationem; per vnum enim oppositum intelligitur alterum, & per negationem affirmatio intelligitur. Ad confirmationem, Color non est genus respectu sui subiecti, cuius est accidens, sed per respectum ad suas species. Contra, anima Platonis non est genus, neque aliquod prædicabile, & tamen inest corpori: igitur definitio competit alijs à definito. Respondeo, animæ Platonis non competere prædicare de multis: inest præterea subiecto, vt forma substantialis, quod accidenti tribui non potest. igitur ei non competit definitio accidentis.

6\.

Calor quomodo est genus.

Ad 7. negatur consequentia, & ratio diuersitatis est, quia accidentia minorem habent rationem prædicabilis, quàm alia vniuersalia, cùm non sint de essentia subiecti, neque conuertantur cum subiecto; ideo per negationẽ diffiniuntur, & non è conuerso, sicut ex imperfecto perfectum cognoscitur.

7\.

Ad 8. Esse in subiecto bifariam intelligi potest: aptitudine scilicet, & actu: primo autem modo, accidens semper est in subiecto, non autem secundo modo, nisi quàmdiu est in subiecto: ideoque separari potest præter subiecti corruptionem. Ad confirmat: Accidens duobus modis potest intelligi: vno quidem modo, quatenus habet respectum ad substantiam sui subiecti; & sic dicitur separabile, quia non spectat ad definitionem quidditatiuam subiecti. Alio autem modo, quatenus respicit conditiones, & complexiones particulares; & sic dicitur inseparabile.

8\.

Accidens quo modo est separabile.

Iterum aliquis arguet: illa definitio non est bona, in qua definitum est secunda intentio, & vniuocum: & partes definitionis sunt entia extra animam. maior patet, quia entia realia non diffiniunt entia intentionalia. sed adesse & abesse sunt entia realia, quia conueniunt accidentibus extra animam; diffinitum autem hîc est secunda intentio, quæ conuenit rebus diuersorum generum: definitio ergo non est bona. Soluitur, adesse, & abesse sumuntur pro secunda intentione, & ita sunt partes diffinientes, & conueniunt definito. sunt etiam partes vniuocæ, quemadmodum & definitum. Minor quoque negatur, quia illa non concipiuntur pro prima, sed pro secunda intentione.

9\.

Solutio.

Item, omnis secunda intentio, cui inest, necessariò inest, quia inest per intellectum: ergo immutabiliter inest, & sic necessariò; & per consequens non potest abesse: igitur accidens non potest adesse, & abesse. Confirmatur, quia ista operatio intellectus, est vniformis; est enim quantum ad esse immateriale, & esse cognitum: esse autem immateriale, & specificum, mutabilitati non subditur. Soluitur, Necessarium potest determinare inhærentiam, vel inhærens, vt dixi. primo modo est verum, secundo autem est falsum. Quid sit ergo accidens quintum prædicabile dixi.

10\.

Solutio.

Sed

*Sed tempus est, vt ad locum, vnde fluxit redeat oratio. Et reuera, principium & finis sibi consentiunt; ab actu enim cœpimus, & ad actum huic de ente speculationi terminum imponere decreuimus: species enim est actus generis, propriéq; substantia. Alia verò, quæ dicenda erant de hoc negotio, vtpote de ente, & essentia, quomodo se habeant in creaturis, & primo omnium principe, in primo Pymandri digesta sunt. Ad actus ergo atq; potentiæ speculationem redeamus.*

## QVAESTIONIS XIX. CAP. I.

### *Actus est prior potentia.*

Actus est prior potentia.



*Vid sit actus, fol. 140. declaraui. Et in 2. Pymandri plurima verba de hoc negotio feci: quare pauca mihi dicenda esse puto, eaq; planè, quæ sunt scitu digna.* 1. *Inprimis ergo scrutari placuit, vtrum actus sit prior potentia. & reuera: si forma est actus, & materia est potentia, & forma materiam præcedit:* 2. *actus ergo præcedit potentiam. Sit ergo ista sententia vera, atq; firma: actus est prior potentia, ratione & cognitione. Suffragatur nobis phil. 9. met: co: 13. Id, inquit, per quod aliquid diffinitur, est prius eo, diffinitione. sed per actum diffinitur potentia; nam per contingere actu esse poßibile, est quod primò poßibile, puta, dico ædificatorem potentem ædificare, & visibile potens videri.* 3. Ratione. *Amplius, actus est prior potentia, cognitione: hoc est, est aptus natus prius perfectiusq; cognosci. Quod enim magis participat de entitate; magis vtiq; participat de cognitione: etenim res sicut se habet ad esse; sic etiam se habet ad cognosci. 2. met. co. 4. sed actus magis participat de entitate, 9. met: com. 13. Potentia (inquit Commentator) est sicut non esse, actus autem est esse: actus ergo suapte natura, cognitione potentiam præcedit.* 4. Cognitione. *Item, actus antecellit potentiæ cognitione, etiam quoàd nos: potentiæ, inquam, quatenus se extendit ad actiuam & paßiuam, deniq; ad quodcunq; motus principium. Profectò, quod priùs mouet nostrum intellectum, priùs à nobis cognoscitur; ex eo enim quod intelligibile mouet intellectum, intelligitur: ergo si priùs mouet, priùs intelligitur. sed actus priùs mouet intellectum quàm potentia, 9. met: com. 20. Quæ sunt in potentia, inquit, non inueniuntur, hoc est, cognoscuntur à nobis, nisi reducantur ad actum. Et 3. phys. tex. 17. quòd semper existimabitur aliqua species mouens, & speciem sumit pro actu.* 5. Tempore. *Ergo actus, etiam quoàd nos, cognitione potentiam præcedit. Præcedit etiam tempore potentiam paßiuam, in diuersis quidem, non autem in vno eodemq; indiuiduo: hominem autem quempiam, qui modò est in actu, materia, qua erat homo in potentia, tempore præceßit: similiter quando mouetur de potentia ad actum, priùs est in potentia, quàm in actu. At si hæc in diuersis considerentur; tunc absq; dubio, actus præcedit potentiam: quod enim est in potentia, non deducitur ad actum, nisi per aliquod existens in actu: homo namq; in potentia à generante producitur, qui est homo in actu: & de aliis huiusmodi, simile est iudicium. At si loquamur de potentia actiua, adhuc necessaria est sub distinctio: quædam enim exercitio acquiritur, vtpote, scientia, ars &c. & hanc, absque dubio actus præcedit; nemo enim doctrinam nanciscitur, nisi per docentem in actu. Quædam verò potentia actum præcedit, veluti sunt potentiæ naturales.* Comparatione. *Adde, quòd si actus vt actus, comparetur potentiæ, vt potentiæ, secundùm philos. doctrinam; tunc actus non est prior potentia, nec vicißim potentia prior actu;* Materia prima *æterno namq; nihil est prius duratione, aliter non esset æternum: nam si potentia paßiua, nempè materia, est æterna; ita planè actus est æternus, siue intelligatur substantia immaterialis, vt dicitur 12. met: siue forma informatiua materiæ. Quamuis enim nulla forma educta, siue educibilis de potentia materiæ, sit eadem numero æterna; est tamen secundùm speciem, siue secundùm*

genus

Actus est prior potentia.

genus æterna, idq; ad mentem phil: asserentis, species rerum corruptibilium successione æternas esse, materiamq; ab æterno aliqua forma semper vestiri. At si actus comparetur potentiæ secundùm speciem, nec hoc quidem modo est prior potentia; nam secundùm philosophum 2. de gen. com. 55. generatio est perpetua: quapropter semper fuit homo actu & erit, & semper etiam fuit homo generandus, & erit; alioqui generatio humana suæ haberet durationis principium, atq; finem, quod planè philos. non probatur. Porrò si comparetur actus secundùm speciem, potentiæ secundùm indiuiduum; tunc actus tempore potentiam præcedit: causa enim mouens, & agens, vt dicitur 12. met: com. 16. præcedit illud, cuius est causa, & in hoc distinguitur causa agens à forma, quòd illa simul sit cum eo, cuius est causa, hæc autem præcedit causatum: homo siquidem in potentia producitur ab homine in actu existente. Itaq; actus secundùm speciem, in generatione præcipuè vniuoca potentiam secundùm indiuiduum præcedit. Cæterùm, si actus secundùm indiuiduum comparetur potẽtiæ secundùm indiuiduum; tempore potentia posterior est: sed hæc coincidunt cum aliis, quæ iam diximus de potentiis actiuis, atq; passiuis. In potentiis autem actiuis, quæ exercitio habentur, actus, vt dixi, præcedit potentiam. vnde Commentator 9. met: com. 14. qui addiscit cytharizare, cytharizat, vt addiscat, & acquirat artem cytharizandi. & com. 14. Actus, inquit, præcedit potentiam, id est, habitum, qui exercitio acquiritur. In Memnone sic arguitur: Qui addiscit cytharizare, cytharizat, non autem cytharizat, nisi qui scit cytharizare: igitur addiscens est sciens, quod contradictionem implicat. Nihil ergo de nouo addiscimus. Ad quod dicimus, animæ nostræ non inesse scientias, & artes congenitas, sed principia quædam, ad illarum acquisitionem parandam: vnde commen. 9 met: com. 13. Asinus non addiscit cytharizare, neq; homo, qui non est innatus cytharizare: tunc ad argumentum dico, quòd addiscens per actionem imperfectam, quæ sibi inest, addiscit: non autem per actionem perfectam quæ inest scientiæ addiscendæ. Ad improbationem, negatur consequentia: non enim eodem modo est addiscens, quo sciens; est enim addiscens, & imperfectè sciens: non autem addiscens, & perfectè sciens. Decipitur ergo Memnon, qui credidit non habentem artem nullo modo posse artis actionem habere, quandoquidem innata habeat principia. Quomodo ergo actus sit prior tali potentia, patet. Actus quoq; præcedit potentiam substantia, id est, ratione, siue perfectione, authore philos. 9. met: com. 13. Omni, inquit, tali prior est actus ratione & substantia, & tempore. Sanè, priora generatione, sunt imperfectiora. sed potentia hoc modo, actum præcedit: imperfectior ergo. Item, finis perfectione antecellit his, quæ sunt ad finem. sed operatio potentiæ, est finis potentiæ, igitur est perfectior potentia. Secundùm ergo mentem Aristotelis, idem vt actu, est perfectius seipso, vt potentia. Exempli gratia, cytharedus vt potens cytharizare, est seipso imperfectior, vt cytharizante. et huic proposito suæ congruunt rationes: Etenim agens, vt in actu, est seipso posterius, vt in potentia; priùs siquidem est potens agere, quàm agat, siue agens. Agens præterea, vt in actu, est finis suiipsius, vt in potentia: illæ ergo rationes hoc modo sunt intelligendæ, nempe in eodem genere, agens profectò, quod potest agere, & quod nunc agit sunt generis eiusdem, atq; ita in huiusmodi priora generatione, sunt imperfectiora: in his autem, quæ genere discrepant, hæc quæ dicta sunt, locum habere non possunt. Quomodo ergo actus præcedat potentiam ratione, diffinitione, tempore atq; substantia, dixi.

2. Comparatio.

3. Comparatio.

4. Comparatio.

Operatio præcedit potentiam.

Quomodo aliquid addiscimus.

Memnonis error.

Actus est prior potentia secundùm substantiam.

1.

2.

3.

CAP. II.

Actus est prior potentia.

## *Argumenta contraria.*



1. *Ctum non esse priorem potentia, diffinitione, sic arguendo ostendere possumus: Actus & potentia sunt relatiuè opposita, per commentatorem, 9. met: com. 11. Relatiuorum verò vnum, non præcedit alterum, cùm sint simul natura: actus ergo, non præcedit potentiam. Adde, quòd nec etiam prior nobis notus ipsa potentia, alioqui substantiæ abstractæ, quæ sunt actus purißimi, priùs nobis essent notæ, quàm hæc inferiora, quæ se habent ad illa beatißima entia, vt potentia ad actum. sed hoc est falsum, vt longo sermone disputatum est in primo Pymandri: ergo &c. His accedit, quòd confusa sunt cognitione priora 1. phy. sed potentia est quid confusum, actus verò, quid distinctum, cùm separet, atq; distinguat potentiã: ergo quod prius. Amplius, principium præcedit principiatum etiam ratione; principium enim in diffinitione principiati ponitur, alioqui diffinitio, vt dicitur 7. met: à prima potentia vsq; ad vltimum, ipsum diffinitum nequaquam notum redderet. sed potentia est principium actus, vt potentia calefactiua ignis, est principium caloris, 5. met. potentia ergo ratione præcedit actum, & non actus potentiam. Sanè, potentia diffinit actum, vt patet in diffinitione animæ, qua sic describitur: Anima est actus corporis &c. potentia ergo præcedit actum ratione, atq; diffinitione; id enim quo aliquid diffinitur teste phil. 9. met. co. 13. est prius diffinito, etiam ratione. Insuper potentia actiua dei, præcedit actum creationis creaturarum: non ergo in vniuersum hæc sententia, est vera dicenda, quòd actus præcedat potentiam. Quòd etiam non præcedat tempore: si enim sunt relatiua; vnum certè non est prius altero. sed vno posito, ponitur & reliquum, siue alterum: igitur actus non est prior potentia tempore. Adde, quòd materia tempore præcedit formam. sed materia est potentia, vel saltem in potentia, & forma est actus: igitur potentia actum tempore præcedit. Sanè, primus actus est cœlum, siue deus: prima autem potentia, est prima materia, quæ ambo apud philos. sunt æterna: inter illa ergo nulla est prioritas temporis. Item, illud quod potest esse, altero non existente, est profectò prius tempore. sed potentia actiua agentis, sine sua potest actione consistere & non è contrario: igitur tempore suam præcedit actionem. Adde, quòd est prius generatione: ergo est prius tempore: potentia autem est prior generatione, quàm actus: ergo &c. Potentia quoq; inest agenti per se, actus verò per potentiã: igitur actum præcedit. propinquius præterea adhæret agenti: ergo quod prius; remota namq; potentia, remouetur actus, non autem è conuerso: igitur potentia actum præcedit tempore. Præterea, si actus præcedit potentiam, quæ exercitio acquiritur: in aliquam ergo causam, à qua producitur, reuocetur necesse est: illa autem habitus erit, aut potentia naturalis, nondum habitum habens. At, secundùm primum modum, res stare non potest; effectus enim non præcedit, sed subsequitur causam. si verò secundùm alium modum: actus ergo præcedens habitum, & actus productus ex habitu non sunt eiusdem rationis; vnus siquidem à potentia naturali nondum habituata, alter verò à potentia habitu ornata producitur. Actus igitur præcedentes, cùm sint quasi æquiuoci, habitum generare nequeunt, ex quo postea consimiles actus eliciantur: actus ergo est posterior potentia, sicuti ad sensum patet. Iterum, omne agens antecellit suo effectui, non solùm tempore; verùm etiam naturæ dignitate, atq; nobilitate: etenim principium nobilitate præcedit rem, cuius est principium. sed potentia actiua, præcedit secundùm substantiam, suum actum cuius est principium: igitur est illo perfectior. Adde, quòd potentia sit res absoluta, actus verò, relationem includit. absolutum autem (vt omnes propemodum sentire videntur) nobilius est respectiuo: igitur potentia nobilitate naturæ præcellit. Iterum, illa inter quæ cadit comparatio, vt simul sint, omninò est necessarium, alioqui comparationem suscipere non possent. sed actus & potentia, teste Auerroe primo cœli, simul esse non possunt,*

Margin notes: 2. (beside "tentia est quid confusum"); Quòd potentia præcedit actum. (beside "cipium enim in diffinitione"); 3. (beside "teste phil. 9. met."); 4. (beside "igitur potentia actum tempore"); 5. (beside "go &c. Potentia quoq;"); 6. (beside "quidem à potentia naturali"); 7. (beside "cuius est principium: igitur")

possunt; adueniente enim habitu, cessat potentia illius: igitur actus dici non potest nobilior potentia. Actus est prior potentia.

## CAP. III.

### *Soluuntur argumenta.*

*AD primum dico, diffinitionum aliam esse perfectam, aliam verò imperfectam: perfectam autem voco, qua diffinitur potentia per actum; actus enim simpliciter prior est quàm potentia, atque eiusdem naturam sufficienter ostendit: imperfectam verò, quando actus per potentiam diffinitur, quæ quidem nostro proportionata est intellectui, qui modum habet procedendi de potentia ad actum, de imperfecto vtique ad perfectum. & hæc quidem notificatio potiùs, magis quàm diffinitio est appellanda. Itaque, quamuis sint relatiua, quia tamen diuersimodè se manifestant; nulla certè inde sequitur circulatio. Ad primam confirmationem negatur consequentia: procedit enim in diuerso genere; siquidem corruptibilia, & incorruptibilia genere distinguuntur. Ratio autem philosophi valet in eodem genere; per rosam enim in actu cognoscimus rosam in potentia. vnde phil. 9. met. tex. 20. dicit geometram cognoscere triangulum habere tres angulos, ex actuali lineæ protractione. Ad aliam dico, illud intelligi debere de confusa notitia: nos autem de diffinitiua ratione loqui. Cæterùm, nonnullis visum est hac de causa, actum diffinitione esse potentia priorem, quia non refertur ad potentiam, sed potentia ad ipsum, vnde in diffinitionem potentiæ cadere necesse est, & non è contrario. Huic sententiæ aduersatur Auer. 9. met: co. 11. vbi palàm testatur, actum & potentiam esse relatiua contraria, atque alterum in alterius diffinitione poni. De hoc negotio multa dicta sunt in 2. Pymand. in tractatu de Relatiuis. Argui etiam potest contra primã solutionẽ hoc modo: perfecta diffinitio, vt dicit Auer: 7. met. cõ. 42. et 43. totam explicat rei essentiam. at vnius relatiui essentia, est ad aliud se habere: igitur, æqua erit vtriusque diffinitio. Quidam dixerunt, actum existendi, siue obiectiuũ esse diffinitione priorem potentia existendi, siue obiectiua: quia, inquiunt, actus hoc modo se habet, vt habitus, potentia verò, vt priuatio. at habitus est prior priuatione: igitur actus est prior potentia. Sed hæc opinio non placet Auerroi, qui per potentiam 9. met: co. 13. intelligit generatim principium motus, & quietis, & non ipsum non esse existere, vt isti dicunt. Verior ergo sententia videtur esse, vt dicamus, actum & potentiam formaliter intellecta, esse relatiua, sicque simul esse natura, tempore atque diffinitione: materialiter verò, actum diffinitione potentiam præcedere. Ad 2. Argumentum laborat in æquiuoco; nam quamuis principium formale atque essentiale, illud cuius est principium ratione præcedat; non tamen principium potentiale, & effectiuum, id, cuius est principium, ratione præcedit. Ad confirmationem patet solutio, quomodo vnum relatiuorum, diffiniatur ab altero. Ad aliam dico, potentiam actiuam, in quantum actiua diffinitiuè ab intellectu concipi non posse, nisi per actum; siquidem per actum diffinitur. Ad 3. Dico, actum tempore præcedere potentiam materialiter, non autem formaliter; non enim sunt puri respectus, quippe cùm purus respectus non sit principium agendi, neque patiendi, nec vllam dicit perfectionem. loquimur autem de actu, quatenus comparatur potentiæ passiuæ, siue ipsius actus receptiuæ, vtpote formam materiæ comparando, aut hominem actu, homini producibili. Ad confirmationom respondeo, veram esse phil. sententiam, pro potentia propinqua, non autem de prima materia. siquidem ens in actu secundùm speciem, est omni ente secundùm indiuiduum tempore prius, quod quidem est in potentia propinqua, semper enim aliquod ens in actu, à quo illud proficiscitur, est tempore prius. Ex hoc etiam patet solutio ad aliam confirmationem. etenim, vt dixi, philosophus*

1\. (margin) · Quomodo actũ præcedat potentia ratione. · Auer. · Obiectio · Alia opinio. · Alia opinio. · 2. · 3. · Quomodo præcedit tempore.

 loqui-

loquitur de potentia proxima, quæ ab agente educitur tanquam media dispositio ad
4. vltimum actum. Ad 4. Potentia passiua in vno eodemque numero indiuiduo, actum præcedit; similiter & potentia naturalis, & hoc modo procedunt obiectiones illæ, quare facilè solui possunt.
5. Ad 5. Dico, ad potentiam naturalem nondum habitu ornatam; principia tamen, atque semina habentem, actum illum, potentiam exercitio acquirendam, esse reducendum; & tunc illam consequentiam non valere: nam licet actus præcedens, & subsequens non sint à potentia eodem modo se habente; specificè tamen atque formaliter nequaquam distinguuntur, sed potiùs vt minùs & magis perfectum, quæ non diuersificant speciem. sunt ergo vniuoci, atque artis generatiui; à naturali enim prudentia, in qua sunt prima artis principia, producuntur.
6. Ad 6. Duplex est ordo naturæ: generationis scilicet & perfectionis: principium igitur, ordine generationis, id, cuius est principium, præcedit: non autem perfectionis ordine, quod certè ad principium completum attinet, cui omnia insunt, quæ ad effectus productionem sunt necessaria. At potentia ad actum, sicuti ad suum finem, perfectionemque ordinatur; non enim est actus, siue operationis principium completum. Eodem modo aliæ eiusdem dissoluuntur probationes, confirmationesque.

*Quomodo præcedit perfectione.*

7. Ad 7. Quamuis actus & potentia, non sint simul tempore; sunt tamen simul ratione concipiendi: & hoc dico sufficere. Itaque, quomodo actus, diffinitione, cognitione, perfectione, tempore sit prior potentia, patet.

## QVAESTIONIS XX. CAP. I.

### De potentia.

*Potentiæ diuisio.*



Posteaquàm nonnulla de actu dicta sunt, restat, vt de potentia, aliquid addamus. Actus autem & potentia, vt dicitur 12. met: cō. 26. quodlibet genus entis diuidunt, idque omnibus probatur quodam modo, qui hanc rem studiosè contemplantur; agnoscunt enim potentiam actiuam, & passiuam. vnde, quia actiuum, vt sic opponitur passiuo; ideo hanc esse entis realem diuisionem affirmârunt. Verùm, & nonnulli potentiam obiectiuam, & actum obiectiuum addiderunt: vnde & ens hoc modo diuiserunt; huiusmodi enim arbitrantur, quòd subiectum formæ receptiuum, siue materia prima, respectu formæ substantialis extiterit, siue respectu formæ accidentalis, possit ad formam recipiendam ab agente moueri siue transmutari, ad quam profectò, vt potentia passiua, ad actum formalem comparatur. Aiunt quoque huiusmodi passiuam potentiam, ipsammet materiam esse, ab actu formali realiter distinctam, quippè cùm actus actuet, aut perficiat seipsum, nec in seipso recipiatur, nec cum seipso compositionē faciat. Ipsum autem formalem actum, siue formam actuare, perficereque materiam, atque ex ipsa & materia, substantiam compositam fieri satis constare. Addunt adhuc, quòd in materia, siue in subiecto sit potentia formæ, quatenus forma potest esse in materia, & educitur de potentia ad actum, per actionem agentis. hæc autem potentia, est ipsamet forma, ab agente producenda, quæ profectò non est passiua, nec formæ receptiua, sed obiectiua. siquidem forma producenda est obiectum, quod potest produci ab actiua agentis potentia: & in hoc à potentia passiua discrepat, quòd potentia passiua, sit transmutationis, siue motus subiectum: obiectiua verò terminus à quo; ex rosa enim in potentia, fit rosa in actu. Hæc autem distinctio est realis; nam subiectum manet, terminus autem à quo non manet 1. phys: Insuper aiunt, potentiam obiectiuam, ab actu sibi correspondente realiter non distingui, qui dicitur actus obiectiuus, & terminus ad quem, puta rosa antequam producatur, est potentia obiectiua; postquàm verò est producta, est actus obiectiuus; credunt enim in subiecto, siue in materia, duas esse potentias realiter distinctas: vnam certè, quæ est formæ susceptiua,

*Potentia obiectiua. Materia. Forma. Potentia obiectiua non distinguitur ab actu.*

De potentia.

*sceptiua: & aliam, quæ est ipsa forma in esse potentiali, quæ per actionem agentis de esse potentiali educitur ad esse actuale, recipiturq; in materia. Atqui in materia, sola esse videtur vna potentia, nempe paßiua; neq; enim aliud videtur esse. formam, potentia, siue potentialiter esse in materia, quàm in materia recipi posse, quemadmodum formam esse in potentia agentis, perinde est, ac poße ab agente produci. Verùmtamen illi sic arguendo, ipsorum sententiam, quam sequuntur, firmare munireq; student:* Rationes. *In materia, inquiunt, siue in subiecto est potentia, qua ab agente, vt formam recipiat, moueri potest: et est etiam potentia ad ipsam formam, siue esse formæ, hoc est, ipsa forma, quatenus habet esse potentiale. & hæ quidem potentiæ realiter distinguuntur; quod enim potest moueri ad formam, non est forma, quia scilicet receptiuum non est ipsum receptum. sed potentia materiæ, qua potest moueri, siue transmutari ab ipso agente, est ipsa materia: & potentia ad esse formæ, est ipsa forma, quæ est actus: ergo potentia obiectiua, & actus obiectiuus, sunt idem.* 1. *Amplius, si idem est potentia paßiua materiæ, & potentia formæ in materia: idem ergo est, de materiæ potentia formam educi, & formam eßereceptibilem in materia. sed hoc est falsum, alioqui anima intellectiua, cùm sit in materia receptibilis, de materiæ potentia educeretur: ergo quod prius. Suffragatur huic sententiæ Commentator 8. met: comm: 15. exponens illud philosophi: illud quod est in potentia, fit in actu: Est, inquit, hic aliquid vnum, quod primò est in potentia, & pòst transfertur ad actum; translatio enim eius non largitur multitudinem, sed perfectionem in eße, hoc est, quod erat in potentia, & postea fit in actu, non sunt duo, sed vnum: igitur potentia est actus, hoc modo. Verùm, quamuis hæc sint subtiliter dicta; poßet tamen aliquis hoc modo obuiare:* 2. Opinio contraria. *Termini per se motus, & transmutationis non sunt idem realiter; sunt enim oppositi, vt dicitur 1. phys: sed potentia obiectiua, & actus obiectiuus (vt ipsimet fatentur) sunt termini motus, & transmutationis. potentia siquidem est terminus à quo, & actus obiectiuus, est terminus ad quem: non ergo sunt idem realiter.* 1. *Item, aliqua duo non poßunt eße idem realiter, quorum altero pereunte, alterum remanet. at potentia obiectiua transit, re iam genita, manetq; actus obiectiuus: non sunt ergo idem realiter.* 2. *Item, quæcunq; sunt idem realiter, vno posito, ponitur & reliquum; oppositum enim huius, contradictionem implicat. sed quãdo ponitur potentia obiectiua, non ponitur actus obiectiuus, aliter rosa generanda, suam generationem præcederet: actum ergo & potentiam, quouis modo sumantur, eße idem realiter, est impoßibile.* 3. *Fauet his Commentator 1. de anima, com: 6. Potentia, inquit, & actus sunt differentiæ, quæ contingunt omnibus prædicamentis, & sunt valde oppositæ: igitur non sunt idem realiter, atq; numero, sic quòd illa potentia, quandoq; fiat actus.* Cõmentator. *Constat autem secundùm ipsos, tali potentia, atq; actu ens diuidi. Ex his autem patet ad argumenta solutio, & ad primum, negatur maior; in materia enim vna tantùm est potentia, nempe paßiua, qua ab agente transmutari potest: et forma alio modo non est in materia, nisi in potentia paßiua: quare in materia non est potentia, quæ est ipsa forma, quoniam omnis potentia materiæ, est ipsa materia: forma ergo non est in materia, nisi per potentiam paßiuam. At si ita res se haberet; omnis profectò forma de foris accederet, atq; ita nulla educeretur de potentia materiæ: si quicquid est in materia, est ipsa materia. quapropter diligens lector hæc consideret.* Responsio. 1. *Ad 2. negatur consequentia; formam enim educi de potentia materiæ, perinde est, ac per transmutationes materiæ, & per agens naturale in actum exire; agens enim naturale non solùm ad formam recipiendam, materiam disponit; sed ipsam quoq; formam productiuè attingit. vnde hoc interest inter formã intellectiuã, & alias formas, quòd illæ per transmutationes naturales, per agens quoq; naturale, in actum exeunt, atq; in materia recipiuntur: hæc autem per agens diuinum, tametsi huiusmodi transmutationibus materia disponatur, ad animæ humanæ receptionem. Sed aliquis contra huiusmodi solutionem sic arguere poßet:* 2. Obiectio.

 *si agens*

De potentia.

si agens naturale, cum transmutationibus naturalibus attingit formam: aut illa forma est in materia, aut in agente, aut venit de foris. si est in materia: est ergo idem realiter cum illius potentia; inest enim materiæ potentia tantùm. si autem in agente, vel de foris: igitur non educitur de potentia materiæ, quod profectò soli conuenit animæ intellectiuæ, quæ ex materiæ potentia non educitur: igitur, idem est potentia, & forma producenda, licet non sit idem modus essendi. Considera hæc quæso.
3. Ad 3. dico, Commentatorem loqui de ipso composito, quod non est duo, sed vnum reductum de potentia ad actum: non ergo loquitur de potentia formæ, neque de forma in actu, sed de composito.

Responsio ad alia argumenta.

Sed huic etiam responsioni quis obiicere posset asserens exemplum non esse simile; differt enim hæc vnitas ab illa; nam hæc est ratione compositi, non ratione rerum, quæ sunt in composito: forma enim, & materia, quamuis sint idem in composito; realiter tamen abinuicem discrepant: potentia autem obiectiua, & actus obiectiuus sunt idem realiter. vnde si quis vellet hanc partem tueri, quam puto esse veriorem, sic ad contraria argumenta respondere poßet.
1. Ad primum quidem dicere, inter potētiam obiectiuā, & actum obiectiuum, veram oppositionem non esse, sed per quandam potiùs, similitudinem, nempe quòd forma, quæ priùs latitabat in materia, veluti in termino à quo, cùm apparet, est quasi in termino ad quem.
2. Ad 2. dico, alterum illorum penitus non destrui quidem secundùm esse, sed secundùm modum eßendi, alioquì ipsa materia destrueretur.
3. Ad 3. similiter patet, actum & potentiam non differre quòad positionem realem, sed quòad modum ponendi; forma enim alium modum essendi habebat in potentia, quàm habet in actu: Realiter verò semper sunt idem.

Forma & potentia idem.

Diuiditur autem his quodlibet ens, quia vnumquodque entium, aut est in actu, aut in potentia; ex hoc tamen non sequitur, illa non esse realiter idem. Et reuera (vt communis est propemodum omnium sententia) omnes formæ (humana duntaxat excepta) sunt in materia, quæ in actū exeunt per virtutem, actionemque agentis: in materia autem, est potentia, quæ est realiter forma latitans: igitur hæc abinuicem reali differentia non separantur; alioqui alterum duorum eßet, vel quòd omnes formæ extrinsecus accederent, vel quòd plura inessent ipsi materiæ, quàm eius potentia, eaque ab illa realiter different, atque ita materia ex se, sine alio extrinseco esset composita, quod est falsum. Ita quidem ipse sentio. cui hæc nō arrident, abundet quæso, in sensu suo, citra charitatis dispendium. Vtrum ergo potentia actiua, & paßiua realiter differant nec ne, siue vt alij dicunt, obiectiua, & actus obiectiuus, dixi.

## CAP. II.

### Potentia quot modis dicatur apud philosophum.

Modi potentiæ.



QVoniam hæc perscrutatio, ad multa valet; propterea de illa prolixiori, vt cunque ordine, disputare libet: inprimisque necesarium eße puto, vt huius voculæ significata intelligamus; sic enim faciliùs reliqua possunt intelligi.
1. Itaque potentia vno modo est mutationis principium in alio, in quantum aliud, vocaturque potentia actiua, sicuti potentia ædificandi non est in ædificato, sed in ædificante.
2. Item, dicitur principium motus, siue mutationis ab alio, in quantum aliud: & hæc est potentia paßiua, qua patiens aliquid patitur; omne enim patiens ab alio patitur, & omne motum ab alio mouetur.
3. Adhuc, est principium faciliter aliquid faciendi, patiendique, qua qui carent, ad illud agendum, potentiam non habere dicuntur.
4. Postremò, omnis forma, siue dispositio, qua, aliqua impaßibilia, immobiliaque redduntur, potentia dicitur: vt durum, quod facilè secari non potest, & similia multa.

Auerr.

Auerr: 12. met: comm: 41. ait, potentiam multipliciter dici; est enim potentia in substantia, in alteratione,

De potentia.

*teratione, & vbi. Potentia autem ad vbi est in corpore cœlesti, quod tamen caret potentia ad aliquam dispositionem phys: 1 comm: 63. & 12. met: com: 10. Corpus cœleste, inquit, non habet potentiam diuisibilem secundùm diuisionem corporis. idem cap: vltimo de substantia orbis. vnde comm: 26. dicit potentiam & actum omnium decem prædicamentorum esse principia; quia nimirum quodlibet illorum quandoq; est in actu, quandoq; verò in potentia, quæ profectò potentia, æternis competere non potest. vndecimo autem met: cõm: 11. & 4. phys: comm: 1. 20. & 8. phys. com: 46. dicit potentiarum numerum, generabilium sequi numerum specierum. Quòd autem potentia sit, constat satis; nam si potentia non sit ens; agens omninò non erit (vt dicitur 12. met: comm: 18. atque ita si agens non esset; nihil quoq; esset in actu. & 9. met: dicit ad hoc ostendendum non opus esse demonstratione: impossibilia siquidem contingerent potentiam esse negantibus. Sunt ergo potentiæ, & quidem multiplices, secundùm multiplicem rerum naturam conditionemq;: conuenit enim non modò rebus naturalibus; verùmetiam artificialibus: 9. met: comm: 13. & comm: 10. Quædam, inquit, existunt per naturam, vt sunt potentiæ naturales: quædam per consuetudinem, vt virtutes morales: quædam per disciplinam, veluti sunt scientiæ. Et reuera, omnis potentia creata, aut est naturalis immaterialis actiua, sicuti intellectus agens: aut immaterialis paßiua apprehensiua, vt intellectus poßibilis: aut appetitiua, sicuti est voluntas: aut est naturalis materialis purè, sicuti est potentia inanimatorum, vt potentia ignis: aut est potentia animalis actiua, vt vegetatiua in animali: aut paßiua apprehensiua, sicut potentia sensitiua: aut appetitiua, veluti est appetitus sensitiuus. Apprehensiua autem est duplex: quædam est generalis, sicut est sensualitas: alia verò particularis, veluti sunt sensus particulares, quorum quidam interiores, alij exteriores numerantur. Sed de his, hactenus. Ad actiuæ ergo, atq; paßiuæ potentiæ indagationem accedamus. Cæterùm, quemadmodum ex lib: de anima constat, duplicem actum cognouimus: primum videlicet, & secundum: Primus autem est forma: secundus verò est operatio. communis autem hominum sententia, hoc nomen, operationi potiùs, quàm formæ attribuit: deinde formæ, quatenus ipsa est operationis finis, atq; principium. Cùm autem potentia ab actu dicatur, duplicem quoq; licebit agnoscere potentiam, nempe actiuam, & paßiuam. Actiuæ autem, actus, qui est operatio: paßiuæ verò actus, qui est forma, conuenit, atq; congruit. Profectò, sicut nisi paßiuæ potentiæ ratione patitur nihil; ita planè, nisi ratione primi actus, qui est forma, agit nihil. Non temere ergo à principio huius tract: formam esse actum, dixi. Est autem potentia paßiua (teste philosopho 9. met: com: 2.) principium transmutationis ab alio, in quantum aliud: potentia verò actiua, est principium transmutationis in aliud, in quantum aliud. vbi Commentator annotat, ideò dictum fuisse ab alio, in quantum aliud; quia nihil patitur à seipso: & ideò in aliud, in quantum aliud, quia nihil agit in seipsum. simile quiddam habetur d. d. disp: 1. sol: 1. dubij. & 3. de anima comm: 4. Cæterùm posse pati ab alio, bifariam dicitur; potest enim & in bonum, & in malum referri: aliquando verò impotentiam denotat; siquidem posse aliquẽ defectum pati, impotentiæ conceditur: & eundem pati non posse potentiæ. Porrò, paßio si cõmuniter intelligatur, id esse dicitur, quod ab alio perfectionem recipit: vnde hoc modo, & ipsum intelligere, quædam paßio nominatur. At si propriè dicatur, est aliquid, cum sui transmutatione, ab eo, quod illi à natura inest, recipere. Quare paßio dicitur potentia, aliquid abiiciens à sua quidem substantia, quod certè, vt per aliquod contrarium fiat, necesse est. Itaq; id propriè pati dicitur, quòd suæ aliquod contrarium naturæ patitur. sic & ægritudines, quædam dicuntur hominum, animaliumq; paßiones. si quid verò, alicuius naturæ conformæ accesserit, non pati illud dixerim, sed perfici potiùs. Habere præterea potentiam patiendi, vno modo idem sonat, quod aliquid ab eo pati poßit, atq; ita potentia paßiua, à potentia actiua realiter nequaquam dissentit, quia e-*

Marginal notes: Potentia ad vbi. — Esse potentiã. — Multiplex potentia. — Actiua & passiua. — Quid sit potẽtia passiua. — Dupliciter. — Communiter — Propriè. — Perfici.

*quia enim habet potentiam actiuam; ideò potentiam habet, vt aliquid patiatur ab eo: alio verò modo, vt dixi, est posse pati ab alio; & sic ambæ potentiæ, ordinis quidem vnitate, non autem realitatis sunt vna potentia. siquidem hoc modo potentia actiua, atq;*

Pasiua. *passiua in diuersis subiectis inueniuntur: nam potentia passiua est in ipso patiente, qui planè, ob aliquod sibi adhærens principium patitur: huiusmodi autem principium, est materia, quæ potentia passiua nominatur. Potentia verò actiua est in agente, vt calor in calefactiuo, & ars ædificatoria in ædificante. Ex quo patet, quomodo potentia actiua, & passiua sic intellectæ (non sicut dixi de potentia, & actu obiectiuo) sint realiter*

Vno supposito possunt esse. *distinctæ. Non est autem necesse, vt semper supposito distinguantur: in eodem enim supposito coalescere possunt: nam idem suppositum in seipso agere potest; quatenus in vna eius parte est in potentia actiua, in alia verò pati; quatenus est in potentia passiua: proinde hac ratione, animatum, in partem mouentem, & in partem motam distinguitur, veluti si manus percutiat pectus, & cerebrum infrigidet stomachum. In vna etiam eademq; parte inueniri possunt: nam oculus causat visionem, & eam recipit in seipso, similiter intellectus causat actum intelligendi, & eundem in seipso recipit. verùmtamen quocunq; modo hæc se habeant, realiter nihilominùs abinuicem distinguuntur: oculus enim causat visionem; quatenus actuatus est obiecti visibilis specie, at quatenus oculus,*

Quomodo potentia passiua & actiua sint in eodem. *illam recipit. Cæterùm, quamuis huiusmodi potentiæ in eodem supposito, siue parte esse possint; non tamen eodem modo, eademq; ratione: Etenim, sicut se habet agens, ad ipsum patiens; sic planè potentia actiua, ad passiuam: agens enim est, quia habet potentiam agendi: patiens verò, patiendi. sed idem secundùm idem, & eodem modo,*

1. *atq; formaliter, esse agens & patiens, est aperta contradictio (vti ipsa contradictionis diffinitio manifestat) igitur potentiæ huiusmodi distinguuntur; alioqui idem si-*

2. *mul, atq; eodem modo esset in actu, & in potentia, quod fieri non potest: duo quoque accidentia absoluta solo numero distincta, per alterationem acquisibilia, se inuicem compaterentur. veluti si aliquid infrigidet seipsum; habet vtiq; potentiam infrigidandi, quæ est ipsa frigiditas: & infrigidatur à seipso; in quantum à seipso frigiditatem recipit, atq; ita in eodem erit principium, peracta infrigidatione, & terminus infrigida-*

3. *tionis. sed frigiditas, quæ est principium infrigidandi, & frigiditas, quæ est terminus infrigidationis, non sunt eædem, quia nihil seipsum causat: sunt ergo distinctæ, & eiusdem speciei; de formali enim frigiditate loquor, atq; ita erunt duo accidentia absoluta, quod est absurdum. Huic sententiæ non obuiat Commentator: nam etsi 3. cœli, com: 28. & 4. cœli com: 22. dicat graue mouere seipsum; non tamen eodem modo: firmiter enim fatetur, quòd forma grauis, quatenus est mouens, non sit mota: mota verò est, quatenus est forma in materia existens. Quomodo ergo potentia dicatur multis modis, &*

Potentia physica & metaphysica. *passiua distinguatur ab actiua, dixi. Alij vocant potentiam physicam, quæ est in rebus mobilibus, quæ per motum & transmutationem agunt, veluti sunt corpora cœlestia, atque hæc inferiora: aliam vocant methaphysicam: & hanc substantiis à motu, materiaque separatis attribuunt; possunt enim illæ sine motu physico agere: veluti est intelligere, velle, delectari, & quæ sunt generis eiusdem. Sic ergo diuidunt potentiam actiuam:*

Naturalis. *passiuam verò in naturalem, & methaphysicam. Naturalis autem ab eis nominatur potentia receptiua materiæ siue subiecti, quam generans, atq; alterans naturale supponit: aliam appellant nominantq; metaphysicam, & hæc inuenitur in rebus intellectualibus, quæ ab aliquo extrinseco perfici possunt. Vnde 3. de anima tex: 17. ponit philosophus intellectum posibilem, sicut materiam: idem est de sensu respectu sensibilium, iudici-*

Argumenta. *um: sed de his plus satis. Contra prædicta posset aliquis sic arguere: & inprimis per*

1. *philosophi sententias, quarum vna habetur 9. met: com: 2. Quapropter, inquit, in quantum simul natum est, nihil patitur ipsum à seipso. Et primo de gener: tex: 48. si simile à simili, pati possibile est, & ipsum à seipso &c. reputat consequens impossibile, aliter*

nihil con-

 De potentia.

nihil concluderet. Similiter 5. met: diffiniens potentiam actiuam, atque passiuam, dixit: Potestas dicitur alia quidem principium motus, aut mutationis in diuerso in quantum diuersum, vt ædificatiua potestas, quæ non existit in ædificato: alia scilicet passiua à diuerso in quantum diuersum. Patet ergo philosopho non probari, idem esse actiuum & passiuum: in distinctis ergo suppositis vt sint, necesse est omninò. Item, si forma substantialis, veluti est anima intellectiua, non est sua potentia: nec ergo forma accidentalis calefactiui, est ipsius potentia: calor ergo non est potentia actiua existens in calefactiuo. Adde, quòd ars ædificatoria est habitus quidam: non ergo est potentia; hæc enim abinuicem separantur. Verùm ad hæc, atque similia ita respondere valemus. Ad primum, philosophi sententiæ ita sunt intelligendæ, ipsum in quantum ipsum, eodem modo se habens, non patitur à seipso, sed tunc nihil contra nos. Ad 2. in diffinitione potentiæ actiuæ & passiuæ, non sumit diuersum, siue aliud pro essentiali, sed reali distinctione, quæ inter duo supposita, inter partem & totum inuenitur; aliquis enim modus distinctionis realis esse videtur, dum alterum agentis, alterum verò patientis vice fungitur. Ad 3. negatur similitudo: anima siquidem est suæ operationis principium mediatum: forma verò accidentalis, immediatum. Ad confirmationem dico, potentiam accipi pro omni eo, quod alicuius operationis passionisue potest esse principium. Cæterùm, quando aliquid est operationis principium immediatum, quotiescunque fuerit in actu, semper est dispositum ad operandum. sed anima per suam essentiam est actus: igitur si esset realiter sua potentia, & ex consequenti illius operationis principium immediatum: semper ergo operaretur opera vitæ. Sed de his alibi latiùs. Itaque apparet quo nam modo potentia actiua, & passiua distinguantur.

2.

3.

Responsio.

1.

2.

3.

## CAP: III.

### Potentia actiua præcedit actum suum.



ENumeratis potentiæ modis, ad alia pergamus enucleanda, quæ ad illius naturæ cognitionem habendam spectare videntur. Prodest autem non parū huic negotio, si sciuerimus actiuam, suū actum præcedere; nam nonnulli extiterunt, qui aliter senserunt, quemadmodum philosophus 9: met: ex: 5. apertè docet: Sunt autem, inquit, quidam, qui dicunt, vt Megarici, quando operatur solum posse; arbitrabantur enim nullum agens habere potentiam actiuā, quod à philosopho diligenter reprehenditur, cuius profectò doctrina ita est intelligenda, vt potentiam actiuam, suum actum præcedere dicamus natura, vel tempore; nam aliqua est potentia actiua, quæ semper actui est coniuncta: veluti est actiua solis illuminatiua potentia, & intelligentiæ potentia motiua: in his certè potentia actiua, natura suum actum præcedit: in corruptilibus autem, atque in artificiatis, potentia & tempore, & natura, præcedit; animalia siquidem habent visum, antequam videant, & potentiam gradiendi, antequàm gradiantur. Et reuera, nihil seipsum, alteri à se realiter distincto communicat, nisi priùs sibi infuerit. sed agens per potentiam actiuam, communicat se alteri à se distincto, nempe suo effectui: in se ergo priùs habet potentiam actiuam; alioqui illa absurda sequerentur, quæ 9. met: com: 5. enumerantur. Tunc, inquit, non erit ædificator, nisi ædificet; nam ædificatorem esse, est esse potentem: similiter & in aliis artibus. Item, artes inuentione, & præceptore addiscuntur: abiectione, amißione, obliuione, ægritudine amittuntur: quomodo ergo artifex cessans ab ædificando, amittit artem ædificandi? aut quomodo fit ædificans, si priùs non didicerit? stulta est ergo Megaricorum sententia. inanimata quoque similiter se habebunt; neque enim frigidum, neque calidum, neque dulce, neque omninò sensibile erit non sentientibus;

Potentia præcedit actum.

Rationes.

1.

2.

Protagoras. tunc planè sensibilia erunt non sensibilia, cùm cessant agere in sensus. Quare, Protago-
ræ sophistæ rationem eis dicere contingit, qui res sic esse arbitrabatur, quia nos ita esse
3. putamus. Adde, quòd si potentia tunc est, quando aliquid agit in actu, & cessat,
cùm cessat ab actu; tunc igitur animal sensum non habebit, nec sentiet, quia cessat ab
actu. Itemq; in vno eodem die, homo sæpius erit cœcus & videns, quoties scilicet cessa-
4. uerit ab actu videndi: errant igitur Megarici. Amplius, quod caret potentia, impos-
sibile erit factum esse; nam si potentiam non habet vt fiat, fiet minimè. sed quod non fit
secundùm eos, caret potentia; tunc enim res est apud eos in potentia, vt fiat, cùm fit:
igitur quod non fit, impossibile erit factum esse. sed tunc dicens aliquis quod non fit,
5. esse aut futurum esse, mentietur vtiq; factu enim impossibile dicet. Amplius, hu-
iusmodi rationes auferunt motum; semper enim stans, stabit, & sedens sedebit semper.
6. Sanè, si sedet, non surget aliquando: impossibile enim est surgere, quod nō potest surge-
re. Motus igitur destruetur: nam qui stat, non mouebitur; caret enim potentia ad motū.
Verùmtamē hæc intelligenda sunt pro toto aggregato, nō autē pro subiecto, pro subiecto
enim ambæ possunt esse veræ. Quam ob causam, si non contingit hæc dicere, palam est,
quòd potentia & actus alterum sunt. Quare non parum aliquid destruere quærunt; de-
struunt enim omnem motum, primamq; materiam, generationem, corruptionem, artes-
úe omnês, & quæ sunt generis eiusdem. Rectè ergo iam pridem explosa est illorum sen-
Obiectiones. tentia Megaricorum. Sed dicet aliquis, si potentia actiua est sufficiens ad actum produ
1. cēdum: producit ergo; posita enim causa sufficienti, ponitur effectus. sin verò ita non est:
transmutatione igitur indigebit, vt sufficiens fiat, atq; ita in passiuam commutabitur,
2. & vtraq; erit vna, quod est impossibile. Adhuc, tunc opus esset illi determinante ali-
Solutiones. quo. atqui omne determinans aliud, potentiam habet actiuam; & sic profectò proces-
1. sus fieret in infinitum: in prima ergo standum est. Dico ad primum, consequentiam non
esse bonam; nam vltra virtutis sufficientiam, adhuc necessaria est debita in passo ap-
proximatio, atq; dispositio, quæ cuilibet tempori adesse non potest: non ergo posita cau-
2. sa sufficienti, semper ponitur effectus. Ad 2. negatur consequentia: si sermo fuerit
de potentia naturali, quippe cùm ex sua natura sit determinata, semperq; exeat in a-
ctum: si circumstantiarum præstò fuerit debita dispositio. at si sermo sit de potentia
rationali, conceditur prima consequentia, negatur autem falsitas consequentis. Intelle-
ctus enim, ab appetitu determinatur intellectiuo, quæ est voluntas in genere causæ effi-
cientis: voluntas verò ab intellectu in genere causæ finalis, atq; ita non fiet processus in
Cuilibet potentiæ actiuę correspond: pasiua. infinitum. Quomodo ergo potentia actiua præcedat actum, dixi. Sed dubitabit aliquis,
& non temere quidem: si potentia actiua præcedit actum, num cuilibet potentiæ acti-
uæ correspondet aliqua potentia passiua? Ad quod planè sic dici potest, nempe cuilibet
potentiæ actiuæ naturali, aliquam correspondere potentiam passiuam naturalem, & è
1. conuerso. Si enim, teste philosopho 5. met: com: 17. & 9. tex: 2. potentia actiua est prin-
cipium transmutandi aliud in quantum aliud: passiua verò transmutandi ab alio in-
quantum aliud, idq; in quolibet motus mutationisq; physicæ genere: per se inuicem er-
2. go diffiniuntur, atq; sibi inuicem respondent. Amplius, agens naturale in generando
supponit generabile, & in corrumpendo corruptibile, & in mouendo mobile, & quæ
Potentiæ metaphysicę nō respondet potentia pasiua sunt id genus multa: ergo quod prius. Porrò, de potentia metaphysica non est eadem
apud omnes sententia; potentiæ enim diuinæ non correspondet propriè aliqua potentia
passiua: nam cùm potentia passiua ad materiā spectet, Dei verò potentia, sine omni ma-
teria, mundum condiderit: non habet ergo potentiam passiuam sibi propriè responden-
tem. Voco autem propriè potentiam passiuam; nam ea, quæ logica dicitur potentia, nem
pe possibile esse, vel fieri, diuinæ potest respondere potentiæ. Possibile autem logicum
est, quod de possibili naturali, atq; de omni contradictionem non implicante, prædica-
tur. Ex hoc apparet, quòd quamuis mundus, ante sui creationem potuerit esse; non ta-
men sem-

De potentia.

men semper fuit, in quo fuerit potentia paßiua: sufficit enim quòd potentia logica esse potuerit. Sed dubitabit ille iterum, num in materia esse potest potentia paßiua, cui naturale agens non correspondeat, quod sua potentia actiua, atq; naturali, huiusmodi formam nequeat imprimere? Ad hoc quidam respondent, quòd si pura materiæ potentia sit in rerum natura, necesse sit, & alterum oppositum esse, nempe agens, quod imprimendarum omnium formarum, potestatem habeat, ad quas materiæ potentia se extendit. nec tale agens, Deo est tribuendum; nam ipse est extra naturæ ordinem: extrema verò opposita sunt ordinis eiusdem. Agens ergo aliquod, infra naturæ ordinem constitutum, omni carens potentia paßiua, cuiusmodi est cœlum, & est virtualiter actu omnes formæ in materia receptibiles, potentiæ materiæ correspondeat necesse est. Adde, quòd materia prima, & simplicium, & mixtarum elementarium sit receptiua formarum, atq; accidentalium corporeorum, quæ substantiales formas consequuntur. Sed hæc omnia ab agente vniuersali, cuiusmodi est cœlum, produci possunt, mediatè, & immediatè, puta coagente sibi generante vniuoco particulari, in his præcipuè, quæ per propagationem fiunt: igitur materia non est in potentia ad aliquam formam, quæ sibi ab aliquo naturali agente imprimi nequeat. Ad hæc sic respondere valemus, duplici materiæ potentia ostensa, nempe paßiua naturali, & receptiua, siue paßiua obedientiali: quarum prima, materiæ substantiam cum habitudine ad formam sibi vnibilem, per actiuam naturalis potentiam agentis, indicat: altera verò materiæ substantiam cum habitudine ad formam, per virtutem sibi vnibilem agentis diuini. argumentum igitur, quod primò positum est, potentiæ congruit materiæ naturali; nam obedientiali, actiua respondet diuina potentia. similiter patet responsio ad 2. Etenim materia secundùm potentiam obedientialem, non modò est in potentia ad mixtas, atq; elementares formas recipiendas; verùmetiam ad iussa omnia diuini superioris agentis, de quo quidem alibi latiùs. Quomodo ergo potentiæ actiuæ naturali correspondeat paßiua, dixi. Sed dicet aliquis, si materiæ duplex inest potentia, nunquid omnis potentia paßiua est contradictionis; sic enim scribitur 9. met: com: 17. Conuenit hæc ratio rebus inferioribus: Nam, inquit, quod semper agit sol, & astra, neq; est timendum, quod aliquando stent; non enim illis inest contradictionis potentia. Imperfectißimus sanè potentiæ modus in prima inuenitur materia, authore comm: de substantia orbis cap: vlti: quæ est potentia ad esse; est enim ad vtrumlibet 5. phys: com: 8. & per eam res potest esse, & non esse, 7. met: comm: 22. & 2. phys: comm: 48. In potentiis, inquit, actiuis naturaliter agentibus, non est contingens æquale; quoniam natura eius, est natura materiæ, & non natura formæ: prima autem materia ad duo contraria, recipienda æqualiter est disposita; ideoq; huiusmodi receptio inest illi naturaliter: hæc igitur sententia corruptibilibus rebus congruit: cœlo autem minimè, quippe cùm in eo sit tantùm potentia ad vbi, quæ non est paßiua, quæ duo contraria æqualiter recipiat. 2. cap: de substantia orbis: Nulla, inquit, potentia est in corpore cœlesti; omne enim in quo est potentia, non est potentia nisi ad duo contradictoria. Sed dicet aliquis, cœlo quoq; inesse contradictionis potentiam: nam si illi inest potentia ad vbi, & contradictionis etiam: corpus enim cœleste ex se mouetur. 12. met: comm: 41. & omne, quod ex se mouetur, poßibile est, vt quiescat. vnde expressè ibidem affirmat, in cœlo hoc inueniri, vt quiescere poßit. Dico, corpus cœleste quatenus est corpus simplex non compositum ex materia & forma, sic esse indifferens ad vtrumlibet, nempe ad motum, & ad quietem; motus enim cœli pendet ex dispositione motoris: proinde quatenus stat sub motore, non est in potentia contradictionis; quia motor eius non est ad vtrumlibet, secundùm philosophi mentem, cùm absit à materia, quæ ad vtrumlibet se habet, vt 7. met: comm: 53. docet, idemq; 2. phys: com: 48. Commentator. Itaq; omnis potentia paßiua est potentia contradictionis, quæ est in prima materia, idq; simpliciter, at quæ est in corpore cœlesti, est tantùm potentia ad vbi, quæ secundùm

Potentiæ paßiuæ materiæ quomodo correspondeat agens.

1.

Cœlum est agens.

2.

Responsio.

1.

2.

Potentia paßiua est contradictionis.

Si est potentia in corpore cœlesti.

Obiectio.

Solutio.

Si datur potentia sine actu.

cundùm quid contradictionis potentia vocari potest. Quomodo ergo potentia paßiua, sit potentia contradictionis, patet. Sed adhuc ille dubitabit, & dicet: audiui quomodo potentia paßiua, sit contradictionis: sed scire vellem num illa potentia, quæ non reducitur ad actum, sit otiosa omninò? Atqui 1. cœli scribitur com: 32. Deum & naturam nihil frustra facere, aut fecisse. Et 3. de anima, com: 45. Deum nihil facere frustra, neq; deficere in necessariis. Et reuera potentia physica frustrari non potest; nam quicquid est poßibile ex parte agentis; est etiam poßibile ex parte paßi secundùm Commentatorem 1. cœli, com: 124. In causa verò est, quia actiua potentia per paßiuam, & vicißim paßiua per actiuam diffinitur. Hac ratione philosophus 3. de anima comm: 17. vsus est, qua probat intellectum agentem dari: Quia, inquit, in omni natura, in qua datur vnum, quod est omnia fieri, & alterum dari, necesse est, quod est omnia facere. Eadem quoq; vsus est Commentator 12. met: com: 18. Omnes formæ, inquit, sunt in potentia in prima materia, & in actu in prima forma, & 1. cœli comm: 20. in materia non est potentia, nisi apud separationem eius à forma. Quamobrem cùm substantia materiæ sit in potentia, si aliqua extiterit potentia materiæ, nunquam in actum exitura; illa profectò à natura otiose esset condita, quod planè non est fas sic de natura sentire; staret enim generatio, & corruptio pariter. Proinde 2. cœli com: 50. ait philosophus, quòd si natura dedisset astris virtutem motus progreßiui; sibi quoq; meandi instrumenta dedisset: vt enim contingit, natura facit nihil. Idem sentiendum est de potentia agentis actiua, quod ex philosopho 3. met com: 15. vbi agit contra loquentes, scire possumus. Loquentes dicuntur, teste com: qui sine ratione loquuntur: & tales dicit fuisse Saracenos, suæ vtiq; legis cultores. Ii, vnum agens nempe Deum, sine medio dicunt agere omnia. Sed tunc illis contingit dicere, quod 9. met: com: 7. scribitur, vt nullum scilicet agens, naturalem habeat actionem. quòd si propriis carent actionibus entia; & essentiis quoq; propriis carebunt, atq; ita inter entia nulla prorsus erit distinctio. quòd cùm sit omnium absurdißimum; ita planè & stultißimum omnium. simile quiddam habet 12. met: com: 18. hæc Auerroës contra legis suæ sectatores. Sed dices, materia in potentia paßiua, plures habet formas, nempe indiuiduorum, quas nunquam est receptura, alioqui omnia necessariò contingerent, quod philosopho non probatur libro de interpretatione, & Commentatori 2. phys. com. 48. Dicere, inquit, omnia ex neceßitate euenire, est sermo falsus. Ad quod quidem dici potest, nullam potentiam frustrari, quæ est secundùm præcipuam intentionem naturæ: talis verò est intentio speciei propagandæ conseruandæq;. in quo quidem negotio agendo, cùm paßiua, tum etiam actiua potentia, suo non frustrabitur, seu priuabitur actu. Itaque quonam modo potentia actiua, suum actum præcedat, atq; aliqua paßiua illi correspondeat, itemq; quomodo potentia paßiua, est potentia contradictionis, & vtrum hæc sint in cœlo, deniq; an omnis potentia physica reducatur in actum, dixi.

Potentiam physicam suo actu non frustrari.

Natura nihil agit frustra.

Potentia actiua quomodo non est frustra.

Loquentes qui sint.

Obiectio.

Solutio.

Epilogus.

## CAP. IIII.

### *Potentia quomodo sit in æternis.*



*Vanquam in primo Pymandri fol. 215. nonnihil de hac materia scripserim; quia tamen locus iam adest ad loquendum aptus, copiosiùs, atq; diligentiùs disputare lubet, vt quod parciùs inibi est dictum, hîc copiosior sermo illius suppleat inopiam. Extat philosophi sententia 9. met: com. 17. Est, inquit, nihil potentia sempiternum: de his autem loquitur rebus, quæ sunt formæ à materia liberæ, puriq; actus, in quibus tamen æternis, secundùm philosophi mentem, citra primam intelligentiam, licet non sit potentia realis, quum non distet*

Potentia in sempiternis.

esse à

Potentia est in æternis.

*esse à posse; inest tamen eis logicæ potentiæ modus. Sanè, intelligentiæ Saturni, vt dicit Commentator, 3. de anima com. 5. in solut: 3. quæstionis, in quantum est ens, non repugnat perfectiorem fieri: sic etiam talpæ, quatenus est animal, non repugnat potestas videndi: alioqui visio cuilibet repugnaret animantium. Sola ergo prima intelligentia libera est ab omni huiusmodi potentia, quomodo autem in illa diuina maiestate sit potentia, ad mentem philosophorum in primo Pymandri dilucidaui, cui tamen desunt, quæ modò dicenda esse constitui, nempè quomodo in deo sit omnipotentia, & alia, quæ à theologis proponuntur: cum fauore igitur diui Pymandri, de illius potentia, siue omnipotentia loquamur.* Omnipotentia dei ostenditur.

*Deum omnia posse, non tamen omnia facere, in quæst: vet. ac nouæ legis Aug. docet: Omnia, inquit, potest deus, sed non facit, nisi quod conuenit veritati eius, & iustitiæ; potuit namque cuncta facere simul, sed ratio prohibuit, id est, voluntas: Dei enim voluntas est rationalis & æquissima. Deus itaque omnia facit quæ vult, & nihil omninò patitur. vult omnia bona; propterea omnia quæ voluit, fecit, dicit Dauid.* Quare omnipotens.

*Ideo autem omnipotens deus vocatur, quia naturali potentia, non gratuita, sicut homo & angelus, potest quidquid vult fieri, & quidquid vult se posse: & nihil vult se posse, quod non possit: & omne: quod vult fieri, vult se posse: sed nō omne quod vult se posse, vult fieri: si enim vellet, fieret, quia voluntati eius nihil resistere potest. Vnde Aug. in ench. cap. 90.* August. *Non ob aliud, inquit, Deus veraciter vocatur omnipotens, nisi quoniam quidquid vult, potest: nec voluntate cuiuspiam creaturæ, voluntatis omnipotentis impeditur effectus. Et de Spiritu & lit. ca. 31. Non potest deus facere iniusta, quia ipse est summa iustitia, & summa bonitas: omnipotens verò est, non quòd possit omnia facere, sed quia potest efficere quidquid vult: ita vt nihil valeat eius voluntati resistere, de qua quidem voluntate abundè locutus sum in primo Pymandri circa finem.* Chrysost. *Chrysostomus, omnipotens deus dicitur, in homelia quadam de expositione symboli, quia posse illius, non potest inuenire non posse, dicente propheta Psal. 113. Omnia quæcunque voluit fecit, & Apost. Rom. 9. Eius voluntati quis resistit?* Deus non potest peccare. *Nec ideo, omnipotens dicendus non est, quia peccare non potest; nam posse peccare, infirmitatis est, non potentiæ: si enim hoc posset, omnipotens non esset. Magna est igitur dei potentia, teste Augustino 15. de trin. non posse mentiri, mori &c.* August. *sunt enim quædam, quæ in aliis rebus potentiæ deputanda sunt: in aliis verò, minimè: & quæ in aliis laudabilia sunt, in aliis verò reprehensibilia sunt. Nō ergo ideo deus minùs est potens, quia peccare non potest, cùm omnipotens nullatenus possit esse, qui hoc potest. Et in lib. de symbolo, deus non potest mori, nō potest falli, vnde ideo omnipotens, quia ei hæc appropinquare nō valent; potest tamen hæc in aliis operari.* Basilius. *Basil. mag. de constit: monastica cap. 2. Deus inquit, est dominus naturæ, ipse est, qui quæ sua sponte fieri non possunt, vt fieri possint, facit; omnium enim rerum potens est, & arbitratu suo cuncta commutat.* Chryso. *Chryso: hom. 4. in cap. Gen. 1. Si visibilia sufficiunt nobis, inquit, ad docendam potentiæ magnitudinem, vbi ad inuisibiles veneris virtutes, quæ mens, qui sermo sufficiet enarrare magnificentiā eius inenarrabilem?* Dauid. *Quamobrē Dauid cum quodam mentis raptu in Psal. 105. canebat: Quis, inquit, loquetur potentiam domini? & Psal. 144. Potentiam tuam pronuntiabunt, quia omnia quæ voluit fecit in mari, in cœlo, in omnibus abyssis: hanc ob causam hortatur, vt ad saluandum populum suum properet Psal. 79. Excita potentiam tuam, & veni, vt liberes pauperem à potente, vt suo pellas regno fortem armatum, qui nisi à potentiori vinci, extrudique non potest, & 88. Tuum brachium cum potentia: brachium domini, Christus dominus, de quo Isaias 52. Et brachium domini cui reuelatum est?* Isa. *vnde beata virgo ait: Fecit potentiam in brachio suo, subdit illius brachij potentiæque virtutem: Dispersit superbos mente cordis sui.* Luc. 1. *Magna dei potentia, qua mors à morte vincitur, & superba potentia, humilitate saluatoris superatur: Iustitiæ iniustitia cedit, & paupertate, opum diuitiarumque gloria extruditur. Propterea Dauid Psal. 70. sese adhortatur ad huiusmodi laudes canendas: Introibo in potentias domini, donec annuntiem brachium tuum,* Dauid.

Potentia est in ęternis.

potentiam tuam,generationi venturæ: huius autem potentiæ triumphum Psal. 75. accuratissimè explicat: Ibi,inquit,confregit potentiam,arcum & bellum.ibi, inquam,nempè in cruce domini,qua victus est draco ille magnus , qui seducit vniuersum orbem.

Paulus.

Hac de causa Paulus monet Ephesios,vt stent firmi in fide,hac dei potentia confortati cap.6. Confortamini, ait,in domino,& in potentia virtutis eius, & Coll:1. In omni virtute confortati,secundùm potentiam claritatis eius.

Dauid.

vnde Dauid Psal.64. Accinctus potentia, qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius. Itaq; omnipotens dominus deus in rerum creatione , in creaturis condendis : omnipotens quoq; in illarum restauratione, atq; redemptione.Sed de diuinis scripturis satis.

Quid omnipotentia.

Cæterùm, omnipotentia vno quidem modo sic intelligenda est,quòd illa immediatè omnia ex nihilo produxerit, ad omniaq; sese extendat,quæ contradictionem non implicant: immediatè,inquam,quoàd causæ extrinsecæ adiumentum,non autem quoàd cuiuslibet effectus producti , siue producendi rationem,immediationemq́;hoc enim sapientū probatur nemini.Hoc enim modo cùm à philosophis,tum etiā à Theologis omnipotens non dicitur;fieri enim totū antequā partes fiant,rei natura non sustinet: non ergo , quia hoc atq; huic similia à deo fieri non possunt;

Quòd sit omnipotens.

Rationes.

propterea deus omnipotens dicendus non est, cùm non sit defectus dei facientis sed rei patientis: Deum autem esse omnipotentem,id est,posse facere omne , quod est possibile factu,quodq; contradictionem non implicat,ex supradictis quidem constat satis,& adhuc quoq; sic constare potest,atq; demonstrari demonstratione propter quid .i. propter causam,& aliquod prius.Sanè,id est in se propter quid demonstrabile, quod ex suis terminis habet,
1. vt per aliquod verū priùs simpliciter,atq; notius demōstrari possit:Etenim, quemadmodū illud dicitur per se verum,quod ex suorū constat veritate terminorū ; ita planè demōstrabile,quod ex suis terminis demonstratur.sed deū mediatè,& immediatè, saltim quantùm ad aliqua,omnia posse est tale aliquid demōstrabile à beatis demōstratione propter quid:Est enim causa prima, à materia nequaquā dependens in operando: potest ergo materiæ,atq; causæ secundæ vicē supplere, ni rei natura obstiterit : igitur est per se demōstrabile,demonstratione propter quid ab intellectu beatorū,atq; viatoris per cognitionē abstractiuā.Reuera,cuicūq; rei inest alicuius termini intellectus simplex, immediatā principij veritatē,atq; conclusionis mediatā,virtualiter includens; ab ea profectò,veritas propter quid propositionis mediatæ,haberi potest. sed huiusmodi est intellectus beati,atq; viatoris de diuina essentia,abstractiuā notitiā habentis;

Per notitiam abstractiuam.

habet enim conceptum simplicem diuinæ essentiæ,quia in ipsa beatificatur. sed notitia diuinæ essentiæ intuitiua,siue abstractiua,immediatam aliquam continet veritatē,hanc præcedentem,nempè quòd deus sit omnipotens : mediante ergo illa, hanc intelligit: igitur demonstratione
2. propter quid,deum esse omnipotentem,ab huiusmodi est demonstrabile.Profectò,omne verum mediatum,per immediatum, hoc demonstrationis modo , est demonstrabile. sed deum esse omnipotentem,est tale aliquid, vtpote verum necessarium mediatum : ab intellectu autem beato euidenter concipi potest,& demonstrari:ergo &c.

Demonstratione quia & immediata potest demonstrari.

Sanè,beatus diuinam cognoscens eßentiam,eiusq; intrinseca,intuitiuè quidem,viator verò abstractiuè, deum omnipotentē esse,vtroq; modo demonstrare possunt. Adde, quòd demonstratione quia ostendi potest; nam quod verum est de causa, secundùm rationem causæ; est etiam verum per demonstrationem quia,per effectus scilicet. sed dei omnipotentia , est causa omnipotentissima, & hoc est verum secundùm rationem causæ,deum scilicet esse omnipotentem: igitur demonstrari potest demonstratione quia:

Rationes.

ex effectibus autem omnipotentiæ,eius cognoscitur omnipotentia,etiam demonstratione quia & immediata.
1. Etenim causa perfectissima,in quemlibet potest effectum,sine alterius adminiculo, cuius habet virtutem operandi. sed causa prima est huiusmodi,quippè quæ causæ virtutem secundæ eminentiùs contineat:ergo &c. Sanè, si aliqui effectus , ita perfectè à causis producuntur æquiuocis,atq; ab vniuocis,idq; quia illorum virtus in illis perfectiùs , eminentiusque

continetur,

Potentia est in ęternis.

continetur, vt patet in sole, qui per seipsum immediatè calorem infundit: multò ergo magis id prima causa præstare poterit. Amplius, ordinis essentialis necessitas, ex hoc vel maximè pendet, quòd vna causa in ordine constituenda, absq; alterius dependentia, atq; respectu constitui non potest, alioqui huiusmodi necessitas cassa solicitudine laboraret. sed prima causa, cùm eius virtus impediri non possit, in esse quemlibet planè ponere valet effectum: ergo quod prius. Adde, quòd omne possibile, & obiectiuè quidem, & passiuè, ob respectum, quem ad primam causam habet, dicitur tale aliquid producibile. at prima productiua, & actiua potentia, est potentia diuina: per consequens ergo primò producibile ab illa producitur. Reuera, posito primo producibili, & primo productiuo perfecto, nullo modo impedito, ponitur etiam productio, etiam quocunq; alio productiuo circumscripto; prius namq; in suo priori à posteriori non dependet. Adhuc, deum esse omnipotentem mediatè, sic patefieri posse arbitror. Rerum omnium quæ productæ sunt, vniuersitas est causata, habetq; causam, quæ ad rerum huiusmodi non spectat ordinem, alioqui esset causa sui. Aliquid igitur est extra vniuersitatem rerum. Cùm igitur, in causis non sit ascensus in infinitum; aliqua igitur est causa, extra conditarum ordinem causarum, à qua tota multitudo causata dependet. In illa ergo est status, veluti in primo causante: hoc autem primum est sanctissimus Pymander. Adhuc, quantò causa effectiua cæteris præstat nobilitate potentiæ, atq; naturæ; tantò in causando, producendoq; cæteris præstabit. sed causa prima effectiua, infinita, sua nobilitate, omnibus rebus in infinitum antecellit: igitur in causando in infinitum vincet omnia. Cùm igitur infinitam habeat virtutem ad producendum, ex nulla igitur causa dependet, in causando, producendoq;, alioqui respectu illius, à qua dependeret, imperfecta esset, & sic non infinita. Est igitur aliqua causa omnipotentissima, à qua cœlum dependet, & natura omnium.

2. 3.

Deum esse potentem mediatè.

1. 2.

## CAP. V.

### *Argumenta contraria.*

SI deo inest omnipotentia: nihil ergo noui ab eo fieri potest; cùm enim sit agens omnipotens, agens ex necessitate naturæ: immediatè ergo omnia producenda, produxit. sed hoc est falsum: ergo & antecedens. Amplius, si deus esset omnipotens, immediatè moueret cœlum, quod est falsum; infinita siquidem eius virtus moueret in non tempore. At si motus cœli fieret in instanti; tunc planè omnes eius partes simul, ac semel essent in eodem loco. Quæ profectò ratio incitauit Auerroem, vt in 12. met. profiteretur, cœlum à primo mouente, immediatè nequaquam moueri: sed secundam addidit intelligentiam, à qua quidem motus, successionem, à prima verò, perpetuitatem, æternitatemq; haberet. Præterea, si deus potentiam habet immediatam ad omnem effectum producendum: igitur quælibet causa secunda, & propria essentia, & actione careret. Tenet consequentia: nam frustra illi inesset; essentia enim atq; natura gratia operationis tribuitur. sed hoc est falsum; tunc enim ordo rerum essentialis funditus euerteretur: ergo &c. Suffragatur huic sententiæ authoritas Commentatoris 6. met. Moderni, inquit, ponunt vnum agens, sine medio, nempe deum, & tunc contingit illis, vt nullum ens habeat rationem propriam naturaliter, & cùm entia non habeant actiones proprias; non habebunt quoq; essentias proprias; actiones enim non diuersificantur, nisi per essentias diuersas. Et hæc opinio est valde extranea, & qui recipiunt huiusmodi, non habent cerebrum naturaliter habile ad bonum. Item, nullum immateriale, teste phil. 7. met. contra Platonem de ideis, immediatè materiam transmutare potest. sed deus est ab omni prorsus materia liber: igitur immediatè non habet virtutem cuiuslibet effectus producendi. Adde, quòd tunc omnia necessariò acciderent,

1. 2. 3. Auerr. 4. 5.

Potentia est in ęternis.

ciderent, atque ita nullus esset mali boniq; delectus; Nam prima causa ex necessitate agente, secundæ quoque causæ, primæ nequaquam obuiaturæ, illius imperio, atque necessitati cederent. Iterum, si deus est omnipotens: omnia ergo erunt possibilia: nihil ergo impossibile. Remoto autem impossibili; & necessarium quoque remotum iri, necesse est: etenim, quod necesse est esse, impossibile est non esse: si ergo deus est omnipotens, necessarium è rerum natura remouendum esset omninò: deus ergo non est omnipotens. Amplius, omnis potentia per effectus ostenditur, alioqui vt dixi paulò antè, reputaretur otiosa, & inanis. si igitur potentia dei est omnipotentissima: est ergo infinita, atque ita effectum infinitum producere potest, quod est impossibile: non est ergo omnipotens. Adde, quòd non ptest peccare, neque seipsum negare, 2. Tim. 2. & quod parcendo suam omnipotentiam maximè manifestat. cùm ergo hoc sit vltimum potentiæ suæ; non ergo est omnipotens: nam mundi creatio plus aliquid, imò multò magis potentiæ denotat: igitur deus non est omnipotens.

6\.

7\.

Respon. ad argumenta.

1\.

Verùm ad hæc atque his similia, sic respondere valemus, inprimisq; scire oportet, inter theologos, atque philosophos hoc interesse, quòd phil. dicant deum esse omnipotentem; mediantibus tamen causis secundis: theologi verò, secluso etiam huiusmodi causarum adminiculo, deo omnipotentiam tribuunt, eamq; in hoc consistere aiunt, quòd cuiuscunque secundæ causæ vicem supplere valeat: denique, quod omnē possit effectum producere, cui non inest repugnantia ex suorum formali ratione terminorum, simpliciter sumpta. Cæterùm, cùm potentia nominetur propter possibilia, quæ facere potest: deus autem cùm omnia posse dicitur: rectè ergo omnipotens dicitur, quòd omnia possibilia possit.

Posibile duplex.

Possibile autem duplex dicitur, teste phil. 5. met: cap. de possibili: alterum quidem per respectum ad aliquam potentiam, sic quòd humanæ subiacet potentiæ, homini esse possibile affirmamus.

Primum.

Quòd si ideo deus dicatur omnipotens, quia potest facere omnia, quæ ipsius subiacent potentiæ, perinde erit, ac si quis diceret: deum esse omnipotentem, quia potest omnia, quæ potest. sed tum in notitia omnipotentiæ declaranda, circulationis vitium incurrimus. Præstat ergo, hac ratione deum omnipotentem appellare, quòd scilicet absolutè possit omnia possibilia facere: & hoc ad secundum possibilis modum referendum esse, asserimus.

Secundum.

Est autem, siue dicitur aliquod possibile absolutè, ex terminorum vtique habitudine, puta quando prædicatum non repugnat subiecto: si verò repugnet, impossibile. Sanè, si vnumquodque agens agat sibi simile, vnicuique planè potentiæ actiuæ, possibile, ceu obiectum proprium, secundùm illius actus rationem respondet, in quo huiusmodi actiua fundatur potentia: sic calefactiua potentia vti ad proprium obiectum, ad esse calefactibile refertur. Porrò, esse, in quo diuinæ potentiæ ratio fundatur est infinitum, totius esse perfectionem in se habens. Quare, quidquid habet rationem entis, sub possibilibus absolutis, quorum respectu deus dicitur omnipotens, contineatur necesse est: non ens autem opponitur enti, ideoq;, quæ non sunt, sub possibilibus absolutis non continentur, & per consequens, non subsunt diuinæ potentiæ, idque non ob diuinæ potentiæ defectum, sed rei imperfectionem, quæ non habet rationem in seipsa, vt ita fieri possit. Quamobrem, quæ contradictionem implicant, entia deficientia factuq; impossibilia conuenientiùs dicenda sunt, quàm quòd à deo produci non possint, neque hoc obuiat sententiæ angeli ita tubicinantis: Non erit impossibile apud deum omne verbum: quandoquidem quod contradictionem implicat, verbum dici non possit; à nullo enim intellectu concipi potest.

Non erit impossibile omne verbum.

Quomodo ergo deus dicatur omnipotens, ex his atque ex paulò antè dictis, patere arbitror. Modò argumenta sunt nobis soluenda: & ad primum quidem sic respondeo: quamuis in primo & in 2. Pymandri de hac re copiosiùs disputârim, vbi distinctè de mundi creatione sum locutus, deum liberè agere, & non ex aliqua moueri naturæ necessitate, instar ignis naturæ necessitate calorem emittentis, actio enim est libera, quia est naturæ liberè agentis quæ est sua actio, ideoque noui ei aliquid accidere nequit, quum nulla in deum nouitas cadat, sed in creaturam potiùs.

Ad primum argumentum

2\.

Ad 2. Deus, quoad suam

àd suam potentiam, in instanti, motum cœli causare potest, sed hoc, ipsa motus natura non patitur. Dices, aliqua ergo virtus finita, æquali tempore, ac ipse deus, cœlum mouere valebit. Admitto, ex hoc tamen diuinæ virtuti non est comparanda, quæ ex se modò esset actu, posset mouere corpus infinitum; quam ob causam, ratio Commentatoris, duas in primo orbe intelligentias ponentis, nihili est facienda; sibi enim contradicit. Etenim, si æternitas, & successio nō sunt idem: quælibet ergo illarum propriam habet causam, atq; ita prima causa, motus æternitatem immediatè causabit; nec tamen in instanti. sin verò idem, vna illarum sufficit: altera ergo est otiosa. Item, secunda intelligentia, primam impedire non valet: æquè ergo cùm illa in instanti mouebit, seu mouere poterit. Itaq;, quoàd attinet ad diuinam potentiam, quæ est infinita, motus fieret in instanti, sed id non fert natura rei, quæ fit successiuè. Item, secunda intelligentia mouet, quia primò à prima mouetur: non est ergo illi impedimento, quominùs posset motum causare in instanti. Reuera, duabus causis, superiori scilicet, & inferiori ad eundem effectum producendum concurrentibus, effectus superioris, vtpote potentioris naturam sequitur. sed superior intelligentia est infinita. igitur moueret in instanti. Cùm igitur motus ex sui natura sit successiuus, non potest fieri in instanti, & hæc cum animo reuerenti dixerim. Ad 3. Commentator loquitur contra quorundam errorem, qui aiebant à deo immediatè fieri omnia, quod certè Augustino non placet sic dicenti, res à deo ita administrari, vt eas proprios motus agere sinat. Ad 4. vera est illa sententia ad mentem philosophi contra ideam Platonis; huic tamen proposito deseruire non potest, vt patet bene consideranti. Ad 5. Si deus immediatè ageret omnia; in vniuerso non esset malum culpæ; aliquod tamen esset contingens: sua enim voluntate liberè, & contingenter ageret. vnde quamùis sua actio sit necessaria in se & ex natura rei; ad obiectum tamen extrinsecum transit contingenter: alioqui si necessariò transiret; ab illo vtiq; dependeret, quod est falsum. Ad 6. Omnipotentia dei, impossibilitatem, atq; necessitatem à rebus non excludit; nam etsi omnia ei possibilia sunt, etiam quæ secundis causis possibilia non sunt; ab illis tamen huiusmodi impossibilitatem non remouet, neq; imponit necessitatem. Ad 7. Minor veritatem habet in agente vniuoco, cuius virtus in suo effectu tota ostendi potest; potentia enim hominis generatiua, amplius potest nihil, quàm hominem generare. In agente autem æquiuoco, siue non vniuoco, cuiusmodi est deus, cum quo creatura, genere, aut specie conuenire non potest, fallit: quare effectus minor est, quàm illius potentia. Potentia præterea diuina, etiamsi nullum extrinsecum opus produxisset; adhuc tamen otiosa dici non posset, quippè cùm exterior effectus non sit diuinæ potentiæ finis, sed ipsa potiùs sui finis effectus. Ad confirmationem patet solutio ex superioribus; peccare enim est à perfecta ratione deficere. at posse deficere in agendo, diuinæ non competit omnipotentiæ; idcirco deus omnipotens peccare non potest: quod autem dicitur à phil. 4. Topicorum, quòd potest deus, & studiosus praua agere, ad mentem gentilium locutus est, qui homines in deorum numerum migrasse dixerunt. Ad aliam confirmationem dico, dei omnipotentiam in parcendo, atq; miserando ostendi maximè; quia nimirum summum est suæ potestatis indicium, liberè posse peccata dimttere. Parcendo præterea, ad infiniti consortium, societatemq; boni, qui est diuinæ effectus potentiæ vltimus, adducit homines, æternis antea suppliciis obnoxios. Adde, quòd diuinæ misericordiæ effectus, omnium est diuinorum operum fundamentum: in hoc ipso autem, diuina manifestatur potentia, quòd ad ipsum omnium bonorum prima spectet institutio. Quomodo ergo deus sit omnipotens dixi.

Potentia est in æternis.

Contra commentationes.

1. 2. 3. (margin markers beside the refutation of the Commentator)

3. 4. 5. 6. 7. (margin markers beside the replies Ad 3 – Ad 7)

Deus non potest peccare.

Potentia dei in parcendo.

## QVAESTIONIS XXI. CAP. I.

### *Potentia dei absoluta & ordinata.*

De potentia absoluta & ordinata.



AVdiuimus dei omnipotentiam omnia posse, quæ sunt factu possibilia; præstat modò huiusmodi potentiam distinguere: in ordinatam scilicet, & absolutam, vt sic commodiùs intelligamus, quæ sumus disputaturi. Cæterùm, agere ex potentia ordinata, ad agens liberum spectat, quod intellectu, atque voluntate agit. In huiusmodi autem agente, tunc potentia ordinata cognoscitur, cùm siquidem secundùm institutam, rectamque agit regulam. Quando verò illius regulæ limites transgreditur, & quidem plurimùm, potentia absoluta nominatur: eo planè modo, quo iuristæ distinguũt, posse de facto, & de iure. Reuera, quando est aliqua lex, quæ non subest potestati agentis, sed voluntati instituentis, agens huiusmodi subditum legi, ordinatè agat necesse est, inordinatè verò, nequaquam. At si lex in potentia sit agentis, & cum hoc etiam rectitudo legis, quia nimirum lex recta dicitur, quòd à tali sit instituta agente; tunc planè tale agens pro suæ arbitrio libertatis, & legem mutare, & aliam condere, vt lubet potest, atque ita in tali agente ordinata, ab absoluta vincitur potentia. Itaque, deum agere secundùm potentiam ordinatam, dicimus quando quas condidit creaturarum leges, seruat: secundùm verò potentiam absolutam, cùm illarum terminos egreditur, non tamen suæ potestatis magnitudinem. Quare deum agere secundùm potentiam absolutam, non est eum sine lege siue legis rectitudine agere, sed non secundùm eas, quas in creaturis videmus leges esse perscriptas; potentia enim absoluta, est diuina potentia executiua eorum omnium, quæ in ipsa virtualiter continentur. Agit ergo secundùm potentiam ordinatam, quando aliquid, secundùm legem iam ordinatam agit: quando præter hanc agit, secundùm absolutam agere dicitur. Ex his sic quidam argumentantur, nempè quòd deus possit multa agere secundùm potentiam absolutam, quæ tamen non potest secundùm potentiam ordinatam. Sanè, agens liberum & contingens, in cuius potestate est huius vel alterius voliti rectitudo; in alterum exercere potest potentiam absolutam; licet alterum, secundùm potentiam ordinatam disposuerit atque ordinauerit. sed deus est huiusmodi: ergo &c. Sed dicet aliquis: potentia absoluta nihil potest omninò, nisi præuia diuinæ voluntatis determinatione concurrente, & per consequens scientia intellectus diuini. sed potentia executiua, quatenus ista concernit, est potentia ordinata: idem sunt ergo. Item, quæ nunquam deus est, vtrique potentiæ sunt æquè impossibilia; super nullum profectò illorum, diuinæ cadit voluntatis determinatio, nec etiam diuini intellectus scientia: ergo quod prius. Adde, quod deo, secundùm potentiam ordinatam, possibile esse videtur, nihil præterquàm id, quod est futurum; sola enim futura sunt à diuina voluntate determinata. sed illa esse sic determinata, nouit præcisè intellectus diuinus: ergo &c. Amplius, quod est necessariò malum, in aliquam non cadit dei potentiam. sed in dei virtute, reproborum saluatio, damnatio quoque iustorum continetur, quæ necessariò sunt mala: respectu igitur istorum, nulla est absoluta potentia. Respondent ad hæc, & ad prim: hoc modo, asserentes potentiam ordinatam respectu illorũ præcisè dici, quæ à voluntate diuina sunt actualiter determinata: absolutam verò, respectu eorum, quæ potentialiter tantùm: vtraque igitur potentia voluntatem sequitur, vna quidem actualiter, potentialiter altera. Ad 2. dicunt voluntatem diuinam magis ad vnum quàm ad aliud determinari, puta ad totius vniuersi salutem, quàm ad vnius muscæ creationem: vnde ob maiorem in vnum, quàm in aliud determinationem, vnum altero possibilius dicitur. Ad 3. Dicunt sic respondere Platonis Timæum: Deum scilicet nihil posse facere, nisi ea, quæ secundùm potentiam facit: Nihil, inquit, est ortum, cuius causa legitima non præcesserit. Aliter quoque sic respondent, quòd scilicet potentia ordinata dupliciter considerari possit; nempè quatenus est sic actualiter ordinata, vel aptitudinaliter ordinanda: vnde deus multa potest secundùm potentiam absolutam; quæ tamen non potest secundùm potentiam actualiter ordinatam; bene tamen secundùm potentiam aptitudinaliter, siue aptitudinalem. Et hoc mihi summoperè placere profiteor:

Marginal notes: Potentia ordinata. — Absoluta. — Posse de facto & de iure. — Deum agere secundùm potentiam absolutam. — Quõ. posit aliquid potentia absoluta, quæ non potest ordinata. — Obiectio. 1. 2. 3. 4. — Solutio. 1. 2. 3. — Propria opinio.

siquidem

De potentia absol: & ordin:

ſiquidem quantùm ad deum ſpectat, vna eademq; eſt potentia: reſpectu verò creaturarum, in quibus huiuſmodi ordinem cernimus, abſolutam ab ordinata diſtinguimus potentiam. Ad 4. Si illi effectus in diuina continerentur virtute; poſſet vtiq; deus, ſecundùm potentiam abſolutam, illos producere. et ſi determinaret: tunc etiam poſſet, ſecundùm potentiam ordinatam. At deus ſeipſum negare non poteſt, quod quidem accideret, ſi ſuæ ordinem iuſtitiæ mutaret, iuſtos pœnis tradendo, improbos verò gloria æternæ vitæ donando, quod nefas eſt dicere. Sed dices: poteſt ne deus facere quæ non facit? Profectò circa huiuſmodi negotium, apud ſtudioſos fuit contentio, & quidem magna; quidam enim ex neceſsitate deum agere, arbitrati ſunt: proinde, ſicut homo ex homine gignitur; ſic ex dei potentia, rerum ordinem effluere atq; manare. ſed huiuſmodi errorem in primo Pymandri confutaui, atq; rationabiliter exploſi. Nonnulli verò dixerunt, curſum ordinemq; rerum, diuinam ſapientiam, atq; iuſtitiam ſequi, ſine quibus, deus agit nihil. Quoniam autem dei potentia (quæ eſt eius eſſentia) non eſt aliud quàm eius ſapientia: quod igitur diuinæ congruit ſapientiæ, id tantùm dei potentia operatur; diuina enim ſapientia, totum poſſe potentiæ, atq; imperium complectitur. Verùm ad hæc ſic reſpondeo: ordinem rebus inditum à diuina ſapientia (in quo iuſtitiæ ratio conſiſtit) diuinam non coartare, atq; limitare ſapientiam; etenim tota ordinis ratio, quæ à ſapiente, rebus à ſe factis imponitur, à fine eſt ſumenda. ſed finis rerum, eſt dei bonitas, quæ in infinitum conditarum rerum conditiones ſuperat: non ergo ab illarum ordine, atq; curſu limitari, determinari poteſt. Poteſt igitur deus facere alia, quæ nō facit. Dices, quæ deus non præſciuit, atq; præordinauit, nunquam eſt facturus. ſed non præſciuit ſe facturum, niſi ea, quæ facit: non poteſt ergo alia facere quàm facit. Sanè, deus non poteſt facere, niſi quod iuſtum eſt fieri, aut facere debet, aut bonum eſt fieri. ſed hæc talia iam facit: igitur non poteſt alia facere. Amplius, nihil facit aut dimittit, niſi optima & rationabili cauſa, licet nobis occulta, qua aliqua facit, aliqua verò dimittit. Porrò, illa ratio eſt æterna: quare illa manente, non poteſt aliud facere, quàm facit; alioqui faceret aliud quàm præſciuit. vnde Auguſt: lib. de ſymbolo 1. cap. 2. Hoc ſolùm, inquit, non poteſt deus, quod non vult: quaſi diceret, quòd non poſsit aliquid facere, niſi quod vult, ſed non vult, niſi quod facit: non videtur ergo poſſe, niſi quod facit. Item, lib. 7. Conf: cap. 4. ad deum loquens, ſic ait: Nec cogeris inuitus ad aliquid, quia voluntas tua non eſt maior quàm potentia: eſſet autem maior, ſi te ipſo tu ipſe maior eſſes. Ex quo clarè videtur, deum non plura poſſe, quàm velle, nec plura velle, quàm poſſe; ſicut enim voluntas non eſt maior potentia; ita nec potentia maior eſt voluntate: ergo &c. Dico: nec voluntatem potentia, nec potentiam voluntate in deo eſſe maiorem; vna enim eademq; res eſt potentia & voluntas, nempè ipſemet deus, qui ſeipſo maior non eſt. Quòd ſi dixerimus plura deum poſſe, quàm velle, deum ſeipſo maiorem non dicimus, ſed plura diuinæ ſubiecta potentiæ eſſe, quàm voluntati ſignificamus. Plura igitur deus poteſt facere, quæ non vult, & dimittere quæ non facit. Mat. 26. An putas, quia non poſſum rogare patrem, & exhibebit mihi plusquàm duodecim legiones angelorum? Auguſt: in enchyridion cap. 85. Omnipotentis voluntas, multa poteſt facere, quæ non vult, nec facit; potuit enim facere, vt duodecim legiones angelorum pugnarent contra illos, qui Chriſtum ceperunt. Et in eodem cap. cur apud quoſdam non factæ ſunt virtutes, quæ ſi factæ fuiſſent; egiſſent illi homines pœnitentiam: & factæ ſunt apud eos, qui non erant credituri. Nec vtiq; iniuſtè deus noluit ſaluos fieri, cùm poſſent ſalui eſſent, ſi vellet. Et in lib. de natura & gratia, cap. 7. Dominus Lazarum ſuſcitauit in corpore: nunquid dicendum eſt, non potuit Iudam ſuſcitare in mente? potuit quidem ſed noluit. Itaq;, deus poteſt aliud facere quàm facit; & tamen ſi aliud faceret, alius ipſe non eſſet. Et poteſt aliud velle quàm vult; & tamen eius voluntas nec noua, nec mutabilis aliquo modo poteſt eſſe; poteſt enim velle, quod ab æterno poteſt voluiſſe: habet etiam potentiam volendi & nunc, & ab æterno,

[Margin notes: 4. — Poteſt deus facere quæ non facit. — Primus error. — 2. — Reſponſio. — Obiectio. 1. 2. 3. 4. — Solutio. — Plura poteſt quàm vult. — Auguſtinus. — Ad primum argumentum]

De poten. absolu: & ordinata.

*quod tamen nec modò vult, nec ab æterno voluit. Ex his autem patet quid sit dicendum ad argumenta: & ad primum quidem dico, quòd quamuis in deo potentia, sapientia, & voluntas sint idem; quia tamen eius voluntas non agit ex necessitate, sed ex suppositione potiùs, neq; eius sapientia & iustitia determinari possunt ex rerum conditarum ordine; nihil prohibet aliquid esse in potentia, quod ipsius voluntas non vult, neq; sub eo, quem rebus indidit, contineri ordine. Quoniam potentia officio fungitur exequentis, voluntas verò imperantis, intellectus & sapientia dirigentis; hac de causa, quod attribuitur potentiæ secundùm se consideratæ, deus dicitur posse secundùm absolutam potentiam. Et huiusmodi est omne illud, in quo saluatur ratio entis: quod verò attribuitur potentiæ diuinæ, quatenus iustæ voluntatis imperium exequitur: secundùm voluntatem ordinatam deus agere dicitur. Tunc ad argumentum respondeo: quòd deus potest aliqua facere de potentia absoluta, quàm quæ præsciuit se facturum, atque præordinauit; non tamen potest esse, quod aliqua faciat, quæ non præsciuerit, & præordinauerit se facturum; quoniam ipsum facere præscientiæ subiacet & præordinationi, non autem ipsum*
2. *posse, quod est naturale; ideo enim deus aliquid facit, quia vult; non tamen ideo potest quia vult, sed quia talis est in sui natura. Ad 2. Deus sibi soli, non autem alicui debet aliquid, cùm autem ipse sit iustus, & sapiens, non potest facere, nisi quod sibi conueniens est atq; iustum: non quòd modò conueniens est, atq; iustum, hoc est, non secundùm iustitiam atq; sapientiam, quam in rebus esse videmus tantùm, sed si adhuc aliud faceret; illud tamen sapienter, iustèq; faceret. Ad confirmationem, licet rebus quæ nunc fiunt, ordo optimus attributus sit, atq; conueniens; posset tamen alias res condere, aliumq; illis*
3. *imponere ordinem. Ad 3. in deo est voluntas æquissima, qua facit omnia: quapropter contra eam non faceret, si quæ modò facit, dimitteret, & alia faceret; semper enim secundùm rectissimam ipsius voluntatem faceret. Cùm ergo dicitur deum non posse facere, nisi quod ratio est eum facere sic intelligendum est, non posse eum facere, nisi ea, quæ rationabilia sunt, quæ siue faciat, siue fierent, rationabilia sunt. Authoritas illa sic est*
4. *intelligenda: Id solùm non potest deus, quod non vult, scilicet se posse. Ad 4. dictum est, quòd voluntas potentia, aut potentia voluntate in deo maior non sit: illa ergo sententia extrinseca subiecta respicit, quæ diuinæ subdita sunt potentiæ. Itaq; quid sit diuina potentia ordinata, & absoluta, dixi.*

## CAP. II.

### *Deum posse meliora facere ea, quæ facit.*



Paul.

Quæ deus potest facere meliora.

*Cum dei potentia possit facere ea, quæ non facit, nunquid ea, quæ facit, meliora facere possit? ad quam quidem quæstionem Apostolus ad Ephes. 3. sic respondet: Deus, inquit, potest omnia facere abundantiùs quàm petimus, aut intelligimus. Et reuera, si ea spectes, quæ ad rei essentiam attinent, sicuti esse rationale, quod est de essentia hominis, illa meliora fieri non possunt, tametsi aliquam rem illa meliorem facere valeat, quemadmodum quaternarium maiorem facere non potest; alioqui non esset quaternarius, sed alius numerus: eodem enim modo se habet in diffinitionibus, differentiæ substantialis additio; sicut vnitatis in numeris, 8. met: At si consideres ea, quæ extra rei essentiam continentur, veluti virtutes aduentitias, vtpote sapientem esse, eloquentiæ gratia ornatum; sic certè res meliores fieri possunt ab ipsarum opifice, & conditore deo. Itaq; qualibet re condita, alia melior à deo fieri potest. Sed dices, accepta aliqua determinata creatura ex parte inferiori, quæritur ascendendo, aut est status ad aliquam supremam; & sic habetur oppositum: aut non, & sic potest procedi in infinitum. At, quò magis creatura excedit; eo planè est perfectior, atq; ita creatura, quæ in infinitum excedit, est in infinitum perfectior:*

Argumenta contraria.

1.

erit

De potentia absolu: & ordinata.

erit ergo creatura in se intensiuè infinita, quod est falsum. Dico, illam potentiam intelligendam esse de possibili absoluto, qua dixi, quacunque creatura facta, perfectiorem fieri posse, non de possibili, quod ad aliquam egreditur vlteriorem creaturam: sicut in numeris accidit: inexhauribilitas ergo diuinæ potentiæ denotatur, atque inconsummabilitas possibilis absolutè; est enim diuina potentia infinitæ actualitatis simpliciter, nullo actu exhaurienda. Cùm ergo arguitur: erit ergo processus in infinitum, negatur hoc de infinito vno simpliciter, qui est Deus benedictus; illud enim creatori tantùm, non autem creaturæ conuenit: de infinito verò, cuius semper est aliquid vltra accipere, concedo, idque ex parte creantis, non autem creaturæ. Solutio.

Arguis iterum: tantò fit aliquid melius, quantò sapientius. sed quidquid Deus facit, sapientissimè facit: non ergo potest aliquid melius facere, quàm facit. Sanè, si potuit, & noluit: inuidus ergo. sed inuidia longè abest à diuinis: igitur, vnamquamque rem in optimo, atque vltimo perfectionis constituit: non ergo meliora potest facere ea, quæ fecit. Suffragatur nobis authoritas Augu: contra Maximinum, sic disputantis: Si Deus potuit, & noluit gignere filium sibi æqualem, inuidus fuit. Alia argumēta. 1.

Amplius, quod est maximè bonum, non potest melius fieri; maximo enim nihil est maius. sed singula, quæ Deus fecit sunt bona, simul verò valde bona: Et vidit, inquit Mosys, Deus vniuersa quæ fecit, & erant valde bona: pulchritudo igitur vniuersi, non potest præstantior, atque melior fieri. Eadem habet Aug: in Enchyridion. 2.

Adde, quòd homo Christus plenus gratiæ, & veritatis non possit esse melior, nec eiusdem mater beatissima, ac creaturarum beatitudo creata, quod summum bonum dicitur: non ergo omnia fieri possunt meliora.

Adhuc, si in specierum perfectione daretur processus in infinitum, quæ ex illis superior inueniretur; quoddam totale perfectionale respectu inferioris vocaretur, atque ita omnium aliarum perfectionem contineret creaturarum; superius enim inferioris perfectionem continet, sicque infinitæ esset perfectionis, quod planè creaturæ nullo pacto conuenit. Adde, quòd quemadmodum processus ad mensuram est finitus; ita planè processus in perfectionibus specificis, ex 10. met: patet consequentia. huic accedit illud, nempe quòd rerū vniuersitas à diuina perfectione, infinita differentiæ ratione distat, puta sicut finitum ab infinito. Non potest ergo in eam cadere processus in infinitum, quippe cùm huiusmodi processus, omnem prorsus finitam superet perfectionem. 3.

Item, processus ad vnitatem atque totalitatem est finitus: & iste ergo similiter; est enim ad vniuersi totalitatem, vnitatemque. Sanè, id, in quod primò à Deo incipiendo, descenditur, dari necesse est: non ergo ascendendo proceditur in infinitum. Consequentia nota est: antecedens patet ex illa Dionysii authoritate: Infima iunguntur supremis per media, ita quòd supremum infimi attingit infimum supremi: ergo quod prius. Adde, Deum & infimam creaturam esse duo extrema distantia in infinitum, non quidem per modum medij intercedentis, sed per infinitatem Dei creaturā infinitè excedentis: inter Deum igitur, atque creaturam, media infinita esse non possunt. Ex his ergo patet quomodo res conditæ à Deo meliores quàm sunt, fieri non possunt. 4.

Ad hæc autem sic respondere possumus, si illa dictio, melius, sumatur vt aduerbium, atque importet modum facientis; sic absque dubio, Deus non potest facere melius, quàm facit, quia non maiori sapientia, atque bonitate. At si sumatur, vt nomen, significetque modum ex parte facti; sic absque dubio, meliores res facere potest, quàm sunt, si rerum naturæ illius maioris perfectionis suscipiendæ capaces essent: omnia siquidem creata constant numero, pondere, & mensura. Ad confirmationem, negatur similitudo; filius enim est naturaliter patri æqualis, non autem creatura. Soluuntur argumenta. 1.

Ad 2. quamuis vniuersum, propter ordinatissimam rerum rationem, quam illi modò inesse videmus, meliùs fieri non possit, alioqui illius ratio, siue proportio violaretur omninò; potest tamen Deus alias res condere, illique addere, atque ita melius facere. Sed dubium est, si tunc idem maneret ordo vniuersi. nam si res nouæ adderentur, & quidem meliores; non video quo- 2.

 modo

modo idem ordo manere posset. Ad confirmationem dico, quia humanitas Christi vnita est Deo: beata verò virgo, est mater Dei: beatitudo autem creata est fruitio: propterea meliores fieri non possunt: Deo enim cui coniunguntur, melius est nihil. Ad 3.
3. dico, multùm interesse inter id, quod est infinitæ perfectionis simpliciter, & id, quod est infinitæ perfectionis in genere: proinde tota rerum vniuersitas, si simul intelligatur; est certè perfectionis specificæ, non perfectionis simpliciter; singula enim entia, & omnia simul, per participationem entia esse dicuntur: eodem quoq; modo, si aliqua vna creatura, si omnibus æquiualens esset; non haberet profectò infinitam perfectionem simpliciter, sed in genere tantùm; perinde si essent infinita animalia, aut vnum animal eis æquiualens, in genere animalis tantùmmodo esset infinita perfectio, non autem simpliciter. Patet ergo, quonammodo nulla creaturarum infinitæ potest esse perfectionis: & per consequens non consequitur, quod infertur. Ad confirmationem negatur similitudo; non enim distinguit inter mensuram materialem, & mensuram, quæ subest potentiæ logicæ; dixi enim ex parte creantis nullam esse repugnantiam, siue difficultatem, vt res meliores fiant; quoniam est agens infinitæ perfectionis: sed id rerum naturam non ferre, quippe, quæ finitæ, determinatæq; sit conditionis. Hoc autem modo,

*Creatura non potest esse infinitæ perfectionis.*

4. reliqua solui posse arbitror argumenta. Ad 4. æquiuocat de perfectione simpliciter, & in genere, nec videtur inter huiusmodi infinita posse procedi in infinitum simpliciter. Ille præterea processus, non est ad vniuersi totalitatem, atq; vnitatem, quippe cùm nullum terminum habeat: tum quia partiales processus, ad vniuersi vnitatem, in potentia logica & diuina tantùm sunt, tum quia ad huiusmodi vnitatem, materialiter, & non formaliter se habent: profectò contradictionem non implicat, plures fieri creaturas, etiamsi inde nullum consurgeret vniuersum. Authoritas quoq; Dionysii intelligenda est, de creaturarum inter se, non autem de ea, quæ est inter Deum, & creaturas connexione; datur enim primum factum, quod est finitæ perfectionis. Ad aliam confirmationem dico, infinitatem alterius extremi, infinita intercedentia media necessariò inferre: etsi non quidem actu; potentia tamen. Ex his ergo, atq; similibus patet, quomodo res possint meliores fieri. Dices, si Deus potest facere res præteritas, non præteriisse, audi philosophum 6. eth: de hac re ita loquentem: Hoc solo, inquit, priuatur Deus, ingenita facere quæ sunt facta. Et August: contra Faustum: Quisquis ita dicit: si Deus omnipotens est, faciat, vt quæ facta sunt, facta non fuerint: non videt se hoc dicere: si Deus omnipotens est, faciat vt ea, quæ vera sunt, eo ipso quòd vera sunt, falsa sint. Reuera, præterita non fuisse, contradictionem implicat, ideoq; diuinæ non subiacent potentiæ. Sed arguis: si diuina potentia se extendit ad id, quod per se est impossibile; multò ergo magis ad impossibile per accidens. sed potest illuminare cœcū, mortuumq; ad vitam reuocare, quod per se impossibile: poterit ergo facere, Mercurium non scripsisse, quæ scripsit; accidit enim ei scripsisse. Sanè, si potuit facere vt Mercurius nunquam scriberet: igitur postquàm scripsit, potest facere eum non scripsisse; potentia enim eius diminutionis detrimentum nō recipit. Adde, quòd si Deus potest reparare charitatem amissam; multò ergo magis virginitatem perditam; maior enim est charitas, quàm virginitas: ergo quod prius.

*Deum non facere quod præterita nō sint facta.*

*Obiectio*

*Solutio.*

Dico, præteritum sub ratione præteriti intellectum esse impossibile absolutum, atq; contradictionem implicare; ideoq; diuinæ non subdi potentiæ: præteritum tamen, Mercurium scripsisse scilicet, est siue fuit contingens: at posteaquàm transiit in præteritum, est necessarium absolutum. Ad confirmationem, verum est Dei potentiam non minui, sed entia minuuntur, quæ in præteritum transeunt, quum amplius entia factu possibilia dici non possunt; hac de causa diuinæ potentiæ non sunt subdita, nec esse possunt. Ad aliam, dico Deum, cùm corporis corruptionem, tum etiam mentis auferre posse; non tamen quòd mulier corrupta, corruptionis maculam, atq; damnum non incurrerit. Quomodo ergo Deus non possit facere, vt præterita non præcesserint, me dixisse arbitror.

CAP.

## CAP. III.

### *Poſsibilitatis, & impoſsibilitatis cauſa vnde ſit.*

*POſteaquam, Deo ineſse potentiam, eamque infinitam eſse audiuimus: poſtquam, inquam, quid ſit illius potentia abſoluta, & ordinata, & quomodo poteſt alia facere, eaq; meliora; congruum eſt, imò neceſſarium, ſcire vnde huiusmodi poſsibilitatis, atq; impoſsibilitatis cauſa proficiſcatur. quod certè, vt commodiùs, vtiliùsq; fieri poſsit, quid ipſum poſsibile, & quotuplex ſit, audiamus.* Quid ſit poſsibile. *Eſt autem poſsibile hoc, inquit philoſophus 9. met: com: 7. cui ſi extiterit actus, cuius dicitur habere potentiam, nihil erit impoſsibile: ſolet ſic etiam diffiniri: Poſsibile eſt illud, ad quod non ſequitur impoſsibile. Et iterum, poſsibile, eſt illud, quod poſtquàm poſitum fuerit in actu, nullum ſequitur impoſsibile. Adhuc, poſsibile eſt omne illud, vt dicitur 8. phyſ: com: 73. ex quo non accidit impoſsibile. & com: 36. poſsibile ſi poſitum fuerit in eſse, nullum impoſsibile accidit. & 62. poſsibile non exit in actum, niſi ab aliquo agente in actu: Idem 9. met: com: 13. æternis autem, philoſophus 2. cœli com:* In æternis nō eſt poſsibile. *33. & 34. dicit, non eſse poſsibile tribuendum, ſed neceſſarium tantùm idem 3. phy: tex: com: 32. & 12. met: com: 30. nam poſsibile ex ſe, fieri neceſſarium ab aliis in ſubſtantiis, eſt impoſsibile; tametſi id veritatem habeat in motu cœli, cuius cauſa, ſiue ratio 12. met: com: 41. recitatur. Sed de hac materia in primo Pymandri locutus ſum.* Quottuplex poſsibile. *Cæterùm, quoddam eſt poſsibile in ſenſu diuiſo tantùm, ceu album poſsibile eſt eſſe nigrum; quod tamen falſum eſt in ſenſu compoſito; nam ſi poneretur in actu, ſequeretur impoſsibile ſcilicet, album eſt nigrum.* 1. *Quoddam poſsibile eſt abſolutum, vt Mercurium regem eſſe; abſolutè enim loquendo, & potuit, & fuit.* 2. *Quoddam eſt quoq; poſsibile, quod ſecundùm ſe totum eſt reducibile ad actum, veluti eſt ens poſitiuum permanens finitum.* 3. *Quoddam verò, ſecundùm ſe totum in actu eſſe non poteſt; ſuæ enim naturæ vis hoc ferre non poteſt: habet namq; actum potentiæ admixtum, cuiusmodi eſt tempus, atq; motus, hæc quidem diſtinctio habetur 3. phyſ: tex: 57. vbi philoſophus declarat, quomodo infinitum in potentia ſit reducibile ad actum.* 4. *Itaq; illud eſt poſsibile, ad quod non ſequitur impoſſibile, ſi debitum habuerit ordinem: poſsibile autem, quatenus poſsibile reſpicit actum:* Poſsibile reſpicit actum. *Poſsibile, inquit, philoſophus 9. met: com. 11. non intelligitur, niſi in reſpectu actus: eodem quoq; modo & ipſa potentia. Idem ſentit com: 20. & 12. met: com: 37. Ex his autem habetur hæc doctrina, quæ etiam colligitur ex 3. phyſ. com. 69. poſsibilitates in rebus, ſcilicet, quæ in infinitum augentur, ſicuti motum, tempus, numerum, diuerſarum eſſe diſpoſitionum, ac vnius nequaquam poſsibilitatis partes. Quam ob cauſam, quantus eſt numerus in potentia, tantus ſit in actu, nequaquam eſt neceſſarium. Poſsibilitates verò in rebus, quæ non creſcunt in infinitum, ſicuti contingit in magnitudinibus, omnes ſunt vnius poſsibilitatis partes: proinde quanta eſt magnitudo in potentia, tanta certè neceſſe eſt, vt ſit in actu; magnitudo enim eſt quantitas continua, non autem numerus.* Potentia reſpicit actum. *Poſſibile ergo, vt dixi, reſpicit actum; poſsibile namq; dicitur, aliqua potentia poſsibile: omnis autem potentia reſpicit actum, alioqui eſſet otioſa: impoſsibile verò reſpicere nequit; reſpectu enim impoſsibilium nulla eſt potentia. Suffragatur imò ſumitur hæc ſententia ex authoritate philoſophi 3. phyſ. tex. 69. Quantum, inquit, potentia contingit eſſe, & actu contingit tantum eſſe. Quid ergo poſsibile, & quotuplex ſit, dixi. Sed dices, nunquid ſunt omnia poſsibilia? aut aliquod poſsibile, quod nunquam erit?* Poſsibile quod nunquā erit. *Reſpondet philoſophus 9. met: com: 8. Nihil prohibet, inquit, poſsibile aliquod ens eſſe aut fieri: non eſse verò, aut non futurum eſſe; nonnulli enim arbitrati ſunt, omnia eſſe poſsibilia, licet nunquam fierent, aut eſſent: ponebant namq; coſtam commenſurabilem diametro, licet id fieret nunquam. Sed huiusmodi error à philoſopho iuſtiſsimè, doctiſsimè*

explodi-

exploditur, atque conuincitur: Licet, inquit, aliqua sint possibilia, quæ nunquam erunt;
non tamen quæ nunquam erunt, sunt possibilia: aliqua namque nunquam erunt, quia eis
repugnat esse. & hæc quidem impossibilia vocantur, puta diametrum commensurari co-
stæ: aliqua verò nunquam erunt, licet eis non repugnet esse, vel quia possunt agere &
Impossibilia. non agere, aut aliunde possunt impediri. Cæterùm, Commenta: 9. met: com. 8. & 9. a-
Com: sententia de possibili liud sentire videtur: Manifestum est, inquit, quoniam impossibile est, vt aliquod possi-
1. bile nunquam exeat in actum. Et 9. nihil habet potentiam ad corruptionem, quin cor-
rumpatur, & nihil habet potentiam ad generationem, quin generetur, quod est possibi-
le esse, aliquando tandem erit. Et reuera, si aliquod possibile nunquam erit; aliquod
profectò possibile est semper non ens. atqui semper non ens, est impossibile: sicut neces-
sarium est semper ens; ita planè impossibile sibi oppositum, est semper non ens: ali-
2. quod ergo possibile erit impossibile, quod est falsum. Amplius, omne semper ens est
necessarium: ergo omne semper non ens est impossibile; semper enim ens, & semper non
ens sunt opposita; & similiter necessarium & impossibile 1. cœli tex: 1. 27. Consequentia
3. patet: nam sicut propositum in proposito; sic oppositum in opposito. Adde, quòd secun-
dùm philosophum 9. met: necessarium semper est, impossibile verò semper non est: pos-
sibile autem, non semper non est: ergo aliquo tempore est, & aliquo tempore non est:
non ergo potest esse aliquod possibile, quod nunquam sit, alioqui possibilis ratio destru-
Solutio. eretur. Verùm ad hæc sic respondere possumus, vnica distinctione præmissa, hac videli-
1. cet quòd semper non ens, aliquando significat id, quod nunquam habet esse; quia scili-
cet sibi repugnat esse, vt diametrum commensurari costæ, atque ita, quidquid est huius-
modi, reputatur impossibile. Quando ergo philosophus dicit, impossibile esse semper
2. non ens; hoc certè modo est intelligendus. Etenim, quemadmodum necessarium dicitur
semper ens, quia non potest non esse; sic profectò impossibile dicitur semper non ens,
quia scilicet nunquam est, nec esse potest. aliquando significat id, quod nunquam est
habiturum esse, tametsi non sibi repugnet esse: in causa autem esse potest, aut libertas
agendi, operandique: aut defectus alicuius causæ impedientis. hoc autem modo velle di-
cere, quòd nunquam est futurum, impossibile esse appellandum, non assentior hanc
3. rem sic arguenti. Patet ergo responsio ad duo primò posita argumenta. Ad 3. diffi-
nitio possibilis, qua dicitur, possibile est, quod non semper non est, possibili in se, & se-
cundùm se considerato competit; quia enim est possibile, potest ex se aliquo tempore
esse. Quòd si ad actum nunquam perueniat, aliunde causa huius proficiscitur impedi-
menti, nempe vel ex contrariarum concursu causarum, quarum vna ab altera impe-
ditur, vel ex materiæ dispositione, aut ex libertate operantis, & in opposita agere va-
Possibile non est necesse aliquando esse. lentis. Non ergo omne quod nunquam erit, impossibile est appellandum: aut omne pos-
sibile, aliquo tandem tempore esse, necessarium est; alioqui aut omnia ex necessitate
acciderent: aut rationalis creaturæ potestas non esset ad vtrumlibet; & sic non esset li-
bera, quorum neutrum est admittendum: multa enim inde sequerentur absurda, sicuti
in primo Pymandri dixi (& eodem fauente) in 7. lib: dixi, de hominis libero arbitrio
vbi disputaui. Quid ergo sit possibile, & quottuplex & quonam modo omne possibile
non est necesse aliquando esse, iam dixi.

## CAP. IIII.

### *Argumenta contraria.*



1. Solent nonnulli contra prædicta sic arguere: Possibile est omne corruptibile
corrumpi: igitur materia potest manere sine omni forma; nam si de facto
omne corruptibile est corruptum; materia profectò ab omni forma es-
set pror-

 De possibili.

*set prorsus denudanda, quod est impossibile: ergo & cætera. Sanè, si potentia rationalis pro eodem instanti potest in opposita, & possibile est, quo posito, nullum sequitur impossibile: igitur Mercurius in hoc instanti vult sedere, & non sedere. quòd si ponatur in actu, sequitur impossibile, nempe quòd in hoc instanti stabit, & sedebit: non ergo bene data est possibilis diffinitio. Amplius, possibile est continuum diuidi in semper diuisibilia: ponatur in esse: erit ergo infinitum in actu, quod est falsum. Possibile ergo posito in esse, sequitur aliquod impossibile. Sanè, si possibile fuit, mundum fuisse ab æterno, si ponatur in esse: igitur infinitas circulationes præcessisse est necessarium. sed in qualibet circulatione possibile fuit, Deum creasse vnum hominem: actu ergo essent infinitæ animæ, atque ita daretur infinitum in actu, quod philosopho non placet 3. phys: Profectò, si vera est illa sophysticantium maxima: Ad impossibile sequitur quodlibet; tunc absurdum sequeretur, nempe hominem esse bouem est impossibile: igitur hominem esse bestiam, est possibile: quo posito in actu, homo actu esset bestia, quod est falsum: ergo quod prius. Præterea, falsum est omnia esse impossibilia: ergo omnia esse possibilia, est verum, per legem contrariarum: possibile autem & impossibile sibi inuicem contradicunt. 2. perierme: Huic accedit, quòd nihil entis rationem subterfugere potest: igitur omnia creata sunt possibilia, hoc enim spectat ad naturam entis. Non ergo omne possibile potest fieri, aut omnia sunt possibilia. Dico, ad primum, possibile esse, omne corruptibile corrumpi, idque diuisiuè; signato enim quocunque corruptibili, potest corrumpi, etsi ponatur in actu, non sequitur impossibile: nam ad corruptionem illius, sequitur generatio alterius, atque ita non remanebit materia sine omni forma. hoc autem diuisiuè est intelligendum; nam collectiuè verum nequaquam esset: sensus enim esset, quòd pro aliquo instanti, omnia corruptibilia simul sumpta possent corrũpi, quod non est admittendum, alioqui argumentum procederet. Ad possibile ergo, eo modo, quo est possibile, non sequitur impossibile. Ad confirmationem dico, potentiam rationalem bifariam intelligi posse: vno quidem modo, quatenus determinat actum; & sic contrarios actus in eodem instanti eligere est impossibile: alio verò modo, quatenus potentiam determinat, & sic concedi potest; eadem enim potentia simul, id est, pro eodem instanti potest in opposita; non quidem in sensu composito, sed diuiso: duplex est enim simultas, teste Commentatore, 1. cœli. 119. simultas potentiæ, quæ est vera, quamque concedit philosophus 9. met: comm: 19. dicit enim, posse quidem contraria simul existere. vnde tex: 10. 9. met: philosophus ait: Non enim ita simul habent ipsorum scilicet, contrariorum potentiam, nec est simul faciendi potentia. q. d. potentia rationalis non est oppositorum simul agendorum, sed quia ad hoc, vel ad illud determinari potest, quod potestati irrationali minimè competit, quæ in oppositum determinari non potest, sed cùm in actum egreditur, in eum determinatè procedit. Est etiam potentia simultatis, & hæc quidem est impossibilis, quippe quæ respiciat actus contrarios incompossibiles. Patet ergo ex philosopho, atque eius commentatore, quomodo potentia rationalis sit in opposita. Ad 2. possibili posito in esse eo modo, quo debet poni, nullum sequitur impossibile; continuum enim successione, siue potentia, non autem actu est diuisibile in infinitum: non ergo sequitur, actu esse infinitum, sed potentia tantùm. Ad confirmationem dico, omnia quidem illa fieri potuisse ex parte Dei omnipotentis, non autem ex parte creaturæ producendæ; non enim dabilis est quælibet circulatio, alioqui infinitæ non essent; quia intellectus infinita transire non potest. Ad aliam confirmationem negatur assumptum; falsum enim est, quod ad impossibile sequatur quodlibet, alioqui vnum contradictoriorum sequeretur ad reliquum; nam possibile, & impossibile sibi contradicunt: si ergo ad impossibile sequitur quodlibet; ad impossibile sequitur possibile: atque ita vnum contradictoriorum sequeretur ad reliquum, quod planè cùm philosophis, tum etiam theologis non probatur: falsa est ergo illa sophysticorum maxima. Ad 3.*

Marginalia: 2. (beside "non ergo bene data est possibilis diffinitio. Amplius…") — 3. (beside "quod est falsum: ergo quod prius. Præterea…") — Soluuntur argumenta. 1. (beside "entis. Non ergo omne possibile…") — Potentia rationalis quomodo sit ad opposita. — Com: simultas potentiæ. — 2. (beside "sita. Ad 2.") — 3. (beside "Ad 3.")

quamuis possibile & impossibile, respectu eiusdem dicti, sibi contradicant; non tamen illæ duæ propositiones adinuicem, videlicet, omnia esse impossibilia est falsum: & omnia esse possibilia, est verum. Sed de his in modalibus latius. Ad confirmationem dixi, quomodo sit intelligendum ipsum possibile, nempe quod ex sui natura potest in actum exire; aliqua tamen possunt eius actum impedire. Cæterùm, non ignorare oportet, præter ea, quæ dicta sunt, possibile dupliciter accipi, siue intelligi posse: vno quidem modo pro omni eo, quod potest esse, & non esse, atq; ita est idem quod contingens, opponiturq; necessario, & impossibili; necessarium enim non potest non esse, & impossibile non potest esse: alio modo pro omni, quod potest esse, atq; sic non opponitur necessario, sed impossibili; ad necessarium enim sequitur: nam quod non potest non esse: ergo potest esse. hoc autem vocatur possibile altum, quod scilicet de possibili contingenti, & de necessario prædicatur. Itaq;, si alicuius consequentiæ veræ antecedens, est possibile altum; & consequens quoq; est possibile in eodem sensu. Secus autem est, si in antecedente fuerit possibile contingens; tunc enim non est necesse, vt consequens sit possibile contingens; imò potest esse necessarium, vt Mercurius disputat: ergo Mercurius est homo. Reuera, si antecedens est possibile, & consequens est impossibile: ad possibile ergo sequitur impossibile, quod est contra diffinitionem possibilis: possibile certè diximus, quo posito in esse, non sequitur aliquod impossibile. Quòd si consequens est impossibile, & antecedens similiter; alioqui idem sequeretur absurdum, nempe quod ad possibile, sequeretur impossibile. At si antecedens est impossibile; non est necesse consequens esse impossibile; imò potest esse possibile, contingens, & necessarium, & possibile altum. Exemplum primi: si homo est lapis; homo est grauis: exemplum secundi, si homo est lapis; homo est substantia, & corpus: hæc autem elici possunt ex 9. met: com: 9. vbi philosophus de his disputare videtur. Cùm hæc igitur, ita se habeant, scire oportet, quomodo se habeat possibilitas recipientis, ad possibilitatem agentis, vt intelligamus, quare creatura maiorem recipere, aut non recipere potest perfectionem; hac de causa paulò altiùs, huiusmodi materiam perscrutari volui. Ex lib: d. d. disp: prima in solu: dubij: 21. habetur, & 11. met: com: 18. quod de rerum possibilitate, duæ extiterint philosophorum opiniones: quarum altera, omnem rerum possibilitatem tribuit agenti; altera verò loquentium suæ legis, in priuatione simpliciter potentiam fundari putauit. Ad uersus autem huiusmodi opiniones disputat in lib: d. d. loco iam dicto: & primam quidem conatur euertere, ostendens possibilitatem agentis differre à possibilitate patientis: secundam verò, probans possibilitatem, non esse possibilitatis subiectum: Materia, inquit, in quantum materia, non generatur; alioqui materia haberet materiam ad infinitum: & vt dicit primo phys: com: 82. Si materia fieret ex materia; tunc idem esset, antequam fieret. Sed de hac materiæ cognitione, atq; conditione nobis loquendum est, & quidem copiosè, cùm de materiæ natura sese obtulerit occasio. Vnum tantùm dicam, omnes propemodum philosophorum rationes, huic inniti fundamento, nempe quòd omne factum esse, præcedat fieri: omne verò fieri, posse esse præcedit. Et hoc certè 6. phy: com: 7. à philosopho, atq; Commentatore clarissimè docetur. Ad hæc verò, Catholici respondent: duplex esse fieri, per motum scilicet, atq; per emanationem simplicem, quod creari, siue creationem appellant, atq; secundùm hunc modum, mundum creatum esse à Deo, etiam ad mentem philosophi, tueri satagunt. Verùm etsi secundùm rei veritatem, fideiq; documenta, mundus conditus sit à Deo, habeatq; suæ creationis principium; velle tamen asserere, hoc etiam philosophum sensisse, difficile est posse tueri, quandoquidem contra huiusmodi opinionem, & verba ipsius, & sententiæ maximè pugnare videntur; nam 8. phys: com: 15. simpliciter fatetur, mundum esse æternum, quod planè non esset facturus, siue non fecisset, si de creatione per motum non loqueretur; alioqui eius verba essent inania, nec tanto philosopho, atq; oratore digna. Item, primo cœli narrat duas

Margin notes: Possibile duplex. 1. 2. — Possibile altū. Contingens. — Consequentia possibilium. — Possibilitas agentis. — Possibilitas rerum. — Materia non fit ex materia. — Opinio Catholica. — Opinio philosophi de mūdi creatione.

De posʃibili.

rat duas opiniones, tex: com: 2. de mundi genitura, atque tandem approbat, quòd si mundus est factus, æternus dici non poßit. Adhuc 12. met: com: 41. & 8. phyſ: vlt: ostendit primum principem eſſe ens ſimpliciter, & æternum, nec alio medio, quàm per viam motus æterni: motus ergo cœli ſecundùm philoſophum eſt æternus. Præterea, vt dicitur 8. phyſ: com: 26. & 22. & 2. poſt: cap: vlt: illa eſt dicenda propoſitio, primis principiis magis conformis, quæ maiorem habet cum ſenſatis affinitatem. ſed fieri aliquid ex nihilo, quàm longißimè abeſt à ſenſibus: igitur ſecundùm philoſophum non datur creatio. Sed de hac re in principio primi Pymandri latiùs diſputaui, ad quæ legenda remitto lectorem diligentem: nunc autem poßibilitatis negotium proſequamur. Cæterùm, ſecundùm philoſophos, poßibilitas recipientis differt à poßibilitate agentis, nec perfectè tribui poteſt agenti, niſi conueniat recipienti. Arbitrantur profectò, Deum ſecundùm vltimum poſſe, atque ex neceßitate agere, quod ſæpiùs à nobis exploſum eſt, & à recta philoſophandi ratione aberrat maximè. His igitur exploſis, rei veritatem afferamus, dicamusque rationem poßibilis, ſeu poßibilitatis, à Deo quidem originaliter, à creatura verò formaliter proficiſci; creatura enim ex ſua ratione formali habet, quòd ſit producibilis; producibilitas enim eſt paßio entis, ſiue rei producibilis: ideoque ſi quis quidditatem hominis cognoſceret; facilè intelligeret, ex ſui natura eſſe producibilem. Potentia ſiquidem paßiua, vel obiectiua, originaliter ex parte Dei accipi non poteſt, ſed ex parte rei creatæ; quia nimirum nihil ſe originat, ſeu producit. Poßibilitas ergo creaturarum, ſiue vt ſint creaturæ, à Deo quidem dependet originaliter: à ſe autem formaliter; non enim repugnat creaturæ eſſe, & fieri: igitur ſecundùm ſe, & formaliter eſt poßibilis: impoßibilitas etiam ei contingit, ex parte illius formali. Dices, omnis reſpectus dependet à termino, & à fundamento. ſed producibilitas dicit reſpectum, terminus autem ipſius eſt productiuitas: dependet ergo à productiuitate, atque ita productiuitas eſt prima cauſa producibilitatis creaturæ. Dico, relationem formalem à termino dependere, fundamentalem verò, minimè; Deus enim, nec aliquid in Deo, aliquo modo dependere poteſt: habet autem, reſpectu alterius à ſe, vim productiuam, & ſic eſt ad aliud, quæ profectò relatio, à fundamenti natura pullulat, ſicuti paßio à ſubiecto. Itaque creaturæ poßibilitas, & impoßibilitas, ex illius formali ratione procedit: fundamentali verò, à Deo opifice.

Rationes philoſophi de mundi æternitate.

Poſsibilitas agentis.

Propria opinio.

Formalis.

Originaliter.

Obiectio.

Solutio.

## CAP: V.

### *De cauſa poßibilitatis variæ ſententiæ.*



INter multos, qui de hoc negotio diſputârunt, nonnulli inuenti ſunt, qui omnē prorſus poßibilitatis, atque impoßibilitatis cauſam, rationemque, creaturæ, non creatori attribuerunt. Deus, inquiunt, cùm ſit infinita potentia, quantùm eſt ex ſe, creaturam infinitam facere poteſt. at, hanc creatura infinitatem capere nequit; finitum enim, infiniti capax eſſe non valet: Omnis ergo poßibilitatis, atque impoßibilitatis cauſa, ex parte creaturæ procedit. Contra hanc autem ſententiam ſic arguere poſſumus: ſicut motiuum ſe habet ad mobile; ita productiuum ad producibile. ſed impoßibile eſt, eſſe aliquod motiuum, niſi reſpectu mobilis; ita etiam, nec productiuum, niſi reſpectu producibilis. Quare, ſi Deus, vim producendi infinitatem habet: infinitum ergo eſt producibile, quod eſt falſum. Adde, quòd fruſtra eſt illa potentia, quæ non deducitur, vel poteſt deduci in actum. Quare, ſi in Deo eſt virtus producendi creaturam infinitam, illa nunquam exibit in actum; quia eſſe actu infinitum, creaturæ non conuenit, nec conuenire poteſt: eſſet ergo in Deo aliquid fruſtra, quod non ſolùm eſt impium aſſerere, ſed & quidem dicere. Item, omnis po-

Ex parte rei omnis poſsibilitas.

Obiectio. 1.

2.

3.

mnis potentia sufficiens, & perfecta, quæ non potest exire in actum, est planè imperfecta, atq; impedita. sed in Deum non cadit aliquid tale: igitur omnis potentia, quæ est in Deo, potest in actum exire. sed hoc fieri non potest, nisi aliquod habuerit producibile. at, produci creaturam infinitam, implicat contradictionem: igitur defectus producendæ creaturæ infinitæ, non est tantùm ex parte rei creatæ, sed etiam ex parte creatoris.
4. Amplius, sicut intelligibile est obiectum adæquatum intellectus; sic etiam producibile, est obiectum adæquatum potentiæ. sed intellectus non potest intelligere, nisi fuerit aliquod intelligibile: ita planè, nec potentia productiua appellari poterit, nisi aliquod habuerit producibile. sed infinitum actu, non est producibile: ergo quod prius.
Solutio. Verùm, rationes huiusmodi potentiæ conueniunt creatæ, non autem diuinæ, quæ etiamsi nihil ad extra produxisset; nihilominùs est sua beatitudo, atq; perfectio. Alij, oppositum tueri videntur; dicunt enim ante creationem, non esse, nisi denominationem creaturæ extrinsecam; ideoq; Chymeram non esse producibilem; quia scilicet Deus non habuit virtutem producendi. E contra, alias creaturas producibiles fuisse, quia Deus illas producere potuit.

Rerum posibilitates, & imposibilitates ex Deo.

1. Sanè, ante creationem nihil erat, quod producibile, vel improducibile simpliciter diceretur: omnis ergo possibilitatis atq; impossibilitatis causa ex Deo pendet: creatura namq; ex se, & intrinsecè, non est formaliter ens; sed tantùm denominatiuè à diuina potentia.
2. Amplius, ab illo, esse producibile, vel possibile principaliter sumitur, à quo planè, esse sumitur productiuum; cuius enim est potentia, eiusdem est & actus. sed esse producibile, sumitur ex parte diuinæ potentiæ, ad quam relatiuè producibile refertur: ergo & ipsum esse productum.
3. Profectò, ab eo est possibilis ratio sumenda, quod certè in se realiter potentiam habet, quemadmodum denominatio dextri, vel sinistri in columna, ab eo præcipuè accipitur, quod dextri, sinistriq; rationem habet, nempe ex animali. sed Deus in se realiter habet potentiam, non autem creatura: ergo quod prius.
4. Item, impossibilitas non solùm est nihil; verùmetiam sibi repugnat esse omninò: igitur conuenit creaturæ, quæ ex se est nihil; nam Deus cùm sit purum esse, huiusmodi rationem habere non potest. Reuera, ex parte illius, in quo nulla est impotentia, impossibile accipi non potest. sed Deo impotentia non conuenit: igitur impossibilitas illi tribui nullo modo potest. Hæc & similia adducere consueuerunt.
Solutio. Verùm ad
1. hæc sic respondere valemus, ad primum quidem dicimus: hoc solùm concludere, quod antea diximus, nempe possibilitatis, & impossibilitatis causam à Deo esse originaliter, à creatura verò formaliter. Quando ergo dicitur, creaturam ex se formaliter non esse possibilem, sed denominatione tantùm extrinseca, à diuina omnipotentia, negamus omnninò, tum quia formaliter contradictionem non implicat, quia sibi non repugnat formaliter esse; alioqui nunquam ab aliquo esse posset: possibile enim & impossibile, sibi contradicunt: quare, aut creatura ex sui natura est producibilis, & sic ex parte Dei produci potest: aut ex sua natura non est producibilis; & sic tota ratio impossibilitatis ex Deo non dependet. tum quia possibile est, differentia entis, atq; ipsi enti, intrinseca denominatione competit. cùm dicitur, creatura non potest ex se esse ens, nego: verum quidem est, creaturam non esse ens à se: non tamen formaliter est prorsus non ens, alioqui non posset esse ab æterno, nec existens, nec exemplata. nam etsi creatura non sit ex se ens formaliter in actu; est tamen ens in potentia possibile.

Formaliter producibilis.

2. Ad 2. dico, esse producibile, seu possibile accipi ab intellectu diuino: esse verò productum ab omnipotentia. Sanè, per intellectum diuinum, creatura primò habet esse possibile: intellectus autem non est formaliter omnipotentia in Deo: igitur per Dei omnipotentiam, creatura non habet primò esse possibile; nam agens, teste Auicenna 4. met: non potest aliquid agere, nisi illud fuerit sibi possibile. sed omnipotentia non est principium dandi esse, nisi in re tantùm: igitur per omnipotentiam res non habet primò esse possibile. Patet ergo
3. quomodo possibile, siue producibile sit à Deo. Ad 3. dico, possibilis rationem originaliter

De possibilitatis causa.

naliter ab eo accipi, quod in suo exemplo, potentiam rationalem habet; ex hoc tamen non infertur, formaliter creaturæ conuenire non posse. Ad 4. Impoßibilitatis ratio formaliter ex creatura dependet, cui conuenit nihileitas, vt ita dicam, originaliter autem, ipsi deo, cui inest potestas annihilandi omnia: & sic soluitur prima confirmatio: ad secundam verò dico, quòd impoßibilitas rei ex parte dei, non denotat illius impotentiam formaliter, sed originaliter tantùm quod certè, vt clariùs intelligatur, de hac re nobis disputandum est quid sit impoßibile, & quotuplex dicatur: Impoßibile est, quod contradictionem implicat, ac rei natura ferre non potest: & id quidem multiplex; aliquod enim est, quod nullius subditũ est potestati, puta Chymera, quod est ens prohibitũ; ideóque alicui non subiicitur potentiæ; nam etsi quodcunq; ens per se, deus producere poßit; non tamen quodlibet in quolibet, sicut albedinem in anima, aut animam in lapide, sed in corpore tantùm organico: Chymera autem, cùm ex multarum constet partibus specierum, quæ simul coalescere nequeunt, vt animam recipere valeant; absq; dubio ens est prohibitum, nulliq; subditum potestati: secus autem se habent monstra, quæ non ita sunt prohibita entia. Aliud impoßibile est, quod non subiacet creatæ, limitatæq;, sed diuinæ tantùm potentiæ, nempè quòd virgo pariat: vnde angelus ad virginem: Non erit impoßibile apud deum omne verbum. huiusmodi sanè corporis translatio à virtute finita fieri non potest; est tamen in habitudine ad dei virtutem simpliciter poßibilis, quia eius subdita potentiæ. Aliud impoßibile vocatur per accidens, vtpote motus hesternus solis, quatenus præterito coniungitur tempori, est impoßibile per accidens; accidit enim illi, sic coniungi: huiusmodi autem impoßibile per accidens, propter connexionem, quam cum præterito habet tempore, fit per se impoßibile, nulliq; subditum potestati, ob annexam quam habet contradictionẽ. Quartum impoßibile nominatur, quando termini ex se quidem sunt poßibiles, sed eidem simul inesse nequeunt, puta idem simul album ac nigrum esse non potest: hoc autem impoßibile, quando contradictionem implicat, diuinæ non subditur potentiæ; contradictoria enim ex suis rationibus formalibus, sibi contradicunt, propterea factu sunt impoßibilia. Impoßibile autem simpliciter illud dicendũ est, quod rebus incommutabilibus aduersatur, in quas non cadit alicuius potentiæ dispensatio: radix verò impoßibilitatis, est incompoßibilitas; ideo enim deus creaturam infinitam non facit, quia finitum & infinitũ sunt incompoßibilia. incompoßibilitatis autem radix, sunt rationes formales incompoßibilium; nam quia tales sunt; ideo certè sunt incompoßibiles. & quia incompoßibiles; hac de causa, aliquid ex illis fieri, est impoßibile. Dices: si deus potest annihilare futurum, vt non sit; quare etiam non eadem potentia potest annihilare præteritũ; par enim in vtroq; conspicitur difficultas, cùm vtrumq; sit non ens? Dico: ob causam huiusmodi id accidere, quia scilicet futurũ voluntate efficaci deus intuetur: ideo enim est futurum, quia deus sic determinauit: quòd si illius voluntas aliud determinauit; tunc illud tempus non erit: præteritum verò, voluntate complacentiæ respicit, ex qua quidem non sequitur rem esse vel non esse. vnde quemadmodum voluntas complacentiæ circa obiecta, nihil immutare potest; sic etiam voluntas complacentiæ dei circa futura, nihil immutat. Adde, quòd futurum, etsi non sit ens in actu; est tamen ens in potentia: præteritum autem neq; in actu, neq; in potentia; ideoq; est extra omnẽ rationem entis: hac de causa nullius potest potentiæ subesse. Incompoßibilia præterea multa sunt, quæ contradictionem nequaquam includere videntur: puta relatiuè opposita, nempè quòd idem gignat seipsum. Contrariè opposita, quòd idem sit summè album, & summè nigrũ. Priuatiuè opposita, vt idem sit cœcus & videns. Alia verò maxima, quæ contradictionem implicant, vt idem sit album, & non album: itaq;, vt dixi, ex rationibus formalibus incompoßibilitas nascitur. Quæ ergo sit causa poßibilitatis, & impoßibilitatis, iam dixi.

Margin notes: 4. — Impossibile quotuplex sit. — Chymera. — 2. Impossibile — 3. Impossib. — 4. Imposs. — Impossibile simpliciter. — Radix imposs. — Futurũ non præteritum deus potest mutare. — Præteritũ est purum non ens. — Incompossibilia quæ.

MERCVRIVS.

Nihil est in rerum ordine vacuum. Solùm verò quod non est, quod priuatur existentia, vacuum nuncupandum: Nihil enim reperiri potest, quod cùm existat, vacuum sit. Ad quem Æsculapius: Nonné reperiuntur etiam quædam vacua Trismegiste? veluti dolium vacuum, vacuus puteus, & similia quoq; quàmplurima. Tris: Heu, quàm procul à veritate vagaris ô Æsculapi: quæ ampla & maximè omnium plena sunt, ea tu vacua putas. Æsculapi: Quomodo id ô Trismegistæ? Trismegistus: Aër profectò corpus est, id corpus reliqua penetrat, discurrensq; replet omnia.

# Commentum VII.

Prima Dominica Aduent.



*ODIE tubicinat Apostolus: Iam hora est, nos de somno surgere: puto à Mercurio similia mihi dici posse, nempè tempus esse, vt ad sapientissimi Mercurij textum elucidandum redeam: Et reuera paululùm plus debito immoratus sum, idq; in causa fuit altissimarum speculatio rerum, quæ breui explicari non poterant sermone: imperfectas verò reliquisse, turpe mihi videbatur esse, atq; indecorum: quapropter veniæ locum mihi concedendum esse arbitror, quo iam impetrato, ad nostrum Mercurium lætus reuertor.*

Exposit: text.

*Posteaquàm à sapientissimo Mercurio ostensum est Æsculapio, omne quod mouetur in aliquo, & ab aliquo stante, moueri, approbauitq; Æsculapium dicentem, in illo mutari oportere, quæ mutantur, subiunxit:* In rerum, *inquit*, ordine non datur vacuum, *alioqui motus fieret in instanti, quod etiam à phil: defenditur, 4. phys: com. 71. & sequen. sed id, motus naturam prorsus euertit: nullum ergo vacuum admittit pulcherrimus ordo naturæ, quæ est principium motus & quietis: In rebus ergo naturalibus vacuum inueniri non potest. vnde subdit,* Solùm verò, quod non est, quod priuatur existentia, vacuum est nuncupandum. *quasi diceret: vacuum est his attribuendum rebus, quæ sunt citra naturæ ordinem. at illæ esse nequeunt, cùm nullum sit ens extra ordinem naturæ: vacuum ergo nusquam esse potest: hoc etiam contextus Mercurij significat:* Nihil enim reperiri potest, *inquit*, quod cùm existat, vacuum sit. *hoc est, omne ens vacuo caret: vacuũ ergo est nihil; nam si vacuũ sit aliquid: ergo otiosum, atq; imperfectũ erit in natura. dei autem opera sunt perfecta, minimèq; otiosa: vacuum ergo in rerum ordine, locum habere non potest:* Deus enim otiosus non est, *inquit Mercurius Dial: II.* alioqui otiosa forent omnia; cuncta siquidem plena sunt deo: otium verò in nullis mundi partibus reperitur. *Nomen profectò vanum est otium, tum secundùm id quod agit, tum etiam secundùm id, quod agitur. Et reuera secundùm ethymologiam græcam, κενον, inane, atq; vanum, seu vacuum sonat, ac propriè naturam corpore vacuam. Proinde quemadmodum plenum Peripathetici appellant, corpoream naturam; ita planè vacuum, naturam corpore vacantem. Hoc modo vacuum in rerum ordine inueniri posse, dixerim: sic tamen intelligendo, vt res huiusmodi, secundùm sui essentiam in-*

Vacuum non dari.

Vacuum otiosum.

Quid significet vacuum.

am intelligatur. Sic Plato, materiam κενὸν vocauit, hoc est, vacuum, quippe, quæ ex sui natura corpore vacet; potens tamen corpoream recipere naturam, atque ita intra mundi ordinem, vacuum inueniri, tueri possumus; materiam enim primam, infra lunæ globum contineri, Philoponus affirmat, cæterique quàm plurimi. Alio modo vacuum dici potest res, quæ tum corpore vacat, tum etiam potestate corporis habendi: cuiusmodi sunt intelligentiæ, quæ natura sunt à corporibus liberæ, sic dictum est in 2. Pymandri. Item, vacuum, magnum vastumque aliquid significat: sicut Virg. 6. en: loquitur. Vacua atria ditis, & in saltibus vacuis errant. Vacuum quoque aërem vocamus, quòd suo corpore vacua omnia impleat. Vacuus autem animus, id est, otiosus nuncupatur, quod quidem & in bonam, & in malam partem accipi potest: sic etiam vacui dies, vacuæ noctes. Moyses in principio Geneseos, vocat terram inanem & vacuam, Hebraicè est, thou vauohu, idem significant. Interdum inanitatem, ipsumque nihil: nonnunquam verò vastitatem, ruinam, & quasi vastitatem; ideo septuaginta verterunt, ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, id est, inuisibilis, & incomposita. Chaos indicant ab antiquis celebratum, cuius corpus ex confusis elementis erat conflatum, quod Ouidius vocat rudem indigestamque molem Plato in Timæo, deum in condendo mundo, nihil aliud vult fecisse, quàm confusa elementa in ordinem redegisse. Cuius sententiam explicans Cicero, inquit: Hæc nimirum gignendi mundi causa iustissima: nam cùm constituisset deus, bonis omnibus explere mundum, mali nihil admiscere, quoâd natura pateretur, quicquid erat, quod in cernendi sensum caderet; id sibi assumpsit, non tranquillum & quietum, sed immoderatè agitatum & fluctuans, idque ex inordinato, ad ordinem reduxit. Quomodo autem hæc sint intelligenda, in primo Pymandri ostendi, vbi Platonis sententiam de motu inordinato adduxi. Fuit autem apud vetustissimos homines opinio, ante mundum conditum, æternam quandam fuisse priuationem, æternas tenebras, sempiternamque caliginem, è qua mundum deus effecisset, id est, quatuor elementa, cùm in mundo nihil sit aliud: & quoniam in illa priuatione, omnia indigesta delitescebant, propterea appellata est ἀταξία, id est, inordinatio, quod posteri theologi non rectè intelligentes, crediderunt hanc priuationem fuisse iam existentium elementorum confusionem, id est, chaos. Sed profectò hæc vera fuit apud vetustissimos de chao sententia, quòd scilicet chaos sempiterna illa ante creationem mundi priuatio extiterit, purumque nihil, siue ipsum non esse, quod à thou fortassis deriuatum, gentes verò per linguæ diuersitatem, chou appellauêre, facilisque est à chou ad chaos transitus, maximè in desinentia græca, in qua omnia ferè hebraica nomina, siue in v, siue in i, desinant, in os mutantur: thou autem, vt diximus, rem indigestam atque inordinatam significat. Aristoteles ἀπὸ τῆς χώρας dici putauit, quasi omnium rerum receptaculum. Proclus verò dixit, Orpheum per chaos materiam primam intellexisse. Hesiodus: Extitit ante chaos, post hæc latissima tellus: Quæ super innixum pondus rerum incubat omne. Consentit cum Moyse dicente: Terra erat thou & bou, hoc est, terra erat nihil; tam enim Hesiodus, quàm Moyses per terram intelligunt totum mundum; eò quòd ei sunt admixta & annexa reliqua elementa. Hesiodus ergo dicit ante terram fuisse chaos, id est, nihil: Moyses verò terram fuisse nihil, hoc est, antequam terra effecta est, fuisse ipsum nihil. Mercurius in Pymandro: Erant, inquit, tenebræ infinitæ in abysso, & aqua, & spiritus tenuis intelligibilis, quæ diuina virtute erant in ipso chao. Tenebras itaque appellat sempiternum illud nihil. Tenebræ, Abyssus, & chaos idem sunt apud Mercurium, quæ à Moyse vocantur thou, & bou; Abyssus enim dicitur profunditas illa tenebrarum, non existentium rerum, & quasi æterna nocte sepultarum. Nox igitur illa æterna, tam à Moyse quàm à Mercurio, abyssus nuncupatur: per aquam autem intelligunt ipsam memoratam abyssum. In principio Pymandri Augustinum de hac re profundè disputantem, in medium protulimus. Aquila, secundus post septuaginta, interpres, thou & bou vertit κένωμα καὶ οὐδὲν, vanitas & nihil. Symmachus, otiosum, &

Plato.
Philoponus.
Virgilius.
Moyses.
Chaos.
Ouidius.
Plato.
Cicero.
Antiqua opinio de chaos.
Error quorundam.
Chaos vnde dicatur.
Aristoteles.
Proclus.
Hesiodus.
Moyses.
Mercurius.
Abyssus.
Tenebræ.
Aquæ.
Aquila.
Symmachus.

Theodot. Basilius.

*sum, & indigestum, Theodotion* κενὸν καὶ οὐδὲν, *inane & nihil. Chaldaica editio: Terra erat deformata & inanis. Basilius homel: 2. Hexameron: Terra, inquit, erat inuisibilis, & incondita,* ἀκατασκεύαστος *inornata. Itaq; secundùm Moysis atq; Mercurij doctrinam ante mundi creationem, non erat vacuum, sed purum nihil, nisi ipsum vacuum, nihil appellare volueris. Quamobrem rectè dictum à Mercurio, quod solùm priuatur existentia, vacuum esse appellandum. Sequitur textus:* Nonne, *inquit Æsculapius,* reperiuntur quædam vacua Trismegiste? veluti dolium vacuum, vacuus puteus, & similia quoq; quàmplurima. *Vulgarium sententiam profert, qui quidem, quod non vident, vacuum esse putant: sed multum profectò à vero aberrant, cùm vacuum sit teste phil. 4. phys: tex: com. 52. locus corpore vacans: nullus autem locus, corpore visibili, aut inuisibili vacat; hac de causa, Æsculapius à Mercurio iustè corrigitur:* Heu, *inquit,* quàm procul à veritate vagaris Æsculapi. Quæ ampla, & maximè plena sunt, ea tu vacua putas: Aër profectò corpus est, id corpus reliqua penetrat, discurrensq; replet omnia. *Quasi diceret: non datur vacuum in rerum ordine, nec locus in hoc mundo inferiori, sine corpore, sed vno corpore excluso, mox alterum ingreditur, ita vt nulla sit penetratio corporum, nec locus corpore vacuus. Hæc est antiquissima, verissimaq; Mercurij de vacuo philosophia, à quo posteri phil: multa mutuati sunt sapientiæ monimenta, 4. phys. com. 43. vacuum ponentes sunt bipartiti: quidam enim ponunt vacuum à corporibus separatum: quidam verò, corporibus imbibitũ; vtriq; tamen decipiuntur. quod enim à corporibus discretum, atq; seiunctum, aut res est incorporea, veluti, deus, angeli, anima quorum alicui vacuum non competit, quippe, cùm vacuum corpus esse, dicant: aut nihil: & hoc illis assentimur. neq; est imbibitum corporibus; alioqui esset penetratio corporum: nam cùm quælibet pars corporis, sit plena corpore, si vacuum addideris, quod est corpus: fiet igitur necesse est corporum penetratio: vacuum ergo non est in corpore, nec extra corpus. Cæterùm, aërem esse corpus, & non aliquid inane, phil. 4. phys: comm: 52. approbat vtres ipsos torquentes: aërem quoq; quasi validum ostendentes, ipsumq; in clepsydris includentes: Vtres namq; inflati aëre, inquit Auer. resistunt comprimenti. Quod planè fieri non posset, si aër aliquid non esset: ex clepsydra quoq; aqua non descendit, nisi priùs in illam aër subintrauerit. Aër ergo aliquid est. propterea non temere Mercurius tantopere de hac re, Æsculapium instruxit, atq; instruere satagit, vt textus sequens indicare potest.*

Textus exponitur.

Arist. de vacuo.

Vacuum non esse in corpore, nec extra corpus.

## MERCVRIVS.

Corpus enim huiusmodi, est ex corporalibus non compositum: quò fit, vt quæcunq; tu vacua nuncupas, plena sunt aëris. Itaq; concaua potiùs ista, quàm vacua nominari debent; nam & existunt, & aëris spiritusque sunt plena. Æsculapius. Inuicta, atq; indubia hæc est ratio Trismegiste: Aër corpus est, id corpus in reliqua permanat, atq; influens complet omnia.

Com-

# Commentum VIII.

## Qvaestionis primae. Cap. I.



Aër ex quibus constet partibus.

*VONIAM aërem, cùm ex philosopho, tum etiam ex Mercurio, corpus esse cognouimus, tametsi in sensum videndi minimè cadat: omne autem corpus, ex partibus constat corporalibus, eiusdem vel alterius speciei, Æsculapium iamiam percontari cupientem, ex quibusnam partibus huiusmodi corpus compositum sit, præueniendo admonuit, pariterq́; instruxit:* Animaduerte, *inquit,* Æsculapi, aërem corpus esse homogeneum, cuius partes, oculis minimè patent, ob illarum vtiq; tenuitatem, subtilitatemq́;; corporeæ tamen sunt, quia eiusdem sunt speciei cum toto: verùm quia oculis cerni non possunt, omne autem tale, incorporeum reputatur; hac de causa, te scire velim, corpus huiusmodi ex corporalibus non esse compositum, *hoc est, ex visibilibus:* quò fit, vt quæcunq; tu vacua nuncupas, plena sint aëris: *aër enim ob suam tenuitatem, subtilitatemq́;, facilè penetrat omnia, quibus sese sponte ingerit, nullumq́; vacuo in rerum ordine locum relinquens: à pulcherrimo naturæ opificio, omnem prorsus inanitatem extrudit: Itaq́;, inquit,* concaua potiùs ista, quàm vacua nominari debent; nam & existunt, & aëris spiritusq́; sunt plena. *Commendat Æsculapius, hanc Mercurij sententiam, dicens:* Inuicta, *inquit,* atq; indubia est hæc ratio, Trismegiste, aër corpus est, omnia complens, atq; replens: *etiamsi sensui nostro non satis constet. Phil. & Commentator, 4. phys. com. 78. Aër, inquiunt, sentitur secundùm tactum esse corpus, etsi secundùm visum existimetur nihil esse: cùm non habeat colorem, & visus comprehendit colorata. sic 2. de anima com. 78. Color, inquit, secundùm quod est color, est visibilis. Et 97. dicit colorem habere duplex esse: vnum in corpore colorato, quod est esse corporale: & aliud in diaphano, & illud est esse spirituale. Est igitur aër corpus, sed non videtur, quia colore caret, siue quia non est coloratus. Quam ob causam tum aquam, tum etiam aërem diuisioni passioniq́; subdi non posse, phil. 8. dicit phys: com: 85. nec etiam habere aliorum differentias sensibiles. idem affirmat, phys: 1. com. 54. & 1. de gen: 19. & 2. de anima 113. Constat ergo hoc plus satis, de quo latiùs disputaui lib. 5. Satis quoq; est humanæ consentaneum rationi, in hoc mundo inferiori, vacuum nullo modo inueniri. Posset tamen aliquis ambigere, atq; dubitare, sicut Stoici dubitauerunt, ac dicere: vacuum extra cœlum inueniri, idq́; non sine argumentis, & quidem magnis. Etenim, si cœlum est in loco; omne enim corpus est in loco: est ergo in vacuo; extra enim cœlum nihil est. Reuera, si aliquis sit in extremo; posset vtiq; manum extendere, non quidem in aërem, cùm inibi non sit: in vacuum ergo. Adde, quòd si plenum inuenitur, & vacuum; talis namq; est naturæ ordo in contrariorum dispositione constituenda: vt si vnum admiserit, alterum sustineat necesse sit. Amplius, sicut res se habet cum paruo mundo; ita etiam cum magno. sed homo, qui est paruus mundus, constat ex vacuo & pleno: sic igitur se habebit magnus mundus, atque ita extra cœlum erit vacuum. Sed huiusmodi argumenta facilè solui possunt: & primum quidem sic: Extra cœlum non esse locum, in quem manus posset extendi, nisi tantùm secundùm imaginationem, atq; ita imaginarium vacuum fingere possumus: secundùm autem rei veritatem nihil est. Ad 2. respondet Auerroes 4. phys: com. 43. & 45. corpus tantùmmodò rectum in loco esse; sphæricum verò, vt sphæricum, esse potiùs circa locum quàm in loco. Ad 3. dicimus regulam illam valere in his, quæ ad naturæ perfectionem spe-*

Corporalia quæ.

Concaua.

Aer est corp⁹.

Vacuum esse extra cœlum. 1. 2. 3.

Solutio. 1. 2. 3.

nem spectant: vacuum autem cùm naturæ ordinem destruat, non est ad huiusmodi rationis regulam reuocandum. Amplius, si huiusmodi vacuum esset extra cœlum; tunc planè talis dimensio, teste Auer: 4. phys: com. 1. substantia esset separata, imò infiniti vigoris, quæ quidem si in subiecto esset; tunc aliquod sensibile corpus, extra cœlum inueniretur, quod est absurdum: si verò in subiecto non sit, posit tamen inesse, & nunquam insit; otiosa profectò esset illius potentia. At si non inest, nec apta est inesse; tunc planè esset substantia abstracta, infiniti vigoris, quod soli deo competit. Amplius, illud vacuum, aut alicuius, aut nullius esset perfectionis: non quidem nullius, alioqui nihil esset; ens enim & perfectum idem. si verò aliquantæ: mundus ergo non esset perfectus, ex tota sua materia minimè constaret, vniuersamq; intra se perfectionem non clauderet, quod Platoni in Timæo non probatur. Item, vacuum illud esset infinitum, non autem finitum, quia non magis vna quàm altera parte finiretur. at infinitum est infinitè capax: eius ergo profectò potentia esset otiosa, quæ infinitum corpus nunquam esset susceptura. Vacuum ergo extra cœlum inueniri, rerum ordo, naturæq; potestas non patitur. Sed dicet aliquis, numquid vera est ratio Commentatoris 4. phys: com. 6. qua sic arguit: Si mundus de nouo genitus est: ergo præcessit locus, in quo generatus est. sed inibi ante mundi generationem non erat corpus, & erat capax corporis, alioqui nunquam mundum capere potuisset: in eo ergo loco erat vacuum. fortaßis ex verbis phil. eiusdem textus sic dicentis, hæc accepit: Amplius, inquit, vacuum affirmantes, dicunt locum esse. Amplius, sicut deus hunc mundũ condidit; ita potest & alium condere. quod si faceret, aut inter huiusmodi mundorum vltimarũ sphærarum connexitates aliquod medium, aut nihil esset. Si primũ; ergo vacuum: cùm ergo sit diuisibile, & non repletũ corpore: est ergo capax corporis. Si secundum: aut ergo isti mundi tangunt sese in puncto: aut in aliquo diuisibili. non in puncto tantùm; nam inter istarum sphærarũ indiuisibilia quæcunq;, est aliquod certè diuisibile mediũ, & non nisi vacuum: ergo &c. Si verò dixeris se tangere in aliquo diuisibili, impossibile pronuntias; sphæricũ enim tangere sphæricũ, secundùm aliquod diuisibile, fieri non potest; nam superficies tangens superficiem connexã in aliquo diuisibili, quantùm ad illam partem, quam tangit, est concaua, atq; ita vltimæ sphæræ superficies esset concaua, quod est impoßibile: vacuũ ergo mundi creationẽ præcessit. Dico, cum mundo locũ simul esse creatũ, mundiq; locum vltimam esse circumferentiam, locantem atq; circumdantem omnia; nam extra vltimam circumferentiã, non est aliquod circumdans corpus, aut locus capax corporis: secus autem res se haberet, si vltima sphæra de nouo condita esset in loco: tunc sine dubio, extra cœlum vacuum esset ponendum. Ex quo patet, falsum esse Commentatoris fundamentum, quo nititur probare locum totius mundi creationem præcedere debuisse; eiusdem enim rationis non est, mundi & particularis corporis generatio: quodlibet namq; particulare corpus, in aliquo ex elementis generatur; ideoq; in loco gigni necesse est: mundi autem generatio seu potiùs creatio, in aliquo non est facta corpore, aut loco, sed simul cum mundo facta sunt omnia. Ad primum ergo argumentum negatur consequentia: & ad probationem negatur antecedens in corporis totius vniuersi generatione, cuius planè generationem, corpus aut vacuum, siue locus non præcessit. Ad 2 conceditur casus, insuper affirmo huiusmodi mundos posse esse distantes, atque posse seipsos tangere, eo quidem modo, quo sphæricum à sphærico tangi potest, nempe in indiuisibili. Et cùm dicitur, aut habet aliquod medium &c. dico, non habere aliquod spatium reale, sed imaginarium, quod certè vacuum nominari non potest; ad vacui enim rationem spectat, non solùm esse spatium imaginatum; sed realiter quantum cum reali aptitudine corporis recipiendi, quod profectò medio illi imaginato non competit, tangerent se in puncto. Et cùm infers: Inter &c. negatur de medio diuisibili reali. Patet ergo quomodo vacuum mundi creationem non præceßerit. Cæterùm, vacuum in rerum ordine non inueniri, sic phil. 4. phys: com: 66. clarè ostendit: Si vacuum detur, inquit, mobile

[Margin notes: Quòd vacuũ non sit extra cœlum. 1. 2. 3. — An vacuũ sit, si mundus est conditus. 1. 2. — Soluuntur argumenta. — Ratio Com. Soluitur. 1. 2. — Phil. vacuum non esse probat.]

mobile vbicunq; positum quiesceret: in causa autem est, quia non habet superius & inferius, cùm sit infinitum, com: 67. Deniq;, in eo non est diuersitas, eo quòd non sit ens, sed non ens, non ens autem est priuatio, & in priuatione non est diuersitas: propterea com: 65. omnium decem prædicamentorum priuationem, vacuum appellauit. Itaq; vacuo dato, mobile, aut semper quiesceret, aut semper moueretur, quippè cùm in eo non sint loci differentiæ naturaliter, nempè superius & inferius: sic scribitur 4. phys: 64. 65. 66. com. item 30. 36. 42. Porrò, tex. com. 71. vsq; ad 75. aliam addit rationem, nempè quòd motus fieret in instanti; sic enim arguit contra antiquos: Vos, inquit, dicitis corpora in pleno moueri non posse, ideoq; necessarium esse vacuum, in quo moueri possint, quod planè si detur, corpora in instanti mouerentur. sed motus in instanti, vt dicitur 6. phys. fieri non potest, cùm ad illius rationem successio spectet: vacuum ergo nullo modo est concedendum. Arguit autem phil. hoc modo: Proportio motuum in velocitate est sicut proportio mediorum in subtilitate: & est sensus, omnis motus determinata velocitas fit ex medij plenitudine: diuersitas verò velocitatis, ex diuersitate subtilitatis, atq; densitatis, insuper ex medij plenitudine: remota ergo medij plenitudine, infinita erit atq; indeterminata velocitas; sicq; motus fieret in instanti. Amplius, tempus in motu requiritur, vt arguit Auer. contra Auenpa: aut propter resistentiam, quando scilicet motor distinguitur à mobili, atq; mobile in aliquo vbi positum, motor in oppositum transferre satagit: sicut intelligentia ab oriente in occidentem mouet solem; quia sunt duo vbi opposita, atq; soli pro eodem instanti inesse non possunt: aut propter pleni medij resistentiam, veluti patet in naui mota in aqua: aut propter vtrumq;, vti in rebus animatis cernimus. At in motu grauium, motor non distinguitur à mobili, quippe cùm à sua moueatur forma: resistentia ergo ex parte medij causatur. Quare, si grauia mouerentur in vacuo, vbi nulla est medij resistentia; mouerentur vtiq; in instanti. Præterea, si tanta virtus mouet tantum mobile, per tantum spatium in tanto tempore, vt dicitur 7. phys: dupla virtus mouebit illud idem mobile per tantundem spatium in medietate temporis. sed dupla virtus, ideo citius mouet, quia citius scindit medium: igitur si medium sit vacuum, nulla erit diuisio, atq; ita motus fiet in instanti. Item, si motus in vacuo esset in tempore, inquit Auer: in fine digressionis; tunc magis graue, & minus graue, æquali motu mouerentur; remota enim medij pleni resistentia, sola remanet incompossibilitas terminorum, quæ respectu magis ac minùs grauis, æqualiter se habet, dummodò imaginemur, in spatio vacuo æquè extenso, vtrumq; moueri. sed hoc est absurdum: ergo quod prius. Adhuc, si graue descendens in vacuum moueretur in tempore; non moueretur vtiq; naturaliter: motus enim intenditur in finem, si fuerit naturalis. sed in vacuo nulla est resistentia: à principio ergo vsq; in finem, vniformis erit velocitas. Reuera hæc positio defendi posset, si vera sit antiquorum sententia, qui ex spatij plenitudine, omnem resistentiam motus atq; successionem manare arbitrantur. Adde, quòd ad grauium leuiumq; motus successionem, spatium est necessarium, in quo extrema realia atq; medium reale inueniri necesse est. at in vacuo hæc inueniri non possunt: igitur si fieret motus in vacuo, esset in instanti. at, qui motus resistentiam, non solùm ex spatij plenitudine; verùmetiam aliunde metiuntur, sic ad argumenta respondere consueuerunt: & quidem meo iudicio, rationibus minimè contemnendis despiciendisq;.

Motus fieret in instanti.

Ratio phil.

1. 2. 3. 4. 5.

Defensio opinionis.

## CAP. II.

## Quòd in vacuo non fiat motus in instanti.

IN motu locali successionis causam totalẽ, non esse solam spatij plenitudinem, sic probare nituntur: Quæ ad alicuius rationem formalem spectant, inquiunt ex sua natura, & non per aliquod extrinsecum illi conueniunt; siquidem prædicata formalia, atq; quidditatiua, in primo modo per se, huiusmodi rei cõ- 1.

Plenitudo spatij non est totalis causa successionis.

*petunt. sed continuitas & successio, vt dicitur 6. phy: ad formalē rationē motus spectāt: cōueniunt ergo motui, ex propria ipsius natura, et nō ex spatij plenitudine, quod est quod dam extrinsecū à motu. Quare ex necessitate sequitur, motus est: ergo continuitas, & suc cessio etiamsi spatij vacuitas nō adsit, siue plenitudo. Motus ergo necessariò erit in tēpore, & non in instanti; continuum namq; successiuum, in tempore & non in instanti mensuratur. Quare si motus fieret in vacuo; etiam fieret in tempore: nam qui fit in instanti, non*

2. *est propriè motus dicendus; sed cuiusdam potius mutationis finis, sicuti est instantanea illuminatio. Amplius, mobili, ex sola spatij quantitate, semper inest aliqua opposita dispositio, dispositioni à motore in suo mobili per motum localem inducendæ. Quare, si motus fieret in vacuo; fieret etiam in tempore, idq; solius quantitatis ratione: etenim, pro eodem instanti, atq; simul in eodem dispositiones oppositæ sese non compatiuntur: mobile autem mouendum super spatium quantum, est in vbi opposito ad vbi acquirendum: quæ profectò duo vbi, sunt velut dispositiones oppositæ, si comparentur ad mobile, quibus suo resistit motori. Motus ergo fiet in tempore ex sola quantitate mobilis. Sanè, duo vbi in motu locali opposita se habent, sicut duæ qualitates in alteratione oppositæ. sed vna illarum alterabili insidens, prohibet ne alterans statim alterabile in oppositam transferat qualitatem: sic ergo & huiusmodi vbi, ne motus fiat in instanti. Et reuera, idem mobile in oppositis vbi, atq; in eodem instanti simul esse, fieri non potest: sicuti idem subiectum, pro gradibus intensis, ac pro eodem instanti, sub qualitatibus contrariis.*

Motum non fieri in instanti.

Alia opinio.

*Huic autem rationi nonnulli sic conantur occurrere: In eodem, inquiunt, instanti, mobile esset sursum & deorsum, quod est impossibile: in vacuo ergo fieri motus non potest. Sed hæc ratio non est multùm neruosa; nam etsi secundùm rei veritatem, motus in vacuo esse non possit; secundùm imaginationem tamen, atq; intellectum nihil difficultatis habet, cùm vacuum sit spatium imaginarium, & ex sua extensione motus possit habere successionem.*

Solutio.

*At, idem mobile, pro eodem instanti esse sursum & deorsum, omnibus modis est impossibile, cùm contradictoria secundùm quemuis modum non sint vera: ergo &c.*

Obiectio.

*Dices, si motus fieret in vacuo, non esset in oppositum; in vacuo enim nulla est partium differentia.*

Solutio.

*Dico, hanc quoq; obiectionem simili facilitate posse dissolui: nam si imaginariè datur spatium; datur quoq; extensio imaginaria, atq; ita extremorum distantia, quæ est situum oppositio. Quare, spatium quodcunq;, partium differentia vera aut imaginaria non carebit. Dices, non esse idem motum fieri in non tempore, & in instanti; quoniam non tempus, est breuissimum tempus, non autem instans. Sed hæc quoq; est abusio vocis: omnium enim propemodum est sententia, non tempus pro instanti accipi, atq; intelligi. Itaq;,*

Graue in vacuo moueretur in tempore.

1. *si graue moueretur in vacuo; moueretur in tempore, & non in instanti: etenim, sicut in spatio reali dantur duo extrema realia, sursum videlicet & deorsum; ita planè in spatio vacuo imaginato, duo extrema imaginata opposita; de vtrisq; enim simile est iudi-*

2. *cium. Item, omne quod mouetur de extremo ad extremum, prius peruenit ad medium: in omni autem continuo reali, aut imaginario in quo dantur extrema, & medium similiter: si ergo lapis descenderet ab extremo imaginato, non statim esset in altero extremo: in tempore ergo, & non in instanti moueretur.*

Soluuntur argumenta.

*His ita elucidatis, facile est argumenta*

1. *soluere: & ad primum quidem patet ex dictis responsio: phil. enim atq; Commentatoris*

2. *authoritas valet, atq; admittenda est ad mentem antiquorum. Ad 2. dico, illam rationem Commentatoris, qua dicit medium non resistere, nisi quia plenum, multis non probari; siquidem mobile & medium, ob quantitatis dimensiuæ rationem, in motu, causa sunt successionis, quatenus scilicet mobile est in vno vbi opposito, alteri vbi acquirendo: quæ profectò in eodem, & pro eodem instanti compatiuntur se minimè.*

Obiectio.

*Dices, quantitas remota per intellectum non resistit; nam quantitas, vt quantitas non est actiua: omnis autem potentia quæ resistit, est actiua ex 9. met: remota igitur medij plenitudine, motus grauium in vacuo fieret in instanti.*

Solutio.

*Respondeo, rationem illam valere in resistentia*

positiua,



*positiua, non autem priuatiua, quæ ex sola materia, quatenus est sub quantitate prouenire potest. Itaq; graue, non solùm formæ, qualitatisq; sed etiam quantitatis ratione resistit idq; priuatiuè: graue autem, quatenus est quantum, longè abest ab illo vbi, ad quod mouens ipsum transferre satagit: mobile igitur, vt quantum, non potest in instanti moueri. Ad 3. dico, in motu velocitatis differentiam ex virtute manare mouentis, quæ quò fuerit* 3.
*fortior, eò fortiùs mobile de vno, ad alterum vbi oppositum mouebit: non ergo in causa est medij diuisio. Ad 4. negatur consequentia: velocitatis enim causa, est virtus mo-* 4.
*uentis, non medij resistentia, sicut sæpè indicauimus. Ad 5. Ratio illa locum habet in lo-* 5.
*cis locati conseruatiuis, non autem in vacuo; in quo non sunt, siue esse possunt diuersarum loca naturarum conseruatiua. Cæterùm, huiusmodi rationes parum inter se discrepare videntur, quippe cùm secundùm rei veritatem motus in vacuo esse non posit, nisi secundùm quandam imaginariam mentis intentionem. Quomodo ergo motus fieri in vacuo posit in instanti, dixi.*

MERCVRIVS.

Locum, in quo omne mouetur, quid esse dicemus? Trismegist: Incorporeum ô Æsculapi. Æsculapius: incorporeum verò quid? Trismegist: Mens ac ratio sese complectens, libera ab omni corporis mole, ab errore aliena, impasibilis, intangibilis, ipsa sibi asistens, purgans, atque seruans omnia: cuius radij sunt bonum & veritas, principale lumen, primaque animarum forma.

# Commentum IX.

## QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.



*OSTEAQVAM sapientissimus Mercurius, in rerum ordine, vacuum nequaquam inueniri posse, clarissimè, doctissimèq; ostendit: loci modò naturam percontanti Æsculapio dilucidat; locus enim cum vacuo, quandam affinitatem cognationemq; habere videtur: Etenim, quemadmodum vacuum saltim mentis imaginatione, est quid inane, atque incorporeum; ita planè locus non est corpus, sed corporis superficies, seu quid incorporeum* Locus quid
*alioqui corpora capere non poset:* Locum, *inquit Æsculapius*, quid esse di- fit.
cemus, in quo omnia mouentur? *Assentior enim tibi illa omnia, quæ doctus sum à te, de vacui natura, in quibus mirificè me oblector; iam profectò instrui vellem, ac instruendum me à te esse confido, quænam sit loci natura.* Ad quem Mercurius: In- Deus est locus
corporeum, *inquit*, ô Æsculapi. *Et amplius illi sciscitanti, quidnam sit illud incor-* omnium.
*poreum, sublimius aliquid sonuit, ac veluti diuino afflatus spiritu, è corporeo, ad incorporeum locum transuolauit:* Locus, *inquit*, verus, quem naturaliter appetunt omnia, in quo viuunt, & conseruantur omnia: in quo denique omnia perfectissimè quiescunt: est Sanctus Pymander, mens ac ratio sese complectens, libera ab omni corporis mole, ab errore aliena. *Sanè, quæ mens est,*

Natura diuina quid. *aut natura, quæ non sit errori subdita? Angelorum namq; natura, si ab errore omninò libera extitisset; profectò peßimi illi spiritus à suæ beatitudinis arce nunquam corruissent; similiter & hominum natura: sola ergo natura diuina à statu suo nescit moueri,*
Libera. Impaßibilis. *quia sola est suum esse. Sequitur textus,* Impaßibilis, *hoc est, ab omni prorsus paßione immunis, quod certè angelis competere nequit, quorum natura paßioni saltem perfectiuæ est obnoxia, aliquid enim de nouo intelligere, est perfectio intelligentis: & id*
Intangibilis. *in angelos cadit: hominis verò natura, & perfectiuæ, & actiuæ subditur paßioni.* Intangibilis ipsa sibi aßistens, *& hoc quoq; ad diuinam attinet naturam; nam etsi natura angelica tangibilis non sit, quia corpore vacat; non tamen sibi, sed diuinæ aßistit*
Aßistens. *naturæ: Ego, inquit angelus, qui vultui Dei semper aßisto. vnde apud Danielem legimus millia millia angelorum, Dei vultui aßistentium. Sola ergo diuina natura sibi aßistit, ac seipsam complectitur, quippe, quæ seipsam perfectè intelligat, ac superiorem non*
Purgans. *habeat se naturam, cui aßistere debeat:* purgans, ac seruans omnia. *Et hoc planè solius Dei, cuius interest, & purgare, & conseruare omnia: de quo quidem modò ex*
Quatuor radij Dei. *professo disputare non intendo, sed suffecerit hoc tetigisse.* Cuius radij sunt bonum, veritas, principale lumen, primaq; animarum forma. *De bono, paulò antè locuti sumus fol. 201. De vero autē, fol: 211. & sequentibus. De lumine autem in primo, & secundo Pymandri. At de forma, pauca subscribam; Deus namq; dicitur prima anima-*
Deus est forma. *rum forma, quia est vita, & actus viuentium: vnde quemadmodum forma naturali recedente à supposito, destruitur penitus ratio totius cōpositi; sic planè, imò multò magis, diuina gratia ab animis hominum, discedente. Quamobrem Plotinus enn: primæ lib: 5. cap: 2. Et Iamblichus de myst: Ægyp: cap: 1. & 5. volunt, quòd quemadmodum materiam perficit semper quantitatis interminata dimensio; sic mentem creatam diuinæ amplitudinis virtus immensa, quæ quotidiana sua luce, mentes angelorum, hominumq; per-*
Animæ informatio. *ficit, & informat. Quamobrem, quò magis anima perficitur, & diuina luce informatur; eò magis in diuinam transformatur imaginem: & iuxta Apostolum scribentem ad Cor.*
Paulus. *2. cap: 4. à claritate, in claritatem, tanquam à domini spiritu: Nos, inquit, reuelata fa-*
Plato. *cie transformamur in eandem imaginem. Mercurius formam appellat. Plato in Timæo vocat speciem: Fateri oportet, inquit, esse speciem, quæ semper eadem sit, sine ortu, atq; interitu, quæ nec in se accipiat aliud aliunde, nec ipsa procedat ad aliud quicquam, sensuq; corporis nullo percipiatur, atq; hoc est, quod ad solam intelligentiam pertinet, cuius Dij quidem omnes, homines verò admodum pauci participes sunt. Participatione igitur diuinæ gratiæ, quæ à Mercurio, omnium rationabilium animarum prima forma*
Plotinus. *appellatur, homo, siue angelus fit deificus. vnde Plotinus ennea: 6. lib: 9. cap: 9. Quisquis, inquit, id nouit; cognoscit certè quæ loquor. Quemadmodum scilicet anima tunc aliam agit vitam, atq; progrediens, et iam progreßa, & Deum deniq; consequuta, planè*
Paulus. *cognoscit iam prorsus affecta, quòd adsit ipse veræ vitæ largitor. Paulus ad Cor: 1. cap: 6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus fit cum eo: propterea ait Plato in Epinomide, animū contemplatione perfectū, penes diuinam vnitatem, vnum prorsus euadere. Reuera, si anima viuit Dei vitam, & vita in animato, est à forma: Deus igitur est animarū forma: nec quæuis, sed primaria supernaturalis, qua anima fit diuinæ consors naturæ. Quomodo au-*
Exempla vnionis. *tem fiat animæ cum Deo vnio, vt duo sint, & vna vita, sicut dicit Paulus: Viuo iam non ego, viuit verò in me Christus: fidem nobis facere poßunt duo lumina, quorum vnum, sine confusione, alteri iungi atq; vniri potest. vnde quamuis in vnū conspirent, & vbiq; am-*
1. *bo sint; alterum tamen secerni potest ab altero. Ita planè, Deo mens vniri potest, & eidem menti diuinæ, plures humanæ coniungi: & vnū quodammodo ex his fieri, absq; illarum mixtione, confusioneq;: non secus, ac multæ lineæ à circumferētia in centrū reflexæ per puncta sua, medium circuli punctū tangunt: vbiq; vnum quodammodo fiunt linearum puncta cum centro, atq; vnum fiunt puncta inuicem singula. Profectò, si ea quæ in*

homine

*homine sunt, licet multa; ob formæ tamen substantialis vnitatem, vnum esse dicuntur: multò ergo præstantius, mentes Deo adhærentes, & cum Deo, & sibi inuicem vnum possident, vnitatisq; splendore vestiuntur. Deus ergo, sicut dicit Mercurius, est prima animarum forma. Amplius, sicut sphæræ minores, intra maiorem, centris suis, centrum maioris attingunt; ita mentes, quasi minores circuli, sub bonitate diuina comprehensi, veluti sub maiori sphæra, per centra, id est, vnitates proprias reuoluti, vnitati diuinæ, tanquam centro sese copulant. Itaq;, si quis animam Deo vnitam, ac in Deum transformatam intuetur, non tam animam, quàm Deum conspicit: veluti, si quis guttam aquæ in mare proijceret, non amplius guttam, sed mare videret. Et cum hoc tamen mentes, cùm abinuicem, tum à Deo sunt distinctæ. Sanè, animus tunc factus iam, ait Plotinus, alius, tanquam centrum cum centro coniungitur: neq; huiusmodi vnio creditu est difficilis, aut ratione caret omninò; siquidem, quòd duo quædam difficilè conflentur in vnum, in causa sunt vel dimensiones vtrinq; solidæ nimiùm, vel repugnantes insuper vtrinq; formæ. Ferrum conflatur in ignem, atq; ita igne formatum, iam agit vt ignis potiùs, quàm vt ferrum; non enim dimensiones ignis sunt solidæ, quin per ferri poros penetrare valeant: facilius autem aër ignitur, vbi nec densitas molis, nec tanta diuersitas qualitatis præstat impedimentum. Facilius etiam idem aër fit sub sole lucidus, cùm nulla in lumine dimensio, coniunctionem vtriusq; retardet: faciliùs & arctiùs insuper corpus naturaliter præparatum, ab anima formatur, atq; per eam iam agit vt viuens. Ex quibus sequi videtur, vt facillimum omnium sit, animam nostram, ex diuina mente formari, vbi nec dimensionis soliditas, nec formarum contrarietas, vnionem huiusmodi impedire valet. Reuera, cùm formæ proprium sit formare atq; perficere, quò præstantius forma extiterit, eò faciliùs subiectam sibi formabit, perficietq; materiam. Sed deus est nobilissima forma, & anima exactissima inter materias, atq; angelus: anima ergo atq; angelus, perfectiùs atq; absolutiùs à diuina mente formantur, quàm corpus ab anima: & quidem tantò meliùs, quantò videlicet deus forma est perfectior, quàm anima: & anima est subiectum perfectius, quàm corpus; nam cùm deus vbiq; sit, & anima rationalis illi inhærere valeat, ad deū conuersa formatur, viuitq; deinceps vitam dei, cuius naturæ facta est particeps. Etenim, sicut in aëre fieri lucidum, & lucere idem est: & in corpore idem est animari, & sub forma viuere: & in ferro, idem calere sub igne, & lucere, ac calidum esse; ita planè in anima nostra, idem esse putandum est, sub intellectu diuino esse, & dei vitam viuere. Profectò, quantò forma est purior, simplicior, atq; efficacior, tantò ex ea, & subiecto vnà congredientibus, arctior prouenit copula, quàm prouenire solet ex quibusuis corporalibus vnà mixtis, aut ex anima cum corpore coeunte. Auget huius copulæ modum, quòd deus ipsa vnitas est atq; bonitas. Quare cùm vnitatis vis rerum omnium, copula fiat, & per vim bonitatis vbiq; fiat attractio, & propinquatio; nusquàm vnio verior prouenit, quàm vbi mens cum vnitate conspirat atque coniungitur. Profectò ex intellectu & intelligibili magis fieri vnum, quàm ex materia & forma, Commentator profitetur super tertium de anima; quia scilicet nulla dimensio intercidit. vnde Mercurius ait: ex mente atq; ex deo, vnum spiritum coalescere. Plato 7. de republica ait: theologum idoneis demonstrationum fundamentis, & gradibus ascendere vsq; ad principium vniuersi, tangere ipsum, atq; tenere, deniq; adhærere semper his, quæ deo adhærent. Tactus autem iste non fit sensu, sed intellectu: proinde Plotinus Enn: 3. lib. 7. cap. 6. ait, quòd sicut sensus omnes tactu quodam rem percipiunt sentiendam; ita intelligentia, imò multò magis cognoscendo tangit, cùm res penetret, earum intima discernendo, quod planè sensus efficere non potest. Quam ob rem, quatenus anima deum tangit intellectu, formaliter perficitur ab eo. August: 14. de trin: cap. 15. ait illum, qui etsi non operatur, tamen videt quod operandum sit à diuina luce tangi. Iamblichus ca. 1. de mysterijs: Ante omnem rationis vsum, est insita nobis naturaliter deorū cognitio, imò*

*tactus*

2. 

Plotinus.

Rationes vnionis.

Aeris exemplum.

Exemplum de materia.

Deus est forma perfecta.

Maxima vnio quæ sit.

Mercurius.

Plato.

Plotinus.

Augustinus.

Iamblichus.

Dionysius. *tactus quidam diuinitatis melior quàm notitia. Dionysius Areopag: cap. 1. de diuinis nominibus: Ineffabiliter atq; incognitè deo copulamur per vnionem, inquit, quadam potentia, actione nostra, tum rationali tum intellectuali, præstantiore. Itaq; à principio nobis impressa est sancta diuinæ vnio maiestatis, quam sanctus Pymand: quotidie suscitare studet, qui est prima animarũ forma, bonũ, verũ, lumen principale, deus semper benedicendus.*

## CAP. II.

### *Quid sit locus.*



*Eum esse omnium locum, primamque animarum formam, breui complecti placuit; iam quid sit corporalium rerum locus, & quonam modo res sint in loco, paulò altiùs, atq; copiosiùs disseramus: non paruæ enim puto fore vtilitatis, his, qui sunt cupidi discendi multa, atq; intelligendi. Cæterùm à philosopho 4. phys: comm: 41. sic proponitur loci diffinitio, siue descriptio: Locus est rei continens extremum, immobile primum. siue: Locus est vltima superficies corporis continentis, immobilis primùm, veluti est concaua aëris superficies, corpora circumdantis. Per extremum, inquit Auerroes, cauam rei superficiem intellexit, per primum verò, proprium; locus enim proprius dicitur primus; quia æquali, & sui ratione, non autem alterius, corpora locat: immobilis vtiq; per se, quia est terminus motus, inquit Auerroes. Etenim, si eo motu, eaq; velocitate, qua ad ipsum fertur locatum, ipsemet locus ageretur; frustra profectò locatum moueretur, cùm nunquam locum attingeret. Si præterea locus moueretur localiter per se, vel per accidens; alius ipsius locus esset, atq; ita processus fieret in infinitum: insuper, & quiescens moueretur, eo quidem moto, in quo ipsum quiescit, moueretur & ipsum; moueri enim localiter, est successiuè nouum locum semper acquirere; corruptiuè tamen per accidens, ratione rei contentæ, locus dici potest mobilis. Ex hac autem loci diffinitione, teste philosopho tex: comm: 47. 4. phys: dubitationes soluuntur omnes. Vera est ergo loci tradita diffinitio, sicut ait Commentator comm: 31. vnde comm: 47. Zenonis soluit argumentum, locum non esse, probare contendentis; sic enim arguebat: Quemadmodum locus superficiei, est superficies; ita planè locus corporis, est corpus. sed hoc fieri non potest; alioqui locus esset in loco, & sic in infinitum: ergo &c. à Commentatore soluitur, ex loci diffinitione Zenonis fallacia: Si, inquit, res ita se haberet, vt corpus esset locus corporis, & linea, locus lineæ; tunc bene sequeretur processus in infinitum. At dictum est à philosopho, locum esse extremum corporis continentis; ideoq; absurdum illud sequi, non est necesse. Eadem facilitate soluit illorum sententiam, qui aiunt, locum esse tres dimensiones separatas; superficies enim continentis, non separatur à continente. Hac præterea diffinitione, non solùm dubia, quæ circa traditam loci diffinitionem, possunt contingere, clarè, distinctèq; soluuntur; verùmetiam loci proprietates manifestantur. Proprium autem loci est, æqualem esse locato; & id quidem competit vltimo continentis, quod est immediatum ipsi contento: locatum autem æquè, atq; præcisè à continente continetur: nec plus, minusq; capit. Ad locum præterea spectat, tueri, conseruareq; locatum: & hoc quoque congruit vltimo continentis: sic vltimum aquæ, terram conseruat, vltimum verò aëris, aquam, & sic deinceps per singula procedendo, idq; per influxam cœlitus virtutem: locus ergo est superficies corporis continentis. Loci autem multiplex potest esse significatio; aliquando enim perinde est, ac corpus continens, quemadmodum dicere cõsueuimus, dolium esse locum vini. Commentator aliquando accipit pro eo, per quod aliquid locatur, licet ab eo non circumdetur. & hoc modo putauit infra centrum mundi, locum esse; nam cœlum esse in loco per centrum, arbitratus est. Item, locus dici potest,*

[Marginal notes: Quid locus materialis. — Immobilis. — Superficies. — Zenonis. — Auerr. — Non est corpus. — Loci proprietates. — Locus dicitur multipliciter. 1. 2. 3.]

test, circa quem agentis, etiam immaterialis versatur operatio. Et sic apud philosophum 1. cœli, cœlum est locus Dei, eò quòd per motum maximè inibi operetur: eadem quoq; ratione, corpus vocatur animæ locus, quia in corpore, animæ opera manifestantur. Ad- 4.
huc, locus dicitur à nonnullis situs, siue vbi, quòd per motum localem acquiritur. Item, 5.
sumitur pro virtute conseruatiua, cœlitus immissa locanti, qua non solùm continetur; sed etiam conseruatur locatum. Sexto, pro immediato continente locatum; ita vt superficies continentis concaua, & superficies contenti conuexa sint simul, & secundùm continentiam æquales. Et secundùm hunc modum à philosopho data est loci diffinitio.

Obiectio. Dices, si superficies continentis, & contenti sunt simul; non remanebunt ergo duæ distinctæ, sed vna tantùm, quod est falsum; alioqui locatum à loco separari non posset. Consequentia valet; sola enim quantitas facit distare quantitatiuè. quòd si simul essent huiusmodi superficies; nullam prorsus haberent quantitatem mediam: vna ergo & non plures superficies essent.

Solutio. Dico, hoc non esse necesse, quia superficies est indiuisibilis secundùm profunditatem; proinde si vna superponatur alteri, licet sint simul; remanent tamen distinctæ: vnde verum est quantitatem, ex ea parte, qua quantitas est, distantiam facere quantitatiuam, non autem ex ea parte, qua est indiuisibilis.

Tertia conditio loci. Cæterùm, præter duas superiùs annotatas loci conditiones, aliæ quoq; addendæ sunt, quò clariùs loci diffinitio intelligatur. Tertia igitur loci conditio, siue proprietas est huiusmodi, nempe quòd locus sit per se continens; ita vt huiusmodi conditio, ad formalem illius rationem pertineat. Quarta loci conditio est, locum non esse intrinsecum locato, sed vlti- 4.
mum locantis. Quinta, quia est separabilis à locato; ideoq; formam dici non posse, aut 5.
materiam: sic enim arguit philosophus 4. phys: comm: 20. Siquidem aut forma, aut materia est locus, locus erit in loco. sed consequens est falsum: ergo & antecedens.

Materia & forma non est locus. Sanè, si forma & materia sint compositi partes: vbi ergo est compositum; inibi quoq; & partes erunt. sed compositum est in loco, & mouetur localiter: similiter ergo se haberent materia & forma. atq; ita, si materia, & forma sunt locus, locus esset in loco, & locus moueretur localiter, quod est falsum. Nam si locus est in loco, aut in seipso, aut in alio. non primò, alioqui continens, & contentum idem esset, quod est impossibile: neque secundò, aliter fieret processus in infinitum: ergo. Clariùs autem sic intelligi potest philosophi ratio, qua disputat contra antiquos: partes compositi semper mouentur ad motum compositi: locus verò raro: igitur partes compositi, id est, materia, & forma, loci rationem subire non possunt. Sanè, locus non semper mouetur ad motum locati, sed locantis, & id quidem rarò: ergo locus non est materia & forma.

Obiectio. Dicis, ad subiecti motum, accidens semper moueri. sed locus est accidens, vtpote superficies locantis: ergo &c. Accidens præterea semper est in eodem loco per accidens, in quo est suum subiectum per se. sed locus est accidens: igitur est per accidens in loco.

Solutio. Dico, quòd locus, quatenus est locus, abstrahit à loco corporis fluidi, & solidi, ideoq; rarò accidit, ipsum moueri ad motum locantis, atq; esse in loco cum locante: siue igitur ponatur locus in loco per se, siue per accidens, materiam atque formam non esse locum philosophus sufficienter ostendit. Sexta conditio loci talis à nonnullis esse dicitur, locum scilicet es- 6.
se extrinsecam locati mensuram; mensura enim intrinseca locati, est vltima ipsius superficies à locato nequaquam diuisa, ideoq; eius locus dici non potest: locus namq; est à locato separabilis. Quæ autem sint loci conditiones breuiter dixi: quomodo ergo locus sit vltimum continentis, dixi.

Loci imobilitas vnde sit. Dicam quomodo sit primò immobile, de qua quidem re, nonnulla videtur inter sapientes esse controuersia; nam ideò locum ad motum locati nō moueri, Commentator ait, vt iam dixi, quia frustra locatum moueretur ad ipsum; postquam enim ad locum peruenisset, vbi quietem se inuenturum putabat; adhuc tamen minimè quiesceret. Locus præterea continet locatum; non tamen necessariò mouetur ad motum locati; nam etsi aliqua pars ignis adhærens concauo lunæ moueretur de-

 orsum;

Philosophi sententia. orsum; non inde tamen, concauum orbis lunæ deorsum descendere esset necessarium. Clara planè est huiusmodi sententia; aliud tamen philosophus sentire videtur phys. 4. 41. comm: vbi vult totum fluuium esse locum nauis; totus namque fluuius, quatenus eundem seruat situm, manet immobilis, partibus continuis vicibus in præceps decurrentibus. Respectu igitur totius fluuij, nauis semper est in eodem loco: respectu verò partium, sub naui subterlabentium, in alio semper, atque in alio est, & vertitur loco. Eodem quoque modo, licet quælibet pars vniuersi, sit mobilis; totum tamen vniuersum non mutat locum; ideoque locus sursum dicitur immobilis, quia nimirum orbis lunæ concauum, eadem distantia distat à centro. similiter locus deorsum est immobilis, quia eadem à centro ad concauum lunæ perseuerat distantia. Quare, si locus sursum, & deorsum mutandus esset; totum etiam vniuersum mutari necessarium esset. Adde, quòd locus non solùm ex ordine ad vniuersum, immobilitatem consequitur; verùmetiam ex polorum centrique fixione. Immobilitatis ergo loci ratio, in ordine consistit, atque respectu, quem locatum habet, ad totum corpus cœli sphæricum, ad centrique atque polorum cœli fixionem. Hæc quidem de loci immobilitate dicta sint, de eius verò numerali vnitate, pauca dixisse sufficit. Ad numeralem loci vnitatem, sufficit idem distantiæ ordo, secundùm speciem in omnibus speciebus aëris, aut aquæ locatum circumdantis, ad primum continens, quod manet idem numero, & secundùm subiectum immutabile. Sic flumen, idem semper manere dicitur propter eundem ordinem, secundùm speciem: ad vnicum fontem ipsius principium; non enim aqua, quæ in hac parte hodie est, cras erit, aut idem ordo numero, sed specie tantùm. Dicunt tamen nonnulli, quòd licet ordo superficierum aëris successiuè locantium, sit vnus specie, alius autem, atque alius, propter subiecti, & fundamenti varietatem; ad huiusmodi tamen diuersas species, idem numero manet primi ordo continentis. nec impedit huiusmodi ordinem, alium, atque alium semper terminum habere, hoc est, superficiem: quandoquidem relationis vnitati, sufficiat subiecti, atque fundamenti vnitas, etiamsi non adsit termini vnitas. Itaque, quid sit locus, & quotuplex, denique quales illius conditiones sint, & quomodo immobilis, breuiter dixi.

(Margin notes: Nauis in fluuio. — Sursum. — Deorsum. — Respectu totius. — Vnitas numeralis.)

## CAP: III.

### *Argumenta contraria.*



1. Contra prædicta sic arguere valemus: In rebus naturalibus aliquod longum & latum profunditate carens, minimè inuenitur; omnis enim substantia corporea est lata, longa, & profunda: locus ergo non est superficies, quia
2. superficies profunditate caret: locus autem minimè: ergo &c. Item, locus est positio, siue situs: igitur non est superficies; illa enim sunt eadem essentialiter, atque quidditatiuè, quorum sunt eædem differentiæ. sed loci & positionis sunt eædem differentiæ; ante enim & retro, sursum & deorsum, dextrum & sinistrum sunt positionis differentiæ, & eædem quoque ad locum pertinent: locus profectò in huiusmodi differentias per se diuiditur: ergo &c. Ad hæc accedit, quòd huiusmodi differentiæ corpori continenti, in quantum est continens, nequaquam conueniunt, sed per determinatæ potiùs positionis rationem; continens namque vt continens, nullam sibi determinat loci differentiam, sed quatenus in situ determinato ponitur: locus igitur quidditatiuè est positio: non ergo est superficies. Sanè, locari est situari: igitur locus est situs siue positio.
3. Amplius, aliquid potest esse in loco, etiam sine superficie circumdante: igitur non conuenit loco essentialiter superficies, sed per accidens potiùs. Consequentia patet: antecedens probatur: Si tria superiora elementa essent penitus deleta, terra verò iuxta lunæ interstitium poneretur, atque ad suum moueretur locum naturalem, nempè ad centrum; in toto vtique suo descensu, in aliquo non erit continente; & tamen modò hîc modò illic erit.

erit. Superficies ergo per se loco non conuenit. Iterum, locus & superficies sunt species 4.
eiusdem generis; diuersæ tamen: locus ergo non est superficies. Omne præterea accidens
per suum diffinitur subiectum. sed locus est accidens, & per superficiem diffinitur: non
ergo est superficies, sed eiusdem accidens potius. Ad locum insuper spectat conseruare
locata, quod certè superficies præstare non potest: igitur locus est virtus cœlestis in vl-
tima superficie corporis continentis. & hæc à phil. appellatur vltimum corporis continen
tis. Item, locus refertur ad locatum, vt dicitur 4. phys: est ergo ens respectiuum. at 5.
superficies est ens absolutum: non ergo locus est superficies. Adde, quòd non sit subie-
ctiuè in locante: igitur non est superficies locantis; omnis namq; forma, aliquod denomi-
nans subiectum in eo est subiectiuè. sed locus denominat locatum: est ergo in locato; di-
ci enim denominatiuè, præsupponit esse in subiecto: locus ergo non est superficies conti-
nentis. Item, quòd locus sit mobilis, sic valemus ostendere: Dicunt nonnulli locum esse 6. Quòd sit mobilis.
immobilem quoad suum formale, qui est ordo vniuersi stabilis & immobilis: atqui pos-
sibile est saltim secundùm imaginationem, totum vniuersum cœlum, versus alteram cœli
regionem motu recto moueri, terra fixa manente, atq; ita ordo mutaretur, rei loco non
mutato. Sanè, illud formale, cùm non sit substantia: erit ergo accidens in locante super-
ficie subiectiuè existens. atqui alia continuè potest esse superficies: similiter ergo &
alius ordo potest continuè succedere; mutato enim subiecto, & accidens mutari necesse
est. Amplius, omne ens limitatum est naturaliter mobile. sed locus est huiusmodi: 7.
ergo &c. Maior patet satis; mobilitas enim est passio propria, & adæquata entis limi-
tati. Sanè, superficies concaua orbis lunæ, est locus ignis, atq; circulariter mota: igi-
tur locus mouetur circulariter.. Profectò, quocunq; modo subiectum loci mouetur, si-
ue est mobile, & locus similiter; nobis enim motis, & quæ in nobis sunt moueri necesse
est. Quando præterea, loci subiectum mutatur, vel locus corrumpitur; & sic locus mu-
tatur: vel non corrumpitur, atq; ita in alio erit subiecto: & per consequens de subiecto,
in subiectum migrando, mouebitur: locus ergo non est omninò immobilis. Adhuc, 8.
formale, seu illa distantia, per quam loci immobilitas conseruatur; aut est subiectiuè
in locante particulari: aut in cœlo. Non primum; omne enim locans particulare, est
mobile: illa ergo distantia erit variabilis, alioqui in alio locante, priori locante succe-
dente, remaneret, atq; ita, accidens de subiecto, in subiectum migraret, quod planè fi-
eri non potest. Non secundum, quia aut est in parte diuisibili ipsius cœli, aut in puncto
indiuisibili. non in parte diuisibili; nam cùm quælibet cœli pars moueatur; talis quoque
distantia moueretur: non ergo locus erit immobilis. neq; in indiuisibili; indiuisibile namq;
in cœlo est polus tantùm: õnia ergo loca, quòad suum formale, essent simul in eodẽ polo.
at talis polus est inuariabilis: nullũ ergo corpus, de loco ad locũ, moueri, mutariq; posset,
suo formali immutabili permanente, quod planè falsum esse constat omnibus: ergo quod
prius. Præterea, poli sunt quædam puncta imaginata: illa ergo ad polos distantia, non 9.
est aliquid reale, sed imaginarium potiùs. sed locus est quid reale: illa ergo distantia
non est formale in loco. Adde, quod repugnat rectæ rationi, esse aliquid immobile per
aliquod mobile. sed ordo ille ad totum corpus sphæricum cœli, est accidens: accidens au-
tem subiectiuè est in corpore continente: igitur ad motum illius, moueri necesse est;
subiecto enim moto, accidens, ipsum informans, non moueri, intellectus non capit. Ex
his ergo, atq; similibus patet, locum per se non esse immobilem. Verùm ad hæc sic re-
spondere valemus.

## CAP. IIII.

### *Soluuntur argumenta.*

1. Locus non est corpus.



AD primum respondeo, sententiam huiusmodi, Philosopho obuiare maxime, atque resistere, apertè testanti 4. phys: comm: 41. locum corporis, non esse corpus; esse enim vltimum, & illud, cuius est vltimum, non sibi consentiunt. Locus prǽterea proprius, & locatum proprium, vt dicit 4. physi: commen: 30. sunt æqualia. sed corpus continens, & corpus contentum non sunt æqualia; corpus enim continens, cùm corpus contentum secundùm se totum complectatur, secundùm superficiem conuexam, illud vtique excedit: igitur corpus non est locus. Adde, quòd locus suapte natura est immobilis: omne autem corpus est per se mobile: locus ergo non est corpus. Ex his autem patet ad argumentum

2. solutio: nam etsi superficies sine profunditate, mente concipi posit, rei autem veritate, sine profunditate, inuenitur minimè. Ad 2. negatur minor: nam etsi positionis, & loci differentiæ, eisdem nominentur terminis; in significato tamen minimè conueniunt; nam respectu loci, continentis rationem suscipiunt: respectu verò positionis, contenti, atque situati. Itaque ratione actiui, ad locum, paßiui autem ad positionem spectant. Ad confirmationem negatur consequentia: locari namque ad locatum respicit: locus verò ad

Locus non est positio. locantem. vnde locari est situari, perinde est, ac dicere, locatum est situatum: locus ergo non est positio. Sanè, locus est subiectiuè in locante; locus enim est, quo locans capit locatum. sed positio & situs, quatenus rei locatæ in loco ordinem dicunt, non sunt subiectiuè in locante, sed in locato, vt dicit author sex principiorum: positio ergo non est locus, nec locus positio. Adhuc, locus est in prædicamento quantitatis, positio verò in prædicamento situs: ergo &c. Prǽterea, partium locati in loco, paßiuam situationem positio dicit; ita vt poni, sit situari, ac locari ordinatè in loco. sed locus huius-

3. modi situationem nequaquam dicit, sed actiuam potiùs continentiam: igitur quod prius. Ad 3. negatur antecedens, & ad probationem dico, casum illum veritatem habere non posse; in vacuo enim loci differentiæ inueniri non poßunt; idcirco terra illa descendens, non esset modò hîc, modò illic: in vacuo namque esset. Prǽterea, esse continens, vel superficiem circumdantem per se, & non per accidens, loco conuenit, teste philosopho 4. phys: tex: 43. Cui quidem, inquit, corpori inest aliquid extra corpus conti-

4. nens ipsum, hoc in loco est: cui verò non, minime: falsa est ergo illa similitudo superi-

Locus non est virtus cœlestis. ùs posita. Ad 4. dico, locum non esse virtutem cœlestem; nam cœlum agit in hæc inferiora, motu, & lumine tantùm, vt dicit Auerro: 2. cœli comm: 42. & 49. & 59. Item 4. cœli comm: 23. vbi causam, rationemque reddit, quare vnum elementum ab altero, locetur, huius cœlestis non meminit virtutis. Aristoteli insuper hæc aduersatur sententia, locum continere locatum, eique æqualem esse asserenti, quod planè virtuti cœlesti congruere non potest. Aristoteles prǽterea hîc diffiniuit locum, quatenus est terminus corporis moti, qua ratione, superficies locus dici potest: locus ergo corporis sic diffiniti,

Materia, forma, finis loci, & efficiens. est ipsa superficies; locus verò corporis naturalis, est virtus illa cœlestis, siue respectus vniuersi. Itaque, materia loci, est corpus, forma verò, vt est locus corporis, superficies: vt autem locus naturalis corporis, virtus, seu respectus vniuersi, finis, respectu corporis moti, est terminus continens: respectu verò corporis naturaliter moti, est virtus eiusdem conseruatiua: efficiens autem, est corpus contentum; nisi enim huiusmodi corpus daretur; nulla planè caua superficies inueniretur. Ex his autem patet argumenti solutio; superficies enim est genus, & non loci species, tametsi in prædicamentis Aristo: secundùm famosiorem sententiam, locum pro interuallo acceperit. Ad confirmationem dico, poni subiectum, corporis videlicet continentis; accidens siquidem in abstracto, per

5. subiectum in obliquo diffinitur: vt simitas est cauitas nasi. Ad aliã, locus est naturalis, & proprius; quatenus est terminus corporis naturaliter moti. Ad 5. respondeo, locũ capi formaliter pro toto aggregato, ex superficie scilicet, & continẽtia actiua, vel distantia à cœlo, & polis, atque centro mundi, atque ita diffinitum fuisse à philo: habet tamen locus ali

quid

quid, quod materiale à quibusdam appellatur, nempe superficiem, vltimum continentis: circumscribens locatum, habet etiã aliquid formale, qui est respectus locantis ad locatũ siue superficiei circumscribentis ad locum circumscriptum, vocaturq́; actiua circumscriptio siue locatio. Locus ergo sic intellectus pro significato, non autem pro denominato, non est quantitas, tametsi phil. in prædicamentis, vti dixi, secundùm famosam opinionem, locum esse spatium separatum inter latera corporis continentis dixerit. Locus verò materialiter sumptus, ac pro suo denominato, est bene quantitas atq; entitas absoluta, sicq́; est vltimum corporis continentis. Ad confirmationem dico, extrinseca non autem intrinseca denominatione, locatum à loco denominari. Ad 6. Admisso casu, non remaneret idem locus formaliter, perinde ac totus fluuij alueus mutaretur, ac nauis in medio semper flumine permaneret; eundem tamen locum formalem non diceretur habere, propter totius fluuij mutationem. Ad confirmationem dico, illud formale idem numero in diuersis manere subiectis; non enim à subiecto, sed à ratione dependet intrinseca, cùm sit relatio à fundamento & termino dependens: iisdem ergo causis manentibus, eadem manebit relatio. Loci ergo immobilitas ad centrum & ad mundi polos refertur: sic autem à superficie distinguitur, quæ talem respectum nequaquam includit: huiusmodi ergo respectus est formale in loco, superficies verò materiale. Ad 7. Locus quoàd suum materiale est mobilis, non quidem per se, sed per accidens: sed quoàd suum formale, tum per se, tum etiam per accidens est immobilis; formale enim loci, est ipsius distantia à duobus polis, & à centro terræ: & talis quidem distantia secundùm suum formale est immobilis, secundùm verò suum materiale, quia scilicet superficies potest mutari, mobilis est atq; mutabilis. Ad 8. Dico, talem distantiam mutuam esse relationem, ac in particularibus locantibus specificam, non autem numeralem identitatem habere, quæ profectò pro seruanda loci vnitate numerali, sufficere potest. Quam ob causam etsi mutato locante, hæc distantia secundùm numerum mutetur; manet tamen secundùm speciem immutabilis. hæc autem distantia in cœlo fundatur in polis & in centro, ex quibus cœlum secundùm subiectum immutabilitatem habet: quoniam autem poli & centrum non mouentur; hac de causa ex suo fundamento, hæc distantia est immobilis. Et cùm dicitur: omnia ergo loca, quoàd suum formale, erunt simul: negatur; nam huiusmodi distantia non solùm est in polo; verùmetiam quatenus subiectiuè est in corporibus locantibus, secundùm numerum multiplicari potest. Ex quo patet, nullum corpus, ex ea parte, qua distantia est in cœlo subiectiuè, mutare locum formaliter: sed ex ea, qua est subiectiuè in corpore particulari locante. Ad nonum, dico, in cœlo esse puncta realia, & non solùm imaginata immobilia; omnis enim orbis circulariter motus, super polos & centrum mouetur. Ad confirmationem patet responsio: siquidem ille ordo, quatenus subiectiuè est in locante particulari, mobilis est secundùm numerum; remanet tamen idem accidens secundùm speciem. Sed de loci immutabilitate satis esse dictum putarem, nisi etiam aliis occurrendum mihi esset, qui de hac re, aliter sentire videntur; nonnulli enim putant, loci immobilitatem, ex spatij immobilitate pendere: alij ex vacui immobilitate; alij per comparationem ad polos mundi: alij per respectum ad centrum, quod est simpliciter immobile, loci immobilitatem metiuntur. Sed primi falso innituntur fundamento; siquidem illud spatium est mobile, quia eius partes sunt homogeneæ; ideoq́; æquè sunt mobiles. Secundi quoq; errore labuntur; vacuum enim, vt dixi, in rerum ordine non inuenitur: nec de illa immobilitate est nostra inquisitio. Neq; his suffragatur Pythagoricorum opinio de vacuo, quandoquidem illa sit alio modo intelligenda: aiebant Pythagorici, mundum esse animal magnum, extra quod est spiritus, atq; halitus infinitus. Quoniam autem animal respirat, mundum de infinito illo halitu inspirasse ferunt, quem halitum vacuum appellant: vacuum igitur esse asserunt, quod rerum naturas determinat, tanquam vacuum, eorum quæ sunt, separatio sit

Absolutè.

Materialiter.

6.

7.

8.

9.

Variæ sententiæ de loci immobilitate.

Pythagoras de vacuo.

Interpretatur Pythagoras.

atq; determinatio, idq; in numeris primùm esse; vacuo namq; rerum naturas distingui arbitrantur. Verùm Pythag: sententia boni est consulenda, & vacuum illud exterum, qui spiritus, siue halitus infinitus à quibusdam vocatur, in deum referre oportet, qui est ab omni materia liber. hunc extra mundum esse, Pythagoras dixit, vtpote ab omni varietate immunem. vnde 3. phys: vocatur infinitum, cuius spiritu mundus iste exterior formatus est: vacuum verò corporibus imbibitum, rerum formas nominat, quibus res ipsæ

Vacuum non esse locum.

distinguuntur, atq; in ordine collocantur, quas deus mundo inspirauit, quatenus ipse est anima mundi, à quo omnium vitæ dependent. Nihil ergo his prodest Pythagoræ sententia: neq; etiam illi qui dixerunt, vacuum esse corporis spatium; ea enim ratione, qua locus spatium dicitur, nihil est planè: similiter ergo & vacuum. Duobus autem modis locum, veteres nacti sunt: altero scilicet ratione termini, nempè, quòd locus sit terminus corporis continentis, atq; ita locus est in rerum natura: altero verò, ratione æqualitatis, quòd

Duobus modis locus inuentus est.

nimirum æqualis sit corpori contento, sicq; dixerunt, locum esse spatium in corpus contentum, per singulas illius partes penetrans. Sed hoc modo nec locus, nec vacuum in rerum natura reperitur; visum tamen est illis, vacuum aliquid esse, quia & locus aliquid est: insuper, vacuum existimauerunt esse causam motus, in quo res mota mouetur; nam quemadmodum sine loco non fit motus; sic etiam arbitrati sunt sine vacuo fieri non posse. Sed hæc consequentia non valet; nam corpora mobilia cedunt sibi in locis adinuicem, etiamsi nullum sit spatium separabile, præter corpora, quæ mouentur, quod planè tum in continuorum, tum etiam in humidorum conuersionibus constat; aër enim cedit la-

Locus in quo sit prædicamento.

pidi, & aqua ligno. neq; etiam ex condensatione, vacuum stabilire possunt, cùm illa, per extrusionem corporum in meatibus contentorum fiat, quibus extrusis, minorem quàm priùs occupant corpora locum. Hæc quidem dixerim contra eos, qui loci immobilitatem à vacuo procuratam esse volunt: De immobilitate autem loci, hæc sufficiant. Cæterùm, locus, si vt ambiens, & continens locatum cõsideretur; ad prædicamentum spectat quantitatis: ambitus enim & commensuratio, atq; æquatio, dimensiuæ sunt quantitates. At si vt conseruans locatum intelligatur; sic absq; dubio ad qualitatem attinet: quantitas enim vt quantitas, non est loci conseruatiua. Quid ergo sit locus, & in quo prædicamento, & quomodo immobilis, me dixisse puto.

## CAP: V.

## *Locum esse.*



Vdita loci diffinitione, ex qua ipsius naturam, proprietates seu conditiones
percepimus, ipsum iam esse, eiusdemq; diuisionem atq; differentias audire
Locum esse. libet. Porrò, locum iam esse, inquit phil. 4. phys: com. 3. ex translatione
1. constare videtur; vbi enim nunc aqua est, inde sicut è vase exeunte, aër erit:
locus igitur est aliquid, & receptaculum, alterum ab vtrisq;, in quod & ex
2. quo mutatum est. Amplius, ea, quæ sunt, omnes opinantur, alicubi esse, quæ verò non sunt
nusquam esse; vbi enim erit hircoceruus aut Chymera? Insuper, motus principalissimus,
3. quem lationem vocamus secundùm locum est. Naturalium præterea corporum, atq; sim-
plicium, vt ignis, terræ, & id genus, lationes non solùm ostendunt, quòd aliquid sit locus,
sed quandam potentiam habere; fertur enim vnumquodq; non prohibitum ad suum lo-
4. cum: vacuum esse affirmantes, locum esse dicunt; vacuum enim est locus priuatus corpo-
5. re. Amplius, quòd locus sit aliquid, & omne corpus sensibile in loco, per hæc sanè quispi-
am suspicabitur, quòd etiam Hesiodus rectè sentit, faciens ante omnia chaos. Dicit igi-
Hesiodus. tur, primùm omnium chaos factum, post hoc latissima tellus, vt receptaculum rerum
esset; nam quàm plurimi arbitrantur cuncta esse alicubi, & in loco: quòd si ita sit; erit
profectò natura loci admiratione digna, & omnibus prior; id enim sine quo cætera ne-

queunt

queunt esse, ipsum verò sine cæteris; primū sit necesse est. sed hæc sentētia paulò antè fol. 305. à nobis excussa est atq; explosa. Locus, in communem & proprium à philos. diuiditur, 4. phys. com: 14 Quoniam, inquit, aliud quidem secundùm se, aliud verò secundùm aliud dicitur: sic & locus, alius communis, in quo omnia corpora sunt: alius proprius, in quo primò: vt tu nunc es in cœlo, vti in loco per aliud, quia es in aëre, qui quidem in cœlo est. Rursus in aëre non es primò, & per se, sed adhuc es per aliud; quia scilicet es in terra, quæ est in aëre: in hac autem non es per se, sed per aliud, quia nimirum in hoc circulo es, qui te solùm continet. Locus autem proprius est, qui primò, & secundùm se, & non ratione alicuius contenti in eo, continet locatum, cui adæquatus est, vt aëris superficies corpora circumdantis. Itaq;, locus communis omnibus est vltima sphæra: proprius verò, est cuiuslibet corporis propria aëris superficies. Post hæc operæpretium fuerit scire, quot modis vnum in alio esse dicimus, vt clariùs intelligere possimus, quomodo corpora sint in loco, & incorporea quoq;. De his abundè phil. 4. phys. com. 123. Aliud in alio multis modis esse dicitur. vno quidem modo, quo digitus est in manu, & pars est in toto. Item, quo totum est in partibus; totum enim non est præter partes. Adhuc, quo homo est in animali, & species in genere. Præterea, quo genus est in specie, vel pars speciei in ipsius speciei ratione. Quintò, vt sanitas in calidis, & frigidis, & omninò forma in materia. Sextò, vt res Græcorum in rege, & omninò in primo aliquo mouente. Septimo, vt in optimo, & omninò in fine. hoc autem est id, cuius gratia fiunt. omnium propriissimus dicitur, quo res ipsa in aliquo est, tanquam in vase, & vniuersaliter in loco. Compositum autem ex parte, & parte: quarum altera est in altera, vt in loco, dicitur esse in seipso, non quidem per se. sed ratione partis illius, quæ in altera est: vt amphora & vinum: totum hoc ex vtroq; mixtum, corpus & anima; esse enim in seipso, vt in loco, infert negationem, qua dicitur non esse in alio, vt in loco. Et ita deus est in seipso, quia non est in alio, vt in loco. Et affirmationem, qua dicitur esse in seipso, vt in loco, & sic deus non est in seipso, quia non constat ex partibus: nam esse in seipso, vt in loco, est quia vna pars est in altera. Nisi æquiuocè dicatur esse in seipso, quatenus sua virtute continet mundum, ex partibus constantem. Amphora igitur non est in seipsa, neq; vinum: vini autem amphora erit; nam vinum quod inest, & amphora in qua est, sunt partes eiusdem compositi ex vtrisq;: sic igitur contingit aliquid esse in seipso, per se autem & primò, minimè. Album est in corpore, quia superficies est in corpore: scientia est in anima, sed per se primò; sic aliæ in homine appellationes, vt crispus propter capillos, dentatus propter dentes. Totum autem non dicitur totum in seipso quomodolibet ipsius partibus dispositis; nam amphora & vinum cùm sunt quidem seorsum non sunt, sed cùm sunt simul; tunc idem erit in seipso, veluti albedo est in homine, quia in corpore est, & in hoc, quia in superficie est: in hac autem nō est rursus per aliud. Hæc autem duo specie differunt, atq; aliam vim naturamq; vtraq; habent. Naturam quidem, quia diuersorum sunt prædicamentorum, vim autem; quoniam superficies non mouet visum, sicut albedo. Ex his igitur patet, nihil per se esse in seipso, alioqui duo corpora essent simul: patet etiam sicut dixi, & communem & proprium locum esse, ac nihil esse in loco communi, quin primò in loco proprio extiterit, atq; æquali; primus enim locus neq; maior, neq; minor est: continet autem illud, cuius est locus, & non est aliquid illius. neq; est ab omni corpore separabilis, sed quatenus in eodem loco, diuersa corpora sibi succedere possunt: sicq; locus in aliquo semper erit corpore, tametsi à corpore separabilis sit. Itaq;, aliquid in cœlo esse dicimus vt in loco communi, quia in aëre est, qui in cœlo est: & in aëre autem non omni, sed propter vltimum illius & continens, id in aëre esse dicimus; nam si vniuersus aër alicui locus esset; locus profectò cuiuscunq; æqualis non erit vnicuiq; locato. at, æqualis videtur esse: talis autem est is, in quo primò aliquid est. Locus autem proprius debet esse continens, & diuisum à contento, atq; mutuò contangens. Totum autem continens partes, non est

Diuisio loci.
Communis.
Proprius.
Quot modis vnum est in alio.
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
Compositum esse in seipso.
Quomodo deus est in seipso
Totum non est in seipso.
Duo corpora nō sunt simul
Separabilis.
Locus communis.
Locus proprius.

*est illarum locus;quoniam est ab illis diuisum. Cùm verò diuisum sit, & contangens,in*
*primo quodam est,quod est vltimum corporis continentis, quod neq; pars est ipsius,*
*quod est in ipso,neq; distantia maius, sed æquale; nam eorum, quæ se tangunt, vltima*
Quando continens est diuisum à continente. *sunt simul in eodem: continens igitur si fuerit contento continuum; contentum non mo-*
*uebitur ad illud continens,sed cum illo;non enim pars mouetur ad totum,sed cum toto,*
*quod ipsam continet. Si autem continens fuerit à contento diuisum;contentum mouebi-*
*tur ad illud continens, siue continens ipsum moueatur, siue prorsus non moueatur. Esse*
*autem in illo dicetur contentum,vti in cado aqua,atq; in dolio vinum; manus enim cum*
*corpore,aqua verò ad cadum mouetur. si verò contentum non erit diuisum à continen-*
*te;erit profectò sicut pars in toto,aut vt forma,veluti in oculo visus,aut in corpore ma-*
Cœlum in loco. *nus. Quomodo ergo contentum sit in continente,siue in loco, & quonam modo moueatur*
*ad locum dixi.Et reuera,non quæreretur locus,nisi motus aliquis esset secundùm locum;*
Triplex motus localis. *propter hoc enim & cœlum maximè in loco opinamur,quia semper est in motu. Localis*
*autem motus est triplex:videlicet latio,auctio,diminutio. in latione, motus clarissimè*
*patet:in augmento autem,& decremento similiter. Etenim in augmento & decremento*
*res transmutantur in maiorem vel minorem locū. Mouentur autem alia quidem per se,*
*vt animalia & elementa:alia verò per accidens. Et horum quæ per accidens, alia per se*
*moueri possunt,vt homo in naui,& in corpore membra: alia verò non contingunt per se*
*moueri,vt albedo & scientia.hæc autem pro tanto locum mutant;quoniam id in quo sunt,*
*mutatur. Itaq;,loci inquisitio,motus præsupponit naturam,diuersitatem,conditionemq;,*
Locus non est forma. *de quibus paulò antè disserui fol.307.Dixiq; locum non esse formam,licet propter con-*
*tinentiam,forma esse videatur; in eodem namq; sunt vltima eius, quod continet, & eius*
*quod continetur. Igitur ambo fines erunt, sed non eiusdem; forma enim finis est eius,*
*quod continetur: locus verò finis corporis continentis; nam locus, vt dixi, est vltima su-*
*perficies corporis locantis,siue continentis. Formam ergo locum non esse patet satis. Nec*
Locus non est interuallum. *etiam interuallum; nullo enim modo tale spatium dari necesse est: nam quamuis,eodem*
*continente manente,contentum multoties transferatur,veluti aqua ex vase; nihilominùs*
1. *spatium minimè datur, sed aliquod corporum quæ transferuntur, atq; tangendi aptitu-*
2. *dinem habent,incidit:Si enim locus esset spatium aptum,in eodem sanè loco manens; in-*
3. *finita profectò essent loca:translato enim aëre & aqua, idem faciens partes omnes in*
*toto,quod nunc vniuersa aqua in vase; si enim spatium esset locus, corpus ipsum ingredi-*
*ens;vndiq; ab illo penetraretur,atq; partes corporis locati erunt actu diuisæ, quæ cùm*
*sint infinitæ, & simul attiguæ; pariter etiam erunt & loca: partes enim in toto non con-*
*tinuæ, sed contiguæ erunt: sicut aqua in vase contigua est,quo fieret, vt loca pro numero*
*partium infinita essent. Præterea,si locus sit spatium;tunc intra cauū vasis,locus trans-*
4. *ferretur,atq; ita loci esset locus, & ita plura loca simul. Neq; est alius locus partis eius*
*in quo mouetur, cùm vas totum transfertur,sed idem; aër enim & aqua,aut aquæ par-*
Locus non est materia. *tes,in eo, in quo sunt,mouentur. Patet ergo locum non esse spatium. Locus quoq; non est*
*materia,quippe cùm materia,à re diuisa non sit, nec rem ipsam contineat: locus autem*
1. *vtrumq; habet. Successio in materia est corruptiua:in loco autem est motiua. quod erat*
*aër,nunc est aqua,idq; per successionem corruptiuam:locus verò per successionem trans*
2. *latiuam;quia vbi nunc est aër;inibi postea est aqua: locus ergo non est materia. Plato*
Plato de loco. *in Timæo & locum,& materiam idem esse profitetur. Et receptiuum, & locus vnum &*
*idem.sed aliter ibi receptiuum dicens,& in his,quæ agrapha dogmata appellantur; lo-*
3. *cum tamen & receptiuum idem esse professus est. Atqui,vt dixi,locus est separabilis à*
*corpore,cuius est locus,idq; sine subiecti corruptione,materia autem minimè: locus er-*
4. *go non est materia. Amplius,locus est aliquid extra locatum: materia autem non est*
5. *aliquid extra id quod est in ipsa. Item, quomodo res in suum ferrentur locum, si locus*
*esset materia aut forma? cuius enim non est motus; nec sursum nec deorsum, locum*

esse,

esse, fieri non potest. Præterea, materia est in loco: ergo non est locus, alioqui loci esset locus, vel esset in loco: & ita processus in infinitum. Locus ergo non est forma, materia, aut interuallum. Itaq;, locum esse in rerum ordine, & vnum quidem communem, alterum verò proprium, habereq; virtutem conseruandi locata, ac illis æqualem esse, separari quoq; à locato, & ad quem locatum suapte natura fertur, ac extremum esse corporis locantis: non autem materiam, formam, aut interuallum, breuiter ex phil. sententiis collegi, quod quidem absq; textuum citatione faciendum esse putaui, ne intellectum turbarem sagacis legentis. Quoniam verò hæc, multa amplectuntur scitu, ac notatu digna, infructuoso silentio tegenda esse non iudico, propterea ordinatim de singulis quibusq; disseramus: & inprimis quonam modo locus virtutem habeat conseruandi locata, deinde quomodo sit æqualis locato, & sic de singulis.

Epilogus.

## CAP. VI.

### *Locus habet virtutem conseruandi locata.*



PRiusquàm de conseruatiua loci proprietate aliquid dicamus, Platonem de loco disputantem, in medium adducendum esse puto, vt & ea, quæ philos: meminit, meliùs intelligantur, ac Platonis doctrina clarior lucidiorq; fiat. Cæterùm, de hac re Plato multipliciter disseruit; nam in Phædro locum pro subiecto accepit, proinde ait: corpus esse animæ locum: Corpus, inquit, terrenum, animam suscipit, tanquam ipsius habitaculum, & locum. Commendatur huiusmodi opinio à phil. 3. de anima: vbi specierum locum animam esse, clarè profitetur. Interdum locus apud Platonem perinde est ac perfectum, in quo imperfectum continetur, atq; ita in Symphosio deum esse omnium locum dixit: Mercurium fortassis secutus, deum, vt dixi, omnium locum esse profitentem. Aliquando, vtpote in Timæo, locum dixit esse receptaculum, nempè materiam omnium formarum receptaculum, quod planè vult esse chaos, ex quo prodierunt elementa, ac vniuersi ordo, & ornatus: Locus, inquit, interit nunquam, sed omnibus quæ gignuntur, sedem exhibet, de quo, hæc meæ mentis summatim sententia, ante cœli ortum tria fuisse: existens, locum & generationem: ortum pro ornatu posuit; nam ornatus huiusmodi, quidam quodam modo ortus rerum est, dum in mirifica illa ornatus pulchritudine res atq; natura conspicitur. Quamobrem in fine Timæi laudauit Hesiodum dicentem: ante mare & terram fuisse chaos, quod materiam & receptaculum appellat. Aliquando apud Platonem locus sumitur pro spatio, non quidem reali, sed intelligibili in quo res ipsa recipitur: & ita accepit in agraphis dogmatibus: nonnunquam accepit pro octaua sphæra, omnia continente, qui profectò locus magnitudo in actu, à philosopho nuncupatur: Plato ergo de loco, multifariam locutus est. Hæc quidem de Platone dixisse puto sufficere; propterea ad propositam de loco redeam quæstionem: Locus, inquit phil. 4. phys: com: 4. habet quandam potentiam; fertur enim vnumquodq; in locum suum non prohibitum. Sanè, vnumquodq; ad proprium locum fertur, propter conuenientiam quam ad suum locum habet: hæc autem conuenientia, à potentia naturali in loco huiusmodi existente proficiscitur. Locus igitur habet potentiam trahendi locati, conseruandiq;. Trahens autem potest esse duplex: aliud quidem vt efficiens, & huiusmodi non est locus: aliud verò vt finis, per quod profectò, id quod trahitur, suam perfectionem consequitur; finis enim habet rationem boni, bonum verò est eius perfectiuum siue perfectio, cuius est bonum: locus ergo trahit vt finis; etenim illud mouet trahitq; vt finis, ad quod cùm peruenerit id quod trahitur, quiescit: nec inde abstrahitur, nisi violenter; finis enim quietat affectum quærentis. sed huiusmodi conditiones naturali loco conueniunt, quippè cùm ad eum corpora ferantur atq; quiescant: igitur mouet vt

Platonis sententia de loco

Phædro.

Symphosio.

Timæus.

Chaos.

Hesiodus.

Agrapha.

Locum habere virtutem conseruandi.

Locus mouet vt finis.

Locus naturalis est finis.

Philos. finis. Adde, quòd trahens vt finis, vt dicitur 7. phys: com: 10. non mouetur, sed rationem habet mouentis: efficiens verò mouetur cum tracto: locus ergo in mouendo habet rationem finis. Suffragatur nobis phil. 4. cœli tex. com: 24. Omnia, inquit, mouentur ad id, quod conuenit eis. Et 25. mouentur ad locum ad quem est possibile ire, & ad quantum de eo, & ad quale; omne enim mobile primò mouetur à re agente, aut à re mouente, id est, à loco. Et 4. phys. com. 48. Omne corpus, inquit Commentator, mouetur naturaliter ad vltimum alterius corporis donec tangat ipsum & illud corpus, ad quod mouetur est vnigeneum cum eo. Causa igitur in hoc est, qua corpora mouentur ad loca propria, quia vltimum corporis continentis conueniat cum vltimo rei motæ: & hoc non inuenitur in vacuo, in quo non est natura vnigenea, aut diuersa. Et com: 36. Fines corporum diuersantur, inquit, secundùm diuersitatem naturarum corporum, & in eis inuenitur superius & inferius: & omnia corpora mouentur ad sua vltima propria, vt perficiantur per illa, & vt tangant illa. Ex his ergo patet, quare corpora ad propria loca moueantur. His accedit conseruatiua loci virtus: frustra enim ad propria loca corpora mouerentur: nisi aliqua illis inesset virtus conseruandi. Ad quid enim diuersæ corporibus inditæ sunt qualitates, si locis, ad quæ corpora naturalia mouentur, virtus deesset conseruandi? Multa nobis exemplo esse possunt, quantum virtutis locus habeat, & ad conseruandum & ad generandum; quandoquidem Elephantes in tertio climate generentur: aromata verò in primo & vltra. In aquilone homines magnis viribus: ingenio verò paruo, nascuntur: in meridie autem è contrà se habet natura cùm animalium tum etiam hominum. Respirantia animalia viuunt in aëre, suffocantur in aquis: pisces autem in aëre moriuntur, et quæ sunt generis eiusdem multa: locus ergo conseruat locata. A cœlo autem virtutem generandi conseruandiq́ locum mutuare dicimus, quemadmodum 1. Meteororum præclarè à phil. describitur, omnem scilicet huius inferioris mundi virtutem, à superiori regi atque disponi. Locus etiam perficit locata, non quidem intrinseca sed extrinseca potius perfectione. Et reuera, vnumquodq́ in suo loco perficitur, dum suæ naturæ conuenientem consequitur perfectionem. Rectè ergo dictum est à phil. 4. phys. com. 11. locum causam esse, quod planè loco congruere dicimus; quatenus ex superna sibi immissa à primo locante, qualitate, disponitur: neq́ enim alia ratione corpus in suo naturali loco ponitur, atq́ locatur, nisi vt in eo conseruetur: hanc igitur ob causam in rerum ordine locus existit, vt locata conseruet, conseruare verò aliquid ad causam spectat: igitur si est locus naturalis, causa vtiq́ aliqua erit, aliter frustra poneretur. Cæterùm si locus consideretur modo mathematico, hoc est, quatenus est quantitas siue dimensio, quemadmodum loci naturam antiqui contemplabantur; sic profectò causarum aliqua illi tribui non potest: non enim est materia rei locatæ, quippe cum ex materia, non autem ex loco, res constituatur in esse. Neq́ forma illi congruere potest, siquidem corrumperetur locatum, quando de loco ad locum transiret: sicut enim res habet esse per aduentum formæ; sic etiam illud amittit, eadem forma recedente. Nec etiam est efficiens; nam mathematica abstrahit à motu, & ab efficiente. 3. met. similiter non est finis: mathematica enim abstrahit à bono: ergo à fine; bonum enim habet rationem finis. At si consideretur vt locus naturalis, in quo locata conseruantur; sic proculdubio aliqua ex causis illi est tribuenda, nempe causa finalis, sicut dictum est. Est ergo locus rei locatæ finis, non quidem intrinsecus, cùm non sit forma, sed extrinsecus, qui profectò in elementis illud esse dicitur, ad quod simplicis corporis motus localis terminatur. vnde à Commentatore com: 11. finis extrinsecus appellatur. Est igitur locus naturalis causa finalis, ad quem corpora naturalia mouentur, vt in eo quiescere possint. Post hæc non ignorare oportet quomodo locus sit æqualis locato, sicut phil. 4. phys: com: 30. testari videtur: Amplius, inquit, primum neq́ maiorem neq́ minorem esse. Et com: 43. propriam loci æqualitatem intelligendam esse secundùm continentiam, non autem secundùm communem mensuram respectu locati legitur. Et

Margin notes: Commen. — Locus habet potentiam conseruandi. — Elephantes. — Locus perficit locatum. — Locus est causa. — Non est materia. — Non est forma. — Non efficiens — Finis tribuitur. — Locus est æqualis locato.

gitur. Et com: 77. loci æqualitas cum locato non est dimensionum, ait, hoc est, quoàd commensurationem, sed est æqualitas continentiæ. Sanè, cùm locus sit concaua continentis corporis superficies, & per vltimam superficiem conuexam res locetur: ambæ igitur erunt indiuisibiles secundùm altitudinem, & ex consequenti æquales, æqualitate vtique continentiæ, non autem dimensionum: æqualitas autem dimensiua in tribus consistit dimensionibus, quæ profectò inter locum & locatum, æquales nequaquam habentur; continens enim maius est contento. Itaq; locus proprius & locatum, longitudine, atq; latitudine æqualia sunt, non autem profunditate; in duas namq; locus, in tres verò locatum dimensiones diuiditur. Et hæc est communis propemodum apud omnes sententia, locum proprium æqualem esse locato, secundùm extensionem; superficies namq; vtriusq; secundùm omnes partes simul atq; æqualiter coextensæ sunt. Simili quoq; modo continentiæ æqualitas ab omnibus conceditur: nam si quoàd continentiam, locus esset maior locato; tunc profectò vacuum daretur, in illa vtiq; parte, qua locatum excederet. At si locatum esset maius suo loco: locatum ergo ex aliqua parte esset sine loco. sed vacuum dari, & corpus sine loco, est omninò impossibile: locus ergo est æqualis locato. secundùm autem æqualitatem dimensionum, idq; essentialiter atq; formaliter, sine dubio, locus est inæqualis locato, quandoquidem locus sit superficies, cui essentialiter conuenit longitudo tantùm, atq; latitudo, corpori verò longitudo, latitudo & profunditas: corpus autem in loco ponitur, non solùm secundùm superficiē; verùmetiam secundùm essentiam, cui trina conuenit dimensio. At, secundùm æqualitatem dimensionum per effectum, siue virtualiter, quando scilicet ex effectu æquipollent habenti formaliter, vt sol æquipollet igni: sic dici potest, locum esse æqualem locato: nam etsi locus non habeat profunditatem per essentiam; habet tamen per effectum; loci enim continentia, ad locati centrum terminatur: sicq; per effectum, locatum penetrat, ac si profunditatem haberet; totum namq; locatum conseruat: virtualiter ergo totum penetrat locatum. Quare, sicut locatum tres habet dimensiones; ita planè & locus: illud autem essentialiter, iste verò effectiuè. Quid ergo Plato de loco dixerit, & quomodo locus sit æqualis locato, habeatq; virtutem trahendi, conseruandi, perficiendiq;, dixi.

Æqualitas cōtinentiæ.

Æqualitas dimensionum.

Trina dimensio.

## QVAESTIONIS SECVNDAE. CAP. I.

## *Locus vnus, ac idem non recipit duo corpora simul.*



His, quæ dicta sunt, illa congruere mihi visa sunt, quæ de corporum situ, seu situatione à nonnullis moueri solent, an scilicet duo corpora in eodem loco simul esse queant, quod profectò fieri non posse, affirmamus, idq; propter ordinem vniuersi, qui secundùm situm, quo vnum est extra aliud, attenditur. Etenim, quemadmodum vacuum repugnat ordini vniuersi; ita etiam duo corpora in vno loco simul inueniri. 1. Sanè, totum vniuersum contiguum est, quæ certè contiguitas dissoluenda esset, si suo debito ordine priuaretur. sed si duo corpora simul esse possent, eadem quoq; facilitate & infinita; æqua enim in omnibus difficultas esse videtur, atq; ita pulcherrimo naturæ ordine perturbato, omnia simul conciderent: duo ergo corpora eiusdem prædicamenti simul esse non possunt. Amplius, ob corporis quantitatem, 2. quæ habet partem extra partem, ac suis dimensionibus locum occupat, locus illi tribuitur: igitur duo corpora in vno loco simul esse non possunt; alioqui non duo, sed vnum esset corpus, quod est impossibile: ergo quod prius. Sanè, duorum corporum qualitates, formæ atq; materiæ per distinctas discernuntur quantitates & dimensiones; qualitates enim suis subiectis, & formæ suis materiis, & materiæ suis quantitatibus distinguuntur:

Duo corpora simul esse in eodem loco non possunt.

Distinctio qualitatum, quantitatum.

guuntur: nam primum materiæ distinctiuum, est ipsa quantitas. At quantitates non solùm suis subiectis; verùmetiam propriis sitibus distinguuntur: quomodo enim duarum distinctionem linearum, nisi ex situum distinctione percipere possumus? Quare, si duo corpora per sua principia essentialia, in vno loco simul cohabitare possunt, non duo, sed vnum erit corpus; per suas enim dimensiones sunt in loco: dimensiones verò à situum diuersitate distinguuntur. at si duorum corporum dimensiones distinctæ nō remanent: nec ergo eorundem principia essentialia, nempè formæ, materiæ, qualitates. atq; ita si principia duorum corporum essentialia sunt eadem; & corpora etiam, quod fieri non posse dicimus. Duo ergo corpora simul esse, secundùm principia intrinseca essentialia, fieri non posse, affirmant omnes. Sed dicis, vtrum istorum est facilius: vacuum in rerum ordine inueniri, an duo corpora simul? Vacuum facilius inuentu dicerem, quàm duo corpora simul; minus est enim difficile, naturæ operationem impedire, quàm contra naturam agere, quod profectò in huiusmodi negotio contingeret. Verùm ex diuina virtute, dimensiuæ quantitatis effectum causante, atque supplente, duo corpora simul esse posse, affirmamus, quod quidem clarissimè cernitur in Sacramento altaris, in quo est corpus Christi verum, & adæquata hostiæ quantitas. Similiter in natiuitate eiusdem, in qua de clauso matris vtero exiuit, & in resurrectione, intactis sigillis sepulchri foras prodiit. eodem quoq; modo, quando clausis ianuis ad discipulos intrauit: & similia multa diuina potentia contigisse, in diuinis legimus scripturis. Cæterùm, ex dimensiua quantitate tres prodire, causariq; effectus legimus: quorum primus est, partium extensio, atq; diuisibilitas, quæ à corporeitate causatur; ad quantitatis enim dimensiuæ rationem spectat extensio, atq; diuisibilitas: vt 5. met: dicitur, ca: de Quanto.

*Duo corpora vnum corpus*

*Facilius est vacuum inueniri, quàm duo corpora simul*

*Per potentiā dei duo corpora possunt esse simul.*

*Effectus quantitatis tres.*

1. Et hic quidem effectus à diuina potentia mutari non potest; implicat enim contradictionem, corporeitatem, sine partium diuisione, atq; extensione esse.
2. Alius autem corporeitatis effectus est, quo vnum corpus, altero adueniente, è suo loco pellitur; nam vt diximus, duo corpora, ex principiis naturalibus simul esse non possunt: Successio, inquit philosophus 4. tex: 32. corporum in eodem loco, fecit cognoscere locum. Et hic quidem effectus, quoniam non est primus formalis effectus; sed secundarius, à corporeitate suspendi potest. Quare, licet diuina virtus calorem impedire nequeat, quin rei, cui inest, esse calidum præstet, quia nimirum huiusmodi effectus est primus formalis; potest tamen impedire, ne obiectum debitè dispositum calefiat. Potest ergo diuina virtus impedire, ne vnum corpus ab altero, ex eodem loco pellatur. Et reuera, sicut causa efficiens secunda non agit, nisi mota à causa prima; sic omnis eius effectus secundarius à diuina virtute suspendi potest.
3. Tertius effectus quantitatis dimensiuæ est, quòd scilicet ex corporeitatum distinctione, naturaliter proficiscatur corporum distinctio; ex materia enim subiecta quantitati, vel ex forma saltim delata à quantitate, physica corpora distinguuntur: quantitates verò ex distinctis partium locis, siue sitibus. Et hic quoque effectus diuinæ subest potentiæ, quippe, qui ad formalem dimensiuæ quantitatis rationem non spectet, situ distingui; vnum enim prædicamentum, de alio, vt 1. post. dicitur, affirmatiuè, atq; formaliter non prædicatur. Duarum ergo distinctio corporeitatum, etiam in eodem situ existentiū, à diuina potest seruari potentia. Sanè, omni extraneo exclu so prædicamento, rei naturā non consequente, naturalis rei proprietas à deo seruari, siue conseruari potest. sed situ distingui, respectu dimensiuæ quantitatis, extranei est prædicamenti; nō enim magis spectat ad formalem quantitatis dimensiuæ rationem, distingui situ, quàm ad rationem formalem accidentis, actu inhærere subiecto, cùm sola aptitudo illi sufficere possit: nam sine actuali inhærentia, accidens à Deo conseruatur, vt patet in sacramento altaris: igitur corporum distinctionem, in eodem situ, Deus conseruauit, ac conseruare potest; potest namq; duorum corporum esse distincta, absque dimensiuarum secundùm situm quantitatum distinctione: & esse quoque distinctum duarum quantita-

*Deus conseruat proprietatem distinctionum.*

*Esse duorum corporum distincta.*

quantitatum, quatenus sunt accidentia, quæ suis distinguuntur subiectis, conseruare. Hæc
autem methaphysico probari non possunt, qui ex situum distinctione, quantitatis dimen-
siones metitur. Itaq; Deus potest facere, vt duo corpora in eodem loco simul sint, absque
illorum esse confusione. Sed contra prædicta, aliquis sic arguere posset: Elementa, teste
Commentatore 3. cœli comm: 22. remanent in mixto: & in ferro, ignis & ferrum sunt si- Argumenta contraria.
mul: igitur duo corpora possunt esse simul. Sanè, motus non fit in vacuo; quia vacuum 1.
non inuenitur in rerum ordine: igitur in pleno, atq; ita duo corpora essent simul. Ite- 2.
rum, si duo corpora non distinguuntur situ, sed in eodem esse possunt: igitur duæ par-
tes quantitatiuæ eiusdem corporis, similiter se habere possunt; vtriusq; namque par esse
videtur difficultas. sed duæ partes quantitatiuæ situ distinguuntur; ad quantitatem e-
nim continuam attinet, habere partem extra partem, quod profectò est situ distingui:
duo ergo corpora in eodem situ esse non possunt. Amplius, duo calores per diuinam 3.
virtutem, eidem subiecto simul inesse non possunt: nam illi calores, si æquales gradus
haberent; tunc subiectum sub vno illorum existens, ad alterum, pro æquali gradu ha-
bendo, in potentia esse non posset; sub tali enim gradu existit. si verò inæquales; tunc
idem subiectum numero, esset magis minusq; calidum, quod certè contradictionem im-
plicat. Si ergo hæc à diuina potentia fieri non possunt; multò ergo minùs per eandem
duo corpora in eodem loco simul esse possunt. Præterea, non minor videtur esse repu- 4.
gnantia, duo corpora simul esse, quàm duo contraria perfecta, & intensa, eodem in
subiecto simul esse accidentia. Etenim, quemadmodum contrario adueniente, alterum
subiecto pellitur; ita planè nouo corpore introducto, prius extruditur. sed accidentia
contraria perfecta, atq; intensa in eodem simul coalescere subiecto, est impossibile. nam
si duo contraria essent simul; & contradictoria etiam, vt 4. ostenditur met: igitur duo
corpora simul esse non possunt. Item, quòd duo corpora simul esse non possint, in cau- 5.
sa est immutabilis dimensionum situ distinctarum conditio: illarum ergo est formalis ef
fectus. at, talis effectus à forma separari non potest: igitur duo corpora simul coale-
scere, sine dimensionum distinctione, est impossibile. Sanè, si duo corpora in eodem lo- 6.
co distincta manere possent; tunc certè principia per se nota apud Geometram funditus
ruerent, quorum opposita contradictionem implicant: siquidem apud Geometram, du-
os circulos non se tangere, nisi in puncto, & inter duo puncta non dari, nisi vnam line-
am rectam, pro principio habetur. At, si duo corpora sphærica in eodem loco essent;
duo planè circuli sese tangerent secundùm totum, quippe cùm situ nequaquam distin-
guerentur, atq; inter duo puncta signata, duorum corporum locatorum, duæ lineæ rectæ
inuenirentur. sed hæc apud illum sunt factu impossibilia: ergo quod prius. Duo ergo cor- Soluuntur ar-
pora simul esse in eodem loco, est impossibile. Ad hæc, & similia, sic respondere pos- gumenta.
sumus: & ad primum dico, elementa in mixto non esse quanta eadem quantitate nume- 1.
ro: præterea ratio illa militat contra duo corpora mathematica. Ad illud de ferro dico,
ferrum aliquibus in partibus esse porosum, in quibus planè poris, ignis coalescit. Ad
confirmationem, motus non recipitur in pleno, neq; in corpore; sed corpora sibi vicissim
cedunt, vt dictum est. Ad 2. negatur consequentia: & ad probationem dico, bifari- 2.
am intelligi posse, nempe habere partem post partem, id est, partem à parte realiter
distinctam, atq; ita ad continuæ rationem quantitatis attinere dicimus, partem extra
partem habere: interdum verò, habere partem extra partem, hoc est, situ distinctam:
& hoc modo negamus, ad quantitatis continuæ rationem spectare. Dices, conuenit con- Obiectio.
tinuæ quantitatis rationi, secundùm philosophum in prædicamentis, positionem habere.
sed positio est situs: ergo &c. Dico, positionem illam non esse situm; sed partium per- Solutio.
manentiam dicere, atq; copulationem inter eas, ad rei successiuæ differentiam: positio-
nem verò, quæ est situs, locatarum partium ad partes loci, ordinē ostendere, qui profe-
ctò non pertinet ad continuæ rationē quantitatis: quandoquidem nullum prædicamentū

 sit de for-

ſit de formali alteriùs prædicamenti ratione: poſitio autem, quæ dicit ordinem partium locati in loco, prædicamentũ vtiq; eſt: proinde propoſito non conuenit illa authoritas. Ad
3. 3. negatur antecedens: nam etſi ſubiecto non diſtinguerentur; diuina tamen virtute, ſeipſis diſtingui poſſent: nec vlla inde in vtroq; modo contradictio ſequeretur; quoniam ſi idem ſubiectum eſſet magis, minusq; calidum; id tamen accideret, non vnius reſpectu, ſed duorum, & quidem inæqualium. ſimiliter exiſteret in potentia ad colorem æqualem habendum, non quidem ſeparata, ſed actui coniuncta. Præterea, accidentia ſe habent ad ſubiectum informatiuè, corpora verò ad locum contentiuè: negatur ergo ſimilitudo; magis enim rationi naturæ aduerſatur, idem ſubiectum duabus formis, eiusdem ſpeciei informari, quàm duo corpora in eodem loco contineri: exemplum ergo huius non
4. valet, ideoq; non eſt admittendum. Ad 4. maior eſt falſa; non enim eſt æqua ratio: etenim cauſa, qua vnum ab altero expellitur contrarium, talis profectò eſt contradictoriorum incompoſſibilitas: propterea neceſſe eſt, vnum contrarium, ab altero expelli, ne contradictoria dentur; nam huiusmodi expulſio, quoniam contradictionem implicat, diuinæ non eſt ſubdita potentiæ. Secus autem res ſe habet in corporum expulſione. ſiquidem cùm ſit ſecundarius effectus; à Deo impediri, atq; ſuſpendi poteſt: nec inde duo ſequuntur contradictoria, hoc eſt, duo corpora, eſſe vnum corpus: quandoquidem duorum diſtinctio corporum quòad eſſe phyſicum, à diuina poteſt conſeruari po-
5. tentia. Ad 5. negatur conſequentia; incompoſſibilitas enim illa, non eſt dimenſionum ſitu diſtinctarum formalis effectus; ſed cauſæ potiùs efficientis, nempe dimenſionis: aut certè effectus ſecundarius, qui à Deo ſuſpendi poteſt, ideoq; duo corpora ſimul eſſe, eorum dimenſionibus ſitu nequaquam diſtinctis, Deum præſtare poſſe affirmamus.
6. Ad 6. dico, Deum poſſe facere duo corpora phyſica, quòad eſſe phyſicum, in eodem loco ſimul inueniri: nam etſi duorum corporum quantitates ſitu quidem nequaquam eſſent diſtinctæ; ex ſuis tamen ſubiectis, ſiue ex ſeipſis diſtinctionem haberent: hoc autem pro perſuaſo mathematicus ſibi habere non vult, quia ſcilicet quantitatis diſtinctionem ex ſitus diuerſitate contemplatur. Circuli igitur ex ſuorum diſtinctione ſubiectorum diſtinguerentur: ſimiliter & duæ lineæ à quatuor punctis traherentur; in vtroq; enim duorum corporum, eſſent duo ſignabilia puncta, quæ ex ſuis ſubiectis phyſicè eſſent diſtincta. Quomodo ergo duo corpora poſſint ſimul eſſe, dixi.

## CAP. II.

### *Vnum corpus poſſe ſimul eſſe in pluribus locis.*

Vnum corpus poteſt eſſe in multis locis.



1. SI duo corpora in eodem loco ſimul eſſe poſſunt; conſequens eſſe videtur, idem corpus poſſe eſſe ſimul in pluribus locis, & quidem localiter. Etenim idem corpus in multis locis eſſe, perinde eſt, ac plures, ad diuerſa vbi, reſpectus habere. ſed eadem albedo, ad diuerſas albedines, diuerſas habet ſimilitudines, quæ profectò reſpectus ſunt intrinſecus aduenientes: minor ergo videtur repugnantia eſſe cum relationibus extrinſecis, quæ minùs ſequuntur cõ
2. ditiones ſubiecti: vnum ergo corpus poteſt ſimul eſſe in pluribus locis. Amplius, in eſſentialiter ordinatis, ad prioris multiplicationem non ſequitur neceſſariò poſteriorum multiplicatio; imò è contra res ſe habet: multiplicantur enim indiuidua, non multiplicata ratione ſpecifica: de accidentali quoq; forma ſimile poteſt eſſe iudicium. ſed corpus, ſiue locabile, eſt prius loco; facit enim latera diſtare, atq; ita videtur locum efficere. variato inſuper corpore, variatur locus ſecundùm figuram, & non è conuerſo: vnum ergo corpus, abſq; ſui mutatione, poteſt eſſe in multis locis localiter. Profectò, non plus difficultatis videtur habere, vnum locum, duo corpora ſimul capere poſſe, quàm vnum

*corpus in multis locis esse. Quare, si vnum admissum est; & aliud quoq; erit admitten-
dum. Item, quòd idem accidens in multis subiectis esse non possit, in causa quidem* 3.
*est, quòd idem effectus, plures causas totales habere non potest. sed locus in locatum,
aliquam causalitatem habere non potest, sed potiùs è contrario: igitur, quod prius.
Adde, quòd forma, quæ non dependet à subiecto, siue à materia, potest esse in quali-
bet parte subiecti. sed ita res se habere videtur inter locatum, & locum: igitur potest
esse in diuersis partibus subiecti; ita etiam vnum corpus in diuersis subiectis. Am-* 4.
*plius, si duæ similitudines, vt dixi, in eadem albedine, ad diuersa habitudinem haben-
te, esse possunt; ita planè idem corpus, imò multò magis, ad duo loca, duas potest, si-
ue plures habitudines habere; albedinis enim illæ duæ similitudines, sunt respectus in-
trinseci, plura verò loca, respectu vnius corporis, extrinseci. At, magis mutari aliquid
debet, ad alicuius sibi intrinseci, quàm extrinseci mutationem, quia nimirum fundamē-
tum respectui extrinseco minùs adæquatur, quàm intrinseco: ideoq; in eodem subiecto,
secundùm idem fundamentum, non minùs plura vbi fundari possunt, quàm super idem
fundamentum plures similitudines ad terminos diuersos. Sanè, omnis forma absoluta,
prior est naturaliter ipso vbi: propterea, quando aliquod corpus, diuersis in locis poni-* 5.
*tur, quæcūq; inerant sibi accidentia, illud vbi præcedentia, illi quoq; inesse poterunt, vbi-
cunq; locetur; nam variato vbi, ista variari non est necesse. At, impossibile est in eo-
dem subiecto simul esse priuatiuè opposita, quod planè sequeretur, si illa duo in vno lo-
co, seu locato tantùm, & non in alio haberent esse: ergo quod prius, nempe, quòd ad va-
riationem vbi, corpus quoq; non varietur. Ad multiplicationem ergo posterioris, prius
quoq; similiter multiplicari, non esse opus, dicimus. Item, sicut duobus, vel pluribus* 6.
*actiuis, si passiuum proximum fuerit etiam in vno loco existens, ab eisdem pati posset,
atq; aliquam absolutam recipere formam; ita etiam, idem corpus, pluribus locis appro-
ximatum, aptitudinem habet similem formam recipiendi. In causa autem est, quia ea-
dem ponitur actiua, atq; passiua potentia, hinc, & inde sufficienter approximata. Ad-
de, quòd sicut corpus actiuum se haberet ad diuersa passiua sibi approximata, in vno
loco existens; sic etiam in pluribus locis existens, ad illa vniformiter se haberet, sicut ex
ratione præcedenti clarissimè patet. Et reuera, quando aliquod corpus, diuersis in locis,
ac in quolibet locorum, eadem pollet aptitudine, quia nimirum productiuum principi-
um, est prius ipso vbi, tametsi actio sit posterior; in pluribus vtiq; locis potest simul
esse. Præterea, Deo est possibile factu, quod contradictionem non implicat, sicuti su-* 7.
*periùs fol: 96. & sequent: dictum est. sed vnum corpus esse in pluribus locis non impli-
cat, quemadmodum etiam non implicat contradictionem, plures respectus præsentiæ
corporis dominici, in pluribus sacramentalibus speciebus fundari: itaque, sicut corpus
Christi est in pluribus locis sacramentaliter; ita etiam & localiter. nam sicut in primo
non obstat corporis limitatio, plures huiusmodi respectus fundantis, & eos quidem e-
iusdem rationis; ita nec corporis Christi limitatio, quin plures locales respectus habere
queat. Vnum igitur corpus potest esse in multis locis. Hæc quidem sunt intellectu diffici-* Argumenta
*lia, naturæ viribus, quæ modò sunt cognitæ, quodammodo impossibilia: sed quæ naturæ* contraria.
*virtuti sunt impossibilia, possibilia sunt Deo, omnium opifici. Aduersus hæc præcla-* 1.
*rissimorum non desunt virorum argumenta, quibus huiusmodi fundamentum omninò e-
uertere conantur. Sic ergo argumentari soliti sunt: Si idem corpus per virtutem diui-
nam potest esse in multis locis: ergo in infinitis. Tenet consequentia: nam Deus est po-
tentiæ infinitæ, & corpus vniformiter se habet ad quælibet loca. At, hoc nulli subditur
potentiæ, vt idem corpus sit in locis infinitis: vnum ergo corpus non potest esse in mul-
tis locis simul. Item, locus & locatum pari ratione commensurantur; non enim maior* 2.
*ratio, vni quàm alteri tribui potest: igitur implicat contradictionem, idem corpus si-
mul esse in pluribus locis, perinde ac aliquid esse locatum circumscriptiuè, & loco non
commen-*

commensurari. Sanè, fieri non potest, idem corpus, proprios egredi terminos, veluti propriam exire, siue prætergredi quantitatem. at, si idem corpus in pluribus locis in-
3. ueniretur, hæc absurda sequerentur: ergo quod prius. Amplius, primi per se termini motus, sunt formaliter incompossibiles in eodem; alioqui nulla esset ratio quærenda, quare motus distare facit corpus motum, illud à termino à quo expellendo: & ad terminum ad quem inducendo. sed duo vbi circumscriptiua, termini motus localis, de vno in aliud esse possunt: sunt ergo incompossibilia formaliter. Sanè, vt idem corpus pluribus signetur figuris, fieri non potest, quod profectò necessariò contingeret, si idem corpus in multis locis circumscriptiuè locaretur; locatum enim suis locis configurari neces-
4. se est. Præterea, quemadmodum indiuiduum suapte natura in aliquo collocatur genere; ita etiam & corpus, sua quantitate, locum sibi determinat. sed vnum indiuiduum, in diuersis generibus esse non potest: nec ergo idem corpus actu in diuersis locis: locus enim est æqualis locato 4. phys: comm: 28 quod planè non esset, si in diuersis locis simul esset. insuper idem esset à seipso discretum, quod non est fas dicere. Profectò, si idem corpus non potest esse simul in diuersis temporibus; nec etiam in diuersis locis. Tenet consequentia; successiuè enim in diuersis locis, sicut in diuersis temporibus, idem cor-
5. pus inuenitur: ergo quod prius. Adhuc, oppositis relationibus idem ad se referri est impossibile; omnia enim opposita (vt dicitur in postprædi:) contradictoria inferunt: vnum ergo corpus, non potest esse simul in pluribus locis; alioqui simul esset sursum, & deorsum, dextrum, & sinistrum, calidum, & frigidum, propinquum, & distans, moueretur, & quiesceret, esuriens, & satur, vnum, & multa, atque alia, quæ sunt generis
6. eiusdem: quæ profectò omnia cùm sint opposita, eidem conuenire nequeunt. Iterum, pluribus mutationibus idem mutari simul, & quidem oppositis, naturæ ratio non patitur. sed si idem corpus simul in diuersis locis inueniretur; diuersis simul mutationibus subderetur: ergo &c. Reuera, si idem alimentum in pluribus locis simul esse posset; tunc eadem materia numero, diuersis formis simul esset informanda. etenim illius alimenti substantia, in diuersorum animalium naturam conuersa, diuersis simul naturis informaretur, quod philosophis, rectæque rationi, minimè probatur; eadem enim substantia esset homo, & equus. Ex his ergo, atque similibus constat satis: vnum corpus in diuersis locis simul esse non posse. Verùm licet hæc sunt probabilia argumenta; sic tamen illis respondere valemus, sicut capite sequenti patebit.

## CAP. III.

## *Soluuntur argumenta.*



1. AD primum dico, consequentiam non valere; alioqui corpus Christi esset infinitum, atque immensum: etenim, quemadmodum pluribus locis sacramentaliter potest adesse; ita quoque & infinitis, neque ex hoc sequeretur, Christi corpus esse infinitum. Dicis, esse vbique, Deo soli conuenire: verum quidem est propria virtute, ac necessariò. vnde hoc interest, inter Deum, & corpus, quòd Deus scilicet cuilibet loco existenti, immediatè, necessariò, ac propria natura adest: corpus verò virtute diuina, ac minimè necessariò: similiter De-
2. us ad omnem locum vniformiter se habet: non sic autem corpus: ergo &c. Ad 2. negatur antecedens; dictum est enim paulò antè: in vno loco, virtute diuina plura posse inueniri locata: ergo in pluribus locis idem locatum. Sanè, quemadmodum fieri potest, pluribus locis, per plures respectus intrinsecos idem corpus adesse, & eisdem intrinsecè commensurari; ita etiam secundùm plures respectus extrinsecos, quod quidem idem est, ac plura vbi circumscriptiua habere. Itaque, in pluribus locis potest esse vnum locatum, si-

*tum, ſicuti in vno loco, plura locata: nec eadem connumerationi, & commenſurationi, eſt ratio tribuenda; loci namq; circumſcribentis commenſuratio, & locati, ad ipſorum ſpectat rationem: connumeratio verò accidit; ſecundùm continuum enim, & non ſecundùm numerum locant, & locantur. Quando ergo ſunt aliqua totaliter adæquata, veluti vnius ſubiecti quantitas, multis eſt adæquata accidentibus. ſed corpus eſt adæquatum loco ſecundùm quantitatem continuam, non autem diſcretam; ideoq; vnum exceditur ab altero.* Confirmatio. *Ad confirmationem dico, eadem omninò ſequi abſurda, ſi in vno loco, plura poßint eſſe locata: nam ſicut ſe habent termini corporis ad terminos loci; ita, è contra termini loci, ad terminos corporis. Quare, ſi propter vnitatem terminorum corporis ad diuerſa loca corpus proprios terminos egreditur; ita etiam propter vnionem multorum corporum in vno loco, terminos proprios locus egrederetur: atqui diximus duo corpora, abſq; loci egreſſu, in vno eodemq; loco conſiſtere poſſe: igitur æquali ratione, vnum corpus eſt in pluribus locis.* 3. *Ad 3. ſi res ita ſe haberet; tunc pari ratione, corpus Chriſti in multis locis ſacramentaliter eſſe non poßet, quod eſt falſum. Tenet conſequentia: nam ſi termini motus ſunt duo vbi circumſcriptiua; ita etiam termini mutati-* Vbi termini. *onis alicuius corporis, duo vbi præſentialia, ſeu ſacramentalia. Quare, ſi illa non poßunt ſimul circumſcriptiuè; nec iſta quoq; ſacramentaliter. Dico igitur affirmationem, atq; negationem per ſe, mutationis, ſiue motus terminos eſſe, ſimulq; ſtare non poſſe: quibus iam profectò conuenire aſſerimus, vt motus, ſiue mutatio, ſubiectum motum, ab altero diſtare faciat: poſitiuum nihilominùs huiuſmodi negationem concomitans, ex parte termini ad quem; ab ipſa vtiq; eſt ſeparabile, atq; cum termino ad quem, ſimul conſiſtere poteſt. Itaq;, vbi & vbi non ſunt per ſe termini oppoſiti motus, neq; incompoßibiles, quandoquidem in vno corpore inueniri poſſunt; ſed affirmatio, & negatio. vnde, quamùis ſit impoßibile, idem corpus habere aliquod vbi, & ad illud moueri; bene tamen fieri poteſt, vt in vno exiſtens; in alio quoq; eſſe poßit, quemadmodum paulò antè annotauimus. Ad confirmationem reſpondeo, non opus eſſe pluribus figuris idem corpus figurari, ſicuti neq; plures quantitates habere, etiam ſi fuerit in pluribus locis, ſecundùm concauum loci, & conuexum locati, ſibi æqualibus.* 4. *Ad 4. negatur ſimilitudo: indiuiduum ſiquidem, de genere in genus tranſire non valet: corpus verò, bene poteſt de loco in locum migrare; ideoq; ſimilitudo non eſt admittenda. Ad probationem dico, locum & locatum ſecundùm continuam, non autem diſcretam adæquata eſſe, quantitatem. Ad confirmationem, idem à ſeipſo nequaquam ſeparari, aſſero: ſed idem in eodem loco remanere, & in alio eſſe; à primo tamen minimè eſſe diſcretum. Quamobrem, quemadmodum duo corpora, licet in eodem loco ſint ſimul; non tamen ſunt vnum continuum, ſed abinuicem diſtincta; ita etiam licet vnum ſit in multis; non tamen à ſeipſo diſcontinuum dici poteſt: alioqui corpus Chriſti, quod in multis locis ſacramentaliter inuenitur, à ſeipſo diſcontinuum diceretur. Itaq;, ſi idem corpus poteſt habere plura vbi, in locis longè, vel in propinquo poſitis; ſecundùm eorundem reſpectus, & ſibi propinquum, & diſtans dici poteſt. Dices, quæcunq; localiter ſimul eſſe dicuntur, ſi vnum* Obiectio. *cum alio localiter eſſe dicatur; & cum alio etiam ſimiliter ſe habebit: vt ſi aliquis ſit in aëre, & in aqua ſimul; aquæ aërisq; ſuperficies, ſimul quoq; fore neceſſe erit: nam quæcunq; vni & eidem ſunt eadem; & inter ſe quoque ſunt eadem. Et hæc quidem regula, ſicut in ordine formali; ita etiam, & in ordine ſituq; locorum, authoritatem habere videtur.* Solutio. *Reſpondeo, atq; aſſumptum falſum eſſe affirmo; quando enim illud tertium eſt illimitatum, vtpote ſub illorum limitibus non contentum, non opus eſt, illa eſſe coniuncta. Sic in triduo, tum anima Chriſti, tum etiam corpus, diuinitati fuit vnitum; non tamen inter ſe fuiſſe vnita, neceſſe fuit; quia nimirum illud tertium, cui erant connexa, erat illimitatum, nec ſub vtriuſq; terminis contentum. Porrò, illa regula abſolutè in omnibus veritatem non habet; non enim eſt verum dicere, Plato, & Mercurius ſunt idem*

in homine: igitur sunt idem inter se. neq; , quia albedo, & dulcedo in lacte, in eodem sunt subiecto, dulcedo erit in albedine; ita illa loca sunt corpori eidem præsentia: sunt ergo idem inter se. Regula ergo illa sine talibus modificationibus valet, per habitudinem vtiq;, quam habet ad intrinseca. Ad aliam confirmationem, negatur similitudo; ratio enim temporis non est permansiua, sed successiua: loci verò permansiua; idem enim tempus non potest esse in pluribus temporibus simul; quia nec plura tempora, in eodem tempore, non sic autem loca se habent. Ad 5. relationibus oppositis, non eiusdem quidem, sed diuersorum respectu fundamentorum, idem ad se referri, non est inconueniens: cùm autem hic non sint diuersa, sed vnum tantùmmodo fundamentum; non refert, si ad oppositas relationes referatur: proinde contraria, eidem, secundùm idem minimè insunt, aut inesse dicuntur, sed potiùs secundùm aliud & aliud: quemadmodum soli inest similitudo, & dissimilitudo, igni cõparatus; luce namq; non autẽ calore, illi similis esse dicitur. Idem quoq; corpus in vno vbi quiescit & in altero mouetur: nec inde sequitur: ergo mouetur, & quiescit, cùm non sit respectu eiusdẽ: propterea committitur fallacia consequentis. Ad 6. si res ita se haberet; idem quoq; inconueniens sequeretur, siue inueniretur in eo quidem modo, quo corpus Christi, nunc sursum, nunc deorsum positum inuenitur: quod profectò idem est, ac si eadem res moueretur localiter sursum, & deorsum. simile quoq; iudicium haberi potest, de eiusdem rationis mutationibus, quando nimirum, eadem dispositione sub diuersis hostiis poneretur. Quare, sicut virtute diuina, ad plura vbi, corpus Christi sacramentaliter inuenitur; ita etiam, eadem virtute, idem corpus, ad plura loca circumscriptiua mouebitur. Ad confirmationem, eadem manet difficultas: nam sicut idem alimentum, si in pluribus esset locis, à diuersis posset animalibus sumi, illis in locis existentibus; ita planè in vno loco existens, à duobus inibi existentibus: diximus enim in eodem, duo posse corpora inueniri. Rem igitur intelligendam esse censeo, sicut ante dictum est; est enim admodum obscura, & humano intellectui incognita.

Locus & tempus differunt.

5.

6.

## CAP. IIII.

## *Cui conuenit esse in loco.*

Quibus conuenit esse in loco.



Posteaquam audiuimus quid sit locus, & quomodo se habeat ad locata; operæpretium erit scire, quibus conueniat esse in loco, & quomodo aliqua per se, aliqua verò per accidens sint in loco. De quo quidem abunde disputat philosophus 4. phys: comm: 43. & sequent: Cui corpori, inquit, inest aliquod corpus extra continens ipsum, hoc in loco est: cui verò non, minimè. Aqua secundùm totum quodammodo est mobilis: secundùm quod est totum, non transmutat in simul locum: alio modo mouetur circulariter. corpora recta in loco sunt, quia corpus extra se habent, non sic vniuersum, atq; ideo non est in loco. hoc autem manifestè patet: nam locus est finis corporis continentis. sed quomodo cœlum locali motu mouetur, si loco caret? Mouentur partes, non totum, locum enim simul non mutat, sed secundùm partes tantùm. Itaq;, vniuersum, quatenus est vniuersum, non est in loco, sed ipse est locus omnium; quatenus verò per partes mouetur, & per partes etiam est in loco. Ex quo perspicuum est, alia esse in loco per se, alia verò per accidens: per se quidem, quæ extrorsus habent corpus, quo planè modo, vniuersum non est in loco, cùm externum non habeat corpus, à quo contineatur. Potest autem dici esse in loco, ratione partium, quarum altera alteri inhæreat, atq; sub altera contineatur. Alia sunt in loco per accidens, sicuti anima, & cœlum: anima quidem, quia est in corpore, quod per se est in loco: cœlum verò, hoc est, vniuersum, quod est in loco per accidens, quia est in partibus,

Quomodo cœlum sit in loco.

Per se in loco

Per accidens.

*tibus: quarum vna, aliam per se locat; omnes namq; partes quodammodo sunt in loco: circumquaq; enim, alia aliam continet. sicut enim anima est totum corporis; ita vniuersum est totum partium: quare, vt anima, ratione corporis, est per accidens in loco; ita etiã & vniuersum. Itaq;, vniuersum alicubi non est: quod enim alicubi est, & ipsum est aliquid, & insuper aliquid aliud extra se habere oportet, in quo sit, & à quo contineatur. at, extra totum vniuersum, nihil est omninò: vniuersum ergo vt iam diximus, in loco propriè esse nequaquam potest. Quocirca cœlum omnia mortalia corpora continet, in quo, veluti in loco communi, omnia mortalia sunt. Extra autem cœlum, nullum est mortale; omne enim corpus, aut continet, aut continetur: cœlum autem non continetur, sed continet: cœlum ergo est locus omnium, & id quidem cœli vltimus finis quiescens, quo mortale, siue mobile corpus tangit: quiescit autem ille finis non simpliciter; sed à motu, quo mortale corpus mouetur. Quapropter & terra in aqua est, hæc autem in aëre, hic verò in æthere, æther verò in cœlo: cœlum autem non amplius in alio est. Ex his autem patet, locum non augeri, neq; puncti locum esse, neq; duo corpora in eodem loco; quia non necesse est, ipsum locum esse corporis interuallum: nam corpus quodùis locatum, siue ignis, siue aër, siue quodùis intra locum est: non autem tale corpus locatũ est intra corporis spatium per penetrationem; est enim alicubi locus, non autem in loco, sed vt finis in eo, quod est finitum; non enim est in loco omne quod est, sed mobile corpus. Quomodo igitur, quædam sint in loco, & quidem per se, alia verò per accidens, dixi. Dicam posthac quomodo vnumquodque in suo loco naturaliter maneat. Sanè, manet suapte natura vnumquodq; in proprio loco, quia est quodammodo pars illius: pars, inquam, diuisibilis ad totum. Quòd autem locatum se habeat, vt pars, idem perspicuum esse potest, quòd sit illo minus, atq; similare. Locatum præterea, est veluti materia: corpus verò, vt forma. At materia est pars formæ, atq; illi cognata; aër namq;, & aqua ita sese habent adinuicem; vt aqua materia aëris sit, aër verò vt forma, siue actus: aqua namq; potestate est aër; & aër alio modo, potentia est aqua. Amplius, res mouetur ad proprium locum; quia vltimum corporis continentis, conuenit cum vltimo rei motæ, saltem in altera qualitate. Aqua igitur potentia est aër, atq; ad ipsum, veluti pars ad totum se habet. vnde & his tactus inest, copulatio, cùm vtraq; vnum fiunt. Res certè quàmprimùm sunt continuæ, tam primùm cessant agere, & pati, atq; cùm sunt tangentes, & discontinuæ, agere possunt & pati. Vt igitur, vnum elementum, alterum locet, duo sunt necessaria: alterum, vt sit locato affine: alterum, vt sit natura antecedens, locatum verò, natura immediatè consequens: sic ignis locat aërem, & non è conuerso. hinc ignis non locat terram, licet sit illi in altera qualitate affinis. Causa autem quietis, vnius elementi in altero est, quia vnum est pars alterius, locatum pars continentis, sola diuisione differens. Locatum igitur est pars, scilicet perfectionalis, quæ naturaliter quiescit in suo toto, maximè, cùm in illo sit sua perfectio, ex quiete consequens.*

Anima per accidens est in loco.

Cœlum est locus omnium.

Puncti locus.

Vnumquodque naturaliter manet in suo loco.

1.

2.

3.

Elementorũ locatio.

Causa quietis.

## Quaestionis tertiae. Cap. I.

## *Locus Dei.*



*Vibus in loco esse, & per se quidem atq; per accidens, ex philosophi sententia, percepisse lectorem arbitror: verùm ne dictorum breuitatem excusare valeat, de singulis quibusq;, paululùm copiosiùs, distinctiùsque disputare conabor. Et inprimis, quomodo Deus sit in loco, cùm secundùm philosophos, tum etiam secundùm theologos. Mercurius in Asclepio:* Deus est supra verticem summi cœli, consistens vbique est, omniaq; circumspicit; sic est enim vltra cœlum locus sine stellis, ab omnibus

rebus corpulentis alienus: talem locum obtinet Deus. *Primo cœli tex: com: 22. cœlum Dei locum esse, ex omnium propemodum legum consensu, philosophus præclarissimè docet: Omnes, inquit, qui deos esse arbitrantur, tam barbari, quàm Græci, ipsum supremum locum, Deo attribuunt: vt videlicet immortale, ad immortale sit accomodatum, quippe cùm alio modo sit impossibile: si igitur est aliquid diuini, quemadmodum est, cœlum colit, illiusq; sedes reputatur. Est autem Deus in cœlo, non sicut corpus est in loco per circumscriptionem: neq; vt aqua est in vase per æqualitatem, sed potiùs per manifestissima suæ operationis insignia; inibi enim magis elucet suæ diuinitatis, bonitatisq; potentia. Et tex: comm: 100. Quocirca, ait, ea, quæ illic sunt, nec apta sunt esse in loco, neq; tempus ipsum facit senescere, neq; vllius eorum est vlla mutatio, quæ super vltima sunt constituta latione; ipsum tamen esse, atq; viuere, aliis quidem clariùs, aliis verò obscuriùs communicatum est: in conuexo namq; primæ sphæræ, siue in primo orbe, propter velociorem motum inibi existentem, Deum esse, eo quidem modo, sicut dixi, philosophus arbitratur. Et id quidem 8. phys: comm: 84. ab eo præclarè describitur: Aut, inquit, in medio, aut in circumferentia illud sit, necesse est; ea enim, quæ propinqua sunt mouenti, celeriùs mouentur. talis autem est vniuersi motus: illic igitur est ipsum mouens. Itaq; Deus, quatenus est primus motor, & à quo est omnis motus, in eo loco esse dicitur, vbi maior motus conspicitur, nempe in prima circumferentia: at verò, quatenus est centrum omnium, atque quies, in medio esse, secundùm Platonis sententiam, dicitur; in medio enim est quies maior, fortior, atq; diutior. Anima mundi, id est, Deus, in medio cœli habitat, vt scribitur in Timæo. Sanè, duo sunt vniuersi orbis principia, centrum videlicet, principium ex quo, & circumferentia, qui est finis, siue principium ad quem. Quare, aut in medio, aut in circumferentia, principium primum, præclarissimi illi philosophorum principes esse putauerunt. Profectò, ibidem agens versari dicimus; vbi eius actionem clariùs conspicimus. sed primam, atq; præcipuam primi actionem motoris, motum esse, arbitrati sunt, qui certè motus in vltimæ sphæræ circumferentia latissimè patet: illam ergo rati sunt sedem primi esse mouentis; in prima namque circumferentia, est tum validior, tum vniformior motus. Quamobrem, ad id statuendum, tribus rationibus nititur commentator 8. phys: comm: 84. Actio, inquit, primi motoris, & hæc incircumferentia vltima, maximè apparet. postremò, de hoc communis est omnium sententia: verùmtamen idem primus motor; diuerso tamen respectu, vniuersum, & quiescere, & moueri facit: quiescere, inquam, earum priuatione causarum, quibus motu recto moueretur: moueri verò, ob formam sibi tributam. Sed dices, primam sphæram, quam Dei locum appellas, cæteris tardiùs moueri animaduertimus, & ita proximos sibi planetarum orbes: quomodo dictum est à philosopho, celeriùs moueri, quæ primo sunt proximiora mouenti? Respondet Auerr: hoc intelligendum esse de motu diario, quem 24. horarum spatio, absoluit. Sed argues, si ita res se haberet; essent vtique duo primi orbis motores: alter scilicet motus diurnus: alter verò, motus retrogradus siue contrarius, vt ita dicam. at, tunc alter illorum, nempe à quo motus diurnus dirigitur, esset in circumferentia primi mobilis: alter verò, à quo motus contrarius producitur, in cœlo lunæ consisteret. Dico, motum retrogradum primi mobilis, ac motum superiorum planetarum, inferiorum motibus, citius absolui, quòad motum spectat, non autem quòad circulationem, idq; propter vastam, & quodammodo immensam illarum molem sphærarum atq; magnitudinem. Et reuera, maius corpus, maiori pollet virtute motrice: & quò proximius est summo, eò magis est tale; & in mouendo orbe, & in cæteris perfectionibus exhibendis. Dices, primus motor non est corporeus: proinde in loco esse non potest: quomodo ergo mobilia mouenda, celeriùs mouebuntur, propter propinquitatem, quam ad primum dicuntur habere motorem? Ad hæc respondet Auer: appropinquationem illam intelligendam esse, secundùm esse, hoc est, secundùm operationem

Quomodo Deus sit in cœlo.

Incircumferentia.

Plato dicit Deum esse in medio cœli.

Auerr.

Quomodo primus orbis citius mouetur.

Obiectio.

Solutio.

Obiectio.

Solutio.

De loco Dei.

*tionem seu actum primum, siue secundum, non autem secundùm locum: motor enim atq; motus, quò primo vicinior extiterit; eò perfectior atq; velocior iudicatur: nam cuius operatio est præstantior; & eius quoq; substantia similiter se habebit. vnde 2. cœl: comm: 58. Quod igitur, inquit, magis propinquum est primo orbi; magis desiderium habet dei, & amãdi, & obseruandi: quoniã propinquitas in loco illic, est similis propinquitati essentiarũ adinuicem, quæ est propinquitas in scientia & in intellectu rationali: quantò enim magis intellectus primi moti est fortior; tantò magis desideriũ erit perfectius: & quantò magis desideriũ est fortius; tantò motus erit velocior: patet ergo quomodo primus motus est velocissimus. Plotin: in hanc materiã multa pulchra descripsit, Enn. 6. lib. 9. cap. 6. Locus, inquit, illi est nullus; nullo enim indiget fundamento, quasi se sustinere non possit. Sanè, quod quærit locũ; proculdubio est egenũ. Deus verò nullius indiget: locus igitur illi non est tribuendus, sicuti cæteris tribuitur creaturis. Quamobrẽ lib. 8. eiusdem Enn. ca. 16. ait, deum esse vbiq;, & nusquam esse. vbiq; planè, quia nulli loco deest: nusquam, quia nullo loco concluditur: ipse namq; supremus existens, subdita habet omnia, quæ ad ipsum suspiciunt: ipse intra se æquè per totum, quasi perfertur, seipsum amans puram lucem, hoc ipsum, quod amat, existens; siquidem actus est permanens, & quod ibi amabilissimum est, veluti intellectus existit. Intellectus autem ipsius est opificium, quapropter opificium ipse est. Reuera, si ex eo maximè est, quoniam quasi sibi innititur, & quasi respicit ad seipsum, ipsumq; velut esse sibi, est respicere ad seipsum, nimirum quasi efficit seipsum. Non igitur est vt contingit, sed vt ipse vult: neq; voluntas ibi temeraria est, & vana; optimi enim voluntas, inanis atq; fortuita esse non potest: Deus igitur sibimet exhibet subsistentiam, quia est hoc ipsum quod existit, nempè actio ad seipsum. Quare, si eius actio facta non est, sed semper existit, quasi vigilantia quædam, nec aliud ibi vigilans est, aliud vigilantia, quæ quidem superintelligentia quædam est semper vigens, profectò sic est, sicut & vigilauit. Non ergo sicut contigit, sed vt ipse voluit; sic deus existit. Mirabilia profectò sunt hæc Plotini verba, quibus diuinæ maiestatis natura, tam breuiter atq; acutè, præclarèq; describitur, de qua in primo atq; in secundo Pymandri abundè locuti sumus. Deus certè, est sua actio atq; suum esse ex seipso & in seipso, & nihil extra seipsum, sed omnia ab ipso & sine ipso nil: per seipsum ergo, & in seipso subsistit. Proinde enn. 6. lib. 9. cap. 7. Deus, inquit, ita positus est alicubi, vt etiam non destituat alia, sed vbicunq; est quod possit attingere, ipse deus est præsens, solùm non potenti non adest. Et lib. 8. enn. 6. cap. 20. Non licet dicere, deum, priusquam fieret, extitisse; quandoquidem non erat antequam fieret, sed iam totus erat agendo, quippe cùm actus sit prorsus liber atq; ita à seipso existit: nam si in suo esse seruaretur ab alio; non ipse primus ex seipso prorsus existeret, quod est erroneum: Deus igitur est actus liber, atq; æternus, libenter in seipso existens. Quid enim est ipsius, quod non sit ipse? Quidnam est ibi, quod non agat ipse? Quòd si in eo foret, non opus eiusdem haudquaquam vel esset purè liber, vel omnia potens. Itaq;, quis sit locus dei, hæc ex diuina Plotini philosophia, colligere tentauimus. Diuus quoq; Aug. lib. de fide ad Petrum cap. 3. Deo, inquit, nullus est latus aut angustus locus, quia non minùs in angustiis quàm in latis totus est. Per mundi partes, partibus suis, non est ipse diffusus, omnibus quæ fecit operibus adest, ineffabiliter vbiq; totus, & implet, & continet: Cœlum, inquit Ieremias, cap. 23. & terram ego impleo. Sanè, neq; in iis quæ diuiduntur, ipse diuiditur: neq; in iis, quæ mutantur, ipse mutatur; alioqui in rebus mutabilibus ordo quidam consilij ac dispositionis eius incommutabilis nequaquam permaneret. Et Epist. 57. ad Dardanum, Fatendum est, inquit, vbique deum esse per diuinitatis præsentiam, sed non vbiq; per habitationis gratiam: propter hanc autem habitationis gratiam dicimus: Pater noster, qui es in cœlis: vt templum eius, potiùs in oratione commemoremus, quod & nos ipsi esse debemus: & in quantum sumus, in tantùm ad eius societatem, & adoptionis familiam pertinemus. Si enim populus*

Auer.

Plotinus.

Deus est vbique & nusquã

Deus est quod amat.

Voluntas dei non est vana.

Deus semper vigilat.

Deus est in se ipso & à se ipso.

Deus est actus liber.

Augustinus.

Deus est vbiq;

Nos sumus locus dei.

dei nondum factus æqualis angelis eius, adhuc in ista peregrinatione dicitur templum eius; quantò magis est templum eius in cœlis, vbi est populus angelorum, quibus aggregandi, & congregandi sumus? Verũ ergo dictum est à Propheta: Dominus in templo sancto suo: Dominus in cœlo sedes eius; nam templum dei nos sumus, iuxta Apostolum scribentem ad Cor. 1. cap. 3. Si quis autem templum dei violauerit, disperdet illum deus. Anima iusti, ait sapiens, sedes est sapientiæ. Et Apo. ad Heb. 3. Domus dei nos sumus. Locus igitur dei est anima iusta. Vnde Sermone 2. Domini in monte, sicut dictum est Genes. 3. Terra es & in terram ibis: sic cœlum, iustus è contrario dici potest: propterea in oratione dominica petimus: Pater noster qui es in cœlis. Dicis, quomodo Deus est vbiq; totus, quando in aliis est amplius, in aliis minùs? Sanè, ideo vbiq; est totus, quia nulli parti rerum absens est: ideo totus, quia non parti rerum partem suam præsentem præbet: & alteri parti, alteram partem, æquales æqualibus, minori verò minorem; sed cuilibet parti totus pariter adest. hiq; ab eo longè esse dicuntur, qui peccando dissimillimi facti sunt: & hi ei propinquare, qui eius similitudinem piè viuendo recipiunt. Itaq;, deus vbiq; est, quia nusquam est absens: in seipso autem totus, quia non continetur ab eis, quibus est præsens, tanquam sine eis esse non possit: Neq; enim ad habitandum diuidit se per hominum corda, seu corpora; sicut lux ista per aditus, & per fenestras domorum, sed potiùs sicut sonus, quem surdus non capit, surdaster non totum, acutus autem percipit: vnde tantò magis alius alio capit; quantò est acutioris, & tantò minus; quantò est obtusioris auditus: cùm ille non variè minusq; insonet, sed in eo loco in quo sunt, omnibus æqualiter præstò sit. Quid ergo sit locus dei secundùm huiusmodi phil. breuiter explanauimus.

Paulus. Dauid. Sap. Vbiq; totus. Quomodo in habitat.

## CAP. II.

### *Locus dei secundùm scripturas.*



Nter diuinarum oracula scripturarum, quæ de dei loco, seu habitatione, locuta sunt, Dauid, & numerositate oraculorum, & claritate eorundem, omnibus propemodum antecellit: nam Deum vbiq; esse Psal. 138. mirificè depingit: Si ascendero in cœlum tu illic es, inquit, & si descendero in infernum, ades. q. d. Tu es vbiq;, tuumq; aspectum effugere non valeo. Etsi assumptis pennis, mane primo quoq; tempore, vt longius procedere die tota valeam, & extrema orbis attigero, eris certè in his extremis mundi locis incognitis, ac cæteris terrarum partibus. Quòd si sumpsero pennas auroræ, dat auroræ pennas, quibus nihil sit velocius; istis enim alis aurora repentè ab ortu deuolat ad occasum, vnoq; momento vsq; ad vltimum Oceanum excurrit. Nam cùm dies terris irradiare cœpit, quæ aurora dicitur, breuissimo temporis interuallo omnia lustrantur. Pennæ igitur auroræ, est velocissimus auroræ per omnem mundum decursus: Si igitur hac sim præditus, inquit, velocitate, fugiens conspectum tuum; nihil tamen profecero. Etenim, tantùm abest, vt te effugiam, vt illuc manus tua deducat me, & teneat me dextera tua. Ex hoc autem Dauid oraculo, deum esse vbiq;, clarissimè patet. Ab eodem tamen Propheta, præcipuus quidam locus deo tribuitur, in quo deum esse, per quãdam suæ maiestatis operationem, dicere soliti sumus: vnde & ecclesiam dei, locum dei appellamus, qui profectò multis nominibus appellatur. Psal. 22. vocatur locus pascuæ: In loco pascuæ ibi me collocauit, id est, in ecclesia, quæ est cæteris omnibus, sancti spiritus charismatibus pinguior, mons incaseatus, mons pinguis. Psal. 25. appellatur locus habitationis gloriæ domini: Domine, ait, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Locus, inquit August. gloriæ, in quo deus glorificatur maximè. Psal: 67. vocatur locus sanctus: Deus in loco sancto suo, qui habitare facit vnius moris in domo. Cùm ille vbiq; sit totus, ait August. & nullus eum

Psal. 138. Pennæ auroræ. Locus pascuę. Locus gloriæ Locus sanct9.

De loco dei.

contineat corporalium spatiorũ locus, quomodo in loco erit, subdit, locus eius est, vbi est vnanimitas animorum. hic est locus sanctus, in quo habitat deus. Propterea Psal. 75. nominat locum pacis: Et factus est in pace locus eius. Profectò si est deus pacis; locus quoque pacificus sit necesse est: locus enim, & locatum sunt proportionabilia. Psal. 70. vocatur locus munitus: Esto, inquit, mihi in deum protectorem, & in locum munitum. Nos sanè sumus locus dei, quatenus suam in nobis testatam esse vult bonitatis magnificentiam, & habitando, & tuendo, & magnificando: deus verò est locus noster, quatenus est quies, & centrum nostrum est. Qui primò erat metus fugæ, factus est locus refugij, locus munitus. Quid munitius, cùm ad illum locum confugeris? dic mihi quos aduersarios formidabis? Psal. 30. nominatur locus spatiosus: Et statuisti in loco spatioso pedes meos: locus planè charitatis latitudine dilatatus, quem tribulationum multitudo, insidiarum acerbitas, angustum facere non valet. Quamobrem Psal. 118. ait: Et ambulabam in latitudine: Mens polluta, inquit Hilarius, hospitio deum non recipit; patulum enim domicilium inconceptibili deo opus est: & idcirco in amplitudine propheta ambulat, quia in se loquentis habitatio est. Peccatis coarctatur in nobis animi amplitudo, ac difficilia omnia, & angusta sunt, cùm diuini verbi habitatione sumus indigni: Latum ambulat, inquit Arnobius, quem affectus non ligat carnis: spatiatur quem rerum sarcinæ non coarctant. vnde Ambrosius: Sapiens in cordis sui ambulat innocentia, & de eius fonte superfluunt aquæ super eius plateas, qui mentem non intra corporalia & terrena concludit, sed dirigit ad cœlestia, vt conuersatio eius sit in cœlo. August. Ambulabo in latitudine, id est, in charitate, quæ diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. hanc cordis latitudinem sentiebat Apostolus scribens ad Cor. 2. cap. 6. Cor nostrũ dilatatum est ô Corinthij, non angustiamini in nobis, sed dilatamini & vos. Sic etiam Dauid in eodem Psal. profitetur: Viam mandatorum cucurri, cùm dilatasti cor meum: Cor, inquit Hilarius, dilatatur, quod per fidem capax doctrinæ dei panditur, in quo sacramentum patris & filij residet, in quo capaci habitatione, spiritus sanctus dilatatur; de credentibus enim dicit Apostolus ad Cor. 2. cap. 6. Vos enim estis templum dei viui: sicut dicit deus Leuit: cap. 26. Quoniam inhabitabo in illis, & ero illorum deus: & ipsi erunt mihi populus. Quàm magnus & spatiosus est locus, per quem ambulat deus: O Israel, inquit Propheta Bar. 2. quàm magna est domus dei, & ingens locus possessionis eius: magnus vtiq; & immensus propter latitudinem charitatis. propterea 3. Regum cap. 4. scribitur, deum dedisse Salomoni latitudinem cordis, quasi arenam, quæ est in littore maris. Cordis autem dilatatio, ait August. iustitiæ est delectatio, hoc munus est dei, vt in præceptis eius, non timore pœnæ angustemur, sed dilectione, & dilatatione iustitiæ dilatemur. Locus igitur dei est spatiosus, quia est locus charitatis, quod est latum mandatum nimis. In Psal. 102. locus dominationis nuncupatur: Benedicite, inquit, dominum omnia opera eius, in omni loco dominationis eius: locus ergo dei est, cui ipse dominatur, in quo benedicitur & magnificatur. Ne ergo dixeris (inquit August.) non possum benedicere dominum in oriente, quia ad occidentem profectus est, quia vbique est, vt vbiq; benedicatur, & vndiq; est, vt illi vndiq; iubiletur: sic autem vndiq; benedicitur, vt vbiq; bene viuatur. Moyses Exod. 3. terram sanctam appellat: Solue calciamenta pedum tuorum; locus enim in quo stas, terra sancta est: Locus sanctus appellatur (inquit Origenes homel. 5. in Iesum Naue) propter præsentiam domini, qui locum sanctificauerat: sic etiam nos per domini præsentiam, locus eius efficimur, si soluerimus à pedibus animæ nostræ, si quid in eis vinculi mortalis annexum est. Isti sunt pedes, quos lauat Iesus, quos nisi lauerit; non habebimus partem cum eo. Et homel. vnica super lib. Reg. Priusquam templum, ait, ædificaretur in Ierusalem, domino sacrificia offerebantur in Silo, quod interpretatur calciamenti resolutio, siue auulsio. Et quidem rectè; locus enim in quo peccata purgantur, auulsio dicitur, quia inibi auellitur cor lapideum, & inseritur cor car-

Locus pacis. Locus munitus. August. Locus spatiosus. Hilarius. Arnobius. Ambrosius. August. Hilarius. Paul. Leuit. Baruch. Salomon. August. Locus dominationis. Moyses. Terra sancta. Origenes. Silo. Auulsio.

*cor carneum: vel discalciatio, quia cùm domini locus efficimur, mortalitatem deponi-*
Calciamenta Moysis. *mus. Habebat Moyses calciamenta de pellibus mortuis, & erat velut quadam mortali-*
*tate constrictus: cùm verò cœpit proficere ad virtutem, & ascendere montem dei, atque*
*ibi immortalibus ministrare mysteriis; tunc dicitur ad eũ, vt indicia mortalitatis abijce-*
*ret, quæ in calciamentis pelliceis designantur. Iubetur Apostolis, vt sine calciamentis in-*
Calciamenta Apost. *cederent, quatenus ipsorum pedes, qui currebant ad pacem nuntiandam, omni carerent*
*mortalitatis indicio. Itaque, ei sunt mortalitatis calciamenta deponenda, qui locus dei ef-*
*fici cupit. Dei locus à Iob solicitè quæritur, nec inuentu facilem esse fatetur: Quis, inquit*
Iob. *28. est locus intelligentiæ, non inuenitur in terra suauiter viuentium, hoc est: Eorum, in-*
*quit Hieronymus, qui nullo iugo disciplinæ tenentur. Abyssus dicit non est in me, id est,*
*infernus: Et mare, id est, mundus, loquitur, non est mecum: non dabitur aurum obrizum*
Hieronymus. *pro ea: non appendetur argentum pro ea: hoc est, nulli terreno est pretio conferenda,*
*non confertur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi Sardonico, vel Saphyro. Ecce timor do-*
*mini, ipsa est sapientia, & recedere à malo, intelligentia. Locus ergo sapientiæ, est anima*
*iusta, cui inest timor domini sanctus, manens in seculum seculi: sine quo nulla vera potest*
Prouer. 6. *esse iustitia. Et reuera, vt dicitur in Prouerbiis: Anima iusti, ipsa est sedes sapientiæ: Isai-*
Isa. *as autem cap. vlt: Cœlum mihi sedes est, id est, anima iusti, quæ cœlo comparatur, ob vi-*
Ierem. *tæ quidem eminentiam. Et Ieremias 23. Cœlum & terram ego impleo, dicit dominus,*
*hoc est, animum & corpus: propterea oramus, vt dei voluntas fiat in cœlo & in terra,*
*hoc est, vt & corpori & animæ dominetur, quia totum hominem vult sibi locum esse,*
Cyprianus. Basilius. *qui totum hominem assumpsit, & totum sanaturus venerat, denique qui totum hominem*
*sanauit in Sabbato. Nos sumus ergo locus dei, & templum altissimi. Vnde Basilius Ma-*
*gnus in epistola ad Gregorium theologum, sic philosophando loquitur: Dei, inquit, habi-*
*tatio est, insidentem intus deum, memoria complecti; hac namque ratione templum dei*
*efficimur, quando nec terrenis curis perpetuus tenor memoriæ interpellatur, nec impro-*
*uisis perturbationibus intellectus tumultuatur. si ergo nos præsentiæ dei iam dignos red*
Chrys. *diderimus, præsentem deum habebimus: Inuocantes enim se, deus sequitur, inquit Chry-*
*sostomus sermone octauo de resurrectione domini, & trahit, & non repugnat: sanctos*
*diligit, flagitiosos fugit. Is igitur deum habitatorem non habet, qui dominum abesse com*
Quòd sit vbique. *pellit. Locus ergo dei præcipuus, sunt spiritus sanctorum, mentes purgatissimæ, tametsi*
*vbique sit per suæ potentiæ virtutem, maiestatis immensitatem, præsentiæ intelligentiam.*
*Sanè, cuiuscunque rei limitatio, imperfectionem sonat, quemadmodum & ipsa finitas, vt*
*ita dicam. Quare, si deus non esset vbique; creaturæ esset comparandus, quæ locorum con-*
*ditionibus subiacet. Profectò, si omnia tempora, loca, atque creaturas deus producit &*
2. *continet: cuilibet ergo illorum deum adesse necesse est; alioquin nihilum, vnde venerant*
*redirent omnia, proprio conditore & conseruatore destituta. Amplius, deus est immuta-*
*bilis (sicut dictum est in primo Pymandri) igitur est vbique, aliter alicui esset mutabili-*
*tati obnoxius; de loco ad locum enim moueretur: operatione saltem, siue aliquo con-*
*tactu, vbi priùs non erat, quod planè deo conuenire non potest, cœlum & terram im-*
*plenti. Reuera, quamuis, quosdam nouos in creaturas deus producat contactus; adest*
*tamen priùs, etiam sine illorum ostensione: & id quidem aliis non conuenit creaturis,*
*quæ vbique adesse non possunt. Deus igitur est vbique totus, cuius sedes cœlum est: terra*
3. *autem scabellum pedum suorum. Isa: 66. Qui cœlum metitur palmo, & terram pugillo*
*concludit. 40. Isa: quia nimirum ipse est interior, & exterior, ipse inferior & superior:*
*regendo superior, portando inferior, replendo interior, circumdando exterior. Sic autem*
Isa. *est intus, vt portet: sic verò circumdat vt penetret: sic præsidet, vt portet: sic portat vt*
*præsideat. Et cùm tam magnus sit, & immensus; hodie tamen præsepis angustias non*
*horruit, sed in angusto nasci voluit præsepio, vt latitudo nos exciperet cœli: cui est honor*
*& gloria in secula seculorum.*

CAP.

De loco primæ sphæræ.

## CAP. III.

### *Si prima sphæra sit in loco.*



*Ongruum erat huic proposito, vt de loco angelorum loqueremur; verùm quia in secundo Pymandri 345. fol: de hoc disputauimus, iterum disputandum nobis non opus esse arbitrati sumus. Quam ob rem ad locum vltimæ sphæræ inquirendum, non temere transiuimus. Diximus paulò antè 325. quibus conueniat in loco esse: rursus de his exactiùs atque diligentiùs erit disputandum: & inprimis an vltima sphæra sit in loco. Ad hoc autem sic Themistium respondisse, ex com: 43. 4. phys. didicimus, nempè primam sphæram esse in loco per partes quas continet; accipit enim primam sphæram simul cum cæteris, ex quibus omnibus vnus orbis efficitur. cùm autem aliæ sphæræ sint in loco, vtpote quæ ambiente sphæra contineantur, vltima verò ambientem orbem non habeat; rectè, ob sphæras sub se contentas, vltima in loco esse dicitur: quemadmodum etiam respectu partium ipsum vniuersum in loco esse affirmamus. Sanè, vltimæ sphæræ locus, est sphæra Saturni, idque secundùm partes concauas: ita vt conuexum Saturni octauæ sphæræ concaui locus esse dicatur. Reuera, corpori moto aliquis est locus tribuendus, qui planè his corporibus, quæ motu recto aguntur, facilè tribui potest: nam secundùm se totam primo relicto, nouum occupant locum. His verò, quæ sphærico motu agitantur, non æquè facilè, quandoquidem secundùm se tota, locum non mutent, imò propter polorum immobilitatem, ac centri etiam, eundem semper locum obtinent. Quare, ratione partium sibi inuicem succedentium locum mutare videntur: sufficit ergo vltimæ sphæræ, si hoc modo in loco esse dicatur. Obuiant nonnulli, Commentator maximè huic Themistij sententiæ: Si, inquiunt, prima siue vltima sphæra est in loco per partes intrinsecas: ergo potentia tantùm & non actu erit in loco, quod est absurdum; actu enim mouetur secundùm locum: ergo actu erit in loco. Consequentia valet, cùm partes continui, actu existentes in continuo, non sint actu in loco. 4. phys: com: 44. sed partes quantitatiuæ, quæ vltimæ sphæræ insident, sunt huiusmodi: igitur potentia, non autem actu erunt in loco. Amplius, totum non est aliud, quàm omnes partes. Quare, si vltima sphæra mouetur secundùm partes omnes: igitur secundùm totum. Suffragatur nobis phil. 6. lib. tex. 76. asserens totam sphæram, etsi non secundùm subiectum; secundùm formam tamen loci mutationem suscipere, partes verò secundùm vtrumque: vltima ergo sphæra, non solùm secundùm partes; verùmetiam secundùm seipsam totam mutat locum, & per consequens est in loco. Item, si vltima sphæra secundùm philosophum, est in loco per partes intrinsecas, quatenus circa septimam mouetur; septima quoque erit locus octauæ, atque ita incideremus in errorem Auenpac. Sanè, si octaua est in loco per septimam, cùm septima ab octaua contineatur, illius locus esse non potest; locus enim continet, & non continetur à locato. Respondeo ad argumenta: & ad primum quidem dico, illam consequentiam valere in his, quæ motu recto mouentur: nam cùm primum locum deserant, & nouum subintrent; actu in vtraque sint, necesse est. cùm autem hæc in motum sphæricum non cadant; nec etiam illa necessariò sunt requirenda. Partes ergo vltimæ in loco esse possunt potentia & non actu, atque ita vltima sphæra per partes suas intrinsecas, hoc est, per stellas primo in mobili affixas, quæ circa inferioris corporis conuexum mouentur, in loco esse dicitur. Dicis, frustra est illa potentia, quæ nunquam in actum reducitur, cuiusmodi est vltimæ sphæræ partium: nunquam enim actu ab inuicem separantur, atque ita illorum potentia, nunquam actum aliquem sortietur. Sanè, si impossibile est huiusmodi partibus esse in loco; nulla planè est illis tribuenda potentia: potentia namque cum impossibili non constat. si verò possibile, aliquod contingeret absurdum, imò impossibile, nempè partes vltimæ sphæræ, actu diuidi*

Marginalia: Locus vltimæ sphæræ. — Themist: opi: — Locus vltimæ sphæræ. — Argumenta contraria. 1. — 2. — 3. — Soluuntur argumenta. — Obiectio.

De loco primę sph: à toto, quod planè illi corpori congruere non potest: ergo quod prius. Dico, huiusmodi
Solutio. obiectionem contra phil. etiam militare. 4. phys: com: 44. asserentem partes continui esse in loco in potentia. Et cùm dicitur: actu nunquam diuidentur. Approbo, idque quatenus illius sunt corporis partes, cui ob suæ incorruptibilitatem naturæ, diuisio talium tribui non potest: non autem quatenus sunt corporis absolutè considerati. Etenim corpus,
Quæ potentia dicitur frustra vt corpus diuisioni subiacet, eiusque partes abinuicem diuidi possunt. Dicis, illam potentiam esse otiosam, quæ non perducitur ad actum. verum quidem esset, quando nullo modo impedita, in actum exire non posset. At partes vltimi orbis diuidi abinuicem, & locari actu non possunt, quia talis corporis, non autem quia talis continui partes esse dicuntur. Profectò, si vltimi orbis materia, rei planè corruptibilis forma vestiretur; illius partes actu vtique diuidi possent, sicut & cæterorum partes elementorum. Illarum ergo partium otiosa non est appellanda potentia. Sanè, in quantum sunt partes diuidi possunt, nec inde vllum nascitur impossibile; nam omne corpus, quatenus est corpus, diuisioni subijcitur, eiusque partes similiter. Ex parte ergo ipsorum nulla sequitur absurditas. Ad
2. 2. Quamuis tum corpus motum motu recto mutet locum, tum etiam motum motu sphærico; non tamen eodem modo: illud enim secundùm se atque secundùm omnes ipsius partes priori loco relicto, nouum locum sortitur: istud verò secundùm partes tantùm, idque secundùm formam, non autem secundùm subiectum. Itaque Themistij sententia sic est intelligenda: sphæram vltimam secundùm totũ, non moueri, asserentis. Ad 3. Duplex Auenp:
3. Auenpa: triplex error. error describitur, pariter & reprehenditur à Commentatore: 43. Dicebat enim, primam sphæram per se, atque essentialiter in loco esse: deinde secundùm se totam locari circa septimam: postremò omnes partes ipsius concauas, septimæ conuexas tangere. Arguit
1. Commentator contra primum hoc modo: Omne locatum essentialiter & per se, habet continens exterius; huiusmodi namque propriè congruit loci diffinito. sed vltima sphæra, vt
2. patet, non habet continens exterius: non ergo est in loco essentialiter. Aduersus secundum sic: locus est æqualis locato. sed octaua sphæra non est æqualis septimæ secundùm conuexum, sed tantùm secundùm concauum: igitur per se, circa septimam, secundùm se totam, octaua sphæra nequaquam locatur. Quoàd tertium, Commentator ab Auenp: non dissentit: Ad confirmationẽ, negatur similitudo; non enim eodẽ modo septima est ab octa
Opinio Auer, ua extrinseca, sicut centrũ: nam illa æqualis est octauæ secundùm extensionẽ, non autem centrum, propterea non est simile. Si quis ergo Themistij opinionem sequi voluerit, hanc
Vltima sphæra habet locũ à centro. teneat viam defendendi. Cæterùm, explosis exclusisque aliorum sententiis, suam inserit Commentator, asserens vltimam sphæram esse in loco, quia mouetur localiter: omne siquidem tale, supponit esse in loco. Quoniam autem ab aliquo continente non concluditur per se in loco esse non potest. Est ergo in loco per accidens; quia nimirum per centrum: siquidem fixionem, atque immobilitatem, secundùm subiectum à centro accipit. Sanè, non magis vno quàm altero tempore, centro proximior, siue remotior iudicatur; alioqui motu sphærico puro, ac simplici nequaquam moueretur: habet ergo locum à centro, à quo eti-
Obiectio. am immobilitatem habet. Aduersus autem huiusmodi Commentatoris sententiam, sic arguere possumus: Aliquid mouetur in loco per accidens, quia nimirum illud, in quo est mouetur: igitur aliquid est in loco per accidens, quia in eo continetur, quod est in loco per se: Hæc enim, inquit phil. 4. tex: 32. transmutant locum, quòd in quo sunt, transmutantur. At, velle dicere, aliquid esse in loco per accidens, quia nimirum aliquod, quod est omninò extrinsecum ab ipso, sit in loco per se, doctrinæ aduersatur phil. sed centrum
Solutio. est ab vltima sphæra extrinsecum omninò: igitur vltima sphæra non est in loco per accidens; quia centrum est in loco per se. Solui potest hæc quidem obiectio, hoc modo: si illud extrinsecum & subsistentia, & continentia esset ab vltima sphæra diuisum; tunc huiusmodi ratio locum haberet: centrum autem, etsi non subsistentia; continentia tamen ab vltima sphæra non est separatum: cum ab vltima sphæra saltem mediatè contineatur. Itaque

tur. Itaq;, quamuis centrum ab vltima sphæra extrinsecum sit; quoâd motum tamen ad ipsum centrum habitudinem habet, vtpote fixionem, immobilitatemq; ab ipso recipiens, atq; ideo in loco per ipsum. Dicis, locum rei contentæ esse receptaculum; continet enim & non continetur. sed centrum continetur potius, quàm continet vltimam sphæram: igitur vltimæ est sphæræ locatum magis, quàm locus. Præterea, si vltimæ sphæræ, centrum locus appellatur, quia fixionem atq; immobilitatem ab ipso recipiat; eadem facilitate cardines ostij eiusdem locus dici possunt, & anchora locus nauis. Ex quo patet remota continentia, loci rationem consistere non posse. Dici posset, duplicem esse locum, per se scilicet, & per accidens: per se verò esse vltimum corporis continentis: per accidens autem quatenus est corpus, circa quod corpus sphæricum mouetur. Grauia ergo & leuia, quæ motu recto mouentur, per se in loco esse dicuntur: sphæræ verò contentæ in loco per accidens per se. sed vltima sphæra in loco per accidens, quia nimirum non habet extrinsecum mobile: vltima ergo sphæra non in centro, tanquam in loco per se ipsam ambiente, nec etiam in alio loco circumscriptiuo, centro mediante, sed potius penes quod, eius immobilitas cognoscitur. cùm circa ipsum continuo & vniformi, agitetur motu, quæ planè sunt conditiones loci per accidens. Adde, quòd vltima sphæra esse possit in loco circumscriptiuè: nam cùm sit corpus finitum, ipsius non aduersatur naturæ, sub ambitu alterius contineri, tametsi de facto non contineatur, & proinde nō sit in loco circumscriptiuè, nec ipsa nec partes ipsius: deniq;, neq; hoc modo localiter moueatur, quemadmodum Alexander Aphrodiseus sentire videtur; ait enim supremum orbem nō esse in loco per se, aut per accidens, neq; secundùm totum, neq; secundùm partes, quia eo modo est in loco, quo planè modo mouetur. sed non mouetur secundùm totum, quippe cùm secundùm totum, locum non mutet: neq; secundùm partes, cùm actu à toto minimè sint diuisæ. Prima ergo sphæra, hoc modo circumscriptiuo, tum secundùm seipsam totam, tum etiam secundùm ipsius partes, in loco esse non dicitur. Est autem in loco diffinitiuè, ob illius præsentiam, quam ad eos habet, qui sub ipsa continentur orbes. Per centrum verò non est in loco circumscriptiuè, aut diffinitiuè, sed sicut iam diximus. Si quis hoc modo Auerrois sententiam tueri voluerit, non multos patietur labores. At si Themistij magis illi arriserit sententia, accipiat defendendam; vtraq; enim defendi potest, & (vt mihi videtur) rationi est consentanea. Sunt & aliæ de hac materia sententiæ, quas Commentator com: 43. diligenter recitat, ad quem locum mitto animum lectoris diligentis. Quomodo ergo vltima sphæra sit in loco, ex his quæ dixi, patere arbitror.

Obiectio

Solutio.

Locus per accidens.

Alexandri opinio.

## CAP: IIII.

## *Locatio elementorum.*



Postquam audiuimus, quonam modo vltima sphæra sit in loco; operæpretium erit scire, quomodo vnum elementum, locus sit alterius: & inprimis, nonnulla quæ in verbis Commentatoris conspicitur, est auferenda controuersia. Sanè, 1. cœli com: 17. & 4. phys: com: 46. vnum elementum esse alterius locum, clarissimè docet: quod planè philosopho aduersari videtur, 4. phys: com: 42. asserenti medium mundi, id est centrum, esse locum elementi simpliciter grauis. sed hæc sibi inuicem aduersantur, quia simul consistere nequeunt: nam sicut vnius corporis simplicis, est vnus tantum motus naturalis; ita etiam & vnus locus naturalis, quare elemento terræ duo simul tribui non possunt loca naturalia, nempè concauum aquæ, & centrum mundi. Præterea, si concauum aquæ est locus naturalis terræ: ad ipsum ergo terra naturaliter mouetur, vt in eo conseruetur, & in eo quiesceret, & non nisi ab eo violenter moueretur: deniq;, ab illo vndiq; circumdaretur. At, terra mouetur ad medi-

Vnum elemētum esse locū alterius.

Si aqua sit locus naturalis terræ.

De locatione elem.

*um, & non ad illam aquæ superficiem: nec in illa naturaliter quiescit: postremò non vndiq; circumdatur ab aqua, alioqui terra tota esset obruta aquis: non videtur ergo, quòd aqua sit naturalis locus terræ.*

Locus naturalis duplex.

*Dico, dupliciter locum naturalem posse intelligi, vno quidem modo pro eo, quod etsi non circumdet, contineatq; locatum; ab eo tamen locatum rationem habet, vt in tali vel tali continente locetur, vocaturq; locus quo, siue locus originatiuè: eo enim posito, suo in loco locabitur naturaliter locatum, & eo remoto, non locabitur.*

Locus quo:

*Alio modo accipitur pro superficie extrema continentis, in qua locatum conseruatur, quam locatum naturaliter appetit, atq; est æqualis locato. Primus autem locus naturalis conuenit centro, quo vnius in alio est ratio locatiua elementi; ideo enim, quia centrum aquæ, est idem cum mundi centro, in concaua eius superficie, terra naturaliter continetur: & sic de cæteris simile habetur iudicium. Quòd si centrum aquæ esset aliud à centro mundi; in eius concaua superficie, terra nequaquam naturaliter locaretur.*

Centrum.

*Secundus autem locus naturalis, est superficies vnius elementi, alterum ambientis, quatenus scilicet in tali situ, seu distantia à cœlesti orbe locatur, à quo virtus fluit conseruatiua locati.*

Secundus locus naturalis.

*Itaq;, centrum est locus naturalis, quo quodlibet elementum, sub suo proximo continente, naturaliter collocatur: non autem superficies vltima corporis, locatum continentis. Sanè, determinata rotundi, seu sphærici corporis distantia, secundùm circuli diffinitionem, ex centro accipitur. sed omnia elementa sunt sphæricæ figuræ: à centro igitur sumunt rationem locandi, & vt etiam locentur. Dicis, centrum esse rem indiuisibilem: igitur loci ratio ad ipsum non attinet, cuius proprium est continere locatum. Dico, loci rationem propriè conuenire corpori continenti: non autem ei, quod est tantùm ratio locatiua: quemadmodum est centrum Verùm quoniam ab eo determinatæ ratio distantiæ sumitur tantùm, nihil impedimenti patitur, quò minùs sit ratio locatiua, etiamsi indiuisibile sit.*

Quomodo cẽtrum sit locus

*Non est autem concaua corporis superficies locantis; quia non adæquatur locato. Concaua autem aquæ superficies, in tali distantia situq; posita ab orbe, locus terræ naturalis dicitur; ad ipsam namq; non impedita, naturaliter mouetur, & inde non nisi violenter recedit. Hæc autem intelligenda sunt, quatenus in tali situ & distantia ab orbe posita sunt: non autem quatenus præcisa est aquæ superficies; alioqui si aqua esset in sphæra ignis; ad ipsam terra naturaliter moueretur, quod est absurdum: quemadmodum docet Commentator, graue quærere locum deorsum, quatenus est medium totius, non autem quatenus aquæ finem.*

Quomodo aqua sit locus terræ.

*Concaua ergo aquæ superficies, quatenus in tali situ, atque distantia ab orbe posita est: & terræ locandæ, & conseruandæ virtutem habet. verùmtamen elementa grauia, per centrum potiùs, quàm per superficiem corporis continentis, suis in locis naturalibus conquiescunt: è contrario leuia.*

Locus corporum grauium

*Profectò, aqua & terra, hac ratione suis in locis naturalibus conseruantur, quia earum centrum est idem cum centro mundi: ratione ergo centri locantur, quandoquidem corporis continentis superficies, respectu quem habet ad centrum, virtutem habeat locandi. Ignis verò & aër, licet idem centrum habeant cum centro mundi; in orbe tamen lunæ tantùm quiescit, & aër in concaua ignis superficie. Potiùs ergo leuia in superficie corporis continentis, quàm in centro mundi, quietem naturalem habere videntur. Ex his ergo patet, nullam in dictis phil. siue Commentatoris controuersiam inueniri: nec vllum sequitur inconueniens, duo loca vni elemento esse concessa, sicuti dictum est.*

Solutio controuersiæ.

*Cæterùm, secundùm phil. doctrinam, duo sunt necessaria elemento locanti: naturæ affinitas, & loci vicinitas, atq; præcessio. sic aqua affinis est terræ, loco propinqua, atq; antecedens. Elementum igitur locans est vnigeneum ex parte cum locato. Etenim, sicut est proximitas situs inter ea; ita etiam & naturæ: ordo enim situs in partibus, naturæ ordini respondet. Quamobrem, elementa quædam symbolum habent adinuicem: quædam verò minimè: inter duo ergo elementa, quorum vnum locat aliud, est naturæ affinitas, quia teste Commentatore, comm: 48. vnumquodq; mouetur, ad id, quod est sibi vnigeneum, atq; affine, aliter ad illud non moueretur: sicut*

Ordo situs & naturæ.

De locatione elementorũ.

*tur: sicut dicitur 4. phys: comm: 48. Cùm videamus, inquit, vnum elementum ferri ad concauam alterius superficiem; aliquid certè cum alio habet naturæ societatis. si ita intelligere malueris; tunc planè, nec concauum lunæ leuium, nec centrum mundi, grauium corporum, locus meritò dicerentur, sed cuiuslibet elementi affinis, & concaua superficies. Adde, quòd elementum locans habet etiam qualitatem contrariam qualitati lòcati, agitq́, atq; repatitur alterando locatum; contraria enim approximata agunt, & patiuntur adinuicem, quandoquidem hæc sit contrariorum natura: quatenus verò est vnigeneum locato, secundùm superficiem concauam, non agit in locatum, sed conseruat potius. Reuera, simile, vt simile non agit in suum simile; quia omnis actio naturalis est inter contraria: & ex consequenti inter dissimilia. sed elementum locans, & locatum, hanc habent similitudinem, cùm similitudo inter illa sit vnigeneitas, vt dicitur 4. phys: comm: 48. hoc ergo modo, vnum elementum non patitur ab alio. Porrò, duobus modis hæc res à Themistio absoluitur, atq; explicatur: vno quidem modo arbitratur, concauam vnius superficiem elementi, alterius locum esse, idq́ quatenus motu recto aguntur, vtpote corpora recta existentia: alio autem modo, quatenus sunt corpora sphærica, & sphæricè mouentur, conuexam vnius, locum esse alterius. Auerroes 3. cœli, comm: 23. elementi qualitatem, atq; respectum tantùm ponit; ignis enim est locus aëris, non ratione, siue respectu contrariæ qualitatis, sed symbolicæ, & elementaris, & cœlestis: cœlum enim agit in hæc inferiora lumine & motu, ex quibus calor per accessum, frigiditas verò per recessum producitur: calor igitur ille cœlestis, simul cum elementari, causa est locationis, & frigiditas similiter. Quam ob causam ignis in concauo lunæ conuenientissimè collocatur, quippe qui propinquitate motus, & luminis ferueat: aër verò in concauo ignis, qui profectò locus, calorem habet aëreæ naturæ conformem. Aqua in concauo aëris, qui planè eo in loco, aquæ frigiditati est cognatus. Terra verò in concauo aquæ, ob similem certè rationem. Vnigeneitas ergo, atq; conuenientia inter elementa, substantialibus elementorum formis congruere videtur, quas profectò habent ex influentia corporis cœlestis, quod est omnium primus corporum locus, cæteris locatiuam tribuens virtutem corporibus: quatenus verò, vnum elementum est contrariæ qualitatis, est alterius corruptiuum elementi. Dicis, vnum elementum, non esse locum alterius propter formas substantiales, sic arguendo: Formæ accidentales cùm sint quasi quædam substantialium organa formarum, indicant præcipuam alterationis causam, esse rei naturam: igitur, non solùm ob rationem actiuarum, atq; passiuarum qualitatum; verùmetiam secundùm formarum substantialium, in elementis ratio sumitur alterandi, atq; transmutandi. Ratio ergo, quare vnum elementum non patiatur ab alio, à substantialibus formis sumi nõ potest. Amplius, si vnum elementum est locus alterius, ob substantialem formam, in quam non cadit transmutatio: quodlibet ergo elementum, absq; delectu, aliud locare posset, quippe cùm vnum ab alio, ob formæ substantialis rationem, pati, seu transmutari nequeat elementum. Itaq́, si vnum est in alio naturaliter, quia vnum non patitur ab alio: igitur quodlibet poterit esse in quolibet. Præterea, naturalis non abstrahit à transmutatione, nec à motu, nec à materia sensibili. sed sensibile per qualitatem cognoscitur: naturalis ergo sensibilibus semper est cõiuncta contemplatio. Quare, si quis de loci natura disputans, sensibiles relinqueret qualitates: non quidem vt naturalis; sed potiùs, vt mathematicus ageret: ergo quod prius, nempe, quòd forma substantialis non sit causa locationis, sed qualitas symbolica. Dico, qualitatem symbolicam non sufficere: nam in locante est nimis intensa: in locato autem multùm remissa, sicuti est calor in igne, & in aëre: ageret ergo in locatum: siquidem forma intensa, & remissa, non ita ea, in quibus sunt, similia reddunt, quin vnum agat in aliud. Sanè, minus calidum pati à magis calido sensus manifestè nos edocet: inter locatum igitur & locum, impassibilitatem, sola qualitas symbolica saluare non potest. Cùm ergo non sufficiat qualitas symbolica, necesse est,*

[Margin notes: Quomodo vnum elementũ patiatur ab altero. — Themistii opinio. — Auer: opinio. — Locus ignis. Aëris. Aquæ. Terræ. — Vnũ elemẽtũ non esse locũ alterius propter formas substantiales. — 1. — 2. — 3. — Solutio. Qualitas symbolica nõ sufficit.]

terræ.

Influxus cœlestis.

*vt cum forma substantiali, influxus concurrat cœlestis, tanquam primus, & vniuersalis locus, à quo virtutem attrahendi, atque conseruandi locata, ipsa habent elementa. Quare, etsi vna qualitas obuiet alteri; illius tamen influxus virtute, vnum, ab altero locatur elementum, trahitur, atque conseruatur. Elementi ergo forma substantialis, cum qualitate alteratiua, est principium elementi alterandi, & cum cœli influxu, eiusdem conseruandi. Ex his ergo, ad argumenta patet solutio. Quomodo ergo fiat elementorum locatio, his paucis, satis patere arbitror.*

## CAP: V.

### *Locus terræ.*



Opiniones de situ terræ.

*Communi elementorum locatione ostensa, ad singularem terræ locum, siue situm inquirendum, accessimus; res enim scitu digna est, quæ multorum virorum ingenia exercuit, de quibus philosophus 2. de cœlo tex: com: 72. præclarissimè disputat: De situ terræ, inquit, non omnes eodem modo sentiunt; nam plurimi quidem, vt Anaximander, Anaximanes, Anaxagoras, Empedocles, & Plato, ipsam in medio collocârunt, qui cœlum ipsum finitum inquiunt esse: nam qui dicunt ipsum esse infinitum, vt Parmenides & Melissus, non ponunt eam in medio, neque in latere; infinitum namque & principio caret, & medio. Alij verò vt Pythagorei, contrarium sentiunt: nam in medio quidem ignem esse aiunt. Terram verò instar stellæ se habere, ferri in orbem circa medium, atque hoc modo diem, & noctem efficere; existimabant enim cœlum, & eius astra quiescere, solamque terram moueri in orbem, atque circumgirare. insuper etiam huic contrariam terram constituunt, quam terram aduersam nuncupant, quamque à nobis non videri asserunt, ob nostræ terræ interstitium; dicebant enim, nobiliori corpori, nobiliorem esse locum tribuendum. sed ignis, cæteris nobilitate antecellit elementis, & medium mundi, cæteris locorum dignitatibus: ignis ergo locus, est medium mundi. Præterea, id maximè conseruari decet, quod in vniuerso est præcipuum, sitque id, quod est in medio tale; ideò ignem, qui hunc locum tenet, Iouis custodiam appellant: propterea in loco abdito repositum, aut quia inibi pœnas soluere cogit animas impiorum. Soluit philosophus has Pythagoricorum rationes, medij diuisione præmissa: Est, inquit, medium vniuersi duplex, nempe magnitudinis, atque ita est centrum mundi: & medium rei secundùm naturam, à quo, ea, quæ tali in re existunt, conseruantur: sic cor dicitur medium animalis, cùm ab eo totum animal conseruetur. Sphæra quoque stellarum fixarum dicitur medium rei secundùm naturam vniuersi; suo enim motu, & influxu, inferiora conseruat in esse. Illa ergo Pythagoricorum sententia conuenit medio rei secundùm naturam, & sic attinet ad sphæram stellarum fixarum: non autem medio magnitudinis. Ignem ergo esse in centro mundi non est necesse; sed loco in superiori potiùs, quò magis propinquet nobiliori. Ignis præterea non est thesaurus Iouis, cùm non sit corporum nobilissimum, nec locus centri similiter. sed vltima sphæra, & medium naturæ, quod quidem est pretiosum vtpote corporum propemodum omniũ conseruatiuũ. Arguit Auer: com: 74. 2. cœl: Si cor est in medio animalis, vt dicit: li: de animalib: vti Rex in medio sui regni; quare philosophus in 2. cœli ait, medium naturæ, à quo virtus proficiscitur cæterorum conseruandorum, locandorumque corporum, in extremo esse repositum? Respondet Auerr: in animali magno, hoc est, in mundo, nobiliorem partem esse circumferentiam, ideoque Dei locum appellari: non temere ergo inibi, medium naturæ collocatur, cùm omnia corpora contineat. In animali autem paruo, pectoris concauitas, est pars nobilissima, in qua cor hominis, velut nobilissima eiusdem portio reponitur. Sanè, ad cœlestium attinet perfectionem corporum, alia continere: quò magis ergo*

Pythagoras.

Rationes. Pythagoræ.

1.

2.

Ignis thesaurus Iouis.

Duplex medium.

Quare in superiori.

Auerr. Obiectio.

Quare cor in medio animalis.

De loco terræ.

gis ergo aliquod corpus erit à terra remotum; eò magis perfectius dici potest: meritò ergo medium naturæ, quod est perfectissimum, est in vltimi orbis circumferentia. Cæterùm, si terra in centro non esset, non semper Zodiaci nobis medietas appareret, quippe cùm plura, quàm sex signa supra nostrum Orizontem, videnda sese oculis intuentium offerrent: quod planè astronomis, in hac scientia doctissimis non probatur: alij verò, & ipsam in centro collocatam, moueri asserunt circa polum, qui per vniuersum extenditur: veluti in Timæo scriptum est. Platonem non sic sensisse, Simplicius arbitratur, quandoquidem in Phædone dixerit, terram in medio quiescere, vt centro alligatam: Et in Timæo scripserit terra ἰλεἰσθα circa polum, quod planè verbum, per iota, alligationem significat; philosophus verò per diphthongum ει legit εἰλεἰσθα quod sonat vertere. Timæus præterea Platonis asserit, terram esse in centro alligatam. In Timæo sic legimus: Terram, inquit, altricem nostram circa polum per vniuersum extensum alligatam, diei noctisq; effectricem, & custodem esse voluit. Cæterùm, ex hac Platonis sententia, non habemus terram moueri ad motum poli, sed stabilem potiùs esse, vtpote alligatam, cuius obiectu, siue interstitio, noctis, atq; diei vices decurrunt, idq; ob cœli motum, qui circa axem reuoluitur. Hoc in Phædone latè patet: vbi terræ quietem diligenter exquirit: Nonnulli, inquit, vertiginem circumponentes terræ, sub cœlo eam stabilem faciunt. Alij verò, tanquam latum pistoris alueum aere velut base suffulciunt: potentiam verò ipsam, qua nunc ita disposita sit, vt optimè disponi poterat, neq; perquirunt, neq; dæmonicam quandam vim habere putant, sed Atlantem quendam robustiorem, & immortaliorem, magisq; omnia continentem, inuenisse se opinantur: ipsum autem bonum atq; decens connectere, atq; continere reuera nihil existimant. Terræ quietē, ex diuina pendere potentia arbitratur: quemadmodum Dauid canit, psal: 23. Quia ipse scilicet Deus, super maria fundauit terram, & super flumina præparauit eam. Proinde Basilius magnus, solum domini imperium pro fundamento terræ esse dixit. non aquam, neq; aliud quippiam, conuenit cum Platone dicente, esse dæmoniacam, id est, diuinam virtutem. Chrysostomus, aquam terræ subiacere dixit, instar fundamenti. Hæc autem intelligenda sunt secundùm quasdam aquarum partes, quæ in multis terræ concauitatibus inueniuntur: & in locis cauernosis subtercurrunt partes quædam maris, quas maria propheta nuncupauit. Sub terra quoq; flumina longo interuallo feruntur, & tandem emergunt, in huiusmodi aquis: montes stabiliti sunt, & fundata permanet terra, solo factoris sui mundato contenta. Et psal: 103. Fundasti terram super stabilitatem suam, id est, super seipsam, idq; diuina virtute: non inclinabitur in seculum seculi. Isaias, cap. 40. his suffragari videtur. Qui appendit, inquit, tribus digitis molem terræ. Digitus Dei, diuinæ dicitur operationis effectus: proinde terra, tribus digitis, id est, vna trium diuinarum potentia personarum appensa continetur: Molem terræ, inquit Hieronymus, & excelsa montium colliumque quasi tribus digitulis, & stateræ paruo momento, Deus appendit, per quæ Dei maiestas, & creatoris potentia designatur. Septuaginta verterunt, & omnem terram pugillo mēsus est, & cœlum palmo, manu verò aquam. Palmus sanè extentam significat manum à pollice vsq; ad extremum digitum. sin autem contrahamus manus, pugillus efficitur, vt per palmum, cœlos, per pugillum verò, terram extentam esse intelligamus: diuinam ergo potentiam dicunt sacri, terræ immobilitatem præstitisse. Cæterùm, terra, quòad suæ magnitudinis centrum, in medio mundi sita nequaquam est; alioqui tota profectò aquis cooperta esset: secundùm enim omnes suas partes, æqualiter distaret à cœlo, cùm sit sphæricæ figuræ, atq; ita aquæ, æqualem super omnes terræ partes, decursum haberent, quarum est maximè, ad decliuiores, humilioresq; partes decurrere. Illa ergo terræ pars, quæ aquis non subiacet, alia aquis obruta, cœlo est proximior: proinde terra, secundùm omnes partes suas, non est æqualiter grauis. Pars siquidem discooperta, solis stellarumq; calore exsiccata, rarefit, atq; minus grauis existit: Pars verò cooperta, grauior, atq;

Platonis opinio.

Terra circa polum.

Atlas.

Basilius.

Chrysost. Terra super aquas.

Tribus digitis terram sustentatur.

Septuaginta.

Quomodo sit terra in medio mundi.

De loco terræ.

Duplex centrum terræ.

*uior, atq; magis densa. Ex quo apparet, duplex centrum, ob eius in partibus difformitatem, terræ esse tribuendum: difformium sanè corporum varia centra numerantur. Itaq;, terra, secundùm centrum magnitudinis, non est sita in medio mundi; bene verò secundùm centrum grauitatis, sicut docet philosophus secũdo cœli. Etenim quælibet pars terræ ad mundi medium mouetur, ibiq; naturaliter quiescit: & tota terra igitur similiter se habebit; in eodem enim loco pars requiescit, & totum: partes verò terræ, ad ipsius quasi ad mundi medium mouentur. Sanè, si sagitta, vi alicuius impulsa, sublimia petat, mox ad ima, vnde pulsa fuerat, quasi ad connaturalem sibi locum reuertitur; ita planè terra, quocunq; agatur, ad mundi medium, vti ad suum centrum, locumq; naturalem indefesso labore decurrit. Patet etiam, ignem, & terram, motus habere contrarios, quia nimirum ad loca contraria, motu naturali feruntur, atq; terram circulariter non moueri. nam si ille motus esset terræ naturalis: igitur quælibet illius pars, sic etiam moueretur, quod est falsum; partes enim terræ non mouentur circulariter. Quod si esset præter naturam, diu consistere non posset, atq; ita terra non esset perpetua, quod planè, non tantùm antiquæ philosophorum doctrinæ; verùmetiam sacræ aduersatur scripturæ, terræ stabilitatem profitenti: Terra, inquit Salomon, in æternum stat.*

Locus terræ naturalis.

Terra nõ mouetur circulariter.

1. *Adde, terram moueri non posse circulariter circa centrum sibi extrinsecum, alioqui centrum grauitatis terræ non esset centrum mundi, quod falsum esse, patet satis: aliter quomodo terra in medio mundi sita esset?*

2. *Amplius, circa proprium centrum, atq; circa proprios polos à meridie ad septemtrionem, circulari motu, terra nequaquam mouetur; nobis alioqui magis eleuatus polus arcticus, interdum verò minùs: nonnunquam penitus non videretur, tunc scilicet temporis, cùm per terræ giruuagationem, ad plagam meridionalem, delati essemus. Quoniam autem noster polus, nostris semper æqualiter capitibus imminet; terræ vtiq; stabilitatem manifestissimè indicat.*

3. *Adhuc, terram non moueri circulariter circa proprium centrum ab oriente in occidentem, clarè constare docent philosophi. Sanè, si ita res se haberet; tunc lapis sursum proiectus in eandem postmodum non descenderet terræ portionem, quippe quæ motu ad aliam partem fuisset deducta. sed contrarium experientia docet. Terra ergo circulari non agitur motu.*

Nec motu recto.

4. *Præterea, si moueretur ab oriente in occidentem (& vt quidam dicunt) cœlum quiesceret: omni ergo plenilunio, luna pateretur ecclypsim, & alia multa contingerent absurda. Iterum, terra secundùm se totam non mouetur motu recto extra suum locum proprium; alioqui quocunq; moueretur, semper ascenderet, cœloq; proximior fieret. Verum tamen est, motu recto quamlibet terræ partem moueri posse: aquarum namq; illuuione, atq; fluminum impetu, & potentia partes quædam terræ deferuntur, vnde & montes fiunt: proinde ait philosophus 2. meteororum, aliquibus in locis, vbi mare priùs extiterat, nunc terram esse aquis discoopertam. Ex tali ergo decursu, terra in vna parte diminuitur, in altera verò augetur, atq; ita idem non remanet grauitatis medium, sicut ante: medio autem grauitatis mutato, illud quod de nouo factum est medium grauitatis, deorsum mouetur, vt sit medium mundi: & quod antè erat mediũ grauitatis ascendit, partem aquis discoopertam versus, atq; ita per talem fluxum, atq; motum (si præsens rerum ordo esset perpetuus) terra, quæ est in medio mundi esset in circumferentia, & è conuerso. Itaque, terræ locum esse medium mundi, satis patet.*

## CAP. VI.

### *Punctus & locus puncti sunt idem.*

Locus puncti



*Vm terra se habeat instar puncti, ad vniuersum si comparetur, & de illius loco, nonnihil dictum sit; arbitror non esse à ratione alienum, si de loco puncti aliquid dixerimus, præsertim cùm huius meminerit philosoph. 4. phys: comm: 9.*

De loco puncti.

*comm: 9. loquens vtiq; ad mentem antiquorum asserentium idem esse punctum & locum puncti. Sanè, punctus, & locus puncti, si à naturali considerentur, distincta esse affirmabit: nam quorum entitas distincta est, atq; natura; & ipsa quoq; similiter. sed punctus, & locus puncti ita se habent: ergo &c. Mathematicus autem rerum distinctionem, ex situs, lociq; diuersitate metitur. sed punctus, & locus puncti, situ nequaquam distinguuntur: idem est ergo apud Mathematicum punctus, & locus puncti. simpliciter autem non est eadem ratio, si locus sit superficies corporis continentis: secus verò res se habebit, si ad mentem antiquorum, locus dicat spatium, siue dimensiones, quæ sunt inter latera continentis; ponebant enim dimensiones, totum corpus locatum attingentes: vnde sequebatur, vt dimensiones spatij, & corporis locati, situ nequaquam essent distinctæ. Itaq;, quomodo punctus, & locus puncti sint idem, dixi. Et cum hoc etiam de loci inquisitione finem facere disposui, & ad alia sapientissimi Mercurij secreta enucleanda properare.*

Naturalis dicit distingui.

Mathemat: non distinguit.

### Mercvrivs.

Æsculapius. Deus quid est? Trismegistus, Quod nullum ex iis est, horum tamen omnium vt sint, causa, præsens quidem cunctis, præsens etiam vnicuique, nec quicquam permittit non esse. omnia ex his quæ sunt procreantur, de nihilo autem nihil prouenit: nã quæ minimè sunt; naturam nullam habent, qua fieri valeant, at naturam potiùs, qua non valeant: Contrà ea quæ sunt, naturam non habent, per quam aliquando non existant. Æsculapius. Quid igitur ais Deum esse aliquando? Trismegistus, Deus profectò mẽs non est: at verò, vt sit mens, causa est: neque spiritus, sed causa, qua spiritus existat: neque lumen, verùm causa qua lumen existit.

# Commentum X.



*VID sit Deus, & quot apud varios multosq; populos, nominibus vocitetur, in primo Pymandri, satis dictum esse puto; quapropter breuiter me expediam, & sapientissimi Mercurij verba, studio diligentiori prosequar. Æsculapius, prudens diuinarum rerum inquisitor, vbi didicit Deum esse omnium locum, eiusq; diuinissimos radios conspexit, nempe bonum, verum, lumenq; principale, atque primam animarum formam, multa Mercurij familiaritate fretus, sublimius aliquid molitur, percontaturq; Mercurium grandia, dictuq; difficilia, imò impossibilia: Audiui, inquit, te plurima de Deo disputantem, cuperem semel à te doceri, quid sit Deus. Ad quem Mercurius.* Deus nullum ex iis est, & horum omniũ quæ sunt, causa est. *Sensus est, Deus non est aliquid ex iis, quæ sunt condita,*

Deus quid sit.

Deus quid ſit.

*& eſt cauſa, vt cõdita ſubſiſtant.* Pręſens quidẽ cunctis, pręſens etiã vnicuiq; *quia ſcilicet vbiq; totus, ſicut dixi paulò antè,* nec quicquã permittit nõ eſſe: *nam cùm ipſe verè ſit, vult omnia eſſe, atq; ſui ſimilitudinem gerere. Porrò dialo: 4. dicit,* Deum eſſe bonum ſine termino infinitum, quoàd ſe nunquam incipiens: quoàd humanam cognitionem, principium habens; eiuſmodi tamen cognitio, non eius initium eſt, ſed nobis ipſius cogniti principium exhibet. *q. d. Deus eſt ſine principio quòad ſe, quum ſeipſum perpetuò intelligat: quòad nos verò, qui incipimus eum cognoſcere, quoddam habere videtur cognitionis principium. vnde ſubdit,* ipſe eſt omnium principium, quia abſque principio nihil: initium verò ex nullo habet, niſi ex ſeipſo dependens. *Et dialo: 5. ait:* Deum vbique eſſe, propterea non eſſe neceſſarium, vt appareat; nam quod latet, ſempiternum eſt: quod verò ſe offert aſpectui, genitum. ante oculos quidem reliqua ponit: ipſum verò ſecretum manet, *vtpote quod vita fruitur ſempiterna: in lucem planè educit omnia: in aditis ipſe deliteſcit. Hoc idem dicit Iſaias:*

Deus abſconditus.

*Verè tu es Deus abſconditus. Sanè, cùm nobis non pateat, quaſi abſconditum reputamus. ſed reuera adeò ſe notum præſtat, vt non intelligere modò; ſed manibus etiam ipſis (vt ita dixerim) liceat attrectare: nam vndiq; noſtris oculis eius obuerſatur, ſeſeq; obiicit, & inculcat imago.* Quòd ſi intimum tui lumen te lateat, quomodo aut teipſum, aut eum inuenies? *quaſi diceret: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Priùs ergo nobis cogitandum eſt de corde mundando, ſi Deum videre, & intelligere voluerimus. Quòd ſi lumen, id eſt, ratio eſt in nobis extincta, in qua, veluti in ſpeculo, ſiue in pupilla, iuxta Platonem, Deum ipſum conſpicimus, quomodo illius videndi apti erimus? Itaq; inquit Mercurius:* Nihil eſt in omni natura, quod ipſe non ſit. Eſt ille ſiquidem, quæ ſunt: eſt ea etiam, quæ minimè ſunt: quę quidem ſunt, deduxit in lucem; quæ non ſunt, occulit in ſeipſo. Hic Deus nomine melior, hic occultus, hic rurſus omnium patentiſsimus, hic mẽti conſpicuus, hic præſens oculis, hic incorporeus, hic (vt ita dixerim)

Deus eſt omnia.

multicorporeus; nam nihil eſt in corporibus, quod ipſe non ſit; omnia enim ipſe ſolus exiſtit. nomina inſuper habet omnia: nomen quoque nullum habet. *Et dialogo 6.* Partes Dei ſunt pulchrum, & bonum, ex his Deus cognoſcitur, has Deus amat, & viciſsim ab his ipſe Deus amatur. Ad

Pietas.

hæc autem vnica via eſt, pietas cognitioni coniuncta: *Et reuera pietas eſt cultus Dei, & ad omnia valet ſecundùm Apoſtolum ad Timo: dial: 7. Deum ſola mente conſpici poſſe, affirmat:* Deus, *inquit*, nec auribus percipitur, nec cernitur oculis, nec ſermone profertur: ſola mens eum proſpicit, ſola mens prædicat. Inprimis autem oportet veſtem, quam circumferimus exuere, indumentum inſcitiæ, prauitatis fundamentum. *Sanè, corpus, quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena cogitatio, ſiue inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Terreſtris igitur domus, quam inhabitamus, quia lutea eſt, & velamen opacum, magno nobis eſt impedimento, quòminùs Deum, quid ſit intelligamus, & videamus. Dial: 9. eorum, qui verè Deum cognoſcunt mores, conditionesq; deſcribit, & id quidem, non vt philoſophus, ſed vt verus theologus:* Pietas, *inquit*, eſt Dei cognitio: Deum qui cognoſcit, bonis refertur omnibus, notiones diuinas aſſequitur: notiones, inquam, haud multorum ſimiles. Qua de cauſa ſi qui huic ſe cognitioni dederint; nec ipſi vulgo placent, nec vulgus ipſis. *Idem ſentit Apoſtolus ad Gal: 6. Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo: Et 1. cap: Si hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. Mercurius:* Inſanire demum putantur, riſumq; reportant. *Simile quiddam habet Apoſtolus primæ ad Cor: 4. Nos ſtulti propter Chriſtum: vos prudentes in Chriſto, & cætera quæ ſequuntur. Mercurius,*

Interdum

Deus quid sit.

Interdum etiam odio habentur, vitaq; priuantur; *sic etiam legitur in euangelio: Et eritis odio omnibus hominibus. Itaq, cognitio Dei inimica est mundi, & cum illo bellum perpetuum gerit; propterea non despondeant animũ ij, qui Dei cognitionem sectantur, si mundus illis aduersetur; quandoquidem hæc sibi inuicem aduersentur. vnde subdit Mercurius:* Verùmtamen, *inquit*, homo Deo deuotus, cùm primùm diuinam prægustauerit visionem, omnia reliqua obliuioni tradit. *Sic etiam Apostol: ad Philip: 3. loquitur: Quæ retrò sunt obliuiscens, ad brauium tendo supernæ vocationis. Hæc verba igitur Mercurij, Apostolicam sapiunt doctrinam, atq catholicam veritatem. vnde circa finem huius noni dialogi, spiritu quodam prophetico vaticinari videtur, & fidei Christianæ laudes efferre: O Æsculapi, inquit,* extra Deum nihil est, extra nihil ipse. Intelligere Deũ, credere est: at nõ credere, proculdubio ignorare; sermo enim meus in ipsa fide decora requieuit: *quasi diceret cum Paulo: Accedentem ad Deum, oportet credere. Dialo* 10. *de Dei cognitione sic loquitur:* Dei cognitio est diuinum silentium & intenta omnium sensuum cogitatio. Qui id intelligit, nihil potest aliud cogitare, audire, intueri, neque deniq; corporis sui membra mouere, quippe, qui animam abstrahit à corpore, & totam in Dei essentiam trãsferat. *De his loquitur, qui sunt scrutatores maiestatis & opprimuntur à gloria. Et iterum:* Deus non ignorat hominem, sed curam eius habet, ab eoq; cognosci se vult. hæc vnica salus hominis, cognitio Dei: hæc ad olympum ascensio. *Intelligite igitur insipientes in populo, & stulti aliquando sapite, qui Dei prouidentiã circa hæc terrena versari negatis:* Deus, *inquit Mercurius*, vult ab homine agnosci, quia vicissim ab illo cognoscitur, & curã illius gerit. *Vnde psa: 39. Dominus solicitus est mei. Et Apostolorũ princeps: Proiicientes in eum omnẽ solicitudinem vestrã, quia ipsi cura est de vobis. Dixi de hoc copiosiùs, in quarto lib: Pymandri. Rectè ergo dictum est à Mercurio, extremam esse prauitatem, non recognoscere Deum. Sanè, qui ignorat, ignorabitur, & ignorantiam Dei quidam habent: ait Apost: 1. Cor: 15. Deus autem in operatione conspicitur; nam per ea, quæ facta sunt, Dei inuisibilia intelliguntur, sempiterna quoq eius virtus, & diuinitas. In hymno 13. dialogi vocat Deũ circulum immortalem, id est, sphæram infinitam, cuius centrum est vbiq, quia vbiq est, & circumferentia nusquam, quia scilicet loco non concluditur: Deus igitur secundùm Mercurium, est omnium principium, & omnia in omnibus: & non est aliquid omnium, sed ipse est extra omnia: & ab omnibus vult se agnosci, vt curatorẽ, & factorem omnium. Vnde sequitur textus.* Nec quicquam non esse permittit; nam cùm ipse summè sit, vult omnia esse, *quod est similitudo sui, non esse verò nihil. Sequitur tex:* Profectò omnia ex his, quæ sunt procreantur. *De mundi creatione non loquitur, sed de his potiùs, quæ de prima materia procreantur; nam mundum solo Dei verbo conditum esse, Dial: 4. apertissimè docet:* Vniuersum, *inquit*, mundum verbo non manibus fabricatus est opifex. *Et in fine primi Dialogi:* Sanctus es, qui verbo cuncta constituisti. *Porrò, creare, siue constituere aliquid verbo, non est ex præexistenti materia in actu aliquid facere, sed ex nihilo potiùs. Creationem autem etiam à philosopho esse concessam, in primo Pymandri ostendi. Et in 2. etiam, de creatione multa locutus sum. Tex:* De nihilo autem nihil prouenit, hoc est, de eo, quod est purum nihil, & simpliciter, & secundùm quid; *nihil enim fieri potest, quod aliquod esse non priùs non habeat, aut in materia, ex qua fiunt mixta: aut in voluntate, & intellectu primi opificis, in quo priùs erant omnia, antequam fierent, atq ita fuerunt in potentia propinqua, vt possent esse obiectum omnipotentiæ. Potest tamen ex simpliciter nihilo, quod scilicet non habet aliquod existentiæ esse, siue essentiæ constitui aliquid, non autem creari. Etenim, in esse intelligibili, non ex aliquo esse simpliciter, aut secundùm*

Cognitio dei habet mundũ contrarium.

Credere est intelligere.

Fides commẽdatur hebr: cap. 11.

Dei cognitio quid sit.

Vnica salus hominis.

Deo cura est de nobis.

Deus est sphæra inuisibilis.

Sequitur tex:

Deus verbo creauit õnia.

Textus.

De nihilo aliquid fieri.

Deus quid sit.

*quid, vel ex parte sui possibili in huiusmodi esse, creatura produci, non autem creari potest; quippe, cùm huiusmodi produci non sit creari; quandoquidem ad esse simpliciter, siue secundùm quid, nequaquam terminetur. Sanè, nihil non est de ratione creationis; impossibile est enim, priuatiuum de ratione esse positiui. at, creatio est aliquid positiuum, nihil verò, priuatiuum: nullam ergo habent cognationem adinuicem. Reuera, terminus creationis est essentia creaturæ, & ipsa est productio permanens, quæ profectò non manet in tota creaturæ duratione, vt est de nihilo. Adde, quòd omnis habitudo positiui ad nihil, est habitudo rationis. at, per huiusmodi ens reale diffiniri non potest: ergo quod prius. Itaq;, rectè dictum est à Mercurio ex nihilo nihil prouenire; quia nimirum mixta, ex materia fiunt elementorum: elementa verò, ac vniuersa ex esse in mente primi existente opificis. vnde subdit:* Nam quæ minimè sunt, *inquit*, naturam nullam habent, qua fieri valeant: at naturam potiùs, qua non valeant: *q. d. quæ omninò non sunt, vt chymera, & centaurus, factu sunt impossibilia, atq; ex huiusmodi prouenire aliquid nequit: quia ea non constant natura, qua in lucem venire valeant, atq; hoc est illud purum nihil, ex quo nihil fieri, affirmant omnes. Sequitur tex:* Contrà ea quæ sunt, *nempe in esse actuali ad extra, siue in mente primi artificis*, naturam non habent, per quam aliquando non existant, sed potiùs, per quam existant. his Deus præsens est, & causa est, vt sint, & non permittit non esse. *Cùm hæc audisset Æsculapius, nec planè intelligeret, quod tantopere scire cupiebat, iterum percontatur Mercurium: Quid igitur ais, Deum esse aliquando? q. d. Dic semel, quid sentias, & me diutiùs ne protrahas obscuritate verborum, atq; sententiarum inuolucris. Ad quem Mercurius.* Deus profectò mens non est: at verò vt sit mens, causa est: neq; spiritus, sed causa, qua spiritus exstat: neque lumẽ, verùm causa, qua lumen existit. *Et est sensus. Cupis semel doceri, quid sit Deus: audi paulisper attentè: Deus, non est mens, sicut nos, & angeli sumus: neq; lumen, quod videmus: neq; spiritus, quo constamus: sed causa istorum omnium, & super omnia sese ferens; non enim negare intendit Deum mentem nõ esse, aut lumen; alioqui sibiipsi aduersaretur, quippe, qui superiùs dixerat, Deum, & lumen, & mentem esse, sed sicut dictum est.*

Purum nihil.

Deus non est mens.

MERCVRIVS.

Vnde Deum colere oportet duobus his cognomentis, quæ soli competunt illi: cæterorum verò nulli penitus congruunt. Etenim ex iis, qui pręter ipsum appellantur dij, seu dæmones, siue homines, nullus esse tam bonus potest, quàm Deus vnicus; is enim ipsum bonum est, nec aliud quicquam præter bonũ: reliqua omnia ab ipsa boni natura secreta sunt. Corpus quidem & anima locum habent nullum, quo bonum capiãt; tam ampla enim est bonitas, quàm existentia rerum omnium, tum corporalium, tum etiã incorporalium, sensibiliumq. & intelligibilium: id bonum est, id Deus est. Caue itaq. ne quando dixeris aliud quicquã bonum; prophanus enim hic foret error: neq. etiam dixeris Deum aliud quiddam præter solum bonum:

in ean-

Deus bonus est.

in eandem quippe impietatem incideres. Sermone igitur ab omnibus bonum pronunciatur; quid tamen sit,non ab omnibus intelligitur: idcirco deus non cognoscitur ab omnibus: verùm propter ignorantiam tum deos,tum etiam nonnullos homines, bonos nominant; nunquam tamen esse boni possunt, neq; etiam fieri. Reliqui igitur dij cuncti immortales honorati nomine dei: deus autem bonum,non secundùm honorationem,sed ipsa sui natura; vna enim dei natura est,ipsum scilicet bonum,vnum quipe est in vtrisque nominibus, vnde cuncta genera profluunt; bonus enim porrigit omnia, nec accipit quicquam. Deus exhibet omnia, cupit nihil: igitur deus bonum, ac bonum deus.

## Commentum XI.



*AVLO antè de dei bonitate cùm secundùm phil. tum etiam secundùm diuinos,satis me locutū fuisse puto;quapropter breuiter me expediā.* vnde deū colere oportet duob.*&c. quasi diceret: Cùm deus sit super omnia,et causa omnium,& sine quo nihil omnia: illi ergo conuenit verum esse,quia causa est, vnde sunt omnia. At omnia appetunt esse, vt bonum omnibus appetibile: soli deo ergo hoc nomen propriè conuenit,qui solus est per se, & causa, qua subsistunt omnia.* Etenim ex iis, qui præter ipsum appellantur dii &c. *hoc est, quamùis & angeli,& heroes,& homines, præclarißima quædam sint naturæ lumina,in quibus conditoris patesit sapientia & bonitas; quia tamen mutuò acceperunt,quæ habent omnia, boni,proprio nomine vocari non possunt. vnde subdit,* nullus esse tam bonus potest,quàm deus vnicus,*id est,omnis creaturarum bonitas,cum diuina non conferenda bonitate; ipsa enim sola in immensum bonitati creaturarum antecellit omnium. probat quod dixerat:* Is,*inquit,*ipsum bonum est,nec aliud quicquam præter bonum: reliqua omnia ab ipsa boni natura secreta:*Et est sensus: Quemadmodum deus est à se;ita planè est sibi bonum: vnde sicut non potest suum esse amittere;nec etiam suum bonum. Deinde,quia nullius est indigus,& dat omnia: recipit autem nil: est ergo verè bonus, & non est aliud quàm bonum, nec vicißim bonum aliud quàm Deus. creaturæ verò,quia ex nihilo conditæ sunt,possunt non esse; quia etiam superioris indigent ope: bonæ,peculiari bonitatis titulo,dicendæ non sunt:* Corpus, *inquit,* & anima locum nullum habent, quo bonum capiant. *q. di. bonum illud cùm sit infinitum,à creaturis,nempè à corpore siue anima capi,hoc est,contineri seu concludi non potest,quasi in creaturis sit conclusum,& à primo fonte diuisum; non enim vult, diuinæ creaturas bonitatis participes non esse, sed eandem diuinam circumscribere, atq; complecti non posse bonitatem. vnde sequitur:* Tam ampla enim est bonitas, quàm existentia rerum omnium, tum corporalium, tum etiam incorporalium, sensibiliumq; & intelligibilium.*sensus est,omnium existentiam rerum, cùm visi-*

Quare deus bonus.

Textus.

Creatura non est comparanda creatori.

Creatura est particeps boni.

 *bilium*

*bilium atq; corporalium, tum etiam inuisibilium, & incorporalium, superat ampla de bonitas.* Id bonum est, id deus est. Caue itaq;, ne quando dixeris aliud quicquam bonum; profanus enim hic foret error. *Et hæc quidem intelligenda sunt de peculiari boni acceptione, quæ soli deo conuenit: non autem de vulgari illa, atque communi boni intelligentia, de qua legitur in principio Geneseos: Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et Paul: ad Timot. Omnis creatura dei bona est. Profectò quicquid est, in quantum est, bonum vocari potest, quia nimirum participat esse, & boni gerit similitudinem.* Neq; etiam dixeris deum aliquid quoddam præter solum bonum, in eandem quidem impietatem incideres. Nam deus non aliud quàm bonum: *siquidem bonum habet rationem finis, & appetibilis, & esse: at Deus est finis omnium vltimus, summè appetibilis, summèq; ac verè existens: igitur est bonus, & solus verè bonus.* Sermone igitur ab omnibus bonum pronuntiatur; quid tamen sit, non ab omnibus intelligitur: idcirco deus non cognoscitur ab omnibus, verùm propter ignorantiam, tum etiam nonnullos homines bonos nominant. *Et est sensus, quia quàmplurimos latet natura boni; hac de causa quid sit verè bonum ab eis ignoratur: vnde fit, vt deum quoq; nesciant, atq; ita cœcutiant, vt angelos aut homines bonos appellent. Adde (sicut sæpiùs dictum est) proprio ac peculiari nomine boni:* Nunquam tamen, *inquit,* esse boni possunt, neq; etiam fieri, *scilicet, qualis est deus: quemadmodum subiungit:* Reliqui igitur dij cuncti immortales honorati nomine dei. Deus autem bonus non secundùm honorationem, sed ipsa sui natura. *Iam palàm loquitur, & aperit quod priùs sub velamine dixerat: Ecce, inquit, semel tibi hoc cordis secretum pandam: Deus est natura bonus, angeli vero honoratione seu participatione tantùm, ob eas quas superiùs recitauimus causas; vna enim dei natura est, ipsum scilicet bonum, vnum quidem in vtrisq; nominibus, vnde cuncta genera profluunt: bonus enim porrigit vniuersa & non accipit quicquam. Et reuera, ad bonum spectat, aliis seipsum communicare, & ab illis accipere nihil: qui enim ab aliquo accipit; imperfectus vtiq; est appellandus, quippe qui accipiat quod priùs non habuerat. At bonum verum, cuiusmodi est deus, est omnibus modis perfectum: non potest ergo aliquid recipere, quod priùs sibi non inerat, vnde Psa. 15. Ego dixi deus meus es; quia bonorum meorum non eges. Bene ergo dictum est à Mercurio:* Deus exhibet omnia, cupit nihil: *igitur deus bonum, ac bonum deus.* Deus *inquam,* quia est bonus, homini dedit omnia, suæ congratulatus imagini. *Inprimis sua illum obsignauit imagine, qua sui esset capax opificis, illumq; intelligere posset, ac sic intellectum amaret: demum sua esset fruitio, atq; possessio. Deinde omnia vsui concessit humano, cuius gratia condiderat omnia, oues & boues, volucres cœli, & pisces maris. Addidit spiritus illos cœlestes, mentesq; beatas, in socios & ministros: Prophetas in æterni regni nuntios: Apostolos in doctores & pastores: filium in pretium & exemplum: spiritum sanctum in pignus & in ducem. Deniq; seipsum cum vtroq; in præmium sempiternum: ipse autem cupit nihil, quasi nostrorum bonorum indigus. Bonus igitur es domine deus noster, & propter bonitatem, sicut fecisti & redemisti; ita nostri miserere, quia tu solus bonus, & omnis boni author.*

Textus. Genes. Deus & bonũ idem sunt. Angeli quomodo boni dicantur. Natura boni. Deus dat omnia homini.

MERCVRIVS.

Deus est pater

Altera dei appellatio Pater est, ob eam causam quòd omnia gignit; Patris enim officium est, gignere. Quapropter præstans id in vita, censetur studium, atque pi-

Deus est pater omnium.

que pium apud ſapientes, procreatio liberorum. Extrema verò omninò calamitas,& impietas accidit illi,qui abſq; liberis ex vita decedit. Qua de cauſa dæmonibus dat pœnas poſt mortem. Supplicium denique huiuſcemodi eſt,vt ſterilis anima in corpus quoddam per iudicium migret, cui nec maris, nec fœminę natura inſit. Quod quidem à ſole eleuatum eſt,atque connexum. Igitur, ô Æſculapi,cum homine, qui nullos genuit filios, nullum habeto commertium; infelicitatis tamen eius miſerere, cùm noueris quæ hunc mulcta poſt interitum maneat. Tot igitur & talia dicta ſint ô Æſculapi,ex quibus præcognitio quædam omnium naturæ colligitur.

Sterilis ignominia.

Crux Domini noſtri Ieſu Chriſti exordium extitit, ipſa quoq; & finem dedit die veneris,cui hæc conſecrata eſt dies.

# Commentum XII.



*OST primam dei appellationem, quam ſoli deo propriè congruere, ſapientiſſimus Mercurius profitetur, ad ſecundam accedit nihilo prima inferiorem, qua deum patrem dicendum appellandumque eſſe arbitratur : de qua quidem in principio huius tertij adductis eiuſdem Mercurij authoritatibus, hinc inde collectis ſolicitè diſputaui. Cæterùm, deum eſſe omnium patrem, Moyſes in Deuteronom: clariſſimè docet cap. 23. Numquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, & fecit & creauit te? Eſt ergo deus, iuxta Moyſis vaticinium, pater noſter, creatione, quia de nihilo produxit: formatione, quia nimirum ad ſuam effinxit imaginem: poſſeſſione, quia illius ſumus poſſeſſio, populus eius, & oues paſcuæ eius. Iſaias clamat & audet 63. Tu enim pater noſter, & Abraham neſciuit nos, & Iſrael ignorauit nos. Tu domine pater noſter, & redemptor noſter, à ſeculo nomen tuum: Pater noſter (inquit Hieronymus) quia creator es omnium. Neſcit Abraham, & ignorat Iſrael, quia te offendimus: nec cognoſcunt filios quos à deo ſuo intelligunt non amari : hoc eſt ergo omne quod poſtulant, vt quia pater eorum eſt, & hoc eos dignatus eſt nomine: non obliuiſcaris filiorum ſuorum, ne per ipſos nomen dei blaſphemetur in gentibus. Et cap. 64. idem propheta precatur: Et nunc domine pater noſter es tu, nos verò lutum, & fictor noſter tu, & opera manuum tuarum omnes nos. Quanquàm lutum ſimus, ait Hierony: & opera manuum tuarum: & fictor noſter ſis: nec vas figulo valeat reſpondere, quare ſic me feciſti; tamen ſcientes eſſe nos filios, audemus dicere : Ne iraſcaris domine ſatis. Ieremias cap. 3. hoc idem deſcribit, adhortaturq; populum, vt deum patrem vocet: ergo ſaltem à modò voca me pater meus, dux virginitatis meæ es tu: Erubeſcant igitur hæretici, inquit Hieronymus, qui nolunt ad meliora conuerti: nec regredi ad patrem creatorem, ſaltem à modò voca me pater meus, dux virginitatis meæ es tu. Ipſe deſpondit animam veſtram amplexibus ſuis. Dauid Pſal. 102. Quomodo miſeretur pater filiorum, miſertus eſt dominus timentibus ſe: Iam ſæuiat quantùm vult, pater eſt, inquit Auguſt. Fili ſi ploras, ſub*

Deus quare pater dicatur.

Moyſes.

Iſa.

Hieronymus.

Iſa.

Ierem.

Hierony:

Dauid.

Deus est pater omnium.

patre plora, noli cum indignatione, noli cum typho superbiæ: Medicina est, non pœna: castigatio, non damnatio. Et ser: 126. de tempore, exponens illud Matt. 6. Pater noster, qui es in cœlis: Inprimis, inquit, bonitatem dei & gratiam protestamur; nam quando nos terrestres, miseri, & imbecilles, & inutiles serui auderemus vultum leuantes ad deum dicere: Pater noster, nisi ipse per suum nobis vnigenitum, hanc fiduciam præstitisset? sicut scriptum est: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Accepta igitur potestate patrem vocamus deum; quia per fidem spiritum adoptionis accepimus: vt nos filios dei factos gratulemur. vnde Apostolus ad Ephes: 3. Huius rei flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur. Et 4. eiusdem epistol: Vnus deus, & pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis: Non enim, inquit Chrysostomus, super te quidem maior, super illum verò minor inuocatus est. sed est super omnia, hoc est, dominus & omnium supremus: per omnia prouidens & gubernans. Et in omnibus vobis, id est, inhabitans. Et exponens illud: in quo obsignati estis in die redemptionis, capitis eiusdem: Patrem vocas deum, non quidem à natura, neq; à virtute; sed à sola benignitate, & multa misericordia. Si patrem inuocatis eum, qui sine personarum acceptione iudicat vnumquemq;: in omni conuersatione oportet vos sanctos esse, sicuti & ipse sanctus est: Sancti, inquit, eritis, sicut & ego sanctus sum. Quod ergo est opus filij dei? Inimicis ignoscere: pro crucifigentibus precari: pro odio habentibus sanguinem fundere. Quare ergo fratrem vituperas? si verò non est frater tuus, quomodo dicis: Pater noster? illud enim, Noster, multas personas designat. Ambrosius in eandem Pauli authoritatem sic scribit: Pater est deus, inquit, quia nulli debet, quod est. Per omnes est, quia ex eo omnes, & super omnia est: quia ex eo sunt omnia, quæ ex eo sunt, & in omnibus nobis est, per spiritum suum, quem dedit nobis. Et lib. 3. de virginibus, exponens illud Ioan. 20. Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum: Pater est mihi iuxta diuinam generationem: iuxta adoptionem, pater vester est. Hieronymus in cap. 4. ad Eph. Super omnes est deus pater, quia author est omnium: per omnes filius, quia cuncta transcurrit, vaditq; per omnia: in omnibus spiritus sanctus, quia nihil absq; eo est. Tale quid de creaturis, & de deo etiam Zeno cum suis Stoicis suspicatur, quem secutus Virgilius ait: Deum namq; ire per omnes terrasq; tractusq; maris, cœlumq; profundum. Principio cœlum ac terras, camposq; liquentes, lucentemq; globum lunæ, titaniaq; astra. Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus Mens agitat molem, & magno se corpore miscet. Et exponens illud Prouerbiorum cap. 1. Audi fili mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ: Pater omnium electorum, inquit, deus est: mater verò est ecclesia, de qua Psal. 112. loquitur: Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem. Et iterum in expositione illius versiculi cap. 3. Quem diligit dominus corripit: & quasi pater in filio complacet sibi. Tantò ergo minùs de flagello, quo castigamur, murmurare debemus; quantò certiùs in eo paternæ dilectionis pignus tenemus. vnde & ipse dicit Apocal. 3. Ego quos amo, arguo, & castigo. Basilius quoq; 2. lib. aduersus Eunomium, quare deus noster pater dicatur, egregiè interpretatur: Deus, inquit, non abusione, aut translatione, sed proprio, ac vero nomine pater appellatur, quippe qui per hos corporeos parentes à nihilo nos ad esse produxerit, & curet sibi adiungere. Noster ergo pater est, creatione, adiunctione, adoptione, cura, solicitudine, miseratione, obsignatione, hæreditate, honore pariter & timore, fœcunditate operum, & quæ sunt generis eiusdem. Itaq; rectè dictum à Mercurio, deum propriè atq; peculiariter, patrem esse appellandum; est enim omnis fœcunditatis principium, atq; vtriusq; sexus fœcunditate plenissimus. Patris enim officium est generare. Quapropter præstans id in vita, censetur studium atq; pium apud sapientes, procreatio liberorum. Extrema verò omnium calamitas & impietas accidit illi, qui absq; filijs ex vita decedit.

Ioan. 1. — Ephes. 3. — Chrys. — Ambrosius. — Hieronym. — Zeno. — Virgilius. — Apoc. — Basilius. — Patris officiũ.

Plato



Plato 6. de legibus, iubet infœcundas mulieres à viris esse separandas. In lege Moysi sterilis prohibebatur templi ingressu: sacrificiis interesse siue offerre: cuiusmodi plurima extant in diuinis literis virorum mulierumq; exempla. Verùm animæ sterilitas summopere cauenda est, quam huiusmodi leges præsetulisse videntur. Quam ob causam Dauid præcatur Psal 34. Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Ego attuli fœcunditatem, ipsi verò retribuebant sterilitatem. Ego vitam, ipsi mortem. Ego honorem, ipsi contumelias. Ego medicinam, ipsi vulnera, & in his omnibus quæ retribuebant, vtiq; sterilitas erat. hanc sterilitatem in arbore dominus maledixit, sicut legitur in Euangelio Matt. 21. vbi fructum cùm quæreret non inuenit, folia erant & fructus non erat: verba erant, & facta non erant. vide in verbis numerositatem, & in factis sterilitatem: Qui prædicas non furandum, furaris &c. Tales erant, qui Christum interrogabant, quæ ipse ignorabat. Alioqui si ita res se haberet; non esset vtiq; fœcunditati, anteponenda virginitas: quod profectò omnibus propemodum legibus, minimè probatur. Itaq;, animus infœcundus, nobis cauendus est, sterilisq; voluntas: quorum alter masculinæ prolis, alter verò fœmininæ gerit imaginem. Is ergo, qui cùm intellectus fructibus, tum etiam voluntatis vacat: induet corpus quoddam per iudicium, cui nec maris, nec fœminæ natura insit, hoc est, pœnas dabit, animi, voluntatisq; sterilitati congruentes: quippe, qui omni caruerit fœcunditate. Monstruosam igitur, & quasi naturæ incognitam pœnam subibit. Nam qui omni tum animi, tum etiam voluntatis, bonis actibus caruerit, nō rei animatæ, sed inanimatæ potiùs est conferendus: Quod inquit, corpus à sole eleuatum est, atq; connexum, id est, aëri deputabitur, ventis & turbinibus expositum, vel aliæ cuiuis pœnæ, suæ sterilitati conformi: à qua quidem sterilitatis pœna, liberet nos sanctus Pymander, cum suo verbo lucidissimo, & spiritu vtriusq;, per merita Christi, eiusq; matris, & omnium sanctorum amen.

Dei nomina. Plato. Quæ sterilitas sit timenda. Augustinus. Rom 2. Masculus. Fœmina.

Finis Dialogi secundi.

# DIALOGVS TERTIVS.

## DE NOMINIBVS DEI.

MERCVRIVS.

Gloria omnium deus, diuinum, diuina natura, principium vniuersorum deus, Mens, Natura, Materia, sapientia ad cunctorum demonstrationem, principium, diuinitas, actus, necessitas, finis & renouatio.

# Commentum I.



MVLTA, & quidem præclara, perpaucis tamen verbis, hoc in Dialogo à sapientissimo Mercurio describuntur: inprimis admiranda dei epitheta: informis deinde materiæ ornatus, aptaq; compositio: angelorum ministerium, amorq; præcipuus in mundi exordio, rerumq; distributione facienda: hominis conditiones, finisq; præcipuus: demum omnium resurrectio, atq; renouatio. de quibus omnibus ordinatim nobis disputandum est, fauore atq; benignitate diui Pymandri, qui

Dei nomina. *dri, qui eſt gloria omnium, ſicut in principio poſitũ eſt Dialogi:* gloria omniũ Deus.
Deus quid ſignificat. *Cæterùm, hoc ſanctum & admirabile nomen, iuxta Damaſceni ſententiam lib.1. cap.1. à thein, quod eſt currere, atq; vniuerſa fouere dicitur. Aut ab ethin, hoc eſt, ardere; eſt enim ignis conſumens, ſecundùm Apoſtoli authoritatem: vel à theaſte, quod eſt conſiderare omnia. Quam ob cauſam ab vniuerſali prouidentia, deum vocamus, vtpote o-*
Dionyſius. *mnibus prouidentem, vniuerſaq; ſpectantem. vnde Diony: 12. de diuinis nominibus: Om-*
Aratus. *nia videt deus bonitate, & prouidentia perfecta. Et Aratus: A Ioue, inquit, nos ſumus,*
Plato. *ille fauet, & vires cunctis miniſtrat. Plato in Cratylo: Equidem, inquit, ita coniicio, videntur vtiq; mihi Græcorum priſci, deos ſolos putaſſe eos, quos etiam his temporibus barbarorum plurimi arbitrantur, Solem, lunam, terram, ſtellas, cœlum. Cùm hæc omnia perpetuo in curſu eſſe conſpicerent, ab hac natura* τὸ θεῖν θεοὺς *nominaſſe videntur: deinde & alios animaduertentes eodem nomine nuncupaſſe. Videtur igitur Plato alludere ad thein, quod eſt currere, ſiue fouere, vel à vita nomen ſortitur, quod ſcilicet vita ſit omni-*
Iouis nomen. *bus viuentibus: vnde & Iupiter dictus eſt. Iouis autem nomen, quidam* ζῆν, *quidam verò* δία, *vocant, quæ partes in vnum compoſitæ, naturam dei ipſius oſtendunt. Hic Iupiter Saturni filius,* κόρος *dicitur, quod quidem nomen, non puerum ſed puritatem ſignificat mentis ipſius, & ſynceram integritatem. Eſt autem is cœli filius, quippe aſpectum habens ad ſupera. Aut* δέος, *id eſt, timor, quòd colentibus ſit timori, de quo in Pſal: legimus: Timor domini ſanctus permanet in ſeculum ſeculi. Alias ſapientum authoritates ſuper hac materia in primo Pymandri fol. 204. videre poteris, & fol. 89. &*
Elohim. *91. Apud Hebræos Deus vocatur, El, vel potiùs, Eloha, idem eſt, quod deus. Elohim, plurale nomen, latinè, dij, quod quidem etſi pluralitatem deſignet; cum verbo tamen ſin-*
Creauit Gen.1 *gularis numeri iungi ſolet, quoties in ſcriptura ſacra pro deo vero accipitur: ſic enim legitur Geneſis primo: In principio creauit dij cœlum & terram: Bara creauit, non bareu, creauerunt, perſonarum trinitatem indicans diuinarum, atq; vnitatem. Sic Rabbi Hunna profeſſus eſt. Et iterum, creauit dij Adam. Et 11. Deſcendamus, & confundamus labia eorum, & ſubditur: Et deſcendit dominus ad videndum turrim. Et 35. Quia ibi apparuerunt ei dij, & poſtea ſubiungit: Fac ibi altare deo, qui apparuit tibi. Deutero. 4.*
Deutero. *Quæ eſt gens, quæ habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut deus noſter adeſt nobis? Et in*
Ierem. *vltimo: Non poteris ſeruire deo; quia dij ſancti ipſe. Dij, & ipſe, non ipſi. Ieremiæ 23. Et peruertiſtis verba deorum viuentium, domini exercituum, non dominorum dixit. Itaq; ſi iſtud nomen, quando deum verum ſignificat, ſemper ſingulari numero coniungeretur; non diceret in Geneſi primo, faciamus, ſed faciam. Ex illa ergo Geneſis authoritate, qua dictum eſt: Faciamus hominem ad imaginem, & non ad imagines noſtras, perſonarum trinitas, cum eſſentiæ vnitate, clarè intelligitur.*

## *Iehoua.*

*In primo Pymandri fol: 91. nonnihil de hoc nomine Iehoua à me dictum eſt, de quo paulò copioſiùs diſputabitur. Hoc eſt nomen Tetragrammaton, quod præ cæteris deo attributis nominibus, propriùs diuinam indicat eſſentiam. Inter veteris legis interpretes,*
Rabbenus. *quidam dictus eſt Rabbenus Heccados, latinè doctor noſter ſanctus, is ad interrogationes Antonij vrbis Romæ Conſulis: Deus, inquit, non habet nomen, cuius nos cognitionem habere poſſimus: quandoquidem ipſius ſubſtantia, nomen ipſius ſit, quæ nobis incognita eſt, & nomen ſimiliter. Quamobrem, diuina nomina, dei potiùs attributa, quàm*
Nomen 4. literarum. *illius ſubſtantiam, diuinamq; naturam oſtendunt, licet nomen quatuor literarum operationibus diuinis peculiariùs ſit attributum, atq; accommodatum. hanc ob cauſam Hammephoras, id eſt, nomen expoſitum vocatum eſt, hoc eſt, nomen (authore Rabbi Moyſe Ægyptio) ſine mixtura oſtendens creatoris ſubſtantiam. Sanè, huiuſmodi nomen non eſt æquiuocum, nihilq; deo, & creaturæ ſignificat commune: ſicut cætera ipſius nomina*

Dei nomina.

gloriosa, vtpote Adonai, à verbo, Adon, quod est dominus, deductum; hoc enim nomen creaturis communicatum fuisse, scriptura clarissimè docet. Genesis 18. Angelo tribuitur: Adonai, inquit, si inueni gratiam in oculis tuis. Sic Dayyan, id est, iudex. Zadir, id est, iustus, Hannun, gratiosus vel pius, misericors. At nominis, quod quatuor scribitur literis, deriuatio ignoratur, nec ipsum cum alio participat. Vide huius maiestatem nominis: Non dicebatur, nisi in sanctuario à sacerdotibus sanctificatis, & in benedictione sacerdotum tantùm, & tunc etiam à sacerdote magno in die ieiunij, sanctificationis gloriosæ. Nume. 6. Sic benedicetis filiis Israel, id est, cum Hammephora. Quidam putant, falsò tamen, nomen Iouis ab hoc esse deriuatum, quandoquidem illæ quatuor literæ, sic vt punctatæ sunt, יְהֹוָה non Ioua, sed Iehoua reddunt atque efficiunt: quamuis Iudæi illud pronuntiare non audeant, sed loco illius, Adonai, proferant: qui autem in nostris literis, Ioua sonare contendunt, id ex eo potissimùm probare conantur, quod Hebræorum Grammatici dicunt: cum sceua aliqua literarum gutturis sequitur, plerumque & sceua ipsum, & gutturis literam simul per syncopam auferri: Exempli gratia, Iehuda, Iuda, similiter Ioua, non Iehoua. sed tunc esset trium literarum non quatuor, quod ne cogitari quidem licet; nefas enim est eo in nomine quicquam vel addi, vel minui, sed sic omninò debet scribi, & pronuntiari (si tamen pronuntiandum est) sicut deus mandauit Moysi. Quocirca Grammaticorum regula in eo locum non habet, præsertim cùm rarò in sacris literis reperiatur, nisi apud Talmudistas. Ipsum igitur nomen quatuor literarum cum sceua, h, litera, quæ lenem habet aspirationem, & scribi, & pronuntiari debet. Apud autem Hebræos hoc nomen multa significat, nempè generans, vt dicunt quidam: alij essentiam, siue quia dat omnibus esse: alij vnus & omnia, siue vnus omnia eminenter continens, nomen istud significare affirmant. Planè, nomē est ineffabile, diuinæ trinitatis indicans sacramentum. Sanè, cùm ipsum nomen generantem significet, generans autem sine generato esse non possit, nec generans, & genitum sine amore: in se ergo continet sanctæ trinitatis admirabile, sanctumque sacramentum. Literæ huius nominis, etsi quoàd numerum quatuor sint; in veritate tamen non sunt, nisi tres, scilicet, Iod, He, Vau. Ex eo autem quòd He, ponitur secundo, & quarto loco, quatuor esse censentur. Tres igitur huius nominis literæ, tres diuinas designant hypostases; nam prima quidem, nempè Iod, principium interpretatur, eo quòd omnium aliarum principium sit, rectissimèque patrem in diuinis insinuat. Secunda, He, quæ esse, vel viuere significat, filium innuit, per quem facta sunt omnia, & viuunt vniuersa, & quicquid factum est, in ipso vita est. Tertia est, Vau, quæ est copulatiua, spiritum sanctum optimè exprimit, qui est nexus amborum. Secunda autem geminatur, ad insinuandum, solum filium, duplicem habere respectum, nempè productum & producentem, duplicem sub vna persona consistere naturam, diuinam ab æterno, humanam ex tempore, deus æternus, homo in fine temporum. In antiquis Hebræorum codicibus per tria Iod scribitur, hoc modo, (ייי) Iod, principium significat, quod quidem in operibus trinitatis intrinsecis soli patri tribuitur: in operationibus tamen extrinsecis, tribus est commune personis. Itaque illa tria, tres sunt diuinæ personæ, vnica verò Camex Iod supposita, diuina est natura, quæ vnicuique personæ tota impartibiliter communicatur. Circulus autem, quo tres literæ includuntur, est diuinæ essentiæ identitas. Itaque, sicut tres huiusce nominis syllabæ simul sumptæ vnū nomen efficiunt; ita tres personæ sunt, vnus deus. Ex quatuor verò istis literis, tria nomina diuina componuntur, Iah, hu, Vehu: Primum, ex prima & ex secunda componitur, hoc est, ex Iod, & He, hoc modo (Iah) quod idem est, quòd deus: & patrem designat, qui totius diuinitatis fons est. Secundum verò nomen, ex secunda & tertia (hu) quod, ipse, interpretatur, & filium significat; quia ipse profectò est, quem prophetæ prædixerunt. vnde Isa. 35. Elohim hu iaba: Deus ipse veniet & saluabit nos. Tertium nomen ex tertia & quarta, scilicet, ex Vau, & he, vehu, quod interpretatur (Et ipse) quia scilicet ipse quoque

Adonai.

Excellentia huius nomin:

Iouis nomen

Non est addēdum nec minuendum.

Significatio nominis.

Literæ huius nominis.

Iod.

He.

Vau.

Duæ naturæ.

Tres Iod.

Circulus.

Iah.

Hu.

Vehu.

 post si-

Deus est gloria omnium.

post filium mittendus erat, & quidem visibiliter. In hoc autem, quòd secundum nomen descendit à primo, & tertium à secundo; litera enim, He, communis est primo ac secundo nomini: Vau, verò secundo & tertio, ostenditur planè, filium ei, à quo genitus est patri, consubstantialem esse; spiritum quoq; sanctum consubstantialem filio. Profectò, filius est in patre, & pater in filio, spiritus autem sanctus in vtroq;. Amplius, omnes huius nominis literæ eædem sunt, ex quibus tria tempora præteritum, scilicet, præsens & futurum, verbum substantiuum indicatiui modi apud Hebræos significant; verbũ namq; substantiuum indicatiui modi stabilitatem significat: cætera verò fluxibilia sunt. Itaq;, verbum substantiuum, personarum innuit stabilitatem & tria tempora, haiah, fuit, houe, est, ihie, erit, earundem æternitatem insinuat, nempe patrem, filium, ac spiritum sanctum esse, fuisse, atq; fore semper. Hæc sunt, quæ in hoc sacro nomine Tetragrammaton abscondita sunt mysteria. Quid igitur significat deus, patet.

Trinitatis mysterium.

MERCVRIVS.

Gloria omnium Deus.

## Commentum II.



VID significet hoc nomen, Deus, breuiter, succinctèq; complexi sumus: quomodo autem sit gloria omnium, sicut dictum est à sapientissimo Mercurio; eadem quoq; diligentia, breuitateq; nobis est amplectendum. Cæterùm, quid sit gloria à Cicerone sic describitur: Gloria est solida quædam res, & expressa, & non adumbrata. Ea est consentiens laus bonorum: incorrupta vox bene iudicantium de excellente virtute. Ea virtuti resonat tanquam imago 3. Tuscu: Præclara est Ciceronis de gloriæ diffinitione sententia; siquidem ea sunt gloriæ plena iudicanda, quæ nullo falsitatis velamine teguntur, reiq; nulli instabili innituntur: denique quæ probis, atq; incorruptis hominibus probantur. Tria ergo veræ gloriæ sunt tribuenda; stabilitas, veritas, atq; consentiens bonorum iudicium. Et reuera, teste Quintiliano, consentiens laus bonorum, gloria appellatur. vnde 2. de inuentione ipsemet Cicero ait: Gloria est illustris, ac peruagata multorum magnorum, vel in suos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum. Sanè, ea est laus, & gloria rectè factorum, magnorumq; in republica meritorum, quæ cùm optimi cuiusq;, tum etiam multitudinis testimonio comprobatur. Hæc si ita sint, soli certè deo sunt attribuenda; ipse enim est per se stabilis, imò ipsa stabilitas, atq; veritas, causaq;, qua alia vera sunt atq; stabilia, de omni bene meritus creatura, cuius larga beneficia super omnia sua opera diffusa, laudant omnes. Adde, quòd si (vt idem dicit pro Planco) is gloria maximè excellit, qui virtute plurimùm præstat. Profectò, sicut deus virtute cæteris omnibus antecellit creaturis idq; in infinitum; ita etiam & gloria: soli ergo deo gloria debetur, qui est gloria omnium: quia secundùm Apost: 2. ad Cor. 10. Qui gloriatur, in domino glorietur. Et Ieremias 9. Non glorietur sapiens in sapientia, nec diues in diuitiis, nec fortis in fortitudine, sed in hoc tantùm nosse me. Sanè, quid habet omnis prorsus creatura, quod à deo non acceperit? si autem accepisti, quare gloriaris, quasi non acceperis? 1. Cor. 4 Quod August. in epist. ad Valentinum, & de correptione & gratia, & ad Bonifacium contra duas epistolas confirmat: Quis, inquit, efficit, vt ex filio iræ fieres hæres vitæ æternæ? Qui enim gloriantur quasi non acceperint; ij profectò in seipsis, & non in domino gloriantur. Vnde constat, ait Chrysost: in eundem Pauli locum, esse dignum, qui lauderis? Certè, si habeas gratiã, & hominum iudiciũ non corrumpatur; adhuc tamen omnia à Deo accepisti: Quid

Quid sit gloria.

Cicero.

Quintilianus.

Deo soli debetur gloria.

Paulus.

Ierem.

August.

Chrys.

igitur

Deus est gloria omnium.

igitur tibi simulandũ est, quod non habes? Num ipse per te rectè operatus es? Non sanè, sed accepisti. si accepisti, non tuũ accepisti; si non tuum: gloriare igitur in domino. Itaq;, Deo propriè est gloria attribuenda, qui propria virtute præstat omnibus Sanctis quoq; gloria debetur, sicut scriptura docet: Gloria hæc est õnibus sanctis eius. sed ipsi quoq; in domino gloriantur, à quo acceperunt, vt gloria illis debeatur. Seneca lib: 3. epist: Gloria est frequens de aliquo fama cum laude: fama igitur laudi mixta, eiq; frequenti, gloria nominatur: sed quæ frequentior fama cum laude, quàm ea, quæ vero, & soli Deo est tribuenda? Valerius Maximus lib: 7. cap. 2. Expedita, & compendiaria via eos ad gloriam peruenire Socrates dicebat, inquit, qui id agerent, vt quales videri vellent tales essent. qua quidem prædicatione aperte monebat, vt homines potiùs ipsam virtutem haurirent, quàm vmbram eius consectarentur. Sanè, si iuxta aliam Ciceronis descriptionem: Gloria est alicuius magnifici, vel bonæ artis latè patens præconium: & vt perhibent, qui de magnis maiora loquuntur, secundam vitam dat gloria: si quis igitur ad gloriam assequendam laborat, talem se præbeat, qualis vult haberi. Et is profectò Deus est, qui pater est, & bonus, & vt Deus, & pater, & bonus, vult haberi, & coli. Reuera, si ostentatione inani, & ficto sermone, vel vultu, stabilem se gloriam quis assequi arbitretur, vehementer errat; vera enim gloria radices agit: ficta autem omnia, celeriter tanquam flosculi decidunt, neq; simulatum quicquam potest esse diuturnum. Quam ob causam rectè dictum est à Propheta Iob cap: 20. Gaudium hypocritæ ad instar puncti esse, si ascenderit vsq; ad cœlos superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine pendetur: & qui eum viderant, dicent: vbi est? velut somnium auolans non inuenietur. Ficta ergo gloria debetur hypocritis, quorum gaudium est ad instar puncti: Deo autem vera, & sempiterna, vtpote veræ, & sempiternæ maiestati. Plato de legibus dial: 12. Vtiliter, inquit, ciuitatibus præcipitur, vt bonam apud multos existimationem non paruipendant. Maximum sanè, atq; rectissimum est, vt cùm sis probus; ita gloriam quæras, aliter minimè, si modò perfectus vir futurus es. At, cui constare poterit, se perfectè futurum: illi ergo, qui semper est perfectus, imò ipsa perfectio, vera gloria tribuatur. Plotinus, Enneadis 2. lib. 3. cap: 14. Vel iustè habetur, inquit, gloria, vel iniustè. si iustè, tum officiis, tum existimantium æquitate comparata est; si iniustè, ex honorantium iniustitia proficiscitur. Simile quiddam habetur in psalmo 9. Laudatur peccator in desideriis, & iniquus benedicitur. Et psalmo 51. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Sed Deo multis, iustisq; officiis in nos præstitis, omniumq; consensu, gloriam illi impendimus. Verè est ergo omnium gloria, & illi propriè vera persoluitur gloria. Itaq;, iuxta huiusmodi sapientum sententiam, Deus est gloria omnium, quippe, qui verax sit, & stabilis, virtutum pater, omnis gloriæ, splendorisq; principium, & origo, omnium consensu, atq; iudicio laudatus. Iure ergo optimo est pater gloriæ, largitor, atq; conseruator, in angelis concinentibus, gloria in excelsis Deo: in hominibus, qui illius participes facti sunt gloriæ. In cœlis enarrantibus gloriam Dei: deniq; in vniuerso orbe, qui plenus est maiestatis gloriæ suæ. Cæterùm, in diuinis literis gloria, interdum accipitur pro gratia, seu remissione peccatorum, quam Deus ostendit, cùm iustificat impium: Omnes, inquit Paulus ad Rom: 3. peccauerunt, & egent gloria Dei, id est, gratia iustificante, per quam suam manifestat gloriæ magnitudinem. aliquando gratiam significat perfectam, atq; completam; diuinam ipsius visionem, quæ est vita æterna, finis, complementum, atq; perfectio rationalis creaturæ, hanc habere Moyses summopere cupiebat. Exo: 33. Ostende, inquit, mihi gloriam tuam, id est, te ipsum: Dignare me, tuæ ineffabilis, admirabilisq; visionis aspectu. Dauid, psalmo 16. Satiabor cùm apparuerit gloria tua: Cùm te videro, inquit. Et psalm: 83. Gratiam & gloriam dabit dominus: Gratiam, inquit August: de qua Apostolus 1. Cor: 13. ait: Gratia Dei sum id quod sum. & gloriam, de qua idem Apost: 2. Tim: vlt: Superest mihi corona iusti-

[Margin notes: Seneca. — Valerius. — Cicero. — Vera gloria. — Iob. — Plato. — Plotinus. — Psalm. — Deus est gloria omnium. — Gloria dei quid significet. — Moyses. — Dauid. — Paulus.]

Natura quid sit.

*na iustitiæ. Et ad Rom: 2. Reddet his, qui secundùm patientiam boni operis, gloriam & honorem. Et iterum: Gloria & honor, & pax operanti bonum. gloriabatur Apostolus, sed in testimonio bonæ conscientiæ, sicut ipse professus est ad Cor: 2.1. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Et cap: 10. dicit se gloriari secundùm mensuram quam à domino acceperat: Non, inquit, in immensum gloriamur, sed secundùm mensuram regulæ, q. d. in domino, & non in nobis gloriamur. vnde cap: 11. In his, quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor, hoc est, in humilitate mea, quæ est causa gloriæ meæ, per gratiam illius, qui est gloria omnium. De hac gloria, quæ est gratia perfecta loquitur. Psal: 149. Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Cubilia sanctorum, est requies perfecta, hæreditas sancta, pax opulenta, quæ in hac vita perfectè haberi non possunt. Cùm igitur Deus benedictus sit gloria omnium, secundùm Mercurium, quia nimirum, teste Apostolo, qui gloriatur, in domino debet gloriari: Afferamus ergo cum Dauide psal: 28. domino gloriam & honorem: afferamus gloriam nomini eius. Gloriam quidem, inquit Basilius, per bona opera, per sobrietatem, perque sanctimoniam eos peculiariter contingentem, qui se ex professo obstrinxerunt tuendæ religioni, atque glorificant Deum in membris suis: & gloriantur in Deo, cuius nomen, & gratiam cognouerunt. Vnde Dauid psal: 5. Et gloriabuntur in te, qui diligunt nomen tuum. His enim solis licet maximè gloriari, ait Chrysostomus; nam qui de his, quæ ad hanc vitã pertinent, gloriatur, is nihil differt ab iis, qui in somno voluptate fruuntur. Quid enim est in rebus humanis, de quo quis verè possit gloriari? Non vires corporis, cùm in nostro arbitrio non sint positæ; similiter nec diuitiæ, laudes, copiæ rerum, & quæ sunt generis eiusdem: hæc omnia tempori subiacent, & cum ipso tempore defluunt. Quid, inquam, habet homo, de quo possit gloriari? cùm de præterito meminit se habere, de quo doleat, de futuro autem, quod timeat? Sola igitur gloria nostra, est Pymander noster, qui est gloria omnium, pater gloriæ, princeps virtutis, cui soli propriè debetur gloria, in quo gloriatur, qui de suis bonis meritis gloriatur: denique qui est gloria, & magnificentia omniũ.*

Cor: Gloria Pauli. — Psalm: — Deo gloriam damus. — Psalm: — Deus nostra gloria.

## Mercvrivs.

Diuinum, diuina natura.

# Commentum III.

### Qvaestionis primae. Cap. I.

Diuinitas quid.



*OST primum Pymandri epithetum, ad secundum nobis est accedendum, eiusque dilucidationi vacandum: Deus, inquit, non solùm est gloria omnium; verùmetiam est diuinum, atque diuina natura. Quid sit diuinitas apud Mercurium paulò ante huius libri ostendere curauimus; idem enim esse ait diuinitatem, essentiam, ipsamque Dei naturam. Porrò, quot modis accipiatur essentia, & quomodo esse, & essentia in Deo sint idem, in primo Pymandri disputauimus. quomodo verò se habeat ad personas diuinas, in eodem & in secundo Pymandri. quam ob causam illa mihi repetenda non esse, censeo, sed ad aliorum elucidationem transeundum, quæ hactenus non attigi. Quia autem hic sese offert occasio ad loquendum de natura, de qua propositum erat mihi loquendi, etiamsi de diuina Mercurius loquatur natura; ad hanc tamen inquisitionem cõducere arbitror, si naturæ pro-*

prietates

Natura quid sit.

prietates, conditionesq́ manifestentur: de natura ergo ipsa loquamur, atq; quid ipsa sit audiamus: Natura, teste philos: 2. phys: tex: com: 3. est principium quoddam, & causa quietis & motus eius in quo est primò per se, & non secundùm accidens. Principium autem, iuxta Simplicij sententiam, aliorumq́ Græcorum, pro causa ponitur efficiente. Sanè in re naturali duplicia sunt principia sui motus, nempe principale, & secundarium, quod instar instrumenti se habet ad primum: sicut videre licet in igne, in quo est forma ignis, & leuitas: fertur autem ignis sursum, à sua quidem forma principaliter, sed mediante leuitate. Itaq;, natura est principium, primum scilicet, atq; principale, nempe forma substantialis, non qualitas naturalis. Et reuera, si forma substantialis sit primum principium essendi rei naturalis, atq; distinguendi à re non naturali; erit ergo præcipuum motus quietisq́ principium in re naturali, & ex consequenti principaliter natura per se, primò, & non per accidens; ad differentiam vtiq; principij intrinseci in aliquo existentis, non quidem vt talis: Medicus enim sanat seipsum, non quidem vt medicum, sed vt infirmũ: ars ergo medendi natura dici non potest; quia non est per se, sed per accidens, aliquem, & medicum, & infirmum esse. Principium ergo, quod natura appellatur, est per se primum, per se tale, atq; intrinsecum determinatum, propriè, & principaliter. Auicenna lib: 1. ca: 5. suæ sufficientiæ sic diffiniuit: Natura est principium motus, si fuerit, & quietis similiter. sed præstat dicere naturam esse principium motus & quietis si res, in qua inuenitur, capax sit vtriusque; sin minus, sufficit eo modo illius esse principium, quo eius congruere putamus naturæ: partes namq; centrales terræ, aptæ sunt moueri, deinde quiescere. Nam si extra centrum traherentur, & suæ postmodum naturæ relinquerentur; illicò suam primam quietem peterent. In cœlo autem licet natura posit esse vtriusq; principium; quia tamen tali est ordinatione disposita, vt quies illi congruere non posit, secundùm philosophum, sufficit, si illi sit solùm motus principium. Reprehenditur ab Auicenna eodem in loco, quorundam sententia, qua sic naturam diffinire tentauerunt: Natura est vis insita rebus, quasi prima diffinitio, naturæ tantùm indicaret effectum: propterea addendum putauerunt, naturam esse virtutem, per corpora diffusam, quæ tribuit eis formas, & figuras: Sed inanis, inquit, est hæc additio; quia virtus, quam posuit, quasi genus in descriptione naturæ, est vis efficiens, & cùm eam diffinierit, diffiniet, quod est principium motus vnius in aliud, vnde est aliud. Et per virtutem, intelligitur aliud nihil; nisi quòd sit principium motus in re existentis: nec habeat rationem formantis, aut figurantis, sed mouentis. Hoc ergo modo ab Auicen: talis cōfutatur additio. Itaq;, natura est principiũ per se primò motus, & quietis, eius in quo est; in hoc enim naturalia ab artificialibus discrepant, eò quòd illa, naturalis sui motus, intrinsecum habeant principium, & quietis similiter: hæc verò, extrinsecum: idq́ quatenus artificialia sunt, non quatenus artificiatorum materia; nam ferrum, lignum, & huiusmodi, quatenus naturalia sunt, principium habent intrinsecum motus, & quietis. Per esse ergo per se principium motus, & quietis, naturalia ab artificialibus distinguuntur. Cæterùm, quamuis, diuersitas figurarum artificiatorum, motum in eodem artificiato, diuersum efficiat, vt motus figuræ planæ, & Pyramidalis, aut sphæricæ & habitus acquisiti vtpote ars cantandi & saltandi sint principia motuum in eo, in quo sunt; aliud tamen est habere in se principium motus, aliud verò, principium qualitatis, aut modi motus. Primum enim soli tantùm conuenit formæ naturali, secundum verò, artificiali. Etenim lapis, in quantum est grauis, sub quacunq; detineatur figura, deorsùm mouetur: in quantum verò est figuræ latæ, tardiùs; quia medium sic scindi faciliter non potest, velociùs verò si Pyramidalis figuræ extiterit. Itaq́ artificiata, quatenus talia sunt, modum, non autem intrinsecum in se habent principium motus. De habitibus etiam, vtpote de arte saltandi, atq; canendi simile est iudicium; Cantor enim à virtute naturali musculis, & neruis insita: ab arte verò, ordinem, & concinnita-

[Margin notes: Natura quid sit. — Philosophus. Simplicius. — Principium. — Auicennæ opinio. — Alia diffinitio — Quomodo naturalia differunt ab artificialibus. — Motus artificiatorum. — Artes nō sunt principia motuum.]

cinnitatem habet canendi: artes ergo non sunt principia motuum; sed modi, qualitatesq; mouendi: ex quo patet, formas artificiales, naturales dici non posse. Sed dices, quemadmodum materia est in potentia ad formam ferri recipiendam; ita forma ferri erit in potentia ad formam gladij, atq; ita eadem ratione, sicut illa, sic & ista forma appellabitur naturalis. Dico, non esse simile, cùm formæ desint artificiali, quæ naturali ascribuntur; tria enim illi sunt necessaria, vt naturalis, & esse, & dici possit. Inprimis, vt ab agente naturali per actiuas, atq; passiuas introducta sit qualitates: deinde, vt in materia immediatè recipiatur, quippe cùm substantialis formæ subiectum, sit ens in pura potentia: postremò, vt per totum recipiatur, & non per superficiem tantùm. Hæc quia in forma gladij nequaquam inueniuntur; propterea naturalis non est dicenda. Itaq;, omne naturale in se habet illius motus principium, quo est aptum moueri; non enim quodlibet naturale, absq; aliquo delectu in se habet cuiuslibet motus principium, nec hoc docuit aliquando philosophus; principium siquidem intrinsecum motus non est vniuocum, nec eiusdem in omni ente naturali, rationis. Et istud principium, inquit Commentator lib: 2. phys: comm: 1. quod est in alterato simplici & transmutabili, est aliud à principio, quod est immobili localiter, & in augmento secundùm genus, & in generabilibus, & alterabilibus compositis: quoniam illud principium, quod est in compositis, est secundùm formam, in simplicibus autem est secundùm materiam. Quamobrem, cœlum dicimus habere principium intrinsecum sui motus localis, actiuum quidem respectu intelligentiæ mouentis: passiuum verò respectu sui; habet enim naturalem potentiam passiuam, vt moueatur. Elementa autem habent principium intrinsecum motus localis, alterationis, corruptionis, generationisq;. Mixta verò inanimata, quoàd motum localem, principium habent intrinsecum ab elemento prædominante, quoàd verò ad generationem, & corruptionem, principium habent passiuum, nempe materiam priuationi subiectam: non autem principium actiuum per se, cùm nihil seipsum producat, neque corrumpat, sed magis in esse conseruet. Quantùm verò ad motum alterationis, principium habent passiuum; omne enim generabile est alterabile, alteratio siquidem generationi est præuia. Corpora autem mixta animata, quoàd motum alterationis, generationis, corruptionis, principium habent intrinsecum passiuum: secundùm verò dissimiles partes, principium actiuum alteratiuum, vtpote in animali, cor temperatur à cerebro, & epar calefacit stomachum: quoàd verò ad motum augmenti, & localem, principium habent actiuum; anima siquidem, per vegetatiuam, atq; motiuam potentiam, est huiusmodi motuum principium actiuum. 2. de anima tex: 4. 8. autē phys: tex: 28. docet, animata seipsa mouere, cui consentit Commentator 2: phys: comm: 1. Quomodo ergo natura sit principium motus & quietis per se, primò, & non secundùm accidens in omni ente naturali, dixi.

Conditiones formæ naturalis.

Principiū motus nō est vniuocum.

Principiū motus in cœlo.

Elementa inanimata.

Mixta animata.

## CAP. II.

### Quid sit natura secundùm multorum sententiam philosophorum.



Commentator 2. met: comm: vlt: ait: naturam esse principium quietis, his quæ transmutationi subiacent. Et 2. cœli com: 84. idem innuere videtur: Sicut, inquit, naturalis ponit naturam esse naturalis motus principium; ita etiam quietis in his, quæ sunt apta moueri, & quiescere. Propriè autem causam, principium, aut virtutem agentem habere non vult; quia scilicet quies est priuatio, & non potentia, cap: vlt: de substantia orbis. Sic stellæ, quia illis carent causis, quæ corporibus insunt cœlestibus, hac de causa, quietem dicuntur habere perpe-

Cōmentator.

Principium.

*perpetuam, quæ est priuatio motus: de terræ quoq; quiete simile habet iudicium: Terra, inquit, quietem habet infinitam, quia caret agente motum in ea infinitum: quies ergo terræ non est per virtutem, sed per priuationem virtutis. Vnde 2. cœli com: 102. Medium, inquit, non est causa quietis terræ, sed eius grauitas. quòd si causa extiterit; erit vtiq; causa conseruans potius, quàm agens quietem. Itaq;, principium in naturæ diffinitione positum, motum, causam verò, quietem respicere, asserit. Sanè, corpora naturalia, quæ vtriq; subijci possunt, quietem naturaliter appetunt; hac enim ratione mouentur, vt quiescant, proinde quies est illis magis naturalis, quàm motus: elementa namq; in suis locis naturaliter quiescunt, & inde non nisi violenter mouentur. Quam ob causam 4. cœli comm: 26. & 31. ait Commentator, diffinitiones grauis & leuis datas, per quietem aptiùs, quàm per motum illorum naturales dispositiones ostendere; elementum enim, vt ipsemet dicit 3. cœli, cō: 28. & 8. phys: com: 32. natura, manet in suo loco: natura ergo est principium respectu motus, & causa respectu quietis. Vult ergo Commentator, vt 9. met: com: 13 sentire videtur, hanc diffinitionem diuisim esse intelligendam, nimirū in cœlo, naturam esse principium motus siue ciens motū sempiternum: in terra verò sempiternam quietem: in cæteris autem motum, & quietem. Aliter sensit Simplicius, alijq; Græcorum doctissimi, quibus plurimùm à doctissimis quibusq; creditur. Ii autem aiunt, in cœlo quietem inueniri tum quidem respectu centri polorum, & axis, tum etiam respectu totius, quod non mutat locum, saltim secundùm subiectum. stellæ præterea, quæ sunt nobiliores cœli partes, non mouentur. Cæterùm, quoniam motus, de locali, & aliis motibus analogicè dicitur, principaliori modo de locali, secundario de aliis motibus, natura dicitur; motus enim localis, est prior aliis motibus, vt dicitur 8. phys: comm: 55. natura, tempore, diffinitione. primo cœli cùm vellet philosophus probare, omne corpus physicum esse mobile, ex naturæ diffinitione probauit. Itaq; motus localis in naturæ diffinitione principaliter demonstratur: alij verò consecutiuè. Argues cum Boetio, motus cœli est à voluntate, & à principio separato: igitur non est naturalis: & per consequens illa diffinitio non conuenit corporibus cœlestibus. Adde, quòd natura non mouet motum infinitum, quia semper circa eundem locum mouetur: ergo &c. At qui philosophus primo cœli, comm: 5. volens scire quænam esset cœli substantia, illi innititur propositioni, veluti firmissimo fundamento, quòd scilicet omne corpus physicum, sit mobile secundùm locum, idq; ex naturæ diffinitione corroborat: quod vtiq; minimè fecisset, si naturæ diffinitio, cœlo tribui non posset. Ad aliud respondetur à Commentatore lib: d. d. disput: 13. in solu: dubij 4. illud locum habere in natura inferiorum; ideoq; motum cœli non esse naturalem, sicuti est motus elementorum. Idem docet 2. com: 3. Cæterùm, motus cœli potest dici naturalis ex parte orbis, qui mouetur; cùm enim sit corpus simplex, & cuiuslibet corporis simplicis, aliquis sit motus naturalis: aliquo ergo necesse est motu moueri, non quidem sursum, aut deorsum, cùm non sit graue, aut leue: circularis ergo: habet ergo potentiam, vt circulariter ab intelligentia moueatur. Potest quoque dici naturalis etiam ex parte intelligentiæ, quæ licet sit principium separatum; est tamen illi orbi appropiatum principium in mouendo, sicuti forma appropiata materiæ, in quantum illi motū influit, forma eiusdem nominatur: sic Commenta: 2. cœli cō: 3. Intelligentia igitur quia cœlo est coniuncta per operationem, & cœlum hoc modo, quodam modo animatum dicitur; idcirco eius motus naturalis nominatur. Sic etiam legitur 8. physico: commento 27. vbi planè docetur motum corporis tum ex parte corporis, tum etiam ex parte animæ esse naturalem: quod profectò intelligendum est secundùm similitudinis proportionem. Sanè, sicut forma est materialis in proprio subiecto motum causare; ita proportionabiliter intelligentiæ in orbe; motus enim cœli naturalis non est alius à voluntario, 1. cœli, comm: 3. quomodo ergo motus cœli sit naturalis, & quid sit respondendum ad Boëtij obiectiones, patet. Dicis, natura est aliquid*

Causa.

Quies magis naturalis.

Simplicij opinio.

Natura priùs dicitur motu locali.

Boetius.

Corrigitur.

Motus cœli est naturalis.

Quomodo sit naturalis.

Obiectio.

Solutio. absolutum, diffinitio verò dicit respectum: ergo &c. Dico, naturam secundùm rei veritatem, formam esse, atq; materiã, quæ licet sint entia absoluta; quatenus tamen à physico considerantur, in respectu consistunt, vt dicitur 2. phys: comm: 26. nempe quatenus sunt principia motus, actiuum scilicet, & passiuum. Nomen ergo, quia principij respectum indicat; hac de causa in eius diffinitione principium ponitur loco generis. nec impedit principium pro causa sumi efficiente: quandoquidem causa huiusmodi efficiens sit ipsa forma, quæ licet sit pars essentialis intrinseca; efficit tamen motum, distinctum à motore extrinseco. Patet ergo quomodo diffinitio naturæ, & cœlestibus, & corruptibilibus conueniat corporibus: simpliciter quidem, & quoàd naturã, cœlestibus priùs: nam quando aliquod nomen de duobus dicitur, quorum vnum est causa alterius; prius quidem de causa, posterius verò dicitur de causato. Sicuti legitur 8. phys: com: 77. Et 8. met: 7. Quoniam igitur causæ rerum corruptibilium, & generabilium sunt corpora cœlestia, vt dicit philosop: in principio met: ideò naturæ diffinitio illis, est priùs attribuenda: secundùm verò famositatem, & quoàd nostram cognitionem quia illa sunt nobis notiora, quorum operationes sunt nobis magis notæ, corporibus corruptibilibus prius attribuitur. Clarè ergo conspicitur ex 2. met: com: vlt: diffinitionẽ naturæ diuisiuè esse intelligendam. Consentit his Porphyrius, & Themistius 2. phys: Cœleste, inquiunt, & diuinum corpus excipimus, in quo natura est ciens sempiternum motum, non autem est causa, aut principium quietis. Sic etiam ab Auerroe docetur 2. cœli, comm: 84. Et 9. met: comm: 13. & 2. met: comm: vlt: Natura, inquit, est vniuersaliter principium transmutationis in rebus transmutabilibus per se: in cœlo autem dicitur secundùm æquiuocationem: quid ergo sit natura secundùm Peripateticos, patet. Plotinus Enn: 1. cap: 7. lib: 8. adducit Platonis sententiam, mala ex antiqua natura esse asserentis. vocat autem antiquam naturam; materiam nondum exornatam. Itaq;, chaos illud, antiqua vocatur natura. Cæterùm, natura apud philosophos, siue physicos, materiam significat & formam: quarum altera est principium actiuum, altera verò passiuum. ab hac autem denominatur agens naturale; siquidem ex materia, & forma componitur, agitq; per formæ essentiam, per materiæ verò patitur: hoc autem modo de natura philosophus in physicis loquitur. In lib: de natura animalium, illud à philosopho vocatur natura, quod est ab agente naturali, siue per calorem seminalem, qui in menstruis recipitur, siue per calorem putredinalem, qui in aliqua inuenitur materia, menstrui vice fungente. Pro nexu etiam, ordineq; accipitur causarum; quatenus scilicet secundæ causæ connexum mutuum habent adinuicem, de qua quidem natura, Plinius se loquuturum promisit: vnde illius libri de natura, siue naturales appellantur. Apud theologos, natura diuina, est ipsa diuina essentia, est ipsemet Deus, quod etiam sensit Mercurius: Deus, inquit, gloria omnium, diuina natura: hoc est, qui est diuina essentia. hæc quidem natura est suo instituto omnia naturans, redigensq; in finem. de qua quidem natura locutus est Cicero in libris, qui vocati sunt de natura deorum. Aristoteles 1. cœli, tex: com: 20. Deum, naturam appellauit: Rectè videtur, inquit, natura futurum ingenitum, & incorruptibile exemisse à contrariis. ob hanc etiam causam, natura aliquando dicitur prouidentia: de qua Ouidius primo metamorpho: dicit: Hanc Deus & melior litem natura diremit: vbi Deum, meliorem naturam appellat q. d. hanc litem, Deus, qui est melior natura, diremit, diuisit, distinxit. Medici naturam vocant complexionem, vt Celsus dicere videtur. Patet ergo, quomodo non temerè à sapientissimo Mercurio, Deus vocatus sit natura, cùm ipse sit natura suprema, naturans omnia, & ad vnum effectum cuncta deducens. Natura, inquam, vtpote totius naturæ pater, & conseruator. vnde, quemadmodum opus naturæ semper est ad vnum, eundemq; modum, atq; ordinem seruat, paternæ æmula imaginis; ita Deus benedictus, ad vnum, hoc est, ad seipsum, creaturas dirigit, eodem modo semper se habens ad illas. Cæterùm, 5. met: comm: 5. plures naturæ modi

Margin notes (in order): Quomodo cõueniat cœlo. — Porphyrius. — Plotinus. — Natura variè accipitur. — Physici. — Plinius. — Theologi. — Cicero. — Ouidius. — Medici. — Deus quare dicitur natura.



Deus est principiũ omnium.

*ræ modi à philosopho describuntur. Inprimis natura dicitur generatio viuentium, quasi nascitura, vel à natiuitate sic dicta: Natura, inquit, dicitur vno modo eorum, quæ nascuntur, ac pullulant generatio. Sanè, hæc in stirpibus propriè dicitur germinatio, in animalibus fœtura. Reuera, quod fit, id nasci, & germinari dicimus: & quod in generationem ducitur, in naturam duci; omnis enim progreßio in speciem perfectam, est generatio.*

Modi naturæ 1.

*Amplius, natura est principium motus intrinsecum in re naturali, nempe materia & forma: alio modo id, ex quo primo nascitur, id est, efficitur, siue generatur, ita vt insit.* 2.

*Item, pro quacunq; essentia, vel quidditate, sicut soliti sumus dicere, aliam esse naturam substantiæ, aliam quantitatis, & quæ sunt huiusmodi. Præterea, inquit, id dicitur natura, vnde primus motus in vnoquoq; est eorum, quæ natura sunt, quatenus ipsum est. In hoc ergo tertio modo, secundum Alexandrum, forma naturalis intelligitur, vnde est principium motus naturalis.* 3.

*Adhuc, natura accipitur pro quacunq; differentia specifica essentialiter distinguente. præterea natura dicitur id, ex quo primò aut est, vtpote natura hominis est rationalis, & equi hinnibilis: aut fit aliquid eorum, quæ natura constant, videlicet, quando aliquid, suæ formæ, materiæq; seruata cõditione, formã tamẽ recipit eius, cui subiicitur.* 4.

*Iterum, natura interdum significat proprietatem, rem inseparabiliter consequentem. vnde dicere consueuimus, hominem natura, id est, naturali inclinatione, cupere scientiam. Alio præterea modo, ait, natura dicitur eorum substantia. Ab Auerroe vocatur forma, quæ est altera pars compositi: ab Alexandro autem forma totius, quæ dicitur prima compositio; nam hac accedente, quamprimùm compositum esse dicitur. hæc à nonnullis vocatur tertia entitas, ab aliis verò vnio essentialis, quæ resultat ex materia, & forma substantiali.* 5.

*Amplius, pro causis motiuis vniuersalibus ipsius vniuersi sumitur, tam intellectualibus, quàm corporalibus. proinde sermo communis dicere solitus est, totam naturam Deo comparari, vt instrumentum principali agenti: & conseruationem speciei per se intentam esse à natura: corruptionẽ verò, siue mortem à natura vniuersali, non autem particulari.* 6.

*Verùm ex iis, quæ dicta sunt naturis, substantia eorum, quæ principium motus in seipsis habent, vt ipsa sunt, prima est profectò, propriè q; natura vocatur. Sanè, singula, quæ dicuntur natura, per attributionem ad formam dicuntur, quæ est propriè natura, licet nobis sit posteriùs nota, qui priora, ex posterioribus intelligimus, vtpote virtutes ex actibus: sic generatio naturæ nomen priùs sortita est, quàm forma, quæ est prior, atq; præstantior. Itaq; quot modis accipiatur natura, & quomodo sit diffinita, dixi.*

Forma est propriè natura.

MERCVRIVS.

Principium vniuersorum Deus.

# Commentum IIII.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Deus est principiũ omniũ.



*SECVNDVM Epithetum, seu diuinæ maiestatis titulus, nomine principij appellatur: Deus, inquit sapientißimus Mercurius, non solùm est omnium gloria, & natura naturans omnia; verùmetiam est principium vniuersorum. Principium, inquam, naturæ, quem nunquã natura formauit: vt ipse dicit in hymno primi dialogi: Principium, à quo cuncta solo verbo condita sunt. Principium*

Deus est principiũ omnium.

*sine principio, sine termino infinitum: vt legitur in dialogo* 4. Deus, *inquit*, est insuperabile bonum, sine termino infinitum, quoad se nunquam incipiens quoad humanam cognitionem, principium habens: princium itaq; complectamur; hoc enim cognito, vniuersa celerrime discurremus. *Et iterum*, Monas, id est vnitas omnium principium, radix, & origo est: absq; verò principio, nihil. initium autem ex nullo, nisi ex seipso dependens. *Clarè ergo docet, Deum esse vniuersorum principium, ipsum verò principium sine principio. Addit esse principium non principij; sed alterius, quia scilicet pater, cui tribuitur vnitas, est principium, inquit August:* 4. *de trinit: cap:* 20. *totius deitatis, quia ipse à nullo est; non enim habet de quo sit, vel de quo procedat. sed ab eo filius est genitus, & spiritus sanctus procedit: non ergo dicitur principium deitatis, quod vel sui, vel diuinæ essentiæ principium sit; sed quia principium est filij, & spiritus sancti, in quibus singulis tota diuinitas est. Sanè, si gignens ad id, quod gignitur, principium dicitur, pater ad filium, principium est, quia genuit eum: sic pater & filius principium spiritus sancti, à quibus procedit: tota verò simul trinitas, eorum, quæ condita sunt, vnicum principium. Vnde Ioan:* 8. *iudæis petentibus, quisnam esset: Principium, inquit, qui & loquor vobis. Et Paulus ad Rom:* 11. *de tota trinitate loquens, sic ait: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: Omnia, inquit Augustinus, naturalia, non autem peccata, non enim ex ipso sunt peccata, quæ naturam non seruant. Basilius magnus in expositione: In principio erat verbum: Multa, inquit, sunt principia diuersorum generum in hac vita, sed vnum est principium, quod omnia præcedit. Principium bonæ vitæ dixit prouerbium: sed viæ quidem principium primus motus, & principium sapientiæ timor domini. Principia quoq; dicuntur ciuiles potentatus dignitate præcellentes: Principium lineæ punctum, & principium superficiei, linea, & principium corporis, superficies, & principia orationis elementa. At pater est principium filij, & ipsa sancta trinitas, omnium creaturarum principium: in* 1. *Pymandri fol:* 177. *locutus sum de hoc principio. In Genesi legimus: In principio creauit etc. Hebraicè (Rescith) à capite deductũ est, ros, propterea omne initium, inchoationemq; significat, siue temporis, siue loci, siue operis: in eo autem loco temporis inchoationem significat, sicut ex Chaldaica editione facilè cognoscitur, quæ loco Rescith, habet, Cadmin. quæ vox Chaldeis, temporis exordium sonat. Aliqui interpretantur in filio: sic Mercurius dialogo* 4. *asserit Deum solo verbo cuncta creasse. Secunda quoq; Chaldaica editio in principio vertit, in sapientia: sic etiam legimus in psal:* 102. *Deum omnia in sapientia fecisse: Sapientia autem Dei à Paulo* 1. *Cor:* 1. *filius appellatur. Dico autem Christum Dei sapientiam &c. Hos autem imitari videtur Origenes hom:*1. *in Genesim. Quod est, inquit, omnium principium, nisi dominus noster, & saluator omnium Christus Iesus, primogenitus omnis creaturæ? In hoc ergo principio (hoc est in verbo suo) Deus cœlum & terram fecit: sicut dicit Ioan: Omnia per ipsum facta sunt. Non ergo hic hîc aliquod temporale principium dicit: sed in principio, id est, in saluatore, Deum cuncta fecisse, affirmat. Et homelia* 39. *super in principio erat verbum: In principio, inquit, id est, in patre, erat verbum. Principium ex quo omnia, pater est: principium per quod omnia, filius est: patre loquente verbum suum, hoc est, gignente suam sapientiam, omnia fiunt. Diuus quoq; Ambrosius in* 2. *cap: Hexameron, simile quiddam eloquitur: In principio fecit Deus &c. Initium rerum, authorem mundi, creationem materiæ comprehendens: vt Deum cognosceres ante initium esse mundi, vel ipsum esse initium vniuersorum, sicut in euangelio Dei filius dicentibus sibi: Tu quis es? Principium quod & loquor vobis: & ipsum dedisse gignendis rebus initium, & ipsum esse creatorem mundi, non idea quadam duce imitatorem materiæ, ex qua non ad arbitrium suum, sed ad speciem propositam, sua opera formaret. Vnde Dauid cùm de cœlo, & terra, & mari loqueretur, ait: Omnia in sapientia fecisti: pulchrè quoq; ait: In*

*principi*

Pater principium deitatis

August.

Filius est principium.

Paulus.

Basilius.

Multa principia.

Hebraicè.

Chaldaicè.

Mercurius.

Psalm.

Paulus.

Origenes.

Ambrosius.

Psalm:

Deus est principiũ omnium.

principio fecit, vt incomprehensibilem celeritatem operis exprimeret, cùm effectum priùs operationis impletæ, quàm indicium cœptæ explicuisset, fecit, ne mora in faciendo fuisse existimaretur. Dedit ergo principium mundo, ne in creatum, & diuinæ consortem substantiæ crederemus. Potest etiam referri ad tempus, vt si velis dicere: in quo tempore deus fecit cœlum & terram: In principio, in exordio mundi, quando fieri cœpit. Potest quoq; referri ad numerum, vt sit sensus: in principio, id est, inprimis fecit deus cœlum & terram, deinde colles, regiones, fines inhabitabiles. In principio itaq; temporis, cœlum & terram deus fecit. Item, Diuus Hieronymus, huic secundæ magis videtur expositioni fauere super traditiones Hebraicas in Genesim: Pleriq;, inquit, existimant in Hebræo haberi, in filio fecit deus cœlum & terram: quod falsum esse, ipsius rei veritas comprobat; nam & septuaginta interpretes, & Symmachus, & Theodotio, in principio transtulerunt. Et in Hebræo scriptum est, Bresith, quod Aquila interpretatur in capitulo: & non Baben: quod interpretatur, in filio. Neq; tamen negat de filio posse intelligi: Magis, inquit, secundùm sensum, quàm secundùm verbi translationem de Christo accipi potest, qui tam in ipsa fronte Geneseos, quæ caput librorum omnium est, quàm etiam in principio Ioannis Euangelistæ, cœli & terræ conditor approbatur. vnde in Psal. 39. de seipso ait: In capite libri scriptum est de me, id est, in principio Geneseos. Itaq;, diuus Hieronymus vtriq; fauet expositioni: quarum alteram literam, alteram verò sensum literæ sapere, affirmat. Diuus Basilius homelia prima in Hexameron diuini opificij: In principio &c. in eo nimirum principio, quod simul fuit cum tempore. Principium sanè dicitur primaria quæuis motio: si igitur discere cupis quo primùm tempore constiterit mundi origo, ex hodierno die ad superiores regressus, diem inuenies quo substitit primùm. Item, in principio .i. citra omnem temporis morulam; principiũ enim est quoddam impartibile: sicut principium viæ, via nondum est, nec domus quoq; principium; itidem & principium temporis, non est tempus, nec temporis quidem minima portio. Alij dixerunt ἐν κεφαλαίῳ in summa, siue summatim fecit deus, hoc est, simul omnia. Et quia complures eorum, qui mundum ab æterno cum deo fuisse sunt opinati, non ab ipso factum esse: sed quasi adumbratio quædam potentiæ ipsius esset, sponte emersisse ipsum asserunt, atq; causam ipsius deum esse fatentur; causam tamen voluntate non concurrente: sed perinde atq; corpus vmbræ. sed huiusmodi error Moysis verbo aufertur: Fecit, inquit, nõ substituit aut produxit: fecit, inquam, vt bonus, quod vtile est: vt sapiens quod pulcherrimum est, vt potentia præditus, quod maximum est. Diuus Chrysostomus super Genesim, vtramq; amplectitur interpretandi rationem, dicitq; Moysen pro auditorum capacitate, suum temperasse sermonem, ideoq; de angelorum creatione palàm non fuisse locutum: nec etiam de filij dei æternitate, per quem facta sunt omnia: In principio inquit, fecit deus: hoc vnicum verbum sufficit nobis ad subuertendas omnes aduersariorum turres. Sic Paulus ad Athenienses loquitur Actor. 17. Deus, qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ quum sit dominus, non in manufactis habitat templis. Quia ergo talem eis congruere sciebat doctrinam; ideo hac est vsus doctrinæ ratione. Ad Colossenses verò, quos sciebat vesci solido cibo, de principio, per quod facta sunt omnia, clarissimè locutus est cap. 1. In ipso, inquit, filio dei creata sunt omnia, quæ in cœlis sunt, & quæ in terra, visibilia & inuisibilia. An non & hoc Moyses dicebat? sed dignum non erat, vt solido pascerentur cibo, quibus lactis alimonia opus erat. Nam Moyses quidem cùm primus omniũ instituendam suscepisset humanam naturam, docuit auditores prima elementa: Ioannes autem & Paulus his quos à Moyse acceperunt, postea perfectiora tradidêre. Patet ergo ex Chrysostomi sententia, quare Moyses dixerit in principio, & non in filio, creauit deus cœlum & terram; quia nimirum consuluit ruditati audientiũ. Diuus Augustinus lib. contra Adimantũ Manichæi discipulum, de domino Iesu interpretandum esse arbitratur: Necesse, inquit, est, vt per verbum intelligatur fa-

Principium temporis. — Hieronymus. — Psalm. — Basilius. — Fecit. — Chrysostom. — Paul. — Colos. — Quare Moyses sic locutus sit — August.

Deus est principiũ omnium. ctum, quod deus fecit: verbum autem patris est filius. Non ergo repugnat hoc capitulum verbo Ioannis dicentis: Et per ipsum facta sunt omnia. Adde, quòd si propterea in Matt. 6. Genesi non intelligitur filius, quia non est dictum, quòd in filio creauit deus cœlum & terram: nec etiam in euangelio legitur, quòd deus per filiũ aues pascit, & lilia vestit &c. Similiter Apost. ad Rom. 11. Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: & filium non nominat. Sic ergo quamuis filiũ non nominet; ipsum tamen intelligit. Item, contra aduer-Duobus modis intelligit. sarium legis, & prophetarum lib. 1. cap. 2. bifariam intelligi posse arbitratur: Aut ergo, inquit, sic intelligendum est, vt principium sit ex quo esse cœperunt; non enim deo coæterna semper fuerunt, sed facta, initium ex quo esse inciperent, acceperunt. Aut certè quia in principio sibi coæterna fecit deus cœlum & terram, hoc est, in vnigenito filio; ipse est enim sapientia, de qua dicit Apostolus primæ Cor: 1. Christum dei virtutem, & dei sapi-Apostolus. entiam. Et Psal. 103. Omnia in sapientia fecisti. Et Colos: 2. Quoniam in ipso condita sunt vniuersa. Et ad Heb: 1. Per quem fecit & secula. Et lib: 1. de Gene: ad lit: cap. 1. simile aliquid dicere videtur. In primo autem libro de Genesi contra Manichæos apertè docet cap. 2. de Christo esse intelligendum: In principio, inquit, id est, in filio, fecit deus cœlum & terram. Sed præstat hæc simul amplecti, vt deus fecerit mundum in principio temporis, & per suum filium, qui est omnium principium.

## CAP. II.

### *Deum esse principium omnium secundùm phil.*



QVomodo pater sit principium filij, & pater & filius principium spiritus sancti, in primo Pymandri satis declaratum esse arbitror. Quonam autem modo sit rerum principium, in primo quoq; Pymandri, vbi ex professo de mundi principio, & in secundo, in quo de creatione disputaui, idem similiter censeo. Pauca ergo ad hanc materiam, ex phil. thesauris depromere sufficit. Plato, omnium propemodum phil. facilè princeps, 4. de legibus, huic Plato. proposito consentanea scripsit: Deus, ait, sicut antiquus sermo testatur, principium, finem & media rerum omnium continens, rectò peragit secundam naturam circuens. Itaq; iuxta sententiam Platonis, non modò est principium; verùmetiam medium & finis omnium. Et id quidem rectè; nam cuncta ab eo esse acceperunt, quod planè conseruari, per-Deus est principium, medium, & finis. ficiq; non potest, nisi eo authore, ac duce, quo & condita sunt; ipse namq; vt principium, producendo, efficit omnia: vt medium, conseruando auget: vt finis, perficit reducendo. hac de causa, ait: Circa omnium regem, omnia esse, non vnum, vel alterum, sed omnia prorsus ab eo pendere demonstrans. Quam ob causam sexto de republica, bonum appellat cunctorum principium, supra intellectum, supra essentiam: principium autem, & simplicissimum esse debet, & optimum. Nihil autem vnitate simplicius, vel bonitate Pater mundi. melius. In Timæo, vocat deum patrem mundi atq; opificem: igitur principium est mundi pater, cura, & beneuolentia, opifex verò artificiosæ magnitudine sapientiæ. In Parmenide, & Sophista, omnes entium gradus ab vno principio deduci protestatur: materi-Trinitas. am quoq; ab eo esse, per intellectum autem formari diuinum, animamq; vniuersi procedere: apertè profectò, tres personas omnium rerum principium, ostendens. In sexto de republica, duos mundos constituit: inuisibilem vnum, visibilem alterum: & primum qui-Sol. dem, suo proximum esse parenti, eiusdemq; præseferre imaginem: alterum verò vtpote visibilem, ob multiplicem partium distantiam, aliarumq; rerum diuersitatem, à suo parente dissimilem; vtriusq; tamen deum esse principium, parentem, atq; opificem: Quem-Filius dei. admodum, inquit, sol visibilis se habet in mundo visibili; ita filius boni in loco intelligibili ad intellectum, & ad ea, quæ intelliguntur, quem pater genuit sibi consimilem, hunc ego

partum

Deus est prin: om:

*partum boni eloquar. Cauendum tamen est mihi, ne inscius ipse, vanam de filio boni reddam rationem. Itaq; Plato, & diuinam confessus est trinitatem, & eandem dicit esse omnium creatricem, autricem, atq; conseruatricem. Plotinus Enn. 1. lib. 7. cap. 1. eadem planè sentire videtur: Deus, inquit, est omnium principium, quod appetunt omnia: ipse verò super essentiam existit, super actionem, intellectum, atq; intelligentiam. Oportet autem ipsum firmiter permanere, & ad seipsum cuncta conuertere, quemadmodum reuoluitur circulus circa centrum, à quo lineæ singulæ producuntur: Deus ergo secundùm Plotinum, non solùm est principium omnium, sed etiam finis, quandoquidem ab ipso fluũt & in ipsum refluunt omnia: nam sicut circuli à centro deducuntur, & in centrum redeunt; ita planè creata omnia à deo procedunt, & in ipsum redire festinant. Sanè, motus omnium, animæ præsertim est circularis, Ennea: 6. lib. 9. cap. 8. circa centrum igitur versatur: Deus igitur est velut centrum, in quem omnia, quasi centra concurrunt: quod quia ita res se habet: Deus ergo est principium, medium, & finis omnium. Et Enn. 5. lib: 5. cap. 12 Deum nominat mundi patrem: Pater, inquit, ille est dominus potestatis, nullo modo indigens his, quæ generantur ab ipso, sed idem prorsus existens, qui & priùs, quàm hæc produceret, atqui sua quoq; nihil interesset, si hæc producta non fuissent; ipse namq; deus non existit cuncta: sic enim omnibus indigeret, sed omnia supergrediens, potuit omnia constituere, atq; permittere sibiipsis omnia, ipse quidem omnia superemineus. Iam palàm ostendit, deum esse omnium principium, conditorem atq; parentem, eorum quæ condidit, ope non indigentem: Et reuera, vt dicit propheta: Ego dixi, deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges. Et Enn. 6. lib. 8. cap. 17. Si intellectus diuinus est ante omnia; vtiq; principium est omnium, à cuius natura procul abest fortunæ temeritas; ipse enim omnium est principium, quo nihil maius, nihilq; melius cogitari potest: quippe cùm seipso id, quod est, existat, ad seipsum, & penitus in seipsum, & totus in seipso, à quo, & per quem, & secundùm quem totum id quod est, constituitur. Et cap. 18. Deus est supra mentem, ex suaq; potentia generat intellectum, deniq; est causa causæ, potiori ratione causa existens, vtpote omnes causas complectens. Quis ergo casus aut euentus fortuitus apud potestatem tantam omnium procreatricem, vereq; effectricem accidere potest? Reuera, omnia fecit, non vt contigit, sed vt ipse voluit: voluntas autem eius non erat rationis expers, neq; temerè frustraq; ferebatur, neq; vt sorte protinus incidebat, sed potiùs vt decebat, quippe cùm nihil ibi sit temerarium & vanum: hinc Plato ipsum appellauit decens, atq; opportunum, cupiens ostendere deũ esse à sorte fortuita remotissimum, omniaq; fecisse, secundùm rectissimam rationem, suæ conuenientem bonitati. Itaq; deus (secundùm Plotinum) omnium est principium, omniaq; rectissimè facit, à quo longè abest casus, & omnis fortunæ temeritas. Cùm ergo hæc ita se habeant, non sunt audiendi Pythagorici, qui duo principia posuêre: bonorum vnum, malorum alterum, hoc est, duos deos, & principes mundi. Contra huiusmodi scholam disputauimus in primo Pymandri folio 98. Sanè, si plura essent mundi prima principia, siue principes: aut essent æquè perfecta: aut vnum altero perfectius. Non primum, alioqui illorum nemo deus esset dicendus, cùm vnus non sufficeret. quòd si vnus sufficit; non opus est ergo multitudine. neq; secundum; imperfectior enim deus nequaquam dignus est appellari. Quòd si vnus nequit alterum pellere regno, neuter planè eorum dei nomine dignus reputatur: quomodo enim deus est vocandus, qui malos aut punire non potest, aut minimè vult? si non potest, non est deus, cuius potentiæ aliquis resistere valet. Si non vult, non est bonus, qui vult malos esse: quòd si non est bonus, nec etiam deus; deus namq; non est aliud, quàm bonum, nec bonum aliud quàm deus, vt paulò antè dixi fol. 344. Vnus est ergo deus, qui est omnium rerum vnicum principium. Amplius, pluralitas principum mala, vt dicit Homerus, & Philosophus: vnus ergo princeps. Sanè, tunc vnus, atq; idem effectus, aut bis esset, aut geminus: nam si fuerint pares potentia; pares vtiq; erunt in*

Plotinus.

Deus centrũ.

Pater.

Non est indigus.

Principium.

Fortuna longè à deo.

Pythagorici reprehenduntur.

Vnum principium nõ duo principia.

Pluralitas principum mala.

Deus est principiũ omnium.

paris potentiæ effectu producendo; alioqui vnus altero potentia erit inferior: & ita non pares, si autem pares; à pari ergo virtutis qualitate par producetur effectus, sicq; primus motus, qui est præcipuus dei effectus, erit geminus, aut bis simul. sed etiam nolunt malè disponi, vtpote rerum confusionem sustinere: vnus ergo princeps pater mundi, opifex vniuersi. Adde, quòd si essent, plura prima principia simpliciter; essent quoq; plures primæ formæ, plures quoq; primi fines, atq; prima mouentia; primum enim principium est primus finis, atq; primum mouens: sed vnus est tantùm omnium finis, & vnus primus motor: vnum ergo erit, & non plura principia. Quòd si secus res se haberet, tunc planè omnium atq; singularium rerum essent duo eiusdem perfectionis, eiusdem naturæ, vtpote duo Mercurij, duo Platones, sicut innuitur primo cœli tex: com: 90. & 92. Cùm ergo hæc sint omnibus veræ philosophiæ cultoribus absurdissima, relinquitur, vt vnum sit omnium principium perfectissimum, atq; simplicissimum, à quo omnia dependent, deus nimirum benedictus, pater mundi, opifex vniuersi, omnium creator. Porro, principium malum, siue malorum, sicut dixi circa finem primi Pymandri, vbi de causa mali disputaui, subiectiuè est ipsa materia, quæ iuxta phil. sententiam in physicis, maleficium machinatur: & hæc quidem vocatur principium in quo, & ex quo: Principium autem in quod, quæ dicitur quoddam diuinum & optimum, est ipsa forma, de qua superiùs multa locuti sumus. si hoc modo velis intelligere illa duo rerum principia, quomodo fortassis Pythagorici intellexerunt, nequaquam aberrabis. At si formaliter contendas inueniri in tenebris, sine dubio te versari, scito, quippè cùm boni priuatio ipsum malum sit, ideoq; veteres noctem, theologi verò nihil, id est, nullius rei causam appellant. Itaq; bonum, hoc est, deus benedictus, est omnium principium rerum primum, vnicum, & perfectum. Suffragatur huic sententiæ phil. prim. cœli tex: 100. vbi apertissimè docet, esse vnum principium primum summum, à quo omnia accipiunt esse, & alia quidem clariùs, alia verò obscuriùs: Primum, inquit, ipsum atq; summum est intransmutabile, quo non est aliud præstabilius, quod quidem moueret; esset enim diuinius ipso. Neque praui quicquam habet: neq; bonorum suorum aliquo indiget: habet ergo vitam beatissimam, atq; sufficientissimam à se ipso, nulli naturæ, aut fortunæ necessitati subiectã. Et 12. met: com: 38. vocat deum principium omnium necessarium, & simplicissimum: Ex necessitate, inquit, est ens: & in quantum necessitas, benè, & sic principium non contingens aliter, sed simpliciter. Ex tali igitur principio dependet cœlum & natura, id est, cœlestia omnia, & quæq; terrena, non solùm dependentia emanationis, sed etiam creationis. Nam si deus est solum ens necessarium simpliciter, nec indiget extrinsicarum auxilio rerũ, vt sit beatus, cùm seipso sit beatus: igitur cœlum, tempus, & materia, illi coæterna necessariò esse non possunt; alioqui, aut dei beatitudo ex illis dependeret: aut æquè, ac ipse deus, essent necessaria, atq; ita, non vnum tantùm primum ens necessarium, sed & multa, quod est falsum. Præterea, non parum diuinæ derogant potentiæ, maiestatiq; diuinæ, qui eum putant, naturali agenti esse conferendum: vt quemadmodum illud ad suorum actiones operum perficiendas, materia indiget præexistente; sic omnium opifex, in cœli, naturæq; condendis operibus. Sanè, tunc non esset agens infinitum, vniuersale, atq; perfectissimum: quod ipsimet huius sapientiæ studiosi, asserere minimè audent. Cùm igitur deus benedictus sit ens, per se necessarium simpliciter, alia verò omnia, entia contingentia, cùmq; nullius egeat auxilio, vt sit beatus, deniq; cùm sit agens vniuersale & perfectissimum: omnium ergo est principium, & creando, & fouendo, & reducendo. Igitur rectè dixit Mercurius, deum esse vniuersorum principium.

Alia ratio.

Principium malum.

Malum priuatio boni.

Aristot.

A deo pendẽt omnia.

Non esse æternam materiã.

Deus est solus principium.

MER-

 Deus est mens.

MERCVRIVS.

Deus est mens.

# Commentum V.



*VAMVIS in primo Pymandri de hac materia locutus sim; quia tamen sapientissimus Mercurius, eandem dei titulis inserere studuit mentem, paulò exactiùs de ea mihi loquendum esse putaui. Inprimis igitur non ignorare oportet, de hac vocula Mercurium diuersimodè fuisse locutum; nam interdum deum mentem appellat, primo Pymandri, & hoc in loco: interdum verò dicit esse supra mentem, sicut expositum est antè: cùm autem deum mentem nominat, illius naturam spiritualem, atque fœcundam demonstrat: vnde & in primo Pymandri, Deo patri mentem attribuit, cuius germen est verbum lucidum, dei filius. Nam sicut mens seipsam intelligens, gignit verbum, hoc est, partum seu conceptum suum; ita planè mens paterna æterno conceptu, parit filium, verbum dei, de quo in primo Pymandri disputaui: & aliquid addere, non erit inutile, vt clariùs nobis fiat, quare pater, mens appelletur: & filius verbum. Cæterùm diuus August: 15. de trinitate, triplex verbum distinxit: nempè sensibile, intellectuale, & medium: intellectuale autem dixit esse ipsam notitiam actualem, intellectualemque naturaliter productam: verbum autem sensibile, ipsam vocem prolatam: medium verò notitiam quandam, siue cogitationem de voce prolata, siue proferenda. Porrò, primus modus, magnam cum verbo diuino cognationem habet: duo autem reliqui non ita, verbum autem dei, secundùm primum modum, sic à Damasceno pri: lib. cap. 17. describitur, verbum est naturalis intellectus motus secundùm quem mouetur, & intelligit, & cogitat. August. 15. de trin: Si quis potest intelligere verbum, non solùm antequam sonet; verùmetiam antequam sonorum eius imagines cogitatione inuoluantur: iam potest videre aliquam verbi dei similitudinẽ. Sanè, ipse conceptus cordis, secundùm ipsius naturalem rationem, ab alio procedit, nempè à notitia concipientis: vnde verbum in diuinis est partus paternæ mentis, à qua procedit. Anselmus Monol: 37. Mens rationalis, inquit, cùm se cogitando intelligit, habet secum suam imaginem ex se natam, id est, cogitationem sui, ad similitudinem sui formatam: quæ imago verbum eius est. Similitudo autem illius verbi diuini, tria planè complectitur: emanationem scilicet, siue originem, dispositionem, & vnionem: origine filius, dispositione verò, mundus archetypus, & ars patris, omnium viuentium rationibus plena: vnione autem verbum caro nominatur. Similitudo est in origine: etenim quemadmodum per modum naturæ, patri per omnia similis, filius producitur; ita planè verbum per modum naturæ procedit, per omnia ei simile, à quo procedit: vnde & conceptus dicitur mentis. Dispositio autem nominatur, quia ab opere non dependet: sicut enim dispositio nostra potest esse, etiamsi opus non sequatur; sic etiam dispositio æterna, absque operis executione consistere potest, cùm ab eo minimè dependeat. Vnio ad verbi incarnati refertur naturam. Nam sicut verbum mentis coniungitur voci, vt innotescat eo in vocem minimè transeunte, sed integro in mente concipientis perseuerante; sic verbum patris, vnitum est carni; in carnem tamen non transiit, sed apud patrem semper totum & integrum perseuerat. Cæterùm, verbi nostri similitudo non est per omnia dei verbo conferenda: siquidem frequenter, quæ nolumus, cogitamus, atque ita verbum nostrum annexam habet displicentiam: interdum cogitamus quæ nescimus, & sic adest illi fallacia: nonnunquam quæ non possumus, & hoc modo præstò*

Mens quid significet apud Mercurium.

Mens pater.

Verbũ triplex

Verbum intellectuale.

Damascenus.

Augustinus.

Anselmus.

Tria in verbo Filius.

Dispositio.

Vnio.

Verbi nostri imperfectiones.

est illi impotentia: hæc autem diuino in verbo inueniri non possunt, quippe cùm sit verbum placentissimum, sapientissimum, omnipotentissimum: verbum ergo dei est conceptus mentis paternæ. Duplex autem mentis conceptus in nobis inuenitur: vnus informis & imperfectus: alter verò formatus & perfectus: in causa autem est, quia ab imperfecto ad perfectum nostra procedit cognitio; ideoq; de re primo confusum habemus conceptum, qui planè verbum propriè dici appellariq; non potest, sed cogitatio potiùs. Conceptus autem perfectus à philosophis appellatur diffinitio, à theologis autem verbum: vnde quot sunt in nobis perfecti conceptus; tot vtiq; verba numerantur. hoc autem nobis accidit vnico conceptu, mentis nostræ naturam exprimere non valentibus. at deus benedictus, quia perfectissimum habet conceptum, suæ mentis naturam perfectissimè exprimentem: vnicum ergo tantùm habet conceptum, quia nimirum semel loquitur deus, ait Dauid: vnicum habet verbum, per quod fecit, & secula. Adde, in nobis verbum nostrum esse accidens, & quid transiens: siquidem non semper actu intelligimus. at in diua mente est substantia, quia scilicet non patitur quicquam admixtionis accidentis, seu alicuius extraneæ naturæ consortium: est ergo verbum mentis diuinæ æternum, perfectum, actu semper existens. Non temerè ergo à sapientissimo Mercurio, sanctus Pymander mens nominatur, cùm suo partu vnico, & æterno pepererit verbum, quod à Chaldæis vocatur patricon nun, id est, mens patris; mens namq; secundæ menti tradidit omnia, quia per verbum facta sunt omnia. In dictis Magorum à Zoroastre descendentium, hoc habetur: Omnia perfecit deus, & menti tradidit secundæ, quam vocabant primogenitam, & vnigenitam. Anaxagoras, omnium rerum principium, mentem appellauit, & hanc aggressam chaos modificasse, digerendoq; res, motum eis dedisse, & ordinem Plato in Phædone: Audiens, inquit, ex libro Anaxagoræ, mentem esse mundi ædificatricem, hac sum mirificè lætatus, nullamq; puto probabiliorem reddi posse rationem. Nam cùm mens sit summa sapientia, omnia sapientissimè fecit. Et in Cratylo: Esse inquit, iustitiam, quam Anaxagoras mentem dixit, asserit Cratylus, quæ cùm sit imperatrix, nulliq; commixta, eam tradidit omnia creare, per omnia commeantem: vnde Platonicus poeta: Mens agitat molem, & magno se corpore miscet. Macrobius in somno Scipionis: Primum bonum omnium, inquit, mentem ex se genuit, originales species rerum continentem. Itaq; mens, mentis est parens, hoc est, pater mentis est pater, & mens patris. vnde Proclus tria posuit, bonum, mentem, & animam, id est, patrem, filium, & spiritum sanctum. Plotinus in lib. de tribus Imperatoribus expressè confitetur ipsum bonum, & mentem, vnam eandemq; habere substantiam: & de bono: Vestigium, inquit, vitæ, est vestigium mentis. Et Enn. 3. lib. 9. cap. 1. Mens, inquit, vt scribitur in Timæo, Ideas in eo quod viuens est, insitas contuetur. hinc mundi artifex cogitauisse dicitur in hoc mundo includere, quæ mens in eo, quod viuens, siue animal est, contemplatur: quæ solùm sunt per intelligentiam diuisa; vbi enim dicitur, intellectus intuetur ideas, non significat omninò in alio contueri, sed in seipso intelligibile possidere. Quamobrem, secundùm aliam rationem, deus mens appellatur, quia seipsum intelligens, intelligit omnia, & ex seipso producit omnia, non labore extrinsecus aliquo adhibito, sed mentis actu producentis. Cyrillus aduersus Iulianum Imperatorem: Diuina substantia, inquit, tres habet descensus: primus est altissimus deus per se bonus: post eum secundus, mens artificis, & opifex: deinceps est anima mundi, quæ à Trismegisto mens tertia vocatur in primo Pymandri dicens: Pymandrum cum suo verbo peperisse aliam mentem, qui est ignis sanctus, & spiritus numen. Pater igitur est prima mens, filius secunda, tertia spiritus sanctus: tres, inquam, secundùm supposita, vna verò ob naturæ vnitatem. A phil. alia ratio traditur, quam annotauimus prim: Pymandri fol. 88. quare deus mens nominetur: Nostri, inquit, melior pars est mens, mens autem deus est, qui seipsum contemplatur, & contemplando est beatus: vnica beatitudo est, quòd seipso fruatur. Quamobrem, qui secundùm mentem operatur,

Duplex conceptus. Conceptus perfectus. Vnicus conceptus dei. Chaldæi. Mens secunda Anaxagoras. Plato. Cratylus. Maro. Macrobius. Plotinus. Quare dicatur mens. Cyrillus. Tertia mens. Philos.

Deus est materia.

*operatur, vt dicitur 10. eth: & hanc excolit, is videtur deo acceptissimus. si qua enim cura rerum humanarum est diis, sicut apparet; vtiq; rationabile est, eos delectari re optima, sibiq; proxima: hæc autem mens est, quam qui diligunt, redamari eos à diis, tanquam rerum sibi acceptarum curatoribus, affirmant. Qui præterea, mundi causam, mentem esse dixit, euigilasse videtur, ad comparationem eorum, qui antè temerariè loquebantur; siquidem mens, id est, ipse deus, omnibus rebus principium, & motum dedit. Mens igitur deus, mente est colendus, cuius sacrificio maximè delectatur, sicut docet Apostolus: Orabo spiritu, orabo & mente: Mente, inquit Ambrosius, id est, animo: quem enim potest habere fructum, qui ignorat quæ loquatur? Et August: Prophetia quodammodo vocabatur spiritus, vis animæ quædam mente inferior, vbi corporalium rerum similitudines exprimuntur: Mens autem illa intelligit, quæ à spiritu proferuntur. Itaque magis Ioseph propheta, qui intellexit quid significarent septem spicæ, quàm Pharao qui viderat: orabo igitur spiritu, orabo & mente. Mens igitur apud Mercurium, aliquando est sanctus Pymander, cuius germen est verbum lucidum, quod est mens de mente: aliquando est spiritus sanctus, & omnes tres vna mens, quia nimirum vnus intellectus, vna sapientia atq; natura. Item, interdum significat spiritus rationis participes, vtpote mentes angelorum atq; hominum; & tunc censet deum mentem non esse appellandum, sed supra mentem: nonnunquam significat donum mentis, & intelligentiæ, secundùm quem profectò modum dicere consueuimus, prophetas fuisse, siue habuisse mentem dei, hoc est donum intelligendi, quæ mens diuina fieri vellet. hanc autem mentem non omnibus inesse affirmat Dialogo 4. Sermonem quidem ô Tati singulis hominibus deus impartit: mentem verò nequaquam, hoc est, donum intelligendi; est enim mens, apex intellectus, quo deo proximi sumus, & gratificamur. Insuper vocatur mens, qui deus est ab omni concretione liber, omnia penetrat, mentis nutu gubernat omnia: deniq; omnium est mentium genitor, perfectio atq; felicitas.*

Quis deo gratus.

Paulus. Ambrosius. August.

Mentis significata.

Quare vocatur mens.

MERCVRIVS.

Deus est materia.

# Commentum VI.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.



*IRA Mercurij sapientia, quæ sic omnia perscrutatur, & à summis ad ima tam facili cursu descendit. Sanè, post diuinæ perscrutationem, inuestigationemq; maiestatis, post altissima illa dei epitheta, mox ad humilia flectitur, ad ima reuolauit, vt deum diceret esse materiam. Non parui planè interest, deus est mens, & natura diuina, & deus est materia. Igitur, quia Mercurium sequimur, cum eodem nobis descendendum est ad vtile, atq; amplum materiæ negotium examinandum. Et inprimis, quid significet materia apud Mercurium dicam, & quonam modo deus sit materia: de quibus omnibus sub vno ordine atq; contextu, mihi disputandum esse censeo, additis aliorum sententiis, consulens vtiq; meæ atq; legentium breuitati, vtilitatiq;. Diui ergo Pymandri fauore implorato, hanc non vereor magnam ad disputandum, & ad loquendum subire prouinciam. In primo Pymandri dialogo primam materiam, ex qua elementa prodierunt, naturam humidam appellauit; quia nimirum vo-*

Materia quid sit apud Mercurium.

Prima materia vocatur humida natura.

Deus est materia.

rum voluntati subiacet artificis, sicut in principio primi Pymandri disputaui. Idem sentit in 3. Dialogo: Ex humida natura, inquit, elementa eduxit. Et reuera, natura non modò de forma; verùmetiam de materia dicitur. Dialogo 5. declarat quomodo deus materia dici possit: Nihil, inquit, est in omni natura, quod ipse non sit; nam nihil est in corporibus, quod ipse non sit: omnia enim ipse solus est siue existit. sed hoc profectò intelligi non potest de re materiali. si enim deus est mens: igitur non est corpus. Est ergo omne, quod est in omni natura, non quidem formaliter sed effectiuè; est enim causa, vt sint omnia. Est ergo deus materia, hoc est, causa vt sit materia: denique supplet vicem materiæ. Sanè, quilibet artifex, absque materia, suæ artis nequit exequi studia, operaque agenda. At deus benedictus in mundi conditione, sine vlla prorsus extra se materia existente, visibilia produxit in lucem: vnde quæ sunt, ille quidem est: est etiam & illa quæ non sunt: Quæ quidem sunt, deduxit in lucem, quæ non sunt, occulit in seipso: Quàm magna ergo est ista materia, ex qua prodierunt, quæ videntur, & plura occultat in seipsa, quæ non videntur? habet ergo se deus ad instar materiæ, imò longè ampliùs quàm materia; nam ex materia omnia proficiscuntur, formis duntaxat incorruptibilibus seclusis: ex deo verò, & illæ, & ipsa quoque materia. Est ergo Deus materia, quia ab ipso sine alterius auxilio, siue mixtione prodierunt omnia, ad ipsum redeunt omnia, & in ipso constant. Hæ autem sunt primæ materiæ conditiones, vt ex ipsa alia fiant, & in ipsam reuertantur. At in deo sunt omnia, ab ipso omnia, præbet omnia, nihil suscipiens, omnia habens, id ipsum quod non habet, nihil: Deus igitur est omnia, nec aliud præter deum quicquam. Hoc ergo modo deus materia, quia ab ipso omnia proficiscuntur: Materiæ, inquit, Mercurius purissimus aër, aëris anima, animæ mens, mentis denique deus. Dialogo 6. dicit, quòd materiæ concessa sit omnium participatio, quia scilicet omnes formas recipere potest, & quoàd sui naturam, est inexhauribilis, atque inexplebilis. Atqui deus ex se omnia produxit atque creauit: omnium ergo est particeps: nec aliquod creatum, aut omnia creata, & creanda simul, illius possunt euacuare potentiam: illa enim sunt finita, hæc autem infinita; finitum verò quantumlibet sit magnum, & numero, & magnitudine, infinitum euacuare seu exhaurire non potest: hac ergo ratione, à sapientissimo Mercurio deus vocatur materia, non autem propriè, siquidem deus mutationem nullam admittit: materia verò perpetuæ est subdita mutationi. Dialogo octauo dicit materiam esse immortalem; quia nimirum non consumitur formis sibiipsi succedentibus plurimis, & variis: Pater deus, inquit, mundum in molem congerens, totum sphæricum reddidit, imprimensque qualitatem materiæ existenti immortali, rationemque materiæ sempiternam habenti. sed deus est natura immortalis, & sempiternam habet rationem immortalitatis: igitur secundùm hunc modum materia appellatur. Animaduertendum tamen est, secundùm Mercurij sententiam, materiam ex se huiusmodi immortalitatem, incorruptibilitatemque non habere, sed ex impressa sibi cœlitus qualitate: Exornare, inquit, voluit deus id, quod post ipsum est, quasi immortalitate fulciens omne corpus, ne materia ab huiusmodi congressu discedere volens, in suam deformitatem iterum resoluatur. Addit vnam eandemque esse, & cœlestium & terrenorum corporum materiam, sed diuersum modum, ordinemque obtinere: siquidem in corporibus terrenis ob quasdam exiguas crescendi, decrescendique qualitates, siue naturam, deformis apparet: In cœlestibus verò incorruptibilis perseuerat, ideoque pulchra & minimè confusa: Habet hæc materia, inquit, circa qualitates quasdam exiguas reuoluta crescendi pariter, & decrescendi naturam, quam homines mortem vocant: huiusmodi autem confusio circa terrena viuentia; cœlestium quippe corpora vnum atque eundem seruant ordinem, quem scilicet primum à patre suo sortita sunt. Ex deo ergo habent ipsa incorruptibilitatem. Itaque, materiæ incorruptibilitatem, cùm ter-

Quomodo deus est materia

Similitudo materiæ.

Deus est omnia.

Materia recipit omnia.

Materia est immortalis.

Incorruptibilitas materiæ vnde sit.

Vna materia omniũ corporum.

Deus est materia.

*cùm terrenorum quidem corporum, tum etiam cœlestium, ex solo dei patris omnium munere pendere, sapientissimus approbat Mercurius. Non ergo materia suapte natura est æterna, atque incorruptibilis. Dial.10. Mundum bonum esse non posse, ait, ob materiæ rationem:* Mundus, *inquit*, pulcher quidem; non tamen bonus: etenim ex materia constat, passionibusq; subijcitur, primusq; est eorum, quæ patiuntur. Indigus præterea suapte natura, factus aliquando, atque genitus. *Tria ergo annotantur à Mercurio, nempè mundum non esse per se bonum, esse indigum, & tandem aliquando factum: tametsi dialog. 11. obscure de hoc loquatur:* Materia, *inquit*, mundus potentia dei æternitas, opus æternitatis est mundus. *Sanè, si materia est mundus, & mundus est opus diuinæ potentiæ: igitur factus est mundus, & materia similiter. Sed dicit factum ab æuo:* Factus, *inquit*, *non aliquando, factus autem ab æuo. q. d. Est quidem factus, sed ab æuo, declarat quod obscurè dixerat:* Origo materiæ pendet ex æuo; nam æuum immortalitatem atque perseuerantiam materiæ præstat: æuum autem pendet ex deo. *Porrò, quid sit æuum in 2. Pymandri disputaui. Cæterùm, quamuis hîc obscurè loquatur, quando mundus factus sit; factum tamen esse dicit, atque materiam ex se incorruptibilitatem, immortalitatemque non habere. Ex quo licet colligere, materiam esse factam, & nullo modo æternam esse dicendam. Vnitatem præterea materiæ in eodemmet dialogo 11. ostendit, in quo de vnitate factoris loquitur:* Vna, *inquit*, existente materia, si plures essent mundi rectores primi, ad quem illorum potissimùm fabricatio pertineret, quòd si ad vtrumq;, ad quem prouincia maior? imbecillior profectò potentiori inuideret, ex quo seditio quædam exoriretur. *Itaq;, omne corpus viuens, seu mortale; siue immortale, ex materia constat, & anima: non viuens verò nuda penè est materia. Et iterum,* vita vna, vnaq; materia: *vna est ergo materia, secundùm Mercuriũ, viuentiũ, tum corruptibiliũ, tum etiã incorruptibilium, & inanimatorũ etiam. Et dial. 12. idem profitetur:* Materia quidẽ vna, *inquit*, Deus est circa õnia, simul atq; per õnia, mens circa animã, anima circa aerẽ, aer circa materiam: necessitas autẽ prouidentiaq; & natura, organa mundi sunt, ordinisq; materię: *de quibus suo loco erit mihi disputandum. Vnam ergo esse omnium corporum materiam, ad mentẽ Mercurij, satis clarè ostenditur. Si autem cupis scire, quid sit materia, secundùm Mercurium, audi eum disputantem circa finem dialogi duodecimi.* Quid aliud existimas fili, esse materiam, quàm rudem indigestamq; molem, siue congeriem? hanc existere posse ne credas, nisi formetur: quòd si formatur, ab aliquo certè formatur. *Quæ autem sit materiæ forma, siue vita, paulò superiùs exposuit:* materiæ quidem vita, spiritus est, *ait*, mens autem animæ. Ex mente viuens omne profluit. *Itaq;, materia secundùm suam naturam, est indigesta congeries, cuius vita, siue forma est spiritus, vna omnium corporum, naturam habens crescendi, & decrescendi in corporibus terrenis: in cœlestibus verò permanentiam, atque immortalitatem, idq; ex munere patris omnium, stabilitatem illi largientis. Insuper est creata, & nequaquam æterna. In Asclepio apertissimè testatur, materiam creatam fuisse:* Fuit, *inquit*, Deus & hyle, quem credimus mundum, & mundo comitabatur spiritus, sed non similiter vt deo, nec Deus sunt hæc, de quibus mundus est; idcirco non erant, quando nata non erant, sed in eo iam tũc erant, vnde nasci habuerunt. *Clarissimè iam docet mundum, seu materiam, non esse æternam; nam si non erant, quando nondum nata erant: æterna ergo non sunt, quæ principium natiuitatis, atque creationis habent: in eo autem erant, vnde nasci habuerunt. hoc est, in Deo, à quo condita sunt; ipse enim est omnium creator: sic enim ait in principio Asclepij loquens de Deo:* Ipse est, *inquit*, creator omnium, in quo fuerunt omnia, antequam creasset omnia. *Ita clarus est sermo ipsius, vt ei inficiari (excepto*

Mundus non est bonus ob materiam.

Mundus est factus.

Æuum.

Materia est facta, & vna est

Vnitas materiæ.

Quid sit materia.

Materiæ formatio.

Materiæ vita.

Deus est creator omnium.

De materia.

cepto stulto) audeat nemo. Sanè, si Deus est omnium creator, & omnia erant in creatore, antequam crearentur: materia ergo creata est, & non æterna extra mentem existens opificis. si credendum est antiquis: quare ergo non credendũ est sapientissimo & antiquissimo Mercurio, ita sapiẽter & verè de materiæ origine disputãti? subdit postea Mercurius, vnde fiunt omnia, & à quo fiunt omnia? ex materia, de qua fiunt, & ex dei voluntate, cuius nutu efficiuntur alia. loquitur de rebus conditis, quæ principium materiale habent à materia prima: efficiens verò à Dei voluntate; ex hoc tamen non licet inferre, materiam creatam non esse. Dices, aperta atque clara esse Mercurij verba, quibus protestatur, materiam creatam non esse: Materia, inquit, creabilis est, tametsi creata non est. Dico, apertè multis in locis à Mercurio dictum esse, Deum esse omnium creatorem, & illa, aliquando non fuisse, nisi in mente opificis tantùm: quare si hæc ita essent intelligenda; tunc planè Mercurius sibi-ipsi aduersaretur. Præterea, quæ natura alicui conueniunt, per aliquam potentiam ab eo remoueri non possunt: si ergo materia, secundùm sui naturam est creabilis, & est in rerum natura: est ergo creata, & non potest non esse creata. Illa ergo authoritas non est intelligenda, de ipsius materiæ creatione, sed per respectum eorum, quæ ex ipsa materia fiunt; sic enim non est creata, cùm omnia fiant, & quasi creentur ex ea. Quid ergo sit materia, & quomodo Deus sit materia, dixi.

(Margin: Materia est creata. — Obiectio. — Solutio.)

## CAP. II.

## *Materia quid sit secundùm Platonem, aliosq; philosophos.*

(Margin: Plato de materiæ origine.)



POst sapientissimi Mercurij doctrinam, Platonis quoque sapientiam Mercurij æmulam, addere disposui, cui sanè plurimùm tribuo, mihiq; admodum placere, profiteor. Quid autem Plato de materiæ origine, conditione, atq; natura senserit, si philosophum consulamus; parum profectò vtilitatis in Platonis libris, nos inuenturos esse putabimus: siquidem, & Platonem de hoc non rectè sensisse, multis in locis philosophus ostendit. In primo phys: tex: comm: 79. dicit Platonem non distinxisse inter materiam & priuationem. Similiter, comm: 66. & 89. & 3. cœli, com: 17. & 25. nihil de prima materia sciuisse, Commentator affirmat. Plato autem nihil sciuit, inquit, de prima materia 3. phys: comm: 25. ait, Platonem posuisse infinitum, sensibilium principium rerum; posuit enim infinitum in causa materiali, quod (secundùm ipsius sententiam) est magnum & paruum: & magnum quidem crescit in infinitum, paruum verò similiter decrescit. Et 1, phys: comm: 55. Plato, inquit, posuit duo pati, & vnum agere. Et 2. de gene: tex: 18. & 1. phys: tex: comm: 80. Platonem, ait, posuisse tria principia, nempe magnum & paruum, & vnum. Et 2. de gen: comm: 4. dicit posuisse materiam priorem elementis, sed non manifestè declarasse, si in actu illa sit, necne. Item, primo met: tex: com: 9. apertè profitetur, Platonem posuisse magnum & paruum, velut materiam, Italicos, infinitum, Empedoclem quatuor elementa, Anaxagoram partes similares infinitas. Ex his ergo, atq; similibus philosophi sententiis videtur, quòd Plato, aut primæ prorsus materiæ naturam ignorauerit, aut non rectè de illa senserit. Aiunt autem, Platonem, Parmenidis doctrinam fuisse secutum, sic de materiæ natura disputantis: Quod, inquit, est præter ens in actu, non est ens. sed materia non est ens in actu, nisi per formam: igitur, materia non est ens. Quam ob causam, ait philosophus 1. phys: comm: 79. Tetigêre quidem igitur ipsam alij quidam, sed non sufficienter; primùm enim ex non ente simpliciter aliquid fieri fatentur, quatenus Parmenidem rectè dicere, sentiunt. Sic autem Plato arguebat, vt ipsi dicunt:

(Margin: Tria principia. — Parmenidis opinio de materia. — Quomodo mnteria est non ens.)

De materia.

dicunt: Materia est non ens, quia non est ens in actu. sed omne quod fit generatur ex materia: fit ergo ex non ente. Miratur Simplicius, hanc Platonis doctrinam, contra seipsam pugnantem; nam in Sophista, contra Parmenidem disputans, non omnia vnum ens esse, pluribus verbis ostendit. Arguunt ergo Platonem inconstantiæ, & paruæ prudentiæ, quòd scilicet non distinxerit, nec sibi constiterit. Sed paulisper, quæso, Platonem in Timæo disputantem, audiamus: nec quenquam condemnemus, eius rationibus non auditis. Sanè, in Timæo ita loquitur, cuius verba in medium adducam, vt quàm rectissimè de prima materia loquatur, legenti constet satis: Apertiùs, inquit, quod volumus, exponamus; si quis enim cunctas figuras ex vna eademq; auri materia fictas continuè in alias & in alias reformet, deq; vna quadam illarum præsens aliquis quid sit, quærat, verè admodum, & tutissimè respondere possumus, aurum illud esse. sola quippe illa responsione tanquam tutissima contenti esse debemus. eadem de illa natura, quæ cuncta recipit corpora, ratio est. hæc Plato. Si materia quæ cuncta recipit corpora, natura à Platone appellatur, natura autem cùm apud Aristo: tum etiam apud Platonem, non ens nequaquam dicitur: materia ergo apud Platonem est ens: ens, inquam, in aliquo gradu entis, hoc est, entitas quædam actu distincta à forma, & per se; quia nimirum simplicia seipsis distinguuntur; non tamen est in actu distincto ab ipsa forma, quum per ipsam formam in actu consistat. Plato, siquidem ex propria potentia recedit nunquam; suscipit enim semper omnia, nec vllam vnquam iis similem vllo pacto formam cõtrahit. hæc Plato. Simile quiddam legimus in primo cap: de substantia orbis: Materia, inquit Commentator, sustentatur per posse, & potentia est differentia substantialis materiæ. atqui si ita nudè hæc Commentatoris sententia intelligeretur, sibiipsi aduersaretur: siquidem primo phys: comm: 70. sic loquitur: Si potentia, inquit, esset de essentia materiæ; tunc materia corrumperetur in aduentu formæ. Sensus ergo Commentatoris talis est, licet materia in prima sui notione sit quædam res absoluta; est tamen in secunda notione in respectu ad alterum, atq; ita sibi competit potentia: sic albedo, etsi non pertineat ad rationem hominis; pertinet tamen ad rationem hominis albi. Hoc ergo modo intelligenda sunt Platonis verba, asserentis, materiam nunquam recedere à potentia propria, respectu vtiq; aliorum, non respectu sui; alioqui esset in potentia ad seipsam, quod certè nequit intelligi: materia ergo non est purum nihil secundùm Platonem. Sequitur tex: Platonis: Suscipit enim semper omnia, nec vllam contrahit iis similem formã: similis habetur sententia 3. de anima, com: 5. Recipiens debet esse denudatum à natura recepti: quod ita intelligendum esse, asserit Commentator in solutione quæst: 3. Recipiens est, siue esse debet denudatum respectu rei recipiendæ: ipsum autem nihil esse in actu, minimè necesse est. Sic ergo materia prima, quia ad omnes absq; delectu formas recipiendas, naturam habet; nulla illi inesse potest prima, ac determinata forma. ob hoc tamen, ipsam non esse actu materiam, licet ad alia à se, sit in potentia, non licet dicere. Hoc idem dicitur à Platone: Recipit, inquit, omnia; nullam tamen contrahit formam, hoc est, non contrahitur ad vnam formam tantum, sed potentia est ad omnes; ex hoc tamen non sequitur, materiam nihil in se esse. Consentit huic sententiæ philosophus 7. met: com: 8. Materia, inquit, non est quid, neq; quale, neq; quantum, neq; vniuersaliter aliquid eorum, quibus ens est determinatum: sed est potestate omnia hæc. & est sensus: materia non est quid, id est, substantia in actu, veluti est forma, & habens formam; similiter non est quanta in actu, aut qualis: sed bene est substantia in potentia ad omnia hæc. sic etiam Auerroes intellexit. Licet ergo materia respectu omnium tum substantialium, tum accidentalium formarum sit in potentia; in se tamen secundùm naturam, prius est aliquid actu, posterius verò potestate ad alia. Materia ergo est denudata ab eo, quod recipit; non tamen ab esse simpliciter. Commentator quoq; 5. phys: com: 8. suffragatur etiam huic proposito; sic enim loquitur: In esse materiæ, inquit, non admiscetur

Platonis verba examinantur.

Materia est natura.

Plato

Potentia est natura materiæ.

Materia non est purum nihil.

Materia prima non habet certam formam.

Materia non est quid, neq; quale, neque quantum.

Recipiens est denudatum à natura recepti.

miscetur actus omninò. Sensus est, licet materia sit quædam entitas, quæ est subiectum, in quo sita est ad omnem formam, priuationemque potentia; in eius tamen essentia actus non includitur, tametsi in se considerata, diuersa sit ab omni actu, & substantiali, & accidentali. Platonis verba: Omnis sanè natura fictioni subiecta, agitataque ab ingredientibus, & figurata quodam modo, aliâs aliter se habere videtur. Sensus est, omnis natura, id est, prima materia, quæ capax est ad omnes propemodum formas recipiendas, fictioni subiecta, hoc est, variæ figurationi est subdita, proinde varia sortitur nomina ob varietatem ingredientium formarum, aliâs aliter semper videtur: veluti auri materia, nunc Cæsaris, iam Iouis vocamus symulachrum. Porrò, si prima materia, varietati multiplicium subdita est formarum, & varias inde subit appellationes nominum: non est ergo purum nihil apud Platonem: nec de illius natura perperam Plato disputauit. Platonis verba: Quæ verò ingrediuntur, & exeunt, verè, ac semper existentium rerum symulachra sunt, miro & vix explicabili modo ab ipsis rebus, quæ verè sunt figurata: hoc est, formæ rerum actu quidem sunt in primo artifice: potentia verò in prima materia. Sunt ergo symulachra idearum, quæ sunt in mente primi opificis. Similia quædam dicuntur à Commentatore in met: Sequitur Plato. Tria in prædicamenti genere sumenda sunt: vnum quod gignitur: aliud in quo gignitur: aliud à quo similitudinem trahit, quod nascitur, idcirco comparare hæc ita decet. Quod recipit, matri, vnde recipit patri, naturam istorum mediam proli. Quid clarius hac Platonis sententia? materiam, matri comparat, idque rectissimè; nam, quemadmodum mater nouorum gignendorum semper fœtuum agitur desiderio, virtutemque habet intrinsecam ad illorum partum edendum; nec tamen ipsa idem, quod noui quotidie, quos peperit fœtus; ita planè materia semper gestit ad nouarum editionem formarum, ad quarum partum, intrinsecam & quasi inexplebilem habet virtutem pariendi; nec ipsa tamen est, quæque illarum ingredientiũ, & exeuntium formarum: est ergo materia ens, & nequaquam non ens, secundùm Platonẽ. Dices, Cõmentatorẽ aliud sentire 1. met: cõ:17. vbi sic loquitur: Quòd materia non habet aliquã dispositionem neque substantialẽ, neque accidentalem: igitur nõ est substantia neque accidens. Dico, Commentatoris sententiã sic esse intelligendã, materiam scilicet non habere propriam formã, alioqui apta non esset, quæ posset alias recipere: sic enim dicit in li: de substantia orbis: materiam aliam formam recipere non posse, nisi priori corrupta; siquidem vnam tantùmmodo formam substantialem, subiectum habeat, necesse est. Quare, si aliqua inesset materiæ forma coæterna; omnis profectò transmutatio, teste ipsomet Commentatore 1. phys: com: 63. in accidentibus esset numeranda. Præterea, si materia esset solùmmodo in potentia, & nullum actum haberet; tunc planè nihil esset omninò. atqui, teste Commentatore 3. cœli, comm: 29. materia in potentia, fundatur in ente in actu: materia ergo prius est aliqua in se actualitas, quàm sit potentia ad alia. Amplius, ens in potentia, est ens secundùm quid 5. met: comm: 7. sunt enim entia in anima. sed ens in anima est ens diminutum 6. met: comm: vlt: Si ergo materia est ens in potentia
1. tantùm: est ergo ens diminutum. Quod certè non probatur philosopho 1. phys: com: 78. asserenti, materiam non esse ens in actu, quemadmodum est compositum, neque esse non ens per se, & simpliciter: sed esse ens medium in actu, & purum nihil, hoc est, ens in
2. potentia, sicut dictum est. Item, 6. met: comm: 4. Et in principio septimi, substantia à philosopho diuiditur etiam in materiam & formam. sed substantia est ens: ergo materia est ens: Quando enim alterum de altero prædicatur, quidquid prædicatur de prædicato; prædicatur etiam de subiecto. simile quiddam habetur 2. de anima, vbi diuiditur substantia in formam & materiam, & in compositum ex vtraque: Nam substantia, inquit Commentator, non componitur ex non substantiis. 7. quoque met: comm: 8. volens probare materiam ab aliis esse diuersam, ait, omnia prædicamenta dici de substantia,
3. substantiam verò de materia. Quamobrem, si substantia, quæ est vna de condiuidentibus ens

Marginalia: Plato. — Prima materia capax est omnium formarum. — Symulachra rerum verarũ — Plato. — Materia, matri comparatur. — Cõmentator. — Materia habet vnam formã — Materia non est sola potentia.

De materia.

*bus ens, prædicatur de materia; & ens ergo similiter. Iterum, si materia est purum nihil; non potest planè esse transmutationis subiectum: siquidem quod omninò non est, non est, nec esse potest entis subiectum, nec etiam est ens rationis; nam rerum realium subiectum debet esse, & ipsum reale: igitur materia est ens reale, & non ens rationis, aut purum nihil. Itaq; non video quid discriminis sit inter Platonem, & Philosophum, atq; Commentatorem, de materiæ natura disputantes, nisi fortaßis, quod Platonis verba, aut legere neglexerint, aut alio modo interpretari voluerint: Mihi tamen satis aperta esse videntur, quòd certè, vt clariùs fiat, reliqua subscribenda esse putaui.*

## CAP: III.

## *Timæus Platonis de primæ materiæ proprietatibus.*

*SEd ita intelligendum est, inquit, quod cùm esse debeat effigies rerum omni formarum varietate distincta; nunquam illud ipsum formationis huius gremium bene erit præparatum; nisi informe sit, & suapte natura omnibus formis, quas recepturum est, careat. nam si erit alicuius eorum quæ in se recipit simile, cùm contrariam eius, cuius simile est, naturam, aut aliam prorsus suscipiet; nequaquam eius similitudinem, & effigiem exprimet, cùm præsetulerit suam. quò fit, vt nullam sibi propriam habeat speciem, quod est omnia genera suscepturum. vt, qui vnguenta suauiter redolentia confecturi sunt, humidam materiam, quam certo odore condire volunt, ita præparant, odorem nullum proprium habeat. Et qui materiis mollibus, impreßioniq; cedentibus figuras imprimere aliquas volunt, nullam omninò priorem in eis figuram apparere patiuntur, sed exactißima quadam leuigatione eas poliunt. Ita illud quod in omnibus paßim æternorum simulachris rectè figurandum est, his omnibus formis natura sua careat, necesse est. Hæc Plato, quibus manifestißimè docet primam materiam, quam gremium recipiendarum formarum appellat, omni prorsus propria, ac peculiari forma vacare, alioqui nullo modo apta esset, quæ nouas perpetuò posset recipere formas. Materiæ ergo natura est talis, teste philosopho 7. met: comm: vlt: vt nouam semper formam recipere valeat. Idipsum approbat Commentator in libro de substantia orbis: Et 2. phys: comm: 15. Natura, inquit, materiæ substantiatur per posse: Et 8. met: tex: comm: 33. Materiam dico, quæ non est hoc aliquid ens actu; potestate tamen est hoc aliquid: nam natura materiæ est talis, vt dicitur 7. met: tex: comm: 53. quòd per eam potest res esse, & non esse. quod planè fieri non posset, si propriam formam materia haberet. Nam, vt dicit Plato, intrinseca forma obsisteret, vt ingredientis effigiem exprimere non poßet: vacat ergo prima materia ingredientium, atq; exeuntium formarum similitudine, non autem propria entitate. Dicis, quomodo materia sit in potentia ad infinitas formas, cùm sit ipsa finita? Respondeo, se habere ad instar infiniti in potentia, quæ planè non est respectu actus, aliter esset finita; sed potiùs respectu potentiæ, quæ semper materiam comitatur: vt dicitur 9. met: comm: 11. vnde 12. met: comm: 14. Materia, quia non habet formam propriam; ideo nō habet naturam propriam, sed sua natura est in comparatione, quod planè intelligendum est de secunda, & non de prima significatione materiæ. Porrò, materiam non habere formam propriam, clarè docetur 1. phys: comm: 63. Neceße est, inquit Commentator, vt istud subiectum, scilicet materia prima sit vnum, quia non habet formam dantem nomen, & diffinitionem vnam. Et comm: 66. Ipsa, inquit Commentator, materia non habet in se formam propriam, neq; priuationem propriam; nam si haberet propriam, non reciperet omnem formam: similiter si haberet priuationem propriam. Et comm: 69. Si haberet formam propriam, nullam aliam reciperet, ipsa permanente: sed statim corrumpere-*

Plato.
Materia vocatur gremium

Materia non habet propriā formam.
Materiæ natura.

Materia quomodo est in potentia ad infinitas formas.

Commētator

Materia non habet propriā formam.



rumpere-

rumperetur, quàm citò alia forma generaretur: Et comm: 79. Omne habens materiam, inquit, eſt generabile & corruptibile; nam in natura materiæ eſt priuatio formæ. et ſi in ſua natura eſſet formata, non reciperet formas, niſi ens generaretur ex ente: quemadmodum ſi in ſua natura eſſet priuatio ſimpliciter; tunc omninò nihil generaretur ex ea: eſt igitur quaſi compoſita ex eſſe, & non eſſe. Et eſt ſenſus ſecundùm Commentatorē, materia quia in ſe conſiderata, eſt aliqua entitas, habet eſſe; quia verò non habet formam propriam, & illius actus entitatiuus, pendet ex forma, habet quaſi non eſſe. 4. phyſ: comm: 59. declarat quomodo materia non habeat formam; verba autem philoſophi ſunt iſta: Et alio modo dixerunt illud, in quo non eſt aliquid demonſtratum, neque ſubſtantia corporalis, & ideo dixerunt quidam quòd vacuum ſit materia corporum, & iſti dixerunt, materiam eſſe locum, & non bene dixerunt; materia enim non eſt ſeparata à rebus. Subdit Commentator, cùm dicimus in materia nihil eſſe demonſtratum in actu: non intelligimus, quòd poſſit denudari à rebus demonſtratis in actu; ſed intendimus quòd in ſua eſſentia non ſit aliquid demonſtratum: quoniam ſi ita eſſet, non reciperet res demonſtratas 7. met: com: 8. ſi aliqua forma, aut aliqua priuatio eſſet eſſentialiter in materia, non reciperet alias formas. 3. cœli com: 67. diſcrimen ponit inter elementa, & primā materiā: Elementa, inquit, ſunt materia corporum compoſitorum: prima verò materia, corporum ſimplicium primò: deinde mediantibus elementis, corporum compoſitorum. Neceſſarium autem eſt, vt receptibile careat forma, quam recipit, non autem omninò omni forma; quia verò prima materia, eſt receptibilis omnium formarum; ideò non debet habere aliam formam omninò, quia eſt materia vniuerſalis: elementa verò quia non ſunt receptibilia omnium formarum; hac de cauſa non debent denudari à ſuis formis. Itaq; hæc Commentatoris doctrina, atq; philoſophi, à Platone non diſſentit, dicente in Timæo, primam materiam, propriam formam non habere. Sequitur Plato: Quam obrem vniuerſi, quod & genitum eſt, & ſenſibus omnibus manifeſtum, matrem ipſam, receptaculumq;, neq; terram, neq; aërem, neq; ignem, neq; aquam eſſe dicamus: neque rurſus ex his aliquid conſtitutum, aut aliqua, ex quibus propriè hæc ipſa ſubſiſtunt; ſed inuiſibilem potiùs ſpeciem quandam, & informem ſinum omnium capacem, qui modo quodam ambiguo, & vix explicabili, diuinæ, & intelligibilis naturæ ſit particeps. Hæc Plato. Multis nominibus materiam appellat, nempe matrem, gremium, ſinum informē, omnium capacem, ſpeciem inuiſibilem, receptaculum omnium formarum, deniq; diuinæ, & intelligibilis naturæ æmulatricem. Matrem vtiq; ob eas, quas diximus rationes: gremium, cùm omnia propemodum, quaſi ex ſuis prodeant visceribus: ſinum autem, quaſi omnia fouentem, & recipientem: ſpeciem inuiſibilem, vtpote habentem ſuam pulchritudinem, & entitatem, nobis autem incognitam: deniq; omnium receptaculum, ac diuinæ naturæ participē. Sanè, quemadmodum ex Deo omnia, cùm corporalia, tum etiam ſpiritualia prodeant; ſic & ex prima materia, & ſimplicia, & compoſita naſcuntur corpora: quamobrem, Deus à Triſmegiſto, materia, vt diximus vocatur: deinde ſequitur: Materia prima, inquit, non eſt aliquod ex elementis, nec ex elementis conſtituta, ſed potiùs quædam inuiſibilis ſpecies. diſtinguit vtiq; materiam à quatuor elementis. Quare ergo philoſophus 2. de gener: tex: comm: 4. à Platone inter primam materiam, & quatuor elementa, nullum diſcrimen poſitum fuiſſe dicit? ſic enim loquitur: In Timæo nullam Plato determinationem poſuit; non enim dixit manifeſtè. Sic etiam Commentator: Plato in Timæo hæc quatuor poſuit, & materiam priorem eis: Sed non manifeſtè, inquit, vtrum iſta materia ſit exiſtens in actu, an non: neq; dixit in hoc ſermone quicquam manifeſtè, niſi, quòd materia eſt recipiens tantùm. Hæc Commentator. Bone Deus. Si Plato dixit, primam materiam non eſſe aliquod ex elementis: diſtinxit ergo eā ab elementis, & actum, ſiue aliquam entitatem habere profitetur; nam quomodo aliquid poteſt eſſe omnium formarum receptaculum, niſi aliquam habuerit entitatem, præſertim ſi à

Materia non eſt ſine forma

Materia prima differt ab elementis.

Plato.

Materiæ nomina.

Mater.
Gremium.
Sinus.
Species.
Receptaculū.

Reprehenditur philoſ: & Commentator.

Reprehenſio contra Commentatorem.

De materia.

*quatuor distinctum fuerit elementis. Sed modestè profitetur, materiam primam, vix intelligi posse; eam tamen aliquam habere entitatem, affirmat. Vnde sequitur Plato: Ipsa autem comprehendi per se nullo pacto potest: sed quantùm ex supradictis, naturam eius attingere licet. & post pauca. Hæc materia, omnibus, quæ gignuntur, sedem exhibet, sine tangentis sensu tangitur, adulterina quadam vix opinabilis cognitio. Hæc Plato. Itaque, materiam habere entitatem, Plato affirmat: sed cognitu difficilem eiusque cognitionem adulterinam appellat; quia nimirum (Teste THemistio tertio de anima capit: 44. Cognitio extranea, adulterina nuncupatur: cognitio autem extranea est, quando rem, non per ipsius faciem; sed per alterius similitudinem, contemplamur. At materia carens propria forma, quasi sine facie conspicitur; omne enim, quod cognoscitur, in quantum est in actu cognoscitur: forma autem est actus. Quia ergo materiæ non inest propria forma, ex qua pendet legitima cognitio, & per analogiam ad alia cognoscitur, & difficilis, & adulterina, ipsius vocatur cognitio. Hæc est Platonis, de cognoscenda materia, syncera, veraq; doctrina: à qua profectò philosophus, eiusq; Commentator (vt mihi videre videor) non longè absunt, neq; dissentiunt: Materia, inquit Cōmentator 1. phys: comm: 69. exponens textum philosophi, subiecta natura scibilis est per analogiam, non potest intelligi per se, cùm non sit aliquid in actu habens quidditatem, sed intelligitur per comparationem, propter latentiam suæ substantiæ; ideoque cùm volumus dare substantiam eius, dicimus ipsam esse illud, cuius proportio ad substantiam esse, est sicut proportio cupri, ad idolum, aut ligni ad scamnum, q. d. quia caret propria facie, cognoscitur per relationem ad faciem alterius, scilicet formæ, quæ est causa suæ cognitionis, cùm sit actus, & mouens. vnde licet vnum, sine alio cognosci non possit: materia verò non est suæ cognitionis causa; quippe, quæ non sit actus, nec speciem moueat: forma autem, & suæ, & materiæ cognitionis causa; non tamen seorsum à materia, sicut albedo est visibilis; non tamen sine subiecto. Sic à Commentatore annotatur 4. phys. comm: 16. Vltimæ causæ entium, inquit, sunt materia & forma, prima principia simplicia entium, & scire quidditates principiorum vltimorum, est difficile: & scire formam absq; materia, est impossibile: sic etiam philosophus, & cognitio istorum duorum, absolutum ab altero, non est facilis. Amplius, ad hoc propositum faciunt, quæ dicuntur 12. comm: 14. materiam scilicet non habere esse, nisi per hoc, quod sentitur, & non per se: Materiæ, inquit Commentator, esse non est, nisi secundùm quod sentitur, id est, propter illud, quo fit sensibilis, & hæc est forma; materia enim est sensibilis per formam, & per illud habet esse, per quod sentitur: quia nimirum per illud est in actu: & per quod est in actu sentitur, & cognoscitur. Amplius, materiam non esse elementum, neq; ex elementis, vt dicit Plato: nonne idem habetur 8. met: com: 8. Materia, inquit philosophus, non est elementum, neq; ex elementis. Itaq;, si candido animo Platonis doctrinam, de materiæ origine perscrutati fuerimus, à philosophi, atq; Commentatoris speculatione, non multùm dissonare videbimus. Hæc quidem breuiter perstrinximus pro Platonis philosophia conseruanda.*

Plato.

Adulterina cognitio.

Cognitio materiæ difficilis

Forma est causa cognitionis.

Cōmentator.

Materia nō est elementū neque ex elemētis.

## CAP: IIII.

### *Plotini philosophia de origine, atque natura primæ materiæ*



*Vid sit prima materia secundùm Platonē, hactenus me elucidasse puto: quòd Plotini verè Platonici doctrina, muniēdum esse putaui, ne fortaßis ad mētem nostram, Platonem accommodasse videremur. Hac igitur de re Enne: 2. lib: ca: 4. ex professo Plotinus sic loquitur: Cætera quidem omnia, inquit, quæcunq; aliquid in potentia sunt, id habent, vt etiam in actu aliud quiddam*

*sint. Quod quidem cùm iam sit, vergatque ad aliud, esse in potentia indicatur. At verò materiam ipsam, quam esse entia omnia in potentia quanam conditione esse actu entium aliquid possumus affirmare? Et est verborum Plotini talis sensus: reliqua entia omnia (excepta prima materia) ita sunt in potentia; vt tamen habeant actum per se entitatiuum, hoc est, propriam formam: prima autem materia cùm sit in potentia ad omnes formas, propriam formam non habet, ideoq; per se non est aliquod ens actu. vnde subdit: alioqui non iam entia cuncta in potentia: si igitur entium nullum est; necesse est neq; ens quidem ipsam esse. Itaq; cùm nullum sit entium, quomodo actu aliquid esse poterit? Plotinus, materiam esse omninò non ens, nequaquam affirmat: sed non esse ens in actu completum, quippe, quæ formam propriam non habeat; sic enim sua, quæ sequuntur verba, sonare videntur: Forsan, inquit, nullum est horum, quæ in ipsa fiunt. Quid tamen prohibet hanc aliud quiddam esse? quasi diceret, etsi non sit aliquid eorum, quæ in ipsa sunt; per se tamen est aliqua entitas, ab aliis distincta. Nam etsi materia non habeat actum entitatiuum, hoc est, actum existentiæ; qui à forma procedit per se, cùm illum habeat in composito, cuius ipsa est pars, per potentiam formæ; habet tamen actum entitatiuum, quia nimirum est quædam entitas à formæ entitate distincta, & natura, & substantia. siquidem pars substantiæ, est substantia: materia autem est pars substantiæ demonstratæ; ideoq; est substantia, & alia ab ipsa forma: non ergo materia est pura potentia, & nihil in actu; alioqui esset pura priuatio: sed est quædam entitas habens actum suæ essentiæ, & existentiæ; quatenus est Dei effectus, non existens purum nihil: in composito autem apta nata est recipere actum formæ, actum vtiq; existendi; quatenus forma, & ipsius materiæ, & compositi, actus existit. Itaq;, materia est quædam entitas; non tamen à se habet actum existendi. Sequitur Plotinus: Siquidem neq; omnia entia in materia sunt. Profectò si nihil sit eorum, quæ sunt in ipsa, hæc verò sint entia, non ens dicetur. intellige sicut dictum est. Declarat, quare non ens appelletur. Item: Quatenus informe aliquid cogitatur, inquit, non est species: neq; igitur in illis quidem velut ens numerabitur. Sensus est, materia, si rei speciem, seu formam habenti comparetur; quia propriam formam non habet, quasi non ens reputabitur; sic enim loquitur: Ad illa, inquit, comparata, non ens censebitur. cap: 5. fortiùs arguens, materiæ naturam maximè perstringit, & quasi ad nihilum reducere videtur: Materiæ, ait, esse in potentia consistit; quatenus in ea futurum consideratur: at enim esse ipsi solum est idipsum, quod futurum permittitur, quippe cùm esse ipsius in illud quod erit, referatur, atq; differatur. Quod igitur in potentia, non quidem aliquid, neq; secundùm seipsum ens aliquod est. sed ipsum, quod est, materia est, meritò non est in actu. si enim aliquid sit in actu; idipsum quod est in actu, materia non est: meritò ergo non est in actu. Est idem sensus, siquidem actus existendi pendet à forma, materia verò prima caret propria forma, ad futurum quasi suum esse transmittit, non quia ipsa sit purum nihil. Quamobrem, vt dicit Plotinus, materia est quasi reiecta, & segragata ab ente, quia seipsam permutare non valet, sed quod ab initio erat; erat enim non ens, ita sese semper habet. Non dicit omninò à numero entium esse reiectam, sed quasi reiectam, quia scilicet optimum entium illi propriè non inest; ideoq; quasi à numero entium exulat, & suæ patitur ignominiæ repulsam: Vbi, inquit, entium ordo desinit, hæc iam apparet, atq; ab his, quæ post ipsam fiunt, coërcetur: & cum vtrisq; coërcetur; in actu quidem est ad neutrum: solùm verò residet in potentia, relictaq; est debile quiddam, & vmbratile simulachrum, formari non valens. Est igitur aliquid, tametsi debile aliquid, quia sua priuatur fortitudine, nempe, quæ est rei compositæ species, fortitudo, atq; actus. vnde licet materia coarctetur ab vtrisq;, nempe à puro nihil, & ab ente perfecto in actu; ipsa tamen in actu est ad neutrum, hoc est, est medium inter purum nihil, & ens in actu. Simulachrũ est veri entis; non tamen est verũ & per se subsistens ens: Quapropter,*

Materia prima nõ est in actu.

Quomodo materia non sit ens.

Materia non est pura potẽtia.

Plotinus.

Materia non ens.

Quomodo nõ sit in actu.

Non est in ordine entium.

Materia tenet medium.

*propter, inquit, ipsa materia in ipso non esse, suum esse habet; habet enim essentiam suam in potentia. proinde si actum introduxeris, substantiæ illius causam sustulisti. Sensus est, esse materiæ est in non esse, propter carentiam propriæ formæ, ob cuius gratiam, esse, quod naturaliter habet, est quasi non esse: in aduentu autem nouæ formæ, quasi suum esse quo est in potentia, amisisse videtur. Porrò, primam materiam non esse purum nihil, nec aliquod ex elementis lib. 4. Enn: 2. cap. 6. satis clarè ostendit; nam & corporum susceptaculum ab eo vocatur, Platonem vtiq; secutus: De susceptaculo, inquit, corporum deinceps ita dicatur. Principiò quòd oporteat corporibus aliquid esse subiectum, quod aliud quiddam sit præter corpora mutua elementorum commutatio nobis ostendit. Hæc Plotinus. Si materia prima est corporum susceptaculum, & non vnum elementorum: aliquam ergo habet entitatem, & non est purum nihil. Cognoscitur, ait, ex corporum transmutatione, siquidem omnia corpora in ipsam resoluuntur, ipsa verò minimè. Quatuor autem elementa, prima materia non sunt, quoniam dissoluuntur: sine materia autem non sunt, alioqui molem atq; magnitudinem non haberent: species verò ad qualitatem spectat & formam, materia autē ad subiectū. Plus satis constare arbitror, ex Plotini sententia, cùm à quatuor elementis, tum etiam à forma, siue specie primam materiam esse distinctam: ipsa namq; est corporum receptaculum atq; subiectum; nec tamen est aliquod elementum neq; forma: habet ergo aliquam entitatem. Addit, elementa non sunt materia prima, quia resoluuntur: igitur materia prima non resoluitur: est ergo incorruptibilis. Idem sentit philosophus 1. phys. tex: comment: 82. Est, inquit, ingenita, & incorruptibilis secundùm se, corrumpitur autem per accidens; quia corrumpitur priuatio. Hæc phil. Dicis, quare ergo materia non dicitur corruptibilis propter formam, quæ etiam accidit materiæ, & corrumpitur; quia scilicet forma non est per se corruptio, sed generatio: priuatio verò è contrà. Quemadmodum igitur amphora corrumpitur propter vinum, quod in ipsa corrumpitur; sic materia propter priuationem, quæ per se corrumpitur. Ea verò materia est incorruptibilis, quæ est vna numero omnium, & susceptiua omnium formarum: vna autem numero dicitur in illo priori, in quo formas præcedit; sic enim est vna numero, quia solùm de seipsa prædicatur: communis verò per subiectionem, quoniam omnium est formarum susceptiua. Itaque, prima materia non est aliquod elementum, sicut ipsemet Plotinus scribit eiusdem libri capite septimo. Proinde contra Empedoclem pro materia, Elementa ponentem: Elementorum corruptio ipsa reclamat, inquit. Anaxagoras quoque, mixturam quandam inducens, velut aquam, dicensq; hanc non aptitudinem quandam habere ad omnia, sed actu omnia continere: profectò intellectum quem introduxerat tollit è medio: quippe cùm non eum dicat formam speciemq; tribuere, neq; priorem esse materia, sed cum materia simul. Impossibile quidem est simul esse; si enim mixtura ipsius esse, est particeps; certè ens ipsum antiquius est: quòd si & ipsum ens mixtura quædam est, alio quodam his opus est tertio. Quamobrem, si necesse est, rerum artificem esse priorem; quidnam oportuit species secundùm exigua in materia esse: deinde intellectum inextricabili negotio confusa discernere. Porrò, quæ fuerit Anaxogoræ, de mundi origine sententia, in principio Pymandri, satis puto clarè ostensum fuisse. cap. 8. lucidiùs sese interpretatur, aperiens tandem, quid sit ipsa prima materia: Oportet, inquit, ipsam nihil esse compositum, sed simplex, & vnum quiddam suapte natura; nam ita demum omnium erit vacua. cap. 14. discrimen ponit inter materiam & priuationem: Sunt, inquit, vnum subiecto, ratione verò duo: tametsi materiæ accidat priuatio; diffinitione tamen distinguuntur. Enneadis 3. lib. 6. cap. 7. Materiæ nomina atq; proprietates mirificè depingit: Materia prima, inquit, est incorporea, quoniam corpus posterius est atq; compositum: & ipsa vnà cum alio complet corpus. vocatur sic à Plotino, quia caret propria forma: omne autem corpus & propriam formam & materiam habet. Sequitur: Cùm verò, inquit, materia neq; anima sit, neq; mens, neque*

De materia.

Materia prima non est purum nihil nec corpora elementorum.

Materia est susceptaculum & subiectum.

Materia pria: non est corruptibilis.

Quæ materia sit incorruptibilis.

Opiniones falsæ confutantur.

Quid sit prima materia.

Quòd non sit priuatio.

Nec corpus nec anima.

vita, neque species, neque ratio, neque terminus, neque potestas; entis vtique appellationem sortiri non debet, sed meritò non ens nominabitur: neque tamen ita non ens dicitur, vt motus, vel status non ens dici solet, sed reuera non ens, simulachrum & imaginatio mollis, appetitioque substantiæ siue subsistentiæ stans quidem non in statu, secundum se inuisibile, & videre volentem effugiens, & quando quis non videt; tunc quodammodo præsens: quando verò quis intentiùs inspicit, non perspectum. Rursus in seipso contraria semper apparens, paruum, magnum, minus, magis, deficiens, superexcedens, simulachrum neque manens, neque rursus aufugere valens, neque vel hoc vnum valebit, quippè, cùm valorem ab intellectu nullum acceperit, sed in defectu totius entis factum fuerit. Quapropter in qualibet sui denominatione, mentitur & fallit, nempè si magnum excogitetur, interim paruum est, ac si magis, est minus, atque ens, quod in eius imaginatione occurrit: non ens est, velut lubricum quiddam fugiens, adeò, vt quæ in ipso fieri videntur, lubrica sint, simulachra in simulachro, profectò sicut in speculo, vbi alibi quidem situm est aliquid, alibi verò apparens, & quod videtur impletum, nihil habens, apparens verò omnia. Quæ verò ingrediuntur, & exeunt imitamina entium, atque simulachra circa simulachrum informe, & quia informe; ideo ibi visa. videntur quidem in subiectam materiam nonnihil efficere: faciunt verò nihil, vtpote quæ debilia fluxaque sunt, neque soliditatem vllam habent, siue vllam repercutiendi virtutem. Materia quoque cùm nullam soliditatem habeat, penetrant in eam non diuidentia, vt imagines in aquam: vel fortè perinde ac si quis in id, quod vacuum dicitur quasi formas immittat. Hæc Plotinus, quibus minimam materiæ entitatem, ostendit.

Materiæ conditiones.

Materia est sicut speculum & simulachrũ informe.

## CAP: V.

### *Diui Augustini sententia de materia prima.*



QVoniam amplissima est de primæ materiæ natura, proprietate, atque origine, disputatio; hac de causa latissimè quoque mihi scribendum esse putaui, & non modò, quid phil: senserint, differendum; verùmetiam quid phil: pariter ac theologi disputârint. Cùm autem hoc esset mihi faciendum, à theologorum principe, nempè à diuo Augustino exordiri volui, eiusque rationes in medium adducere. Itaque, Augustinus li. 12. Confessionum cap. 6. de natura primæ materiæ sic loquitur: Ego verò domine si totum confitear tibi ore meo, & calamo meo, quidquid de ista materia docuisti me, cuius antea nomen audiens & non intelligens, narrantibus mihi eis, qui non intelligerent, eam cum speciebus innumeris & variis cogitabam, & ideo non eam cogitabam, fœdas & horribiles formas, perturbatis ordinibus, voluebat animus; sed formas tamen, & informe appellabam: non quòd careret forma, sed quòd talem haberet, & vt si appareret, insolitum, & incongruum auersaretur sensus meus, & conturbaretur infirmitas hominis. Verùmtamen autem illud quod cogitabam, non priuationem omnis formæ, sed comparatione formosiorum erat informe, & suadebat vera ratio, vt omnis formæ qualescunque reliquias omninò detraherem, si vellem prorsus informe cogitare, & non poteram; cuius enim non esse censebam, quod omni forma priuaretur, quam cogitabam quiddam informe: cùm omne informe sit propè nihil, sed intendi in ipsa corpora, eorumque mutabilitatem altiùs inspexi, qua desinunt esse, quod fuerant, & incipiunt esse, quod non erant, eundemque transitum de forma in formam, per informe quiddam fieri suspicatus sum, non per omninò nihil: sed nosse cupiebam, non suspicari. Mutabilitas sane rerum mutabilium, capax ipsa est formarum omnium, in qua mutantur res mutabiles. Et hæc quid est? Non animus, non corpus, non species animi vel corporis: Si dici posset, nihil aliquid est, & non est, hoc eam dicerem; & tamen vtcunque erat, vt species caperet istas visibiles

Augu: de materiæ origine.

Prima opinio August:

Propè nihil.

Non est omninò nihil.

De materia.

*sibiles & compositas. A Platonis philosophia, vti Platonicus, nequaquam dissentit, qui materiam primam, formarum receptaculum appellat, propria forma carens; ideoq; & esse, & non esse videtur. Sequitur Augustinus in eodem libr: cap. 7. Et vnde vtcunq; erat nisi esset à te, à quo sunt omnia, in quantumcunq; sunt: sed tantò à te longiùs, quantò dissimiliùs; fecisti enim cœlum & terram, non de te: nam esset æquale vnigenito tuo, ac per hoc & tibi: & nullo modo iustum esset, vt æquale tibi esset, quod de te non esset; & aliud præter te non erat, vnde faceres ea, & ideo de nihilo fecisti cœlum & terram, magnum quiddam, & paruum quiddam. Duo quædam fecisti, vnum prope te, & aliud prope nihil: vnum, quo superior tu esses, alterum quo inferius nihil esset. Tu domine fecisti mundum de materia informi, quam fecisti de nulla re. Illud autem totum, nempè chaos, prope nihil erat, quoniam adhuc informe erat; iam tamen erat, quod formari poterat. Et lib. 1. contra Manichæos cap. 5. & 6. Prima, inquit, materia facta est confusa & informis, vnde omnia fierent, quæ distincta atq; formata sunt, quod credo à Græcis chaos appellari; sic enim & in Sapiente legimus: Qui fecisti mundum de materia informi. alij codices habent, De materia inuisa. Et ideo deus rectissimè creditur omnia de nihilo fecisse, quia etiamsi omnia formata, de ista materia facta sunt, hæc ipsa omninò materia de omninò nihilo facta est; omnipotens siquidem, nulla re adiuuandus erat, quam ipse non fecerat: si enim ad eas, quas facere volebat, adiuuabat eum aliqua res, quam ipse non fecerat, sicut operantur alij opifices, qui materiam ipsi non faciunt, non erat omnipotens, quod sacrilegum est credere. Informis ergo illa materia, quam de nihilo deus fecit: appellata est primò cœlum & terra, & dictum est: In principio fecit deus cœlum & terram, non quia iam hoc erat, sed quia iam hoc esse poterat: nam & cœlum scribitur postea factũ. Quemadmodum si semen arboris considerantes, dicamus ibi esse radices, & robur, & ramos, & fructus, & folia, non quia iam sunt, sed quia inde futura sunt, sic dictum est: In principio fecit deus cœlum & terram, quasi semen cœli & terræ, cùm in confuso adhuc esset cœli & terræ materia. Ex hac autem Augustini interpretatione, vna videtur esse omnium corporum materia, ac eiusdem planè rationis. Reuera, si materia est propè nihil, ita vt inter ipsam & nihil, medium aliquod excogitari non possit: sin cœlestium atque inferiorum non esset eadem corporum materia; profectò cœlestium ratio corporum, nobilior esset iudicanda, atq; ita à terrenorum ratione dissentiens, & à nihilo magis recedens, sicq; materiæ rationem amitteret, & formæ rationem subiret. in causa autem, quare cœlestia corpora corruptioni subdita non sint, est, quia illorum corporum formæ substantiales, actiuarum qualitatum, atq; passiuarum vacant controuersia seu contrarietate. Quamobrem non inest illis passio cum abiectione contrarij. Sanè, ignis & terra (teste philosopho in lib. de sensu & sensato) non agunt & patiuntur adinuicem, quia huiusmodi, sed quia annexam habent contrarietatem: hanc etiam ob causam, corpora elementaria, & mixta propriam habent passionem, atq; adinuicem transeunt, agunt & patiuntur. Itaq; hoc modo inest corporibus cœlestibus materia eiusdem rationis cum inferioribus, quatenus est pars compositi in genere substantiæ, non habens propriè adiunctam priuationem. Amplius, si materia secundùm philosophum & Commentatorem vt dictum est, substantiatur per suum posse: igitur circumscripta omni forma, materia, quæ est in genere substantiæ, & pars compositi, non potest intelligi, nisi pura potentia. sed cùm ad actum propriè pertineat, distinguere & per potentiam nulla possit fieri distinctio. Reliquum est, vt omnum corporum forma, per intellectum circumscripta, aliquid remaneat, vnde hæc ab illa materia distinguatur: sed eiusdem planè remanebit rationis. Item, si in corporibus cœlestibus non esset materia, quæ est pars substantiæ composita; tunc certè essent formæ actu intelligibiles, vtpote à materia separatæ: quod est falsum. Commentator aliud sentire videtur, de quo postea disputaturi sumus. Cæterùm, ad diui Augustini doctrinam redeuntes, quam in primo libro de Genesi ad literam*

*scripsit.*

Materia prima à deo creata.

Vnum propè te, & aliud prope nihil.

Materia inuisa.

Nomina primæ materiæ.

Confusa materia.

Vna materia omnium corporum.

Vnde corpora cœlestia sunt incorruptibilia.

1.

2.

3.

Materia non præcedit formã tempore.

scripsit.cap.14. ex illius promptuario hæc depromimus: Manifestum, inquit, est, omne mutabile ex aliqua informitate formari. Et cap.15. Non quia, inquit, informis materia, formatis rebus, tempore prior sit, cùm sit vtrumque simul concreatum & vnde factũ est, & quod factum est: sicut enim vox, materia est verborum: verba verò formatam vocem indicant: non autem qui loquitur, priùs emittit informem vocem, quam possit postea colligere, atque in verba formare; ita creator deus, non priorem tempore fecit informem materiam, & eam postea per ordinem quarumcunque naturarum, quasi secunda consideratione formauit, sed quia illud, vnde fit aliquid, etsi non tempore; tamen quadam origine priùs est, quàm illud, quod inde fit. Potuit diuidere scriptura loquendi temporibus quod deus faciendi temporibus non diuisit. Itaque, simul vtrumque deus fecit, & materiam quam formauit, & res in quas eam formauit, & vtrumque à scriptura dictum est; non tamen simul, quia scilicet informe, origine præcedit formatum. Item, lib.5.cap.5. eandem videtur innuere sententiam, nempè omnia simul condita fuisse. Illi ergo sex dies, in quibus legitur factam fuisse distributionem rerum, non ad operis alicuius creationem, distinctionemque, secundùm Augustinum, sunt referendi, sed ad angelicæ cognitionis distinctionem, quam duplicem esse dicit: alteram quidem rerum in proprio genere, appellari vespertinam; alteram verò in verbo, quæ dicitur matutina. Sanè, omnis creatura ad deum comparata, quæ est lux per essentiam tenebrarum magis rationem subit, quàm lucis. Diuus Ambrosius in principio Hexameron, ad hoc propositum sic loquitur: Quid igitur, inquit, tam inconueniens quàm æternitatem operis cum dei coniungere æternitate: vel ipsum opus deum esse dicere ac cœlum, terram, & mare, diuinis prosequi honoribus? Et cap. 7. eiusdem libri: Si hylen dicunt sine principio esse, vbi nam erat? si in loco: ergo etiam locus sine principio fuisse astruitur, in quo erat materia rerum, quæ principium non habebat. sed hoc est absurdum: vbi ergo erat hyle, nisi fortè dicatur quadam de menti intentione, quia in deo erat? sed stultum hoc est atque sacrilegum: simul omnia ergo sunt condita. Consentit his Basilius sanctissimus, pariter & doctissimus homilia prima in Hexameron: In his, inquit, qui verissimi, & vnius dei ignoratione caligabant, causam illam primariam, negarunt prouida mente esse præditam, qua rerum omnium moderandæ generationi præesset, sed & se totos permittentes, atque accommodantes primæ illi suæ de deo ignorantiæ, quæ videmus ad ortum progredi, hæc ita emergere concluserunt perpeti quadam successionis serie. Quò contigit, vt horum nonnulli ad materiæ præiacentis principia, ceu bases quasdam vniuersi confugerint, causam totius creaturæ, acceptam ferentes, mundi istius elementis. Hæc Basilius: at eos qui hæc dixerunt, deum ignorasse penitus fatetur. Diuus Cyrillus contra Iulianum lib.11. asserit Pythagoram putasse & Stoicos etiam, mundum quidem esse genitum à deo, & quantùm ad naturam attinet, corruptibilem & sensibilem esse, & idcirco corporalem; non corrumpendum tamen prouidentia, & continentia dei. Epicurus corruptibilem, vt animal, & plantam: vnam ergo mundi materiam, eiusdemque rationis, omnibus inesse corporibus, ij confessi sunt, sed diuersimodè quidem. Addit postea, quòd Plato & Pythagoras, ideo modestiùs cæteris de deo locuti sunt, quia conuersati sunt inter Ægyptios, apud quos certè creber de sapientissimo Moyse sermo erat, & doctrinæ eius vsque ad miraculum obseruabantur. Porphyrius dicit opinari quidem Platonem de cœlo, quòd corporea eius superficies constiterit ex quatuor elementis. Sed de his in primo Pymandri locuti sumus. Constat igitur, quid sit prima materia secundùm priscos nostræ fidei doctores.

Prius origine. Omnia simul facta fuisse. Ambrosius de materiæ origine. Basilius. Cyrillus. Pythagoras. Plato.

## QVAESTIONIS SECVNDAE. CAP. I.

### *Materia est aliquod ens positiuum, distinctum essentialiter à forma.*

Materiam

De materia.



*Ateriam non esse purum nihil, sed ens, siue aliquam entitatem in ordine entium, ex his quæ dicta sunt, patere arbitror. Et reuera, si est subiectum, ex quo aliquid fit, & quod omni transmutationi subijcitur; profectò non ens, dici non potest. Sanè, si materia esset nõ ens, productio naturalis esset ex nihilo, quod est falsum; fit enim ex materia. Amplius, si materia est pars substantiæ sensibilis, & primum formarum receptiuum: constat ergo, esse ens reale & non fictitium; hæc enim, nisi enti reali conuenire non possunt. Adde, quòd materia non posit esse accidens; est enim primum subiectum: non ergo potest esse in subiecto: substantia est igitur. patet consequentia, quoniam ens reale, per substantiam & accidens, sufficienter diuiditur. Hæc conclusio ita placuit antiquis, vt solam materiam substantiam appellarent, sicuti videre est. 1. de gener: 1. phys: 7. met: tex. 8. formas autem, etiam substantiales, accidentia. Quamobrem Commentator com: 8. ait, quòd materia videatur esse magis substantia quàm alia. Cæterùm materia est ita substantia, quòd tamen est in pura potentia apud phil. & Commentatorem. 7. met: tex: com: 8. Etenim, postquam omnia prædicamenta à materia remouêre, quòd videlicet non esset aliquid illorum actu, addiderunt, esse quodlibet illorum in potentia: sic etiam octauo met: tex: com: 15. Possibile est, inquit, vnum per se fieri ex materia & forma, quia materia est potentia, & forma est actus. Verùm sunt nonnulli, qui dicunt materiam esse quid actu, distinguentes potentiam per obiectiuam & subiectiuam, & subiectiuæ quidem formalem, obiectiuæ verò, obiectiuum actum respondere, vnde dicunt, phil: velle, materiam esse quidem in potentia subiectiua; esse tamen nihilominus in actu obiectiuo. Dicunt enim in subiecto formæ receptiuo, siue sit materia prima respectu formæ substantialis, siue sit subiectum respectu formæ accidentalis, duo inueniri: primum quidem ipsum subiectum, quatenus ab agente, ad formam recipiendam transmutatur, seu transmutari potest, ad quam profectò veluti potentia, ad actum formalem comparatur. hanc autem potentiam, ipsammet esse materiam, fatentur, ab actu formali planè distinctam, quippe cum nihil actuet atq; perficiat, neq; recipiatur in seipso, sed actus formalis siue ipsa forma quæ in materia recipitur. Secundum verò in subiecto esse formæ potentiam, quatenus scilicet potest esse in materia, & de potentia ad actum educibilis per actionem agentis: hanc verò potentiam ipsammet formã esse dicunt ab agente producendam. Hæc igitur non est potentia passiua, siue receptiua formæ, sed obiectiua, & ipsamet forma; est enim obiectum, quod produci potest ab actiua potentia agentis, & à passiua distinguitur. Potentia siquidem passiua, est motus transmutationisq; subiectum: obiectiua verò, terminus à quo; ex rosa namq; in potentia, fit rosa in actu. Et hæc quidem distinctio est realis; nam vt dicitur primo phys: subiectum manet, terminus autem à quo non manet. Porrò, actus obiectiuus qui est terminus ad quem, non distinguitur realiter à sua potentia, vt rosa antequam producatur, est in potentia obiectiua, postquam est producta, est actus obiectiuus. Putant enim isti in materia duas potentias, realiter distinctas inueniri: vnam quidem formæ susceptiuam: alteram verò, quæ est ipsa forma in esse potentiali, de quo ad esse actuale educitur per actionem agentis. Alij verò aliter sentiunt, nempè materiæ solam inesse potentiam passiuam, & formam esse in potentia, aliud esse nihil, quàm in materia recipi posse: quemadmodum formam esse in potentia agentis, idem est, ac ab agente posse produci: at illi dicunt istas duas distingui; nam potentia quæ potest esse forma, & deinde est forma, est idem cum forma. Quod autem potest moueri ad formam, non est forma, quia receptiuum non est ipsum receptum: distinguuntur ergo ab inuicem. Confirmatur hoc per Commentatorem 8. met: com: 15. vbi ait, quòd translatio non largitur ei multitudinem, sed perfectionem. q. d. quod erat in potentia, & postea est in actu, non sunt duo, sed vnum. Qui huius sunt opinionis sectatores, aiunt materiam esse, aliquid in actu, atq; ita arguunt, scilicet, quod materia post sui creationem sit ens in actu formaliter, non sicut*

Materia est ens. 1. 2.

Opinio antiquorum.

Materia est ens in potentia.

Potentia subiectiua. Obiectiua.

Differentia inter potentiam passiuam, & obiectiuam.

Materia est ens in actu.

*forma in potentia materiæ, nec sicut effectus in virtute, siue potentia suæ causæ, nec sicut elementa in mixto. sed ens distinctum in actu formali per propriam entitatem intrinse-*
1. *cam, à creante sibi inditam. Sanè, in rerum natura est substantialis in actu transmutatio, vt in generatione patet: igitur huiusmodi subiectum erit in actu; ens namque in potentia, veluti homo ante sui creationem, nequit esse generationis subiectum. sed materia est*
2. *generationis subiectum, vt dicitur 1. phys: Et 1. de gen: est ergo ens in actu. Reuera, alicuius existentis in actu, vtpote compositi, causa per se intrinseca, est absque dubio, ens per se in actu; causa enim soli enti congruit, & causare in actu, est entis in actu. sed materia est causa rei compositæ. 5. phys: igitur, cùm sit causa & principium entis; necessariò vtique erit ens, alioqui ens dependeret à nihilo, seu non ab ente, quod est impossibile. Dicitur nihilominùs ens in potentia, quia quantò aliquid minùs habet de actu; tantò profectò*

**Quare materia dicitur ens in potentia.**

3. *magis habet de potentia, siue est in potentia. Amplius, materia sub terminis oppositis atque sub potentiis numero diuersis, quæ in ipsa corrumpuntur, manet eadem; est enim creationis terminus: atque ideo ergo realitas à forma distincta, & quid positiuum appellari potest: quamuis ens in potentia nominetur, quia nimirum plus potentiæ quàm entitatis habet. Denique, quia respectu earum, quas receptura est formarum, cùm accidentalium, tum etiam substantialium, in potentia est maximè; profectò, illud in quo sibi inuicem diuersæ formæ succedunt, & quidem incompossibiles, & tanquam in subiecto, est profectò aliquod positiuum reale, sicut dictum est. sed materia est huiusmodi: ergo quod*
4. *prius. Item, si materia non est per se ens: igitur est priuatio; inter ens enim & non ens non datur medium. sed materia non est priuatio, quippe cùm nulla priuatio, ad esse pertineat entis positiui: positiuum enim non est priuatiuum, seu negatiuum. Igitur est ens positiuum. Adde, quòd si materia esset omninò priuatio; non faceret per se vnum: ex positiuo namque & priuatiuo, tum in conceptu, tum etiam in effectu, non fit per se vnum. sed materia est per se vnum: non est ergo non ens, & pura priuatio. Denique, illud, quod stat cum opposito priuationis, priuatio dici non potest. sed talis est materia quæ stat cum forma: non est ergo priuatio. Arguit prætereа phil. 1. phys: aduersus eos, qui inter materiam & priuationem nullum posuêre discrimen: quod planè falsum esset, si materia esset non ens, & pura priuatio. Dicis, admitto, materiam habere quandam entitatem; non tamen à forma distinctam; siquidem sic se habet materia prima ad formam; sicut sonus ad cantum. sed sonus & cantus essentialiter non distinguuntur: nec ergo esse materiæ ab esse formæ, præsertim cùm totum esse compositi dependeat à forma. Sanè, in transmutatione substantiali simpliciter, prima materia, eiusque entitas perfectiùs ac nobiliùs in formæ, quàm in suiipsius esse conseruatur: igitur vnum est esse vtriusque. Sed contrà sic arguo: Actus & potentia, quæ sunt principia entis, sunt primò diuersa. sed materia & forma sunt huiusmodi; alioqui formæ nequaquam competeret potestas esse largiendi, si eiusdem cum materia esset rationis: nec materiæ esse recipiendi. Sanè, si aliquid formæ*

**Materia non est priuatio.**

**Esse materiæ distinctum ab esse formæ.**

**Materia habet esse distinctũ à forma.**

5. *inesset materiæ; forma vtique receptiui potiùs, quàm recepti rationem subiret. Similiter si aliquid materiæ in forma clauderetur: sunt ergo omninò alterius rationis, & primò inter se diuersæ.*
6. *Amplius, materia est aliqua essentia, alioqui nõ esset pars compositi, & creationis terminus. Est ergo extra causam suam, & habet aliquod esse. Adde, quòd generationis vel transmutationis subiectum à quolibet ipsius termino, essentialiter separatur; subiectum enim generationis præexistat in actu necesse est: aliter non esset transmutatio. sed materia est substantialis transmutationis subiectum: forma verò eiusdem terminus quo, & compositum, terminus quod: materia ergo essentiam aliam habet à forma, & per consequens alium actum. Item, in quo plura positiua sibi inuicem succedunt,*
7. *à quolibet illorum essentialiter distinguitur. sed in eadem materia plures formæ sibi succedunt, ipsa eadem manente: necessariò ergo, à qualibet formarum succedentium distinguitur. Reuera, si agens creatum, materiam in formam transformandi virtutem*

*haberet,*

*haberet; competeret vtiq; illi authoritas creandi, quia posset aliquid producere, cuius nihil præsupponeret: materia enim si actu proprio caret, est nihil. sed hoc est impossibile: ergo quod prius. Adhuc, transmutatio ea dicitur, in qua aliquid aliter nunc se habet, quàm priùs. at si materia non habeat proprium actum, propriamq; transmutationem; nullo modo hoc transmutationis negotium ingredietur, sicq; transmutatio propriè nequaquam appellabitur. Adde illud Augustini 12. Conf: asserentis, materiam origine formam præcedere, & ab ea esse distinctam, ac illius esse capacem; nec tamen omninò nihil. Arist: quoq; in primo phys: dicit esse principium aliud à forma. 5. verò phys: vocat substantialium transmutationum subiectum. 2. phys: aliam causam nominat. Et 7. met: materiam dicit id esse, qua res potest esse, & non esse. Hæc igitur omninò intelligi nequeunt, nisi materia proprium actum habuerit, distinctamq; à forma quidditatem.* 8.

*Ad hæc & similia respondent Peripathetici, sicut paulò antè annotauimus, materiam in se consideratam habere aliquam entitatem in ordine rerum; non tamen actum entitatiuum, quandoquidem actus entitatiuus pendeat à propria forma. sed materiæ non inest propria forma: nec igitur actus proprius entitatiuus. Verùm quò clariùs intelligatur, subscribam contraria argumenta.* Solutio argumentorum.

## CAP. II.

### *Materiam non esse ens in actu.*



*Vi contendunt materiam non esse ens in actu, sic arguere solent: Si materia est ens in actu: generatio ergo erit alteratio, teste phil: 1. de gener: vbi arguit antiquos, materiam aliquod corpus in actu esse asserentes. Et reuera, quicquid accidit enti in actu, accidens est: & ex duabus igitur entitatibus per se positiuis in actu, vtpote ex forma & materia (si esset per se in actu) non fieret vnum per se. sed ex materia & forma fit vnum per se, & forma est actus: materia ergo necessariò non erit in actu. Adde, quòd vt dicitur primo de gener: totum transmutatur in totum, quod certè non fieret, si materia esset ens distinctum à forma.* 1. *Amplius, generans non largitur multitudinem, teste Commentatore 8. met: sed si forma distingueretur à materia; tunc planè multitudinem largiretur, nempè materiam & formam. Et 7. met: ait, materiam transire illud, quod fit ex ipsa. sed forma fit ex materia: non ergo ab illa distinguitur.* 2. *Adde, quòd potentiale alicuius generis, aliam non habeat actualitatem, ab illius esse actuali distinctam. sed materia est potentiale formæ, siue generis substantiæ: non est ergo ens distinctum à forma. Item, transmutatio simpliciter prima non præsupponit aliquod ens in actu; per eam enim habetur primum ens in actu. sed illa transmutatio simpliciter prima præsupponit materiam: materia ergo non est aliquod ens in actu.* 3. *Adde, quòd materia sit medium inter esse & non esse, vt dicitur 2. met: & August: 13. Confessionum. sed inter contradictionis medium est nihil: ergo quod prius. Deniq;, communicatio in materia non est, nisi pura priuatio. at si materia esset aliquod ens positiuum, communicatio in ipsa, non esset pura priuatio: ergo &c. Materia insuper non est cognoscibilis, nisi per analogiam ad formam: igitur materia non est ens positiuum in actu à forma distinctum. Præterea, quod non potest esse sine alio, essentialiter ab illo non distinguitur, præsertim si vtrumq; sit creatum. sed materia non potest esse sine forma, quia est pura potentia: non ergo ab ea est ens essentialiter distinctum; nam si est pura potentia non est ens in actu.* 4. *Sanè, quod mouetur est ens in actu, quod autem generatur est ens in potentia, vt dicitur 5. phys: similiter ergo subiectum generationis, quæ est materia; vniformiter enim accipit moueri & generari subiectiuè. Materia ergo est ens in potentia. Diximus prætereà superiùs, ex authoritate phil. 7. met:*

materiam non esse quantum, nec quale, & similia: igitur non est ens in actu. Dicis, non est ens in actu, sed tamen est ens in potentia. Contrà, materia non est materia in potentia, nec est forma, nec compositum: ergo est nihil. Item, materia non est scibilis, nisi per
5. analogiam ad formam, quod quidem necessarium nequaquam esset, si esset per se ens in actu, siquidem per se sibi esset intelligibilis. Adde, quòd si materia esset aliquid; esset vtiq; aliquis actus: ens enim positiuum extra animam, actus quidam est. sed non est actus, quia actus distinguit & diuidit: materiæ autem nullum istorum congruit, quippè, cùm in fundamento naturæ, vt dicitur 7. met: nihil sit distinctum: ergo quod prius. Sanè, si materia esset actus, aut compositum, aut forma, aut ipsamet. Non compositum, quia est principiatum, & non principium: nec forma, alioqui vnum tantùm compositi principium & non duo: nec ipsamet materia, quia ex duobus entibus in actu, non fit per se vnum: materia ergo non est ens in actu, & per consequens est nihil. Hoc etiam sentire videtur Commentator lib: primo phys: com. 15. asserens materiæ formam esse priuationem. sed illud, cuius forma est priuatio est non ens: igitur materia est non ens. Amplius
6. omne ens in actu, est ens reale. sed materia non est ens reale, quia non est: non ergo ens in actu. Sanè, materia est subiectum generationis, vt dicitur primo de gener: est ergo id, quod generatur, sicuti subiectum alterationis, id quod alteratur. sed id quod generatur, non est, vt dicitur 5. phys: materia ergo non est. si enim esset; substantia vtiq; esset. sed
7. non est quid, neq; quale, neq; quantum, teste phil. 7. met: non est ergo ens. Adhuc, si materia haberet esse; aut certe illud haberet à se, aut ab alio. Non à se, quia nihil est causa sui esse. Neq; ab alio, alioqui posset non esse, essetq; generabilis, vt dicitur 5. phys: sed materia est ingenerabilis, 1. phys. ergo quod prius. Ex his ergo, atq; similibus, conantur nonnulli asserere, materiam nihil esse.

## CAP. III.

## *Soluuntur argumenta.*



INprimis non ignorare oportet, ex vna parte, materiam in actu esse posse, & non in potentia; quatenus potentia & actus sunt differentiæ entis; non tamen actus: quatenus tamen propriam, atq; distinctam habet entitatem, in actu esse dicitur. Ex alia autem parte, qua actus ab eo diuiditur, à quo actus recipitur, sic absq; dubio materia, actus nequaquam dicitur, sed actus capax atq; receptiua; omne enim huiusmodi ab omni actu simili liberum esse oportet, quò pars esse posit omnis entis atq; per omnem actum distingui. Reuera, si materia sit ens in pura potentia, omnem actum excludens, tum obiectiuum, tum etiam entitatiuum, siue existentiæ; actu vtiq; non distingueretur à forma: omnis enim distinctio fit per aliquem actum. Dicunt aliqui distingui actu dupliciter intelligi posse: aut quia vnum non est alterum: & sic aiunt materiam à forma distingui: aut quia vtrumq; est separatum atq; discretum, & primum habet esse, nec vnum aliquod constituunt: veluti sunt duo supposita, quo planè modo nolunt materiam à forma esse separatam. Quapropter illam philosophi sententiam de secundo, non autem de primo modo intelligendā esse volunt. His ita præmissis, ad formam argumenti sic respondendum esse puto. Et inprimis negatur consequentia; valet enim illa contra antiquos, qui corpus habens formam substantialem posuerunt esse materiam, & generationis subiectum, ex quo omnem prorsus generationem, alterationem fecere. at nos non ponimus materiam actuatam, & per aliquam formam substantialem distinctam: argumentum igitur huiusmodi contra nos minimè pugnat. Et cùm dicitur ex duobus entibus non fieri vnum, falsum est; nam alterum illorum est in potentia, vtpote materia, quæ non per se actuata forma substantiali, alterum

Distingui actu dupliciter

Responsio ad primum arg:

De materia.

alterum verò est actus illius: vnum ergo est in potentia ad aliud: igitur ex duabus entitatibus in actu positiuis eiusdem generis, nempe generis substantiæ, fit aliquid vnum per se, si vna sit potentia, & altera actus. Stant ergo ista duo simul, vt scilicet materia sit actus, quatenus est differentia entis & sit potentia, prout est pars, & principium entis vtpote formæ antequam sit. Ad confirmationem dico, quòd totum transmutetur in totum, hoc est, quia quoddam totum corrumpitur, & quoddam aliud totum generatur, eadem in vtroque materia manente. Ad 2. Quamuis materia & forma sint essentialiter distincta; non tamen faciunt propriè multitudinem, secundùm propositum Commentatoris, sed vnitatem, vtpote aliquid vnum per se, potest etiam dici, generans multitudinem minimè largiri, quia totum quod erat in potentia, in actu producitur, vnde & perfectionem, id est, actum largitur essendi: non quia materia fiat forma, vel in formam transeat: licet bene transeat ad ipsam, sicut subiectum ad formam. Ex hoc patet solutio ad aliam eiusdem sententiam, nempè materiam transire per accidens in id, quod ex ea fit, non autem in ipsum migrare, aut ipsum fieri; per modum enim subiecti transit ad formam, & ex vtraque fit ipsum compositum. Ad aliam confirmationem dico, quòd licet materia sit ens in actu; ad formas tamen est in potentia, quippe quæ nullam alicuius habeat actualitatem formæ intrinsecam. Ad 3. Transmutatio simpliciter prima, aliquod ens in actu præsupponat, necesse est, quia nimirum præsupponit subiectum actu existens, quod per ipsam haberi non posset. at generatio est transmutatio simpliciter prima ad substantiam: præsupponit ergo materiam, aliquam in actu entitatem habentem. Ad confirmationem dico, materiam inter contradictoria propriè medium non esse, nec abnegatione quidem nec participatione: eam autem ob causam medium dici potest, quod ab vno in aliud sit transmutationis subiectum. Porrò, quod 2. met: dicitur, generationi magis congruit, quæ est via, & ab vno in aliud transmutatio. Ad aliam confirmationem, Commentator loquitur de materia, quatenus est vna, quam talem dicit esse, quia caret omni forma. Ex quo patet, non velle eum dicere, priuationē materiæ esse entitatem, sed vnitatem potiùs. Præterea, materiæ vnitas, talem priuationem atque potentiam præcedit: non ergo materiæ entitas est pura priuatio. Ad aliam confirmationem dico, materiam secundùm se in sua essentia esse cognoscibilem; omnis enim entitas absoluta in se est cognoscibilis. sed materia est huiusmodi, vtpote quæ habeat ideam in deo, vel ex parte obiecti, vel ex parte essentiæ; à nobis tamen per comparationem ad formam, cognoscitur. Nam etsi forma sit magis cognoscibilis quàm materia; non nisi tamen ex operationibus cognoscitur, quantò magis ipsa materia? Cognoscimus autem materiam, teste Commentatore, per transmutationem; videmus enim vnam formam nouam post aliam, idque ex noua operatione intelligimus: manet ergo commune transmutationis subiectum, nempè ipsa materia: non igitur sequitur, materiā per analogiam ad formam cognoscimus: in se ergo non est cognoscibilis. Ad 4. dico, materiam esse posse sine forma, & cùm dicitur, illam esse puram potentiam, respondeo, quòd materia postquam creata est, non sit pura potentia obiectiua, sed est in actu. nam etsi materia sit sua potentia subiectiua; habet tamen in actu entitatem positiuam. Ad philosophi authoritatem 5. phys: respondeo, Aristotelem hoc velle dicere, nempe subiectum motus esse in actu substantiali per formā; ob id tamen necessarium non est, vniuersaliter de subiecto generationis esse intelligendum. Etenim, quamùis materia, ante generationem sit ens in actu; non est tamen per aliquam formam substantialem per se, & vniuersaliter loquendo: probat ergo generationem non esse motum. Reuera, nam etsi materia non sit quid, quantum, aut quale, quatenus ista formam denotant; est nihilominùs omnium istorum receptaculum: igitur aliquod ens in actu extra intellectum, atque extra causam suam. Præterea, entitas actualis non est mobilis ratio motus recipiendi, sed potiùs, quatenus est ens in potentia; est tamen actus necessariò requisitus, vt moueri possit. Sic etiam loquitur philosophus

[Margin notes:]
Quomodo materia sit actus & potentia.
2.
3.
Materia quomodo est cognoscibilis.
4.
Materia est subiectum generationis.

*dicens, quod mouetur est: non quia hæc sit propria, atque per se mobilis conditio, sed magis per accidens; nam propria illius conditio, est esse in potentia. Patet ergo quomodo aliquid conueniens alicui per accidens; est tamen necessariò requisitum: vocatur autem per accidens, quia in illius formæ ratione non includitur: necessarium verò requisitum, quia sine illo istud non esset. sicut priuatio principium per accidens nominatur; necessarium tamen. Sufficit ergo philosopho, quòd generationis principium non sit ens in actu necessariò, sed ens in potentia: ei verò, quod mouetur ens in actu coniungitur, licet per accidens. Itaque materia respectu formæ recipiendæ, necessariò est in potentia; per accidens tamen ens in actu.*

Materia est actus.

5. *Ad 5. dico, quòd si actus, pro actu materiam informante, intelligatur; sic absque dubio, materia actus non dicitur: si autem pro eo, quod extra suam consistit; sic materia dicitur actus, vel ens in actu: communis tamen dicendi modus, soli formæ actum attribuit, & hic magis ad Peripatheticos accedit. Ad authoritatem Auerr: dico: priuationem esse quasi formam materiæ, quia est inseparabilis à materia.*

6. *Ad 6. dico, materiam esse ens reale, quatenus est extra intellectum, & causam suam, atque est formarum receptaculum, pars compositi, & principium entis; non est tamen ens reale, habens formam substantialem, distinctam, & propriam. Ad confirmationem, verum est materiam esse generationis subiectum, atque ideò necesse esse, aliquo modo formam præcedere: in illo ergo priori, aliquid est, cùm non sit purum nihil.*

7. *Ad 7. diximus suprà, materiam à Deo conditam esse: quapropter suum esse à Deo recepit. Est ergo aliquid, non quidem aliquod prædicamentum, neque purum nihil; ens enim simpliciter & contra purum nihil, & contra ens diuisum in decem prædicamenta diuiditur, cùm apud philosophum, tum etiã apud Platonem (teste Iamblicho de secta Pythagorica) hoc ergo modo materia sub ente continetur, & vnitas, & dualitas, & omne, quod non est nihil. vnde philosophus 5. met: comm: 4. per se autem ea esse dicuntur, quæ prædicamenti figuram significant; tot enim ipsum esse significat, quot modis ipsa dicuntur Quid ergo sit materia prima, vtrum ens in actu nec ne, satis copiosè me dixisse puto.*

## CAP. IIII.

### *Materiam per diuinam potentiam posse esse sine omni forma.*

Materia potest esse sine forma diuina virtute.



*Voniam, materia postquàm creata est, aliquid est in actu, secundùm aliquam certè actualitatem, quæ non est aliqua forma, nec ex forma; alioqui quomodo esset creationis terminus? creatio enim terminatur ad esse. Quærere libet, nunquid possit per diuinam potentiam esse sine omni prorsus forma. Quod id fieri non possit per potentiam naturalis agentis, dubium non est, quandoquidẽ generatio vnius sit corruptio alterius: & è conuerso. Nunquam ergo materia omni penitus forma ab agente naturali destituitur, atque denudatur.*

1. *Porrò, hoc præstari posse materiæ à Dei potentia, sic ostenditur: Omnis entitas absoluta habens secundùm se aliquem actum, vel aliquam entitatem, ab alia essentialiter distinctam, à Dei potentia, sine alterius adminiculo, in esse constitui potest; nullam enim implicat contradictionem. sed materia est huiusmodi, aliter ad alicuius compositi absoluti constitutionẽ ordinandam intrinsecè, minimè concurreret: igitur potest esse sine forma.*

2. *Amplius, si accidens, quod est natura subiecto posterius, diuina virtute, potest esse sine subiecto; quanto magis ipsa materia, quæ formam origine præcedit, teste Augustino, eadem virtute, posset sine forma consistere? sed prioris exemplum in sanctissimo altaris sacramento patet: ergo &c. Sanè, ad nullam formam, essentialem dependentiam, atque actu-*



atq; actualem necessitatem materia habet: potest ergo sine quacunq; forma in actu consistere; non enim ad formam communem: in communi enim sic nullus est respectus realis: illa siquidem forma hoc modo non est ens, nisi ratione tantùm: nec ad hanc formam; nam sic est sub vna, quod potest esse sub altera: ad nullam ergo formarum necessariam habet omninò dependentiam, sed habitudinem tantùmmodo siue aptitudinem: ergo quod prius. Iterum, si materia hominis, ad animam intellectiuam recipiendam disposita, absq; forma esse non potest: in illo ergo instanti necessariò anima creatur à Deo: 3.
vel materia ab eodem conseruari non potest, quorum vtrumq; est falsum; nihil enim ad extra à Deo necessariò fit: aut necessariò conseruatur, seu annihilatur. Itaq;, diuina virtute, materia, sine forma subsistere potest, cui liberum est animam non infundere materiæ præparatæ, atq; ad eam recipiendam, dispositionem habenti. Præterea, quod 4.
accidit materiæ, est separabile ab ea, sicuti diffinitio accidentis ostendit. sed forma accidit materiæ, cùm ad illius essentiam non pertineat: igitur materia potest esse sine omni forma. Profectò, si omnis forma separaretur à materia; aut materia remaneret eadem, aut non: si sic, habetur intentum. si non: corrumperetur ergo, quòd planè aduersaretur philosopho 1. phys: tex: 82. asserenti materiam esse ingenitam, atq; incorruptibilem. Item, absolutum distinctum, & prius alio absoluto, sine vlla contradictione, sine 5.
illo consistere potest. sed materia respectu formæ, est huiusmodi: ergo &c. minor patet, maior probatur; prius enim in eo quod prius, à posteriori non dependet: sic namq; scribitur 5. met: tex: 16. Priora, inquit, sunt, quæ possunt esse sine aliis: alia verò non sine ipsis: ergo &c. Reuera, quicquid absolutum fit à Deo in creaturis, mediante causa secunda, quæ non est de essentia causati; sine illa vtiq; ab eodem fieri potest. sed materia à Deo fit, mediante forma, quæ non pertinet ad essentiam illius: potest ergo fieri, & esse sine illa. Amplius, quicquid Deus immediatè creat, immediatè conseruat, vel con- 6.
seruare potest. sed materia immediatè à Deo creatur: conseruatur ergo immediatè, vel potest conseruari: ergo sine omni forma. Sanè, Deus vult materiam; non tamen necessariò, quia est extra se: nihil autem extra se, vult necessariò: non vult ergo materiam, nisi propter necessariam connexionem. sed inter materiam, & formam, non est necessaria connexio: ergo &c. Si enim esset necessaria connexio; materia sibi necessariò formam describeret, seu determinaret: quod enim determinat sibi genus formæ, determinat sibi aliquam speciem in genere illo. Et quod determinat sibi speciem, determinat sibi esse in aliquo indiuiduo illius speciei: nam omne, quod de necessitate est homo; necessariò est hic, vel ille homo. sed consequens est falsum; materia enim nullam sibi perscribit propriam formam, alioqui non esset in potentia ad omnes formas: etsi determinaret sibi genus formæ; necessariò quoq; vnum indiuiduum eiusdem generis sibi determinaret: vnum enim essentiale, & vnum singulare à pluribus dependere essentialiter eiusdem generis, est impossibile. sed materia est vna singularis, & essentialis: à pluribus ergo formis generis eiusdem dependere non potest. Necessariò ergo determinaret sibi aliquod genus formæ, & per consequens aliquam vnam formam, quod est falsum: igitur materia potest esse sine forma.

Quòd materia non determinet sibi formā

## CAP. V.

## *Soluuntur Argumenta.*



QVamuis ingeniosè, & subtiliter rationes huiusmodi dictæ sint; ad illas tamen, sic respondere valemus: & ad primam quidem, negamus minorem: 1.
nam etsi nulla forma signata, sit essentialis & propria materiæ, ideoq; possit esse sine hac & illa; non tamen sine omni prorsus forma: esset enim arguere à diuisim ad coniunctim. Itaq; licet non sit essentiale, & proprium, ma

De materia.

um materiæ, eſſe ſub aliqua vna forma ſignata; eſt tamen ei proprium, eſſe ſemper ſub aliqua. Nunquam certè, teſte Commentatore de ſubſtantia orbis, materia omnibus formis denudatur: non eſt ergo entitas abſoluta, quæ ſine alterius auxilio conſiſtere nequit.

Materia non eſt ens abſolutum.

2. Ad 2: negatur ſimilitudo; materia enim tum in eſſe formali, tum in eſſe actuali à forma dependet: accidens autem non dependet formaliter à ſubiecto. Quare Deus poteſt facere accidens ſine ſubiecto, non autem materiam, ſine forma: ſicut non poteſt facere aliquid eſſe, ſine hoc, quod habeat eſſe; nec aliquid habere eſſe actu, ſine actu: actus autem eſt forma rei. Ad confirmationem dico, materiam ad hanc formam ſignatam, vel illam neceſſariò nõ referri, ſed ſine forma, actum entitatiuum completũ habere non poſſe: nõ ergo ſine omni prorſus forma, in rerum ordine, in quo ſunt entia perfecta, materia inueniri poteſt.

3. Ad 3. verum quidem eſſe, Deum creaſſe immediatè materiam primam, quia ſcilicet non aderat, nec adeſſe poterat alius creator; non tamen creat, ſeu creauit, ſeu creare potuit ſine forma, à qua ipſa materia habet eſſe: feciſſet enim illam eſſe ſine eſſe, quod implicat contradictionem.

Obiectiones.

1. Dicis, materia prima, teſte Augu: ſuper Geneſim fuit creata informis: poteſt ergo eſſe ſine forma per virtutẽ creantis. Sanè, quæcunq; ſunt realiter diſtincta, Deus poteſt ea ſeparare, & ſeparatim præſeruare. ſed materia & forma realiter diſtinguuntur; ſunt enim principia realia compoſiti: vnum ergo poteſt eſſe ſine altero.

2. Item, ſubſtantia corporalis per ſe ſubſiſtens, naturaliter genita eſt, & exiſtit: vt patet de planta, quæ nunc eſt: materia ergo eſt, & actu per ſe. Reuera, omnis ſubſtantia naturaliter genita, habet aliquã partem eſſentialem, quæ ſuæ præfuit generationi, & hæc quidẽ non eſt forma, quoniam illa non eſt generationis terminus: materia ergo talis eſt. quòd ſi præfuit: ergo fuit verũ dicere: Materia eſt. aſſumptũ probatur: Si nulla pars præfuit: totum ergo genitum eſt, et ſic omnis pars genita, eſt ſimul genita: ergo ex penitus non ente genitũ eſt, & ſic non naturaliter; phyſicè enim, ex puro nõ ente, nihil fit.

3. Iterũ, materia eſt ingenerabilis, ex 1. phy: igitur, materia eſt: nam ſi materia nõ eſt; & tamen poteſt eſſe: eſt generabilis ergo; illud enim eſt generabile, quod non habet eſſe; & tamen poteſt eſſe. Conſequens eſt falſum ſecundùm philoſophũ: ergo & antecedẽs. Materia ergo eſt. Confirmatur per Commentatorẽ 4. met: com: 15. Quod non eſt actu, inquit, non eſt ens. ſed materia non eſt non ens: ergo eſt actu per ſe.

Solutiones.

1. Dico materiam fuiſſe creatam informem, dupliciter poſſe intelligi: vno quidem modo, quia ſine omni prorſus forma ſubſtantiali; & ſic contradictionem implicat: alio verò modo, quia ſine debitæ ordinationis ornatu ſub formis determinatis; & ſic materiam primam informem creatam eſſe, nullum ſequitur inconueniens. Ad confirmationem reſpondeo, illa eſſe intelligenda de his, quæ neceſſariam habitudinem, & dependentiam non habent adinuicem. at propria paſſio ad ſubiectum, & materia ad formam, adinuicem dependentiam neceſſariam habent; ideoq; vnum ſine altero eſſe non poteſt.

2. Ad 2. negatur conſequentia, & ad probationem dico: aſſumptum duplicem habere ſenſum, primum ſic, quòd aliqua videlicet pars præfuerit; ita quòd ex ſe habuerit eſſe actu, vel ex ſe extiterit: & ſic negatur. Aut, quòd aliqua pars præfuerit, non quidem per ſe exiſtens actu; ſed per formam præcedentem, à qua actuabatur, & poſt generationem, per formam rei genitæ, & ſic conceditur aſſumptum: & negatur conſequentia, quæ non valet, niſi aſſumpto cõceſſo in primo ſenſu; non enim ſequitur: ignis genitus eſt: ergo partes ſuæ ſunt, inter quas eſt materia. Materia ergo eſt; nam partes non eo modo ſunt, quo eſt totum: totum enim eſt, quod eſt, & eſt per ſe exiſtens: partes autem non ſunt ſimpliciter, ſed ſunt in toto. Propterea negatur hæc, materia eſt, & conceditur iſta: materia eſt in toto, & non aliter.

3. Ad 3. negatur conſequentia, & ad probationem, iterum negatur conſequentia: nam, vt aliquid ſit generabile, debet eſſe per ſe exiſtens, ſiue quod poſſit per ſe exiſtere: propterea dicit philoſophus, formam, & materiam per ſe non generari, ſed compoſitum; quoniam de eo propriè verificatur propoſitio de ineſſe de ſecundo adiacente, nullo addito,

 De materia.

addito, vel subintellecto. De materia verò, & forma in hoc sensu, quòd sint in composito nõ verificatur. Ad confirmationem dico, Commentatorem sic intelligendum esse, nempe contra antiquos sic disputantẽ: Quod non est actu, est non ens, id est, non ens determinatũ; est tamen ens interminatum, vtpote ens in potentia ad terminum, id est, ad formam, quæ terminat, cuius est forma, nempe ipsam materiam. Materia igitur ita est in potentia, vt neq; in genere existentium, neq; in genere informabilium, sit in actu per se. Ad 4. principale respondeo: & nego maiorem, siquidem risibilitas ab homine separari non potest: tametsi accidat homini. pendet præterea forma à materia, licet sit extra ipsius essentiam. Ad confirmationem dico, quòd si omnis forma separaretur à materia, ipsam materiam non esse remansuram: neq; hoc obuiat philosopho dicenti, materiam esse ingenitam, quippe cùm ipse velit dicere, materiam esse ingenitam, secundùm suæ rationem, seu considerationem naturæ. Cùm hoc tamen sequitur, vt posito antecedente impossibili, consequens sequatur impossibile; quatenus stat sub illo antecedente: nam etsi cœlum sit incorruptibile; hæc tamen conditionalis est vera: si cœlum esset alterabile; esset corruptibile. sic etiam, si materia denudaretur omni forma, desineret esse; omni namq; forma priuari, est impossibile. Ad 5. negatur maior; partes enim essentiales simul sumptæ, sunt priores toto; & tamen sunt sine toto. Prædicamentum præterea quantitatis est absolutum, prius qualitatis prædicamento, quò ad quartam speciem præsertim, sine tamen figura, quantitas continua fieri non potest. ex hoc etiam patet, quòd si forma non sit de essentia materiæ; est nihilominùs de essentia materiæ existentis. Ad 6. medium esse duplex, effectiuum, & formale. Vnde quicquid Deus creat immediatè effectiuè, sine causa media effectiua, conseruare potest: non autem sine causa media formali: cuiusmodi est forma respectu materiæ. Ad confirmationem, negatur, inter materiam, & formam, non esse necessariam connexionem: & ad probationem, negatur consequentia, cuius falsa est maior; per id enim, quod additur, homo necessariò est hic, vel ille, nihil aliud habetur, nisi quòd materia necessariò determinet sibi genus formæ; ideò sine omni omninò forma esse non posse. vagè valet hoc non autem determinatè. Ad aliam confirmationem, eodem modo respondendum est; materia enim non contingenter, sed necessariò se habet, ad quodlibet indeterminatè, & vagè. Ad aliam confirmationem dico: vnum essentialiter vnum, & singulare negatiuè, sicuti est materia prima, à pluribus eiusdem generis indeterminatè, & vagè, quatenus illa sunt habentia vnam rationem, in esse essentialiter dependere posse. sic in proposito omnes formæ in hoc conueniunt, quòd scilicet dant esse actuale: vnam ergo habent rationem. Præterea, quantitas continua, figuræ genus sibi determinat, nullam tamen figuram. Dicis, quod præcedit aliud ordine, illud potest fieri à Deo sine alio. sed materia præcedit formam ordine naturæ, authore August: 13. Confess: vbi ait materiam esse de nihilo factam: formam verò mundi ex vi formatiua: ordine ergo naturæ præcedit formam. Item, forma non est causa formalis materiæ, sed compositi: igitur potest facere materiam sine forma. Adde, quòd quicquid intellectus humanus potest intelligere, Deus potest facere. sed intellectus potest intelligere materiam sine forma, quia potest intelligere prius, sine posteriori: ergo quod prius. Profectò, quod non implicat contradictionem, potest humanus intellectus intelligere, & à Deo quidem fieri. sed materiam sine forma substantiali esse, contradictionem non implicat, quia prædicatum non repugnat subiecto: ergo &c. Dico, Augustinum non velle dicere, materiam sine omni prorsus forma conditam fuisse, sed sine debito ornatu, qui ad debitam creaturarum pertinet condecentiam. Ad confirmationem, assero formam esse causam actuantem materiam, & ad actualitatem informantem; non tamen causam, ex qua materia componitur: sed causam compositi, cui competit per se esse. Ad aliam confirmationem, dico eius minorem esse falsam; nullus enim intellectus creatus potest intelligere materiam esse in actu, sine forma: nec prius sine

Margin notes: 4. (beside "4. principale respondeo"); 5. (beside "Ad 5."); 6. (beside "Ad 6."); Connexio necessaria.; Obiectiones. 1.; 2.; Solutiones.

*posteriori intelligi potest, si ab eo in esse actuali dependeat. Implicat ergo contradictionem, materiam esse in actu, sine actu. Quomodo ergo materia non possit esse sine forma, sic respondendo, ac velitando, scribere libuit.*

## CAP: VI.

## *Materiam sine forma esse non posse.*

*SI alterius partem tueri volumus, sic arguere valemus: Omne ens in actu,*
1. *est à forma: ideò enim forma nominatur, quia scilicet informat, & dat esse in actu: sicut albedo dat esse album: ponere ergo aliquid in actu sine forma, implicat contradictionem; perinde enim est, ac ponere album, absq; albedine, & actum sine actu. Suffragatur nobis Cōmentator 1. phy: comm: 69. Materia, inquit, quæ est subiecta substantiæ, non potest intelligi per se, cùm non sit aliquid in actu habens quidditatem: ergo quod prius. Reuera, si materia*
2. *est pura potentia, non potest actu existere, nisi per formam, quæ est actus. Amplius, si materia sine forma existeret; haberet vtiq; esse subsistentiæ in actu. Et illud quidem, aut cum materia idem esset, aut aliquid aliud. non idem; alioqui materia esset per se ens subsistens, atq; ita naturaliter esset separabilis à forma, sicut anima à corpore, quæ est naturaliter subsistens. si verò aliud: aliqua ergo forma esset materiæ, & ita ma-*
3. *teria non est sine forma: ergo quod prius. Præterea, diuersarum formarum priuationes, ita adinuicem oppositæ sunt, vt quemadmodum & formæ, ita & ipsæ sint incompossibiles: simul ergo in materia esse non possunt. At si materia omni penitus forma denudaretur; omnium planè formarum priuationes, eidem simul inessent, quod est impossibile. Materia ergo non est sine forma, nec esse potest quacunq; virtute, humana*
4. *videlicet, aut diuina. Præterea, quò magis aliqua faciunt vnum per se; eò minùs abinuicem sunt separabilia. sed materia & forma magis faciunt vnum per se, quàm subiectū & propria passio. sed hæc sunt inseparabilia: ergo & illa. Sanè, si materia posset esse sine forma; non esset vtiq; minima inter entia naturæ; non enim esset minoris entitatis, quàm ipsa relatio, quæ sine fundamento, & termino, siue extremo nequit consistere. sed hoc falsum est: Augustinus enim dicit 11. Confes: materiam propè nihil esse. Sanè, omni, quod potest per se esse, aliquid inferius fieri potest: quod enim per se non est; est vtiq; eo inferius, & à Deo fieri potest. sed nullum ens est materia inferius, vtpote ente in poten-*
5. *tia, quo inferius est nihil: ergo quod prius. Item, si materia posset esse sine omni prorsus forma; duo planè contradictoria simul vera inueniri possent, nempe materiam esse in actu sine omni forma, & non esse in actu; forma enim est, quæ dat esse rei. sed hæc sunt falsa: ergo &c. Dicis, materiam sine forma in actu specifico, & formali, esse nō posse, bene autem in actu entitatiuo. sed hoc mens vix intelligere potest, quandoquidem impossibile sit esse aliquod ens actu, sine omni operatione. sed forma est causa, atq; principium operationis: materia ergo cùm sit ens reale, & in actu, sine forma consistere nō*
6. *potest. Iterum, si materia esset sine omni forma; haberet profectò esse substantiale, vel accidentale: inter hæc enim non datur medium. non quidem accidentale; præsupponit enim esse formale, seu substantiale. at si habeat esse substantiale: habebit ergo formam substantialem. Nam sicuti esse accidentale pendet à forma accidentali, & ab ea nomen accipit; ita etiam esse substantiale à forma substantiali: ergo &c. Reuera, maiorem habet materia ad formam dependentiam, quàm forma materialis, ad materiam. sed forma materialis non potest esse sine materia: multò minùs ergo, materia sine*
7. *forma. Præterea, si materia esset ens actu sine forma, seclusa omni operatione intellectus creati; vel esset ens sub aliqua specie, aut non. si non: aliquod ergo erit ens in genere, quod*

re, quod in alicuius indiuiduo speciei non inuenietur: quod planè (vt quidam sentiunt) ad dogma Platonicum spectat. si verò sit: igitur, formam habebit specificam; omne siquidem contentum sub aliqua specie, essentiam speciei participat, & formam. atq; ita erit ens actu specifico, & formali. Patet ergo, quomodo forma sit actus materiæ, & quemadmodum materia sine forma esse non possit.

## CAP: VII.

### *Soluuntur Argumenta.*



*Via huiusmodi conquisitio, siue ingeniorum & quidem nobilium controuersia, ex vtraq; parte sapientes, atq; peracutos habet disputantes; placuit, ad vtrumlibet illam disputare, vt vnusquisq; pro sua libertate accipiat, & sapiat. Itaq;, ad supradictas rationes, præmissa diuisione, sic respondere valemus. Diuisio autem, siue distinctio talis est: possibile nō necessarium, quod in creatura inuenitur, duplex est, quemadmodum & ipsa potentia: vnum quidem subiectiuum à potentia subiectiua: actuale verò illi correspondens, est certè informans actuale, seu actus, quæ est forma tali inhærens possibili. Porrò, potentia & actus, si ita intelligantur; non sunt differentiæ entis, sed partes potiùs; simul enim in eodem per se stant composito: vt autem sunt differentiæ entis, minimè. Aliud est possibile obiectiuum, quod alicuius potest esse obiectum, siue terminus actionis productiuæ, qua in actu produci potest. huic autem possibili obiectiuo, à potentia obiectiua deriuato, actus correspondet sibi essentialis, & sunt differentiæ entis, ideoq; eidem simul inesse non possunt. Ex his autem sic arguere possumus: Materia ante sui creationem erat ens possibile, vt crearetur: at postquam creata est in actu; habet actualitatem, illi possibilitati oppositam. quam certè actualitatem, si quis à materia remouere voluerit; apertam in contradictionem incidat, necesse est, nempe, materiam esse, & non esse creatam: habet ergo per se actum obiectiuum, non autem formalem, quæ est actualitas formæ informantis. Ex quo patet, materiam esse in actu, & in potentia, & nullum inde sequi absurdum; est enim post sui creationem in actu obiectiuo, alioqui non esset creata, & est in potentia subiectiua respectu formæ recipiendæ: potentia autem subiectiua præsupponit actum, qui est entis differentia. Si hæc ita intelligantur, parua, aut nulla erit in argumentis soluendis difficultas; illa enim de actu formali specifico: nos autem de actu, qui est differentia entis, siue obiectiuus, loquimur. Ex his autem ad argumenta sic respondeo: & ad primum quidem nego maiorem; non enim omne ens in actu est à forma, nisi ens in actu formali, non autem in actu obiectiuo, siue qui est differentia entis. Hanc ob causam negatur similitudo; esse enim album pendet ab actu formali, de quo nos non loquimur: quandoquidem idem asseramus, esse scilicet in actu formali, à forma dependere, atq; proficisci. Ad Commentatoris sententiam idem est dicendum; loquitur enim de actualitate formali. Ad aliam confirmationem dico, materiam esse in pura potentia subiectiua, quia nimirum ex se non habet actum formalem, quæ est forma; est tamen in actu, in quo non fuit antequam crearetur: & non in potentia, sicut ante sui creationem: æquiuocatio ergo committitur, in hac dictione actu. Ad 2. subsistere bifariam potest intelligi, nempe subsistere in esse completo, & ita materia per se non subsistit; esse namq; completum sine forma esse non potest: nec materia per se potest facere vnum suppositum. alio verò modo, vt sit non inesse alteri, vt forma, & habere aliquam actualitatem entitatiuam; sic absq; dubio, materia subsistit, quia non inest alicui vt forma, & aliquam per se habet entitatem: non enim est purum nihil, neq; ens actuale completum, sed medium quoddam, quòd certè aliquam habeat actu-*

[Margin notes: Potentia subiectiua. — Potentia obiectiua. — Materia est in actu, & in potentia. — 1. (beside "nisi ens in actu formali") — 2. (beside "Ad 2.")]

Materia potest esse sine forma. alitatem necesse est, aliter nondum esset creata. Difficultas ergo non pendet ex materia, quin possit esse sine forma; sed ex parte naturalis agentis, quod materiam sic spoliare omni forma non potest, quin illi alteram largiatur, atque exhibeat. Ad 3. pluri-
3. um formarum incompossibilium priuationes, non ita inter se pugnant, sicut plures formæ earundem; nam in materia lapidis, vna tantùm forma est, aliarum verò plus mille priuationes formarum sibi inuicem incompossibilium. Præterea, nullæ in eodem sunt priuationes oppositæ, nisi formarum oppositarum, immediatarum, circa idem necessariò sequentium. quòd si ita res se habeat; priuationes vtique non sunt incompossibiles: ita enim formæ oppositæ se habent, quòd si altera aderit susceptiuo; altera vtique abest, alioqui aperta esset contradictio: formas scilicet necessariò sequi susceptiuum, & sine eis posse consistere. Materiæ nullæ formæ sunt immediatæ simpliciter, nisi respectu naturalis agentis, quod non agit, nisi in quanto, qui ad nudam materiæ essentiam immediatè pertingere non potest. Philosophus præterea, quia necessariam posuit connexionem causarum, ita vt prima, sine secundis minimè agat; ideò arbitratus est, materiam sine forma esse non posse. quòd si secus sensisset; non vtique illi visum fuisset impossibile, materiam sine forma à Deo fieri potuisse. Ad 4. argumentum procedit de vnitate identi-

Quare philosophus negauit materiam sine forma esse non posse.

4. tatis, qua aliqua dicuntur vnum, quia idem realiter; & sic minor est falsa, & maior est vera. Quòd si intelligatur de identitate vnionis aliquorum in tertio; sic maior est falsa: illo enim modo in maximè dependentibus potest esse ordo ad aliquod vnum, & in quibus minima conspicitur dependentia, ad aliquod vnum ordinari non possunt. Ad confirmationem dico: omne subiectum, à propria passione essentialiter distinctum, in re constitui posse, sine propria passione in actu existente: & è conuerso, si propria passio fuerit absoluta. Dicis, propria passio semper inest: verum est, actu, vel aptitudine. subiungis, ita etiam accidens commune. Dico, propriam passionem non distingui à communi accidente, per semper inesse actu; sed potiùs, quia conuenit omni & soli. Ad aliam confirmationem: minorem assero entitatem habere relationem, quàm ipsam materiam; materia enim est substantia absoluta, relatio verò minimæ entitatis inter accidentia. Ad Augustini authoritatem dico, materiam esse minimæ entitatis inter substantias creatas, vt vnum propè Deum, sit angelus, & vnum propè nihil sit materia. Ex hoc ergo patet, quomodo omne esse cuiuscunque generis alterius à substantia scilicet accidentis, imperfectius sit esse, quod est pars substantiæ, nempe materiæ. Dicis, nihil alterius generis esse superius angelo: nihil ergo alterius generis, materia prima potest esse inferius. Respondeo non esse simile; ideo enim non est superius; quia nullum genus est superius genere substantiæ, quippe cùm alia genera sint inferiora. Ad 5. negatur conse-

Subiectum sine propria passione.

5. quentia, & ad probationem dico: nos non loqui de actu formali, qui inest materiæ ab ipsa forma; sed de actu, qui est differentia entis, quem habet materia, quatenus est ens.
6. Ad 6. duplex est esse substantiale, vnum quidem completum, quod pendet à forma, siue ab actu formali, & huiusmodi sine forma, materiæ inesse non posse, assero: alterum est esse substantiale, quod materiæ conuenit, quatenus est in genere entium actu; seclusa enim omni forma, materia non est purum nihil, vt omnes propemodum sentire videntur: est ergo aliquid, atque necessariò aliquem actum habet; alioqui esse aliquid, & nullam habere entitatem, est aperta contradictio. Ad confirmationem negatur similitudo: forma enim materialis nullum per se habet esse, nisi in materia; quia est natura posterior materia: materia autem est prior forma, saltem origine, principium, causa, & pars
7. compositi: est igitur aliquod ens sine ipsa forma. Ad 7. dico materiam contineri sub aliqua specie entis, nempe sub specie substantiæ; non tamen esse substantiam completam, ob eas, quas dixi rationes. Quomodo ergo materia possit esse sine forma, dixi satis.

QVÆSTIO-

De potentia materiæ.

QVAESTIONIS TERTIAE. CAP. I.

## *De potentia materiæ.*



*Voniam quæ supra disputauimus, multa tegi caligine, & difficultatibus premi, clarè intelligimus; hac de causa, quid sit potentia materiæ, & vtrum ab ipsa realiter, an ratione tantùm discrepet, adducere curauimus: hoc enim non paruum supradictis difficultatibus lumen allaturum esse putamus. Cæterùm, de hoc negotio Auerroes in primo de substantia orbis sic loquitur: Natura huius subiecti, inquit, recipientis substantiales formas videlicet primæ materiæ, necesse est, vt sit natura potentiæ, scilicet, quòd potentia sit eius differentia substantialis. Quòd si ita est, vt dicit Auer: potentia ratione aut formaliter, non autem realiter differt ab ipsa materia. Idem sentire videtur phil: 1. phy: tex: 60. Quoniam, inquit, aliquid oportet semper subijci quod fit. Et hoc, licet sit numero vnũ; tamen secundùm formam non est vnum, q. d. à forma quidem realiter, non autẽ à sua potentia realiter distinguitur. Item, 5. phy: tex: com: 7. Et intelligo, ait phil. per subiectum, illud quod significatur per affirmationem. subdit Commentator, & intelligo per non esse, non esse in actu: quod est esse in potentia, proprium primæ materiæ, non negationem simpliciter; negatio enim simpliciter significat non esse simpliciter, quod non recipit transmutationẽ. Est igitur secundùm phil. & eius Commentatorem, materia ens; non tamen in actu formali, cuius proprium est esse in potentia. Porrò, 12. met: tex: com. 11. cùm Commentator, tum etiam phil. contrarium sentire videntur, nempè materiam primam esse multa in potentia, qua de causa, inquit, sunt infinita, & non vnum: intelligentia est vna; si materia etiam fuerit vna: & illud erit in actu, quod materiæ fuit in potentia. Vult narrare, ait Commentator, quòd quamuis materia prima sit vna; tamen multa est in potentia, & habilitate: non enim quodlibet ens fit ex qualibet potentia, sed vnumquodque entium fit ex eo, quod est in potentia, illud quod fit, id est, ex potentia propria, ita quòd numerus potentiarum sit, sicut numerus specierum entium generabilium. Et primo de gene: com: 22. Est enim, inquit, vna secundùm subiectum, & multa secundùm potentias, & habilitates ad recipiendum formas contrarias. Et com: 29. Prima materia est vna numero, potentia autem plura. Item 4. cœli com: 35. Iam enim declaratum est, inquit, materiam esse vnicam subiecto, plura autem habilitate. Et reuera, si agens est vnum, & materia vna, & vna quoque potentia: vnus igitur semper esset effectus. vnde primi phys: com: 70. Et modus essentiæ materiæ primæ est, ait, quòd non sit demonstratum in actu, sed est quasi medium inter non esse simpliciter, & esse in actu, & accidit substantiæ eius, vt sit in potentia omnes formæ, non quòd potentia eius est in substantia, ita quòd sit pars diffinitionis; alioqui esse eius destrueretur ablatione potentiæ, & præsentia formæ in actu, scilicet ad quam habebat potentiam, vt reciperet. Diceret aliquis, quomodo accidit substantiæ materiæ esse in potentia, si potentia est eius differentia substantialis? Dico, Auerroem loqui de potentia, quæ est pars diffinitionis; illa enim, si materiæ esset substantialis, aduentu nouæ formæ destrueretur atque periret. Itaque, materiæ potentia duobus modis intelligi potest: vno quidem vt est absoluta, quæ sine aliquo delectu ad omne genus speciemque refertur, ac ad omne formæ quoque indiuiduum: & hæc quidem est materiæ propria affectio, ac propria materiæ naturalitas, per quam ipsa egreditur ad formarum receptionem, & est ipsius dimensio. Porrò, ab hac ratione tantum, non autem realiter ipsa materia distinguitur. Etenim, ideo materia est multa in potentia, quia est dimensio interminata, & est multa per potentiam generalem. Amplius, dimensio est proprium materiæ, & potentia est propria affectio materiæ: sunt ergo idem. Potentia namque materiam diuisibilem, dimensio autem, ad diuersas formas recipiendas potentem reddit. Alia verò potentia vocatur respectiua,*

Auer: Potentia est differentia essentialis materiæ.

Phil. idem sentit.

Contrarium.

Materia prima est multa in potentia.

Quomodo potentia accidit materiæ.

Propria potentia materiæ.

Potentia respectiua distinguitur realiter

*spectiua, quæ varium habet respectum; siquidem ad genus formarum, generalis: ad spe-*
1. *ciem verò, specifica: ad indiuidua autem, indiuidualis est. Hanc autem à materia reali-*
*ter distingui, affirmant nonnulli; hæc enim est relatio, illa verò est substantia. Profectò,*
*si posse sanari (vt dicitur 3. physs.) comm: 10. & posse infirmari sunt idem; tunc planè*
*sanitas & ægritudo essent idem. sed hoc est falsum: realiter ergo abinuicem distinguun-*
2. *tur. Amplius, illa non sunt idem realiter, quorum vnum manet, altero non manente,*
*siue existente. sed potentia non manet, forma accedente, materia verò manet eadem:*
*non sunt ergo idem, sed distinguuntur realiter. Profectò, potens, ab ea re per quam po-*
*test, distinguitur realiter. sed materia potest suscipere formã potentia, siue per potentiã:*
3. *differt ergo ab ipsa materia realiter. Amplius, respectus realis nõ est idem realiter cum*
*aliquo absoluto, alioqui non esset inter illa realis distinctio. sed materia est aliquod abso-*
*lutũ, vtpote substantia: potentia verò dicit respectũ, & ordinẽ realẽ ad formã: ergo quod*
*prius. Sanè, potentia & actus sunt eiusdẽ generis; potentia enim nõ est in genere nisi per*
*reductionẽ ad actum: si vnum ergo illorum differt realiter à materia, & aliud similiter.*
*sed forma differt realiter à materia: ergo & potentia ad formam. Adde, quòd illud,*
*quod numeratur in materia, secundùm specificarum numerum formarum, à materia*
*realiter discrepat; materia enim est vna numero, & eadem omnium. sed potentia est*
*huiusmodi, sicut ex supra dictis authoritatibus colligi potest. Potentia ergo materiæ re-*
Soluuntur rationes. *spectiua, ab ipsa materia realiter distinguitur. Dico potentiam materiæ realiter à ma-*
*teria non esse distinctam; siquidem, teste Auerr: 12. met: com: 11. Materia per potentiam*
*quæ est eius affectio, formas recipit generales, quibus mediantibus specificas recipit, &*
*per illas indiuiduas qualitates elementarias, quibus receptis, quædam in materia rela-*
*tiones, siue respectus innascuntur ad formas elementarias, post quarum receptionem,*
*primus desinit respectus: & alius ad formam mixti consimilis, & homogenei consurgit,*
*qua iam accepta respectus præcedens deficit, & ad formam mixti perfecti nouus qui-*
*dam exoritur. Similia quædam ab Auer: 1. phy: com: 70. scribuntur. ex quo patet poten-*
*tiam, quæ est materiæ affectio, à materia realiter non distingui, nec potentiam respecti-*
1. *uam, nisi ratione tantùm. His ita elucidatis, ad primum argumentum respondeo cum*
*Auer: primo cœli com: 120. vnam esse contrariorum potentiam respectu primæ mate-*
*riæ, diuersas verò respectu subiecti proximi. Et com: 121. de potentiis ad contraria im-*
*mediata, sic loquitur: Quemadmodum, inquit, impossibile est contraria inueniri insimul*
*in actu; ita planè impossibile duas potentias, ad duo contraria, scilicet, immediata. sed*
*potentiæ succedunt sibi inuicem vt contraria. Itaq; vna est materia, & vna eius potentia,*
*successione autem diuersa, respectu eorum, quæ in ipsa recipiuntur: respectu verò mate-*
*riæ, eadem, siquidem talis est illius potentia, vt sine aliquo delectu recipere valeat omnes*
*formas: & hoc quidẽ dixerim de potentia primæ materiæ, subiecti remoti: secus autẽ res*
2. *se habet de potentia proximi subiecti, quæ pro diuersitate subiectorũ atq; formarũ, di-*
*uersa quoq; est potentiarũ conditio. Ad 2. dico, potentiam formæ receptiuã manere, ma-*
*teria manente, eamq; perfici per formã actu inhabitantẽ: manet autẽ potentia priuatio-*
3. *ne exclusa. Ad confirmationẽ, maior non est vera; siquidẽ in calore, calor potens calefa*
*cere, & potentia eius calefactiua nõ distinguuntur: nec ergo materia & potẽtia eius re-*
*ceptiua, distinguuntur realiter. Ad 3. Potentia materiæ non dicit respectũ realem: nam*
*cùm potẽtia sit materiæ differentia substantialis, si esset respectus realis; nõ esset alicuius*
*entis absoluti receptiua. Ad confirmationẽ dico, potentiam obiectiuam & eius actũ, eius*
Quòd potentia non sit respectus. *dem esse rationis & generis: per reductionem quidem, non autem potentiam subiectiuã,*
*eiusq; actũ. Ad aliam confirmationẽ de potentia respectiua, non video, quomodo possit*
1. *esse realiter à materia separata. Sanè, materiæ potentiam dicere respectũ ad formã, est*
*impossibile: quod .n. nõ est in actu; nullius esse potest respectus realis in actu: respectus*
*siquidẽ est habitudo ad terminũ in actu: terminus autem naturaliter est prior quàm re-*
*spectus.*



De potentia mate. 2.

*spectus. sed forma, ante sui in materia receptionẽ, nõ est in actu; materiæ nihilominus potentia ad ipsam existente. Non est ergo potentia materiæ respectus ad formam. Item, si materiæ potentia est respectus realis: in materia ergo essent infiniti respectus numero in actu; materia namq; est in potentia ad infinitas formas, numero saltem: modò planum est, respectus numerari pro multitudine terminorum. sed infinita in actu, hoc modo non dantur: ergo, &c. Iterum, ille respectus non est substantia, quia non est forma neq; compositum, neq; ipsa materiæ substantia; illa enim est vna, hi autem plures: essetq; præterea respectus ad non ens, vtpote ad formã nondum existentem. Est ergo accidens. Sed hoc tunc sequeretur, nempè ex materia, quæ est ens in potentia, non fieri per se vnum cum forma, quæ est actus, sed vnum per accidens, quod est falsum; ex materia enim & forma fit vnum per se, vt paulò antè 385. fol. Amplius, vel ille respectus est vnus vel plures:* 3. *non est autem vnus, quia termini multiplicantur: neq; plures, aliter periret vnitas materiæ in transmutatione substantiali, nunquam planè esset vna materia plurium formarum: neq; est respectus ad formam in communi: respectus certè numero vnus, terminum habeat numero vnum signatum necesse est. Quòd si fuerit vnus ad formas in speciali: manet ergo respectus in re & in actu, forma non manente, vel termino, quod planè est impossibile. si verò ad plures, materia, vt dixi, corrumperetur, vel desineret esse, sicut & forma. Adde, quòd materia ponitur fundamentum naturæ: non est ergo respectus extra* 4. *intellectum in actu, potentiæ obiectiuæ oppositus. Quòd si materia dicat aliquod absolutum; aut certè illud distinguitur ex natura rei, ab huiusmodi respectu aut non: si non, habetur intentum, nempè materiam non dicere aliquod absolutum, ab huiusmodi respectu distinctum. Si verò est aliquod distinctum; illud certè distinctio realis non erit,* Verior opinio *propter eas, quas supra diximus rationes. Itaq; potentia quæ se tenet ex parte materiæ, bifariam intelligi potest: aut pro principio quo, receptiuo formæ; & sic à materia extra intellectum non est distincta: ipsa namq; met materia per seipsam est in potentia receptiua formæ: quemadmodum forma per suam essentiam est actus potens informare materiam & eius complementum: alio modo potest accipi pro respectu quodam, vel ordine ad formam suscipiendam; & sic est respectus aptitudinalis siue actualis, qui planè* Forma in potentia est potentia materię *est respectus rationis, & non realis. Aliis visum est, formam in potentia esse potentiam materiæ: sed quomodo possunt hæc fieri, siquidem forma in potentia non est aliquid reale extra intellectum, sicut nec homo in potentia antequam creetur. sed potentia materiæ ad formam, est aliquid reale, quia est ipsamet materia realiter. Adde, quòd forma* Rationes contrariæ. *in potentia fit forma in actu. sed potentia materiæ non fit forma, alioqui periret substantia eius, ablatione potentiæ & nouæ formæ ingressu. Amplius, quamuis idem possit esse in potentia obiectiua ad seipsum, non autem in potentia subiectiua: sicut nec potest sui ipsius subiectum esse. sed potentia materiæ, est potentia subiectiua: forma ergo in potentia, non est potentia materiæ ad formam. Materia insuper appetit formam, frustra autem appeteret potentiam sibi inhærentem, imò seipsam: forma ergo in potentia non est potentia materiæ: sed quonam modo materia appetat formam, deinceps nobis erit disserendum. Quid ergo sit potentia materiæ, & an aliquo modo discrepet ab ea, dixi.*

## CAP. II.

## *Materia appetit formam.*



*Vid sit materia, & quæ illius potentia, dixi: placet modò inuestigare, quidnã sit illius appetitus; vnicuiq; namq; rei creatæ inest naturalis appetitus suæ perfectionis habendæ. Sanè, hæc est perfectio diuina secundùm Commentatorem 1. phys: com: 81. cui omnia entia appetunt assimilari, & ex qua appetunt, acquirere secundùm quod natura eorum potest recipere. Itaq;* Omnia appetunt assimilari deo.

De appetitu materiæ.

*re. Itaq; materia secundùm quod accidit ei priuatio, innata est appetere se aßimilari primo principio, quoâd illi est poßibile: & hoc est appetere receptionem formæ. Et exponens illud phil. 2. de anima. com: 34.* Auerr. *Actio, inquit phil. quæ est magis conueniens omni* Philos. *viuenti, ex eis quæ sunt perfecta, & non habent occasionem, neq; generantur casu per se, est, vt agat aliud simile; animal enim facit animal, & planta facit plantam: ita quòd habent communicationem cum sempiterno diuino, secundùm suum posse: omnia enim illud appetunt, & illius causa agunt omnia, quæcunq; agunt secundùm naturam. Solicitudo planè diuina (teste Commentatore ibidem) cùm non potuerit facere ipsum generabile* Auer. *viuum corruptibile permanere secundùm indiuiduum, miserta est in dando ei virtutem, qua potest permanere in specie. Et hoc non est dubium, scilicet quòd melius sit in suo eße, quod habeat istam virtutem, quàm non habere; omnia enim desiderant permanentiam sempiternam, & mouent erga ipsam secundùm quod innata est natura eorum ad recipiendum: & propter hunc finem agunt omnia, quæ agunt naturaliter. Et 2. cœli* Philos. *tex: com: 64. Nobile perfectum, inquit phil. est vnum, non indigens operatione, quæ sit nobile: & quædam sunt ei propinqua pauca actione, quædam verò multa operatione;* Auerr. *omnia enim entia, ait Commentator ibidem, non intendunt per suas operationes, nisi vt aßimilentur perfectè nobili, quod est deus: secundum quod in natura eorum est acquirere dei aßimilationem. Et 12. met: com: 37. Vnumquodq; desiderium habet aßimilandi primo enti, sicut amans vt aßimiletur amato. Cùm ergo hæc ita se habeant; non temerè dictum est à phil. loquente de desiderio materiæ, sic materiã appetere formam. Argu-*

Auicennæ rationes. *it Auicenna contra phil. sententiam hoc modo: Materiæ aliquis appetitus vtpote animalis conuenire non potest; cùm à ratione animalis quàm longißime absit. Nec etiam ap-*

1\. *petitus naturalis; omnis enim huiusmodi appetitus, aut propter formam fit, aut propter virtutem inclinationemq; naturalem: planta namq; ad nutrimentum mouetur, & graue deorsum: quorum neutrum materiæ minimè congruit. Adde, quòd si materia appetat*

2\. *formam; aut certè, quia omni prorsus forma caret, quod planè in rerum ordine non inuenitur: aut quia multas secum formas simul habere desiderat: & hoc quoq; fieri non potest: aut quia odio prosequitur formam secum habitantem: & istud etiam paris est difficultatis.*

Solutio. *Dico cum Commentatore, materiam appetere formam, qui profectò appetitus* Auerr. *id sequitur, quod ipsa materia habet de motu ad formam. Vult ergo Auerroes, materiam appetere formam, non quidem appetitu animali aut rationali, sed naturali. Quoniam autem omnis appetitus sequitur formã, aut aliquid se habens, vt forma; hanc ob causam ait, materiam non per suam naturam appetere formam, sed per illud, quod habet de motu ad formam. Quid autem sit iste motus ad formam diuersimodè à diuersis exponitur:* Appetitus materiæ quid sit. *quidam enim vocant, materiæ tendentiam seu inclinationem, idoneitatem vel ordinem ad formam: & hoc dicunt esse principium motus materiæ ad formam. Alij vocant appetitum naturalem paßiuum, qui profectò est ipsa inclinatio, siue ordinatio ad formam. Sed tunc dubium esset, an pari facilitate, materia quoq; priuationem appeteret: potentia namq; merè paßiua, vt scribitur 9. met: com: 17. æqualiter se habet ad esse, & non esse. Si ergo materia sit mera potestas patiendi; non magis certè propensa erit ad formæ priuationem, quàm ad illius acquisitionem procurandam. Dici potest ex vna parte cum* Themistius. *Themistio asserente, materiæ motum à diuina proficisci intelligentia: Profectò, inquit, verißimum puto, quod dicitur, prouidentiam fuisse, quæ & turpi desiderium honestatis, & egenti opulentiæ quantùm sit satis iniecerit. Ex iniecto igitur supernè desiderio, materia appetit formam. Porrò, opus naturæ, vt dicitur 12. com. 18. est intelligentiæ non errantis: materia igitur extrinsecus mota à superiori intelligentia, & ex alia parte per intrinsecum appetitum, hoc est, per illud quod habet de motu ad formam, nempè per qualitatiuam atq; quantitatiuam dispositionem, sine qua materia nihilomagis ad formam*

1\. *quàm ad priuationem inclinationem haberet, appetit formæ consortium. Ad aliud Auicennæ*

De appetitu mater.

*uicennæ argumentum dico, materiam hoc appetitu omnes formas appetere: non quidem simul, sed alternatim: in causa autem est, quia post formæ receptionem, materia in potentia semper remanet ad aliam: non ergo ex odio alterius sibi inhærentis, sed ex desiderio absentis, ad quam innatam, atq; inexplebilem habet naturam, nouas semper appetit formas. Sanè, vnumquodque ens perfectibile: suam appetit perfectionem. sed materia est ens perfectibile: appetit ergo formam, quæ est sua perfectio. Reuera, materia in quantum est ens in potentia inclinatur ad formam, vti ad suam perfectionem: vnum certè quodque, vt dixi, perfectibile, natura suam perfectionem desiderat. Naturali ergo appetitu illam desiderat. Appetitus autem naturalis est inclinatio rei ad suam perfectionem; sic enim vnicuiq; innatum est desiderium suæ perfectionis habendæ. Porrò, Auicenna arbitratus est, appetitum naturalem, virtutem seu qualitatem esse additam rei, eamq; naturaliter, hoc est, sine præcognitione, ad bonũ suum tendere: hanc ob causam, ignem, leuitate ascendere: lapidem verò grauitate descendere; leuitas enim secundùm Auicennam, est appetitus naturalis in igne, & grauitas in lapide. At cùm materia præcisè sumpta, non sit aliqua virtus addita, quonam modo materia appetat formam, se non intelligere, apertè profitetur: verùm si mentem phil. percepisset; non vsq; adeo rem intellectu difficilem iudicasset: Appetitus namq; naturalis apud phil. non dicit formam aut virtutem rei essentiæ additam, sed ordinabilitatem potiùs rei in finem, atq; in suam perfectionem habendam. Quoniam autem materia ordinatur ad formam, vti ad suum actum suamq; perfectionem; idcirco dicitur, quòd materia naturali appetitu, formam appetat: non quia fastidio illi sit forma, quam habet: aut tædio aliquo circa ipsam afficiatur; sunt enim huiusmodi conditiones animalis appetitus propriæ, aut quia cupiat simul plures habere, quandoquidem desiderium naturæ legitimè iudicantis non sit ad impossibile: formas autem contrarias, præcipuè specificas simul possidere non potest. sed potiùs in causa est, vt dixi, quia materia semper est in potentia ad nouas formas suscipiendas; nulla enim forma totam illius potentialitatem explet penitus atq; complet. Etenim omnium est formarum inferiorum receptiua: sicuti lignum artificialium. Patet ergo, quare materia nouæ desiderio formæ semper teneatur. Dicis, quonam modo materia appetat deo similis esse? Respondeo, materiam diuinam appetere similitudinem, quadam proportionis similitudine, ad quam mediante forma, pertingere potest; per formam enim naturalem est in actu, atq; operatione, in quo quædam diuinæ similitudinis proportio conspicitur; deus enim est purus actus ac simplex, & perpetua operatio. Itaq;, forma est quid diuinum, quatenus est materiæ actus atq; perfectio; quatenus verò est finis, est optimum quid, atq; appetibile: sicut fœmina appetit masculum, id est, masculinitatem, & turpe bonum, id est, pulchritudinem καλον pro pulchro accepit. materia autem, & turpis, & fœmina nominatur, ob masculinitatis priuationem atq; carentiam. Appetit autem suam perfectionem, & per accidens suiipsius destructionem: veluti ignis, suiipsius conseruationem appetendo in oleum agit, & sic tandem suam corruptionem machinatur. Per accidens, inquam, quoniam materia non est omninò idem, quod ipsa priuatio; alioqui appetens formam, per se appeteret suiipsius corruptionem; ad præsentiam enim formæ sequitur priuationis absentia. Dicis, an priuatio sit causa appetitus materiæ? Dico, priuationem bifariam intelligi posse: vno quidem modo pro pura formæ carentia, sicq; nullius esse appetitus causam, siue rationem; quod enim omninò non est, nullius potest esse causa: alio autem modo, pro illo motu, quem habet materia ad formam, atq; ita priuationem, proximam esse materiæ dispositionem, affirmo, causamq; appetendi. Sanè, eodem modo priuatio est causa appetitus; quo planè est causa motus materiæ ad formam. sed materia non appetit formam, nisi per illud quod habet de motu ad formam: priuatio igitur, hoc modo est causa appetitus materiæ: cùm autem ille motus nunquam redeat in materiam idem numero: nec ergo idem appetitus, eademq; priuatio. Dicis, an aliquod*

Auicennæ deceptio.

Appetitus naturalis quid significet apud philos.

Quare appetit nouam formam.

Quomodo appetit dei similitudinem.

Fœmina appetit masculum.

Priuatio causa est appetitus.

Si aliquis potest appetere semper permanere.

*indiuiduum poßit appetere naturali appetitu, sui ipsius æternam permanentiam? Sanè, impoßibilium nulla eſt appetitio. sed indiuiduum corruptibile perpetuari eſt impoßibile, secundùm principia naturæ, quæ nobis cognita sunt: igitur non eſt appetibile. Dici poteſt pro inconuenienti haberi non poſſe, appetitionem eſſe impoßibilium, modò illa impoßibilia, sub aliqua ratione conditioni, siue desiderio conueniant appetentis; sic enim non eſt impoßibilium, cùm aliqua ex parte attingi poßit, nempè in eſſe ſpecifico, non autem in eſſe indiuiduali. Dicis, si appetitus sit idem cum ipsa materia appetente? Reſpondeo, idem planè eſſe subiecto, differre autem ratione; materiæ enim competit appetitus, etiam omni alio accidente circumſcripto: semper enim materia per se eſt imperfecta, & carens forma: ideoq; naturaliter, atq; perpetuò appetit formam: non eſt ergo materiæ accidens extrinſecus adueniens, quod illi perpetuò ineſt, ac suam maximè patefacit naturam. Adde, quòd appetitus materiæ, vt dixi, eſt appetitus naturalis, qui non diſtinguitur realiter ab eſſentia rei, nec dicit potentiam, vel actum additum eſſentiæ: sed eſt ipſamet rei eſſentia, tenditq; ad suum proprium finem, suamq; perfectionem obtinendam. Non sic autem se habet appetitus sensitiuus, qui eſt potentia animæ, qua animal tendit in bonum sibi conueniens, per sensum apprehensum, fugitq; malum, quod sibi aduersari cognoscit. Naturalis siquidem rei naturam, sensitiuus verò, sensum siue cognitionem sensitiuam sequitur: & diuiditur per iraſcibilem & concupiſcibilem. Intellectualis autem sequitur intellectum siue cognitionem intellectiuam: & voluntas nominatur seu appetitus liber, quo anima appetentis potens eſt ad opposita. Hic autem appetitus eſt potentia animæ, siue naturæ intellectiuæ, qua tendit in bonum, & refugit malum, quatenus per intellectum apprehenditur. Naturalis in qualibet natura inuenitur, & in ipso quoq; sensu & voluntate, vt sunt quædam naturæ, quæ ad suas inclinantur, tenduntq; perfectiones: sensitiuus in animali tantùm: intellectiuus verò in natura rationali atq; intellectuali, de quibus in sexto libro diſputaui. Quomodo ergo materia appetat formam, & quis sit materiæ appetitus, breuiter me dixiſſe, puto.*

Si appetitus sit idem cum re appetente.

Appetitus naturalis.

Sensitiuus.

Intellectiuus.

CAP: III.

## *Materia vnde cognoſcitur.*



*Ixi paulò antè nonnulla de modo, quo ipsa materia cognoscitur, non quidem ex profeſſo, sed incidenter potiùs; hac de causa paulò copiosiùs de hoc negotio nobis erit diſputandum, nec temerè quidem: iuſtum enim eſſe arbitror, poſteaquam audiuimus, materiam aliquod per se eſſe poßidere, aliquem deniq; appetitum atq; potentiam, modum non ignorare, quo à nobis intelligitur. Decimo met: tex: com: 24. de hac re sic loquitur philoſophus: Materia negatione cognoſcitur, 1. phyſ: comm: 69. Subiecta quidem natura ſcibilis eſt per analogiam ad formam. 7. met: com: 35. Materia secundùm se eſt ignota, quia non habet quidditatem in actu, ait Commentator 1. phyſ: com: 69. Actus autem, qui eſt quidditas eſt ratio, ob quam aliquid eſt intelligibile. Naturalis cognoſcit primam materiam per transmutationem ſubſtantialem, per analogiam quam habet ad formam: proinde 7. met: com: 7. dicitur, quòd materia ſit velut æs, quod per reſpectum quem habet ad ſtatuam cognoſcitur. Et reuera, eſſe primæ materiæ, teſte Commentatore 1. phyſ: com: vlt: & 7. met: com: 9. via tranſmutationis à naturali cognoſcitur. Porrò à diuino, qui eam contemplatur, vt eſt ens, & ſubſtantia per cuiuſq; formæ ac priuationis negationem, intelligitur. Etenim, intellectus innatus eſt adunata in eſſe diuidere, ait Commentator 12, met: com: 39. ſicuti diuidit materiam à forma, hoc autem modo materia intelligitur eſſe vna numero, vnitate vtiq; numerali priuatiuè, non autem poſitiuè, ſicut Mercurius dicitur vnus numero ab vna forma ſibi dante vnitatem, ſed per carentiam formæ talem ſibi vnitatem largientis:*

Materia cognoſcitur negatione.

Naturalis.

Diuinus.

*ſicq;*

Materia vnde cognoſcitur

*ſicq́; materia dicitur vna numero, cuius conſideratio ad primum philoſophum pertinet, ſiquidem materia ſic intellecta, in mente tantùm eſſe obtinet; nam extra animam, ſine omni prorſus forma inueniri, eſt planè impoſsibile: quod enim non eſt in actu, eſſet in actu. Porrò, intellectus quia altior virtus eſt quàm natura: & multa poteſt diuidere, quæ natura non poteſt, teſte Commentatore 12. meta: com. 14. per omnium propemodum formarum priuationem, materiam intelligere poteſt. Itaq́;, naturalis cognoſcit materiam per relationem ad formam; materia enim authore phil. 2. phyſ: com: 26. relatiuè dicitur ad formam, vnde Commentator 7. met. com: 9. ait, materiam cognoſci à naturali, quatenus eſt tranſmutationis principium, quæ profectò conſideratio eſt relatiua; conſideratur namq́; à naturali limitatè, vt eſt ens in potentia, habet certè entitatem diminutam, ac potentialem, quia nimirum per ſe non poteſt exiſtere: ille ergo modus quo naturalis intelligit, eſt proprius, & adæquatus materiæ, tametſi in relatione conſiſtat. Quoniam autem materia in prima ſua notione, eſt ens per ſe, quia eſt ſubſtantia; hac de cauſa ſub rationibus abſolutis, atq́; tranſcendentibus nempè entis, & ſubſtantiæ, à diuino intelligitur. Patet ergo, quare diuerſimodè phil. locutus ſit, materiam ſcilicet per analogiam ad formam, & per omnium formarum negationem cognoſci. Cæterùm, cognitio quæ per analogiam fit à Platone illegitima nominatur; quippe quæ non fiat per abſtractionem formæ, ſed per negationem potiùs. ſimiliter etiam locutus eſt Pythagoricus Timæus, quoniam eſt per negationem formæ ab ipſa materia, non autem per ſimilitudinis abſtractionem à re, quæ intelligitur; intelligentem enim oportet formam à materia remouere, ſicq́; informe ſubiectum in potentia intelligere: per formæ ergo negationem. Verùm nonnulli aiunt, materiam intelligibilem eſſe terminatiuè, & per accidens, non autem motiuè: motiuè namq́; per ſe putant eſſe ens ſenſibile, nempè formam, vel habens formam: terminatiuè verò, quidquid intellectus operationem terminare poteſt. ſed materia eſt huiuſmodi: ergo &c. Sanè, quicquid continetur ſub obiecto per ſe intellectus, eſt per ſe intelligibile. ſed materia continetur ſub ente, quia eſt ens, & non purum nihil: per ſe ergo eſt intelligibilis. Reuera, omne quod eſt in aliquo actu, eſt per ſe intelligibile. ſed materia eſt in actu entitatiuo ſaltem, licet non ſit in actu ſpecifico: per ſe ergo ab intellectu intelligitur. Amplius, materia eſt pars quidditatis, vt poſtea dicetur: igitur per ſe eſt intelligibilis. Adde, quòd intelligibilitas ſit propria paſsio entis. ſed materia eſt ens, diſtinctum à forma, ſicut ſupra dictum eſt: per ſe ergo terminatiuè eſt intelligibilis. Porrò, ad huiuſmodi rationes ſic reſpondere valemus: & ad primam quidem dicimus, obiectum per ſe intellectus eſſe ens ſenſibile, vel habens ens ſenſibile. ſed materia non eſt ens ſenſibile, niſi ratione formæ, aut ſubſtantiæ compoſitæ: ergo &c. Tota vis iſtius argumenti in hoc maximè conſiſtit, ſi materia ſit per ſe ens, hoc conceſſo; ſine dubio aliud quoq́; eſſet concedendum, nempè, materiam eſſe per ſe intelligibilem. Vtrum autem materia ſit ens per ſe, paulò antè ſatis copioſè abundèq́; à nobis diſputatum eſt. Ad confirmationem eodem modo reſpondendum eſt, materiam ſcilicet non eſſe ens ſenſibile, proinde nec poſſe mouere intellectum, quia non eſt in actu ſenſibili: mouere autem & terminare intellectum, idem eſt apud Peripatheticos. Ad 2. Materia non eſt pars quidditatis, niſi per accidens, quatenus ſcilicet vehiculum eſt formæ, quæ eſt tota quidditas. 7. met: com: 34. 21. & 43. vbi Commentator videtur ſentire, materiam non eſſe partem quidditatis, tametſi ſit pars eſſentialis compoſiti: in rebus namq́; generabilibus compoſitis ex materia & forma, vt ſcribitur 3. de anima tex: com: 9. multum intereſt inter eſſentiam & quidditatem: ſic etiam ſentiunt Themiſtius & Alexander: Auicenna autem tractatu 5. ſuæ met: opinatur, formam non eſſe totam quidditatem, ſed de hoc poſtea. Ad confirmationem dico, intelligibilitatem per ſe enti competere, ens autem propriè dicitur, quod per ſe mouet intellectum. ſed materia non poteſt per ſe mouere intellectum: igitur non eſt per ſe intelligibilis. Sanè, omne per ſe intelligibile eſt in actu vel eſt actus. 9. met: tex: com: 20.*

Naturalis cognoſcit per relationē ad formam.

Diuinus intelligit abſolutè.

Plato.

Timæus.

Motiuè materia eſt intelligibilis.

1.

2.

Solutio.

1.

2.

Materia non eſt per ſe intelligibilis.

Materia est pars quidditatis.

ſed materia nec eſt actus, nec habens actum: igitur non eſt per ſe intelligibilis. Profectò, omne per ſe intelligibile, per ſe ipſum, aut per ſua accidentia moueat ſenſum neceſſe eſt: alioqui per ſe intelligibilis rationem amittit. ſed materia per ſeipſam ſenſum mouere non poteſt, quemadmodum neq; per ſe eſt in actu, neq; per propria accidentia, quia ſicuti non
2. habet propriam formam; ita etiam nec propria accidentia: ergo quod prius. Amplius, materia eſt ad aliquid 2. phyſ: tex: com: 26. igitur non eſt per ſe intelligibilis, ſine eo, nempè forma ſeu ſubſtantia compoſita, ad quam refertur. Adde, quòd materia non poteſt producere phantaſma, alioqui per ſe poſſet mouere ſenſum: igitur non poteſt ab anima abſolutè intelligi; anima enim ſine aliquo phantaſmate, nihil intelligit. Ad hæc & ſimilia reſpondent illi, hæc argumenta vera eſſe de intellectione motiua, quæ procedit ab actu, vel ab eo quod habet actum, non autem de intellectione terminatiua, quæ materiæ tribui poteſt, etiamſi non habeat actum ſpecificum; continetur enim ſub ente, quod eſt primum intellectus obiectum, deinde habet actum entitatiuum, eſt ſubſtantia, & pars eſſentialis compoſiti: poteſt ergo terminare actum intelligendi, ſicut priuationes; eorum namq; quæ ab intellectu percipiuntur, quædam tum in intellectu, tum etiam in ſenſibus proprias ſpecies producunt, veluti ſunt ſenſibilia omnia. Alia verò, vt eſt prima materia, nõ facit propriã ſpeciem aut phantaſma, neq; in ſenſibus, neq; in intellectu, quia non eſt ens completum; continet tamen aliqua, quibus mediantibus, terminat actum intelligentis. Alia intelliguntur per proprias eſſentias veluti ſunt ſpecies intelligibiles, actus intelligendi, & ipſamet intellectus phantaſmata. Quædam, vtpote ſubſtantiæ ſeparatæ, nec ſpecies habent, nec ex contentis conceptus faciunt: ſed ad ea ordinem quendam habent, quæ conceptus vel ſpecies facere poſſunt, & per eaſdem intelligi vtpote per effectus. Itaq; materia per ſe eſt intelligibilis, terminatiuè tamen. Amplius, materia dicitur intelligibilis per accidens, quoniam intelligitur per formam corporis naturalis, & per ſpeciem abſtractam à forma ſenſibili: ſpecies autem quæ abſtrahitur à corpore naturali, quæ eſt ſubſtantia compoſita, per ſe quidem ſubſtantiam compoſitam, per accidens verò materiam repræſentat, quæ proportione ita ſe habet ad formas ſubſtantiales; vt corpus naturale ad artificiales atq; accidentia: ſpecies quoq; quæ à forma abſtrahitur ſenſibili, per ſe primò, formam, per accidens autem formæ vehiculum, materiã ſcilicet repræſentat. Non temerè ergo à Simplicio huiuſmodi cognitio vocata eſt illegitima, ſicuti à Platone & Pythagorico Timæo. Quomodo ergo materia ſit intelligibilis, & qualis illius cognitio ſit, breuiter dixi.

Solutio.

Varius modus intelligendi.

Quomodo per accidens eſt intelligibilis.

## CAP. IIII.

### *Materia an ſit pars quidditatis.*



Voniam polliciti ſumus hanc enucleare quæſtionem, dum Auicennæ ſententiam adduceremus, par eſt atq; æquum nos ſtare pollicitis, præſertim cùm de huiuſmodi negotio præclariſſimi viri variè diſputârint. Et inprimis Auer: 7. met: com: 21. & 34. materiam non eſſe partem quidditatis naturalis, ſed vehiculum potiùs quidditatis, apertè profitetur: Eſſentia, inquit, rei, eſt ſubſtantia rei quidditatem declarans. ſed materia non eſt ſubſtantia declarans quidditatem rei, cùm ex ſe ſit ignota. 1. phyſ: tex: com: 69. non ergo eſt alicuius declaratiua, nec per conſequens pertinet ad rei quidditatem. Item, ſi quidditas hominis eſſet homo compoſitus ex materia & forma; tunc planè quidditas hominis haberet quidditatem: & ſic quidditatis eſſet quidditas; quæcunq; enim ſunt idem, quidquid habet vnum; habet & reliquum: ſi ergo quidditas hominis, & homo compoſitus ſunt idem, cùm homo compoſitus habeat quidditatem; ſequitur, quidditatem hominis habere quidditatem,

Auerrationes

1.

2.

*tem, quod est falsum: ergo quod prius. Quia ergo quidditas hominis est homo tantùm secundùm formam, & forma non habet quidditatem, cùm sit ipsa quidditas, compositum verò quidditatem habeat, quia nimirum habet formam; ideo non proceditur in infinitum. Sola ergo forma, secundùm Commentatorem, est tota quidditas substantiæ compositæ: atque ita quidquid est, quod est diffinitionis significatum soli conuenit formæ: materia verò, quia est vehiculum deferens ipsam quidditatem, licet non sit pars quidditatis; est tamen pars naturæ compositæ. Amplius, philosophus soli formæ quidditatem concessit: igitur forma tantùm est quidditas. 7. met: tex. 10. Quoniam, inquit, in principio diuisimus, quomodo determinauimus substantiam: & horum quidem vnum videtur esse quodquid erat esse, speculandum est de ipso, & per quodquid erat esse, formam intelligit: forma ergo sola est ipsa quidditas. Item, tex: 11. Quod autem, inquit, vt species & forma, quod quid erat esse. Et 2. de anima, tex: 8. ait, animam, quam constat esse formam, esse quodquid erat esse corporis. Et 2. phys: tex: comm: 28. partes diffinitionis in genere causæ formalis collocauit. vnde 10. met: tex: com: 25. ait, marem & fœminam non variare speciem, quia sunt differentiæ materiales. Et reuera, materia est causa corruptionis, sensibilitatis, quidditas autem est essentia rerum incorruptibilis, insensibilis: differunt ergo abinuicem.* Materia est pars quidditatis. Sola forma est quidditas. 3.

*Præterea, 3. de anima comm: 9. distinxit essentiam à quidditate in rebus corruptibilibus, & generabilibus, exponens textum sic loquentem: In quibusdam idem est caro, & carnis esse; in entibus namque simplicibus idem est quidditas, & essentia: sic esse carnis est idem cum carne; quia intentio carnis in eis, non est in materia. In compositis autem ex materia & forma, sola forma est quidditas; quia ipsa est obiectum intellectus, quippe cùm vniuersale sit obiectum intellectus. forma autem, vt dicitur 1. cœli, comm: 92. est subiectum vniuersalitatis: Materia autem, vt dicit Commentator 12. met: comm: 14. non habet alicuius vniuersalis intentionem aliquam intellectam ab ea; ideoque secundùm se est ignota 7. met: comm: 35. ac proinde non est quidditas, nec pars quidditatis: tametsi prima materia sit essentia alia ab essentia formæ. 1. cœli, comm: 92. Et 8. phys: comm: 12. vnde à Commentatore 1. phys: comm: 5. materia & forma appellantur partes secundùm qualitatem. Ex his ergo patet, quomodo materia non sit pars quidditatis.* 4.

*Amplius, quidquid est principium per se essendi compositi habentis quidditatem, est illius per se quidditas. 7. met: comm: 20. sed sola forma est principium per se essendi. 2. met: comm: 22. & 53. Materia verò est per se principium non essendi; quia est id, quo res potest non esse: forma verò, vt dicitur 7. met: comm: 37. est pars, quæ cùm fuerit, erit res. Sola ergo forma est causa, qua compositum habet quidditatem: per materiam autem habet non esse.* 5.

*Adhuc, id non est pars quidditatis, per quod ipsum compositum diffinibile, est sensibile, & non intelligibile. sed per materiam, compositum est sensibile, per formam verò est intelligibile, vt dicitur in lib: cœli. Et 1. met. comm: 27. ergo quod prius: Adde, quòd illud est principium quidditatis 1. met: comm: 29. & 12. met: comm: 14. quo ipsum diffinibile, vniuersalitate participat. sed forma est huiusmodi, materia autem singularitate potiùs participat: forma ergo est tota quidditas compositi.* 6.

*Item, quidditas (vt dicitur 12. met: comm: 14.) est vniuersale. sed materia est singulare, quia est vnum numero in specie materiæ; alioqui si esset hæc materia alia ab illa; hoc profectò contingeret propter formam, & accidentia, quibus ipsa materia suapte natura caret: propriè ergo, atque per se, ipsa materia non est quidditas, nec pars quidditatis.* 7.

Solutio.

1. *Ad hæc solent nonnulli sic respondere: & ad primum, negant minorem: nam etsi materia solitariè sumpta sit ignota; formæ tamen specificæ, siue genericæ coniuncta, declaratiua est alterius.*

2. *Ad 2. negant quidditatem hominis habere quidditatem. Et cùm probatur: Si aliqua duo &c. Aiunt hanc propositionem non esse vniuersaliter veram; alioqui eadem facilitate sequeretur: quòd sicut genus habet differentias; ita differentia habeat differentiam: genus enim*

Materia. est pars quidditatis.

& differentia sunt essentialiter idem. sed hoc est falsum: ergo &c. Ad 3. & quæ sequuntur, vnica responsione solui possunt, videlicet formam esse principaliorem partem quidditatis, atq; ideo interdum à philosopho appellari quodquid est; non ob id tamen ab
3. eodem negari, materiam partem quidditatis esse. Nam 2. phys: tex: com: 27. materiam, naturam appellat. sed id, quod est pars humanæ naturæ, est pars quidditatis humanæ, quia natura & quidditas sunt idem: materia ergo est pars quidditatis. aliter in sorte essent duæ naturæ partiales, quippe, quæ non essent partes alicuius naturæ, quod planè falsum est, atq; impossibile. Amplius, primo met: com: 7. & 8. met: tex: com:

Materia est pars quidditatis.

1. 15. & 16. causam assignans, quare diffinitio compositorum sit vna; quia, inquit, ex actu
2. & potentia natum est fieri vnum: quidditates autem simplices seipsis habent vnitatem, eò quòd sint formæ tantùm. Itaq;, si substãtia, siue essentia, aut quidditas substantiæ cõpositæ, esset sola forma; non opus fuisset philosopho. causam edicere, quare diffinitio sit vna: forma enim seipsa est vna. Eadem sentit 9. met: comm: 22. In compositorum, inquit, non in simplicium quidditatibus accidit error, idq; propter multitudinem partium, ex quibus constant. Patet ergo essentiam compositi, esse compositam, & non simplicem tantùm: & quidditatem materialis substantiæ, à quidditate substantiæ separatæ plurimùm
3. dissentire; illa enim essentialiter simplex est, hæc autem essentialiter composita. Amplius, incisio, vt dicitur 7. met: comm: 13. non pertinet ad diffinitionem, sed quæ sillabæ ad eam, quæ est elementorum, at, elementa pertinent ad materiam. Sensus est, si sillaba diffinitur per elementa, ex quibus componitur: elementa autem respectu sillabarũ, causæ materialis partem obtinent 2. phys: tex: com: 31. materia igitur spectat ad quidditatem diffiniti. Adde, quòd si sola anima non sit totum animal: igitur non est tota quidditas. Parabola præterea Platonis non se rectè habet: non enim est simile de circulo, & homine: superfluum enim est materiam auferre à quidditate rerum: quædam namq; sunt hoc in hoc, id est, forma in materia, sicut in naturalibus. Materia ergo spe-
4. ctat ad quidditatem compositi. Adhuc, 8. met: tex: com: 6. laudantur à philosopho qui in diffinitione cùm materiam, tum etiam formam collocant. Et 9. com: affirmat omnem diffinitionem habere quid, & quale: & necesse esse, vt vnum sit, vt materia, alterum verò vt forma: materia ergo non est remouenda à quidditate compositi. Quòd si ita non se haberet; sententia philosophi non rectè pugnaret, aduersus Platonem. Etenim, si sola forma est quidditas: idea ergo est diffinibilis, cùm sit forma tantùm. Adde, quòd 7. met: com: 33. ratio omnis, partes habet, & sicut partes rationis ad rationem; ita partes rei, ad rem se habent. sed omnes partes rei, totam rem exprimunt: sic igitur omnes orationis partes, totam rationem rei. sed tota ratio rei, est ipsa quidditas: ad illam ergo cognoscendam, necessaria est omnium partium cognitio. Præterea, quiddi-
5. tas est forma totius, quæ in sui ratione, formam partis, & materiam complectitur, & ex ambarum vnione consurgit: materia ergo spectat ad quidditatem. Sanè, anima in homine est forma partis, humanitas verò forma totius, quæ resultat ex vnione formæ

Humanitas.

partis cum materia: & differt à forma partis, sicut compositum à simplici. Reuera, humanitas est essentia hominis, essentia autem est, quam significat diffinitio: diffinitio autem non significat solam formam, sed formam & materiam: igitur, humanitas constat ex forma & materia. Differt autem ab homine, quia nimirum humanitas sola signi-

Homo.

ficat essentialia speciei principia: homo autem, & illa quidem, & à sui generatione indiuiduantia non excludit; homo enim dicitur, habens humanitatem: quare non abiicit
1. à se, quin alia habere possit principia: rei ergo compositæ naturalis quidditatem, non es-
6. se solam formam, sed materiam, & formam, constat satis. Item, materia, quæ est pars potentialis in substantia composita, accepta absolutè, & non contracta ad materiam indiuidualem, ad specificam spectat quidditatem: quod enim est essentia, & quidditas alicuius; illud profectò est sufficiens ratio intrinseca, vt illud sit, cuius est essentia, qua-

tia, quacunque alia re ab eo realiter differente, circumscripta. sed si sola forma hominis, vtpote anima, est tota quidditas: igitur, sola anima est ratio, qua homo potest consistere: atque ita homo esset homo, sine materia, quod est absurdum. Profectò, si albedo, est ratio, qua subsistit superficies alba: multò ergo magis quidditas, est ratio sufficiens, qua id subsistit, cuius est quidditas. Item, si tota compositi quidditas, est sola forma, & materia non ingreditur diffinitionem rei: igitur nec substantia naturalis composita, causatur à materia in genere causæ materialis, quod planè falsum esse, patet, & quidem latissimè; alioqui materia non esset causa, neque pars substantiæ naturalis compositæ. Cuius siquidem essentia non pendet, nec causatur à natura in genere causæ materialis: nec illud etiam, cuius est essentia pendet à materia, nec causatur ab eo in genere causæ materialis; quidditas namque est idem cum eo, cuius est quidditas: ergo quod prius. Amplius, substantia habet diffinitionem simplicem, & non ex additione 7. met: tex: cō: 17 quidquid ponitur in diffinitione substantiæ, ad illius quidditatem spectare dignoscitur. sed in diffinitione substantiæ materialis, vt scribitur 6. met: commen: 2. materia poni debet, alioqui si ad rationem diffinitionis non spectaret; diffinito vtique ex additione computaretur: ergo quod prius. Iterum, quodquid est, est illius quod est primò ens, & cuius est primò esse. sed quod primò est, ad compositum spectat 8. met: te: com: 3. Substantia composita, inquit, est simpliciter hoc aliquid, & separabile primò per se existens: igitur quodquid est, est compositi ex materia, & forma. Patet ergo, quomodo materia sit pars quidditatis. Verùm ad hæc sic posset aliquis respondere: & in primis asserere, non parum interesse apud Peripatheticos dicere, aliquid esse essentiam, & quidditatem rei, idque in corruptibilibus, atque generalibus rebus: quidditas enim (vt dicit Commentator 7. met: comm: 21.) hominis, est homo vno modo, & non est homo alio modo, & est forma hominis: & non est homo, qui est congregatus ex prima materia, & forma. Itaque, si homo intelligatur pro hominis quidditate; tunc planè sola forma hominis, est homo: si verò, pro essentia illa, quæ est quid congregatum ex materia & forma; sic vtique quidditas hominis non est homo. Patet ergo ex Commentatore, materiam non esse partem quidditatis, ponendam nihilominùs in diffinitione substantiæ, ex materia & forma compositæ. Ex hoc tamen non sequitur, compositæ substantiæ diffinitionem ex additamento esse, quia nimirū materia nō est pars quidditatis. Etenim, corpus, ad animæ quidditatem non spectat; in quidditatiua tamen eiusdem diffinitione ponitur. Sic namque 2. de anima tex: com: 5. à philosopho anima diffinitur: Anima est actus corporis organici habentis vitam in potentia. Illa ergo diffinitio non est ex additamento, licet per id detur, quod ad animæ quidditatem minimè spectet; ex materia namque, & forma fit per se vnum, non autem ex subiecto, & accidente; ideò non est par ratio diffinitionis assignandæ. Talia namque accidentia, teste Commentatore 7. met: com: 17. aut non habent quidditatem & diffinitionē veram: aut alio modo, nempe secundario. siquidem talium subiecta accidentium, tum secundùm genus, tum etiam secundùm naturā diuersa sunt, quod profectò illi non accidit, quod ex materia & forma constituitur: fit enim ex illis vnum per se in actu. Si hæc distinctio bene intelligatur, & quæ proposita sunt, & proponenda facilè solui possunt argumenta. Sanè, si forma est magis natura, quàm materia, & compositum, vt antè dixi fol: 84. & 85. ipsa ergo est vera quidditas rei, cùm sit vera natura. vnde esse habet, & materia, & compositum. Materia ergo non est quidditas, nec pars, sed vehiculum potiùs; est nihilominùs pars substantiæ compositæ, quæ ex ambarum vnione consurgit.

Materia est pars quidditatis.

7.

8.

9.

Solutio.

Quidditas quid sit.

Diffinitio ex additamento.

Accidentia non habent veram diffinitionem.

## CAP. V.

Compositum

Composi- tũ addit a liquam en titatem.

## *Compositum addit aliquam entitatem realem super materiam, & formam.*



*Isputauimus ad vtramq; partem, si materia sit pars quidditatis, quod profectò clariori elucidatione indiget; idcirco, hanc examinandam proposui quæstionem, nempe compositum, distinctam, atq; realem dicere entitatem, supra materiam, atq; formam: entitatem, inquam, vtpote partem totius, non autem partem super partem, alioqui processus esset in infinitum. Totum siquidem se habet instar hominis, supra materiam, atq; formam, humanitatem dicentis, quæ reuera est entitas specifica perfecta realis, absoluta totius hominis; non quidem alicuius partis diuisim, materiæ, aut formæ, sed entitas tertia ab ipsis causata, veluti ex causis per se intrinsecis. Est autē humanitas quædam substantia, & natura, aut essentia specifica hominis, per quam, in genere, seu prædicamento per se reponitur. Simile quiddam 5. met: philosophus sentire videtur: naturam, in formam, materiam, atq; compositum distinguens. Profectò non est verisimile, per compositum, materiam, aut formam intellexisse, nec illa simul, quum sit tantummodò respectus. neque diuisisse naturam in materiam, formam, & nihil, sed in compositum, quod tertiæ subit rationem substantiæ. Similiter locutum fuisse legimus in principio. 2. de anima, vbi substantiam, in materiam, & formam, & tertiam, quæ est composita distinxit. Humanitas ergo dicit totum compositum, quæ est natura hominis, nec temerè quidem. Etenim, si natura est principium motus, & quietis; planum est, huiusmodi diffinitionem, compositæ conuenire naturæ: tum si pro principio subiectiuum, tum etiam effectiuum intelligamus. Compositum certè est tale principium, & perfectiori quodammodo, quàm ipsius partes, quatenus sunt subiectiuæ. Compositum ergo dicit tertiam entitatem, quod etiam rationibus sic dilucidandum esse putaui: Compositum per se est in prædicamento positiuo, absoluto substantiæ: igitur dicit per se aliquam entitatem absolutam; neq; enim per se esse posset in prædicamento substantiæ, nisi etiam per se haberet entitatem absolutam: dicit ergo aliquod positiuum, supra formam, atq; materiam, & illa simul sumpta: quandoquidem illorum vnio, respectū dicat, qui per se non est in prædicamento absoluto positiuo. Adde, quòd materia per se primò non sit generationis terminus, neq; etiam forma, quia nimirum non principaliter intenduntur à generante, sed compositum: igitur est generationis terminus; & per consequens, distinctam habet entitatem. Potest tamen dici, formam esse primum generationis terminum, primitate originis: compositum verò, perfectionis. Siue ergo sit terminus quo, siue quo & quod, quocunq; enim modo intelligatur, semper ipsum compositum, hanc perfectionis primitatem habere videtur. Iterum, quemadmodum compositum per se primò generatur; ita planè per se primò corrumpitur: igitur aliquam dicit entitatem absolutam, eadem planè ratione, sicut dictum est de eo, quod primo generatur. Adde, quòd causatum per se à causis intrinsecis, aliquam dicat entitatem absolutam, necesse est; nihil enim est causa sui. sed compositum causatur à materia, & forma, velut à causis intrinsecis 2. phys: & 5. met: ergo &c. Sanè, id absolutum vocatur, cui certè conuenit aliqua per se passio absoluta. sed tale quid, est ipsum compositum, cùm illi insit propria passio, non materiæ, aut formæ communis, neq; ex vtriusq; vnitatis: ergo quod prius. Præterea, compositum per se vnum in genere substantiæ est magis vnum, quàm compositum per accidens; quia nimirum istud est per se, illud autem per accidens. sed si compositum non dicit aliquam entitatem: igitur non est magis vnum, quàm compositum per accidens. Accedunt ad hoc plurimæ philosophi, atq; Commentatoris authoritates 7. met: de toto per se substantiali loquens, ait, sine contradictione, partes, sine toto coniunctim, siue diuisim, intelligi posse.*

Entitas totius

Humanitas.

Aristot.

Natura conuenit cõposito.

Rationes.

1.

2.

3.

4.

Philos.

Composi-tũ addit aliquam entitatem.

gi posse. Ibidem enim dat exemplum de a. & b. quòd scilicet intelligi possint, non intellecta sillaba, ab, ideoq; professus est, partes totum non esse. Similia quædam à Commentatore dicuntur 3. de anima: Ex materia, inquit, & forma resultat aliquod tertium, addens aliquid supra partes. 5. met: bis tria non esse sex, expressè philosophus docet: & planum est, bis tria simul accepta, coniunctim, & simul accipi. Quam obcausam, Auicenna 2. met: dixit, si denarius congregatur ex nouem & vno, simul vnitis; aliquid aliud, certè prouenit ab vno, & nouem, quod est decem. hac de causa dixit ille, quòd bis, & tria non sint sex: sed semel sex, sint sex: vel sex non esse bis tria: sed vnum sex. Porrò, huiusmodi authoritates, de composito per se vno loquuntur, quod constat ex potentia, & actu. Compositum ergo, aliquam per se dicere entitatem, realem, positiuam, absolutam; quæ non est entitas alterius partis, nec amborum: patet satis.

Cõmentaor. Auicenna.

## CAP: VI.

## *Argumenta contraria.*



Qui aliud sentiunt, quàm dictum est, sic arguere consueuerunt: Quod addit aliquod reale positiuum, est vtiq; aliquid aliud distinctum, atq; secretum ab illis; alioqui nulla esset realis positio. sed totum per se vnum, non est aliud à partibus: igitur non dicit entitatem realem positiuam. Nam si totum est aliquid reale absolutum; illud ergo reale erit in toto, vel sicut pars in toto, vel sicut accidens in subiecto, quorum neutrum verum est: ergo quod prius. Adde, quòd si totum adderet aliquid absolutum; non plenè à philosopho dicta esset causa, quare ex materia, & forma fieret vnum: quia, inquit, vnum est potentia, & alterum est actus. Alia namq; ratio fuisset illi quærenda; nempe illa tertia entitas, quæ ex vnione materiæ, & formæ consurgit. Compositum ergo non addit entitatem absolutam. Amplius, id, quod aliquibus additur, non opus est, vt ea complectatur, siue includat, quibus additur: idem enim sibiipsi non additur. sed humanitas per se complectitur materiam, & formam; ex illis certè illa consurgit, atq; subsistit: non ergo supra materiam, & formam, aliquid addere potest. Accedit ad hoc, quòd illud additum esset vtique generationis terminus. sed humanitas non est per se generationis terminus, quia quidditas non generatur 7. met: addit ergo nihil. Item, quod addit aliquid supra partes; est profectò aliquid vltra partes, seu suprà quàm partes: alioqui non esset aliquid superadditum. sed humanitas, siue totum non est aliquod additum supra partes, cùm illud non sit intelligibile: ergo &c. Sanè, illud additum, non est materia, neq; forma: addit enim super vtramq;: neq; compositum, aliter compositi esset compositum, quod est absurdum: daretur namq; processus in infinitum: ergo est nihil. Præterea, diffinitum nihil aliud est præter diffinitionem. sed partes sunt diffinitio totius compositi: anima enim & corpus, sunt diffinitio totius hominis: & materia, & forma totius compositi 7. met: compositum ergo non addit aliquid supra partes. quòd si adderet, vnionem vtiq; videretur addere. sed vnio, præter vnita, vel totum, nihil est aliud, nec etiam respectus: Totum ergo nihil addit. Sanè, vnius per se generationis, vnus est per se terminus. sed compositum, & natura, siue essentia, & vnio, est per se terminus generationis: sunt idem ergo: vnio igitur, non est relatio, nec aliquid præter compositum. Adhuc, compositum in genere substantiæ, non est accidens, neq; vnum per accidens. at si vnio esset relatio; compositum profectò esset accidens; compositum enim, vnione est compositum, siue vnum: esset ergo accidens, aut saltim aliquid accidentale, & non per se vnum. Reuera, illa, quorum vnio est ordo, vel relatio, non sunt simpliciter vnum. sed materia, & forma faciunt vnum simpliciter: vnio ergo ipsorum, non est relatio, nec ordo. Adde, quòd vnio, quæ non est actio, vel passio, non est aliud à composito,

Margin: 1. (beside "dit aliquod reale positiuum"); 2. (beside "cludat, quibus additur"); 3. (beside "tes; est profectò"); 4. (beside "nitum nihil aliud"); Vnio nihil addit. (beside "spectus: Totum ergo nihil addit"); 5. (beside "compositum in genere substantiæ")

Composi-tũ addit aliquam entitatem. nec per consequens est relatio. sed ista partium vnio, non est passio, vel actio; manet enim, illis non existentibus: compositum ergo, supra partes addit nihil, nisi vnionem, quæ profectò nihil addit vltra partes: ergo quod prius. Iterum, si compositum

6. addit aliquid supra partes absolutum, distinctum ab eis, quarum vnio naturaliter præcedit naturam compositam: potest ergo fieri partium vnio, ipsa humanitate non existente, quod est impossibile; omne namque prius, natura essentialiter distinctum ab alio, sine

7. illo vtique potest consistere. sed hæc fieri non possunt: ergo &c. Amplius, licet in aliis ab homine, aliquid absolutum, vtpote forma corrumpatur; in homine tamen nihil corrumpitur, sed fit tantùm separatio partium: nihil ergo positiuum absolutum, compositum habet in homine præter partes. Sic enim loquitur Augustinus contra Felicianum: Hæc, inquit, hominis mors est, quæ non vnita consumit, sed ea tantùm distinguit. Sanè, si totum adderet aliquid supra partes; adderet vtique aliquam formam totius, quæ sicut argutum est, posset esse sine partibus, & sic processus fieret in infinitum. Huic accedit, quod forma vltima non esset specifica, atque ita anima in homine non esset forma specifica, sed alia, quæ est forma totius, vtpote posterior: hoc autem est falsum: ergo & cæt. Item, si propter philosophi authoritatem, vt dixi de a. & b. aliquis posuerit totum ad-

8. dere aliquid supra partes; quia nimirum illæ intelligi possunt, toto non intellecto; is certè animaduertere debet, similia sibi dicenda esse de composito per accidens, puta de homine albo: homo enim, & albedo intelligi possunt, non intelligendo hominem album. sed compositum per accidens, non addit aliquid absolutum: ergo &c. Accedunt ad hæc authoritas Augustini 7. de trinit: Homo, inquit, nihil aliud est, quàm anima, & corpus.

August. Damascenus. Et Damasc: lib: 3. Verbum nunquam dimisit, quod semel assumpsit. quòd si humanitas aliquid addit; in morte vtique fuisset dimissum, cùm partium facta sit diuisio, atque di-

Philos: scretio: ergo &c. Philosophus etiam 4. phys: similia profitetur: Totum nihil aliud est,

Cõmentator. quàm partes simul sumptæ. Et Commentator 7. met: comm: 28. hoc idem profitetur. Et 1. phys: Vnaquæque partium per se sumpta, ait, est aliud à toto. sed omnes simul sumptæ, nihil aliud sunt à toto. Totum igitur, compositum ex materia ex forma, non addit aliquid reale positiuum super partes suas; proinde nihil aliud, quàm partes simul sumptæ non aliqua entitas absoluta.

## CAP: VII.

### *Soluuntur argumenta.*



AD primum dico, compositum esse aliquid vltra partes: non quidem, sicut pars est alia, ab altera parte; sed potiùs, sicut aliud includens, atque complectens partes. Ad confirmationem respondeo, illud additum cùm sit totum, non esse in toto: sicuti neque totum est in seipso; sed partes tantùmmodò esse in illo, sicuti in toto. Itaque illud non est in toto, sicut accidens in subiecto, neque sicut partes in toto. Ad aliam confirmationem similiter dici potest:

1. quòd quamuis non sit alia causa intrinseca, cur compositum constet ex materia, & forma, nisi quia altera, potentiæ vice fungitur, altera verò actus fungatur officio; non ob id tamen, excludit, quin compositum, tertiam dicat entitatem, à materiæ, & formæ entitate distinctam. Illa autem tertia entitas non est ratio causalis, quare ex materia, &

Tertia entitas forma fiat vnum per se; sed ipsa est ipsum vnum, quod compositum est ex materia & forma: vel saltem idem cum tali composito, differens tantùmmodò, sicut abstractum à concreto. Ad 2. negatur similitudo, siquidem illa partibus, non toti congruit; pars

2. enim si parti addatur, non illud includitur, seu complectitur, cui additur: secus autem se habet totum, quod etiam illa complectitur, quibus additur. Quando autem dicis, idem non addi sibiipsi, nec numero à seipso distingui. Respondeo, hoc esse intelligendum,

Compositũ addit aliquam entitatem.

quando est idem totaliter; totum enim non addit sibiipsi toti: nec pars sibiipsi, sed totum partibus. Ad confirmationem dico, totum compositum concretè acceptum, vtpote hominem habentem humanitatem, quæ propriam superaddit entitatem, esse primum generationis terminũ, & quod primò generatur, non autem humanitatem in abstracto: ratio ergo non militat contra argumentum supra positum. Ad 3. maior est vera in partium additione, quando scilicet vna pars additur alteri, non autem in additione, quæ additur à toto supra partes; illas vtiq; à se non præscindendo, seu remouendo; sed amplectendo, atq; includendo. Si cupis scire, quid sit, quòd à toto partibus additur. Dico, esse specificam compositi entitatem, vel ipsummet totum compositum, quod partes entitate specifica, seu formali complectitur, & includit. Dicis, si compositum addit aliquid absolutum; seipsum vtiq;, & non aliquod aliud addit, in seq; intrinsecè includit partes: igitur addit partes supra partes, & sic in infinitum; essent enim ibi plures materiæ, & plures formæ in infinitum, quod est falsum. Dico, compositum per se addere entitatem propriam causatam per se vnam, à partibus aliam; non ita tamen, vt partes à se præscindat, quasi partes ex vno latere intelligantur: totum verò superaddens, & partes includens, ex altero; sed potiùs, quòd partes includat, quibus tertiam superaddit entitatem. Ex quo patet, partes semel tantùm, non autem bis numerari, nec partes, partibus addi, siue super imponi. quod planè contingeret, si vnum adderetur ad totum, ex partibus sub toto minimè conclusis. Ad confirmationem respondeo, illud superadditum non esse materiam, neq; formam, neq; ista simul; sed ipsum compositum, neq; proinde compositi esse compositum, quia scilicet compositum non additur composito; sed partibus, atq; ideò non esse compositi compositum, sed potiùs partium compositum. Ad 4. verum est, diffinitum nihil esse extra intellectum, atq; completam ipsius diffinitionem: animam tamen, & corpus, seu materiam & formam non esse diffinitionem, sed diffinitionis partes. Porrò, philosophi authoritas, similiter etiam est intelligenda; nusquam enim fassus est materiam & formam, diffinitionem esse; sed diffinitionis partes, quæ ipsam ingrediuntur diffinitionem. Incongruè certè interroganti, quid sit homo, responderet aliquis, esse animam, & corpus; sed potiùs, esse substantiam ex anima, & corpore constantem. Ex quo satis planum est, partes ponendas esse in obliquo, non autem in recto, atq; in hoc, diffinitio data per materiam, & formam, ab ea discernitur, quæ per genus, & differentiam datur: quælibet namq; pars istius, est in recto: non sic autem illa. In causa autem est, quia quælibet illarum per se primò de diffinito prædicatur, & totam dicit essentiam diffiniti: propterea verum est, diffinitionem super genus, & differentiam nihil addere: quod profectò de materia, & forma dici non potest; quia scilicet neutra illarum, totam dicit substantiam diffiniti, nec simul acceptæ, illius essentiam dicunt, sed partes eius tantùm. Itaq; diffinitio hominis, quæ per partes, nempe per animam, & corpus, datur, est substantia constituta ex corpore, & anima; non tamen est corpus, & anima. Totũ ergo, vtpote homo, non addit illam vnionem supra partes, quasi aliquid sibi extrinsecum, sed propriam, atq; absolutam entitatem. Cæterùm, quod vnio sit aliquid aliud præter partes, sic fieri potest manifestum: Si vnio nihil esset, præterquàm partes vnitæ; profectò ita se haberent, ac si non essent vnitæ, atque ita non magis facerent vnum per se, quàm si non essent vnitæ, quod est absurdum. Amplius, si ita res se haberet, partes vtique non generarentur, nec corrumperentur, neq; aliqua illis inesset passio positiua, quod est falsum. Dicis, vnionem non esse nihil, sed ipsum compositum. Contra: Si compositum (secundùm tuam sententiam) nihil includit præter partes simul vnitas, vnio autem nil dicit vltra vnitatem partium: ergo idem quod prius. Si dixeris aliquid addere; aut certè illud est absolutum; & sic habetur propositum: aut respectiuum, & illud est vnio: igitur vnio addit aliquid: aut dicit aliquid vltra partes vnitas, quod planè contra te pugnare videtur. Deinde palàm faciam, vnionem esse

[margin: 3. — Compositum quid addat. — 4. — Differentia diffinitionis. — Homo nõ est anima & corpus. — Vnio est aliquid præter partes. — 1. — 2.]

Composi-tũ addit aliquam entitatem.

respectum hoc modo: Illud, quod per se absolutè intelligi non potest, nisi per respectum ad alia; est planè essentialiter respectiuum, seu respectus: absolutum enim per se, sine alterius adminiculo, siue respectu intelligitur. sed vnio partis ad partem, nempe materiæ ad formam, absq; alterius partis respectu, intelligi nequit, implicat certè contradictionem, perinde, ac si quis vellet intelligere paternitatem, non intelligendo filium: igitur vnio est respectus.

Vnio est respectus.

1. Item, quando forma actu vnitur materiæ; aliter vtiq; se habet ad materiam quàm prius:
2. aut ergo illud est absolutum, aut respectiuum. Non quidem absolutum, quandoquidem ex sui cum materia coniunctione, forma, nihil absolutum acquirat, siue recipiat: igitur, aut secundùm nihil, aut secundùm aliquid respectiuum. non primum: ergo secundum, quod profectò ad vnionem spectat: ergo quod prius.
3. Adde, quòd forma non dicitur vnita ad se, sed ad alterum, nempe ad materiam, idque per vnionem: igitur est respectus; quod enim ad aliud refertur vel dicitur, est respectiuum siue respectus. Vtrum autem iste respectus sit mutuus inter materiam & formam, dici potest, sufficere formæ respectum inhærentiæ, siue informationis, quem habet ad materiam; forma enim est complementum, & actus materiæ, & illi inhæret vt actus, & forma: materia verò est subiectum formæ; & ad illam naturaliter refertur, veluti perfectibile ad suam perfectionem. His ita excussis, patet quid ad argumenta proposita sit respondendum.

Vnio non est terminus generationis.

Vnio sanè non est per se terminus generationis, nec vt quod, nec vt quo: sed ipsum compositum absolutum terminus, vt quod: forma, terminus, vt quo. nec est idem cum aliquo istorum, tametsi à composito præsupponatur, & sit forma posterior, sicut respectus suo fundamento.

5. Ad 5. principale dico, compositum non esse vnum per illam vnionem formaliter, tametsi ipsius vnitas, sicuti etiam & entitas, illam vnionem præsupponere, necesse sit, sed esse vnum per suam entitatem fundamentaliter, & per suam vnitatem formaliter, quæ quidem vnitas non nisi negationem dicit super entitatem: proinde, licet per istam vnionem partes sint vnitæ; non tamen totum est vnum. Argues, partes esse vnitas per accidens, & non facere per se vnum. Respondeo, hoc bifariam intelligi posse: vno quidem modo sic, vt illarum vnio sit accidens, quia scilicet vna est in potentia respectu alterius: & talis modus conceditur, nec est impedimento, quòminùs illæ partes, vnum per se facere nequeant: alio autem modo, partes per accidens esse vnitas; quia scilicet aliquod accidens additum partibus, ratio sit, & basis huiusmodi vnionis: atque ita pars non est in potentia ad aliam, nec alteri per se vniri poterit; nisi per medium accidens inter partem, quæ vnitur, & vnionem. sed hoc modo, non vnitur forma materiæ per accidens: vnio namq; huiusmodi non esset ratio formæ recipiendæ; quippe cùm forma immediatè inesset materiæ.

Quæ vnio faciat vnum.

Ad confirmationem dico, illa, quorum vnio est ordo, vel relatio, & vnum per se, non esse in potentia ad alterum, & alterum; actus namq; eorum non faciunt vnum per se, veluti sunt partes domus, & totius per accidens. at materia & forma secus se habent, tametsi accidens sit vnio ipsarum. Ad aliam confirmationem similiter respondeo, talem vnionem non esse actionem, aut passionem; sed habitudinem, & relationem realis partis ad partem, quæ est aliquid causatum per actionem alicuius agentis, formam cum materia vnientis. Ex his autem patet solutio sexti argumenti.

7. Ad 7. dico, in hominis morte, siue corruptione, aliquod absolutum positiuum corrumpi, quod est ipsum totum. Augustinus autem rectè dicit, in hominis corruptione partes abinuicem segregari; cùm hoc tamen stat, aliquod absolutum corrumpi: neque hoc ab ipso Augustino negatur; licet enim mors, partes non consumet vnitas; consumit tamen ipsum totum positiuum absolutum, atque ita saluatur corruptio substantialis. Ad confirmationem dico, nullum sequi processum in infinitum: nam etsi illa quidditas formalis totius, se habeat sicut forma respectu suppositi, & illud sicut materiale; quia tamen non se habet sicut forma partialis informans ipsum suppositum: & quidditas eius non est sicut forma, quæ est pars

ad mate-

Cōpositū addit aliquam entitatem.

*ad materiam, quæ etiam est pars; ideo non sequitur, quod dicitur. Cùm autem arguitur: Contingit intelligere suppositum & quidditatem, non intelligendo totum compositum, falsum profectò; ipsum enim suppositum est ipsum totum, & ipsa etiam humanitas, vel ipsa quidditas abstractiuè significata, ideoq; istorum non est aliud totum, sicut totum est aliud à materia & forma, nec est aliquis processus in infinitum. Ad aliam confirmationem dico, animam rationalem esse formam specificam hominis, tribuentem esse specificum, per modum formæ partialis, esseque nobiliorem partem inter partes partiales: quidditatem verò formam totalem animæ, sicut totum, parti antecellere. Ad 8. Dico, non posse intelligi hominem, & albedinem simul vnita siue non vnita, non intelligendo totum per accidens; quandoquidem illud, vtpote homo albus, non sit, nisi homo & albedo, siue istorum vnio, sicuti totum aggregatione, non est nisi partes vnitæ atq; ordinatæ adinuicem: hæc autem ratio non conuenit toti substantiali, quod facit per se vnum. Ad authoritatem August. 7. de Trinitate, hominem scilicet nihil aliud quàm animam & corpus: respondeo, quòd illud vltimum, quod est totus homo, non refertur ad corpus & animam, sed ad totum, quod prius nominauerat cap. 40. Placuit, inquit, nominari totum, quod est totus homo, & etiam corpus animam, ex quibus anima est nobilior. Quòd si velit dicere corpus & animam esse totum hominem; tunc profectò non erit eiusdem prædicatio formalis, sed materialis: quo planè modo partes comparantur ad totum sicuti materiales & in potentia. Et est sensus, anima & corpus sunt omnes partes essentiales hominis, ab ipso veluti à toto contentæ; non tamen sunt ipsum totum. Ad Damascenum dico, Christum non reliquisse, quod assumpsit, quia nimirum aliquo modo causaliter, etsi non formaliter, in suis partibus mansit assumptum. Ad phil. autem sententias similiter respondendum esse puto, quòd videlicet totum sit ipsæ partes, non quidem per prædicationem formalem, sed per continentiam potiùs, quia totum continet suas partes, licet aliud sit à partibus. Aut si fuerit prædicatio formalis, toti aptari potest per accidens vel aggregatione, non autem toti per se composito ex materia & forma. simili quoq; facilitate Commentatoris sententia soluitur. Dices, sicut partes possunt esse sine toto, sicuti patuit in morte Christi; ita etiam totum sine partibus: absoluta namq; essentialiter distincta, si vnum potest esse sine alio; & reliquum etiam. sed hoc implicat contradictionē, nempè totum esse sine partibus: igitur non dicit aliquod absolutum. Dico, maiorem esse veram in essentialiter distinctis: quorum neutrum intrinsecè alterum includit, siue complectitur. Totum autem licet essentialiter sit distinctum à partibus, & vicissim partes à toto; quia tamen ex totius partibus huiusmodi non prouenit distinctio, sed potiùs ex parte partium; hac de causa, partes possunt esse sine toto, non autem totum sine partibus. In his verò, quorum neutrum includit reliquum, sicuti in accidente & subiecto, & quæ sunt generis eiusdem, vnum potest esse sine altero, & è conuerso. Quo modo ergo compositum substantiale addat tertiam entitatem absolutā à partibus, dixi.*

8.

Diffinitio hominis secundùm August.

Damascenus.

Philos.

Comm.

Obiectio.

Solutio.

## Quaestionis quartae. Cap. I.

### *De vnitate materiæ.*



*Posteaquàm visum est, quid sit materia, ac quomodo se habeat ad formam, & qualis sit illius potentia, appetitus, intelligibilitas: deniq; an sit pars quidditatiua compositi, & an ipsum compositum tertiam dicat entitatem positiuam absolutam à partibus; rationabile esse putaui scire, an vna sit omnium materia nec ne, an fortassis diuersa. Sapientissimi Mercurij sententia Dialog. 11. clarissimè docet, vnam esse omnium materiam:* Vna, inquit, existente ani-

Mercurius dicit vnam esse materiam.

riæ vnitate. te anima, vnaq; materia, ad quem illorum potisſimùm fabricatio pertineret? ſenſus eſt. Si plures eſſent mundi opifices, cùm vna ſit qua conſtat vniuerſum materia, ad quem illorum diſponendarum rerum pertineret diſtributio? Plato. Plato ſimilia in Timæo, ſicut paulò antè dictum eſt fol. 369. ſentire videtur; vocat enim materiam effigiem omnium atq; receptaculum, nutricem, matrem, locum, ſubiectum. Materiæ proprium eſſe vult omnes generationes ſuſcipere, ac nutricis inſtar eas fouere, omnes item formas capere, cùm ipſa ſuapte natura omnis formæ qualitatis, & ſpeciei ſit expers: Conuenit, inquit, vniuerſali materiæ, ſi modò formas omnes ſuſceptura ſit, nullam illarum habere naturam, ſed abſq; qualitate omni, atq; ſpecie, ſubijci ſpeciebus. Et cùm huiuſmodi ſit, neq; corpus erit, neq; etiam incorporea, ſed potentia corpus, quemadmodum æs potentia ſtatua; quoniam ſpeciem ſuſcipiens, ſtatua fiet. Vna eſt ergo omnium materia, ſecundùm

Philoſ. Platonem. Porrò, quid phil. de hoc ſenſerit, nonnullæ ipſius ſententiæ, contrarium præſeferre videntur: ſiquidem primo cœli, tex: 20. volens oſtendere cœlum non eſſe corru-

Cœlum non habere materiam. ptibile: quia, inquit, non habet contrarium: igitur non habet materiam; quoniam materia eſt ſubiectum contrariorum. 1. phyſ: tex: 69. Atq; ita non omnium rerum eſt vna & eadem materia. Item 1. phyſ: Et 7. met: Dico autem materiam, per quam res poteſt eſſe,

1. & non eſſe. ſed cœlum cùm ſit ſecundùm phil. ſententiam æternum & incorruptibile: non ergo poteſt eſſe, & non eſſe. Amplius, 9. met. tex: 17. Omnis potentia paſsiua, inquit,

2. eſt potentia contradictionis. ſed in cœlo non eſt potentia contradictionis: nec ergo po-

3. tentia paſsiua, atq; per conſequens non eſt materia: igitur omnium rerum corporalium

Soluuntur rationes. non eſt vna materia. Verùm ad hæc ſic reſpondere valemus, & ad primum quidem, quòd quamuis philoſophus probet cœlum contrarium non habere; quia nimirum motus circularis, motum contrarium non habet; non ob id tamen negat, materiam non habere. Et cùm dicitur, materiam eſſe contrariorum ſubiectum, dico id tantùm ei conuenire

1. materiæ, quæ eſt priuationi annexa. Quamobrem, materia eſt ſubiectum contrariorum, ſubſtantialiter quidem, quatenus inferioribus, accidentaliter verò vt ſuperioribus conuenit rebus; materia enim ſuperiorum corporum, eſt in potentia ad contraria

2. vbi. Simili quoque facilitate ſecundum argumentum ſolui poteſt: etenim cœlum ſua materia eſt in potentia ad aliquod eſſe accidentale, & ad aliquod non eſſe accidentale; quatenus ſcilicet acquirit nouum vbi, priori relicto. Neque enim neceſſe eſt, quic-

3. quid habet materiam, eſſe in potentia ad ſimpliciter non eſſe. Ad tertium dico, duplicem eſſe potentiam paſsiuam: alteram quidem ad eſſe ſubſtantiale, vtpote materiæ primæ potentiam: atque ita omne quod eſt in potentia ad eſſe ſubſtantiale, nudum habitum habens, eſſe ſimpliciter corruptibile. huiuſmodi autem ſunt omnia inferiora, quorum materia eſt in potentia ad formam, quam non habent, & ex conſequenti

Duplex potētia paſsiua. ad eſſe, quod recipiunt à forma. Cœli autem materia, quia non eſt in potentia ad formam quam non habet, nec niſi ad eſſe, quod habet; idcirco corruptioni non eſt obnoxia: altera verò potentia paſsiua eſt ad eſſe accidentale, ſicuti potentia ſubiecti accidens, vt potentia aquæ ad calorem: huiuſmodi autem potentiæ eſſe accidentale, ſiue fuerit abſolutum, ſiue reſpectiuum; eſt certè corruptibile ſecundùm quid: ſicut enim per acceſſum

Quomodo cœlum ſit corruptibile & incorruptibile. talis accidentis habet eſſe ſecundùm quid; ita etiam per receſſum eiuſdem, mutat eſſe ſecundùm quid. Hoc modo cœlum eſſe corruptibile ſecundùm quid, nullum ſequitur abſurdum: eſt ſiquidem in potentia ad diuerſa vbi. Sol namq; exiſtens in oriente, eſt in potentia, vt partes obtineat occidentis: & luna eſt in potentia ad lucem diuerſimodè recipiendam: vnumquodq; igitur, eo modo eſt corruptibile, quo eſt in potentia paſsiua. Sic ergo eſt intelligenda ſententia phil. 9. met: tex: 17. Omne quod habet potentiam paſſiuam eſt corruptibile, quia eſt in potentia contradictionis. Commentator ibidem, aliquem modum iſtius potentiæ, cœlo perſcribit: Eſt poſsibile, inquit, vt in quibuſdam æternis ſit potentia aliquo modo modorum potentiæ, ſcilicet paſsiuæ, exempli gratia, vt partes eorum

tes eorum sint in potentia in aliquo loco, & in aliqua qualitate; hoc enim non est prohibitum. Istæ autem qualitates, quæ possunt esse, & non esse in corporibus cœlestibus, sunt aliæ ab eis, quæ attribuuntur alterationi &c. Concedit igitur Commentator, aliquo modo cœlum esse in potentia passiua, non ob id tamen corruptibile: non ergo necessariò sequitur, quòd si in cœlo sit materia, quòd cœlum sit simpliciter corruptibile. bene autem aliquo modo siue secundùm quid. Cæterùm, corpus cœleste habere materiã sic probare valemus: Corpus cœleste est aliquid actu, aliter nequaquam moueretur; subiectũ enim motus non est ens in potentia tantùm: quandoquidem quod mouetur, partim sit in actu, partim verò in potentia. sed omne quod est in actu, aut est forma subsistens, vt formæ separatæ: aut habet formam in alio, quod se habet ad formam sicut materia, & sicut potentia ad actum. corpus autem cœleste non est forma subsistens, alioqui esset intellectuale, & intellectum in actu, atque ita non caderet sub sensus cognitionem, quod est falsum: est ergo habens formam in materia. Dicis, cœlum est actus, non tamen intelligens in actu, nec aliquid quod non cadit sub sensus cognitionem; hoc enim illi tantùm actui conuenit, qui est à corpore separatus. sed cœlum est actus corporeus; quia nimirum ob accidentia sensibilia quæ habet, & extenditur, & sentitur: igitur quamuis est actus; non tamen est intelligens. Dico, cœlum omni extensione carere, si omni materia corporali careret: extensio enim & dimensio absque materia corporali in actu, esse non potest. proinde Commentator 1. de substantia orbis, ait: Quòd si forma, dimensionem in materia præcederet; non esset vtique extensa, sed indiuisibilis potius: forma namque extensione materiæ tantùm extenditur. Respondes, hoc sensisse Commentatorem de forma generabili & materiali, quæ non extenditur, nisi per materiam quantitati subiectam: non autem de forma ingenerabili, cuiusmodi est cœlum: illa siquidem non est nata extendi per corpoream materiam, sed potiùs per quantitatem, sibi vt subiecto simplici inhærentem. Dico, nullum simplex, quod est actus, sensibilia recipere accidentia; recipere enim est pati, vt dicit ibidem Commentator, quod est actui contrarium. Inuenit namque Aristoteles, ait, indiuidua substantiæ esse omnium accidentium substantiam, quæ profectò indiuidua substantiæ sunt in actu, ex formis & subiecto composita. Accipit autem signum, quòd hoc subiectum non recipit accidentia contingentia: nam si esset actu simplex; non posset certè accidentia actu recipere: pati enim contrarium est actui. sed nunc videmus accidens, nempè quantitatem in cœlo recipi: igitur non est actus simplex: sed compositum ex actu & materia, qua mediante, recipit quantitatem. Ex quo patet, aut Commentatorem sibiipsi aduersari, aut in cœlo propriè esse materiam. Iterum sic arguo: Qualitates sensibiles, vt patet, sunt in cœlo: ergo & materia, quæ est pars compositi. Tenet consequentia; sensibiles namque qualitates in sua diffinitione, materiam concernunt sensibilem, sicuti simitas: atque in hoc à quantitatibus ex modo diffiniendi distinguuntur, vt latè patet. 6. met: tex: 2. igitur materia propriè ac verè est in cœlo. Sed dicet aliquis, si in cœlo est materia, quæ est pars compositi: ergo cœlum est generabile, & corruptibile, quod est falsum. Consequentia patet; quoniam materia est ens in pura potentia ad esse simpliciter, ex sui natura nihil actualitatis entitatiuæ complectens, sed indifferenter se habens ad esse, & non esse. Si ergo cœlum habet materiam partem compositi; potest ergo esse, & non esse, & sic esse generabile & corruptibile. Item, si materia propriè dicta est in cœlo, aut est propter corporeitatem cœli, & hoc quidem non cogit; siquidem forma dat illi esse corporeum, & non materia: aut propter quantitatem, & hoc quoque similiter non valet: nam etsi quantitas interminata insit ratione materiæ; non tamen quantitas terminata: hæc enim inest ratione formæ. sed in cœlo est tantùm quantitas terminata: non ergo inest materia, quæ est pura potentia: aut propter qualitates sensibiles. at tales qualitates non sunt in cœlo, vtpote humiditas, frigiditas, caliditas, & siccitas; quia cœlum est inalterabile. Qualitates verò, quæ in cœlo esse conspiciuntur, nempè motus localis, diaphaneitas,

[Margin notes: Cœlum habet materias. — Obiectio. — Solutio. — Obiectio. — Solutio. — Secunda ratio — Argumenta contraria. 1. — 2. — 1. — 2. — 3.]

phaneitas, raritas, densitas, & lux non sunt alteratiuæ, ideoq; esse possunt in cœlo, non quidem materiæ, sed formæ ratione.
4. Neq;, quia cœlum esset nobilius anima, quia vnitur materiæ; anima siquidem intellectiua, ob suæ operationis dignitatem, est cœlo nobilior.
5. Neq; propter motum localem; quippe cùm talis motus insit, non ob materiæ absolutæ, sed corporeitatis ratione. Natura itaq; corporea, absq; eo, quod materiam habeat, potest esse in loco, & moueri ad locum. Talis ergo natura, quæ est corporeitas, habet potentiam ad vbi, non autem ad formam substantialem.
6. Neq; ob luminositatis variationem, quam videmus iugiter in luna fieri. hac siquidem variatione, lunæ substantia intrinsecè non variatur seu transmutatur, aut ab ea aliquid positiuum abiicitur, sed lucis priuatio tantùm, quæ materiam necessariò in cœlo existentem minimè requirit. Cùm igitur nullus istorum modorum cogat, vanum est, materiam in cœlo ponere, quæ scilicet sit proprio nomine materia.

## CAP. II.

### *Soluuntur Argumenta.*

1. Possunt rationes adductæ sic solui, & prima quidem hoc modo: Potentia ad esse est duplex: quædam ad esse coniunctum: & quædam ad esse remotum. Ex hoc apparet maiorem nō esse veram, nisi de ente ad esse remotum, quod profectò non est in cœlo, sed potiùs secundùm primum modum, ex quo, non sequitur, quod cœli substantia possit esse, & non esse.
Obiectio. Sed dicis, si materia est in cœlo in pura potentia, sub determinata forma consistens; hoc certè implicat contradictionem: quod enim est in pura potentia, sub vnius habitudine rei contineri non potest, sed indifferens est ad omnem formam. Quare, si materia cœli est pars compositi, & in pura potentia: sub nulla ergo forma determinata continetur.
Solutio. Dico, hoc verum esse de materia pura simpliciter, non autem de materia cœli, quæ tantùm est in potentia ad formam cœli, ideoq; habitudinem includit ad formam determinatam. hoc autem contingit propter formæ nobilitatem, conditionemq;, quæ talem exigit materiam.
2. Ad 2. & ad primam eiusdem obiectionem dico, vbi non inuenitur materia; non inueniri quoq; esse corporeum. In causa autem est, quia esse coporeum, composito tantùm congruit:
Corporeitas. compositum autem corporeum, sine materia esse non potest. Itaq;, licet materia non det esse corporeum; nulla tamen forma sine materia, esse corporeum, composito largiri potest.
Quantitas. Ad aliam obiectionem de quantitate dico, quantitatem terminatam siue interminatam sine materia non posse consistere, sicuti clarè conspicitur. 7. met: tex: com: 8. Vbi Commentator, ipsamet veritate coactus, professus est, per trium dimensionum ablationem, remotionemq;, ipsam materiam non auferri. sed illas bene per materiæ ablationem.
Qualitas. Ad 3. obiectionem dico, omnem qualitatem sensibilem materiam necessariò requirere: siquidem materia est 10. prædicamentorum subiectum. 7. met: tex: com: 8. cuius esse distinctum est ab aliorum esse prædicamentorum; prædicamenta enim accidentium, de substantiæ prædicamento dicuntur: substantiæ verò prædicamentum de eo, quod est materia.
Cœlum. Ad 4 obiectionem, si cœlum esset à materia omninò absolutum; esset vtiq; anima nobilius, atq; præstantius; non enim penderet ex materia ex qua, neq; in qua, nec per informationem, sed operationes penitus à materia liberas haberet, & materiæ minimè communicabiles: anima verò, præter intelligere, organis vtitur corporeis. Ad 5. dico, quòd quamuis talis motus insit ratione corporeitatis; ipsa tamen cœli corporeitas, sine
Motus. materia esse non potest: siquidem remota materia tres quoq; dimensiones, vt dicitur 7.
Illuminatio. met: remoueri necesse est. Motus prætereà localis est motus naturalis, cuius principium est natura, quæ est materia, aut forma in materia. 2. phys: Cœlum ergo cum naturali m

De materiæ vnit.

rali motu moueatur; necesse est omninò materiam habere. Ad vltimam obiectionem patet solutio, nempè omnem qualitatem sensibilem, materia indigere, propterea falsa est illius consequentia. Patet ergo, quomodo materia propriè ac verè cœlo sit tribuenda. Cæterùm, Commentator tripliciter materia vti consueuit: nonnunquam certè pro Hyle, siue pro materia, quæ est potentia contradictionis, quæ propriè est substantialis formæ subiectum, de qua phil. loquens. 1. phy: inter principia naturalia eam collocauit: aliquando vtitur materia pro illa natura, qua aliquid constituitur in esse mobili, & hæc est natura corporea; omne enim mobile ex 6. phys: est corpus: interdum accipit pro eo, quod habet quodammodo materiæ proprietatem, quæ est esse subiectum formæ receptiuum. Primo autem modo materia non est in cœlo, secundùm Commentatorem: quamobrem dixit 1. cœli com: 5. Quòd si corpus cœleste esset compositum ex materia & forma; esset vtique generabile & corruptibile. Porrò, si quæ aliæ Commentatoris authoritates aliud sentire videntur; illæ profectò secundo & tertio modo sunt intelligendæ, vtpote authoritas. 12. met: com: 10. Omnia, inquit, quæ transmutantur habent materiam, id est, sunt naturæ corporeæ, propter quam sunt in potentia in oppositos terminos. Et 9. met: com: 17. Cœlum semper habere potentiam in vbi, non prohibet vt sit materia, sed bene prohibet ipsum esse formam. Sensus est, cœlum est materia localis, & subiectum simplex, non autem forma generabilis, & corruptibilis, tametsi forma sit, quatenus est per se existens. Et primo cœli ait, cœlum esse sensibile: igitur habet materiam; sensibile enim aliquid est per materiam: intelligibile verò per formam. Accipit autem materiam in 3. sensu, nempè naturam subiectam quantitati, & per quantitatem qualitati sensibili. Quoniam autem cœlum, secundùm ipsius sententiam, est subiectum quantitatis, raritatis, densitatis, & lucis; hac ratione putauit esse sensibile per materiam; non tamen arbitratus est, materiam secundùm primum modum cœlo esse attribuendam. Vnde lib. 1. cap. 1. de substantia orbis: Quoniam autem hæ duæ naturæ existentes in his generabilibus & cœlestibus corporibus non sunt conuenientes specie; causas enim corporis cœlestis & generabilis, easdem esse, est impossibile: igitur has duas ex quibus componitur corpus, nempè materiam & formam, non esse eiusdem speciei, neque eiusdem generis cum duabus, ex quibus componuntur generabilia, patet satis. Hæc ille. Ex quo patet, secundùm Auerroem, in cœlo non esse eiusdem rationis cum istis inferioribus, materiam atque corporeitatem de cœlesti & terreno, siue inferiori corpore, æquiuocè dici. Auicenna putauit cœli materiam & inferiorum eiusdem esse speciei, atque in vtraque materia coæternam esse corporeitatem de genere substantiæ, ipsaque mediante, cœlum, animam recipere, quam imaginatiuam nuncupabat, postquam dimensiones terminantur: deinde ipsi orbi intellectum, id est, intelligentiam copulari. Verùm si ita res se haberet, inquit Auerro: tunc vnum atque idem corpus esset corruptibile & æternum: corruptibile, inquam, propter materiam, incorruptibile verò propter formam. Adde, quòd natura indifferens ad vtrumque efficeretur necessaria, atque ita vna eademque natura verteretur in aliam, genere & specie differentem, quod est absurdum, ne dicam impossibile. Itaque, arbitratur Auer: materiam cœli immediatè ab intelligentia perfici, vtpote non habentem dimensiones ante formæ receptionem. Quoniam autem dimensiones sequuntur intelligentiam; ideo intelligentia est indiuidua, materia verò est ad esse tantùm, & in potentia solùm ad intelligentiam, propter dimensiones consequentes, non autem antecedentes, diuisa, vna numero in actu semper per formam. Et reuera, non videtur esse necessaria illa forma media, quæ vocatur anima ab Auicenna: neque forma cœlestis, quam ponebat Auenpaces, Auerrois magister; sic enim dicebat, cœli materiam, cœlestem primò formam recipere, quæ nec est anima, nec intellectus, sed cœlestis forma extensa, videlicet elementaria in materia elemēti: & hæc quidem non est grauis, neque leuis, sed neutra potiùs, qua certè recepta, dimensiones postea recipiuntur, & cætera accidentia: demum toti orbi intelligentia, vt motor ap-

Materia triplex ex com.

Commentatoris authoritates de materia

Quòd in cœlo nō sit materia

Auicenn: opinio de materia cœli.

Oppugnatio.

Auenpaces.

De materiæ vnit: Quare cœlum non mouetur in instanti.

plicatur. Intelligentia ergo est actu motor, cœlum autem seclusa intelligentia est actu mobile: ex his autem fit quasi vnum animal actu mobile. sed sufficit ipsa intelligentia, quæ planè, quoniam ante dimensiones recipitur, intellectus, & quidem indiuiduus remanet. Dices, si materia ita se habet cum intelligentia: igitur cœlum mouebitur in instanti. Tenet consequentia; nihil enim resistit motori: non quidem ipse sibi, nec cœlestis materia eidem, nam cùm sit in potentia, nullius est resistentiæ; resistit enim quod est in actu. Quare, si potentia ens resisteret; tunc certè materia elementi resisteret formæ: atq; ita in vacuo elementum non subitò moueretur: ob materiæ namq; rationem resisteret. sed hoc aduersatur Auerroi 4. phys: com: 61. ergo &c. Dico, hoc dici posse de materia communi, non autem de materia cœli, quæ est limitata ad vnam formam, & ad certum, non autem ad omne vbi. hoc autem modo habet vim resistendi positiuè, nec opus est in actu vel actum esse, sed satis est ei limitatam esse, atq; diffinitam ad certum actum. Materia verò communis, cùm sit potentia ad omnes formas, est in potentia ad omne vbi, & ex consequenti illi non resistit motori, qui mouet ad quodcunq; vbi. sic profectò loquitur Auer. 2. cœli com. 63. & passim propemodum, vbi cœlum asserit certa velocitate moueri, qui nimirum motor ad mobile cœleste, certam habet proportionem. Theologus diceret, hoc contingere ex libera voluntate motoris, atq; ex natura motus, qui in instanti fieri non potest. In 2. lib. de substantia orbis ait: Corpus cœleste non componi ex forma & materia, sicut generabilia & corruptibilia componuntur; nulla enim potentia est in eo omninò, quia omne in quo est potentia, non est potentia nisi ad duo contradictoria, scilicet potentia quæ est in substantia. Et manifestum est etiam, quòd forma qua mouetur, non sit generis formarum quatuor elementorum: quoniam si ita esset; esset vtiq; graue aut leue, & non moueretur per se, & etiam per accidens, vt declaratum est 8. phys: Hæc ille. Ex quibus patet satis materiam cœli non esse eiusdem rationis cum istis inferioribus, nec formam similiter. Et reuera, si materia cœli sit eiusdem rationis, id est, speciei, cum materia inferiorum, solo numero distincta, cùm materia, quatenus materia, sit in pura potentia ad formam: igitur ad quamcunq; formam est in potentia materia lapidis, erit etiam materia cœli, quod certè est impossibile; alioqui esset in potentia ad formas inferiores, & sic natura corruptibile, quod phil. minimè placet. Dicis, quòd quamuis materia cœli, ex sui natura sit in potentia ad formas, quas non habet; eius tamen appetitus à forma quam habet, completur omninò, atq; ita perficitur, vt aliam appetere nequeat, neq; lubeat: non ergo habet potentialitatem ad aliam formam. Dico, potentiam passiuam non nisi in adeptione formæ nondum existentis terminari atq; quiescere: frustra igitur poneretur illa, quæ suum appetitum nunquam expleret. Materia ergo cœli non est eiusdem rationis cum materia inferiorum. Adde, quòd si materia lapidis eiusdem sit rationis cum materia cœli; esset vtiq; in potentia passiua naturali ad formam cœli, & cùm omni potentiæ passiuæ naturaliter respondeat potentia actiua naturalis; sequeretur quòd aliquod agens naturale formam cœli in materiam lapidis introducere posset, atq; ita cœlum esset corruptibile, quod paulò antè reprobauimus. Materia ergo cœli est alterius rationis, & non est in potentia nisi ad formam cœli quam habet, ipsaq; potentia semper est actui coniuncta. Itaq;, materia cœli non solùm distinguitur à materia inferiorũ, quia habet formam dispositionibus contrariis carentem; verùm etiam secundùm intrinsecam dispositionem, quæ nihilominùs pendet ab extrinseco, quia quatenus est in potentia, est ens respectiuum; potentia enim vt potentia dicitur ad actum. Cùm igitur materia cœli sit in potentia actui semper coniuncta; distinguitur à materia inferiorum per propriam differentiam intrinsecam, sed illam mutuat ab intrinseco, nempè à forma: est enim ens respectiuum. secus autem se habet ens absolutum, cuius distinctio sumitur à principio intrinseco, vt rationale ab anima: potentiæ verò sensitiuæ, differentias essentiales mutuant ab obiectis. Quomodo ergo materia sit in cœlo, & alterius rationis, quàm materia inferiorum, dixi.

Solutio. | Auerr. | Theologus. | Auer. | Quòd materia cœli nõ sit eiusdem rationis. | Obiectio. | Solutio. | Duæ materiæ distinguũtur intrinsecè. | Ens respectiuum. | Opinio exponitur.

CAP. III

## CAP. III.

### *Materiam cœli esse eiusdem rationis cum materia inferiorum.*



*Quidam opinati sunt, materiam cœli eiusdem eße rationis cum materia inferiorum, & nihilominùs cœlum eße incorruptibile, non quidem ex principio intrinseco paßiuo, sed ex defectu contrarij, ipsum corrumpere valentis. vnde licet cœlum sit natura corruptibile; quia tamen habet formam contrario carentem, quod illius naturam vincere poßet; hanc ob causam dicunt eße incorruptibile, atq; ad huiusmodi rei veritatem statuendam, sic arguere consueuerunt: In pura potentia nulla potest eße distinctio. sed materia cœli & materia inferiorum sunt pura potentia: in eis ergo nulla erit realis distinctio: igitur sunt eiusdem rationis. Minor ex materiæ diffinitione patet, maior verò ex 7. met: vbi docetur, actum esse qui distinguit. Materia ergo cùm sit in pura potentia, nullam ex se habet intrinsecam virtutem diuidendi. Si igitur inter huiusmodi materias aliqua fuerit distinctio; hæc profectò ab extrinseco, nempe à forma manabit, quia scilicet forma cœli caret contrario, inferiorum verò contrario modo se habeat: ergo &c. Amplius, si materia cœli differt specie aut genere à materia inferiorum: vna ergo magis quàm alia à puro actu distabit, quod est falsum. Tenet consequentia; nam species & naturæ sunt sicut numeri. 8. met: Sicut est impoßibile duas species primas numerorum ab vno æquè distare; ita planè duas primas materias rationibus distinctas, à puro actu: falsitas autem consequentis patet. Etenim sicut in primo ente, gradus aßignari non poßunt; ita etiam nec in infimo simpliciter. sed materia prima vniuersaliter, & in sua tota latitudine accepta, est infimum ens: igitur illi gradus aliquot non sunt attribuendi. Item, quæcunq; conueniunt in eadem differentia substantiali, eiusdem sunt rationis. sed materia cœli & materia inferiorum in eadem conueniunt differentia substantiali, nempè in pura potentia, quæ ita de materia cœli, ac de materia inferiorum prædicatur: eiusdem ergo sunt rationis. Adde, quòd quæcunq; in vno genere conueniunt, in vna quoq; materia conueniant, etiam secundùm eandem rationem, necesse est; genus enim à materia sumitur, & de suis inferioribus secundùm eandem rationem dicitur. sed corpora cœlestia & hæc inferiora in eodem genere, nempè in corpore conueniunt: igitur eiusdem sunt rationis. Præterea, quorum est vna forma, eorundem est vna eademq; materia. sed omnium planè corporum est vna forma, corporeitas scilicet à qua materia denudari non potest: omnium ergo corporum est vna eademq; materia. Sanè, si non esset omnium corporum vna materia, in causa fortaßis esset ordo, seu dispositio huiusmodi materiæ ad diuersos actus. sed hæc profectò causa tenuis est atq; imbecillis; alioqui omnium generabilium vna eademq; non eßet materia, siquidem ad diuersos actus ordinem dispositionemq; habent: ergo quod prius. Iterum, in cœlo non est vera materia, aliter cœlum esset natura corruptibile; vera enim materia est potentia contradictionis, quæ corpori cœlesti non est concedenda, alioqui aliquod violentum esset in cœlo, potentia vtiq; paßiua contradictionis, sub vna forma contenta. sed de cœlo hoc sentire non licet: ergo quod prius. Dices, materiam cœli non esse eiusdem rationis cum materia inferiorum; ideoq; non eße in potentia contradictionis. Contra: Igitur duæ eßent materiæ primæ, quod est falsum, sicuti duæ primæ causæ efficientes, & duo vltimi fines. His igitur atq; similibus rationibus conantur nonnulli ostendere, materiam cœli eiusdem esse rationis cum materia inferiorum: quæ profectò sic solui poßunt. Ad 1. dico, maiorem bifariam intelligi poße: vno quidem modo, vt nullum sit distinctiuum intrinsecum sumptum ab intrinseco, & sic admittitur: alio autem modo, vt distinctiuum*

Opinio exponitur.

Argumenta. 1. 2. 3. 4. 5.

Soluuntur argumenta. 1.

ſit quidem intrinſecum, ſed ab extrinſeco ſumatur, & ita negatur. cùm enim ſit materia propter formam: ſecundùm ergo formæ exigentiam neceſſaria eſt materiarum diuerſitas. Itaq;, licet iſtæ duæ materiæ nullum dicant actum intrinſecè; ordinantur tamen ad diuerſos actus, à quibus principium ipſarum diſtinctiuum ſumitur. Ad 2. negatur falſitas conſequentis, & ad probationem negatur ſimilitudo: ſupremum enim ens, quia non ordinatur ad aliud nec intrinſecè, nec extrinſecè; ideo in eo gradus eſſe non poſſunt. ſed quia materia eſt pura potentia; idcirco ad extrinſecum, nempè ad formam, à qua recipit principium diſtinctiuum ordinatur, ideo gradus habere poteſt. Sic materia cœli, quia nobiliorem formam ſortitur; propterea minùs quàm materia inferiorum à puro actu diſcrepat. Qualis ergo erit diſtinctio vel gradus diſtantiæ inter formas; talis vtiq; reperietur inter materias. Ad 3. Si in differentia ſubſtantiali ſpecifica conueniant, maior eſt vera: falſa autem, ſi diſſentiant. ſed pura potentia in qua conueniunt materia cœli, & materia inferiorum non eſt ſpecifica, ſed generica; ideo ratio illa non valet: accipiuntur enim ſub ea duæ differentiæ ſpeciales, nempè pura potentia ad formam, illius potentialitatem totam complectentem atq; perficientem, & pura potentia ad nouas formas recipiendas. Ex quo patet huiuſmodi differentias eſſe eſſentialiter diſtinctas. Ad confirmationem dico, genus bifariã poſſe intelligi, phyſicè quidem & logicè. Porrò, corruptibilia & incorruptibilia, ſi ſecundùm phyſicam naturam conſiderentur, non modò conueniunt, ſed differunt genere. At ſi logicè intelligantur, vnum vtiq; eſt genus omnium corporum ob vnam planè corporeitatis rationem. Itaq;, corpora cœleſtia & inferiora non in vno genere phyſico, ſed logico conueniunt; ideo non ſunt eiuſdem rationis. Ad 4. Dico, omnia corpora non conuenire in vna forma phyſica, ſed logica tantùm; ideoq; non ſequi, eſſe vnam eandemq; formam phyſicam omnium corporum. Ad confirmationem reſpondeo, materiam cœli eſſe aliam à materia inferiorum, tum quidem intrinſecè, tum etiam quia extrinſecè ordinatur ad nobiliorem & perfectiorem formam: nec eſt in potentia ad alias formas, ſed ad illam tantùm, nec admixtam habet priuationem, quippè, quæ ſemper actui ſit coniuncta: illa verò diſſimiliter ſe habet. Quamobrem ſequitur eiuſdem non eſſe rationis. Ad 5. Dico, materiam tripliciter accipi poſſe: vno quidem modo communiter, quatenus ſcilicet indifferenter ſe habet ad formam, & ad vbi. hoc autem modo materia eſt in cœlo; ſubijcitur enim motui locali ad vbi: deinde propriiſſimè, nempè, pro potentia ad formam ſubſtantialem, priuationi admixta, atq; ita cœlo nequaquam eſt attribuenda: poſtremò, propriè, hoc eſt, pro potentia apta nata informari aliqua forma ſubſtantiali, quæ nihilominùs admixtam non habet ad formam ſubſtantialem, ſed ad vbi tantùm, priuationem. hoc autem modo materia eſt in cœlo; ſiquidem omnis ſubſtantia ſenſibilis eſt compoſita ex materia & forma ex 7. met: ſed cœlum eſt ſubſtantia ſenſibilis, & non eſt materia tantùm, neq; forma: conſtat igitur ex materia & forma. Dicis, in cœlo eſſe materiam ad vbi tantùm, quæ quidem non eſt pars compoſiti. ſed comparatur ad vbi, ſicuti ſubiectum ad accidens. Reſpondeo, quod vbicunq; ſunt poſitionum differentiæ, inibi neceſſe eſt, & dimenſiones inueniri. ſed in cœlo ſunt poſitionum differentiæ, etiam ex natura rei diſtinctæ. 2. cœli, in cœlo ergo ſunt dimenſiones: igitur & vera materia. Adde, quòd illud ſubiectum in potentia ad vbi, non eſt forma tantùmmodo, neq; materia ſimiliter: igitur compoſitum ex materia & forma, atq; ita recidit in idem. Cæterùm, quia in rebus generabilibus & corruptibilibus, generatio & corruptio, ad materiam cognoſcendam nos auexerunt; quia nimirum in illis vnum debet eſſe ſubiectum, formæ priuationiq; commune: hoc autem cùm cœlo minimè inſit, niſi potentia ad vbi; hac de cauſa aliqui dixerunt in cœlo tantùm eſſe materiam ſecundùm locum. Ineſt ergo cœlo vera materia, neq; ob id dantur duæ primæ materiæ; materia enim inferiorum ſe habeat ſecundùm proportionis analogiam ad cœli materiam. Sanè, nihil prohibet omnium corporum vnam eſſe materiam vnitate proportionis: Etenim, ſicut ſe habet inferiorum

Margin notes: 2. (beside "men ad diuersos actus"); 3. (beside "vtiq; reperietur"); 4. (beside "non in vno genere"); 5. (beside "dem non esse rationis"); In cœlo eſſe materiam. Ad vbi quomodo ſit materia. Opinio phil. Vna materia omniũ corporum.

feriorum materia ad generationis motum; ita planè materia cœli, ad motum localem corporum cœlestium. secus autem res se habet, si vnitas illa sit vniuocationis, & essentiæ naturalis, & non logicè: hoc enim modo materia cœli non est eiusdem rationis cum inferiorum materia; nam illa, quorum materia est vna, sunt adinuicem transmutabilia. 1. de gener: sed corpora cœlestia, & hæc inferiora non sunt adinuicem transmutabilia: igitur non habent vnam, eandemq; materiam. Amplius, quorum motus naturales sunt diuersi; & principia quoq; eorundum, diuersarum sint rationum, necesse est omninò. sed motus cœli est circularis, & motus inferiorum est diuersus: ergo &c. Huic accedit, quòd illæ materiæ eiusdem sunt rationis, quæ æqualiter se habent ad quamcunque formam recipiendam. sed hoc vtrique materiæ tribui non potest: sicut antea ostensum est: igitur materia inferiorum, non est eiusdem rationis cum materia cœli. Alij, alio modo soluunt, sed in idem recidit: Materia cœli, inquiunt, & inferiorum, ratione potentiæ absolutæ, eiusdem planè sunt rationis; vtraq; namq; est in potentia, & ad esse, & ad formam. Ratione verò potentiæ physicæ, & genere, & specie distinguuntur; materia enim corruptibilium, propter annexam, quam habet priuationem, est in potentia ad vtrumq;: incorruptibilium autem, quia priuatione vacat omni, ad vnam tantùmmodò formam est determinata: igitur metaphysicè conueniunt, physicè autem distinguuntur. Quomodo igitur, materia cœli differat à materia inferiorum, dixi. Dices, nunquid materia omnium corporum cœlestium, sit eiusdem rationis. Respondeo, quòd communis ratio materiæ ab eo potissimùm sumatur, quòd scilicet à forma actuari possit, distinctio vtiq; propriè à forma procedit: sed omnes formæ corporum cœlestium vnicum habent modum in materia actuanda, nempe totam illius capacitatem replendo, vt nulla illi relinquatur potentia, ad alterius formæ consortium habendum: omnium ergo corporum cœlestium materia, licet diuersimodè, à diuersis actuetur formis; eiusdẽ tamen est rationis. Pari quoq; ratione, sed contrario modo, materia omnium inferiorum est eiusdem rationis; formæ namq; inferiores, non ita replent materiæ capacitatem, quin aliquid priuationis illi relinquant; hac de causa nouas semper formas gestit habere. Porrò, isti duo modi actuandi, diuersarum sunt rationum, & materia quoq; superiorum, & materia inferiorum similiter. Non solum autem ex diuersitate formarum; verùmetiam materiarum sumitur distinctio. Cùm hæc igitur, ita se habeant, patet, quomodo omnium corporum cœlestium sit eiusdem rationis materia. Nec valet: Igitur sunt adinuicem illa corpora transmutabilia, quia conueniunt in materia; quandoquidem materia cœli non sit priuationi subdita, sicuti materia inferiorum. Porrò, quomodo priuatio insit materiæ, & quænam sit natura illius, & an sit vnum de principiis naturæ, posthac disputabimus.

1. 2. Alia solutio. Materia omnium corporum cœlestiũ est eiusdem rationis. Duo modi actuandi.

## Qvaestionis qvintae. Cap. I.

## *Si priuatio distinguatur re ab ipsa materia.*



Voniam hoc arduum, atque obscurum; vtile tamen satis de materia negotium, sine priuationis cognitione, plenè rectèq; sciri non potest; hac de causa de illa disputare constitui: & inprimis quærere quonam modo ab ipsa materia distinguatur. Pro huius igitur rei intellectu, nobis sciendum, priuationem bifariam posse intelligi: primò quidem, quantum ad id, quod est: atque ita non esse ens reale, extra animam consistens, clarissimè patet; priuatio enim (vt dicit philosophus 5. met:) formaliter non est, nisi negatio. cap: de priuatione, vbi modos priuationis declarauit, per non habere id, quod natum est haberi: negatio ergo, non modò nullum

Priuatio duplex.

De priuatione.

nullum esse dicit; verùmetiam ipsum negat omninò: alio modo priuatio intelligitur quantum ad id, per quod à simplici negatione distinguitur, sicq; dicit aliquid reale: in sui enim ratione quatenus à simplici negatione distinguitur, subiecti ad formam habendam, aptitudinem complectitur includitq;. Porrò, sicut subiectum habet potentiam realem, ad formam sibi vnibilem; ita planè, & aptitudinem. Verùm, quia huiusmodi aptitudo, ad priuationis quidditatem non pertinet; idcirco essentialiter, & non ex connotato loquendo, priuatio, esse reale dicit nullum.

Priuatio non est forma generanda.

Nec est forma generanda (vt quidam dicunt) præexistens in materia sub esse imperfecto, coagens generanti ad rei generationem, alioqui esset ens reale, quippe cùm omnis forma naturalis, sub quocunq; esse inueniatur, sit ens extra animam. Philosophus 1. phys: tex: 60. ait, materiam, siue subiectum, ex quo res fit, esse principium per se: priuationem autem, principium per accidens; in re namq; producta, subiectum permanet: priuatio autem minimè; alioqui forma introducta in subiecto, in eodem cum sui priuatione, simul inueniretur, quod certè contradictionem implicat.

Quomodo distinguatur.

Distinguitur ergo priuatio à subiecto, non sicut substantia à substantia: neq; sicut accidens ab accidente, aut accidens à subiecto; siquidem in his modis, vtrumq; distinctionis extremum, est ens reale. atqui priuatio secundùm suum esse formale, non est ens reale.

Non est relatio.

Distinguitur ergo distinctione, qua distinguitur ens à non ente. Hæc autem distinctio, non est propriè relatio, sed potiùs negatio: nam quando est relatio; necessaria profectò est vtriusq; entis præsentia: in negatione verò, sufficit alterius, vtpote hoc non est illud: siue hoc sit ens, & illud non ens: siue vtrumque non ens, vt cœcitas non est surditas.

Non est diuersa.

Cæterùm, quamuis priuatio distincta sit à subiecto; non est tamen ab eo diuersa, sed potiùs non idem. Reuera, quando ens comparatur non enti, non seruatur diuersitas, vel identitas. vnde homo si comparetur Chymeræ, non est dicendus idem cum illa, neq; etiam diuersus, sed rectiùs non idem. Sic ergo priuatio à materia distinguitur.

Platonis opinio.
Philos.

In primo phys: tex: 79. philosophus manifestè arguit Platonem asserentem (vt ipse dicit) materiam, & priuationem numero esse vnam: Nos autem materiam, & priuationem alteram esse dicimus, & harum: hanc quidem esse non ens secundùm accidens materiam, priuationem verò per se: & materiam esse propè substantiam, priuationem verò nequaquam.

Cōmmētator

Vnde Cōmentator vult, materiam, & priuationē se habere, vt subiectum, & accidens: quoniam materiæ accidit priuatio, ideoq; ait materiam esse non ens per accidens, quatenus scilicet denominatur priuata, vt non bos, non equus: ens autem dicitur ratione formæ.

Parmenides.

Cæterùm, Parmenides sic arguebat: Quidquid est præter ens, & præter vnum; est vtiq; non ens, & dualitas. sed materia est præter vnum, quia præter Deum, qui est ipsa vnitas apud Mercurium, Parmenidem, atq; Platonem, & præter ens, quia præter decem prædicamenta, quæ tantum sunt entia: igitur, materia est non ens, & dualitas, nempe magnum, & paruum. Hoc modo Plato in Parmenide videtur sentire, materiam & priuationem esse idem numero: in Timæo autem, materiam appellat formarum matrem, vt paulò antè dictum est. fol: 369. & sequen:

Expositio Platonis.

Ne ergo quispiam putet, Platonem sibi aduersari: dicimus in Parmenide posuisse vnum ante ens, communius vtiq;, atq; prius ipso ente: similiter in Sophista: & sub vno, Deum: sub ente autem, 10. prædicamenta collocasse, ab illa vtique vnitate manantia. Cùm autem perspexisset, materiam non esse Deum, nec sub aliquo decem prædicamentorum contineri; ratus est, esse præter vnum, & præter ens: non autem omninò nihil; quandoquidem illud sit omninò nihil, quod non modò est præter vnum, & ens; verùmetiam, nullam dicit multitudinem, quod sanè Platoni non placet asserenti, materiam esse paruum & magnum.

Iamblichus.

Iamblichus de secta Pythagorica, ait, ens duobus modis intelligi: & id, quod distinguitur contra nihil: atque ita materiam esse ens, priuationem verò minimè. Et id, quod in decem prædicamenta diuiditur, quodq; à prima vnitate proficiscitur, sicque non esse ens: atqui hæc non dissonant à philosophi sententia. Quare, si rectè, atq; legitimè

gitimè

 De priuatione.

gitimè Platonis doctrina intelligatur; non multùm profectò à philosophi voluntate discrepare videbitur. Dices, negatio visus verè est in oculo, etiam si nullus intellectus cõsideret: priuatio ergo non est ens rationis. Tenet consequentia; ens enim rationis, absq; intellectus consideratione esse non potest: aut igitur non ens, aut ens reale erit. non quidem non ens, cùm 4. met: comm: 2. priuationes inter modos entis, numerentur: igitur, priuatio est ens reale. Amplius, 1. phys: tex: 60. philosophus tenet, subiectam materiam esse vnum numero cum priuatione: non ergo abinuicem distinguuntur; quippe, cùm ea, quæ sunt vnum numero, abinuicem non distinguantur: ergo &c. Dico, quòd licet priuatio non sit ens, quatenus ens opponitur enti reali; quia tamen de priuatione negotiatur intellectus, formatq; hanc propositionem affirmatiuam: cœcitas est in oculo, eam planè, velut quoddam ens complectitur, licet non sit verè ens; quoniam huiusmodi propositio affirmatiua, huic negatiuæ, nempe: visus non est in oculo apto nato habere visum, æquipollet. Est ergo ens rationis, nec opus est, omne huiusmodi ens, ab intellectu fabricari; hoc enim propriè conuenit secundis intentionibus, vtpote intentioni speciei, & generis. Sufficit autem hanc disiunctiuam, hoc modo esse veram: omne quod est ens rationis, vel intellectus operatione est fabricatum, atque constructum, vel alium modum essendi non habet, nisi quia ab intellectu apprehenditur, & circa ipsum negotiatur. Nec valet dicere, esse ens reale, quia absq; intellectus consideratione, negatio visus sit in oculo: quandoquidem huiusmodi propositio æquipolleat negatiuæ; ideoq; subiectum non modò nullum ponit esse reale; verùmetiam negat potiùs. Ad 2. philosophi verba ita sunt intelligenda, subiectum est idem cum priuatione, hoc est, non ponit in numero cum priuatione: quæ enim ponunt in numero, vtrumq; est ens; cum hoc tamen stat abinuicem distingui, sicuti ens à non ente: verum est enim dicere: ens non est non ens. Quòd si ita res non se haberet; profectò aduersus seipsum philosophus pugnaret: nam tex: 79. eiusdem libri apertè docet, materiam à priuatione distingui. Dices: Igitur priuatio est omninò principium per accidens, atq; ita non erit principium naturale. Respondeo, priuationem, respectu rei productæ, non esse principium per se; esset enim principium intrinsecum, atq; rei naturalis constitutiuum, sicq; pars illius permanens cum composito. sed priuatio, cùm formæ negatio in materia sit: non est ergo rei naturalis constitutiua, nec pars eiusdem, nec permanens cum re facta; alioqui forma, & priuatio eiusdem simul essent in materia, quod est planè impossibile. Quòd si rẽ naturalem spectes, quoad fieri; sic profectò non est purè per accidens, sicuti ars citharizandi in ædificante, sine qua ædificare posset, sed potiùs per se, non tamen primò: sicuti materia est per se principium primum, formæ receptiuum. sed potiùs secundariũ, & dispositiuum, velut quantitas, & qualitates, quibus disponitur materia. Sanè, nullum purè principium per accidens, alicui conueniens, est ei necessariò coniunctum, aut necessariò requisitum, sicut dixi de arte citharizandi in ædificatore. sed priuatio necessariò requiritur ad ipsum fieri; quoniam est terminus, à quo incipit ipsum fieri: vt ex non homine, fit homo, ac necessariò præcedit formam venturam: non ergo est purè per accidens, sed per se principium, licet non primò, & principaliter; quandoquidem hoc materiæ tantùm congruat: priuatio verò conditio est, sine qua non est; est enim materiæ necessariò coniuncta: materia namq; si non esset priuata forma rei producendæ; non fieret vtiq; rei productio. Dicis, quomodo priuatio est principium, cùm nullus modorum, qui à philosopho 5. met: de principio numerantur, illi possit asscribi? Respondeo, verum quidem, eò quòd modi illi, rebus conueniant positiuis: priuatio autem, cùm negatio formæ sit recipiendæ, sub nullo simpliciter illorum includitur modorum, nisi fortassis aliquo modo, ad primum reducatur, videlicet, vt sit principium, vt terminus à quo, vnde aliquis incipit mouere: vt principium viæ est, vnde quis incipit ambulare; sic principium fieri rei naturalis est illud, vnde incipit ipsum fieri: sic ex non musico, fit musicus.

Obiectio. 1.

2.

Solutio. 1.

Ens rationis.

2.

Priuatio est principium per accidens.

Principiũ per se est priuatio

Quomodo est principium.

Quomodo per accidens. cus. Dices, quare philosophus, vocat priuationem principium per accidens; quia scilicet principaliter quærebat principia essendi: priuatio autem non est principium essendi. Vnde Commentator 1. phys: comm: 66. ait: Generatum est ex materia per se, cùm sit pars eius: ex priuatione autem per accidens: quippe, quæ non remaneat pars generati. respectu autem fieri, est, vt dixi, principium per se. Patet ergo quomodo priuatio sit principium rei naturalis. Philosophus Aristoteles 1. phys: tex: 80. ait, Platonem priuationem despexisse, materiam verò, instar matris, vnà cum forma, causam esse eorum, quæ fiunt: alteram verò contrarietatis partem, quia maleficium semper protendit, videri quasi penitus non esse. Cõmentator. Commentator putat priuationem esse per se principium corruptionis, non autem generationis; alioqui per se faceret ad esse: quandoquidem generatio sit esse, vel via ad esse. sed priuatio non est huiusmodi: ergo &c. per se ergo est principium corruptionis, quia per se facit ad corruptionem. Themistius. Themistius arbitratur, priuationem esse principium transmutationis; quatenus est transmutatio: non autem in aliquo genere causæ, non quidem finis, alioqui esset cuiuslibet transmutationis finis; & ita generationis, quod est falsum: de aliis autem generibus simile est iudicium. Verùm, quæ priùs dicta sunt, his mihi clariora esse videntur.

## CAP. II.

### *Priuationem esse ens reale.*

1. Posset aliquis contra prædicta sic insurgere: Nihil separatur ab aliquo subiecto, separatione extra animam existente, nisi per aliquod positiuum; separatio enim entis realis, ab ente reali fiat, necesse est. sed lumen remouetur à medio per priuationem: priuatio igitur est ens positiuum, atque reale, extra animam existens, atque ita non est ens rationis. Sanè, transmutationis realis, & extra animam existentis terminus ad quem debet esse realis. sed corruptio est transmutatio realis, & terminus ad priuationem: igitur priuatio est ens reale.

2. Amplius, omnis oppositio realis constat vtique ex vtroque termino reali: sed oppositio priuatiua est realis, & extra animam: vterque igitur terminus ipsius, est realis, & extra animam. Profectò, quod est per accidens sensibile; est vtique ens reale, & non sola mentis operatione fabricatum: alioqui ens sensibile per accidens nequaquam diceretur. sed priuatio est sensibile per accidens; nam visus (vt dicitur 2. de anima) est perceptiuus lucis, & tenebræ: ergo quod prius.

3. Iterum, si priuatio est tantùm ens rationis: igitur, præter intellectum operantem, nihil esset cœcitate captum. Tenet consequentia; quia cœcitas, aut surditas sunt priuationes extra animam, nequaquam existentes. sed hoc est falsum, quia cœcitas est quid reale existens in oculo, absque vlla intellectus operatione: ergo &c. Adde, quòd ea distinguuntur realiter, quorum vnum, altero recedente, perdurat, atque permanet. sed materia permanet pars compositi: priuatio verò corrumpitur: differunt igitur realiter. Huic accedit, quòd illa videntur realiter differre, siue distingui; quorum vnum alicui aduersatur: alterum verò minimè. sed priuatio, formæ aduersatur, materia autem nequaquam: realiter ergo abinuicem separantur.

Solutio argumentorũ. Dico, priuationem, vno modo reduci posse ad materiam, atque ita aliud esse nihil realiter, nisi ipsammet materiam, carentiam formæ superaddentem, quæ est ens rationis: alio autem modo ad formam, atque ita esse absentiam formæ: veluti si corrumpatur ignis, & remaneat forma aquæ; priuatio vtique formæ ignis secundùm esse reale, est forma aquæ, superaddens planè, formæ ipsius absentiam. Quocunque igitur modo priuatio consideretur, semper erit ens reale; non tamen realiter distinctum, nisi sola animi consideratione. Itaque, priuatio quoàd suum signatum, siue esse materiale, est extra animam: quoàd verò ad suum formale, non nisi per animam. Ex

mam. Ex his patet ad argumenta solutio, & ad primum quidem dico, formam induci, præsentia agentis, priuationem verò, eiusdem absentia: proinde lumen deficere medium, ob absentiam agentis conseruantis; ideoq; priuationem succedere. Ad confirmationem, assentior hoc tibi, nempe priuationem, quoâd suum esse materiale, esse ens reale, vnde terminus ad quem corruptionis, est realis. Exempli gratia, corruptionis ignis terminus ad quem, est forma aquæ; quatenus est priuatio illius, & hæc quidem est realis: non autem, quantùm ad id, quod est in priuatione formale. Ad 2. eadem facilitate solui potest: siquidem oppositio illa est realis, quia nimirum est inter extrema realia: & priuatio quoq; erit realis, fundamenti planè realitate. Ad confirmationem, affirmo, atq; approbo, priuationem per accidens sensibilem esse. Aër namq; est tenebrosus, qui profectò est priuatio secundùm esse reale; non ob id tamen priuatio differt ab illo, nisi ratione tantùm. Ad 3. dico, sine intellectu operante, & negotiante, multos inueniri mente captos, oculis atq; auribus; non tamen denominatione formali, absq; intellectus operatione, nisi fundamenti tantùm, siue materiæ ratione. Ad confirmationem primam respondeo; priuationem non corrumpi, sed desinere potiùs, prædicatione formali denominare materiam. Ad aliam confirmationem similiter dico, priuationem secundùm esse formæ reale, ad quam reducitur, alteri formæ aduersari: formaliter verò nequaquam. Patet ergo quomodo secundùm esse materiale, priuatio sit ens reale: secundùm verò esse formale, ens rationis. Porrò huic proposito Commentator fauere videtur. 12. namq; met: com: 4. distinxit non ens, nempè in simpliciter, quod re quidem aut intellectu esse non habet: & in id, quod solo in intellectu esse possidet, veluti est priuatio: & in illud quod habet esse in re; non tamen in actu, vti est materia. Itaq;, priuatio secundùm Commentatorem, in intellectu tantùmmodo esse habet. Sanè, quidquid est ens reale, propria realitate ab aliis distincta; potest vtiq; esse subiectum propositionis de secundo adiacente: esse enim aliud, nihil importat vltra entitatem, nisi compositionem, quæ profectò sine extremis intelligi non potest. Quare, si priuatio esset ens reale extra animam; verum esset dicere, priuationem esse hoc ens compositum, quod est falsum. Amplius, quod inest materiæ, omni ente reali ab ea circumscripto, profectò ens reale dici non potest. sed priuatio est huiusmodi; inest enim materiæ, omni ente reali circumscripto: ergo quod prius. Adde, quòd priuatio non est substantia, sed eiusdem negatio: similiter & accidentis: igitur non est ens reale. Valet consequentia à sufficienti diuisione; omne enim ens reale, aut est substantia, aut accidens, aut deniq; aliquid illorum. Postremò, si ita res se haberet; tunc priuationis esset priuatio, quod est falsum. Consequentia patet; nam enti reali materiam habenti accidit priuatio. sed per te priuatio est ens reale compositum: habet ergo secum annexam priuationem. Priuatio ergo non est ens extra animam. Verùm, sicuti dixi, hæc intelligenda sunt de esse formali, non autem materiali. Dubitabit aliquis contra superiùs dicta: Si priuatio est principium per accidens: potest ergo non esse; hæc namq; est natura principij per accidens. Respondet Commentator 1. phys: com: 66. asserens duplex esse aliquid per accidens: necessariò scilicet & raro. Porrò, priuationem dicit esse principiū, quia scilicet generationem necessariò præcedit. Dixi paulò antè, esse principium per accidens rei genitæ, per se verò ipsius generationis. Diceret aliquis: Igitur priuatio posset non esse in materia; adueniente namq; forma cessaret. Respondeo, priuationem vniuersaliter materiam non deserere; semper enim materia admiscetur priuationi formæ contrariæ. Argues iterum, authoritate eiusdem. 8. phys: com: 36. Et 1. met: com: 8. Omne scilicet accidens posse non esse, siquidem accidens ex sui natura non potest esse necessarium, sed contingens. Quare, si priuatio est principium per accidens; nullo modo, nec alicuius respectu potest esse aut dici principium necessarium. Respondeo, Auerroem 1. phys: com: 66. Et 4. phys: com: 20. Et 5. met: com: vlt: dicere, quòd duobus modis aliquid dicitur esse per accidens: vno quidem modo per accidens contingens,

Ggg nempè

Marginalia (right margin, in order): 2. — 3. — Auerrois opinio. — Priuatio habet esse in intellectu tantùm. — 1. — 2. — 3. — Quomodo est principiū per accidens. — Accidens quomodo est necessarium. — Quomodo per accidens.

nempè respectu ipsius accidentis, quod secundùm suam naturam potest esse & non esse: altero verò necessarium respectu vtiq; rei, cui inest, veluti albedo respectu Cygni, cui inhæret. Itaq;, accidens respectu sui se habet contingenter: respectu verò alicuius subiecti, necessariò. Quamobrem, licet priuatio sit principium per accidens contingenter respectu rei genitæ seu conditæ, quippe, quæ post illius formæ ingressum abscedat, necesse sit; est tamen principium per accidens necessarium respectu rei generandæ siue faciendæ. Patet ergo quomodo priuatio sit principium per accidens. Cùm igitur hæc ita se habeant; operæpretium erit scire, an sint tria tantùmmodo principia naturalia: materia scilicet, forma, atq; priuatio; de his enim in hoc 3. Pymandri studiosè atq; solicitè locuti sumus.

## CAP: III.

### Principia naturalia tria esse secundùm phil.



Voniam multa diximus de forma, de materia, atq; priuatione; operæpretium esse putauimus, his etiam addere quæstionem illam vulgatam, de principiorum naturalium numero: an tria tantùm sint, nec ne: Phil: ratio, quæ 1. phys: tex: 56. ponitur, talis est: Si autem, inquit, quatuor existentibus, duæ erunt contrarietates; oportebit seorsum vtrisq; esse alteram quandam naturam. De primis loquitur contrariis, quæ sunt forma, & priuatio, si absolutè considerentur. hæc autem sunt duo tantùm, quoniam si essent quatuor; tunc quemadmodum duo prima contraria habent vnam naturam subiectam; ita planè eadem ratione, alia duo, alteram haberent naturam subiectam. Tenet consequentia, quia vna prima contrarietas, est tantùm vnius primi subiecti. Ex quo patet, quòd vna tantùm subiecta natura, nempè materia, vnam tantùm habebit contrarietatem, quæ est inter formam & priuationem; nam album & nigrum, calidum & frigidum non sunt primò contraria: sed ideo potiùs contraria reputantur, quia scilicet alterum illorum, formæ, alterum verò, priuationis vice fungitur. forma autem & priuatio ex 10. met: ad priora contraria non reducuntur, quandoquidem prima contrarietatis radix sit forma, & priuatio. Hæc autem phil. ratio, primis conuenit contrarietatibus, de quibus ipse loquitur; alioqui quoàd alias contrarietates, non est necesse multiplicare subiectam naturam, secundùm secundarum contrarietatum numerum. Sed arguet aliquis, principia per se naturalia esse duo tantùm: materiam scilicet & formam, priuationem verò esse principium per accidens: sicut dictum est, alioqui si inter principia naturalia, principium quoq; per accidens numerari debeat; profectò non tantùm tria, sed plura numerabuntur principia: vtpote dispositiones qualitatiuæ & quantitatiuæ, sine quibus aliquid fieri non potest: igitur, aut duo tantùm sunt principia naturalia: aut certè plura tribus. Fauet huic proposito authoritas commentatoris cap. 1. de substantia orbis: vbi apertè docet, principium eorum, quæ in materia recipiuntur, tres esse dimensiones: ergo idem, quod prius. Præterea, cœlum est res naturalis; non tamen habet priuationem (vt antè diximus) non ergo omnia entia naturalia, ex tribus constant principiis naturalibus. Adde, quòd hæc principia simul esse non possint; nam forma accedente, priuatio recedit: quomodo ergo eiusdem esse possunt principia, quæ se inuicem implacabili odio prosequuntur? Ad hæc & similia, ex his, quæ dicta sunt patet responsio: siquidem principia naturalia in facto sunt duo, in fieri verò tria. Duo principia sunt intrinseca: materia scilicet & forma, quia videlicet cum re facta permanent: aliud verò maleficium alicuius molitur semper. Sed tempus iam est redeundi ad nostrum sapientissimum Mercurium, quem aliquantisper intermisimus, ob altissimas atq; vtilissimas, quæ nobis obuiam venerunt, de materia quæstiones. His ergo absolutis, ad nostrum Mercurium læti reuertimur.

Margin notes: Phil. ratio. — Vna contrarietas. — Obiectiones. 1. — Plura principia. — 2. — Solutio.

 Deus est necesſitas

MERCVRIVS.

Deus est necesſitas, finis, & renouatio.

# Commentum VII.

## QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.



*VOMODO Deus sit sapientia, in primo Pymandri, quòd autem sit principium, paulò antè in hoc libro, diuinum, & diuina natura: quòd verò sit actus simplex, in primo Pymandri de simplicitate dei copiosè distinctèq; descripsi: Dicendum ergo mihi est deinceps, quomodo sit necessitas, idq; fauore & benignitate diui Pymandri, qui est semper benedictus. Apud Mercurium necessitas perinde est, ac ordo quidam constitutus & immobiliter dispositus earum rerum, quæ certo ordine gradiuntur:* Auerte, *inquit Dialogo 12. Pymandri,* necesſitatem illorum, quæ sensu percipiuntur, prouidentiamq; cunctorum, quæ facta sunt antè, & quæ quotidie fiunt. Talem ac tantum deum cum omnibus bonis & pulchris diis, dæmonibus & hominibus incedentem. *Cùm ergo certis ordinatisq; prouidentiæ legibus hæc omnia gubernentur, ipsorum authorem, necessitatem appellauit, id est, ens necessarium, absolutum & immobile: aliter certus ac vniformis ordo in rebus inueniri non posset. Quamobrem Dial: 11. ait, deum non habere operis adiutorem, suapte natura efficacem, vi propria operantem, versari in opere semper: Si quando, inquit, influxum suum ipse subtraxerit, deficiente vita, in mortem corruerent vniuersa. Cùm autem viuant omnia, vnaq; sit vita cunctorum: vnus est ergo deus. Itaq;, quemadmodum vita respectu viuentis, est ens necessarium, imò, vt ita dicam, ipsa necessitas: ipsa planè deus, respectu omnium, quæ sunt, fuerunt, atq; erunt futura. Tum ergo respectu creaturarum, tum etiam respectu suæ diuinæ essentiæ, Pymander non solùm est ens necessarium; verùmetiam ipsa necessitas. Sanè, hominem esse leonem est impossibile, propter repugnantiam terminorum; esset enim rationale, & irrationale: ita quoq; deum non esse ens necessarium, est impossibile propter repugnantiam terminorum, quandoquidem esse sit de ratione Dei: proinde sicut hominē esse animal est omninò necessarium, ex habitudine terminorum; ita etiam Deum esse. Solus ergo Deus est necessarium esse absolutè; quoniam solus habet esse ex se: & est penitus independens. Deniq; est actus purus, nullum habens intrinsecum corruptionis principium. Itaq; per nullam causam tum intrinsecam, tum etiam extrinsecam, Deus potest non esse. Ipse igitur est solus habens esse ex se, ens necessarium, atq; necessitas. Quam ob causam dictum est Moysi in Exodo: Ego sum, qui sum, hoc est, ego verè sum, quia à meipso sum, & ab aliquo non accepi, vt essem. Plato in Timæo ait, Deo conuenire verbum præsens, hoc est, esse, quia nimirum semper est, eiusq; esse temporis mutationi non subditur. Auicenna lib. 2. suæ met: cap: 2. & 3. ponit vnum tantùm ens necessarium, nempē primum principium, quod habet ex se esse, atq; est omninò independens: reliqua verò entia possibilia; habent enim esse ab alio, sibiq; ipsis derelictis, omni alio circumscripto, habent non esse. Cùm autem animæ sint productæ, vt ipse dicit 9. met: cap: 4. locandæ sunt ergo inter entia possibilia. Auer: 12. com: 41. posuit duplex esse necessarium: vnum quidem ex se, ex alio alterum. Ex se quidem, deum, atq; intelligentias; posuit enim intelligentias effectiuè à deo non esse productas: de quo quidem negotio multa pertractauimus in primo & in 2. Pymandri;*

[Marginal notes: Deus est necesſitas. — Ens necessarium. — Deus est ens necessarium. — 1. — 2. — Moyses. — Plato. — Auicenna. — Auerr.]

Quomodo aliquid est possibile.

vbi omnium rerum deum esse causam effectiuam, satis apertè probauimus. Ex alio autem motum cœli, quem dicit esse necessarium; ex alio tamen dependentiam habere. Cæterùm, iuxta fidem, ac rei veritatem à deo sunt condita omnia, habentq; ab eo principium & essendi, & conseruandi: quæ profectò, si ita intelligantur; absq; dubio omnia entia sunt possibilia, partim quidem, quia ipsorum esse ab alio, hoc est ab ente primo, & necessario acceperunt: partim verò, quia si deus subtraheret influxum, quo illa conseruantur, in mortem redirent vniuersa, vt dixit Mercurius. Quòd si secundùm principia intrinseca intelligantur; quædam sunt certè necessaria, quia nimirum nullum habent principium intrinsecum corruptioni obnoxium. In istorum numero haberi possunt angeli, animæ hominum, quæ carent materia, quæ est causa corruptionis. hæc si ita considerentur, cessabit omnis controuersia, quæ de hac re haberi potest. Solent autem sic nonnulli arguere: Quod est in se impossibile, nulli potentiæ potest esse possibile, alioqui impossibile fieret possibile. sed si substantiæ abstractæ non sunt possibiles, non esse in se; sequitur, quòd sit impossibile, non esse in se; æquipollent enim non possibile & impossibile: per nullam ergo potentiam poterunt non esse. Respondeo, possibile bifariam intelligi posse: vno quidem modo per potentiam intrinsecam actiuam seu passiuam: actiuam quidem, vt possibile est homini ambulare; habet enim intrinsecus potentiam progressiuam: passiuam verò, vt possibile est hominem mori, quippe qui habet materiam corruptioni subiectam: alio autem modo, aliquid dicitur possibile, non certe respectu potentiæ intrinsecæ, sed potius non repugnantiæ, quia scilicet ad illud non sequitur aliquod impossibile: aut quia non implicat contradictionem. primum reale, secundum logicum possibile nominatur. Hoc ergo modo substantiæ abstractæ sunt possibiles, & non primo. cum hoc tamen stat esse entia necessaria, necessitate intrinseca, quæ sumitur à forma vel à materia. A forma, vt necesse est hominem esse rationalem. A materia, vt necesse est elementum esse corruptibile. Et cùm dicitur, quod in se est impossibile, nulli potentiæ est possibile: hoc tantùm conuenit impossibili ex repugnantia terminorum, ad quod sequitur contradictio: vt impossibile est hominem esse leonem. Et cùm arguitur, quòd possibile fieret impossibile, negatur, sed bene ex possibili ex non repugnantia, impossibile per carentiam seu defectum potentiæ actiuæ, vel passiuæ: vt impossibile est talpam videre, & angelum corrumpi; non enim sunt respectu eiusdem modi, ordinisq;. Cæterùm, quia apud Peripatheticos, condita vniuersa, modum contingentem seu necessarium essendi, non à prima & remota, sed à proxima causa sortiuntur; hac de causa, intelligentiæ, entia necessaria nominantur; quia secundùm causam intrinsecam corruptioni non subduntur: non sunt tamen omnibus modis necessaria; quia ipsorum esse ab ente primo dependet, quod omnibus modis est necessarium, & iuxta Mercurij sententiam, est ipsamet necessitas. Dices, si ita res se habeat: igitur necessariorum erit esse aliqua causa: quod plane multis non probatur, vtpote Alexandro, Philopono asserentibus, omne causatum esse nouum, ideoq; minimè necessarium. Porrò, est quoddam necessarium simpliciter, quod à nonnullis vocatur necessarium secundùm consequens, quod non potest non esse: vtpote deus, & illud de quolibet dicitur esse vel non esse. Aliud verò necessarium ex suppositione, quod necessarium secundùm consequentiam nuncupatur. Et hoc certè ex sui natura necessarium non est, sed ex alio posito. sic omne quod est, dum est, necesse est esse. Alio modo, est quoddam necessariū incomplexum, vt deus, & intelligentiæ, & entia incorruptibilia: & quoddam complexum, maximèq; in primo modo dicendi per se: vt hominem esse animal. si autem de tali necessario sit quæstio; tunc sensus est, vtrum sit aliqua causa effectiua illius propositionis necessariæ. Ad quod quidem dicimus, complexum necessarium ex terminis constans, quibus nullum esse correspondet, veluti est, Chymera est Chymera, non habet causam efficientem; omnis enim causa effectiua, respectum habet ad aliquod productum, vel producendum. Iterum, complexum necessarium constans ex terminis,

Necessarium. — Contraria ratio. — Solutio quomodo substantiæ abstractæ sint possibiles & necessariæ. — Possibile reale. — Logicum. — Impossibile. — Necesse. — Si necessariū habeat causam effectricē Alex. — Necessarium secundùm cōsequens. — Secundùm consequentiā — Incomplexū. — Necessarium complexum habere causam — Chymera.

De necessario.

terminis, diuinum ens significantibus, omni prorsus causa efficiente caret. Etenim, quòd deus sit, nulla est causa, eò quòd cùm sit ens à se, est penitus independens. siquidem sua perfectio, est sua substantia, quæ non pendet ab alio. Amplius, complexum significans ens productum, vt homo est animal, respectu habitudinis terminorum, nullam habet causam effectiuam; est enim relatio rationis, quæ si distinguatur contra ens reale; à nullo est effectiuè. Quòd si huiusmodi ens consideretur quoad esse actuale reale; pendet vtiq; à causa effectiua: siquidem homine existente, & animali existente, est ens reale actu, non quidem increatum: creatum ergo. at, omne creatum habet causam effectiuam, vt in 1. & 2. Pymandri ostensum est: hoc ergo complexum necessarium habet causam effectiuam. Reuera, Eadem causa, quæ dat homini & animali existentiam, dat quoque homini existere animal: quod enim alicui conuenit secundùm id, quod est; eodem quoq; modo & causam habenti. sed conuenit homini existere, secundùm esse actuale reale, & animali quoq;. Conuenit ergo homini existere animal, secundùm quod homo existit; quia scilicet non potest aliter existere. Repugnat enim hominem esse, & animal non existere. sed homo existens, & animal existens habent causam effectiuam, quia nimirum non existunt à seipsis. Totum ergo hoc complexum, nempè homo est animal, similiter se habebit: atq; ita aliquod necessarium habet causam effectiuam. Sed dices, quidquid habet causam agentem: finalem quoq; habeat, necesse est: siquidem omne agens finem propter quem agit, producere intendit. sed hoc complexum, nempè homo est homo, causa caret finali. 7. met: tex: 59. Quærere, inquit phil. propter quid homo est homo, nihil est quærere. Hoc ergo complexum non habet causam agentem. Amplius, identitas, quæ est inter hominem & animal non habet causam efficientem; est enim relatio rationis, vtpote eiusdem de seipso. hæc autem relatio est ens rationis, quod causam non habet efficientem; quia scilicet causalitas efficientis, est causalitas realis, cuius profectò terminus, aliquod ens reale sit, necesse est; alioqui terminus minoris esset entitatis quàm ipsa productio: ergo quod prius. Adde, quòd si per impossibile, deus non esset, nec aliqua creatura esset; adhuc tamen, verum esset, hominem esse animal: propositio namq; per se, est perpetuæ veritatis. Huiusmodi ergo complexum, nempè, homo est animal, licet sit necessarium; caret tamen causa efficiente. Iterum, deum esse non habet causam efficientem: nec ergo, hominem esse animal; sunt enim æquè necessaria, quia sua opposita sunt æquè impossibilia. Implicat certè contradictionem, deum non esse, & hominem non esse animal. Adde, quod est commune possibilibus & impossibilibus, causam efficientem habere non potest. sed Chymera est Chymera: & homo est homo, est complexum necessarium, vtriq; commune: ergo quod prius. Huic accedit, quòd rosa antequam generetur, habet hoc complexum necessarium, sine aliquo reali, nempè rosa est rosa. Nam si dicat aliquod reale productum: vel est ipsa rosa, & esse rosæ: vel ipsa oratio, rosa est rosa. Non quidem primum, quia rosa nondum est: neq; etiam secundùm, quia enuntiabile ab enuntiatione distinguitur. His atq; similibus solent nonnulli occurrere superiùs ostensæ veritati: quæ profectò ita solui possunt. Et prima quidem hoc modo: illud complexum à philosopho consideratur in habitudine terminorum, atq; ita, vt diximus, non habet causam efficientem, vel propter quid, non accipit pro causa finali, sed potiùs in ratione demonstrandi prædicatum de subiecto. Ad 2. Dico, complexum necessarium significans aliquod possibile esse, vt rosam possibile est esse rosam: possibilitatem huiusmodi, causam efficientem non habere, sed fundamentum possibilitatis, hoc est, rem produci possibilem habere causam, non actu quidem agentem, sed agere potentem. simili quoq; modo, illam identitatem, vt relationem dico, non habere causam efficientem, sed fundamentum identitatis, nempè hominem existentem, esse animal existens, eam causam efficientem habere, quæ est causa extremorum. Etenim agens, à quo fit, vt homo existat, & animal quoq;, facit, hominem animal existere. Ad confirmationem dico, antecedens esse falsum, si comple-

Deus est.

Homo est animal.

Vnde est causa.

Rationes contrariæ.

1.

2.

3.

Soluuntur rationes contrariæ.

1.

2.

complexum intelligatur quoad esse actu reale. Concedo praeterea, propositionem illam perpetuae esse veritatis ex habitudine terminorum, atque ita causam efficientem non habere; ex hoc tamen nihil sequi contra nos: non enim facit ad rem, nec proposito deseruit.
3. Ad 3. Negatur similitudo; non enim sunt aequè necessaria; nec sua opposita aequè impossibilia. Etenim, deum non esse deum, & in sensu diuiso, & in sensu composito, est aequè impossibile. Et in diuiso quidem, quoniam deus vt deus, non potest non esse: in composito autem, quoniam deus, vt existens, non potest non existere. Non sic autem se habet, homo non est animal, quippe quum in sensu diuiso non sit impossibilis; homo enim, vt homo, potest non existere: quòd si existat; necessariò sequitur, vt sit animal: atque ita in sensu composito est impossibilis. Ad primam confirmationem, verum est, non omne complexum habere causam effectiuam, vt dixi; aliquod tamen habere, non est impossibile. Ad aliam dico, quòd quemadmodum rosa antequam generetur, est ens possibile produci; ita planè causam habet agentem in potentia. Eodem quoque modo hoc complexum possibile est, rosam esse rosam. Itaque, si consideretur secundùm suum esse reale potentiale; habet vtique causam agentem in potentia. Et cùm dicis, hoc complexum non dicere aliquod reale: verum quidem est de reali in actu; quia sumitur rosa antequam generetur, non autem de reali potentiali; non enim dicimus fieri quid reale productum, sed producibile.

Causa rosae antequam generetur.

Patet ergo, quonam modo aliquod necessarium complexum habeat causam effectiuam, & quomodo deus sit necessitas.

## CAP. II.

### *Intelligentias entia necessaria secundùm philos. habere causam effectiuam.*



DE necessario complexo audiuimus, quomodo causam effectiuam habeat: rationi puto esse consentaneum, hoc idem de necessario incomplexo scire, non quidem de deo, sed de intelligentiis, quae entia etiam necessaria, non solùm intrinseca; verùmetiam extrinseca ratione à nonnullis appellantur. Sanè, teste phil. 2. coeli tex: com. 33. in aeternis nihil fortuitò, aut casu esse potest. sed mundus & intelligentiae sunt aeternae: igitur necessariae. Huius sententiae falsitas in primo Pymandri, vbi de mundi principio disputaui, explosa est atque rationibus conuicta. Reliquum ergo nobis est quaerere, si intelligentiae, etiamsi essent aeternae, an habeant causam effectiuam. Ad quod quidem dicimus: huiusmodi entia effectiuè esse à prima causa: sicuti & in primo & in 2. Pymandri satis apertè ostendi: nec piget iterum de eadem materia loqui, ob illius dignissimam ac scitu dignam cognitionem, vtilitatemque. In
1. primis ergo sic arguo cum Auerroe in lib. d. d. disput: 3. in solutione 18. Quod dat entibus separatis finem, dat etiam esse; finis enim & forma in huiusmodi rebus sunt idem: forma autem est esse, id autem quod formam dat est agens. sed deus dat illis finem: igitur est agens. Reuera, Deus (vt communis est omnium propemodum philosophorum sententia) est omnium intelligentiarum finis: igitur causa effectiua. Tenet consequentia ex
2. commento 44. & 6. 12. met: Amplius, sola prima intelligentia est à potentia omninò libera: in causa autem est, vt dicit Auer: in lib. d. d. quia quaelibet illarum est causata: non autem dicitur causata à prima vt à fine tantùm: aliter, authore Simplicio primo coeli, omnes essent aequales; ait enim, plures canes eundem cibum appetere posse, quia nimirum finis aequaliter appeti potest ab omnibus. sed intelligentiae non appetunt aequaliter, nec aequaliter sunt beatae, secundùm Auerroem in lib. de beatitudine. A deo ergo
3. dependent non solum vt à fine; verùmetiam vt ab agente siue causa efficiente. Iterum, inter

Quòd habeant causam effectiuam.

inter motores illos est ordo essentialis: igitur est ordo dependentiæ; ordo enim essentialis inter, seu apud phil: est ordo dependentiæ; ordine.n. quodam omnes dependent à prima. Adde, quòd si mundus est factus ab æterno, vt vult Auerroes 8.phys: neque factus sit ex ente: necessariò ergo ponenda est creatio æterna, in qua ipsum nihil præcedat esse secundùm rationem; quatenus scilicet intelligitur res æterna causata. hoc autem non aduersatur phil. dicentibus ex nihilo nihil fieri; quandoquidem hoc sibi persuadeant de nihilo de nouo, non autem ab æterno, siue de æterno: aliquid enim fieri de nouo, sine motu, impossibile reputarunt: at ex nihilo posse aliquid fieri per motum, non est intelligibile: quod autem fit de nihilo ab æterno, de nouo fieri non est necesse; quia nimirum potest fieri seu creari sine motu. Dices, si ita res se habeat: illud igitur sic creatum ab æterno, est in nihilum vertibile: atque ita omne huiusmodi erit contingens. Dico, tale ens formaliter necessarium, esse ab alio effectiuè: veluti album quod seipso formaliter est album, effectiuè verò ab albificante: proinde negatur consequentia; tunc enim in nihilum illud esset vertibile, quando ita ex nihilo conditum esset, vt suum esse, non fuisset illi formaliter necessarium. Itaque, licet intelligentiæ sint necessaria entia; sunt tamen à prima effectiuè. Igitur aliquod ens necessarium incomplexum habet causam effectiuam. Item, Auerroes 4.cœli ait, res æternas habere agens secundùm similitudinem tantùm; quia nimirum creationem à conseruatione non separat: proinde causa effectus æterni, est conseruatrix efficiens, vel effectrix conseruans; quia scilicet nunquam fuit causa sine effectu, nec vicissim effectus sine causa. Ad hunc modum loquitur 12.met:com:44. vbi vult omnes motores esse à prima causa; non certè quòd priùs non extiterint, & postea conditi fuissent. Ex quo patet, quòd quamuis à catholicis dissentiat, dum ponit intelligentias æternas; in hoc tamen cum illis congruere videtur, asserens intelligentias effectiuè à deo esse productas. Arbitratur siquidem lib: d.d. disput:2. Deum ad extra necessariò operari: mundus igitur atque intelligentiæ, quæ sunt effectus dei, immediatè atque necessariò ab eo producta sunt. sic etiam docet 8. phys: com:15. ab æterno agente quicquid producitur, esse æternum atque necessarium. Itaque, ad mentem istorum, nullum necessarium æternum habet causam effectricem per motum, neque agens non conseruans: sed causam effectricem conseruantem siue conseruatricem efficientem. Porrò, necessarium ex suppositione vtrumque habere potest, & non conseruans, & agens per motum: omne siquidem quod per motum producitur priùs fuit in potentia secundùm philosophantium dogma. atqui omne huiusmodi est possibile esse: non igitur necessarium & æternum. Adde, quòd non potest esse æternum & necessarium, si causa effectrix non extiterit æterna, tum in agendo, tum etiam in conseruando: ergo quod prius. Amplius, communior habetur efficientis ratio, ratione mouentis: similiter ratio effectus ad rationem producti per motum se habet; de efficiente enim agit metaphysicus: denique, cui inest motus & efficiens, non tamen è conuersò. Porrò, quod consideratur à metaphysico per indifferentiam ad mobilia & immobilia, substantiis congruit separatis sed efficiens & effectus, hoc modo à metaphysico considerantur: huiusmodi ergo ratio competit intelligentiis: atque ita in illis erit efficiens & effectus. Igitur intelligentiæ habent causam effectiuam, tametsi sint entia necessaria, sicut dictum est. Amplius, id quod est maximè & verè ens, authore philos.2. met:tex:com:4. in cæteris est entitatis veritatisque causa, etiam effectiua.12.met:com:36. & 44. Quælibet, inquit, res separata à materia, cuiuscunque rei est principium finale; est etiam principium effectiuum. sed deus tale est & principium finale intelligentiarum, erit etiam effectiuum. Quòd si quis vellet tueri illam propositionem non esse vniuersalem sed indefinitam, apertè Commentatorem oppugnat: apertè inibi docentem in rebus separatis à materia, causalitatem effectiuam respectu eiusdem effectus finalem concomitari Suffragatur etiam huic proposito authoritas eiusdem cap.2. de substantia orbis. Cœlum, inquit, eget intelligentia non solùm mouente; verùm etiam largiente in sua substantia

Creatio æterna concessa est à phil.

Quomodo ex nihilo aliquid fit.

4.

Incomplexũ necessarium quomodo habeat causam.

Necessarium ex suppositione.

5.

6.

Finis significat agens.

ſtantia permanentiam æternam; par quoq; ratio intelligentiis eſt attribuenda. vnde ibidem ait Commentator, quòd finis ſignificet agens ſignificatione neceſſaria. Item, 12. met: com: 44. non ſolùm ponit intelligentias à deo eſſe productas; verumetiam productionis modum: propter quam cauſam reprehendit Auicennam, de huiuſmodi negotio perperam philoſophantem. Adde, quòd habitudo intelligentiarum ad primam, eſt habitudo artium ad communem & primam. ſed ars communis & prima, alias artes ſibi ſubſeruientes tum effectiuè, tum exemplariter cauſat & producit: Deus autem benedictus eſt ars prima & communiſſima: aliæ autem intelligentiæ, veluti artes particulares, primæ ſubſeruientes: ergo quod prius. Sed poſſet aliquis contra prædicta ſic arguere: Omnis productio, vt dicitur 12. met: tex: com: 12. ex tribus conſtat, nempè à quo, ex quo, & ad quod. ſed hæc in ſubſtantiis immaterialibus inueniri non poſſunt: nulla ergo in eis poteſt eſſe productio. Sanè, omne huiuſmodi agens, agit per motum. 1. de gen: tex: com: 45. ſed nulla cauſa intelligentiarum eſt huiuſmodi: ergo intelligentiæ effectiuè non ſunt à prima cauſa. Amplius, ex nihilo nihil fieri 1. phyſ: tex: com: 33. apertè docet phil. quod certè contingeret, ſi intelligentiæ effectiuè eſſent à deo. Adde, quòd 12. met: tex: com: 44. in ſeparatis à materia, non eſſe verè agere, oſtendit Commentator. ſimiliter 4. cœli com: 1. nullum æternum habere verè efficiens niſi per modum formæ, & finis. Huic accedit quòd nullum poſſibile ex ſe, eſt neceſſarium ex alio apud Commentatorem. 12. met: com: 41. motu tantùmmodo cœli excepto. Si ergo intelligentiæ ſunt effectiuè à deo; ſunt vtiq; ex ſe poſſibiles, & non neceſſariæ, atq; ita corruptibiles, quod eſt falſum: ergo quod prius. Præterea, cauſa effectiua per motum diffinitur; quia eſt principium, vnde motus. ſed in ſimpliciter neceſſariis, non inuenitur huiuſmodi cauſa, alioqui non eſſet neceſſarium & æternum ſimpliciter. Quòd ſi ſit neceſſarium, & non per motum: daretur igitur creatio omninò: quod certè philoſ. non probatur: ergo quod prius. Adde authoritatem Auerrois in lib. d. d. diſputat: 3. in ſolut: dubij. 18. ſic proteſtantem: Omne cauſatum eſt generabile. ſed omne generabile eſt corruptibile. ſed intelligentiæ non ſunt corruptibiles: nec ergo generabiles atq; cauſabiles, & ex conſequenti nec à prima cauſa effectiuè. Amplius, ſi ens neceſſarium habet agens: igitur non habet ex ſe eſſe, ſed non eſſe. Tenet conſequentia de prædicato finito negatiuè, ad affirmatiuam de prædicato infinito cum conſtantia ſubiecti. 2: de interpretatione, habet de ſe non eſſe: igitur eſt poſſibile non eſſe: atq; ita non eſt ſimpliciter neceſſarium. Accedit ad hoc, quòd illa ſint philo. naturali dicenda, quæ ex ſenſibus haberi poſſunt. ſed eſſe aliquod agens ſine motu, ex ſenſibus non habemus: intelligentiæ ergo non habent aliquod agens. Item, ſi neceſſarium ſimpliciter incomplexum habuerit cauſam effectiuam ſiue agentem; eſſet vtiq; compoſitum: omne enim factum componitur ex eſſe, & eſſentia; eſſe namq; habetur, & eſſentia habet: eſſe, inquam, per actionem participatur, & eſſentia per actionem participat. Huic accedit illud 12. met: tex: com: 39. Et lib. d. d. diſputat. 2. in ſolu. 3: dubij. Omne cauſatum eſt nouum. ſed ſimpliciter neceſſarium non eſt nouum: ergo quod prius. Adhuc, ſi ita res ſe haberet, creationem & quidem æternam nequaquam effugere valeremus: etenim ex nihilo nihil fieri, ita æternæ, ac etiam nouæ creationi conuenire videtur. ſed id phil. audire recuſant: ergo &c. Adde, quòd neceſſitas vel ſpectat ad entis neceſſarij eſſentiam; & ſic ab ea diuelli non poteſt, etiam quocunq; alio circumſcripto: atq; ita cauſam habere non poteſt effectiuam: vel ad illius rationem non attinet; & ſic eſſentia eſſet vtiq; in potentia ad illam habendam. vnde & illam recipere & carere poſſet: quod profectò non conuenit enti neceſſario, ſed contingenti. Ex his ergo atq; ſimilibus conſtat, quomodo fieri non poteſt, vt intelligentiæ ſint æternæ, & cauſam habeant effectiuam atq; agentem.

Margin notes (left): 7. — Rationes contrariæ. 1. — 2. — 3. — 4. — 5. — 6.

## CAP. III.

Soluuntur

## *Soluuntur Argumenta.*



*D hæc & similia sic respondere valemus, & ad prim: quidem dicimus: illa omnia intelligenda esse de productione physica, quæ fit per motum & mutationẽ; diximus enim paulò antè, ideo philosophos pro comperto habere, creationẽ nouam non esse admittendã; quia ex nihilo aliquid fieri per motum, mens humana sibi persuadere non potest: non sic autem, si fiat sine motu, idq; ab æterno. Ad confirmationem dico, agens ibi accipi pro omni causante in genere causæ efficientis, atq; ita communius esse mouente. 7. met: com: 31. non pro illo, quod ex sua actione infert passionem, sicut ibi phil. intellexit. Ad 2. Illæ authoritates de agente propriè dicto, deq; productione physica loquuntur. Commentator præterea contra Auicennam arguit dicentem: vnam intelligentiam ab alia manare. Ad confirmationem respondeo, posse simul consistere, vt aliquid sit necessarium; ab alio tamen effectiuè. Tenet consequentia; omne enim carens potentia ad esse, & non esse, est ex se necessarium. sed intelligentiæ sunt huiusmodi, vtpote simplices formæ: corpora quoq; cœlestia similiter secundùm Auerroem, vel quia ipsorum materia, eam quam habet formam tantùmmodò capere potest: ergo &c. cum hoc tamen stat esse ab alio effectiuè, vnum siquidem necessarium potest esse effectiuè ab alio necessario: sicut patet 8. phys: tex: 15. Cuius, inquit, æternitatis est aliqua causa. similia loquitur 5. met: tex: com: 6. Ex quo patet, intelligentias, & corpora cœlestia duplici de causa esse entia necessaria, ex se quidem formaliter & intrinsecè: ab alio autem effectiuè, & extrinsecè. Commentator autem 12. met: com: 41. ait, id quod ex se est possibile, non posse ex alio esse necessarium: non autem id, quod ex se est necessarium, ab alio similiter esse non posse. hoc modo si res intelligatur, multæ Commentatoris authoritates conciliari possunt. Secus autem res se habet in his, quæ habent potentiam intrinsecam ad non esse; hæc enim nullo modo possunt esse necessaria: talia quippe sunt, quorum aliquid habet potentiam ad aliud esse: nulla autem potentia appetit per se primò non esse; quia omnis appetitus per se tendit ad aliquod esse. verùm quia cum illo, ad quod tendit, esse quod habet, consistere nequit; hac de causa appetit non esse: quæ est priuatio formæ quam habet. Necessarium autem est, vt dicitur 5. met: com: 6. quod impossibile est, aliter se habere, quod scilicet caret potentia ad esse, & non esse. Ex his ergo patet, quomodo intelligentiæ sint ex se & ex alio necessariæ. Dices, quare Commentator cœli motus tantùm meminit, dicens illum causam habere effectiuam? Respondeo, quòd quamuis cœlum secundùm Commentatorem, in triplici genere causæ ab ipsa intelligentia dependeat; quoâd tamen ad æternitatem essendi, non parui quidem interest inter cœlum ac ipsius motum, siquidem motus ex sui ratione contrarium cùm habeat, formaliter dici potest ens possibile: cœlum autem & intelligentiæ, quia contrarium non habent, non sunt entia in potentia, ob aliquam intrinseci principij rationem proprietatemq;. Quamobrem non temerè, motus cœli specialiter meminit prudens Commentator; possibilitas namq; motus ex extrinseco dependet: nam cùm sit accidens successiuum, non habet intrinsecum principium passiuum, per quod possit non esse; accidentia enim sunt formæ simplices, & non habent materiam ex qua constant, sed materiam in qua, hoc est ipsum subiectum. Itaq;, motus contrariũ habet extrinsecum, id est, ipsam quietem, quæ motui in quantum est talis, contrariatur: habet ergo ab ipsa intelligentia permanentiam: & hac ratione dicitur ens possibile ab alio perpetuari. Ad 3. Dico, Aristotelem causam efficientem per motum declarasse, vt hoc modo nos instrueret, inueniri causam efficientem, sine motu agentem. Dicis cum Auicenna: Si necessaria habent causam: possunt ergo non esse; causa enim remota, ipsa quoq; remouenda essent, atq; ita non essent simpliciter necessaria. Respondeo, quòd necessarium formaliter & effectiuè, cuiusmodi est deus, omnem aliam causam excludit: non autem necessarium formaliter*

Marginalia: 1. — 2. — Quomodo intelligentiæ sint possibiles necessariæ. — Quæ non possunt esse necessaria. — Quomodo cœli motus habet causam — 12. com: 41. — 3.

De necessario.

tantùm. Verum igitur est, quòd si prima cessaret, seu remoueretur, omnes similiter intelligentiæ deficerent; ex hoc tamen non sequitur, intelligentias entia esse possibilia: est enim antecedens impossibile, & consequens similiter. Ad alias authoritates patet responsio, ad Auer: dico loqui de causato per motum.
4. Ad 4. Concedo, perpetuum atque necessarium effectum ex seipso esse nequaquam habere; nego tamen ex se habere non esse: prædicatum namque illius negatiuæ, est habens de se esse, & ita negatiua erit talis, non est habens de se esse, propterea sequitur: igitur est non habens de esse; sic namque prædicatum est infinitum, & hoc modo est admittendum. Ad confirmationem dico, ex ordine essentiali, quem inter motores esse videmus, ad ordinem dependentiæ, qui est inter creatorem, & creaturas, nos rectè facillimèque ascendere.
5. Ad 5. Respondeo, quòd quamuis sola prima intelligentia sit libera à potentia, omnique compositione; compositio tamen quæ angelis attribuitur, non est instar compositionis rei ex re altera; quia scilicet nunquam fuit essentia sine esse: nec vicissim potest esse ipsum esse sine essentia. sed se habent vt compositio per rationem; quia nimirum nos intelligimus illarum essentiam sine esse; quatenus scilicet in aliquo priori illa intelligimus, in quo non sunt: sunt enim causata. Modò nihil causatum intelligi potest, quin in aliquo priori non esse per rationem saltem intelligatur. hæc autẽ dicta sunt ad philosophorũ mentẽ, cùm aliter res se habeat; siquidẽ res, quæ de nouo fiunt, in quarum numero intelligentiæ haberi possunt, sunt verè compositæ
6. ex esse & essentia; quia essentia verè ac realiter esse præcessit. Ad 6. iam dixi, quomodo creatio æterna à philosophis non contemnitur. Itaque, qualiter entia necessaria sint possibilia & non possibilia, patere arbitror. Insuper quonam modo sanctus Pymander sit necessitas, dicamus posthac, quomodo etiam sit renouatio & finis:

Textus Mercurij. Deus est renouatio.

Deus est renouatio & finis. *Ad vltimæ diei iudicium respicere videtur, in qua noua fient omnia: Ecce, inquit, noua facio omnia: hoc autem infinitæ cùm sit maximæque potentiæ; soli profectò deo est attribuendum. Quoniam igitur dei potentia mundus, vt ipsemet, & in hoc tertio Dial: & in Asclepio profitetur, est innouandus; sic enim in isto Dialogo loquitur:* In renouatione deorum, cursuque circuli numerosæ naturæ: *hac de causa, deum renouationem appellauit, hoc est, huius maximæ renouationis authorem, & patrem. Renouabitur autem mundus, non quidem materiæ nouitate, sed pristinæ seruitutis deposita vetustate: siquidem, iuxta Apostolum scribentem ad Romanos cap. 8. Omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc, reuelationem seu adoptionem filiorum dei expectans; quoniam & ipsa liberabitur à seruitute corruptionis. Renouatio præterea nominatur sanctus Pymander, ob eam nimirum renouationem, quam facit in homine, dum iustificat impium: Renouamini, inquit Paulus, spiritu mentis vestræ, & exuite veterem hominem, & induite nouum, qui est ad imaginem illius, qui fecit illum. Fit ergo hæc renouatio in mente, in qua sita est dei imago: & latet noster homo interior, qui de die in diem renouatur. fit, inquam, infusione fidei, spei, & charitatis: fides suæ lucis splendore, intellectum illuminat, vt videat, & intelligat, quæ sunt illi petenda: fides spiritum impetrat: spiritus diffundit charitatem, charitas implet, perficitque voluntatem, spes erigit & complet memoriam, atque ita fit nouus homo, ex semine diuino genitus, non autem ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex deo natus. Et reuera, rationi est multùm consentaneum, iustitiæ quoque rectitudini congruit, vt si portauimus imaginem terreni hominis, portemus imaginem cœlestis, ait Paulus scribens ad Corinthios 1. Epist. cap. 15. Itaque, quemadmodum deus vocatur iustitia nostra, qua nos iustificat, siue induit, dum iustos facit; ita planè dicitur renouatio, dum veteris vitæ exuuiis depositis, nouos efficit, vt de cæterò non amplius ambulemus in vetustate literæ, sed nouitate spiritus. Nam in Christo Iesu, vt scribit ad Galat: 6. neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura:*

Renouatio hominis.

Quare dicitur renouatio.

Deus est finis.

Deus est finis. *Non solùm, inquit, Deus est forma animarum, vt dictum est, principium vniuersorum, natura, materia, necessitas, renouatio; sed etiam finis: & finis*

De necessario.

quidem nobilissimus, vltimus, & supremus, ad quem omnia necessariò tendunt, qui profectò absolutè finis nominatur. Reuera, finis nobilior est his, quæ sunt ad finem. 2. phys: tex: 31. Quædam, inquit, sunt vt finis, bonumq; cæterorum; quod enim est id, cuius gratia optimum esse solet, atq; illorum finis: finis ergo habet rationem boni. sed omnia bonum appetunt: igitur omnia appetunt Deum vt finem. Sanè, quemadmodum vnum esse primum motorem, necesse est, à quo omnes alij motores ordinem accipiunt mouendi, & virtutem & motum; ita planè agentium, vnus sit, necesse est, primus, & vltimus finis, ad quem alij fines ordinantur aguntq; tenduntq;. tex: 23. Dicit, non cuiuscunq; rei vltimum finem esse dicendum; sed illius rei optimum, proinde iustè reprehendit Euripidem dicentem, mortem esse finem hominis, vtpote vltimum motum humanæ vitæ: Non, inquit, omne vltimum est finis, sed optimum, vtpote forma, quæ est finis agentis naturalis. Quoniam autem homo ordinatur etiam ad aliquod bonum supernaturale; alioqui omnium esset animalium miserrimum atq; infelicissimum: est ergo aliquis finis supernaturalis, qui est Deus, ad quem cùm creatura rationalis peruenerit, inuenit requiem animæ suæ, perfectamq; assequitur beatitudinem. quem si fortassis amiserit, infelicissima remanens & inanis, casso labore fatigata, perpetuo dolore & inanitate torquebitur. Ad hunc finem habendum, secundùm proportionis similitudinem, quoad fieri potest, etiam ratione, & sensu carentia, suapte natura feruntur, quasi omnis natura, deum suum finem, & parentem compellans, & habere desiderans. Hic autem finis non est de natura rei, cuius est finis: sic enim docetur 4. phys: 129. Et finis rei non est res, cui est finis. 6. phys: 32. Sic Deus non est de natura entium, quorum ipse est finis, sed quid extrinsecum atq; supremum; alioqui non esset omnium finis. Qui hoc fine priuatur, confundit planè, atq; destruit omnia opera sua: nam 8. phys: tex. com: 24. dicitur: Finem destruens; destruit etiam quæ sunt ante finem. Præterea, finis est indiuisibilis, & differt ab eo, cuius est finis. 6. phys: com: 32. Et 46. Et Deus quoq; est indiuisibilis, tum secundùm ipsius substantiam, tum etiam secundùm modum diligendi; ipsius enim amor, aliquem quempiam extraneum non patitur amorem. Item, finis significat agens, vt ait Commentator. 2. cap: de substantia orbis, significatione necessaria, sicuti motus significat mouentem; finis enim est, propter quem agit agens. Æterna ergo illa habent, secundùm Commentatorem, Deum non solùm pro causa finali; sed etiam pro causa efficiente. Vnde in lib. d.d. in disput: 3. in solut: dubij. 18. ait. Amplius, quod dat entibus separatis à materia finem; dat quoq; eis esse & formam: forma namq; & finis sunt causæ, quæ sibi coincidunt: Deus ergo est finis, forma, materia, & efficiens rerum omniũ. Sanè, sub vnũ finem omnia sunt reducenda: sub vno enim melius quàm sub multis atq; diuersis finibus conseruantur. Hæc est apud philosophum firma & inuiolabilis doctrina. 8. phys: tex: 48. Vnum verò, inquit, potiùs quàm plura: & finita quàm infinita putandum est esse. Item, 12. met: tex: vlt: ait pluralitatem principum esse malam, Homeri in primo Iliados sententiam secutus. Et primo cœli, dicit esse vnum primum tex: 100. atq; supremum, quo nihil prestabilius esse potest. De partibus animalium lib. 3. cap. 4. expressè confitetur, vnum præstantius esse, quàm plura: loquitur autem ibi de venarum principio; proinde omnium motuum, cor esse principium approbat, primo phys: tex. 50. Empedoclis sententiam, Anaxagoræ, atq; Democriti prætulit; quia hi finita, illi verò infinita posuêre principia. Reuera, sicut ipse docet. 1. cœli tex: com. 32. Deus, & natura, nihil frustra facit: quam ob causam, natura, quoad fieri potest, euitat, fugitq; multitudinem; nam in plantis, non plures, sed vnam tuetur radicem, cuiq; animalium speciei vnum constituit principem, quem ipsa tota species sequeretur. 2. de anima tex: com: 88. dicit nos vnum habere anhelitum, & ad respirationem, & ad formationem vocis necessarium: Iam, inquit, aêre respirato vtitur natura ad duo opera: sicut lingua ad gustum & locutionem. Quoniam verò ars imitatur naturam; hoc quoq; in artibus verum esse comprobatur: quam ob rem Commentator 1. phys: com: 50. ait, qui

Vnus finis.

Finis supernaturalis.

Qui perdit finem, perdit omnia.

Finis est mouens.

Auer:

Vnum melius quàm multa.

Natura appetit vnum.

In artibus est simile.

Ars imitatur naturam.

ait, qui sanare potest modica actione, agit actione artificiali: si autem laborauerit maiori actione; aget otiosè, & superfluè. Conuenit ergo & bono vniuersi, & naturæ, & artis pulchritudini, deniq; optimæ, verißimæq; rationi, vt vnus sit vltimus omnium finis, qui est Deus benedictus.

## CAP. IIII.

### Causalitas finis, qua in re sit posita.

Finis ad duo comparatur.



Posteaquam audiuimus, quomodo Deus sit omnium finis; operæpretium fuerit non ignorare, qua in re ratio finis potißimùm posita sit: ex hoc enim quæ diximus, clariùs intelligere valemus. Porrò, finis ad duo est comparandus seu comparari potest: ad agens vtiq;, atq; operans propter finem, & ad media, quæ ordinantur in finem: sic sanitas & ad medicum & ad medicinam comparatur. Si itaq; finis ad causam agentem comparetur; illius profectò causalitas, siue ratio illud esse dicitur, cuius amore aliquid agitur. Reuera, talis est finis natura, nempè vt sui amorem transfundat in amantem, & notulis quasi quibusdam imprimat inclinationem amandi, quibus trahitur animus amantis, ad fortiùs amandum. Profectò, si huiusmodi vinculis amoris non traheretur animus diligentis; nequaquam ita fortiter curreret animus amantis ad finem obtinendum: finis ergo mouet agentem. Adde, quòd causalitas finis (secundùm philosophi doctrinam) est id, cuius gratia aliquid fit, hoc est, cuius amore agitur aliquid ab alio, & ab eodem esse habet effectiuè; quia ex amore agitur ab agente. Quòd si comparetur ad media, quæ sunt ad finem; eius profectò causalitas in hoc potißimùm consistit, vt det scilicet bonitatem quandam, atq; amabilitatem, supra eam quam habet à natura rebus, quæ ad finem ordinantur: hoc autem patet latißimè in medijs arduis, & difficilibus, quæ amore finis habendi leuant molestia animos laborantium.

Natura finis dat amorem.

Largitur bonitatem.

Obiectio. Sed dicet aliquis, cuilibet agenti hæc tribui non posse; siquidem agere aliquid ob alicuius amorem, soli per intellectum conuenit agenti: non autem agenti naturali, atq; irrationali: ergo &c.

1\. 2. Adde, quòd potentia imprimendi amorem atq; inclinationem in agente, causæ conuenit effectiuæ; hoc enim modo imprimere, perinde est, ac amorem efficere. sed distincta sunt genera: igitur, aut ad finem illa non spectant, aut non sunt tot genera causarum.

3\. Præterea, mouere supponit esse. sed finis, vt causa non semper est, sed sæpius producitur per actionem agentis: finis ergo non mouet agentem.

Solutio. Dico, finem esse illud, cuius amore aliquid fit: amor autem ibi accipiendus est non pro actu appetitus, qui cognitionem sequitur, sed pro appetitu naturali, qui impreßus est agentibus, & mouentibus à primo agente, vt suos effectus ad præstitutum finem deducere valeant. Et sic patet solutio ad primum.

2\. Ad 2. dico, huiusmodi causalitatem coincidere; diuersa tamen ratione: sanitas namq;, quatenus sui, ægrotanti imprimit amorem, effectiuæ causalitatis officio fungitur; quatenus verò, perfectiua est laborantis, & illius gratia, medicina redditur amabilis, finis authoritatem gerit.

3\. Ad 3. Ad motionem metaphoricam, cuiusmodi est finis, sufficit esse potentiale cum apprehensione; licet non sit in actu; poßibilis tamen est vt sit, & habeatur. Patet ergo in quo consistat causalitas finis.

Finis quomodo est causa.

Auicennæ opinio. Sed dicet aliquis, finis est causa, vt habet esse in anima, vel extra animã. Auicenna lib. 6. suæ met: cap. 15. putat esse causam, quatenus habet esse in anima: Finis (inquit) vt habet esse actu extra animam, est causatus; est enim effectus agentis propter finem: veluti se habet sanitas in infirmo causata: sic namq; non est causa, sed effectus agentis: finis ergo est causa secundùm esse, quo mouetur animus agentis.

1\. 2. Sed finis mouet agens, vt præconceptus, & appetibilis: est ergo causa secundùm esse, quod habet in anima. Item, hac ratione finis est causa; quia scilicet ab ipso aliæ causæ accipiunt virtutem

De causa finali.

tutē causandi, atq; agendi: agens enim agit propter finem, quem intendit, & huius etiam gratia, forma dat esse, & materia recipit formam. Sed posteaquam productus est finis, non est amplius causa, vt aliæ causæ agant; causauerunt enim, siue produxerunt effectus suos. Ergo, quod prius, nempè, quòd causa finalis non sit causa, nec inuenta extra, sed vt inuenta in intentione agentis. Verùm huiusmodi sententia reprehensione non caret. Sanè, finis secundùm esse intentionale non habet rationem optimi, & vltimi, atq; ita funditus periret natura, & conditio finis. Adde, quòd tunc nullum agens suo fine frustraretur; attingeret enim illum quodlibet agens per cognitionem saltim. Dicamus ergo cum commentatore: finem duo potißimè complecti, & id quidem, ob cuius gratiam, causa nominatur, & est illud quo mouetur animus agentis: & id, sine quo non moueretur agēs, id est, conditio necessariò requisita. Itaq; finis possibilis produci, & haberi; sic tamen mente apprehensus, habet rationē causæ. sic planè loquitur cōmentator 12. met. com. 36. Forma balnei (inquit) ad extra, mouet vt finis, & vt est in intellectu, agit desiderium, hoc est, forma balnei producibilis ad extra, quæ aliqua nostra actione attingi potest, mouet vt finis, hoc est, habet rationem causæ finalis, cuius interest, agens mouere. Vt autem habet esse in intellectu, hoc est, quatenus ab intellectu apprehenditur, agit desiderium. Itaq; ex esse potentiali producibili ad extra, finis dicitur: ex apprehensione autem, actu appetitur: & hæc est conditio necessariò requisita. Sed dicet aliquis: Inter finem, vt est causa, & suum effectum est relatio realis, quæ requirit extrema actu realia: finis ergo, vt est causa, debet esse actu ad extra: & non in potentia tantùm. Adde, quòd causare præsupponit esse: sed priùsquam res producatur, non est: Antequam ergo res producatur, causæ rationem subire non potest. Quare, finis in intentione tantùm, causa dici non potest. Deniq; vt dicitur. 2. phys. tex. 31. finis vt est causa, habet rationem optimi. sed antequam producatur, habet tantùm esse potentiale, in quo ratio optimi inueniri non potest: ergo, quod prius. Dico, quòd finis, vt est producibilis ad extra, & actualiter apprehensus sit sufficiens, vt fundet relationem realem: negatur ergo consequentia; sufficit enim habere esse potētiale, cum apprehensione actuali. Ad confirmationem dico, sufficere fini, vt possit esse causa, apprehendi possibilem produci, & productum, ipsius appetentis esse bonum perfectiuum. hoc autem non sufficit formæ, aut agenti, quæ esse largiri nequeunt, nisi fuerint in actu. Ad aliam confirmationem respondeo, quòd finis, secundum philosophi sententiam, non habet rationem optimi, sed sit causarum optima; dat enim quodammodo aliis causalitatem: quam ob causam, meritò vocatur causa causarum: habet ergo optimam causalitatem; non tamen optimum esse, nisi post sui productionem. Itaq; quomodo finis sit causa, & causa causarum, patet. Sed iterum non temere dubitabis: postquàm audiui in quo consistat causalitas finis; vellem etiam scire, in quo consistat causalitas materiæ, formæ, atq; efficientis: & quomodo istæ causæ se habeant adinuicem; sic enim meliùs intelligetur, quæ sit natura finis, & quomodo Deus sit finis, & causa omnium entium. Cæterum, si materia accipiatur pro quolibet formæ tam substantialis, quam accidentalis receptiuo, quo planè distinguitur à causa efficiente, formali atq; finali; sic planè in hoc maximè consistit, vt formam recipiat & conseruet. Reuera, materia non est causa, quia formam producit; hoc enim interest agentis: neq; quia dat esse formaliter, quia hoc spectat ad actum: neq; quia forma ordinatur ad ipsam; forma namq; nobilitate, materiæ antecellit, eiusq; finis dicitur, sed quia formam recipit & sustentat. Adde, quòd cùm materia sit potentia paßiua, in hoc potißimùm sua potentialitas consistit, quod huiusmodi potentiæ propriè conuenit: formam scilicet recipere & tueri. Porrò, ad huiusmodi rationem pertinet, formæ latitudinem cohibere, limitare, atq; restringere: nam si forma in materia receptibilis, extra materiam inueniri posset; omnem profectò perfectionem, omnemq; gradum suæ naturæ debitum obtineret. Patet hoc latissimè in formis à materia separatis, quæ

Reprehenditur.

Finis quomodo est causa.

Forma balnei

Obiectio.

Solutio.

In quo consistit causalitas materiæ.

Quomodo materia sit causa.

Virtus formæ separatæ.

*tis, quæ quodammodo quandam infinitatem habere videntur; quia nimirum nullo materiæ pondere grauantur? E contrà formæ, quæ materiæ subiacent oneribus, premuntur angustijs, finitæ sunt & multis subditæ laboribus. Cæterũ, quamuis in hoc consistat causalitas materiæ, eiusdẽq; modi natura; non ob id tamen putandum est, materiam, aliquid perfectionis formæ largiri, nec eam perficere: sed ipsius amplitudinem terminare, non quidem iuxta formæ, sed ipsius capacitatem: patet quomodo causalitas materiæ ab alijs causarum generibus dissentiat, atq; distincta sit. Sed dices, causæ est causare: porrò causare supponit esse in actu: materia autem est tantùm in potentia: iure ergo, causæ nomen perdit: ergo &c. Adde, quòd forma rationalis, id est anima humana non pendet à materia: non est ergo causalitas materiæ, virtus formæ sustentandæ; circa enim quamlibet formam similiter se haberet. Deniq;, forma ex sui natura est limitata & finita: non ergo eget materia limitante. Reuera, causa est nobilior suo effectu. sed materia non est nobilior composito. 7. met. comm. 7. igitur causa dici non debet. Dico, potentialitatem ex sui natura, potentiam, siue esse in potentia significare; proinde conuenire causalitati materiæ esse formæ receptiuam; dicit enim potentiam paßiuam, & esse potentiale. Verùmtamen, hoc cum causalitate agentis, siue efficientis cõsistere non potest; vnũquodq; namq; agens (vt dicitur 9. met.) in quantum est in actu, agit, & operatur. Ad confirmationem dico, materiã sustentare formas ex ipsius potentia eductas, tum quoàd esse, tum etiam quoàd actum informandi: animam verò intellectiuam, quoàd actum informandi. Ad aliam confirmationem, respondeo, formas creatas habere esse illimitatum secundùm quid, non autem simpliciter; sic enim omnes limitatæ sunt naturæ, nec egent limitante. Secundùm quid ergo, sunt illimitatæ; quia si separatæ essent à materia; omnem prorsus perfectionis gradum, suæ naturæ conuenientem haberent. Ad aliam, dico, duplicẽ causam inueniri: actiuam vnam, atq; suo effectu nobiliorem; paßiuam alteram, nempè materiam, suo effectu ignobiliorem 7. met: Patet ergo in quo sita sit materiæ causalitas. Porrò, causalitas formæ in hoc maximè consistit, vt faciat scilicet rem existere in actu; nihil enim authore philosopho 2. phys: tex: 11. tum in artificialibus, tùm etiam in naturalibus, est actu in sua specie, nisi per formam. Dare ergo esse rei, facere rem esse in actu, quæ priùs erat in potentia, cõstituere rẽ in propria specie, ad formæ causalitatem attinet: vnde & in numero causarum habetur. Modus autem causalitatis formæ, est artare, determinareq; materiæ naturam, quæ ante aduentum formæ erat in potentia ad varias formas: deinde, sub ambitu illius formæ continetur, non valens aliam recipere, quamdiu subiacet illius seruituti: hoc autem cuilibet conuenit materiæ. Sed dices, largiri esse rei, siue facere rem actu esse, ad causam pertinet efficientem; homo enim generans hominem, facit actu esse hominẽ, qui priùs erat in potentia: ergo &c. Adde, quòd forma cœli, perficit materiam cœli, quantùm est perfectibilis: non ergo proprietas causalitatis formæ est, artare materiam; alioqui vniuersaliter diceretur. Respondeo, vtramq; causam, dare esse, siue largiri, formam quidem formaliter, id est seipsa, & non per actionem; esse namq; naturaliter fluit à forma: efficientem verò causam, effectiuè: aut illa intrinsecum, hæc autem principium est extrinsecum. Ad confirmationem dico, hanc proprietatem, formæ conuenire particulari, nempè formis inferioribus: non autem formæ cœli, quæ est forma vniuersalis, quæq; virtute inferiores continet materiales: vel ista proprietas materiæ congruit multarum susceptiuæ formarum. Patet ergo, in quo posita sit causalitas formæ. Causalitas autem efficientis in hoc cõsistit, vt eo posito, ab alijs distinguatur: remoto autem minimè. Ad eius verò causalitatem spectat, rem producere, aut secundùm totam ipsius substantiam, aut secundùm partem, siue secundùm accidens. in hoc autem à materia distinguitur, cuius est recipere & non dare esse, à forma, ad quam attinet formaliter esse largiri: à fine, cuius finis est id, gratia cuius &c. secundùm totam substantiam, vt primum agens, secundùm verò par-*

Obiectio. Solutio. Forma quomodo est illimitata. In quo consistat causalitas formæ. Obiectio. Solutio. In quo consistat causalitas efficientis. Obiectio.

 De numero causarũ

rò partem, vt agens naturale à quo producitur forma: materia verò supponitur in generatione substantiali. Aliud producit tantùm accidens, vt ignis calefaciens aquam in generatione accidentali. Dicet aliquis: Actio est causalitas agentis, quia scilicet agẽs actione agit. Item, ab actione denominatur. Deniq; actione posita, ponitur agens, & ea remota, remouetur. Causalitas ergo est in actione posita. Sanè, hæc videntur simul coincidere, scilicet, actio, agere, efficere rem, dare esse effectiuè, causare effectiuè: ergo quod priùs. Amplius, sunt quædam agentia, vt citharizans, audiens, videns, quorum finis non est aliquod operatum, sed ipsa operatio, nempè citharizare, audire, videre. 2.
Solutio.
Ad agentis ergo causalitatem non spectat rem efficere; alioqui cuilibet conueniret agenti. Dico, actionem esse effectum agentis; est enim idem realiter cum re facta: non est ergo causalitas agentis: ipsa namq; est ratio ipsi agẽti, vt sit causa: sed rei ratio, quolibet eius effectu est prior: non ergo esse causa illius. Actio igitur, est necessaria agenti; ipsi tamen non primò præstat causalitatem: sicut non datur mouens sine motu; non dicitur tamen primò mouens propter motum, sed propter potentiam motiuam. Nec remota actione actuali, remouetur agens: sufficit enim agenti, actionem fuisse, aut esse, vel forè possibilem. Ad confirmationem, nego esse idem quoad modum significandi; in concreto enim dicunt causalitatem agentis, non autem in abstracto: actio enim significat formam, quæ est actio: agere verò, habere actionẽ, siue habere efficentiam super rem. 1.
Ad 2. Rem efficere, illi præcipuè conuenit agenti, quod vltra actionem aliquid producit, huiusmodi est agens primum, atq; agentia naturalia. Conuenit etiam agenti præter, siue vltra actionem nihil producenti: huiusmodi est agens, actione immanenti; actio siquidem talis æquiualet rei productæ. Patet ergo, quonammodo respectu agentiũ, quorum finis est ipsa operatio, res effecta, & cui agens dat esse, est ipsa operatio; est enim effectus agentis. Constat ergo in quo consistat causalitas finis, materiæ, formæ, atq; agẽtiũ. Præstat posthac quærere, an sint tot numero, an pauciores. 2.

## Quaestionis secundae. Cap. I.

### Numerus causarum.



Quoniam quatuor enumerauimus causas, earũq; causalitates totidem; congruum est, ac rationi consentaneum, huius numeri rationem inquirere: deinde alia, quæ huic negotio necessaria iudicantur. Cæterùm duas tantùm causas antiquis fuisse notas, materialem scilicet, atq; efficientem: finalem verò, atq; formalem Socratis temporibus emersisse, atq; in vsum venisse, philosophus docet. 1. met: tex. com: 5. Et 1. de partibus animalium. cap. 1. Reuera, causa prima formalis, & finalis à diuino considerantur: materialis verò & mouens à naturali. 12. met: com: 6 Antiqui autem cùm naturalia tantùm secuti sint, materiam & mouens perceperunt. Causarum numerus.

Obiectiones.

1. Verùm, contra prædicta sic posset aliquis arguere: Efficiens & finis, atq; formalis causa, sunt idem subiecto, & differunt secundùm modum ex 12. met: com: 6. & 10. met: com. 7. Item, 2. phys: com: 70. efficiens & finis coincidunt in idem specie: forma verò & finis in idem numero: non sunt ergo quatuor genera causarum.
2. Amplius, subiectum est causa accidentium vt dicitur 7. met: com. 4. causæ ergo sunt plures quatuor. Tenet consequentia; subiectum enim non est causa materialis, aut formalis accidentium, quippe, quia materia & forma sunt partes intrinsecæ: accidentia verò non componuntur ex materia & forma. 8. met: com. 12. Similiter subiectum non est causa efficiens accidentium; efficiens enim & effectus sunt siue esse debent eiusdem generis. sed subiectum & accidens genere distinguuntur: ergo &c. Neq; erit finis, forma namq; & finis coincidunt: quare idem esset materia & forma: ergo quod prius.
3. Item, efficiens est effe-

Ctus cau-

ctus causæ finalis: igitur non est genus distinctum; alioqui prima causa esset causa efficiens: siquidem in vnoquoq; genere, vt dicitur 2. met: principium est maximè tale. Atqui prima dici non potest causa efficiens; quia nimirum absq; motu agit: aliter inter ipsum & creaturam, relatio realis eßet: causa autem efficiens est principium, vnde motus: ergo &c. Adde, quòd effectus pro sui similitudine, habet esse in causa. sed effectus hoc modo non præexistit in causa efficiente, quippe, qui aliquando ab ea est necessariò
4. specie distinctus: igitur causa efficiens non est distinctum genus causarum. Præterea, effectus, nobilius esse in sua causa, quàm in seipso obtinet. sed in materia propter illius potentialitatem, contrario modo se habet: materia ergo non est causa reputanda. Sanè, materiæ non est agere, sed pati, causare autem est agere: causæ ergo ratio materiæ mini-
5. mè congruit. Adhuc, finis causalitas eadem est cum causalitate efficientis: non ergo distinguuntur ab inuicem. Profectò ad finem spectat, voluntatem mouere, vt suum finem amet, quatenus habet rationem boni. at bonum, siue finis, voluntatem mouet effectiuè: coincidunt ergo: igitur causæ minores seu pauciores sunt quatuor. Sic ergo poßet aliquis argumentari. Ad cuius obiectiones, ita respondeo: & ad primam quidem dico: causas
Solutio. coincidere in idem specie siue numero, bifariam intelligi poße: vno quidem modo materialiter; & sic quidem verum est, quòd coincidant: formaliter aliò modo; & ita specifi-
2. cè distinguuntur. Ad 2. Dico, subiectum esse omnium accidentium causam materialem in qua, non autem ex qua. similiter eße causam efficientem, atq; finalem propriorum accidentium, non quidem reali transmutatione, sed concomitantia naturali: subiectum ergo est omnium accidentium quodammodo causa; quatenus illa sustentat, non autem quòd omnia ex principiis eiusdem proueniant: nam quædam ab extrinseco veniunt, idq; violenter, vnde principiis subiecti aduersantur: vt calor in aqua: quædam verò perficiunt, vt lumen in aëre: quædam ex principiis speciei, vt propriæ paßiones: quædam ex principiis indiuidui, vt accidentia communia. Patet ergo, quonam modo subiectum ac-
3. cidentium, causa dici poßit. Ad 3. Quamuis efficiens in genere causæ finalis, sit illius effectus; est tamen ipsius causa in genere causæ efficientis: causæ certè sibi inuicem sunt causæ, in diuersis causarum generibus. Ad confirmationem, dico, Deum non tantùm eße causam efficientem sine motu, & transmutatione; verùmetiam causam finalem, formalem, & exemplarem, de quibus omnibus antea locuti sumus. Cæterùm, triplex est modus causæ efficientis: vnus quidem secundùm causam æquiuocè a-
Quomodo deus est causa agens. gentem, qualis est sol respectu caloris geniti; ipse enim non est calidus & tamen producit calorem. hoc modo Deus agens nequaquam nominatur; effectus enim ipsius aliquam cum ipso cognationem habent, vt nostra sapientia, quæ est diuinæ sapientiæ effectus: alius verò secundùm causam vniuocè operantem: sicuti homo generat hominem, & calor calorem: & huiusmodi Deo tribui non potest; non enim inuenitur effectus aliquis creatus, qui de Deo vniuocè prædicetur: tertius est causæ analogicè agentis, qui quidem Deo congruit: ipse profectò est causa omnium rerum, à quo omne eße creatum effectiuè, &
Quomodo effectus est in causa. exemplariter dependet. Ad confirmationem dico: Effectum eße in causa, poße duobus modis intelligi: vno sanè modo, in quantum causa dominatur effectui: veluti actus nostri sunt in nobis. hoc autem modo nullus effectus est in causa instrumentali, quæ non mouet nisi mota: alio autem in quantum causa producit effectum sibi similem: vel vniuocè, vtpote secundùm eße naturale, eandemq; rationem, vt calor aëris est in igne calefaciente, vel secundùm eße naturale tantùm. Aut quando est in causa secundùm eße spirituale: sicut similitudines artificiatorum in mente artificis. Aut per modum cuiusdam influxus est in causa: sicuti effectuum similitudines sunt in instrumentis, quorum medio in effectus à causis principalibus formæ defluunt. Ex his ergo patet, quòd quàmuis aliquan
4. do effectus à sua causa, specie distinguatur; aliquam tamen habet cum sua causa similitudinem cognationemq;. Ad 4. Quàmuis effectus non habeant nobilius eße in causa materiali

De numero causarũ

*materiali quàm in seipsis; habent nihilominùs nobilius esse in causa agente, hoc est, in mente diuina, quia nimirum sic habent esse increatum. In propria autem natura habent verius esse; ad illorum enim veritatem, necessarium est esse materiale: sicut ad veritatem hominis, materia corporis necessaria est: principaliùs ergo sunt in causa principali: veriùs in propria natura. Ad confirmationem dico, causare in genere causæ efficientis, esse quidem agere, in aliis autem causæ generibus, non opus esse, nisi agere pro actu imperfecto accipiatur; actus namq; vt dicitur 2. de anima, com: 1 alter est imperfectus, cui competit moueri, & pati. Alter est perfectus, & talis tribuitur agenti. Ad 5 Dico, efficientis esse mouere realiter, & naturaliter: finis verò, intentionaliter, & obiectiuè. Patet ergo quomodo causarum numerus sit bene distinctus. Et reuera, omnis causa concurrit ad esse rei intrinsecè vel extrinsecè. intrinsecè quidem, aut vt actus susceptiua, & sic materia dicitur, aut vt actus informans, & hoc modo conuenit formæ: extrinsecè verò, vel gratia cuius aliquid fit, & is modus ad finem spectat: vel est principium vnde motus, à quo res est: & hæc causa nominatur efficiens; motus namq; incipit ab agente effectiuè, obiectiuè verò, & intentionaliter à fine. finis quoq; opponitur efficienti, non quidem oppositione formali, sed principij & finis; quatenus motus incipit à causa efficiente, & terminatur ad finalem, quæ planè est cuiusq; naturæ bonum atq; perfectio. Cùm ergo hæc ita se habeant, conuenit etiam sciscitari, si eiusdem effectus possint esse plures causæ totales, eiusdem generis, eiusdemq; ordinis: Totales, inquam, quarum quælibet sufficit ad effectum producendum, eiusdem generis, vtpote omnes formales vel similiter eiusdem ordinis, quia immediatæ, & non subordinatæ: vt sol & homo. Dico, quòd quàmuis eiusdem effectus possint esse multæ causæ; non tamen totales eiusdem generis, & ordinis: alioqui à nulla illarum effectus penderet causarum, idq; essentialiter: quod profectò falsum, quandoquidem ad determinatam effectus spectet naturam, vt essentialiter, & per se à propria causa dependeat. Consequentia patet; nam effectus non dependet ab vna illarum; quia potest esse sine illa, neq; ab altera similiter: igitur à nulla, quod pro impossibili habetur. Iterum aliquis arguet, si idem effectus possit esse, idem numero à diuersis agentibus. Ad quod philosophus respondet 8. met: tex 12. docens, diuersitatem effectuũ, à materiæ proximæ, atq; proprij agentis diuersitate manare. Itaq; distincta agentia, eundem numero effectum producere nequeunt; siquidem cùm habeant distinctas actiones, ad distinctos terminos naturaliter producendos, feruntur; qui planè sunt diuersi actionum effectus. Hæc autem intelligenda sunt de agentibus per se, non partialibus neq; subordinatis. Etenim, sicut calidum est à calido; ita planè, hoc calidum, est ab hoc calido præcisè: & hic homo ab hoc homine præcisè, alioqui inter causam efficientem, & suum proprium effectum, non esset ordo per se, & naturalis, sed potiùs à casu: nec causæ determinatæ, esset determinatus effectus: sed indifferenter se haberet ad quodlibet agens. Quòd si sermo fuerit de agente per accidens; sic planè idem effectus numero à pluribus agentibus potest produci: idem namq; leo à Platone interfectus, à Socrate interfici potuit: & ex consequenti, eadem numero forma cadaueris à quocunq; quippe cùm illa materialis dispositio, eadem sit respectu cuiuscunq; agentis, cuius virtute generatur forma cadaueris. Non ergo est impossibile, eandem formam cadaueris à diuersis causis totalibus per accidens produci; nam huiusmodi non propriè agunt, sed remouent ea, quibus actio præpediebatur impedimenta. Sed dicet aliquis: Idem homo numero potest esse hodie à constellatione præsentis horæ, & hinc ad 49. annorum millia, ab eademmet constellatione, secundum Astronomos, vt dicit Plato in Timæo. sed hæc eadem præsentis horæ constellatio non redibit eadem numero; quia scilicet idem numero motus redire non potest. cùm hæ numero distinguantur, & ab eisdem idem numero effectus proueniat: igitur idem effectus potest esse à causis per se simul, & numero distinctis. Huic accedit, quòd idem mus potest esse ab efficientibus specie diuersis, vtpote à semine, & à putrida*

5.

Quare quatuor.

Eiusdem plures causæ.

Quomodo nõ dependet.

Distincta agentia.

Vnus effectus à multis agentibus.

Obiectiones. 1.

*tus sequatur: proinde si nunquam sequeretur, aut præcederet motus, nunc non esset nunc.* Nunc est perfluit. *Est nobis exemplo motus particularis, cuius quodlibet momentũ est fluens, & cum hoc & principium & vltimum, secundum terminum à quo, & in quem. hoc autem intelligendum est de nunc temporis, quod distinguitur ab æternitate.* Obiectiones. *Sed dicet aliquis, si idem nunc secundum substantiam flueret in toto tempore: ex indiuisibilibus ergo totus eius fluxus*
1. *componeretur, & tempus similiter, à nunc siquidem tempus causatur. sed consequens est manifestè falsum. consequentia patet. Illud enim nunc fluit secundum esse diuersa, quæ necessariò sunt indiuisibilia. Adde, quòd omnis mutatio aliquam habeat mensuram:*
2. *Si ergo idem nunc secundum substantiam, mutetur secundum diuersa eße: eße ergo illius, atq; suorum aliqua certè eßet mensura, & sic fieret processus in infinitum, quod est fal-*
3. *sum. Amplius, nullum indiuisibile (vt dicitur 6. phys.) potest fluere. Sed nunc est indiuisibile: non ergo fluit. Adde, quòd si semper flueret, nunquam angelus mensuraretur tem*
4. *pore, cùm in eo nulla sit succeßio. Item, si instans suo fluxu est causa temporis, aut materialis aut formalis, efficiens, vel finalis. Non quidem materialis, quia subiectum temporis, quod est primum mobile, est causa illius materialis. Neq; formalis, propterea quod instans non est forma temporis. Neq; efficiens, & finalis: ergo quod prius. Item, aut ille fluxus erit motus, aut tempus: non primum, quia motus est fluxus mobilis: neq; secundum, alioqui tempus causaretur à tempore: quod est absurdum. Deniq;, in quolibet fluente, est fluxus: sed instans non potest eße subiectum fluxus. Quòd si dixeris, fluxum illum eße secundum*
Solutio. *imaginationem tantùm. contrà. Aut illa imaginatio pro fundamento rem habet, aut non.*
1. *Si non, est chimæra, si autem habet, habeo intentum. Respondeo, atq; nego sequelam primi argumenti: licet enim illud nunc sit idem subiecto, & differens secundum esse diuersa; ex diuersis tamen non componitur: proinde non est necesse, vt ex indiuisibilibus componatur. falsum enim præsupponitur, quandoquidem partes succeßiui non sint permanentes, sicut partes continui. Ad confirmationem, Nunc non dicitur mutari, sicut id, quod mutatur,*
2. *sed potiùs sicut mensura, in qua aliquid mutatur. Ad 2. Nunc secundum ipsius substantiam consideratũ, non fluit fluxu physico, sed potiùs methaphysico Nec etiam mutatur sicut mutationis subiectũ. Ad cõfir. Angelus mensuratur tempore, quòad suas affectiones, siue intellectiones: per tempus moueri, ait Aug. est per affectiones moueri: Quòad verò ad su-*
3. *um eße, mensuratur æuo, vt dicetur in 2. libro clarißimè satis Ad 3. in tempore, teste Commentatore 4. phys. duo à nobis considerari poßunt, substantia scilicet temporis, & posterioritas, atq; prioritas eiusdem: Tota verò substantia temporis, est ipsum nunc secundum substantiam ipsius consideratum. hoc certè fluere intelligitur à priori ad posteriùs, non quidem absolutè, sed per quendam respectum ad motum præcedentem, & subsequentem. causat autem tempus quòad temporis certificationem, prioris scilicet, & posterioris, non autem quod sit causa temporis; sed est ipsa eßentia temporis, causæq; habet materialis modum. Fluxus verò ille intelligitur eße, ab vno eße ipsius nunc, ad aliud eße eiusdem: qui*
Fluxus nunc. *quidem fluxus, non est motus naturalis, sed potiùs imaginarius. ex hoc soluitur confirma-*
4. *tio. Ad 4 Illa imaginatio fundatur in re, quæ pro fundamento habet ipsum nunc secundũ*
Arist. *diuersa eße, quæ ad motum referuntur. Quomodo ergo sit vnum nunc, patet. Tex. 122. Alio verò modo cùm tempus huic propinquum est, vt accedit nunc, quia hodie veniet, accessit nunc, quia hodie venit. sed res illi non gestæ sunt: neq; diluuiũ nunc actum est, quanquam tempus ad vsq; illa continuum sit, sed quia non est propè, illo modo non dicuntur. Sensus est, nunc transumptiuè dicitur de tempore instanti proximo, non autem de eo, quod longißimè abest. Tex. 123. Ipsum verò olim tempus est ad priùs nunc definitum, vt olim*
Olim, tunc. *capta est Troia, & olim diluuium erit, oportet enim finitum eße ad ipsum nunc: erit ergo quantum quoddam ab hoc tempore in illud determinatum, atq; erat in præteritum. Græcè est ποτε latinè olim, siue tunc, siue aliquando. vult ergo ipsum tunc, aliquod fuiße nunc à præsenti nunc quàm remotißimum; vt cùm dicimus tunc capta fuit Troia; quia diu est, quòd capta fuerit. similiter & de futuro, vt, tunc erit diluuium, scilicet procul ab hinc. Dif-*
Arist. *ferter-*

De nunc, olim.

fert ergo olim ab ipso nunc, quia istud est propinquum, illud verò remotum. Tex. 124. Sed si nullum sit tempus, quod non sit olim: omne sanè tempus erit finitum: deficietne igitur tandem? Sensus est, si hoc aduerbium, olim, ad quodcunq; tempus accommodari potest, quod non habuerit aliquando, aut habiturum sit certum initium, huiusmodi autem aduerbium præfinitum tempus ostendit; nunquid ergo deficiet tempus aliquando? Tex. An nō, siquidem semper est motus: nunquid igitur aliud; an idem sæpè? Nam vt motus, ita & tempus sese habere, perspicuum est: quia si vnus idemq; sit motus aliquando, & tempus idem, ac vnum erit: sin verò non sit; nec id vnum idemq; redibit. Sensus est: si semper fuit motus, semper fuit tempus: & si semper fuit vnus, & idem motus, semper fuit idem tempus: & si semper non fuit motus, nec etiam tempus fuisse constat. Sed tempus est infinitum, quia omne tempus terminatur ad ipsum nunc, ad cuius rationem spectat, vt sit principium vnius, & finis alterius, non quidem eiusdem; alioqui opposita essent simul, & secundum idem. Tex. 125. Cùm autem ipsum nunc sit temporis & finis, & principium, non eiusdem, sed præteriti finis, & principium futuri, quemadmodum circulus in eodem quodammodo curuum habet & concauum, sic & tempus in principio est semper, atq; in fine: quocirca semper aliud atq; aliud videtur. Non enim ipsum nunc principium & finis est eiusdem, simul enim, & per idem opposita sunt: non igitur deficiet ipsum, cùm sit in principio semper. Sensus est. Instans sese habet ad tempus, sicut punctus ad lineam circularem: sed quilibet punctus in linea circulari, est finis vnius lineæ, & principium alterius: quodlibet ergo instans in tempore, est principium vnius temporis, & finis alterius: vnde fit, vt non sit vltimum instans totius temporis: & consequenter totum tempus est perpetuum, & infinitum. Dices, si instans est principium vnius temporis, & finis alterius: erit ergo diuisibile. Remouet hoc dubium: Sicut, inquit, in eodem circulo non est concauum, & conuexum, quia eadem circuli circumferentia, respectu eorum, quæ infra se continentur, est concaua, conuexa verò si ad extrinseca comparetur; ita idem nunc indiuisibile omninò, est principium vnius, & finis alterius temporis: atq; ita tempus semper est in suo principio, & fine, hoc est, semper est principium vnius, & finis alterius. Verùm quia instans est principium & finis: ideo alterum esse videtur: non est tamen, sicut dictum est. Sed dices, si instans, quod est principium, & finis, est idem: tempus quoq; similiter erit idem: atq; idem instans erit principium, & finis eiusdem temporis. Respondet philosophus, non ita se habere, sed esse principium & finem alterius semper temporis. Principium, inquit, & finis eiusdem temporis sunt opposita: si igitur idem nunc est principium & finis eiusdem temporis: opposita ergo eidem inessent simul. consequens autem est falsum & impossibile: Itaq; tempus non deficiet, quia semper est in suo principio, hoc est, quia semper est instans, quod est principium temporis futuri. Dices, punctus in linea circulari, est principium & finis eiusdem: quilibet enim punctus in linea circulari, est principium, & finis eiusdem lineæ. Sed instans comparatur puncto: similiter ergo potest esse principium & finis eiusdem temporis. Respondeo, in successiuis principium & finem respectu eiusdem opposita esse: nam si idem esset principium, & finis in successiuis, profectò idem esset tempus præteritum & futurum; constat enim idem esse instans præsens, finem præteriti, & initium futuri: vnde fieret, vt semper idem tempus esset: & sic tempus non esset de genere successiuorum, quod est falsum. In permanentibus tamen bene potest fieri, vt idem sit principium & finis eiusdem, quemadmodum se habet punctus in linea circulari: in hoc autem inter punctum, & instans, non stat ipsorum similitudo. Tex. 126. Ipsum autem Iam, pars est futuri temporis indiuiduo nunc instanti propinquum: veluti, quando ambulabis? iam ambulabo, quia tempus in quo ambulabis est propè. Itemq; & præteriti temporis, quod nō longè ab instanti nunc distat, vt, quando ambulauisti? iam ambulaui. Ilium autem non dicimus iam captum fuisse, quia longè ab instanti nunc distat. hæc ita patere puto, vt superfluum sit aliquid addere. Tex. 127. Ipsum præterea nuper præteriti pars est ipsi nunc præsenti propinqua, vt, quando venisti? nuper, si sit præsenti nunc proximum. Quondam pars est e-

Soluit quæst.

Arist.

Tempus non deficere secundum philosophum.

Quomodo idem nunc est principium & finis.

Est principiū alterius temporis.

Iam quid sit.

Nuper.

Quondam.

Repente.

2. agat : est autem posterior quoâd esse in actu. Ad 2. Philosophus in 1. posterior. non admittit demonstrationem circularem in eodem genere, de qua hîc non est loquendum, cùm huiusmodi causarum ostensio, in diuerso genere consistat. Ad confirmationem, negatur consequentia; est enim in diuerso genere :nam etsi finis sit causa agentis, & vicissim agens sit causa finis; non est tamen in eodem genere causæ. Patet ergo quonam modo causæ sint sibi inuicem causæ. His ita breuiter elucidatis, ad ea elucidanda nobis est redeundum, quæ causæ finali deesse videntur: & in primis ostendere quomodo finis sit causa causarum. Audiuimus namq; à sapientissimo Mercurio, Deum esse finem, quem constat esse

Finis est causa causarum.

1. causam causarum; operæpretium fuerit id apertiùs enucleare. Cæterùm, finem esse causam causarum, patet satis: Id enim est causa causarum, quod in omnibus est causalitatis causa. sed finis est huiusmodi; nam efficiens in quantum agit, est causa: agit verò, quatenus à fine mouetur: finis ergo est causa causæ. Porrò, efficiens est causa causalitatis

2. materiæ & formæ: igitur finis est causa causarum. Demonstrationes præterea, tum in naturalibus, tum etiam in artificialibus, & moralibus sumuntur à fine : in his, in quibus aliquid agitur propter finem. Sanè, Intentio causæ priùs, ac propriè fini conuenit; ideo illi priùs quàm cæteris causis competit causare, eiusq; causalitas, aliarum omnium præcedit

3. causalitatem causarum. Materia est propinquior, siue prima ad rem causatam, quàm cæteræ causæ, propinquitate: efficiens verò, quoâd ipsum esse: quantùm autem ad rationem principij mouendi, forma : sed finis intentione & proprietate causandi. hoc modo finis prima dicitur causa; quia primò ei conuenit actus causandi. Si autem considerentur causæ secundùm propinquitatis rationem; sic certè, materia erit prior, deinde forma, postmodum efficiens, postremò ipse finis : in naturalibus enim res causantur per motum, cuius materia est subiectum: forma verò, quia complet perficitq; materiam, terminatur ad ipsam intrinsecè: efficiens autem adducit materiam ad formam propter finem. Quòd si huiusmodi causarum ordo ad esse referatur; sic absq; dubio prior dicetur causa efficiens, cui priùs competit esse extra animam: deinde materia, forma, & finis. At si respiciat rationem principij mouendi; tunc forma erit causarum prima : principium namq; rationis mouendi à forma sumitur: deinde efficiens, finis & materia. Quia verò inter omnes huiusmodi actiones, intentio actusq; operandi principatum obtinet; hac de causa finis dicitur causa causarum. Sed dicet aliquis: quod solùm est in potentia, dici non potest causa causarum, sed id potiùs, quod semper est in actu. sed finis, quatenus est finis, est semper in potentia: agens verò semper in actu: igitur illi potiùs conuenit huiusmodi nomen, vt causa causarum nominetur. Adde, quòd finis causatur ab agente : non est ergo causa causarum; implicat enim contradictionem. Antecedens patet; forma enim domus, quæ est ipsius domus finis, ab agente producitur, nempè à domificante. Amplius, prima causa est causa causarum. sed talis est causa efficiens: ergo quod prius. Iterum, si ad causam pertinet largiri esse rebus, quæ ex variis causis consistunt: igitur finis causa causarum dici non potest. Tenet consequentia; esse siquidem à causis profluit intrinsecis, præcipuè à forma: ergo &c. Sanè, si à forma res accipit speciem: forma ergo est causa causarum, non autem finis, qui ad substantiam rei non pertinet, cùm sit quid extraneum, & extrinsecum. Præterea, finis non est causa; quia non habet principij rationem. sed termini potiùs, vt dicitur 5 met: com. 1. Terminus autem & principium opponuntur. Quare si finis non est causa: multò ergo minùs erit causa causarum. Adde, quòd si finis sit causa, aut certè quatenus habet esse extra animam, quod profectò fini non conuenit; sic enim vltimi, & non principij rationem haberet : aut quatenus habet esse in intentione agentis. sed hoc quoq; non est admittendum; siquidem nullum ens secundùm rationem tantùm, alicuius effectus realis, causa potest esse realis: causa namq; suo effectu præstantior est, atq; nobilior. Finis ergo non est causa, ne dicam causa causarum. Dico ad prim: quòd finis quantùm ad esse, sit in potentia, habeatq; rationem vltimi : quoâd verò est in intentione

Diuersus ordo causarum.

Obiectiones.

1.

2.

3.

4.

5.

Solutio.

1.

De ordine totius.

tione agentis, mouet ipsum agens ad operandum, atq; ita dicitur, & est causa causarum.
Ad 2. si finis consideretur quoàd esse, quod habet; sic absq; dubio causatur ab agente 2.
effectiuè: at si quatenus habet esse in voluntate agentis, hoc modo, non causatur ab agen-
te. Ad 3. argumentum illud de Deo loquitur, qui est omnium efficiens atq; finis; ideoq; 3.
non facit ad propositum. Ad 4. Ex dictis patet solutio; finis enim dicitur causa causa- 4.
rum, ratione actus mouendi, non autem propinquitatis, vel esse. Ad 5. finis, quatenus est 5.
in executione positus, vltimi atq; termini, non autem principij suscipit rationem: atq; ita causa nequaquam dici potest. At verò, quatenus habet esse in intentione agentis, causæ nomen meretur possidere. Ad confirmationem dico, finem non habere rationem causæ ex solo esse, quod possidet in intentione agentis. sed etiam ex respectu, quem habet ad esse extra animā, sicut paulò ante diximus, fol: 431. Finis ergo est causa causarum. Sanè, phil: 2. phys: tribus quasi rationibus ostendit finem, causam dici posse: tum quia est terminus motus & operationis: tum quia est principium in intentione agentis: Tertiò, quia per se est appetibilis: ob cuius gratiam, bonum appellatur; bonum enim est, quod appetunt omnia. Porrò, mouere conuenit fini, metaphoricè tantùm: propriè autem & effectiuè, est actus ipsius efficientis. Reuera, mouere intentionaliter siue metaphoricè, est mouere obiectiuè, per modum scilicet, amati & desiderati, sicut dicitur 12. met: tex: com: 36. hoc autem modo non mouet efficiens. Patet ergo quomodo finis sit causa. Cæterùm, non ignorare oportet, esse duplicem finem: alterum quidem, qui vocatur finis operis, nempè ipsam formam: alterum verò, qui nominatur finis operantis; compositio namq; rerum, in quibus forma domus consistit, finis operis appellatur: vtilitas verò, quæ inde prouenit agenti, est finis operantis. Quoniam autem finis operis, ad finem operantis reducitur; hac de causa ex parte operantis finis actionis considerandus est: propterea rectissimè Deus vocatur finis; quia omnia propter ipsum fecit altissimus.

Quòd finis sit causa.

Quomodo mouet finis.

Duplex finis.

## Qvaestionis tertiae. Cap. I.

### *Omne agens agit propter finem. 2. phys. à tex: com: 75. vsq; ad tex: com: 87.*



Voniam hactenus audiuimus, quòd Deus sit omnium finis: audiuimus præterea quænam sit natura finis, & qua ratione ab aliis causarum distinguatur generibus; huic certè speculationi necessarium esse putaui scire, quoàd humano conceditur intellectui, an ipse Deus omnium finis, agat propter finem: Si enim omne agens, agit propter finem, Deus autem cùm sit primùm & perfectissimum agens: agit ergo propter finem. sed finis est eorum, quæ non habentur, & perfectior his, quæ sunt ad finem, Deo autem perfectius est nihil, eiq; deest nihil: quomodo ergo agit propter finem? Dico, agere propter finem, bifariam esse intelligendum: vel propter desiderium finis, & sic Deo minimè conuenit: desiderium namq; est eorum quæ non habentur: Deus autem est seipso diues, & bonorum nostrorum non eget: vel propter amorem finis: porrò, amor rerum est earum, quæ habentur, hoc autem modo, Deo agere competit; agit enim propter amorem finis, id est, bonitatis suæ, cuius gratia omnia sunt condita. hanc infinitam, infinitè diligit, hæc est omnium finis, primus, & communis, huius gratia vult omnia. Reuera, duplex est rerum finis: vltimus scilicet siue communis, & is est Deus benedictus: & proprius, qui planè est propria rei operatio; eodem enim ordine res referuntur in finem, quo à principio procedunt; quia nimirum aliquem in finem, quodlibet agens suū ordinat disponitq; effectum: proinde secundùm agentium ordinem, & ordo finium disponitur. Porrò, in rerum

Quomodo Deus agit propter finem.

Bonitas Dei finis omniū.

Duplex finis.

rum progressu à principio orbis, vnum est rerum principium, omnibus commune, sub quo alia plurima, atque propria continentur. Ex quo patet vnum esse omnium finem, qui est omnium principium. Ille autem finis, habet rationem summi & vltimi boni: bonum autem in rebus, ex duplici constat ordine, authore philosopho, 12. tex: comm: 44. Et vnus quidem est rerum adinuicem connexum habentium: alter verò ad principem mundi, & patrem. Alicuius namque totius forma, quæ per quandam partium vnionem, seu ordinationem vnum facit, ipsius profectò ordo nūcupatur. Itaque, vniuersi totius natura, non solùm suarum habet partium nexum, vnionemque adinuicem; sed etiam extrinsecum bonum, ad quod totius naturæ ordo dirigitur. Illud autem bonum separatum, est principium mouens: ex quo, veluti ex bono, & fine appetibili, dependet cœlum, & natura. Certè, quorum est vnus finis, in ordine finis, seu ad illum finem communicent, necesse est; hoc enim facit pro bono vniuersi, vt in illius partibus, sit vnum bonū separatū, ad quod, veluti ad suum vltimum finem, ordo vniuersi dirigitur. Exercitus sanè bonum, est militum inter se pacificus conuictus, iustitiæ administratio: optimum autem illius, est ducis authoritas, cui militibus est omnibus obtemperandum. Quare, quemadmodum se habet exercitus ad ducem; ita planè, vniuersum ad ipsum Deum, qui est omnium rector, pastor, & finis vltimus. Profectò, quemadmodum alius est finis, cuius gratia, natura pollicem fecit: alius etiam manus, aliorumque membrorum: denique alius, ad quem habendum, totum hominem formauit; ita, absque dubio, alius finis vnius hominis, alius familiæ, alius ciuitatis, & alius regni. Nemo verò existimet, proprii cuiusque cœtus hominis, regni, certum esse finem, nullum verò totius. Nam si in singulis humanæ vitæ partibus, certus ordo conspicitur; in bono vniuersi, quomodo esse poterit ordinis confusio? Quam obrem, necesse est, certum esse humani generis finem, eumque quadam in actione cōsistere, qua, & superiora pro viribus imitatur, & inferiora diligenter gubernat. Materia siquidem est propter formam 2. phys: tex: comm: 61. Et elementa propter mixta, quæ sunt propter vegetabilia: & illa propter animalia, in quibus viget magis ordo, 2. phys: tex: comm: 83. Animalia verò propter hominem, 2. de anima comm: 32. Complementum siquidem animalium, & finis eorum, qui intendebatur in generatione animalium, est homo, ad quem cùm natura peruenisset, stetit, quippe, quæ potita sit, quod tantopere quærebat; nempè virtutem intelligibilem. Aristoteles autem 2. de anima tex: com: 37. ait, quòd sicut intellectus, gratia huius facit; eodem modo, & natura: in animalibus, est anima, cuius gratia sunt animalia, & corpora physica: homines verò, dei gratia creati sunt. Itaque, vniuersum est instar familiæ bene dispositæ; in qua graduum diuersitas ad vnum rectorem reducitur: filii, quia patri propinquissimi sunt, bono ordinis magis participant quàm serui. Reuera, vnaquæque res, secundùm actionem sibi debitam, atque naturalem, ad commune bonum ordinatur. Qui ergo ab hac naturali, debitaque actione nunquam recedunt, veluti sunt intelligentiæ, seu angeli; ij profectò bono ordinis optimè potiuntur: non sic autem, qui continuæ mutationi subiacent. Porrò, graduum inæqualitas, quæ in rebus conspicitur, ad vniuersi pulchritudinem facit, hoc enim modo, omnis propemodum bonitatis gradus in rerum conditione ostenditur. Ex quibus vnus, in his, qui à bono ordinis nunquam deficiunt, clarissimè ostenditur: alter verò in his, qui huius ordinis legem frequenter violant, & tanti boni defectum patiuntur. Etenim Deus, & natura, totius bono consulunt; quia totū melius est, atque perfectius; ad cuius sanè perfectionem facit, si aliqua contineat, quæ à bono ordinis sæpius recedunt: Prouidētiæ namque teste Dyonisio cap: 4. de diuinis nominibus, non est, naturam destruere, sed saluare. Præterea, Deus est adeò omnipotens, & bonus, vt dicit Aug: in Enchyridion, quòd ex malis elicit bona. Patet ergo, quomodo quidam deficiunt ab vltimo fine: quidam verò, ab illius ordine nunquam recedunt. Vnumquodque igitur agens agit propter finem, & agens quidem æternum, propter finem amatum: agens verò temporale, propter finem desidera-

Duplex ordo.

Omnia cōmunicant cum vno fine.

Ordo totius.

Homo finis animalium.

Mundus est sicut familia aliqua.

Duo gradus bonitatis.

Dionysius.

August:

*sideratũ. Præterea, agentia æterna, secundùm cõmentatorem 2. phys. com. 88. non agunt propter suam ipsorum actionem; sed potiùs eorundem actio, est propter ipsa. Secundò cœli tex: com: 17. Dei (inquit) operatio est immortalitas; necesse est enim, vt actio rei diuinæ; sit æternitas: actio namq; rei diuinæ est ipsamet, quia suum esse non est propter aliud. Actio autem entium, quæ non sunt æterna, non est primò propter suum esse, sed propter aliud, secundò propter se; diuinarum verò actio rerum, primùm est propter se, deinde propter aliud. Vnde philosophus 12. met: tex: com: 36. docet intelligentias mouere in ratione finis amati & desiderati: vbi commentator admonet, intelligentiarum motum non esse propter istarum exitum formarum de potentia ad actum, quasi sit perfectio prima, sed magis ea, quæ consequitur primam. Dices, si agens corruptibile agit propter suam actionem, quæ est quædam qualitas accidentalis: accidens ergo esset nobilius, substantia; finis enim est nobilior his, quæ ordinantur ad finem. Respondeo, quòd agens corruptibile non sit propter suam operationem principaliter; semper enim deterius est melioris gratia, 7. politic. sed quatenus illa sua operatione, finem vltimum consequitur. omnia siquidem entia, teste commentatore, 2. cœli tex: com: 64. suis operationibus, diuinam satagunt similitudinem adipisci: in cuius adeptione vltimus est illorum finis. Sic ignis motu ascensus atq; naturæ leuitate suo coniungitur fini, graue verò descensu: homo autem per intelligendi virtutem, suum finem assequitur: omnia ergo entia, suis operationibus, quoàd illis possibile est, diuinæ participia sunt bonitatis; vnde agentia corruptibilia agunt propter suas operationes, hoc est, vt suis operationibus, vltimum finem consequantur, idq; secundùm quandam ordinis conuenientiam. Sanè, Nihil inordinatum est eorum, quæ natura, & secundùm naturam sunt; 8. phys: tex: cõ: 15. natura enim est omnis ordinationis causa. Et 3. cœli, tex: cõ: 24. ordo, propria sensibilium natura est: bonum certè (vt dixi) vniuersi in ordine cõsistit. Patet ergo, quare agens corruptibile dicatur agere propter suam operationem: agens verò incorruptibile è contrario. Deniq; quomodo Deus agat propter finem, & quomodo sit omnium finis. Dices, nunquid est finis nobilior his, quæ sunt ad finem? Respondeo, duplicem esse finem: 2. de anima tex: comm: 35. & 37. finem cuius, & finem cui: vt, felicitas est finis cuius: nos autem ipsi, finis cui, scilicet finis huiusmodi optatur: bonitas dei est finis cuius; illius siquidem gratia, agunt agentia secundùm Arist: 1. phys: tex: 81. Et 2. de anima 34. Et natura entium, cui hæc bonitas communicatur, est finis cui. Ex his ergo patet, quomodo sit intelligenda illa authorithas philosophi 2. phy: tex: 31. finem esse nobiliorem his, quæ sunt ad finem; conuenit namq; fini cuius: non autem fini cui, vniuersaliter. Primo modo, materia est propter formam, & corpus propter animam; secundo autem modo è conuerso, 2. phys: tex: com: 91. Itaq; illa sententia intelligenda est de fine principali. Par quoq; intelligendi ratio debetur vulgatæ illi sententiæ, qua vti solent philosophi, videlicet: agens naturale agit, vt assimilet sibi passum, hoc est, agit propter acquisitionẽ rei generandæ: non quidem tanquam propter finem principalem, sed potiùs propter eũ, qui sub fine principali, ordine scilicet & pulchritudine vniuersi continetur. Nam forma rei generandæ, aut est æquè nobilis, aut minùs. nõ minùs; quia imperfectum non est finis perfectionis: non æquè, quia finis principalis est nobilior his, quæ ordinãtur ad ipsum. Cùm ergo hæc ita se habeant; dicet aliquis, si finis, & ea, quæ sunt ad finẽ, naturæ conformitatem, proportionemq; habeant, quomodo Deus, cùm sit infinitus, earum potest, esse finis rerum, quæ finitæ determinatæq; sunt naturæ? Respondeo, duplicem esse finem: quendam certè rei, quæ est ad finem proportionatum: huiusmodi autem, vt illius perfectio acquiritur: veluti est sanitas ad ægrotum: quendam verò, rem, quæ est ad finem improportionabiliter excedentem, qui profectò non acquiritur, vt perfectio inhærens rei, quæ est ad finem; sed potiùs, vt aliqua finis similitudo, & hæc est diuina bonitas. Dicis, si Deus improportionabiliter creaturam superat: nulla ergo dei ad creaturam potest esse*

Comment: Quomodo omne agens agat ꝑpter finem.

Obiectio.

Solutio.

Natura est causa ordinis.

Finis est nobilior his, quæ sunt ad finem.

Agens assimilat sibi passũ.

Infinitũ quomodo est finis

Obiectio.

DEus est finis omnium.

Respon.

test esse relatio, quòd est falsum. Respondeo, quòd si intelligas proportionem, aliquem determinatum excessum; sic absq; dubio nulla potest esse proportio: siquidem finiti, ad infinitum nulla est proportio. Quòd si intelligas solam habitudinem; sic, absq; dubio, inter Deum & creaturam potest esse relatio: qualis verò sit illa, videre poteris in 2. pymandri in tractatu de relationibus, vbi de hac materia abundè disputaui. Quæres, num homo aliquo modo sit finis creaturarum? etenim & omnium vltimus creatus, veluti vltimus creaturarum finis: & scriptura quoq; hoc protestatur, omnia scilicet homini subdita esse: deniq; Mercurius in primo dialogo pymandri, tex: com: 1. huius libri: ait, quòd Deus omnia vsui concessit humano: & phylosophus ait, quòd nos quodammodo simus finis omnium. Dico, finem alicuius rei, bifariam intelligi posse: vel in quem res naturaliter tendit: vel quia ad ipsum res ordinatur, ex voluntate primi agentis, vt aliquam inde vtilitatem capiat: vtroq; autem modo, homo videtur esse creaturarum finis. Et primo quidem modo, ex parte operis; omnia enim facta sunt propter hominem: elementa namq; propter mixta, & mixta propter animalia; & animalia propter hominẽ: cœli & lumen, & motus propter generationem, generatio autem omnis propter hominem: angeli propter hominem, siquidem salutis hominis, omnes sunt administratorii spiritus. Deniq;, Deus factus homo, semen Abrahæ apprehendit, non autem angelos, vt omnium creaturarum quodammodo finem esse ostenderet. Ex parte etiam agentis; nam mundi pater & artifex, condens hominem, ait: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, vt præsit volatilibus, piscibus & iumentis: deniq; vniuersæ creaturæ præfecit: & omnium dominum constituit. Differenter tamen Deus est finis creaturarum & homo; diuina siquidem bonitas, est omnium rerum finis, sicut vltimum intentum ab agente; homo verò sicut id, ad cuius vtilitatem creaturarum ordo est conditus, atq; distributus. Cæterum, Deus dicitur omnium finis nobilissimo modo; quia ipse propriè, & essentialiter est omniũ finis, non autem denominatiuè finitus. Porrò, quoad rationem huius vltimi finis, eadem propemodum est omnium sententia; vnumquodq; enim hunc finem, id est, suam perfectionem desiderat. in quo autem huius finis ratio inueniatur, multi abinuicem discrepant. Patet ergo, quomodo Deus agat propter finem.

Homo est finis creaturarum.

Quomodo sit finis.

Deus est finis, non tamen finitus.

## CAP: II.

## *Deus est finis legis.*



DEum esse omnis creaturæ finem, hactenus balbutiendo enodauimus, eundem quoq; esse finem omnis legis aperire tentabimus, vt sic optimo ac verissimo iure appareat, Deum à sapientissimo Mercurio finem fuisse appellatum. De hoc autem negotio Paulus disputans ad Romanos cap: 10. sic locutus est: Christus est finis legis ad iustitiam omni credenti. Cæterum, duplex est finis, consummationis scilicet, & perfectionis: Christus autem est finis perfectionis; quandoquidem in ipso est perfectio, & consummatio, siue complementum legis. Quamobrem loquens ad discipulos suos Matt: 5. ait: Non veni soluere legem, sed adimplere. Lex planè per Moysen data est, veritas & gratia per Iesum Christum facta est. Veritas namq; impleuit vmbras legis: sanauit verò gratia infirmitatem naturæ. Christus meruit nobis spiritum sanctum, per spiritum sanctum diffusa est charitas in cordibus nostris, charitas verò adimpleuit legem: proinde ad Rom: 13. dixit, quòd charitas sit plenitudo legis. Et reuera, charitas efficit nos Dei filios, ac diuinæ naturæ consortes: Videte, inquit S. Ioannes in sua prima Canonica cap. 3. qualem charitatem dedit nobis Deus, vt filij Dei nominemur, & simus. Hæc autem charitas in nobis est de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta. Nequit autem esse cordis puritas, cui dominatur iniquitas. nec po-

Christus finis legis.

Charitas finis legis.

Deus est finis omnium.

*nec potest esse bona conscientia animo, qui est sibi male conscius: nec potest esse fides non ficta, quæ non est à Deo inspirata, sed quam sibi confingit humana præsumptio. Charitas ergo est finis legis; præceptum namque pro tota lege accepit, in qua triplicia præcepta, nempè moralia, iudicialia, & cærimonialia continentur: moralium namque præceptorum finis, est charitas; siquidem moralia omnia, si à charitate, veluti à fine perfectissimo non moueantur; otiosa planè sunt, & casso labore agitantur. Iudicialium præterea finis, est ipsa charitas; nam quæ vera potest esse iustitia, si expers charitatis extiterit? Punit namque iustitia, flagellat, denique mortis damno aliquos afficit, sed charitatis amore: ad bonum vtique eorum, qui tali pœna plectuntur. Ad aliorum exemplum, vt lauent vtique manus suas in sanguine peccatoris, ad iustitiæ maiestatem conseruandam, magnificandamque. Denique, cærimonialium finis, est etiam charitas; instar enim pij pædagogi nos erudiunt, vt Christum quæramus, cuius doctrina, charitas est, lex, veritas, vita, æternitas. Totius ergo legis plenitudo, est charitas. Dices, si finis præcepti est charitas: ex præceptorum ergo obseruantia gignitur. Sanè, vt dicit August: in Ioan: exponens illud euangelii: Si præcepta mea seruaueritis &c. Nemo ambigere debet, dilectionem præcedere in vnoquoque obseruationẽ mandatorum; nam vnde præcepta seruet, is, qui non diligit? Quũ ergo dicit. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: ostendit non vnde dilectio generetur; sed potiùs, vnde monstretur, ac suas vires aperiat & ostendat: neque enim ait: Si præcepta mea seruaueritis, dilectionem meam dabo vobis, sed manebitis (inquit) hoc est, ne putetis vos mansuros in dilectione mea, qua ego vocaui vos de mundo, nisi præcepta mea seruaueritis. Prius ergo ille dilexit, quàm nos præcepta illius seruaremus: falsum ergo est, quod Pelagius putat esse tenendum, nempè hominem sui fretum liberi arbitrii potestate, posse sine peccato viuere; quandoquidem bene viuere nequeant, qui Christum non habent: qui est via bene viuendi. Dices, si charitas in mandatorum obseruatione, locum subit efficientis: quomodo ergo finalis habere potest causæ rationem? Etenim efficiens, tempore præcedit finem. Adde, quòd charitas sit id, quod præcipitur: non est ergo finis præcepti. Sanè, si est id, quod præcipitur: quis ergo illius erit finis præcepti, quo charitas ipsa præcipitur? Dico, sicut hactenus dixi, causam efficientem, & finalem coincidere: Deus enim est principium omnium & finis. Quam ob causam non ignorare oportet, duplicem esse finem: vnum quidem, quem causa efficiens producere intendit, vt potè sanitas, qui intenditur ab ambulante: alterum verò, quem causa efficiens, operando producere non intendit, sed alteri communicare: hoc autem modo idem est causa finalis & efficiens. Sic namque Deus operatur nobiscum, opera nostra bona propter semetipsum: vt videlicet, suam nobis bonitatem communicet. Ex quo patet, quomodo bonorum operum principium, & finis, Deus sit: & sic soluitur primum argumentum. Ad 2. Dico, præcipi charitatis actum, finem verò illius, Deum esse, in quo per charitatem mens inhabitat, atque quiescit: veluti in summo & beatifico bono. Quare dicere possumus, duplicem esse finem: vnum certè, quo quiescimus in Deo: alium autem, in quo quiescimus, qui est ipse Deus, id est, charitas creata, & increata. Deus, quoniam nostræ non est voluntatis opus, nobis nequaquam præcipitur; quippe cùm non detur præceptum aliquod, de eo, quod nostræ non subest potestati. Præcipitur autem nobis, vt in charitate, quæ est Deus, maneamus; sic enim manere, est nostri liberi arbitrii cœlitus adiuti. Charitas ergo creata & increata est finis; nec tamen duo fines, sed vnus vltimus finis, nempè charitas increata: de charitate autẽ increata, S. Ioannes in sua Canonica sic loquitur: Deus charitas est, cap: 5. de creata verò, S. Paulus ad Rom: 5. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Sed dices, charitas est dei donum non omnibus datum: non est ergo actus humanæ potestati subiectus: non cadit ergo sub præcepto. Dico, actum charitatis esse bonum, ideoque cadere sub præcepto; nam etsi voluntas non possit sibi charitatem infundere; cœlitus tamen*

Finis moraliũ

Finis iudicialium.

Finis cærimonialium.

Charitas præcedit mandata.

Pelagij hæresis.

Charitas est efficiens, & finalis causa.

Duplex finis efficientis.

Finis quo, & in quo quiescimus.

Charitas increata, finis vltimus.

Quõ charitas cadat sub præcepto.

Deus est finis omnium.

*men adiecta, per fidei initia, ad charitatem sese disponere valet. Reuera, aliud est donum dei, quod est virtus: aliud verò opus virtutis. Quemadmodum docet diuus Augustinus super illum versiculum: Feci iudicium & iustitiam: Virtutem (inquit) operatur Deus in nobis, sine nobis: opus autem virtutis, cooperantibus nobis. Non igitur nobis præcipitur, vt ipsas virtutes nobis infundamus, sed vt ipsarum opera exerceamus, idq; per gratiam dei cooperantis: Faciam (inquit) vt in iustificationibus meis ambuletis: quomodo? Auferendo à vobis cor lapideum, vnde non faciebatis, ait August. de gratia, & libero arbitrio cap: 16. Et dabo vobis cor carneum, vnde faciatis. Itaq;, vt velimus, vt dicitur in eodem lib: cap: 12. Deus operatur in nobis, sine nobis; ab ipso enim nostra præparatur voluntas: cum autem volumus, & sic volumus, vt faciamus, nobiscum cooperatur; sine illo tamen, vel operante, vt velimus, vel cooperante cùm volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus. Et ad Bonifacium lib: 4. Nos (inquit) ambulamus, nos obsecramus; sed ille facit, vt ambulemus & obsecremus. Præcipitur ergo nobis opus virtutis, opem ferens nobis ipse qui præcipit. Patet ergo, quonam modo totius legis finis ipse Deus sit, Christus dominus, charitas increata, in qua requiescit mens operantis per charitatem creatã. Dicis, si res ita se habeat: charitatis ergo actus semper manet. Respondeo, quòd de actibus, atq; habitibus virtutum, quæ theologicæ vocantur, non parua est inter præclarißima ingenia controuersia; quam modò in medium adducere non tentabo, cùm non sit præsentis, & loci, & speculationis opus; proinde sufficerit, breuiter præpositæ obiectioni satisfacere. Charitatis habitus manet in æternum, quia charitas est omniũ donorum excellentißimum; quandoquidem sit sigillum summi regis, quo distinguuntur filij dei, à filijs sathanæ: ipsa namq; charitas transfert à sinistra ad dexteram. Sanè, cùm habitus charitatis sit habitus perfectus, quò magis ad finem suum accesserit; eò magis perficitur, & non destruitur. Abiecta ergo imperfectione, quæ erat in actu diligendi in via, habitus charitatis perficitur, & vltimam suam perfectionem consequitur. Charitas nunquam excidit; quia scilicet manet post hanc vitam, perfectiori, ac nobiliori modo, propter vnionem perfectißimam, quam tunc habebit cum suo obiecto, cum summo vtiq; & perfectißimo bono. Non est autem illa Apostoli authoritas intelligenda (vt quidam volunt) charitas nunquam excidit, id est, habens charitatem non potest peccare; alioqui, quomodo in Apocalypsi quidam reprehenditur, quòd primam charitatem suam reliquerit? Amplius, quamdiu viuimus, in peccatum mortale incidere poßumus, atq; ita à charitate excidere; peccatũ enim cum charitate cõsistere nequit. Sanè, paruuli in baptismate donum charitatis accipiunt, quod nihilominùs in adulta amittunt ætate. Itaq; patet, quomodo charitas maneat, & quomodo sit finis legis, deniq;, quomodo sanctus Pymander, eiusdem verbum, ac Spiritus sanctus sint finis omnium, Deus vnus, æternus, benedictus in secula, qui mihi peccatori benedixit, vt tandem huic tertio Pymandri finem imponerem, apud Lucceolum die Mercurij sancti. hora 16. 7. Aprilis 1574. vbi egi ecclesiastem hoc quadragesimæ tempore, apud gentem deuotißimam.*

August.

Gratia cooperans.

Charitatis actus semper manet.

Charitas nunquam excidit.

Epilogus.



Laus tibi sancte Pymander, omnium bonorum principium, medium, & finis.

## FINIS TERTII LIBRI.

# INDEX

## Omnium quæ in hoc tertio libro continentur.

# B.



# C.

# D.

# E.

# F.



Formæ

# G.

## H.



## I.



## L.

# M.

# LIBRI TERTII.

## Q.



## R.

# S.



# T.



# V.



Vnus

# LIBRI TERTII.



## ORATIO HANNIBALIS.

*BENEDICTA sit sancta veritas Pymander noster, Deus veritatis; qui fidelis est in omnibus verbis, & sanctus in omnibus operibus suis: Ecce Domine veritatem dilexisti, & propter hanc veritatem tuam, qua dixisti te affuturum sperantibus in te, incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Gratias tibi ago sanctißime pastor noster, pater, lumen & vita nostra, qui dedisti mihi intelligentiam veritatis, & animum meum confortasti, vt scriberem sine labore, imò maxima cum animi lætitia: idq; Domine purè & simpliciter propter veritatem tuam, quam dilexi, quam amaui, in quam credidi, cui me totum commito. Vale sancta veritas, pia in te sperantium mater, inexpugnabile scutum in te credentium.*



Finis.


Registrum. ✱ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sf Tt Vv Xx Yy Zz. Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll.

Omnes sunt Duerniones.


❧

Książka restaurowana
w Spółdzielni „Starodruk"
1970 r.

